Camera Obscura

Nicolaas Beets

Bezorgd door Willem van den Berg, Henk Eijssens, Joost Kloek en Peter van Zonneveld

bron

Nicolaas Beets, *Camera Obscura* (ed. Willem van den Berg, Henk Eijssens, Joost Kloek en Peter van Zonneveld). Athenaeum - Polak & Van Gennep, Amsterdam 1998

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/beet005wvan01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m. De Deltareeks NEDERLANDSTALIGE LITERAIRE KLASSIEKEN

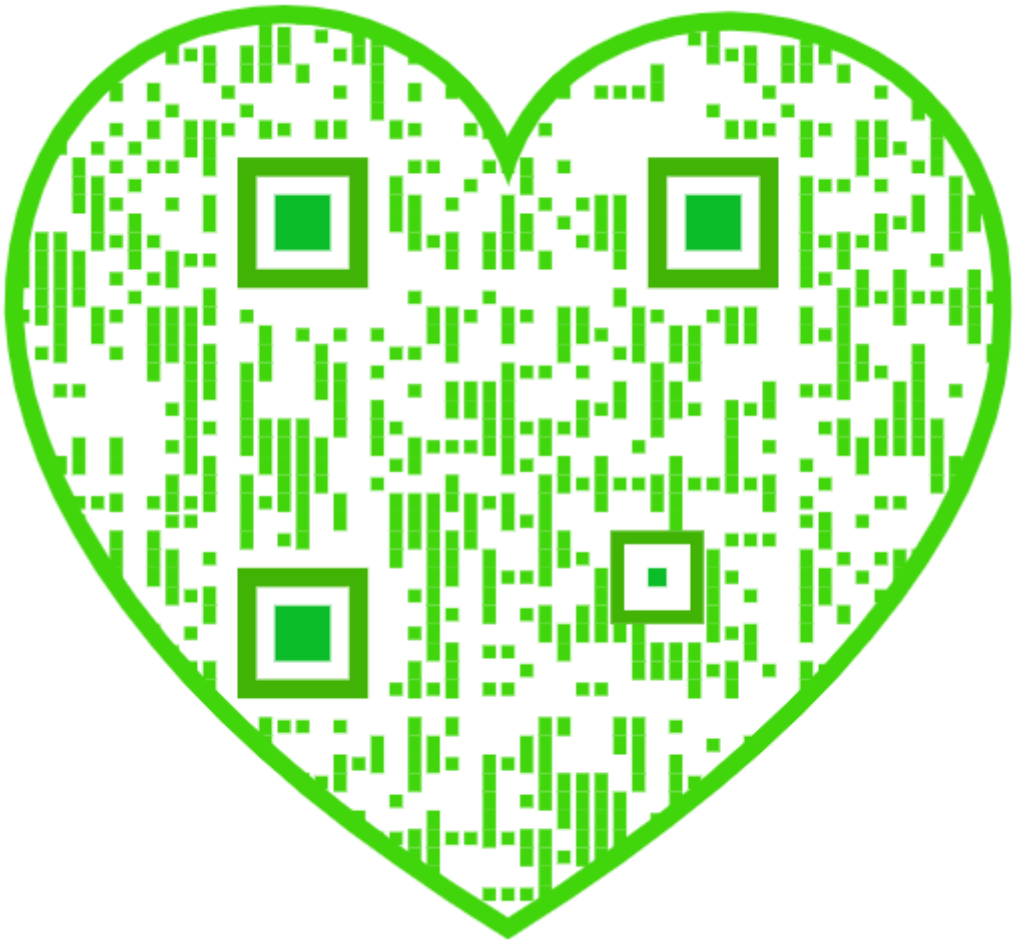

[Deel 1]

aant.

De schaduwen en schimmen van Nadenken, Herinnering en Verbeelding vallen in de ziel als in eene Camera Obscura, en sommige zoo treffend en aardig, dat men lust gevoelt ze na te teekenen en, met ze wat bij te werken, op te kleuren, en te groepeeren, er kleine schilderijen van te maken, die dan ook al naar de groote Tentoonstellingen kunnen gezonden worden, waar een klein hoekje goed genoeg voor hen is. Men moet er evenwel geen portretten op zoeken; want niet alleen staat er honderdmaal een neus van Herinnering op een gezicht van Verbeelding, maar ook is de uitdrukking des gelaats zoo weinig bepaald, dat een zelfde tronie dikwijls op wel vijftig onderscheiden menschen gelijkt.

Anonymus in libro non edito

aant.

Nec lusisse pudet, sed non incidere ludum.

Horatius

aant. Voorbericht, zesde druk; 1864

[5] Het is nu juist vijfentwintig jaren geleden dat, in het najaar van 1839, de
[6] *Camera Obscura* hare intrede in de wereld deed. De pseudonieme Schrijver,
[7] toen zelf nog maar even vijfentwintig jaren oud, ofschoon in een ander vak
[8] van letterkundige voortbrengselen, onder zijn eigen naam, niet onvriende-
[9] lijk door zijne landgenooten opgenomen, zag zijne stoutste verwachtingen
[10] overtroffen, als de buitengewoon hartelijke ontvangst van dit zijn werk bin-
[11] nen 't halfjaar een *tweeden* druk noodzakelijk maakte, welke dan ook in 't
[12] voorjaar van 1840 het licht zag. Toen, elf jaren later, een *derde* druk noodig
[13] werd, had hij den moed de nieuwe uitgave met eenige tot hiertoe onuitgege-
[14] vene opstellen zoodanig te vermeerderen, dat het boekdeel, hetwelk nu
[15] (1851) het licht zag, schoon kleiner van formaat, wat den inhoud betrof
[16] meer dan verdubbeld was. Van dat oogenblik af, kwam er een nieuw leven
[17] in eene belangstelling, die van den beginne aan boven verwachting was ge-
[18] weest en nimmer was afgebroken. De Belgische pers vereerde het Holland-
[19] sche boek eerlang met een nadruk (1853); maar deze verhinderde niet, dat
[20] reeds in het volgende jaar een *vierde* wettige uitgave in het vaderland nood-
[21] zakelijk was, onder wier omslag nu ook de tot nog toe hier en daar *Versprei-*
[22] *de Stukken van* Hildebrand aan zijn hoofdwerk werden toegevoegd. Ook
[23] deze was echter in 1858 uitgeput en maakte plaats voor eene *vijfde*, - en zie
[24] hier nu de *zesde*, in alles aan de vijfde gelijk, behalve dat eenige druk- en
[25] stijlfouten verbeterd en waarschijnlijk ook weder eenige nieuwe gemaakt
[26] zijn, en dat de verstandige lieden, die tot deze *zesde* uitgave gewacht hebben
[27] zich het boekdeel aan te schaffen, zonder vermeerdering van kosten, daarbij
[28] nog dit voorbericht winnen.

[29] Het is den Schrijver eene streelende gedachte, dat aan zijn werk, in
[30] deze *zesde* uitgave, het voorrecht te beurt mag vallen in handen te komen
[31] van een geslacht van landgenooten, nauwelijks of niet geboren, toen hij het
[32] voor het eerst aan het licht bracht; het volwassen, meerderjarig kroost van
[33] dat, waaronder hij zelf is opgegroeid, waar voor hij schreef, en dat hij schets-
[34] te; maar niet minder treft het hem, zich daarbij inderdaad te moeten afvra-
[35] gen of niet dit nieuw geslacht ruim zoo zeer behoefte zou hebben aan ophel-
[36] derende aanteekeningen bij zijn werk gevoegd, als aan deze, min of meer
[37] historische, voorrede? Of maakt niet het vierde eener eeuw; en eener eeuw
[38] als de negentiende; maakt niet het vierde eener eeuw een tijdperk uit, lang
[39] genoeg om een boek als het zijne hier en daar zonderling te doen voorko-
[40] men en op menige plaats onverstaanbaar te doen worden?

[41] De mannen, die met den Schrijver het jaar van den ‘Volksgeest’ beleefd

aant.

[1] hebben, tot welks eer wij nu in de hoofdstad een gedenkteeken zien pralen,
[2] dat - eenig in zijn soort mag worden genoemd, herinneren zich b.v. zonder
[3] twijfel de loffelijke poging nog wel, destijds van diezelfde hoofdstad uitge-
[4] gaan, om in Nederland, tot schitterender triomf over België, eene nationale
[5] kleederdracht te improviseeren. Als zij hunne oogen sluiten, zien zij gewis
[6] nog weder voor hun geest oprijzen die nationale '*tunica's*', waarop de eerste
[7] nommers van het nationale modeblad de nationale oogen deden verlieven!
[8] Maar wat stelt het tegenwoordige geslacht zich voor, wanneer het den
[9] Schrijver van 'nationale hoeden' ziet gewagen? Wat denkbeeld vormt het
[10] zich, in dit jaar 1864, van dameshoeden met luifels, van Rapponische
[11] krachten, van een mathesisexamen in het Latijn, of van eene Vierde Klasse
[12] van het Koninklijk Nederlandsch Instituut? Hoe ondenkbaar moet in zijn
[13] oogen een Nederland *zonder* spoorwegen; hoe buitensporig een Sint-Nico-
[14] laaskoek *met* verguldsel voorkomen; hoe ongepast een karakteristiek der
[15] periodieke pers, als in 'Gerrit Witse' beproefd is! Wat weet het van balein-
[16] tjes om lange pijpen door te steken? van achtëntwintigen? van veete tegen
[17] de Belgen? wat, van lantarenvullers? En waar de namen van een Smallen-
[18] burg, een Macquelyn, een Don Carlos genoemd worden, waar van de
[19] Industriëlles van Bertolotto, *De Avondbode*, de *woestijn* van het Koegras,
[20] gewaagd wordt, zou daar voor zeer velen een kleine aanteekening wel over-
[21] bodig zijn?

[22] Met dat al heeft de Schrijver nog niet kunnen besluiten, bij de tegen-
[23] woordige uitgave reeds in deze 'dringende behoefte' te voorzien. Het blijve
[24] voor gehoopte latere drukken bewaard, als de behoefte nog dringender, de
[25] *notennood* nog hooger gestegen zal zijn. Ook mag de Schrijver zich afvra-
[26] gen, of het niet al te onedelmoedig wezen zoude, door het voorshands nutte-
[27] loos maken van hunnen arbeid, aan de Oudheidkenners, Navorschers en
[28] Commentatoren van volgende tijden een bewijs van wantrouwen te geven,
[29] hetwelk zij in geen opzicht hebben verdiend.

[30] De oudste stukken in dit boekdeel, waarin geene van een latere dagtee-
[31] kening dan het jaar 1841 voorkomen, zijn: *Een Beestenspel*, dat reeds in
[32] den *Studenten-Almanak* voor 1837 een plaats vond, en *Vooruitgang*, opge-
[33] nomen in het October-nommer van *De Gids* van dat zelfde jaar.

[34] Wat *Een Beestenspel* betreft, ik hoop dat het *Nederlandsch Woorden-*
[35] *boek* zich ontfermen zal over den Naam. Sedert de loffelijke instelling,
[36] welke het groot publiek zich verhardt *Apentuin* te noemen, en die door
[37] beschaafde lieden *Artis*, door niemand *Diergaarde* geheeten wordt, behoort
[38] de Zaak nu reeds tot de antiquiteiten, en heeft de wel wat woorden- en
[39] tegenstellingrijke strafrede grootendeels uitgediend. Het 'hybridisch' stukje
[40] *Vooruitgang* dankt aan dit zijn gebrek zelf, in verband met de wel wat ruwe,
[41] maar niet geheel onrechtvaardige tuchtiging, welke daaraan terstond na

aant.

[1] zijn verschijning in het genoemde maandwerk, van eene scherpe pen te
[2] beurt viel, zijn onsterfelijkheid en voor den Schrijver een groot gewicht. Het
[3] heugt hem als de dag van gisteren, hoe weinig de kastijding, ten dage dat zij
[4] uitgedeeld werd, hem smaakte, en met welk eene verontwaardiging hij zijne
[5] pen opnam en aanpuntte en een antwoord schreef en overschreef en - ter
[6] zijde legde... 'De Heer G. schijnt te hechten aan den steller, wiens stukje hij
[7] aldus eert. Een wezenlijk talent zoekt zulk een regter' - vond hij ergens
[8] geschreven door eene andere pen, waaruit wel nooit iets, dat niet puntig
[9] was, is voortgekomen.[1] Dit was en olie, en zout. Beide deden goed. Zonder
[10] dat woord, hetwelk hier, na vijfentwintig jaren, dankbaar vermeld wordt,
[11] ware de *Camera Obscura* misschien niet, en stellig niet beter, geschreven.

[12] Dat echter het boek, zooals het is, in meer dan één opzicht de sporen
[13] draagt van den jeugdigen leeftijd waarop het is tezamengesteld, ziet de
[14] Schrijver zelf nu beter dan menig ander, en hij weet de zoo ongemeene
[15] gunst, welke het bij zijne landgenooten steeds gevonden heeft, aan niets
[16] anders toe te schrijven dan daaraan, dat het zijner onbekommerde jeugd, hij
[17] weet zelf niet hoe, over het algemeen eenigszins gelukt moet wezen, met
[18] waarheid te schetsen, zoodat in zijne kleine tafereelen de Mensch den
[19] Mensch, en de Nederlander zijn Vaderland gevonden heeft; terwijl de her-
[20] kenning niet al te pijnlijk was gemaakt door een jong gemoed dat, van boos-
[21] aardigheid vrij, zijn vaderland en de menschen liefhad. En, ook na vijfen-
[22] twintig jaren, is dat gemoed niet veranderd.

[23] Ook in den Vreemde is zijn arbeid niet onopgemerkt gebleven. Behalve
[24] vertalingen van enkele episoden (die van *Keesje* en van de *Verguldpartij*) in
[25] het Engelsch in *Fraser's Magazine* (1854), en in *Chamber's Journal* (1856)
[26] en in het Fransch in de *Revue des Deux Mondes* (1856) blijkbaar van zeer
[27] bekwame hand, en van *Gerrit Witse* in het Hoogduitsch in *Die Niederlände*
[28] door Dr. Alb. Wild (1862), zag eene volledige overzetting van de *Camera*
[29] *Obscura*, gedeeltelijk onder den titel van: *Scènes de la Vie Hollandaise*
[30] (1856), gedeeltelijk onder dien van *Chambre Obscure* (1860), te Parijs het
[31] licht. Van deze zegt de Schrijver dit: dat de hem hierdoor wedervaren eer
[32] hier en daar nog al zeer verbitterd wordt door blijkbaar misverstand van
[33] zijne bedoeling; en dat niemand het hem al te kwalijk kan nemen, indien hij
[34] aan hoogmoedige gedachten toegeeft, wanneer het blijken mocht, dat het
[35] geestigste volk der wereld met zijn werk, in *deze* vertaling, opheeft. Er zijn
[36] voorbeelden dat vertalingen van tijdgenooten, in latere dagen, tot ophelde-

1 Aan het slot eener beoordeeling van Geel's *Onderzoek en Phantasie*, geplaatst in *De Algemeene Kunst- en Letterbode*, 1838, N$^{o.}$ 1. Het stuk was onderteekend met een T. Men meende destijds zoo zeker te weten wie de steller was, als nu b.v. wie in Nederland de eerste stuurman is op het schip van staat. [Niemand minder dan Thorbecke.]

aant.

[1] ring van duistere plaatsen in het oorspronkelijke werden te baat genomen.
[2] Hiertegen echter acht de schrijver zich verplicht de nakomelingschap, met
[3] opzicht tot *deze* vertaling, eenigszins te waarschuwen. Wat hij b.v. met de
[4] 'leerwijze van Prinsen' mag bedoeld hebben, zal, indien het ooit duister kon
[5] worden, niet veel licht verkrijgen uit eene overzetting met 'la doctrine des
[6] princes': en indien er ooit een tijd kon komen, dat een volzin, als waarmede
[7] het hier in de laatste plaats voorkomende stukje aanvangt, niet terstond
[8] begrepen werd: *nooit* voorzeker zal hij begrepen worden, indien men ophel-
[9] dering zoekt bij de volgende vrije vertaling: 'Le nom de la garde (*Baker*) est
[10] une preuve évidente - qu'il ne faut pas avoir d'accès aux étoiles (*ster*) pour
[11] faire connaître le titulaire d'un emploi féminin par excellence.' Ik ben
[12] benieuwd te weten wat de Fransche *gardes* er van gemaakt hebben.[1]

[14] 1 October, 1864
H.

Bijvoegsel, veertiende druk; 1883

[24] Ziedaar het voorbericht der *zesde* uitgave, in deze *veertiende* wederom,
[25] waar men getoond heeft prijs op te stellen, in zijn geheel afgedrukt. In de
[26] *zevende* (1871), met den *Brief van Hildebrand aan Schipper Rietheuvel*, en
[27] met het *Laatst* en weemoedig *Bijvoegsel tot de Narede en Opdracht aan* den
[28] in datzelfde jaar ontvallen *Vriend* vermeerderd, voegde de Schrijver aan de
[29] zeven jaar te voren gedane opgave van blijken van belangstelling in den
[30] Vreemde eene aanteekening toe van den volgenden inhoud: 'Deze opgave
[31] kon, bij gelegenheid van den tegenwoordigen, zevenden druk, nog vrij wat
[32] vermeerderd worden, daar ik dankbaar erkennen moet dat alle Duitsche
[33] landen, Brunswijk, Saksen, Pruisen, Oostenrijk, om strijd van hunne be-
[34] langstelling hebben doen blijken. Ik bespaar het echter tot den achtsten.
[35] Voor mijne eigenliefde is het op dit oogenblik meer dan genoeg hier aan te
[36] stippen, dat de Duitschers nu laatstelijk begonnen hebben ook hunne *reis-*
[37] *herinneringen* uit de *Camera Obscura* te putten. (Zie *Im Neueen Reich* 1871,

1 [Zie over deze vertaling de artikelen van Jean Kleyntjes in *L'Enseignement des Langues modernes*. 1e Ann. Livr. 5 & 6. IIIe Ann. Livr. 2. Brux. 1887, 1889.] *Bijv.* 1888.

aant.

[1] N$^{o.}$ 18).'[1] Wat echter, volgens deze aanteekening, voor de *achtste* uitgave
[2] werd bespaard, werd, ondanks het aangroeien van de stof, ook in die acht-
[3] ste (1872), en voorts in alle volgende, teruggehouden, om plaats te maken
[4] voor eene verklaring, welke thans aldus zou kunnen luiden: 'Wat er ook
[5] streelends moge zijn in de eer zich, met beter of slechter gevolg, in het
[6] Fransch, het Engelsch, het Hoogduitsch, het Italiaansch, en wellicht ook in
[7] 't Deensch en Zweedsch vertolkt te zien, en lezers te vinden tot in het verre
[8] Japan: voor het hart van den Schrijver der Camera Obscura heeft het weinig
[9] te beteekenen bij de zoete ondervinding der duurzame genegenheid van
[10] eigen land- en taalgenoot.'[2]

[11] Wat betreft de in de voorrede van 1864 uitgedrukte meening omtrent
[12] het nog niet bereikt zijn van het *noodpeil* voor opheldernde aanteekenin-
[13] gen: zij bleef bij volgende uitgaven nog steeds dezelfde, en 'zijn gevoel van
[14] kieschheid tegenover de geleerden der toekomst werd bij den Schrijver nog
[15] altijd niet overwonnen'. In den laatsten tijd echter, wordt hij mondeling en
[16] schriftelijk, door geleerden en ongeleerden, met zoovele vragen bestormd,
[17] dat hij in dit opzicht een ander begrip begint te krijgen van zijn plicht, en
[18] er ernstig aan begint te denken, in de meer en meer 'dringende behoefte'
[19] eenigszins, in den een of anderen vorm, te gaan voorzien.[3]

[20] Intusschen zou het hem niet mogelijk zijn deze, nu *veertiende* uitgave
[21] van zijn werk in het licht te zenden, zonder dat zij de openlijke betuiging
[22] bevatte zijner erkentelijkheid aan zijn vriend Johannes Dyserinck.

[23] Een belangstellender en oplettender lezer dan dezen, beide in ooster-
[24] sche en vaderlandsche letteren, zoo zeer ervaren landgenoot, heeft onder
[25] hare duizenden de *Camera Obscura* niet gevonden. Hare *dertiende* uitgave
[26] (1880) gaf hem aanleiding tot het schrijven dier voortreffelijke monogra-
[27] phie, welke, eerst in *De Gids* verschenen, later in 'vermeerderden herdruk'
[28] afzonderlijk uitgegeven is.[4] In dit keurig opstel worden het leven en de lot-
[29] gevallen, zoo in den Vreemde als in het Vaderland, van het nu meer dan
[30] veertigjarig boek beknoptelijk, maar volledigelijk, verhaald, en heeft de

1 Zie tot nadere toelichting van dit merkwaardig verschijnsel: Johs. Dyserinck, *Hildebrands Camera Obscura*. Middelburg, 1882, bl. 40.
2 [Van een hem ten jare 1885 beleefdelijk te kennen gegeven voornemen eener gedeeltelijke vertaling in het Volapük schijnt niets gekomen te zijn. Ook heeft de S. haar, voor zooveel in hem was, verbeden.] *Bijv.* 1888. [Toch verscheen te dezen jare eene vertolking van 'Een oude Kennis' in die z.g. wereldtaal. (Arnhem, de Muinck & Co.)] *Bijv.* 1891.
3 [Hiertoe is het vijf jaar later gekomen door de uitgave van '*Na vijftig jaar*. Noodige en overbodige Opheldering van de Camera Obscura, door Hildebrand'. Haarlem, Erven Bohn, 1887. Tweede, geheel herziene druk, 1888.] *Bijv.* 1901.
4 *Hildebrands Camera Obscura*, door Johs. Dyserinck. Vermeerderde herdruk uit 'de Gids' van Dec. 1881. Middelburg, J.C. en W. Altorffer. 1882.

aant.

[1] vriendelijke ingenomenheid van den geachten letterkundige, in verband
[2] met vroegere en latere oordeelen en beschouwingen van anderen, eene har-
[3] telijke en door den Schrijver der *Camera Obscura* hooggewaardeerde uit-
[4] drukking gevonden.

[5] Maar wat bij dit alles voor dien Schrijver een zeer groot gewicht hebben
[6] moest, waren de hier geleverde bewijzen der allerbijzonderste oplettend-
[7] heid door den heer Dyserinck aan de onderlinge vergelijking der elkander
[8] opgevolgde uitgaven gewijd, aan welke noch de zin-storende of zin-veran-
[9] derende drukfouten, welke van tijd tot tijd in den tekst waren ingeslopen,
[10] noch de niet onbelangrijke uitlatingen, welke daarin van lieverlede hadden
[11] plaats gehad en door de onoplettendheid der correctie van de eene uitgave
[12] in de andere waren overgegaan, waren ontsnapt, noch ook de kleine, maar
[13] opzettelijke verbeteringen, door den Schrijver gaandeweg in de redactie
[14] aangebracht. Dit heeft bij dezen de uitwerking gehad, dat hij zich voelde
[15] aangespoord, in elk dezer opzichten dubbel werk te maken van den toen
[16] reeds in uitzicht zijnden, thans in 't licht verschijnenden, *veertienden* druk,
[17] en zich daarbij de hoog te waardeeren hulp van zijn vriend Dyserinck te ver-
[18] zekeren. Zij is hem rijkelijk te beurt gevallen en, met een goed geweten, als
[19] die overtuigd is, in dezen niets bereikbaars verzuimd te hebben, meende hij
[20] dan ook ditmaal het '*met zorg* herziene' op den titel te mogen stellen. Bij de
[21] zuivering der drukproeven is van elk der opstellen nu weder de eerste druk
[22] tot grondslag gelegd, al het gaandeweg verdwenene, voor zoo veel het niet
[23] opzettelijk geschrapt of opgeofferd was, aan zijne vroegere plaats hersteld,
[24] en zijn tal van (niet slechts *druk*-) fouten weggenomen, menige gebrekkige
[25] of min gelukkige uitdrukking door een juistere en betere, maar vooral een
[26] goede hoeveelheid onduitsche woorden door vaderlandsche taal vervan-
[27] gen.

[28] Het zal den Schrijver niet dan aangenaam wezen, indien de wijzigingen,
[29] die de vrucht van deze ernstige herziening zijn, door hen, die alleen *deze* uit-
[30] gave in handen nemen, bij het lezen onopgemerkt blijven en zelfs niet wor-
[31] den vermoed; maar die het der moeite waardig mocht achten haar met de
[32] vorige te vergelijken, zal ze, zoo hij hoopt, niet onbelangrijk vinden en aan
[33] het meerendeel zijne goedkeuring niet onthouden.

[35] 1 November, 1883
Hildebrand

aant. Jongens

Hoe zalig, als de jongenskiel
Nog om de schouders glijdt!
Dan is het hemel in de ziel,
En alles even blijd.

Een hout geweer, een blikken zwaard
Verrukken 's knapen borst,
Een hoepel en een hobbelpaard,
Dat draagt hem als een vorst.

Voor u de geur van 't rozenbed
En Filomele's zang!
Hij speelt kastie, dat 's andre pret!
Met rozen op de wang.

Niets, niets ter wereld doet hem aan
Of baart hem ongemak,
Dan stuiters die te water gaan,
Of ballen over 't dak.

Frisch op maar, jongen! vroeg en spa,
Den lieven langen dag!
Loop over 't veld kapellen na,
Zoo lang het duren mag.

Haast zult ge op school gekortwiekt zijn;
Uw vreugd loopt snel naar 't end;
Dan krijgt gij Bröder tot uw pijn,
En Weytingh tot torment.

[35] Het oorspronkelijke is een lief versje van Hölty, die er wel meer lieve ge-
[36] maakt heeft, waarvan het alleen jammer is, dat zij jeugdige dichters tot zeer
[37] onhollandsche vertalingen verleiden; ik althans heb er van dit zelfde versje
[38] nog een liggen, die beter onder een Neurenburger legprent ‘Knabenspiele’
[39] zou passen, dan onder de voorstelling van een hoop aardige Hollandsche
[40] jongens. En wezenlijk, de Hollandsche jongens *zijn* een aardig slag. Ik zeg
[41] dit niet met achterstelling, veel min verachting, van de Duitsche, of Fran-

aant.

[1] sche knapen, aangezien ik het genoegen niet heb andere dan Hollandsche te
[2] kennen. Ik zal alles gelooven wat Potgieter, in zijn tweede deel van ‘het
[3] Noorden’, over de Zweedsche, en wat Wap in het tweede deel van zijne
[4] ‘Reis naar Rome’, over de Italiaansche in 't midden zal brengen; maar zoo-
[5] lang zij er van zwijgen, houd ik het met onze eigene goed-gebouwde,
[6] roodwangige, sterkbeenige en, ondanks de veete tegen de Belgen, voor 't
[7] grootst gedeelte blauwgekielde *spes patriae*.

[8] De Hollandsche jongen; - maar vooraf moet ik u zeggen, mevrouw! dat
[9] ik niet spreek van uw bleekneuzig eenig zoontje, met blauwe kringen onder
[10] de oogen; want met al het wonderbaarlijke van zijn vroege ontwikkeling,
[11] acht ik hem geen zier. Vooreerst: gij maakt te veel werk van zijn haar, dat gij
[12] volstrekt wilt laten krullen; en ten andere: gij zijt te sentimenteel in het kie-
[13] zen van zijn pet, die alleen geschikt is om voor oom en tante te worden afge-
[14] nomen, maar volstrekt hinderlijk en onverdragelijk bij het oplaten van vlie-
[15] gers en het spelen van krijgertje, - twee lieve spelen, mevrouw, die U Ed. te
[16] wild vindt. Ten derde, heeft U Ed., geloof ik, te veel boeken over de opvoe-
[17] ding gelezen, om een enkel kind goed op te voeden. Ten vierde, laat gij hem
[18] doosjes leeren plakken en nuffige knipsels maken. Ten vijfde zijn er zeven
[19] dingen te veel, die hij niet eten mag. En ten zesde, knort U Ed. als zijn handen
[20] vuil zijn en zijn knie door de pijpen van zijn pantalon komt kijken; maar hoe
[21] zal hij dan ooit vorderingen kunnen maken in 't ootje-knikkeren? of de
[22] betrekkelijke kracht van een *schoffel* en een *klap* leeren berekenen? - ik ver-
[23] zeker u dat hij nagelt, mevrouw! een *nagelaar* is hij, en een *nagelaar* zal hij
[24] blijven: - wat kan de maatschappij goeds of edels verwachten van een nage-
[25] laar? Ook draagt hij witte kousen met lage schoentjes: dat is ongehoord.
[26] Weet U Ed. wat U Ed. van uw lief Fransje maakt? 1°. een gluiper; 2°. een
[27] klikspaan; 3°. een geniepigerd; 4°. een bloodaard; 5°... Och lieve mevrouw!
[28] geef den jongen een andere pet, een broek met diepe zakken, en ferme rijg-
[29] laarzen, en laat hij mij nooit onder de oogen komen zonder een buil of een
[30] schram, - hij zal een groot man worden.

[31] De Hollandsche jongen is grof: fiksche knieën, fiksche knokkels. Hij is
[32] blank van vel, en kleurig van bloed. Zijn oogopslag is vrij; bij 't brutale af.
[33] Liefst draagt hij zijn ooren buiten zijn pet. Zijn haar is van zondagmorgen
[34] half elf tot zaterdagavond, als hij naar bed gaat, in volkomen wanorde. Het
[35] overige van de week zit het goed. Krul zit er meestal niet heel veel in. Ge-
[36] krulde haren, gekrulde zinnen! Maar sluik is het óók niet; sluik haar is voor
[37] gierigaards en benepen harten; dat zit niet in jongens; sluik haar krijgt men,
[38] geloof ik, eerst op zijn veertigste jaar. De Hollandsche jongen draagt zijn das
[39] liefst als een touwtje, en nog liever in 't geheel niet; een blauw of schotsch-
[40] bont kieltje over zijn buis, een verstelde broek - dit laatste kenteeken gaat
[41] vast. In dees broek voert hij met zich - al wat de tijd opgeeft; dat wisselt af;

aant.

[1] knikkers, stuiters, ballen, een spijker, een aangebeten appel, een stukkend
[2] knipmes, een touwtje, drie centen, een kluit vischdeeg, een dolle kastanje,
[3] een stuk elastiek uit de bretel van zijn oudsten broer, een leeren zuiger om
[4] steenen mee uit den grond te trekken, een voetzoeker, een zakje met kokin-
[5] jes, een grifje, een koperen knoop om heet te maken, een hazesprong, een
[6] stukje spiegelglas, enz. enz. alles opgestopt en in rust gehouden door een
[7] bonten zakdoek.

[8] De Hollandsche jongen maakt in 't voorjaar eene verzameling van uit-
[9] geblazen eieren; in het uithalen van nestjes geeft hij blijken van kracht en
[10] behendigheid, en misschien van den aanleg tot de zeevaart, ons volk eigen;
[11] in het inkoopen van vreemde soorten, bewijzen van onverstoorbare goede
[12] trouw; en in het verkwanselen van zijne doubletten, van vroegtijdigen Hol-
[13] landschen handelsgeest. De Hollandsche jongen, het is waar, slaat zijne
[14] bokken hardvochtig, maar in 't geven van roggebrood aan diezelfde dieren
[15] heeft hij zijns gelijken niet. De Hollandsche jongen is veel minder ingeno-
[16] men met de leerwijze van Prinsen dan de Hollandsche schoolmeester; maar
[17] wat de opvoeding van plakkers en paapjes betreft, hierin zou hij een exa-
[18] men kunnen doen voor den eersten rang. Hij is dolgraag op een paarde-
[19] markt, en wandelt op de parade voor de tamboers uit, met den rug naar de
[20] mooie mannen toe. De Hollandsche jongen encanailleert zich lichtelijk, en
[21] neemt spoedig over uit een woordenboek, dat aan Hollandsche moeders
[22] niet bevalt; maar hij heeft ook weinig aanmatiging jegens de dienstboden.
[23] Hij is gewoonlijk hoogrood als hij binnen moet komen om aan oom en
[24] tante te vragen hoe zij varen, en spreekt bij dergelijke gelegenheid bijna geen
[25] woord; maar minder spaarzaam met woorden en minder verlegen is hij
[26] onder zijns gelijken, en niet bang om voor zijn gevoelen uit te komen. Hij
[27] haat lafaards en klikkers met een volkomen haat; hij zal nog al eens gauw
[28] zijn vuistjen uitsteken, maar spaart in 't vechten zijn partij; hij speelt niet
[29] valsch; hij heeft een bestendigen inktvlak op zijn overgeslagen halsboord,
[30] en wel wat neiging om zijn schoenen scheef te loopen; - hij houdt zijnen
[31] vader staande, dat hij over ijs van één nacht loopen kan, en beschikt over
[32] vriezen en dooien naar lust en welgevallen; hij eet altijd een boterham min-
[33] der en leert eene les meer, dan waar hij trek toe heeft; hij gooit een steen tien-
[34] maal verder dan gij of ik, en buitelt driemaal over zijn hoofd zonder duizelig
[35] te worden.

[37] Gegroet, gegroet, gij vroolijke en gezonde, lustige en stevige knapen; ge-
[38] groet, gegroet, gij speelsche en blozende hoop des vaderlands! Mijn hart
[39] gaat open als ik u zie, in uwe vreugde, in uw spel, in uw uitgelatenheid; in
[40] uw eenvoudigheid; in uw vermetelen moed. Mijn hart krimpt toe, als het
[41] bedenkt wat er, ook van u, worden moet. Of zult gij, die daar beurtelings

aant.

[1] een frisschen beet uit een zelfden appel doet, in later jaren nooit gewaar
[2] worden, dat het noodig is den appel in een hoek te nemen en alleen op te
[3] eten; ja, de schillen weg te stoppen, en de pitten te zaaien voor uwe nakome-
[4] lingschap? En gij; die daar geduldig uw sterker rug leent aan uw vlugger
[5] vriend, die zich op uwe schouders verheft om in den boom het spreeuwenest
[6] te zoeken, dat heel hoog ligt: zal de ondervinding u de verdrietige wijsheid
[7] onthouden, dat het beter is zelf een ladder te krijgen, en zelf het nest uit te
[8] halen, dan een goeden dienst te doen en af te wachten óf en hoe men u zal
[9] beloonen?

[10] Dat is de wereld. Maar ook in uzelven zijn de zaden aanwezig van veel
[11] onheils en veel verdriets. Uwe voortvarende drift, uwe onschuldige teeder-
[12] heid, tot opvliegendheid, eerzucht en wellustigheid gerijpt; uwe levendig-
[13] heid en onafhankelijk gevoelen, tot wereldzin en ongeloof verhard!... O, als
[14] gij in later jaren op uwe kindsheid terugziet, dat, dat zal de vreugde wezen,
[15] die gij het meest benijdt en nu toch het minst geniet, dat gij zooveel minder
[16] boos waart, dat gij zooveel onschuldiger waart tot zelfs in het kwaaddoen
[17] toe. De goede hemel zegene u allen, goede jongens, die ik ken, en rondom
[18] mij zie, en liefheb! Hij doe u lang en vroolijk spelen, en als de ernst des
[19] levens komt, zoo geve hij u ook een ernstig harte daartoe! Maar hij late u tot
[20] aan uw laatsten snik nog veel kinderlijks en jeugdigs behouden. Hij spare u,
[21] in hunne volle frischheid, eenige dier kinderlijke gevoelens, die den jonge-
[22] ling helpen in het zuiver houden van zijn pad en den man versieren; opdat
[23] gij mannen wordende in het verstand, kinderen blijft in de boosheid. Dit is
[24] een *stille* wensch, jongenslief! want ik wil u nog geen oogenblik van priktol
[25] of hoepel aftrekken, zonder u voor die vreugde iets anders te kunnen geven
[26] dan... een wensch! -

aant. Kinderrampen

[5] Ik kom nog eens terug op het versje van Hölty.

Hoe zalig, als de jongenskiel
Nog om de schouders glijdt!
Dan is het hemel in de ziel,
En alles even blijd.

Niets, niets ter wereld doet hem aan
Of baart hem ongemak,
Dan stuiters die te water gaan,
Of ballen over 't dak.

[17] Het ontbreekt zeker niet aan dergelijke lofredenen op het geluk van jeugd
[18] en kinderjaren. Ik stem er van harte mede in; maar ik neem de vrijheid te
[19] mogen opmerken, dat ze alleen door menschen van leeftijd, of ten minste
[20] door jongelingen geschreven zijn, van wier standpunt gezien, het kinderlijk
[21] geluk bijna geen uitzondering toelaat. En zeker, zeker is dat een droevig be-
[22] wijs voor den treurigen toestand van later dagen. Maar ik weet niet dat er
[23] ooit dichtertjes geweest zijn van zeven, acht, of negen jaar, die hun actueel
[24] geluk zoo onvoorwaardelijk hebben geprezen. En toch dezulken waren er
[25] de naaste toe. Toen ik op de Hollandsche school ging, maakten wij in de
[26] hoogste klasse, bestaande uit heeren van negen tot tien jaar, allen des
[27] woensdag-voormiddags een opstel, soms over een gegeven, soms over een
[28] door onszelven gekozen en uitgedacht onderwerp. Maar ik roep al de Jan-
[29] nen, Pieten, Willems en Heinen, waarmee ik in de Jacobijnenstraat te H. op
[30] de banken zat, tot getuigen, of er ooit iemand is geweest, die zijn lei volge-
[31] schreven heeft met een optelling der genoegelijkheden of een uitweiding
[32] over 't ongestoord geluk des kinderleeftijds. Neen: wij schreven wel diep-
[33] zinnige vertoogen over de Deugd, of over de Vier Jaargetijden; Sander U.,
[34] wiens vader adjudant van een generaal was, heeft zesmalen over het Paard
[35] geschreven; en Piet Q. die nooit op het bord stond, en nooit meedoen wilde
[36] in de edele oefening van het puisje vangen, had het altijd over de Gehoor-
[37] zaamheid en over de Vlijt, een denkbeeld, waar hem de opschriften van zijn
[38] extra-kaartjes op brachten. Eigenlijk vroolijke onderwerpen heb ik te gee-
[39] nen tijde door de collega's zien behandelen. Ik zelf heb het nooit verder kun-
[40] nen brengen dan tot de philosophische beschouwing der Tevredenheid; een
[41] geluk, 't welk gewoonlijk door den jongeling voorbij-, en door den man

aant.

[1] vruchteloos nagestreefd wordt, en dat den grijsaard uitmuntend te pas zou
[2] komen, indien zijne lichaamsgebreken hem nog even veroorloven wilden
[3] het te genieten; een heel mooi ding die tevredenheid, maar in het volop des
[4] kinderlijken geluks vanzelf ingesloten en niet opmerkenswaardig.

[5] Doch om tot de zaak te komen! Van dat volop des kinderlijken geluks
[6] dan, schenen wij toentertijde toch niet heel vol, of althans niet zóó vol te
[7] zijn, dat wij het moesten uitstorten. Ik heb wel eens gemeend, dat het een
[8] onderscheidend kenmerk des echten, waarachtigen geluks zijn zou, dat het
[9] de minste behoefte had aan zich uit te boezemen, terwijl het ongeluk klach-
[10] ten en verluchtingen noodig heeft - om van de tranen niet te spreken. Want
[11] de menschen, die altijd den mond van hun geluk vol hebben, heb ik er wel
[12] eens op aangezien of zij ook naar een autoriteit zochten die, na gehoord
[13] verslag, hun zou verklaren dat zij gelukkig zijn, iets waarvan zij zelf tot nog
[14] toe zoo heel overtuigd niet waren. Zij achten zich zóó-zóó, niet ongeluk-
[15] kig, en niet razend gelukkig ook; maar zij schikken het goede in hun lot zoo
[16] bij elkander, en stapelen het in redevoeringen, die zij op wandelingen en,
[17] zoo gij met hen in ééne kamer slaapt, uit ledekanten, vooral na een goed
[18] souper, houden, dat zij u in de verzoeking brengen hen te benijden. Dat ver-
[19] hoogt dan onmiddellijk hun koud geluk tot een hooger temperatuur. Gij
[20] slaat een warme hand aan hun thermometer.

[21] Ziedaar een mooie opmerking die ik gemaakt heb, en die ik met dit
[22] mooie physische beeld besluit; maar over 't onderwerp meer nadenkende,
[23] heb ik ook wel eens gedacht, of de school dan toch ook de rechte plaats wel
[24] was, om het kindergeluk diep te doen gevoelen. Ik weet wel, de meester zit
[25] er niet meer met slaapmuts en kamerjapon en een ontzettende plak in den
[26] katheder, en brengt ons niet langer door de verschrikkelijkheid zijner
[27] oogen en gebaren tot een punt van angst, waarin wij (als de jongens van
[28] ouds) zouden willen bekennen, dat wij zelf de wereld geformeerd hadden,
[29] maar 't nooit weer zouden doen, liever dan 't antwoord schuldig blijven op
[30] de eerste vraag van het vrageboek. Wij lezen er ook niet meer, tot onze
[31] schrikbarende verveling, de Haarlemmer Courant, van A-Z. (Zijn wij daar-
[32] om later minder goede politici?) Wij zitten er ook in een goed ruim lokaal,
[33] zoo hoog en zoo luchtig, dat het er somtijds aan de beenen tocht; wij hebben
[34] er niet zelden het uitzicht op een bleekveld met een appelboom, of op een
[35] binnenplaats met een bestekamer. Maar toch, de meester is zoo dik, en de
[36] ondermeesters zijn zoo lang, en hunne brillen en bakkebaarden zien er zoo
[37] onverbiddelijk uit, en de borden zijn zoo zwart, en de tafels zoo ongezellig,
[38] en de kaart van Nederland hangt zóó lang op dezelfde plaats, dat wij er de
[39] kleine scheurtjes en inktvlekjes nog beter op weten aan te wijzen, dan de ste-
[40] den der - toen was 't nog 17 provinciën.[1] Dan hebt ge - nog bloedt mijn hart
[41] - de Tafel van *werkzaamheden*. Schrikkelijke werkzaamheden, wier optel-

1 Welk een vereenvoudiging brengen de ‘24 Artikelen’ in 't lager onderwijs! Het heele jonge Holland wint in gemak bij de omwenteling van Dertig!

aant.

ling aan rekenboeken denken doet, en geographieboeken, en wat voor boeken er al meer zijn, wier blaren heen en weer schuiven in den band, wegens de krampachtige aanraking der wanhopige vingers van jeugdige heeren, die maar niet onthouden kunnen hoeveel koeien er jaarlijks aan de Hoornsche markt komen, en hoeveel inwoners en drukkerijen van Enschedé, en Kostersbeelden, en instituten voor schoolonderwijzers Haarlem heeft; of niet begrijpen kunnen, hoe zij de 9de som uit de ‘Herhaling der voorgaande Regelen’ moeten opzetten. O, die rekenboeken! zij waren de zwakke zijde van velen onzer. In mijn oog waren er geen hatelijker boeken. Vooreerst waren zij veel te vol letters, en ten andere veel te vol cijfers. Ten overvloede zijn er soms fouten in de opgave der uitkomsten; maar al zijn die er niet in, die opgaven zijn verschrikkelijk. Ga eens na. Gij hebt uw lei vol met een berekening van belang; driemaal hebt gij reeds de helft uitgeveegd, omdat gij bemerkte, dat gij het vraagpunt niet begrepen hadt; maar eindelijk, de som is af, en gij krijgt tot uitkomst: 12 lasten, 7 mudden, 5 schepels, 3 kop, 8 maten rogge. Met een gerust geweten, en met het zalig gevoel van als ijverig lid der maatschappij uw plicht gedaan te hebben, zoudt gij uw lei aan den ondermeester overgeven om te laten nacijferen. Maar neen! het hatelijk rekenboek geeft onder den verwaanden titel ‘Uitkomst’, op: 95 lasten, 2 mudden, 1 schepel rogge en niet ééne kop of maat. Het is blijkbaar, dat gij u vergist hebt; driemaal doet gij al de vermenigvuldigingen en deelingen over en weer over; eindelijk besluit gij alles uit te veegen, en nog hebt gij uw mouw op de lei, als de ondermeester komt om te gelooven dat gij niets hebt uitgevoerd. Dat had ik tegen die rekenboeken! Maar het kwaadwilligst en het onbillijkst van diezelfde uitvinding is, dat zij u op alle mogelijke manieren sarren en in uw zwak tasten. Daar zit gij sedert klokke halftien op school, bij mooi weer, in de maand Mei, als het groen jong is gelijk gijzelf en, wat meer is, als de plassen opgedroogd zijn, zoodat het heerlijk weer is om te knikkeren. Daar zit gij sedert halftien op de school, waar gij den voet hebt ingezet, met benijding terugziende op de armelui's kinderen, die geen opvoeding krijgen en ‘duitjen òp’ speelden op straat. Eerst heeft men u gedwongen met al uwe speelsche lotgenooten het lied aan te heffen:

Wat vreugd, het schooluur heeft geslagen,
Waarnaar elk kind om 't zeerst verlangt.

Daarna hebt gij een uur gelezen van het model van een braven jongen, zoo braaf, zoo zoet, zoo gehoorzaam, zoo knap en zoo goedleersch, dat gij hem

aant.

[1] met pleizier een paar blauwe oogen zoudt slaan, als gij hem op straat ont-
[2] moette; of, indien gij al wat verder zijt, de levensschets van een onbegrijpe-
[3] lijk groot man, wien na te volgen u pedant en wanhopig toeschijnt, en door
[4] welke levensschets kunstiglijk een samenspraak is heengevlochten van kna-
[5] pen en meisjes, voor wie gij ook al geen de minste sympathie gevoelt, al
[6] 'staan zij ook waarlijk verbaasd over de ontzettende kundigheden van dien
[7] man', daar vader Eelhart of Braafmoed van verhaalt. Het volgende uur hebt
[8] gij geschreven; naar een mooi exempel; als bijv., zoo gij groot schrijft, het
[9] woord *wederwaardigheid* opmerkelijk door twee moeilijke W's, zonder
[10] aandikken bijna niet goed te krijgen, zevenmaal; of indien gij klein schrijft,
[11] vijftien maal, achtmaal op, en zevenmaal tusschen de lijn: *Voorzichtigheid*
[12] *is de moeder der wijsheid*; bij welke gelegenheid gij in twee regels het lid-
[13] woord *der* hebt overgeslagen, wat tengevolge van de laatste lettergreep van
[14] het woord moe*der* zeer licht gebeuren kon, en eenmaal *voorwijzigheid* in
[15] plaats van *voorzichtigheid* hebt gezet, welke omstandigheden, zoo ieder op
[16] zichzelf als in onderling verband, u eenigszins angstig doen denken aan het
[17] uur, waarop de critiek des meesters haar uitspraak zal komen doen. Om niet
[18] te spreken, dat gij gekweld zijt geweest met een linksche pen, ontelbare
[19] haren in den inkt, een klad of drie, met kunstenaars achteloosheid over uw
[20] schrijfboek verspreid, en de onverbiddelijke wet, dat gij maar tweemaal uw
[21] pen op mocht steken om ze te laten vermaken door een ondermeester, die
[22] even zoo ver is in die kunst als gij in 't schrijven. Nu komt het rekenboek. Ik
[23] heb het lang laten wachten, lieve lezer; maar het was uit wraak, omdat het
[24] voor mij zoo dikwijls te vroeg is gekomen. Nu komt het rekenboek. Merk
[25] op, dat gij in den loop van den morgen tweemaal op 't bord zijt geschreven:
[26] eens, omdat gij met uw rechter buurman een verdacht gefluister hebt aange-
[27] vangen, dat evenwel over niets liep dan over goedkoope ballen in de Wijde
[28] Appelaarsteeg, en eens, omdat gij aan uw linker dito een albasten knikker
[29] (gezegd alikas) hebt laten zien, zonder een eenig rood aartje, van welk delict
[30] het corpus u is ontnomen, tegen de pijnlijke onzekerheid of gij het ooit terug
[31] zult zien. Vat dit alles te zamen, en sla dan uw rekenboek op, dat u sart met
[32] de 13de som, waarin u, om u of 't ware te tantaliseeren, met de grootste
[33] koelbloedigheid een mooie voorstelling gedaan wordt van vijf jongens,
[34] zegge vijf, die te zamen zouden knikkeren, en waarvan de eene bij den aan-
[35] vang van 't spel bezat 20, zegge 20, knikkers, de tweede 30, de derde 50, de
[36] vierde - neen, het is niet uit te houden! de tranen komen er u bij in de oogen;
[37] maar daar zit gij, voor nog een geheel uur, en dan nog wel te cijferen. -
[38] Waarlijk ik houd het er voor, dat de meeste rekenboekmakers afstammelin-
[39] gen van koning Herodes zijn!

aant.

[1] Uit al wat ik tot nog toe in het midden heb gebracht, zal zonneklaar blijken,
[2] dat de school de plaats niet is om het kinderlijk gemoed te doen over-
[3] stroomen van het besef van geluk en genot. Ik geloof niet, dat het denkbeeld
[4] daarvan ooit onder eenig blond of bruin kinderhaar is opgekomen. Neen,
[5] neen! de school is zoo goed als zij zijn kan. De school wordt, naar de nieuw-
[6] ste verordeningen, zoo aangenaam en dragelijk mogelijk gemaakt. Maar
[7] hare genoegens zijn ten hoogste negatief. De school blijft altijd iets van het
[8] gevangenisachtige, en de meester, met en benevens al de ondermeesters, iets
[9] van het vogelverschrikkende behouden. Dat gezegde van Van Alphen:

Mijn leeren is spelen

[13] wil er bij niet één kind in, zelfs niet bij het vlijtigste. Ik verbeeld mij nog al
[14] onder de vlijtigste behoord te hebben; maar toch, wanneer mijn vader of
[15] moeder mij de eer aandeed van aan mijn ooms en tantes te vertellen, dat ik
[16] altijd blij was als de vacantie uit was, kwam mijn gansche gemoed tegen dat
[17] edel denkbeeld (dat mij ondertusschen vrij dweepachtig voorkwam) op, en
[18] ik heb jaren noodig gehad, om zekere angstige schuwheid voor mijn respec-
[19] tieve meesters te leeren overwinnen. Ook zijn er, in weerwil van de verbe-
[20] terde leerwijze, nog altijd onder, die een kind, al is het niet van de bloohar-
[21] tigste, als electriseeren.

[22] Ja, lieve vrienden! laten wij deze bladzijde voor alle vliegeroplaters en
[23] soldaatjespelers verbergen en verstoppen; maar laten wij het bekennen:
[24] daar zijn Kinderrampen! Klein en nietig, van onze verwaande hoogte be-
[25] schouwd, maar gewichtig en groot, in de kleine evenredigheden van de kin-
[26] derwereld. Rampen, die benauwen, kwellen en schokken, en die niet zelden
[27] een grooten en hevigen invloed hebben op de vorming van het karakter.

[28] De eerste en grootste hebben wij al gehad. Het is, met verlof van Pesta-
[29] lozzi en Prinsen, de school. Dat is een kanker; een dagelijks weerkeerend
[30] verdriet. Een man met schuldeischers geplaagd ondervindt iets van het leed
[31] van een kind met meesters aangehaald. Nu, onze goede Hölty zelf kan niet
[32] nalaten aan 't eind van zijn versje daarmede te dreigen. Daarom wilde ik u
[33] verzoeken: heb deernis met het lot uwer telgen. Ontziet als iets heiligs het
[34] levensgenot uwer kinderen. Zij moeten allen schoolgaan; dat is een natuur-
[35] wet, zoo zeker als die volgens welke zij allen ingeënt, wij allen sterven moe-
[36] ten; maar even gelijk wij, naar den gewonen loop der dingen, niet sterven
[37] moeten op ons achttiende jaar, wilde ik ook niet, dat hun de school overviel
[38] vóór hun achtste, 't Is wel aardig, en wij hebben het aan de veranderde uit-
[39] spraak van de namen der medeklinkers te danken, dat zij op hun vijfde jaar
[40] met kleinen Piet zeggen kunnen: ‘Nu kan ik al le-zen’; maar ik weet niet of
[41] kleine Piet op zijn tiende jaar, in massa, zoo veel meer geprofiteerd zal heb-

aant.

[1] ben dan een ander, die op zijn zevende of achtste begonnen is ‘met de *spa*’ te
[2] werken. Ik geef dit alleen in bedenking aan alle kinderminnende harten, en
[3] waag het niet, met zoo weinig ondervinding als Hildebrand (de baardelooze
[4] Hildebrand, zullen de recensenten zeggen) in zoo weinig jaren heeft kunnen
[5] opdoen, mijne meening te staven.

[6] Om het onderwerp eene wending te geven, en van een andere ramp uit
[7] het tranendal der kinderen te spreken, noem ik het wisselen der tanden.
[8] Waarlijk, lieve dame, die de wereld zoo trouweloos en de mannen zoo wuft
[9] vindt! *la perte des illusions* kan op uwe jaren nauwelijks zoo zwaar wegen
[10] als *la perte des dents* op de hunne. Herinnert ge 't u nog wel? Gij voelde -
[11] neen, gij voelde toch niet; - ja, helaas, gij voelde maar al te zeker - dat gij een
[12] dubbelen tand hadt. En de voorste zat zoo vast als een muur. Zes dagen lang
[13] verborgt gij uw leed; somtijds vergat gij het; maar zesmaal daags, midden
[14] onder uw spel, bij het genot van de lekkerste krakeling, onder 't bewerken
[15] van de zoetste ulevel - daar stond weer eensklaps voor uw oog, die akelige,
[16] allerakeligste dubbelheid! - Uw eenige troost was, dat de voorman vanzelf
[17] wel wat losser zou worden. Inderdaad, natuur en rede geven deze hoop aan
[18] de hand. De ondervinding leert het echter meestal anders. Op den zevenden
[19] dag; het was een zondag; uw kleine theegoedje stond klaar op uw kleine
[20] tafeltje; en uwe stoeltjes stonden er bij klaar met twee poppen: de nieuwste
[21] voor u, en de oudste voor uw nichtje Keetje, die bij u te spelen kwam; en
[22] 's avonds zoudt ge een tulbandje bakken van gestampte beschuit en melk; en
[23] een boterham met aardbeien zou alles bekronen. Met een grooten schreeuw
[24] gaaft gij uwe vreugde over het laatste artikel te kennen. ‘Laat ik je mond reis
[25] effen zien,’ zei mama; ‘wat? een dubbele tand?’ en weg was uw vreugd! Gij
[26] droopt af alsof gij op een zware misdaad betrapt waart; waarschijnlijk
[27] zoudt gij onder uwe kwelling nestig en kribbig zijn tegen Keetje, het tul-
[28] bandje zou geene bekoorlijkheden voor u hebben, de aardbeien geen
[29] smaak; en ge zoudt naar bed gaan en droomen van den tandmeester! Ver-
[30] geefs beproefdet gij achtereenvolgens alle huismiddelen: wiggelen met den
[31] vinger, bijten op een harde korst, die gij evenwel om eventueele pijn te ver-
[32] mijden, in een gansch anderen hoek van uw mond inbracht; aanleggen van
[33] een draad garen, waaraan ge toch niet durfdet trekken. De tandmeester
[34] moest komen. Hij kwam, niet waar? de ijselijke man! Hij had voor u de ver-
[35] schrikkingen eens scherprechters. Hij veinsde maar effen naar uw tand te
[36] voelen; hij trok er hem verraderlijk uit. Ondertusschen was deze slinksche
[37] streek voor u een weldaad, die voor alle volgende keeren verkeken was. -
[38] Spreek mij niet van groote-menschen-jammeren! Zij halen niet bij deze.
[39] Geen koopman, die ‘op springen staat’, ziet met meer angst den dag tege-
[40] moet waarop hij zal worden ‘omvergegooid’, dan een blijde jongen of
[41] vroolijk meisje den dag, waarop men scheiden zal van den dubbelen tand!

aant.

[1] Wij zijn aan de physieke rampen. Welnu, er zijn er meer dan men denkt.
[2] Het grootworden, hoe schoon en voortreffelijk een uitvinding ook, is de
[3] oorzaak veler smarten. Want vooreerst, men steekt lange bloote armen uit
[4] de mouwen, groote enden kous uit de broek. Daarbij schaamt men zich dan
[5] gewoonlijk, dat men nog rijglaarsjes of schoenen met gespen draagt, omdat
[6] er altijd eenige voorlijke knapen zijn, die al halve-laarzen hebben, en vroeg-
[7] tijdige juffertjes, die zich op schoenen met lange linten verheffen. Ook reke-
[8] nen vele moeders er naar 't schijnt niet op, dat niet alleen de beenen, maar
[9] het geheele lichaam groeit, en dat het diensvolgens op goede natuur- en wis-
[10] kundige gronden te bewijzen is, dat, al kunnen de broekspijpen worden uit-
[11] gelegd, het overige gedeelte van dat kleedingstuk hetzelfde blijvende, men
[12] eene niet zeer aangename bekrompenheid in de circumferentie van het li-
[13] chaam gewaar wordt, die ook al weer de oorzaak is van menig nieuw kruis,
[14] in een dubbelen zin, en van ontelbare scheuren. Maar ook dit is een kwade
[15] kant van den edelen groei, dat hij bij de individuën verschilt, en zelfs zóó,
[16] dat bij sommige tegen het geprezene grootworden het verwijtende kleinblij-
[17] ven overstaat. Nu is het niet plezierig, ieder keer als men een boodschap van
[18] papa of mama komt doen, of bij Lodewijk of Doortje spelen komt, altijd
[19] door mijnheer of mevrouw, of de juffrouw, of de meid somtijds, tegen Lode-
[20] wijks of Doortjes rug gezet te worden, om met de ververschte overtuiging,
[21] dat men een hoofd of een half hoofd kleiner en een ware peulschil is, naar
[22] huis te gaan. Dat noemt men in het maatschappelijk leven, als men 't op het
[23] moreele toepast, taxeeren; en die taxatie van 't physieke is de eenige, waar-
[24] voor de kinderleeftijd gevoelig, en ook zeer gevoelig is. Neen, 't is niet aar-
[25] dig van de groote menschen, dat ze 't den kleinen aandoen, evenmin, als dat
[26] altoosdurende uitgillen van: ‘Wat ben je groot geworden!’ op den duur be-
[27] vallen kan.

[29] Maar daar is toch ook wel een moreele taxatie die, zoo zij de kinderen niet
[30] dadelijk grieft, hun althans menig genoegen onthoudt. Zij ontstaat uit de
[31] omstandigheid, dat een mensch van vijfendertig of veertig, een dertig of vijf-
[32] endertig jaar van zijn vijfde jaar verwijderd is, en in dien tijd machtig veel
[33] vergeten kan, en zóó veel, dat hij eigenlijk in 't geheel niet meer weet, wat hij
[34] dacht, gevoelde, besefte en smaakte toen hij een kind was, en wat niet. Van
[35] daar dat hij zeer dikwijls den maatstaf, waarbij hij de kinderen meet, te
[36] klein en te bekrompen neemt, en menige vreugd, die hij den jeugdigen van
[37] harte gunt, terughoudt omdat hij in zijne mannelijke wijsheid besluit: ‘dat
[38] zij er eigenlijk nog te klein voor zijn’, en er ‘waarlijk nog niets aan zouden
[39] hebben’. En dan, het ‘nergens aan mogen komen’, alsof men geheel hande-
[40] loos en met een instinct om alles nu ook maar stuk te gooien en te breken in
[41] de wereld was gekomen! - En dan het paaien met zoetigheid, als men zich

aant.

juist gisteren te groot is begonnen te voelen voor koekjes tot den prijs van iets anders! - En dan de velerlei beschaamdzettingen, die men ondergaat, omdat iedereen gelooft, dat een kind menig ding niet gevoelt, dat hem toch diep gaat! - Waarlijk, waarlijk, men heeft in de maatschappij menig menschenschuw, bloohartig, en zenuwachtig wezen doen opgroeien, alleen doordat men het als kind te jong en te klein voor gevoel van waarde achtte.

Ik spreek niet van het naloopen met hoeden en petten, en van het verschil van gevoelen omtrent het weder, dat tusschen ouders en kinderen aanmerkelijk kan uiteenloopen. Ik spreek niet van sommige barbaarsche instellingen, als daar is: dat de jongere de kleederen van de oudere moeten afdragen, waardoor het vierde zoontjen een buisje draagt van de kraagjas van mijnheer zijn oudsten broeder; van welke kraagjas de beide tusschenbroers respectievelijk een jasje met één kraag en een jas zonder kraag gehad hebben; - noch van ellendige spreekwoorden, als orakelen door de ouders aangevoerd, en als verachtelijke paradoxen en sophisterijen door het kroost verwenscht, als b.v. dat de oudste de wijste zijn moeten. Ik spreek van al die rampen niet, - want mijn stuk is reeds veel te lang. Mocht het maar sommige mijner lezers bewegen, om nog kiescher te worden omtrent de jonge harten der kleinen; en nog oplettender om hun kleine verdrieten te sparen en groote genoegens onbeknibbeld te laten genieten. De jeugd is heilig: zij moet voorzichtig en eerbiedig behandeld worden; de jeugd is gelukkig, maar men moet zorgen, dat zij zoo min mogelijk deelt in de rampen der samenleving, voor zoo ver zij die in hare jaren kan ondervinden. Men moet haar soms kwellen en lastig vallen - tot haar nut! - maar passen wij vooral op, dit niet te overdrijven! Een geheel volgend leven kan geen verdrukte jeugd vergoeden; want welke zaligheid zouden latere jaren te stellen hebben tegenover het verspeelde geluk eener schuldelooze jonkheid?

1839

aant. Een beestenspel

‘Les peines infamantes sont:
1°. Le carcan;
2°. Le bannissement;
3°. La dégradation civique.’

Code pénal. L. I. Art. 8

[12] Neen, ik wil niet naar 't beestenspel! Ik houd er niet van. Zeg mij niet dat het
[13] belangrijk is; dat men het gezien moet hebben; dat men in geen gezelschap
[14] komen kan of men moet ten minste goed of kwaad zeggen van de lokken, de
[15] bakkebaarden en den moed van den eigenaar, van den lama, van de verlich-
[16] ting der tent, en van de twee tijgers in één hok; - herhaal mij niet dat men ten
[17] minste één ongeluk heeft moeten zien ‘bijna gebeuren’ en ééne bijzonder
[18] teekenachtige houding van 't een of ander gedrocht bespied hebben, in een
[19] oogenblik, ‘dat er niemand anders naar keek’; zeg mij niet dat men moet
[20] gaan kijken hoe de vrucht van 't zweet en bloed van onvermoeide henge-
[21] laars in één oogenblik door den gulzigen pelikaan verslonden wordt, en hoe
[22] de boa constrictor een Leidschen bok met hoornen en al, in een oogwenk
[23] tijds verzwelgt; - roep mij niet toe dat men zijne anecdote behoort te hebben
[24] op den kasuaris, zijn snakerij op de apen, en zijn woordspeling op de beren.
[25] Op dit alles antwoord ik u: ik haat het beestenspel; en ik zal u de reden van
[26] mijn afgrijzen uiteenzetten.

[27] Een beestenspel! Weet gij wat het is? - ‘Eene verzameling,’ zegt gij, ‘van
[28] voorwerpen van natuurlijke geschiedenis, even belangrijk voor den dier-
[29] kundigen...’ Als voor den beestenvrind, wilt gij zeggen? ‘Neen, als voor
[30] ieder mensch, die er belang in stelt zijn medeschepselen op dit wijde wereld-
[31] rond te kennen.’ Gij zegt wèl; maar dan wenschte ik mijn medeschepselen te
[32] zien, zoo als ik ze op plaat I. van iederen prentenbijbel zie, in aardige groe-
[33] pen door elkander geschikt, allen in hunne natuurlijke houding: den leeuw,
[34] met een opgeheven voorpoot, als op brullen staande; de kakatoe, van een
[35] boomtak nederkijkende, als om te onderzoeken wat voor kleur van haar
[36] Adam heeft; en niet, och, ik bid u, niet in die afschuwelijke ijzeren schom-
[37] mels (een soort van groote lijsterbogen) in eeuwige beweging; de boa in 't
[38] verschiet, om den boom in schoone verleidelijke bochten gekronkeld, en
[39] naar den noodlottigen appel opziende; den adelaar, hoog in de lucht zwe-
[40] vende, als een nauwelijks merkbare stip: ja, dan nog veel liever geheel
[41] onzichtbaar, dan zóó als ik hem in een beestenspel zie... Zoo zou het mij

aant.

aangenaam en belangrijk zijn. - Maar hier in deze enge, bekrompene hokken, achter die dikke tralies, in die slaafsche, weerlooze, gedrukte, angstige houding, - o! een beestenspel is een gevangenis, een oudemannenhuis, een klooster vol uitgeteerde bedelmonniken; een hospitaal is het, een bedlam vol stompzinnigen.

Gij hebt nog nooit een leeuw gezien; gij stelt u iets majestueus voor; een ideaal van kracht, grootheid, waardigheid en moed; een wezen geheel woede, maar bedwongen door zelfbeheersching, voor zoo lang het verkiest; den koning der dieren. Welnu; verplaatsen wij ons met onze verbeelding in de woestijn van Barbarije!

Het is nacht; het is het kwade seizoen. De lucht is donker; de wolken zijn dik en drijven onstuimig en snel heen en weder; de maan scheurt ze nu en dan met een waterachtigen straal. De wind huilt door 't gebergte; de regen ruischt; van verre gromt de donder. Ziet gij daar dat gevaarte, met dichte struiken bewassen, zich afteekenen tegen de lucht; - ziet gij daarin die donkere rotskloof, beneden gapende, boven zich verliezende in heesters en distelen? Het bliksemt; ziet gij ze? Houd uw oog derwaarts gericht. Het is alles duisternis. Let op! Wat is dat? 't Is het glinsteren van twee oogen; gloeiende kolen. Hoor toe! Dat was de donder niet; het was een schor gehuil; het diepe geluid van een leeuw die ontwaakt. Hij tilt zich uit zijn hol naar boven. Hij rekt zich uit. Een oogenblik staat hij met opgeheven hoofd brullende stil. Hij schudt de zwarte manen. Een sprong!... Achter uw wachtvuur, onvoorzichtige! Hongerig gaat hij om; met woeste bewegingen, met ongeregelde sprongen, met schrikkelijke geluiden.

Wien zal het gelden? Een breedgeschoften buffel misschien, die hem met gebukten hoofde en sterke hoornen zal opwachten. Geen nood: hij zal hem aanvliegen; hij zal zijn nagelen klemmen in zijne lenden; hij zal aan hem hangen blijven; hij zal hem de blanke slagtanden in den korten rimpeligen nek slaan; één oogenblik - en hij zal hem afmaken, hem in stukken scheuren en zijnen honger bevredigen. Dan zult gij hem met rooden muil en bespatte manen rustig zien nederliggen, zijn zege genietende, trotsch op zijn koningschap.

Welnu! - die Koning der dieren, die schrik der woestijn, die geduchte, die woedende, is hier. Ziedaar de antichambre van zijn paleis; dit van voren open vertrek, middending tusschen een salon, een kantoor, en een tentoonstelling van schilderijen. Deze heraut, met den geschilden wilgetak in de hand, noodigt u uit. Zijne majesteit geeft audiëntie. Zijne majesteit is voor geld te kijk. Zijner majesteit staatsdame licht het behangsel op. Gij zijt in zijner majesteits onmiddellijke tegenwoordigheid. Geef u de moeite niet bleek te worden; de koning zal u wèl ontvangen. Maar voorzichtig! stoot u niet aan dezen - wat is het? een reiskoffer? Vergeef mij, het is een écrin vol

aant.

slangen! arme REUZE slangen! Hierheen! Pas op: die lamp druipt! Stap over dien emmer, vischvijver van den pelikaan, badkuip des ijsbeers! Wij zijn er. Hier, op dit wagenstel, in dit roode hok, zes voet hoog en zes voet diep, ligt hij. Ja, hij is het wel. Ik zweer u dat hij het is. Zijne pooten steken onder tusschen de traliën uit; dat zijn LEEUWE klauwen. Zijn staart, die geesel! schikt zich naar den rechthoek van zijn verblijf. Hij is slaperig; hij ronkt. Zouden wij hem kunnen doen opstaan! 'Nero, Nero!' *'Il est défendu de toucher aux animaux, surtout avec des cannes.'* Gevoelt gij al het vernederende dezer waarschuwing? Daarin is al zijn weerloosheid. Het zou hem *zeer doen*. Hebt gij uw illusiën, heeft de leeuw zijn prestige nog? Zijt gij nog bang voor dien bullebak? Gelooft gij nog aan de schets van zoo even? Zegt gij niet:

'Laat hem komen, als hij kan'?

Onttroonde koning! Gekrompen reus! Zie, hij is voorzichtig in al zijne bewegingen; hij neemt zich in acht, om zijn hoofd niet te stooten, zijn muil niet te bezeeren, zijn staart niet te schenden. Wat onderscheidt hem van eenig tam beest? Wat van dien lagen hyena, die de kerkhoven schoffeert? van dien gevlekten tijger, viervoetige slang die van achteren aanvalt? van dien wolf, dien een kloek kozak dood geeselt? van dien afschuwelijken mandril, hansworst der verzameling? van al die walgelijke apen, daar zooveel menschen zich vroolijk mee maken? Altemaal zijn zij opgesloten: de vorst als de knecht, de vorst meer dan allen. Waan niet dat gij hem in zijne natuurlijke grootte ziet. Dit hok maakt hem kleiner; hij is wel een voet gekrompen. Zijn gelaat is verouderd. Zijn oogen zijn dof geworden; hij is suf; het is een verloopen leeuw. Zou hij nog klauwen hebben? Bedroevend schouwspel. Een haspel in een flesch; men weet niet hoe 't mogelijk is dat hij er inkwam! Een ziek soldaat; een grenadier met geweer en wapens, berenmuts en knevels (foudre de guerre) in een schilderhuis; Simson met afgesneden haar; Napoleon op St. Helena.

Als gij in 't midden van deze tent staat, tusschen staatsiegordijnen en schoorsteenvallen, en ijzeren tralies, en onderstellen van wagens, en wilde dieren; als gij uw oog slaat op al die vernederde schepsels - waan niet dat gij leeuwen, dat gij tijgers, dat gij gieren, arenden, hyenen, beren ziet. De kinderen der woestijn zouden hunne broederen, zoo zij ze hier zagen, verachten en verloochenen. Berg dat zilveren potlood, steek die portefeuille op, gij teekenaar! Maak hier geene schetsen. Gij hebt geene wilde dieren voor; het zijn er slechts de vervallen overblijfsels van; zij zijn naar ziel en lichaam gekraakt. Hun aard drukt zich niet meer uit. De leeuw stierf in den leeuw;

aant.

[1] de tijger is dood in den tijger. Uwe teekening zou zijn als een portret naar
[2] een lijk ontworpen. Gij kunt even zoo goed een petit-maître onzer eeuw tot
[3] model voor een zijner Germaansche vaderen stellen, of een mummie afbeel-
[4] den, en zeggen: zoo is een Egyptenaar! Nauwelijks kunt gij hunne vormen,
[5] hunne omtrekken, hunne evenredigheden zien of berekenen onder de slag-
[6] schaduwen dezer vierkante kooien. Hoe zoudt gij dan het eigenaardige van
[7] hunne houding kunnen raden? Ze zijn hier als planten in een kelder; zij ver-
[8] kwijnen; zij zijn in een droevigen staat van ongevoel, een naren dommel ver-
[9] zonken. Zij sterven sinds maanden. Het licht hindert hen. Ze zien er dom,
[10] verstompt uit. Dans la nature ils sont beaucoup moins *bêtes*.

[11] ‘Stil,’ zegt gij, ‘zie daar den eigenaar. Hoor hoe zij brullen. Zij zullen
[12] gevoed worden. Het souper der wilde dieren.’ Smartende bespotting! Hun
[13] souper! De cipier zal elk dezer staatsgevangenen zijne afgepaste portie
[14] komen toedeelen. ‘Ja, maar hij zal ze tergen, en een oogenblik zult gij ze in
[15] hun kracht zien.’ Wee onzer, zoo dat waar is! Neen, het is eene tooneelver-
[16] tooning. Zij worden tot acteurs vernederd. Hun woede is die van operahel-
[17] den, van beleedigde vaders in de vaudeville. Het is namaaksel. Het is een
[18] woede van klokke halfacht. Het rammelen der boeien, als de gevangene
[19] opstaat om zijn brood en water aan te nemen. Ook in het gebrul des leeuws,
[20] het gehuil der wolven en het lachen der hyena's is een *pectus quod disertum*
[21] *facit*. Waan niet dat zij zich verwaardigen zouden hun verschrikkelijke wel-
[22] sprekendheid aan dien knecht te verkwisten, die toch eindigen moet met
[23] hun het afgewogen stuk vleesch in den bek te steken.

[24] Hun souper! O zoo zij mochten, zij zouden van dit behulpelijk, be-
[25] krompen genadebrood een beroep doen op hun avondmaal in de woestijn!
[26] Weekelingen, die uw brood bakt en die uw vleesch kookt om het te kunnen
[27] verduwen! zoo gij genoodzaakt werdt dien maaltijd aan te zien, daar zij de
[28] rookende spieren van de breede knoken aftrekken, en er zich met al de fel-
[29] heid, al de heftigheid hunner bewegingen opstorten, brullende van genoe-
[30] gen, niet omdat zij eten, maar omdat zij slachten, - hoe zouden u de haren te
[31] berge rijzen, hoe zou vleeschhouwer en uitdeeler, hoe het geheele heir
[32] geabonneerden rillen en beven!

[35] Alleronuitstaanbaarst is mij in een beestenspel de uitlegger. Gij lacht om
[36] zijn gemeen Fransch en nog ellendiger Hollandsch, om zijn eeuwig weder-
[37] keerende volzinnen: ik kan niet lachen. Hij ergert mij.

Sire, ce n'est pas bien:
Sur le lion mourant vous lâchez votre chien!

aant.

[1] Foei! hij noemt den tijger monsieur en de leeuwin madame; hij vertelt aar-
[2] digheden op hun rekening; zij zijn de dupes zijner vanbuitengeleerde
[3] geestigheid. O! zoo zij konden, hoe zouden zij zich op den grappenmaker
[4] wreken. Hoe zou monsieur hem vierendeelen, madame hem vernielen. Hij
[5] zou 't verdienen. Hij behandelt dieren als dingen. Hij verdient een dommen
[6] glimlach aan den een, een drinkgeld aan den ander. Hij ontneemt u het
[7] schoone zinnebeeld der moederliefde, dat gij in den pelikaan zaagt, en
[8] maakt liever een slaapmuts van zijn onderkaak. Ellendig potsenmaker,
[9] straffeloos lasteraar, die zijne beteren bespot. Met een paar knevels en een
[10] stok loopt hij om, en speelt den held onder de gevangenen.

[13] Ja, het is ijselijk als gij een verren neef of halfvergeten vriend overkrijgt, die
[14] u vriendschappelijk dringt hem het Leidsch museum te laten zien, en ge
[15] moet, terwijl gij liever de bekoorlijken op Rapenburg en Breestraat gade-
[16] sloegt, met hem op een schoonen voormiddag de eene zaal na de andere
[17] doordrentelen, zonder iets te zien dan natuurlijke historie, zonder ergens
[18] een knie te buigen; en het is er kelderachtig koud! Maar zoo het er op aan-
[19] komt om vreemde dieren te zien: ik zie ze liever daar dan hier. Liever een
[20] museum dan een menagerie. 't Is waar, het knekelhuis, dat gij eerst door
[21] moet wandelen, neemt een goed deel van de illusie weg; de anatomie, gelijk
[22] alle analyse, is schadelijk aan de poëzie; maar de opgezette dieren zijn niet
[23] vernederd. Hier ronken zij niet, hier slapen zij niet, hier sterven zij niet, hier
[24] zijn zij dood. Hier geen dofheid, geen traagheid, geen luiheid; hier koude en
[25] ongevoeligheid. Het is hier als in hun onderwereld: gij ziet hunne schim-
[26] men, hunne omtrekken, hunne *εἴδωλα*! Aan hun stoffelijk omkleedsel, hun
[27] houding, hun stand moge door opvulling en kunstenarij een weinig zijn te
[28] kort gedaan, maar de ziel (gij gelooft toch dat de dieren een ziel hebben?)
[29] wordt hier niet verdoofd of verminkt. Niet de lage baatzucht, maar de def-
[30] tige wetenschap heeft hen bijeenvergaderd. Zij staan hier niet te kijk, zij
[31] staan hier tot uwe onderwijzing. Hunne namen worden in eerbiedig Latijn
[32] genoemd. Zwijgend gaat men langs hunne rijen, met al het ontzag, dat men
[33] voor de dooden heeft.

[36] Maar een menagerie!

[37] o Gij, heeren der schepping! ik weet niet of gij in de 19de eeuw onzer
[38] jaartelling, en zoo ver van het paradijs, dien naam nog verdient... maar gij
[39] hoort hem zoo gaarne, en zijt er zoo hoovaardig op; o gij, heeren der schep-
[40] ping! laat u gelden in het dierenrijk, laat u gelden bij al wat slagtanden,
[41] klauwen, hoeven en horens heeft. Heerscht, dwingt, gebiedt, overweldigt,

aant.

[1] beschikt; zet uw krijgsburcht op den rug der elefanten; legt uw pak op den
[2] nek der buffelen, zet uw tanden in het oor van onagers, jaagt uw lood door
[3] het voorhoofd der tijgers, en maakt hun vacht tot schabrak uwer paarden;
[4] overwint als een Cesar de wereld, en spant als een Cesar vier leeuwen voor
[5] uw triomfkar. Het is wèl. Maar misbruikt uwe kracht niet. Spot niet, kwelt
[6] niet, vernedert niet, dooft niet uit. Geen gevangenis, geen tuchtcel, geen
[7] schavot, geen kaak, geen draaikooi, geen beesten-*spel*. Ja, een spel is het,
[8] een afschuwelijk wreed spel. Moet gij een spel hebben: herstelt het mol-
[9] mend coliséum tot een worstelperk, en hebt ten minste de grootmoedigheid,
[10] uw gelijken met hen ten kamp te doen treden. Vermaakt u (zoo gij nog niet
[11] genoeg hebt van barbaarsche vermaken) met hunne krachten, met hun
[12] moed, met hun heldeneinde; - niet met hunne slavernij, niet met hunne ont-
[13] aarding, niet met hun heimwee, niet met hun teringdood.

[15] 1836

aant. Een onaangenaam mensch in den Haarlemmerhout

[6] Onbegrijpelijk veel menschen hebben familiebetrekkingen, vrienden of ken-
[7] nissen te Amsterdam. Het is een verschijnsel, dat ik eenvoudig toeschrijf
[8] aan de veelheid der inwoners van die hoofdstad. Ik had er voor een paar
[9] jaren nog een verren neef. Waar hij nu is, weet ik niet. Ik geloof dat hij naar
[10] de West gegaan is. Misschien heeft de een of ander van mijne lezers hem wel
[11] brieven meegegeven. In dat geval hebben zij een nauwgezetten, maar
[12] onvriendelijken bezorger gehad, als uit den inhoud van deze weinige blad-
[13] zijden waarschijnlijk duidelijk worden zal. Inderdaad, ik ken vele men-
[14] schen, die nog al ophebben met hunne Amsterdamsche neven, vooral als ze
[15] tot de ‘Lezers’ in Felix behooren, of als ze rijtuig houden; maar ik heb dik-
[16] wijls verbaasd gestaan over mijne verregaande koelheid omtrent den per-
[17] soon van mijn neef Robertus Nurks; en niets verschrikkelijker, dan wanneer
[18] hij mij zaterdagmiddag per diligence een steen zond met een brief er aan,
[19] inhoudende dat hij (mits het weer goed bleef en er niet, maar dat kwam er
[20] nooit, het een of ander in den weg kwam) met mij den dag in den Haarlem-
[21] merhout zou komen doorbrengen; niet dat ik iets tegen het gemelde bosch
[22] heb, maar wel iets tegen Z Ed.

[23] En evenwel was hij een beste, eerlijke, trouwe jongen, prompt in zijn
[24] zaken, stipt in zijn zeden, godsdienstig, en zelfs in den grond goedhartig.
[25] Maar er was iets in hem - ik weet het niet - dat maakte dat ik met hem niet
[26] op mijn gemak was; iets lastigs, iets impertinents, in één woord iets vol-
[27] maakt onaangenaams.

[28] Ik zou, om iets te noemen, een nieuwen hoed gekocht hebben; geen bui-
[29] tensporig fatsoen (geen nationalen bijv.), geen te hoogen of te platten bol;
[30] geen te breeden of te smallen rand; een hoed, goed om af te nemen voor een
[31] verstandig man en op het hoofd te houden voor een gek, doch stellig een
[32] hoed om niets van te zeggen. Toch kon ik bijna overtuigd zijn, dat mijn
[33] beminnelijke neef Nurks, de eerste maal dat hij er mij mee zag, met den
[34] hatelijksten glimlach van de wereld en met een soort van ontevredene ver-
[35] baasdheid zeggen zou: ‘Wat een weergaschen gekken hoed heb *jij* op.’ - Nu
[36] is het onbegrijpelijk moeielijk; schoon ik gaarne beken, dat de een zich daar
[37] handiger in gedraagt dan de ander, en ik niet een van de gauwsten ben; nu is
[38] het onbegrijpelijk moeielijk, onder eene dergelijke critische verklaring
[39] omtrent uw hoed, een tamelijk figuur te blijven maken. Het in ernst voor
[40] uw hoed op te nemen, is wat al te gek. Het met een: ‘Hé, vindje dat?’ af te
[41] laten loopen, verraadt volslagen gemis van tegenwoordigheid van geest. Te

aant.

repliceeren met een hatelijkheid op des critici eigen hoed, is wat kwajongensachtig. En hoewel een aardigheid te zeggen het alleruitmuntendste zou zijn, en er een schat van aardigheden mogelijk is, zoo is het evenwel bijzonder opmerkelijk, hoe weinig men er dikwijls op zulk een oogenblik bij de hand heeft. Zoodat de critische hoedeninspecteur gewoonlijk de voldoening heeft eene kleine verlegenheid te weeg te zien gebracht, welke hij met demonischen wellust geniet.

Indien gij uit dit kleine voorbeeld van mijn hoed; het is in 't oog loopend hoe dikwijls hoeden tot voorbeelden moeten dienen; niet een vrij beslissenden kijk op mijn neef Nurks' karakter hebt, dan zal het heele verhaal, dat ik schrijven ga, nutteloos aan u verkwist zijn, lezer, en dan zal ik ook zoo vrij zijn u tot uw straf te houden voor een sprekend evenbeeld en wedergade van dienzelfden Robertus Nurks. Men zou intusschen verkeerd doen, zich dien waardigen Amsterdamschen jongen voor te stellen als ongelukkig, ontevreden of zwartgallig. Hij was alleen maar hatelijk, en zulks deels uit gewoonte, deels uit eene diepe en misschien voor hemzelven verborgen jaloezie. Hij was in 't geheel geen kniezer, altijd vroolijk gestemd en de vroolijkheid beminnende; maar hij scheen er een genoegen in te vinden, zijnen vrienden kleine grieven aan te doen, en niet alleen zijnen vrienden, maar in het algemeen de onschuldigste menschen van de wereld. Eene opvoeding boven zijn stand had hem, geloof ik, die lompe aanmatiging gegeven; en onverstandige ouders hadden hem te vroeg er aan gewend om zijn jong oordeel over een iegelijk, die hun huis bezocht, met toejuiching te zien ontvangen. Van daar dat hij niets had van dien kieschen terughoudenden schroom, die even bang is om te beleedigen als om beleedigd te worden, niets van die zachte humaniteit, die men, ondanks alle gezag van spreuken als ‘Ingenuas didicisse fideliter artes’ etc. nog veel beter van zijn moeder kan overnemen, dan uit de classieke literatuur halen. Trouwens hij verstond maar zeer weinig Latijn.

Indien Robertus Nurks zeker wist dat gij half verliefd waart, hij zou de gelegenheid vinden om het voorwerp uwer stille genegenheid in het gesprek te pas te brengen, onder de voor u hartdoorsnijdende bijvoeglijke naamwoorden van ‘leelijk, dom, onbeduidend, mal’, of dergelijke. Kende hij mijn lievelingsauteur, hij haalde er in gezelschap de leelijkste plaatsen uit aan, met bijvoeging van ‘zoo als Hildebrands hooggeloofde die of die zegt’. Waagdet gij nog eens een oude anecdote, die u veel genoegen verschaft had, waarvoor gij dus billijk eenige genegenheid voeddet, en waarvan gij u ook deze maal nog al vrij wat beloofdet, omdat allen zich hielden als of zij haar niet kenden: hij bedierf er de uitwerking van, door juist als 't op de aardigheid aankwam, het verhaal al raffelende voor u af te maken, van den Enkhuizer Almanak van 't jaar één te spreken, en te zeggen dat alle anecdotes laf zijn, en dit er een was, die hij honderd malen van u gehoord had. In 't kort,

aant.

hij kende al de zwakke plaatsen van uw familie, van uw verstand, van uw hart, van uw liefhebberij; van uw studie, van uw beroep, van uw lichaam, en van uw kleerkast, en had er vermaak in, ze beurtelings pijnlijk aan te raken. En ik weet niet welke bezwerende of magnetische kracht hij op u uitoefende, om u geheel weerloos te doen zijn.

Het zal nu drie jaren geleden zijn; ik moet zuinig omgaan met jaren, want ik ben nog zoo jong; dat mijn neef Nurks mij op zaterdag den 14^{den} Juli - gij kunt den almanak nazien of het uitkomt - weder een steen zond, die mij dan ook als zoodanig op het hart viel. Hij zou morgen, na ochtendkerktijd, bij mij komen, en 's avonds met den wagen van achten weer vertrekken. De uren daartusschen zouden wij aan de vriendschap en het genoegen offeren. - Ondertusschen had ik plan gemaakt voor eene andere vriendschap en een ander genoegen. Ik had een Leidschen makker bij mij gelogeerd, met wien ik te Zomerzorg eten zou, om vervolgens over Velzerend naar Velzen te wandelen, waar wij den nacht zouden doorbrengen om 's morgens naar de Breezaap te gaan en aldaar wat te botaniseeren, waarvan wij beide groote liefhebbers zijn. Ik hoop dat niemand van mijne lezers mij daarom verachten zal, naar de gewoonte van vele menschen, die aan de waarde en het gehalte van genoegens twijfelen, die zij niet in staat zijn te beoordeelen. Mijn neef Nurks behoorde tot dezulken.

Het opgemelde plan was met groote opgewondenheid en wederzijdsche goedkeuring gemaakt. Het was als of onze zielen er in samensmolten. Ik beloofde mijnen medischen student; wiens naam omdat hij bang voor recensenten-hatelijkheden is, ik heb moeten beloven te verzwijgen, en wien ik daarom voor 't gemak Boerhave zal noemen; ik beloofde mijnen medischen student, behalve de schatten van de Breezaap, ook nog bloeiende exemplaren van Aristolochia Clematitis, op den weg tusschen Zomerzorg en Velzerend en, daar hij ook eene verzameling van conchiliën er op nahield, stond hij in lichterlaaie verrukking, toen ik hem verzekerde dat op de hoogte der Blauwe Trappen de wijngaardslakken over uw laarzen kruipen of 't zoo niets is. Maar de steen uit Amsterdam verbrijzelde al die zaligheden, en het gansche plan moest worden uitgesteld onder de voor ons verschrikkelijke gedachte, den geheelen dag in Den Hout te zitten; want een fatsoenlijk Amsterdammer komt alleen in Den Hout.

De opoffering viel ons moeielijk, en ik verdacht den hupschen Boerhave (die niet zooals ik den band des bloeds gevoelde, en daarenboven een onbepaald vertrouwen koesteren moest op de wetenschap, die hij beoefende) van den heimelijken wensch, dat mijn liefelijke Nurks, van wien hij zich half bij instinct, half door mijne kwaadsprekendheid, niet veel goeds beloofde, tusschen zaterdagavond en zondagochtend eene kleine ongesteldheid mocht

aant.

[1] ontwaren, die hem mocht doen besluiten tot een kort briefjen op de eerste
[2] schuit enz.; maar *ik* wenschte hem op een allerliefste buitensociëteit vol
[3] ‘vermoakelijkheden’, of op een dolprettig diné aan den Berenbijt, met drie
[4] leden van De Munt en zeven van Doctrina, waar men elkander allergeestigst
[5] met het wederzijds ophemelen der beide sociëteiten plagen kon, tot groote
[6] bemoeilijking van den elfden man, die lid van beiden was, en den Doctrinis-
[7] ten wel gelijk wilde geven, omdat ze de meerderheid hadden, maar den
[8] Munters niet afvallen, omdat ze de grootste heeren waren. In een dergelijk
[9] gezelschap had mijn vriend Nurks, die in de universaliteit van den elfden
[10] deelde, dan gelegenheid gehad om zijn hart te luchten over den ‘lastigen dik-
[11] ken weerga’ (een oom van een der gasten), die altijd den Haarlemmer las als
[12] *hij* hem wou hebben, in de eene, en ‘den onverdragelijken langen zwiep’
[13] (een vollen neef van een ander der aanwezigen), in de andere, die altijd pot
[14] maakte als *hij* pas begonnen was carambole te spelen. Edoch het was be-
[15] stemd, dat hij den zondag van den 15^{den} Juli in den Haarlemmerhout zou
[16] doorbrengen.

[19] ‘Ha, hoe maakje 't, Rob!’ riep ik uit toen hij binnenstapte. ‘Mijn vriend, de
[20] student Boerhave, neef.’ - Was het valschheid dat ik hem hartelijk ontving?
[21] Ik geloof neen. Toen ik over het plan van Zomerzorg en de Breezaap heen en
[22] hij werkelijk dáár was, nam ik er den besten kant van; en ik had hem toch
[23] ook in zoo lang niet gezien.

[24] ‘Best, jongen; - mijnheer, je dienaar! Jongens, wat is me dat end van de
[25] Amsterdamsche poort weer tegengevallen!’

[26] ‘Mijnheer moet anders aan lange enden gewoon zijn,’ merkte Boerhave
[27] aan, ik geloof om zijn aardrijkskundige kennis van de hoofdstad te toonen.

[28] ‘Ja, dat *is* zoo,’ zei Nurks, met een bijzondere kracht op 't woordje *is*;
[29] ‘maar daarom juist, als men zoo'n mal klein stadje als Haarlem de eer aan-
[30] doet, wil men 't liever niet.’

[31] Nurks wierp een blik in den spiegel. Zijn eene halsboord had het door
[32] de warmte; het was zeer warm weder dien dag, vooral in de diligences; had
[33] het door de warmte te kwaad gekregen, en lag in zwijm over den rand van
[34] zijn strop.

[35] ‘Malle dingen! Anders een goed fatsoen. Ik hou niet van die ronde
[36] boorden.’

[37] Boerhave en de nederige inwoner van het malle, kleine stadje waren er
[38] mooi mee; hij verbeeldde het niet gezien te hebben.

[39] ‘Kanje *nog* al niet rooken, Hildebrand?’

[40] Ik vloog naar den portecigares en bood hem dien aan.

[41] ‘Hebje nog altijd dat *strooien* soortje?’ zeide hij, de punt van degene,

aant.

[1] die hij genomen had, met het ongeloovigste gezicht van de wereld afbij-
[2] tende, en toen zijn vroeger onderwerp weer opnemende, daar hij nog niet
[3] genoeg van had:

[4] ‘Jongens, ik vind dat het zoo mal staat als iemand niet rooken kan. Hij
[5] zit altijd met zijn vingers ergens aan. Ik ken *nog* iemand die nooit rookt,
[6] maar dat is de miserabelste kerel van de wereld.’

[7] Ik begreep dat ik al vrij veel kans had om, bij eventueel overlijden van
[8] dien heer, denzelven in zijn hoogen rang in de schatting van mijn neef op te
[9] volgen.

[10] Nu volgde een gesprek, voornamelijk bestaande uit eenige informatiën
[11] naar wederzijdsche kennissen, waarin geen enkele onaangenaamheid voor-
[12] kwam, dan dat hij, toen ik naar een zeer intiemen vriend vroeg, dien hij zeer
[13] wel kende, noodig had zijn geheugen op te scherpen met de herinnering, ‘of
[14] het die was, wiens broer die smerige affaire met de politie gehad had’, opdat
[15] Boerhave, die daartoe al den tijd had, zoo mogelijk allerlei vermoedens
[16] tegen de familie zou kunnen opvatten. Ik weet niet of hij het deed; maar kort
[17] daarop verliet hij ons een oogenblik om een knijpbriefjen af te vaardigen,
[18] welk punt des tijds onmiddellijk door Nurks werd waargenomen, om mij
[19] met de aanmerking op te winden:

[20] ‘Die vriend van jou lijkt sprekend op dien schoenenjood, die altijd op
[21] den hoek van de Vijzelstraat en de Heerengracht staat;’ - en toen ik groote
[22] oogen opzette, - ‘och ja, je weet wel, die leelijke kerel! net of hij een trap van
[23] een paard gehad heeft.’

[24] Nu, op dat oogenblik kwam Boerhave weer binnen. Over de gelijkenis
[25] met den schoenenjood, op den hoek van de Vijzelstraat en de Heerengracht,
[26] kon ik niet oordeelen, omdat de respectieve aangezichten der respectieve
[27] schoenenjoden van Amsterdam mij niet duidelijk en onderscheiden voor
[28] den geest stonden; maar op mijn vriends gelaat iets te lezen, dat denken
[29] deed dat het ooit in eenige onvermakelijke aanraking geweest was met het
[30] viervoetig dier door den vleienden Nurks genoemd, was mij t' eenenmale
[31] onmogelijk.

[32] Wij gebruikten koffie en brood, welke beide artikelen de eer hadden de
[33] volkomen goedkeuring van mijn neef weg te dragen. Wel beweerde hij de
[34] nadeeligheid van de eerste zonder melk te drinken, waaraan zich de medi-
[35] cus schuldig maakte, en verzekerde hij dat hij 't altijd aan iemands teint zien
[36] kon ‘want het teint werd er leelijk van’; maar toen de medicus er voor uit-
[37] kwam dat hij medicus was, en in die hoedanigheid daar nooit van gehoord
[38] had, veranderde hij van batterij, en begon mijn vriend een verkwikkend
[39] tafereel op te hangen van de veelheid der jonge doctoren, die in Amsterdam,
[40] zonder brood, op dure kamers woonden en allerlei laagheden doen moesten
[41] om een bus te krijgen, en dergelijke opwekkelijke voorstellingen meer, recht

aant.

geschikt om een medicinae candidatum in zijn studiën aan te moedigen, terwijl hij ze allen bekroonde met de plechtige verklaring ‘dat er niet één medicus in de wereld was, wien hij, Robertus Nurks, wat hèm betrof, zelfs maar over zijn kat vertrouwde’.

Wij gingen Houtwaarts. Het was ruim één ure. Nu, alle welopgevoede dingen hebben hun gestelden tijd. De nachtegalen komen in 't voorjaar, de vinken en lijsters in 't najaar; de zon schijnt bij dag, de kaars bij avond, en de maan bij nacht. Zoo is het ook met de menschensoorten. Al wie met de duizend en een *speciës* van het *genus* Haarlemmer bekend is, weet dat zij allen des zondags haar verschillenden wandeltijd hebben; iets, 't welk zeer natuurlijk wordt, als men aan den verschillenden eettijd denkt, en daarbij in 't oog houdt dat er veel menschen naar de middagkerk gaan, terwijl een groot gedeelte niet weet dat er een middagkerk is. Als men alle deze *speciës* rangschikt, en men tevens achtslaat op de vreemde vogelen, die uit andere luchten op een zonnigen zondag komen aanwaaien, dan zal men een aaneengeschakelde opvolging hebben, niet ongelijk aan die der elkander, naar de schoone vergelijking van Homerus, als boombladeren wegstootende geslachten in het bestaan des menschdoms, of aan die der elkander voortstuwende barbaren van het Europa der vijfde eeuw.

Zoo zal de natuuronderzoeker, die des zondagsmorgens de kerk verzuimt of naar de vroegpreek is geweest (wat ik liever onderstellen wil) en om tien uren, half elf, in Den Hout komt, op het Plein of bij den Koekamp (de naam is niet welluidend), eenige zwermen feestvierende vogels van den Haarlemmerdijk inhalen, per schuit van zevenen uit Amsterdam vertrokken. De mannetjes zijn blauw of zwart geteekend en hebben sliknatte, fijngekrulde bakkebaarden. Ze zijn voorzien van lange Goudsche pijpen, waaruit ze òf rooken, òf die ze losjes bij den kop tusschen de vingers houden en zoo, met den steel naar beneden, onverschillig laten slingeren. Merk de regenschermen. De wijfjes zijn wit. Zij houden haar opperkleed op, zoo dikwijls ze over een droppel water stappen, en dragen 't geheel *opgespeld* als er wezenlijk plassen liggen van den regen van zaterdag. Zij eten gestadig uit haar zak; sommigen in den zwerm hebben daarenboven nog een toegeknoopte kinderluur met mondkost bij zich. Men ontmoet ze meestal in koppels van negenen: twee mannetjes op zeven wijfjes. Ze dwalen een heel end ver, somtijds wel tot Heemstede of de Glip af, maar strijken 's middags, onder een kruik bier en een bosje scharren, aan de Groene Valk of in den Aalbessenboom neder, om met de laatste schuit naar Amsterdam te vertrekken, terwijl intusschen de toegeknoopte kinderluur van knapzak tot een korfje is omgeschapen, om ‘blommen’ in thuis te brengen, die drie weken lang in een aarden melkkan zonder oor, in een klein winkeltje, of op den bovensten trap van een kelder, hier zonder licht, en daar onder den frisschen

aant.

[1] adem van een stinkend riool, het geluk en den rijkdom zullen uitmaken van
[2] iemand die garen en band verkoopt en tevens besteedster is, of van iemand
[3] die turf en hout slijt en tegelijk uit werken gaat.

[4] Wandelt de natuuronderzoeker voort, dan ziet hij in 't voorbijgaan
[5] eerst nog een dergelijken troep, die zich in den aanblik van het Paviljoen
[6] verlustigt, en waarvan al de individu's, om zich te overtuigen dat het geen
[7] droom is, zich met beide handen aan de spijlen van het hek vastklemmen,
[8] zich bij geen mogelijkheid kunnende verklaren wat voor aardigheid of
[9] vroolijkheid er wezen mag in de groep van Laokoön, maar op dit punt over-
[10] eenkomende, dat de W in de frontispice ‘Wullem’ beduidt.

[11] Meergemelde natuuronderzoeker heeft even de Dreef verlaten, om in
[12] de verrukking van deze vreemdelingen te deelen, maar gaat nu door een
[13] allerliefst laantje, waarin de ochtendzon allergeestigst door 't hoog ge-
[14] boomte speelt, op de ‘logementen’ af. Hij wandelt een gele barouchette en
[15] een blauwen char-à-bancs voorbij, die hij onder 't geboomte uitgespannen
[16] ziet, als ware 't om menigeen van huns gelijken derwaarts te lokken. Hier is
[17] alles nog doodstil. 't Is een liefelijke morgen. Een enkel heer met een grijzen
[18] paardenharen Saksen-Weimar, bruinen rok, grijze zomerbroek, Engelsche
[19] spikkelkousen, lage schoenen en een tenger, hoogstfatsoenlijk uiterlijk, zit
[20] aan een der houten marmeren tafeltjes van het ‘Wapen van Amsterdam’
[21] voor de deur, zeer op zijn gemak een boek te lezen. Een dikachtig heer met
[22] roode wangen en een opvliegend voorkomen, met zwarten rok en in 't kort,
[23] leest er steunende op zijn stok een courant, zonder tafeltje op een stoel neer-
[24] gevallen. Een jonge vrouw, eerst onlangs uit het kraambed hersteld en nog
[25] een weinigje bleek, zit aan een ander tafeltje, waarop uitgediend ontbijt-
[26] goed staat, met een lief mutsje met lichtblauw Zeister op en een lichtblauw
[27] japonnetje aan, gemakkelijk in haar stoel geleund, te breien, en wijdt van
[28] tijd tot tijd haar aandacht aan haar kindermeid, die met een Amsterdam-
[29] sche kornet op 't hoofd, of liever ààn 't hoofd, want dat soort van mutsen
[30] laat het hoofdhaar tot de kruin toe onbedekt, en een rozerood japonnetje
[31] met een zwart schort met puntjes voor, op everlasting schoenen, met kruis-
[32] linten net als mevrouw, over het schelpenpad aan den overkant rustig voort-
[33] trippelt, met aan de eene gehandschoende hand een kind van twee jaar, met
[34] een baleinen valhoedje met rozeroode strikjes en, aan de andere, een van
[35] drie, in beugeltjes; welke kinderen zij, zoo dikwijls als zij iemand tegen-
[36] komt, wien zij een goed denkbeeld van hare opvoeding of van haar dienst
[37] geven wil, met het plechtige ‘uwé’ toespreekt: ‘Spreekt uwé niet tegen me-
[38] heer, Sorsetje? - Foei Franswatje, wat maakt uwé uwees handjes vuil met
[39] die schullepies.’ - Aan de Hertebaan vertoonen zich hier en daar een paar
[40] jonge dames, in 't bloote hoofd, en in een costuum, dat zij ‘zoo geheel bui-
[41] ten’ noemen, en 't welk voornamelijk gekenmerkt wordt door sterk ge-

aant.

kleurde zijden schortjes, bezig met ‘aan de lieve beestjes eten te geven’. - Dit nu zijn de gelukkigen, die bij Stoffels logeeren. - In de Sociëteit is nog niemand, maar een tweetal knechts, een volwassene en een jongen die nooit volwassen worden zal, staan tegen elkander over in het middelste deurraam met de handen op den rug het talent van Zocher te bewonderen, dat de heeren van *Trou moet blijcken* in de gelegenheid gesteld heeft tot de schepen toe te zien, die door 't Sparen gaan. - In 't logement op den hoek zit een Zaandamsche familie, gisteren aangekomen, al de mannen zeer lang, en in een volmaakt pak blauwe kleederen uitgedost, met zwarte dassen en witte onderdassen; de vrouwen met de nationale kap, en zwarte tanden. Zij drinken reeds koffie, en laten zich van den kastelein, die de vrijheid neemt van in de deur te blijven staan, omtrent vele wetenswaardige dingen onderrichten. Opmerkelijk is, tegen een der palen en daarenboven op een stok geleund, een gebrekkig man, niet zoo zeer een bedelaar, als wel een afwachter van aalmoezen; een dier onsterfelijken, die de oudste Haarlemmers altijd even oud en altijd even beschadigd, daar gezien hebben. Sommigen verdenken hem van een stilleverklikker te zijn; ik geloof het niet; maar indien hij het is, dan is hij het zeker alleen maar om de kindskinderen te verklikken op wat wijze hunne grootvaders in Den Hout hun geld verteerden.

In dezen toestand blijft Den Hout tot elf uren of half twaalf. Alsdan rukt de voorhoede der Haarlemsche wandelaars er in. Zij bestaat voornamelijk uit dezulken, die zich de zes overige dagen, aan beroep of nering gebonden, van alle vertreding spenen moeten, en dus des zondags den grootsten appetijt hebben. Het zijn de kleine winkeliers met lange roksmouwen; de boekhouders met watten in de ooren; ambachtsbazen met hooge hoeden, lange panden, en lange lenden; allen met hunne vrouwen één, en met hunne dochters drie graden boven haar stand gekleed, en alleen in dit bijzondere geval met hunne zonen, wanneer deze het niet zóó ver in de wereld hebben gebracht om zich hunner te schamen; want er vallen secretarieklerken, ondermeesters en kleine bloemisten onder voor; maar indien dit het geval niet is, dan ook kunt gij zeker zijn, vader en zoon met gelijke en gelijkvormige rottingen te zien voortschrijden. Voor het overige bemerkt men reeds nu een enkel jong mensch uit deftiger stand, hetzij dan een notarisklerk of een surnumerair bij het gouvernement van Noordholland, die, daar hij geen schepsel wist te verzinnen, aan wien hij na kerktijd een bezoek schuldig was, nu maar naar Stoffels stapt en, verbaasd van daar nog niemand van zijn kennis te ontmoeten, zich met den hond van den kastelein behelpt, die door zijn innemende vriendelijkheid bewijst dat mijnheer habitué is.

Hem volgen, tegen halftwee, twee uren, de deftige bewoners uit de stad. De fabrikant met zijn familie, de notaris met zijn familie, de boekhandelaar

aant.

[1] met zijn familie, en de wereldsche kinderen van den geestelijke, zonder
[2] hunne ouders. Ook komen nu de bloemisten van den Kleinen Houtweg met
[3] vrouw en kroost opzetten. Voorts bemerkt men zusters met haar eerste voi-
[4] les, die met broers met hun eerste rokken gaan wandelen, op hoop van
[5] andere zusters met voiles en broers met rokken tegen te komen; en reeds nu
[6] en dan een enkel rijtuig, als b.v. de sjees van den dokter, die met zijn beste
[7] tuig en zijn vrouw een toertje doet, en het wagentje van den grutter, die geen
[8] pleiziergeld betaalt, alreede tegenkomt; voorts de demi-fortune van den
[9] kleinen rentenier; maar ook reeds het blinkend verlakte rijtuig met de
[10] zwarte harddravers met witte koorden leidsels van den welgestelden make-
[11] laar, en het rijpaard van den kostschoolhouderszoon; alles doorkruist en
[12] voorbijgereden van Amsterdamsche char-à-bancs voor twaalf personen,
[13] daar er veertien met een kind, en calèches voor drie, daar er vijf met een hoe-
[14] dendoos in zitten, schoon ik zeggen moet dat de meeste dezer laatsten in de
[15] stad uitspannen.

[16] Het gebeurde alzoo dat, als wij drieën om één uur de Houtpoort uittra-
[17] den, wij noodwendig op hun terugtocht tegenkwamen de kleine winkeliers
[18] met de lange roksmouwen, de boekhouders met de watten, de hooghoedi-
[19] gen, de langpandigen, de langlijvigen enz., en als ware 't aankondigden de
[20] komst der notarissen, der fabrikanten, der boekverkoopers, der doctoren,
[21] der apothekers, der bloemisten, der zusters en broers enz., die nog achter
[22] ons waren.

[23] ‘Wat zien uw stadgenooten er over 't algemeen peu fashionable uit!’ zei
[24] Nurks, met dien bijzonderen lach, dien de Engelschen *a sneer* noemen, een
[25] zeer druk en aangenaam gesprek afbrekende en oogenblikkelijk weer
[26] opvattende, om mij het antwoorden te beletten.

[27] Een boom of wat verder pleegde hij mij hetzelfde boevestuk met den
[28] uitroep:

[29] ‘Ik dacht dat er zooveel beau-monde in je menniste Haarlem was!’ en
[30] weder vergunde hij mij niet in het midden te brengen, dat de geheele deftige
[31] middelstand nog achter onzen rug was, die niet voor een uur later, eerst
[32] door de hoogere ambtenaars, en daarna door de haute volée zou worden
[33] opgevolgd. Hij wist het ook trouwens even goed als ik.

[34] Wij namen plaats bij Stoffels. De onbeleefdheden, die tot nog toe alleen
[35] aan ons beiden verkwist waren, werden nu ook algemeen verkrijgbaar
[36] gesteld. Ik zat nog niet, toen Nurks al uitriep, zoodat al de belendende gezel-
[37] schappen het hooren konden:

[38] ‘Lieve hemel, Hild, wat hebje een mooi vest aan; dat had ik nog niet van
[39] je gezien; jammer dat het fatsoen een paar modes ten achteren is.’

[40] De leelijkerd had duidelijk bemerkt, dat ik het voor 't eerst aanhad en er
[41] van tijd tot tijd met innig welgevallen naar keek. Ik stak onmiddellijk mijn

aant.

[1] beenen onder de tafel; want het was mij op zijn minst vijfenzeventig maal
[2] gebeurd, dat hij met een opgetrokken neus naar de punten van mijn schoe-
[3] nen loerende, mij had afgevraagd: ‘Waar laat je *die* turftrappers maken?’

[4] Van een goedigen krulhond, die met veel liefde door een oud man
[5] gestreeld werd, heette het ‘Wat een mormel!’ Van een paar schimmeltjes, die
[6] voor de deur stilhielden en waarmee de eigenaar met groot zelfbehagen
[7] pronkte: ‘Leelijke koppen!’ Van het kindje in beugels, dat al van half elf
[8] gewandeld had en er schrikkelijk verhit uitzag: ‘Als ik er zóó eentje had,
[9] deed ik het een steen om den hals.’ Alles luid genoeg om verstaan te worden
[10] door de respectieve eigenaars van het mormel, de leelijke koppen, en den
[11] jongen heer. Er zat een statig man, wiens geluk half weg was, omdat hij in
[12] den morgen bloemen gezien hebbende in het ‘Cieraad van Flora’, bij het
[13] inkruipen van een enge broeikas, eenigszins aan een spijker was blijven
[14] haken. Hij had daar toen niet veel acht op gegeven, maar nu rustig in Den
[15] Hout een sigaar zittende te rooken ontdekt hij te midden zijner overpeinzin-
[16] gen een kleinen winkelhaak in zijn pantalon, vlak bij de knie. Hij had dien
[17] zoo haast niet gezien of hij wierp er met veel handigheid zijn zijden zakdoek
[18] over, maar te laat om de aanmerking van Nurks te ontgaan, die juist op dit
[19] zelfde oogenblik tot ons zei: ‘Ik mag wel zoo'n maneschijntje.’ De bloem-
[20] liefhebber kreeg een kleur als een Cactus Speciosa, om welke te verbergen
[21] hij in verwarring naar zijn zakdoek greep om zijn neus te snuiten, zoodat de
[22] maan weer plotseling door de wolken brak, tot groote vroolijkheid van een
[23] gezelschap Amsterdamsche juffrouwen en heeren uit een manufactuur-win-
[24] kel, die zich op dien merkwaardigen dag op zijn minst voor staatjufferen en
[25] kamerheeren van Z.M. den koning wilden gehouden hebben.

[26] ‘Is dat een rok van je vader?’ vroeg Nurks grappig aan den jongen, die
[27] hem zijn limonade bracht, en zich zeker niet zeer bekrompen in dat klee-
[28] dingstuk bewoog.

[29] ‘Ik heb geen vader,’ zei de arme jongen, en het ging mij door de ziel.

[30] De beau-monde verscheen met al zijn gedistingueerde geuren en kleu-
[31] ren; met al de pracht van vederen, sjaals, parasols, mantilles, amazones,
[32] koetsiers, rijtuigen en rijpaarden. Ik had het ongeluk gehad Nurks te voor-
[33] spellen, dat hij een brillante nieuwe equipage zou zien. Hij kreeg die zoodra
[34] niet in het oog, of hij vroeg mij ongeduldig:

[35] ‘Wanneer komt nu die mooie equipage, waar je van gesproken hebt?’

[36] En zoo was het telkens, tot groote ergernis van Boerhave, die evenwel
[37] nog al aardig vrijliep, maar wiens horlogesnoer ijselijk door Nurks ge-
[38] fixeerd werd, zoodat hij alle oogenblikken dacht dat er iets op komen zou,
[39] en eindelijk dan ook zijn rok maar toeknoopte. Ik herinner mij nog slechts
[40] twee onaangenaamheden, die Nurks mijn goeden medicus deed doorstaan,
[41] doch die even als de aangehaalde zich alleen bij het physionomisch hatelijke

aant.

[1] bepaalden. De eene was deze. Wij spraken over de ongelukken, die men met
[2] zwemmen kan krijgen. Op een warmen zomerschen dag is 't een wellust om
[3] over water te handelen. Boerhave verhaalde een treffend geval van schitte-
[4] rende zelfopoffering in een zwemmer, buitengewoon genoeg om al de eere-
[5] penningen der Maatschappij tot Nut enz. te verdienen, indien deze 't niet tot
[6] regel gesteld had, alleen dezulken te beloonen die *niet* zwemmen kunnen,
[7] maar althans buitengewoon genoeg om een steenkoud hart te doen ont-
[8] gloeien. Nurks evenwel hoorde het met de volmaaktste onverschilligheid
[9] aan en nam zelfs onder 't verhaal allerlei bijzaken waar. Nu eens, bijvoor-
[10] beeld, scheen hij zich met de borst toe te leggen op het vormen van kunstige
[11] kringen van tabaksrook; dan weder blies hij, volmaakt in de houding van
[12] iemand die volstrekt niets anders te doen heeft, de sigarenasch van zijn knie,
[13] en zelfs van de tafel; dan weder scheen hij al zijn aandacht en belangstelling
[14] te wijden aan zijn altijd nog ziekelijken halsboord, die nog telkens nieuwe
[15] aanvallen van flauwte had; welke veelzijdigheid van oefening mijn opge-
[16] wonden vriend, die van geestverrukking gloeide, op den duur weinig
[17] streelde. Hij trof het even ongelukkig met het verhalen eener splinternieuwe
[18] anecdote van drie Leidenaars, waar ik met mijn heele familie den vorigen
[19] avond tot schreiens toe om gelachen had, met groot gevaar van in ons warm
[20] brood te stikken, maar die totaal schipbreuk leed op de stalen onbuigzaam-
[21] heid van mijn heer en neef, die ditmaal in een ander uiterste viel, en zeer
[22] geduldig en ingespannen zat te luisteren, ja zelfs zoo geduldig en ingespan-
[23] nen, dat het hem scheen te treffen dat het verhaal waarlijk uit was, en hij
[24] nog altijd op het slot en de aardigheid zat te wachten, die, indien men zijn
[25] gezicht had willen gelooven, nog immer komen moesten. Mij is niettemin
[26] van goederhand verzekerd, dat opgemelde neef èn de edelmoedige men-
[27] schenredding èn het geval der drie Leidenaars, nog dien zelfden avond, met
[28] zichtbare blijken van zelfbehagen heeft medegedeeld op de diligence; gelijk
[29] hij ze ook beiden des anderen daags wist te pas te brengen op Doctrina, aan
[30] zijn tafel, en in de Munt, en in den loop van de week te pas te *jagen* op twee
[31] concerten en in vijf koffiehuizen (zoodat ik met grond onderstel dat hij er nu
[32] de harten der liplappen en der blauwen in de West mee verkwikt); en al wie
[33] de eerste niet ‘verbazend’ en de laatste niet ‘om te schreeuwen’ vond, wist
[34] hij oogenblikkelijk iets stekeligs te zeggen op het gevoelig punt van bakke-
[35] baarden en stropdassen.

[36] Er kwam muziek. Drie dames met lange reticules en opmerkelijk door
[37] roode linten op de muts, oranje tissu's om den hals en voorschooten met
[38] diepe zakken met schuifjes. Eene breede sproeterige Saffo met een hooge
[39] sproeterige harp in het midden, en twee tanige vrouwen, die met handen vol
[40] diamanten, die een sterken familietrek van glas hadden, op de viool speel-
[41] den. ‘Drie poetjes van gratietjes,’ zei Nurks lachende, en luid genoeg om een

aant.

langen procureursklerk mee te doen lachen, die veel verder van hem af was dan de gratietjes in quaestie. Het snarenspel begon. Nurks stopte van tijd tot tijd den vinger in de ooren, dat toch niet opwekkelijk wezen kon voor drie kunstenaressen, die ook wel wisten dat het zoo heel mooi niet was, en ook niets verder bejaagden dan een dubbeltje of een stuiver van elk der toehoorders, en een weinigje geduld. De violen hielden met een fikschen kras op, en de harpspeelster hief, met een eenigszins schorre stem, en juist voor de drieëntwintigste maal op dien gedenkwaardigen morgen, het toen even zoo min als nu nieuwe, maar altijd slepende

Fleu-ve du-Ta-ge!

aan.

‘Ba; wat is ze leelijk als ze zingt,’ klonk het, dwars door de aandoenlijke woorden der romance heen, uit den heuschen mond van Robertus, wien het zeker nooit in 't hoofd was gekomen dat ook een arme vrouw ijdelheid zou kunnen hebben.

Het lied liep verder zonder stoornis af; zoodat de reticule geopend kon worden, om het bekende roodverlakte flesschebakje met blinkenden rand te voorschijn te brengen. Ik had er een gulden op willen leggen, indien de zangeres Nurks niets gevraagd had. Maar er was geen houden aan; dus gaf ik maar een dubbeltje. Zij kwam tot Nurks.

‘Hoeveel octaven kan *jij* wel zingen?’ vroeg hij werkelijk grijnslachende, maar tegelijk een vijfje op 't blaadje leggende; want zoo was hij.

Men moet in den handel ook het vuile geld aannemen.

‘Merci, monsieur,’ zei de harpspeelster, met neergeslagen oogen, en was reeds bij den man met den gescheurden pantalon.

De lange procureursklerk was middelerwijl van plaats veranderd, en zat nu toevallig aan een tafeltje, 't welk de virtuoze alreede was voorbijgegaan.

De violen hadden ondertusschen lustig doorgespeeld; ik weet niet of men er te milder of te kariger om gegeven had. Nu werd er nog een zeer korte, zeer vlugge trio uitgevoerd, waarop al de dames al de oogen nedersloegen, al de lippen bewogen, negen, en vertrokken. Thans zag een eenloopend klarinettist, zonder hoed, de baan schoon om ook zijne talenten te doen hooren.

‘Altijd hier in het land een opeenvolging van slechte muziek,’ merkte Nurks aan.

‘Och, ik vind het nog al vroolijk,’ zei ik bemiddelend.

‘Ja maar,’ zei hij, mij strak in de oogen ziende, en een lange teug limonade nemende - ‘ja maar - ik geloof, om je de waarheid te zeggen, niet dat je heel muzikaal bent.’

[41] Nu, voor deze laatste onhebbelijkheid behoeft men geen Robertus

aant.

Nurks te wezen. Daartoe acht zich, volgens mijne ondervinding, ieder liefhebber gerechtigd, die in zijn huis een eerste en eenige, en in het een of ander orkest een tweede viool speelt, en een derde spelen zou, indien er een derde viool bestond; ja, ik heb er onder de paukenslagers gekend, die in dit opzicht de crimineelste waren. Och, al is men maar iemand, die op een concert de hand met zekere majesteit onder de kin kan leggen en de oogen toeknijpen met diep gevoel, om ze niet dan bij een point d'orgue schielijk en geheel verward, en als kwam men uit eene andere wereld (uit de wereld der inbeelding bij voorbeeld) open te doen; - of al slaat men er zelfs maar met zekere wijsheid de maat met het opgevouwen affiche of met den geglaceerden wijsvinger; - of al heeft men maar even den slag om, bij het wederkeeren van het thema in een groot muziekstuk, een lachje, liefst een zenuwachtig lachje, voort te brengen, dat met telegraphische duidelijkheid zegt: 'We zijn weer thuis!' - of al heeft men maar alleen de vereischte bekwaamheid om van een zangeres, die algemeen bevallen heeft, met een diep noodlottig neergelaten wenkbrauw en allerbedenkelijkst hoofdschudden te decreteeren: 'Weinig methode;' - of den tact om classieke van romantieke muziek te onderscheiden en te zeggen: 'Ik hoorde toch liever Lafont of Beriot dan de Eichhorns of Ernst;' - ik zou zeggen, al heeft men slechts eenmaal een blad muziek gecopiëerd; met een van alle deze muzikale verdiensten toegerust, heeft men eens vooral de bevoegdheid op de rest van 't heelal met verachting neer te zien en alle verdere creaturen, zoodra ze zich iets omtrent de goddelijke toonkunst verstouten, in haar aangezicht te verklaren dat ze niet muzikaal zijn. Die onbeschaamdheid hebben de speelmannen, horenblazers, doedelaars, tokkelaars, en trommelslagers op de kunstenaars van andere vakken vooruit. Geen schilder, wanneer gij in zijn atelier komt en gij zegt iets van zijne of eens anders schilderij, hetzij juist of minder juist, zou de onbeleefdheid hebben van te zeggen: 'Ik geloof niet dat mijnheer veel oog op de kunst heeft.' Geen auteur, voor wien een fatsoenlijk mensch zijn gedachten uitbrengt over een roman, een gedicht, of een vertoog, zal hem durven vragen: 'of hij eigenlijk wel smaak en gezond oordeel heeft'. Maar de muzikanten! Zij hebben met betrekking tot hun kunstvak zich dezelfde onheuschheid aangewend, die mijnen neve Nurks was aangeboren, en ik heb jongelieden ontmoet, uit de beschaafdste kringen, 'every inch gentlemen', die op dit punt volstrekt onverdragelijk waren.

Ik geloof dat ik maar niet meer op mijn neef moet terugkomen. Als ik het indenk, weet ik nauwelijks van waar mij de vermetelheid is aangewaaid om hem u voortestellen. Ik vertel u nu maar niet, hoe wij in het 'Wapen van Amsterdam' aan de table d'hôte dineerden. Hoe hij halfluid fluisterde over de economie van een paar eenvoudigen, die tegen 't reglement van den kastelein aan, een halve flesch voor hun beiden bestelden, en daarna dreigden

aant.

[1] zich een indigestie te eten aan den bouilli, die na de soep werd rondgediend,
[2] in de stellige overtuiging dat er geen ander vleesch komen zou; hoe zijne
[3] blikken later den arm verlamden van een deftig heer met gepoeierd hoofd,
[4] die een taaie kip met een bot mes, natuurlijk niet heel handig, voorsneed;
[5] hoe hij een juffertje, dat nog niet veel van de wereld gezien had en vlak
[6] tegenover hem gezeten was, tusschenbeide zoo ironisch aanzag, dat zij eerst
[7] in 't denkbeeld geraakte dat zij onbehoorlijk veel at, en derhalve begon voor
[8] alles te bedanken, en vervolgens tot de stellige overtuiging kwam dat zij
[9] gemorst moest hebben, en al haar best deed om een lonk in den spiegel te
[10] krijgen om te weten te komen waar 't zat; hoe ik, toen wij na den eten de
[11] Hertebaan nog eens omwandelden, in duizend angsten leefde dat hij een
[12] streek met de parapluie zou krijgen van een of ander der met blauwe jassen
[13] geadoniseerde ambachtslieden, die met beminnelijke, beminnende en be-
[14] minde dienstmeiden aan den arm (uitgedost met zwartzijden hoeden en
[15] bruine gepalmde omslagdoeken) met groote stappen voortschreden, op
[16] welker heeren toilet hij niet nalaten kon de namen van ‘twijfelaar, heel stuk
[17] laken, kuitendekker’, of ‘sleepjurk’ toe te passen.

[18] Na al dergelijke jammeren kregen wij den goeden, besten, liefdekwee-
[19] kenden en vriendhoudenden Robertus Nurks aan ‘de Bel’ in de diligence.
[20] Nog even stak hij het hoofd uit het portier om ons toe te roepen: ‘Niet veel
[21] zaaks!’ 't welk het reisgezelschap, op goede gronden, op zich kon toepassen.
[22] Daar reed hij heen. Wij wandelden tezamen nog even de poort uit; want ik
[23] noem het hek met alle Haarlemmers, die de poort gekend hebben, nog altijd
[24] met dien naam. En toen wij, over het Hazepatersveld heenblikkende, de zon
[25] zagen, die bloedrood onderging en hare schoone tint mededeelde aan de
[26] witte schuimige wolkjes, die als dunne sluiertjes door de lucht dreven,
[27] durfde ik Boerhave een mooien Maandag voorspellen, en vergat hij in 't
[28] vooruitzicht van bloeiende Aristolochia Clematitis en levende wijngaard-
[29] slakken, spoedig geheel en al den beminnelijken bloedverwant, waarmee ik
[30] hem had in kennis gebracht.

[32] 1839

aant. Humoristen

Het legher treckt vast in met duizenden, een macht
Zoo groot als Waterlant noch oit te velde bracht,
En Kennemer, en Vries en Zeeu en Hollant t' zaemen.
Gysbrecht van Aemstel

[10] (Uit een brief van Melchior)

[12] Beste Hildebrand!

[14] Ik verneem met een zeker genoegen, dat er van tijd tot tijd iets van u gedrukt
[15] wordt; met een zeker genoegen, zeg ik; want wij hebben nog samen school
[16] gegaan. Ik heb toen altijd wel gedacht dat er wat in u zat, maar ik wist niet
[17] of er ooit wat uit u komen zou. Mijn vader zegt evenwel dat hij dat altijd
[18] voorspeld heeft, ofschoon ik er mij niets van herinner, maar wel weet ik dat
[19] ik driemaal een hekel aan u gehad heb, omdat mijn vader u tot een voor-
[20] beeld van goed oppassen nam, en ik wist toch dat ge ook wel eens katte-
[21] kwaad deedt, Hildje! Denk maar eens aan de klapdeur van het Bonte Kalfje,
[22] die alle morgens om halftien en iederen namiddag om drie uren werd open-
[23] getrokken dat de bel rammelde, een kwartier lang, als het Fransche gebed al
[24] lang op school was voorgelezen. - Maar dat daargelaten, vriend; ik hoor
[25] dat gij weer iets op de pers hebt, en gij zult mij, op grond van heel goede ken-
[26] nis, wel vergunnen willen, u eenige raadgevingen mede te deelen. Ik ken
[27] menschen, die dat veel liever doen bij wijze van recensiën; daar zijn er, die de
[28] kopij onberispelijk en het gedrukte boek allerdolst vinden; maar ik hou van
[29] die methode niet, en kom liever met mijn raad voorop.

[30] Eerst echter wilde ik u vragen, ronduit vragen, of gij een humorist zijt?
[31] Ik denk het half, omdat het tegenwoordig zoo ijselijk aan de orde is. Kijk
[32] Hildebrand, als gij een humorist waart, dat zou me leelijk spijten; ik zou
[33] haast zeggen, schoon mijn hart er bij breekt: - als gij een humorist zijt, Hil-
[34] debrand, leg drie stuivers uit, koop een touw, en... Maar gij zijt immers geen
[35] humorist, mijn waarde! o Zeg, dat gij het niet zijt.

[36] Daar is tegenwoordig zulk eene ontzettende consumtie van humor,
[37] mijn vriend, dat dit artikel verschrikkelijk duur moet geworden zijn en dan
[38] ook bij gevolg akelig wordt vervalscht. Ik ben overtuigd dat er in iedere
[39] kerk, de dominé meegerekend, meer dan honderd humoristen bijeenzijn.
[40] Men komt in geen koffiehuis, men rijdt in geen diligence, ja wat meer is,
[41] men zit in geen ‘bijwagen’ zonder een humorist. Het heele land is er van ver-

aant.

[1] giftigd: humoristen op rijm; humoristen in proza; geleerde humoristen;
[2] huiselijke humoristen; hooge humoristen; lage humoristen; hybridische
[3] humoristen; bloempjes-humoristen; tekst-humoristen; sprookjes-humoris-
[4] ten; vrouwenhatende en vrouwenfleemende humoristen; sentimenteele
[5] humoristen; ongelikte humoristen; gedachten denkende humoristen; boek-,
[6] recensie-, mengelwerk-, brief-, voorrede-, titelblad-humoristen; humoris-
[7] ten, die op de groote lui schelden en verklaren dat die geen greintje gevoel
[8] hebben, omdat zij een knecht hebben met galons aan den rok, en een spe-
[9] lende pendule; humoristen, die het met de bedelaars houden in de boeken,
[10] en ze naar Frederiksoord helpen sturen in de Maatschappij van Weldadig-
[11] heid; reizende humoristen; huiszittende humoristen; tuin- en prieeltje-
[12] humoristen, wier vrouwen aan iets anders bezig zijn, terwijl *zij* humorisee-
[13] ren; en dan eindelijk de heele simpele plattelands-humoristen, schoon ze
[14] allegaar wel een deel van simpelheid weg hebben, in deze manier: ‘je zoudt
[15] wel denken dat ik heelemaal onnoozel was, maar 't is allemaal lievigheid!’
[16] Ik spreek niet van de heele grappige, de zeer onfeilbare, en de zeer onduide-
[17] lijke humoristen... Och lieve Hildebrand, honderd soorten zijn er daar ik
[18] niet van spreek, want ze komen uit den grond op, en ik weet evenmin als in
[19] de kennis der kruiden of men veiliger doet ze te rangschikken naar *partes*
[20] *essentiales* of naar *habitus*, naar een *systema naturale* of naar een *systema*
[21] *artificiale*; wat eigenlijk, waar het den stijl geldt, tegenwoordig het vraag-
[22] stuk naar de mode is, waarover gij in 't Latijn en in 't Hollandsch, in 't be-
[23] leefd en in 't scherp, heel veel stichtelijks en afdoends lezen kunt.

[24] Ik kan mij ondertusschen niet verklaren hoe 't bij zoo veel humor moge-
[25] lijk is, dat er nog geen betere definitie van het ding in de wereld komt. Lieve
[26] hemel! wij drijven in humor, en niemand heeft adem om te zeggen wat het
[27] eigenlijk voor een vocht is. Ik zou dan haast gelooven moeten dat wij er in
[28] *verdrinken*. In dat geval, kan men er niet gauw genoeg bij zijn, een drenke-
[29] linggenootschap voor de humoristen op te richten, of een afschaffings-, ten
[30] minste een matigheids-maatschappij onder de zinspreuk: ‘Laat staan uw
[31] humor.’ Jean Paul pakt het verhevene bij de beenen, keert het met Rapponi-
[32] sche krachten om en zegt: ‘Ziedaar het humoristische: 't is niet anders dan
[33] het verhevene met de voeten in de lucht.’[1] Ik heb allen eerbied voor die
[34] kunstbewerking, maar Jean Paul was somtijds een zeer onduidelijk humo-
[35] rist. Bilderdijk zegt ergens, en zoo niet in zijne boeken, dan heb ik het uit
[36] zijn mond, dat het precies het Hooftiaansche *neskheit* is; maar Hooft en
[37] *neskheit* zijn, wat de ‘Tesselschade’ er ook tegen doen moge, zulke oude
[38] humoristen, dat ik vrees dat die aanhaling de zaak voor 't algemeen niet veel

1 ‘Humor ist das Romantisch-Komische, das umgekehrte Erhabene, worin das Endliche auf das Unendliche, der Verstand auf die Idee angewand wird.’

aant.

[1] opheldert. En *après tout*: wat heeft het algemeen er mee te maken? De
[2] humoristen zijn er, zijn er in grooten getale, en vermenigvuldigen met den
[3] dag. Eerstdaags zien wij eene koninklijke humoristen-stoeterij. Wat weet ik
[4] waar 't op uit zal komen? Eerstdaags eene humoristische revolutie, eene op
[5] end' op humoristische orde van zaken, met eene hartroerende oude vrijster
[6] op den troon, met een kring van sentimenteele daglooners tot ministerie.
[7] Daar zullen in de vergaderzaal de eenvoudige, de onschuldige kindertjes zit-
[8] ten; het leger zal bestaan uit duivenhartige bloodaards onder den hoogdra-
[9] venden naam van medelijdende zielen; het rechterambt zal bekleed worden
[10] door menschen die tegen àlle straf zijn; niemand dan een grijsaard zal er
[11] schrijver, dichter of geleerde zijn mogen of tot de hoop des vaderlands wor-
[12] den gerekend, uitgenomen de humoristen zelve; ieder hunner zal een goelij-
[13] ken oom en een onnoozelen neef hebben, maar, met uitzondering van deze
[14] lieve kinderen, zullen de jongelingen als eene schadelijke uitvinding buiten
[15] 's lands gezonden worden. Geen adel meer, geen rijkdom, geen livereibe-
[16] dienden, geen *pâté de foie gras*, geen kooien meer voor vogels, en geen
[17] modes meer voor dames; maar een aanmerkelijke invoer van huisjassen,
[18] sloffen, pijpjes, tuinstokken, kinderboekjes, Moeder-de-Ganzen... Wat ik u
[19] bidden mag, Hildebrand, ga niet onder de humoristen!

[20] Ten tweede, enz. enz.

aant. De familie Stastok

De aankomst

[7] In het kleine Stadje D - werd op een donderdag in de maand October, des
[8] namiddags omtrent één ure, de steile ijzeren trede neergelaten van een gele
[9] diligence, rijdende over D - van C - tot E - vice versa, en uit dezelve daalde,
[10] tot groote bemoddering van dengenen die hem onmiddellijk volgde, en die
[11] niemand anders was dan zijn eigen cloak, uw onderdanige dienaar Hilde-
[12] brand. Hij had gereisd met een bleeke dame, die het rooken had verboden
[13] en gedurig de kronkelbochten van haar boa had zitten te verschikken, dan
[14] eens had gezucht, dan eens ingesluimerd was, dan eens eau de cologne geno-
[15] men, dan weer eens geslapen had, en altijddoor leelijk was geweest. Op
[16] dezelfde bank met deze had een jong juffertje gezeten, in een blauwen gerui-
[17] ten mantel niet gedoken, het denkbeeld is te ruim, maar gestoken; een man-
[18] tel, die, naar een langvergeten mode vatbaar was om van achteren te wor-
[19] den ingehaald door een klein lapje van dezelfde stof, in den vorm van een
[20] souspied, op twee paarlemoeren knoopjes uitgespannen; dezelfde juffer had
[21] een stroohoed op met blauw gaas lint met bruine streepen, in groote lissen
[22] met stevig soutien opgemaakt, en een hardgeel sjaaltje om den hals. Zij was
[23] zeer bang voor de bleeke dame naast haar, en bleef op een schuwen afstand;
[24] soms had zij den goeden wil haar in 't verschikken van haar boa te hulp te
[25] komen, en eenmaal had zij er werkelijk een dikachtig roodvingerig handje,
[26] met een ring, die bijzonder veel op tin geleek, voor ontbloot; maar de bleeke
[27] dame had haar aangeblikt en toen had zij haar neus gesnoten, volgens een
in
[28] den omgang zeer deugdelijk stelsel, naar 't welk de neus alle mispassen,
[29] voorbarigheden en malle figuren misgelden moet. Dit was het personeel van
[30] de achterste bank geweest. Op de volgende had een jodin gezeten, als een
[31] oostersche edelsteen gevat tusschen twee christenen; zij verborg onder een
[32] groen nopjesgoed manteltje een klein kind, dat al haar trots uitmaakte
[33] omdat het niet schreeuwde, zelfs niet toen zij het omstreeks halfweg een
[34] schoone luier aandeed. Het kind nu was zeer klein, en had een zeer groote
[35] dot in den mond. Van de christenen, waartusschen zij gevat was, had de een
[36] een grooten rondglazigen zilveren bril, een zilveren sigaarkoker, een zilver
[37] potlood, een zilver horloge, benevens zilveren broek- en schoengespen,
[38] waaruit ik opmaakte dat hij een zilversmid was; en de andere een koperen
[39] tabaksdoos, en een koperen guirlande op zijn buik, waaruit ik besloot dat
[40] hij niet minder dan een banketbakkers meesterknecht zijn moest. De eerste
[41] haalde, daar er niet gerookt mocht worden, den zilveren sigaarkoker een

aant.

paar malen uit den zak, alleen om 't vermaak te hebben van hem open te doen, er een zilveren sigarepijpje uit te halen, en er nog iets in te zoeken dat er niet in was, maar dat, zoo 't er in was geweest, zeker beter te pas had kunnen komen dan het pijpje, en hem vervolgens weer dicht te sluiten, na alvorens meergemeld pijpje, eerst met het voor- en daarna met het achtereinde naar beneden, er in gepast te hebben; de laatste stak uit de koperen tabaksdoos eene niet onaardige tijdpasseering in den mond. De zilveren man had eene groote neiging tot spreken, de koperen scheen vast besloten te hebben, geen mond open te doen. De jodin had natuurlijk veel meer achting voor den zilveren; maar de zilveren was terughoudend voor de jodin. Vóór den zilveren zat een knorrig, groot dik man, dien ikzelf niet toe dorst spreken, want hij had twee jassen over elkaar aan, een dikken rotting in de hand, een kleur als of hij zoo pas van een vechtpartij kwam, en een uitdrukking alsof hij zich gereed maakte met den eersten die hem toesprak een vechtpartij te beginnen; het was ongetwijfeld een commissaris van politie, of een plaatsmajoor in politiek. Aan zijne zijde sluimerde een jong mensch met gescheiden haar, zoo glad gekamd alsof het uit één stuk was, hooge jukbeenderen, een blauwe das, een turkooizen doekspeld, een roodgebloemd vest, heele korte toegeknoopte mouwen aan een langlijvig bruin jasje, handschoenen met bont, en overschoenen. 't Was een Duitsch kantoorreiziger. Daar naast - maar wat heb ik er aan, mijn talent te toonen in 't beschrijven van een reisgezelschap, dat volstrekt niet pikant was, en dat ik aan het begin van dit opstel reeds vaarwel had gezegd? Om korter te gaan: ik stapte van de trede, viel eerst bijna in de armen van een geknevelden heer, met een stijf been en gelen rotting, die de bleeke dame afwachtte en, bang zijnde dat iemand anders haar de hand toesteken zou dan Z Ed., de zijne alvast uitstak, dook onder de reeds tegen het dak van het voertuig, waarmee ik gekomen was, opgezette ladder dóór, riep den knecht toe: ‘Die zwarte koffer met een H!’ gaf den conducteur, die met de maal naar binnen ging, mijn vijfje, en keek naar iemand om, die mijn goed zou kunnen dragen zonder in de verzoeking te komen het aan zijn eigen adres te bezorgen.

‘Is uwé meheer Willebram, als ik vragen mag?’ vroeg een zwak, pieperig stemmetje, blijkbaar toebehoorende aan iemand, die nog nooit een onbekende van de diligence gehaald had. De vraag was tot den commissaris van politie gericht.

‘Benje d... mal, kerel,’ zei de commissaris van politie.

‘Moet hij uit dezen wagen komen?’ vroeg op hupschen toon de man van het maagdelijk metaal.

‘Dat zal *ik* wezen,’ zei ik, eene nadere beschouwing daarlatende van de zorg, waarmee het (naar alle gedachten gezelschap-) juffertje voor haar hoedendoos was aangedaan en die zich uitte in de gedurige verzuchting: ‘Is dat met me goed leven, kondelteur!’

aant.

[1] Het mannetje, dat vóór mij stond, had zijn opvoeding waarschijnlijk in
[2] een weeshuis begonnen en was nu bezig haar in een diaconiehuis te vol-
[3] tooien. Hij was hoog in de schouders en stijf van knieën, droeg een langen
[4] bruinen duffelschen jas, met het teeken zijner orde op de mouw, en had
[5] onder den arm een versleten portefeuilletje, waarin de boeken van een of
[6] ander leesgezelschap werden rondgebracht.

[7] 'Ik moest een boodschap voor meheer doen,' zei het mannetje, dat ik
[8] voor ongeveer achtenzestig aanzag, 'en nu zei meheer, dat ik meteen reis na'
[9] de dullezan zou gaan, om te kijken of meheer gekommen was. Uwé mot niet
[10] kwalijk nemen, dat ik uwé niet trekt kon.'

[11] Nu, daar men de alleronmenschelijkste beul zou moeten wezen, om 't
[12] iemand kwalijk te nemen dat hij u niet kent, indien hij u nooit in zijn dagen
[13] gezien heeft, schonk ik den goeden diaconieburger op dit punt eene volko-
[14] mene vergiffenis, liet mijn koffertje, totdat het afgehaald worden zou, in de
[15] 'Rustende Moor', en sukkelde met mijn nieuwe kennis naar het huis mijns
[16] ooms; onder het faveur van onderweg vriendelijk door hem onderricht te
[17] worden aangaande het doel van een groot gebouw met gotische deuren en
[18] vensters, waarop een toren stond met ordentelijke omgangen, appel en
[19] weerhaan, 't welk hij zeide 'de kerk' te wezen; als ook omtrent een breede
[20] streep groenkleurig vocht tusschen twee hooge gemetselde wallen, 't welk
[21] hij verklaarde 'de gracht' te zijn.

[22] 'En dit is het huis,' zeide hij, zijne oude beenen op een stoep zettende en
[23] een goeden ruk aan een lange schel gevende, met die uitdrukking van gelaat,
[24] die bij een oud man te kennen geeft: ik kan het toch niet hooren of ze zacht
[25] of hard overgaat.

De ontvangst

[30] Het duurde een minuut of wat alvorens een eigenaardig sloffen in het voor-
[31] huis de aankomst eener bejaarde keukenmeid verried, die eerst natuurlijk
[32] den aardappel waaraan zij bezig was, had moeten afschillen, daarna den
[33] bak van haar schoot en haar beide voeten van haar stoof zetten, om vervol-
[34] gens haar roode muilen aan te trekken, haar neus met het buitenste van haar
[35] hand af te vegen, haar eva in de schuinte op te slaan, en den langen weg te
[36] aanvaarden, die van de keukendeur tot bij den barometer twintig, en van
[37] den barometer tot de mat, zes stappen vergde. In dien tusschentijd bekeek ik
[38] den voorgevel van de woning.

[39] Het huis was, als mijn oom, burgerlijk, en ofschoon het huis ouder was,
[40] was ook deze, zoowel als zijn huis, van een vroeger eeuw. Het had een trap-
[41] gevel, en de bovenste verdieping was met kruiskozijnen in het lood. Het had

aant.

slechts ééne zijkamer, met twee schuiframen met middelsoort ruiten, versierd door groene gazen gordijntjes op breede koperen roeden, in het midden een weinigje opengeschoven om het licht vriendelijk uit te noodigen wel te willen beschijnen twee bloempotten van mijn tante, onder streng verbod van iets anders in het vertrek òf op te luisteren òf te verbleeken. Ik was nieuwsgierig of ik ooit in die kamer zou toegelaten worden. In allen gevalle werd ik alvast in 't voorhuis gelaten, en kwam ik spoedig in een achterkamer met een hoog licht, in de onmiddellijke tegenwoordigheid van mijn oom en tante.

De ontvangst was recht hartelijk, en de goede menschen die mij nog nooit in mijn leven gezien hadden, schenen zeer verheugd dat genoegen te smaken, ofschoon gemeld genoegen bij den eersten eenigszins scheen verbitterd te worden door de omstandigheid, dat ik juist op een donderdag gekomen was, als wanneer de voorkamer ‘gedaan werd’, zoodat men nu achter zat; waarop mijne moei aanmerkte, dat neef het wel zoo voor lief zou nemen en dat hij zeker in zijn ouders huis ook wel eens in een achterkamer gezeten had; waarop neef zei, dat deze een heele lieve achterkamer was, en dat hij wel van een achterkamer hield; waarop oom zei, dat hij er, al zei hij 't zelf, *niet* van hield, en tante het met neef eens was dat zij er *wèl* van hield, waarop oom wat bijkwam met te zeggen, dat hij er 's avonds *nogal* van hield; waarop tante en neef zeiden, dat zij er ook 's avonds het *meest* van hielden; zoodat er met eenparigheid van stemmen besloten werd, dat een achterkamer met een hoog licht des avonds op haar voordeeligst is. Ik ben verplicht hier bij te voegen dat de geheele redewisseling op de goelijkste en vriendelijkste wijze gevoerd werd, terwijl oom zijn ingebrande pijp met een zwavelstok weer op de wijs bracht, en tante de kopjes van 't koffiegoed met een minzaam lachjen en een bonten theedoek zat af te drogen. Zij schikte juist de stapeltjes in orde op het blad, toen zij vroeg: ‘Wel heeremijntijd, Hildebrand, hadje nou niet nog koffie willen hebben?’

Nu was er op dit oogenblik inderdaad niets waar ik vuriger naar verlangde dan naar een kop koffie; maar daar ik mijn tante verdacht dat zij het middel om koffie te vermeerderen zou zoeken in de kunst om ze te verdunnen, bedankte ik edelmoedig, en zei dat ik straks met oom een bittertje zou nemen, waarop oom verklaarde dat hij dat altijd gebruikte als de wagen van tweeën voorbijkwam.

Met dit vooruitzicht schikte ik mijn stoel wat dichter bij den haard, waarbij mijn oom altijd zat als hij achter zat, ofschoon er nooit in gestookt werd vóór den eersten November en er dus ook nu geen vuur aanlag, en begon met naar mijn neef Pieter te vragen.

Mijn neef Pieter studeerde te Utrecht in de rechten; maar hoewel ik bij onderscheidene gelegenheden aan onderscheidene studenten van onder-

aant.

[1] scheidene faculteiten gevraagd had of zij mijn neef Pieter Stastok ook ken-
[2] den, had ik daarop te geenen tijde een voldoend antwoord ontvangen,
[3] zoodat ik, in de onzekerheid der oorzaken, waaraan deze onbekendheid
[4] wellicht moest worden toegeschreven, eindelijk begonnen was met niet
[5] meer naar *mijn neef* Pieter Stastok, maar naar een zekeren student Stastok
[6] navraag te doen.

[7] ‘Gij moest hem al gezien hebben, neef Hildebrand,’ zei de oudere Sta-
[8] stok, ‘want hij is uitgegaan om u op te wachten.’

[9] ‘Om u op te wachten,’ herhaalde mijn tante, haar breiwerk in haar
[10] schoot latende vallen en over haar bril heenziende: ‘hij moet u zeker misge-
[11] loopen zijn; maar hij zal wel spoedig hier wezen. Hij is tegenwoordig zoo
[12] druk aan zijn examen! Ik ben eigenlijk bang dat hij te veel werkt; hij is zoo
[13] vlug, weet u!’

[14] En nog nauwelijks had ik den tijd mijn vurig verlangen te uiten om die
[15] zeldzame vereeniging van vlugheid en arbeidzaamheid, den jongeren Sta-
[16] stok, te aanschouwen of de schel ging over, de muilen van de keukenmeid
[17] sloften, en de stap van den Utrechtschen student werd gehoord.

[18] Had ik tot nog toe niet de minste notie van mijn heer en neef gehad,
[19] zooras hij de kamer binnenkwam kende ik hem door en door. Zijn geheele
[20] voorkomen sprak collegehouden uit; zijn geheele lichaam dicteerde dicta-
[21] ten. De bleeke kleur, het gebogen hoofd, de stalen bril, de theedoekige das,
[22] de sluitjas met dubbele borst, de horlogesleutel, de niet nauwe en niet wijde
[23] pantalon, de verschoende laarzen, de floretten handschoenen, de zwarte
[24] kapelaansrotting met twee nuffige kwastjes - alles deed den student zien,
[25] die van het academieleven niets kent dan de collegekamers en de thé's der
[26] professoren; van de studenten, geen andere dan zijn stadgenooten en de
[27] senatoren, die hem ontgroend hebben; van de burgers, niemand dan zijn
[28] hospita; den student, die een kleur krijgt als hij twee, en een straat omloopt
[29] als hij een partijtje van zes studenten tegenkomt; den student, die er over
[30] klaagt dat er zoo weinig studenten-broederschap is, en niet weet dat er stu-
[31] denten-vreugd bestaat; den student, die een dispuut zou willen oprichten,
[32] waarvan niemand lid zou willen wezen; die van den kok dagelijks vijf bor-
[33] den eten krijgt: één, gesneden vleesch, één, ingemaakte postelein, één, dito
[34] andijvie, één, opgekookte aardappels, en één, rijst met bessennat, omdat hij
[35] den moed niet heeft zich aan een tafel te doen voorstellen; den student, die
[36] in de sociëteit duizend angsten uitstaat dat iemand om de courant zal vra-
[37] gen, waar hij zich achter verbergt, en wiens naam de andere studenten voor
[38] 't eerst hooren, als zij toevallig op 't college zijn daar hij afgeroepen wordt
[39] om te respondeeren. - Zulk een student was zonder twijfel mijn onbekende
[40] neef Pieter Stastok.

[41] ‘Hoe komt het, Piet! dat je neef Hildebrand misgeloopen bent?’ vroeg
[42] tante verwonderd.

aant.

[1] De student Pieter Stastok keerde zich om, ten einde zijn rotting in een
[2] hoek te zetten, en zei dat de diligence verwonderlijk vroeg aangekomen
[3] was; eene omstandigheid, die zeer zeker verwonderlijk was, aangezien wij
[4] op weg een oponthoud gehad hadden van een half uur, door 't storten van
[5] een der paarden. ‘Hij was eerst nog effen bij den boekverkooper geweest,
[6] die zijne Instituten inbinden moest, en was toen regelrecht naar de diligence
[7] gegaan, maar had tot zijne verbazing gehoord dat die al lang aan was, en dat
[8] ik met den knecht was opgewandeld’, enz. enz.

[9] De zaak was dat hij een singeltje had omgeloopen, totdat hij zeker wist
[10] dat ik reeds lang onder zijn vaders dak goed en wel zou gevestigd zijn, uit
[11] vrees van den verkeerden persoon voor mij aan te spreken. Nu, indien hij
[12] den commissaris van politie getroffen had - hij was voor zes weken een be-
[13] dorven man geweest!

[14] ‘De neven moeten nu maar eens goed kennismaken,’ zei mijn tante, die
[15] tot de minzaamste aller schommelige huismoeders behoorde; ‘zij zijn toch
[16] allebei student.’

[17] ‘Ja maar,’ zei Pieter, nog lang niet gemeenzaam met het denkbeeld van
[18] eene kennismaking,‘in verschillende vakken.’

[19] Dat was waar, en zelfs op verschillende academiën. Maar ik ben nooit
[20] zoo zeer Leidsch student geweest, dat ik niet altijd gaarne dronk op de har-
[21] monie tusschen de zusteracademiën, een toost, die immer gedronken wordt,
[22] waar Utrechtsche en Leidsche studenten bijeen zijn, maar die men evenwel
[23] niet te druk moet herhalen om geen twist te krijgen. Wat ons betreft, er
[24] kwam al spoedig gelegenheid voor een toost; want na nog een woord of wat
[25] met Pieter Stastok, ter informatie wáár hij te Utrecht woonde, waarop het
[26] antwoord was, ten huize van een catechiseermeester in de Lijsbethstraat, en
[27] na een kort gesprek met mijn oom over het nieuws dat er niet was, en een
[28] dito met mijn tante over het goudleeren behangsel in de kamer, waarvoor zij
[29] ook wel had hooren zeggen dat de muilenmakers te Waalwijk, vóór dat zij
[30] door den brand geruïneerd waren, groote sommen zouden hebben willen
[31] geven, kwam het diakoniemannetje (dat ik bij deze gelegenheid met den
[32] naam van Keesje hoorde versieren) binnen met de boodschap, dat de wagen
[33] van tweeën net voorbijging; waarop tante, na alvorens haar bril te hebben
[34] afgezet, opstond, een kastje opende en daaruit te voorschijn bracht een
[35] fleschje met Van der Veen's elixer, een fleschje met ‘Erger dan de cholera’,
en
[36] drie glaasjes. Oom wenschte mij frisschen morgen.

[37] De verdere afloop van dien dag was als gewoonlijk bij een eerste ken-
[38] nismaking. Wij bevielen elkander onderling, en ik werd dikke vrinden met
[39] Pieter. 's Middags stal ik het hart van mijn tante nog eens door van schor-
[40] seneren te houden, en bewoog mijn oom bijna tot tranen door met opge-
[41] wondenheid van een gestoofden kabeljauwshom te spreken. Om Pieter ook
[42] een genoegen te doen wist ik eenige kennis van zijn vak te verraden, door de

aant.

[1] begripsbepaling van Justitia en van Ususfructus te pas te brengen. Na den
[2] middag nam mijn oom een slaapje bij den kouden haard, en ging mijn tante
[3] eens naar boven. Daarna dronken wij te zamen recht gezellig thee, zagen de
[4] achterkamer op haar voordeeligst, en wat dies meer zij.

[5] Mijn oom was iemand, wiens grootvader en vader een zeer bloeiende,
[6] en die zelf een vrij bloeiende lintweverij gehad had; om de strikte waarheid
[7] te zeggen, moet ik bekennen, dat hij ze nog had, maar er werd volstrekt niet
[8] meer in gewerkt, en op de zolders lag nog een aanzienlijke partij oortjes-
[9] band, die hij liever ‘daar zag verrotten dan haar onder de markt te ver-
[10] koopen’. Hij behoorde alzoo tot die menschen, die hun zaken aan kant
[11] gedaan hebben en, het uitzicht op verdere winsten opgevende, zich met een
[12] vrij aardig inkomen, een onverzettelijken afkeer van stoommachines, en de
[13] Haarlemsche courant tevredenstellen. In den loop van den avond kwam het
[14] uit dat hij een bijzondere genegenheid had voor het stopwoord ‘al zeg ik het
[15] zelf’, alleen overtroffen door de verslingerdheid van zijne echtgenoot aan
[16] den uitroep ‘wel heeremijntijd!’ welke termen dit echtpaar buitengemeen
[17] beminde; ofschoon ik zeggen moet dat zij ze somtijds afwisselden met de
[18] bevallige tusschenvoegsels van, ‘wat hamer’, ‘goede genadigheid’, ‘och grut’
[19] en andere dergelijke vloeken meer, die een balk in hun wapenschild voeren.
[20] De student Petrus Stastokius Jun. had daarentegen niets in te leggen dan zijn
[21] geliefkoosde verzekering ‘waaratje’, waarvan ik evenwel, om billijk te zijn,
[22] erkennen moet, dat hij in 't geheel geen misbruik maakte.

Hildebrand ziet de stad, en Pieter verstout zich pot te spelen

[28] Ik werd des anderen daags om zeven uren wakker, en toen ik de groene
[29] saaien gordijnen openschoof om te zien wat voor weer het was, - welke was
[30] mijne ontzetting, te bemerken dat (wij sliepen op dezelfde kamer) Pieter
[31] zich reeds geperpendiculariseerd had en bezig was om, met den bril op, een
[32] paar schoone kousen aan te trekken, waarin zijne moeder den vorigen
[33] avond plichtmatig hieltjes gemaakt had.

[34] De oudere Stastok was een man van de klok en stond diensvolgens om
[35] zes uren op, ten einde om half acht aan het ontbijt te zijn; en daar hij vol-
[36] strekt niets te doen had, vulde hij dien tusschentijd met pijpjesrooken aan.
[37] Opmerkelijk is het, dat naarmate men minder bezigheid heeft, men des te
[38] bekrompener over den tijd denkt. Indien men den goeden Pieter Stastok
[39] Senior het moeielijke vraagstuk omtrent de zetelplaats van den wil had
[40] voorgelegd, zou hij, indien hij daartoe genoegzame tegenwoordigheid van
[41] geest had gehad, zijn wijsvinger op twee duim afstand van zijn maag hebben

aant.

[1] moeten leggen, door die beweging datgene zijner ingewanden aanwijzende,
[2] 't welk hij zijn ‘goud horloge’ noemde. En inderdaad, indien ik mij door een
[3] goud horloge moest laten regeeren, ik zou van zulk een geregeerd willen
[4] worden; want een goed, groot, dik en vet uurwerk was het, met twee kasten
[5] over elkaar; en daar het iederen morgen, klokke negen, met de torenklok
[6] werd gelijkgezet, liep het doorgaans volmaakt.

[7] Ik vond mijn oom in de voorkamer (die zulk een heiligdom niet scheen
[8] te wezen als ik mij wel voorgesteld had) juist daar hij van onder de handen
[9] van zijn barbier kwam. Hij had zijn slaapmuts nog op het kale hoofd, daar
[10] hij gewoon was die niet vóór elf uren voor zijn pruik te verwisselen.

[11] ‘Mooi weertje, neef Hildebrand,’ riep hij mij toe; ‘mooi weertje, al zeg
[12] ik 't zelf.’

[13] Tante, die reeds zat te breien, zette, tengevolge eener zeer oneigenaar-
[14] dige gewoonte, haar bril af, om te beter mijne robe de chambre te bekijken,
[15] en na een ‘heeremijntijd! zijn *die* dingen weer in de mode?’ (het was in 1836)
[16] begon zij een optelling van al de japonnen met sjerpen, die haar vader en
[17] haar man in vroeger eeuwen gedragen hadden en die, naar haar voorgeven,
[18] nog boven in een kast hingen.

[19] Oom vond dat het veel te gemakkelijk was voor een jong mensch, en in
[20] de oogen van Petrus geleek ik in dit ochtendgewaad zoo volmaakt op de
[21] grootste Jannen der Utrechtsche academie, dat hij mij, geloof ik, voor een
[22] overgegeven lichtmis begon te houden.

[23] De bijbel werd opengeslagen, en mijn oom las er uit voor. Eerwaardige
[24] gewoonte! Waarom is zij zoo bijna uitsluitend tot de burgerlijke huishou-
[25] dens bepaald, en raakt zij ook zelfs daar meer en meer in onbruik? Mijn
[26] oom las niet welsprekend, niet mooi, zelfs niet goed op sommige plaatsen -
[27] maar het was stichtelijk, want hij las den bijbel; het was goed, want hij las
[28] met eenvoudigheid; het was schoon, want het was hem aan te zien dat hij
[29] geloofde. Hij las Luc. X, en bijzonder trof mij, in dezen kring en uit dien
[30] mond, het 21ste vers: ‘Ik danke u, Vader, Heer des hemels en der aarde, dat
[31] gij deze dingen voor de wijzen en verstandigen verborgen hebt, en hebt ze
[32] den kinderkens geopenbaard.’

[34] Na den ontbijt ging Pieter ‘aan zijn examen werken’, 't welk bestond in zeer
[35] breedvoerige tabellen van de Instituten te fabriceeren, met rooden, blauwen
[36] en zwarten inkt geschreven, en ik volgde hem naar zijn kamer, waar ik mij
[37] tot koffietijd met een paar boeken bezighield.

[38] En nu was het oogenblik daar, dat mijn neef mij aan de stad en de stad
[39] aan mij vertoonen zou. Wij gingen dus samen uit, en daar hij een rotting
[40] had, liet ik den mijnen thuis. Wij zagen dan: eerst de gracht, daarna de
[41] korenbeurs, en vervolgens twee kerken, waarin praalgraven en kosters die

aant.

[1] een fooi begeerden, als ook in een dier kerken een orgel dat, op het Haar-
[2] lemsche na, het mooiste der wereld was; eene eer, die ik te Gouda, aan het
[3] Goudsche, te Leiden, aan het Leidsche, te Alkmaar, aan het Alkmaarsche,
[4] en nu weder te D. aan het Deesche hoorde toeëigenen; zoodat het de zaak
[5] van de 4de klasse des Koninklijken Nederlandschen Instituuts worden zal,
[6] daaromtrent een prijsvraag uit te schrijven. Wij beklommen zelfs met
[7] levensgevaar den toren van een dier kerken, en maakten de opmerking dat
[8] het er woei, en dat er rondom de stad veel weiland, veel water, en veel
[9] molens waren. Daarop begaven wij ons naar het stadhuis, en bevonden dat
[10] onze voorvaderen nòg beter schilderden en er nòg gezonder uitzagen dan
[11] wij; ook had ik tegelijk gelegenheid het manlijk voorkomen der Deesche
[12] dienders te bewonderen. In zijn ijver om mij alles te laten zien, bracht Pieter
[13] mij zelfs naar de vleeschhal, en over de vischmarkt, en eindelijk aan een
[14] groote vierkante eendekom, die hij ‘de haven’ noemde. Al voortgaande
[15] informeerde hij zich zeer sterk, hoeveel colleges de juristen te Leiden op één
[16] dag hadden en of het bij prof. A. fideel was op de thé's; als ook welke colle-
[17] ges gemelde hooggeleerde in 't Hollandsch gaf en hoeveel prof. B. dicteerde;
[18] of iedereen bij prof. C. zoo maar een testimonium krijgen kon; of prof. D.
[19] liefhebberij-colleges hield; en of ik Smallenburg wel eens gezien had; tegen
[20] welke berichten hij de zijnen omtrent de Uitertsche Juris professores met
[21] eene eerlijkheid inwisselde, eene betere zaak waardig. Hij verzuimde niet
[22] den billijken Utrechtschen trots op prof. van Heusde en op de moeilijkheid
[23] van een mathesis-examen in 't Latijn te pas te brengen; en toen ik 't gesprek
[24] voor de afwisseling op lichtvaardiger onderwerpen wendde, kwam het uit,
[25] dat hij, Pieter Stastok, zonder evenwel hartstocht voor die spelen te koeste-
[26] ren, wel eens domino speelde, ja zelfs wel eens biljartte, en daar wij juist
[27] vóór een koffiehuis stonden, noodigde ik hem uit zich in laatstgenoemde
[28] kunst met mij te meten.

[29] Pieter Stastok had noch den moed, noch den slag mij iets aan te bieden,
[30] daarom bestelde ik een bittertje voor mij zelven, en hij insgelijks voor zich.
[31] Op dat oogenblik sloeg de klok boven 't buffet twee uren, en zag ik aan den
[32] overkant der straat de diligence afrijden, die mijn oom in staat zou stellen
[33] ons voorbeeld te volgen.

[34] Er waren vrij wat menschen in het koffiehuis, maar daar wij met nie-
[35] mand dan met het biljart te maken hadden en geen hunner speelde, hinder-
[36] den zij ons volstrekt niet. Pieter sloeg de mouwen van zijn sluitjas op, en ver-
[37] toonde de groote gesteven boorden van wat zijn moeder, hoe algemeen
[38] Europeesch die dracht ook geworden was, nog altijd een Engelsch hemd
[39] noemde; daarop verzocht hij den jongen zeer beleefd om eene ‘*goede* keu’.
[40] De jongen gaf hem natuurlijk de beste die in het rek was, en wij trokken wie
[41] vóór zou spelen. Die eer viel mij te beurt, en de partij begon.

aant.

[1] Wij hadden evenwel nog nauwelijks eenige punten gemaakt, toen een
[2] luidruchtig geroep van ‘pot, jongen!’ al onze zaligheden verstoorde.

[3] Het geroep kwam van een winderigen jongen advocaat, die pas voor de
[4] studentensociëteit te Utrecht bedankt had, en nu nog voorhing op de parti-
[5] culiere sociëteit te D., en van dit interregnum gebruik maakte, om alledag in
[6] het koffiehuis ‘de Noordstar’ pot te maken.

[7] ‘Vierentwintig uit, menheeren!’ riep de jongen ons toe, en tegelijk het
[8] korfje schuddende, waarin hij de potballen had, bood hij ze ons aan.

[9] Ik trok er een; en met een gezicht waarover een kleine stuiptrekking
[10] scheen te gaan, stak Pieter, dien ik ondertusschen als geen grooten Mingaud
[11] had leeren kennen, zijn hand almede manmoedig in den korf. Daarop kwa-
[12] men al de habitués van den pot uit hunne hoeken en vroegen dopjes voor
[13] hunne pijpen; de jongen deelde eigen keuen rond, en de jonge advocaat nam
[14] in persoon het krijt om op te schrijven.

[15] ‘Wie van de heeren heeft het aas?’

[16] ‘Ik,’ riep een barsche stem, die aan niemand anders toebehoorde dan
[17] aan den heer met de twee jassen over elkaar, dien ik in de diligence voor een
[18] commissaris van politie gehouden had; het bleek mij echter dat hij volstrekt
[19] geen commissaris van politie was, maar wel pikeur der kleine manege, die te
[20] D. aanwezig was, en tevens eigenaar van de kleine comedie, die aldaar ins-
[21] gelijks bestond.

[22] ‘Wie van de heeren de twee?’

[23] Pieter Stastok ging zelf naar de lei om den jongen advocaat in te fluiste-
[24] ren dat hij het was.

[25] ‘Zoo! zal jij ook pot spelen?’ vroeg de jonge advocaat, die als stadge-
[26] noot mijn neef wel kende.

[27] Pieter werd bleek.

[28] De drie had ik. De vier had een bejaard tweede luitenant van de infante-
[29] rie, met de medaille van twaalfjarigen dienst. De vijf had een chirurgijns-
[30] leerling, die te veel tijd had. De zes, een kort, dik man met stoppelig grijs
[31] haar, die een graankooper scheen te zijn. De zeven, een jong mensch van
[32] drieëntwintig jaar, die student geweest was, maar om slecht gedrag thuisge-
[33] haald, voor wien Pieter bang was, te meer daar hij hem zeer gemeenzaam
[34] behandelde. Deze scheen de boezemvriend van den bejaarden luitenant der
[35] infanterie met de medaille van twaalfjarigen dienst te wezen. De advocaat
[36] zelf had de acht, en de negen was in handen van een jongeling van drieën-
[37] dertig jaren, in een leverkleurigen pantalon, die op zijn moeders zak leefde,
[38] een hond hield, nooit iets had uitgevoerd, en in groote achting stond bij den
[39] kastelein van het koffiehuis ‘de Noordstar’.

[40] Toen de jonge advocaat de namen van al deze heeren netjes had opge-
[41] schreven, nam de biljartjongen het krijt in de eene en den kleinen bok in de

aant.

andere hand, en gilde met al de kracht, die een kind van veertien jaren over kan houden, als hij den geheelen dag en den halven nacht op één been staat, te midden van de uitwaseming van menschen en pijpen: ‘Aas acquit, twee speelt!’

Petrus Stastokius Junior moest alzoo op het acquit spelen, en hij maakte zich werkelijk tot dien arbeid gereed. Te dien einde lei Petrus Stastokius Junior zijn pijp neer; maakte de punt van zijn keu wel een halven voet ver wit; plaatste zijn bal met de linkerhand op drie vierden; drukte de vier vingers van zijn linkerhand op een handbreed afstands van denzelven bal op 't biljart; krulde den duim bevallig om, zoodat hij aan 't geheele gezelschap zijn tot op 't leven afgesneden nagel vertoonde, en begon met de rechterhand de keu tusschen duim en vinger heen en weder te bewegen op eene wijze, die deskundigen ‘zagen’ noemen.

Tot zoover ging Petri Stastokiï wetenschap om op het acquit te spelen. Ja, hij had zelfs een flauwe notie van de theorie van halfbal raken; maar daar het hem aan praktijk in het edele potspel haperde, was hij bijna zoo wit als zijn bal, en stiet hem eindelijk krampachtig er op los, met dit gevolg dat hij klotste en ‘à faire’ lag voor den rechter hoekzak.

Het zou onmenschelijk geweest zijn hem ‘te maken’ en daarom, mijn eigen bal stevig ‘houdende’, bracht ik den zijnen naar onderen, een goed eind voorbij den millieu. Daarop nam de bejaarde luitenant der infanterie zijn pijp tusschen zijn grauwe knevels en speelde met de linkerhand op goedaf, maar werd niettemin met ‘een beest’ gesneden door den chirurgijnsleerling; waarop de verloopen student, die onder ons gezegd een grappenmaker was, zeide dat die chirurgijns niet leefden of zij moesten wat te snijden hebben. De graankooper verzocht daarop den jongen om acquit voor hem te zetten en bleef met een wijs gezicht en onder het genot van zeker mengsel geestrijk vocht en suiker, 't welk in 't gemeene leven een sneeuwballetje genoemd wordt, in 't Handelsblad turen, en de verloopen student, zijn sigaar op den rand van 't biljart neergelegd hebbende, stiet met veel nonchalance en verschrikkelijk hard op 't acquit, welk voorbeeld van spelen door den advocaat met gelijke woede werd opgevolgd. Nu was de beurt aan den jongeling van drieëndertig jaren met den leverkleurigen pantalon, die, van het beginsel uitgaande dat hij zijn bal voordeelig moest trachten te verkoopen, nooit op goedaf speelde, als hij zeker wist dat hij een bal maken kon. Hij maakte; en zoo gebeurde het dat Petrus Stastokius andermaal op het acquit spelen moest.

Hij was nu zoo ver dat het zweet hem in groote parels op het voorhoofd stond.

‘Dat wordt een collé, mijnheer;’ riep de barsche stem van den pikeur.

Pieter sprak niet, maar in zijne desperate poging om den geduchten

aant.

[1] spreker eens niet te logenstraffen, en in een van die dwaze inblazingen van
[2] hoop, waaraan slechte spelers somtijds gehoor geven, dat namelijk het goed
[3] geluk voor hen zal doen wat hunne kunst niet vermag, raakte hij den acquit-
[4] bal zoo fijn, dat hij hem, tegen alle etiquette aan, in den linker hoekzak
[5] ‘sneed’.

[6] ‘Dat doet men niet, mijnheer!’ riep de pikeur, hevig met de keu op den
[7] grond stampende.

[8] ‘Het was een ongeluk;’ stamelde Pieter, die nu zoodanig transpireerde,
[9] dat ik vreesde dat zijn bril op den vloed zou afdrijven.

[10] ‘Het was een lompigheid,’ brulde de pikeur.

[11] ‘Leve het snijen!’ riep de chirurgijnsleerling.

[12] ‘Die menheer is gevaarlijk!’ schertste de bejaarde luitenant.

[13] ‘Aas één appèl, drie acquit, vier speelt!’ riep de biljartjongen.

[14] Ik geloof dat mijn neef poogde in een onverschillige houding zijn neus
[15] te snuiten, maar het had er niets van.

[16] Het derde toertje liep goed voor Petrus af, maar het vierde was geschikt
[17] om hem er gansch onder te werken. De pikeur lag voor den middelzak; het
[18] was een gemakkelijke bal; een kind kon hem maken.

[19] ‘Je kunt hem best sauveeren,’ zei de pikeur, ‘en goed afkomen ook.’

[20] Dit was volmaakt overeenkomstig de gezindheden van Pieter, die, uit
[21] aanmerking van den snijbal, voor geen geld ter wereld hem maken wilde,
[22] zelfs al moest hij er *slecht* op afkomen. Maar daar de pikeur een gevaarlijk
[23] potspeler was en, sedert onheuglijke jaren, van de drie potjes die gespeeld
[24] werden, er twee in zijn zak stak, riepen natuurlijk al de anderen: ‘Stop weg;
[25] stop weg!’

[26] Pieter stootte niettemin met het voornemen om hem stellig *niet* weg te
[27] stoppen; en toch scheelde het zoo weinig of hij had hem weggestopt, dat de
[28] winderige advocaat, die in 't gewoel was opgestaan, uitriep: ‘Hij zit!’ waar-
[29] op de verloopen student, die als gezegd is, een grappenmaker was, geestig
[30] antwoordde: ‘Als hij een stoel had;’ waarop allen lachten.

[31] ‘Wacht wat!’ riep de chirurgijnsleerling, die voor 't snijen was; ‘hier is
[32] nòg een zak!’

[33] En inderdaad! Petrus Stastokius had geheel buiten zijn eigen voorken-
[34] nis of medeweten een doublé gemaakt, waarop allen juichten, behalve de
[35] pikeur, die op een grimmige wijze nog een glas bitter bestelde en de Goud-
[36] sche courant opnam, alleen om haar hard weer neer te smijten.

[37] Men speelde voort en, na al de wederwaardigheden die hij had doorge-
[38] staan, werd mijn vriend Pieter weder vrij kalm, waartoe vooral machtig

[39] medewerkte dat hij een paar malen acquit moest leggen. Maar op eens werd
[40] zijn rust akelig verstoord door den uitroep van den jongen: ‘Vier driemaal,
[41] zes acquit, zeven speelt! mijnheer Hastok (de *St* was onduidelijk geschre-
[42] ven) de Vlag!’

aant.

[1] Nu was er geen eind aan de kortswijl en de grappen van den chirur-
[2] gijnsleerling, en den verloopen student, en den advocaat, en den jongeling
[3] van drieëndertig jaren met den leverkleurigen pantalon. De een noemde
[4] hem een Mingaud, de ander een blauwbaard, de derde een boa constrictor,
[5] allen te zamen: ‘den mijnheer van de vlag’. De bejaarde luitenant, die op
[6] drie stond en met den verloopen student geassureerd was, wilde zich dood-
[7] stooten en hem voor een daalder koopen; de graankooper, die tegen die ma-
[8] noeuvre was, zei dat Pieter veel te sterk speelde om het aan te nemen; de chi-
[9] rurgijnsleerling bestelde de bokaal voor mijnheer ‘Hastok’, die den pot ‘op
[10] schoon dacht te winnen’; - het was een leven als een oordeel. En onder dit
[11] alles stond, met verwilderden blik, het onschuldig voorwerp van al dit ru-
[12] moer altijd maar krijt aan zijn keu te strijken. De beurt kwam weer aan hem.

[13] ‘Welke bal?’ vroeg hij verlegen.

[14] ‘Die witte!’ riep de verloopen student, die een grappenmaker was.

[15] ‘Die ronde!’ zei de chirurgijnsleerling, niet minder aardig.

[16] ‘De beste,’ zei de leverkleurige pantalon, die ook iets zeggen wou.

[17] ‘De benedenste,’ zei de dikke graankooper, die medelijden kreeg.

[18] Nu was het zoo gelegen, dat het vrij onverschillig was met welken bal
[19] de arme Pieter, die geen drogen draad meer aan 't lijf had, op dat merkwaar-
[20] dig oogenblik spelen zou, aangezien beide ballen, de een boven, de ander
[21] beneden, stijf en allerstijfst collé lagen; ik herinner mij niet in al den tijd dat
[22] ik mee gebiljart heb - nu slaapt mijn keu voor immer in haar zelfkanten graf
[23] - ooit zulk een stijven collé gezien te hebben. De verloopen student bood
[24] mijn neef den bok aan. Pieter zag hem aan met een blik van machteloozen
[25] haat en stootte een voet of drie mis.

[26] ‘Strijk de vlag!’ riep de chirurgijnsleerling.

[27] Zij was alreede gestreken. De pikeur had zich bij voorbaat gewroken.

[28] Van dat oogenblik aan bood de luitenant Pieter een gulden; maar hij
[29] was te zeer van zijn stuk om te verkoopen. In den volgenden toer maakte ik
[30] hem, uit medelijden; den daarop volgenden verliep hij en smaakte de vol-
[31] doening dat de luitenant hem een beschuitje voor zijn bal bood; met een
[32] mispunt besloot hij, in den voor hem laatsten toer, zijn carrière in het edele
[33] ballenspel; en daar hij zeer veel haast scheen te hebben om te vertrekken,
[34] brak ik, die nog een enkel appèl te verliezen had, mijn bal op, vooral ook om
[35] een einde te maken aan de dringende aanzoeken van den jongeling met den
[36] leverkleurigen pantalon, die nu zichzelven voor een achtentwintig aan
[37] ‘Hastok’ verkoopen wilde, in welk aanbod hem al de vroolijke jongelui
[38] ondersteunden.

[39] Op straat gekomen scheen de frissche octoberlucht Pieter weer moed en
[40] verwaandheid toe te waaien.

[41] ‘Daar zijn goede spelers onder,’ zei hij, ‘maar toch waaràtje geen een,

aant.

[1] die eigenlijk uitmunt. Ik had een kromme keu,' voegde hij er bij; 'en hebje
[2] wel gezien hoe de hoekzakken trokken?'

[3] Ik had alles gezien, en wist dat de graankooper het potje zou gewonnen
[4] hebben eer wij thuis waren.

[5] Het eten stond reeds op tafel. Pieter had geen honger.

Het diakenhuismannetje vertelt zijn historie

[10] Drie dagen had ik bij de familie Stastok vertoefd, en in dien tijd was ik
[11] groote vrienden met Keesje geworden. Een paar malen had hij mij door de
[12] stad vergezeld om mij den weg te wijzen, als ik boodschappen te doen had;
[13] en daar hij, als vele oude lieden, praatziek was, en ik in dat gebrek soms met
[14] vele oude lieden deel, hadden wij dikwijls te zamen vrij wat afgehandeld.
[15] Keesje was een eenvoudig, braaf, goedaardig mannetje. Hij had een flauwe
[16] herinnering van zijn vader, die borstelmaker geweest was en groote 'zulve-
[17] ren' gespen op zijn schoenen had gedragen. Behalve de gespen, herinnerde
[18] hij zich niets meer van hem dan zijn dood, en hoe hij met een groote huile-
[19] balk en lange witte das achter zijn lijk gegaan was; en hoe er toen hij thuis
[20] kwam, een zwarte doek over den spiegel had 'gehongen'; en hoe hij, bij die
[21] gelegenheid, zoo veel geraspte broodjes had mogen eten als hij maar wilde;
[22] en dat daar een lange moei was bijgeweest, die zóóveel witten wijn gedron-
[23] ken had, dat een dikke oom gezegd had: 'Je krijgt niet meer.' Zijne moeder
[24] had hij nooit gekend. De dikke oom had hem naar 't Weeshuis gebracht; hij
[25] had er leeren spellen, en toen was hij op timmeren gedaan, maar hij was te
[26] zwak voor dat werk, weshalve men hem bij een apotheker besteld had, om
[27] fleschjes te spoelen, en te stampen: een baantje dat juist niet rijk is aan schit-
[28] terende vooruitzichten. Vijftien jaar had hij er gediend, maar daar hij maar
[29] heel weinig lezen kon, en hij dikwijls tegelijk twee halfpintsflesschen, drie
[30] kinderglazen, een amplet, een likkepot en een pakje poeiers weg moest
[31] brengen, was 't hem eindelijk eens gebeurd dat hij een salebdrank gebracht
[32] had bij iemand die obstructies had, en daarentegen de poeiers met jalappe-
[33] harst bij eene dame die aan diarrhee leed, waarop hij, als niet genoeg gelet-
[34] terd, ontslagen werd. Sedert was hij looper voor een kantoor, en daarna
[35] huisknecht bij onderscheidene lieden geweest, waarvan sommige dood en
[36] andere geruïneerd waren; en daar hij, bij de groote opruiming, te oud was
[37] geweest om naar Frederiksoord te worden gezonden, had eindelijk het
[38] Weeshuis hem overgedaan aan het Diakoniehuis. En nu werd hij op zijn
[39] ouden dag nog door mijn oom en een paar lieden van diens slag gebruikt tot
[40] het smeren van schoenen, uitkloppen van kleeren, wegbrengen van de cou-
[41] rant en, in één woord, tot het doen van min gewichtige boodschappen. Het-

aant.

[1] geen, volgens de inlichtingen van mijn oom, 's mans carrière het meest had
[2] gedwarsboomd, was zijn verregaande onnoozelheid en daaraan geëvenre-
[3] digde menschenvrees.

[4] Behalve de achterkamer met het hooge licht, die om het huis van den
[5] buurman heensprong en waarachter de keuken lag, was er aan het huis van
[6] Petrus Stastok Senior nòg een achterkamer, waarin ik u nader denk binnen
[7] te leiden, naar een kleinen tuin, waarop zij uitzag, niet oneigenaardig de
[8] tuinkamer geheeten. Als men de plaatsdeur uittrad, had men eerst een soort
[9] van trottoir van gele klinkers, van omstreeks drie passen breed, en als men
[10] dan over eene hooge rollaag van blauwe klinkers[1] heenstapte, waarvóór
[11] aan de overzijde drie voetschrabbers waren geplaatst, was men eensklaps in
[12] het kleine elyseüm van mijn tante. Men zag er een grooten appelboom,
[13] waaraan soms meer dan een dozijn reinetten groen werden, verscheidene
[14] rozeperken, waaromheen in 't voorjaar een kring gele krokussen bloeien
[15] moest, meer dan één seringeboom, twee goudenregens, een dubbele kers
en,
[16] tegen den muur aan den eenen kant een wingerd, en aan den anderen een
[17] moerbeiboom. De paden waren niet met gewoon gras, maar met roode en
[18] witte madelieven en z.g. zeegras omzoomd. Omtrent dezen tijd stonden er
[19] verscheidene potten met asters en twee of drie dahlia's in bloei; en achterin
[20] was een groen geschilderd priëeltje met vijfblad, kamperfoelie, rupsen en
[21] spinnen. Daaraan belendde de fabriek, waaraan, tegenover 't priëel, eene
[22] kleine loods was uitgebouwd met een klein plaatsje, waarop Keesje zijn
[23] huiswerk verrichtte, en daaromheen een klein hekje.

[24] In dit priëeltje zocht ik, op zaterdag morgen na den ontbijt, met een
[25] boek onder den arm het zonnetje. Waarom ik het boek niet opensloeg zal
[26] terstond blijken.

[28] Ik had nog nauwelijks met mijn zakdoek het stof van de bank in 't priëeltje
[29] geslagen, en was bezig, op mijn gemak nedergezeten, met de oogen op het
[30] loodsje, het plaatsje en het hekje gericht, mij te verlustigen in het denkbeeld,
[31] hoe goed alles bij mijn oom en tante in de verf was, als de plaatsdeur open-
[32] ging en Keesje verscheen. Daar hij den geheelen tuin doormoest om ter
[33] plaatse zijner bestemming te komen, en hij bijna zeventig jaar op de schou-
[34] ders torste, had ik tijds genoeg om op te merken, dat er iets aan scheelde. Hij
[35] strompelde eerst bijna tegen de rollaag aan, waarop hij niet scheen verdacht
[36] te wezen, schoon hij er sedert jaren alle morgens om halftien uren overheen
[37] moest stappen; hij liet den zondagschen rok van mijn oom, dien hij over den
[38] arm had, in het zand slepen en, eer hij den appelboom voorbij was, den bor-

1 In de eerste en tweede uitgaven vermeldde ik *roode*, doch ben onderricht geworden dat zoodanige klinkers niet bestaan. Ik moet mij dus verzien hebben.

[1] stel, dien hij in de hand hield, tweemaal vallen. Als hij nader kwam, zag ik
[2] dat zijn wangen zeer bleek en flets waren, onder zijn niet zeer net onderhou-
[3] den baard; zijn geheele gelaat was betrokken, zijn oogen stonden dof; en
[4] toen hij mij voorbijging was het niet als anders: ‘Lief weertje, meheer!’ maar
[5] hij nam zijn hoed stilzwijgend af, en strompelde naar het plaatsje. Met een
[6] diepen zucht trok hij daarop zijn jas uit, zoodat hij mij in zijn eng zwart vest
[7] met mouwen, al het magere en gebogene van zijn gestalte zien liet. De roode
[8] blikken tabaksdoos, die half uit den eenen vestzak stak, bleef onaange-
[9] roerd, en met wederom een diepen zucht hing hij den rok van mijn oom over
[10] den knaap. Met een nog dieper zucht greep hij den borstel op, stond eenige
[11] oogenblikken in gedachten tegen de haren op te strijken, en begon toen den
[12] rok te borstelen, beginnende met de panden.

[13] ‘Hoe is 't Keesje! Gaan de zaken niet goed?’ riep ik hem toe. Keesje bor-
[14] stelde altijd door. Hij was wat doof.

[15] Wanneer men den volzin herhalen moet, dien men op eenigszins mee-
[16] warigen toon heeft uitgesproken, is 't glad onmogelijk het met dezelfde
[17] woorden te doen. Ik stond op, kwam een stapje nader, en zei wat luider:

[18] ‘Wat scheelt er aan, Kees?’

[19] Kees ontstelde, zag mij aan, en *bleef* mij een oogenblik met strakke
[20] oogen aanzien; daarop vatte hij weer een mouw van mijn ooms zondag-
[21] schen rok en begon op nieuw te borstelen. Er liep een traan over zijn wan-
[22] gen.

[23] ‘Foei, Kees!’ zei ik, ‘dat moet niet wezen; ik zie waterlanders, dunkt me.’

[24] Keesje veegde zijn oogen met de mouw van zijn vest af en zei: ‘'t Is een
[25] schrale wind, meheer Hildebrand.’

[26] ‘Ei wat, Keesje;’ zei ik, ‘de wind is niemendal schraal. Maar daar schort
[27] iets aan, man! Hebje een courant verloren?’

[28] Keesje schudde het hoofd en ging hardnekkiger dan ooit aan het schuie-
[29] ren.

[30] ‘Kees!’ zei ik: ‘je bent te oud om verdriet te hebben. Is er niets aan te
[31] doen, vrind?’

[32] De oude man zag vreemd op bij het hooren van het woord ‘vrind’.
[33] Helaas, misschien was 't hem op zijn negenenzestigste jaar nog geheel
[34] nieuw. Een zenuwachtige glimlach, die iets verschrikkelijks had, kwam over
[35] zijn mager gezicht; zijne grijze oogen luisterden eerst op, werden toen weer
[36] dof, en schoten vol tranen. Zijn gansche gelaat zeide: ik zal u vertrouwen.
[37] Zijn lippen zeiden:

[38] ‘Hoor reis meheer! Kent uwe Klein Klaasje?’

[39] Hoewel ik nu een zeer bijzonderen vriend heb, die Nicolaas gedoopt is,
[40] en van wien 't niet ondenkbaar was dat Keesje hem wel eens gezien had, zoo
[41] kon ik echter onmogelijk op gemelden Nicolaas den naam van Klein

aant.

[1] Klaasje toepassen, aangezien hij een zeer ‘lange blonde jongen’ is, en nooit
[2] zou ik hebben willen gelooven dat gemelde Nicolaas, hoe onaardig hij som-
[3] tijds ook wezen kan, de oorzaak zou kunnen zijn van ouden Keesjes tranen.
[4] Ik antwoordde dus dat ik Klein Klaasje niet kende.

[5] ‘Heeft meheer Pieter hem uwe dan niet gewezen? De heele stad kent
[6] Klein Klaasje. Hij krijgt centen genoeg;’ ging Keesje voort.

[7] ‘Maar wat is het dan voor een man?’ vroeg ik.

[8] ‘Het is,’ zei Keesje, ‘in 't geheel geen man. 't Is een dwerg, meheer! een
[9] dwerg, zoo waar as ik hier voor je sta. Je kent er mee in een spul reizen.
[10] Maar 't is een kwaad kreng. *Ik* ken hem goed.’

[11] Ik wenschte hartelijk naar wat meer orde in de berichten van Keesje.

[12] ‘Hij is uit het Huis,’ hernam hij na een oogenblik zwijgens: ‘hij loopt
[13] over straat as 'en gek. Hij wint geld met zen bochel. Als er 'en school uit-
[14] gaat, leggen de jongens centen bij mekaar, en laten Klein Klaasje dansen. Dan
[15] springt ie om een stok net as zoo'n aap, en dan maakt ie zijn bochel wel eens
[16] zoo groot. Ik *heb* geen bochel, meheer!’ liet hij er met een zucht op volgen.

[17] Terecht begreep ik dat Keesje minder jaloersch was van den bochel dan
[18] van diens geldige vrucht.

[19] ‘Ik wou,’ ging hij op een treurigen toon voort, den rok een veel harder
[20] streek met den schuier gevende, dan voor laken van negen gulden dienstig
[21] was; ‘ik wou dat ik een bochel *had*. Ik zou nies uitvoeren; ik zou centen krij-
[22] gen; ze zouen om me lachen... Maar ik zou niet drinken,’ zei hij, eensklaps
[23] van toon veranderende. En den volzin omkeerende, voegde hij er, zeer
[24] bedaard den rok van den knaap nemende en hem opvouwende, nog eens
[25] bij: ‘Drinken zou ik niet.’

[26] ‘Keesje,’ zei ik, ‘toen je den tuin doorkwaamt, en toen ik je aansprak,
[27] was je bedroefd, en nu lijk je wel wat boos te zijn; ik zie je liever bedroefd!’

[28] De oude oogen schoten weer vol tranen; hij stak zijn dorre handen naar
[29] mij uit; ik vatte ze, toen hij ze, beschaamd over zijn gemeenzaamheid, terug
[30] wilde trekken, en liet ze niet dan na een bemoedigend drukje varen.

[31] ‘Och,’ zei hij - ‘och meheer weet dat zoo niet; - maar ik ben - ik ben
[32] veel bedroefder dan boos. Maar Klein Klaasje het me mishandeld. Klein
[33] Klaasje is slecht. De menschen,’ ging hij voort, naar het schoensmeer buk-
[34] kende, ‘de menschen denken soms dat ie gek is; maar hij is slecht.’

[35] ‘Hoor eens, Keesje!’ zei ik, een klaptafeltje op een ijzeren poot opslaan-
[36] de; ‘ga hier eens wat zitten en vertel me reis geregeld, wat heeft Klein Klaasje
[37] je gedaan?’

[38] ‘Het zel niet helpen,’ zei Keesje, ‘maar ik zel et doen, as u 't niemand
[39] zegt. Kent meheer et Huis?’

[40] ‘Welk huis?’

[41] ‘Van de Diakenie.’

aant.

[1] ‘Ik heb het in 't voorbijgaan gezien.’

[2] ‘Goed. Et is een leelijk huis, is et niet? een leelijk huis; met rooie deuren
[3] en vensters; en van binnen alles rood en alles donker. Nou; meheer weet wel
[4] dat we daar allemaal arm zijn, allemaal even arm; ik kan 't niet anders zeg-
[5] gen, net precies, denk ik wel, as op 't kerkhof. Ik en een ander verdienen iets,
[6] maar et helpt niet. We brengen et in bij den Vader; en de Vader geeft ons alle
[7] weken zakduiten. Dat is goed, meheer; dat is heel goed. Als ik oud wor, ver-
[8] dien ik geen kopere' cent meer; maar ik krijg toch de' zakduit. Hier,’ zeide
[9] hij, een bonten katoenen zakdoek uithalende, ‘deuze, en,’ op zijn tabaks-
[10] doos kloppende, ‘en deuze, heb ik van me zakduit gekocht.’

[11] Het was aandoenlijk een man van bij de negenenzestig te hooren spre-
[12] ken van ‘als ik oud word’!

[13] ‘Klaas,’ - ging hij voort - ‘zoo as meheer wel begrijpt, krijgt ook een
[14] zakduit. Maar wat doet Klaas? Klaas doet niets dan nou en dan de straat
[15] voor iemand wieden. Klaas houdt zich gek; Klaas danst met zen bochel; en
[16] as ie centen krijgt van de lui en van de kinderen, dan wandelt Klaas de poort
[17] uit. Kent meheer de Vette Vadoek?’

[18] ‘Neen Keesje.’

[19] ‘Et is een herberg in de Hazelaan, daar drinkt Klaas 'en borrel, en wel-
[20] reis twee, en welreis drie borrels.’

[21] ‘En als hij dan in 't Huis komt?’

[22] ‘o Hij heeft allerlei kunsten. Hij neemt een groote pruim tabak. Hij
[23] haalt 'en oranjeschilletje bij de' drogist. Soms merkt de Vader et. Dan krijgt
[24] hij 'en blok an zen been, want hij is te oud om op den bok gelegd te worden,
[25] en men kan em ook niet op zen bochel slaan; maar wat is 't as ie met het blok
[26] loopt? Dan zeit ie teugen de kinderen: St... jongens! Klaas is ondeugend
[27] geweest; Klaas het 'en graantje gepikt; en de Vader het Klaas al zen centen
[28] afgenomen. Je begrijpt wel, meheer, dat ie dan nog meer opdoet.’

[29] Ik begreep het volkomen.

[30] ‘Maar dat zijn *zijn* zaken,’ ging Keesje voort, een schoen van mijn oom
[31] opnemende, dien hij smeren moest en onmiddellijk weer neerzette; ‘maar
[32] wat hoeft ie *mijn* ongelukkig te maken? Weet u wat et is. Ik zel et u vertellen.
[33] Ik had geld, - ik had veul geld, - ik had twaalf gulden!’

[34] ‘En hoe kwam je daaraan, Keesje?’

[35] ‘Met God en met eere. Ik had et gespaard toen ik in de apteek was. Som-
[36] wijlen, als ik 'en drankje buiten de stad brocht, op een buitenplaas of in een
[37] theetuin, zei de meheer of de mevrouw: geef de' looper een dubbeltje; 't is
[38] slecht weer. Zoo had ik twaalf gulden bij mekaar. Ik mocht die in 't Huis niet
[39] hebben. Maar ik bewaarde ze; op me hart.’

[40] ‘En waartoe bewaarde je die? Hadje dat geld noodig; of deeje 't alleen

[41] om het plezier van het te hebben?’

aant.

[1] ‘Och, meheer!’ zei het diakenhuismannetje, het hoofd schuddende: ‘as
[2] ik et zeggen mag, de rijke lui weten dat zoo niet; de Regenten weten 't ook
[3] niet; want zij hebben er geen zorg voor. 't Gaat alles goed bij zulke men-
[4] schen; bij leven en sterven. Hoor reis; we hebben 't goed in et Huis; de
[5] Regenten zijn goed; op vastelavond krijgen we bollen met botter; over drie
[6] weken, as de slacht is, krijgt 't Huis 'en os, ik weet niet van wat voor groot
[7] heer die lang dood is. Dan eten we allemaal gehakt; en de heeren hebben 'en
[8] partij en eten de tong. We hebben 't er heel goed; maar 'en mensch, meheer,
[9] denkt altijd om zen dood.’

[10] ‘Ik denk nogal dat je 't na je dood ook heel goed zult hebben, Keesje!’
[11] zei ik.

[12] ‘Ik hoop et, meheer: in den Hemel is alles goed; maar dat meen ik niet.
[13] Ik wou me lijk verbeteren, weet u?’

[14] ‘Wat is dat, Kees?’

[15] ‘Hoor reis, as we dood zijn, dan leit men ons op strooi en we krijgen 't
[16] goed an van 't Huis, net as wanneer we leven, en dan gaan we na 't kerkhof,
[17] in de put; dat wou ik niet. Ik wou, als ik dood was, geen diakenhuisgoed
[18] anhebben...’

[19] Hij zweeg een oogenblik; en weder kwamen de tranen.

[20] ‘Ik wou in me kist leggen, ik weet niet, ik zel maar zeggen, zoo as ik er
[21] mijn vader in heb zien leggen, met eigen goed; ik heb nooit een eigen hemd
[22] gehad; één eigen doodhemd wou ik hebben.’

[23] Ik was aangedaan. Spreek mij niet van vooroordeelen. De rijken der
[24] aarde hebben er duizend. Deze arme man kon alles verdragen: schrale spijs,
[25] een hard bed en, naar de mate zijner jaren, harden arbeid. Hij had geen
[26] eigen huis, hij zou geen eigen graf hebben: o had hij dan ten minste de zeker-
[27] heid dat zijn allerlaatste gewaad het zijne wezen zou!

[28] ‘Meheer begrijpt wel!’ ging hij, eenigszins schor, voort, ‘dat daar die
[29] twaalf gulden voor was. Het was veuls te veul. Maar ik wou nog meer; ik
[30] wou fassoendelek begraven worden. Ik heb geen verstand van die dingen;
[31] maar ik had gerekend vier gulden voor et linnen, en dan twee gulden voor
[32] de menschen, die me zouen ofleggen, en tien stuivers voor een draagplaas
an
[33] twaalf dragers. Was dat niet knap geweest? De bediende van den apteker
[34] had het zoo beschreven; het geld was in et pampiertje; en alles in een leeren
[35] zakkie: dat heb ik dertig jaar op me hart gehad... en nou is het wèg...’

[36] ‘Heeft Klaas het gestolen?’ vroeg ik.

[37] ‘Neen!’ - zei hij, uit het droef gepeins, waarin zijn eigen laatste woord
[38] hem gestort had, oplevende: ‘maar hij is er achter gekommen dat ik et had.
[39] *Zijn* kreb staat naast *mijn* kreb. Of ie et gezien het as ik me uitkleedde, of as
[40] ik me ankleedde, of toen ik ziek was, of dat ik er hardop van gedroomd heb,

[41] ik weet et niet. Ik zou wel haast zeggen dat ik er van gedroomd had; want ik

aant.

[1] denk er altijd om. - Verleden dinsdag had et den heelen voormiddag gere-
[2] gend, as meheer wel weten zel. Klaas had geen cent opgedaan. Het was te
[3] slecht weer; de jongens hielden zich niet met hem op. Zen zakduiten waren
[4] ook weg, en hij had razenden trek om na de Vette Vadoek te gaan. “Kees,”
[5] zeid'ie na den eten, “leen me zes centen.” “Klaas,” zeg ik “dat doei ik niet;
[6] want je verzuipt ze toch maar.” “Kees,” zeid'ie, “ik mot ze hebben,” zeid'ie.
[7] Ik zeg: “Nou je krijgt ze niet, hoor!” “Weetje wat,” zeid'ie, “Kees,” zeid'ie,
[8] “as je ze me niet geeft, zei ik an de' Vader zeggen, wat je onder je hemd hebt,
[9] hoor!” Ik besturf as 'en doek, en gaf 'em de zes centen. Maar ik zeid'er bij:
[10] “Klaas, je bent een schurk!” Dat zei ik. Of ie daar toen toch kwaad om
[11] geworden is, kan ik niet zeggen; maar gisteren mot ie dronken geweest zijn,
[12] en toen de suppoosten 'em 't blok andoen lieten, het ie as 'en gek ge-
[13] schreeuwd en gezongen: “Kees het geld! Kees het geld! Onder zen hemmetje
[14] het ie geld!” de broers vertelden 't me, toen ik in 't Huis kwam. Ik was as 'en
[15] dooie. We gingen na' de mannezaal en kleedden ons uit. Klaas lag er al en
[16] snurkte as 'en os. Toen ze allemaal sliepen, stak ik me hand onder me hemd
[17] om et zakkie weg te nemen en, as ik kon, in 't strooi van me bulster te ver-
[18] stoppen. Maar eer ik et los had, daar ging de deur ope', en de Vader kwam
[19] op de zaal met 'en lantaren. Ik viel achterover op me kussen met et geld in
[20] me hand, en tuurde as 'en gek mensch na' de lantaren. Ieder stap, die de
[21] Vader dee, voelde ik op me hart. “Kees,” zeid'ie, over me heen bukkend: “je
[22] heb geld; je weet wel dat je dat hier in 't Huis niet verstoppen mag;” en
[23] meteen trok ie 't uit me hand. - “'t Is voor een doodhemd,” stotterde ik, en
[24] viel op me knieën in de krib - maar 't holp niet. “We zellen 't voor je bewa-
[25] ren,” zei de Vader, en maakte het zakkie ope', en telde het geld bedaard.
[26] Mijn eigen oogen hadden et niet gezien sunt ik et er in genaaid had; dat was
[27] dertig jaar geleden; et was mijn, eigen, lief, begrafenisgeldje. “Ik zweer je
[28] dat ik er niets voor doen zel,” huilde ik, “dan me eerlek laten begraven.” -
[29] “Daar zellen we zelf wel voor zorgen,” zei de Vader; en weg ging ie met et
[30] geld en met de lantaren. “Klaas,” riep ik hem na, “het et je verteld, omdat
[31] ie...” maar wat holp het of ik gezeid had, omdat ie 'en lap is! wat holp et of
[32] ik hem verteld had dat Klaas alle dag na' de Vette Vadoek ging? Ik had er me
[33] geld niet mee weerom. Den heelen nacht heb ik geen oog toegedaan. - Et is
[34] wat te zeggen!’

[35] ‘Zou er bij de Regenten niets aan te doen zijn, Keesje?’ vroeg ik ver-
[36] troostend.

[37] ‘Neen! neen!’ snikte hij, de hand op zijn borst rondwrijvende, als zocht
[38] hij er het geld nog; ‘het geld most weg; dat is 'en wet zoo oud as et Huis, en
[39] et Huis is zoo oud - zoo oud as de wereld!’

[40] ‘Dat's wat kras, Keesje,’ zei ik; ‘en wanneer...’

[41] Hij liet mij niet uitspreken.

aant.

[1] ‘Wat kras? Het is niemendal kras. Zijn er dan niet altijd armelui
[2] geweest zoo as ik, die an de Diakenie kwammen, en van de Diakenie mosten
[3] eten en drinken, en bed en leger hebben, en begraven worden? - Maar *ik*
[4] wou begraven worden van mijn, eigen, geld, - en ik wou zeker *weten* dat ik
[5] van mijn, eigen, geld begraven zou worden; en dat was mijn grootste troost;
[6] en daarom droeg ik et vlak op me hart. - O, as Klaas kon weten dat ie me
[7] dood maakte!’

[8] ‘Hoor eens, Keesje,’ zei ik, ‘je zult en moet je geld weerom hebben; ik
[9] beloof het je: ik zal mijn oom er over spreken; hij kent zeker de Regenten
[10] wel; wij zullen zien of zij de wet, voor een oud, braaf, oppassend man, als gij
[11] zijt, niet eens zullen willen overtreden. Maak er staat op, Kees, je zult je geld
[12] weerom hebben.’

[13] ‘Zel ik?’ zei de arme man, door mijn stelligen toon bemoedigd. ‘Zel ik
[14] wezenlijk?’

[15] En zijn oogen afvegende met een blij gelaat, gaf hij mij de hand.

[16] In zijn behoefte om ook mij iets aangenaams te zeggen vroeg hij:

[17] ‘Smeer ik uw laarzen netjes genoeg?’

[18] ‘Overheerlijk,’ was mijn antwoord.

[19] ‘En is uw jassie goed genoeg geborsteld?’ vroeg hij verder; ‘as er ies an
[20] mankeert, mot meheer 't maar zeggen.’

[21] Dat beloofde ik hem en ging in huis. Maar hij kwam mij achterop, met
[22] den linkerarm in een laars van Pieter en den schoenborstel in de rechter-
[23] hand. ‘Vraag escuus, meheer, dat ik zoo vrijpostig ben,’ zei hij, ‘maar mag ik
[24] u nog wel iets verzoeken?’

[25] ‘Wel ja Kees!’

[26] ‘As meheer na' de Regenten gaat,’ hernam hij, ‘mot meheer maar net
[27] doen as of ie van nies weet.’

[28] ‘Ik beloof het u, Keesje!’

[29] Ik ging naar mijn oom en wist dien te bewegen naar de Regenten te
[30] gaan. De president liet den Vader bij zich komen, en daarna den Vader
[31] rondgaan bij de andere Regenten, om ze tot een extra vergadering te convo-
[32] ceeren. Op die vergadering moest eerst Keesje binnenkomen, en vervolgens
[33] buitenstaan; daarna moest ook de Vader binnenkomen, en vervolgens bui-
[34] tenstaan. Daarop werd een uur gedelibereerd, hetwelk hoofdzakelijk daar-
[35] mee werd doorgebracht dat de president gedurig zei dat hij de zaak aan de
[36] heeren overliet, en de heeren gedurig zeiden dat zij de zaak aan den presi-
[37] dent overlieten.

[38] Daar het zóó niet blijven kon, bracht eindelijk de president het advies
[39] uit, ‘dat het, aan den eenen kant, wel doenlijk was Keesje zijn geld terug te

[40] geven, daar Keesje een man was van voorbeeldig gedrag, die het geld zeker
[41] tot aan zijn dood toe zoo goed bewaren zou als de ijverige thesaurierzelve',

aant.

[1] - waarop de ‘ijverige thesaurierzelve’ boog - ‘maar dat, aan den anderen
[2] kant, de ijverige thesaurier het weder even zoo goed bewaren zou als Keesje,
[3] en dat het dus volstrekt niet noodig was Keesje in het vooroordeel te stijven
[4] dat zijn geld beter bewaard zou worden en zekerder tot deszelfs, d.i. Kees-
[5] jes, doel zou worden aangewend, indien hij, Keesje, het zelf bewaarde, dan
[6] indien de ijverige thesaurier het bewaarde; en dat dit zijn advies was.’

[7] De secretaris meende echter met eenig recht dat dit advies den knoop
[8] niet genoeg doorhakte, en stelde dus onder verbetering voor, tot een van de
[9] beide maatregelen over te gaan; - waarop ‘de ijverige thesaurierzelve’ de
[10] edelmoedigheid had afstand te doen van het ‘custodiëeren der penningen in
[11] quaestie’, en men eenparig besloot aan Keesje zijn twaalf gulden, weder
[12] behoorlijk in een zeemlederen zakje vastgenaaid, terug te geven.

[13] Keesje heeft nog twee jaren zijn geld ‘vlak op zijn hart’ gedragen. En
[14] toen ik in 't verleden jaar het kerkhof te D. zag, was 't mij zoet te mogen den-
[15] ken, dat aldaar in het algemeene graf der armen één man sluimerde, die er
[16] eerbiedig was heengedragen door twaalf broeders van zijne eigene keuze,
[17] na dat hij, ook eenigszins door mijn toedoen, in de gerustheid was ontslapen
[18] dat hij in zijn eigen doodskleed zou worden gewikkeld.

[19] Had hij misschien in zijn laatste oogenblikken nog aan Hildebrand
[20] gedacht?

Er komen menschen op een kopje thee, om verder het avondje te passeeren

[26] Des zondagavonds was de tuinkamer in haar schitterendste pracht. Ik zal
[27] pogen er u een flauw denkbeeld van te geven.

[28] Verbeeld u een ruim vierkant vertrek, met een vierkante tafel in het
[29] midden, waar het vierkante groene kleed van is afgenomen en vervangen
[30] door een vierkant zilveren theeblad, waarop een degelijk ouderwetsch por-
[31] selein theeservies prijkt, lange lijzen met zes merken. Daaromheen staan vijf
[32] stoelen geschikt met hooge ruggen en zittingen van groen gebloemd trijp.
[33] Men maakt dat tegenwoordig zoo goed niet meer. Als men onder de tafel
[34] kijkt, ziet men als twintig vurige oogen, van wege vier stoven; de vijfde von-
[35] kelt niet, het is een steenen. Daaraan, en aan de plaatsing van het theegoed,
[36] en aan den verlakten ketel, die naast den stoel staat, ken ik de plaats mijner
[37] eerzame moei. Midden op de tafel staat een dierbaar pronkstuk. Het is een
[38] verbazend groote bronzen lamp, die door een olifant getorst wordt, in
[39] wiens voetstuk een speelwerk verborgen zit. Bij deze bijzondere gelegenheid
[40] ligt er, reeds vóór November, een netgebouwd turfvuurtje in den helder
[41] gepolijsten haard; het is alleen maar opdat er met schik stoelen omheen zou-

aant.

[1] den kunnen worden gezet, voor de heeren. De smalle marmeren schoor-
[2] steenmantel is versierd met een pendule, voorstellende een negerslaaf met
[3] witte oogen, roode neusgaten, en gouden voorschoot, die op een onge-
[4] dwongen wijze den arm om een wijzerplaat slaat; en aan de beide kanten,
[5] met twee vaasjes met gekleurde bloempjes onder stolpjes, zoo poppigjes en
[6] zoo kleintjes, dat men ze voor de pasgeboren kindertjes houden zou van die
[7] groote stolp met opgezette vogels, die tegenover den schoorsteen, op een
[8] bruinhouten tafeltje met ééne lade, pronkt. Het schoorsteenstuk vertoont in
[9] stukadoorwerk eene aangename partij weverskammen, weversspoelen en
[10] weversklossen, in een luchtigen strik bijeengehouden en halfbegraven
[11] onder witsellagen van onderscheidene formatie.

[12] Maar wat de feestelijke zaal, niet alleen nu, maar altijd den meesten
[13] luister bijzet, is zonder twijfel, boven een hooge grijze lambrizeering, op
[14] snee verguld, het prachtig behangsel, beschilderd met niet onaardige berg-
[15] achtige landschappen, met op- en ondergaande zonnen, zandwegen met
[16] diepe sporen, en waterplassen met riet en zwanen; voorts gestoffeerd met
[17] vrouwen met manden op den rug, waar boven uit een bos stroo steekt; man-
[18] nen aan den waterkant, die aan lange hengels visschen opslaan; kinderen
[19] met bloote hoofden en bloote voeten, die bij een geit in 't gras liggen; reizi-
[20] gers op bruine paarden, met den rug naar u toe om het valies te laten zien, en
[21] op witte paarden, die een dunne rijzweep zeer rechtop houden; wandelaars
[22] met enorme wandelstokken en driekante... Wat ga ik zeggen? Ja, zij hadden
[23] driekante hoeden opgehad, maar die tijd was voorbij; de kamer was voor
[24] een paar jaar ‘opgeknapt’, en de heer Petrus Stastokius Sen., hoe ouder-
[25] wetsch ook in vele opzichten, had in dezen gemeend een proeve te moeten
[26] geven, dat hij met zijn tijd was vooruitgegaan. Hij had al wat kleedij was
[27] laten modernizeeren. Een geestig schilder had op zijn gebod al de hoeden
[28] veranderd, naar het toen nieuwste model, bij den hoedemaker gehaald, en
[29] al de wandelaars hadden bruine, gele of gestreepte pantalons aangekregen
[30] met souspieds en naar de nieuwste snede. Al de pruiken waren verbannen.
[31] De dames, die tot hiertoe de openlijke bewijzen hadden gegeven dat onze
[32] grootmoeders veel meer gedecolleteerd waren op hare wandelingen dan
[33] onze zusters op hare bals, hadden hooge japonnen met stukken, wijde mou-
[34] wen, en lange lijven ontvangen, en zelfs het haar der halfnaakte kinderen
[35] was in naam der beschaving geknipt.

[36] 't Is waar, dat deze vernieuwerwetsching in vele opzichten nog veel te
[37] wenschen overliet, vooral ten opzichte van de rottingen, regen- en zonne-
[38] schermen, die hunne vorige gestalte hadden behouden; maar de waaiers
[39] waren allen in bloemruikers veranderd, en dus bestond er van dien kant vol-
[40] strekt geen tijdsverwarring meer.

[41] Toen mijn oom en tante dit alzoo met wijsheid hadden laten in orde

aant.

brengen, meenden zij zich van hun plicht gekweten te hebben, en een offer
aan den Moloch der negentiende eeuw te hebben gebracht, groot genoeg
om hun te vergunnen, voor hun persoon, die eeuw op velerlei wijze te
hoonen en weg te cijferen; want om de waarheid te zeggen: de heeren en
dames op 't behangsel waren mijnheer en juffrouw Stastok een goed eind
vooruit; en daar zij op dezen heuglijken avond op hun mooist gekleed zijn,
vooreerst omdat het zondag is, en ten anderen omdat zij ‘menschen wach-
ten’, wil ik deze gelegenheid waarnemen om u eene tot hiertoe verzuimde
beschrijving van hun persoon en voorkomen te geven.

Het is nog doodstil in de tuinkamer; ‘diezelfde tuinkamer’ zou een rede-
naar zeggen, ‘die zoo aanstonds weergalmen zal van het luidruchtig gesnap
eener vroolijke menigte!’ Ik verneem er niets dan het gezellig gezang van het
theewater, dat door de tuit stoomt, en het spinnen van de cyprische poes, die
voor den haard zit, verwonderd van hier zoo vroeg in 't jaar vuur aan te
zien. Ik ruik er niets dan den theeketel, die nog lang niet dikwijls genoeg
gebruikt is om niet te stinken, en ik zie er, behalve de voormelde poes, nie-
mand anders dan mijn deftigen oom, die met den rug naar het vuur gekeerd,
en met de handen op dien rug, beschenen wordt door de vier waskaarsen op
de vergulde lustres aan zijn schoorsteen, en wiens beeld zich weerkaatst in
den spiegel tegenover hem. Een heerlijk oogenblik om zijn portret te
maken! Mijn oom, schoon in de zestig jaren oud, is hetgeen men voor dien
ouderdom, nog ‘een kras ventje’ noemt. Hij heeft geen grijs hoofd, vermits
hij een bruine pruik draagt, die over zijn ooren gaat, en waar hij bijgevolg
door heen moet hooren; hij heeft een rond, blozend gezicht, volstrekt geen
bakkebaarden, een niet onaardig bruin oog, en een onderkin. Hij is niet
groot van postuur, en heeft, om hem recht te doen, geen ander lichaamsge-
brek dan zijn hooge linnen halsboorden. Deze zijn heden, wegens het feest
van den dag, nog ééns zoo hoog, zoodat ze zelfs de uiteinden van zijne ooren
in eenige ongelegenheid brengen. Voor het overige draagt hij een wit
stropje, een overhemd met jabot, een wijden zwarten rok, die van achteren
gezien wel wat van een jas heeft, en nog altijd een korte broek, zoodat men
in de gelegenheid is de welgevormde kuiten te bewonderen, die in fijne flo-
retten kousen steken. Op dit oogenblik treedt mijne tante binnen, die het
toilet van mijn oom volmaakt, door hem een grooten, schoonen linnen zak-
doek met breede zoomen aan te bieden. Gij hebt lang gemerkt dat zij een
neepjes-mutsje draagt. Zij heeft van avond het beste op, met een net wit
satijn lintje met tandjes; - het heugt mij hoe ik mijn grootmoeder zulke lint-
jes op haar verjaardag gaf! - Zij draagt het haar gepoeierd, althans er komt
een weinigje van dat wit, met een mesje gelijkgestreken, op haar voorhoofd;
en dat staat heel wel bij haar helder, welgedaan gezicht, en bij de goelijke
kuilen, die, als zij spreekt, in haar wangen komen. Zij heeft om haar hals

aant.

[1] een aardig snoertje kleine paarlen met een juweelen bootje, en een hoogen
[2] dikgeplooiden kamerijkschen doek in haar lage japon van weerschijnende
[3] zijde met ruim lijf.

[4] Wij laten haar, eenigszins vermoeid van al de bereddering, plaats
[5] nemen om thee te zetten, en slaan terwijl onze oogen op Pieter Jr., die juist
[6] binnentreedt. Ook hij ligt onder zijn, wat de zeelieden noemen, beste tuig.
[7] Hij is (ik moet het zeggen) volmaakt naar de mode gekleed; een zwarte pan-
[8] talon met souspieds, een zwart satijn vest, een blauwe rok met glimmende
[9] knoopen; en toch ziet hij er infaam ouderwetsch uit. Want de pantalon is
[10] zoo kort, en de souspieds zijn zoo lang, en het vest is zoo laag uitgesneden,
[11] en zoo wijd om het midden; en de rok is zoo smal van kraag en zoo breed
[12] van rug; en waarom verstokt hij zich nu om zich met een bruine stropdas te
[13] willen uitzonderen, in plaats van een zwarte om te hebben, als alle fatsoen-
[14] lijke menschen?

[15] Oom kijkt een paar malen op zijn horloge, om aan te merken dat Ds. S.
[16] het geweldig lang moet maken. Dit is, in 't voorbijgaan gezegd, de eenige
[17] reden, waarom Petrus Stastokius Sen. nooit diaken of ouderling heeft willen
[18] worden, omdat hij alsdan genoodzaakt zou zijn geweest, op zijn beurt, ook
[19] bij de predikanten te kerk te gaan, die niet als hij, lieden van de klok waren.

[20] Het duurt evenwel niet lang of een bescheiden belletje kondigt de aan-
[21] komst van den eerstverschijnenden gast aan. Wij zullen hem en al de ver-
[22] dere hun jassen en mantels laten afdoen en in handen stellen van Keesje, die
[23] van avond bijzonder verlof heeft om later in 't Huis te komen; hun vervol-
[24] gens pijpen laten stoppen, en complimenten maken over ‘de zorg’; hen
[25] daarna een uurtje laten praten over 't weer, over de kou in de kerk, over het
[26] verkieselijke van een open haard boven een ‘toe kachel’, over den stand der
[27] fondsen, over het werk van de dames, en over de laatste verkooping van
[28] huizen en het laatste plan van den stedelijken raad om een brug te leggen
[29] over een water, waarover reeds voor tien jaren een brug is noodig geweest;
[30] om u daarna op eens midden in 't gezelschap binnen te leiden en u al zijne
[31] leden in hunne grootheid te laten aanschouwen. Gij kunt ondertusschen zelf
[32] een versche pijp stoppen.

[33] De man, dien gij bij den haard ziet, met mijn oom in druk gesprek
[34] gewikkeld over de meerdere voortreffelijkheid van de inrichting der gilden,
[35] zoo als die vroeger bestond, boven die van de patenten, onder het ministerie
[36] Gogel ingevoerd, is een oude kennis, en niemand anders dan de zilveren
[37] man uit de diligence. Hij is evenwel zoo min een zilversmid, als de pikeur
[38] een commissaris van politie was. Ik ben ongelukkig in mijne waanwijze gis-
[39] singen geweest. Hij is alleen maar oudste commies ter secretarie van de stad
[40] D. Hij behoort tot die menschen, die jaar en dag in Wagenaar en in de Ver-
[41] volgen op Wagenaar, alsmede in de boeken van Le Francq van Berkhey, en

aant.

[1] in Tuinmans ‘Nederduytsche Spreekwoorden’ studeeren, terwijl hun ver-
[2] dere lectuur bestaat in onbeschrijfelijk veel Preeken, en Reizen rondom de
[3] wereld. Hij kan met wijsheid op zijn snuifdoos kloppen, en verklaren hoe
[4] een snuiter heette in den tijd, toen de kaarsen nog niet gesnoten werden, en
[5] voor hoeveel geld men een huis kon huren, in een jaar, waarvan hij in de
[6] stoffige papieren der secretarie een rekening gezien heeft. Hij heeft groot
[7] gezag in het beoordeelen der talenten aller predikanten; en in 't geheel, als er
[8] iets is in de familie dat duister voorkomt, richt men zich tot den heer van
[9] Naslaan, ‘die onbegrijpelijk veel gelezen’ heeft. Het is echter waar, dat in de
[10] laatste jaren de hooge wijsheid van den jongen Pieter 's mans gezag veel
[11] kwaad heeft gedaan, vooral omdat gemelde Pieter het alle voorrechten ver-
[12] zekerend Latijn verstaat.

[13] Pieter en ik worden beziggehouden door een langwerpig man van een
[14] groote dertig jaren, met een kaalachtig hoofd en in een langen sluitjas, die
[15] den naam *draagt* van den heer Dorbeen, en den naam *heeft* van droogko-
[16] miek te zijn. Behalve dit, oefent hij het ambt van makelaar uit. Hij vraagt
[17] ons naar studentengrappen, die sedert de oprichting der academiën, aan alle
[18] academiën eenmaal 's jaars gebeurd moeten zijn, die *hij* gehoord heeft in
[19] zijn jeugd, die aan *mij* en aan Pieter verteld zijn als onder onze laatste voor-
[20] gangers aan de hoogeschool vertoond, en die waarschijnlijk nooit hebben
[21] plaats gehad, en nooit *zullen* plaats hebben; en als hij er een heeft opgehaald
[22] die heel aardig is, dan vraagt hij terstond een baleintje en steekt zijn pijp
[23] door, met een gezicht zoo lang en zoo akelig, dat hij duidelijk toont hoe
[24] droogkomiek hij is. Pieter is onder zijn verhalen verstrooid, rookt wanho-
[25] pig door, grinnikt als er een vertelsel, en stopt een nieuwe als er een pijp uit
[26] is. Ik sta op heete kolen om eens nader kennis met de dames te maken.

[27] ‘De heeren zullen zeker liever bij den wijnstok blijven?’ zegt mijn welge-
[28] dane tante, vriendelijk omkijkende, en een ruimen witten ketel opbeurende;
[29] ‘Pieter wil misschien wel een kopje slemp?’

[30] ‘Dat wil ik óók wel tantelief!’ zei ik, en trad naar haar toe, om haar den
[31] grooten ketel vooreerst wat lichter te maken, daar zij hem onmogelijk tillen
[32] kon. Weet gij voor wie ik inschonk?

[33] Voor een deftige dame, die, als mijn tante, zat te breien, maar toch meer
[34] naar de mode gekleed was en de wettige echtgenoot van den commies, ech-
[35] ter veel jaren jonger dan hij; voor een jeugdige zuster van dezen haren man,
[36] van een veertig jaar, met kalfsoogen, die bij haar inwoonde met het voor-
[37] recht van de wasch voor haar te doen, haar kousen te mazen, haar hoeden te
[38] vermaken, en haar japonnen af te dragen; als ook voor haar dochtertje
[39] Koosje, een meisje van ik denk zeventien jaren, die er met haar gescheiden
[40] bruin haar en rozerood japonnetje allerliefst uitzag; en behalve voor mijn
[41] tante en mijzelven, voor de zeer modieuze gade van den makelaar, die de

aant.

eenige ‘mevrouw’ van de partij was, een enorme muts met vuurrood lint droeg, en een niet minder enorme gouden gesp aan haar ceintuur.

Mejuffrouw van Naslaan was een zeer wijze dame, die zeer verstandige bevindingen had. Zoo vond zij bijv. een kouden tocht altijd erger dan een koude lucht; zoo vond zij altijd, dat het op een heeten dag nog al eens wat helpt als er wat wind is; zoo merkte zij op, dat als men veel verloor, het altijd nog een troost was als men iets behield; zoo had zij ontdekt dat, als men ergens aan gewende, zoo iets gemakkelijker viel dan als men er volstrekt *niet* aan gewoon was; zoo was zij er zelfs, door vlijtige en innige nasporingen op het gebied der zielkunde, toe gekomen, een wezenlijk onderscheid tusschen menschen en menschen waar te nemen en met grond te kunnen verklaren, dat de eene mensch de andere niet was; en dergelijke verstandige dingen meer, die haar een grooten roep van knapheid en ervarenheid gaven onder de vrouwen van haar kennis; en daar zij van alle eenvoudige zaken zei, dat er meer achter zat, en alle dingen geestiglijk bij muisjes vergeleek die staartjes hebben zouden, zoo hield men het er met reden voor, dat zij meer zag dan een ander. Mevrouw Dorbeen daarentegen was een rammel, trotsch op haar mevrouwschap, haar muts en haar echtgenoot. Ik had van haar hooren spreken als van iemand die heel mooi een vers opzei, dat ik wel geloofde, daar zij sterk brouwde, en zeer rollende bruine oogen bezat.

De manszuster van mejuffrouw van Naslaan heette Mietje, en was volstrekt niets dan een goed mensch.

Met uitzondering van deze die niets, en van de lieve zeventienjarige, die zeer weinig sprak, praatten de aanwezige dames doorgaans alle tegelijk, en de heeren bij het vuur zongen er de tweede partij toe. Bijvoorbeeld:

‘Hoor eens, me lieve juffrouw Stastok,’ zei mejuffrouw van Naslaan, haar breiwerk neerleggende en haar wijsvinger op de hand van mijn tante drukkende: ‘Hoor eens, me lieve juffrouw Stastok, je hoeft er me niets van te zeggen; ik weet’ (hier kneep zij hare oogen op een interessante wijze dicht), ‘ik weet dat allemaal wel; ik ken die menschen door en door; en zoodra als ik hoorde dat Keetje *dat* in 't hoofd had, wist ik wel hoe de vork in den steel stak.’

Hierop nam zij haar breiwerk weer op, en telde de steken van het toertje, daar zij aan bezig was, na.

‘Ja maar Koosje!’ rammelde mevrouw Dorbeen, voorbij Mietje van Naslaan heen sprekende, en die met haar roode mutslinten zoodanig voor de oogen schitterende, dat de goede ziel den anderen dag betuigde, er wee van te zijn geworden: ‘je kunt je niet begrijpen hoe druk Dorbeen het heeft; dat is van den ochtend tot den avond; daar hadje nog gisteren morgen mijnheer van der Helm;’ (deze was, moet men weten, de grootste heer uit de stad, wiens zaken Dorbeen waarnam); ‘daar hadje nog gisteren morgen

aant.

mijnheer van der Helm, al vóór den ontbijt: hij ging op de jacht en wou Dor-
been nog eerst spreken; nu is hij gelukkig heel eigen bij ons, zoodat het er
niet op aankwam dat Dorbeen nog niet gekleed was; maar zoo gaat het dag
op dag; nu heb ik het óók wel druk met de kinderen, maar ik zei tegen Dor-
been: weet je wat? ik ga er zelf maar reis op af. Nu is Dorbeen daar altijd
heel wèl van, en vindt het altijd goed zoo als *ik* het maak...'

'Juffrouw Mietje, nog niet een roomsoesje?' vroeg mijn tante - 'Jij ook niet,
Koosje? Wel kind! wat heb ik je in lang niet reis hier gezien. Het heugt me
nog dat je met Pieter speelde. Ja, kleine kinderen worden groot, Koos!'

'Dat zeg ik zoo dikwijls,' zei mejuffrouw van Naslaan. 'Waar blijft de
tijd? En ik zeg maar, hoe ouder dat je wordt, hoe meer de tijd vliegt; maar je
jongen jaren, kind! zeg ik alle dag tegen Koosje, leer dat van mij, die komen
nooit weerom.'

'En dat zijn van die dingen,' klonk het van den schoorsteen, uit den mond
van den heer van Naslaan, met plechtige langzaamheid en afgebroken door
het statig uitblazen van tabaksrook: 'dat zijn van die dingen, mijn goede
vriend! - (p'hoe), die u - (p'hoe) en mij - (p'hoe) en een ander - (p'hoe,
p'hoe) ongelukkig maken. En onze voorvaderen,' - hier nam hij de pijp uit
den mond, om er den derden knoop van mijn ooms rok onder 't spreken
onderscheidene kleine tikjes mee te geven - 'onze vaderen... ik vraag je of ze
der zoo veel slechter aan waren dan wij? - onze vaderen, mijnheer! hielden
zich met die dingen niet op.'

'Neen!' verklaarde mijn oom, in edele opgewondenheid een versche pijp
stoppende, 'dat waren andere menschen! die wisten - Piet, geef me 't kom-
foortje reis aan - die wisten handen uit de mouw te steken, al zeg ik 't zelf; - en
wat ik altijd zeg - ze pasten op er tijd. *Mijn* vader was altijd 's morgens kwar-
tier voor zessen gekleed en geschoren - kom daar nú reis om!'

En zijn pijp op het vuur zettende, spande hij een schrikkelijke kracht in
om haar ineens aan te trekken, en ze daarop omkeerende, en een mondvol
rook tegen den kop blazende, herhaalde hij, door de inspanning half uit zijn
adem: 'Kom daar nú reis om!'

'Ja, lieve vriend!' zei Dorbeen tot Pieter, bijna een der vergulde knoopen van
diens nieuwerwetschen ouderwetschen rok aftrekkende, daar hij met hem
in gesprek was geraakt over een der rijkste jongelui, die te Utrecht studeer-
den: 'zijn vader heet *Goedelaken*, maar hij mocht wel *Goudlaken* heeten.'

Dit was een trant van geestigheid, waarin de heer Dorbeen sterk was; en
daar Pieter grinnikte, en mijn oom, die 't ook hoorde, zijn hoofd lachend
schudde, en de grap voor den heer van Naslaan herhaalde, merkte me-

aant.

[1] vrouw Dorbeen dat er iets grappigs aan de hand was en, haar gevuurvlamd
[2] hoofd opheffende, zeide zij allerinnemendst:

[3] ‘Lieve Dorbeen! laten de dames ook reis wat van je hooren.’ Allen
[4] zagen hem aan en zwegen.

[5] ‘Beste schat!’ zei Dorbeen, toen het heel stil was, met een lief lachje - ‘ze
[6] hebben immers al heel veel van mij gehoord.’

[7] ‘Hoe zoo?’ vroeg mevrouw Dorbeen.

[8] ‘Wel, ze hooren immers *u*, mijn beste! en zijt gij niet van mij?’ ant-
[9] woordde hij, heel ‘droogkomiek’.

[10] Allen lachten; maar het lieve zeventienjarige Koosje had moeite, en
[11] daarom vond mevrouw Dorbeen het gepast haar lachende toe te voegen:
[12] ‘Och Koosje! zoo is hij altijd; trouw nooit, kind; want de mannen laten er
[13] hun vrouwen altijd inloopen.’

[14] Pieter was intusschen achter den stoel van Koosje gaan staan rooken en
[15] werd op deze woorden bleek. Hij gevoelde dat hij er nooit iemand, laat
[16] staan een vrouw, laat staan de zijne, in, zou, kunnen, doen, loopen.

[17] Daar nu dan toch de muur gevallen was, die op dergelijke bijeenkom-
[18] sten, welke men in burgerkringen ‘een kopje thee, en verder het avondje te
[19] passeeren’ of ook wel een ‘presenteertje’, of een ‘aangekleede pijp’, of een
[20] ‘aangekleede boterham’ noemt; daar nu dan toch, zeg ik, de muur gevallen
[21] was, die op dergelijke bijeenkomsten de mannen van de vrouwen scheidt,
[22] en er als ware 't eene verbroedering der beide seksen had plaats gehad, en
[23] daar mevrouw Dorbeen op eene ongezochte wijze het voorwerp der alge-
[24] meene opmerkzaamheid geworden was, vond mijn oom goed met een ver-
[25] zoek voor den dag te komen, dat hij reeds lang op 't hart had gehad.

[26] ‘Nu, mevrouw! maar je zult toch ons en de vrienden wel een plezier wil-
[27] len doen?’

[28] ‘Wel zeker, mijnheer Stastok!’ En zich, met een bescheidenheid grooten
[29] genieën eigen, spoedig tot mejuffrouw van Naslaan wendende, ‘wat heb je
[30] daar een lief patroontje van een kraagje om!’

[31] ‘Ja, mevrouw!’ was het antwoord, ‘ik zeg altijd: duurkoop goedkoop.
[32] Want ik vind dat het beste goed het 'et beste uithoudt. Ik had het in den win-
[33] kel bij Van Drommelen gezien, en ik zeg tegen mijn kinderen, als ik nú reis
[34] weer jarig ben...’

[35] ‘Hoor eens,’ zei Stastok tegen Dorbeen: ‘je moet maken dat je vrouw
[36] reis reciteert, hoor.’

[37] ‘Heeremijntijd ja, je moet strak stellig reis reciteeren, lieve mevrouw!’
[38] zei mijn tante met eenige ongerustheid, en op het woord *strak* zooveel
[39] kracht leggende als zij in bescheidenheid doen kon.

[40] ‘Och toe, mevrouw!’ zei Koosje met een allerliefste uitdrukking van
[41] gelaat.

aant.

[1] ‘Hè ja!’ zei Mietje met de kalfsoogen.

[2] ‘We moeten mevrouw niet overhaasten,’ zei mijn tante.

[3] ‘Neen!’ zei mevrouw Dorbeen, eenigszins bleek wordende, ‘als het dan
[4] moet, moet het ineens maar. Wat wil je hebben? Kom, het Rijntje dan nog
[5] maar reis.’ En haar schaar opnemende, om die, onder 't opzeggen, bij iede-
[6] ren nieuwen regel open te doen en bij 't invallen der caesuur toe te knijpen,
[7] begon zij met een door verlegenheid wat heesche stem, die gedurig scheller
[8] werd:

‘Zoo rust dan *eind*lijk, 't ruwe *noor*den
Van hagel*jacht* en storm*geloei*,
En rolt de *Rijn* weer langs zijn *boor*den,
Ontslagen *van* de winter*boei*.’

[15] Toen zij zoover gekomen was, hield mevrouw Dorbeen haar zakdoek voor
[16] den mond en had een hevigen aanval van hoesten. Zij begon op nieuw en
[17] geheel in denzelfden toon, maar andermaal bracht zij 't niet verder dan tot
[18] ‘de winterboei’. Zoodat mejuffrouw van Naslaan dadelijk begreep dat zij
[19] wel ingezien had dat er achter die hoestbui meer zat.

[20] Mevrouw Dorbeen werd zoo rood als de linten van haar muts, staarde
[21] in de lamp, en zei nogmaals, als om weer op gang te raken,

Ontslagen *van* de winter*boei*.

[25] Nieuwe stilte.

[26] ‘Die winterboei boeit je tong, lieve!’ merkte mijnheer Dorbeen droog-
[27] komiek aan.

[28] ‘Foei! daar had ik het nou net, en nou breng jij er me weer af. Wacht!

Zijn waatren *drenken* de oude z*oo*men,
En 't landvolk'

[33] hier werd de stem zeer hoog:

‘S P E lende aan zijn vloed,
Brengt vader *Rijn* den lente*groet*...’

[38] Aldus ging mevrouw Dorbeen voort op een hartroerende wijze het hartroe-
[39] rende meesterstuk des grooten Borgers te bederven. Bij het derde couplet
[40] begonnen hare oogen te rollen, en bij het vierde rolden zij zoo zeer, dat ik
[41] vreesde dat zij van hare wangen afrollen zouden. Zij was nu al rollende en
[42] brouwende en zingende en gillende gekomen tot

aant.

‘Noem hij deze *aarde* een hof van *Eden*,
Die altijd *mocht* op rozen gaan,...’

Ach, du lieber Augustin, Augustin, Augustin!

[6] klonk het over de tafel.

[7] Het was het speelwerk in de lamp, door mijn tante, in schijn van lepel-
[8] tjes uit het lepeldoosje, dat voor den olifant stond, te zoeken, opgewonden.
[9] Ik begreep nu waarom zij er zoo op gesteld was geweest, dat mevrouw Dor-
[10] been haar reciet mocht hebben uitgesteld.

[11] Mevrouw Dorbeens oogen, die net gereed stonden om met

‘Ik wensch geen *stap* terug te *treden,*’

[15] hevig uit te rollen, rolden terug met de snelheid van een spoortrein.

[16] ‘Wat is dat?’ riep ze.

[17] ‘Dat is een walsje,’ zei haar man.

[18] ‘Neem mij niet kwalijk, mevrouw,’ smeekte mijn tante, ‘ik had het
[19] opgewonden. 't Is het speelwerk in de lamp. 't Is anders de aardigheid, dat
[20] het zoo onverwachts begint, een poosje nadat het opgewonden is. 't Was om
[21] de vrinden te verrassen. Ik had gehoopt dat U E. wat later zou hebben gere-
[22] citeerd; nu komt het er ook zoo mal in.’

[23] Mijn tante zou gaarne, in dat oogenblik van verlegenheid, den geheelen
[24] bronzen olifant den kop ingedrukt hebben. Maar er was niets aan te doen,
[25] en in blinde opgewondenheid ging hij voort met zijn

Ach, du lieber Augustin!

[29] Het was een tartend geluid voor mevrouw Dorbeen, en zij beefde inwendig
[30] van toorn. Zij hield zich evenwel goed, en met langzame teugen een kopje
[31] slemp uitgedronken hebbende, zei ze:

[32] ‘Och! het vers was zoo goed als uit; de vrienden verliezen er niet veel bij.
[33] Nu zal Koosje wel eens wat willen doen.’

[34] Koosje bloosde, en zei met de oogen op haar moeder geslagen:

[35] ‘Ik kan niets; wel moeder?’

[36] ‘Stil!’ zei Dorbeen: ‘het verandert weer:

Où peut-on être mieux?’

[40] En waarlijk, daar de olifant drie deuntjes machtig scheen te zijn, was er voor
[41] niemand anders gehoor dan voor het grootste der viervoetige dieren; totdat
[42] het al zijne kunsten getoond had, en met een forschen tjingel besloot.

aant.

[1] Mama van Naslaan bleek van eene meening te wezen tegenovergesteld
[2] aan die, welke haar lief kind met het zoetste lipje der wereld had beleden; zij
[3] geloofde veeleer dat haar Koosje niet alleen iets, maar zelfs zeer veel ver-
[4] mocht, en knikte haar daarom toe, ook iets in het midden te brengen,
[5] waarop mevrouw Dorbeen zei:

[6] ‘Wel ja, laat je ook reis hooren Koosje! *ik* heb nu mijn plicht gedaan!’

[7] En tante riep: ‘Och ja, asjeblieft?’ en mijnheer Dorbeen, zeer droogko-
[8] miek, rijmde:

‘Kom Koosje,
Lief roosje,
Reciteer reis een poosje!’

[14] En Mietje die niets was, zei alweer: ‘Hè ja!’ en, de oude Stastok zei: ‘Kom-
[15] aan!’ en stopte een pijp; en de jongere Stastok verstoutte zich om met een
[16] hooge kleur te zeggen: ‘Toe, als 't u belieft!’

[17] Maar het lieve kind bloosde zoo sterk, en was zoo angstig, en veront-
[18] schuldigde zich zoo smeekend, dat tante er medelijden mee kreeg en zei:

[19] ‘Koosje is misschien bang voor den vreemden heer; ik geloof dat we
[20] haar meer pleizier doen zullen als we 't voor dezen keer te goed houden!’

[21] Waarop mevrouw Dorbeen, haar oogen zeer sterk op den snuit van den
[22] olifant gevestigd houdende, op een aardig toontje zei:

[23] ‘Als die vreemde heer ons dan ook eens schadeloos wilde stellen! Mijn-
[24] heer Hildebrand kan immers ook wel een kleinigheid!’

[25] ‘Dat was goed,’ zeiden allen, en mijn oom keerde zich om, ten einde
[26] even op zijn horloge te kijken; want ‘hij wou om den dood niet graag dat er
[27] nachtwerk van wierd’.

[28] Men stopte versche pijpen; de heeren gingen zitten; de heer van
[29] Naslaan met een zucht; de heer Dorbeen met het oog van een kenner; Pieter
[30] met dat van een verachter; mijn oom met dat van iemand die pas op zijn
[31] horloge heeft gekeken en half tien heeft ontwaard. Ik stoorde mij volstrekt
[32] niet aan de heeren, en plaatste mij zoo, dat ik het lieve gezichtje van Koosje
[33] vlak voor oogen had; men moet *wat* hebben voor de moeite.

[34] ‘Ik zal,’ zeide ik, toen alles doodstil was, ‘het gezelschap lastig vallen
[35] met een klein stukje. 't Is een vertaling door een mijner vrienden, en uit het
[36] Fransch.’

[37] ‘Uit het Fransch!’ herhaalde de heer van Naslaan, met een bedenkelijk
[38] gezicht mijn oom aanziende.

[39] ‘Kom aan, dat 's goed!’ zei mevrouw Dorbeen.

[40] Alles was doodstil om den vreemden stoethaspel te hooren, maar geen

[41] der dames zag hem aan, vermits hare loffelijke bescheidenheid dit nooit
[42] gedoogt, als men in gezelschap iets voor haar opzegt, met uitzondering van

aant.

[1] mevrouw Dorbeen, die scheen te willen weten ‘of hij goed met zijn oogen
[2] rollen zou’. Koosje zat hevig te festonneeren, en ik zag niets dan haar ge-
[3] scheiden haar.

[4] Ik begon:

‘Als 't kindje binnenkomt -’

[8] Pie-ie-iep! zei de deur, langzaam opengaande, en binnenkwam - geenszins
[9] een kindje, maar de vijftigjarige dienstmaagd in haar wit pak; belast en
[10] beladen met de aangekleede boterham in persoon, in de gedaante van een
[11] schat van broodjes met kaas en rookvleesch, en een macht van ster-, ruit-,
[12] cirkel-, klaverblad- en vischvormige gebakjes, die ondanks hun verschil-
[13] lende gedaante, wegens de evenredigheden van hun inhoud, in het dage-
[14] lijksch leven den wiskundigen naam van evenveeltjes dragen.

[15] Mevrouw Dorbeen kon een klein lachje van zenuwachtige voldoening
[16] niet onderdrukken.

[17] Er werd rondgepresenteerd, en ik wreekte mij over de stoornis met een
[18] evenveel; en toen die op was, hervatte ik vol moed, ofschoon de uitwerking
[19] van den eersten regel bedorven was, en ik duidelijk zag dat de droogko-
[20] mieke heer Dorbeen, toen ik de eerste woorden herhaalde, nog weer aan de
[21] vijftigjarige dienstmaagd dacht:

‘Als 't kindje binnenkomt, juicht heel het huisgezin;
Men haalt het met een lachje en zoete woordjes in;
Het schittren van zijn oog deelt aan elks oog zich mede;
En 't rimpligst voorhoofd (ook 't bezoedeldste wellicht!)
Klaart voor den aanblik op van 't vroolijk aangezicht,
Met iedereen in vrede.

't Zij we onder 't lindeloof des zomers zijn vereend,
't Zij 't snerpen van de koude ons stiller vreugd verleent
En we om een knappend vuur de stoelen samenschikken;
Als 't kind verschijnt, ziedaar een waarborg voor de vreugd;
Men lacht, men troetelt, kust en tergt zijn dartle jeugd;
En moeders harte smaakt zijn zaligste oogenblikken.’

[37] Mevrouw Dorbeen lachte goedkeurend.

‘Soms spreken we om den haard, met ernst en met verstand,
Van wetenschap en kunst, van plicht en vaderland,’

aant.

[1] De heer van Naslaan knikte zeer verstandig.

‘Van staat, van godsdienst, van geschriften en gezangen;
Het kind komt in: vaarwel kunst, godsdienst, plicht en staat!
't Wordt: kusjes voor den mond, en kneepjes in de wangen,
En hobblen op de knie, en jok en kinderpraat.’

[8] ‘Dat is heel lief!’ zei mijn goedhartige tante, halfluid.

‘Als, na een duistren nacht van stormwind en van regen,
Een nacht, wen menigeen, vergeefs ter rust gezegen,
Naar 't woelig gieren hoort, daar 't kind doorheen slaapt; als,
Na zulk een nacht, het rood des uchtends, dat de kimmen
Van liefelijken waas en zachten gloed doet glimmen,
En blijde zangen wekt bij 't vooglenkoor des dals;’

[17] De heer Dorbeen kuchte. De heer van Naslaan trok oogen en wenkbrauwen
[18] pijnlijk samen, als of hij vragen wilde: ‘Waar moet dat naar toe?’ - Juist
[19] omdat ook hij dat niet wist, liet mijn ooms gelaat onbepaalde bewondering
[20] blijken.

‘Zoo zijt gij, dierbaar kind! Waar gij verschijnt, daar vluchten
En duisternis en nacht en zwarte regenluchten;
Gij zijt een heldre zon, een blijd en vroolijk licht;
Door d'adem van uw mond verwekt gij vreugd en leven,
Als zuivre koeltjes, die langs 't knoppig bloembed zweven,
En 't blosje sterken op der rozen aangezicht.

Want duizend lieflijkheên uit uw schoone oogjes schijnen;
Uw kleine handjes, die ik berg in een der mijnen,’

[32] ‘Och heer!’ zei mijn tante halfluid, en haar oogen werden allervriendelijkst
[33] klein.

‘Doen nog geen kwaad; gij weet nog niet wat dat beduidt.
Wat lacht gij vriendlijk, als wij ze u met speelgoed vullen!
Klein heiligje, in een krans van glinstrend blonde krullen,
Hoe lieflijk blinkt uw hoofdjen uit!’

[40] Koosje, die van tijd tot tijd al eens had opgekeken, hief hier haar schoon
[41] gezichtje geheel op en staarde mij aan. De allerlaatste regel scheen mij vol-
[42] maakt ook op haar toepasselijk.

aant.

‘Lief duifjen in onze ark! Uw mondje bracht den vrede,
De vreugde en 't zoetst geluk in onze woning mede,
Zoo vurig afgesmeekt, met zooveel angst verbeid!
Gij kijkt de wereld, daar gij niets van vat, in 't ronde!
Blank lijfje zonder smet, blank zieltje zonder zonde,
Ik eer uw dubble maagdlijkheid!

Hoe heerlijk is het kind met lachjes op de wangen,
Met traantjes soms, maar ras door lachjes weer vervangen,
De goede trouw in 't oog, en 't uitzicht zoo gerust!
't Slaat een verwonderd oog op 's werelds bont getoover,
En geeft zijn jonge ziel zoo blij aan 't leven over,
Als 't ons zijn lipjes biedt als 't wordt goenacht gekust.’

[15] Tante knipte een traan weg; mejuffrouw van Naslaan knikte twee-, drie-
[16] maal met het hoofd. Koosje hield haar adem in en zag mij angstig aan, als ik
[17] vervolgde:

‘Bewaar mij, Heer! mij, en mijn broedren, en mijn vrinden,
En hen zelfs, die een lust in mijne tranen vinden,
Indien er zulken zijn misschien!
Dat zij nooit zomertijd, aan bloemen arm, bejammeren,
Of bijenlooze korve, of schaapskooi zonder lammeren,
Of kinderlooze woning zien!’

[26] ‘Heeremijntijd! neef Hildebrand!’ riep mijn tante, ‘neef Hildebrand, dat is
[27] mooi.’

[28] En ik wed dat zij aan Pieter dacht, toen hij klein was; maar ook... och,
[29] zeker ook aan het kleine Truitje, dat gestorven was vóór haar vijfde jaar, en
[30] daar zij niets van overhad dan een klein vlokje haar aan haar middelsten
[31] vinger.

[32] ‘Hè ja;’ zei Mietje met de kalfsoogen, die ditmaal velen vooruit was.

[33] ‘Ik vind altijd,’ zei mejuffrouw van Naslaan, ‘dat men moeder zijn moet
[34] om van zulke dingen het rechte te hebben.’

[35] ‘Niet waar, juffrouw van Naslaan?’ zei mevrouw Dorbeen. ‘O, maar
[36] het is allerliefst; het vèrs’ (zij drukte op het woord) ‘het vèrs is allerliefst!’
[37] Blijkbaar wilde zij zeggen: wat het opzeggen betreft, dàt kon beter.

[38] Koosje was geen moeder, en kon er dus ‘het rechte niet van hebben’,
[39] maar haar glinsterende oogjes en bleeke wangen zeiden genoeg dat zij de
[40] poëzie verstaan en gevoeld had.

[41] ‘Van wien is het gedicht?’ vroeg de heer van Naslaan.

aant.

[1] ‘Van Victor Hugo, mijnheer.’

[2] ‘Victor Hugo?’ zeide hij, den klemtoon op de eerste lettergreep leg-
[3] gende en met een uitspraak alsof er, in plaats van ééne Fransche, vijfentwin-
[4] tig goede Hollandsche G's in den naam geweest waren. ‘Ik dacht dat die
[5] man niets dan ijselijkheden schreef. Ik heb in de Letteroefeningen, dunkt
[6] mij... Hé, dat ontschiet me... Ik dacht dat het zoo'n bloederig man was.’

[7] ‘Ik weet niet, mijnheer!’ antwoordde ik.

[8] ‘Verwar je hem ook met Jacques Julin?’ vroeg de makelaar.

[9] ‘Is dat die, die dat boek over Barneveld geschreven heeft, dat we laatst
[10] in het leesgezelschap gehad hebben?’ vroeg oom terzijde aan Pieter[1]

[11] ‘Ja,’ zei mijnheer de makelaar. ‘Dat is een rare kerel, naar ik hoor. Hij
[12] schrijft voor geld, mijnheer; hij schrijft voor geld; pro en contra schrijft hij
[13] voor geld.’

[14] ‘Ja,’ zei oom, zijn pijp uitkloppende, ‘die Franschen! 't Is een raar volk;
[15] al zeg ik 't zelf.’

[16] ‘Weetje wat ik ook altijd al een heel mooi verzenboek vind?’ zei mejuf-
[17] frouw van Naslaan, het gezelschap rondziende: ‘het Nut der Tegenspoe-
[18] den.’

[19] ‘Wat?’ vroeg de heer Dorbeen, droger en komieker dan ooit; ‘het nut
[20] der regenhoeden?’

[21] Er ontstond een groot gelach over deze aardigheid; hetwelk mejuffrouw
[22] van Naslaan min of meer verlegen maakte; zij besloot dus haar lofrede op
[23] het bekende geschrift van Lucretia Wilhelmina, die voor een algemeen
[24] gesprek in de wieg gelegd was, als privaat gesprek den geest te laten geven.

[25] ‘Inderdaad,’ fluisterde zij mijn tante in: ‘het is een heerlijk boek, en
[26] door een vrouw geschreven; maar ik kan je zeggen dat je 't met geen droge
[27] oogen lezen kunt.’

[29] Het gesprek werd spoedig weder algemeen en levendig. Ik maakte veel werk
[30] van de zeventienjarige, en Pieter week niet van haar stoel. Ik poogde hem
[31] telkens te bewegen ook reis iets op te zeggen, of te zingen of zoo; maar hij zei
[32] altijd, met een knorrig gezicht: ‘Och kom!’ en ‘Ik kan waaratje niets!’ En
[33] hard wilde ik er niet op aandringen, omdat ik oom nog eens weer op zijn
[34] horloge had zien kijken. Er kwam dus niets van, en ook moet ik bekennen
[35] dat de familie Stastok, door middel van den muzikalen olifant, tot het
[36] genoegen van dien avond te veel had bijgedragen, om nog iets van een harer
[37] leden te vergen.

1 Ik waag de gissing dat ‘*Barnave*, par Jules Janin’ mijn goeden oom en zijn vriend door 't hoofd gespeeld heeft.

[38] Het avondje liep verder vroolijk en gezellig af; en nadat al de dames en

aant.

[1] de beide heeren mijnheer en juffrouw Stastok bedankt hadden ‘voor de
[2] vrindelijke receptie’, en Pieter ‘voor zijn aangenaam gezelschap’; en nadat
[3] mijnheer en mejuffrouw Stastok plechtig hadden beloofd ‘hun scha eens te
[4] zullen komen inhalen’; en nadat de beide heeren elkanders hoeden hadden
[5] opgehad, en tante met eigen hand al de dames, behalve Koosje, wie ik niet
[6] kon nalaten zelf hierin bij te staan, aan haar mantel had geholpen en, naar
[7] verkiezing, er de kraagjes boven overheen gehaald, of ‘alles er asjeblieft
[8] maar onder’ gelaten had, ging men omstreeks half twaalf, recht van elkan-
[9] der tevreden, uiteen; en schoot er voor niemand eenig genoegen meer over
[10] dan voor de meid, die op eene achtelooze wijze zich de kwartjes liet welge-
[11] vallen, die zij bij 't weggaan der gasten schijnbaar toevallig in haar hand
[12] voelde glijden.

[13] Oom had slaap, al zei hij 't zelf. Heeremijntijd! wat had mijn tante 't
[14] nog druk. Waaratje was knorrig. Onder zulke omstandigheden ging ik naar
[15] bed.

Pieter is waaratje verliefd, en hoe wij uit spelevaren gaan

[21] De knorrigheid, waarmee Pieter was te bed gegaan, was mij in 't geheel geen
[22] raadsel geweest. Men heeft opgemerkt dat hij den geheelen avond niet bij
[23] uitstek veel gesproken heeft, terwijl hij anders onder zijn vaders vrienden
[24] praats en waanwijsheid genoeg had. Maar twee kleine omstandigheden
[25] hadden hem gehinderd en belemmerd, te weten: liefde en haat. Het was mij
[26] namelijk volstrekt niet ontgaan dat hij gedurig stille blikken had geworpen
[27] in het witte halsje van Koosje, en zeker openlijke blikken op haar gelaat had
[28] willen werpen, zoo hij het had durven wagen een geregeld gesprek met haar
[29] aan te knoopen. Verder was het mij niet moeielijk gevallen te ontdekken
[30] hoe de goedkeuring hem gehinderd had, die de schoone verzen van Victor
[31] (hoe middelmatig en ongeregeld ook vertolkt, en slechtweg voorgedragen)
[32] bij haar hadden ontmoet; en hoe hij mij èn de vrijmoedigheid, waarmee ik
[33] mij daarna met haar in gesprek had begeven, èn de vriendelijke lachjes, die
[34] mij bij die gelegenheid waren te beurt gevallen, had benijd. Hij had zich van
[35] dezen avond voor zijn verliefd hart, geloof ik, heel veel voorgesteld; maar
[36] Koosje was vertrokken zoo als zij gekomen was, zonder dat hij haar één
[37] zoet woordje had toegevoegd, tenzij dan ‘houje nog al van evenveeltjes?’
[38] Hij had er op den duur ‘ingezeten’: hij had tegenover zijn eigen voornemens
[39] en tegenover wat hij voor zijn hartstocht hield een mal figuur gemaakt; wat
[40] wonder zoo hij uit zijn humeur geraakt was?

[41] Ik wilde meer van dit alles hebben.

aant.

[1] ‘Goeden morgen, Pieter;’ riep ik, toen de keukenmeid den anderen
[2] morgen om zes uren als gewoonlijk hare knokkels op de kamerdeur had
[3] laten spelen, zonder dat ik evenwel mijn bedgordijnen openschoof; ik kon
[4] genoeg van hem zien.

[5] ‘Goeden morgen, neef!’ zei hij, op den rand van zijn bed in gedachten
[6] zittende, en nog zonder bril.

[7] ‘Ik heb waarlijk van Koosje van Naslaan gedroomd!’

[8] Pieter bloosde, en bukte om een kous aan te trekken, met zooveel
[9] inspanning dat het lijken moest of hij alleen daarvan een kleur kreeg.

[10] ‘Zoo,’ zei Pieter.

[11] ‘Ja,’ zei ik, ‘’t is een heel mooi meisje.’

[12] ‘Vindje dat?’ vroeg Pieter, zijn tweede kous aantrekkende en naar de
[13] waschtafel gaande. ‘Ja, 't is een lief gezichtje; maar zoo heel mooi kan ik ze
[14] maar niet vinden.’

[15] ‘Niet?’ riep ik verwonderd uit en ging overeind zitten.

[16] ‘Waaratje niet!’ zeide hij.

[17] Verliefdheid, die haar voorwerp verloochent, verraadt zich ontegenzeg-
[18] gelijk.

[19] ‘Ik wou dat meisje wel wat nader leeren kennen, Piet! Zou er geen kans
[20] op zijn, haar tusschen nu en overmorgen nog eens te ontmoeten?’

[21] ‘Ik weet niet,’ antwoordde Pieter, de lampetkom óverschenkende; ‘ga
[22] haar een bezoek brengen.’

[23] ‘Dat gaat niet, jongen!’ zei ik; ‘maar weet je er niets anders op?’

[24] ‘Wel neen!’ sprak Pieter.

[25] ‘Ik dan wel!’ zei ik uit bed springende. ‘Zeg reis, Piet,’ ging ik hem sterk
[26] aanziende voort; ‘hoe komt het dat je je bril vergeten hebt? - Kijk, 't is alle-
[27] dag heerlijk weer: we willen een roeischuitje huren, en we gaan Koosje en
[28] nog een andere dame van je kennis, liefst van je familie, vragen om ons de
[29] eer aan te doen eens met ons te gaan varen.’

[30] ‘Varen?’ vroeg Piet op den toon der alleruiterste verbazing.

[31] ‘Wel ja; vàren; dat 's om te praten en te minnekoozen veel beter dan rij-
[32] den. Of wou je niet minnekoozen? Heidaar! jongen! waarom trek je je pan-
[33] talon verkeerd aan?’

[34] ‘Och!’ zei Petrus, de knorrigheid van gisteren weer opvattende, ‘schei er
[35] uit met die gekheid. Ik bedank om door jou geplaagd te worden.’

[36] ‘Jongen!’ zei ik, ‘dat verstaje verkeerd. Ik plaag je niet; ik vraag maar of
[37] je niet wilt minnekoozen?’

[38] ‘Minnekoozen,’ hernam hij, met een schuinschen blik vol gramschap,
[39] van onder zijn bril uit, en lippen dik van toorn - ‘minnekoos jij zelf!’

[40] ‘Met pleizier, beste vrind! maar de meisjes willen mij niet hebben. Ik
[41] ben te leelijk.’

aant.

[1] ‘Je kunt mooi genoeg praten - mijnheer!’ zei Pieter, met de tanden op
[2] elkaar en bevende van haat.

[3] ‘Ja!’ antwoordde ik lachende, ‘maar ik geloof toch wel dat jij beter kunt
[4] minnekoozen!’

[5] Er kwam geen antwoord. Pieter haastte zich schrikkelijk met kleeden
[6] en liep de trappen af. Toen ik beneden kwam, zat hij veilig onder de vleuge-
[7] len van zijne ouders een pijp te rooken, als een Fransch romanticus zeggen
[8] zou: ‘enveloppé de sa colère’.

[9] Na den ontbijt ging hij in den tuin; ik volgde hem op de hielen.

[10] ‘Laat me gaan,’ riep hij met een gezicht als een oorwurm.

[11] ‘Neen,’ zei ik, mijn hand uitstekende; ‘je moet niet boos zijn, Piet! Wat
[12] drommel; is nu 't woord minnekoozen een woord om boos om te worden?
[13] Als ik u was, ik zou veel boozer zijn over het woord Instituten.’

[14] Pieter glimlachte pijnlijk.

[15] ‘Maar weetje wat! Ik zal van de heele zaak niet spreken; maar we gaan
[16] roeien man; we gaan roeien met de dames. Kanje roeien?’

[17] ‘Wel, ik denk ja!’ zei Pieter verwaand.

[18] ‘Wilje roeien?’

[19] ‘Ja wel.’

[20] ‘Wilje dames vragen?’

[21] ‘*Zij* zullen niet willen.’

[22] ‘Dat vraag ik niet. Wil *jij*? Hoor reis, Piet! Ik beloof je dat ik discreet zal
[23] zijn.’

[24] ‘Nu ja,’ zei hij, ‘ik wil wel.’

[26] Het plan werd aan vader en moeder medegedeeld, en er werd besloten dat
[27] wij, behalve Koosje, nicht Christientje zouden vragen, een jonge juffrouw
[28] van drieëntwintig jaar, die zeker gaarne mee zou gaan, daar zij niets te doen
[29] had dan bij een knorrige tante te zitten, die twee meiden hield en nooit uit-
[30] ging.

[31] Wij gingen er dus op uit om een schuitje te huren; en nadat wij eerst bij
[32] een schuitemaker aan de oostpoort geweest waren, die het zijne had ver-
[33] kocht ‘om dat er geen profijt bij was’, en die ons naar de westpoort zond,
[34] waar hij zeker wist dat wij er een konden krijgen; en nadat wij bevonden
[35] hadden, dat er aan de westpoort niets meer van boven 't water stak dan
[36] eventjes een klein neusje van den steven, vonden wij er eindelijk een zeer

[37] goed, in het midden van de stad, dat wij voor een gulden voor een geheelen
[38] achtermiddag huren konden. Wij huurden het dus voor den geheelen ach-
[39] termiddag van den volgenden dag en kweten ons vervolgens van onze uit-
[40] noodigingen, die op eene innemende wijze werden aangenomen. Mama van
[41] Naslaan was er voor hare dochter zeer vereerd mee; ofschoon zij, geloof ik,

aant.

[1] wel dacht dat er meer achter zat, en dat ook dit muisjen een staartje hebben
[2] zou, en de oude tante hoopte tienmaal in een half uur dat het niet te koud op
[3] het water wezen zou, wat wij trouwens ook hoopten, schoon wij het tegen-
[4] deel vreesden.

[5] Wij bepaalden onderling dat Koosje meer bijzonder onder de zorgen
[6] van Pieter staan zou, en ik mij meer dadelijk tot den ridder van Christientje
[7] zou opwerpen. Ik kon niet edelmoediger zijn.

[8] Pieter was dan ook volmaakt in zijn humeur, en tantelief pakte ons nog
[9] dienzelfden dag een mandje met rijnwijn en sinaasappels,[1] eene verfris-
[10] sching, frisch genoeg in de maand October. Wij hadden de dames verzocht
[11] mantels mee te nemen.

[13] De andere dag was een allerheerlijkste najaarsdag en alles beloofde genoe-
[14] gen. Maar toen Pieter des voormiddags van eenige boodschappen, die hij
[15] voor zijn toilet te doen had, thuis kwam, stond zijn aangezicht akelig
[16] bedroefd; hij smeet met de deur, smeet zijn rotting, smeet zijn hoed, smeet
[17] zijn handschoenen.

[18] ‘Wat scheelt er aan, amice?’ vroeg ik verschrikt.

[19] ‘Och, die ellendige Dolf!’ zei hij, zich tot zijn moeder wendende.

[20] Nu was er zeker geen menschennaam in de vijf werelddeelen, die in
[21] staat was aan mejuffrouw Debora Stastok, en in 't algemeen aan alle teeder-
[22] hartige moeders in geheel D., een grooter schrik aan te jagen, dan diezelfde
[23] naam Dolf, die den niets kwaads vermoedenden lezer onmogelijk aan iets
[24] anders kan doen denken dan aan de volkomener vormen: Adolf, Rudolf, of
[25] des noods Ludolf; maar welke naam aan mejuffrouw Debora Stastok en,
[26] zooals ik zeg, aan alle teederhartige moeders in geheel D. niet anders voor-
[27] kwam dan als een kort begrip der eeretitels: katäas, straatschender, ver-
[28] kwister, lichtmis, lap, deugniet en leeglooper; immers hij behoorde aan den
[29] persoon, met wien ik reeds in het koffiehuis de ‘Noordstar’ de eer had gehad
[30] kennis te maken, in één woord aan den heer Rudolf van Brammen, die na in
[31] zijn jeugd bekend te hebben gestaan voor een ondeugenden kwâjongen, die
[32] het zijn ouders en zijn meesters te kwaad maakte, alle avonden puisje vong
[33] en alle meisjes om zoenen plaagde, een paar jaren te Leiden, op naam van
[34] Jur. Stud., in dien toestand had verkeerd, die men aldaar *sjouwen* noemt,
[35] zonder dat zijn vader destijds recht begreep wat hij er eigenlijk deed dan
[36] veel geld verteren, terwijl hem echter naderhand bleek dat hij behalve die
[37] bezigheid ook nog aan de liefhebberij van schulden maken had toegegeven.

1 Sinaasappelen zijn schaarsch in October. Zij zijn er echter nog bij menschen als mijn tante, die van sparen en bewaren weten.

aant.

[1] Na dien tijd had hij, nu reeds een jaar of drie, op zijn vaders kosten, die
[2] gelukkig een welgesteld man was, een ander beroep uitgeoefend, hetwelk
[3] men (almede te Leiden) den vereerenden naam van *dweilen* geven zou, tot
[4] groote ergernis der Deënaars, die veel nieuwsgieriger waren wat er nog eens
[5] van hem worden zou dan de heer Rudolf van Brammen zelf. Hij deed even-
[6] wel geen openlijk kwaad, dronk een redelijken borrel, woonde alle publieke
[7] vermakelijkheden bij, tot het optrekken van de wacht en het boomrooien
[8] op de stadssingels toe; bootste alle publieke personen na, wandelde veel,
[9] biljartte veel, werd veel dik, verkocht vele grappen, en was zeer populair.

[10] Het was dus niet te verwonderen, dat mijn tante op het hooren van den
[11] enkelen naam van dezen onmensch een koude rilling over haar rug
[12] gevoelde. Inderdaad, ik geloof dat de haren haar onder de kornet te berge
[13] rezen.

[14] ‘Wat is er nu weer met hem gebeurd?’

[15] ‘Gebeurd!’ riep Pieter mistroostig uit, en zijn oogen vonkelden onder
[16] zijn bril: ‘niets gebeurd. Maar hij wil mee uit roeien.’

[17] En hij zag mij stijf in 't gezicht, om mij al de ijslijkheid van deze Jobstij-
[18] ding te doen beseffen.

[19] ‘Als hij maar een dame meebrengt,’ zei ik - ‘dan is 't mij wel.’

[20] ‘Ja, daar komt het door aan. 't Is zijn zuster; die malle meid! Christien-
[21] tje heeft haar verteld dat ze met Koosje, en mij, en een Leidsch student uit
[22] varen ging, en toen wou ze met alle geweld ook mee. Als *ik* ook reis wat
[23] doen wil!...’

[24] ‘Koosje, en mij en een Leidsch student!’ Pieter zou in ieder ander geval
[25] gezegd hebben: Koosje, een Leidsch student, en mij; maar hij was verliefd,
[26] en het lustte hem in deze omstandigheid de plaatsen aldus te schikken.

[27] ‘Hoor reis,’ zei tante, gerustgesteld door het meegaan van de zuster, die
[28] bij de bevolking van D. eene verontschuldiging was voor de tegenwoordig-
[29] heid van den broer: ‘Meeltje is een heel ordentelijk meisje, en ze heeft altijd
[30] goed opgepast, op school en overal. Daar moet je niets van zeggen. Ze moe-
[31] ten dan nu maar mee.’

[32] ‘Och, mijn pleizier is er nu alweer af,’ bromde Pieter, en verliet de
[33] kamer, om in zijn vertwijfeling nog wat aan zijn tabellen te gaan knutselen.

[34] Ik had ondertusschen de ontmoeting van de contrasteerende heeren
[35] Dolf en Pieter wel eens willen zien. Ik verbeeld mij dat de ex-student van zijn
[36] zuster Amelie in last had, niet om op een dadelijke wijze haar en zijn eigen
[37] persoon aan ons te komen opdringen, maar ‘als hij Pieter zoo reis tegen-
[38] kwam’, zoo eens zijdelings te hooren of het niet wel goed zou zijn dat zij
[39] meegingen; iets 't welk zij zonder twijfel reeds aan Christientje beloofd had
[40] *in allen gevalle* te zullen doen. Men begrijpt lichtelijk dat Dolf evenzeer
[41] overtuigd was Pieter *in allen gevalle* tegen te zullen komen, indien namelijk

aant.

[1] Pieter zich maar een oogenblik op straat waagde, daar hij gewoon was ette-
[2] lijke uren van den dag aan eene stadswandeling te wijden, bij welke gelegen-
[3] heid hij in 't geniep aan vele knappe dienstmeisjes oogjes gaf en bijzonder
[4] acht sloeg op alle mooie honden. Nu was het gebeurd dat hij Pieter net ont-
[5] moet had, toen deze, in den meergemelden winkel van Van Drommelen, en
[6] paar prachtige puimsteenkleurige glacé handschoenen had gekocht, met
[7] welk paar gezegde Van Drommelen reeds lang verlegen was geweest, daar
[8] niemand het koopen wilde, en 't welk hij Pieter, als naar den laatsten smaak,
[9] opdrong. Ik stel mij voor dat zijn gesprek met een ‘Je gaat zoo uit varen?’
[10] begonnen, en dat daarop heel gauw gevolgd is: ‘Jongens, je hadt mij en me
[11] zuster ook wel eens mee kunnen vragen;’ waarop Pieter, zonder aan eenige
[12] mogelijke verontschuldiging te denken, ongetwijfeld onmiddellijk had ge-
[13] zegd: ‘Dat's goed!’

[14] ‘Hoe laat *ga* jelui?’

[15] ‘Half vier.’

[16] ‘Dat is wel wat vroeg; maar 'k zal er wezen. Amelie brengt haar gitaar
[17] mee. Tot van middag!’

[20] Er gebeurde dien dag iets in 't huishouden van mijn oom, dat nog nooit
[21] gebeurd was: het etensuur werd verzet; ook al ten gevalle van neef Hilde-
[22] brand, die ondanks zijn kamerjapon nogal een witten voet bij oom kreeg; en
[23] toen wij verzadigd waren, ging Pieter, onder vele vermaningen van toch
[24] vooral voorzichtig te zijn, Koosje, en ik Christientje afhalen.

[25] Van alle jonge meisjes nu, die bij oude knorrige tantes zouden kunnen
[26] of willen wonen, was Christientje, of laat ik liever zeggen Christien, want
[27] zoo werd zij altijd genoemd door die haar kenden, wel de ongeschiktste. Zij
[28] was in haar hart een Jan-Pret, en scheen niet tegen een kleintjen op te zien.
[29] Zij greep mijn arm met een zoo fikschen greep aan, en lachte zoo glunder
[30] over 't mooie weer en 't prettige plan en 't frissche van 't water, dat ik mij
[31] heel veel van haar voorstelde, en alleen maar vreesde dat *zij* zich te veel
[32] voorstelde van de pret.

[33] Wij hadden het schuitje in den singel laten brengen en derwaarts had
[34] Keesje den rijnschen wijn getorst. Ik kwam juist met Christien ter bepaalder
[35] plaatse, als Pieter er ook verscheen; Koosje ging nevens hem; hij had haar
[36] geen arm durven aanbieden, en zij had werk zijn groote stappen bij te hou-
[37] den.

[38] De knorrigheid van Pieter scheen wel wat gezakt te zijn, maar ik zag ze
[39] met nieuwe neteligheid opleven, toen hij den jeugdigen Van Brammen met
[40] zijne zuster en eene meid, die in de eene hand een grooten huissleutel en in
[41] de andere een gemarmerd bordpapieren gitaardoos droeg, uit de poort en

aant.

over de brug zag gaan. Dolf had voor deze gelegenheid een gelen stroohoed opgezocht, die hem vrij gemeen stond, droeg een bruingeruiten pantalon en een groenen dichtgeknoopten rok met glimmende knoopen; aan zijne laarzen blonken een paar moeren van sporen, die hij evenwel, als bij deze gelegenheid minder te pas komende, had thuis gelaten, en hij had een gelen degenstok in de hand, die hij om dezelfde reden thuis had *kunnen* laten. Amelie, wier peettante eigenlijk Meeltje geheeten had, was zeer bijzonder gekleed. Zij had een spencer aan van paarse zijde, waar een groenen rok onder uitkwam, en een hoedje van dezelfde kleur en stoffe als haar spencer, waarop zij een witten sluier droeg met een breeden rand van dezelfde kleur als de rok. Haar kleine voeten staken in nanking slobkousjes, die haar fijnen enkel zeer wel deden uitkomen. Deze kleine voet en fijne enkel maakten, benevens hare handjes, de voornaamste schoonheden van de magere Amelie uit, die een lang bleek gezicht had, met groote groenachtige zwemmerige oogen, welke zij evenwel, of omdat zij bijziende was, of omdat zij het schijnen wilde, zoo dicht toekneep dat men wedden zou dat zij niets zag. Zoo als zij nu naast haar buikigen broeder voortschreed, maakte zij in mij de gedachte aan den eersten droom van Farao zeer levendig.

De ontmoeting van de drie dames was uiterst hartelijk en lieftallig; die van Van Brammen zeer vroolijk.

‘Bonjour, heeren!’ heette het. - ‘Ik heb ongemakkelijk veel gegeten, hoor! Jongens, dat is een knap schuitje, waar haalje dat van daan, Piet? Hildebrand, ik heb je nog gezien toen je groen was; je hadt een kaneelkleur jasje aan, allemachtig leelijk. Kijk hier; een haakje ook!’ En het haakje opnemende velde hij het als een speer, en maakte de handgrepen van Pieter te willen doorsteken.

‘Heiwat!’ zei Pieter, die alweer zoo kwaad was als een spin.

‘Hoor reis!’ zei Dolf, in het schuitje springende: ‘ik ben de dikste, en ik heb van middag zoo veel gegeten; ik zal naderhand ook wel reis roeien, dat spreekt; maar jijlui moet beginnen; vindje 't goed, Hildebrand?’

‘Best,’ zei ik.

Ik nam de taak van ceremoniemeester op mij, en plaatste mij op de achterste roeibank. Pieter zou vóór mij gaan zitten, en dan op de zijbankjes, bij zijn rechter knie, het mooie lieve Koosje, zijn eerste liefde, en bij zijn linker de ‘magere ende zeer leelijke van gedaante, rank van vleesche, en wier gelijke in leelijkheid niet gezien was in den ganschen Egyptenlande’, met de gitaar onder de bank. Daarnaast, of naast Koosje, naar verkiezing, de vroolijke Christien, die met alles tevreden was; Dolf aan 't roer.

‘Maak 'em nou maar los, vrind!’ riep Dolf tegen Keesje: ‘braaf man! dat mag je reis weer doen;’ en het haakjen opnemende stiet hij van wal en stuurde met veel handigheid naar het midden.

aant.

[1] Pieter en ik vielen aan 't roeien; maar het bleek duidelijk dat de eerstge-
[2] noemde het of nooit meer, of in lang niet gedaan had.

[3] ‘Je hoeft den singel niet uit te diepen,’ riep Dolf hem al heel gauw toe,
[4] daar hij de riemen met een hoek van bijna negentig graden in 't water
[5] plantte. ‘Je moet over 't water scheren als een meeuw, man.’

[6] ‘Ik weet het heel wel,’ zei Pieter, en hief den rechtschen riem hoog op,
[7] om te *toonen* dat hij 't heel wel wist, maar vergat den linker, dien hij zoo
[8] mogelijk nog rechtstandiger indoopte; met dat gevolg, dat de rechter riem
[9] bijna geen water raakte maar wel met hevigheid tegen mijn dito aansloeg,
[10] en hij zoo groot een kracht deed met den linker, dat de schuit ronddraaide.

[11] ‘Ho wat, Pietje!’ riep de gehate stuurman nu weder, terwijl Koosje
[12] lachte, Christien proestte, Amelie een klein gilletje gaf. ‘Ho wat, Pietje! je
[13] moet er den gek niet mee gaan steken, man; we zouen zoo wel reis naar den
[14] grond kunnen tollen.’

[15] Pieter wenschte van harte, dat Dolf onmiddellijk in 't water gevallen en
[16] naar den grond getold ware.

[17] Het roeien is zulk een heksewerk niet; het kwaad was spoedig hersteld
[18] en, met hem een weinig te gemoet te komen, kon ik maken dat Pieter bin-
[19] nenkort al vrij wel slag met mij hield. Wij roeiden den singel uit en de kleine
[20] rivier op, die de trots en de glorie van D. uitmaakt, en waren spoedig in het
[21] ruime. Daar viel het roeien nog veel gemakkelijker. De dames vonden het
[22] dolprettig op het water, Koosje was allerliefst, Christien alleruitgelatenst,
[23] Amelie allersentimenteelst. Pieter zelf kwam bij. Maar wat hem zeer hinde-
[24] ren moest, was dat de beide eersten als aan den mond van Dolf hingen, die
[25] allerlei grappen vertelde, en voor dezen, die toch een *mauvais sujet* was, veel
[26] meer aandacht overhadden dan voor hem zelven, die eerstdaags een candi-
[27] daatsexamen dacht te doen, *summâ cum laude*; een leed, door menig eer-
[28] zaam jong mensch onder dergelijke omstandigheden diep gevoeld. De
[29] dames zullen beter weten dan ik, hoe het komt dat zij er reden toe geven.
[30] Maar zelfs het zedige Koosje luisterde met alle blijken van welgevallen en
[31] genoegen, wanneer Dolf nu eens een liedje zong, dan eens den voorzanger
[32] uit de Groote Kerk nabootste, dan weder zijn stroohoed op een koddige
[33] wijs in de hoogte gooide, dan weder een anecdote vertelde, en nog al dik-
[34] wijls met veel vrijmoedigheid haar een complimentje maakte; en ik zelf
[35] vond hem werkelijk van tijd tot tijd nog al heel aardig.

[36] Daar nu evenwel de (ik mag wegens hare magerheid haast niet zeggen
[37] vleeschelijke, maar toch eigene) zuster van Dolf met vele van 's mans grap-
[38] pen bekend was, en ook wegens nadere bloedsbetrekking niet zoo zeer van
[39] Z Ed. gecharmeerd wezen kon als de beide andere dames, zoo gebeurde het
[40] dat zij Pieter in een zeer druk en zeer poëtisch gesprek wikkelde over de lieve
[41] omstreken van Utrecht, en het lieve Zeist, en het lieve Zusterhuis. Zij ver-

aant.

klaarde veel sympathie met al die soort van inrichtingen te hebben, en zelfs niet afkeerig te zijn van het denkbeeld van in een nonnenklooster te gaan, of op zijn minst een zuster van barmhartigheid te worden; een soort van dreigement van meisjes van de jaren en de bloedsmenging van de magere Amelie; en zij overstroomde den goeden Pieter, die zich inmiddels van jaloezie verbeet, met een regen van edele, teedere, heilige, en smelterige gevoelens; bij welke gelegenheid zij hare oogen op eene bijzondere wijze wist op te slaan, net precies alsof zij een goede kennis had in de maan, die alreede als een wit vlekjen aan den hemel stond; dan zuchtte zij ook weer eens, als persónen die een verborgen verdriet hebben; en dan zag zij, bij een of ander zeer boekachtig gezegde, over Pieters schouder naar mij, die van het nadeel van op een achterste roeibank te zitten dit voordeel had, van zoo dikwijls ik wilde het gesprek niet te hooren.

'Maar wil ik je nou niet reis aflossen, men lieve galeiboeven?' vroeg Dolf ons met hartelijkheid, nadat we een goed half uur geroeid hadden. 'Ik zit hier maar sigaartjes te rooken aan 't roer.'

'Hoor,' riep ik hem toe, 'ik zal je zeggen wat het plan is. Pieter heeft me gesproken van een boerderij, waar we aan kunnen leggen om iets te gebruiken. Daar moeten we welhaast wezen.'

'Ja wel, bij Teeuwis,' viel Dolf in, met al de snelheid van iemand die alle dergelijke inrichtingen van buiten kende.

'En zóo lang moeten *wij* nog maar aan de riemen blijven. Dan zullen we wat uitrusten, en dan roeien we langzaam naar de kom terug, die we daar zoo pas zijn voorbijgegaan. Daar zullen we dan wat in gaan drijven.'

'O ja,' riep Amelie, 'dat is lief; ik ken niets aangenamers dan drijven.'

'Ja!' zei ik, 'en dan zullen we alle weelden vereenigen; wij zullen zien wat er in ons mandjen overbleef, en wat er in uw gitaardoos is.'

'Dat is heerlijk!' riepen de dames. 'Ja, Amelie, je moet zingen en spelen.'

'Ja maar, weetje wat,' zei Dolf, 'ik zal ook zingen, hoorje! Ik ken heerlijke liedjes. - Amelie! je moet het niet te veel op de maan gooien, hoor!'

Amelie zuchtte over haar broeders ongevoelig hart.

Nog een slag of vijftig en wij waren aan de boerderij.

Wij stapten aan wal, tot niet weinig genoegen van Pieter, die van de riemen en van Amelie verlost was. Het eerste deed hem evenwel bijna nog meer genoegen dan het laatste. Hij had het onverstand gehad, met zijn puimsteenkleurige glacéhandschoenen te willen roeien, die nu als vellen om zijn vingers hingen en, daar hij de riemen veel te stijf had vastgehouden, had hij vrij aanzienlijke blaren in de handen. Dolf hielp de dames uit de boot, bij welke gelegenheid hij iets heel streelends van Christiens voetje zei, en een aardig drukje in Koosjes handje gaf, dat zij beiden wel heel ondeugend, maar toch niet heel onaangenaam vonden. Hij liet de zorg voor zijne zuster

[42] aan den ongelukkigen Pieter over.

aant.

[1] De schuit werd vastgelegd, en een heldere boerin kwam buitenloopen
[2] om ons welkom te heeten en te zeggen dat we binnen moesten komen. Maar
[3] wij verkozen een tafeltje op de werf te hebben om immers zoo veel mogelijk
[4] van de frissche octoberlucht te genieten! Dit geschiedde; en hoewel er 's win-
[5] ters, als er schaatsen gereden werd, van alles te krijgen was, zoo was er nu
[6] niets te bekomen dan melk, die dan ook in groote glazen overdadig vloeide.
[7] Want de wijn werd, op de schikking der dames, epicuristisch geheel voor de
[8] drijvende zaligheid bewaard. Dolf vroeg onder veel grappen om een beetje
[9] jenever met suiker; en Pieter maakte zijn zakdoek in een kopje melk nat, en
[10] hield het verzachtend vocht tegen de blaren in zijn hand.

[11] Er was een schommel aan den anderen kant van het huis, en Dolf
[12] noodigde de dames tot zijne genoegens. Christien had er een dollen zin in,
[13] en Koosje ging ook mede, en Pieter volgde natuurlijk. Amelie hield er vol-
[14] strekt niet van, en kreeg er ‘zoo'n ijselijken steek in de zij’ van. Ik bleef dus
[15] om haar gezelschap te houden met haar aan ons tafeltje zitten, dat mij won-
[16] der wel beviel, daar ik moe van 't roeien was, en nog veel roeiens vooruit-
[17] zag.

[18] Voor een sentimenteel meisje was er op die werf niet veel te zien. Wij
[19] zaten aan een vrij verveloos tafeltje, waarvan maar drie pooten den grond
[20] raakten, op een door kippen en hanen omgewoeld terrein, van een aarden
[21] dijkje aan drie kanten omgeven, en hadden het uitzicht op een vrij groote
[22] kroosgroene eendekom, een loods, en een zeker ander klein gebouwtje. Het
[23] duurde een heele poos, eer een kleine leelijke bastaard van een mop en een
[24] fikshond geheel ophield uitvallen van vijandigheid te plegen; maar wat het
[25] tooneel eenige schilderachtigheid bijzette, waren drie kinderen, waarvan
[26] het oudste, een meisje van een jaar of zes, het kleinste, een wicht van even
[27] zoo veel maanden, op schoot had, terwijl de derde, een jongen van om-
[28] streeks vijf jaren met spierwit haar, op zijn rug op den grond lag. Deze groep
[29] bevond zich aan den rand van de eendekom, en keek dan eens schichtig naar
[30] ons en dan weer vertrouwelijk naar de eenden.

[31] Het waren deze lieve kinderen, die Amelie in staat stelden al de liefde-
[32] rijkheid van haar zachtgestemd gemoed te toonen; zij trok dus den kleinen
[33] linkerhandschoen van de kleine linkerhand, en besloot ze op de innemend-
[34] ste en wegsleependste wijze toe te spreken.

[35] ‘Wel liefjes! kijk jelui zoo naar de eendjes?’

[36] De kinderen keken haar strak aan, maar gaven geen antwoord.

[37] ‘Hoeveel van die lieve diertjes zijn er wel?’

[38] Geen antwoord; maar eenige verwondering in 't oog van 't zesjarig
[39] meisje; want op 't boerenland noemt men een eend geen diertje.

[40] ‘Hou je veel van de eendjes?’

[41] Zelfde stilte.

[42] ‘Is dat je jongste zusje?’

aant.

[1] Stilte als des grafs.

[2] Amelie zag dat zij met deze Arkadische kleinen niet vorderde, haalde de
[3] schouders op, en zweeg.

[4] ‘Onze zeug het ebigd,’ zei het meisje opeens, uit zichzelve.

[5] ‘Wat *zegt* het schepseltje?’ vroeg Amelie, voor wie deze inlichting vol-
[6] komen onverstaanbaar was.

[7] ‘Zij zegt iets dat haar zeker hoog op 't hart ligt, juffrouw van Bram-
[8] men,’ zei ik, ‘ze vertelt dat het wijfjesvarken... in de kraam is gekomen.’

[9] Amelie kreeg een kleur, voor zoover haar vel daartoe in staat was.

[10] ‘Ze zijn in de boet,’[1] zei de kleine jongen, zich oprichtende en een paar-
[11] debloem plukkende, waarmee hij herhaalde malen op den grond tikte.
[12] ‘Veertien.’

[13] Ik stelde Amelie voor, de kraamvrouw te gaan zien; want ik vond het
[14] pikant een sentimenteel meisjen in een boerenloods bij een zeug met veer-
[15] tien biggen te brengen.

[16] Maar zij had er geen zin in, en scheen eenigszins gebelgd over het voor-
[17] stel.

[18] De schommelaars kwamen weerom, met kleuren als boeien.

[19] ‘Hè!’ zei Christien, haar voorhoofd afvegende, ‘dat 's prettig geweest;
[20] maar Dolf had ons bijna laten vallen. Het ging dol hoog.’ Pieter had niet
[21] mee geschommeld; zijne beblaarde handen hadden hem niet toegelaten de
[22] touwen vast te houden; Dolf en Koosje hadden neus aan neus op het plankje
[23] gestaan, en hij had het genoegen gehad ze op te geven.

[24] Toen de dames een weinigje waren uitgerust, stelde ik voor weer aan
[25] boord te gaan, om zoo spoedig mogelijk naar de kom te roeien, waar wij
[26] zouden drijven, drinken, en dwepen. Dolf moest op de achterste roeibank,
[27] ik op de voorste, en Pieter, met zijn beblaarde handen, aan 't roer.

[28] Christien, die door 't schommelen door 't dolle heen geraakt was, had
[29] een razenden lust om te gaan wiegelen; maar de gebeden van Koosje en de
[30] zenuwachtige gillen van Amelie weerhielden haar; en daar Dolf een goed
[31] roeier was en ferm slag hield, waren wij al heel spoedig nabij de kom der
[32] genoeglijkheden. Reeds haalde ik de riemen in, en liet Dolf alleen nog maar
[33] met de zijne spelen; reeds gaf ik mijne aanwijzingen aan Pieter, hoe hij het
[34] roer moest wenden om de kom in te draaien, toen de liefderijke Amelie
[35] eensklaps aan den rechteroever een plantje of zes nog laat bloeiende ver-
[36] geetmijnieten in 't oog kreeg en uitriep:

[37] ‘Och, mijn lieve mijnheer Stastok, wilje me een groot pleizier doen, stuur
[38] dan reis even naar die vergeetmijnietjes; ik ben dol op vergeetmijnietjes!’

1 Een kleine schuur, ook tot berging van gereedschap enz. bestemd.

[39] Haar wensch geschiedde, en wij waren in een oogenblik bij de hemels-

aant.

[1] blauwe bloemekens, waarvan de vraag was. Amelie plukte ze allen op een
[2] na af, en deelde ze aan al de leden van het gezelschap uit, zoodat wij in een
[3] oogenblik ieder met zulk een levend albumblaadje in ceintuur of knoopsgat
[4] pronkten.

[5] Toen wij nu zoo mooi waren, wilden wij weer heen; maar de schuit
[6] scheen nog veel grooter liefhebster van vergeetmijnietjes dan Amelie zelve;
[7] want haar gehechtheid strekte zich letterlijk uit tot de struik waarvan zij
[8] waren geplukt, tot het stuk grond waarop zij gebloeid hadden. Met andere
[9] woorden: wij zaten op land.

[10] Te vergeefs, zoo wij poogden los te raken; de schuit zat vast en bleef
[11] vastzitten; er scheen geen verwikken aan; het speet Amelie ‘verschrikkelijk’
[12] dat zij de oorzaak van dit oponthoud was; Christien vond het daarentegen
[13] ‘ijselijk aardig’; wij manspersonen werkten ons half dood, en zaten dan
[14] weer een oogenblikje neder om krachten te herkrijgen. In een van die tus-
[15] schenpoozen begon Dolf ons bij den Zwitserschen Robinson te vergelijken.

[16] ‘Hoor eens,’ zei hij,‘Koosje! als we hier voor eeuwig blijven moeten,
[17] dan trouw ik met jou, hoor!’ En hij maakte een beweging om haar de hand
[18] te kussen.

[19] Op dit gewichtig oogenblik was het dat de merkwaardige Petrus Stasto-
[20] kius Junior een Simsonsverzuchting slaakte, den haak in edele verontwaar-
[21] diging opnam, tegen den wal zette, en er met zooveel geweld en zoo groote
[22] inspanning van krachten op neerviel, dat de schuit plotseling losraakte en
[23] achteruitstoof, terwijl de edele bewerker van dit voorval zelf voorover in
[24] het water stortte. Daar lag hij; alleen zijne laarzen waren nog aan boord; de
[25] panden van zijn jasje zweefden boven de golven, en de merkwaardige Petrus
[26] Stastokius Junior, zich op zijne handen op den bodem des waters ophou-
[27] dende, hield het beslikte, maar nog altijd gebrilde gelaat niet dan met
[28] moeite boven. Zijn hoed dobberde op de ongewisse baren. Het was ver-
[29] schrikkelijk.

[30] Een ieder, die ooit in de zaligheden van een roeischuitje met de schoone
[31] sekse heeft gedeeld, gevoelt welk een uitwerksel de plotselinge indompeling
[32] van Petrus op onze dames maken moest. Hij hoort ze allen gillen, hij ziet ze
[33] allen opstaan, elkander, en ook zelfs ons in de armen knijpen, en zeggen: ‘O
[34] G..!’ Zijne verbeelding slaat alle pogingen gade, die zij gezamenlijk aanwen-
[35] den om zoo mogelijk een nog grooter ongeluk te krijgen... Welnu, hij heeft
[36] een denkbeeld van onzen toestand.

[37] ‘Zitten!’ riepen Dolf en ik tegelijk; ‘in 's hemels naam, blijft zitten!’ en in
[38] een oogenblik staken wij de riemen aan bakboordzij in den grond, om het
[39] verder afdrijven van het schuitje te beletten. ‘Pieter, jongen! je bent nou toch
[40] nat; we zullen je met het schuitje volgen, zoodat je de beenen niet hoeft na te
[41] halen; kruip maar op je handen naar wal.’

aant.

[1] Hij deed als hem gezegd was, en in een oogenblik was hij op het terrein
[2] der gezegende vergeetmijnietjes.

[3] Pieter was kopje-onder geweest en tot het midden doornat. Hij zag er
[4] hartverscheurend uit; zijn druipend haar, zijn bleek en verwilderd gezicht,
[5] zijn zwarte, beslijkte handen! - Er was een algemeen medelijden; zelfs Dolf
[6] deelde er in. De drenkeling werd in de schuit opgenomen, en er werd beslo-
[7] ten naar de boerderij terug te varen, om hem te drogen. Het zou dan wel te
[8] laat worden om in de kom te drijven, maar wij zouden nu in de boerderij
[9] onze ververschingen gebruiken en daarna, stevig door, naar huis roeien.
[10] Eerst nog werd de hoed van Pieter achterhaald, en weldra zag de glundere
[11] boerin ons terug.

[12] ‘Ze had wel docht,’ zei ze, ‘dat dat heerschop een ongeluk krijgen zou;
[13] want hij had er al-an dat ie bij de schoppel staan hadde zoo kniezerig en zoo
[14] triesterig uitzien, dat ze al in haar aigen zeid hadde: nou! dat komt nooit
[15] goed of met dat heerschop! Maar ze zou maar flussies wat raizen opgooien,
[16] en dan zoudie wel gauw weer hielkendal op-eknapt zain; as meheer een
[17] hemd van haar man an wou hebben; meheer had maar te spreken,’ enz. enz.

[18] Wij lieten Pieter aan hare zorgen over en begaven ons naar de werf.

[19] Het was ondertusschen halfzes geworden en, schoon 't nog zeer licht
[20] was, de zon was al ondergegaan en wij konden ons nog alleen in den kou-
[21] den naglans verheugen. Het bleek nu welk een dolle streek het eigenlijk was,
[22] in de maand October na den middag een watertochtje te beginnen; er stak
[23] een zéér koel windjen op, en wij vonden 't beter binnen te gaan. Wij werden
[24] alzoo in het beste vertrek van 't huis gelaten, waar het pronkbed was, een
[25] friesche klok en een dambord hingen, en vier schilderijen aan den wand ons
[26] de geschiedenis van Willem Tell herinnerden, om niet te spreken van een
[27] dier tabelletjes, welke men verkorte uitgaven van Trommius zou kunnen
[28] noemen, en waarop men lezen kan hoeveel kapittels, hoeveel verzen, hoe-
[29] veel ende's in den bijbel staan, en dergelijke wetenswaardige dingen meer.
[30] Zulk een hing er in een verguld lijstje. Hier zetten wij ons op de matten stoe-
[31] len neder en begonnen, nadat Amelie, die het op haar zenuwen zeide te heb-
[32] ben, een weinig bedaard was, rijnschen wijn te drinken en sinaasappelen te
[33] eten alsof het een lauwe avondstond in Juli geweest ware.

[34] Daarop kwam de gitaar binnen, die in onze omstandigheden waarlijk
[35] een heele vervulling was; want indien het waar is dat muziek en zingen
[36] menige recht prettige bijeenkomst storen en bederven, zoo moet men ook
[37] zeggen dat er niets beters is om een niet prettige bijeenkomst of mislukte
[38] partij aan den gang te houden, dan juist diezelfde muziek en zang.

[39] Amelie zong verscheidene Duitsche romances, en zong ze waarlijk vrij
[40] goed; maar zij bracht er, tot haar aanmerkelijk nadeel, al die kleine behaag-
[41] zieke naïveteiten bij te pas, die een mooi meisje goed staan, maar die een

aant.

[1] leelijk meisje als Amelie nog leelijker en metterdaad belachelijk maken.
[2] Zeker had onder dit boerendak nog nimmer zoo teergevoelig een liedje
[3] geklonken, als de bleeke Amelie, met de vergeetmijnietjes aan haar boezem
[4] en den gitaar met het lichtblauwe lint op de knie, er menigeen voortbracht;
[5] en ik was juist in deze bespiegeling verdiept, toen zij met lange uithalen een
[6] zeer teedere liefdeklacht met de dubbele herhaling van den laatsten regel
[7] besloot, die gedurig lager en doffer werd:

Zum kühlen Grab,
Zum kühlen Grab,
Zum kühlen Grab,

[13] totdat haar stem op eens weer zeer hoog uitschoot, met dezelfde woorden:

Zum kühlen Grab,

[17] toen het lied werd afgewisseld door een goede, ronde, vroolijke boerinne-
[18] stem, die van buiten kwam met het liedje:

Klompertjen en zijn wijfje,
Die zouen vroeg opstaan,
Om eiertjes te verkoopen
En na de markt te gaan.

Ze waren halleverwege,
Halleverwege den dijk,
Daar braken al der eiertjes,
En 't bottertje viel in 't slijk.

Het speet er niet om de eiertjes,
Maar om er mooien doek,
Die ze gisteren nog gemaakt had
Van Klompertjes beste broek.

[35] ‘Dat's een weergaasch aardig liedje,’ zei Dolf, het venster openstootende en
[36] de dikke boeremeid aansprekende, die hare ‘purperen armen’, als Rotgans
[37] het uitdrukt, in de rookende waschtobbe stak, en het liedje van Klompertje
[38] waarschijnlijk gezongen had; ‘dat's een weergaasch mooi liedje, Trijntje!’

[39] ‘Ik hiet geen Trijntje!’ zei de meid, schalk omkijkende.

[40] ‘Hoe hietje dan?’ riep Dolf, wien 't maar te doen was om een naam.

[41] ‘Dat weet me moeder wel, hoor!’ zei de meid, lachende en eene rij van

aant.

[1] de witste tanden zien latende, die ooit een boerinnemond versierd hebben.

[2] ‘Kenje meer zulke liedjes, zoete?’ vroeg Dolf.

[3] ‘Loop,’ zei de boeremeid, wier naam haar moeder wel wist - ‘ik heb niet
[4] zongen; wat verbeel jij je wel?’

[5] ‘Dat raam tocht vreeselijk,’ merkte Amelie aan, wie deze samenspraak
[6] om duizend redenen weinig beviel. Maar nauwelijks was het raam toe, en
[7] had Dolf nog eens ingeschonken, of er klonk een nog vroolijker lied uit den
[8] mond der frissche deerne; en wij luisterden allen:

Dans, nonneke, dans!
Dan zel ik je geven een muts.
Neen, zei dat aardig nonneke,
Ik heb er een van me zus.
'k Wil niet dansen, 'k zel niet dansen,
Dansen is men order niet;
Nonnen, paters, paters, nonnen,
Nonnen, paters dansen niet.

Dans, nonneke, dans!
Dan zel ik je geven een huis.
Neen, zei dat aardig nonneke,
Daar ben ik niet van thuis.
'k Wil niet dansen, 'k zel niet dansen,
Dansen is men order niet;
Nonnen, paters, paters, nonnen,
Nonnen, paters dansen niet.

Dans, nonneke, dans!
Dan zel ik je geven een zoen.
Neen, zei dat aardig nonneke,
Daar wil ik 'et niet voor doen.
'k Wil niet dansen, 'k zel niet dansen,
Dansen is men order niet;
Nonnen, paters, paters, nonnen,
Nonnen, paters dansen niet.

Dans, nonneke, dans!
Dan zel ik je geven een man.
Toen zei dat aardig nonneke,
'k Zel dansen al wat ik kan.
'k Wil wel dansen, 'k zel wel dansen,

aant.

Dansen is men order wel;
Nonnen, paters, paters, nonnen,
Nonnen, paters dansen wel.

[5] En nauwelijks was het liedje uit, of Rudolf van Brammen gaf een fikschen
[6] klap op zijn stroohoed, zoodat hij in plaats van boven op zijn hoofd te
[7] staan, op zijn linker wang kwam te hangen en, zijn weemoedige zuster om
[8] haar paarsen spencer grijpende, tilde hij haar van haar stoel op, en walste
[9] ondanks haarzelve een toertje met haar door de kamer, onder het herhalen
[10] van het refrein:

Nonnen, paters, paters, nonnen,
Nonnen, paters dansen wel.

[15] De levenslustige Christien stiet Koosjen aan, en de beide meisjes lachten
[16] achter haar zakdoek.

[17] Amelie zeeg ‘doodaf’, en waarschijnlijk met een halfhonderd steken in
[18] haar zij, op een stoel neder; maar op dit oogenblik ging de deur open, en de
[19] vroolijke Dolf van Brammen schoot met dezelfde uitgelatenheid op den per-
[20] soon van Pieter af, die met een wijd duffelsch buis aan, een roode bouffante
[21] van Teeuwis om den hals, en een pakje nat goed, in zijn zakdoek samenge-
[22] bonden, onder den arm, binnentrad; en denzelven Pieter oogenblikkelijk bij
[23] de linkerhand grijpende en zijn eigen rechter om Pieters midden slaande die
[24] vruchteloos zich poogde los te worstelen, galoppeerde hij met hem door de
[25] kamer, onder het juichen van die zelfde regels, die hem zoo bijzonder sche-
[26] nen te bevallen.

[27] ‘Laat me los, Van Brammen!’ riep Pieter, voor de eerste maal sedert ik
[28] hem kende zijne manlijkheid toonende; en met een fikschen zwaai wierp hij,
[29] vonkelende van woede, den op zulk een krachtsbetooning niet verdachten
[30] Dolf van zich af en bijna tegen den muur. Deze evenwel, zonder zijne be-
[31] daardheid te verliezen, greep zijn degenstok op, stak den van zichzelven ver-
[32] baasden Stastok den knop toe:

[33] ‘Wil je vechten, kereltje? Ook goed. Trek reis aan dien stok! Zie zoo; jij
[34] den degen, en ik de schee: kom aan, *en garde, droit au fond*, asjeblieft!’ En,
[35] zich in de positie stellende van iemand die schermen gaat, begon hij eenige
[36] parades te maken.

[37] De dames waren zeer onthutst; maar Christien kon haar lachen toch
[38] niet laten, en Amelie was half in haar schik dat zij een zoo romanesk geval
[39] bijwoonde.

[40] Ondertusschen leverde Pieter, met zijn fijnen stalen bril, zijne bouf-
[41] fante, zijn duffelsch wambuis, en het opgedrongen rapier vrij onhandig in

aant.

[1] de hand, een zeer zonderling schouwspel op, de teekenpen van een Cruik-
[2] shank overwaardig. Maar de pose duurde niet lang: hij wierp het staal ver-
[3] achtelijk weg.

[4] ‘Ik wil geen ruzie maken,’ zei de edelmoedige Pieter.

[5] ‘Daar heb je wèl gelijk in,’ antwoordde Dolf.

[6] Op dat belangrijk oogenblik hoorde men een geluid alsof er een flesch
[7] werd opengetrokken, en daarna een ander alsof er een glas werd ingeschon-
[8] ken. Nog ééne seconde, en Hildebrand bood den beiden kampioenen twee
[9] ongelijke bekers aan, en de eervolle vrede werd gedronken.

[11] Het was ondertusschen hoog tijd om te vertrekken. Aan vóór boomsluiten
[12] thuis te zijn was geen denken; maar het was in geen geval noodig, daar wij
[13] verlof hadden het schuitje buiten den boom te laten, en er een knecht komen
[14] zou om de riemen af te halen. Maar toch moesten wij ons wegens den val-
[15] lenden avond haasten. Christien wilde dolgraag ook zelf eens roeien, en
[16] Amelie gaf voor, gaarne eens aan 't roer te willen zitten. Dolf ging op de ach-
[17] terste bank. Op de voorste kwam de vroolijke Christien mij helpen en nam
[18] een der riemen zeer handig op. Zij kon tot dit werk haar mantel niet gebrui-
[19] ken, en stond er (ik geloof meer uit ondeugendheid dan uit medelijden) op,
[20] dat de gemelde drenkeling dien nog over zijn duffel zou aandoen. Het was
[21] een schotschbonte. Pieter liet zich bewegen; en in dat gewaad zette hij zich
[22] aan Koosjes zijde in het schuitje.

[23] Amelie keek naar de lieve maan en de lieve sterren. Dolf roeide en
[24] rookte om 't zeerst. Christien had allerlei vroolijke invallen en plagerijen
[25] met mij. Pieter was dus met het voorwerp zijner genegenheid zoo goed als
[26] alleen. Koosje scheen zeer lief voor hem. Verscheidene malen hielp zij hem
[27] zich beter in de plooien van den mantel wikkelen, en meer dan eens zag ik
[28] dat zij hem met een innig medelijden aankeek. Hij schoof dan ook inder-
[29] daad gedurig dichter en vertrouwelijker naar haar toe. Zijn gelaat luisterde
[30] op, en hij scheen werkelijk een teeder en aandoenlijk gesprek met haar te
[31] hebben aangevangen, als ik opmaakte uit de zinrijke woorden, die ik tus-
[32] schenbeiden op kon vangen, als daar zijn: ‘weetje nog wel van’ - ‘blijde
[33] dagen’ - ‘nooit zoo gelukkig meer worden’ - ‘veel aan denken’, en wat dies
[34] meer zij.

[35] Dit duurde zoo voort totdat het ongeluk wilde, dat de heer Rudolf van
[36] Brammen zijn laatste sigaar had opgerookt, en dus een ander tijdverdrijf
[37] behoefde.

[38] ‘Kijk reis aan!’ riep hij, het overschot in 't water gooiende, ‘kijk reis
[39] aan! Pieter zit waarlijk te vrijen.’

[40] Pieter bloosde en wierp een grimmigen blik ter zijde uit op den spreker,
[41] volmaakt als een schichtig paard, dat op den straatweg een hondewagen

aant.

[1] tegenkomt. - Koosje bloosde, keerde zich om, en vroeg onmiddellijk aan
[2] Christien: ‘of ze niet moe werd van het roeien?’

[3] Het was gedaan met Petri Stastokii Junioris zaligheid; en daar ik nader-
[4] hand nooit van eenige verstandhouding tusschen hem en Koosje van Na-
[5] slaan heb gehoord, maar veeleer vernomen heb dat Koosje van Naslaan, in
[6] den laatst verleden herfst op haar ouders zilveren bruiloft plechtig is ver-
[7] loofd geworden aan een jongen wijnkooper uit een naburige stad, zoo houd
[8] ik het er voor, dat hier de droevige geschiedenis der eerste en teedere liefde
[9] van Petrus Stastok Junior, student in de rechten aan de hoogeschool te
[10] Utrecht, en tegelijk die van 's mans eerste minnekoozerij, een einde neemt.

[12] Wij waren spoedig thuis, en toen ik den anderen dag te elf uren op de gele
[13] diligence zat, die van E. over D. naar C. rijdt, had ik voor lang afscheid
[14] genomen van mijn oom en tante Stastok, en van al de kennissen die ik te D.
[15] gemaakt had; het laatst evenwel van Keesje, die mijn koffertje gekrooien, en
[16] van Pieter, die mij naar ‘de Rustende Moor’ vergezeld had; terwijl ik, buiten
[17] de poort komende, nog gelegenheid had om uit het portier een groet toe te
[18] werpen aan den heer Rudolf van Brammen, die reeds dáár was om naar de
[19] oefening van een paar pelotons recruten te zien, die met bevende handen
[20] eene gezwinde lading ondernamen, waar zij ruim zooveel tijd aan besteed-
[21] den, als hunne nijdige sergeanten tot die in vier tempo's noodig hadden, en
[22] waarover de bejaarde tweede luitenant een waakzaam oog hield.

aant. Varen en rijden

[5] Men is bezig in mijn vaderland spoorwegen aan te leggen. Het heeft lang
[6] geduurd eer men er toe komen kon. De plannen varen bij ons te lande altijd
[7] nog met de trekschuit; de lijn breekt wel zesmaal eer zij hunne bestemming
[8] bereiken: eindelijk komen zij er toch; maar hemel! wat duurt het lang eer de
[9] bagage aan wal en te huis is; eer de koperen stoof en de schanslooper en de
[10] parapluie aan den kruier zijn terhandgesteld. Wat mij betreft, ik ben een
[11] Hollander van ouder tot ouder, maar ik heb, bij andere onvaderlandsche
[12] ondeugden, een recht onhollandsch ongeduld; schoon ik mijzelven het recht
[13] moet doen te verklaren dat er niemand zijn kan, die met meer kalmte dan ik
[14] een lieve vrouw een streng breikatoen of zijde helpt uit de war maken. Trou-
[15] wens, dat is ook geheel iets anders. Voor al wat doen is heb ik het meestmo-
[16] gelijke geduld; voor langzaamdoen heb ik eerbied; maar nietdoen verveelt
[17] mij verschrikkelijk; ik kan niet wachten; geen lijdelijkheid! Het leven is er te
[18] kort en mijn bloed te gauw voor. ‘Festina lente!’ Recte, sed festina! - Wat in
[19] 't bijzonder de spoorwegen aangaat: ik zit er sedert jaren pal op te wachten;
[20] niet omdat ik er een commerciëel of financiëel belang bij heb; niet omdat ik
[21] er een weddenschap over heb aangegaan; maar alleen omdat er tot nog toe
[22] geen middel van vervoer bestaat, dat mij bevalt, zoo niet eigen rijtuig en
[23] postpaarden, waar ik, om voor mij zeer gewichtige redenen, slechts zelden
[24] gebruik van kan maken.

[25] Voor zoover de trekschuit aanbelangt, heb ik mijn gevoelen reeds lang
[26] verraden. 't Is waar, men kan er in lezen, domino spelen, dammen en, zoo de
[27] schipper inkt aan boord heeft en gij eene pen hebt medegebracht (want de
[28] zijne is tot boven toe zwart) zelfs schrijven; ofschoon op te merken valt dat
[29] het tafeltje in de roef daartoe wat te ver van de zitplaats verwijderd is. Maar
[30] met dat al: zoo gij beweert dat gij er op uw gemak zijt, houd ik u (met uw
[31] verlof) voor een mismaakt schepsel, voor een kleinen krates, niet hooger
[32] dan mijn knie; althans zeker niet voor een kerel van vijf voet zeven duim, als
[33] uw onderdanige dienaar. Dan is er iets weeheidaanbrengends in de bewe-
[34] ging der schuit, dat uw belangrijkst boek vervelend maakt, en uw esprit de
[35] jeu verflauwen doet, - maar vooral is er in de trekschuiten een praatgenius
[36] van een ellendig soort. De schuitpraatjes bestaan geregeld uit dezelfde
[37] ingrediënten en vallen eenstemmig in denzelfden toon. Schuitanecdoten zijn
[38] volkomen onverdragelijk; en dan dat afgrijselijk dikwijls herhaald gevraag:
[39] ‘Hoe ver zijn we al, schippertje?’ en het eeuwige: ‘Dat betalen moest je af-
[40] schaffen,’ als de man om zijn geld komt! - Veroordeel de passagiers niet te
[41] lichtvaardig, zoo zij tot zulk eene laagte van geest afdalen. Neem zelf een

aant.

[1] ‘plaats in 't roefje’, en gij zult zien dat gij onwillekeurig even diep kunt zin-
[2] ken. Zoodra men de trekschuit binnenstapt en het deurtje doorgekropen is,
[3] en zijn muts opgezet, en zijn hoekje gekozen heeft, is het alsof er vanzelf een
[4] geest van bekrompenheid, van kleinheid op ons valt. Zoodra dat graf zich
[5] over ons sluit, schaamt men zich geene enkele flauwheid meer. Men gevoelt
[6] lust om met belangstelling te spreken over het schelen van de klokken, den
[7] prijs der levensmiddelen, of al weder het gewichtig vraagpunt te behande-
[8] len, of het na het middagmaal beter is te gaan wandelen of wel een dutje te
[9] doen. Men heeft behoefte om te zeuren en te talmen over nietigheden. Ja,
[10] zoozeer beheerscht u de demon der plaats, dat hij u maar al te dikwijls ver-
[11] leidt, de afgezaagde voordeelen van een trekschuit op te sommen! Ook zult
[12] gij uwe reisgenooten altijd belang hooren stellen in het getal schuiten en
[13] diligences, die op een zelfden dag dien weg maken. - De treurige, benauwde
[14] indruk, waaraan gij lijdt, wordt nog verergerd door de lectuur van het
[15] tarief, door het zien van het koperen blakertje, het driekante blikken kwis-
[16] pedoortje en alle verder klein huisraadje, en van de gewichtige voorzichtig-
[17] heid waarmee de schipper eerst een sleutel uit zijn zak haalt; ten tweede het
[18] laatje van de tafel opensluit; en eindelijk, ten derde, er een lange pijp uit-
[19] krijgt. Ik geloof niet dat iemand ooit ééne geestige gedachte gehad heeft in
[20] een trekschuit. Integendeel: de roef is de ware atmosfeer voor alle mogelijke
[21] vooroordeelen, de geschikte bewaarplaats van alle verouderde begrippen,
[22] de kweekschool van allerlei leelijke, lage gebreken. Daar zijn voorbeelden
[23] van menschen, die door te veel in trekschuiten te varen, lafhartig, kruipend,
[24] gierig, koppig, en kwelgeesten zijn geworden.

[25] Over het algemeen is de roef alleen geschikt voor de lieden, die er voor-
[26] namelijk het personeel van uitmaken, als daar zijn ‘fatsoendelijke’ hand-
[27] werkslieden die een teutig bedrijf hebben, zooals ivoordraaiers en horloge-
[28] makers; goede luidjes die een erfenis gaan halen, de vrouw met een broodjen
[29] in den breizak, de man met een snuifdoos met speelwerk; jeugdige koeke-
[30] bakkers, die niet weten willen dat zij 't zijn, met een soort van constellatie
[31] op de borst, bestaande uit drie bewerkte koperen overhemdsknoopen en
[32] een schitterende doekspeld met een gelen steen à facettes geslepen, veel te
[33] groot om echt te wezen; kleine renteniertjes van vijftig tot zestig jaar, die zil-
[34] veren pijpedoppen in palmhouten akertjes bij zich hebben; eerlijke boek-
[35] houders, die vijf en twintig jaar op een zelfde kantoor hebben gediend, en
[36] ten bewijze van dien een zilveren tabaksdoos toonen met inscriptie; moe-
[37] ders met slapende kinderen, en die er ‘eentje t'huis gelaten hebben, dat nog
[38] maar acht jaar oud is, en al Fransch kan’; breiende huishoudsters, die ‘uwé’
[39] en ‘ik heeft’ zeggen; kameniers, die voor hare mevrouwen door willen gaan
[40] en van *ons* Buiten spreken, waaraan zij bij een of andere brug moeten wor-
[41] den afgezet, en waar, tot haar groote beschaming, een tuinmansknecht ze

aant.

[1] met een zoen ontvangt; halve zieken, die een ‘*profester*’ gaan raadplegen;
[2] juffrouwen, die de vracht met een dertiend'half en een pietje passen; grap-
[3] penmakers, die de geestigheid hebben over de verschrikkelijke gevaren te
[4] spreken, die de reis in trekschuiten inheeft; en ongelukkigen, die niet onder
[5] dak kunnen komen, tenzij ze aan een volgend veer ‘de schuit van achten nog
[6] halen kunnen’; om niet te spreken van de ‘groenen’, een soort van schuwe
[7] insecten, die in de maand September alle de vaarten, die op akademiesteden
[8] uitloopen, vergiftigt.

[11] Het personeel der diligence heeft een geheel ander karakter; over 't alge-
[12] meen staat het meer op de hoogte van zijn eeuw. Il a plus d'actualité. Maar
[13] tevens is er meer verscheidenheid. Op de diligence reist gij met officieren in
[14] politiek; met studenten; met heeren die naar een audiëntie gaan; met school-
[15] opzieners en leden van provinciale commissiën; met mannen van de beurs;
[16] met paardekoopers en aannemers in wijde blauwlakensche cloaks; met
[17] handelreizigers, schitterende door een breeden ring aan den voorsten vinger
[18] (meestal met een amethist); zij rijden achteruit, zijn zeer familiaar met de
[19] conducteurs, kennen de paarden bij naam en vergelijken voor u de betrek-
[20] kelijke verdiensten der verschillende postwagenondernemingen; met dich-
[21] ters, die *een lezing* gaan doen; met fiere dames, die 't half beneden haar
[22] stand rekenen in diligences te reizen en zich door stuurschheid van dien
[23] hoon wreken; met jonge meisjes, die verlegen worden en 't half kwalijk
[24] nemen als een vreemd heer beleefd jegens haar is; met weldadige tantes, die
[25] aan de plaats harer bestemming door een half dozijn kinderen, die zij sinds
[26] jaren bederven, worden opgewacht; met koopvaardij-kapiteins met lange
[27] Curaçaosche sigaren; met jagers, die meer bezorgdheid voor hun geweer
[28] dan voor uwe teenen koesteren; met woelwaters, die eeuwig tusschen de
[29] wielen zitten en u opsommen hoeveel land zij in ééne week gezien hebben;
[30] met een nauwgezetten heer, die uit gehoorzaamheid aan zijn lootje op num-
[31] mer 1 *moet* zitten; met een dikken, aamborstigen heer, die alles open wil
[32] hebben, en met een dunnen, spichtigen heer, die den kraag van zijn jas
[33] opslaat, diep in een bouffante kruipt, van 't ‘méchante weer’ spreekt, en u
[34] wil laten stikken; met individu's, die zichzelven voor bemind vleesch hou-
[35] den en overal kennissen aantreffen; met ontevredenen, die over alles knor-
[36] ren; dikwijls met een kind, dat een halve plaats beslaat, of een hond waar-
[37] voor gij bang zijt, te veel, en dikwijls, o! zeer dikwijls! met een beleefd
[38] mensch te weinig. - Ziedaar den gewonen inhoud eener diligence!

[39] Onder deze lieden zijn er zeker vele, die tot de ongerieven van deze
[40] manier van reizen moeten gerekend worden, en ik stel voor, hen in drie klas-
[41] sen te verdeelen, en alzoo te brengen tot:

aant.

Slapers,
Rookers,
en Praters.

[5] De Slapers staan bij mij op den laagsten, den minst schuldigen trap van
[6] overlast. Hunne onaangenaamheid is voor drie vierden negatief. Maar, ziet
[7] ge, zij snorken somtijds; - en hatelijk zijn zij, als men ze voorbij moet met
[8] in- en uitgaan op de pleisterplaatsen, - en eindelijk, ze worden hoe langer
[9] hoe breeder! Hunne posteriores, hunne ellebogen, hunne knieën, alles zet
[10] zich uit; - en ik heb gereisd met slapende passagiers, die zich op een tocht
[11] van nog geen vier uren tot het dubbel van hun omtrek hadden uitgebreid.
[12] Voor het overige moet ik hen wel dragelijk vinden, aangezien ik den mees-
[13] ten tijd de eer heb tot hunne klasse te behooren. - Volgen de Rookers! Daar
[14] was een tijd, mijne vrienden! maar toen waren de Goudsche pijpen nog fat-
[15] soenlijk, en de blikken sigaar-kokers en zilveren pijpjes nog in de mode; dat
[16] geen welopgevoed man, geen commis-voyageur, geen kwajongen zelfs (dat
[17] wel het onbeschaamdste slag van wezens is!) een blad tabak zou hebben
[18] aangestoken, zonder eerbiedig te vragen: ‘Zal het niemand’ of althans: ‘Zal
[19] het de dames niet hinderen?’ Hoe ook binnen 's kamers aan de pijp (die nu
[20] eenmaal den toenaam van ‘vaderlandsche’ verkregen had) verslaafd, buiten
[21] 's huis rookte men niet dan bij gedoogen en goedkeuring met algemeene
[22] stemmen en, mocht men die wegdragen, men maakte er met kieschheid
[23] gebruik van; men rookte met zekere bedachtzaamheid, kleine wolkjes! Dit
[24] alles heeft tegenwoordig geen plaats meer. Ik zie de beschaafdste, de galant-
[25] ste, de humaanste onzer jonkers, de schuwste en beschroomdste onzer bur-
[26] gerheeren, de gemaniëreerdste onzer kantoorklerken met vest en sousvest,
[27] sans façon, met lichterlaaie pijp en brandende sigaar de trede van het rijtuig
[28] ophuppelen en, nadat ze vijf of tien minuten hebben zitten dampen, ter nau-
[29] wernood vragen, niet: ‘Zal 't niemand,’ maar: ‘'t Zal immers niemand hin-
[30] deren?’ en zonder antwoord af te wachten, of zich te storen aan het hoesten
[31] van het liefste meisje der wereld, zoo 't het ongeluk heeft van niet mooi te
[32] zijn, met hun stankfabriek voortgaan. Onze dames (‘zachtmoedig als ze
[33] zijn!’) durven ook nooit meer neen zeggen. - Ik - o vloek dien ik op mijn
[34] hals haalde, en weer op mijn hals haal door het hier te vertellen; (bij de hee-
[35] ren, maar vooral bij de heele jonge heeren: ik ken er eentje dat verschrikke-
[36] lijk is!) ik... heb ééns neen gezegd. 't Was tusschen Haarlem en Leiden.
[37] Waarlijk, al de raampjes waren gesloten, en toch moesten er twaalf men-
[38] schen ademen en zes sigaren in 't leven blijven; maar hoe werd ik mishan-
[39] deld door den man die naast mij zat, en die dàn iets op mijn hoed, en dàn iets
[40] op mijn regenscherm, en dàn iets op mijn voeten, en dàn weder iets op mijn
[41] mantel, en dàn weder iets op volstrekt niets te zeggen had; waarlijk, ik was

aant.

mijn leven niet zeker. - Ook is de geheele wereld tegenwoordig op den voet van tabakrooken gebracht; die kunst behoort volstrekt tot het openbare leven, en al haar toestel is zoo portatief mogelijk gemaakt; ieder rijtuig is aan tabaksvervoer dienstbaar; alle sierlijke uitvoerigheden der rookkunst zijn ingekort; - geen klassieke, langwerpige, sineesverlakte tabaksdoos meer met de handteekening van den eigenaar in het deksel, maar tabakszakken van een vieze varkensblaas gemaakt, met een rood riempje aan het knoopsgat opgehangen. Om de waarheid te zeggen, zijn alle rokzakken tabakszakken, en wanneer gij een gezelschap fatsoenlijke heeren van onderscheiden kaliber en verdienste bijeen ziet, kunt gij er altijd op aan, dat zij door elkander gerekend stellig zes of acht stuivers waard zijn, alleen aan sigaren die aan hun lijf zullen worden gevonden. Geen kiesch sigaarpijpje meer, hetzij recht of gebogen, waar door de rook als ware 't werd overgehaald, - neen, het afzichtelijk rolletje wordt, zoo als het uit de besp..kselde vingers van den tabakverkoopersjongen komt, uit een papieren zakje te voorschijn gebracht en in den mond gestoken, opdat men er een tweevoudig genot van zou hebben, om van tijd tot tijd bezabberd en beknabbeld over te gaan in de handen van een ieder, die er een onzuiver vuur aan wil ontleenen. Geen reine, blanke Goudsche pijpen meer met een voorzichtig dopje gewapend; maar een leelijk, slangachtig, stinkend, pruttelend, door en door van vuiligheid doortrokken moffentuig. En dan die nieuwmodische zwavelstokjes, daar een mensch van opspringt als ze afgaan, en die een stankgas ontwikkelen, waarvan iemand het hart in het lijf omdraait! O, wanneer al deze schrikbeelden mij voor den geest komen; als mijn gedachte zich hier, in de zuivere atmosfeer van mijn studeervertrek, waar, sedert mijn haard goed is uitgebrand, niets is dat de verhouding van een en twintig deelen levenslucht tot negenenzeventig deelen stiklucht (nieuwste berekening) stoort; als, zeg ik, mijne gedachte zich hier in al die gruwelen verdiept, en wanneer ik bedenk dat ik nog dikwijls, zeer dikwijls in mijn leven mij die indompeling in het dampbad van kruiden van allerlei hoedanigheid zal moeten getroosten: dan waarlijk sluit mij het hart en beklaag ik mij over de wreedheid van mijn natuurgenooten - en - half en half over de zwakheid van mijn maag en de kieschheid van mijn gehemelte, die mij niet vergunnen (als onze vaderen zeiden) ‘toeback te suygen’. Want gelijk men dieven met dieven vangen moet en leugenaars met leugens tot zwijgen brengen, zoo moet men, wordt er gezegd, ook rooken om rookers te kunnen uitstaan.

Ik kom tot de Praters, de babbelaars bij uitnemendheid. Zij zijn dáarom erger dan de Rookers, omdat zij uw beter deel, uw hoofd en uw hart grieven, wat de laatste niet doen, tenzij ze u knorrig maken, - maar! ik hoop nogal dat gij een wijsgeer zijt. De Rookers maken u ziek, de Praters ongelukkig. 't Is waar, gij behoeft hen niet aan te hooren; maar wie heeft lust om

aant.

[1] een volslagen lomperd te zijn? Gij kunt u houden alsof gij slaapt; dikwijls
[2] ook richten zij het woord niet eens tot u; maar dan spreken zij zooveel te lui-
[3] der tot uw buur- of tot uw overman; ja, er zijn er, die hun schelle stem er op
[4] geoefend hebben, de stootendste wielen, de rammelendste portieren te over-
[5] schreeuwen!

[6] Stooten en rammelen! o Dat men in een land als het onze, waar de
[7] straatwegen zoo uitmuntend zijn, zulke slechte diligences maakt en gedoogt!
[8] Doch hier breng ik u de eer, die u toekomt, edele Van Gend en Loos, Veld-
[9] horst en Van Koppen, warme menschenvrienden! In uwe wagens zit men op
[10] breede banken; de plaatsen zijn ruim; de kussens en rugstukken welgevuld;
[11] de bakken diep; de veeren buigzaam; de wielen breed; de portieren niet
[12] tochtig; de raampjes bescheidenlijk zwijgende; uwe vier paarden altijd in
[13] geregelden draf. Maar velen uwer collegae zetten ons in een schokkende,
[14] nauwe, dreunende, vuile, tochtige, harde, tuitelige doos, een soort van groo-
[15] te rammelende builkist op vier wielen; in de eene, hebben wij geen plaats
[16] voor onze dijen, in de andere, geen ruimte voor onze knieën; uit deze komen
[17] wij met bevroren reenen, uit gene met een stijven nek; wij rijden ons ziek,
[18] wij rijden ons hoofdpijn, wij rijden ons dóór; wij meenen gek te worden van
[19] het gesnor aan onze ooren en 't gedender aan onze voeten; en dikwijls den-
[20] ken wij er, onder het dooreenwerpen onzer ingewanden, met bekommering
[21] aan, wat gelukkiger zijn zou, dood of levend er uit te komen!

[22] Dood of levend! Ja, daar is gevaar! In een land, waar de politie de tui-
[23] gen der paarden en de lenzen der wielen niet nagaat, en waar in de meeste
[24] plaatsen de vracht, die men oplaadt, niet gewogen of berekend wordt - hoe
[25] komt het, dat er nog zoo weinig ongelukken gebeuren? -

[28] De stoomboot, zeide ik tot mij-zelven, en ik nam een plaats van Rotterdam
[29] tot Nijmegen, zal alles verbeteren en overtreffen; zij zal mij met de middelen
[30] van vervoer en met het reizen en trekken verzoenen; de snelle, de ruime, de
[31] gemakkelijke, de sierlijke, de gezellige, de rijke stoomboot! Is zij niet een
[32] vlottend eiland van genoeglijkheden, een betooverd stroompaleis, een he-
[33] mel te water? Nu ja: het is een drijvend koffiehuis, zegt men wel. Voor
[34] kleine afstanden niets gelukkiger dan een stoomboot. Maar het is voor de
[35] groote, dat men haar noodig heeft. Zeg niet: men is er zoo goed als tehuis. 't
[36] Is waar, men zit er op breede banken met zachte kussens, aan gladde tafels,
[37] men kan er alles krijgen wat men verlangt, al doen wat men begeert. Maar
[38] dien korten schok, als van een paard dat hoog draaft, dien gemengden stank
[39] van olie en steenkolen, de duurte der verkwikkingsmiddelen, de aanmati-
[40] gingen van den hofmeester, het slechte eten en de verveling: dit alles heeft
[41] men tehuis niet. Ik zei verveling - want waar ter wereld ontmoet men meer

aant.

menschen, *die voor hun pleizier reizen*, dan op een stoomboot? en wat is
vervelender dan hun gezelschap?

Reizen voor pleizier! o Droombeeld! o Hersenschim! Weten dan zoo
weinig menschen dat reizen zoo moeielijk pleizierig zijn *kan*! Neen; de
mensch is geen trekvogel; hij is een huisdier; en de natuurlijke kring zijner
genoeglijke gewaarwordingen strekt zich niet verder uit dan zijne voeten
hem brengen kunnen. In beweging en onrust, in zich verwijderen van den
grond daar hij aan gehecht, de betrekkingen daar hij aan gewoon of ver-
knocht is, kan geen geluk zijn. De natuur wreekt zich van dien moedwil. Zie
die reizigers voor pleizier! Bij elk genot, dat ze smaken, verbeelden zij zich
dat *dit* het pleizierige nog *niet* is, waarvoor zij zijn uitgegaan; daarom ver-
heugen zij zich telkens als zij op de respectieve plaatsen hunner bestemming
zijn aangekomen, schoon zij toch eigenlijk reizen om op weg te zijn; en in
die gedurige jacht op een ingebeeld genoegen, dat nog komen moet, gaat
hun tijd om in rusteloosheid en teleurstelling en tegenzin. Alles gaat hun
voorbij; zij smaken niets. Maar te huis gekomen, bemerken zij dat zij een
groote som gelds verteerd hebben en, omdat ze er zich over schamen, drin-
gen zij zichzelven en anderen op dat zij een ‘allerliefsten’, een ‘dolprettigen’,
een ‘allerinteressantsten’ toer gemaakt hebben - ja, indien het denkbeeld en
de zaak op die wijze niet in stand gehouden werden, zouden er jaarlijks
eenige duizenden paspoorten minder worden afgegeven aan ongelukkige
slachtoffers van een droombeeld, die de reisduivel drijft en die niet weten
wat zij willen. Ach, in de lieve zomermaanden, in de groote vacantie der
hoogescholen, den rustiger tijd van den handel, als men zijn innerlijk leven
recht en kalm zou kunnen genieten, zijn alle de wegen des vaderlands vol
van jongelieden, die hun lief vertrek, hun gemakkelijk ouderlijk huis, hun
welgelegen buitengoed, hun gezelligen kring, hun dierbaarste betrekkingen,
hun nuttigst verkeer, in een opgewonden koorts verlaten, om voor pleizier
een reisje te gaan maken! Zij komen terug, met een verbrand gezicht, een
paar knevels, een gehavende plunje, een lastigen hoop vuil linnen, en een
ledige beurs; de herinnering van doorgeloopen voeten, slechte bedden,
weegluizen, stof, Engelschen, en afzetters. Zij hebben ook veel mooie na-
tuur gezien. Maar de heerlijke, de dichterlijke, de opwekkende indrukken,
daar zij op gehoopt, de onbegrijpelijke, zieldoordringende genoegens van
het reizen, daar zij van gedroomd hadden, met en benevens de Duitsche
schoonen, die op hen verliefd zouden zijn geworden, of de pikante baro-
nesse, waarmee zij een avontuur zouden hebben gehad; de belangrijke,
wereldberoemde geleerde, die hen *en amitié* zou nemen; de schatrijke lord,
dien zij 't leven zouden redden: dit alles woelde in hun bont verschiet, in
hunne droomen en mijmerijen dooreen - waar waren zij? - de echo ant-
woordt: ‘Waar waren zij?’ - Zie hen daar tehuisgekomen: moe van lichaam

aant.

[1] en moe van ziel; nog veertien dagen ongeschikt voor een geordend leven;
[2] zonder reisanecdoten, zonder dichterlijker of grooter hart dan waarmede
[3] zij zijn uitgegaan; zonder eenigszins belangwekkend te wezen; alleen op-
[4] merkelijk door een vreemd soort van pet, zooals in deze of gene buitenland-
[5] sche stad gedragen wordt; niets meebrengende dan eenige vreemde koperen
[6] munten, aardig om, tot een souvernir! te bewaren, een steentje van Rolands-
[7] eck, een gedroogd bloempje van Nonnenwerth, en een vijftigtal: ‘o Zoo
[8] mooi's’ en ‘Onbeschrijfbaars!’ en ‘je moet er zelf geweest zijn,’ en ‘hier een
[9] berg, en daar een dal!’ en ‘o die boomen!’ en ‘o die rotsen!’ om u een rad
[10] voor de oogen te draaien, zichzelven te rechtvaardigen en, uit een soort van
[11] waakneming, ook u te verleiden, om u als hen te laten teleurstellen.

[12] Men vergeve mij deze uitweiding, alleen uit menschlievendheid ge-
[13] maakt! om een aantal jonge juffrouwen en heeren in ons vaderland, die met
[14] een benijdend oog andere jonge juffrouwen en heeren, in de schoone zomer-
[15] maanden zien op reis gaan, schoon zij 't overal slechter zullen hebben dan te
[16] huis; om een aantal fatsoenlijke menschen, wier drukke bezigheden hen ver-
[17] bieden zich anders dan met hunne zaken te bemoeien, te troosten; en een
[18] aantal anderen, en vooral jonggetrouwden, of die in 't volgend jaar trouwen
[19] zullen, die reeds een reisplan voor 't eerstkomende seizoen in hun hoofd
[20] hebben - (‘o! zoo'n allerliefst reisplan! overal eens kijken! van alles mee
[21] kunnen praten, in vier weken uit en thuis; het reizen gaat tegenwoordig zoo
[22] gauw!’) in goeden ernst te waarschuwen voor de ellende, waarin zij zich
[23] gaan storten.

[24] Dan, keeren wij tot onze stoomboot terug! Eerst gaat het goed. Men
[25] komt vroolijk en luchtig, lustig, frisch en vatbaar voor allerlei soort van
[26] genoegens aan boord. Men blijft op het dek totdat de stad waar men afvoer
[27] uit het gezicht verdwijnt. Men vindt het genoeglijk naar den linker of rech-
[28] ter oever uit te kijken. Dan gaat men tevreden naar beneden en vindt de
[29] kajuit heel mooi, heel gemakkelijk, de sofa alleruitmuntendst; het is een
[30] heele aardigheid zich op een vouwstoeltje te zetten. Men schikt zich in
[31] gezellige groepen; men bestelt ontbijt; men praat, men lacht, men heeft
[32] anecdoten, stads- en staatsnieuws; men speelt met belangstelling een partij
[33] schaak; men is op zijn gemak. Zoo is het begin. Maar een uur later, en gij
[34] ziet van tijd tot tijd dan dezen, dan dien het hoofd uit het luik steken en op
[35] dek komen, dit is de verveling nog niet; 't is de ongedurigheid die haar voor-
[36] afgaat. Men wil eens weten waar men in de wereld is; men wil in de lucht
[37] zijn; men wil de mooie gezichtspunten niet verbeuren; - men blijft een
[38] poosje boven, links en rechts en voor en achter kijkende; het twijfelziek
[39] gemoed vraagt: ‘Amuseer ik mij?’ De beurs antwoordt: ‘Ik wil het hopen.’
[40] ‘Pour varier ses plaisirs,’ gaat men eens weer naar beneden. Men neemt een
[41] courant of een boek. Maar men is toch eigenlijk niet op reis gegaan om cou-

aant.

[1] ranten of boeken te lezen. Men moet iets anders hebben dan thuis. Nu
[2] begint de leelijke verveling al, en de eene passagier verlangt dat de andere
[3] hem den tijd korte. De sofa's zijn niet gemakkelijk genoeg; op een vouw-
[4] stoeltje, is een veel te ongewoon zitten; allengskens ziet gij, den een voor, den
[5] ander na, weder op het dek komen, ‘'t Is beneden schrikkelijk benauwd.’ ‘Ja,
[6] dat is 't geval wel van een stoomboot.’ ‘Die kajuiten zijn laag.’ ‘Dat flikkeren
[7] van de zon op 't water, gij kunt niet gelooven wat een onaangenaam effect het
[8] door de glasruiten doet.’ ‘Jammer dat het zoo zonnig is en zoo waait.’ ‘Ik tref
[9] het nooit dat de tent opgezet kan worden.’ En nu zit men op de lantaren, en
[10] dan aan de verschansing, en dan bij het stuurrad; en dan loopt men weder
[11] heen en weer; en dan wordt de overjas aan-, en dan weer uitgetrokken. Nu is
[12] het een op- en nederklimmen zonder end, en de verveling in volle kracht. Uit
[13] wanhoop wijkt men van zijn leefregel af en maakt zich ziek met chocolade en
[14] bouillon of bittertjes en likeurtjes; het is als kreeg men een gevoel van vuil-
[15] heid en onfrischheid over zich. Beneden strekken de reizigers zich uit op de
[16] zitbanken; boven loopen zij heen en weer; en gij kunt zeker zijn dat elk op
[17] zijn beurt eens bij de raderkast gaat staan, om een blik in de machine te wer-
[18] pen, waarvan hij niets begrijpt, met de woorden: ‘'t Is toch een mooie uitvin-
[19] ding.’ De uren worden hoe langer hoe slepender. De horloges komen elk
[20] oogenblik te voorschijn; en de berekening: ‘hoe *veel* uren nog’ wordt gedurig
[21] gemaakt. Zoo slijt men een langen dag, waarin het etensuur alleen eenige
[22] tijdkorting geeft. Maar de gerechten zijn meestal slecht. Om kort te gaan, en
[23] opdat gij u niet evenzeer zoudt vervelen als onze reizigers: een goed halfuur
[24] voordat de boot aankomt, als de plaats harer bestemming maar even in 't
[25] gezicht is, kunt gij zeker zijn alle menschen met jassen en mantels en pakkage
[26] klaar te zien staan, om toch vooral bijtijds gereed te zijn tot het verlaten van
[27] het hooggeloofd vaartuig. En dat *te vroeg* is de laatste, niet de minste marte-
[28] ling voor den ongeduldigen geest.

[29] Zoodat een stoomboot ook al meer belooft dan zij geeft.

[32] Maar nu houdt gij mij (ik zie het wel) na de lezing van dit alles, voor een
[33] ontevreden, knorrig, ongemakkelijk mensch, voor een ellendig pessimist,
[34] daar geen spit mee te winnen is, voor een akeligen Smelfungus, die niet reist
[35] dan met het land en de geelzucht, waardoor elk voorwerp dat hij ontmoet,
[36] miskleurd en verwrongen wordt! - Ik moet zoo billijk jegens mijzelven zijn
[37] van te verklaren, dat ik een geheel ander karakter heb. Integendeel, ik
[38] behoor tot de opgeruimde, vroolijke, zich vermakende naturen; ik schik mij
[39] in alles, mits ik aan alles een belachelijken kant mag zoeken, en daarover
[40] uitvaren en schertsen. Ik ga verder. Ik kan u betuigen dat ik een paar malen
[41] alleraangenaamst in een trekschuit heb gesmousjast; dat er omstandighe-

aant.

[1] den zijn waaronder, en gedachten en vooruitzichten waarmede ik zeer
[2] gaarne in de diligence (ook in de allerslechtste, dat meestal mijn geval is) zit-
[3] ten wil; dat ik mij meermalen alleruitmuntendst op een stoomboot heb ver-
[4] maakt, onder anderen ook, door al mijn reisgenooten uit te teekenen; dat ik
[5] dikwijls met veel, zeer veel genoegen gereisd heb; ja, dat ik, zooals ik hier
[6] zit, in mijn ruimen lederen leunstoel, in mijn wijde kamerjapon, bij mijn lus-
[7] tigen haard, in vrede en eensgezindheid met de geheele wereld, mij sterk
[8] gevoel om alle schippers, alle conducteurs en de geheele stoomboot-maat-
[9] schappij recht hartelijk de hand te drukken; - dat eindelijk het gegronde
[10] vooruitzicht op de spoorwegen mij zoodanig verheugt en streelt en op-
[11] windt, dat ik, bij voorbaat reeds gelukkig, alle vaar- en rij-jammeren gedul-
[12] dig dragen wil en zonder morren uitstaan.

[13] Spoorwegen! heerlijke spoorwegen! op u zal niet gerookt worden;
[14] want daar is geen adem!

[15] Op u zal niet geslapen worden; want daar is geen rust!

[16] Op u zal niet worden gebabbeld; want daar is geen tijd!

[17] Zoo daar op u ook onaangenaamheden en jammeren zijn, zij zullen den
[18] tijd niet hebben ons te bereiken, wij, geen gelegenheid om ze gewaar te wor-
[19] den!

[20] Maar komt! komt, heerlijke spoorwegen! Daalt als een tralie-net neder
[21] op onze provinciën!

[22] Vernietigers aller groote afstanden! versmaadt de kleine afstanden van
[23] ons koninkrijkje niet!

[24] Ja; laten de zangen onzer dichters het weldra in verrukte tonen uitgal-
[25] men:

‘De spoorweg kwam, de spoorweg kwam!’

[29] Laten de zakdoeken onzer schoonen u toegewuifd worden, de eere- en
[30] gedenkpenningen onzer Munt u tegenrollen!

[31] Dan eerst als de Nederlandsche natie, langs uwe gladde banen, dage-
[32] lijks door elkander zal geschoten worden als een partij weversspoelen, zal er
[33] welvaart en bloei en leven en spoed in ons dierbaar vaderland heersenen!

[35] November 1837

aant. Genoegens smaken
Uit de correspondentie met Augustijn

[7] ‘Of ik de Rotterdamsche kermis ben gaan bijwonen? De hemel behoede mij,
[8] hoe komt gij aan dat bericht? Wie is de booze lasteraar die mij zulk een smet
[9] aanwrijft? Wie heeft er behagen in mijne blanke, kermishatende ziel zoo
[10] zwart te maken in de oogen der menschen? Weet gij 't dan niet hoe ik reeds
[11] in den jare 1833, op den dag, waarop men in mijn geboortestad goedvond
[12] de kermis in te luiden, het akelige klokgebengel begeleidde met een improvi-
[13] satie:

Voor mij geen kermisfeestgerel,
Geen weidschbetiteld kinderspel,
Geen dwaasheid op haar zegewagen,
Bij raadsbesluit en klokgeklep
Gerechtigd voor een tiental dagen,
Wat eerlijk mensch er tegen hebb'?

o Laat mij, laat mijn ziel met rust!
Wien 't aansta, mij ontbreekt de lust
Om zooveel menschgetitelde apen,
Zoo'n aapgelijkend menschenras
Op straat en marktveld aan te gapen,
Als of die klucht iets zeldzaams was!

[29] Weet ge wat een kermis is, Hildebrand? Het is een allerakeligste mislukking
[30] van publieke vermakelijkheid; de parodie en de charge der feestvreugde; het
[31] ideaal eener opwinding over niets; het tegendeel van al wat welluidt, wel-
[32] staat en welvoegt. Weet gij wat een kermis is, Hildebrand? Het is de bac-
[33] chantendienst der nieuwere tijden, de vergoding der uitzinnigheid. Het is
[34] één enkel groot marionettenspel, waarin wij ons vervelen en onze kleeren
[35] vuil maken. Geloof mij: de apen uit Indië, de kemelen van den ernstigen
[36] Arabier, die men er op rondleidt, staan verbaasd van onze Hollandsche
[37] razernij, waarbij zich gierigheid en armoede beide vergeten, het verstand
[38] ijlt, de zedigheid haar leven waagt, de koelbloedigheid kookt, en de dwaaste
[39] lach zich met de vernuftigste tronie verdraagt. Wij voor ons hebben altijd,
[40] voor zooveel ons mogelijk was, den besmetten dampkring der kermissen
[41] gemeden en geschuwd; wij hebben ons geld en ons gezond verstand altijd te

aant.

lief en altijd te weinig van beiden te verteren gehad, dan dat wij het te grabbelen zouden gooien in dien poel van triviale genoegens. Wij hebben ons altijd verbeeld dat de zakkerollers, weinig anders bij ons vindende, onze waardigheid stelen zouden, en de horoscooptrekkers ons “quant-à-moi” ontsluieren; dat de goochelaars ons een deel “goûts populaires” in den zak zouden moffelen; terwijl wij misschien den mantel van onzen ernst in den vauxhall hangen lieten, en ons vernuft voor een koordedanserspel werd geronseld.’

Wat dat laatste betreft, mijn edele Augustijn! loopt gij groot gevaar; althans indien gij voortgaat in dezen stijl te schrijven. Waarlijk, daar is iets zeer acrobatisch in! Het wipperige van het koord en het opgeschikte van den danser spreken er uit. En dan al die sprongen op eene breedte niet dikker dan mijn rotting! Waarlijk gij zijt geschikter voor de kermis dan gij denkt, en ik zou lust hebben er u rond te leiden en aan alle vroolijke feestvierders te laten kijken als ‘mijn dierbaren vriend Augustijn, lang één el, zeven palm, oud 26 jaren, een volmaakten kwast, maar van het schuwe soort. Dit zonderling dier verbeeldt zich nergens pleizier in te scheppen, waar een ander zich mede vermaakt; verstaat latijn en grieksch; leest alle mogelijke boeken; vindt ze geen van allen mooi; eet verschrikkelijk veel, maar wil 't niet weten; is goedig van aard, maar ontzettend kwaadaardig wanneer men het wil amuseeren; is reeds zevenmaal van aard veranderd; zal nog zevenmaal veranderen.’

Inderdaad, mijn waarde! gij moet het leven eenvoudig nemen; 't zou u beter staan en het leven zou u beter bevallen. Daar hebt gij nu de Rotterdamsche kermis - zij is mogelijk wat al te dol, ik geloof het gaarne. - ‘Hoe?’ - durft gij mij schrijven, ‘zal ik zonder noodzaak plaats nemen in den mallemolen en mij beneden eekhorens en witte muizen, die wel draaien *moeten*, verlagen? Zal ik mij als een razende dweper den beulen toewerpen en uitroepen: “Ik ben ook een martelaar”?’ Hoor eens hier, mijn verheven briefschrijver; zie mij eens goed in de oogen! Best! En laat ik u nu zeggen, dat gij er niets van meent. Wat hebt gij uitgevoerd, kwast! in die acht dagen, dat de Rotterdamsche kermis geduurd heeft? Immers niets dat de moeite waard is. Boeken gelezen, brieven geschreven, en om de kermis gelachen. Gij moest eens weten hoe de kermis om u zou gelachen hebben, indien zij 't geweten had. - Gij hebt twee mooie, lieve nichtjes; vroolijke, prettige meisjes, rechte spring-in-'t-velden. De Rotterdamsche meisjes *zijn* vroolijk. Met deze hadt gij langs de kramen moeten wandelen; voor deze allerlei lieve kleinigheden moeten koopen. Snuisterijen uit lava zijn tegenwoordig het meest aan de orde. Die hadt gij niet leelijk moeten vinden, omdat zij, ik, en een ander ze mooi vinden. Misschien vinden wij ze toekomende jaar geen aanzien waard. Daar zijn we niet minder om, vriend! Dan is er weer wat anders, dat

aant.

ons bevalt; de zaak vereischt zooveel ernst niet, en 't behoort tot de genoe-
gens van ons leven, dáár dan weer blij mee te zijn.

Op het fatsoenlijk uur, als de fraaie wereld bijeenkomt, hadt gij uw
nichtjes rond moeten leiden, en er u volstrekt niet aan moeten ergeren als ze
wat veel menschen aanspraken en gij wat al te dikwijls hoordet welke
kraam de mooiste was. En dan had er leven en belangstelling in uw gezicht
moeten zijn. Gij zijt er niet te groot voor, Augustijn! Niemand is te groot om
zich met kleinigheden en kleinen te vermaken. Kijkspellen wil ik niet zoo
zeer aanraden, of het moeten zulke zijn, waar men u op een grove wijze bij
den neus heeft; zoowat boerenbedrog, weet ge, is wel aardig voor iemand
die veel boeken gelezen heeft. Over de beestenspellen kent gij mijn gevoelen.
Maar in 't geen ik daar wel eens tegen gezegd heb is ook vrij wat overdre-
venheid, mijn vriend! en als men het letterlijk op wilde nemen of... Maar let-
terknechten zijn wij niet, zoo min als letterhelden; - daar hoort nog meer
grieksch bij, Augustijn, dan gij verstaat. Wij mogen ook wel eens doorslaan,
dunkt mij, als het thema goed gemeend en diep gevoeld is, en als dan de eene
gedachte de andere uitlokt en wij worden er warm bij of vroolijk! - Op die
rekening wil ik dan ook een goed deel uwer philippica tegen de kermis-
vreugde schrijven. Men moet edelmoedig zijn en scherts als scherts ver-
staan. Niets is zoo kinderachtig, zoo onaardig en zoo inhumaan als geestig
te willen zijn door de ontleding van eens anders grappen. Dat behoort wel
wat te veel tot de onaangename genoegens van onze dagen; maar ik wil er
mij niet aan bezondigen, en daarom heb ik niets tegen uw ‘bacchanten-
dienst’, en uwe ‘vergoding van uitzinnigheid’ en uwen ‘besmetten damp-
kring’, maar alleen heb ik dit tegen u, dat gij laag op de kermis neerziet.

Vreugde is een aardig ding, mijn goede vriend! niet alleen om te sma-
ken, maar ook om te zien. Jongens, gij moest eens een *boere*kermis bijwo-
nen! Des namiddags, het heele dorp en de nabijgelegen gehuchten op de
been. Honderd boerewagens, honderd roodwangige boeren met zilveren
haken in de broek en gouden knoopen aan de das, die een dikke kuit tegen
den disselboom uitstrekken; en de boerinnetjes netjes uitgestreken in licht-
groen en donkerrood, met wapperende linten aan de stroohoeden, met al
het goud dat zij hebben aan 't hoofd, en de onderom van het jak vooral niet
lager dan de schouderbladen. Dan wordt er uitgespannen en men zit neder
aan de lange smalle tafels op schragen van de kleine herberg ‘Het Dorstige
Hart’ of ‘de Laatste Stuiver’; of men drentelt langs de kleine kraampjes; of
men schaart zich rondom de kleine loterijen van beschilderde karaffen en
kelken, houten naaldekokers en stalen vorken. En dan moet ge de dikke
proppen van kleine jongens zien, met wit haar en witte tanden, bezig met
‘koek te smakken’, en hun winst in broekzak, buiszak, en tot in de pet weg-
stoppende; of de kleine boeremeisjes, gegroept om een kruiwagen met gou-

aant.

[1] den ringen van een cent het stuk, allen met een kraakamandel tusschen de
[2] tanden en kruidnoten in de hand. Dat 's nog maar een begin.

[3] Maar 's avonds als de frissche dochters; neen! de glundere moeders óók
[4] nog wel; voor de ‘fiedel’ staan, met boeren en knechten, en voor vier duiten
[5] een deuntje dansen,

> ‘Kan je dan geen schotsche drie?
> Kan je dan niet dansen?’

[10] en zoenen moeten, als de lustige speelman in den hoek, achter de kam
[11] strijkt!...

[12] Daar moet ge eens heen, Augustijn! dat is veel aardiger dan blasé of phi-
[13] losoof te zijn, en daar zult gij zien, hoe men zich te meer vermaakt, naar-
[14] mate men eenvoudiger van hart en zin is. Maar gij moet er niet komen met
[15] een gezicht als een commissaris van politie, die kijken komt of alles goed en
[16] ordelijk toegaat; ook niet met dat medelijdend lachje, waarmee sommige
[17] menschen zich portretteeren laten en waar gij eigenlijk in den grond te goed
[18] voor zijt; ook al niet met een gelaat van berekende lievigheid, alsof het den
[19] aanwezigen een groote eer moet zijn dat *gij* eens komt kijken. Geloof mij,
[20] ook de boer bemerkt en gevoelt als bij ingeving wat daar beleedigends in is,
[21] en het maakt u nooit tot wat hij een gemeen (gemeenzaam) mensch noemt.
[22] Neen, gij moet er komen met een fermen, bollen lach om den mond, alsof gij
[23] zoozoo mee zoudt willen doen. Ik voorspel u, dat gij er meer neiging toe
[24] gevoelen zult dan gij zoudt willen weten. Blijdschap is aanstekelijk, maar
[25] men moet er vatbaarheid voor hebben, en men moet bijv. niet op een Hol-
[26] landsche boerekermis komen met een Sehnsucht ‘naar Italië's dreven’, waar
[27] de hemel altijd blauw enz. is, en ook al niet met waanwijze opmerkingen,
[28] als bijv. ‘wat een heel andere figuur is een Hollandsche boer toch dan een
[29] van Normandye, Bretagne, of uit het Piémonteesche!’ waarbij gij immers
[30] niet aan Normandye of Bretagne of Piémont denkt, maar alleen aan de
[31] Colins en Lubins van den Vaudeville met hunne sneeuwwitte overhemden,
[32] roode bretels, schuinsche hoedjes met kostbaar lint, fijne handen, geblan-
[33] kette gezichten, en teedere sentimenten. De poëzie, Augustijn, is overal;
[34] maar die welke men opmerkt in de werkelijkheid, is beter dan de aangewor-
[35] vene of aangewaaide. Vele menschen toetsen hetgeen zij vinden aan hetgeen
[36] zij lazen, in plaats van hetgeen zij lazen aan hetgeen zij vinden. Ongevoelig
[37] en van lieverlede zijn zij volgeraakt van indrukken uit boeken en vertoonin-
[38] gen, waarvan zich hun ziel een geheel gevormd heeft, dat zij zweren zouden
[39] dat hun ondervinding was. In 't geheel niet; het maakt juist dat zij nooit
[40] ondervinding krijgen, nooit zullen zoeken, en dus ook nooit zullen vinden;
[41] dat zij nooit zichzelven, nooit hun tijd, nooit de menschen doorschouwen

aant.

zullen, en van alles slechts een negatief begrip hebben: ‘Het is dit niet, het is dat niet;’ even als zoo menig recensent, die den titel van een boek leest en zegt: ‘Het zal, het kan, het moet dit of dat wezen,’ - liever dan te vragen: ‘Wat is het?’ ‘Het is *mijn* mooi niet,’ zegt iemand, en draait zich af van mooi Guurtje. Maar lief Lijsje dan? ‘Ook niet.’ Maar blonde Bartje, maar Geert-je, maar Duifje? maar het geheele alphabet? - ‘Geen van allen.’ Mag ik weten wat mijnheers mooi is? Mijnheers mooi is een onbepaald, een zwervend, een schemerend ideaal, saamgesteld uit twintig diverse Engelsche staalgravures en vijftig steendrukken van Grevedon, met en benevens vijftig beschrijvingen van mooie actrices en maîtresses, uit feuilletons en mémoires. Nu was het toch beter en genoeglijker, het Hollandsche mooi in het Hollandsche gelaat te zien, en het Hollandsche genoegen in den Hollandschen lach, en den Hollandschen aard in het Hollandsche hart, en de Hollandsche poëzie in de Hollandsche vormen, daden, en toestanden, - beter dan al die knorrigheden en verdrietigheden en gemaaktheden, waarmee men heel wat figuur schijnt te maken, maar groot gebrek aan waren wijsgeerigen of dichterlijken zin betoont.

Zoo is het vooral met het smaken der genoegens. 't Zou toch wel raar wezen, Augustijn! dat dingen, die voor jaar en dag voor genoegens in de wieg gelegd zijn en sinds jaar en dag voor genoegens aangenomen, geheel en al hun bestemming zouden misloopen, en de volkomen ongeschiktheid hebben om menschen met goede gewetens vroolijk en gelukkig te maken. ‘Anderen wel’ - zegt ge - ‘maar mij niet!’ En waarom niet? Omdat de schuld aan u ligt, zou ik denken. - Dat is het geluk der kinderen, dat ze niet onderzoeken of beproeven, of er ook een verdrietige kant is aan hetgeen hun voor genoegen wordt aangerekend, of het de moeite waard is in hun schik te zijn. Een vlieger oplaten - pleizier hebben; een zak vol knikkers - pleizier hebben; uit rijden gaan, een dag vacantie, een avond opblijven - pleizier hebben! ziedaar hun logica. Als men ouder wordt is het: kan, moet, zal, wil, durf, denk ik, door dit of veeleer door dat, geheel of gedeeltelijk, of te kort of te lang, of waarachtig of schijnbaar, genoegen, ware vreugde, genot, of slechts tijdpasseering te hebben; òf is alles maar zelfbedrog? Dat moet niet wezen. Dat is goed als men oud en af is. Maar wie geeft u en uws gelijken het recht alles dooreen te warren en over jongelingsgenoegens met een mannenhoofd te redeneeren, alsof niet ieder wijs man den jongeling zijne genoegens benijdde! Daar wordt dan de arme twintigjarige - ik weet het best, lieve vriend! - plotseling ‘te groot voor de aarde’, die hij niet kent, te verfijnd van gevoel voor genoegens, welker grofheid hij slechts onderstelt; dan giet hij den frisschen beker ledig, die hem zou verkwikt hebben; dan leeft hij een aangetrokken dichterlijk leven; maakt misschien slechte, zinledige woordenschermutselingen op rijm, waarin komt van: ‘'t stof te verachten, op

[1] adelaarspennen, der zon in 't aangezicht', en van allerlei visioenen, die een
[2] goed dichter nooit gezien heeft; en intusschen slaapt de waarachtige poëzie,
[3] die binnen in hem is, den gedwongen doodslaap in. - Augustijn, waak er
[4] tegen! - en neem dit briefje als een klein kermisgeschenk aan. Uw u liefheb-
[5] bende

[7] 1838
Hildebrand

aant. Een oude kennis

Hoe warm het was, en hoe ver

[7] Het was een brandendheete vrijdagachtermiddag in zekere Hollandsche
[8] stad; zoo heet en zoo brandend, dat de mosschen op het dak gaapten, 't
[9] welk op gezag der Hollandsche manier van spreken, de grootste hitte is, die
[10] men zich voor kan stellen. De zon scheen vinnig in de straten en glinsterde
[11] op de van droogte poeierig geworden keien. In die straten, die tegen het zui-
[12] den liepen en dus geen schaduwkant hadden, bracht zij de voorbijgangers
[13] letterlijk tot wanhoop. De kerels, die met kroosjes en wijnperen rondwan-
[14] delden, veegden alle oogenblikken hunne voorhoofden met hunne linnen
[15] voorschoten af; de sjouwermannen, die anders gewoon zijn in hydrostati-
[16] sche, verstrooidheid hunne leden over de leuningen der bruggen te doen
[17] hangen, een houding waaraan zij hier en daar den vereerenden naam van
[18] baliekluivers te danken hebben, lagen aan den oeverkant voorover op hun-
[19] ne elleboogen uitgestrekt, met een pot karnemelk in plaats van jenever; de
[20] metselaren op karwei, aan den voet van een steiger op een balk neergezeten,
[21] met hunne ellebogen op de knieën en hunne twee handen om een spoelkom
[22] geklemd, bliezen wel eens zoolang over hunne thee als gewoonlijk, en dus
[23] zeer opmerkelijk en verwonderlijk lang; de dienstmeiden, die boodschap-
[24] pen deden, konden de kinderen, die meegegaan waren op hope van een
[25] pruim of een vijg bij den kruidenier toe te krijgen, nauwelijks over de straat
[26] voortsleepen, en uitten in 't voorbijgaan een diep en innig medelijden jegens
[27] de werkmeiden die de ‘straat deden’ met geblakerde gezichten en onder de
[28] kin losgemaakte mutsen. Niemand was bedaard, dan hier en daar een enkel
[29] grijsaard, die met blauwe slaapmuts op en zwarte muilen aan, met de
[30] beenen op zijn stoepbankjen uitgestrekt, een pijp zat te rooken, in gezel-
[31] schap van een violier en een balsamine, zich verheugende in den ‘ouërwet-
[32] schen dag weer’.

[33] Bij eene dergelijke weersgesteldheid heeft men waarlijk te weinig mede-
[34] lijden met dikke menschen. Wààr is het, dat zij u dikwijls warm en benauwd
[35] maken, als ge u door bedaardheid en kalmte nogal schikken kunt in de hitte,
[36] door bij u te komen blazen en puffen en eene onweerstaanbare aanvechting
[37] te doen blijken om hun das los te maken, terwijl zij u met uitpuilende oogen
[38] aankijken; maar ook - de schepsels *hebben* het kwaad. Dikke mannen en
[39] dikke vrouwen van dit wereldrond! hetzij gij in de laatste jaren uwe knieën
[40] en voeten nog hebt kunnen zien, of dat gelukkig punt van zelfbeschouwing
[41] reeds lang hebt moeten opgeven! wie ter wereld met uw embonpoint, uw

aant.

presentie, uw corpulentie spotten moge - in Hildebrands boezem klopt
voor u een medelijdend hart.

Onder de gezette personen der nieuwere tijden verdiende, schoon niet
een eerste, maar toch ook eene plaats, de heer Mr. Hendrik Johannes Bruis;
een dier bevoorrechten, wien het nooit gebeuren mag een heel oude kennis
te ontmoeten, zonder dat het eerste woord tot hen is: ‘Wat ben je dik gewor-
den!’ terwijl een iegelijk, die in veertien dagen het geluk niet gehad heeft hun
aangezicht te aanschouwen, hun verklaart dat zij ‘*alweer* dikker geworden
zijn’; een dier gelukkigen, die in duizend wenken van hunne bloedverwan-
ten, vrienden, en vooral van hunnen arts, duidelijk bemerken, dat zij onder
de sterke verdenking leven van aan een beroerte te zullen sterven, en die,
met dat al, door hun gestel genoopt worden al datgene te doen, te eten, en te
drinken, wat volstrekt schadelijk is, dikker maakt, opstijging veroorzaakt,
en het bloed op alle mogelijke wijzen aanzet; een dier gelukkigen die, zoo zij
het des zomers warm hebben door zwaarlijvigheid, het winter en zomer
warm hebben door drift, opvliegendheid en agitatie.

De heer Mr. Hendrik Johannes Bruis bewoog zich op bovenbeschreven
brandendheeten vrijdagachtermiddag, omstreeks klokke vijf uren, langs
een der straten van de stad, die ik niet genoemd heb, en zulks, de hitte des
dags en zijn postuur in aanmerking genomen, veel te snel. Hij hield in de
eene hand zijn hoed, en in de andere zijn gelen zijden zakdoek en zijn bam-
boes met ronden ivoren knop, met welken knop hij zich verscheiden malen
in schutterige beweging tegen 't hoofd stiet, als hij den zakdoek gebruiken
wilde. Achter hem aan huppelde een kleine straatjongen, die 's mans overjas
over den arm en zijn valies in de hand droeg, zonder hoed of pet op 't hoofd,
met een blauw buis met een zwarten lap in den eenen, en een grijzen in den
anderen elleboog, en waarvan de eerste knoop (een zwartbeenen) werd
vastgehouden door het vierde knoopsgat, terwijl de tweede (een geelkope-
ren), die op de plaats van de vierde stond, door het zesde werd bedwongen.
Hij was zoo gelukkig in dezen warmen zomertijd geen kousen te dragen; als
aan den ingang zijner klompen, en nog daarenboven hier en daar, merkbaar
was.

‘Nu, waar is het nu, jongen? waar is het nu?’ vroeg de heer Mr. Hendrik
Johannes Bruis ongeduldig.

‘Dat eerste huis met dat platte stoepie,’ antwoordde de jongen; ‘de
tweede deur voorbij den spekslager; naast het huis daar die spiegeltjes uit-
steken.’

‘Goed, goed, goed,’ zei de heer Mr. H.J. Bruis.

De spekslager en de spiegeltjes waren achter den rug, en de dikke man stond
op de stoep van Dr. Deluw, zijn academievriend, dien hij sedert zijn huwe-

aant.

[1] lijk niet gezien had; want de heer Bruis woonde in een Overijselsch stadje,
[2] waar hij meester in de rechten, maar geen advocaat, echtgenoot, maar geen
[3] vader, lid van den raad en koopman was. Hij moest in Rotterdam wezen, en
[4] had een omweg gemaakt om op dezen heeten achtermiddag zijn vriend Dr.
[5] Deluw, diens vrouw, en diens kinderen te zien. Hij trok daarom haastig aan
[6] de schel, greep zijn valies, en nam zijn jas over den eigen arm.

[7] ‘Daar mannetje! maak nou maar dat je wegkomt.’

[8] De jongen kwam weg, en wel op een draf; juist niet omdat het zoo
[9] warm, maar omdat hij een jongen was en een aardiger fooitje had gekregen
[10] dan hij verwacht had, waar daarenboven zijn vader niet van wist. In een
[11] oogenblik was hij de lange straat al uit, en stond, denk ik, hier of daar zich
[12] te vergasten aan een komkommer in 't zuur, een maatje ‘klapbessen’, of
[13] eenige andere straatjongenslekkernij, waarvoor men fatsoenlijke kinderen
[14] nooit vroegtijdig genoeg afkeer kan inboezemen.

[15] Intusschen ging Dr. Deluws deur nog in lang niet open, en zag zich de
[16] heer Bruis genoodzaakt nogmaals aan de schel te trekken. De schel ging
[17] deugdelijk over: en gaf blijken van een zeer helklinkende specie te zijn; maar
[18] de heer Bruis merkte geen enkel geluid binnen de woning van zijn vriend,
[19] dat zijn gelui beantwoordde. Na nog eenige malen zijn voorhoofd afge-
[20] veegd en met den stok op de stoep getipperd te hebben, schelde hij ten der-
[21] demale, en begon tevens door de smalle, van achteren getraliede raampjes,
[22] die ter wederzijde in den post van de deur waren, in het voorhuis te turen;
[23] maar hij zag niets dan den slinger van een groote groene pendule, een guéri-
[24] don met een leitjen er op, en een blauwe katoenen parapluie; daarop keek
[25] hij ook over de gordijntjes van de zijkamers, dat evenwel moeilijker was,
[26] daar hij door de franje van de trekgordijnen heen moest zien. Hij zag in de
[27] eene kamer duidelijk een inktkoker met twee lange schrijfpennen op tafel
[28] staan, en in de andere een mansportret; maar noch de pendule, noch de gué-
[29] ridon, noch de inktkoker, noch zelfs het mansportret konden den heer Mr.
[30] Hendrik Johannes Bruis de deur ontsluiten.

[31] De heer Bruis was ondertusschen nog warmer dan warm geworden,
[32] waar zijn ongeduld en de jas over den arm niet weinig aan toebrachten. Hij
[33] schelde dus voor den vierden keer, en nu zoo luide, dat de juffrouw naast de
[34] deur, die in haar spiegeltje keek en hem al lang gezien had, ‘er akelig van
[35] werd’, haar naaiwerk van haar knie losspeldde (zij moedigde de uitvinding
[36] van schroeven, plombs en spanriemen niet aan), een bovendeur opendeed
[37] en aan den heer Bruis verklaarde: ‘dat er niemand *in* was’.

[38] ‘De dokter ook niet?’

[39] ‘Neen, menheer.’

[40] ‘Mevrouw ook niet?’

[41] ‘Neen, menheer; ik zeg je ommers dat ze der allemaal op uit zijn...’

aant.

[1] ‘Waar zijn ze dan naar toe?’

[2] ‘Dat weet *ik* niet, menheer! Ze zijn allemaal uit, en de meid is alleen
[3] thuis.’

[4] ‘Waarom doet dan de meid niet open?’

[5] ‘Wel, omdat ze der niet *in* is, menheer.’

[6] ‘En je zegt, ze is thuis?’

[7] ‘Ja, maar daarom kan ze der wel niet *in* zijn,’ zei de juffrouw, sloot haar
[8] bovendeur, en zulks met te meer haast omdat haar witte poes zich juist
[9] gereed maakte over de onderdito te springen, en liet den heer Bruis alleen,
[10] om, indien hij wilde, in stilte te gissen naar het verschil der termen ‘thuis’, en
[11] ‘der in’. Hij zou, indien hij er geduld toe had gehad, begrepen hebben dat
[12] ‘thuis te zijn’ een plicht was, der meid door de familie Deluw opgelegd,
[13] waarvan ‘der in’ te zijn, naar haar eigene uitlegging, slechts een klein
[14] gedeelte uitmaakte.

[15] Om dit op te helderen kwam er een stem uit een schoenlapperspothuis
[16] aan den overkant.

[17] ‘Ze bennen in de toin,’ riep de stem, ‘en de maid is om een bo-skap.
[18] Daar komt ze al an.’

[19] Het woordeken *al* had in dezen volzin, naar het oordeel van den heer
[20] Bruis, gevoeglijk kunnen gemist worden; maar werkelijk zag hij een niet
[21] onaardige meid aankomen, met een grooten sleutel in de hand en zoo gauw
[22] als zij, zonder in den draf te vervallen, gaan kon; zij kwam de stoep op,
[23] schoot Z Ed. voorbij, sloot met voorbeeldelooze gezwindheid de deur open,
[24] en stond vóór hem op de vloermat.

[25] ‘Wou u meheer gesproken hebben?’ vroeg de meid.

[26] ‘Ja. Mijnheer schijnt niet tehuis te zijn.’

[27] ‘Neen, meheer; meheer, en mevrouw, en de juffrouw, en de jongeheer en
[28] al de kinderen zijn Buiten, en ik ben maar alleen thuis om op de boodschap-
[29] pen te passen.’

[30] Nu, de heer Bruis had gelegenheid gehad om zich gedurende een groot
[31] kwartier te verlustigen in de nauwgezetheid, waarmee deze doktersmeid,
[32] die intusschen een langdurig gesprek gevoerd had met de dochter van een
[33] fruitvrouw, die uit naaien ging en voor een opgeschoven raam zat, zich van
[34] dezen haren plicht kweet. Hij had evenwel te veel haast om verwijten te doen.

[35] ‘Waar is Buiten?’ vroeg hij: ‘is het ver? waar is het?’

[36] ‘In de Meester-Jorislaan,’ antwoordde de meid.

[37] ‘In de Meester-Morislaan,’ - zei Bruis met de alleruiterste verachting.

[38] ‘Wat weet *ik* van de Meester-Morislaan?’

[39] Daar was, naar het gevoelen der meid, meer aanmatiging in de houding
[40] en den toon van den heer Bruis dan aan haar knap gezicht behoorde te beurt
[41] te vallen. Zij was dus billijk geraakt.

aant.

[1] ‘Ik kan 't niet helpen dat u 't niet weet!’ zei de meid droogweg, en
[2] maakte eene beweging met het slot, alsof de heer Bruis nu wel heen had kun-
[3] nen gaan.

[4] De heer Bruis veranderde van toon.

[5] ‘Hoor reis, meisje! ik kom hier per diligence expres om den dokter en de
[6] familie te zien. Als 't nu niet te ver is, wil ik wel naar Buiten wandelen. Kanje
[7] 't me niet beduiden?’

[8] Hij keek smachtend de straat door, of er ook nog een jongen was, die
[9] hem derwaarts brengen kon; maar niemand deed zich op.

[10] De meid verwaardigde zich intusschen de vereischte inlichting te geven,
[11] en de heer Mr. H.J. Bruis trok naar het Buiten van Dr. Deluw.

[12] Toen hij een huis of wat verder was, bemerkte hij pas, dat hij zijn jas
[13] nog over den arm en zijn valies nog in de hand droeg.

[14] Hij kwam dus terug, schelde nog eens aan, om een en ander aan de meid
[15] te bewaren te geven; maar Grietje was waarschijnlijk alweer bij haar
[16] vriendin, en de heer Bruis zag zich genoodzaakt, op dien brandendheeten
[17] vrijdagachtermiddag, zijn overjas en valies zelf te torsen, met het stellig
[18] voornemen om, zoo hij ooit zoo ver komen mocht van Dr. Deluw te zien,
[19] zich bij hem over zijn meid te beklagen.

[20] Tot 's mans geluk was de stad, die ik nog altijd niet genoemd heb, niet
[21] groot, en de heer Bruis merkte spoedig genoeg de poort, die hij uitmoest,
[22] ofschoon het bestijgen en niet minder het afdalen van twee aanmerkelijk
[23] hooge bruggen hem vrij wat geknauwd had. Aan de poort gekomen had hij
[24] den gelukkigen inval zijn jas en valies aan de zorg van een commies toe te
[25] vertrouwen; hij trad daartoe het commiezenhuisje binnen, maar er was nie-
[26] mand in; daar hij evenwel een persoon met een grijze jas bemerkte, die aan
[27] den overkant van den singel stond te hengelen en er vrij commiesachtig uit-
[28] zag, legde hij zijn goed maar neer, en zich daarop tot den visscher wen-
[29] dende, die inderdaad een commies was, liet hij zich meteen van dezen nog
[30] eens omtrent de ligging van de ‘Meester-Morislaan’ onderrichten. Ik zou
[31] hem onrecht doen, indien ik zeide dat de heer Bruis de onderrichtingen van
[32] Grietje vergeten had, vermits hij er in zijn drift weinig naar had geluisterd.
[33] Hij moest ‘eerst een eindweg den singel op, dan een laan in, dan rechtsom-
[34] slaan, totdat hij aan zoo'n wit paaltje kwam: dan weer links-, en dan weer
[35] rechtsom, en dan was hij in de Meester-Jorislaan’.

[36] ‘En het Buiten van Dr. Deluw?’

[37] ‘Daar heb ik nooit van gehoord,’ zei de commies, ‘maar er zijn veel tui-
[38] nen in. Hoe hiet het?’

[39] ‘Veldzicht.’

[40] ‘Veldzicht,’ zei de commies, die verlangde van den heer Bruis af te

aant.

komen, daar hij aan zijn dobber meende te merken dat hij beet kreeg; ‘neen, menheer; dat is mij onbekend.’

De heer Bruis wandelde op. De singel bracht hem een weinig tot zichzelven, want er stonden aan weerszijden hooge boomen; maar die zaligheid was spoedig uit, vermits de stad, in een oogenblik van geldverlegenheid, voor een illuminatie op 's konings verjaardag een groote partij boomen had doen vallen, in wier plaats zich nu, op naam van jong plantsoen, eenige dunne twijgjes vertoonden, om het andere verschroeid. Hij was dus weder doodaf, toen hij, tusschen twee zwarte schuttingen in, eene smalle laan zag, die hij meende te moeten ingaan. Het was eenzaam in die laan. Niets dan schuttingen, waar boomen boven uitstaken; niets dan tuindeuren met opschriften en nommers! Een enkele mosch sprong er rond. De heer Bruis wandelde voort met zijn hoed in de eene, en met zijn stok en zakdoek in de andere hand, gelijk in de straten der stad, maar nu altijd een weinigje schuinsrechts in zijn houding, vanwege zijn vurige begeerte om, naar de aanwijzing van den commies, rechtsom te slaan. De gelegenheid deed zich echter niet op, en de heer Bruis stond eindelijk vlak voor een vrij breed water en vlak naast een vuilnishoop met vele bloemkoolstruiken, saladebladeren, potscherven, verlepte ruikers, en doornappels, die, midden in de verrotting bloeiende, hun bedwelmenden geur in de lucht verspreidden.

Het was blijkbaar dat de heer Bruis de verkeerde laan had ingeslagen, en hoewel de vuilnishoop onaangenaam was, deed toch de nabijheid van het water hem zooveel genoegen, dat hij besloot daar een oogenblik uit te rusten alvorens hij terugkeerde. Hij zette zich tot dat einde zoo dicht mogelijk aan den waterkant neder, en met zijn zakdoek waaierende, en met zijne rede zijn ongeduld afkoelende, slaagde hij er vrijwel in zich een weinigje tot kalmte te brengen. Rechts en links langs den oever kijkende, bemerkte hij aan zijn linkerhand op eenigen afstand een vierkanten zeegroenen koepel, waarin zich eenige menschen bewogen, en, hoewel hij ze niet kon onderscheiden, was het als of 't hem ingegeven werd, dat dit het Veldzicht van zijn vriend den dokter wezen moest; en dat het dien naam dragen kon, bewees het vergezicht aan den overkant van de vaart; want het was weiland links en rechts, ver en wijd, tot aan den blauwen horizont; niets dan groen en geel en zonnig weiland!

De heer Bruis nam den wandelstaf weder op, ging de laan terug, en was weder op den singel. Weldra deed zich een andere laan aan hem voor, die hij echter goedvond eer hij ze intrad, eens af te gluren. Hij zag dan ook dat er spoedig gelegenheid zou zijn rechtsom te slaan, en dit gedaan hebbende was hij ook al heel gauw bij het witte paaltje. Toen ging hij links en toen weer rechts, en hij was naar alle gedachten in de ‘Meester-Morislaan’.

[1] Voor een tuindeur, die aanstond, zat een klein kind met een zwart jurk-
[2] jen aan, een zwart mutsje met een zwart kantjen er om op, en een zwart
[3] gezichtje voor, zich vermakende met een pompoen en verscheidene aardap-
[4] pelschillen.

[5] ‘Is dit de Meester-Morislaan, lief kind?’ vroeg de heer Bruis.

[6] Het kind knikte van ja.

[7] ‘Waar is hier ergens Veldzicht?’

[8] Het kind zei niets.

[9] De heer Bruis werd moeilijk, niet zoo zeer op het kind, maar op de ver-
[10] borgenheid van Veldzicht.

[11] ‘Weetje 't niet?’ vroeg hij, een toon of drie te hard.

[12] Het kind liet den pompoen en de aardappelschillen vallen, stond op,
[13] begon te huilen, en liep den tuin in.

[14] De heer Bruis zuchtte. De ‘Meester-Morislaan’ scheen zeer lang te zijn,
[15] en de tuindeuren waren menigvuldig. Hij las allerlei namen. Namen van
[16] ophef en grootspraak, als: Schoonoord, Welgelegen, Bloemhof, Vreugde-
[17] rijk; namen van tevredenheid en berusting, als: Mijn genoegen, Weltevre-
[18] den, Buitenrust; naïeve namen, als: Nooit gedacht, Klein maar Rein, Hierna
[19] beter; maar ook een aantal geographische, als: Nabij, Bijstad, Zuiderhof; en
[20] optische, als; Vaartzicht, Weizicht, Landzicht, Veezicht, Veelzicht, - dit
[21] laatste leek in de verte al heel veel op Veldzicht, maar het was toch Veldzicht
[22] niet.

[23] Eindelijk waren er twee deuren, daar niets op te lezen stond dan Q 4 N$^{o.}$
[24] 33 en Q 4 N$^{o.}$ 34. Een van die beide deuren kon Veldzicht zijn! De heer
[25] Bruis, hoe driftig ook en ongeduldig, was bescheiden. Hij ging N$^{o.}$ 33 voor-
[26] bij, om niet het eerste het beste voor Veldzicht aan te zien, en klopte aan
[27] N$^{o.}$ 34.

[28] Na een poosje wachtens, werd hem opengedaan door een zeer lange,
[29] statige, prentachtige dame, met een rouwjapon aan, een wit kemelshaar los-
[30] hangend doekje op haar schouder, een zwarten hoed, die zij voor de zon
[31] zeer voorover op haar neus had gezet, een groenen bril, een klein bewijs van
[32] baard op haar bovenlip, en een boek in de hand.

[33] ‘Is hier Veldzicht, mevrouw?’ vroeg de heer Bruis.

[34] Waarom zag hij niet dat het geen mevrouw was?

[35] ‘Neen, menheer!’ antwoordde de juffrouw verschrikt voor een ‘vreem-
[36] den man’, misschien wel meenende dat het iemand was, die haar bestelen
[37] wilde: ‘dat's hier áldernaast,’ en toe vloog de deur.

[38] De heer Bruis klopte aan Q 4 N$^{o.}$ 33.

Nicolaas Beets, *Camera Obscura*

aant. Hoe aardig het was

[3] ‘Jansje! daar wordt geklopt;’ riep een vrouwelijke stem.

[4] ‘Ik hoor het wel, juffrouw!’ riep Jansje.

[5] Het was evenwel meer dan waarschijnlijk dat Jansje er niets van
[6] gehoord had; nademaal zij allerijselijkst veel pleizier had met den tuin-
[7] knecht, die haar met water gooide.

[8] Mijnheer Bruis had juist lang genoeg bij den vuilnishoop uitgerust om
[9] een lief plan van verrassing te vormen. Zoodra Jansje hem dus opendeed en
[10] hem onderricht had dat dit dégelijk Veldzicht was, en dégelijk Dr. Deluws
[11] tuin (want daarin scheen de stem uit het pothuis toch maar gelijk te hebben,
[12] dat het een Tuin was en geen Buiten) zeide hij:

[13] ‘Goed, meidlief! wijs me dan den weg maar naar den koepel; ik ben een
[14] oud vriend van mijnheer; ik wou mijnheer maar verrassen.’

[15] ‘Wil ik dan niet eerst gaan zeggen dat meheer er is?’ vroeg Jansje.

[16] ‘Vooral niet, kind; ga maar vooruit, wilje?’

[17] De tuin was een lange smalle strook langs de vaart, aan welker oever de
[18] heer Bruis eenige oogenblikken te voren een weinig adem geschept had, zag
[19] allerschrikkelijkst groen, en had niet dan zeer smalle wandelpaadjes, aan
[20] weerskanten met aardbeiplanten omzoomd. Die er inkwam stond billijk
[21] verbaasd, dat het mogelijk geweest was zoo veel appel- en pereboomen, zoo
[22] veel aalbes- en kruisbesstruiken in zoo'n klein bestek bijeen te dringen, en
[23] was gedurig genoodzaakt te bukken voor de eersten en uit den weg te gaan
[24] voor de laatsten. In één woord, het was wat de steelui met verrukking een
[25] ‘vruchtbaar lapje’ noemen, en waar zij onbegrijpelijk veel wil van zouden
[26] hebben, indien de buitenlui er niet dichter bij woonden, vroeger opstonden,
[27] en eer wisten dan zij, wanneer ieder bijzonder ooft geschikt zou wezen om
[28] geplukt te worden.

[29] ‘Warm weertje vandaag, meheer!’ zeide Jansje, toen men een eindje
[30] voortgewandeld was, en zij meelijden begon te krijgen met het hijgen en
[31] blazen van den gezetten heer achter haar.

[32] ‘Ja kind, schrikkelijk, schrikkelijk!’ zei Bruis; ‘is er niemand in den
[33] tuin?’

[34] ‘De familie is op den koepel,’ was het antwoord, ‘behalve juffrouw
[35] Mientje, die daar zit te lezen.’

[36] Jansje en de heer Bruis, het slingerende paadje volgende, kwamen op dit
[37] oogenblik aan den waterkant, en werkelijk zat daar, onder een klein treur-
[38] cypresje, op een smal gazonnetje, de oudste dochter van zijn vriend Deluw,
[39] op een groene tuinbank, met handschoentjes aan, een boek in de hand en
[40] een hondje aan hare voeten ‘Buitentje te spelen’, zich ergerende dat er in het

laatste uur niemand aan den overkant voorbij was gegaan, en dat er geen mensch in de trekschuit gezeten had.

Zij liet het hoofd zeer plechtig op de borst vallen, toen de heer Bruis haar groette; maar het hondje vloog op en blafte radeloos tegen den amechtigen, die het dolgraag een slag met zijn bamboes gegeven had; dan, hij durfde niet, omdat het een juffershondje was, en hij zijn vriend juist niet verrassen wilde door met een moord te beginnen.

De zeegroene koepel deed zich nu weldra op. Hij scheen vrij ruim te zijn, en had nog een klein bijkamertje, met een schoorsteentje en een vuurplaat om water op te koken, een tang, en een kastje daar niets in was. Alle deze wonderen begreep Bruis reeds op een afstand. De koepel zelf ging met een trapjen op.

'Dankje, meisje!' zei hij tot Jansje, toen hij op tien passen van den koepel was, en langzaam sloop hij er naar toe. Gelukkig waren de blinden voor de ramen aan den tuinkant dicht gelaten en was de deur niet van glas, als anders aan die kijkkasten het geval wel wezen wil. De heer Bruis kon dus zijn plan van verrassing zeer wel uitvoeren. Welk een aandoenlijk genoegen stelde hij er zich van voor! Geheel zijn hartelijk en vriendschappelijk gemoed schoot vol. In geen zestien jaren had hij zijn goeden 'Zwarten Daan', zooals Deluw aan de academie genoemd werd, gezien; en hoe zou hij hem vinden? Aan de zijde eener beminnelijke gade, omringd van bloeiende kinderen! Ja, met grijzend haar in plaats van zwart, maar met hetzelfde hart in den boezem, open voor vriendschap, vreugde en gezelligheid!

In de vreugd, die hem deze gedachte verwekte, bemerkte hij de luide kreten niet, die in den koepel opgingen.

Hij sloop de trappen op en opende de deur met den allervriendelijksten lach, die ooit op het geblakerde gelaat van een afgemat dik man gerust heeft.

Welk een tafereel!

Het was een kwade jongen van een jaar of zes, die geweldig schreeuwde en stampvoette; het was een vader, rood van gramschap, die was opgestaan, zich aan de tafel vasthield met de eene hand, en met de andere geweldig dreigde; het was een moeder, wit van angst, die den jongen tot bedaren zocht te brengen; het was een groote knaap van dertien jaar met een bleek gezicht en blauwe kringen onder de oogen, die met de ellebogen op de tafel en een boek vóór zich, om het tafereel zat te lachen; het was een klein meisje van vijf jaar, dat zich aan mama's japon schreiende vastklemde. Het was Dr. Deluw, zijne beminnelijke gade, en zijn bloeiend kroost.

'Ik wil niet,' gilde de jongen, den stoel omschoppende, die het dichtst bij stond.

aant.

[1] ‘Oogenblikkelijk!’ schreeuwde de vader, schor van woede, ‘of ik bega
[2] een ongeluk!’

[3] ‘Bedaar, Deluw!’ smeekte de moeder: ‘hij zal wel gaan.’

[4] ‘Neem me niet kwalijk, mijnheer!’ zei de dokter, moeite doende om zich
[5] redelijk in te houden; ‘die jongen maakt het me lastig. Ik zal u zoo terstond
[6] te woord staan;’ en hij pakte den nietwiller bij den kraag.

[7] ‘Och gut; scheur zijn goed niet, Deluw!’ vleide de moeder; ‘hij gaat
[8] immers al.’

[9] ‘Laat *mij* maar begaan,’ zei de dokter, en hij sleepte den snooden zoon,
[10] die, ondanks het gunstig gevoelen door zijne moeder omtrent zijn gehoor-
[11] zaamheid geuit, geen voet verzette, den koepel uit, in het bijvertrekje, waar
[12] hij hem in het turfhok opsloot.

[13] ‘Neem me niet kwalijk, mijnheer,’ zei mevrouw Deluw middelerwijl op
[14] hare beurt tot den binnengekomene, ‘ik ben zoo van me streek; ik ben
[15] mezelve niet.’ En om het te bewijzen viel zij op een stoel neder.

[16] ‘Ik geloof dat het goed zal wezen dat ik eens in de lucht ga,’ ging zij
[17] voort.

[18] ‘Gêneer u niet, mevrouw!’ zei de uit de koets gevallen academievriend
[19] van haar echtgenoot. En zij ging naar buiten; met het snikkende kind nog
[20] altijd hangende aan haar japon.

[21] De jonge heer Deluw, met de bleeke wangen en de blauwe kringen, bleef
[22] alleen met den heer Bruis, en keek hem met onbeschaamde blikken aan.

[23] ‘Ik zal die burenplagers wel krijgen,’ zei Dr. Deluw weer binnenko-
[24] mende, daar hij het noodig achtte voor den vreemdeling de misdaad te noe-
[25] men van zijn zoon, opdat deze hem niet voor een onrechtvaardig en hard-
[26] vochtig vader houden zou. ‘Mag ik vragen?...’

[27] ‘Buikje!’ riep de goedhartige dikkerd, met een gullen lach op zijn purpe-
[28] ren wangen.

[29] Nu, het woord buikje, diminutief van buik, is een zeer bekend woord;
[30] althans voor een geneesheer. Echter kwam het dezen geneesheer, uit den
[31] mond van een vreemdeling, in dit oogenblik vrij ongepast voor. Daarom
[32] zette de heer Dr. Deluw groote oogen op.

[33] ‘Buikje!’ herhaalde de heer Mr. Bruis.

[34] De heer Dr. Deluw dacht dat hij een krankzinnige voor zich zag, en daar
[35] hij pas zeer boos was geweest, stond hij op het punt om het andermaal te
[36] worden, vermits het toch in ééne moeite door kon gaan, en hij het waarlijk
[37] anders zeer zeldzaam en niet dan met *veel* moeite werd.

[38] ‘Wat belieft u, mijnheer?’

[39] ‘Wel, hebje dan niet met Buikje gegeten?’

[40] De heer Dr. Deluw herinnerde zich geen ander eten dan met zijn mond.
[41] Hij trok de schouders op.

[1] ‘Hij is zeker in dien tijd nog vrij wat gezetter geworden, Zwarte Daan!’
[2] zei de dikke man opstaande van den stoel, waarop hij gezeten was.

[3] ‘Bruis!’ riep eensklaps Dr. Daniel Deluw uit. ‘Dat's waar ook, ik heette
[4] Zwarte Daan, en jij heette Buikje; ik zou je niet gekend hebben, man! Wat
[5] benje veranderd! Samen gegeten. Welzeker, welzeker. In de Pleizierige Saus-
[6] kom.’ Maar den toon van vroegere gemeenzaamheid even spoedig latende
[7] varen: ‘Wat mag ik u aanbieden, heer Bruis?’

[8] De uitdrukking ‘heer Bruis’ was ongetwijfeld een middending tusschen
[9] kortweg ‘Bruis’ als vroeger, en ‘mijnheer’ als nooit.

[10] ‘Waar is me vrouw, weet u dat ook?’ vroeg de dokter.

[11] ‘Ze is een weinig van haar streek,’ zei Bruis, ‘en daarom is ze eens in de
[12] lucht gegaan.’

[13] ‘Willem, ga mama opzoeken!’ zei Dr. Deluw.

[14] Willem stond vadsig op, rekte zich uit, ging aan de deur van den koepel
[15] staan, en schreeuwde zoo luid hij kon: ‘Mama!’

[16] Daarop ging Willem weer zitten, en keek over zijn boek heen.

[17] ‘Ik wil er uit,’ gilde de jongen in het turfhok, en trapte tegen de deur.

[18] ‘Wat zal ik je zeggen,’ zei Dr. Deluw, ‘die knapen tergen je geduld wat! -
[19] U heeft geen kinderen, meen ik.’

[20] ‘Geen een,’ zei de dikke man, die intusschen van dorst versmachtte; ‘tot
[21] mijn spijt,’ voegde hij er met een zucht bij, ofschoon het tafereel, dat hij
[22] voor oogen had gehad, die spijt juist niet had verzwaard.

[23] Mama kwam binnen.

[24] ‘Dit is mijnheer Bruis, liefste!’ zei de dokter, ‘van wien ik u zoo dikwijls
[25] gesproken heb.’

[26] Maar mevrouws gelaat drukte uit, dat zij er zich niets van herinnerde.
[27] Mevrouw Deluw nu was eene zeer preutsche dame.

[28] ‘Zal ik mijnheer een kop thee presenteeren?’ sprak zij; en naar een
[29] kastje gaande, dat van droogte nooit sloot, haalde zij er een gebloemden
[30] kop en schotel uit te voorschijn.

[31] De heer Bruis had alles willen geven voor een glas bier of een glas wijn
[32] en water. Maar het was hem opgelegd, zoo moe en verhit als hij was, in een
[33] brandendheeten koepel thee te drinken. - Ook brengt het vrouwelijk stelsel
[34] van een zalig behelpen niet mee dat men in een ‘tuin’ van alles krijgen kan;
[35] en ook is het eigenaardig dat er in een theetuin niets anders *is* dan thee.

[36] De heer Bruis zette alzoo zijn heete lippen aan een heeter kop thee.

[37] ‘Mag ik u om nog een weinig melk verzoeken?’

[38] Dr. Deluw merkte wel dat zijn academievriend liever iets kouds had
[39] gehad, en maakte duizend ontschuldigingen over de slechte ontvangst in
[40] een koepel, waar men alleen maar van tijd tot tijd heenging om de kinderen
[41] genoegen te doen. ‘Jammer dat hier geen kelder is,’ voegde hij er bij.

[1] ‘Der is een turfhok!’ schreeuwde de stoute jongen uit al zijn macht, uit
[2] de plaatszelve die hij noemde.

[3] ‘Die ondeugd,’ zei de moeder met een klein lachje.

[4] ‘Heeft mijnheer noch meer relatiën te -?’ vroeg mevrouw Deluw aan
[5] den heer Bruis, de stad noemende, die ik nog niet genoemd heb.

[6] ‘Verschoon mij, mevrouw,’ zei de heer Bruis, ‘ik ken er niemand dan
[7] mijnheer uw man; - schoon onze kennis al wat verjaard is,’ voegde hij er
[8] zuchtend bij.

[9] ‘Dat gaat zoo,’ zei mevrouw Deluw; ‘nog een kopje thee?’

[10] ‘Dank u, dank u!’

[11] Mevrouw Deluw stond op, neeg, en verklaarde, ‘dat mijnheer haar wel
[12] een oogenblik zou willen excuseeren’; waarop zij vertrok. Het vijfjarig kind
[13] huilde niet meer, maar hing toch nog steeds aan haar japon en toog mede.

[14] Toen zijn vrouw vertrokken was, kwam het vriendenhart van dokter
[15] Deluw weer boven. Gaarne zou hij zich met zijn ouden makker nog eens
[16] hebben verdiept in oude dingen, in de genoegens van Leiden, in herinnerin-
[17] gen van de Pleizierige Sauskom, in wat niet al? Hij vond het evenwel beter,
[18] daartoe zijn gluiperigen dertienjarige te verwijderen.

[19] ‘Ik kan niet begrijpen, Willem! waarom je niet reis wat gaat hengelen.’

[20] ‘Hengelen!’ zei de gluiperd, zijn tong uitstekende, ‘'t is ook wat lekkers!’

[21] ‘Of wat schommelen met je zuster.’

[22] ‘Ajakkes, schommelen!’

[23] ‘De jonge heer schijnt van lezen te houden,’ zei de heer Bruis.

[24] ‘Ja somtijds, als 't reis niemendal te pas komt,’ antwoordde Dr. Deluw.

[25] Gluiperige Willem werd boos, loerde naar den heer Bruis, sloeg zijn
[26] boek met alle macht dicht, stiet het over de tafel dat het een heel eind voort-
[27] schoof, tot groot levensgevaar van het leege theekopje van den bezoeker,
[28] schopte zijn stoel om, welke handelwijze een specialiteit der jongere Deluws
[29] scheen te zijn, pruttelde iets tusschen zijn leelijke tanden, achter zijn dikke
[30] lippen, en vertrok, hevig met de deur smijtende.

[31] ‘Och, die humeuren!’ zei de gelukkige echtgenoot en vader.

[32] Ondertusschen was nu de baan schoon voor het hernieuwen der
[33] vriendschap. De heeren staken ieder een sigaar op en begonnen over Leiden
[34] te spreken; en het zou juist genoegelijk geworden zijn, toen Jansje, die altijd-
[35] door met den tuinknecht had gestoeid, rood als een koraal binnenkwam,
[36] om te zeggen dat ‘daar een knecht was van mevrouw van Alpijn, of dokter
[37] asjeblieft reis *oogenblikkelijk* dáár wou komen, want dat mevrouw zoo
[38] naar was’.

[39] ‘Zeg dat ik aanstonds kom,’ zei Dr. Deluw tot de dienstmeid, en daarop
[40] tot zijn vriend: ‘Ik denk niet dat het veel te beduiden zal hebben, 't Is misera-
[41] bel in ons vak, dat de menschen je om alle wissewasjes laten halen.’

[1] Deze phrase nu, is een doktersphrase, die ik meermalen gehoord heb,
[2] zonder te begrijpen, waarom een geneesheer rede heeft om het den men-
[3] schen kwalijk te nemen dat zij hem niet uitsluitend in doodelijke gevallen
[4] ontbieden. Moest het niet veeleer de patiënt zijn, die zich beklaagde dat zijn
[5] arts hem voor alle wissewasjes een visite aanschreef?

[6] Hoe het zij, Dr. Deluw maakte zich gereed om naar dit wissewasje van
[7] mevrouw van Alpijn te gaan zien.

[8] ‘Het zal wel anderhalf uur aanloopen eer ik terug kan zijn,’ zei hij, op
[9] zijn horloge kijkende; ‘vind ik u dan nog hier?’

[10] ‘Ik weet het niet,’ zei Bruis, die stellig plan gehad had dien nacht in de
[11] ongenoemde stad bij zijn vriend te logeeren; ‘ik wou zien dat ik van avond
[12] nog verderop kwam.’

[13] ‘Kom, kom,’ zei de dokter, ‘ik kom u hier afhalen, en gij soupeert met
[14] ons in de stad?’

[15] ‘Ik weet niet,’ antwoordde Bruis, die gaarne gezien had dat mevrouw
[16] bij deze uitnoodiging tegenwoordig geweest ware.

[17] ‘Enfin!’ zei de dokter: ‘wij zullen zien; ik zal u nu bij mijn vrouw brengen.’

Hoe voortreffelijk zij was

[22] Mevrouw Deluw was niet ver af, bezig met Jansje te beknorren over het
[23] leven dat zij maakte; ‘zij wist ook niet,’ zei ze met een oog op den tuin-
[24] knecht, ‘waarom er altijd wat aan dien tuin gedaan moest worden, als de
[25] familie er in was.’

[26] Deluw droeg zijn vriend aan zijne vrouw op, en wilde vertrekken.

[27] ‘Nog een woordje!’ zei mevrouw Deluw.

[28] ‘Wat, liefste?’ zei de dokter.

[29] ‘Zou daar niets aan te doen zijn?’

[30] ‘Waaraan?’

[31] ‘Aan die jongens.’

[32] ‘Welke jongens? Willem en...’

[33] ‘Och neen! aan die jongens daar in 't veld.’

[34] ‘Wat wou je dan hebben dat er aan gedaan werd?’

[35] ‘Dat het ze verboden werd,’ zei mevrouw de doctorin.

[36] ‘Maar lieve, daar hebben we immers 't recht niet toe;’ zei de dokter.

[37] ‘Nu, ik vind het dan al heel indécent, en vooral voor Mientje, die daar
[38] altijd onder den cypres zit; zou je niet...’

[39] De dokter hoorde niet, maar was al weg.

[40] Dit staaltje van echtelijke samenspraak betrof een vijftal knapen van
[41] acht of negen jaar, die zich op een kwartier afstands van Veldzicht in het

aant.

[1] weiland bevonden, en het op dien brandendheeten achtermiddag veel fris-
[2] scher vonden in het water van den tocht dan in hunne kleederen.

[3] ‘Uw oudste dochter,’ zei Bruis, toen hij met mevrouw Deluw alleen was,
[4] ‘schijnt veel van de eenzaamheid te houden.’

[5] ‘O ja, mijnheer! ik beleef heel veel pleizier aan dat meisje. Ze is altijd
[6] met een of ander boek in de weer; ik verzeker u dat zij haar Fransch nog
[7] beter verstaat dan ik; zij leest Engelsch, en Hoogduitsch ook.’

[8] ‘Kom aan,’ zei de heer Bruis; ‘dat 's pleizierig. Ja, hier in Holland zijn
[9] zulke heerlijke gelegenheden voor dat alles.’

[10] Mevrouw Deluw meende dat deze opmerking de verdiensten van haar
[11] welp verkleinde.

[12] ‘Het scheelt veel, mijnheer!’ antwoordde zij, ‘hoe men van die gelegen-
[13] heden profiteert; en mijn dochter studeert veel, studeert eigenlijk altijd.
[14] Haar grootste genoegen is studeeren; en ze houdt zich ook niet op met al die
[15] dingen, waar een meisje van haar jaren anders gewoonlijk pleizier in heeft.’

[16] De heer Bruis hield niet van zulk soort van meisjes.

[17] ‘Hoe oud is uw dochter?’ vroeg hij.

[18] ‘Zestien jaren,’ zei mevrouw Deluw, haar hoofd oprichtende met moe-
[19] derlijke majesteit.

[20] ‘Flos ipse;’ prevelde de heer Bruis.

[21] ‘En zoo als ik zeg,’ ging mevrouw Deluw voort; ‘Engelsch, Fransch en
[22] Duitsch. Ik geloof dat ze nu weer met een Engelsch boek is uitgegaan. Heeft
[23] u haar niet gezien?’

[24] ‘Ik heb een dame gezien die onder een boom zat te lezen,’ zei de heer
[25] Bruis, die anders niet gewoon was een meisje van zestien jaar eene dame te
[26] noemen; maar hij dacht: Engelsch, Fransch en Duitsch, en altijd lezen!

[27] ‘Och, dat is haar lievelingsplekje,’ zei mevrouw Deluw; ‘wij zullen haar
[28] eens gaan opzoeken. Het is er koel, en wij kunnen er uitrusten.’

[29] Zij naderden het lievelingsplekje; de dochter stond op, en neeg nog-
[30] maals voor den heer Bruis.

[31] Mevrouw Deluw ging naast haar dochter op de tuinbank zitten, de heer
[32] Bruis vond er een stoel.

[33] ‘Wij komen hier wat bij je zitten, Mina. Wat lees je daar weer, kind?
[34] vast weer Engelsch?’

[35] ‘Och neen, mama! 't is maar zoo'n boek; ik wist zoo gauw niet wat ik
[36] mee zou nemen; ik zag dit liggen. Is Jantje weer zoet?’

[37] Er was iets zeer schichtigs en onrustigs in het gelaat van Mientje. Het
[38] was, om de waarheid te zeggen, geen heel mooi meisje; ook al bleek, en met
[39] iets heel leelijks in de oogen, die altijd ter zijde uitkeken; daarbij had zij als
[40] waren 't zenuwachtige trekken in haar gezicht, die den heer Bruis niet aan-
[41] stonden.

aant.

[1] Mevrouw Deluw drong er niet op aan om het boek te zien. Voor zoover
[2] de heer Bruis merken kon, had het eene sterke gelijkenis op zeker werkje,
[3] getiteld ‘Amours et Amourettes de Napoléon’, waaruit zonder twijfel veel
[4] stichtelijks is te leeren voor een meisje van zestien jaar.

[5] Eenige oogenblikken zat het drietal daar neder, terwijl mevrouw Deluw
[6] enkel het woord voerde tegen haar dochter, om gezegden uit te lokken, die
[7] hare groote voortreffelijkheden aan den dag konden brengen; en dan
[8] schudde zij weder eens het hoofd over de badende kleine jongens, een kwar-
[9] tier uurs verre in het land.

[10] ‘O!’ zei Mina, en haar vingers trilden zenuwachtig over haar boek, dat
[11] zij eigenlijk aan stuk zat te maken: ‘O! het is naar, dat het hier zoo onvrij is.’

[12] Op dat oogenblik werd haar naam met eene half ingehouden stem uit-
[13] geroepen.

[14] ‘Je wordt geroepen, kind!’ zei mevrouw Deluw.

[15] ‘Neen, mama,’ zei Mina, en scheurde den omslag bijna van het boek af.

[16] De heer Bruis sloeg met zijn stok boterbloemen en kransjes van 't gras.

[17] ‘Mina!’ riep de stem op denzelfden toon; ‘waarom kom je nou niet?
[18] Den ouwe is naar de stad; en Jansje zegt dat mamalief op den koepel zit met
[19] een vreemden snoes.’

[20] Mamalief zag dochterlief aan. De vreemde snoes deed alsof hij het niet
[21] merkte en, dicht aan de vaart getreden, scheen hij al zijn aandacht te wijden
[22] aan een voorbijvarende trekschuit, welke hij dolgraag ‘volk mee’ had toege-
[23] roepen, had hij zijn valies en jas maar gehad.

[24] Mevrouw Deluws oogen schoten vonken uit; zij kneep Mina in den
[25] arm. ‘Wat beteekent dat?’ fluisterde zij; maar zij wilde ten overstaan van
[26] den vreemde geen ‘scène maken’.

[27] ‘Hoor reis,’ vervolgde de stem, ‘geen kuren! Ik weet heel wel dat je daar
[28] zit, maar ik durf daar niet komen; hier staat je stoeltje nog van laatst, en hier
[29] kan niemand me zien.’ Hij zweeg een oogenblik. ‘Maar wat kan 't mij ook
[30] schelen, als den ouwe maar uit is!’

[31] Pof; daar sprong iemand van de schutting van N$^{o.}$ 32; de boomen ritsel-
[32] den; en op het lievelingsplekje der voortreffelijke verscheen een opgescho-
[33] ten knaap van de jaren om op de conrectorschool te gaan, met een blauwe
[34] pet en een rond buis, en met een zeer dom, ondeugend en brutaal gezicht.

[35] ‘Dat's iets anders!’ zei de opgeschoten knaap, zooras hij mama Deluw
[36] en den heer Bruis bemerkte.

[37] ‘Jongeheer!’ begon mevrouw Deluw, bevende van woede.

[38] ‘Is Willem hier niet?’ vroeg de opgeschoten knaap, imperturbabel.

[39] ‘Neen, jongeheer!’ antwoordde mevrouw Deluw, ‘en al was hij hier,
[40] Willem mag niet omgaan met een jong mensch, die me dochter toe durft
[41] spreken, op een manier, die... die... die is, zoo als u gedaan heeft...’

aant.

[1] ‘Dat's iets anders,’ zei de opgeschoten knaap, ‘maar ik kan 't niet helpen
[2] dat uw dochter mij naloopt. Haar stoeltje staat bij de schutting; niet waar,
[3] Mien?’

[4] ‘Je bent een gemeene jongen,’ zei Mien, op haar lippen bijtende; ‘ik heb
[5] je nooit gekend, ik wil je niet kennen.’

[6] ‘Dat's iets anders!’ antwoordde hij alweer, want dat gezegde was waar-
[7] schijnlijk in die dagen op de conrectorschool onder de beschaafde vertalers
[8] van Livius en Virgilius aan de orde, - en zich omdraaiende: ‘Compliment
[9] aan den dokter.’

[10] Hij maakte zich gereed fluitende het tooneel te verlaten.

[11] Op dit oogenblik kwam Willem, ‘die met zulk soort van knapen niet
[12] mocht omgaan’, op.

[13] ‘Ha!’ zei de opgeschoten knaap; ‘daar heb je dat lieve jongetje, dat
[14] driemaal in de week den bink steekt. Dat 's iets anders. Willempje? hoe sma-
[15] ken de versche eiertjes uit het kippehok van den melkboer?’

[16] En ‘Willempje’ bij de hand trekkende, lachte de opgeschoten knaap
[17] recht smakelijk.

[18] ‘Het zal mijn tijd worden, mevrouw!’ zei de heer Bruis, zich houdende
[19] alsof hij niets gehoord had en uit een diep gepeins ontwaakte.

[20] ‘Groet uw man nog wel hartelijk, maar het wordt wat laat. Dank uwe
[21] vriendelijke receptie! Je dienaar, juffrouw Deluw; dag, jonge heeren!’

[22] En eer mevrouw Deluw, die natuurlijk ‘allerijselijkst confuus’ was, iets
[23] zeggen kon, had de heer Bruis het lievelingsplekje reeds verlaten.

[24] Hij haastte zich door de smalle kronkelpaden zijn weg te zoeken.

[25] ‘Buikje!’ klonk het met een sarrigen lach uit een der omhoepelde appel-
[26] boomen.

[27] De heer Bruis voelde al zijn bloed naar 't hoofd stijgen; want het was de
[28] stem van den zesjarigen knaap, die zooras zijn vader de hielen gelicht had,
[29] natuurlijk was losgebroken.

[30] De heer Bruis draaide zich naar alle kanten om, ten einde den kwajon-
[31] gen te vinden, maar hij zag hem niet. Echter kon hij niet nalaten eene bewe-
[32] ging met zijn bamboes te maken, alsof hij hem een duchtigen slag toediende.

[33] Hij kwam aan de deur; maar, onbekend met de geheimen van het slot,
[34] duurde het vrij wat, eer hij er in slaagde die open te krijgen, waarin hem
[35] natuurlijk zijn haast en schutterigheid tegenwerkten; terwijl de jongen in
[36] den appelboom, met allerlei verandering van stem, zijn academischen alias
[37] bleef herhalen.

[38] ‘Goddank!’ zei de heer Bruis uit den grond van zijn hart, toen hij de
[39] Meester-Jorislaan uit was, met het vaste voornemen om zich naar het eerste
[40] logement het beste in de stad, die ik nooit noemen zal, te spoeden. Hij was
[41] juist nog niet veel *koeler* geworden.

aant.

[1] ‘En nu uw vriend, Dr. Deluw!’ vroeg mevrouw Bruis, toen haar goedhartige
[2] echtgenoot, acht dagen daarna, aan hare zijde van de vermoeienissen der
[3] reis zat uit te rusten, zich verkwikkende aan een groot glas rijnschen wijn
[4] met bruisend fachingerwater en suiker.

[5] ‘Ben je daar prettig ontvangen? Was hij niet opgetogen u te zien? Heeft
[6] hij een lieve vrouw en mooie kinderen?’

[7] ‘Mijn vriend Dr. Deluw, wijflief! heeft een heelen mooien theetuin, een
[8] vrouw, twee zonen en twee dochters, waar hij veel pleizier aan beleeft,
[9] vooral aan de oudste dochter.’

[10] Toen roerde hij nog eens in zijn groot glas wijn, fachingerwater en sui-
[11] ker, en dronk het in ééne teug uit.

aant. Verre vrienden

[5] Het is eene onbeschrijfelijke gewaarwording en een geheel eigensoortig
[6] genoegen, een vriend uit verre landen, na langdurige scheiding, weder te
[7] zien. Ik heb het eens in vollen nadruk gesmaakt. Geheel onverwacht trad er
[8] mij een onder de oogen, dien ik voor toen ruim vijf jaar met vele tranen had
[9] vaarwel gezegd, en van wien ik sedert maar weinig had vernomen. Het was
[10] Antoine - van Constantinopel. Een eerwaardige afstand, van hier tot den
[11] Bosporus, lezer! en die ik hoop dat u met eerbied voor ons beiden vervullen
[12] zal; me dunkt althans dat het mij zeer belangrijk maakt, zoo ver van huis
[13] een vriend te hebben; en toch, ik zag liever al mijne vrienden binnen de gren-
[14] zen van dit goede Holland.

[15] Om de waarheid te zeggen, het behoort onder de domme streken mijner
[16] jeugd, dat ik zoo dikwijls met vreemdelingen in vriendschap ben vervallen;
[17] gelijk ik het dan ook, door ondervinding wijs, iedereen die een gevoelig hart
[18] in de borst heeft, stellig afraad; want! vroeger of later, slaat hun uur, en zij
[19] vertrekken, de één voor, de ander na, naar de vier hoeken des winds, zonder
[20] iets achter te laten dan een treurend herdenken, en een albumblaadje. Ik heb
[21] vrienden in Engeland, vrienden aan de Kaap, vrienden in Turkije, te Bata-
[22] via, in Demerary, in Suriname! Met enkele, de dierbaarste, houd ik een gere-
[23] gelde briefwisseling; maar wat zijn brieven op zulk een verren afstand? Zij
[24] kunnen ons de betrekkingen en toestanden, waarin onze vrienden verkee-
[25] ren, niet duidelijk maken! Van anderen heb ik, na het eerste bericht van
[26] behouden thuiskomst, niets meer vernomen. De meeste zal ik nooit weder-
[27] zien; zij zijn, ongestorven, dood voor mij. Vele weten niet eens dat ik som-
[28] tijds en met innige liefde aan hen denk, en ik zou wenschen, dat Hildebrand
[29] wereldberoemd ware, en dit zijn boek overal verspreid en gelezen, opdat zij
[30] dit ten minste weten mochten!

[31] Neen! ik had het nooit moeten doen. Welke goede jongens zij ook
[32] waren, hoe verlokkend hun omgang, hoe belangrijk hun verkeer, hoe inne-
[33] mend hun manieren, hoe met mijn smaak overeenkomstig hun smaak ook
[34] zijn mochten, ik had hen op een afstand moeten houden; ik had mijn hart
[35] beter moeten bewaken; ik had, zoodra ik een enkel zaadje van vriendschap
[36] voelde kiemen, het moeten onderdrukken en tegen mijn gevoel te velde
[37] trekken, zoo als een verstandige molenaarsdochter doen zou, wanneer zij
[38] bemerkte dat zij bij ongeluk op een prins of een bisschop verliefd geraakte.
[39] Ik zou dan ettelijke keeren minder met den mond vol tanden hebben ge-
[40] staan, waar ik zoo gaarne duizend lieve en hartelijke woorden had gespro-
[41] ken; want afscheidnemen is een moeielijk ding! Ik zou dan zoo dikwijls niet

aant.

[1] mal hebben staan kijken als er een stoomboot afvoer, of een wagen weg-
[2] reed; ik zou niet zooveel nachten hebben wakker gelegen met angst luiste-
[3] rende naar den storm, en gedenkende aan de vrienden die op zee waren;

‘Die met zoo weinig houts op zooveel waters drijven,
Voor wie de stormen, die hun razen over 't hoofd,
In 't schuimend golfgewoel geduchte teeknen schrijven,
Wier zin gevaar en dood belooft.

Het graf gaapt onder hen en dreigt hen allerwegen,
Hun doodskleed ligt geplooid en ruischt hun in 't gemoet;
Hun lijkzang klinkt hun oor in iedre windvlaag tegen -
O Heere, zij vergaan! tenzij gij hen behoedt!’

[15] Ik zou niet zoo dikwijls op eenzame wandelingen hebben stil gestaan bij
[16] plekjes, waar ik gewoon was iemand bij mij te zien, die nu verre, verre weg
[17] is en daar nooit meer zal komen. Die gedachte werpt een nevel over hunne
[18] schoonheid.

[19] Ondertusschen kan ik mijn geheugen niet genoeg prijzen voor de dien-
[20] sten, die het mij ten opzichte van mijne verre vrienden bewijst. Niet alleen
[21] roept het hunne namen en beeltenissen beurtelings met eene getrouwe
[22] nauwgezetheid voor mijn geest terug, maar ook brengt het duizend zeer uit-
[23] voerige tooneeltjes op het doek der camera obscura des terugdenkens.
[24] Vooral het uur des afscheids staat van ieder hunner in alle bijzonderheden
[25] mij voor den geest; de traan, de uitgestrekte hand, de bevende lip, de
[26] gedwongen lach, de laatste woorden, de wuivende zakdoek in de verte, het
[27] omgaan van den laatsten hoek, en het geheel verdwijnen! Dat alles voel ik
[28] nog; en dan zie ik weer rondom mij al de onverschillige gezichten, die niets
[29] met dat afscheid te maken hadden, schoon zij het bijwoonden; en dan voel
[30] ik weder de gewaarwording van eenen dierbaren vaarwel gezegd te hebben
[31] en na te staren, en terug te keeren tot de bedrijvige wereld, de drukte op
[32] straat, de drukte in huis en het ‘wat kan 't me schelen?’ gezicht van eene
[33] maatschappij, waarin iedereen zijn eigen vrienden heeft, en zijn eigen weg
[34] gaat. Waarde B-! die nu aan Afrika's zuidelijken hoek den pols van drieërlei
[35] rassen voelt en die, naar ik hoor, reeds de bruiloft gevierd hebt van de doch-
[36] ter uwer vrouw - (want gij hadt een zeer jonge weduwe getrouwd met drie
[37] lieve kinderen, en bij u te land trouwen de meisjes op haar veertiende jaar) -
[38] nog staat mij het geheele tooneel voor oogen van uw afscheid uit Leiden,
[39] toen gij voor vier jaren in de maand Juni met den Colombo uit zoudt zeilen.

[40] Het was zes uur in den morgen, toen het groote rijtuig voor moest
[41] komen, dat u naar Rotterdam zou brengen.

aant.

[1] Nog zie ik uwe bovenkamers in die zonderlinge verwarring, onafschei-
[2] delijk van het vertrek van iemand die met zijn geheele huishouden en al zijn
[3] meubelen optrekt; den vloer overdekt met koffers, sluitmanden, valiezen.
[4] Hier de minne, het kleine, lieve, en pas ontwaakte Wimpje aankleedende,
[5] die, verwonderd zoo vroeg gestoord te zijn, met de bruine oogjes, nog strak
[6] van den slaap, zat rond te turen; daar uwe vrouw voor den spiegel haar
[7] mooi haar in orde brengende; en ginds uzelv', op de knieën voor een klein
[8] zaktoilet, dat op een koffer stond, uw baard scherende; den kleinen Jan
[9] (wat zal hij al groot geworden zijn!) geheel gekleed en veel te vroeg klaar,
[10] met een blikken sabel en papieren patroontasch om, en een houten geweer-
[11] tje in den arm (een kind doet àlles spelende) tot de groote reis gereed. Mimi
[12] en Jansje, (het is immers Jansje, die getrouwd is?) uw kleinen Louis zoet
[13] houdende; onzen vriend F. (hij is reeds ter ziele, de goede jongen!) nog altijd
[14] slovende, zwoegende en sjouwende om het laatst gebruikte goed te helpen
[15] inpakken; en uw trouwsten vriend Bram, half door zijne gewone vroolijk-
[16] heid verlaten, gereed om u tot Rotterdam te geleiden. Nog zie ik al die kas-
[17] ten open; en op de planken hier en daar eenige voorwerpen van te weinig
[18] waarde om meegenomen te worden: een koffiekan, een gekramden kop en
[19] schotel, een oude pop, een half versleten schaapjen op drie pooten; ginds
[20] een paar pantoffels; wat verder een gesp; op een andere plaats een ge-
[21] scheurde trommel van Jan; aan een kapstok, een ouden pantalon van u; en
[22] in een hoekjen een masker, dat gij te Berlijn op de maskerade gedragen hadt,
[23] en dat Bram meenam in 't rijtuig om de kinderen vroolijk te houden. Al het
[24] gedraag met mantels, hoeden en jassen. - Het verwarde, bezige en drukke
[25] van dit vertrek verstrooide onze aandoening; maar toen gij allen op het rij-
[26] tuig zat, en achter den voerman, die niet eens begreep dat gij naar de Kaap
[27] gingt, en wegreedt met die lieve vrouw en die lieve kinderen - toen schoot
[28] het gemoed mij vol. Ik stond nog lang in gedachten, nadat de wagen reeds
[29] uit het gezicht verdwenen was, en toen ik de oogen weer rondom mij sloeg,
[30] nam ik het zeer kwalijk dat de metselaars met een korte pijp in 't hoofd naar
[31] hun werk gingen, en de melkboeren met groote koelbloedigheid overal aan-
[32] schelden, en de karren begonnen te rijden! maar vooral, vooral! dat het ker-
[33] mis was en dat er kramen stonden. - Waarom komt ook gij niet eens terug,
[34] zooals Antoine deed?

[36] De vader van Antoine is een Italiaan van geboorte, maar genaturaliseerd
[37] Hollander, en bekleedt een hoogen rang onder ons gezantschap bij de Porte.
[38] Als zoodanig resideert hij sinds een aantal jaren te Pera. Antoine was als
[39] kind te Marseille gekomen en had daar zijn eerste onderwijs ontvangen. Als
[40] knaap werd hij op een der kostscholen in mijn vaderstad gedaan, en wij
[41] leerden elkaar in het gelukkige tijdperk van veertien tot zeventien kennen,

aant.

[1] en droegen elkander wederkeerig een warme en trouwe jongensvriendschap
[2] toe. De jongensleeftijd is waarlijk zoo kwaad niet voor de vriendschap, daar
[3] het toch welbekend is dat deze het geluk bemint. Ja, ik zou bijna den jon-
[4] genstijd den àllergeschiktsten voor eene wederzijdsche genegenheid achten.
[5] De latere jongelingschap moge nog even belangloos zijn en evenmin afhan-
[6] kelijk van maatschappelijke scheidsmuren van rang, stand, en wat dies
[7] meer zij, maar zij is te rijp; men kent alsdan elkander te veel, te veel van
[8] nabij; men heeft reeds te veel kijk op den inwendigen mensch! Een jongen is
[9] *geheel* buitenkant! Men heeft later geleerd zich rede van zijn genegenheid te
[10] geven; te onderzoeken, na te gaan, te verdenken; ook heeft men zoo vele
[11] zedelijke behoeften, en eischt zoo velerlei in een vriend! Men heeft voor-
[12] zichtiger lief, verveelt elkander spoediger, verkoelt lichter, beleedigt schielij-
[13] ker. Jongens weten van dat alles niets. De titel ‘een goede jongen’ geeft recht
[14] genoeg op dien van ‘goeden vriend’, en er wordt geene andere sympathie
[15] gevraagd, dan dat men b.v. allebei graag wandelt, graag vuurwerk afsteekt,
[16] graag baadt, graag wat ouder zou zijn, graag de jongejuffrouwen van een
[17] kostschool tegenkomt, en niet graag latijnsche themata maakt. Het geheele
[18] doel der onderlinge genegenheid wordt bereikt, als men zich onder 't onge-
[19] stoord genot eener goede verstandhouding te zamen vermaakt. En wordt
[20] die goede verstandhouding al eens verbroken, door eene kleine jaloezie, of
[21] een kleine ontrouw, nu! dan zijn er immers aan weerskanten twee vuisten
[22] om te slaan, en twee voeten om beentje te lichten; en dan is het alles over, en
[23] men haalt elkaar weer af om te zamen schuitje te varen en in stilte een sigaar
[24] te rooken, en toont de vuisten aan iedereen en licht het beentje van elk, die
[25] niet gelooft dat men weer goemaats is. Ziedaar de vriendschap van dien
[26] leeftijd.

[27] Antoine en ik althans verstonden elkander best, en vooral dan, wan-
[28] neer wij bijvoorbeeld beiden op dezelfde jongejuffrouw verliefd waren, een
[29] toestand waarin wij zeer dikwijls te zamen hebben verkeerd. Met de meest
[30] mogelijke bonhommie wonden wij dan elkander op met de blijken van ge-
[31] negenheid onzer schoone, en vonden niets genoeglijker dan tegelijk elkan-
[32] ders mededingers en vertrouwelingen te wezen. Gij hadt ons moeten zien,
[33] lezer! als wij bezig waren op onze wandelingen beiden denzelfden naam in
[34] een boom te snijden of het stoute plan overlegden om beiden haar een teeder
[35] briefje te schrijven. Ik herinner mij ook zeer goed de bijzonderheid dat wij
[36] op een kermiswandeling onzen horoscoop trokken, en beiden voor onze
[37] toekomstige gade letterlijk hetzelfde portret zagen, ofschoon wij onder ver-
[38] schillende planeten geboren waren, en het schelletje hem veertien, en mij
[39] slechts elf kinderen voorspelde. In het tafereel, dat van mijn toekomstig lot
[40] werd opgehangen, kwam voor ‘dat een wagen mij een ongeluk zou dreigen,
[41] waarvoor ik echter door de hulp van een goed vriend zou worden behoed’,

aant.

en ik had op dat oogenblik willen zweren dat die goede vriend niemand anders zou kunnen zijn dan mijn zwartlokkige Antoine. En ondertusschen! hoe ver zijn wij vaneengescheurd! - en hoe weinig mogelijkheid bestaat er dat, indien ik ooit in ongelegenheid met rijtuigen kom, het zijn getrouwe arm zijn zal die mij redt. - O, als wij dat eens nagaan, hoe dikwijls wij het personeel moeten veranderen, dat in onze droomen en vergezichten en luchtkasteelen optreedt; hoe vaak wij er van afzien moeten, het tooneel van onze toekomst te bevolken met degenen die er, in onze mijmeringen, zoo menigmaal en in zulke nauwe betrekkingen, op hebben gefigureerd, en zonder welke wij ons bijna geen toekomst denken konden; en hoe, in het tooneelspel van ons leven, achtereenvolgens de eene rol voor, en de andere na, aan geheel andere personen wordt opgedragen, dan aan wie wij die hadden toegedacht: dan zien wij eerst recht, hoe wonderlijk de lotbus geschud wordt, en hoe vreemd en wisselvallig de raderen der maatschappij omloopen, en dat wij, aan onze mijmeringen en vooruitzichten toegevende, beuzelden, en met even weinig zekerheid beuzelden, als toen wij onzen horoscoop lieten lezen, en het schelletje klinken, en in den kijker naar onze lieve aanstaanden tuurden.

Om tot Antoine terug te keeren. Hij was voor den handel bestemd, en zooras zijne voorbereidende opvoeding voltooid was, vertrok hij naar Antwerpen om dien te leeren. Dit was onze eerste scheiding, maar verzoet door het vooruitzicht dat ik hem somtijds zien, en dat hij eenmaal Amsterdam tot zijn vast verblijf kiezen zou. De gebeurtenissen van 1830 dreven hem uit de Scheldestad, en ik zag hem op een goeden avond aan mijns vaders huis aankomen, na een overhaaste vlucht uit de bedreigde muren. Hij kwam mij toen zeer belangwekkend voor; vooral daar hij al zijn goed had achtergelaten en een nachthemd van mij te leen vroeg, hetwelk ik zeer avontuurlijk en romanesk vond. Het viel mij echter tegen dat hij nergens een dooden kogel of eerlijke wonde had gekregen. Niet lang duurde het, of hij werd door zijn vader naar Constantinopel opontboden. Met veel tegenzin ging hij derwaarts. Hij was aan Holland gehecht. Zijn geboorteland kende hij niet. Zijn vader herinnerde hij zich niet. Zijn moeder was overleden, en in de plaats van deze zou hij een stiefmoeder vinden, niet veel ouder dan hijzelf. In 1831 vertrok hij, en wij namen een droevig afscheid. Ik gaf hem een plattegrond mijner geboortestad mede, waarop ik met roode stippen alle plaatsen, op welke hij eenige betrekking gevoelde, had aangeteekend. Hij heeft dit gedenkstuk trouw bewaard. Ik zond hem een brief te Marseille; en weldra kreeg ik er een van hem uit Stamboul, die tot mijn overgroote vreugde, met vele gaten doorprikt en door den azijn gehaald was. Hij was in zevenentwintig dagen van Marseille tot Constantinopel overgekomen. De

aant.

pest en de cholera waren een weinig vóór hem gearriveerd; Pera was juist afgebrand, en het huis van zijn vader in de asch gelegd. Hij had zich daarop naar diens buitenplaats gespoed. Niemand had hem herkend. Hij had zich bij zijn eigen vader voor een vriend van diens jongsten zoon uitgegeven, die hij zelf was, en bracht berichten omtrent hem mee. Hij wist natuurlijk alles zeer nauwkeurig. Aan tafel zat hij op de plaats der eere, naast zijne stiefmoeder. Zijne zusters waren schoon, en zijn vader vond zijn toon met haar kennelijk wat te vrij voor een vreemdeling. Bij het nagerecht had hij zich met een toost en vele tranen bekend gemaakt. Van het land hing hij mij geen aanlokkelijk tafereel op; het was veel te mooi voor de Turken; de Franken waren er trotsch; de meisjes lui, niet mooier dan ergens anders, onbeschaafd en van niets sprekende dan van de keuken; van tijd tot tijd aan de liefde offerende en hare kinderen op straat verlatende. Hij verzuchtte naar Holland en zijne vrienden. Ik vertroostte hem met een brief, dien hij nooit ontvangen heeft, en onze correspondentie ging te niet. Daar stond hij eensklaps vóór mij, na eene afwezigheid van vijf groote jaren, een geheel ander en toch dezelfde. Hij had Rusland, Duitschland, Frankrijk, België en Engeland, zoowel als de Levant, doorreisd en doorkropen, maar hij was toch Antoine gebleven; zijn gelaat en zijn gemoed waren niet veranderd. Van geslacht een Italiaan, van vaderland een Turk, van moedertaal een Franschman, van opvoeding een Hollander, van geloof een Catholiek, en van hart een goede jongen. Doch hoe verrijkt aan inzicht, kennis, wereldburgerschap en ondervindingen! Hij sprak behalve Fransch en Hollandsch, als vroeger, nu ook de talen van al die landen die hij had bezocht. Wij voerden 't gesprek meest in 't Engelsch, of in 't Fransch; want zijn Hollandsch had hij wel goed onthouden, maar hij had zooveel te zeggen waaraan hij nooit in 't Hollandsch had gedacht. Zijn Hollandsch was niet rijker dan 't woordenboek van iemand van zeventien jaar. Nu telde hij tweeëntwintig. Hij had aangezeten met Turksche bassa's en het hof gemaakt aan Russische prinsessen; hij had rozenolie, juweelen, opium en pastilles aan Poolsche joden verkocht, met Duitsche gravinnen gedanst, met Fransche incroyables gespeeld, en met dikke lords toosten ingesteld; hij had zeeën doorkruist, ijzerbanen overgevlogen, kou en hitte getart, quarantaines gehouden, de liefde gekend, de pest ontvlucht, en den dood onder de oogen gezien; maar daar zat hij in onze nederige tuinkamer, geheel dezelfde in oogen, hartelijkheid, goedwilligheid, heuschheid, en vriendschap, als toen ik voor vijf jaren in zijn album schreef:

Geen grootspraak op dit blad, geen duurgezworen eeden,
Die overbodig zijn, of ongemeend meestal!

aant.

Maar laat mijn naam alleen een plaats er op bekleeden,
Die al mijn vriendschap u gewis herin'ren zal.

[4] Hij was nauwelijks in Holland aangekomen of hij was naar mijne woonstad
[5] geijld, die hij ‘het paradijs zijner jeugd’ noemde, en nauwelijks in mijne
[6] woonstad, of hij bezocht allereerst zijn vriend Hildebrand. Ik verheugde mij
[7] twee dagen in zijn bezit.

[9] Ik weet niet of gij den toestand kent, waarin een dergelijke ontmoeting u
[10] brengt. In 't eerst is men in een dwaze houding; men maakt bijna een mal
[11] figuur. Men vliegt elkander met naïeve vreugd in de armen, maar men is
[12] schrikkelijk bang om te theatraal te zijn, en men voldoet zichzelven niet in
[13] hartelijkheid. Vrouwen zijn in zulke oogenblikken natuurlijker en geven
[14] zich meer aan haar gevoel over. Zij schreien aan elkanders hart; het is veel
[15] zoo het bij ons tot een traan komt, die zich nog achter een lach wil verber-
[16] gen. Ach! wie wij ook zijn mogen en hoeveel melk er ook in ons bloed moge
[17] wezen, wij zijn allen eenigermate onder den invloed van hen die hardvochti-
[18] ger zijn dan wij, en veel minder bang om ongevoelig dan om belachelijk te
[19] schijnen. Zoo trekken wij niet zelden onze warme gevoelens het koude har-
[20] nas der krachtbetooning aan, waarin zij beven en bibberen, en verbergen de
[21] lieve trekken onzer zachtaardigheid achter eene harde grijns, opdat wij toch
[22] vooral leelijker zijn zouden. Bloodaards! niet te ver met deze huichelarij!
[23] Ook van haar zal God rekenschap vergen; ook van het gevoel dat wij ver-
[24] loochend hebben, van de tranen die wij onderdrukten uit lafhartigheid.

[25] Wat ons betreft, wij waren alleen; ik ken er die ons kinderachtig zouden
[26] hebben genoemd en toch, toch beviel ik mijzelven niet. En toen nu de eerste
[27] handschuddingen en begroetingen voorbij waren, daar stonden wij met den
[28] neus voor een berg blijdschap, voor een berg verwondering, elk met een
[29] berg mededeelingen achter zich, en met heele bergreeksen vragen ter rech-
[30] ter- en ter linkerhand; en door dit alles zoo belemmerd en ingesloten, dat wij
[31] geen vin verroeren konden! 't Zou voor een koel aanschouwer en toehoor-
[32] der bijna lachwekkend geweest zijn, op te merken hoe onhandig wij van
[33] weerskanten in dien bonten warhoop van 't verleden rondtastten, opdat wij
[34] elkander den doorleefden tijd goed voor de oogen stellen mochten; hoe
[35] ongepast wij over en weder de boeken in den wilde opsloegen, om een denk-
[36] beeld van den inhoud te geven; hoe wij dikwijls de behoefte gevoelden om
[37] iets te verhalen of te vragen, zonder te weten: ‘wat dan toch eigenlijk?’ en
[38] welke nietigheden wij elkander naar 't hoofd wierpen! Zoo veel is zeker, dat
[39] ik duidelijk eene groote ontevredenheid gevoelde over het weinige dat ik in
[40] dat eerste uur toch eigenlijk de moeite waard achtte om verteld te *worden*;

aant.

[1] een klaar bewijs van de onbeduidendheid der voorvallen van 't menschelijk
[2] leven, die, als zij voorbij zijn, dikwijls niet veel meer belangrijkheid voor
[3] ons hebben dan de kolommen van een oude courant.

[4] Maar langzamerhand kwam er licht in dien baaierd, en hij ordende zich
[5] van lieverlede. De behoefte om vertellingen te doen, ervaringen op te biech-
[6] ten, ondervindingen op te vijzelen, en elkander om strijd te verbazen, hield
[7] op. Nu volbrachten hart en geheugen hun verrichtingen geregeld, want de
[8] onnatuurlijke toestand van beiden ontspande zich. En zelden smaakte ik
[9] zoeter uren dan die waarin wij elkander in onzen wederzijdschen levens-
[10] loop met oprechtheid inleidden, en de heerlijke ontdekking deden, dat er na
[11] een groot tijdsverloop en uiteenloopende ondervinding, veel gelijkheid van
[12] beginselen en gevoelens in onze ziel was blijven bestaan.

[13] En inderdaad, hij moet zich mijner dikwijls herinnerd hebben, want
[14] hem was niets vergeten. Hij wist allerlei kleinigheden, allerlei bijkomstighe-
[15] den op te halen, die hij niet zou hebben onthouden indien hij mij minder had
[16] liefgehad. De geheugenis toch van kleine te zamen gesmaakte genoegens (ja
[17] van de groote en meer innige zelfs) vergaat, verteert, vervliegt in den lucht-
[18] stroom onzer verstrooiingen, onzer bezigheden, onzer studiën. Het vuur
[19] onzer driften verbrandt ze in ons hart, of het ijs onzer bezadigdheid bevriest
[20] ze; de wereld lost ze op in den rusteloozen vloed van aandoeningen en
[21] ondervindingen die er overheenstroomt, of onze dartelheid, onze trots, en
[22] datgene in ons, dat wij ‘er uitgroeien’ noemen, vernielt en verdoet ze moed-
[23] willig, tenzij wij ze balsemen met de geurige zalve onzer liefde!

[25] De volgende dag was voornamelijk aan de vreugde der herinnering gewijd.
[26] Wij gingen wandelen. Onze meeste genoegens hadden wij buiten gesmaakt.
[27] De jongensvriendschap is eene veldnimf; ons had zij aan heldere beekjes, in
[28] dichte bosschen, en vooral op de blanke duinen omgeleid. En deze toonee-
[29] len hadden het minst verandering ondergaan. Wel kwamen wij hier en daar
[30] waar het niet was als vroeger, waar wij een aanleg niet herkenden, die ver-
[31] legd was, of een brug niet meer vonden, waarop wij hadden zitten hengelen,
[32] of een bosch zagen omgehakt, met de namen onzer schoonen en al, in de
[33] stammen, - en het was eene onaangename teleurstelling; ja ik schaamde mij
[34] haast voor mijne landgenooten, die de verandering hadden teweeggebracht.
[35] En toch wil ik wedden dat mijn vriend evenmin voldaan zou geweest zijn,
[36] indien hij *alles* volkomen in dien staat gevonden had, waarin hij het had
[37] gelaten. Want ook dan zou hij het werkelijk anders gevonden hebben dan
[38] hij zich had voorgesteld. Wij menschen denken ons in afwezigheid het ach-
[39] tergelatene zoo stereotiep niet, en vooral niet als wijzelf zeer bewegelijk zijn
[40] en in onze nabijheid alles zien veranderen, vervallen en vernieuwen. Ook
[41] heeft het iets stuitends voor ons gevoel, dat alle oorden, plaatsen en dingen,

aant.

[1] als *wij* er niet meer zijn, volkomen blijven kunnen zooals zij waren, toen wij
[2] ons in hun midden bevonden; en het wekt een soort van wel onbillijke, maar
[3] toch van verontwaardiging op, dat zij zich volstrekt niet aan ons aanzijn of
[4] afzijn storen, en veel standvastiger en veel beter gegrond zijn dan wijzelf!
[5] eene verontwaardiging niet ongelijk aan die, welke een min of meer besto-
[6] ven vriendenkring gevoelt voor een doodnuchteren gast.

[7] Zoo er onder mijne verre vrienden zijn mochten, die dit lezen en niet
[8] gelooven, weet ik er niet beter op dan dat zij er zich van komen overtuigen.

[9] Hoe het in *hunne* harten is weet ik niet; maar *ik* dwaal dikwijls in ver-
[10] beelding en in werkelijkheid rond en bezoek de plaatsen die wij te zamen
[11] zagen, en herinner mij menig genoegelijk uur, en menig vertrouwelijk
[12] gesprek, en menige vurige betuiging en openhartige belijdenis. Ik spreek van
[13] hen met dezulken die hen gekend hebben, en wek bij allen die mij dierbaar
[14] zijn den lust op *om* hen te kennen; ik doorblader hun geliefkoosde boeken
[15] en herlees de bladzijden, die wij te zamen lazen; ik zoek hunne namen in
[16] mijn dagboek, dat menig opgeteekende bijzonderheid behelst, die er dui-
[17] zend niet opgeteekende voor mijn geest terugroept; ik houd de kleine souve-
[18] nirs, die zij mij nalieten, in hooge waarde. Mijn gedachte houdt hen allen
[19] bijeen, als in een stevig snoer. Broeders! wij zijn ver uiteengespat op de
[20] wereld; bergen en zeeën scheiden ons en blijven ons scheiden, en het is
[21] slechts een enkele uwer, dien ik eenmaal en met innige vreugd mijner ziel
[22] weder mocht zien; voor de meeste heb ik die zoete hoop opgegeven. Ieder
[23] onzer heeft zijn eigen loopbaan vóór zich, en zijn eigen dierbaren rondom
[24] zich, en menigen nieuwen vriend, die menigen ouden heeft vervangen, en
[25] boven ons allen, in het oosten en westen, in het zuiden en noorden, welft
[26] zich dezelfde blauwe hemel, en waakt dezelfde Voorzienigheid! Zij zegene
[27] een iegelijk uwer. Gedenkt mijner.

[29] 1838

aant. Narede, en opdracht aan een vriend

(Eerste uitgave)

[7] *Beste Vriend!*

[9] Toen ik de voorgaande bladen gedrukt zag, begreep ik dat er nog iets aan
[10] ontbrak, alvorens ik ze de wereld in kon zenden. Eerst had ik gedacht er
[11] eene scherpe Voorrede vóór te schrijven, zeer hatelijk tegen dezen of genen
[12] collega-auteur, die mij nooit kwaad had gedaan, maar daar ik een hekel aan
[13] had of jaloersch van was. Doch daar ik niemand kon bedenken, die in deze
[14] termen viel, moest ik wel van dit fraaie plan afstappen. Toen meende ik eene
[15] geheele slagorde van onderkraste en tweemaal onderkraste duchtigheden
[16] tegen de heeren recensenten te richten, die *ik* niet ken, en die mij... ik had
[17] kunnen zeggen: ‘zullen verguizen’; het is een plechtig woord en bij teleurge-
[18] stelde schrijvers zeer gebruikelijk. Maar het was duizend tegen een, dat men
[19] mij verweet die uitvallen te hebben nageschreven. Daarop heb ik van alle
[20] hatelijkheden afgezien, hetwelk te beter was, daar ik ze in mijn boek ook
[21] niet had toegelaten. En dewijl ik plan had dat boek aan u op te dragen,
[22] besloot ik eindelijk al wat ik er nog over te zeggen had met die toewijding
[23] aan u samen te smelten, en daartoe schrijf ik deze Narede. Iets onaange-
[24] naams te zeggen zou mij nu geheel onmogelijk zijn; want hoe zou het gaan
[25] kunnen in de nabijheid van uwen naam?

[26] Gij weet hoe en wanneer ik deze opstellen heb bijeengekregen. Zij zijn
[27] bedacht in verloren uren, tusschen de wielen en op het water, op wandelin-
[28] gen en in vervelende gezelschappen. Zij zijn geschreven in oogenblikken,
[29] waarin een ander zijn piano opensluit, of een pijp rookt, of over Don Carlos
[30] praat. Zij werden in gezellige uurtjes voorgelezen onder vrienden, alleen
[31] onder vrienden. Nu ze dan bijeenvergaderd zijn en aan het publiek worden
[32] overgegeven, hoop ik dat het publiek ze als zoodanig zal beschouwen. Al
[33] wie nu niet van Hildebrand houdt, moet ze maar niet lezen. Gij en de andere
[34] academievrienden zullen er hem in hooren praten en vertellen, en er veel in
[35] wedervinden dat hij dikwijls mondeling met hen heeft behandeld. Zij zijn
[36] herwaarts en derwaarts gegaan met hunne respectieve doctorale graden; en
[37] dit boek zend ik hun na als eene gedachtenis aan ons genoegelijk verkeer, en
[38] mijn hartelijken vriendengroet voeg ik er in gedachte bij.

[39] Wie Hildebrand is weet iedereen wel; er is somtijds met veel scherpzin-
[40] nigheid naar geraden. Ook maak ik er geen geheim van, noch poog mij te
[41] laten doorgaan voor een veertig jaar ouder of een veertig maal beter dan ik

aant.

[1] ben. Het goede publiek hebbe vrede met den naam; ook is het om 't even of
[2] men Jaap heet of Hildebrand.

[3] Maar de naam van het boekzelf heeft mij veel moeite gekost. Het was
[4] zoo heel moeielijk de verschillende stukken onder één etiquette te brengen,
[5] en de uitgever wilde iets hebben dat niet al te versleten was. De camera
[6] obscura is tegenwoordig zeer op de spraak, en de aanhaling van Anonymus
[7] op de eerste bladzijde toont aan met welk recht ik dit werktuig hier heb dur-
[8] ven tepasbrengen.

[9] Soms verbeeld ik mij dat deze bundel papiers eenige verdienste zou
[10] kunnen hebben ten opzichte van onze goede moedertaal. Tot nog toe had zij
[11] voor den gemeenzamen stijl niet veel aanlokkelijks. Ik ben evenwel de eerste
[12] niet, die het waagt haar het zondagspak uit te trekken en wat natuurlijker te
[13] doen loopen. Ik hoop dat ik mij niet te véél vrijheden zal hebben veroor-
[14] loofd, en vraag vergiffenis voor de drukfouten.[1]

[15] Ach, ach, ach! die drukfouten zijn een kruis! Op bladzij 12 staat 19 in
[16] plaats van 17; op bladzij 13 (onderaan) staat (hoe is het mogelijk?) *onver-*
[17] *schilligst* in plaats van *onbillijkst*. Ik wed dat er nog honderden in zijn die ik
[18] over het hoofd heb gezien! Maar ééne: die ik niet heb over 't hoofd gezien en
[19] die mij meer dan alle grieft, staat op bladzij 160. Ik weet zoo goed als gij, dat
[20] van een ‘schalksche boerin’ te spreken, even dwaas is als te zeggen: ‘een gek-
[21] sche boerin’, en dat ‘zij lachte schalks’ er evenmin doorkan, als ‘zij lachte
[22] mals’; en daarom had ik de maagd op bladzij 160 ook ‘schalk’ laten omkij-
[23] ken. Toen kwam de letterzetter, en schudde daar het hoofd over, en zette
[24] ‘schalks’. Toen kwam ik, en werd boos op den letterzetter, haalde de s door
[25] en schreef er het gewone *deleatur* bij. Ik kreeg eene revisie, zag mij gehoor-
[26] zaamd, en gaf het verlof tot afdrukken. Toen sloop ik weet niet welke hand
[27] nogmaals in de proef en verkorf het weer. Ik val die hand niet hard. Zij
[28] volgde het voorbeeld van vele en van bekwame handen. Maar ik bedroef
[29] mij, lief*sche* vriend, dat men thans zoo onkundig*sch* in onze schoon*sche*
[30] moedertaal is geworden, en zoo gewoon*sch* aan dien verkeerd*schen* uit-
[31] gang, dien men bij de oud*schere* schrijvers te vergeefs zoeken zou.

[32] Ziedaar eene lange historie van ééne enkele drukfout. Op bladzij 101
[33] staat *bragt* in plaats van *bracht*. ‘Dat komt van die aanmatiging om met Bil-
[34] derdijk te spellen!’ Niet voorbarig, mijn waarde! wat ik u bidden mag.

[35] Ik heb eerbied voor iedereen die uit overtuiging andere spelregelen

1 Ik twijfel niet of er zullen menschen gevonden worden, die zich beklagen dat er geene circumflexen en veel te weinig comma's in mijn boek te lezen staan. Ik had er over gedacht hier ten slotte eene geheele bladzijde met die teekens bij te voegen om naar willekeur over de bladzijden uit te strooien, maar ik vreesde dat het al te aardig staan zou.

aant.

[1] volgt, gelijk ik eerbied heb voor iedereens bekwaamheden en verdiensten,
[2] maar het zij hiermede:

- *hanc veniam petimusque damusque vicissim*.
(Dees vrijheid vordren wij, gelijk wij ze andren schenken.)[1]

[7] Maar welke drukfouten en andere fouten het boek ook mogen aankleven,
[8] en hoe klaarlijk het ook de onbedrevenheid of onbevoegdheid van Hilde-
[9] brand om iets te doen drukken, of te spellen moge aantoonen; ik weet dat u
[10] de toeëigening van dit bundeltje aangenaam zal zijn. Dat is althans *iets*,
[11] mijn vriend, en zoo het boek u bevalt, dan durf ik wel hopen dat het anderen
[12] bevallen zal. Indien het maar een weinigjen op u geleek! Het zou dan vol zijn
[13] van geestige, maar vroolijke en goedaardige opmerking, waarbij men niet
[14] aarzelt zichzelven in te sluiten; van dien welwillenden lach, die niets heeft
[15] van een grijns; het zou dan een toon van aangename gezelligheid hebben,
[16] waarbij men zich op zijn gemak gevoelt, en die den lezer zou boeien en
[17] bezighouden, en naar willekeur stemmen tot heldere genoegelijkheid en
[18] ongemaakten ernst! Het is maar een wensch, vriendlief!

[19] Ik heb de Opdracht tot het laatst bewaard. Het is wel tegen de orde;
[20] maar het zij zoo. Daar zijn zoovele lezers die een boek met de laatste bladzij
[21] beginnen, dat het bijna op 't zelfde neerkomt.

[23] October 1839

(Tweede uitgave)

[29] Zoo schreef ik voor zes maanden. Thans nog een enkel woord.

[30] Men heeft mij verweten dat het niet aardig was, den man, aan wien ik
[31] mijn boek had opgedragen, tot een souffre-douleur van de drukfouten te
[32] maken, maar ik weet wel dat gijzelf daar geen oogenblik over hebt gedacht.
[33] Zoo heeft men zich ook hier en daar zeer beijverd de origineelen aan te wij-
[34] zen van de personen, die ik heb opgevoerd, en heb ik tot mijne groote vol-
[35] doening bevonden, dat men in iedere stad, waar ik al of niet ver keerd heb,
[36] zes of zeven menschen wist op te noemen, van welke allen men mij om 't

1 [Dat in de sedert gevolgde uitgaven deze drukfouten niet meer voorgekomen zijn, laat zich denken, en dat ook in deze, gelijk reeds sedert de zevende uitgave, de spelling van het Woordenboek der Ned. Taal naar vermogen gevolgd is, heeft de lezer wel opgemerkt.]

aant.

[1] zeerst opdrong dat *zij* het waren die voor dit of dat portret gezeten hadden.
[2] Ik dacht waarlijk niet dat er zóó vele Nurksen en Stastokken op dit bene-
[3] denrond hunne beminnelijkheden ten toon spreidden, en sta verbaasd over
[4] den gedienstigen ijver, waarmee de vingers naar hen worden uitgestoken.
[5] Echter kan ik het goede publiek deze kleine genoegens niet betwisten of
[6] kwalijk nemen; maar ik neem de vrijheid het motto van Anonymus in het
[7] nog altijd ‘onuitgegeven boek’ in herinnering te brengen, en in gemoede te
[8] verklaren dat mijn chambre obscure argeloos geplaatst wordt, dat ik er niet
[9] aan wend of keer, en nooit eenige beweging maken *wil*, om haar op een
[10] onbescheidene wijze te *pointeeren*. Dat ik ze nog niet op den Godesberg of
[11] te Milanen heb kunnen plaatsen doet mij, om den wille van hen die het
[12] hooge en het uitheemsche begeeren, bijzonder leed; maar het is mij gebleken
[13] dat de meerderheid ruim zoo tevreden was met mijn kleine, mijn Holland-
[14] sche tafereelen. Men moet begrijpen, dat wij de vreemden, dank zij leven-
[15] den en ‘afgestorvenen’, al zoo op end' uit kennen, dat het een heele aardig-
[16] heid geworden is, voor de afwisseling, eens op onszelven te letten.

[17] Ik neem deze gelegenheid waar, om mij bij een negenjarig vriend te ver-
[18] ontschuldigen wegens de betichting omtrent ‘den bonten zakdoek’ op bl. 4.
[19] Hij heeft verklaard er nooit in 't geheel een bij zich te hebben, en ik ontlast
[20] mijn geweten door dit zijn verzet hier aan te teekenen. Streelend was mij de
[21] toejuiching der Hollandsche moeders ten aanzien van de schets harer kinde-
[22] ren, en van Prof. Vrolik ten opzichte van ‘Een Beestenspel’ (ofschoon laatst-
[23] genoemd stuk toch maar het beste niet schijnt te wezen!); streelend vooral
[24] uwe goedkeuring, waarvan het gunstig voorteeken niet is gelogenstraft.

[25] En als gij nu vraagt of ik geen plan heb in dit slag van schrijven nog eens
[26] iets meer te leveren? Ik antwoord dat het, bij zooveel aanmoediging als ik
[27] ondervinden mocht, een vreemd verschijnsel, en ook waarlijk ondankbaar
[28] wezen zou, indien ik het naliet. Verwacht dus mettertijd ‘Nieuwe Vertoo-
[29] ningen van de Camera Obscura’, en neem ten tweeden male de opdracht
[30] van dit boekdeel aan.

[32] April, 1840

AAN DR. ABRAHAM SCHOLL VAN EGMOND ZIJN OUDSTEN
ACADEMIEVRIEND WORDEN DE VOORGAANDE BLADEREN IN LIEFDE TOEGEWIJD DOOR
HILDEBRAND

aant. De familie Kegge[1]

Eene treurige inleiding

[7] Wie kent niet die ontzettende ziekte, die men in het dagelijksch leven met
[8] den gevreesden naam van zenuwzinkingkoorts gewoon is te bestempelen?
[9] Wie heeft onder haar geweld geen dierbaren zien bezwijken? Wie heeft haar
[10] nimmer bijgewoond, die verschrikkelijke worsteling der zenuwen en vaten,
[11] waar deze zich onderling het gezag betwisten, totdat de lijder - meestal,
[12] helaas! - onder dien kampstrijd bezwijken moet. Voor mij rijst menige ang-
[13] stige herinnering aan hare verschijnselen op. Ik zie nog die lijders, met die
[14] gebroken oogen, die zwarte lippen, die droge lederachtige handen, die vin-
[15] gers in altoosdurende beweging. Zij staan mij voor den geest, zoo als zij nu
[16] eens in een dof en mompelend ijlen als verdiept waren en in stilte bezig met
[17] hunne visioenen, en dan met een kracht, die niemand hun meer zou hebben
[18] toegeschreven, zich in hun bed ophieven, om daarna weder ineen te krim-
[19] pen als in dierlijken angst. Zij staan mij voor den geest, ook in hun noodlot-
[20] tig stilliggen, in die treurig heldere tusschenpoozen, die den dood voorbe-
[21] duiden. Nog zie ik al dien droevigen toestel van zuurdeeg om af te trekken,
[22] van natte omslagen om terug te drijven; dien gewichtigen overgang van
[23] afwasschende tot prikkelende middelen. Nog ruik ik de kamfer en de mus-
[24] cus, die de omstanders zoo zeer plegen te verschrikken. Nog voel ik het ziel-
[25] pijnigend dobberen tusschen hoop en vrees, het angstig ingaan van iederen
[26] nacht, het smachten naar het morgenlicht, en naar den arts. Nog hoor ik de
[27] betrekkingen duizendmaal de vraag herhalen ‘of dit nu niet de crisis zou zijn
[28] geweest?’ en hun deerniswaardig zelfbedrog, als zij zich met in hun oog
[29] goede teekenen vleien, den dokter een zwaarhoofd achten, zijne uitspraken
[30] naar de inspraak van hunne hoop verplooien, zoo lang, zoo lang... tot (ein-
[31] delijk nog onverwachts!) de harde waarheid bevestigd wordt, dat de ziekte
[32] hopeloos was, dat de dood zich onvermurwbaar had aangekondigd.

[33] Maar ook, Gode zij dank! er doemen zoete herinneringen van herstel-
[34] ling bij mij op; bij mij, die zelf de gevreesde kwaal heb doorgeworsteld met
[35] de veerkracht der jeugdige sterkte, en die anderen, als uit hare kaken gered,
[36] zag opleven tot gezuiverden bloei. Die herstelling der gelaatstrekken, dat
[37] langzamerhand gezond insluimeren, en dat eerste ontwaken met gevoel van
[38] beterschap en rust; dat lang gewenschte kalm opslaan der oogen; die hon-

1 Hier volgen de sedert de 3de uitgave (1851) bijgevoegde, maar sedert de 2de(1840) reeds gereed liggende ‘Nieuwe Vertooningen’. (Zie bl. 151).

aant.

ger; dat eerste opzitten; en die kinderlijke dankbaarheid voor het eerste glas wijn, dat werd toegestaan! O! gezond te zijn is een onschatbaar bezit, maar uit een ziekte te herstellen is een zalig genot!

In het begin van het derde jaar van mijn verblijf te Leiden, was er een jong mensch, uit Demerary geboortig, in mijne buurt komen wonen. Het is de gewoonte onder de studenten, in zulk geval elkander een bezoek te brengen. De jongeling beviel mij. Hij was van een openhartig, aantrekkelijk karakter, en van een zacht gevoel. Vooral dacht hij zeer teeder en aanhankelijk over de betrekkingen, die hij in zijn geboorteland reeds als knaap verlaten had, en die hij niet weder zou zien dan na zijn bevordering, waarom hij zich ook zoo veel mogelijk met zijn studiën haasten wilde. Om dien trek en dien ijver was hij mij lief; en hoewel ik, daar onze studiën en onze tijd van aankomen te veel verschilden, mij niet met hem in een geregeld verkeer begaf, zoo bezocht ik hem toch een enkele maal, en scheen hem dat dubbel aangenaam te zijn, omdat hij met mij vrijuit spreken durfde over dat, wat hem zoo na aan 't harte lag en aan de meeste zijner jonge vrienden kinderachtig toescheen, of te ernstig om tot een onderwerp van gesprek te worden gemaakt.

Bij een dier bezoeken klaagde hij mij sterk over een zekere vermoeidheid en loomheid in de beenen, die hem sedert eenige dagen kwelde, en zeer kort daarop vernam ik, dat William Kegge, zoo heette hij, werkelijk ongesteld was. Een ongesteld student ontbreekt het nimmer aan gezelschap; en er sterft er misschien menigeen aan te veel oppassing. Ik koos, om hem te gaan zien, een uurtjen uit, waarin ik hoopte hem niet al te zeer omringd te vinden, en vond hem te bed. Ofschoon het nu uitgemaakt is, dat een studeerend jongeling, als hij toch eenmaal thuis moet blijven, veel vroeger zijn troost in de veeren zoekt dan een nijvere huismoeder, zoo was dit dan toch erger dan ik mij had voorgesteld. William was echter zeer monter en opgewekt. Ik bemerkte dadelijk, dat hij koorts had. Twee zijner intiemsten zaten voor zijn ledikant om hem wat op te beuren, en raadpleegden hem als scheidsman over een al of niet op te spelen kaart in een partij hombre, die dien namiddag in ‘de Pauw’ gespeeld was, waardoor zij hem noodzaakten zich in verbeelding zevenentwintig kaarten in allerlei samenvoeging voor te stellen; gewisselijk een aangename tijdpasseering voor een zieke, maar uit haren aard toch wel wat vermoeiend. Ik gaf den beiden zieketroosters een wenk om dit gesprek liever te staken, en had ze gaarne te zamen zien vertrekken. Ik ried daarop den patiënt zich stil te houden, draaide de pit van de lamp wat neer, en liet het opgenomen bedgordijn vallen.

Ik verzocht hem een dokter te nemen; maar hij wilde er niet van hooren; een der vrienden zou bij hem blijven totdat hij sliep, en men zou den anderen dag afwachten.

aant.

[1] Den anderen dag had ik reeds vroeg de hospita van mijn buurman bij
[2] mij.

[3] ‘Het was niemendal goed met meheer!’ Hij was in 't midden van den
[4] nacht wakker geworden, had haar thee laten zetten, en was, wat zij vol-
[5] strekt niet van haar meheer gewend was, zeer knorrig geweest; daarbij had
[6] hij haar zoo verwilderd aangekeken, dat ze ‘der tranemontane haast was
[7] kwijt geraakt en de schrik haar nog in de beenen zat’. Zij geloofde, ‘dat het
[8] niet goed was geweest, dat meheer zoo veul met een open raam zat, want
[9] daar waren die menschen uit vreemde landen toch maar niet aan gewend’,
[10] en zoo vervolgens. Ik kleedde mij en ging hem terstond zien.

[11] Hij had nog koorts, en nu veel heviger, was zeer ontevreden over zijn
[12] bed, zijn slaapkamer, zijn hospita, in één woord, over alles; hij wilde een
[13] groot vuur op de voorkamer hebben aangelegd, en had daar alle verwach-
[14] ting van. Ik verzocht hem te blijven waar hij was, en liet oogenblikkelijk een
[15] dokter halen.

[16] De dokter kwam en verklaarde de ongesteldheid voor bedenkelijk. De
[17] studeerkamer werd tot een ziekekamer ingericht, de patiënt met zijn bed
[18] derwaarts gebracht; aan zijn voogd geschreven. Deze kwam na een paar
[19] dagen. Het was een oud vrijer, die nooit zieken had bijgewoond en wien de
[20] handen buitengewoon verkeerd stonden, klein van verstand en dof van
[21] gevoel. Hij liet mij het bestier in alles over. De hospita was gelukkig eene
[22] zeer handige, bedaarde, knappe, dóórtastende en tegelijk hartelijke vrouw.
[23] Zij deed haar best; de dokter deed zijn best; een paar jongelingen, die ik, uit
[24] de menigte van die volstrekt waken wilden, gekozen had, deden met mij al
[25] het mogelijke; maar het hielp niet. De ziekte nam een noodlottigen loop; en
[26] na drie weken van angst en tobben, droegen wij den armen William Kegge
[27] naar het graf.

[28] Een studentebegrafenis heeft iets plechtigs. Een lange sleep van men-
[29] schen in den bloei des levens, die in rouwgewaad een lijk ten grave bren-
[30] gen, ten teeken dat die bloei des levens niet onschendbaar is voor den
[31] dood! Zij weten het wel, maar zij moeten het zien, om er zich van te door-
[32] dringen. Het zou echter nog veel plechtiger zijn, indien allen doordrongen
[33] waren of konden wezen van dit gevoel; indien allen even zeer belang stel-
[34] den in den overledene, even zeer deel namen in zijn dood; ja, indien maar
[35] allen, ook de achtersten, het MEMENTO MORI zien konden dat vooruit-
[36] gedragen wordt. Ook moesten de nooders van de liefhebberij afzien om
[37] met den langen trein te pronken en hen, die hem uitmaken, te vervelen met
[38] eenen nutteloozen omgang door de stad. Gewoonlijk wordt de baar door
[39] de stadgenooten van den doode gedragen of, indien die niet genoegzaam in
[40] getale zijn, door hen die met den doode uit dezelfde provincie of uit de-
[41] zelfde kolonie afkomstig zijn. Voor William had men geen twaalf landge-

aant.

nooten kunnen vinden. Zijne beste vrienden droegen hem. Hij had nog zoo kort aan de hoogeschool verkeerd...! Er was misschien onder dezen zelfs niet een enkele, voor wien hij zijn hart ten volle geopend had. Wellicht was ik, die hem toch zoo weinig had gezien, nog wel zijn vertrouwdste geweest. Althans hij had in den laatsten nacht van zijn leven, in een oogenblik waarop hij volkomen bij zijne kennis was, een ring van zijn vinger getrokken, met een kleinen diamant, en van binnen de letters E.M.

'Bewaar dat' - had hij met flauwe, maar nadrukkelijke stem gezegd - 'het was mij heel dierbaar.'

Meer had hij er niet bijgevoegd.

De student voorzitter der rechtsgeleerde faculteit, tot welke William behoord had, hield eene korte toespraak bij het open graf. Toen wierpen wij, die hem gedragen hadden, er ieder een schop aarde in, en de voogd bedankte alle aanwezigen voor de eer den overledene aangedaan. De trein ging terug naar de gehoorzaal der academie en scheidde daar. De zwarte rokken werden uitgetrokken, de witte handschoenen hadden afgedaan. Elk keerde weder tot zijne oefeningen, zijne uitspanningen, zijne levende vrienden. Nog zes weken droeg deze en gene den smallen rouwstrik om de muts. Maar toen, tegen kersttijd, de studentenalmanak verscheen, en het verslag gelezen werd, waarin ook eenige regels aan de nagedachtenis van William Kegge waren gewijd, was er reeds menig academiebroeder, die al zijn herinneringsmiddelen moest bijeenroepen om zich voor te stellen hoe 'die William Keg' er bij zijn leven had uitgezien.

Als de voogd er aan dacht of van sprak om naar de West te schrijven, was hij zoo verlegen met de zaak, dat ik eindelijk op mij nam den voorbereidenden brief te stellen, waarop dan de zijne met het doodsbericht en zijne verantwoording omtrent de zaken van den jongen overledene zoo ras mogelijk volgen zouden. Ik vervulde dien moeilijken plicht; en eenigen tijd na de afzending der beide tijdingen ontving ik van den vader van Kegge een brief vol van wel wat overdreven dankbetuigingen en vriendschapsaanbiedingen in antwoord.

Twee jaren later kwam de familie Kegge zelve in Nederland, en zette zich (zooals ik later vernam, schatrijk) in de stad R. neder. Ik kreeg hier het eerst kennis van, door een kistje havannah-sigaren, per diligence ontvangen, met een biljet van dezen, vrij zonderlingen inhoud:

'Een klein reukoffer van dankbaarheid bij onze komst in het moederland. Kom te R. en vraag er naar de familie die uit de West is gekomen, en gij zult hartelijk welkom worden geheeten door

Jan Adam Kegge.'

aant. Kennismaking met menschen en dieren

[3] Eenigen tijd na de ontvangst van dit ‘reukoffer’, hetwelk mijne vrienden
[4] niet nagelaten hadden van lieverlede voor mij in geur te doen opgaan, zat ik
[5] op een regenachtigen Octobermorgen, waarop ik juist niet te vroeg was
[6] opgestaan, in stil gepeins voor mijn ontbijt, toen zich beneden mij een bui-
[7] tengewoon gestommel hooren deed.

[8] ‘Nog al hooger?’ vroeg eene zeer luide stem, die ik niet kende, ‘drom-
[9] mels, tante! dat is in de hanebalken. Sakkerloot, 't is hier suffisant donker,
[10] hoor! ik ben een kuiken als ik zien kan!’

[11] Het is niet met zulk een vrijmoedige luidruchtigheid, dat zich de kapi-
[12] teins van vergane schepen met onleesbare brieven in de met hen gestrande
[13] portefeuilles, of de ‘professeurs’ van onbekende lycaea, die ‘tijdstroomen’
[14] aanbieden, of de doorgevallen kruideniers, die uit hunne verbrande pakhui-
[15] zen niets anders hebben gered dan een mooie partij Zeeuwsche chocolade
[16] van duizend A's, of de goedkoope portretteurs en silhouettemakers, die de
[17] eer hebben gehad uwen besten vriend ook af te beelden, of de konstenaars,
[18] die voor een spotprijs de geheele koninklijke familie in gips op uwe tafel wil-
[19] len zetten, of de reizigers met inteekenlijsten op onmisbare boeken, waar-
[20] van een professor zich heeft afgemaakt door ze een student op den hals te
[21] schuiven; het is, zeg ik, niet met zulk een vrijmoedige luidruchtigheid, dat
[22] opgemelde heeren, en al wat verder zich op eene listige wijze bij de studee-
[23] rende jeugd indringt, om op haar medelijden, onervarenheid, of blooheid te
[24] speculeeren, gewoon zijn zich aan te bieden; want indien zij geen Fransch of
[25] Duitsch of Luikerwaalsch spreken om uw hospita te overbluffen, dan
[26] nemen zij de beleefdste, beschaafdste en tevredenste houding der wereld
[27] jegens haar aan; en wat de trap betreft, zij veinzen niet zelden er ten volle
[28] mede bekend te wezen. Ik was dus op dit punt gerust, en daar ik in eene
[29] stemming verkeerde, die voor afleiding vatbaar was, verheugde ik mij bij
[30] voorraad, een vreemd gezicht te zullen zien.

[31] De deur ging open, en er trad een welgedaan heer binnen, die een goede
[32] veertig jaar oud mocht zijn. 's Mans gelaat was juist niet hoog fatsoenlijk,
[33] maar de uitdrukking er van bijzonder vroolijk en joviaal. Zijn verbrande
[34] kleur verried de warmer luchtstreek. Hij had levendige grijsblauwe oogen
[35] en zeer zwarte bakkebaarden. Zijn haar, waarin op de kruin een aanzienlijk
[36] hiaat begon te komen, was reeds hier en daar, naar de uitdrukking van Ovi-
[37] dius, met een weinig grijs doorsprenkeld. Hij droeg een groenen overrok,
[38] dien hij oogenblikkelijk losknoopte, en vertoonde zich toen in een zwart
[39] pak kleederen met een satijn vest, waarover een zware gouden halsketting
[40] tot beteugeling van zijn horloge. In de hand hield hij een fraai bamboes met
[41] barnsteenen knop.

aant.

[1] ‘Kegge!’ riep hij mij toe, als ik verbaasd opstond om hem te groeten.
[2] ‘Kegge! De vader van William! Ik ben gekomen om u, het Museum, en den
[3] Burg te zien; en als je dan mee naar mijn huis wilt gaan, zulje me drommels
[4] veel pleizier doen.’

[5] Ik was door dit bezoek geheel verrast, en op het hooren van den naam
[6] ontroerd. Ik beken, dat ik zelden meer aan den goeden William dacht, maar
[7] eene plotselinge herinnering, en dat wel uit den mond van den beroofden
[8] vader, deed mij aan.

[9] Ik betuigde hem mijn genoegen den vader van den overleden vriend
[10] vóór mij te zien.

[11] ‘Ja,’ zei de heer Kegge, zijn horloge uithalende: ‘het was jammer van den
[12] jongen, hè! 't Moet een goeie kerel geworden zijn. 't Spijt me in mijn ziel.’ En
[13] het gordijntje openschuivende voegde hij er bij: ‘Je woont hier duivels hoog,
[14] maar 't is een mooie stand; dat heet hier de Breestraat, doet het niet?’

[15] ‘Hier schuins over woonde William: dáár; waar nu die steiger staat.’

[16] ‘Ei zoo, dan was je na buren! Ja, 't is jammer, jammer, jammer. - Sakker-
[17] loot, is dat het portret van Walter Scott? Lees je Engelsch? Mooie taal, niet
[18] waar? Zou ik hier een complete editie van Walter Scott kunnen krijgen?
[19] Maar zij moet wat mooi, wat kostbaar zijn. Ik hou niet van die lorren. Mijn
[20] kinderen hebben er al één half verscheurd.’ - En al weder op zijn horloge
[21] ziende: ‘Hoe laat gaat dat Museum open? Ik moet volstrekt naar dat dooie-
[22] beesten-spel toe. Kan ik de Academie óók zien? Wat hebje al zoo meer?’

[24] Op dien regenachtigen Octoberdag zag men Hildebrand met een vreemde-
[25] ling door Leidens straten hollen, om eerst de doode beesten in het Museum
[26] van natuurlijke, en daarna de Farao's in het Museum van onbekende histo-
[27] rie te gaan aanschouwen; vervolgens een blik te werpen op de kindertjes, die
[28] nooit geleefd hebben, der Anatomie, en daarna op de portretten der doode
[29] professoren, die eeuwig leven zullen, op de Senaatskamer, van Scaliger ‘met
[30] den purperen mantel’ af, tot op Borger met den houten mantel toe, waarvan
[31] er echter ettelijke den doodstrek duidelijk hebben gezet. Om een weinig ver-
[32] scheidenheid teweeg te brengen, bezochten wij daarop den Burg, die zelf
[33] een lijk is, vroeger bewoond door de Romeinen, Ada, en die Rederijkerska-
[34] mer waarvan ‘zoo vele genieën’ lid waren. Ten slotte zagen wij ook nog den
[35] Sineeschen en Japanneeschen inboedel bij den heer Siebold, en rustten ein-
[36] delijk uit in de sociëteit Minerva, toen nog geschraagd door ‘de dubbele
[37] zuil’ van dien broederlijken zin, die sedert roekeloos verbroken is. Wij aten
[38] vervolgens aan de open tafel in ‘de Zon’, en het was aldaar, dat de heer
[39] Kegge de algemeene verbazing en zelfs de volkomen verontwaardiging van
[40] een zeer lang heer tot zich trok, door de aanzienlijke hoeveelheid cayenne-
[41] peper, die hij uit een opzettelijk daartoe op zak gedragen ivoren kokertje op

aant.

zijn spijzen schudde, alsmede door zijne volstrekte verachting van bloem-
kool en bordeaux-wijnen, waardoor ik genoodzaakt werd een flesch port
met hem te deelen.

Na het diné vertrok Z Ed. per diligence; evenwel niet dan na mij de
belofte te hebben afgeperst, dat ik na afloop van mijn ophanden zijnde can-
didaatsexamen, zonder fout, een paar weken bij hem zou komen doorbren-
gen; als wanneer hij mij eens zou toonen hoe *hij* gewoon was menschen te
ontvangen, en hoe goed *zijn* kelder was.

‘Als je studeeren wilt,’ zei hij; ‘ik heb een mooie portie boeken; en is er
wat nieuws uitgekomen van Bulwer of zoo iemand, breng het voor mijn
rekening mee; maar vooral een beste editie!’

Een paar weken daarna kreeg ik een brief ter herinnering aan deze
mijne belofte, begeleid door een onmetelijk grooten pot West-Indische con-
fituren, bestaande, voor zoo veel ik er van begreep, uit vele schijven rhabar-
ber en groote stukken hengelriet, in quintessence van suiker ingelegd. De
heer Kegge meldde mij, dat ‘zijne vrouw en dochter, welke laatste, tusschen
twee haakjes gezegd, een mooie brunette was, van verlangen brandden om
mij te zien’.

Aan dit verlangen voldeed ik, en weinige dagen daarna zat ik tegenover
de vrouw en de mooie brunette, onder een geweldig geblaf van twee spaan-
sche hazewindjes, ten huize van den heer Jan Adam Kegge.

De kamer waarin ik mij bevond leverde een schouwspel op van de weelde-
rigste pracht, met de grootste achteloosheid gepaard. Overvloed van zwie-
rige meubelen vervulde haar, welke allen het onhuiselijk aanzien hadden
van splinternieuw te zijn. Een breede, veeloctavige piano-forte stond open-
geslagen en lag bevracht met een aantal boeken, een hoop dooreengewor-
pen muziek, en een gitaar. Een gladhouten muziekkastje stond open, en een
der spaansche hazewindjes vermaakte zich een weinig met dat gedeelte van
den inhoud hetwelk niet op de piano zwierf. Een allersierlijkst pronktafeltje
stond beladen met allerlei aardigheden en mooie beuzelingen, reukfles-
schen, hand-vuurschermen, magots, kinkhorens, sigaarbusjes en kostbare
plaatwerken. Een zilveren pendule met een paar vazen van hetzelfde metaal
rustten op een schoorsteenmantel van cararisch marmer, en op een tru-
meau, onder een reusachtigen spiegel daartegenover, zag men een groep van
de schitterendste opgezette vogels met spitse bekken en lange staarten, die
ooit levend of dood geschitterd hebben. Een marokijnen kleinodiënschrijn-
tje stond er halfgeopend naast. In de vier hoeken der kamer prijkten vier
zwaar vergulde standerdkandelaars. Het vloertapijt was uit gloeiend rood
en even gloeiend groen geweven. De neteldoeken gordijnen waren met
oranje en lichtblauwe zijde overplooid. Gelijk bij alle ijdele menschen, hin-

aant.

gen ook in deze huiskamer aan den wand de levensgroote en zeer behaag-
zieke portretten van mijnheer en mevrouw; mijnheer in een almaviva met
een sierlijken zwaai gedrapeerd, en een oogopslag als van een aangeblazen
dichter; mevrouw, zeer laag gekleed, met een dik parelsnoer om den hals,
een kanten plooisel om de japon, en schitterende armbanden. Een derde
schilderij stelde een groep van vier der kinderen voor, waarbij aan de schoo-
ne brunette vooral niet was te kort gedaan. De beeltenis van William, die de
oudste geweest was, miste ik met smart; maar het was natuurlijk, want het
stuk was eerst sedert de overkomst der familie in het moederland geschil-
derd. Voor de sofa, waarop de schoone dochter van den huize was gezeten,
lag een tijgervel met rood omzoomd; en de armstoel van mevrouw was zoo
ruim en zoo gemakkelijk, dat zij er als in verzonk.

Toen ik binnentrad zat mama met het windhondje Azor, dat met min-
der muzikale neigingen begaafd scheen dan het windhondje Mimi, op haar
schoot, en liefkoosde het, terwijl de dochter haar borduurwerk had neerge-
legd, om zich met een grooten witten kaketoe met gele kuif te onderhouden.

Mevrouw Kegge was eer klein dan groot van gestalte, aanmerkelijk
jonger dan haar echtgenoot, aanmerkelijk bruiner dan haar dochter en, wat
zij ook mocht geweest zijn, op dit oogenblik aanmerkelijk verre van eene
schoonheid in de oogen van een Europeaan. Haar toilet was, ik moet het
bekennen, eenvoudig genoeg, en ik zou haast zeggen eenigszins slordig;
maar waar is het, dat er veel werd goedgemaakt door een zonnige ferronière
op mevrouw Kegges voorhoofd en een zware gouden ketting op mevrouw
Kegges voormaligen boezem; hoezeer ook deze versierselen zich het air
gaven van bij mevrouw Kegges tegenwoordige kleedij volstrekt niet te wil-
len passen. Zij scheen verlegen met mijn bezoek, en had wel het voorkomen
een weinigje verlegen met alles te zijn; ook met de pracht, die haar om-
ringde, en het karakter, dat zij had op te houden.

Haar dochter kwam haar te hulp. Een goede uitvinding van sommige
moeders: dochters te hebben. Zij hief zich, om mij te groeten, eenigszins
plechtig van de sofa op, terwijl de zwarte knecht mij een stoel gaf, veel dich-
ter bij haar dan bij haar mama, en betuigde haar genoegen mijnheer Hilde-
brand te zien. ‘Papa had er zich zóó veel van voorgesteld mijnheer Hilde-
brand eens te bezitten. Niet lang zeker zou hij zich laten wachten; maar eene
dringende commissie had hem uit geroepen.’

Inderdaad, het was een schoon meisje, die dochter van den heer Kegge.
Zij had den fijnen neus en den mond van William, maar veel schooner
oogen dan deze had gehad. Heerlijke, donkere, tintelende oogen waren het,
die tot in de ziel doordrongen. Als zij ze opsloeg, blonken zij vurig en onver-
saagd, en toch, als zij ze neersloeg, hadden zij iets bijzonder zachts en kwij-
nends. Heur haar hing in menigte van lange glinsterende krullen, naar

aant.

engelsche wijze, langs haar eenigszins bleeke, maar mollige wangen. Ik wist dat zij drie jaar jonger was dan William, die nu ongeveer twintig jaren zou geteld hebben; maar, naar den aard der tropische menschengeslachten was zij ten vollen ontwikkeld. Een weelderig négligé van wit batist en kronkelige tule kleedde hare rijzige gestalte, en zij had geen anderen opschik dan een bloedigen robijn aan haar vinger, die de oogen trok tot haar kleine zachte handekens.

De schoone brunette hield het gesprek vrij wel gaande, en vulde de gapingen aan door allervriendelijkst met den kaketoe te converseeren en hem kleine stukjes beschuit uit hare hand te laten oppikken, bij welke gelegenheid ik doodsangsten uitstond voor hare schoone vingeren. Men gevoelt, dat ik het begunstigde dier uitermate prees.

‘O, hij praatte zoo aardig. Zij was nu begonnen hem haar naam te leeren uitspreken; Coco, hoe heet de vrouw?’

En zij aaide Coco zoo zacht over den kop, dat ik wenschte Coco te zijn.

De lieve naam kwam echter zoomin van 's mans hoornachtige lippen, als ikzelf in staat zou geweest zijn dien voort te brengen. Na lang vleiens kwam er: ‘Kopje krauwen.’

Dit was klaarblijkelijk eene vergissing, en Coco boette die duur genoeg. De schoone oogen begonnen te vonkelen, en de lieve hand gaf den onwilligen met een gouden naaldekoker een gevoeligen slag op den kop; ten gevolge waarvan de heer Coco, met een schuinslinks gebogen kruin en kleine pasjes, naar het verwijderdste gedeelte van zijn kruk retireerde, en daar in die houding zitten bleef met een ter bescherming opgeheven poot, ongeveer als een schooljongen op wien de meester onheildreigend uitschiet.

‘Papa leert hem soms zulke woorden uit een aardigheid,’ zei de vertoornde schoone; ‘maar *ik* vind het zeer onaangenaam.’

Mama zag met een zekeren angst naar haar dochter op.

Ik zocht naar een nieuw onderwerp van gesprek, en was juist van plan de portretten te hulp te roepen, als mijnheer Kegge zelf te huis kwam.

‘Onsterfelijke vriend!’ riep hij mij toe; als waren wij ons geheele leven door de teederste banden van vriendschap, waarvan ooit in een album gesproken is, ‘verknocht, verstrengeld’ en, als het rijm medebrengt, ‘verengeld’ geweest: ‘Onsterfelijke vriend! daar doe je wel aan. Kom aan, dat's goed. Nog niets gebruikt? Wat wil je hebben? Madera, teneriffe, malaga, constantia? witte port? vruchtenwijn? Lieve kind, laat onmiddellijk de likeuren komen. Hoe zit *jij* daar zoo te druilen, Lorre?’

‘Hij heeft knorren gehad, papa,’ antwoordde de dochter, ‘omdat hij andere woorden spreekt dan die ik hem geleerd heb.’

‘Allemaal gekheid! Hoe meer woorden hoe beter! Poes, poes! kopje krauwen! gekskap!...’

aant.

[1] ‘Papa, ik had het waarlijk liever niet.’

[2] ‘Nu, nu, Harriot *my dear*! Ik zal 't niet weer doen. - Maar wat zegje van
[3] onzen gast, mijnheer Hildebrand? En wat zegt mijnheer Hildebrand van
[4] mijn dochter?...’

[5] Wij waren beiden verlegen, en hadden niets van elkaar te zeggen.

[6] ‘Allemaal gekheid!’ riep de heer Kegge; ‘je zult wel familiaar worden.
[7] Voortaan geen mijnheeren of dames, maar Henriette en Hildebrand, alstje-
[8] blieft.’

[9] Juffrouw Henriette Kegge stond op, om met zeer veel ijver op de piano
[10] een boek te zoeken.

[11] De knecht had intusschen bevel gekregen de aangebodene verkwikkin-
[12] gen te brengen, en zette te dien einde een onmetelijk groote vierkante san-
[13] delhouten kist op tafel, met het woord **L i q u e u r s** in sierlijke trekletters
[14] bemaald. Ik houd niet van die coffres-forts der gastvrijheid, die door slot en
[15] grendel schijnen aan te toonen hoeveel prijs men zelf op hun inhoud stelt.
[16] Naar de woorden van den heer Kegge evenwel te oordeelen, geloof ik dat ik
[17] hem wezenlijk zou hebben verplicht, indien ik had kunnen besluiten al de
[18] zes karaffen, die er, met haar bijbehoorend gezelschap van glazen, in eens
[19] werden uitgelicht, na elkander leeg te drinken. Met een glas madera heette
[20] hij mij welkom.

[21] ‘Hoor reis, onsterfelijke!’ ging de heer Kegge voort, ‘dit is nu mijn huis,
[22] dit mijn vrouw, dit mijn oudste dochter, en straks zul je al de kinderen zien;
[23] niet waar Hanna? Dan ken je hier de taal en de spraak zoo wat. Je moet
[24] maar denken: wij in de West zijn familiaar. In Europa is men vrij wat stijver.
[25] Je hebt hier adellijke heeren en groote hanzen; daar behoor ik niet toe;
[26] waarachtig niet; ik ben niet van adel; ik ben geen groote hans; ik ben een
[27] parvenu, zoo je wilt.’

[28] Henriette verliet de kamer.

[29] ‘Maar ik heb, Goddank! niemand naar de oogen te zien; dat's één
[30] geluk! Leve de vrijheid, en vooral hier in huis! Je doet en laat hier alles wat je
[31] goed vindt, slaapt zoo lang als je wilt, eet goed, drinkt goed - dat zijn de
[32] wetten van het huis. Waar is Henriet?’

[33] ‘Naar haar kamer,’ antwoordde mevrouw Kegge. ‘Zij kleedt zich voor
[34] het diné.’

[35] ‘Dan moeten de kinderen nog effen komen!’

[36] Er werd gescheld. De zwarte knecht kreeg zijne bevelen, en de kinderen
[37] verschenen.

[38] Er traden twee mooie jongens binnen, de een van negen, en de andere
[39] van tien jaren. De ondeugd zag hun uit de brutale zwarte kijkers, en zij
[40] waren er, helaas! niet leelijker om. Zij droegen blauwlakensche pakjes met

aant.

[1] tallooze vergulde knoopen over de schouders, breed omgeslagen en breed
[2] geplooide batisten halskragen, geen das, en lage schoenen met witte kous-
[3] jes. Daarna kwam een meisje van zeven jaar met lange zwarte haarvlechten
[4] en bloedroode strikken op den rug; een jongen van vijf, in een schotschbont
[5] blousetje; weder een meisje, van een jaar of drie, met bloote voetjes in ge-
[6] kleurde laarsjes; en eindelijk, op den arm eener min, een kind, dat niets meer
[7] aanhad dan het witte jurkje dat men zag, en het witte hemdje dat men niet
[8] zag, - verontrust u niet, lieve Hollandsche moeders! het schaap zag er vol-
[9] maakt gezond uit - met een gouden rammelaar in de eene hand en een korst
[10] brood in de andere.

[11] 'Nu hebje ze allemaal gezien,' riep papa, de kleinste van den arm der
[12] minne nemende en op zijn schouder zettende; waarop het kind allerliefst
[13] schaterde van lachen en met de bloote beentjes spartelde en trappelde, dat
[14] het een lust was om aan te zien. 'Ik heb er elf gehad; William, dien je gekend
[15] hebt; Henriet, die je gezien hebt; nu is er een heele gaping; eerst kreeg mijn
[16] vrouw een miskraam, en daarop een dood kind; de vierde is tien jaar oud
[17] geworden en toen aan de koorts bezweken; nu komen de jongens; hier hebje
[18] Rob, en daar hebje Adam, mijn petekind; die zijn allebei nog ondeugender
[19] dan hun vader, toen hij zoo klein was; tusschen hem en dit meisje is er weer
[20] eentje dood; dat werd door een beest van een negerin vergeven op zijn an-
[21] derhalf jaar; dit meisje heet Hanna, naar mijn vrouw; dat 's een mooi klein
[22] ding, is het niet? en die kleine jongen heet Jan; niet waar, boer? Hier hebben
[23] we Sofietje; en het kleintje heet Kitty.'

[24] Na deze optelling van zijn kinderen, schonk hij ze allen een glas malaga
[25] in, en liet zelfs de kleine Kitty daarvan proeven, die een leelijk gezicht zette,
[26] een uitwerksel dat den oorsprong van haar leven zeer vroolijk maakte.
[27] Mama speelde met den krullebol van Rob, en Rob met den staart van Azor;
[28] Adam prikte zijn zuster Hanna zachtkens met een speld in den nek, en bui-
[29] telde daarop naar den kaketoe, die zichtbaar bang voor hem was; Jan en
[30] Sofie begonnen een twistgeding ter zake van het hazewindje Mimi. De heer
[31] Kegge gaf zijn jongste spruit weer aan de min over.

[32] 'Zie zoo, minne!' zeide hij: 'nu maar weer naar de kinderkamer! Vort,
[33] jongens! Veel pleizier!'

[34] En de geheele stoet verdrong zich lachende en juichende in de deur, en
[35] stoof henen.

[36] 'Als je nu eens weten wilt waar je slaapt, onsterfelijke!' hervatte de heer
[37] Kegge, die dezen naam voor mij gekozen scheen te hebben, 'ga dan mee als
[38] je wilt; dan kanje meteen de bibliotheek zien.'

[39] Hij bracht mij naar een achterbovenkamer, die op den tuin uitzag. Nog
[40] nooit zou ik te midden van zooveel weelde hebben geslapen. Een lit d'ange,

aant.

[1] een canapé, een chaise longue daarenboven, een pendule, een psyché, een
[2] waschtafel van satijnhout, met tot de geringste benoodigdheden voor het
[3] toilet meer dan voorzien.

[4] ‘Je bent niet bang voor dat wapentuig daar in den hoek?’ zei de heer
[5] Kegge, naar een paar indiaansche bogen en een dozijn wie weet hoe vergif-
[6] tige pijlen wijzende. ‘Hier is de schel; als je wat noodig hebt, dan rammel je
[7] maar dat het huis dreunt.’

[8] Wij gingen daarop naar de bibliotheek, waar een lustig vuur brandde
[9] en een schat van Voyages pittoresques en hedendaagsche literatuur, op de
[10] keurigste wijze gebonden, bijeen was.

[11] ‘Hier ga je nu maar heen, als je je verveelt! Die sofa is nog al makkelijk.
[12] In deze laden zijn platen; al wat je hier ziet is meestal in Engeland gekocht,
[13] en nu completeert Henriet het zoo wat. Ik kan me met die snorrepijperij niet
[14] altijd ophouden. Henriet heeft twee jaar te Arnhem school gelegen. Maar
[15] toen zijn we in 't land gekomen, en hebben haar thuisgehaald; ze was te
[16] groot, en ze moet nu zelf maar verder haspelen. Engelsch kon ze al; en als je
[17] in twee jaren geen Fransch kunt leeren, dan leer je 't nooit. Dat lange school-
[18] gaan - allemaal gekheid. Ik laat geen van me kinderen meer schoolgaan; ze
[19] krijgen patente meesters aan huis. Gouverneurs en gouvernantes wil ik niet
[20] onder mijn oogen zien. En wat de meisjes betreft: mijn vrouw verstaat geen
[21] woord Fransch, en toch heeft ze elf kinderen gehad, weetje... Zie je dien
[22] opgezetten tijger? Dien heb ik zelf op mijn suikerplantage geschoten!... De
[23] deugniet had al driemaal een kalf komen weghalen.’

[24] Wij gingen verder, en in den tijd van een half uur had de heer Kegge mij
[25] al de kamers van het geheele huis, den tuin, den stal en het koetshuis laten
[26] zien, alles onder even drukke en schutterige gesprekken, waaruit het mij
[27] meer en meer bleek, dat de heer Jan Adam Kegge zeer ingenomen was met
[28] zijn rijkdom, zijn kinderen, en zichzelven. Hij scheen er volkomen van over-
[29] tuigd te zijn, dat hij een onuitputtelijk fortuin had en dat hij ‘een perfecte
[30] goeie kerel’ was; tienmaal beter dan alle mogelijke ‘groote hanzen en adel-
[31] lijke heeren’, en volkomen gerechtigd om alle wereldsche zorgen en wel-
[32] voeglijkheden met zijn lievelingsuitroep af te doen: ‘allemaal gekheid!’

[33] Toen wij alles gezien hadden, wachtte mevrouw ons in de eetzaal.

[34] Henriette verscheen er in eene japon van blauwe zijde, die haar niet vol-
[35] komen zoo goed stond als haar wit négligé. Ik had de eer tusschen haar en
[36] mevrouw haar moeder te worden geplaatst. Mijnheer zat over mij, en de
[37] kinderen schaarden zich naar goedvinden. Bij het couvert van den oudsten,
[38] die trouwens ook al tien jaren telde, stond een karaf wijn zoo goed als bij
[39] het mijne. Aan het eind der tafel stond nog een stoel ledig; en toen wij allen
[40] gezeten waren, kwam er een kleine, magere vrouw binnen, nog veel bruiner
[41] dan mevrouw Kegge. Zij kon omstreeks zestig jaren oud zijn, als eenige te

aant.

[1] voorschijn komende grijze haren deden vermoeden; valsch haar droeg zij
[2] niet. Zij was in het zwart gekleed, maar droeg een omgespelden neusdoek
[3] van hoogroode oostindische zijde. Achter haar ging een schoone lange-
[4] hond, die zoodra zij plaats genomen had zich bij haar stoel nederzette en
[5] zijn kop in haar schoot lei, waar zij hare bruine hand op rusten deed. Er was
[6] iets indrukmakends in deze verschijning, schoon niemand acht op de bin-
[7] nenkomende sloeg. Men noemde haar grootmama; doch ik twijfelde soms
[8] of dit niet maar een naam was, haar in scherts gegeven. Zij zelve sprak wei-
[9] nig en eenigszins gebroken, maar eenmaal zag ik haar veelbeduidend het
[10] hoofd schudden, toen de heer Kegge vertelde ‘dat hij den koop van dat
[11] nieuwe rijtuig maar gesloten had, en dat zij nu voortaan nog makkelijker
[12] naar de kerk zou rijden’.

[13] ‘Kom, kom!’ riep hij toen, ‘geen hoofdschuddingen! dat's allemaal gek-
[14] heid. 't Zal het mooiste rijtuig van de stad zijn, en de groote hanzen en adel-
[15] lijke heeren kunnen er een punt aan zuigen. Ik heb zin om er een wapen op
[16] te laten schilderen met een gouden keg[1] op een zilveren veld, en een groote
[17] planterskroon er bovenop van suikerriet en koffieboonen.’

[18] ‘Ik zou er maar J.A.K. op laten zetten,’ zei de oude dame droogjes: ‘je
[19] kunt immers de letters met net zooveel krullen maken als je maar wilt.’

[20] Ik beschrijf u het diné niet, met al zijn opscherpende tomaat- en andere
[21] sausen, cayenne, soya, kruiderazijn, atjarbamboe, engelsche pickles en wat
[22] dies meer zij; noch zal het wagen u een denkbeeld te geven van den portwijn
[23] van den heer Kegge, die hij door een extra-extra gelegenheid had, maar die
[24] dan ook zóó was, dat de heer Kegge verklaarde een zeeuwsche rijksdaalder
[25] te willen zijn als men hem ooit, als men hem ergens anders dan misschien bij
[26] den koning van Engeland, zóó drinken zou. Mevrouw at veel, en Henriette
[27] weinig; maar men moet bedenken dat de laatste oneindig meer sprak; ook
[28] regelde zij de tafel, en droeg zorg, dat men de gerechten in behoorlijke orde
[29] nuttigde, niettegenstaande haar papa zich daar wel eens tegen bezondigde,
[30] en dan met een ‘allemaal gekheid’ de fout verschoonde. De hazewindjes van
[31] mevrouw waren allerbescheidenlijkst stil, omdat zij ontzag hadden voor
[32] den langen-hond der oude dame; maar de kinderen, die ‘vrij werden opge-
[33] voed’, maakten een vreeselijke drukte.

[34] Na den eten bood de zwarte knecht koffie aan, en moest ik een schot-
[35] sche likeur proeven, die als vuur in de keel was.

1 De keggen zijn misschien aan mijne lezers niet zoo bekend als bij de timmerlieden. Het is een soort van wiggen, waarvan de eene kant schuin afloopt, de andere horizontaal is; zij dienen om, met kracht hier of daar tusschen geslagen wordende, zware lichamen eenigszins op te lichten, waterpas te stellen, of twee lichamen sterk tegen elkander aan te drijven.

aant.

[1] De oude dame was na den afloop van het diné terstond opgestaan en ver-
[2] trokken, gevolgd van haar getrouwen hond. De kinderen waren in de eet-
[3] zaal gebleven, waar de kleine Hanna de compôte met morellen tot zich trok
[4] en daaruit, terwijl het gezelschap scheidde, zichzelve en hare broertjes nog
[5] eens bediende, op mama's vriendelijk verzoek zich aan deze verkwikking
[6] niet verder te buiten te gaan, niets antwoordende dan dat het zoo lekker
[7] was.

[8] 'Je zult niet kwalijk nemen dat ik eens naar de bibliotheek ga,' zei de
[9] heer Kegge; 'dit is *mijn* studie-uurtje!' En met een weinig bedwongen geeuw
[10] verliet hij de kamer.

[11] Mevrouw zette zich in eene gemakkelijke houding op de sofa neder,
[12] wierp een bonten zijden zakdoek over haar hoofd en bereidde zich insge-
[13] lijks tot de siësta.

[14] De schoone brunette en ik bleven dus zoo goed als alleen in de scheme-
[15] ring, slechts verhelderd door de grillige vlammen van het lustig brandend
[16] kolenvuur. Zij zette zich in een vensterbank neder en betuigde er zich in te
[17] verheugen, dat zij na den eten aangenaam gezelschap had.

[18] Dit was allerliefst; maar ik merkte aan, dat een eenzaam schemeruurtje
[19] ook zijn waarde heeft.

[20] Zij hield er niet van. Zij hield van veel licht, veel discours, veel men-
[21] schen; 'en helaas,' voegde zij er bij, 'er is hier volstrekt geen conversatie.'

[22] Ik verwonderde mij over het verschijnsel van een stad met zoo veel dui-
[23] zend inwoners, zonder eenige conversatie.

[24] 'Ach,' antwoordde Henriette: 'men moet denken, de menschen zijn hier
[25] verschrikkelijk stijf; het zijn allemaal coterieën, waar men niemand in
[26] opneemt. Daar zijn nog wel families genoeg, die gaarne met ons zouden
[27] omgaan, maar... die conveniëeren *ons* weer minder.'

[28] Ik begreep zulk een toestand volkomen. Er zijn in iedere stad huisgezin-
[29] nen, die volstrekt niet georiënteerd zijn in hunne eigenlijke plaats en stand;
[30] familiën zonder familie, die den neus optrekken voor den eenvoudigen, den
[31] deftigen burger, wiens vader en grootvader ook eenvoudige en deftige bur-
[32] gers waren, maar verbaasd staan, dat de eerste kringen hen niet met open
[33] armen ontvangen. Lieve menschen! van waar komt u deze laatdunkend-
[34] heid? Moeten dan, mevrouw, omdat uw echtgenoot een ambt bekleedt dat
[35] hem tot het waterpas van zes, zeven groote heeren in de stad opvoert, de zes,
[36] zeven vrouwen dier groote heeren terstond vergeten, dat uw geboorte bur-
[37] gerlijk, uw afkomst burgerlijk, uw toon burgerlijk is? Of bevreemdt het u,
[38] rijke koopmansgade! dat de hoogste kringen niet tot u zijn toegenaderd,
[39] naarmate uw echtvriend langzamerhand een grooter huis is gaan bewonen,
[40] zijne bedienden in liverei heeft gestoken, meer paarden en misschien wel een
[41] heerlijkheid heeft gekocht? Moet dan, mejuffrouw! omdat uw vader met

aant.

ettelijke tonnen gouds uit Oost of West terugkwam, en den achtbaarsten patriciër, den besten edelman naar de oogen steekt door uiterlijke praalvertooning, die achtbare patriciër, die doorluchtige edelman al de uwen terstond de hand reiken, en u tot gade voor zijnen zoon begeeren? Weet gij dan niet, dat indien de kringen, welke gij zoo verlangend zijt binnen te treden, zich voor u openden, gij in gestadigen angst zoudt verkeeren voor eene toespeling op uws vaders afkomst, eene hatelijkheid op uw aangewaaiden rang? Zou het niet veel beter zijn, indien gij u rustig aansloot aan den stand waartoe gij behoort, die even goed is als een hoogere, en waarin gij zoudt worden geëerd en ontzien? Moest gij niet veel liever de eerste onder de burgers dan de laatste, de bij gedoogen toegelatene, onder de grooten zijn? Waarlijk, ik begrijp hunne terughoudendheid beter dan uwe eerzucht. Zij zijn volkomen tevreden met het verkeer onder huns gelijken; zij schromen avances te doen, die hun naderhand zouden kunnen berouwen; de mevrouwen vreezen, dat zij nu en dan voor elkander over hare nieuwe kennissen zouden hebben te blozen, indien zij u *en amitié* namen, en gij verriedt eens uw nieuwelingschap of volkomen misplaatst zijn in de kaste, waarin gij waart toegelaten zonder in hare geheimenissen te zijn ingeleid!... Of, korter nog; zij zien niet in, waarom zij juist u in haren omgang zouden opnemen. - Maar gijzelve, die gedurig op uw teenen staat om in haar vensters te kijken en het af te zien hoe zij haar huis stoffeeren, haar disch arrangeeren en hare bedienden dresseeren; gij, die haar plaagt, en tart door uw toilet kostbaarder te maken dan het hare, die er beurtelings de nabootsing, de parodie, en de charge van uitstalt; die terwijl gij over den onchristelijken hoogmoed der groote dames klaagt, die de deur sluiten voor eene familie, die niet tot haren stand behoort, uw eigen deur op het nachtslot gooit voor familiën, die wèl tot uwen stand behooren: ik weet niet hoe het komt, dat gij deze dwaze eerzucht niet lang hebt afgeschud. Een ordinaris kip is zoo goed als, en misschien beter dan een fazantehen, maar ze behoort daarom niet in het hok der goudlakenschen. Zoo zij dan den kippenloop veracht, mag zij alleen gaan zitten onder dezen of genen sparreboom, en pikken zich in de veeren, en aan de voorbijzwemmende eenden wijsmaken, dat haar nicht in den tienden graad ook een fazantehen is. Maar de kippen in den loop hebben samen ruim zoo veel genoegen als zij in haar eenigheid, achten elkander, bewonderen elkanders eieren, en kakelen en klokken dat het een lust is. Doch voor u heb ik eene andere vergelijking. Gij zijt vledermuizen, bij de vogelen niet gezien, en de muizen verachtende, die geen ander genoegen hebben dan in het schemeruur wat vertooning te maken met een soort van vleugelen, die haar waarlijk staan of ze haar niet toekomen.

Het bleek mij in *dit* schemeruur, dat de schoone Henriette zich met deze ongelukkige eerzucht pijnigde. Mevrouw kende ik nog niet; maar mijnheer,

aant.

[1] schoon alles bruskeerende, wat groot en hoog was, sprak mij veel te veel
[2] van adellijke heeren en groote hanzen, dan dat ik hem niet van eene heime-
[3] lijke jaloezie verdacht zou hebben. In zijn trotsch belijden ‘zoo je wilt, een
[4] parvenu te zijn’ was misschien even veel spijt als oprechtheid.

[5] In den loop van ons gesprek verhaalde Henriette mij wonderen van het
[6] huis en de paarden en de slaven, die de familie in de West had; een slaaf voor
[7] den zakdoek, een slaaf voor den waaier, een slaaf voor het kerkboek, een
[8] slaaf voor den flacon! Zij kwam ook op haar kostschool, en klaagde over de
[9] nare madame, die door al de meisjes gehaat was, en verhief hemelhoog de
[10] allerliefste Clementine zus en zoo, haar beste vriendin, waarmee zij ‘in alles
[11] sympathiseerde’. Zij had eene ‘onbegrijpelijken zin’ om in Den Haag te
[12] wonen, of een reis door Zwitserland te doen; bij welke gelegenheid zij lief-
[13] hebberij toonde om al die bergen te bestijgen, welke gewoonlijk niet door
[14] dames bestegen worden. Zij vond het onuitstaanbaar dat de menschen *hier*
[15] over het gordijntje gluurden als zij een dame te paard zagen, en dat men zich
[16] nooit in *deze* stad met een heer in 't publiek kon vertoonen of er werd
[17] gezegd dat men verloofd was; een grieve, welke ik door alle mogelijke
[18] dames tegen alle mogelijke steden heb hooren inbrengen, maar waarvan ik
[19] het ijselijke zoo ijselijk niet inzie.

Een juffertje en een mijnheer

[24] Terwijl wij nog zaten te schemeren ging de deur open, en door twee of drie
[25] van de kinderen werd eene vrouwelijke gestalte meer binnengegooid dan
[26] ingeleid, onder het gejuich van ‘Saartje met een mof! Saartje met een mof!’

[27] Een diepe zucht rees op uit den schoonen boezem van Henriette.

[28] De gestalte, uit het licht in den donker komende, kon waarschijnlijk
[29] geen hand voor oogen zien, en bleef in de deur staan; de kinderen trokken
[30] weder af, en wij hoorden hen in den gang voortjuichen: ‘Saartje met een
[31] mof! Saartje met een mof!’

[32] ‘Kind!’ zei Henriette tot de binnengekomene: ‘wat kom je ontzaglijk
[33] vroeg; mama slaapt nog.’

[34] ‘Wat zeg je, Harriot?’ riep mevrouw met een schorre stem, wakker wor-
[35] dende: ‘wat wilje kind? is er iets? hebje nog geen licht op?’

[36] ‘Nicht Saartje is daar al,’ was het antwoord. ‘De kinderen zeggen;’
[37] voegde zij er lachend bij; ‘de kinderen zeggen, met een mof!’

[38] De gestalte kwam, op het geluid af, naderbij, en vroeg met een heele
[39] lieve stem naar de gezondheid van nicht Kegge en nicht Henriette.

[40] ‘Och!’ zei de laatste, ‘je bent er toch niet ver af; schel reis om het licht,
[41] wilje?’

aant.

[1] Nichtje gehoorzaamde, en ik verlangde naar de lamp. Het licht kwam
[2] binnen, en ik ontwaarde bij zijn schijnsel een jong meisje, misschien van de
[3] jaren, maar nog niet van de ontwikkeling van Henriette. Een allerliefste
[4] taille, in een zeer simpel winterjaponnetje gekleed, maakte zich los uit de
[5] plooien van een bruinen lakenschen mantel; een gegaufreerd kraagje sloot
[6] stemmigjes om een allerblanksten hals; en toen zij haar eenvoudig kastoor
[7] hoedje afzette, vertoonde zich, onder een schat van los neerhangende
[8] blonde krullen, een allerinnemendst zacht en liefelijk gelaat. Zij bloosde op
[9] het onverwacht gezicht van een persoon meer dan zij vermoed had. Ik
[10] haastte mij haar van hoed en mantel te ontlasten, en ook van de mof, in wier
[11] gezelschap zij was aangekondigd. Zij bloosde nog sterker over deze gedien-
[12] stigheid en wilde zich die volstrekt niet laten welgevallen.

[13] Henriette nam de mof in de hand. Het was geen alledaagsch, nieuwmo-
[14] disch handmofje van marter of chinchilla, met lichtblauwe of kersroode zijde
[15] gevoerd en nauwelijks groot genoeg voor twee kleine handjes, een zakdoek,
[16] een reukflesch, en een visiteboekje; maar een degelijke, ruige, ouderwetsche,
[17] dikke vette mof, van een fiksche langharige vossenhuid, waarbij een dito hals-
[18] bekleedsel behoorde, waarmee onze grootmoeders over haar doek naar de
[19] kerk gingen en waarin wij daar ter plaatse nu nog een enkele oude keuken-
[20] meid zien verschijnen, en dat den naam van sabel draagt.

[22] ‘Wat een allerliefst mofje!’ zei Henriet, met het harde haar over hare zachte
[23] wangen strijkende; ‘wat doe *jij* nu met een mof, Saartje?’

[24] ‘'t Is een oud ding,’ zei Saartje met een lief lachje: ‘de kinderen hebben er
[25] ook al zoo'n pleizier over gehad. 't Is nog van mijn grootmoeder, en ik draag
[26] het alleen 's avonds, nicht Henriette! Hoe vaart neef?’

[27] ‘Papa is heel wel,’ antwoordde de schoone. En als om het te bewijzen
[28] trad de heer Kegge zelf binnen, vatte Saartje met een fikschen greep om het
[29] middel, en gaf haar een zoen dat het klapte.

[30] ‘Wel Saar! daar doe je wèl aan!’ riep hij uit. ‘Kom je nog reis thee voor
[31] ons schenken? Wat zeg je van dien mijnheer, dien we hebben opgedaan? Pas
[32] maar op hoor, het is een meisjesgek.’

[33] Dit zijn van die malle gezegden, waarop de patiënt niet veel anders doen
[34] kan dan pijnlijk glimlachen.

[35] ‘En wat hoor ik van je mof? Rob zegt dat je een mof hebt. Laat reis kij-
[36] ken. Die is nog van je moeder, Saar! Lieve schepsel! ik ben een citroen als dat
[37] niet precies het haar is van een wild varken. Hoor reis, je zult voor je Sinter
[38] Klaas een betere mof van *mij* hebben.’

[39] ‘Och neen, neef Kegge!’ zei het lieve meisje verlegen; ‘ik zou haar toch
[40] niet anders dan 's avonds dragen.’

[41] ‘En waarom niet, als *ik* ze je geef?’

aant.

[1] ‘Omdat het me... niet past, neef Kegge.’

[2] ‘Niet passen? allemaal gekheid! wat droes, als ik ze betaal?’

[3] ‘Toch niet, neef Kegge! heusch, ik had het liever niet, - ik mag geen bont
[4] dragen, - en ik ben er ook nog veel te jong voor.’

[5] ‘Allemaal gekheid! wat doen de jaren tot een stuk beestenhaar? 't Is
[6] immers voor de kou, krullebol! Nu, let maar op, met Sinter Klaas; en hou nu
[7] je moeders vel maar uit de tanden van Azor en Mimi.’

[8] Deze laatste aardigheid deed den heer Kegge machtig genoeglijk aan, en
[9] wij zetten ons tot de thee. Dat het servies van zilver en de kopjes van blauw
[10] porselein waren, behoeft niet te worden opgemerkt. De lezer weet nu te wel
[11] hoe het huishouden van de rijke familie Kegge gemonteerd was, om van
[12] eenige pracht ter wereld meer verwonderd te staan, en het verveelt mij er
[13] hem langer opmerkzaam op te maken. Die er behagen in schept moois van
[14] dien aard met bewondering en ingenomenheid beschreven te zien, leze de
[15] novellen van Q. en Z. Men zou zeggen dat die heeren zelf belust werden op
[16] de schoone mirakelen, die zij beschrijven.

[18] Toen de thee was afgeloopen en de pendule bijna op acht uren stond, liet de
[19] heer Kegge zich een met zwart zeehond gevoerden overjas van poolsch
[20] maaksel geven. Het was nog niet koud genoeg voor de pels, zeide hij. Hij
[21] stak daarna op, hetgeen hij met een kieschen term een stinkstok noemde, en
[22] ging uit, om alweer een noodige commissie te doen.

[23] Niet lang daarna kwam er in zijne plaats een heer binnen van een zeven-
[24] of achtentwintig jaren, naar ik berekende. Het was een welgemaakt, rijzig
[25] man, met een gelaat, waarvan de snede heel goed, maar dat voor het overige
[26] zeer vervallen was. Hij droeg het haar eenigszins lang, zeer scheef geschei-
[27] den, en aan den breedsten kant gefriseerd. Grijze oogen schoten hunne
[28] doffe stralen uit diepe spelonken, want de jukbeenderen waren zeer sterk
[29] geteekend, en om zijne lippen speelde een glimlach, die kennelijk geen
[30] andere bestemming had, dan om een zeer blank en regelmatig gebit te doen
[31] te voorschijn komen. Deze persoon was gedost in een zeer nauwen groenen
[32] rok met zeer kleine vergulde knoopjes en zeer nauwe en korte mouwtjes,
[33] een zeer wijden zwarten pantalon, met zeer spits toeloopende pijpen, en een
[34] gebrocheerd zijden vest. Een zwartsatijnen strop, in welks slippen een zeer
[35] lange, zeer dunne gouden doekspeld stak, met een klein goud snoertje daar-
[36] aan vast, stroo-gele handschoenen en zeer puntige laarzen voltooiden zijn
[37] kleedij. Nog slingerde er een gouden halsketting, saamgesteld uit lange
[38] magere schakels, over zijn vest, en wees der verbeelding den weg naar een
[39] zeer dun goud horloge à cylindre, terwijl aan een bijna onzichtbaar elastiek
[40] koordje een klein vierkant lorgnet bengelde, dat geschikt was om zonder
[41] hand of vinger aan te raken, in den winkel van het oog te blijven staan.

aant.

[1] Toen deze heer binnenkwam, ging hij eerst de kamer door, volstrekt in
[2] dezelfde houding alsof hij moederziel alleen ware geweest en zonder ter lin-
[3] ker of ter rechter zijde iets te willen opmerken; men zou gezegd hebben in
[4] eene blinde opgewondenheid. Toen hij tot mevrouw Kegge genaderd was,
[5] stond hij stokstil en liet zijn hoofd op de borst vallen als eene geknakte
[6] bieze; vervolgens ging hij op Henriette af, en herhaalde dezelfde beweging
[7] met al de bevalligheid van een automaat; eindelijk bracht hij ze ten derde-
[8] male ten uitvoer voor de vereenigde personages van Saartjen en mij.

[9] Henriette stelde ons aan elkander voor, als mijnheer van der Hoogen en
[10] mijnheer Hildebrand.

[11] Mijnheer van der Hoogen plaatste zich vervolgens op den hem aange-
[12] boden stoel, bracht den duim van zijne rechterhand ter hoogte van zijn
[13] rechterschouder, en stak hem door het armsgat van het gebrocheerde vestje,
[14] zoodat zijne taille fine allerschitterendst uitkwam. Daarop begon hij met
[15] een krakende stem tot mevrouw:

[16] ‘En hoe maken het Azor en Mimi? Charmante hondjes. Gisteren
[17] dineerde ik bij den heer van Nagel; nu, u weet wel dat freule Constance ook
[18] een aardig hondje heeft...’

[19] ‘Ik weet het heel goed; het is een King Richard,’ zei Henriette, ‘een aller-
[20] liefst dier.’

[21] ‘Niet waar? allerliefst en allercharmantst; maar toch het haalt niet bij
[22] Azor en Mimi.’

[23] ‘Zou je dat waarlijk denken?’ vroeg mevrouw, met zichtbaar welgevallen.

[24] ‘o Mevrouw!’ antwoordde de heer van der Hoogen, geheel opgewon-
[25] denheid: ‘het scheelt hemel en aarde. Ik kon ook niet nalaten het te zeggen.
[26] Freule Constance! zei ik, uw hondje is charmant; maar de hondjes van
[27] mevrouw Kegge zijn charmanter.’

[28] Ik had nog zoo veel bewijs van leven op het gelaat van mevrouw Kegge
[29] niet gezien; met een soort van geestdrift stak zij Azor en Mimi, die bij haar
[30] op een tabouret lagen, ieder een klompje suiker toe, en streelde hen dat
[31] hunne koppen blonken als spiegels.

[32] De heer van der Hoogen richtte zich daarop tot Henriette.

[33] ‘Ik kan u zeggen, juffrouw Henriette, dat de freule Constance jaloersch
[34] is van uw maraboe's; zij heeft u er laatst mee in de kerk gezien. Gisteren zei
[35] ze: Van der Hoogen, je kent immers de familie Kegge? Ik antwoordde dat ik
[36] de eer had er gepresenteerd te zijn. Nu, zei ze, ik kan je zeggen: ik ben ziek
[37] naar de maraboe's van de freule. Het zijn allercharmantste maraboe's;
[38] daarop volgde een heel gesprek over u.’

[39] ‘Waarlijk?’ vroeg Henriette: hare oogen ongeloovig tot hem opslaande.
[40] ‘Foei, Van der Hoogen! je houdt me een beetje voor den gek.’

[41] ‘Dat is ondeugend van je,’ antwoordde Van der Hoogen, als zij glimla-

aant.

[1] chende. ‘Hoor je 't, mevrouw? Foei, foei, welke zwarte soupçons!’ Daarop
[2] trok hij zijn gezicht in een ernstige plooi en vervolgde: ‘Waarlijk, juffrouw
[3] Henriette, het is jammer, heel jammer, dat je die menschen niet ziet. Het is
[4] een charmant huis. De freule Constance is waarlijk allercharmantst.’

[5] ‘Ik weet niet, Van der Hoogen! maar ik geloof stellig dat er iets bestaat
[6] tusschen u en die freule Constance!’ merkte Henriette aan. En zij lichtte
[7] haar kleinen wijsvinger op, en zag hem met alle mogelijke coquetterie in de
[8] oogen.

[9] De heer van der Hoogen had er, wed ik, zijn mooie handschoenen voor
[10] willen verbeuren, indien hij had kunnen blozen. Maar zijn blos was - wie
[11] weet waar?

[12] ‘Al weer foei!’ hernam hij, ‘dat is nu toch niet edelmoedig, juffrouw
[13] Henriette!’ En hij lei de hand zeer gemoedelijk op zijn gebrocheerd vest; ‘ik
[14] verklaar u op mijn woord van eer, dat al wat men daar misschien van fluis-
[15] tert - onwaar is.’

[16] Hij liet een korte geheimzinnige pauze volgen; daarna ging hij voort:

[17] ‘Ik mag de freule Constance heel gaarne; zij is waarlijk aller-char-
[18] mantst; maar... ik heb geen plans, in 't geheel geen plans. En wilje weten
[19] waarom zij mij juist gisteren zoo beviel?’

[20] ‘Welnu?’

[21] ‘Omdat zij zich zoo aan *u* intéresseerde.’ En hij sloeg de oogen liefelijk
[22] neder.

[23] ‘Inderdaad, ondeugd?’ plaagde Henriette; ‘je zoudt me waarlijk
[24] nieuwsgierig maken, indien ik het worden kon!’

[25] ‘Zij vond uw voorkomen zoo bijzonder lief en intéressant,’ zei Van der
[26] Hoogen, ‘en ze had zóó veel van uw spelen gehoord.’ En zich tot mevrouw
[27] Kegge keerende: ‘Lieve mevrouw! vereenig u toch met al wat in de stad
[28] smaak heeft, om uw dochter te bewegen haar woord te houden.’

[29] ‘Dat behoeft niet meer!’ zei Henriette glimlachende: ‘alles is bepaald: ik
[30] speel vrijdag.’

[31] ‘Charmant, charmant, allercharmantst. Dat zal freule Constance ver-
[32] rukken. Dat zal een sensatie in de stad geven. Een groot stuk, hoop ik...’

[33] ‘Ik ben nog niet gedécideerd,’ antwoordde Henriette: ‘wil de heer van
[34] der Hoogen mij eens helpen kiezen? Zullen wij de piano eens openmaken?’

[35] ‘Gaarne, dolgaarne.’

[36] ‘Maar gij moet reflecties maken.’

[37] ‘Onmogelijk! onmogelijk!’ riep Van der Hoogen. Daarop sprong hij

[38] van zijn stoel, bracht zijn hoed in een hoek van de kamer, waar hij hem zoo
[39] voorzichtig nederlegde, alsof hij een uitgeblazen eierschaal geweest was,
[40] ontblootte zijn sneeuwwitte handjes en nagels coupés à l'anglaise, en hielp
[41] Henriette de muziek uitzoeken.

aant.

[1] Onderdies fluisterde hij halfhoorbaar: ‘Dat juffertje De Groot heeft
[2] toch een allercharmantst gezichtje!’

[3] ‘Wat onbeduidend,’ antwoordde Henriette.

[4] ‘Niet waar? dat is de eenige fout,’ sprak Van der Hoogen.

[5] ‘Saartje,’ hernam Henriette, ‘het is goed dat ik er om denk. Grootmama
[6] heeft wel zeer verzocht of je haar een beetje gezelschap zoudt willen hou-
[7] den.’

[8] ‘Graag, nicht Henriette!’ antwoordde Saartje; ‘ik ga terstond.’

[9] Ongaarne zag ik de lieve blauwe oogen vertrekken.

[10] Henriette begon te spelen, en de heer van der Hoogen sloeg de bladen
[11] om; maar ik merkte op dat hij er somtijds zoo lang mee talmde, dat Hen-
[12] riette, bevreesd dat hij het niet bij tijds doen zoude, zelve hare hand uitstak,
[13] waarop hij zich dan haastte die hand te ontmoeten en een allerliefst excuus
[14] te fluisteren, of te glimlachen. Over 't geheel was de houding der jongelieden
[15] voor de piano zeer vertrouwelijk.

[16] Intusschen zaten aan een klein tafeltje de jonge heeren Rob en Adam
[17] écarté te spelen om een kwartje, en verminkte kleine Hanna (want deze drie
[18] kinderen schenen op te blijven) de platen van een kostbaar boek tot mis-
[19] lukte knipsels.

[20] Ik had nu geen andere conversatie dan mevrouw, die mij vooreerst
[21] ophelderde dat de gebeurtenis, die ‘al wat in de stad smaak had verrukken
[22] zou’, geen andere was, dan dat Henriette aanstaanden vrijdag op het
[23] damesconcert een obligaat op de piano zou uitvoeren. De heer van der
[24] Hoogen had haar zoo lang gebeden, en de directie van het concert had er
[25] mijnheer Kegge zoo zeer om lastig gevallen, en Henriette speelde ook zoo
[26] uitmuntend, dat men niet langer had kunnen weigeren! Na deze mededee-
[27] ling begon ons gesprek te kwijnen, en wist ik niets beters te doen, dan haar
[28] af te vragen hoe 't haar in Holland beviel. Zij klaagde daarop steen en been.
[29] Het scheen hier te lande koud en nat te zijn; de menschen waren hier stijf en
[30] gierig, en altijd bij hun kinderen; de kinderen hadden zooveel kleeren aan 't
[31] lijf; en de huizen waren zoo tochtig! Maar zij zelve was gelukkig altijd
[32] gezond, en de kinderen en Kegge ook, en ook de hondjes.

[33] De heer Kegge kwam thuis en vertelde zooveel nieuws, dat het blijkbaar
[34] was dat hij naar de sociëteit was geweest. Er kwam wijn binnen voor de
[35] dames, en er werd grog gemaakt voor de heeren. De heer Kegge voegde zich
[36] bij de piano. Saartje kwam weder beneden en vertelde dat de oude mevrouw
[37] lust had om naar bed te gaan. Ik hield mij daarop met haar bezig door te
[38] zamen de platen te bezien eener prachtuitgaaf van Lafontaine. Zij wist zoo
[39] goed welke fabel door iedere plaat werd voorgesteld, en sprak het Fransch
[40] zoo wel uit, dat ik duidelijk bemerkte dat dit eenvoudig burgerdochtertje,
[41] dat geen bont mocht dragen, eene zeer goede opvoeding had gehad, en mis-

aant.

[1] schien ruim zoo goed geprofiteerd had, als ik van de schoone brunette en
[2] haar tweejarig pensionaat verwachten durfde.

[3] Er werd nog een heele poos muziek gemaakt, en mevrouw Kegge slui-
[4] merde met haar hondjes in. Zij werd niet wakker voordat de charmante
[5] heer van der Hoogen weder op haar was toegeloopen, zijn hoofd op de
[6] borst had laten vallen, en betuigd dat hij, heer van der Hoogen, de eer had
[7] haar dienaar te wezen.

[8] Hij maakte dezelfde plichtpleging voor de jonge dames, en begon nu
[9] aan den heer Kegge.

[10] ‘A propos’ - zeide hij - ‘goed dat ik er om denk. Er presenteert zich
[11] eerstdaags eene charmante gelegenheid om iets naar de West te verzenden.
[12] Een jong mensch aan een der bureaux zal zich waarschijnlijk décideeren er
[13] heen te gaan. Hier geen vooruitzichten voor iemand zonder familie; mis-
[14] schien daar nog een plaatsje als blankofficier; honorable betrekking!’

[15] ‘Vooral tegenwoordig!’ merkte de heer Kegge aan, ‘schoon 't bij ons
[16] beter is dan in Suriname. Daar zijn de blankofficiers geheel in verachting.
[17] Maar 't is dwaas; want zoo in Suriname als in Demerary zijn de meeste
[18] directeurs het zelf geweest.’

[19] Henriette werd vuurrood op deze uitspraak. Welke gevolgtrekkingen
[20] kon de charmante heer van der Hoogen niet uit zulk een bekentenis opma-
[21] ken! Maar de charmante heer van der Hoogen dacht misschien aan zijn
[22] eigen vader die, zoo als ik naderhand vernam, een logementhouder te
[23] Amsterdam was, en met wien hij dien ten gevolge niets meer had uit te staan
[24] dan dat hij nu en dan een wissel op hem trok.

Vaderangsten en kinderliefde

[29] Wie Hildebrand te logeeren vraagt, krijgt, durf ik zeggen, geen al te lastigen
[30] gast in hem; maar op één ding is hij zeer gesteld. Hij moet niet alleen een
[31] afgeschoten hoekje hebben waar hij slaapt, maar ook een afgeschoten
[32] hoekje waar hij alleen kan zitten; een plaatsje van ontwijk, al is dat dan ook
[33] nog zoo klein, waar hij zichzelven kan toebehooren en, ongestoord en
[34] onbespied, gedurende een zeker gedeelte van den dag doen wat hij wil; en
[35] als het winter is, valt dat bij sommige menschen moeielijk; want dan kan op
[36] de eene kamer niet gestookt worden om de valwinden, en op de andere geen
[37] vuur aangemaakt omdat het er zoo rookt en, schoon hij zich vrij wat koude
[38] getroosten kan, ‘in de kou mag hij volstrekt niet gaan zitten’. Ondertus-
[39] schen is het een schrikkelijk ding tusschen het ontbijt en het koffieuur, te zit-
[40] ten hangen in de huiskamer, eerst in gezelschap van de dames in négligé;
[41] daarna in gezelschap van een dienstbode, die u verzoekt uw boek op te lich-

aant.

[1] ten om ‘eventjes de tafel te wrijven’, vervolgens met in 't geheel geen gezel-
[2] schap, en eindelijk weer in gezelschap van iemand, die een brief gaat zitten
[3] schrijven, en dan, af en aan, eene flauwe, slaperige en rekkerige conversatie.
[4] Neen! de conversable dag begint niet voor één ure. Aan het ontbijt voegt de
[5] bijbel en de stilte, en na den ontbijt, eenzaamheid en bezigheid; met de kof-
[6] fie krijgt eerst de gezelligheid hare rechten, en ik heb geen eerbied voor den
[7] man, die eene anecdote vertelt of een geestigheid zegt vóór dat de klok van
[8] éénen koud is.

[9] Ik was tot één ure op de bibliotheek gebleven, waar ik mij recht op mijn
[10] gemak genesteld had, en mij onledig gehouden, niet met mij op eene fat-
[11] soenlijke wijze te vervelen door, zonder bepaald iets te willen doen, nu het
[12] eene dan het andere boek uit de kast te halen, in te zien, en weer op zijn
[13] plaats te stellen, maar door een klein werkjen op te zetten, waartoe ik de
[14] materialen had meegebracht, een werkje daar ik alle oogenblikken van
[15] scheiden kon, maar daar ik ook genoeg aan had om met belangstelling in
[16] bezig te zijn.

[17] Ik kwam beneden en werd door mijn gastheer als ‘den geleerde’
[18] begroet, ‘die den heelen ochtend met den neus in de boeken had gezeten;
[19] allemaal gekheid. Hij was een dromedaris als hij er niet bij in slaap zou zijn
[20] gevallen.’

[21] Henriette kwam binnen. Zij zag er buitengewoon vroolijk en opgewekt
[22] uit, en hield in de eene hand een violetkleurig biljet, dat zij pas scheen te
[23] hebben ontvangen.

[24] ‘Kind!’ riep de heer Kegge haar toe, ‘van avond ga je uit, hoor!’

[25] ‘En waarheen, papa?’ vroeg Henriette.

[26] ‘Naar neef de Groot, hart! Op vergulden.’

[27] ‘Op wat?’ vroeg Henriette, wier aangezicht betrok.

[28] ‘Op koekplakken!’ zei haar vader. ‘Sakkerloot, ik heb het in mijn jeugd
[29] ook gedaan. Vrijers, vrijsters, varkens, ledikanten, Adam en Eva, schepen,
[30] al den boel! Weetje niet dat het haast Sinter Klaas is?’

[31] ‘Ik koekplakken, papa, bij de De Grooten! - Ik kan het niet; ik bedank
[32] er voor. Neen, *daar* bedank ik nu voor,’ zei Henriette op een welberaden
[33] toon, ‘ik doe het *niet*.’

[34] ‘Ja maar, lieve meid,’ zei de heer Kegge, ‘ik heb het voor je aangenomen,
[35] hoor; je kunt er niet af; 't is een heele damespartij.’

[36] ‘En wat voor dames zouden er bij de De Grooten komen?’ vroeg de
[37] schoone smalend.

[38] ‘Weet *ik* het, juffrouw Henriette?’ zei de vader, op een kluchtige wijze
[39] het mutsje afnemende, dat hij droeg uit aanmerking van het hiaat in zijne
[40] lokken, ofschoon met zichtbare verlegenheid. ‘Ik ben een kievit als ik het

[41] weet. Je neef heeft er me verscheiden opgenoemd; juffrouw Riet, juffrouw

aant.

[1] Dekken, juffer dit en dat; hij zegt dat het heele ordentelijke juffrouwen zijn.'

[2] 'En waarom heeft Saartje mij dan gisteren niet verzocht?'

[3] 'Omdat zij het vergeten heeft, zegt ze.'

[4] 'Omdat ze niet gedurfd heeft,' verbeterde Henriette, rood van veront-
[5] waardiging.

[6] 'Henriette-lief!' vleide papa, 'ik had graag dat je wèl waart met de De
[7] Grooten. Toen we hier vreemd aankwamen, hebben ze ons duizend dien-
[8] sten bewezen. Neef heeft dit huis voor ons gehuurd en alles; hij is een eerlijk
[9] man; kan hij 't helpen dat hij geen adellijk heer of groote hans is, dat hij geen
[10] glacé handschoentjes draagt als onze vriend Van der Hoogen? Ik heb het
[11] aangenomen; je zult er immers heengaan? Ik wil dat je er heengaat.'

[12] 'Het is wèl; ik *zal* er heengaan,' antwoordde Henriette, bleek van drift;
[13] 'maar als ik vrijdag slecht speel, is het *uw* schuld.'

[14] 'Voor mijn rekening, kind! Maar, van vrijdag gesproken! Misschien
[15] bevalt je dat óók niet; ik heb neef De Groot een introductiekaartje beloofd.'

[16] ''t Is goed,' zei Henriette, haar spijt verbijtende.

[17] 'Van wien is dat paarse briefje?'

[18] 'Ik heb het met muziek gekregen.'

[19] 'Nu, kind! van avond vergulden, hoor! Hildebrand mag je komen halen
[20] als hij pleizier heeft; en dan moet hij wat vroeg gaan, dan kan hij nog reis
[21] mee trekken om 't langste brok. 't Zijn waarlijk goeie menschen, Hilde-
[22] brand! heel ordentelijk. Je hebt gisteren Saartje gezien. Henriet' - vervolgde
[23] hij, met de oogen pinkende - 'Henriet mocht willen dat zij er zoo uitzag!'

[24] Henriet beefde.

[25] 'Maar zij heeft óók wel mooie zwarte oogen,' zei haar papa, en gaf haar
[26] een kus. 'Harriot, *my dear*, je moet niet boos zijn.'

[27] Harriot, *his dear*, draaide het hoofd af.

[28] De vader was verlegen.

[29] 'Het is goed weer,' hernam hij: 'best weer! ik heb de schimmels voor de
[30] barouchette laten zetten; ik wil een toertje maken met mijn logé. Ga je mee,
[31] Harriot?'

[32] 'Ik heb te schrijven en muziek te copiëeren,' antwoordde zij, een slot-
[33] portefeuille openslaande, en er een blaadje bathpapier uitkrijgende, dat zij
[34] oogenblikkelijk met veel ijver ging zitten vullen.

[35] 'Nu, dan gaan wij alleen; voor mama is het te koud.'

[36] Er volgde een poosje stilte.

[37] ‘Is uw toilet voor vrijdag al in orde, Harriot?’ vroeg de heer Kegge.

[38] ‘Ik weet niet,’ zei Harriot.

[39] ‘Moet er niets nieuws zijn, een ferronière, of zoo wat?’

[40] ‘Neen, papa.’

aant.

[1] De schimmels waren vóór; Henriette bleef pruilen. Wij namen afscheid
[2] en stegen in de barouchette.

[3] ‘Henriette was boos,’ zei de vader, toen wij gezeten waren. ‘Ja, die
[4] dametjes! je moet ze ontzien, vrind! En Henriet heeft *veel karakter*.’

[5] Wij toerden eerst door de voornaamste straten der stad, en lieten de
[6] vensters der respectieve bewoners dreunen. Mijnheer Kegge beweerde dat
[7] men hard moest rijden, want dat men anders geen ontzag onder de voetgan-
[8] gers krijgen kon. Ik kon dan ook het woord ‘ongepermitteerd’ duidelijk
[9] lezen op het gelaat van verscheidene Joden, die de stad met kruiwagens
[10] doorkruisten, en van oude vrouwen die van de vischmarkt kwamen en op
[11] dezen of genen hoek niet gauw genoeg uit den weg konden komen. Ook zag
[12] ik deftige heeren met rottingen onder den arm die, niettegenstaande de
[13] straat breed genoeg was, het veiliger achtten hunne wandeling te staken,
[14] totdat het rijtuig zou zijn voorbijgegaan, en kindermeiden die, twintig hui-
[15] zen vóór ons uit, ‘verschoten’ en de aan haar zorg toevertrouwde lievelin-
[16] gen bij de armen naar zich toe sjorden, om der wereld te toonen hoe goed zij
[17] voor hen zorgden. In een koffiehuis kwamen drie of vier heeren, met hori-
[18] zontaal opgeheven pijpen in den mond, over het horretje kijken, en alles
[19] toonde ontzag voor de fraaie schimmels, het mooie rijtuig, den deftigen
[20] koetsier, en den zwarten lakei achterop, die met onbewegelijke plechtigheid
[21] zat rond te kijken en iedereen eerbied inboezemde, behalve den boven alle
[22] vooroordeelen verheven straatjongen, die hem nariep: ‘Mooie jongen, pas
[23] op, hoor! dat de zon je niet verbrandt!’

[24] Alle deze bewijzen van opmerkzaamheid en belangstelling in zijn per-
[25] soon en bezitting schenen ditmaal noch de hoovaardij van den heer Kegge te
[26] prikkelen, noch zijne vroolijkheid gaande te maken.

[27] Wij reden de poort uit en den straatweg op, en deden een mooien keer
[28] door de boschrijke streek. Het was een heerlijke najaarsdag. Het had in dien
[29] herfst weinig geregend en nog in het geheel niet gestormd. De boomen
[30] pronkten dus nog met een goed gedeelte van hun bladerkroon. Heerlijk
[31] blonken de goudgele en bloedroode tinten van iepen en beuken in het rosse
[32] zonlicht. Hier en daar breidde een eik daartusschen zijn gelende takken uit,
[33] nog steeds groen aan den top; en het donkergroen van een partij dennen
[34] beschaamde van tijd tot tijd, met somberen ernst, de overige zonen van het
[35] woud, die nu nog zoo trotsch schenen op verdorde pracht, en weldra naakt
[36] en arm den winter zouden tegemoet gaan.

[37] Maar noch de schoone natuur, noch de heldere zon, noch de frissche
[38] najaarslucht vermochten de wolk van het voorhoofd van den heer Kegge te
[39] verdrijven. Ik trachtte het gesprek levendig te houden en zijne gedachten
[40] over allerlei onderwerpen te verdeelen, maar telkens bleek het mij duidelijk
[41] dat zij over de verstoordheid van zijne beminde dochter liepen.

aant.

[1] De schimmels waren ongemeen vurig en liepen uitmuntend, en de koet-
[2] sier maakte den heer Kegge herhaalde malen opmerkzaam dat de bijde-
[3] handsche nu toch alle kuren had afgelegd. Het scheen alsof de heer Kegge er
[4] geen gevoel voor had; hij dacht aan de kuren van Henriet.

[5] De koetsier slaagde er in, na een lange worsteling, een ‘grooten hans en
[6] adellijken heer’ voorbij te rijden; maar de heer Kegge wreef zich de handen
[7] niet met dat genoegen, waarmee ik mij overtuigd hield dat hij het gisteren
[8] zou gedaan hebben. Zijn geest was gedrukt. Wel poogde hij den last nu en
[9] dan van zich af te werpen, of zich dien te ontveinzen, door van tijd tot tijd
[10] koddig of ruw uit te vallen, maar daarna geraakte hij op nieuw in de stilte.
[11] Hij was de man van gisteren niet. Die barre mijnheer Kegge, zoo onafhan-
[12] kelijk, zoo luidruchtig, zoo opbruisend, en voor geen kleintje vervaard, was
[13] kleinmoedig en benepen van ziele, om den wille van de gril van een zeven-
[14] tienjarig meisje, dat hij liefhad en vreesde. Mejuffrouw Toussaint, in wie ik
[15] niet weet wat het meest te bewonderen, òf de juistheid waarmede zij de ver-
[16] borgenheden van het innerlijk leven opvat, òf de keurigheid en kracht waar-
[17] mee zij die in hare geschriften schildert, heeft dezen vorm der ouderlijke
[18] liefde uitstekend geschetst.

[19] Op den terugkeer gebood de heer Kegge stil te houden voor de deur van
[20] een bloemist.

[21] De zwarte palfrenier steeg af en schelde aan. ‘Is je heer thuis, meisje?’

[22] ‘Meheer is na Amsterdam.’

[23] ‘Maar mogelijk is Barend te werk,’ riep Kegge uit het rijtuig.

[24] ‘Ja, meheer! Barend is er. As meheer er maar uit wil komen?’

[25] Wij stegen af, en men bracht ons naar het zoogenaamde bollenhuis,
[26] waar Barend zich weldra te midden der bolrekken, houten zaadbakjes en
[27] sterke geuren aan ons oog vertoonde.

[28] Barend was de oudste, de meester-knecht van den bloemist, bij wien wij
[29] waren afgestapt; een man van een, in zijn stand, allereerwaardigst voorko-
[30] men. Hij was niet groot van gestalte, en droeg een blauw wambuis van een
[31] antiek snit, een korte broek, grijze kousen en groote vierkante zilveren kuit-
[32] en schoengespen; zijn wit voorschoot was in de schuinte opgenomen. Niet-
[33] tegenstaande zijn hooge jaren, droeg hij het hoofd nog vrij rechtop. Dunne
[34] witte haren hingen hem langs de slapen; maar zijn gerimpeld gelaat had nog
[35] dat gezonde rood, dat denzulken, die hun leven in de open lucht hebben
[36] doorgebracht, tot in hun grijsheid bijblijft. Zijne blauwe oogen hadden een
[37] vriendelijken glans, en zijn mond was juist genoeg ingevallen om een aller-
[38] innemendste plooi te hebben aangenomen.

[39] ‘Barend!’ zei de heer Kegge, ‘ik moet een mooien ruiker bloemen heb-
[40] ben.’

[41] ‘Dat zal slecht gaan, meheer Kegge,’ antwoordde Barend.

aant.

[1] ‘Voor geld en goede woorden, Barend!’ hernam Kegge; ‘t kan me niet
[2] schelen wat het kost; je weet wel dat ik op geen kleintje zie.’

[3] ‘Allemaal goed,’ zei Barend; ‘maar je kent de natuur niet dwingen. Dat
[4] 's een anjer, verstaje! 't Is nou de allerschraalste tijd. Weetje wel dat we al
[5] mooi naar korsemis opschieten? Kom zoo vroeg in 't voorjaar as je wil,
[6] meheer Kegge, en ik zel je een handvol gebroeid goed geven, dat je hart er
[7] van verdaagt; maar nou is alles gedaan. Der mag nog een enkele kresante-
[8] mum wezen, - maar 't is over, meheer Kegge; je kent, zeg ik nog reis, de
[9] natuur van een ding niet dwingen. Je *kent* het wel dwingen; maar dwingen
[10] en dwingen is twee; en as je een ding dwingt, dat nou eigenlijk niet gedwon-
[11] gen kan worden, wat heb je dan? Dan plaag je je zelve.’

[12] De heer Kegge brak dezen niet zeer duidelijken woordenstroom van
[13] den ouden Barend af, met te zeggen: ‘Nu nu, Barendje, als je al de kassen
[14] reis doorloopt!’

[15] ‘Hoor reis!’ zei Barend, ‘je mot maar denken dat ik je net zoo graag de
[16] heele pot geef, as dat ik er de hartsteng uit mot snijen, want daar zit al de
[17] kracht in, weetje. 'En blom, meheer Kegge; dat zeg ik altijd; 'en blom is net
[18] as 'en mensch. As ik jou je hart uit je gemoed snij, dan kan je ommers ook
[19] niet in 't leven blijven? Daar zit 'et 'em as 't ware maar in... Wat zeg *jij*,
[20] meheer?’ voegde hij er bij, zich tot mij richtende.

[21] De heer Kegge wachtte volstrekt niet af wat *ik* in dezen zeggen zoude.
[22] ‘Maar voor een goud vijfje zal ik toch nog wel wat kunnen hebben?’ zei hij
[23] ongeduldig.

[24] ‘Hoor,’ zei Barend, zijn snoeimes uit den zak halende en openslaande,
[25] ‘as ze der binnen, dan hoefje geen goud vijfje te besteeën; dan zelje voor een
[26] spiergulden[1] al heel wat doen. Maar 't is maar dat het zoo bitter uit den tijd
[27] is. Is het voor mevrouw?’

[28] ‘Neen, Barend! voor me dochter.’

[29] ‘Kom an!’ hernam hij, ‘da's etzelfde; de dames zijn onze beste klanten
[30] voor de blommen; maar as we 't van de blommen hebben mosten!’

[31] ‘Maar waar drommel moet je 't anders van hebben?’

[32] ‘Wel, van de bollen,’ zei Barend; ‘de blommen beteekenen nies. Dat is
[33] armoed. Kijk!’ ging hij voort, daar hij een potje aanwees dat niet bloeide,
[34] maar met een rijkdom van fijne samengestelde bladeren pronkte; ‘motje
[35] zoo'n dingsigheidje niet hebben? Of hebje dat al?’

[36] ‘Wat is het, Barend?’

[37] ‘Dat,’ zei Barend, ‘is nou eigenlijk de effetieve mimosa nolus mi tan-
[38] gere!’

1 Vier gulden.

aant.

[1] ‘Hou op met je potjes-latijn!’ riep Kegge uit; ‘allemaal gekheid! Hoe
[2] heet het in je moers taal, man?’

[3] ‘Kruidje roer me niet,’ antwoordde Barend.

[4] ‘Dankje hartelijk!’ hernam Kegge, zich waarschijnlijk herinnerende dat
[5] hij ‘zoo'n dingsigheidje’ al had.

[6] Wij gingen eerst den tuin door, waar nog een enkele maandroos
[7] bloeide, die er heel goed uitzag, ofschoon Barend beweerde, dat zij het door
[8] de nattigheid toch in het hart weg moest hebben, en zagen vervolgens de
[9] kassen, waar hij hier en daar een pelargonium, chrysanthemum, en primula
[10] sinensis afsneed, zoodat wij op 't laatst nog een vrij aanzienlijken ruiker bij-
[11] een hadden, terwijl Barend bij iedere bloem zijn kennis en praatziekte had
[12] aan den dag gelegd. Toen hij de laatste deur achter zich sloot, liet de heer
[13] Kegge zich onvoorzichtig de vraag ontvallen:

[14] ‘Wel Barend! hoe lang ben jij hier nu al geweest?’

[15] ‘Vijf en vijftig jaar, meheer! met God en met eere,’ was zijn antwoord;
[16] ‘ik word met vrouwendag achtenzestig; en ik ben hier op me dertiende, jaar
[17] as tuinmansjongen gekommen.’

[18] ‘Wel man! en je ziet er nog zoo fiksch uit!’ merkte ik aan.

[19] ‘O!’ antwoordde Barend; ‘maar dan most meheer me wijf zien. Die is
[20] nou toch ook in der zestigste, maar da's nog wat anders. Ik heb dertien kin-
[21] deren bij 'er gehad, en de jongste scheelde met de oudste krek eenentwintig
[22] jaar. Nou beurt dat zoo niet meer, maar voor een jaar of tien is 'et *mennig-*
[23] *maal* gebeurd dat de lui an der vroegen, of 'er vader thuis was.’

[24] ‘Dat 's knap!’ zei Kegge, ‘weergaasch knap, hoor Barend. In de Westin-
[25] jes is dat anders. Daar kan 't wel beuren dat moeder en dochter maar vijftien
[26] jaar schelen; maar de vrouwen zijn er vroeg oud, man.’

[27] Met deze woorden haalde de heer Kegge zijn beurs uit den zak en nam
[28] de houding aan van iemand die vertrekken wilde. Maar Barend dacht er
[29] anders over, en leunde tegen den muur van de kas met al de gemakkelijkheid
[30] van iemand die een lange historie beginnen gaat.

[31] ‘De heeren hadden men vader motten kennen,’ zei Barend, ‘dat was een
[32] vast man. Toen ie stierf was ie omme en bij de negenenzestig jaar, maar hij
[33] had zijn volle gebit nog. We woonden toen ter tijd te Uitgeest en hij kwam
[34] geloopen van Uitgeest na Alkmaar om de koffie, want we hadden een eigen
[35] moei te Alkmaar; en hij ging weer na huis, en hij wist er niks niemendal van.
[36] - En was 't niet om 'en boer - hij *was* er nog wel.’

[37] ‘Zóó,’ merkte ik aan; ‘dan zou hij toch nog al aardig oud zijn, vrind!’

[38] ‘Doet niet!’ zei Barend, ‘doet niet! Dan was ie pas honderd en vijf, en
[39] dat had *hij* makkelijk kennen worden ook. Maar dat mot ik de heeren toch
[40] reis vertellen. Hij was bij een boer, Stoetema hiette de boer, an 't werk; want

[41] me vader was een timmerman van zijn ambacht. Wat wil 't geval. Hij krijgt

aant.

zoo klakkeloos de koors op 't lijf. Nou was me vader van *zoo'n* natuur, dat as ie, met permissie, maar an 't zweeten kommen kon, dan was ie weer klaar. Jongens, zeit ie tegen zijn kameraads, ik heb een harde koors. Weetje wat, zeiën ze, dan motje wat op de koes gaan leggen. Dat is, zooals de heeren mogelijk wel weten, in den koestal, achter de koeien, de plek waar de knechts, deur den bank, slapen. Maar Stoetema zei: dat kan niet, want we hebben 't bed pas opgemaakt voor de jongens; dan most me vader maar in den hooiberg gaan. Nou toen most me vader zoo'n hooge ladder op van 'en veertig sporten. Jongens! dat kostte hem wat 'en moeite voor dat ie boven kwam! Toen maakte hij daar zoo'n kuiltje voor 'em en haalde het hooi over 'em heen, en bleef stil leggen. Maar toen ie een uurtje gelegen had, kwam daar 't houtschuitje; daar gingen de knechts mee na huis; want het sloeg twaalf uren. Deur *die* weg riepen ze an me vader: Jan, kom der nou of, daar is 't schuitje! maar me vader zei: neen, want ik zweet zoo, laat me nou liggen. Maar ze zeiën: jongen, as 't reis erger wier; je most maar mee gaan. Toen kwam me vader van den hooiberg af; maar kijk, hij zweette dan erg. Toen vroegen ze an Stoetema om koedekken. Maar hij wou ze niet geven: me koedekken motten droog blijven, zeid' ie. Toen trok de een zen wammes uit, en de ander trok zen wammes uit, en lei dat over me vader; maar het holp niet, want het was te kort. Zoo kwammen ze te Uitgeest, maar het was nog wel 'en anderhalf uur varens. Maar die menschen motten zekerlijk der tijd noodig gehad hebben, want geen een ging er met me vader mee. Maar toen waren zen beenen zoo stijf geworden, dat ie niet gaan kon, maar van hoeken tot kanten viel. Toen motten de lui, die 'm gezien hebben, zekerlijk bij der eigen hebben gedocht, die man is dronken. Maar ziet! met dat ie zóó an de deur kwam, wou ie de knop grijpen...'

Hier raakte de oude Barend zijn stem, die al zwakker en afgebrokener geworden was, geheel kwijt, en stikte in zijn tranen. Met de linkerhand greep hij zich bij 't achterhoofd en trok zich bij de dunne haren.

'Kijk!' zei de oude man, met den voet stampende, en met even veel smart en verontwaardiging als of zijn vader gisteren gestorven was, 'kijk! as ik an dien boer denk!...'

'Hij wou de knop grijpen,' ging hij bedaarder voort, 'maar het ging niet. Drie dagen daarna was ie 'n lijk. Maar was 't niet om dien boer,' zei hij, andermaal stampvoetende, 'hij zou der makkelijk *nog* kennen wezen.'

De heer Kegge had de tranen in de oogen. Hij tastte in zijn beurs.

'Daar Barend,' zeide hij; 'wat er meer is dan een spiergulden is voor jou. Geef me nu den ruiker maar in een groote spanen doos.'

Barend ging de doos halen.

'Die oude heer Barend is in allen gevalle toch niet in de wieg gesmoord,' merkte de heer Kegge aan, met gemaakte vroolijkheid. En zijn oogen afve-

aant.

[1] gende, voegde hij er bij: ‘een lamentabele historie! Zoo'n ouwe kerel zou je
[2] nog akelig maken óók.’

[3] Wij waren al spoedig klaar en weer te huis. Henriette, die ook al
[4] berouw over hare verstoordheid had, keek weer vriendelijk; en toen haar
[5] vader haar de bloemen gaf, stonden er tranen in haar mooie oogen. Zij was
[6] beschaamd.

[7] ‘Je bent toch een lieve papa,’ zei ze, hem kussende, en met haar fraaie
[8] hand zijn haren schikkende. ‘Ik had het niet verdiend,’ voegde zij er bij; en
[9] zij boog haar hoofd aan zijn hart.

[10] ‘Geen coupjes!’ zei de vader. ‘Allemaal gekheid! Een mensch moet altijd
[11] vroolijk zijn!’

[12] Ik begon tienmaal meer van Henriette te houden. De kaketoe riep:

[13] ‘Zoete vrouw.’

[16] Wij zaten nog aan het dessert, toen de heer van der Hoogen, dien ik in mijne
[17] gedachten nooit anders dan ‘den charmanten’ noemde, aangediend werd en
[18] binnenkwam.

[19] Henriette kleurde vreeselijk.

[20] ‘Dérangeer je niet, lieve mevrouw; dankje mijnheer van Kegge. Een zeer
[21] ongelegen uur, inderdaad! Mijn boodschap was aan juffrouw van Kegge;
[22] het is alleraffreust; ik ben desperaat!’

[23] Ik zag den heer van der Hoogen opmerkzaam aan, maar ik merkte niets
[24] van die verwilderde haren of strakke blikken, die de dichters mij als het
[25] onvermijdelijk vereischte der wanhoop hebben leeren beschouwen. Inte-
[26] gendeel; 's mans lokken zaten, dank zij het uitmuntend plakmiddel, bij de
[27] haarbouwkunstenaars als cosmétique bekend, even glad en net als gisteren;
[28] de blik zijner oogen was volmaakt kalm; en ook beefde de hand des despe-
[29] raten heeren van der Hoogen niet, toen hij die naar een glas port uitstak, dat
[30] mijn gastheer voor Z Ed. had ingeschonken.

[31] ‘Ik zal u zeggen;’ dus vervolgde hij tot Henriette; ‘ik kan onmogelijk
[32] donderdagavond bij uwe repetitie zijn. Zoo even ontving ik de uitnoodiging
[33] tot een groot souper bij den heer van Lemmer, waar ik niet van tusschen
[34] kan, en 's middags moet ik bij mevrouw d'Autré dineeren! Morgen is er, zoo
[35] als je weet, soirée bij den generaal. Als je van avond niet kunt, dan ben ik
[36] waarlijk radeloos. Maar ik *vrees* dat je niet zult kunnen...’

[37] De dochtervreezende vader nam deze gelegenheid waar, om alles wat
[38] hij dezen morgen verkorven had geheel weder goed te maken; want indien
[39] Henriettes toorn hem bevreesd had gemaakt, hare tranen hadden hem vol-
[40] komen overtuigd dat hij haar ongelijk had aangedaan. Misschien was hij
[41] wel een weinigje bang voor eene nieuwe vredebreuk.

aant.

[1] ‘Nu Henriette,’ zei de heer Kegge, het woord schielijk opvattende: ‘dan
[2] zit er niets anders op dan dat je thuisblijft. Je *kunt* er wel af, - zóó is het niet.’

[3] ‘Hadje een invitatie? Dat vreesde ik al,’ merkte Van der Hoogen aan;
[4] ‘juffrouw van Kegge is overal zoo gechérisseerd. Neen, neen! als je er iets
[5] voor sacrifiëeren moet, doe het dan niet; ik zal...’

[6] ‘Neen!’ zei de heer Kegge, ‘ik ben op die repetitie gesteld. Wij wachten u
[7] van avond stellig... Om een uur of zeven, niet waar?’

[8] ‘Charmant, charmant!’ riep de heer van der Hoogen uit, en wipte van
[9] zijn stoel op: ‘dérangeer u niet; à ce soir!’ Hij danste heen.

[10] Ik begreep de beschaamdheid en de tranen van Henriette nog beter dan
[11] vóór den eten. Het was alles een opgedicht stukje, en de heer van der Hoo-
[12] gen vertrok met de zalige overtuiging, der schoone brunette een belangrij-
[13] ken dienst te hebben bewezen. Zij zelve had er berouw van. Ik stond op om
[14] hem uit te laten.

[15] ‘Mijnheer studeert te Leiden, niet waar?’ vroeg hij mij in de gang.
[16] ‘Charmante jongelui. Ik heb ook een halfjaar te Leiden geresideerd. Maar 't
[17] is voor 't overige een miserabele stad. Geen amusementen; de menschen zien
[18] elkander niet. Eens in 't jaar een bal, om hun fatsoen te houden. Criant ver-
[19] velend. Dérangeer u niet. A ce soir!’

[20] ‘Het spijt mij dat het zoo treft,’ zei Henriette toen ik weder binnen-
[21] kwam, ‘maar gij ziet, ik kan nu volstrekt niet gaan.’

[22] ‘Je moet een briefje schrijven!’ zei haar papa.

[23] ‘Foei neen!’ zei Henriette; ‘geen briefjes aan de De Grooten; dat zijn die
[24] menschen niet gewend.’

[25] ‘Wil *ik* het voor u af gaan zeggen?’ vroeg ik half schertsend.

[26] ‘Heb ik u niet gezegd, mama! dat mijnheer zin in Saartje heeft?’ sprak
[27] Henriette lachende; maar daarop nam zij de zaak ernstig; ‘ik zou haar in-
[28] derdaad zéér verplichten!’

[29] ‘Goed,’ zei ik, ‘en als 't mij bevalt, blijf ik er, in plaats van juffrouw Hen-
[30] riette, hoe slecht de ruil ook wezen moge. Ik heb niets tegen vergulden.’

[31] ‘Vergulden!’ riep de vader uit, geheel verrukking dat de zaak zoo geheel
[32] ten genoegen van de dochter geschikt was, ‘wel, ik kan je zeggen dat *ik* het
nog
[33] met pleizier doen zou. Ik wed dat grootmama er nog schik in zou hebben...’

[34] ‘Ik hou niet veel van verguld!’ sprak de oude dame.

Om te bewijzen dat eenvoudige genoegens ook genoegens zijn; en voorts iets droevigs

[40] De verguldpartij zou uiterlijk te half zes aanvangen, en tegen dat uur begaf
[41] ik mij op weg naar de woning van den koekebakker De Groot of, zooals

aant.

[1] Henriette altijd zeide, van ‘de De Grooten’. Zij was vrij verre van het huis
[2] van den heer Kegge gelegen, en ik ging op de, voor een stadgenoot waar-
[3] schijnlijk zeer heldere, maar voor een vreemdeling zeer ingewikkelde aan-
[4] duidingen van den heer Kegge af.

[5] Plotseling bevond ik mij in eene donkere steeg, aan welker einde een hel
[6] licht als uit den grond opkwam, voor welk licht zich eene duistere massa
[7] met zekere golving scheen te bewegen. Naarmate ik verder ging, hoorde ik
[8] stemmen, die mij toeschenen van jonge knapen te zijn, uit deze massa voort-
[9] komen. Geheel genaderd, zag ik een op alle manieren op en over elkander
[10] liggenden stapel jongens, die door een kelderraam, waaruit het licht kwam,
[11] het oog hadden op de bewegingen van een meester koekebakker en zijne
[12] gezellen, die in hunne witte linnen pakjes alzulke schoone wonderen kneed-
[13] den, duimden, schikten en bakten, als welke Henriette versmaad had verder
[14] te volmaken. Ik stond een oogenblik stil en verlustigde mij in de belangstel-
[15] ling dier straatjongens, die waarschijnlijk geen beter aandeel in de genoe-
[16] gens van Sint Nicolaas hebben zouden, dan dat zij de lekkernijen zagen toe-
[17] bereiden, die hun begunstigder broederen gelukkig, of, zooals maltentige
[18] menschen beweren, ziek zouden maken.

[19] ‘Nou, wat weerga, jongen, laat main ook reis kaiken,’ zei de een, en
[20] ondersteunde zijn begeerte met eene heftige beweging der ellebogen.

[21] ‘Doppie, Jan! dat is een mooie!’ riep een ander, ‘da's zeker 'en Jan
[22] Klaasen!’

[23] ‘Ben je mal, jongen?’ riep een derde; ‘'t is 'en waif!’

[24] ‘Nou as dat 'en waif is,’ merkte een vierde aan, ‘dan mag ik laien dat
[25] Piet in de' kelder valt.’

[26] ‘Hou je ellebogen vóór je, Gerritje; ik waarskou je, hoor!’

[27] ‘Pas op, Pietje! of je holsblok gaat de bakkerij in.’

[28] ‘Kaik; ie doet den oven open; is 't men een vuurtje?’

[29] ‘Wat doet die dikke nou weer? Hij doet meel an zen knuisten!’

[30] ‘Wel nou, mot 'et deeg dan an zen vingers blaiven hangen? Jij bent ook
[31] een mooie...’

[32] ‘Wacht 'en beetje! da's een kokkerd, - die kost wel 'en daalder, hoor!’

[33] ‘Hoor je *hem*? Je zoudt er wel kommen met 'en daalder.’

[34] ‘'En daalder op je oogen.’

[35] Deze en dergelijke waren de gesprekken van de kunstbeschouwers voor
[36] het raam van dit atelier.

[37] Op den hoek van 't huis hing een groot uithangbord, waarop de be-

[38] kende geschiedenis van den Zoeten Inval stond afgebeeld, en daar onder
[39] ‘H.P. DE GROOT. ALLE ZOORTEN VAN KOEK EN KLEYNGOED’.
[40] Ik trad den winkel binnen, en er was zulk een verward geluid van vrouwe-
[41] stemmen in een belendende kamer, die door een glazen deur met een groen

aant.

[1] horretje daarop uitzag, dat ik duidelijk bemerkte dat de partij aan den gang
[2] was, en ik mij nogmaals luidkeels moest aanmelden eer er iemand opdaag-
[3] de.

[4] De glazen deur ging open, en het mooie Saartje verscheen, met een
[5] hooge kleur, als iemand die uit een zeer druk gesprek of uit eene zeer warme
[6] kamer komt.

[7] ‘U alleen, mijnheer Hildebrand?’

[8] ‘In plaats van uw nichtje Kegge, lieve juffrouw! ik kom haar bij u ver-
[9] ontschuldigen.’

[10] ‘Maar u zal toch binnenkomen?’

[11] ‘Een oogenblikje.’

[12] Saartje opende de deur op nieuw, om mij in te laten, en ik overzag de
[13] schare.

[14] Daar zat, in al de glorie van een bloedkoralen halsketting, bloedkoralen
[15] oorbellen, bloedkoralen doekspeld, en zelfs van een ring, met een zeer groo-
[16] ten ronden bloedkoraal aan den vinger, juffrouw Mietje Dekker, de dochter
[17] van een deftigen kleedermaker, en aan hare zijde, met een groote doodvlek
[18] op haar wang en een koperen gesp als een vierkante zon op haar buik,
[19] Keetje de Riet uit den kruidenierswinkel. En daarnaast Pietje Hupstra, wier
[20] vader het gewichtig ambt van deurwaarder bekleedde, en die zich ver-
[21] beeldde dat niets losser en bevalliger stond dan een rozerood tissuutje door
[22] een ringetje gehaald. Dan had men er Truitje en Toosje, de twee telgen van
[23] den heer Opper, voornaam metselaar, waarvan de eene in 't openbaar een
[24] hoed met steenen bloemen en de andere een dito met houten pluim droeg,
[25] maar die in dezen huiselijken kring zich gelukkig gevoelden in het hoofd-
[26] siersel, de eene van een blauwe, de andere van een roode céphalide, in de
[27] stellige overtuiging dat er op dit ondermaansche geen bevalliger of modieu-
[28] zer damescoiffure kon bestaan. Voorts het magere Grietje van Buren, die de
[29] oudste van de gevraagde partij was en een- of tweeëndertig jaren tellen
[30] mocht; zij leefde ‘in otio cum dignitate’ van een kleine lijfrente, haar door
[31] eene oude vrijster gemaakt, bij wie zij iets meer dan kamenier en iets minder
[32] dan gezelschapsjuffrouw was geweest. Zij droeg een mutsje met een smal
[33] kantje, en een toertje aan twee kleine trosjes rozijnen niet ongelijk. Ook zag
[34] ik Bartje Blom, wier vader een deftige spekslagerij had, en die zelve een
[35] groote, zwarte duimelot aan haar middelsten vinger droeg, omdat zij zich
[36] ongelukkig aan gemelden vinger had verwond, bij welke kwetsuur ‘de kou’
[37] gekomen was. Ter afwisseling, Suzette Noiret, dochter eener weduwe, die
[38] op een hofje woonde, en van de Fransche gemeente was. Deze had een aller-
[39] liefst, beschaafd en net besneden uiterlijk, en wedijverde, in het bruin, met
[40] het blonde Saartje, waarnaast zij gezeten was. En eindelijk, aan het hooger
[41] einde van de tafel, moeder de Groot zelve, een dame van een veertig jaar, in

aant.

[1] eene zwarte zijden japon gekleed en dragende een muts met eene belang-
[2] rijke hoeveelheid wit lint opgesierd, die groot en breed genoeg was, en toch
[3] ongetwijfeld slechts een schaduw vertoonde van het hoofdtooisel dat zij op
[4] den vijfden december dragen zou.

[5] De herhaling van mijn boodschap maakte veel sensatie bij juffrouw de
[6] Groot, die gehoopt had met *nicht* Henriette te pronken; het speet de verga-
[7] derde juffers ook recht, zooals zij zeiden, schoon ik mij overtuigd hield, dat
[8] het wegblijven van zulk een *dame* voor menig harer een pak van 't hart was.
[9] Een algemeen gefluister, dat door de dames twee aan twee werd uitgevoerd,
[10] volgde, waaruit zich eindelijk de solo van Grietje van Buren ontwikkelde,
[11] met de betuiging, ‘dat het jammer voor juffrouw Kegge was; zoo reis vergul-
[12] den, dat was altijd nog reis aardig’.

[13] ‘Ik hoop,’ zei juffrouw de Groot, ‘in de aanstaande week, de kleine
[14] neefjes en nichtjes der ook nog reis op te nooden. Dan vraag ik zoo wat
[15] klein grut.’

[16] ‘Maar dan zalje ook zulke effetieve stukken niet laten werken,’ merkte
[17] juffrouw van Buren aan, haar penseel indoopende en een lange streep goud
[18] op den wimpel van een oorlogschip klevende.

[19] ‘'t Ziet er wel prettig uit,’ zei ik zelf; ‘ik watertand om het ook reis te
[20] doen. Mag ik eens effen van de partij zijn?’

[21] Dit voorstel bracht een schaterend gelach en groote vroolijkheid te
[22] weeg, die evenwel nog vermeerderde, toen men zag dat ik het waarlijk
[23] meende.

[24] Tot de edele kunst van vergulden, ook wel, met eenen bij alle koekebak-
[25] kers voor beleedigend gehouden naam ‘plakken’ genoemd, zijn vier dingen
[26] noodig, als: de koek die verguld moet worden, het verguldsel zelf, een nat
[27] penseel, en dat gedeelte van een hazen- of konijnenvacht, hetwelk jagers de
[28] pluim, en gewone menschen den staart noemen, en dat in dit bijzonder
[29] geval dient om het opgelegde goud aan te dringen en vast te drukken. Om
[30] alles geregeld in zijn werk te doen gaan, zat aan het eene einde van de tafel
[31] het lieve Saartje, die de verschillende sinterklaaskoeken uitdeelde, welke de
[32] bewerking moesten ondergaan: vrijers, vrijsters, schepen, paradijzen, dag-
[33] broers, ruiters, rijtuigen, allen meestal van de eerste grootte; terwijl aan het
[34] tegenovergestelde einde moeder de Groot, die ook de thee schonk, boekjes
[35] bladgoud in breeder en smaller reepen knipte, om daarvan ieder behoorlijk
[36] te voorzien, de tafel met kopjes met water bezaaid was, en elk der genoodig-
[37] den met een penseel en een konijnepluimpje was uitgerust. Men voorzag
[38] ook mij hiervan, en bij ieder materiaal of instrument, dat ik in handen nam,
[39] proestte men 't uit van 't lachen en ging een kreet van verbazing op.

[40] ‘'t Is zonde!’ betuigde Mietje Dekker.

[41] ‘Heb ik van mijn leven?’ informeerde Keetje de Riet.

aant.

[1] ‘Die stedenten hebben alevel altijd wat raars,’ fluisterde die van de
[2] roode céphalide.

[3] ‘Menheer doet het heusch!’ verklaarde die van de blauwe.

[4] ‘'k Ben benieuwd hoe dat af zal komen,’ zei Grietje van Buren.

[5] ‘Wat menheer breekt mag menheer opeten, niet waar, juffrouw de
[6] Groot?’ vroeg Bartje Blom, die het goed met mij scheen te meenen.

[7] Maar Suzette Noiret en Saartje wezen mij terecht en deden 't mij voor.

[8] Nu moeten mijne lezers, die misschien laag op de schoone kunst van
[9] koekvergulden neerzien, niet denken dat de gezegde kunst zoo heel eenvou-
[10] dig en gemakkelijk is. Ja, een vierduits varken kan een ieder beplakken; een
[11] streepje voor den grond, en een ruitje op zijn lijf, dat kan een kind! Maar
[12] deftige vrijers en vrijsters van vierëntwintig stuivers netjes te vergulden, tot
[13] de plooitjes van den kraag en de ruitjes van den breizak toe; een Eva bij den
[14] boom op te sieren, geen enkel appeltje (want het is een appelboom geweest)
[15] te vergeten, en de bochten van de slang niet hoekig te maken; een geheel
[16] oorlogschip met gouden reepen op te tuigen en de schietgaten netjes af te
[17] zetten, zooals juffrouw van Buren deed, en een koets met paarden, als juf-
[18] frouw de Riet, die het zweepkoord zoo natuurlijk wist te doen kronkelen of
[19] het een gouden kurketrekker was, dat is iets anders. Het is gemakkelijk
[20] gezegd: 't is maar koekvergulden! maar ik verzeker u dat koekvergulden en
[21] koekvergulden twee is, en dat er bijvoorbeeld een hemelsbreed onderscheid
[22] was tusschen den vrijer, dien Toosje, en den vrijer, dien Truitje had uitge-
[23] monsterd, zoodat Toosje zelve moest bekennen dat ze niet wist hoe Truitje
[24] die parapluie zoo natuurlijk kreeg; waarop de vrijer van Truitje dan ook
[25] rondging, en het geheele gezelschap eenstemmig verklaarde, dat het waar-
[26] lijk was als of die parapluie leefde. - Ik voor mij kan u als eerlijk man betui-
[27] gen dat mij; nadat ik eerst mijne krachten aan den zadel van den ruiter, dien
[28] juffrouw Noiret onder handen had, beproefd, en mij van haar omtrent de
[29] hoofdgeheimen der kunst had laten onderrichten; dat mij, zeg ik, een koude
[30] rilling door de leden ging, toen er een groote, majestueuze dagbroer voor
[31] mijne eigene onbijgestane verantwoording werd gelegd. Eén ding kan ik
[32] niet nalaten hier ten algemeenen nutte op te merken. In het koekvergulden
[33] is vooral van het uiterste gewicht de juiste hoeveelheid water, die men op de
[34] plaats penseelt, waar men het goud op wil doen kleven; want neemt men die
[35] te gering, zoo wil het niet kleven, en doet men het te nat, zoo wordt het ver-
[36] guldsel dof. En wat is er nu aan een doffen dagbroer?

[37] Spoedig was men het er over eens, dat ik het al heel mooi begon te doen;
[38] ik hoop niet dat men grootspraak zal achten, wat ik gaarne aan de zacht-
[39] moedigheid der critiek toeschrijf; en weldra lette men er niet meer op. Ook
[40] werd het gesprek gedurig levendiger. Mietje Dekker met de bloedkoralen,
[41] Keetje de Riet, en Pietje Hupstra hadden het heel druk met juffrouw de

aant.

Groot over ‘fripante sterfgevallen in de Haarlemmer krant; drie onder mekaar in den bloei van 't leven, en twee door een ongelukkig toeval’. Voorts spraken zij van ‘pinnetrante kou, fattegante reizen, en katterale koorsen’. Zij roerden ook het teeder onderwerp van ‘vomatieven, en oppe-raties’, en kwamen van lieverlede nog eens op den vinger van Bartje Blom. ‘Zij moest er toch niet te luchtig over denken.’ De een zei, zij moest er den meester bij halen, maar de ander beweerde dat zij er den meester *niet* bij moest halen; en zulks om de duchtige reden, dat er een meester was geweest, die den duim van den neef van haars zusters man ‘verknoeid’ had. De een wilde haar vinger pappen, omdat de kou er bij was; een ander ried zoete melk aan om er den brand uit te trekken; een derde, kennelijk onder den invloed van den genius der plaats, achtte niets zoo heilzaam als koekebak-kersdeeg. En Bartje Blom dacht er over hoe zij deze verschillende raden het best zou vereenigen. Daarop maakte Grietje van Buren zich van den boven-toon meester en vertelde het gezelschap wonderen van de gierigheid van de freule Troes, van wie zij hare lijfrente had. ‘Ik kan je zeggen, mensch, als er zoete appelen zouen gegeten worden, gaf ze der vierentwintig uit, en dan moest de meid de pan binnenbrengen als ze ze geschild had, en dan telde ze na of der - hoeveel is 't ook weer? viermaal vierentwintig? - als 't viermaal vijfentwintig was, dan was 't net honderd; dat 's vier minder; dat's zesenne-gentig; - of der zesennegentig vierdepartjes waren, en als ze dan op tafel kwamen, nog eens.’ Waarop die van de blauwe en roode céphalides hare uiterste verbazing te kennen gaven. Bartje Blom vroeg of het waar was, dat de freule enkel zoo rijk was geworden, door in haar jeugd al de spelden en naalden, die zij bij den weg vond, op te rapen en te verzamelen? En ik nam de gelegenheid waar om verscheidene anekdoten van befaamde Engelsche gierigaards te verhalen, die bij al mijne kennissen hadden uitgediend, maar die hier nog eens gaaf opgingen, zoodat men mij zeer aardig begon te vin-den, maar tusschenbeiden ook aanmerkte, ‘dat ik er maar wat van maakte’.

Juffrouw Noiret was niet zeer spraakzaam, en ik bracht haar door-gaande stilheid in verband met een weemoedigen trek om den mond, die mij deed onderstellen dat zij niet gelukkig was.

Saartje was allerliefst en, schoon het geheele gezelschap in beschaving vooruit, ook hier volkomen op haar plaats, en enkel eenvoud. Zij liep gedu-rig af en aan, om ieder van het noodige te voorzien; maar Grietje van Buren begon haar veelbeteekenende oogen toe te werpen en op eene mysterieuze wijze toe te lachen, waarvan de zin was dat zij haar met mij plaagde, tot groot genoegen van al de anderen. Evenwel kreeg Bartje Blom ook haar beurt, daar men haar laatst, bij het uitgaan van de kerk, zoo vriendelijk had zien groeten tegen een zekeren Kees; maar zij wendde de scherts af, door haar op die van de roode céphalide over te brengen, die laatstleden kermis

aant.

met denzelfden Kees in 't paardespel geweest was; en die van de blauwe cé-
phalide werd opgeroepen om te getuigen dat het tusschen haar zuster en
Kees, ‘ja, ja! wel zoo wat koek en ei was, als men zegt’; waarop die van de
roode zeide, dat die van de blauwe wel zwijgen mocht; waarop Grietje van
Buren aanmerkte, dat ieder zijn beurt kreeg; waarop Bartje Blom uitriep:
‘Nu, nu Grietje; ik vertrouw jou ook niet! je gaat tegenwoordig zoo dikwijls
naar Amsterdam; ik denk dat daar ook wat zit!’ waarop Grietje verklaarde,
dat Bartje een ondeugd was. - Ik merkte op dat Suzette Noiret door nie-
mand werd geplaagd.

Om een uur of half acht kwam er een groote ketel anijsmelk binnen, die
door al de dames ‘déli’ gevonden werd. Daarna kwam de schepper en boet-
seerder van al de koeken kunstgewrochten, die wij zaten op te luisteren,
even uit de bakkerij opdagen, en keek eens of men wat vorderde. Het was
een ordentelijke, goedhartige, vroolijke man, die er heel veel pleizier in had,
toen Bartje Blom hem knipoogend vertelde, dat Toosje en Truitje Opper
vast wel voor zeven gulden gebroken en opgegeten hadden, waarop Toosje
aanmerkte dat zij, Bartje, wel zwijgen mocht, daar zij zelve een heel oorlog-
schip in haar zak had gesmokkeld; waarop de koekebakker dreigde, dat
geen van de dames de deur uit zoude komen, voor hij zelf haar zak had geïn-
specteerd. Toen verhief zich de vroolijkheid tot uitgelatenheid. De Groot
stopte een klein houten pijpje, dat hij in de hand had, en daalde weder ter
bakkerije.

Met slaan van negenen kwamen er drie stevige, opgeschoten knapen,
goedige bollebuizen, met hun besten rok aan, en boorden tot over de ooren.
De een was een broer van Pietje Hupstra, en schreef op 't stadhuis; de ander
was een broer van de juffrouwen Opper en voor 't kastemaken bestemd; en
de derde, een broer van Keetje de Riet, ondermeester op een Hollandsche
school: het doel van hunne verschijning was geen ander dan hunne zusters
en al wie zich verder aan hunne bescherming zoude willen toevertrouwen af
te halen en thuis te brengen.

Nu zei juffrouw de Groot dat men maar uit zou scheiden, want dat het
toch altijd gekheid werd ‘als de heeren er bijkwamen’, en er werd besloten
dat men nog gauw een pandspelletje doen zou. Men koos daartoe, nadat het
geheele verguld-atelier als zoodanig was opgeredderd, ‘alle vogels vliegen’,
en ik heb nooit zooveel onschuldige vreugde bij malkaar gezien als toen de
oude juffrouw de Groot een dromedaris wilde laten vliegen. Bartje Blom
werd met ‘den vogel struis’ verstrikt, en er ontstond verschil over de vleer-
muis, van welke de ondermeester de Riet beweerde ‘dat hij niet vloog, maar
fladderde’. Hoe dit zij, hij verbeurde pand, en al de heeren verbeurden
pand, en Saartje verbeurde pand, en wij verbeurden allemaal pand.

Toen werd Grietje van Buren verkoren om al de panden te doen lossen,

aant.

[1] en werden de bloedkoralen armbanden en de bloedkoralen speld van Mietje
[2] Dekker, met en benevens het tissuutje van Keetje de Riet, en een ‘loderein-
[3] doosje’ van haarzelve, en een vingerling van de oude juffrouw de Groot, en
[4] een pennemes van den ondermeester de Riet, en een ménagère van Bartje
[5] Blom, en een horlogesleutel van den kastemaker Opper, en een huissleutel
[6] van den klerk Hupstra, en een beurs van mijzelven, en al wat verder ter tafel
[7] was gebracht, in H Ed. maagdelijken schoot geworpen; daarover werd een
[8] zakdoek gespreid, en nu begon het roepen van: wat zal diegene doen, van
[9] wien ik dit pand in de hand heb?

[10] Ik spreek niet van de moeielijke en wonderspreukige dingen, die wij tot
[11] het terugbekomen onzer kleinoodiën moesten ten uitvoer brengen; als met
[12] vier pooten tegen den muur oploopen, een spiegel stuk trappen, den zolder
[13] zoenen, en dergelijke; noch van zoete penitentiën, als daar waren: hangen
[14] en verlangen, de diligence, de put, de klok, het bijenkorfje, en andere, waar-
[15] bij machtig veel gekust en evenveel gegild werd. Ik schilder u de uitgelaten-
[16] heid des geheelen gezelschaps niet, toen Toosje Opper iets heel moeielijks
[17] had opgegeven, in de stellige overtuiging dat Bartje Bloms pand voor den
[18] dag zou komen, en het waarlijk haar eigen naaldekoker bleek te zijn; of toen
[19] de heer Hupstra, in het spaansch speksnijden, dat hij nooit te voren gedaan
[20] had, met zekere verliefdheid de mooie juffrouw Noiret had gekozen, en per
[21] slot niets te kussen kreeg dan den harden muur, terwijl den jongen Opper
[22] het lot te beurt viel haar den zoen te geven! - in één woord, het was aller-
[23] aller-prettigst, de vreugd was op ieders aangezicht te lezen, en ik vermaakte
[24] mij duizendmaal meer onder deze goede blijhartige menschen, dan ik
[25] gedaan zou hebben, indien ik ware thuisgebleven onder de sublieme piano
[26] van juffrouw Kegge en de charmante viool van den charmanten Van der
[27] Hoogen.

[28] De dames, die nu allen kleuren hadden als boeien, werden onder de hee-
[29] ren verdeeld, en ik nam op mij juffrouw Noiret, die mij groot belang inboe-
[30] zemde, thuis te brengen. De juffers namen van elkander en van ons een har-
[31] telijk afscheid; de drie bollebuizen drukten mij allen zeer voelbaar de hand;
[32] en ik was zeer tevreden met de vriendschap, die ik zoo onverwachts had
[33] aangeknoopt.

[35] Juffrouw Noiret was er mede verlegen dat ik de moeite nam haar thuis te
[36] brengen. ‘Het was zoo ver!’

[37] Ik antwoordde zooals betaamde, dat hoe langer ik haar bijzijn genoot,
[38] het mij des te aangenamer zijn zou.

[39] ‘Ach!’ zeide zij, ‘mijn bijzijn, mijnheer, is toch anders niet heel aange-
[40] naam. Ik schaamde mij onder al die vroolijke menschen. Zat ik er niet treu-
[41] rig bij?’

[1] ‘Gij waart zeker niet zoo luidruchtig als de overige. Maar toch...’

[2] ‘Neen, zeg het niet! zeg niet dat ik vroolijk was!’ viel zij mij in de rede.
[3] ‘Het zou mij spijten. Ik hield mij zoo goed als mogelijk; maar mijn hart was
[4] ergens anders... Mijn hart was bij mijn moeder,’ voegde zij er haastig bij.

[5] ‘Is uw moeder ziek, of...’

[6] ‘Zij is oud, mijnheer! heel oud. Was zij niet wèl geweest, u zou mij daar
[7] niet gevonden hebben. Maar wie kan zich bij vriendelijke menschen, die u
[8] gaarne zien, verontschuldigen, altijd weer daarmee verontschuldigen, dat
[9] zij eene oude moeder heeft? Ook had zij van avond iemand die haar gezel-
[10] schap hield, en wilde zij volstrekt dat ik gaan zou.’

[11] Suzette zuchtte.

[12] ‘Is uw moeder zoo heel oud?’ vroeg ik. ‘Gij zijt, dunkt mij, nog zoo heel
[13] jong.’

[14] ‘Ik ben drieëntwintig, mijnheer!’ antwoordde zij met openhartigheid,
[15] ‘en mijn moeder is vijfenzestig. Maar zij heeft veel ongelukken gehad. Mijn
[16] vader stierf, voordat ik geboren werd. Zij had toen negen kinderen; sedert
[17] twaalf jaar ben ik haar eenigste, en nu kan zij niet wel zonder mij... en ik niet
[18] wel zonder haar.’

[19] ‘En uw vader...’

[20] ‘Mijn vader was de zoon van een Zwitsersch predikant, mijnheer!
[21] Maar zijn vader had hem niet kunnen laten studeeren. Hij had maar een
[22] kleinen post bij het accijnskantoor, en moest mijne moeder in behoeftige
[23] omstandigheden achterlaten. Maar wij werken beide. Nu heeft zij sedert
[24] drie jaren het hofje, en dat is een groot geluk. En toch...’

[25] ‘Ik geloof,’ zeide ik, ‘dat wij voor de poort van het hofje staan. Klopt
[26] men hier aan, of moet men aan dien langen schel trekken!’

[27] ‘Helaas, geen van beiden,’ zei Suzette, op een allerdroevigsten toon van
[28] stem, die een klank had als of haar een traan in de oogen schoot: ‘geen van
[29] beiden. Mijn moeder woont wel op het hofje, maar ik niet.’

[30] ‘Waarom niet?’ vroeg ik.

[31] ‘Op het hofje woont niemand onder de zestig jaar,’ ging Suzette voort;
[32] ‘ik kom er 's morgens heel vroeg, zoodra de poort opengezet wordt, en blijf
[33] er den heelen dag bij mijn moeder; maar slapen mag ik er niet. Vóór tienen
[34] moet ik er van daan, en 's avonds na zevenen mag ik er zelfs niet meer op. O,
[35] wat zou ik geven als ik mijn moeder nu nog maar eens even mocht goenacht
[36] zeggen!...’

[37] En zij zag naar de geslotene poorte om.

[38] ‘Mijn moeder slaapt daar nu moederziel alleen in haar huisje,’ ging zij

[39] voort; ‘haar naaste buurvrouw is onbeschreeuwbaar doof; en als haar eens
[40] iets overkwam -! Dat, dat is mijn grootste zorg; dat pijnigt en vervolgt mij
[41] altijd en overal!...’

aant.

[1] ‘Maar als uw moeder ziek wordt, dan moogt ge toch wel...’

[2] ‘Als zij ernstig ziek wordt, dan schrijft de dokter van 't hofje een verkla-
[3] ring dat zij niet alleen kan blijven, en *dan* mag ik in haar huisje slapen. Maar
[4] ach, het ligt mij op de leden dat mijn lieve moeder er eens onverwachts uit
[5] zal zijn, en als dat eens bij nacht was! O, ik bid God alle dagen dat het bij
[6] dag moge zijn... Ik zou het niet overleven!’

[7] Wij gingen zwijgend verder.

[8] ‘Hier woon ik, mijnheer!’ zei juffrouw Noiret, hare schoone oogen af-
[9] vegende, als wij voor een kleinen koomenijswinkel stonden; ‘ik dank u voor
[10] uw vriendelijkheid.’

[11] ‘Ik hoop,’ zeide ik, ‘dat gij uwe moeder nog lang zult hebben, en zonder
[12] angsten.’

[13] Zij reikte mij stilzwijgend de hand, en als het licht uit den kleinen win-
[14] kel op haar gelaat viel, zag ik hoe bleek en hoe bedroefd zij was. Wij scheid-
[15] den.

[17] Ik vond de familie Kegge reeds bijna aan het souper. Van der Hoogen deelde
[18] er in, en maakte op walgelijke wijze het hof aan Henriette, die al de aantrek-
[19] kings- en afstootingskunsten eener handige coquette (het is een aangeboren
[20] gave) in werking bracht. Men vermeed in 't bijzijn van Z H W G. van ‘de De
[21] Grooten’ te spreken, en eerst toen hij vertrokken was, vroeg men hoe ik mij
[22] geamuseerd had. Ik gaf een gunstig antwoord, maar trad in geene bijzon-
[23] derheden, omdat ik voor geen geld ter wereld de onschuldige vreugde der
[24] De Grooten, De Rieten, Dekkers, Hupstra's en zoo voorts, door eene juf-
[25] frouw Henriette Kegge wilde hooren bespotten.

De grootmoeder

[30] Toen ik den volgenden morgen na het ontbijt de bibliotheek binnentrad, zat
[31] daar de oude dame in een ruimen lagen leunstoel met roodlederen zitting en
[32] rug, die waarschijnlijk tot de stoffeering van haar eigen kamer behoorde, bij
[33] het vuur. Eene kleine tafel was daarbij aangeschoven, en daarop lag een
[34] Engelsche octavo Bijbel, waarin zij ijverig las. Zij hield daarenboven een
[35] breiwerk in de hand.

[36] De schoone lange-hond zat weder naast haar stoel en keek oplettend tot
[37] haar op. Werkelijk volgde hij met zijne goedige oogen iedere beweging van
[38] haar hoofd en hand, als zij van den Bijbel naar haar breiwerk keek om de
[39] steken te tellen, of een blad omsloeg.

[40] Van alle personen, die het huisgezin uitmaakten, kende ik deze het
[41] minst, daar zij nooit dan bij het middagmaal verscheen en na afloop daar-

aant.

van onmiddellijk weer vertrok. Was het alleen dààrdoor dat zij mijne be-
langstelling prikkelde, of was het ook door haar deftig, stil, en ingetrokken
voorkomen, de weinige, korte, verstandige, maar dikwijls wel wat harde
woorden, die zij sprak, en de verknochtheid van haren schoonen langen-
hond? Hoe het zij, ik hoopte hartelijk, dat zij een gesprek met mij zou aan-
knoopen.

Zij scheen mijn binnenkomen niet bemerkt te hebben, en terwijl ik mij
nederzette en mijne boeken opensloeg, hoorde ik haar half overluid de
schoone plaats van Paulus oplezen: ‘For we are saved by hope: but hope
that is seen is not hope: for what a man seeth, why doth he yet hope for? But
if we hope for that we see not, then do we with patience wait for it’ (Rom.
VIII. 24, 25).

Zij schoof den Bijbel een weinig vooruit, en leunde met den rug in haar
stoel, als om daarover na te denken; zachtjes herhaalde zij de woorden ‘then
do we with patience wait for it’.

Plotseling bemerkte zij dat ik mij in het vertrek bevond.

‘Gij zult mij vandaag moeten dulden, mijnheer!’ dus begon zij; ‘mijn
kamer wordt schoongemaakt, en dan ben ik gewoonlijk hier.’

‘Gij leeft een zeer eenzaam leven, mevrouw!’ antwoordde ik; ‘drukte
zal u misschien hinderen.’

‘O neen!’ hernam zij, met een luide stem; ‘ik ben sterk genoeg. Mijn
hoofd is zéér sterk; *ons* menschengeslacht is zoo zwak niet. Maar ik ben niet
meer geschikt voor gezelschap; ik ben te somber, te ernstig geworden. Ik zou
hinderen; ik zou vervelend zijn. Dit boek,’ zeide zij, op haren Bijbel wij-
zende, ‘dit boek is mijn gezelschap.’

Zij zweeg eenige oogenblikken, en streelde den kop van haar hond met
de bruine hand. Daarop hief zij zich weder een weinig in haar stoel op.

‘Gij zijt hier nu reeds een paar dagen, mijnheer Hildebrand,’ hernam
zij; ‘en de aanleiding tot uwe kennismaking met de familie is van dien aard
dat... Zeg mij eens, heeft men al eens met u over den lieven William gespro-
ken?’

‘Het spijt mij, mevrouw! dat ik u ontkennend moet antwoorden. Neen!
men heeft met mij nog geen woord over William gewisseld.’

‘Heb ik het niet gedacht!’ riep zij uit, hare handen in elkanker slaande
en een diepen zucht loozende, die in een droevigen glimlach overging: ‘ik
wist het wel; ach, ik wist het wel!’

Zij zag treurig haar hond aan, die, als verstond hij hare klachten, zijn
voorpooten op haar schoot legde en zijn kop tot haar aangezicht ophief, om
haar te streelen.

‘En toch is hij nog geen drie jaar dood, Diaan!’ zeide zij, den poot van

[41] den hond aanvattende: ‘de lieve Bill is nog geen drie jaar dood. Ik wil wed-

aant.

[1] den,' voegde zij er met nadruk bij, 'dat de hond hem nog niet vergeten
[2] heeft.'

[3] Eenige oogenblikken zat zij in een gepeins, waar ik haar niet in durfde
[4] storen.

[5] 'Hij was mijn oogappel!' barstte zij uit, 'mijn lieveling, mijn uitverko-
[6] rene, mijn schat!' - En toen bedaarder: 'Hij was een lieve jongen; niet waar,
[7] mijnheer Hildebrand?'

[8] 'Dat was hij,' zeide ik.

[9] 'En toen hij wegging,' ging de grootmoeder voort, 'was het alsof het mij
[10] werd ingefluisterd dat ik hem niet weer zou zien; en Diaan hield hem bij zijn
[11] mantel terug. Niet waar, Diaan? Bill had niet moeten weggaan. Hij had
[12] moeten blijven, moeten oud worden in plaats van de vrouw. - En als hij dan
[13] volstrekt had moeten sterven, dan had ten minste zijn grootmoeder hem de
[14] oogen moeten toedrukken. Wie heeft het nu gedaan?...'

[15] Wat deed het mij goed aan het hart, haar te kunnen zeggen, dat ik het
[16] zelf was geweest!

[17] 'Inderdaad?' vroeg zij met een zachten lach. 'Ik benijd u.' En zij zag mij
[18] aan met een langen en strakken blik.

[19] 'Dezen zakdoek,' ging zij na eenige oogenblikken zwijgens voort, op
[20] den foulard wijzende, dien zij om den hals droeg, 'liet hij bij het afscheid lig-
[21] gen. Hij ging de deur uit, maar kwam nog weer terug om hem te halen. De
[22] arme jongen had hem wel noodig, want ik kon hem in zijn tranen wasschen.
[23] Ik wischte zijn oogen af en wilde den doek behouden. Die doek en deze brie-
[24] ven zijn mijn eenige troost!'

[25] Zij sloeg haar Bijbel op verschillende plaatsen op, en toonde mij de
[26] brieven, die zij van William ontvangen had en in dat boek bewaarde. Zij
[27] nam er eenen op en tuurde een poosje op het adres.

[28] 'Hij schreef een mooie hand; deed hij niet?' zeide zij, en reikte mij den
[29] brief toe.

[30] Ik las het adres. Het luidde: 'Aan Mevrouw E. Marrison.' - E.M.! Dat
[31] waren de voorletters die op den ring gegraveerd stonden, dien hij mij op zijn
[32] sterfbed gegeven had. E.M.! Ik had aan dien ring een ganschen roman
[33] geknoopt; in die letters den naam van een lief, jeugdig meisje gelezen, dat
[34] haar jong hart reeds vroeg voor William geopend had! Maar hoeveel aan-
[35] doenlijker was dit pand eener eenvoudige genegenheid tusschen grootmoe-
[36] der en kleinkind! Schoon ik anders den ring niet droeg, had ik hem toch
[37] dezer dagen aangetrokken. Ik nam hem van mijn vinger.

[38] 'Deze gedachtenis,' zeide ik, 'gaf hij mij op zijn sterfbed. Hij beval ze
[39] mij aan als iets dat hem heel dierbaar was.'

[40] Het gelaat der oude vrouw helderde op; en nu voor het eerst schoten er

[41] tranen in die oogen, die tot nog toe zoo strak gestaard hadden.

[1] ‘Mijn eigen ring!’ riep zij uit. ‘Ja! ik gaf hem dien voor den neusdoek;
[2] heeft hij hem altijd gedragen?’

[3] ‘Tot weinige uren voor zijn dood!’

[4] ‘En zeide hij, dat hij hem heel dierbaar was? De lieveling! Heeft hij zijn
[5] laatste krachten nog gebruikt om dat te zeggen? En waren zijne laatste
[6] gedachten ook bij zijn grootmoeder? - Zie je wel, Diaan!’ zeide zij tot den
[7] hond; ‘het is het ringetje van de vrouw, dat de lieve Bill gedragen heeft. Hij
[8] heeft ons niet vergeten, Diaan! en wij *hem* niet - ofschoon dan ook... Ach
[9] mijnheer!’ ging zij voort, ‘mijne dochter was in 't eerst zoo hevig bedroefd;
[10] maar zij gevoelt niet *diep*; zij was de laatste, de eenige overgeblevene, maar
[11] niet de gevoeligste van mijn kinderen. Ook had zij zoo veel kinderen over.
[12] Maar ik, ik had mijn hart op William gezet. Hij droeg den naam van zijn
[13] grootvader, mijn eigen braven William! Hij was altijd zoo eenvoudig, zoo
[14] lief, zoo teer, zoo aanhalig voor mij. Het was een *lieve* jongen! Wat doen wij
[15] hier zonder hem, Diaan?’

[16] Weder volgde er een korte pauze.

[17] ‘Kegge is een goed mensch!’ ging zij voort. ‘Hij is goed, hij is hartelijk,
[18] hij is week. Maar hij is vol valsche schaamte; hij wil nooit met een traan
[19] gezien worden. Hij verdrijft zijn beter gevoel door luidruchtigheid. Toen hij
[20] Hanna trouwde, was zij een speelsch kind, die met zes jonge honden door
[21] de plantage liep. Hij heeft haar niet ontwikkeld, niet geleid; zij ziet hem naar
[22] de oogen, zij richt in alles zich naar hem; onder zijn invloed durft zij niet
[23] anders zijn dan *hij* zich voordoet. Somtijds ben ik hard tegen Kegge, en
[24] daarom leef ik liever alleen. Hij verstaat mij niet. En dan! dat er nooit, nooit
[25] een woord over den lieven William gesproken wordt! - Maar *wij* spreken
[26] van hem, niet waar Diaan?’ en zij streelde hem zachtkens over den kop: ‘wij
[27] spreken van hem. Hij was zoo goed voor den hond, en de hond had al zoo
[28] vroeg met hem gespeeld. Als ik lang naar den hond kijk, is het als zag ik den
[29] kleinen Bill nòg met hem spelen...’

[30] Zij nam den ring weder op.

[31] ‘Ik zal hem u weergeven, als gij weggaat,’ zeide zij; ‘maar laat mij hem
[32] nog een paar dagen houden.’

[33] ‘Houd hem uw geheele leven, mevrouw!’ riep ik haar toe. ‘Gij hebt er
[34] de grootste en teederder rechten op dan ik.’

[35] En ik reikte haar de hand.

[36] ‘Mijn geheele leven!’ antwoordde zij: ‘ik wenschte wel dat dat niet lang
[37] ware. Ik ben niet geschikt voor dit land. Mijn vader was een Engelschman,
[38] maar mijn moeder een Westindische van ouder tot ouder, eene inboorlinge.
[39] De lucht is mij hier te laf, de zon te flauw. Zoo gij wist wat het mij gekost
[40] had de West te verlaten! Maar mijn eenig kind, en het graf van mijn klein-
[41] kind trokken mij hierheen. Ook wilde men mij niet alleen achterlaten. Ik

aant.

[1] mocht niet blijven in het huis, waar ik William vóór mij had gezien; ik moest
[2] afscheid nemen van de plekjes, waar ik hem had zien spelen, waar hij op zijn
[3] klein paardje voor mijne oogen had rondgereden. Ik zou zijn graf wel eens
[4] willen zien. Ik verlang om naast hem te slapen in den vreemden grond...'

[5] Diaan, die zijn kop weder weemoedig in haar schoot gelegd had, hief
[6] dien langzaam op, en zag haar droevig aan. Er lag een vraag in zijne oogen:

[7] 'En wat zal er dan van Diaan worden?'

Een Concert

[12] De belangrijke dag, waarop (zoo als de charmante gezegd had) al wat in de
[13] stad smaak had, en ik voeg er bij, lid was van het concert Melodia, stond
[14] verrukt te worden door het spel van mejuffrouw Henriette Kegge, de mooie
[15] dochter van den rijken West-Indiër, was gekomen.

[16] De piano was vroeg in den morgen ter concertzale gebracht om te accli-
[17] mateeren, en de heer van der Hoogen was er zelf heengegaan om haar te
[18] ontvangen; ja, hij was zelfs eenigszins martelaar van die gedienstigheid
[19] geworden, daar de kastemakersgezellen, die het stuk hadden overgebracht,
[20] bij het strijken, een der pooten op 's mans likdoren hadden doen neerko-
[21] men, dat hem 'alleraffreust!' zeer had gedaan.

[22] Papa had aan het diné zich een paar malen onderwonden op te merken
[23] dat zijn dochter toch wel wat bleek werd, als er van het concert werd
[24] gesproken, iets hetwelk trouwens maar zeer weinig het geval *niet* was; maar
[25] zij wilde 't volstrekt niet bekennen en zou er eindelijk zelfs boos om gewor-
[26] den zijn.

[27] Na den eten begon men dadelijk toilet te maken, en tegen half zeven
[28] kwam de schoone Henriette beneden. Zij droeg een zeer lage japon van
[29] gros-de-naples, van een zeer licht bruinachtig geel, en had een snoer volko-
[30] men gelijke kleine paarlen door haar lokken gevlochten; verder droeg zij
[31] geene versierselen hoegenaamd.

[32] Mama Kegge was veel schitterender. Haar klein hoofd zwoegde onder
[33] eene groote toque met een paradijsvogel. Een gouden halsketting, die het
[34] dubbel kon wegen van dengenen dien zij altijd droeg en waarmede zij,
[35] geloof ik, ook sliep, hing over hare schouders, en haar japon was vooral niet
[36] minder dan vuurrood.

[37] De kleine Hanna was gelukkig in 't wit, maar lag ook al aan een gouden
[38] ketting. De beide jongens zagen er uit als gewoonlijk; maar dat zij ieder een
[39] cylinderuurwerk op zak hadden, dat zij geen van beiden konden opwinden,
[40] en waar slechts een van beiden zoo wat half en half op kijken kon hoe laat
[41] het was, scheen mij toe niet overnoodzakelijk te wezen. Trouwens, indien

aant.

[1] zij er maar gelukkig mee geweest waren, ik had hun die uurwerken, als
[2] speelgoed, gaarne gegund. Maar zij waren reeds volkomen blasé op het
[3] punt van dat moois.

[4] ‘Ben je er niet héél blij mee!’ vroeg ik aan den oudste.

[5] ‘Wel neen we!’ antwoordde de jongste.

[6] Mijnheer Kegge wilde volstrekt met slaan van zevenen vertrekken,
[7] maar Henriette stond er op dat men niet gaan zou voor kwart óver zevenen.

[8] De charmante kwam nog eens aangedraafd en was charmanter dan
[9] ooit. De mouwtjes van den bruinen rok, dien hij droeg, waren nog korter
[10] dan van zijn groenen; de overgeslagen manchetten nog polieter en nog meer
[11] gesteven; zijne handschoenen nog geler; zijn vest vertoonde in rood en
[12] zwart een schitterend dessin op een reusachtige schaal; hij zette zijn lorgnet
[13] in den hoek van het oog, om een overzicht van Henriette te nemen.

[14] ‘Om voor te knielen!’ riep hij uit. ‘Allercharmantst! Mevrouw van Keg-
[15] ge, je hebt eer van je dochter!’

[16] En daarop huppelde hij weder heen om de familie in de zaal op te wach-
[17] ten en te zorgen dat de plaatsen niet in bezit genomen werden ‘want het zou
[18] criant vol zijn’!

[19] Henriette liep heen en weer door de kamer en sprak nu en dan met den
[20] kaketoe om hare gerustheid te toonen, welke gerustheid niettemin eenigs-
[21] zins werd tegengesproken door een herhaald en ten laatste wel wat overtol-
[22] lig kijken op de pendule, die eindelijk op kwartier over zevenen stond. Het
[23] rijtuig wachtte, en wij reden ter muziekzaal.

[24] De charmante stond in den gang ons op te wachten en bood zijn arm
[25] aan mevrouw Kegge aan; ik volgde met Henriette, en het luid gezwatel van
[26] stemmen, dat den stormwind der muziek voorafgaat, liet zich hooren. De
[27] komst van de familie Kegge maakte eenige opschudding onder de jonge hee-
[28] ren, die achter in de zaal stonden en die door den heer Kegge naarmate hij
[29] hen passeerde, zeer luidkeels begroet werden. Over 't algemeen sprak Z Ed.
[30] een toon of wat te hoog en te bar voor een publieke plaats.

[31] ‘Van der Hoogen! waar moeten de dames zitten? Ik hoop wat vooraan.
[32] Henriette moet zoo'n lange wandeling niet maken, als ze spelen zal. Hier,
[33] dunkt me. Op deze drie stoelen. Henriette op den hoek; mama in 't midden;
[34] en de kleine kleuter dáár.’

[35] Toen keek hij triomfantelijk rond om te zien welk een uitwerking deze
[36] onafhankelijke taal op de groote hanzen en adellijke heeren, die rondom
[37] stonden, maken zoude.

[38] Men zat. Een aantal lorgnetten geraakte in beweging om de mooie juf-
[39] frouw Kegge; een aantal hoofdjes van dames, die in een zeer druk gesprek
[40] gewikkeld waren, draaiden zich van tijd tot tijd naar haar om, zonder even-
[41] wel den schijn te willen hebben er werk van te maken haar gade te slaan.

aant.

[1] Sommige keken verbaasd van de toque van mevrouw; andere lachten in
[2] haar geborduurden zakdoek om de drukte van mijnheer; een paar stieten
[3] elkander aan wegens de charmantheid van den charmanten.

[4] ‘Is freule Nagel hier óók?’ vroeg hem Henriette, haar donkere boa een
[5] weinigje latende zakken. In de laatste dagen had zij veel aan de hooggebo-
[6] rene gedacht.

[7] ‘Nog niet,’ antwoordde hij, het lorgnet uit zijn oog latende vallen alsof
[8] het een groote traan geweest ware; ‘nog niet, maar zij komt ongetwijfeld.
[9] Gisteren nog maakte ik een visite bij den baron. Van der Hoogen, zei ze, ik
[10] languisseer naar morgenavond! Ei zie, daar komt ze juist. Zij zal hier in de
[11] buurt komen; charmant! charmant!’

[12] De dame, die hij hierop als de freule Constance uitduidde, werd binnen-
[13] geleid door een oudachtig edelman, met een bijna kaal hoofd, maar dat aan
[14] de slapen nog versierd werd door eenige dunne spierwitte krullen, die aan
[15] zijn kleurig gelaat een zeer belangwekkend voorkomen bijzetten. Zij zelve
[16] was eene schoone jonge vrouw van omstreeks zes- of zevenentwintig jaren.
[17] Nooit zag ik edeler voorkomen. Heur haar was van een donker kastanje-
[18] bruin en op de allereenvoudigste wijze gekruld en gevlochten. Haar hoog
[19] voorhoofd ging over in een eenigszins gebogen neus en maakte daarmee de
[20] schoonst mogelijke lijn. Groote lichtkleurige oogen werden door lange
[21] zwarte pinkers, die er iets buitengewoon zachts en ernstigs aan gaven,
[22] omzoomd en de zuiverheid harer donkere wenkbrauwen was benijdens-
[23] waardig. Haar mond zou iets stroefs gehad hebben, indien niet de vrinde-
[24] lijkheid van haar doordringend oog dit had weggenomen. Zij was middel-
[25] matig groot en hield zich volkomen recht, behalve dat zij niet den hals, maar
[26] het hoofd misschien een weinig gebukt hield. Haar kleed was van een licht-
[27] grijze kleur, en een kleine mantille van zware witte zijde met zwanedonzen
[28] rand rustte met veel kieschheid op hare lage en netgevormde schouders.
[29] Waarlijk, dit was het gelaat, het oog, de houding, noch het gewaad van eene
[30] jonkvrouw, die gezegd werd ziek te zijn naar de maraboes van juffrouw
[31] Kegge en te smachten naar een concertavond.

[32] Zij koos haar plaats een paar rijen vóór de zitplaatsen van onze dames,
[33] en hoewel de heer van der Hoogen deze omstandigheid in 't vooruitzicht
[34] charmant genoemd had, geloof ik dat zij hem toch min of meer gênant voor-
[35] kwam; immers hoe gaarne hij die ook zou hebben willen ten toon spreiden,
[36] toen hij de freule van Nagel (en hij moest wel!) zijn compliment ging maken,
[37] bleek ons weinig of niets van die gemeenzaamheid waar hij zoo hoog van
[38] had opgegeven. De freule beantwoordde zijn diepe buiging met een stijven
[39] groet, die hem op een allerakeligsten afstand hield en, voor zoo ver ik
[40] bemerken konde, kwam er in de weinige woorden die zij hem ten antwoord
[41] gaf, veel van mijnheer, maar niets van Van der Hoogen, noch van languis-

aant.

[1] seeren of iets dergelijks. Het was duidelijk dat de charmante haar eerbiede-
[2] lijk op Henriette opmerkzaam maakte, maar zij was te beleefd om bepaald
[3] om te kijken, en eerst veel later, toen de heer van der Hoogen was heenge-
[4] gaan om zijn viool te stemmen, want hij was werkend lid, wendde zij haar
[5] schoon hoofd even om en wierp een blik op Henriette, die mij juist influis-
[6] terde dat die freule Nagel zeker wel een jaar of dertig tellen moest. De kleine
[7] Hanna had ook reeds hare aanmerkingen op de aanwezigen, en was bijzon-
[8] der geestig op het punt eener bejaarde dame, die zij vond ‘dat er dol uitzag;
[9] met die bayadère van gitten’.

[10] Nu werden er een paar slagen op de pauken gehoord, en daarna trad,
[11] pratende en lachende, en zulks te meer naarmate zij met die opkomst
[12] eenigszins verlegen waren, dat mengsel van virtuozen en dilettanten op, het-
[13] welk gewoonlijk op een dames-concert zijne krachten samenspant om aller
[14] harten te betooveren, plaatste zich achter de respectieve lessenaren, en be-
[15] gon die vervaarlijke, snerpende, krassende kattemuziek uit te voeren, welke
[16] aan ieder muzikaal genot noodzakelijk schijnt vooraf te moeten gaan. Het
[17] gedruisch in de zaal hield op; ieder schikte zich op zijn gemak. De heeren, en
[18] daaronder ik, deinsden meestal, op een enkel jong mensch na, die zich op 't
[19] poseeren en fixeeren toelei (daar waren onweerstaanbare oogen en alles
[20] veroverende tailles!), naar den achtergrond der zaal terug, en alles was
[21] doodstil. Daarop verhief de orkestmeester zijn ebbenhouten stafje, en de
[22] symphonie begon. Natuurlijk de zooveelste van Beethoven.

[23] Wel mocht Goethe[1] zeggen, dat de gedaante van den muzikant het
[24] muzikaal genot altijd verstoort, en dat ware muziek alleen voor 't oor moest
[25] wezen; en ik deel in zijn denkbeeld dat al wat strijkt, blaast, of zingt, ambts-
[26] halve, onzichtbaar zijn moest. Niets is zeker leelijker dan een gansche
[27] menigte manspersonen met dassen, rokken, en somtijds épauletten; mans-
[28] personen met zwart haar, blond haar, grijs haar, rood haar, en in 't geheel
[29] geen haar, en met allerlei soort van oogvertrekking en aanmonding, zich te
[30] gelijk te zien vermoeien en afwerken achter een overeenkomstig getal hou-
[31] ten en koperen instrumenten, totdat ze bont en blauw in 't aangezicht wor-
[32] den, alleen om een effect teweeg te brengen, zoo weinig evenredig aan, zou
[33] mogelijk iemand zeggen, maar gewis zoo weinig gelijksoortig met de mid-
[34] delen. Eene geestige vrouw zeide mij eens dat zij honger kreeg van de lange
[35] streken van een strijkstok; maar wat krijgt men niet van het op- en nederge-
[36] zweef van een vijfentwintigtal strijkstokken en van al de bewegingen van
[37] wangen, armen en handen, die een vol orkest maakt? Waarlijk, er moest een
[38] scherm voor hangen. De stroom van geluiden moest als uit eene duistere

1 *Wilhelm Meisters Lehrjahre*.

aant.

stilte tot ons komen, of wij moesten allen geblinddoekt toeluisteren. Maar wat werd er dan van de toilettes en van onze mooie oogen?

Ondertusschen zou ik Goethe tegen moeten spreken, indien hij beweerde dat de zin des gezichts volstrekt niets met de muziek te maken heeft; want ik moet mijnen lezeren de gewichtige bekentenis doen dat ik de muziek, in het afgetrokkene, waarlijk *zie*; en ik twijfel niet of zijzelve zullen met eenige opmerkzaamheid op hunne gewaarwordingen en inspanning van ziel hetzelfde ontdekken. Er zijn tonen en samenkoppelingen van tonen, die zich aan mijn oog voordoen als spattende vonken, dikke en dunne stre-pen, kromme spelden, slangen en kurketrekkers; als bliksemschichten, liefdestrikken, krakelingen, varkensstaarten, waterstralen en ziegezagen, en ik zie de mogelijkheid om een geheel muziekstuk, voor mijn gevoel bevredigend, in figuren op te schrijven. Die dit niet begrijpt, verzoek ik te beseffen dat hij in eene eeuw leeft waarin hij al zulke dingen behoort te begrijpen; en indien hij kerkhistorie heeft gestudeerd, gedenke hij aan de Hesuchasten, die zoo lang op hun maag staarden, tot zij haar van een geheimzinnig licht omschenen zagen.

Drie der gewone onderdeelen van de symphonie waren afgespeeld, toen ik mij zachtkens op den schouder voelde tikken. Ik zag om en bemerkte den arm en het gelaat van den goeden koekebakker, die van zijn introductiekaartje gebruik had gemaakt, maar te verstandig was bij deze gelegenheid zijn neefschap te laten gelden, en dus geen notitie van de familie nam. Rijke familiën met arme bloedverwanten! och of alle neven zoo bescheiden waren! Maar de meesten gillen hun neefschap luidkeels uit, en laten zich door niets afkoopen.

‘Moet nu nicht Kegge er niet aan?’ fluisterde hij mij met een vergenoegd gezicht in't oor.

‘Wel neen!’ antwoordde ik, ‘nog in lang niet.’

‘Ik verzeker u van wel!’ hernam hij: ‘of dat rooie papiertje moet jokken. Kijk, ze staat de vierde, en we hebben al drie stukken gehad.’

De goede De Groot had een der onderdeelen van de symphonie voor een obligaat op den hoorn genomen.

Ik onderrichtte hem omtrent die dwaling, en hij betuigde dan ook al gedacht te hebben: ‘Wat merk ik dien hoorn weinig!’

De man met den hoorn verscheen op zijn beurt, geheel in 't zwart en met lange haarlokken, blinkende van pommade. Hij maakte een stroeve buiging en zette een gezicht als of hij ons allen verachtte. Dit stond hem evenwel leelijk, want hij verdiende dien avond een goede handvol geld, en schoon ik weet dat de kunst onbetaalbaar is, zoo ben ik toch van oordeel dat men voor geld en een goede ontvangst ten minste een beleefd gezicht zou kunnen overhebben. Nu staken de kenners het hoofd op, en legden de hand aan de

aant.

[1] oorschelp, en riepen Ssss... Sst, als de jonge dames fluisterden, die daarop
[2] haar zakdoek aan den mond brachten, waarop de oude dames boos omke-
[3] ken. Vooral de heer Kegge was in dit Sst-roepen zeer overvloedig en men
[4] kon het op zijn aangezicht lezen dat hij zich in dezen volmaakt onafhanke-
[5] lijk gevoelde, ook van alle mogelijke ‘groote hanzinnen en adellijke dames’.

[6] De hoornist blies zijn wangen op, zijn oogen uit, en zijn hoorn vol, tot
[7] algemeene verrukking der aanwezigen die van een hoorn hielden, ofschoon
[8] er verscheidene waren die met een wijs en veelbeduidend aangezicht
[9] beweerden dat het Potdevin niet was, eene blijkbaarheid die ook door het
[10] programma voldingend werd uitgewezen. Het schoonste van 's mans spel
[11] scheen daarin te bestaan, dat het geluid van zijn hoorn op alle geluiden
[12] geleek, die gewoonlijk uit andere instrumenten komen. Nu eens knorde hij
[13] als een jichtige fagot, dan weder had hij al het rochelende van een vetten
[14] waldhoren, dan weder het door den neus pratende van een intriganten
[15] hautbois, of het uitgelatene van een opgewonden trompet, ja zelfs nu en dan
[16] iets van het gillende eener hysterische dwarsfluit; zelden maar geleek hij op
[17] hetgeen hij waarlijk was, een klephoorn; en eenmaal was het geluid zoo
[18] zacht en zoo verfijnd, dat ik, zoo ik niet de rijkgeringde vingers van den vir-
[19] tuoos had zien bewegen, waarlijk zou gezworen hebben, dat er niets ge-
[20] beurde. In zoo verre was het maar weer goed, dat de muzikant zichtbaar
[21] was. Ik vermaakte mij gedurende het spel machtig met het gadeslaan van
[22] een dik heer achter op het orkest, die den duizendkunstenaar had geënga-
[23] geerd en allerliefste knipoogjes aan alle de leden rondzond, die tegelijkertijd
[24] moesten beduiden hoe heerlijk hij het vond, en vragen of zij het ook niet
[25] heerlijk vonden; en van een lang jong mensch dicht bij mij, met zwarte
[26] haren en bleeke wangen, die zijne oogen aandachtig toedeed onder het spel
[27] en de maat met zijn teenen sloeg, en dan weer een ‘hoe-is-het-mogelijk!’-
[28] gezicht zette en een schrikkelijken nood had om aan iedereen te vertellen
[29] hoe familiaar hij dien duizendkunstenaar kende, en hoe goed die duizend-
[30] kunstenaar biljartte, en hoe 'n aangenaam mensch en van welk een goede
[31] familie die duizendkunstenaar was, en hoe die duizendkunstenaar enkel
[32] speelde omdat hij 't niet laten kon, en welk een duizendwondertje van een
[33] mooi snuifdoosje die duizendkunstenaar van een prinses had gekregen, en
[34] hoe hij zelf in eigen persoon op de repetitie van dien duizendkunstenaar
[35] geweest was, en hoe de duizendkunstenaar hem verhaald had, dat die eigen
[36] hoorn, daar hij op speelde, hem duizend gulden had gekost.

[37] Nu had er een machtige beweging op het orkest plaats. Ik weet niet hoe-
[38] veel lessenaars werden achteruitgeschoven. De kastelein van de concertzaal
[39] bracht met een gewichtig gelaat twee waskaarsen op de piano, en de heer
[40] van der Hoogen maakte haar open, plaatste de muziek er op, en schoof de
[41] tabouret er onder van daan. Al de heeren verlieten het orkest - uitgenomen

aant.

[1] de contrabassist, een oud man, die zijn bril op zijn voorhoofd schoof, en de
[2] paukenslager, die zijn handen in de zij plaatste - en kwamen achter ons in de
[3] zaal dringen. Daarop daalde de heer van der Hoogen af, om door Henriette
[4] af te halen voorloopig aan zijne bestemming te voldoen. Zij zag zeer bleek,
[5] en ik verdacht haar van aan het obligaat op den hoorn juist niet veel gehad
[6] te hebben. De heer van der Hoogen nam haar bij den pink en leidde haar op.
[7] Zij maakte een compliment, zeer gracieus voor een liefhebster, zonder even-
[8] wel tot het diepe nijgen en het verleidelijk gezicht van een tooneelspeelster
[9] te komen, en nam daarop, onder een luid handgeklap en onstuimig voor-
[10] waarts dringen van de heeren, plaats aan het instrument, trok hare hand-
[11] schoenen uit, en de lieve handen zweefden over de toetsen.

[12] De eerste maten hadden den indruk van de onrustige beweging van
[13] haar pols, maar langzamerhand herstelde zij zich; haar natuurlijke kleur
[14] kwam weder, en zij speelde alsof zij thuis was, met de haar eigene verwon-
[15] derlijke vlugheid.

[16] ‘Inderdaad, het was wonderlijk dat menschevingers dat doen konden!’
[17] fluisterde De Groot mij in, nadat hij een weinigje van den schrik bekomen
[18] was, die het optreden van Henriette den goeden man gekost had. ‘’t Is alsof
[19] zij aan draadjes zitten. Alles leeft wat er aan is. Kijk hier, ze gooit haar
[20] armen over mekaar, of 't zoo niets was. En ze slaat er goed op, ook! - Dat's
[21] verraderlijk,’ zeide hij, als zij, na lang met beide handen in de lage tonen te
[22] hebben gewerkt, zonder om te zien, plotseling de toetsen van den hoogsten
[23] octaaf een fikschen tik gaf. ‘Drommels nou! dat gaat per post; 't is als of je
[24] een goot hoort loopen.’

[25] De heer van der Hoogen stond, met een hoek van ten hoogsten honderd
[26] en dertig graden, naar de piano gebogen en maakte zich verdienstelijk met
[27] het omslaan der bladen; maar toen hij aan de laatste bladzijde was, nam hij
[28] voor goed eene hartvervoerende houding aan, met de eene hand op de piano
[29] leunende en de andere in de zijde zettende, terwijl hij zijne leelijke oogen
[30] verlokkend door de zaal liet weiden, of ze ook nog in 't voorbijgaan een hart
[31] of tien veroveren mochten!

[32] Het stuk was uit. Henriette stond op, en dankte met een stuursch
[33] gezicht voor het daverend handgeklap. De charmante bracht haar weer tot
[34] hare plaats en deelde in haar triomf. De oude Kegge had tranen in de oogen,
[35] en de charmante drukte hem de hand. ‘Het was onbegrijpelijk charmant ge-
[36] weest!’ Henriette liet zich door mevrouw Kegge de boa weder om den hals
[37] werpen, en speelde met het einde daarvan; daarop begon zij een gesprek met
[38] de kleine Hanna, zoodat de geheele wereld verbaasd stond over eene jonge
[39] dame, ‘die zoo voortreffelijk speelde, en zoo lief was met haar zusje’.

[40] De drukke finale der symphonie, waarin machtig veel gepaukt en
[41] machtig veel gebazuind werd, besloot de eerste afdeeling van het zooveelste
[42] damesconcert van het gezelschap Melodia, en de pauze begon.

aant.

[1] Dat is niet het minst belangrijk gedeelte van een concert, als het disso-
[2] neerend vocaal het harmonisch instrumentaal voor een half uur afwisselt.
[3] De dames hebben dan ook altijd liever een nommer minder op het pro-
[4] gramma dan een *korte* pauze, en zulks is niet te verwonderen, wanneer men
[5] bedenkt hoe veel praatziekte, hoe veel verliefdheden, hoe veel kunstgedien-
[6] stigheid, hoe veel eerzucht, praalzucht en behaagzucht hier bijeenzijn.

[7] Indien men eene wage had, op welker eene schaal men alle deze verga-
[8] derde ziekten en zuchten kon stapelen, en men lei daartegenover op de
[9] andere het muzikaal gevoel - ja, leg er het muzikaal gehoor maar bij! - deze
[10] laatste zou ongetwijfeld omhoog gaan.

[11] En gewichtig voorzeker was dat oogenblik, waarop deze koopbeurs
[12] van beleefdheden en praatjes aanging en het hoffelijk gedrang begon; als de
[13] blonde en bruine hoofden, de veders en de bloemen zich ophieven, de ster-
[14] ren op de voorhoofden haren loop begonnen; en de eerst zoo regelmatige
[15] rijen van schoonen en moeders van schoonen, van ‘matribus pulcris filiae
[16] pulcriores’ en omgekeerd, zich tot bevallige groepen schikten, waaruit von-
[17] kelende oogen straalden en vroolijke lachjes opgingen; als de dwarling van
[18] jonge heeren een aanvang nam, waarvan ieder zijn prima donna, zijne reine
[19] du bal zocht, de een met een glimlach, de ander met een sentimenteel
[20] gezicht, de derde met een kloppend hart, en de vierde met een opgestreken
[21] kuif; waarvan de een boos, de ander onnoozel en de derde kippig keek uit
[22] verlegenheid; waarvan de een, om te beginnen, zijn netten spreidde over al
[23] wat mooi was, en de ander in het wilde scheen rond te fladderen, maar om
[24] toch wat meer eklektisch te werk te gaan; terwijl de toovermacht van dezen
[25] moest berusten in een nauw vest, en gene een philtrum meende te bezitten
in
[26] de gedaante van pommade à l'oeillet; daar de talisman van een derde in
[27] zijne handschoenen berustte; terwijl een enkele begreep, dat hij het meest
[28] zoude interesseeren door met een knorrig gezicht en een medelijdenden
[29] glimlach op al het gedraai en geworm neder te zien.

[30] Ik deed mijn best om Henriette te genaken, die in een kring van heeren
[31] stond, welke zij ten deele kende, ten deele nimmer geluid had hooren geven,
[32] maar die allen van deze gelegenheid gebruik maakten om haar iets aange-
[33] naams te zeggen. Iedereen was even verrukt, en de charmante week niet van
[34] hare zijde. Ik maakte haar mede mijn compliment, en liet mij daarop van
[35] hoeken tot kanten dringen, waarbij ik het voordeel had veel te zien en te
[36] hooren, dat mij voor dien avond belangrijk voorkwam.

[37] ‘Ze zullen die juffrouw Kegge, hiet ze zoo niet? het hoofd wel op hol
[38] maken!’ merkte een mevrouw van een zekeren leeftijd, met eene zwarte
[39] gazen toque, aan. ‘'t Is niet goed voor zoo'n jong ding.’

[40] En zij sloot haren mond zoo dicht, zoo dicht, alsof zij er van afzag den
[41] geheelen verderen avond iets meer in het midden te brengen.

aant.

[1] ‘O, ik vind dat ze er allerinteressantst uit kan zien,’ sprak een jonge
[2] dame, in antwoord op het zeggen van een heer van middelbare jaren, dat
[3] juffrouw Kegge heel mooi was; ‘maar van avond, dunkt mij, heeft zij haar
[4] beau jour niet.’

[5] ‘Kent u die familie Kegge?’ vroeg een andere aan een jongen heer, en zij
[6] legde duizend pond nadruk op den naam.

[7] ‘Vraag excuus!’ was het antwoord, ‘ik weet niet anders dan dat de men-
[8] schen rijk zijn... Maar,’ ging hij zachter voort, ‘ze zijn volstrekt niets. Haar
[9] grootvader was hier ter stede een kruidenier of zoo wat, en haar vader..., die
[10] heeft fortuin gemaakt in de West.’

[11] ‘Ik vind ook wèl, dat men haar *dat* aan kan zien,’ sprak een derde, die
[12] dit gesprek had gehoord, schoon zij er met den rug naar toe had gestaan,
[13] zelve een gelaat vertoonende, dat alles behalve ongemeen was.

[14] ‘Ik hou niet van dat soort van oogen,’ hoorde ik aan eenen anderen
[15] kant, uit den mond van een jong meisje van dertig, die zeer flets uit haar
[16] eigene keek.

[17] De freule van Nagel scheen zeer tevreden over het spel, maar liet zich
[18] over de speelster volstrekt niet uit.

[19] Ik bewonderde onder de menigte van schoone vrouwen van middelba-
[20] ren leeftijd eene die, met een allerbevalligst voorkomen en zeer innemende
[21] manieren, het voorwerp der algemeene belangstelling scheen te zijn. Al de
[22] heeren kwamen voor haar buigen, en al hunne vrouwen lieten zich, de eene
[23] voor, de andere na, bij haar brengen. De jonge dames deden haar best om
[24] haar te naderen, of wenkten haar met het daarbij behoorend lachend
[25] gezicht toe, dat het onmogelijk was. Zij gaf een soort van pleeggehoor.
[26] Meermalen poogde zij te gaan zitten, maar juist op het oogenblik dat zij er
[27] toe besloot, verscheen er weder altijd iemand om haar zijne beleefdheid te
[28] bewijzen; en ik bewonderde in stilte de goede gratie, waarmede zij zich ter-
[29] stond weer tot den nieuwaangekomene wendde en de onbeduidende gezeg-
[30] den, die vrij wel met de door al zijne voorgangers gehoudene gesprekken
[31] overeenkwamen, met verschen moed beantwoordde. Hare dochter, een
[32] meisje dat nog geen zestien jaren mocht hebben bereikt, was aan hare zijde,
[33] en scheen deze minzame bevalligheid reeds in hare mate te hebben overge-
[34] nomen. Wat beider beleefdheid het aangenaamst maakte, was het eenvou-
[35] dige en ongedwongene, het volkomen vrindelijke en opgewekte, dat haar
[36] eigen was en niet anders voortkomen kon dan uit eene lieve harmonische
[37] stemming des gemoeds en eene heldere tevredenheid des harten. Voor mij
[38] was het een waar genoegen haar gade te slaan, en ik kon niet nalaten met
[39] minachting te denken aan de valsche redeneering van een aantal zich noe-
[40] mende menschenkenners, die hoffelijkheid altijd voor willen doen komen
[41] als laagheid, en welwillendheid als huichelarij. Waarlijk, die echte humani-

aant.

teit, die goede toon, die beleefde innemendheid, welke de blijken dragen van in overeenstemming te zijn met den geheelen persoon, die ze aan den dag legt, is te gelijk eene gave en eene verdienste, en ik wenschte wel, dat men algemeen gevoelde, hoe men de wetten der welwillendheid met de wetten der fijnste zedelijkheid en het meest kiesche gevoel in verband kan brengen. Al het misbruik, dat van haar gemaakt is door intriganten en hypocrieten, neemt niet weg, dat zij een der schoonste sieraden van het menschdom is, en een der verhevenste onderscheidingen boven het dierengeslacht doet uitkomen.

Ik vernam later dat deze bevallige vrouw eene dame was, wier huis bekend stond voor eene plaats, waar men zich nimmer verveelde, die niet slechts veel menschen zag, maar haar gezelschap altijd geheel bezielde en doordrong van de liefelijkheid haar aangeboren.

Den stroom volgende, werd ik nog voorbij vele paartjes gesleept, die werk van elkander maakten; ook langs schuchtere jongelingen, die zich verstoutten hun geheel onbekende dames noodelooze diensten te bewijzen, als daar zijn: boa's op te rapen, die nog niet gevallen waren, en sjaals over haar stoel te hangen, die ze nog niet noodig hadden; alsmede langs vele ophoopingen van jonge meisjes, die iedereen uitlachten. Hier en daar zat of stond eene oude dame stokstijf voor haar stoel, te midden van een jong geslachte, ‘inmobilis in mobili’; en herinnerde zich de dagen, dat ook zij mobieler was, of verbeeldde zich dat zij ook nu nog mobieler zijn konde, indien zij maar wilde; of verheugde zich, dat nu haar kinderen waren zoo als zij geweest was; of verklaarde dat de pauze nu eenmaal lang genoeg geduurd had.

Zoo kwam ik tot aan de deur, en nu bezocht ik ook de koffiekamer. Hier waren de standen meer dooreengemengd, en vooral onder de werkende leden vond men van alles. De muziek, het ijsvermaak, en het tabakrooken nemen allen aanzien des persoons weg. Hier werd hevig gerookt door allerlei soort van rookers. Er waren er die pijpen, er waren er die sigaren, er waren er die baai rookten; sommigen hadden al lang naar hun rooktoestel gesmacht, andere deden het alleen, omdat de rook der overige hun dan minder hinderde. Er waren er die het niet laten konden, en er waren er die het doen en laten konden allebei, en het daarom zoo veel mogelijk deden; verslaafden, en vrijwillige dienstknechten; en de kleine Keggetjes drongen door de menigte heen, en hadden waarlijk ook ieder een sigaartje in den mond, ter zake waarvan hun vader lachte dat hij schaterde.

‘Die juffrouw Kegge speelt admirabel, niet waar?’ zei een beschaafd heer, zijn viool weer uit de vioolkas nemende, om zich voor de tweede afdeeling gereed te maken, en omziende naar een groot liefhebber, een dik persoon, met een lomp uiterlijk, dien ik in 't orkest met een waldhoren gezien had.

aant.

[1] ‘Ze speelt verdraaid vlug!’ antwoordde die van den waldhoren.

[2] ‘Veel smaak, veel smaak!’ riep een wijs burgerheer, die een dwarsfluit
[3] blies.

[4] ‘Smaak?’ riep een klein heertje, dat zich juist aan een heet glas punch
[5] brandde, met een pieperig stemmetje, ‘smaak? geen zier smaak! al den dui-
[6] vel vlugheid, kunstjes, *brille*.‘

[7] ‘Een mooie piano, niet waar?’ hoorde ik in een anderen hoek, uit den
[8] mond van een werkend lid.

[9] ‘Ja, en een weergasche mooie meid ook,’ antwoordde een honorair lid.

[10] ‘Foei, oude snoeper, waar kijkje na?’ zei de eerste spreker.

[11] Zoo gaat het, wanneer gij op concerten speelt. Waarom laat gij het niet
[12] liever?

[14] De tweede afdeeling bood niets bijzonder opmerkenswaardigs aan. Een
[15] welgemaakt officier der zware ruiterij trad in burgerkleeding met een wit
[16] vest op en zong een paar coquette romances, die beurtelings zeer laag en
[17] zeer hoog liepen en met een afwisselend kwaadaardig en snoeperig lachend
[18] gezicht gezongen werden, maar waarvan de toon en de inhoud zoomin
[19] overeenkwamen met zijn zware knevels als met de op-en-neder-gesten, die
[20] hij met het tusschen zijn beide handen uitgespannen blad papiers maakte.
[21] Voorts hadden wij nog een obligaat op de violoncel van een Duitscher met
[22] een plat hoofd en een gouden bril; en het concert eindigde, zooals een
[23] deugdzaam concert behoort te eindigen, met eene ouverture.

[24] De zaaldeur werd opengezet, en de geparfumeerde dampkring door een
[25] gevoeligen tocht gezuiverd. De boa's en pelerines werden opgehaald. De
[26] céphaliden werden om die kopjes, die er lief mee uitzagen, vastgestrikt, of
[27] anders in de hand gereed gehouden, en de jonge heeren, die het er op gezet
[28] hadden de eene of andere schoone naar het rijtuig te geleiden met het stellige
[29] voornemen om dien nacht van dat geluk te droomen, zochten zich van ston-
[30] den aan van een gunstig standpunt te verzekeren. De heeren, die vrouwen
[31] hadden, waren boos dat hunne rijtuigen zoo laat kwamen, en de heeren, die
[32] paarden hadden, maakten zich ongerust dat het hunne misschien lang zou
[33] moeten wachten; den jongen meisjes speet het, dat het hare zoo vroeg
[34] kwam; en enkele opgewonden jonge heeren spraken er van, dat het aardig
[35] zou wezen de concertzaal in een balzaal te veranderen, en hingen eene ver-
[36] leidelijke schilderij van deze gelukzaligheid op.

[37] Van der Hoogen was weder in ons midden en stond zoo dicht mogelijk
[38] tegen den linkerarm van Henriette aangedrongen. Zij was allerliefst jegens
[39] hem, en schertste en lachte; maar toen de knecht met groot misbaar ‘de
[40] koets van mijnheer Kegge!’ aankondigde, draaide zij zich eensklaps om en
[41] greep in een aanval van behaagzieke speelschheid mijn arm. Van dien

aant.

[1] oogenblik aan haatte mij de charmante. Zegevierend zag Henriette om.
[2] Mijnheer Kegge, die haast maakte, volgde met mevrouw; Van der Hoogen
[3] moest zich dus met de kleine Hanna behelpen, naar welke hij zich heelemaal
[4] scheef moest overbuigen, tot groot genoegen van de dubbele rij van heeren
[5] en dames, tusschen welke wij bij het verlaten der zaal doortogen. Een char-
[6] mante spitsroede.

[7] Wij kwamen thuis. Er werd een buitengewoon souper aangericht. Te-
[8] gen het dessert dook de heer Kegge zelf in zijn wijnkelder en bracht zulk een
[9] menigte van allerlei merken boven, dat het hart mij van angst in de keel
[10] begon te kloppen. De charmante, die van de partij was, stelde een toost op
[11] de schoone pianiste in, en las daarbij een fransch extemporeetje van zijn
[12] eigen maaksel voor, waarin hij op eene charmante wijze over alle regelen
[13] der taal had gezegevierd. Hoofdzakelijk zeide hij, dat Henriette een mooi
[14] meisje met bruine oogen, een engel, en eene godin der muziek was, en daar-
[15] bij kwamen eenige opmerkingen omtrent uitgetrokken harten en op tonen
[16] drijvende zielen. Wij waren allen geheel bewondering, en mevrouw Kegge
[17] niet het minst, hetgeen ongetwijfeld veel voor de zaakrijkheid van het ge-
[18] dicht pleitte, daar H Ed. van de zes woorden er maar drie verstaan had.
[19] Mijnheer Kegge dronk den dichter, en de dichter dronk den heer Kegge; en
[20] de heer Kegge liet de kurken van champagneflesschen tegen den zolder
[21] springen; en de heer van der Hoogen sloeg met de platte hand op champag-
[22] neglazen dat de wijn op nieuw begon te schuimen; en dit alles was ter eere
[23] van juffrouw Henriette Kegge.

Ochtendbezoek en avondwandeling

[28] Des anderen daags vóór den middag werd de goede De Groot aangediend
[29] en trad de kamer binnen verzelschapt van zijn lieve dochter, die een groote
[30] gunstelinge van den heer Kegge was en in zijn huishouden goede diensten
[31] bewees. Dien middag zou zij met ons dineeren, en haar vader bracht haar
[32] zelf, omdat hij meteen zijne dankbaarheid wilde komen betuigen voor het
[33] introductiekaartje. Hij sprak met de grootste opgewondenheid over den
[34] avond van gisteren.

[35] ‘Nooit in zijn leven had hij zoo iets moois gezien of gehoord. Dat was
[36] een rijkdom! Dat waren stukken muziek! Hij wist niet hoe het mogelijk
[37] was, dat een mensch zoo vlug op 't klavier wezen kon als nicht Henriette; en
[38] toen hij haar zoo had zien zitten, misschien was het zonde geweest, maar hij
[39] had gedacht, dat zij zoo mooi was als een engel uit den hemel.’

[40] Henriette glimlachte en vergat, om het streelende der vergelijking, dat
[41] zij die voor ditmaal uit den mond vernam van een koekebakker. Zij begon

aant.

[1] daarop zeer vriendelijk naar juffrouw de Groot te vragen en haar spijt te be-
[2] tuigen dat zij niet op de verguldpartij had kunnen komen; zij zou juffrouw
[3] de Groot nog eens in persoon haar excuses komen maken.

[4] ‘Neen maar, juffrouw... ik wil zeggen, nicht Henriette!’ zei de goede man,
[5] ‘dat behoeft in 't geheel niet. Uw bezoek zal haar welkom zijn, maar excu-
[6] ses! och, dat behoeft niet; dat weet neef Kegge wel. Mijn vrouw heeft het
[7] ook volstrekt niet kwalijk genomen; dat moet u toch vooral niet denken!’

[8] ‘Nu, neef de Groot...’ zei Henriette vriendelijk... en wie weet hoe lief zij
[9] zou geweest zijn? maar het woord bestierf haar op de lippen, want de char-
[10] mante trad binnen en maakte wat ik zijn ‘compliments de coutume’
[11] noemde.

[12] ‘Wel, juffrouw Henriette! Is de nachtrust goed geweest, na de fatigue
[13] van gisteren? Ik heb geen oog toe kunnen doen; ik was nog zoo geënthusias-
[14] meerd van de muziek. Het was een charmante avond; de geheele wereld had
[15] zich dan ook perfect geamuseerd. De stad is van u vervuld!’

[16] ‘Vleier!’ zei Henriette; ‘maar ik weet,’ liet zij er op goedigen toon op
[17] volgen, ‘ik weet dat gij het goed meent.’

[18] En zij reikte hem de hand.

[19] Hij nam die met vervoering aan en trok haar naar de vensterbank.

[20] ‘Wie is die man?’ vroeg hij, den goeden De Groot van het hoofd tot de
[21] voeten opnemende.

[22] ‘De vader van Saartje,’ antwoordde Henriette bedeesd.

[23] ‘o Ho!’ zei de heer van der Hoogen, die dat ook zeer wel wist, hem den
[24] rug toedraaiende. En zijn lorgnet in het oog klevende bezag hij den ruiker
[25] bloemen, die in een sierlijke porseleinen vaas op een guéridon voor het raam
[26] stond.

[27] ‘Wat een mooi bouquet, zoo laat in 't jaar!’ merkte hij aan.

[28] ‘Papa is zoo lief geweest het mij mee te brengen. Het heeft zijn beste
[29] dagen al gehad.’

[30] ‘Reiken de stelen allemaal wel goed aan 't water?’ vroeg de charmante.

[31] Hij stak, om zich daarvan te overtuigen, zijn hand diep in den ruiker, en
[32] toen hij die weder terugtrok, was het als of er iets violetkleurigs in achter-
[33] bleef, dat naar de punten van een klein biljet zweemde.

[34] De heer Kegge was ondertusschen druk bezig met neef de Groot, die
[35] echter niet op zijn gemak was, aangezien Azor en Mimi het hem verbaasd
[36] lastig maakten; en hoewel mevrouw Kegge hem gedurig verzekerde dat het
[37] de liefste diertjes van de wereld waren, die nooit iemand leed deden, bevie-
[38] len hem de steeds luider uitvallen en het gestadig pronken met hunne witte

[39] tanden zeer weinig. Zijn bezoek was slechts kort; hij groette mijnheer en
[40] mevrouw Kegge allerhartelijkst, ‘juffrouw, ik wil zeggen nicht Henriette’
[41] zeer eerbiedig, en maakte ook een buiging voor Van der Hoogen, die hem
[42] met een hooghartig ‘goeden dag’ betaalde.

aant.

[1] Van der Hoogen ging daarop mijnheer en mevrouw Kegge bezighou-
[2] den, en Henriette trad op den bloemruiker toe, haalde er het biljet uit en
[3] borg het in haar ceinture, evenwel zoo handig niet of ik bemerkte het volko-
[4] men; zij vermoedde dit, en kreeg een kleur. De kaketoe werd daarop haar
[5] toeverlaat. Zij hield hem een stukje beschuit voor.

[6] ‘Wat zegt Coco dan tegen de vrouw?’

[7] ‘Pas op, pas op!’ riep de kaketoe, die blijkbaar in de war was.

[8] Van der Hoogen vertrok spoedig daarop, en de dag had vooreerst wei-
[9] nig merkwaardigs meer. Grootmama liet naar Saartje vragen; zij bleef een
[10] uurtje boven, en kwam daarna met roode oogen beneden.

[11] ‘Gij hebt de lieve oude vrouw wat gelukkig gemaakt!’ fluisterde zij mij
[12] in.

[13] Ik had gelegenheid in den loop van den namiddag de lieve blonde eens
[14] zoo goed als alleen te spreken, en spoedig maakte ik daarvan gebruik om
[15] het gesprek op haar vriendin Noiret te brengen.

[16] Zij verhaalde mij van Suzettes onvergelijkelijke gehechtheid aan haar
[17] moeder, van hare voorbeeldelooze werkzaamheid, waardoor zij zooveel
[18] mogelijk in de behoeften van deze voorzag, van haar eigen schamel kamer-
[19] tje, en van alles wat haar om den wil harer moeder zoo zeer bekommerde.
[20] Ook deelde zij mij mede, dat er een knappe jongen in de stad was, een schrij-
[21] ver op een der stadsbureaux, die een dollen zin in Suzette had, en dat zij
[22] geloofde, dat hij Suzette ook niet ten eenenmale onverschillig liet; maar dat
[23] zij het voor zichzelve niet wilde bekennen, omdat zij meende dat de inwilli-
[24] ging van een dergelijk gevoel eene misdaad was tegen hare moeder; dat zij
[25] daarom dien jongeling altijd op een afstand hield en hem soms wel wat erg
[26] behandeld had, wat zeker tegen haar eigen hart was; en dat zij zich dat dezer
[27] dagen bijzonder verweet, nu zij vernomen had, dat hij, er aan wanhopende
[28] ooit hare genegenheid te zullen verwerven en toch ook vooreerst geen
[29] mogelijkheid ziende om haar een onafhankelijk bestaan te verzekeren, het
[30] plan had opgevat om zijn geluk in de West te gaan beproeven.

[31] ‘O, dat maakt haar tegenwoordig zoo ongelukkig,’ voegde Saartje er
[32] bij, met een traan in de mooie oogen, ‘en dan verwijt zij zich weer dat hare
[33] gedachten een oogenblik aan iemand anders behooren dan aan hare moe-
[34] der.’

[36] Henriette was dien geheelen dag bijzonder aangenaam en lieftallig jegens
[37] mij; zij had allerlei zoete oplettendheden aan tafel, prees mij verscheidene
[38] malen in het aangezicht, en gaf mij zelfs bij het doorbladeren van hare tee-
[39] kenportefeuille, uit een open reden, een allerliefste teekening op rijstpapier
[40] ten geschenke.

aant.

[1] In het schemeruur bracht ik Saartje thuis; en het lustte mij, daarna een
[2] kleine stadswandeling te maken, in dat bij uitstek drukke uur, waarin de
[3] werklieden en schoolkinderen naar huis gaan en de dienstmaagden hare
[4] boodschappen beginnen, hare minnaren toevallig tegenkomen, of elkander
[5] gewichtige mededeelingen doen omtrent de verschillende karakters van
[6] haar heer, haar mevrouw, den oudsten jongeheer, en de oudste juffrouw, bij
[7] welke gelegenheid de heer er altijd beter afkomt dan de mevrouw, en de me-
[8] vrouw beter dan de oudste juffrouw, terwijl de jongeheer een van tweeën, òf
[9] een ‘akelig stuursch minsch’, òf ‘een heertje’ is. Ik heb dit uit mijn vroege
[10] jeugd overgehouden, dat ik gaarne de lichten in de winkels zie opsteken, en
[11] ook ditmaal stond ik nu eens stil bij een in het donker vooral zoo plechtig
[12] smidsvuur, waaruit de gloeiende bouten schitterend te voorschijn kwamen,
[13] om onder de slagen van den voorhamer eene horizontale fontein van vuur
[14] uit te spreiden, waarbij het zwarte gelaat van den smid fantastisch verlicht
[15] werd; dan weder boeide mij het wreedaardig schouwspel eener slachterij,
[16] waar de knechts, in hunne bloederige wollen kousen tot over de knieën rei-
[17] kende en met een ouden hoed over hunne blauwe slaapmutsen, zichzelven
[18] bijlichtten met een brandend smeerkaarsjen op gemelden hoed vastge-
[19] kleefd, dat een tooverachtig licht in de opengehouwen koebeesten wierp,
[20] wier inwendige belangen zij verzorgden. De straatlantaarns waren nog niet
[21] opgestoken en zouden eerst twee uren later aanlichten, omdat het onmoge-
[22] lijk is dat een vreemdeling op een stikdonkere gracht in het water loopt, als
[23] het nog niet langer dan anderhalf uur stikdonker geweest is.

[24] Het gebeurde dat ik, op zulk een donkere gracht, voortschrijdende zon-
[25] der precies te weten waar ik mij bevond, op eenigen afstand twee personen
[26] ontwaarde, waarvan de een evenveel neiging toonde om den anderen te ont-
[27] loopen, als de andere gezind scheen de eerste terug te houden. Naderbij
[28] komende zag ik dat gemelde personen tot verschillende kunnen behoorden,
[29] en daarop hoorde ik eene zachte vrouwestem, maar schor van zenuwachtig-
[30] heid, duidelijk zeggen: ‘Laat me los, mijnheer! of ik schreeuw.’

[31] Het leek mij toe, dat de mijnheer, tot wien deze bedreiging gericht was,
[32] en die een langen mantel droeg, van nature een vijand van schreeuwen was.
[33] Altans hij liet de persoon die gesproken had oogenblikkelijk los en ver-
[34] dween in een zijstraat. Ik had de stem herkend.

[35] ‘Zijt gij het, juffrouw Noiret? Wie durft u aanraken? Laat ik u thuis
[36] brengen,’ sprak ik haar toe.

[37] Het arme meisje kon niet antwoorden; zij beefde van het hoofd tot de
[38] voeten, en ik had moeite haar op de been te houden.

[39] ‘Het is verschrikkelijk,’ snikte zij: ‘o indien gij zoo goed wilt wezen; het
[40] is ijselijk...’

[41] Meer kwam er niet uit. Ik geleidde haar zwijgend tot naar den kleinen

aant.

koomenijswinkel, waar zij haar kamertje had. In het voorhuis zonk zij op een bank neder. Het was er donker, want op de geringe nering kon geen licht overschieten. De vrouw uit den koomenijswinkel kwam naar voren loopen, met een baklamp in de hand.

‘Och lieve help! wat scheelt de juffrouw? wat ziet ze bleek. Is de juffrouw verschoten? Ga gauw in 't kantoortje, juffrouw! Ik ga de kaars opsteken.’

Zij ging heen om den blaker van juffrouw Noiret te halen, en ik bracht die in een klein, van 't voorhuis afgeschoten kamertje dat zij mij als 't kantoortje had aangewezen en dat dien naam met recht verdiende, daar er niets te vinden was dan eene kleine hangoortafel, vier matten tabouretten, en een leelijk gezicht in een lijstjen aan den wand, voorstellende den held Van Speyk!

‘Maar me lieve gunst, wat scheelt er dan toch an!’ riep de koomenijsvrouw uit, toen zij den blaker van Suzette aangestoken en haar eigen lamp, daar er geen twee lichten noodig waren, onmiddellijk daarop uitgeblazen had.

Ik liet haar een glas water halen. Suzette dronk er een teugje van, en het glas klapperde tusschen hare tanden. Nog kon zij niet spreken. Het klamme zweet stond haar op het aangezicht.

‘Maar me lieve gunst,’ begon de bezorgde, maar nog meer nieuwsgierige, hospita alweer, ‘da's nou toch wel een raar geval. De juffrouw het 'et disperaat op 'er zenuwgestel. Wil ik naar de apteek loopen en een rooie schrikpoeier halen?’

‘De juffrouw is aangerand,’ zei ik, ‘er loopt kwaad volk. Ik was er bijtijds bij; men wilde haar afzetten.’

‘Angerand!’ riep de hospita uit; ‘ofzetten! Ja, 't is een ijselijkheid dat er geen werk is. En mijn Kobus is ook nog bij de weg, die kennen ze dan ook nog wel anranden en ofzetten, ofschoon ie juist niet meer bij'em het dan zen zulver orlozie, en *daar* is een stevige kopere kast om; da's één geluk. Ja, ik heb al lang gedocht dat het niet pruisisch was hier in de stad. Der is *nog* reis een winter geweest dat 'et zoo erg was. Et was in de tijd dat ik op alle dag liep van me derde. Maar toen braken ze in bij de lui en kwammen voor de lui der bed staan, met een armpie van een ongeboren kind. Daar zel meheer wel van gehoord hebben. En dan stakken ze zoo'n armpie in brand, en ze draaiden 't driemaal over de lui der hoofd om, en dan zeien ze, ja wat zeien ze ook? dan zeien ze: *die waakt, die waakt; die slaapt, die slaapt!* en in die omstandigheid, wil ik maar zeggen, daar je dan in verkeerde, daar *bleef* je ook in. Anranden! 't is wat moois in een kristenland! Gelukkig nog, juffrouw, dat ze je die japon niet of-hebben angerand; dat zou een leelijkerd wezen!’

aant.

[1] En zij nam Suzette een toegespeld pak af, dat deze nog altijd stijf onder
[2] den arm hield, en lei het voorzichtig op een der matten tabouretten.

[3] ‘Breng het boven, moedertje,’ zei ik, ‘en laat ons even alleen, want ik
[4] hoop dat de juffrouw mij den persoon zal kunnen beschrijven; dan zal ik
[5] hem bij de politie aangeven.’

[6] ‘Beskrijven! Ja, dat gaat zoo ver as 't voeten het,’ antwoordde de klap-
[7] pei; ‘en weet je wat Kobus zeit? ze krijgen er de verkeerde deur te pakken.
[8] Laastleden varkemart hebben ze nog 'en jong gezel, een die hier, zel ik maar
[9] zeggen vreemd was, opgepakt. Der komt ommers altijd op de varkemart
[10] hier zoo'n poffertjeskraam? Nou, hij mocht zoo bij die poffertjeskraam
[11] staan te kijken na die groote kopere schuttels en zoo; daar komt er een dien-
[12] der na 'em toe; die leest op 'en pampiertje, en toen kijkt ie 'em an. Nou; de
[13] jonge wist van de prins geen kwaad. Maar de diender zeit teugen 'em: jonge,
[14] zeit ie, ga jij reis effen mee. Ik dankje vrindelijk, man, zeit den ander. Maar
[15] het holp niet, want de diender zei: maatje, zeidie, kijk reis effen wat ik hier
[16] onder me jas heb. Nou, dat waren nies anders as van die duimskroefies, as
[17] meheer wel reis zel gezien hebben, daar ze een minsch mee vastskroeven, zel
[18] ik maar zeggen, dat ie geen vin verroeren kan. Nou, die mocht die man niet,
[19] dat ie mijn slacht. Zoo gezeid, zoo gedaan; daar holp geen lievemoederen
[20] an; hij *most* en hij *zou* mee. Maar toen ie vijf dagen had zitten brommen -
[21] hij was toch maar al die tijd uit zen werk, zie je - daar komt die zelfde dien-
[22] der, in zen hok, zel ik maar zeggen, of waar dat ie dan zat, en zeit dat ie maar
[23] stilletjes vort zou gaan. Maar hij zei, neen, zeidie, dat gaat *zoo* niet. Want hij
[24] wou der verhaal op hebben, zie je meheer! Maar dat weten we wel; dat gaat
[25] zoo ver as 't voeten het. Zoodat ik maar zeggen wil, dat beskrijven niet veul
[26] ofdoet. Maar daarom zei Kobus altijd, in die winter toen 't *nog* reis zoo erg
[27] was: as *ik* er eentje te pakken kreeg, ik zou 'em teekenen, dat ik 'em voor
[28] goed zou kennen...’

[29] Ik herhaalde mijn wensch om met juffrouw Noiret alleen te blijven.
[30] Zoodra de babbelachtige vrouw gegaan was, borst zij in tranen uit.

[31] ‘Dit heeft hij mij in de hand gestopt!’ riep zij uit; ‘verbrand het in de
[32] kaars.’

[33] En zij wierp een violetkleurig briefjen op de tafel, dat zij in hare zenuw-
[34] achtige spanning geheel verfronseld had. Daarop zeide zij met eenen inni-
[35] gen afschuw:

[36] ‘Foei, mijnheer van der Hoogen!’

[37] Ik nam het briefjen op.

[38] ‘Mag *ik* het bewaren?’ vroeg ik haar. ‘Het kan mij te pas komen.’ Ik her-
[39] stelde het in zijne vroegere gedaante, en stak het in mijn portefeuille.

[40] Toen Suzette wat bedaard was, deelde zij mij mede, hoe zij sedert eeni-
[41] gen tijd overal door Van der Hoogen vervolgd werd. Hij was immer op haar

aant.

weg. Bij het gaan van haar kamer naar het hofje, en bij het uitgaan der kerk; ja, in de laatste week had hij een paar malen het hofje zelf tot zijn namiddag-wandeling gekozen, onbeschaamd bij haar moeder ingekeken, en tegen haar, Suzette, geglimlacht. Zoo erg als van avond had hij het evenwel nog nooit gemaakt. Zij was uitgegaan om freule Nagel een japon te passen, zonder hem nochtans te ontmoeten. De freule had haar bij het heengaan, met hare gewone vriendelijkheid, als Suzette zei, de bescherming van haar lakei aangeboden; maar zij had het afgeslagen, daar zij niet had gedacht dat het buiten al zoo donker was. Ondertusschen was de avond op eens gevallen, en zij was nog geen twintig schreden van het huis van den heer van Nagel, of zij hoorde reeds den stap van Van der Hoogen achter haar, terwijl hij haar door zonderlinge geluiden op zijne nabijheid opmerkzaam maakte. Zonder op of om te zien had zij hare schreden versneld; in haren angst had zij gemeend hem te zullen ontvlieden door een zijstraat in te slaan; hij was haar ook dáár gevolgd. Toen zij op de donkere gracht was gekomen, had hij haar om de middel gegrepen en haar eenige woorden toegesproken, die zij evenwel door den schrik niet verstaan had. Hij had haar daarop het briefjen in de hand gedrukt, dat zij zich, zeker werktuigelijk, had laten welgevallen. Daarop had hij haar willen kussen, en had zij de woorden uitgesproken die ik gehoord had.

Na deze mededeeling, en nadat zij geheel van den schrik zeide bekomen te zijn, ofschoon zij nog altoos bleekzag, verzocht zij mij dat ik haar verlaten zoude. Zij wilde zich door een der kinderen van haar hospita naar haar moeder laten brengen, die van niets weten moest.

Ik vertrok.

Op straat verdiepte ik mij in ernstige overleggingen hoe mij na dit alles te gedragen. Van der Hoogen had mij sedert onze eerste ontmoeting niet willen bevallen, en ik had, op gelaat en manieren af, weinig gunstige vermoedens van hem opgevat. Dat hij het hof aan Henriette maakte had ik terstond gemerkt en met leede oogen aangezien. Ik vreesde dat, indien niet louter haar geld, dan misschien haar geld, vermeerderd met haar schoon, den fat aanlokten, dien ik daarenboven voor een slecht sujet hield, dat haar ongelukkig zoude maken. Ondanks alle hare kuren, was Henriette hiertoe te goed, en in gedachten had ik haar een man toegezegd, die haar door meerderheid in verstand verbeteren en eenmaal tot eene lieve vrouw maken zoude, tot welker vereischten zij toch waarlijk vele bestanddeelen bezat. Van der Hoogen had mij, zooals de lezer zich herinneren zal, met een woord gezegd dat hij ook te Leiden had ‘geresideerd’, en daar ik het geluk had in de Sleutelstad menschen van allerlei stand te kennen, had ik al spoedig omtrent Z Ed. eenige berichten ingewonnen. Deze waren niet gunstig voor den charmanten uitgevallen en pleitten evenmin voor zijn gedrag als mensch, als voor zijne beginselen als ambtenaar.

aant.

[1] Ondertusschen was hij dagelijks voortgegaan met de jeugdige te bestor-
[2] men, die hem waarschijnlijk wel niet liefhad, maar jong en onervaren zich
[3] aan hare behaagzucht overgaf en aan den prikkel van het romaneske, waar-
[4] toe zij eenige neiging toonde. Daarenboven kon men aan Van der Hoogen
[5] eenige uiterlijke voorrechten niet ontzeggen. Het was nu tusschen hen bei-
[6] den een *stille* liefdeshistorie geworden, dat wil zeggen, zoo gevaarlijk als
[7] eene liefdeshistorie zijn kan. Het biljet in den ruiker had dit voor mij boven
[8] allen twijfel verheven. Ondertusschen had de charmante zich in het ge-
[9] beurde met juffrouw Noiret aan mij vertoond als een lage dubbelhartige
[10] bedrieger en avontuurlijke lichtmis, die het op het geluk en de onschuld van
[11] onervarenen en weerloozen toelegde, en ik verachtte hem in het diepst van
[12] mijn ziel. Ik begreep dat het mijn plicht was jufvrouw Noiret tegen alle ver-
[13] dere lagen te beschermen, en Henriette, om een versleten leenspreuk te
[14] gebruiken, van den afgrond terug te leiden, op welks rand zij in zulk slecht
[15] gezelschap omdoolde.

[16] Waar ik eindelijk toe besloot zal het volgende hoofdstuk leeren.

Een hoofdstuk waarmee de auteur ijselijk verlegen is, omdat hij er zelf de mooie rol in speelt; iets dat hij wel weet dat hem in 't geheel niet past, maar dat hij toch voor ditmaal niet helpen kan

[25] Hildebrand, die door een samenloop van omstandigheden bestemd was om
[26] in deze geschiedenis een handelend persoon te worden, stond den volgen-
[27] den morgen een half uur vroeger dan de vorige dagen op en liep met een
[28] gewichtig gelaat en groote stappen de kamer op en neer, eene beweging, die
[29] hij altijd aanneemt als hij over iets belangrijks of als hij over niets denken
[30] wil. Nu eens blikte hij veelbeduidend op naar de giftige pijlen aan den
[31] wand, dan weder overzag hij zijne heldhaftige houding in den spiegel, en
[32] eindelijk wijdde hij een groot gedeelte zijner aandacht aan de musschen, die
[33] in den tuin af en aan vlogen en elkander niet zelden onaangenaamheden
[34] toevoegden omtrent zekere kruimels en kleine korstjes brood, die reeds in
[35] dit vroege morgenuur hare hartstochten in beweging brachten.

[36] Hij kwam daarop geheel gekleed aan het ontbijt, eene omstandigheid
[37] die niemand bevreemdde, daar het zondag was, ofschoon er op dien bijzon-
[38] deren zondagmorgen juist niemand naar de kerk ging dan de oude me-
[39] vrouw. Mijnheer verklaarde ‘veel van den godsdienst te houden, want wat
[40] zou er zonder godsdienst van de maatschappij worden!’ maar hij kon ‘het
[41] geteem van de dominé's in *deze* stad niet aanhooren’; voor mevrouw

aant.

[1] ‘tochtte het in de kerk al te verschrikkelijk’; en wat Henriette betrof, zij ging
[2] wel, maar ‘zag er geen noodzaak in er sleurwerk van te maken’.

[3] Hildebrand nam den schijn aan van naar de kerk te zullen gaan, en had
[4] evenwel voorgenomen het niet te doen. Hij herinnerde zich, niet zonder
[5] ingenomenheid met de hooge roeping die hij in zich gevoelde, het zeggen
[6] van Fénelon, in het treurspel van dien naam:

> ‘Dit is mijn eerste plicht. Men dien’ de menschlijkheid,
> En zing, daarná, den lof der Hemelmajesteit!’

[11] Hij had zich den vorigen avond laten onderrichten waar de kamers van den
[12] heer van der Hoogen te vinden waren en moest ze in een der middelbare
[13] straten van de stad, boven een beddewinkel, zoeken. De heer Hildebrand
[14] stapte er heen in de vaste overtuiging den heer van der Hoogen thuis te zul-
[15] len vinden.

[16] Daar hij zich evenwel tebinnenbracht dat de heer van der Hoogen, die
[17] een post aan het bureau der registratie had, dagelijks reeds om tien uren in
[18] den morgen aan dat bureau verschijnen moest en dan nog wel tot twee uren
[19] na den middag druk werk had, kwam het hem niet onwaarschijnlijk voor,
[20] dat gemelde heer van der Hoogen des zondags een weinigje zou moeten uit-
[21] slapen en dus hoogstdenkelijk nog op zijn bed zou liggen. Daarbij voegde
[22] zich misschien heimelijk een weinig innerlijke neiging om de onaangename
[23] boodschap, die het ‘dienen der menschlijkheid’ in dezen medebracht, nog
[24] een oogenblikje uit te stellen.

[25] Nu gebeurde het dat Hildebrand, op zijn weg naar den beddewinkel in
[26] de middelbare straat, een plein over moest, waarop een kerk stond, waaruit
[27] het gezang der geloovigen krachtig opsteeg; en hij gevoelde lust om ten min-
[28] ste nog een gedeelte van de godsdienstoefening bij te wonen.

[29] Hildebrand is geen voorstander van het laat verschijnen in het huis des
[30] Heeren. Hij begrijpt dat Gods Woord er geenszins voor niet wordt voorge-
[31] lezen, en veel minder om als een demper te dienen op het gedrang om plaat-
[32] sen en het geschuifel met stoven; maar wel moet hij bekennen dat het iets
[33] bijzonder plechtigs en indrukmakends heeft, zich op eenmaal van de stille
[34] straat in een hoofdkerk te verplaatsen, waar een groote schare reeds met
[35] ongedekten hoofde ter nederzit en, onder het statig intoneeren van het
[36] orgel, zijn lofzang als uit ééner harte opheft. De aanblik eener gemeente,
[37] vereenigd, ten minste uiterlijk vereenigd, in den dienst van God, heeft reeds
[38] op zichzelf eene ontroerende stichtelijkheid; en wij zijn er, geloof ik, zoo
[39] menigen goeden en christelijken indruk aan verplicht, dat het, al was het
[40] alleen daarom, de moeite waard is de les van den apostel te betrachten:
[41] ‘Laat ons onze onderlinge bijeenkomste niet nalaten.’

aant.

't Hijgend hert,

[3] zoo zong de saamgevloeide schare met de woorden van den Tweeënveertig-
[4] sten Psalm:

't Hijgend hert, der jacht ontkomen
Schreeuwt niet sterker naar 't genot
Van de frissche waterstroomen,
Dan mijn ziel verlangt naar God.

[11] o Gij, die meent dat tehuis een ‘goede’ preek te lezen - gij *leest* gewis altijd
[12] *goede* preeken, en krijgt niet dan *slechte* te *hooren*? - o Gij, die meent dat
[13] tehuis een goede preek te lezen, en des noods een psalm er bij, even stichte-
[14] lijk is als de openbare samenkomst; die het gebod des Zaligmakers om in de
[15] binnenkamer te bidden, tegen het bidden met de gemeente overstelt, hebt gij
[16] dan nimmer het hartverheffende gevoeld, dat het gezicht van zoovele men-
[17] schenkinderen, uit alle standen, die met en rondom u hetzelfde lied aanhef-
[18] fen, hetzelfde woord van vertroosting aanhooren, en denzelfden Vader in de
[19] hemelen, in naam van denzelfden Verlosser, aanroepen, teweegbrengen
[20] kan?

[21] Jammer dat de organist de kracht van den roep der gemeente tot God in
[22] een laf naspel liet verloren gaan.

[23] Een eenvoudig man van hooge jaren stond op den predikstoel en sprak
[24] de gemeente naar aanleiding der opgezongen woorden opwekkelijk toe. Hij
[25] deed daarop een eenvoudig, ootmoedig, en recht *biddend* gebed. ‘Een krach-
[26] tig gebed des rechtvaardigen vermag veel,’ zegt Jacobus. Toen noodigde hij
[27] de gemeente andermaal tot een gezang; en nu werd uit den Eersten Psalm
aangeheven:

De Heer toch slaat der menschen wegen ga,
En wendt alom het oog van zijn gena
Op zulken, die, oprecht en rein van zeden,
Met vasten gang het pad der deugd betreden;
God kent hun weg, die eeuwig zal bestaan;
Maar 't heilloos spoor der boozen zal vergaan.

[37] Dit waren ook de tekstwoorden van den grijzen evangeliedienaar: ‘De Heer
[38] kent den weg der rechtvaardigen, maar de weg der goddeloozen zal ver-
[39] gaan.’ En met dit woord in het hart spoedde Hildebrand zich naar Van der
[40] Hoogen.

aant.

[1] ‘Op de voorkamer!’ riep de vrouw uit den beddewinkel, haar hoofd uit
[2] een achterkamer stekende; ‘de trap op; de eerste deur aan uw linkerhand!’

[3] Hildebrand volgde die aanwijzing. De deur van de voorkamer stond
[4] halfopen, en hij bevond zich op het grondgebied van den charmanten. Deze
[5] echter was er niet.

[6] De kamer was niet bijzonder charmant; zij was slecht gestoffeerd en
[7] alles behalve net. Een gemakkelijke leuningstoel was het beste meubel. Aan
[8] den muur hingen een paar prenten met Robert Macaire, en eenige vrouwen-
[9] beelden van de hand van kunstenaars, die zich bijzonder op het naakt sche-
[10] nen te hebben toegelegd. Boven den schoorsteen een schermmasker, scherm-
[11] handschoenen en floretten, en de staart van een fazantehaan, dien Van der
[12] Hoogen moest verbeelden eenmaal geschoten of gegeten te hebben. In den
[13] rand van den spiegel staken eene menigte invitatiekaarten, waaronder som-
[14] mige van reeds zeer ouden datum. Op tafel stond een groote flacon met
[15] reukwater en lag een deeltje van Paul de Kock opgeslagen. Er brandde een
[16] vuur in den haard, dat echter in het laatste halfuur slecht scheen onderhou-
[17] den te zijn. Een onaangeroerd ontbijt stond op, en van de kook geraakt
[18] theewater onder de tafel. Dit beteekende dat de heer van der Hoogen waar-
[19] schijnlijk nog in zijn slaapvertrek was. Hildebrand hoopte dat de hospita
[20] hem zou aandienen.

[21] Weldra kwam er ook waarlijk iemand de trap oploopen, maar het kon
[22] de hospita niet wezen, want Hildebrand hoorde degelijke manslaarzen kra-
[23] ken. De boven komende persoon scheen een kleinen overloop over te gaan,
[24] en hij hoorde hem een andere deur opendoen. Daarop vernam hij eene stem,
[25] die uit de dekens scheen te komen en ‘wie daar?’ riep.

[26] ‘Bout,’ was het antwoord van den binnengekomene. ‘Lui beest, legje
[27] nog al op je bed?’

[28] ‘Hei, hei wat,’ antwoordde Van der Hoogen, ‘’t is pas dag. Je moet
[29] bedenken dat ik zes dagen van de week voor dag en dauw op moet. Dat ver-
[30] haal ik op den rustdag, man! D....rs, ik heb koppijn, hoor! Die wijn op de
[31] sociëteit is slecht.’

[32] Er volgde een gesprek daar ik niet alles van verstond, maar wel merkte
[33] ik, dat het op het laatst over iemand liep, die zij, ‘het zwartje’ noemden; en
[34] spoedig daarop werd het Hildebrand duidelijk, dat Van der Hoogen zijn
[35] wedervaren met juffrouw Noiret vertelde, waarvan de herinnering hem zoo
[36] veel genoegen scheen te verschaffen, dat hij in een geweldig lachen uitborst.

[37] ‘Alles goed en wel!’ zei daarop de persoon, dien Hildebrand met den
[38] naam van Bout had hooren benoemen, en die een zeer rauw en onaange-
[39] naam geluid sloeg, ‘alles goed en wel! maar je bent toch een handjegauw.
[40] Waarom nu niet nog een beetje gewacht, totdat de jongen goed en wel in de
[41] West is?’

aant.

[1] ‘Boutje!’ antwoordde Van der Hoogen, die in dit gezelschap zijn lieve-
[2] lingsterm charmant voor een minder onschuldigen scheen te moeten ver-
[3] wisselen, ‘het zwartje is zoo verd... mooi.’

[4] ‘Kinderachtig!’ hernam de ander; ‘een reden te meer om geduld te heb-
[5] ben. Ik heb uit louter vriendschap voor jou een half jaar geijverd om den
[6] schimmelbek zin in de West te doen krijgen, en nu het eindelijk lukken zal,
[7] ga je met je eigen drieguldens je glazen ingooien. Als de meid het immers
[8] vertelt, hebje gedaan.’

[9] ‘Geen nood!’ antwoordde Van der Hoogen; ‘jongens kerel! ik heb haar
[10] zoo'n char...’ (daar had hij zich haast versproken) ‘verd... mooi briefje
[11] geschreven; er komt van wanhoop in, en van eene eeuwige teederheid. Je
[12] moest het lezen, kerel. En zóó was ze niet, of ze heeft *dat* wel stilletjes aange-
[13] nomen. En was die verd.... kerel niet gekomen... Maar zeg reis, gaat hij stel-
[14] lig naar de West?’

[15] ‘Hij is er zoo verliefd op, als hij eerst wanhopig was, 'k ben d....rs,’ zei
[16] Bout; ‘hij leeft in de stellige overtuiging dat hij, binnen zes jaar, op zijn minst
[17] half zoo rijk weerom komt als mijnheer Kegge. Hoe maakt de dochter van
[18] dien blaaskaak het? Henriet; hiet ze zoo niet?’

[19] ‘Patent, kerel, patent! Mooier dan ooit, en verliefd tot over de ooren.
[20] Weetje wat? zet terwijl reis thee voor me; ik kom zoo dadelijk bij je.’

[21] De heer Bout kwam daarop naar voren, en Hildebrand zag een gelaat,
[22] dat de uitdrukking van de grootste onbeschaamdheid aan die der hatelijkste
[23] geveinsdheid paarde. Zijne oogen hadden dien doordringenden, zinnelijken
[24] blik, die eerzame harten zoo bijzonder pleegt te stuiten. Hij was een buikig
[25] man van vier-, vijfendertig jaar, dragende een dichtgeknoopte blauwe jas,
[26] een glimmend geborstelden hoed, en gewapend met een dikken bamboes-
[27] rotting. Hij stond verbaasd iemand in de voorkamer te ontmoeten. Hilde-
[28] brand maakte zich bekend, en verklaarde dat hij gekomen was om den heer
[29] van der Hoogen te spreken.

[30] ‘En hebje al lang gewacht, mijnheer?’ vroeg Bout met gemaakte vrien-
[31] delijkheid.

[32] ‘Ik kom zoo op het oogenblik,’ antwoordde Hildebrand.

[33] De waardige vriend schelde en bestelde ander theewater. De juffrouw
[34] gromde ‘dat het geen manier van doen was’, en ging de trappen af met den
[35] theeketel. Eer zij nog terug was, verscheen Van der Hoogen.

[36] Hij zag er alles behalve aantrekkelijk uit, met zijne lange haren onge-
[37] kruld en woest over zijn bleek gezicht hangende, in een verschoten kamerja-
[38] pon, op wollen kousen en versleten pantoffels.

[39] ‘Gij hier, mijnheer Hildebrand?’ zeide hij bij het inkomen.

[40] ‘Ik had een boodschap aan u,’ antwoordde de toegesprokene.

[41] ‘Charmant, charmant!’

aant.

‘Mijnheer zal u misschien alleen willen spreken,’ merkte de waardige Bout aan; ‘dan ga ik nog een kerkje knappen; de kerk zal toch wel al aan zijn?’

Van der Hoogen lachte schreeuwend om deze geestigheid.

Maar kan er ook iets grappigers bedacht worden dan met de kerk te spotten?

Bout vertrok.

‘Je moet me eerst wat laten besterven,’ zei Van der Hoogen geeuwende en een ei slurpende; ‘het is gisteren wat laat geworden op de sociëteit, en mijn keel is wat rauw van den chambertin.’

‘Ik heb niet veel te zeggen, mijnheer van der Hoogen!’ zeide Hildebrand, vast besloten om maar in vredes naam met de deur in huis te vallen, en vooral niet rouwig wegens het vertrek van den achtenswaardigen Bout.

‘Het moet u niet verwonderen, mijnheer! als het huis van de familie Kegge u eerstdaags wordt ontzegd...’

De charmante werd, van bleek, vaal en zag Hildebrand verbaasd aan. Hij wist volstrekt niet hoe hij het met hem had.

Hildebrand maakte van deze gelegenheid gebruik om in éénen adem voort te gaan: ‘De heer Kegge zal eerstdaags weten, wie gij zijt, mijnheer! Uw dubbelzinnig gedrag zal hem bekend worden. Hij zal kennis dragen van de lagen, die gij aan de onschuld legt, terwijl gij zijn dochter het hof maakt.’

De heer van der Hoogen wist zijne verlegenheid niet beter te verbergen, dan door in lachen uit te barsten. Hij begon daarop aan zijn derde eitje, en antwoordde op een onverschilligen toon:

‘Wie zegt dat ik aan zijn dochter het hof maak?’

‘Ik!’ antwoordde Hildebrand zonder te aarzelen; ‘ik, mijnheer! ik, die u deze gansche week bespied heb; ik, die weet dat gij violette briefjes in haar bloemruikers stopt; ik, die ook weet dat gij bij donkeren avond met violette briefjes over straat loopt, om ze argeloozen meisjes in de hand te wringen; ik, mijnheer! die ook weet welke slachtoffers de heer van der Hoogen elders heeft gemaakt, en die zorgen zal, zooveel in mij is, een dergelijk lot af te keeren van menschen daar ik belang in stel.’

De heer van der Hoogen deed zijn best om nog luider te lachen, wipte met zijn stoel achterover, en riep uit:

‘Een charmante klucht! En mijnheer Hildebrand is alzoo dénonciateur van dit alles?’

‘Hij kan het worden,’ ging Hildebrand voort, die nu eenmaal op gang was; ‘als ik de stad verlaat zal ik den heer Kegge waarschuwen. Maar eerst

[39] wilde ik uzelf dit komen aanzeggen. Ik wilde met open kaart spelen, opdat
[40] gij weten zoudt uit welken hoek het u aankwam, als men u bij den heer
[41] Kegge met stugheid ontving, of misschien de deur wees!'

aant.

[1] ‘De heer Kegge zal laster van waarheid kunnen onderscheiden,’ zeide
[2] de heer van der Hoogen met een geveinsde bedaardheid.

[3] ‘Daarvoor heb ik dit bewijsstuk,’ antwoordde Hildebrand, het briefje
[4] aan juffrouw Noiret toonende; ‘men kent uw hand; een biljet vol van de
[5] schandelijkste propositiën aan een eerbaar meisje, dat als zij ze gelezen had,
[6] reeds meenen zou onteerd te zijn. Het zou mij niet moeilijk vallen uit uwe
[7] vroegere “residentie” meer dergelijke briefjes op te dagen. Maar dit eene is
[8] genoeg.’

[9] Hildebrand stak het paarse papiertje weder met bedaardheid in den
[10] rokzak.

[11] De heer van der Hoogen stond op. ‘En wie zijt gij, mijnheer?’ voer hij
[12] uit, maar lang niet op den toon, die bij zulk eene vraag gepast had: ‘En wie
[13] zijt gij, mijnheer! om mij op mijne eigene kamer de les te komen lezen? Ik
[14] houd u voor een...’

[15] ‘Geene beleedigingen!’ zei Hildebrand, insgelijks oprijzende, en hij
[16] voegde er bij: ‘Uw opstaan verschrikt mij evenmin als deze floretten.’

[17] De heer van der Hoogen ging weer zitten.

[18] ‘Gij spreekt van de les lezen!’ ging Hildebrand voort. ‘Uw naam en
[19] faam, uw positie in de stad, het is alles in mijne hand. Ik ken uw afkomst,
[20] mijnheer van der Hoogen, weinig strookende met de airs, die gij u geeft; ik
[21] ken uw vroeger gedrag, uw gedrag in deze plaats; ook uw gedrag als ambte-
[22] naar, en uwe nieuwste machinatiën om personen te verwijderen, die u in den
[23] weg staan. Neem u in acht!’

[24] ‘Gij wilt mij ongelukkig maken,’ gromde de heer van der Hoogen tus-
[25] schen de tanden.

[26] ‘Ik wil uwe beteren voor ongelukken behoeden,’ hernam de ander.
[27] ‘Hoor hier: ik verklaar mij in de eerste plaats voor den beschermer van juf-
[28] frouw Noiret. Naar haar zult gij geen vinger meer uitsteken. Haar zult gij
[29] nooit, niet één enkel woord, meer toespreken, zelfs niet groeten. Indien ik
[30] ooit verneem dat gij haar tot eenigen den minsten overlast zijt, zal de
[31] geheele stad weten wie gij zijt, van den baron van Nagel af tot uwe hospita
[32] toe. Voorts zult gij uwe bezoeken bij den heer Kegge verminderen en er van
[33] afzien eenigen invloed op zijne dochter te willen oefenen. Zoo ras ik iets ver-
[34] neem dat daarmede strijdt, komt dit biljet onder de oogen van mijnheer
[35] Kegge. Nu zal ik alles laten zoo als het is. Deze twee dingen, mijnheer van
[36] der Hoogen! Denk er om!’

[37] ‘Het is wèl!’ zeide hij binnensmonds; en, alsof deze 't helpen konden,
[38] stiet hij de ledige eierdoppen op zijn bord aan duizend gruizelementen.

[39] Hildebrand vertrok, en was duizend pond lichter dan toen hij de trap
[40] opkwam.

aant. Het hofje. De heer van der Hoogen af

[3] Het was heerlijk weer, en ik had niet veel lust mij terstond naar huis te bege-
[4] ven; ik verkoos liever nog eerst een stadssingel langs te wandelen. Wanneer
[5] men te Leiden studeert, heeft men eene zekere voorliefde voor stadssingels.
[6] Verfrischt door de heldere lucht en den koelen wind, kwam ik de poort
[7] weder binnen, en begaf mij naar huis.

[8] Het ongeluk scheen Suzette Noiret te vervolgen.

[9] Niet ver van den Zoeten Inval kwam ik Saartje tegen. Zij liep zeer haas-
[10] tig en met gebukten hoofde; en naderkomende, zag ik dat zij er uiterst ver-
[11] schrikt en ontdaan uitzag en bitter weende.

[12] ‘Wat scheelt er aan, Saartje?’

[13] ‘Ach!’ riep zij uit, ‘laat mij schielijk voortgaan. Juffrouw Noiret ligt op
[14] sterven!’

[15] ‘Wat?’ zeide ik, hevig ontzet met haar voortstappende en aan Suzette
[16] denkende, ‘en ik heb haar gisteren nog gesproken!’

[17] ‘Dat kan ook wel zijn,’ antwoordde zij; ‘gisteren was ze nog heel wel.
[18] Maar vandaag heeft ze plotseling een overval gekregen. Ik was in de kerk,
[19] en moeder was thuis bij de kleintjes. Suzette heeft oogenblikkelijk om moe-
[20] der gezonden; en nu kom ik, gelukkig en wel, uit de kerk, en daar hoor ik
[21] dat de goede juffrouw Noiret misschien nu al dood is; zij is gelaten, zegt
[22] vader, en er is geen bloed gekomen, en de dokter heeft haar opgegeven. Wat
[23] zal de arme Suzette beginnen?’

[24] Zij snikte luid.

[25] Ik ging met haar naar het hofje.

[26] De zoogenaamde Moeder van die inrichting, een deftige gewezen keu-
[27] kenmeid, met een zeer laag jak en grooten witten halsdoek, stond in de
[28] poort met eene oude vrouw te praten, die een zwarten schoudermantel
[29] droeg, en duidelijk hoorde ik de woorden: ‘Zoodat ik je nou maar raai er
[30] dadelijk werk van te maken, want anders is een ander je alweer vóór; je gaat
[31] nou maar in-mediaat naar de heeren, en zegt: compliment, en dat nommer
[32] negen fikant is...’

[33] ‘En dan?’ vroeg de vrouw met den zwarten schoudermantel.

[34] ‘Dan mot je je beurt afwachten,’ zei de Moeder.

[35] Die van den zwarten schoudermantel strompelde heen.

[36] ‘Hoe is 't met juffrouw Noiret?’ vroeg ik aan de Moeder, alsof ik van dit
[37] gesprek niets begrepen had.

[38] ‘Afgeloopen!’ zei de Moeder, haar hoofd schuddende. ‘Och ja, ze heeft

[39] het daar zoo passies afgelegd; 't zel nou net een klein ketiertje geleden zijn.
't
[40] Is een heele omstandigheid: zóó gezond, en zóó dood. Gisteren ging ik haar
[41] deur nog voorbij, en ze knikte nog teugen me, ik loof zelf dat ik nog an haar

aant.

raam getikt heb, en nog gevraagd hoe ze voer. Ja wel! want ze zei nog teugen me: Heel wel, moeder! Neen, tòch niet, dat was bij Trijntje. Och ja, dat zeg ik, een mensch kan der gauw uit wezen!'

Wij gingen voort. Een der bestjes die op het hofje woonden, stond met een zwart duifjeskiepje bij de pomp; zij zag naar ons om, toen wij haar voorbijgingen, haalde de schouders op, en schudde het hoofd.

'Ze is uit den tijd!' zei de oude best, schudde nogmaals het hoofd, en ging voort met water op haar aardappeltjes te pompen.

Wij traden het huisje van juffrouw Noiret binnen. Door een klein portaaltje, met platte roode steenen geplaveid, kwamen wij in het eenige vertrek, dat hare woning, en die van eene lange reeks van oude vrouwtjes vóór haar, had uitgemaakt. Het was een klein kamertje, met matten belegd, en waarin een schoorsteen was, waaronder zij tegelijk haar potje kookte en zich verwarmde. De meubelen bestonden in eene voor het vertrek zeer groote hangoortafel, een matten stoel of vier, en een groot bureau, waarop in het midden een geel theeservies met roode landschapjes stond geschikt, geflankeerd door een rond en een vierkant verlakt presenteertrommeltje, op hun kant gelegd. In een hoek van dit vertrekje stond de ladder, waarmee men naar het zoldertje opklom, waarop de bedeeling turf en hout gestapeld was, die des winters aan de hofjesvrouwtjes werd uitgereikt en, benevens eene wekelijksche uitdeeling van aardappelen en een potje boter, dit hofje tot het voordeeligste maakte van de vele hofjes waarop de stad zich beroemde. Aan den witten muur hingen een paar silhouetten, waarvan het eene dat van een predikant scheen te zijn, en verder eenig huisraad, dat geene andere plaats hebben kon. Op tafel lag een kwarto bijbel en een fransch gezangboek; in welk laatste de goede vrouw nog dien eigen ochtend had zitten lezen; haar bril lag tusschen de bladen tot een blijk waar zij gebleven was. Voorts was die tafel nu overdekt met allerlei glazen, lepels, kopjes en zoo voorts, die men in het oogenblik van ontsteltenis gebruikt had. Een sterke geur van Hofmansdruppels kwam ons tegen. Op den stoel, waarop juffrouw Noiret het laatst had gezeten, lag nu haar witte poes, in een gemakkelijke kringvormige houding, op het groene saaien kussen te sluimeren.

Aan het hoofdeneinde der bedstede, waar de gordijnen van waren toegeschoven, zat Suzette, doodsbleek, en met het hoofd in de hand. De goede juffrouw de Groot stond vóór haar, met een vol glas water, en poogde haar te bewegen nog eens te drinken.

Suzette hief het hoofd treurig op, greep het glas aan, en nam werktuigelijk eene kleine teuge. Toen zag zij ons strak aan. Zij reikte mij de hand:

'Ik heb mijn wensch,' zeide zij: 'het *was* bij dag.'

Saartje hield zich schuw op een afstand en was geheel van haar stuk. Zij

aant.

[1] snikte hevig en viel op een stoel bij de tafel neer. Juffrouw de Groot poogde
[2] vruchteloos haar iets te doen gebruiken.

[3] Toen zij eindelijk wat bedaarde, wilde zij de doode zien. Suzette schoof
[4] het gordijn half open, en ik zag een mooie oude vrouw in hare kalme ruste.
[5] Het heldere zonlicht dat door het venster binnendrong, wierp een schuin-
[6] schen straal op een aangezicht, dat meer en meer van den doodsnik begon te
[7] bekomen. De oogen waren gesloten en ingezonken; eenige weinige grijze
[8] haren kwamen onder het mutsjen uit, en glinsterden als zilver in den zonne-
[9] schijn. Hare dorre handen lagen plechtig saamgevouwen op haar borst.
[10] Saartje knielde bij haar bed; blozende jeugd bij het beeld des doods. Zij
[11] legde haar lief handjen op de hand der overledene, maar schrikte van de
[12] koude. Zij had nog nooit een lijk gezien. Toch vermande zij zich weer, en
[13] streek met hare zachte vingers langs het gerimpeld voorhoofd. Daarop
[14] barstte zij in een hevig jammeren los!

[15] ‘O! Dat ik ook naar de kerk moest wezen! Had ik u nog maar één
[16] oogenblikje levend gezien, lieve juffrouw Noiret, een enkel woordje van u
[17] gehoord!’

[18] ‘Dat hebben wij geen van allen, lief kind!’ zei haar moeder, hare oogen
[19] met haar voorschoot afvegende.

[20] ‘Neen,’ zei Suzette met een hartdoordringende stem; ‘geen van allen.’

[21] Saartje schoof het gordijn weer toe.

[22] ‘Arme Suzette!’ riep zij uit, haar om den hals vallende, ‘wat zult *gij*
[23] beginnen!’ En zij snikte zoo luide, dat haar moeder haar tot zich nam en
[24] zeide dat zij zich een weinig matigen moest, want dat zij Suzette ‘nog naar-
[25] der maken zou’.

[26] ‘Ik wenschte dat *ik* zoo schreien kon, juffrouw de Groot!’ zei de onge-
[27] lukkige bedaard; en weder nam zij hare vorige houding aan, met het hoofd
[28] in de hand.

[29] De doove buurvrouw kwam binnen. Het was een lange, schrale vrouw,
[30] die het bovenlijf met een grooten hoek voorover droeg. Zij had mede een
[31] zwart kiepjen op, droeg een zeer lang sitsen jak, een groot wit schort, en een
[32] kalminken rok. Zij zette een klein schoteltje, met een bord toegedekt, op de
[33] tafel.

[34] ‘Is buurvrouw ziek?’ vroeg zij op dien kennelijken doffen toon, aan
[35] dooven eigen.

[36] ‘Ja!’ zei juffrouw de Groot, luid sprekende, ‘buurvrouw is heel erg.’

[37] Juffrouw de Groot had echter niet luid *genoeg* gesproken.

[38] ‘Dan mot ze maar wat eten,’ hernam de oude, en het schoteltje opne-
[39] mende, ging zij naar het bed. ‘Je mot wat gebruiken, buur; kijk, hier heb ik
[40] wat gestoofde peertjes voor je.’ En zij wilde het gordijn openschuiven.

[41] Juffrouw de Groot hield haar bij den kalminken rok terug.

aant.

[1] ‘Neen!’ schreeuwde zij zoo hard zij kon, ‘buurvrouw zal niet meer eten.
[2] Buurvrouw is overleden.’

[3] ‘Zoo!’ zei de doove, het hoofd op en neder bewegende, alsof zij het vol-
[4] maakt verstaan had, ‘slaapt buurvrouw? Zoo, zoo; dat is goed! dat wist ik
[5] niet. - Ik zag den dokter binnengaan,’ vervolgde zij tot mij, ‘en ik docht,
[6] daar is zeker wat an de hand. Wat schort buurvrouw eindelijk?’

[7] Ik slaagde er in haar aan 't verstand te brengen, dat buurvrouw *niets*
[8] meer schortte.

[9] ‘Dat is de derde buurvrouw,’ zei juffrouw Samei, want zoo heette de
[10] doove, ‘die ik verlies, en altijd aan dezelfde kant, in *dut* huisje. De eerste was
[11] Engeltje Bovenis; die was drieënzeuventig, en potdoof; ik ben ook wel wat
[12] hardhoorend, weet u. De andere was juffrouw de Ruiter, die de koffiekan
[13] over der been liet vallen, zoodat ze der nooit van opëkomen is; en dut is nou
[14] de derde; 't was een goeie vrouw, een beste vrouw; maar wel een beetje een-
[15] zelverig. Och heer! is ze dood; ik docht nog zoo: kom an, een gestoofd peer-
[16] tje, daar placht ze anders nog wel van te houën.’

[17] De klink van de deur werd weder opgelicht, en binnen kwam een vrou-
[18] welijk wezen, wier oogen, gelaat, en geheele houding de innigste, de harte-
[19] lijkste deelneming vertoonden; het was freule Constance.

[20] Er zijn schepselen in de wereld, die de bestemming om ongelukkigen te
[21] troosten daarin hebben medegebracht, en opdat men ze kennen zou, heeft
[22] de natuur het vermogen tot troosten in onmiskenbare trekken op hun gelaat
[23] uitgedrukt. Tot deze wezens behoorde de freule Constance.

[24] Met eene niet in het minst hardvochtige, maar beminnelijke kalmte,
[25] trad zij binnen en groette ons. Zij ontdeed zich daarop terstond van haar
[26] hoed en bont, en het gaf iets veel vertrouwelijkers haar in deze sobere
[27] woning zonder dien tooi te zien. Toen trad zij op Suzette toe, die altijd even
[28] stroef het hoofd op de rechterhand deed rusten. De jonkvrouw greep haar
[29] bij de linker.

[30] ‘Ik heb van uw ongeluk gehoord, lieve juffrouw Noiret!’ begon zij, met
[31] een zachte en hartdoordringende stem: ‘ik kom eens met u schreien; gij weet
[32] dat ik ook geen moeder meer heb.’

[33] Het valt lichter van eene weldadige ontroering, dan van eene groote en
[34] verpletterende smart te weenen. Suzette barstte in tranen uit, en kuste de
[35] handen der freule. Ook aan de lange zwarte pinkers van deze hingen heldere
[36] droppels. Saartje drong zich tegen de beide vrouwen aan, en in haar oogen
[37] blonken, door de tranen heen, de innigste toeneiging, en de diepste eerbied
[38] voor de troosteres.

[39] Dat was eene lieve, eene hartontroerende groep. Lijden, medelijden, en
[40] lijdenstroost, in een zachte en liefdevolle omhelzing vereenigd. Ik noodig
[41] onze schilders uit, daar hunne krachten eens aan te beproeven, als zij een

aant.

[1] oogenblikje willen uitrusten van mannen die pijpen rooken, en vrouwen die
[2] groente hebben gekocht.

[3] ‘Een engel van een mensch!’ fluisterde juffrouw de Groot, en een traan
[4] viel op de tang, waarmede zij, op den in de verwarring half uitgedoofden
[5] haard het vuur poogde te herstellen.

[6] ‘Wie is die dame?’ vroeg de doove op haar gewonen luiden toon.

[7] Ik poogde het haar te beduiden; maar het was mij niet mogelijk.

[8] ‘Ik kan je niet verstaan!’ zei ze; ‘maar dat weet ik wel, dat het lang duren
[9] zal, eer de rijkdom bij Pleuntje Samei's laatste leger komt om te huilen; -
[10] maar ik heb ook wel hooren zeggen, dat juffrouw Noiret van geen lage
[11] kom-of was.’

[12] Dit gezegd hebbende stond de oude op, en begaf zich naar haar eigen
[13] cel.

[14] De dokter kwam om naar Suzette te zien en voor haar te zorgen, nu de
[15] eerste schok voorbij was. Zijn gelaat luisterde op als hij freule Constance
[16] zag.

[17] ‘De freule reeds hier?’ zeide hij; ‘het kon niet beter. Gij moet onmiddel-
[18] lijk gegaan zijn, freule Nagel. - Ik beveel u *deze* patiënte aan,’ voegde hij er
[19] bij; ‘voor bedroefden zijt *gij* de beste dokter die ik ken.’

[20] Hij schreef een ontspannenden drank voor, en verliet ons, om wie weet
[21] welke andere ellende te gaan aanschouwen!

[22] Het is opmerkelijk hoe gretig de mindere klasse is om met een lijk te sol-
[23] len. Het is een stuk van liefhebberij. Al is iemand zijnen betrekkingen ook
[24] *nog* zoo lief: nauwelijks heeft hij den adem uitgeblazen, ja, somtijds zijn er
[25] niet dan zeer bedriegelijke proeven genomen omtrent het werkelijk dood-
[26] zijn van den dierbare, of het lijk moet van top tot teen ontkleed en in het
[27] doodsgewaad gehuld worden, en het ‘heerlijke’ bed weggehaald, om daar-
[28] voor den harden stroozak in plaats te geven. En ik heb bij lijken gestaan, die
[29] aldus waren afgelegd, van personen die men nog geen uur te voren dood op
[30] hun stoel had gevonden.

[31] De Moeder van het hofje kwam dan ook met een allergewichtigst
[32] gezicht binnen en, moeder de Groot op zijde nemende, hield zij haar voor,
[33] dat men niets heiligers te doen had dan juffrouw Noiret te ‘ontweiden’. ‘Juf-
[34] frouw de Groot kon daartoe over *haar* beschikken: *zij* was er niets akelig
[35] van. Ook wist zij heel goed waar het doodgoed van juffrouw Noiret lag.’

[36] Juffrouw de Groot beweerde evenwel dat het geen haast had; maar de
[37] Moeder van 't hofje stond er toch op, dat het vóór den nacht geschiedde.
[38] ‘Want het was maar om het bed, weetje! En dan, juffrouw Noiret had zoo'n
[39] kostelijke sprei, altijd bij winterdag, en die had ze zeker nu ook weer op 't
[40] bed?’ En zij ging kijken of het zoo was...

[41] ‘Het *is* de sprei,’ zei ze bedenkelijk tegen juffrouw de Groot; ‘als je der

aant.

[1] nog toe reseleveert, mot je me maar laten roepen.'

[2] ''t Is wèl,' zei juffrouw de Groot, en de Moeder vertrok, om door het
[3] gesloten venster heen, met de doove buurvrouw een luid gesprek aan te
[4] knoopen over de noodzakelijkheid om juffrouw Noiret af te leggen, en over
[5] haar kostelijke sprei.

[6] 'Wat *had* de Moeder?' vroeg Suzette, weemoedig opziende, toen zij ver-
[7] trokken was.

[8] 'Niets, lieve!' zei juffrouw de Groot: 'ik zal voor alles zorgen. Bekom-
[9] mer u over niemendal.'

[10] 'Men moet moeder met rust laten,' hernam Suzette; 'niets aan haar ver-
[11] anderen... voor dat ze...' Meer vermocht ze niet.

[12] Weder liet zij het hoofd aan het hart der freule zinken, die haar liefde-
[13] rijk ondersteunde, en haar daardoor het meest versterkte, dat zij haar toe-
[14] liet te weenen.

[15] Saartje kon niet langer blijven; het huishouden vereischte haar terug-
[16] komst. Ik vertrok met haar. Suzette reikte ons beurtelings de hand. Saartje
[17] kon geen woord uitbrengen; en Hildebrand was zoo sprakeloos als Saartje.

[19] Wij kwamen in den Zoeten Inval. De oude De Groot was in de ziel bewo-
[20] gen. Ik bleef nog langen tijd bij die goede menschen over het ongeluk van
[21] juffrouw Noiret in gesprek. Saartje vertelde mij heel veel van de doode, en
[22] hoe lief zij hare dochter had gehad, en hoe die dochter haar aankleefde, en
[23] gaf duizend kleine trekken van de teederheid en aanhankelijkheid op, waar-
[24] mede deze moeder en deze dochter elkander het leven hadden veraange-
[25] naamd.

[26] Zie; moeder Noiret was zoo goed als op haar stoel doodgebleven, als zij
[27] haar gezangboek had dichtgeslagen; de beroerte, die hare zwakke levens-
[28] krachten in een half uur tijds vernielde, had reeds in het eerste oogenblik
[29] hare spraak verlamd; maar zij had die niet noodig gehad om Suzette iets te
[30] vergeven vóór zij henenging; en haar zegen - zij gaf haar dien gedurende
[31] haar leven dagelijks!

[33] Wij spraken ook over den jongeling, dien de vertwijfeling aan eene vereeni-
[34] ging met Suzette naar de West-Indiën dreef. Ik verlangde zijn naam te
[35] weten. Saartje deelde mij mee dat zij hem den vorigen avond nog gesproken
[36] had, en dat zijn plan nu onwrikbaar vaststond, zoodat hij het ook nu aan
[37] haar ouders had geopenbaard; en nog eenige omstandigheden daaromtrent,
[38] die in een volgend hoofdstuk aan den dag zullen komen. Ik zweeg opzette-
[39] lijk van het gesprek, dat ik op de kamer van Van der Hoogen mijns ondanks
[40] beluisterd had.

aant.

[1] Ik kwam tehuis.

[2] ‘Zóó lang heeft die kerk toch niet geduurd, onsterfelijke!’ riep de heer
[3] Kegge mij toe, toen ik de kamer binnentrad. ‘Wij zitten pal op u te wachten.
[4] Een zondag is een vervelende historie, maatje! Lag er maar sneeuw, dan
[5] konden we tenminste narren. Jongens! mijn pantervel! Hoe zouden de adel-
[6] lijke heeren en groote hanzen er naar likkebaarden. Maar zeg, onsterfelijke!
[7] ik sta beschaamd als ik weet waar je zoo lang geweest bent.’

[8] Ik deed verslag van mijn bezoek op 't hofje.

[9] Kegge kreeg alweer een traan in de oogen. Maar hij zei:

[10] ‘Drommels! dat was een naar akkevietje voor je. Het zal daar een alge-
[11] meen gegrijn gegeven hebben. Hanna, *my dear*! daar moet wat aan gedaan
[12] worden, hoor! 't is duivels jammer voor dat meisje. Stuur haar het een of
[13] ander.’

[14] ‘Wil ik haar een gebraden kuiken zenden?’ vroeg mevrouw Kegge goed-
[15] hartig.

[16] ‘Allemaal gekheid!’ riep de heer Kegge uit. ‘Ze heeft immers geen hon-
[17] ger. Stuur haar een paar bankjes, dat zal beter welkom zijn; een dooie is een
[18] duur ding voor zulke menschen.’

[19] Henriette had zich afgewend en stond kwansuis naar haar kaketoe te
[20] kijken. Ook zij had vochtige oogen.

[21] Neen! dacht ik, zonderling mengsel van hardvochtige grilligheid en
[22] gevoel! gij waart toch veel te goed voor een Van der Hoogen! En indien gij
[23] freule Constance tot moeder of tot zuster hadt, gij zoudt een heele lieve
[24] Henriette kunnen worden.

[26] In het schemeruur poogde Henriette, langs allerlei zijdelingsche wegen, te
[27] weten te komen, hoe ik over haar en Van der Hoogen dacht. Ik ontdook
[28] hare listen, daar ik voorgenomen had mij dezen dag nog volstrekt niet uit te
[29] laten. Des avonds wachtte men Van der Hoogen, die meest alle zondag-
[30] avonden bij de familie doorbracht. Mijnheer, die de hoop gekoesterd had
[31] nu eens een partijtje te zullen kunnen omberen, was knorrig dat de derde
[32] man uitbleef. Henriette, die ongetwijfeld het meest verwonderd was dat hij
[33] niet verscheen, hield zich groot, en merkte aan, dat hij misschien eene
[34] andere uitnoodiging had, en dat zij ‘'t ook heel goed vond dat hij er geen
[35] gewoonte van maakte om nu ook *alle* zondagen te komen’.

[36] Wij brachten den avond door met platen en teekeningen te bezien,
[37] waarvan de heer Kegge een mooie verzameling had, die echter zonder
[38] smaak of oordeel gerangschikt was, en zeker veel te duur betaald.

[39] Tegen tien uren verscheen er een violetkleurig briefje. Henriette werd
[40] rood, en hield zich overtuigd dat hier misverstand heerschte, toen de knecht

aant.

[1] het aan haar vader overhandigde; en als deze het openbrak zag zij hem strak
[2] in de oogen.

[3] Toen de heer Kegge het gelezen had, nam hij er zeer beleefd zijn mutsje
[4] voor af:

[5] 'Ik ben een lijk,' verklaarde hij, 'als ik er iets van vat!' Daarop vervolgde
[6] hij met zekere plechtigheid: 'Mevrouw Kegge, geboren Marrison, mejuf-
[7] frouw Kegge, en mijnheer Hildebrand, hoort, bid ik u, eens aan wat dit
[8] geschrift behelst:

[10] *WelEdelgeboren Heer!*

[11] Dat is primo een leugen!

[12] *Sedert gij in uw huis personen admitteert, die mijn goeden naam pogen*
[13] *te be*...

[14] *te be*-wat? Sakkerloot, dat's een drommels woord -

[15] *te bezwalken en te belasteren, zie ik mij genoodzaakt van het genoegen*
[16] *af te zien om hetzelve verder te frequenteeren*.

[17] *Ik heb de eer te zijn*,

[18] *WelEdelgeboren Heer*,

[19] *UWEdelgeborens Dienstw. Dienaar*,

[20] P.G. van der Hoogen.

[21] *Van huis, zondagavond Surnumerair etc.*'

[23] 'Dat ziet op mij,' zeide ik, het woord opnemende. 'De heer van der Hoogen
[24] anticipeert op zijn vonnis; ik ben nu wel genoodzaakt te zeggen wat ik denk.
[25] De heer van der Hoogen heeft zich aan mij als een slecht voorwerp, een ver-
[26] achtelijk mensch doen kijken.'

[27] Ik deelde daarop zooveel omtrent de zaak mede als volstrekt noodig
[28] was, en verklaarde wat ik hem bij mijn bezoek van heden had opgelegd. 'Gij
[29] ziet,' zeide ik ten slotte, 'dat hij zijn toevlucht tot onbeschaamdheid neemt.'

[30] 'Daarom niet getreurd, onsterfelijke!' riep Kegge uit. 'Je hebt, dunkt
[31] me, royaal gehandeld. En nu, voort met den weledelgeboren heer van der
[32] Hoogen! Ik ben een drilboor als zijn gele handschoentjes me ooit hebben
[33] aangestaan. En dan, dat hij altijd zijn mond vol had van groote hanzen! -
[34] Het zal Henriette nogal spijten.'

[35] Henriette antwoordde niet veel; maar mevrouw Kegge sprak, met vol-
[36] maakte miskenning van 't punt in geschil, de gewone toevlucht van onver-

[37] standige vrouwen:

[38] ‘*Ik* heb hem altoos een heel beleefd mensch gevonden. Hij heeft *mij*
[39] nooit iets misdaan. *Ik* kom er rond vooruit, dat het *mij* spijt, dat hij niet
[40] meer komen zal.’

[41] ‘Allemaal gekheid!’ hernam de heer Kegge. ‘Het eenigste is, dat er nie-

aant.

[1] mand is voor de muziek met Henriette. En *gij* spreekt ook van heengaan,
[2] onsterfelijke!' voegde hij er bij, zich tot mij wendende; 'dan zijn we weer
[3] geheel alleen. Ik heb graag een manskerel over den vloer, om mee te praten.'

[4] De heer Kegge schoof zijn stoel voor den haard, institueerde eene lang-
[5] durige poking, en bleef daarop in gedachten zitten. Op eens wendde hij zich
[6] tot zijn vrouw.

[7] 'Hoe oud zou William nu al geweest zijn?' vroeg hij op wat zachter
[8] toon, dan waarop hij anders gewoon was zich te doen hooren.

[9] 'Eenëntwintig,' antwoordde mevrouw Kegge.

[10] Het oogenblik van treurig nadenken duurde niet lang voor den bewege-
[11] lijken vader; maar wie zal zeggen, hoeveel smart dit enkele oogenblik in zich
[12] bevatte.

Een groote hans en adellijke heer. Besluit

[17] Maandag één ure, na den middag; indien men namelijk burgerlijk genoeg is
[18] het om twaalf uren middag te noemen; op dien dag en dat uur, stond ik op
[19] het bordes van het huis des heeren Willem Adolf baron van Nagel, lid van
[20] de ridderschap, en burgemeester van de stad, waarin al het bovengemelde
[21] moet zijn voorgevallen.

[22] Het was een deftig huis, met een hardsteenen voorpui, waar de vader en
[23] de grootvader van den edelman insgelijks hun leven hadden gesleten, den
[24] roem nalatende, die meer was dan hun adelbrief, den roem van beminlijke
[25] menschen.

[26] Een bedaagd bediende, in een stil en deftig livrei, opende de deur, liet
[27] mij in eene ruime zijkamer en vertrok niet eer om mij te gaan aandienen,
[28] dan nadat hij mij, geheel op de manier van een welopgevoed man, een stoel
[29] gereikt, en daarop naar het vuur gezien had.

[30] De kamer had een eenigszins ouderwetsch, plechtig, maar toch comfor-
[31] table voorkomen. Men zag aan alles, dat men bij iemand van goeden smaak
[32] was. Het behangsel was van rood trijpt, en desgelijks de canapé's en de stoe-
[33] len. Op den grijsmarmeren schoorsteenmantel, waaronder, op een gepolijs-
[34] ten haard, een net gebouwd turfvuur brandde, stonden twee antieke vazen;
[35] en aan den wand hing, als eenige schilderij, het portret van een man, met
[36] den witten kraag en den met ruig bont omzoomden tabbaard der zestiende
[37] eeuw. Het gelaat was blozende, ofschoon het haar spierwit was, en in neus
[38] en mond was een sterke gelijkenis met den nog levenden erfgenaam van den
[39] eerlijken naam der Nagels niet te miskennen. Er heerschte eene rustige waar-
[40] digheid in de stoffeering van dit vertrek, die oogen en gemoed honderdmaal
[41] aangenamer aandeed dan de kleurige pracht bij de Kegges.

aant.

[1] De heer van Nagel liet wel wat lang wachten, maar toen hij binnentrad
[2] was hij ook geheel gekleed. Hij heette mij terstond te gaan zitten, en vroeg
[3] met het welwillendst gelaat van de wereld, wie ik was en wat ik hem had
[4] mee te deelen. Ik maakte mij bekend.

[5] ‘En betreft uw boodschap eene zaak, die volstrekt onder vier oogen
[6] moet behandeld worden?’

[7] ‘Ik zou zeggen van neen,’ antwoordde ik.

[8] ‘Wees dan zoo goed mij te volgen;’ zeide de heer van Nagel, die mijn
[9] naam misschien van de freule gehoord had, en vermoedde dat ik in het
[10] belang van de moederlooze Suzette kwam.

[11] Hij ging mij voor naar eene groote tuinkamer, wier ruimte evenwel in
[12] dit seizoen door een groot sineeschverlakt kamerschut was beperkt. Die
[13] kamer leverde alles op wat de ziel tot genoegelijke genieting van zichzelve
[14] stemmen kon. Er was eene aangename eenstemmigheid tusschen het lichte
[15] behangsel en de zware slepende damasten gordijnen, die allen tocht afweer-
[16] den; tusschen de kleur van het breede vuurscherm bij den haard, en de kleur
[17] van het kleed over de tafel; tusschen alle deze dingen, en de beminnelijke
[18] uitdrukking van gelaat op het vrouweportret, dat boven de piano (zeldzaam
[19] voorrecht, op het rechte licht!) hong, en tusschen dat gelaat, en de edele en
[20] teffens zoo zachtaardige trekken van den baron en van de jonkvrouw van
[21] Nagel.

[22] Toen ik gezeten was, begon ik den eerbiedwaardigen edelman mijne
[23] zaak voor te stellen. Ik zeide hem dat ik mij tot hem wendde in het belang
[24] van een jong mensch, die eene ondergeschikte betrekking bij de stedelijke
[25] administratie had. Ik verhaalde hem hoe die jonge mensch door een samen-
[26] loop van omstandigheden (bedelaarsstijl), gebrek aan gunstige vooruitzich-
[27] ten, en hoofdzakelijk ten gevolge van de listige bemoeiingen van een zijner
[28] superieuren, het voor hem noodlottig voornemen had opgevat om naar de
[29] West te gaan, en dat ik dat voornemen door tusschenkomst van zijn Ed.
[30] hoopte te verijdelen.

[31] ‘Ziedaar het argument van uw boodschap,’ zeide hij glimlachende; ‘nu
[32] de expositie met naam en toenaam, als 't u belieft!’

[33] Ik verhaalde hem, dat ik van zekeren Reindert de Maete sprak.

[34] ‘Een oppassende jongen!’ merkte de heer van Nagel aan, zonder mij
[35] evenwel in de rede te vallen.

[36] ‘Van zekeren Reindert de Maete,’ zeide ik, ‘wien men, en wel voorna-
[37] melijk een zekere mijnheer Bout, die aan het hoofd schijnt te staan van het
[38] bureau, waarbij hij klerk is...’ (de heer van Nagel zag zijne dochter veelbe-
[39] teekenend aan) ‘de West-Indiën zoo schoon en voordeelig heeft weten af te
[40] schilderen, dat hij, vol ambitie, en gekweld door eenige teleurstellingen, het
[41] voornemen heeft opgevat er naar toe te gaan; ja, dat hier werkelijk al een

aant.

[1] begin van uitvoering had plaats gehad, daar de heer Bout reeds voor hem,
[2] en met zijne toestemming, een engagement met zijnen (Bouts) broeder, die
[3] in Suriname eene plantage scheen te hebben, had aangegaan, die hem als
[4] eerlijk man verplichtte met de eerste gelegenheid te vertrekken...'

[5] 'En nu is uw verlangen,' zei de heer van Nagel met voorkomende goed-
[6] willigheid, 'dat ik den jongen De Maete zijn ontslag weiger?'

[7] 'Hetzelfde!' antwoordde ik.

[8] 'Welnu!' zeide hij, 'hij zal het niet hebben, mijnheer Hildebrand! Hij zal
[9] het niet hebben, Constance! Wij laten onze kinderen niet weggaan op een
[10] aanbeveling van den heer Bout. Hebt gij ooit van een broer van den heer
[11] Bout gehoord, die in de West zou zijn?'

[12] 'Nooit, papa!' antwoordde de freule.

[13] 'Welnu, mijnheer,' hernam de baron, 'wij kennen mijnheer Bout, en wij
[14] kennen den jongen De Maete. Wij zullen alles in orde brengen. Kent *gij* de
[15] beide heeren?'

[16] 'Den heer Bout zag ik een oogenblik. De Maete heb ik nooit gezien.'

[17] 'Zoo, zoo,' antwoordde de heer van Nagel; 'nu, wees gerust. Ik zal de
[18] zaak onderzoeken. De Maete zal niet naar de West-Indiën gaan. Eéne vraag,
[19] zoo het niet onbescheiden is: waarom beijvert gij u zoo zeer voor iemand,
[20] dien gij in 't geheel niet schijnt te kennen?'

[21] Die vraag maakte mij verlegen, hoe vriendelijk de oogopslag ook
[22] mocht wezen, waarmede de baron op mijn antwoord wachtte.

[23] 'Mijnheer!' zeide ik, en ik geloof dat ik bloosde, 'er is een dame in het
[24] spel; een jong meisje, dat belang stelt in den jongen De Maete, maar dat
[25] evenmin van den stap onderricht is, dien ik heden doe, als de jonge De
[26] Maete zelf.'

[27] 'Ik dacht het haast,' zei de heer van Nagel, glimlachende. 'Nu, de zaak
[28] is er niet erger om, geloof ik.'

[29] Ik maakte eene beweging om heen te gaan.

[30] 'Wacht nog een oogenblik,' zeide hij, en zou voortgegaan zijn, maar de
[31] knecht kwam binnen en diende den heer van der Hoogen aan. Onwillekeu-
[32] rig kwam de uitdrukking eener onaangename gewaarwording op het gelaat
[33] van vader en dochter beide, doch werd even spoedig onderdrukt.

[34] 'Zeg dat ik mijnheer nu niet zien kan; dat ik *en besogne* ben.'

[35] 'Mijne dochter,' voer hij daarop tot mij voort, 'heeft u gisteren, geloof
[36] ik, ergens ontmoet?'

[37] 'De freule was met mij in het huis eener treurende.'

[38] ‘Gij kent die juffrouw Noiret?’

[39] ‘Ik heb haar een paar malen ontmoet, en ken haar uit de berichten van
[40] lieden uit den kring tot welken zij nu behoort.’

[41] ‘Zij maakt soms kleeren voor mijn dochter,’ ging de heer van Nagel

aant.

voort, ‘en die is zeer over haar tevreden. Het is een bescheiden meisje, en zij heeft ondersteuning noodig. Weet gij iets meer van hare familie dan wij?’

Ik deelde hem alles mede wat ik wist, en voegde er bij, hoe Suzette om haar allerliefst karakter algemeen bemind was bij degenen die het voorrecht hadden met haar omtegaan.

‘Dat zei de dokter ook, niet waar, Constance?’ antwoordde de beminnelijke man. ‘Ik dank u, mijnheer, voor de inlichtingen. Gij studeert te Leiden?’ liet hij schielijk volgen, toen hij zag dat ik weder mine maakte van te vertrekken. ‘Blijf nog een oogenblik; ik heb u uitgehoord; nu moet ge niet ineens weggaan. Ik heb ook te Leiden mijn graad gekregen.’ En daarop begon hij eenige herinneringen uit zijn studententijd op te halen.

‘Het is de aangenaamste tijd van 't leven, zegt men wel,’ zeide hij ten slotte, ‘maar zoo ondankbaar ben ik niet jegens mijn overleden vrouw en lieve dochter, dat ik dat toestem. En daarenboven, het doet nog meer goed zich in de wereld een Man te gevoelen, dan een Student. Ik hoop dat gij het ondervinden zult.’

Na nog eenige algemeene gesprekken, waar ook de jonkvrouw deel aan nam, verliet ik deze woning, die mij als een verblijfplaats van zielsrust, verstand, en deugd was voorgekomen, vol dankbaarheid aan mijn gesternte, dat mij, in zoo weinige dagen onder zoo verscheidene daken, en met zoovele lieve en goede menschen in aanraking gebracht had, om mij in de overtuiging te versterken, dat beminlijkheid en voortreffelijke deugden niet het bijzonder eigendom van bepaalde standen der maatschappij zijn, maar aan alle gelijkelijk kunnen toebehooren; terwijl ongetwijfeld die mensch het gelukkigst is, die terdege weet wat en wie hij is, wat hij vermag, en wat hij wil, zonder zijn heil te zoeken in hetgeen buiten zijn bereik ligt, zich verzekerd houdende, dat hij in het geruste midden van zijn kring ruim zoo veilig is als aan den zoo kwetsbaren omtrek.

Mijn kleine rol was afgespeeld, mijn werk riep mij, en ik kondigde mijn vertrek aan. Drie dagen later werd ik weder wakker op mijne kamer in de Sleutelstad, en tuurde ik in mijn hoekspiegeltje om te zien of de Breestraat nog breed was.

Maar nu zullen diegene mijner lezers, die het geduld gehad hebben deze tafereelen te volgen, niet willen dat ik de pen nederleg, voor ik nog ten minsten iets vermeld heb omtrent het verdere levenslot der opgevoerde personen. Ik durf zeggen dat ik niet behoor tot de schrijvers, die er genoegen in scheppen, hunne lezers met teleurstellingen te plagen. Dit is onbehoorlijk,

aant.

[1] en schijnt mij toe met de beleefdheid te strijden, die den auteur in dubbele
[2] mate betaamt. Daarom zal ik pogen aan dezen natuurlijken wensch zooveel
[3] mogelijk te voldoen.

[4] Henriette Kegge is in het verleden jaar gehuwd met een kapitein der rij-
[5] dende artillerie, dien zij, vrees ik, een weinigje op het uiterlijk genomen
[6] heeft, maar die gelukkig blijkt een zeer verstandig man te zijn, die haar
[7] karakter uitmuntend weet te vatten en te leiden, aan haar verstand en gaven
[8] eene goede richting te geven, en zelfs een zeer gunstigen invloed geoefend
[9] heeft op de houding der geheele familie, mijnheer niet uitgezonderd, die er
[10] tegenwoordig veel minder op uit is de groote hanzen en adellijke heeren
[11] naar de kroon te steken, ze in het geheel niet meer benijdt, en daardoor meer
[12] en meer bij hen in aanzien komt.

[13] Mevrouw is, naar ik hoor, nog altijd dezelfde weinig sprekende en wei-
[14] nig bewegelijke dame; alleen heeft het sterven van een harer twee lievelin-
[15] gen haar eenige bange dagen gekost. Ik ben zoo gelukkig niet, mijne lezers te
[16] kunnen mededeelen of het Azor geweest is of Mimi.

[17] De heer van der Hoogen heeft zich in het beheer van zekere aan zijne
[18] verantwoording toebetrouwde gelden zoo weinig charmant gedragen, dat
[19] hij het raadzaam heeft geacht op een goeden morgen zijn hôtel in den bed-
[20] dewinkel voor goed te verlaten, tot niemands spijt dan van den beddemaker
[21] en zijne eegade, die een halfjaar kamerhuur en een aardig sommetje aan ver-
[22] schotten aan Z Ed. te kort kwamen.

[23] De Zoete Inval is nog altijd een degelijke koekwinkel, en tegen St. Nico-
[24] laas-avond zijn er nog immer prettige verguldpartijen. Saartje is de ver-
[25] loofde van een hupsch jong mensch, die eene niet onbelangrijke zaak in
[26] manufacturen drijft. Ik recommandeer haar toekomstigen winkel aan het
[27] schoone geslacht. Het zal een lust zijn bij haar te koopen.

[28] Suzette Noiret werd, onder den titel van kamenier, een zeer bevoorrecht
[29] persoon bij de freule Constance. De Maete, door den baron in bijzondere
[30] bescherming genomen, is zeer spoedig ter secretarie opgeklommen en
[31] bekleedt nu den post van den heer Bout, die aan de gevolgen van zijne onge-
[32] regelde levenswijze is overleden. Hij is de gelukkige echtgenoot van de
[33] mooie Suzette, en ik heb een brief van de jonge lieden, waarin zij zich veel
[34] inbeelden van ‘verplichtingen aan den heer Hildebrand’.

[35] De baron leeft nog steeds met zijn dochter in dezelfde kalme en liefelijke
[36] stemming. Zij beide stichten zoo veel nut en doen zoo veel goed als zij kun-
[37] nen; en de freule gaat met een hart vol liefde den tijd te gemoet, waarin de
[38] heer van Nagel, die al zachtjes aan vrij oud begint te worden, haar hulp nog
[39] meer zal behoeven.

[40] En de grootmoeder?... is niet meer onder de levenden. Volgens haar

uitersten wil is zij op het kerkhof bij de Marepoort te Leiden, in het graf, waarin ook haar lieveling rust, bijgezet. Haar hond heeft haar niet lang overleefd.

En ik ontving uit haren naam een pakje, waarin het ringetje met den zakdoek, en in het Engelsch deze woorden:

‘Gedenk aan den lieven William en aan zijne Grootmoeder,

1840
E. Marrison.’

aant. 's Winters buiten

[5] Bij de dingen, die men, zonder veel nadenken, gewoon is bij zichzelven vast
[6] te stellen, behoort onder anderen de meening, dat het des winters buiten
[7] even onaangenaam is als des zomers louter gelukzaligheid. Menschen, die
[8] niet zonder opera's, concerten, en soirées leven kunnen, mannen, die
[9] behoefte hebben dagelijks de sociëteit te bezoeken, en vrouwen, die niet
[10] gelukkig zijn of zij moeten ten minsten eenmaal des weeks *groot toilet*
[11] maken, mogen zich in dit denkbeeld vastzetten; maar voor stille huiselijke
[12] gemoederen, die van het bij uitstek wereldsche genoeg hebben en den cirkel
[13] hunner genoegens, hetzij die les hun zachter of gevoeliger is voorgehouden,
[14] zachtjes aan hebben leeren inkrimpen: voor hen is het er in den kouder tijd
[15] vooral niet minder genoeglijk dan in het warme seizoen; ja, geloof mij,
[16] indien ik u zeg, dat op het stille land de winter oneindig veel korter valt dan
[17] in de stad met al hare - *ressources*! Daar toch maakt hij, met zijne voor-
[18] hoede en nasleep van donkere dagen, een groot en langdurig jaargetijde uit,
[19] dat men door allerhande in 't oog loopende kunstmiddelen zoekt op te kor-
[20] ten en door te komen; buiten daarentegen, is hij slechts de spoedige over-
[21] gang van een gerekten herfst tot een vroege lente. Want hoe kort een tijd
[22] verloopt er tusschen het afvallen van het laatste eikenblad tot op het uit-
[23] loopenvan den voorlijksten kastanjeboom!

[24] Als het twee dagen van de zeven hard waait, en twee andere dagen
[25] regent en hagelt dat het een weinig klettert, dan blijven de steelui binnen
[26] hunne muren, *ook zelfs* gedurende de drie dagen van de week, die overblij-
[27] ven, waarop de zon bij tijden door de wolken breekt en allerliefst schijnt
[28] over de kwijnende natuur; want zij hebben van 's morgens af dat zij hun bed
[29] verlieten, tot twaalf uren toe, een nevel gezien, en weten niet welk mooi
[30] weer daar in het najaar gewoonlijk op volgt; en al weten zij dat ook, ‘zij
[31] gaan niet meer uit; zij kunnen niet meer op het weer aan’; zij durven niet
[32] zonder, zij willen niet mèt een regenscherm wandelen; hun, toch noodzake-
[33] lijke, overjas valt hun te zwaar; en honderdmaal op een dag herhalen zij
[34] voor elkander de afgesleten opmerking, ‘dat zulk weer erger is dan een fik-
[35] sche kou’, en dat zij naar een vuurtje zouden verlangen om de nattigheid, en
[36] ook stellig stoken *zouden*, indien het maar November ware. Het is dan half
[37] October, en hun winter is formeel begonnen.

[38] Met November komt het vuurtje, komen de tochtlatten met schape-
[39] vacht, de lange avonden, de morsige straten, en de onstichtelijke koude in
[40] de groote kerken, met en benevens alle soorten van overkleederen. Dan
[41] volgt December, met de boa's en de moffen, en de almanakken (morgenrood

aant.

[1] en avondschemering, in onderlingen wedstrijd) en de St. Nicolaas, als het
[2] altijd te slecht weer is om uit te gaan, met een onverwachte sneeuwbui, die
[3] op éénen dag twintig nieuwe dameshoeden bederft, en de kleine nachtvor-
[4] sten die doen rillen, niet van koude, maar van schrik. Het heilig kerstfeest,
[5] op het land zoo liefelijk, zoo eerbiedig gevierd, en zich zoo harmonisch aan-
[6] sluitende aan de vredige stilte, die het voorgaat en opvolgt, geeft in de stad
[7] het teeken voor drukte en gewoel en feestgejuich van allerlei aard; en na den
[8] ijslijken nieuwjaarsdag, waarop honderden verkouden worden, wordt een
[9] eerlijk huisvader overstroomd van concertprogramma's, die hem met een
[10] benepen hart de hoofden zijner op uitgaan beluste dochters tellen doen; en
[11] er is een onafgebroken spreken en handelen in de stad over danspartijen en
[12] comedies en soirées littéraires, en soirées musicales, en andere soirées, die
[13] noch het een noch het ander zijn, maar uiterst stijf en vervelend en akelig; en
[14] men verzadigt zich zoo over en te over aan de wintervermaken, dat men er
[15] in vier weken genoeg van heeft. En onderwijl regeeren de koude en de
[16] armoede, het ijs in de grachten, en de bedelarij op de sluizen. En nog twee
[17] volle maanden kijkt men mismoedig elken morgen op den thermometer, en
[18] telt men morrende het aantal ‘wintertjes’ op. En eer men den neus buiten de
[19] poort steekt, moet er groen aan de boomen wezen; en eer men tevreden is
[20] over zijn kleine wandeling, moet het tenminste Mei zijn. Dat is dus een win-
[21] ter van half October tot de Meimaand toe. En dan heeft de steeman die bui-
[22] ten komt een gevoel alsof er eene plotselinge, eene eensklapsche verande-
[23] ring van decoratie gekomen is; want hij heeft niets van al die opwekkelijke
[24] toebereidselen gezien, die de natuur maakt, noch haar op den onderhou-
[25] denden weg harer stille vorderingen mogen gadeslaan. Hij heeft al de
[26] vreugde gemist, die de buitenman gesmaakt heeft, toen zijn eerste kip begon
[27] te leggen en zijn eerste sneeuwklokje bloeide op den naakten en harden
[28] grond. Hij heeft de ganzen niet zien vertrekken, en de spreeuwen en de kie-
[29] viten niet zien aankomen, noch ook, drie dagen voordat de wind zuiëlijkte,
[30] van zijn weerwijzen tuinbaas of grijzen pachter gehoord dat de wind zuiëlij-
[31] ken *zou*.

[32] Die een Buiten heeft, en genoodzaakt of verstandig genoeg is er 's win-
[33] ters te blijven, staat des morgens met de zon op. Dat valt dan, wat den tijd
[34] betreft, nog al gemakkelijk, want ook de zon zelve is in dat jaargetijde niet
[35] zeer matineus. Maar laten wij elkander niets wijsmaken! Hierin staan stee-
[36] man en buitenman gelijk, dat dit oogenblik het moeielijkste is van den ge-
[37] heelen dag. Want het bed is warm, de kamer koud, en de mensch lui; daar-
[38] enboven kan het water in het lampet bevroren zijn, en de neiging om ‘zich
[39] nog eens om te keeren’ is ons geslacht aangeboren. Maar heeft men eenmaal
[40] gezegevierd, dan heeft men buiten tenminste de zelfvoldoening de zon wer-
[41] kelijk te zien; terwijl gij, heeren en dames in de stad! alweder het reusachtig

aant.

[1] ‘MANUFACTUREN’ bij uw overbuurman lezen moogt, of het beknopter,
[2] maar niet minder tergend ‘SCHRIJF- EN KANTOORBEHOEFTEN’; op
[3] zijn hoogst, indien uw overbuurman een logementhouder is, hebt gij het
[4] voorrecht uwe nuchtere blikken op te slaan tot het vergulde beeld van het
[5] lieve hemellicht zelf, met stralen van een duim dik en schele oogen. Benijd-
[6] baar, zoo gij op een gracht woont, en niets ziet dan het zwarte ijs, met
[7] hoopen asch en vuilnis, daar tot uw verkwikking op geworpen in het oogen-
[8] blik dat gij uwe legerstede verliet; benijdbaar, zoo gij in een achterkamer
[9] huist, en over een smallen tuin tegen de donkere gestalten van hooge pak-
[10] huizen met gesloten blinden op moogt zien! Maar kom nu eens voor dit ven-
[11] ster, dat op het oosten ziet, en zie, over het weiland heen, grijs van vederach-
[12] tigen rijp, de koperkleurige kimme met die bloedroode schijf, half nog
[13] bedekt en half opgerezen, die als wij kerstmis gehad hebben een rooden
[14] wedergloed op de sneeuw zal werpen, duizendmaal mooier dan de beste
[15] bengaalsche vlam over de zangerige helden van het vijfde bedrijf eener
[16] opera, of over de heuvelen van doek in een ballet; of kijk, door het andere
[17] raam, naar het westen uit, en zie de groene sparren met een dun en tintelend
[18] weefsel behangen, en de statige menigte van eerwaardige dorre beuken (een
[19] kaal hoofd *is* eerwaardig) daar achter, met de toppen in den nevel, die als
[20] zachte droppels langs de stammen leekt; die krijgen ook na kerstmis hun
[21] schitterend sneeuwkleed aan, willen wij hopen. - Dat is alles mooi, zegt gij,
[22] mijn waarde lezer! maar men kan toch den geheelen dag niet naar de zon en
[23] naar de boomen kijken; wat voert de buitenman uit? hoe houdt hij zich
[24] bezig? waarmede vermaakt hij zich?

[25] Het is December; zijn hout moet gehakt, en hij gaat rond met zijn
[26] opzichter, om te zeggen welke opgaande boomen aan de beurt liggen en
[27] welk hakhout het kapjaar heeft bereikt. Ook is de jacht nog niet gesloten, en
[28] hij laadt ‘groote zes’ op zijn geweer in plaats van ‘kleine’, want het haas
[29] heeft, zoowel als gij, zijn winterpels aan, en als hij tot den donker toe de
[30] weitasch over den rechter- en den hagelzak over den linkerschouder gedra-
[31] gen heeft, en het overgehaald geweer in de hand, en een paar hazen en een
[32] paar houtsnippen voor zijn vrienden in de stad bovendien, dan eet hij als
[33] een wolf, en wèl zoo goed als gij, mijnheer, al gloeide uw kantoorkachel ook
[34] nog zoo, en al hebt gij u ook nog zoo geanimeerd op de beurs. Des avonds is
[35] hij veel te moe om zich te vervelen; hij maakt zich gemakkelijk met kamerja-
[36] pon en pantoffels, en heeft het zeer druk over het haas, dat hij in ‘den
[37] looper’ schoot en dat schreeuwde als een kind; het haas, dat hij vlak in de
[38] ‘kamer’ schoot, en morsdood lag; en het haas, daar hij ‘de wol’ heeft zien
[39] afstuiven, dat ook werkelijk over den ‘bol’ buitelde, maar toen de beenen
[40] weer opnam, om hier of daar in een verborgen hoek te gaan liggen sterven;
[41] of wel, met het wagen van gissingen, waar dat haas mag zijn gaan ‘druk-

aant.

[1] ken', dat hij in de wijdte opgaan zag, en waar de snippen mogen zijn neerge-
[2] vallen, daar zijn geweer op geketst heeft. En zijn gezin en buren, om den
[3] haard vergaderd, hooren met belangstelling en welgevallen nog eens naar
[4] de oude jachtfeiten, van de drie hoenders met de twee loopen, en van de
[5] twee eenden in één schot! - Komen ook de boeren niet betalen en daarbij
[6] hunne huiselijke zaken openleggen? En komt de dominé niet om een partij
[7] te schaken? En schrijft gij zelf, daar binnen de muren, geen boeken genoeg
[8] voor hem? En krijgt hij niet tweemaal in de week een heel pak couranten,
[9] waarin hij tot zijn groote stichting leest van de bezoeken van koningen en
[10] prinsessen in de hoofdstad; van tabliers van diamanten en toiletten van
[11] goud; van acteurs die uitmunten in hun nieuwe rol; van groote, grootere,
[12] grootste, allergrootste, en extra allergrootste virtuozen; van stikvolle zalen,
[13] schitterende kapsels, en onvermengd kunstgenot; van plombeering van
[14] holle tanden, die hij niet noodig heeft, en 'Source de vie, Levensbron' à
[15] ƒ1,25 de doos, die hij nog beterkoop heeft op het land; met en benevens de
[16] harrewarrerijen over boekenschrijven, waar hij zich niet aan bezondigt,
[17] vioolspelen, dat hij alleen tot zijn eigen genoegen doet, en de betuigingen
[18] van de redacteurs, dat het hunne gewoonte niet is datgene te doen, dat hij
[19] opmerkt dat zij juist in den geheelen stapel, dien hij vóór zich heeft, onop-
[20] houdelijk gedaan hebben.

[21] Hij heeft ook zijn feestdagen. Het zal bij voorbeeld Koppermaandag
[22] zijn; Koppermaandag, een dag, waarop de boekdrukkersgezellen bij u in de
[23] stad de deuren afloopen met eene fatsoenlijke bedelarij; laatste beroep op
[24] eene mildheid die reeds achtereenvolgens in de begeerigheid van diender,
[25] koster, stovenzetter, lantarenopsteker, brandblusscher, brandbezorger,
[26] torenwachter, knecht van 't Nut, en van wie niet al? heeft moeten voorzien.
[27] Wij kennen hier niemand in dat vak dan den boschwachter, die ons zijn
[28] groen almanakje komt aanbieden, en wien wij bij die gelegenheid de hout-
[29] brekers nog eens aanbevelen; want, om de waarheid te zeggen, deze, en de
[30] menigvuldige kraaien, zijn onze eenige winterrampen. - Maar ik wilde van
[31] Koppermaandag spreken. Dan hebben wij bij voorbeeld hier de groote
[32] houtveiling, een publieke feestelijkheid, oneindig vermakelijker dan eene
[33] groote parade, indien gij mij gelooven wilt.

[34] Tegen tien uren, half elf, kom dan eens kijken! Dan komen al de boeren
[35] bij troepen door het bosch slungelen; een Kennemer boer heeft nooit eenige
[36] haast, tenzij op de Alkmaarsche kaasmarkt, als het er op aankomt eene
[37] goede plaats te 'bedekken'. Langzamerhand naderen zij allen, de een met de
[38] handen op den rug, en de ander met de handen in de zakken van 't wambuis,
[39] ter plaatse waar de parken nederliggen, en waar de opgaande boomen staan
[40] die, met een blutsje van de bijl en een nommer, ten doode zijn opgeschreven,
[41] en zoo onder de eersten als bij de laatsten wordt naar gading gezocht. Elk

aant.

[1] hunner verbergt zijn plan en drift om te koopen en zijne belangstelling om te
[2] zien onder het volmaaktste laconisme.

[3] ‘Zoo Jeepie!’ zeit de een; ‘mot jij ook een parrekie hebben?’

[4] ‘Nou jae, jongen! ik kom maer rais kaiken!’

[5] ‘Nou’ - de boeren beginnen bijna alle volzinnen met dit woord: - ‘Nou,
[6] der binnen zware parken genog bai; maer der is ook 'en partij die sluw[1] bin-
[7] nen, hoor.’

[8] ‘Jae,’ zeit een derde, die plan heeft er verscheidene te koopen, ‘en eer je
[9] ze thuis hebbe!’

[10] ‘Zoo, Jan Spitter, een paar nieuwe hutten[2] der op anëtrokken!’ zegt een
[11] vierde tot den bezitter van dien naam, die zin in het eigen park eiken heeft,
[12] waar deze nota van neemt. ‘Nou, dat geet er op los hoorje! Jan Spitter zel 't
[13] ons allemael te kwaed maken.’

[14] ‘Erg mooi weertje,’ merkt een vijfde aan, die verrast wordt in het opkij-
[15] ken naar een boekeboom, daar hij het ophout van berekent. ‘Erg mooi
[16] weertje! maer der hangt nog veul wind an de lucht; ik mocht liever laien dat
[17] 'et wat droogde.’

[18] ‘Dat mocht ik net, broer,’ antwoordt een oud boertje, zijn pijp in de
[19] tondeldoos stekende en in een oogenblik de lucht met sterkriekende wolken
[20] benevelende.

[21] ‘Daar bennen der nog zatter uit de stad ook, zie ik wel,’ merkt een
[22] armoedige boer aan, vreezende dat de steelui hem zullen overbluffen.

[23] ‘Kaik hai met zen gepoeste laarsies,’ zegt een jong kerel met een bloed-
[24] roode wollen das om, die het met gemelde steelui luchtiger opneemt. ‘Zoo
[25] bakkertje, je mot zeker weer een vaifie plokken?’[3]

[26] De bakker zet een verlegen gezicht en neemt voor, zich te houden als of
[27] hij het niet gehoord heeft; maar bedenkt zich, haalt zijn tabaksdoos uit,
[28] steekt met een echte bakkersgulzigheid zijn aandeel er uit in de bleeke
[29] kaken, en antwoordt geestiglijk: ‘Motje *mijn* hebben?’

[30] Intusschen zit de eigenaar met de zonen van den huize bij den bosch-
[31] baas om den haard, waar een boekeblok van de grootte van een osserib, van
[32] 't hout van verleden jaar, aanligt, afkomstig van een boom, die den bosch-
[33] baas toevallig zoozeer is meegevallen, dat hij aan het ophout zijn geld
[34] waard was en hij den stam nog vrij had. Daar zitten dan ook de dorpssecre-
[35] taris met zijn doornen stokje, groene wanten en grijzen kop, en de beambte
[36] uit de stad, ten wiens overstaan ‘de aanzienlijke partij hout zal verkocht
[37] worden’. Een praatje, een kop koffie - daar gaat de bengel, en alles verza-
[38] melt zich bij nommer Een.

1 D.i. dun, schraal.
2 D.i. holsblokken.
3 D.i. een vijfje trek- of strijkgeld halen.

aant.

[1] Nu worden de veilconditiën voorgelezen, met verschrikkelijke bedrei-
[2] gingen tegen degenen die niet contant, dat is binnen zes weken, betalen, de
[3] gaten niet behoorlijk dichten of bij het rooien honden in het bosch meebren-
[3] gen; bedreigingen die, bij gebrek aan dwangmiddelen, de kracht hebben van
[5] vriendelijke verzoeken. Daarop vangt het gedrang en de drukte aan. Som-
[6] migen koopen in 't begin, omdat het ‘wel rais gaandeweg praiziger worden
[7] wil’: anderen stellen het uit, in de hoop ‘dat het meeste volk zachies an of zel
[8] trekken’ en de beste koopjes op 't laatst te doen zullen zijn. De secretaris
[9] doet zijn best om ten duurste te veilen, en de koopers om voor 't minste geld
[10] klaar te komen. Allerlei aardigheden worden over en weer gewisseld, en te
[11] meer naarmate de houthakkers lustiger met het vaatje rondgaan en de
[12] kleine stalletjes, die overal tusschen het gehakte hout zijn opgezet, meer te
[13] doen krijgen.

[14] ‘Hadje nou je geld bewaerd!’ zegt de secretaris, met een ongeveinsde
[15] bewondering voor het perceel dat hij met het uiterste van zijn stokjen aan-
[16] raakt, ‘jonges, jonges! wat 'en boomen! Daer kenje wel twee jaer van stoken!
[17] Hoe veul voor dat parkie? Wie zet dat nou rais in voor twalef gulden? Al
[18] wou je maar zes geven? Niet allemaal te gelaik, kindertjes! Drie gulden; met
[19] je drieën wel,’ enz.

[20] ‘Schai je der nou al uit?’ heet het een oogenblik later uit den mond van
[21] denzelfden magistraat, tegen een boer die aan bod is en, zoodra hij hem aan-
[22] spreekt, wegsluipt, uit vrees voor zijne bekende satire. ‘Schai je der nou al
[23] uit, Jantje? En dat voor een kerel, die Jan Houtkooper hiet; 't is, jandoppie,
[24] skande.’

[25] ‘Nou, wie dut park koopt, die het et waif met de koekkraam en de
[26] flesch er op toe!’ schertst hij alweder, als hij een perceel nadert, waarbij een
[27] vroolijke zoetelaarster, met een dikken schoudermantel om, hare handen zit
[28] te warmen aan de test, waar de boeren aan komen opsteken. ‘Deer geef ik
[29] zelvers zeuven gulden voor; zeuven en 'en kwart; en 'en half; en drie kwart;
[30] vol; eenmaal, andermaal: niemand meer as acht gulden? Voor dat knappe
[31] vrouwmensch? En 'en half; - zoo Teunesie, hebje niet genoeg an *ien* vrouw,
[32] man? - Acht en 'en half; negen; eenmaal, andermaal; kan de brandewijn je
[33] niet verlaiën, maat? Nog 'en kwart; 'en half; negen en 'en half; eenmaal,
[34] andermaal, derdemaal - geluk er mee! Da's een koopie, maat. Hoe hiet jij?’

[35] ‘Jan van Schoten.’

[36] ‘Zoo; hiet jij Jan van Schoten? Heb je dan te Schoten geen hout, maat?’
[37] En zich tot den boschbaas wendende: ‘'t Is hier 'edaan, baas! Weer motten
[38] we nou heen? Na dat stuk teugen 't land van Sijmen, niet waar? Kom an,
[39] kindertjes! Jonges, jonges, wat zou Sijmen zeggen as we deer reis met zoo'n
[40] hiele bende op de pannekoeken kwammen? Dan mocht het waif den hielen
[41] dag wel deurbakken. Kom an: maar weer van veuren of an! Nommer hon-

aant.

[1] derdëndertig; wie geeft deer nou rais honderdëndertig gulden veur? Hon-
[2] derdëndertig centen, dat zal der veur 't begin beter na rooien,' enz.

[3] 'Twee an bod? Wie het ierst esproken?'

[4] '*Ik* heb ierst esproken!'

[5] 'Hoe hiet jij?'

[6] 'Ik hiet Piet de Wit.'

[7] 'Best hoor; ik zel zwart skraiven.'

[8] Ziedaar aardigheden, voorzeker niet van de allerfijnste soort, en die
[9] zeer verre onderdoen voor alle mogelijke rondgaande stads-bonmots en ca-
[10] lembourgs, maar die uit een gulle, vroolijke stemming voortkomen en, in
[11] die stemming, op het boereland zeer goed opgaan, en opgaan zullen zoo
[12] lang, om den nekrologischen stijl te gebruiken, 'zoolang boerenaardighe-
[13] den in Nederland op hare rechte waarde zullen worden geschat'.

[14] Onder dit alles roepen de mannen en vrouwen en kinderen, die met
[15] drank, moppen, en smakborden den trein, het geheele bosch door, volgen
[16] en overal hunne draagbare tenten nederslaan, uit alle macht en alsof op
[17] ieder der aanwezigen de zedelijke verplichting rustte iets bij hen te verteren:
[18] 'Wie 't zen beurt is!' 'Je hebt al lang naar een slokje verlangd, buur!' 'Arie,
[19] Arie, wat is je keel droog!' 'Aventuur je 't niet rais? Zes der boven en twee
[20] der onder!' 'Hier is Keesje, hier is Keesje! Je het *niet* te betalen; hij betaalt de
[21] koekebakker ook niet!' En allen wenschen voor de zesenzeventigste maal
[22] 'handgift' te ontvangen. En de kleine boerejongens dringen, met de kinde-
[23] ren van den dominé en van den chirurgijn en van het 'groote huis', door de
[24] menigte in alle richtingen heen, om let te spelen of schuilevinkje achter de
[25] parken; of springen als jeugdige acrobaten van de eene stomp op de andere;
[26] of laten zich van den eigenaar van 't bosch op een schellingskoek tracteeren,
[27] daar hij hen, voor zijn rekening, zoolang naar heeft laten gooien, tot hij hem
[28] op niet meer dan een gulden te staan komt.

[29] Bij den laatsten koop begint er al wat reuring te komen, en bij het laat-
[30] ste nommer - laat het een mager boompje wezen, dood in den top - wordt
[31] een vijfje opgestoken; en een manneken uit de stad, dat te opgewonden is
[32] om te cijferen, blijft er tot algemeene vreugd aan hangen. En de pret is uit,
[33] behalve voor den boschbaas en voor de magistraten, die bij de veiling heb-
[34] ben geassisteerd en op een stuk gebraden rundvleesch met grauwe erwten
[35] onthaald worden.

[37] Maar het is in 't laatst van Januari, en uw barbier hangt u telken morgen
[38] verschrikkelijker tafereelen op van de duimen dik, die het in de stadsgrach-
[39] ten gevroren heeft. Nu komt ook gij met een volksfeest voor den dag, en ver-
[40] heft de borst trotsch op uw ijsvermaak. 'Uw ijsvermaak!' ik neem er mijn
[41] hoed voor af, schoon ik niet van ijs houde en er liever buiten blijf, omdat ik

aant.

zoo dol op het levende water ben. Uw Amstelkermis, o Amstelaren! Uw Maaskermis, o Rotterdammeren! ‘bieden een treffend schouwspel aan’; uwe courantiers kunnen er niet genoeg van zeggen; als gij wandelt, rijdt, harddraaft, kolft, biljart, bittert, en zelfs stookt op het ijs, waar zich alle standen aan hetzelfde vermaak overgeven, de hooggeborene in zijn polonaise en de watervoerder in zijn schippersbuis; als een akkoord van 't vereenigd gekras van duizend hollandsche en engelsche en friesche schaatsijzers de lucht vervult, terwijl de narretuigen rinkelen, en de zoetelaars met brandewijn van ‘negentig graden!’ die pogen te overschreeuwen; als al de pracht van met bont gevoerde en gezoomde douillettes, pelzen en sjaals door de heldere winterzon beschenen wordt, en eene weelderige maatschappij haar grootsten rijkdom tegen de soberste karigheid der natuur schijnt te willen over zetten. Maar denkt niet dat wij buiten ook geen ijsvermaak hebben! Pret hebben wij, degelijke pret; en ik wenschte wel dat gij die ook hadt.

Ik onderstel dat gij zelf bezitter zijt van een of ander landhuis nabij een klein dorp; daar zult gij ook een ijsvreugd zien en, indien gij van kinderen houdt, zal zij u verrukken. De volwassenen versmaden dezen geringen plas; maar hier hebben wij den kleinen dikken Wulbert met de mooie oogen, die zijn schaatsjes loopt halen, zoodra hij hoort ‘dat de jonge heeren er op mogen’, en zijn nog kleiner broertje meebrengt, dat voor het allereerst begint te scharrelen. Alras verzamelt zich uit alle woningen een aardig troepje van boertjes en boerinnetjes, die elkander alle bij den naam noemen en zeer familiaar zijn met de jonge heertjes en jonge juffrouwtjes van de Buitens, die hunne schaatsen binnenskamers hebben aangebonden met groot rumoer, en die met roode bouffantes en even roode wangen zich in den stoet komen mengen. Daar stijgt de vroolijkheid ten top en het kleine grut glijdt, scharrelt, en zwiert, en draait door elkander, en valt op een hoop, en poeiert elkaar met sneeuw; en de jongens zitten de meisjes op hunne schaatsen na, en kapen ze de losse hoedjes van 't hoofd, zonder dat ze daarom nog verkouden worden, en rijden er in triomf mee rond op de punt van hun ijshaakjes; en de slee gaat heen en weder met een heele vracht kleine meisjes er in, en met een heele bende kleine jongens er achter, en zwiert bij het omdraaien ‘zoo verschrikkelijk!’ dat zij het allemaal uitgillen. En dan zult gij, de landheer zelf, lust hebben om den zoetelaar te spelen, en de vroolijke jeugd te verkwikken met koek en een schijntje van brandewijn met suiker; en dan gaat er een vreugdekreet op; en de boerekinderen hebben nog nooit zoo iets lekkers geproefd, en de arbeider, die de baan geveegd heeft, wordt ook niet vergeten, en glist af en aan, met zijn bezem over den schouder, en maakt gekheid met de kleine deugnieten, en krijgt onverziens een sneeuwbal aan zijn ooren dat ze tintelen; en dan raakt de deugniet, die den sneeuwbal gegooid heeft, van de been, en schuift een heel end ver over 't ijs voort, en

aant.

daardoor heeft een andere deugniet, die al tweemaal op zijn neus gelegen heeft, onuitsprekelijk veel genoegen. En dan komt er een scheur in 't ijs, ‘van de sterkte!’ zoodat het kleine ventje, dat voor 't eerst op een paar verroeste ijzertjes staat en, met zijne dikke armen in een nauw buisjen in de lucht roeiende, zich de illusie maakt vooruit te komen, stilletjes afbindt; maar de mannen van een twee- of driejarige ondervinding spreken van balken die er onder komen; en het is alles drukte en gejoegjag en geluk; en al de jongens en meisjes weten niets prettiger dan dat het hard vriest en er morgen weer een duim dik ijs ligt in het gat dat heden gehakt is, waarvan zij u des morgens de bewijzen komen vertoonen op uw bed. De donkerheid alleen maakt een einde aan de vreugd, waarin het middagmaal slechts een kleine pauze teweegbracht. Maar laat het maar lichte maan zijn, dan komt er nog menigeentje weerom, en wel eens een grooter slag van rijders ook, waar de andere wateren des avonds te ver-af of te vol gevaars voor zijn; en zoo ge geen lust hebt om mee te doen, gij kunt het zien, daar gij voor den haard zit, die de gezichten uwer lieve gade en schoone dochters verlicht met de vlammen van steenkolen, die vooral dan helder zijn, als gij er een splijt met de punt van de pook; terwijl het vertrouwelijk schemeruur een macht van zoete herinneringen medebrengt, een overvloed van gezellige praatjes uitlokt. En wellicht brengen u de gesprekken uwer huisgenooten op het een of ander schoon gedicht of belangrijk boek, dat uwe kleine boekerij versiert; en des avonds, als alles stil is in en om het huis, leest gij er uwen kleinen kring uit voor, onder het genot van een glas warme punch of streelende kandeel, en denkt er niet aan, hoe in dat zelfde oogenblik, in een der gehoorzalen van de hoofdstad, een jeugdig slachtoffer van zijne eigenliefde en van den secretaris eener geleerde maatschappij, in een zwart pak kleeren en met een bleek gezicht, wordt *opgebracht* door een statigen stoet van achtbare mannen, om tusschen zes waskaarsen en voor een aanzienlijke schaar van heeren met en zonder ridderorden en mooi gekleede dames (ik meen ‘geachte vrouwenschaar’), eene verhandeling te lezen die verveelt, of een dichtstuk dat al te akelig is, van een man die bij vergissing met zijn zuster trouwt, of van een juffer die zich dood treurt op een toren.

Wilt gij nog een andere tegenstelling? Ja, vergun er mij nog ééne; gij houdt misschien niet van tegenstellingen; maar laat ik u nog op deze ééne onthalen; zij zal treffend zijn. Maar nu verbeeld ik mij u weder als steeman, en gij woont in Amsterdam of te 's Gravenhage.

Het is in het laatst van Februari. In uwen kring, in uw cercle, in uw sociëteit, hoe wilt gij? misschien wel in uw huis, heeft zich, onder al de *over*sluieringen der étiquette en *ont*sluieringen der caquets, een droevig drama ontwikkeld. De schoone Emmeline C. was op alle de feesten van dezen winter ‘reine du bal’. Zij werd gefêteerd; zij werd geadoreerd. Hare moeder was

aant.

trotsch op haar; zij was trotsch op zichzelve. Op de soirée van mevrouw v. W. ontmoette haar de jonge Van Staten en maakte ‘onbegrijpelijk veel werk van haar’. Op het concert van - noem eenen onovertrefbaren uit de tiendui-zenden onzer dagen! - was het in het oog loopend hoe hij om haar heen fladderde. Op het bal ten uwen huize (waar men zich zoo allercharmantst geamuseerd heeft, lieve mevrouw!) en op al de casino's, week hij nauwelijks van hare zijde, was onbegrijpelijk ‘aux petits soins’, en men heeft zijn oogen zien vonkelen als tijgeroogen als zij met een ander walste. Deze jonge Van Staten had een zeer innemend uiterlijk, zeer goede uitzichten vóór zich, en een zeer respectabele familie achter zich; wat wonder zoo zij ten laatste, door een weinigje te boudeeren, weten wilde wat hij vóórhad! Wat doet het monster op de laatste soirée, die hij met haar bijwoont? Hij ziet haar nau-welijks aan; met een stijve buiging vraagt hij haar ter nauwernood hoe zij vaart; als zij, op aller aandrang behalve de zijne, zich aan de piano zet en zingt, ziet zij hem, in den spiegel, die daarboven hangt, geabsorbeerd in een gesprek - met een andere schoone? Neen; met heeren, met een geleerde, met een diplomaat. En, een oogenblik later, neemt hij de kaart op voor eene bejaarde dame, die, daar een andere bejaarde dame en twee bejaarde heeren het haar in 't omberen te lastig maken, hem verzocht heeft haar eens af te lossen. Den geheelen avond geen woord, geen blik van hem voor de schoone Emmeline; en den anderen dag het gerucht door de stad, dat zijn engage-ment met de freule E. te X., dat reeds sedert dezen zomer gehangen moet hebben, er dóór is. - Het hart der arme Emmeline is gebroken... neen! ver-giftigd. Van dezen oogenblik af is de gansche wereld haar geveinsdheid en mommerij, en het geheele mannengeslacht louter valschheid. Echter wil ook zij een mom dragen en evenzeer veinzen. Maar kan zij het weren dat al hare vriendinnen haar in hare bijeenkomsten beklagen, en dat zij, weken lang, onder den titel van ‘het meisje dat infaam behandeld is’, de toevlucht wezen moet der kwijnende conversaties op fluweelen sofa's en der levendige tête-à-têtes bij marmeren schoorsteenmantels en in vertrouwelijke venster-banken?

Maar nu zie ik mijn buitenman een bezoek brengen bij een zijner boe-ren, en met hem nederzitten bij diens namiddag-koffie-en-boterham, in gezelschap van een koopman die, met een hoog, langwerpig pak op den rug, op den boer reist, en in diepe stilte tegen zijn koffie blaast, terwijl de vrouw en de meiden zich bedenken of er ook wat noodig is. Maar de oudste doch-ter is naar de stad, en mijn buitenman, die gaarne over de jonge deernen praat, acht de gelegenheid geschikt om te vragen:

‘Wel Jantje! heb ik het al, of heb ik het mis, dat je dochter trouwen in het hoofd heeft?’

‘Nou, heerschop!’ is zijn woordenrijk antwoord, ‘de lui willen zoo *veul*

aant.

[1] zeggen; 't zou er kwed uitzien as we 't alles leuven wouwen; ik zel niet zeg-
[2] gen dat ze niet rais deur een borst is ansniejen; maar trouwen, zel ik maer
[3] zeggen: nien! Dat laikt er niet nee.'

[4] 'Heije je nou al bedocht, Trijntje?' vraagt de koopman.

[5] 'Nou jae,' zeit Trijntje; 'geef me een kloentje zwart garen.'

[6] 'En main, 'en stuk of vier hemsknoopies,' zeit de vrouw.

[7] 'Ik had verleden najaar al gehoord dat ze met een vrijer te kermis
[8] geweest was,' zegt mijn buitenman, die niets van dien aard gehoord heeft.

[9] Maar de boer en de vrouw nemen bedenkelijke gezichten aan, die te
[10] kennen willen geven dat er te veel dak op 't huis is, en de landheer vindt het
[11] gepast zijn gesprek te veranderen.

[12] 'Hebje daar een potlammetje?' zegt hij, op een klein zwart dier wij-
[13] zende, dat op de vuurplaat geknield ligt, naast een dikke kat, rood en zwart
[14] geplekt.

[15] 'Och jae,' zeit de vrouw; 'we hebben twee lammetjes van dat ooi, ien
[16] witje en ien zwartje, dat dan dut is. Maar 't iene het ie zóó dat 'et 'eboren
[17] was likt en opgnapt, maar het zwartje het ie leggen leten; en ie wou 't niet
[18] leten zuigen ook, of we mosten hem vasthouen; en nou leten we 't dan maer
[19] zoo drinken uit 'n trekpotje. 't Is maer het akelekst dat het overal veuligheid
[20] doet.'

[21] 'Jae,' herneemt de boer, 'en mot meheer de kalven niet rais kaiken?' En
[22] mijnheer staat op en volgt hem naar het hok daar zij zich bevinden.

[23] 'Kaik hier; der zijn der drie; twee kuitjes, en ien bulletje; dat iene kuitje
[24] is van daag 'ekomme. Leelijk haar, niet waar meheer!'

[25] 'Hij is al heel zwart.'

[26] 'Hielkendal, meheer! Maar weetje wat *ik* zeg? Je mot gien beest om zen
[27] haar verachten; ik denk dat 'et niet past, en dat je der gien zegen op hebbe
[28] kenne, zel ik maer zeggen. Je heb mense, die zijn er zoo keurig op, kaik!
[29] maar ik zeg dat 'et niet past; en ik zel dat zwarte kuitje anleggen, zoo goed as
[30] dat bonte. En weetje wat *ik* denk? 't is nog beter as 'en hiele witte, want die
[31] worden dan skrikkelek van de vliege plaagd, en ze zain ook erg kouwelek;
[32] gunder steet er iene, die het een rond jaer met 'et dek 'eloopen.'

[33] 'Maar as 't nou eens een *rood* kuitje was?'

[34] 'Jae, *dan* most 'et weg; die brandrooie mag ik niet,' zegt de philozoïsche
[35] boer, die geen beest om zijn haar wil verachten, maar wien dit vooroordeel
[36] te machtig is. En plotseling het vroeger gesprek weder opnemende, gaat hij
[37] ten overstaan van de twee kuitjes en het eene bulletje, die hij beurtelings op
[38] zijn hand laat zabberen, voort:

[39] ‘Nou kaik, je bent best onderricht ook, hoor! En ze had 'er zinnen wel
[40] op 'em steld ook, zel ik maar zeggen; maar ik en 't waif hadden gien erge zin-
[41] nighaid in de borst, en deerom is er dan ook niet van komme; want Hil is 'en

aant.

erg best maidje, kaik, dat laikt er niet nee; 't is me stiefdochter, maer of was 't men aigen, 't kon niet beter zain; en de miester zait dat hai er nooit zoo ientje zien hadde, en zoo erg gnap, zel ik nou maer zeggen, in 't gien deer hai der in leerd het; en et waif zait dat Hil zoo erg best is voor skrobben en skuren en keezen, en zoo hielkendal gnap in 't werk, dat 'n best waif zoudie er an had hebbe. Maar jae, 'k miende den nou, zel ik maer zegge, dat ze zoo'n best maidje is, om reden dat ze 't zoo in iene hielkendal uit 'er hoofd 'zet hadde. 'k Zaide: Hil! zaid' ik, das nou iens veur de fiedel met Hain, maer je weete, dat 'et veur 't lest is ook. Nou, ik zag ze wel, dat ze erg zuinig keek; maer ik daen of ik 't niet bespeurde; en 't ierst dat ie weer weter veur der dreege, zag ik dat zem gnap op zai douwde, en 't leek wel dat ze zaide: Vaer wil hielken-dal niet van je ofweete. Maer zoo as dat geet, meheer; 't laikt wel, zel ik maer zeggen, of je niet van mekaer of kenne, as je 't iens op mekaer begrepen hebbe; 't was met main en Geesie, dat nou de vrouw van Tak is, krek al ien, in me jonge taid, maer ik was er vaer veul te skrael van skaiven, en nou heb ik
an Marijtje 'en erg best waif. Nou, maer ik zagge den wel, dat et met Hil en Hain niet goed of zou komme, en ik zaide teugen 't waif: Waif, zaide ik, je kent 'et nog wel rais anzien, maer as 't nee *main* zin geet, dan mot de borst weg. Maer de vrouw miende dat ie zoo erg best in 't werk was, en dat we hem niet allienig wegzende mogge omdat ie rooms kattelijks is, want dominé hadde zaid dat we draegzaem met de roomse wezen motte, en 'et waif het bij de miester weund, en die weet 'et den erg best, en die zaide ook zoo. Maer ik zeg: nou Marijtje, de borst *mot* weg, zeg ik; of je nou hoog of leeg danse, de borst mot *nag* weg; want ik bin allan baas bleven in 'et huis, en dat weet 'et waif ook wel; en deerom, toen ik allan zaide: de borst *mot* weg, zaide 't waif: wel nou, leet ie geen, as jai denke dat 't veur Hil der best is; en zoo is ie 'geen ook.'

'En wat zei Hil er wel van?' vraagt de landheer, die als hij uw laatste romans gelezen heeft, o heeren uit de stad! denken moet dat het meisje ten minste eenige teringen gezet heeft.

'Wèl nou, deer wil ik den ook wel leuven dat je Hil voor wezen mot om zoo te doen as zai daen. Ik speurde in de beginne wel dat 'et er niet an en stond, maer ik zaide: Hil, zaide ik teugen der, nou, leg niet te knaizen ook, maidje, want de borst *is* ienmael weg, en hai *blaift* weg. En kaik, ze is weer an 't keezen 'geen, en op melkerstaid onder de koeien, krek of niks beurd wazze!'

En de houten klink wordt opgelicht, en de heldin der historie verschijnt, het helder voorhoofd met het schoone mopje beplooid, het gele jakjen aan, een hengelmand onder den arm, en vroolijkheid en schalkheid in de blauwe oogen; en de landheer geeft haar een vriendelijk kneepjen in de wang, en zegt:

aant.

[1] ‘Zoo Hil, ik zei daar net tegen je vader, dat je zoo'n knappe meid wordt
[2] en dat het me verwondert dat je nog niet aan 't vrijen bent.’

[3] ‘Vrijen meheer?’ zeit Hil, ‘ik weet niet wat ik liever dee!’ En ze huppelt
[4] haastig voorbij, en doet haar moeder bescheid op de boodschappen, en
[5] helpt den reizenden koopman in het opladen van zijn pak, en vraagt hem
[6] lachend of hij wel weer zou kunnen opstaan, als hij er mee voorover viel.

[7] ‘Zou je me helpen, Hil,’ vraagt de koopman met een smeekend oog, ‘as
[8] je me zag leggen?’

[9] ‘Deer zou ik rais over denken!’ zegt de vroolijke Hil. ‘Dag Doris! Wel
[10] thuis, maet! Val maer niet, hoor! En *as* je valt, Doris! al is 't ook nog zoo leet
[11] in den evend...’

[12] ‘Nou; wat dan?’ vraagt de koopman met een sentimenteelen lach.

[13] ‘Kom den hier, hoor; den zel 'k je ophelpen. Dag Dorisbuur!’

[16] De maand Maart is in 't land, met hare gehate afwisseling van sneeuw,
[17] storm, en regen. De geheele stad hoest en proest en vraagt met verontwaar-
[18] diging hoe zij aan den onverdienden naam van lentemaand komt. De bui-
[19] tenman vraagt het niet, want voor hem is zij rijk aan bemoedigende ver-
[20] schijnselen, aan bewijzen van nieuw leven en nieuwe kracht der natuur. Als
[21] hij in de heldere dagen of op de heldere uren van den dag, zijn esschen stok
[22] opneemt en rondwandelt, ziet hij alom de braakakkers vervuld met deftige
[23] schapen en vroolijke lammeren, die op de stoppels grazen; ziet hij den ploeg
[24] drijven door de stoppels van andere, die dit jaar hun vrucht zullen moeten
[25] opbrengen. In zijn vijvers zijn de eenden gekomen, die een nest zullen bou-
[26] wen onder de lage takken van den sparreboom aan den oever; de hazelaars
[27] bloeien; zijn moestuin wordt sedert vrouwendag in orde gebracht, en
[28] weldra zullen zijn doperwten worden gelegd; nog een veertien dagen, en de
[29] stier begint rond te gaan, en de merels zingen luide en heerlijk in zijn nog
[30] dor hout. Eer de maand ten einde loopt, zijn hem de eerste kievits-eieren
[31] gebracht en is zijn bloemkool reeds gepoot; en nauwelijks is de wispelturige
[32] April daar, of de ooievaar laat zijn lange pooten op zijn dak nederkomen;
[33] zijne perziken beginnen te bloeien; zijn violenbed is blauw; zijne kuikens
[34] komen uit; een lichtgroen waas spreidt zich over zijne boomen, en de don-
[35] kergroene garst schiet op zijne akkers op; de bloesem der wilde kastanje
[36] meldt zich reeds in den knop; en den 18^{den} of uiterlijk den 19^{den}, verkon-
[37] digt de blijde nachtegaal met een helder geörgel en een schellen slag dat hij
[38] dáár is om het lied der lente te zingen. Iederen morgen hoort hij aan zijn ont-
[39] bijt nieuwe berichten van boomen, die reeds geheel groen zijn, en op iedere
[40] wandeling ontmoet hij nieuwe bloemen. In den tuin vertoont zich reeds de
[41] groene hoop des zomers boven de aarde; de wilde tortels en blauwe duiven

aant.

[1] vliegen af en aan door het geboomte, met dwarse takjes in de roode bekken;
[2] de zwaluw scheert over het water en vliegt den stal binnen, om zijn nest op
[3] te hangen boven de ruif; het jonge vee loeit reeds in de weide, en de melk-
[4] koeien zullen met den eersten Mei kunnen worden uitgezet... En des zon-
[5] dags zijn de wegen vervuld met wandelaars uit de stad, die al die schoone
[6] wonderen komen bezien, en waaronder zich een enkele vertoont, die reeds
[7] een witte zomerbroek heeft aangetrokken, in de zalige overtuiging dat hij
[8] een rechte primula veris is.

[10] 1840

aant. Gerrit Witse

Studentenangst

[7] De goede stad Leiden heeft binnen den omtrek van hare deels nog staande,
[8] deels tot wandelingen geslechte wallen, twee territoriale schoonheden, die
[9] men niet genoeg roemen kan, te weten de Breestraat, welke naar uitwijzen
[10] van oude oorkonden en van de adressen van brieven van alle tijden, vroeger
[11] Breedestraat moet geheeten hebben, en het Rapenburg, door de ramp van
[12] 't jaar Zeven zoo befaamd, ‘leggende’, volgens Orlers, ‘langs eene breede
[13] straete, een schoon breed water, met hooge ende groote schoone linde-
[14] boomen ter wederzijden beplant ende besettet, onder denwelcken het in den
[15] zomer seer vermaeckelijcken te wandelen is’. Dit Rapenburg is aan beide
[16] zijden zeer net betimmerd, en men vindt er schoone huizen, die het vermo-
[17] gen en den kolossalen smaak onzer vaderen eer aandoen. Deze omstandig-
[18] heid neemt echter niet weg dat er eenige zeer leelijke en zeer mismaakte
[19] gebouwen worden opgemerkt; onder welke vooral uitmunten 's rijks Mu-
[20] seum voor natuurlijke historie, de academische Bibliotheek en de Hooge-
[21] school zelve; want het lands- en stadsbestuur schijnen edelmoediglijk te
[22] hebben besloten, de verfraaiïng en opsiering der stad voortaan aan den
[23] smaak der respectieve inwoners over te laten, evenals het gouvernement de
[24] belooning der menschenredders aan de Maatschappij tot Nut van 't Alge-
[25] meen. Het laatstgenoemde gebouw, staande en gelegen op den hoek der
[26] Nonnensteeg, levert de niet onaardige vertooning op van een oud klooster
[27] met moderne vensters, door een nieuwmodische barrière afgesloten, en op
[28] welks dak zich eene mede niet onaardige verzameling van duivenhokken en
[29] peperbossen vertoont, die den hoogdravenden naam van toren en observa-
[30] torium dragen. Inderdaad wekt het bovenste gedeelte van het gebouw eene
[31] fiere gedachte aan den voortgang van kunsten en wetenschappen en aan de
[32] oneindige vorderingen van den menschelijken geest op, terwijl de dikke
[33] muren en gewelven daaronder de kuische nagedachtenis der Witte Nonnen
[34] in zegening houden. Welk een in 't oog vallende omkeering bracht de loop
[35] der tijden hier te weeg! Te zelfder plaatse waar de schuchtere nieuwelingen,
[36] bedeesd en op twee gedachten hinkende, voor het altaar traden, voor het-
[37] welk zij eenmaal met een blijmoedig en kalm hart de wereld en hare begeer-
[38] lijkheden moesten vaarwel zeggen, zouden in latere tijden de rampzalige
[39] *groenen*, in vertwijfeling aan alle aardsche grootheid, nederzitten; waar de
[40] eerbare rij der gesluierden, van hare stiftsmevrouw voorgegaan, den plech-
[41] tigen koorzang aanhief, zou later eene zwartgetabberde rij de zitplaatsen

aant.

[1] bezetten en een gedegend doctorandus, *ex auctoritate rectoris magnifici*,
[2] tegen de gansche wereld de stoute stelling volhouden dat artikel honderd en
[3] zooveel van het wetboek volstrekt niet in strijd is met artikel honderd en
[4] zooveel, of wel, dat men onbillijk is indien men alle kinderkwalen zonder
[5] onderscheid aan de gevaarlijke liefhebberij van tandenkrijgen toeschrijft, of
[6] anders, dat een ooggetuige beter de historie schrijven kan dan iemand die
[7] bij ‘hooren zeggen’ leeft, en somtijds ook wel, dat men Hebreeuwsch moet
[8] kennen om de hebraïsmen in het Nieuwe Testament te kunnen opsporen en
[9] beoordeelen. Lang zoude ik deze tegenoverstelling van het Eertijds en
[10] Thans nog kunnen volhouden, indien ik niet te vreezen had voor onnauw-
[11] keurigheden, die Leidens vele oudheidkundigen mij nimmer vergeven zou-
[12] den. In het kort: al wat men vroeger hier gezien en gehoord heeft is veran-
[13] derd en vernieuwd, behalve het Latijn, dat veeleer verouderd is en, tot den
[14] echten toon van Cicero teruggebracht, zijne classiekste vormen met won-
[15] derbare smijdigheid leenen blijft, en zal blijven leenen tot in het laatste der
[16] dagen, aan iedere wetenschap der wereld, hetzij de Romeinen daar eenig
[17] begrip van hebben gehad ofte niet.

[18] Als men het ijzeren hek dóór en het plein óver gaat, dat naast het eer-
[19] waardig gebouw een uitgebreidheid van tien passen beslaat, treedt men,
[20] door een hooge poort, welker posten met vele convocatiebriefjes beplakt
[21] zijn, een breede gang binnen, waar men op het stille uur (het tweede na den
[22] middag) waarop deze geschiedenis aanvangt, niemand tegenkomt; stijgt
[23] men dan aan het einde een ruime steenen wenteltrap op, en gaat men, boven
[24] gekomen, linksom en rechtuit, zoo komt men aan eene verhevenheid van
[25] twee trappen, en ook deze beklommen hebbende en de deur openende, die
[26] men vlak voor zich ziet, zoo bevindt men zich in een klein vertrek met witte
[27] muren en een houten vloer, waarin men een tafel, een paar stoelen, met en
[28] benevens een verroeste kachel en toebehooren gewaarwordt.

[29] Dit weinig gezellig vertrek draagt den ondichterlijken naam van het
[30] *zweetkamertje*; en zeker niet ten onrechte. Hier toch is een soort van vage-
[31] vuur, waarin elk, die de zaligheid van een examen of promotie wenscht te
[32] smaken, een poostijd verblijven moet, alvorens hij tot het genot dier hemel-
[33] vreugd wordt toegelaten. Belangrijke plek gronds! In dit kleine kamertje, o
[34] mijne lezers! hebben alle groote mannen, die aan de Leidsche academie zich
[35] ooit door stalen vlijt en onafgebroken arbeidzaamheid den doctorshoed
[36] verworven hebben, om naderhand de wereld met hunne *doctrinae prae-*
[37] *stantia* te verbazen en te verrukken; in dit kamertje hebben zij allen, *incredi-*
[38] *bile dictu*, zich eenige oogenblikken *klein* gevoeld. Ja, daar heeft de kloeke
[39] verdediger uwer rechten, die nu, zonder blikken of blozen uw partij met
[40] volzin op volzin van louter kracht ter aarde werpt, een oogenblik het hart in
[41] de keel voelen kloppen, op het denkbeeld dat professor die of die het hem

aant.

niet vergeven had dat hij zoo slecht college had gehouden, en zich wreken zou door strikvragen. Daar heeft die arts, die nu zo stoutmoedig doortast in uwe maag en ingewanden, menig droppel zweets gelaten, als hij bedacht dat zijne professoren zoo veel meer wisten dan hijzelf. Daar heeft die dikke rector, aan wien uw oudste zoon niet dan sidderend zijn thema vol heele en halve fouten overgeeft, eenmaal zelf gebeefd, uit vrees dat men een anderen dialoog van Plato op zou slaan dan dien waar hij het best in thuis was. En daar heeft ook Hildebrand, uw onderdanige dienaar, een koude rilling over zijn rug voelen loopen, als zijne verbeelding speelde op al wat gevraagd zou *kunnen* worden!

Het eigenaardige van dit vertrek is dat de patiënt het binnentreedt met een witte das, een wit gezicht, en een zwart pak kleederen, en gevolgd wordt van eenige vrienden in négligé, met cloaks, rottingen, petten en honden. De patiënt gaat op de tafel zitten, en de vrienden loopen heen en weer. De patiënt fluistert, en de vrienden spreken luid. De patiënt beweert dat hij er in zit, en de vrienden beweren dat hij gek is. De patiënt verlangt naar het oogenblik om binnen te komen, maar hij geeft voor, dat hij hoopt nog lang buiten te blijven. De vrienden wedden dat hij den eersten graad zal krijgen, en hij wedt dat de tweede zijn deel zal zijn. De patiënt heeft op dat oogenblik een onbepaald respect voor iedereen die den titel van hooggeleerde voert en beschouwt de faculteit als een ‘raad van louter goden’; de vrienden beweren dat het gewone menschen zijn. De patiënt houdt het er wel degelijk voor, dat zij van het crimineele beginsel uitgaan om de academische graden aan geen onwaardigen te verkwisten; en de vrienden beweren, dat zij alleen in de wereld gekomen zijn om een jong mensch er door te sleepen. De patiënt herinnert zich heimelijk allerlei spookgeschiedenissen van ongelukkigen, die door hunne verlegenheid of door rancune van examinatoren zijn gedropen; en de vrienden halen alle mogelijke anekdoten op van sluwe vossen, die hunne examinatoren een rad voor de oogen gedraaid hebben of een aardigheid gezegd bij het krijgen van simpliciter. In 't kort: de patiënt doet hier alle mogelijke kennis op, die hem, als hij morgen of overmorgen of over een maand een ander patiënt in de bange ure bij moet staan, zal te pas komen; en de vrienden debiteeren alles wat zij totaal vergeten zullen hebben, telken reize als ook zij op hunne beurt in 't geval komen van in het zweetkamertje de ootmoedigste oogenblikken huns levens te slijten.

De persoon nochtans, dien ik mijnen lezers wilde voorstellen, voldeed in zoo verre niet aan de formaliteiten, die in deze rampzaligste aller folterplaatsen gevorderd worden, dat hij die, verzeld van slechts een enkelen vertrouweling, binnentrad. Hij had de zeldzame kracht bezeten niemand buiten dien vertrouweling deelgenoot van zijn examen-geheim te maken, den pedel verzocht het verraderlijke briefje *ad valvas academicas* niet aan te

aant.

plakken, en degenen die er achter gekomen waren dat hij gisteren zijne demonstratie (hij was medicus) had gedaan, omtrent het uur van het examen misleid.

Het was een jongeling van een niet ongunstig uiterlijk, ofschoon men volstrekt niet zeggen konde dat hij schoon was, en de witte das en gedrukte stemming, waarin de omstandigheid waar hij in verkeerde hem bracht, konden niet gezegd worden hem te flatteeren. Hij was van eene gewone grootte, maar de vriend, dien hij medebracht, kon geacht worden klein te zijn; een nadeel, hetwelk hem niet belette er op dit oogenblik vrij wat aannemelijker uit te zien dan de examinandus. Zijne bruine oogen hadden een schalken blik, en zijn vroolijk gezicht en de vlugheid zijner bewegingen staken wonderlijk af bij den bedrukten ernst van hem, die in dit droevig kamertje gekomen was om zich op de zenuwschokkende examenschel voor te bereiden.

De examinandus zette zich naar het oud en wettig gebruik op de tafel neder, en keek op zijn horloge. De deur stond wijd open, en hij genoot een onbelemmerd uitzicht op de kamer der facultas medica.

‘Vier minuten over tweeën. Toch nog te vroeg,’ zeide hij mistroostig.

‘Wis en zeker te vroeg,’ zei de kleine, ‘maar je hebt mijn raad ook niet gevolgd.’

‘En wat was je raad dan?’ vroeg de ander verstrooid, en naar de trap ziende; want hij hoorde daar eenige beweging op, en was nieuwsgierig of het prof. Sandifort dan wel prof. Macquelin zou zijn, die het eerst verscheen.

‘Mijn raad? Lieve hemel! dat je op je bed hadt moeten blijven tot één ure, en geen enkel boek meer inzien.’

‘Neen, dat's ook maar gekheid,’ zei de ander, die op dit punt gedecideerd scheen te zijn; zeker ten gevolge van de ondervinding van dezen huidigen dag, daar hij met radeloozen angst nu dit, dan dat dictaat had opgeslagen, van het eene boek de inleiding nog eens had doorgelezen, en van het andere het register nog eens had bestudeerd.

‘Vervolgens hadje moeten ontbijten; op je gemak, weetje?’ ging de kleine voort.

‘En een glas madera drinken?’ vroeg de grootere.

‘Neen, jongen, dat weet ik niet; je mocht reis aan het doorslaan raken,’ antwoordde de kleine.

‘Doorslaan is goed,’ zei die van de pijnbank.

‘Ja, dat kan er naar wezen,’ zei die van den vloer. ‘Je moet altijd denken dat het Latijn is.’

‘Dat 's één geluk!’ sprak die van de witte das; ‘ik wou niet dat het Hol-

landsch wezen moest; een stommigheid in 't Hollandsch is zoo dubbel
stom.’

aant.

[1] ‘Dat is waar,’ hernam die van den zwarten strop, ‘maar je dient primo
[2] Latijn te kennen; en ik voor mij, heb me meer op me moedertaal toegeleid,
[3] weetje. Maar jij hebt nog al een aardig Cicero'tje in je mond zitten, dat's
[4] zeker! Maar wat ik zeggen wou: je hadt je niet moeten aankleeden vóór
[5] tweeën.’

[6] ‘Daar hebje Macquelin al,’ zei de lijder.

[7] ‘Je wou wel dat Broers een operatie te doen had,’ zei de ziekentrooster.

[8] ‘Mijnheer Broers is al lang binnen,’ zei de pedel, en die brave kwam met
[9] een kwitantie van de college-gelden.

[10] ‘Gerritje, Gerritje, wat zit je der in,’ ging de getuige voort.

[11] ‘Wel een beetje!’ antwoordde de gedaagde.

[12] ‘Neen, niet een beetje!’ vervolgde de kwelgeest, ‘maar machtig veel,
[13] man! Maar als je *mij* vraagt of je ooit bang genoeg wezen kunt, dan moet ik
[14] zeggen: neen, kerel! Want, weetje, je hebt toch maar slecht college gehou-
[15] den; en dan, dat je reis gezeid hebt dat de osteologie zoo'n droog ding is!
[16] Denkje niet dat dat overgebracht is?’

[17] Het slachtoffer deed een poging om te glimlachen, maar hij had geen
[18] genoegen.

[19] ‘En daarenboven,’ ging Jean qui rit voort, ‘wat het ergste is: het is
[20] bekend genoeg dat je een stommeling bent.’

[21] ‘Je steekt er den gek mee,’ zei Jean qui pleure, ‘maar waarlijk, ik weet er
[22] minder van dan je denkt. Maar wacht reis; daar gaat de schel!’

[23] Nog één oogenblik, en het slachtoffer sprong van de tafel, volgde den
[24] pedel, die hem de deur der medische faculteitskamer ontsloot, en trad met
[25] een bescheiden tred en lichte buiging voor zijne beulen; maar de tuchtknaap
[26] dribbelde met een luchtigen pas achter hem aan en zette zich op de harde
[27] bank der toehoorders, vrij wat meer op zijn gemak dan het slachtoffer op
[28] den gladden stoel der examinandi.

[29] Drie kwartier daarna werd er weder gescheld, en de jongeling moest
[30] buitenstaan. Bedaard trad hij met zijn satelliet de kamer uit; maar zoo ras de
[31] pedel de deur achter hem sloot, sprong hij een voet hoog en drukte de hand
[32] zijns vriends in toomelooze opgewondenheid. Hij was een ander man; er
[33] was licht in zijn oogen en vroolijkheid om zijn mond.

[34] ‘Hoe is 't geweest?’ vroeg hij aan zijn vertrouweling.

[35] ‘Minnetjes,’ zei de ander.

[36] ‘Leelijkerd!’ riep de geëxamineerde uit, hem in den arm knijpende.

[37] ‘Ik verlies mijn fijne flesch!’ hernam de toehoorder; ‘'t zal mooi wezen

[38] als je den tweede graad haalt.’

[39] ‘'k Wou ik hem al had,’ zei de zwartrok, en opnieuw betrok zijn aange-
[40] zicht.

[41] Weer ging de schel. De pedel trad de kamer deftig binnen, en kwam de
[42] kamer deftig weer uit. De gedaagde ging zijn vonnis hooren.

aant.

[1] ‘Maak je geens illusie!’ fluisterde de vleier hem in.

[2] Met een schijnbaar hoogst kalm gelaat wachtte de geëxamineerde de
[3] uitsprak af. De decanus sprak verscheidene Latijnsche volzinnen uit, maar
[4] hij hoorde ze zonder ze te verstaan; hij wachtte slechts op één woord; en dat
[5] woord kwam: *summâ cum laude*.

[6] ‘Heb ik het niet gezegd?’ zei de vriend, die gezegd had dat hij zich geen
[7] illusies maken moest, als zij samen de trap afstormden, met vrij wat meer
[8] geweld dan zij die waren opgestegen.

[9] ‘Ik had er een heimelijke hoop op,’ zei de man, die een fijne flesch ver-
[10] wed had dat hij ‘den tweeden’ zou hebben.

[11] ‘Ik kan wel zien dat het goed afgeloopen is,’ zei de hospita, toen de can-
[12] didaat thuis kwam en de trappen opvloog om zich te verkleeden en een brief
[13] aan zijn vader te schrijven. ‘Ik kan wel zien dat het goed afgeloopen is,’ zei
[14] ze tot den vriend, die beneden wachten bleef om vervolgens hem in triomf
[15] naar de sociëteit te voeren; ‘ik heb de heele week al gedocht, meheer mot
[16] zeker een examen doen! - En meheer heit toch vast simma cum laudis?

[17] ‘Ja, juffrouw!’ zei de ander, ‘daar kon je wel zeker van zijn, ofschoon
[18] mijnheer er nooit heel gerust op was.’

[19] ‘Nou, niet waar?’ zei de juffrouw. ‘’t Is een best heer, en knap ook; maar
[20] weetje wat 'et is? hij het geen forducie op zen zelvers; en as het dan teugen
[21] een examen loopt, dan kan die zoo melankerliek zijn; net as meheer Possel,
[22] die u zeker nog wel gekend het, dat kleintje, dat was óók zoo. Als dat een
[23] examen doen most: ik en me man, we hebben menigmaal teugen meekaar
[24] gezeid, hij kan wel in een oortjes doosie; hij *wist* zijn dingen wel, daar niet
[25] van; maar de schrimpeljeuzigheid, weet u. Ik ben altijd maar blij als U bij
[26] meheer komt, want hij is anders zoo'n vroolijk mensch, net as meheer ook;
[27] maar in *die* dagen is het dan onnoozel!’

[28] De candidaat kwam beneden en werd door de hospita ‘wel gefiliciteerd’.
[29] Daarop toog het tweetal naar de sociëteit, en ook daar regende het geluk-
[30] wenschen, want de candidaat was algemeen bemind. Slechts werd zijn vreug-
[31] de verbitterd door een paar jongelui, die ook van candidaats zwanger
[32] gingen, en hem vermoeiden met informatiën: hoe *die* en hoe *die* vroeg, en of
[33] ze *dat* weten wilden, en *daar* diep intraden: op alle welke vragen de candi-
[34] daat niets anders antwoordde dan dat het hun mee zou vallen.

[35] De candidaat tracteerde daarop zijn tafel op wijn; en na den eten kwam
[36] er een droski voor, en reed de candidaat met den vriend en nog een vriend
[37] naar den Deyl (het was in Februari) en dronk daar thee; en 's avonds had de
[38] candidaat den vriend van het zweetkamertje, en den vriend van den Deyl, en
[39] nog twee andere vrieden, en een kwart ankertje cantemerle op zijn kamer,
[40] en zat men voor de opgeschoven vensterramen (het was nog altijd in Febru-
[41] ari) vele sigaren te rooken en vele verhalen op te snijden; en des nachts om

aant.

[1] één ure sprongen er kurken van champagneflesschen; en zaten twee der
[2] vrienden hoogdeftig te redetwisten over den besten regeeringsvorm, en tra-
[3] den twee anderen in een vergelijking van de Kantsche en Hegeliaansche phi-
[4] losophie, waarvan geen van beiden iets afwist, en stelde een vijfde een toost
[5] in op de harmonie tusschen de faculteiten. En 's nachts om twee uren waren
[6] de vrienden weggegaan, op den vriend uit het zweetkamertje na, die met
[7] kleine oogjes zat te luisteren naar een verhaal dat de candidaat hem met veel
[8] geheimzinnigheid en in diep vertrouwen deed: hoe hij hartstochtelijk ver-
[9] liefd was op een meisje, dat hij verleden jaar, op een voetreisje door Gelder-
[10] land, op het terras van een klein Buitentje had zien zitten met een witte duif
[11] op haar hoofd; en hoe hij bij juffrouw Schreuder toevallig een vrouwepor-
[12] tretje had gezien dat op haar leek als twee droppelen waters, en hoe hij dat
[13] onmiddellijk gekocht had, en hoe of zijn vriend dat vond? Waarop de vriend
[14] van het zweetkamertje hem zwoer dat hij het aan niemand vertellen zou, uit
[15] vreeze van anders alle Geldersche meisjes, die kleine Buitentjes bewoonden
[16] en witte duiven hielden, op de spraak te zullen brengen. Maar daarop nam
[17] hij het ernstig, en stelde een toost op de lieve dame in, en de candidaat dronk
[18] dien met een traan in de oogen, en de vriend vertelde daarop dat ook hij dol
[19] verliefd was, maar dat hij ongelukkig in de liefde was, en dat dit al zijn
[20] derde verliefdheid was; waarop het uitkwam dat zijn eerste verliefdheid
[21] geweest was op een meisje in een kostschool, dat hij alle zondagen in de
[22] Fransche kerk zag, en zijn tweede op een meisje dat al in stilte geëngageerd
[23] was geweest, en dat deze derde verliefdheid zich de dochter van een gepen-
[24] sioneerd kolonel had tot voorwerp gekozen, die ‘gloeiend *tegen* hem was’
[25] en hem niet luchten of zien mocht. En over drie uren trok de vriend de deur
[26] van het hôtel des candidaats achter zich toe; en des anderen daags 's mor-
[27] gens om acht uren werd de candidaat wakker met het zalige gevoel dien dag
[28] geen examen te zullen ondergaan.

Oudervreugde

[33] Met een geopenden brief in de hand en een glans van genoegen op het
[34] gelaat, begroette de heer Witse zijne gade aan het ontbijt.

[35] ‘Morgen komt onze candidaat thuis,’ zei de heer Witse.

[36] ‘Onze wie?’ vroeg mevrouw zijne echtgenoote.

[37] ‘Onze student,’ antwoordde de heer Witse, ‘maar hij is nu candidaat.
[38] Hij schrijft mij dat hij zijn examen gisteren gedaan heeft. Het zal wel goed
[39] geweest zijn; daar ben ik niet bang voor.’

[40] ‘Wij beleven genoegen aan dat kind,’ zei mevrouw Witse, water op de
[41] thee schenkende. ‘Is het niet buitengewoon gauw, dat hij examen gedaan
[42] heeft?’

aant.

[1] ‘Zeker, liefste, zeer zeker. Hij is pas vijf jaren te Leiden, en je moet den-
[2] ken, hij heeft drie jaar gebruikt voor zijn eerste examen...’

[3] ‘Zijn pro-pae-deutisch, niet waar?’ viel mevrouw Witse met deftigheid
[4] in, trotsch dat zij het moeielijke woord zoo goed had leeren uitspreken.

[5] ‘Juist, mijn kind! Dat is een ding daar de meesten luchtig over heen
[6] loopen. Maar *hij* heeft er zijn werk bijzonder van gemaakt. Hoor eens, hij
[7] kost ons daarginder een handvol geld, maar de medicijnen, heb ik altijd
[8] hooren zeggen, is een dure studie; en hij moet *niets* verzuimen.’

[9] ‘Maar hoe lang zou hij er nu nog wezen moeten, nu hij candidaat is?’

[10] ‘Wel, ik weet het niet. Hij wilde er graag de chirurgie en de obstetrie bij
[11] leeren, en dat zal nog wel wat tijd kosten. Maar wie weet waar hij dan ook
[12] geschikt voor is!’

[13] ‘Zoo, zou je *dat* denken?’ vroeg mevrouw Witse, het mes, waar zij zich
[14] een boterham mee maakte, halfweg in het brood latende steken, en haar
[15] man strak aanziende.

[16] ‘Alles is mogelijk, liefste!’ antwoordde haar echtvriend, den brief nog
[17] eens inziende. En een blijde glimlach vertoonde zich op zijne wezenstrek-
[18] ken.

[19] ‘Maar staan daar niet zekere jaren voor?’ vroeg mevrouw weder, terwijl
[20] zij hare oogen zediglijk neersloeg, en met eene bijzondere oplettendheid
[21] haar boterham in reepjes sneed.

[22] ‘Wat meenje?’ vroeg de heer Witse, die hetzelfde meende als zijn eegade.

[23] ‘Wel!’ antwoordde de goede vrouw, de punt van haar mes met groote
[24] nauwkeurigheid beschouwende, ‘om zoo 't een of ander te worden.’

[25] ‘Wat een of ander, moedertje?’ vroeg de echtgenoot lachende, en van
[26] verlangen brandende het groote woord, dat hijzelf niet uit dorst spreken,
[27] van de lippen van zijn wederhelft te hooren.

[28] ‘Wel,’ antwoordde mevrouw Witse; ‘hoe oud was de jonge hoe-hiet-ie-
[29] ook-weer zoowat, toen hij professor wierd?’

[30] ‘Tut, tut, tut!’ antwoordde de heer Witse, terwijl zijne oogen van genoe-
[31] gen schitterden en zijn aangezicht zich zenuwachtig bewoog; ‘je moet zoo
[32] hoog niet vliegen, moedertje. Als hij maar een knap dokter wordt, dat is
[33] heel wel.’

[34] ‘Dat is ook zoo,’ hernam zijne vrouw, wie het speet dat zij zich zoo
[35] onvoorzichtig had uitgelaten; ‘het hoeft ook niet; ik zal heel tevreden zijn
[36] als hij maar gelukkig is in de praktijk. Wij mogen ook niet alles vergen.’

[37] ‘Wel neen!’ zei de heer Witse.

[38] ‘En daarenboven’ - ging mevrouw voort - ‘wie weet of het goed voor
[39] hem zijn zou. Een professor moet immers zoo allerverschrikkelijkst studee-
[40] ren?’

[41] ‘Dat moet hij zeker, vrouwlief!’ was het antwoord; ‘maar dat was voor
[42] onzen Gerrit het minste.’

aant.

[1] ‘Ja, dat wil ik ook wel gelooven!’ hernam de moeder van Gerrit; ‘maar
[2] toch, ik zei dat daar nu zoo, maar ik kan je eerlijk zeggen dat ik er nooit over
[3] denk.’

[4] ‘Je moet het nu weer zoo heelemaal niet weggooien!’ antwoordde Ger-
[5] rits vader.

[6] ‘Neen!’ zei Gerrits moeder; ‘dat nu juist niet.’

[7] ‘Het is meer gebeurd,’ zei Witse, zonder eigenlijk te weten wat dit be-
[8] duidde.

[9] ‘O ja; waarom zou het ook niet plaats kunnen hebben?’ zei mevrouw.

[10] ‘Men kan zich niet *meer* appliceeren dan Gerrit,’ hernam Witse.

[11] ‘En hij zou, geloof ik, wel veel geschiktheid hebben om te onderwijzen!’
[12] ging *zij* voort.

[13] ‘Dat geloof ik ook; en ik denk ook wel dat ze zulke jongelui in 't oog
[14] houden,’ voegde *hij* er bij.

[15] ‘Het zou een groot geluk wezen!’ merkte *zij* aan.

[16] ‘Dat zou het zeker,’ verklaarde *hij*; ‘maar je kunt er niet op aan. Ver-
[17] diensten worden niet altijd erkend. Net als met die prijsvraag.’

[18] ‘Maar hij had toch het accessit,’ zei de moeder.

[19] ‘Hij had de medaille moeten hebben,’ zei de vader.

[20] ‘De gekken krijgen de kaart,’ zei de moeder, die op eenmaal alles aan
[21] het geluk begon toe te schrijven.

[22] ‘Het zou goed klinken!’ zei de vader; ‘professor Witse!’

[23] ‘Och kom, Witse!’ zei de moeder, wier beurt het nu weer was om nede-
[24] rig te zijn; ‘vlei er je toch niet mee!’

[25] ‘Dat *doe* ik niet!’ verzekerde haar echtvriend; ‘ik zeg maar dat het mooi
[26] klinken zou.’

[27] Er volgde een stilte; mijnheer tuurde in 't Handelsblad en mevrouw
[28] zette een boordje van een kous op; maar hun beider gedachten waren bij het
[29] professoraat van Gerrit, waarvan zij, elk voor zichzelf, zich overtuigd hiel-
[30] den, indien maar in dit ondermaansche ware verdiensten op haar rechten
[31] prijs werden geschat.

[32] Een geruimen tijd bleef het gelukkige echtpaar in deze zoete overden-
[33] king verdiept. Daarop brak de heer Witse het stilzwijgen.

[34] ‘We moesten toch iets ter eere van den candidaat doen, dunkt me?’
[35] zeide hij.

[36] ‘Dat heb ik ook al gedacht,’ antwoordde zijn eenstemmige dierbare.

[37] ‘Een dineetje zou wel aardig zijn.’

[38] ‘Ja; wie al zoo? de Vernooyen, dunkt je niet?’

[39] ‘Best; ik zal ze zelf gaan vragen; en dan de Van Hoels vooràl. Vrijdag is
[40] nogal een goede dag.’

[41] ‘Maar we moeten volstrekt mevrouw Stork hebben.’

[42] ‘Die kent Gerrit in het geheel niet,’ merkte Witse aan.

aant.

[1] ‘Goed!’ antwoordde zijn gemalin. ‘Voor *mijn* rekening; zij zal hem wel
[2] bevallen; 't is een allerinteressantste vrouw. Weetje wel dat er bij Vernooy
[3] een nichtje gelogeerd is? Dat is ook een vreempje. Nu; hoe meer hoe liever.
[4] Maar dan dienen er nog een paar heeren ook bij. De jonge Hateling?’

[5] ‘Ik weet niet of Gerrit wel heel Hateling-achtig is,’ merkte mijnheer
[6] Witse aan.

[7] ‘Hé, waarom zou Gerrit niet Hateling-achtig zijn?’ vroeg mevrouw; ‘'t
[8] is een heel aangenaam jongmensch, en ik vind het zoo'n knap uiterlijk; jon-
[9] gens, 't is zoo'n knap uiterlijk. Je moet denken: Hateling-achtig? Van wien
[10] van onze jonge menschen houdt Gerrit nu eigenlijk? Sedert hij op de acade-
[11] mie is, gaat hij met niemand van de Rotterdamsche jongelui meer om.’

[12] ‘Mij is 't wel,’ zei de heer Witse. ‘En zouden we Wagestert ook niet vra-
[13] gen?’

[14] ‘Wel zeker! Wagestert;’ antwoordde zijn eegade: ‘dan zijn we sekuur
[15] dat het een vroolijk diner wezen zal.’

[16] Het diner-project was gereed; en hoewel het ter eere van Gerrit was op-
[17] gemaakt, was er echter bij de keuze der gasten weinig op zijn genoegen
[18] gelet. Tot verschooning zij gezegd, dat het oogmerk van dit ouderpaar veel-
[19] eer was om met den knappen zoon te pronken, dan om den oppassenden
[20] zoon een genoeglijken dag te bezorgen.

[21] De heer Witse ging dien dag reeds vroeg uit om verscheidene bezoeken
[22] af te leggen. Hij deed het met den brief van Gerrit in den zak, en gaf aan alle
[23] huizen, daar hij kwam, breed op van de ongehoorde kundigheden van zijn
[24] zoon Gerrit. Er zijn verscheidene wegen om een zoon of dochter ongelukkig
[25] te maken, en de heer Witse had sedert lang dezen ingeslagen.

[26] Om de waarheid te zeggen, het was 's mans zwakke zijde. De heer Witse
[27] was een zeer welgesteld man uit den deftigen burgerstand en notaris van
[28] beroep. Hij had een heel goed en helder verstand en ook veel verworvene
[29] kennis; maar zijne denkbeelden omtrent de meerderheid van een gestudeerd
[30] persoon waren alleroverdrevenst. Men kon niet zeggen dat hij zijn zoon als
[31] kind bedorven of over het paard getild had, want hiertoe was hij te berede-
[32] neerd geweest; hij had den jongen Gerrit eene zeer goede opvoeding gege-
[33] ven en hem wèl onder den duim gehouden; maar zooras hij als student was
[34] ingeschreven, had hij de onbepaaldste hoogachting voor hem opgevat, in
[35] welke hoogachting de moeder zeer genegen was te deelen, daar de jongeling
[36] haar eenige spruit was. Haar kundige man, die algemeen om zijn helder
[37] hoofd geacht werd, geloofde *niets* te zijn in vergelijking met een zoon, die ja,
[38] zich altijd zeer op zijne studiën bevlijtigd had, maar toch wellicht nog in vele
[39] opzichten beneden hem stond, vooral in punten waar het op een klaar
[40] inzicht en juiste onderscheiding aankwam. De beste zijde van 's mans over-
[41] tuiging in dezen was, dat zij hem zeer liberaal denken deed over alles wat de

aant.

studiën en bekwaamheden van Gerrit kon uitbreiden en in de hand werken; Gerrits bibliotheek was een van de beste die ooit een medisch student bezeten had, en dat hij, na zijn graad verworven te hebben, Berlijn en Parijs zien zou leed geen twijfel.

Meisjeskwelling

Klaartje Donze zat in de zijkamer van mijnheer en mevrouw Vernooy in de vensterbank en maakte een schelkoord voor den aanstaanden verjaardag van haar vader, en hief tusschenbeide haar lief gezicht op, om eens op de Hoogstraat te kijken, maar keerde het meestal teleurgesteld weder af en tot haar werk.

Klaartje Donze was een frissche, vroolijke, prettige Geldersche deerne, van nog geen achttien jaar. Zij had bruin haar, in vele lange krullen langs haar wangen nedervallende en voor het overige in een zware vlecht op haar hoofd saamgestrengeld, een sneeuwwit voorhoofd, groote, blauwe oogen met een heldere tinteling en vrijmoedigen opslag, blozende wangen, en een mondje zoo pleizierig geplooid, dat men niet wist wat men er liever van krijgen zou, een kus of een zoet woordje.

Klaartje Donze was buiten opgevoed, had als kind alle jaren het eerste groen gezien, kippen, eenden en goudvisschen gevoerd, den kuifbal geslagen en, zoolang zij een pantalon droeg, schrijdelings op een hit gereden. Zij kende alle soorten van boomen onderscheidelijk, en wist daarenboven wat ze waard waren. Zij kreeg alle jaren te Paschen een pot-lammetje en hield op den zolder meer dan twintig duiven die uit haar hand aten. Zij groette de knapen van het dorp niet als ‘mannen’ of ‘vrinden’, maar als Jannen, Henken, Koerten, of hoe zij heeten mochten. Zij zag niet op tegen een beetje sneeuw of een beetje vorst, en had honderdmaal in haar jong leven in een regenbui zitten hengelen.

Klaartje Donze was sinds eenige dagen bij oom en tante Vernooy te Rotterdam gelogeerd. Zij was nog nooit in Holland geweest en had zich machtig veel van het logeeren in eene stad als Hollands tweede koopstad voorgesteld. De donkere Hoogstraat was haar zeker vrijwat tegengevallen, en ook wist zij niet dat keien en klinkers zóó vuil konden wezen, als die van Rotterdam bij slecht weer doorgaans zijn, wanneer het is (ik gebruik de uitdrukking van eene lieve Rotterdamsche zelve) alsof het waterchocolade geregend heeft. Een paar malen was zij uitgeweest. De breede Blaak met hare menigte van winkels, de Boompjes, en de vroolijke Wijnhaven, met hare schijnbaar door elkander gewarde schepen met kleurige wimpels en nommervlaggen, de deftige Leuvehaven, met hare statige huizen, bevielen

aant.

haar nogal; maar het Nieuwe Werk vond zij de moeite niet waard een wan-
deling genoemd te worden, en de Plantage telde zij onder de omstreken van
Gorkum. Meest behaagde haar het ruime riviergezicht op het Hoofd; maar
oom Vernooy, die het haar deed genieten, vond het er te winderig en moest
er den rug aan toekeeren, terwijl zij met een lachend gezicht den wind liet
begaan, die de strikken van haar hoed deed plapperen tegen de luifel, en de
tip van haar sjaal achter haar opdreef. Voor het overige liep zij met meer
gerustheid achter de paarden in haar vaders stal, of onder de koeien op haar
vaders weide, dan in het gedrang van eene Rotterdamsche straat, waar
hooren en zien haar verging van de menigte van ‘óverrijwagens’, die zij
altijd meende dat het opzettelijk op hare teenen gemunt hadden. Meer dan
akelig vond zij het, wanneer (als in de Kleine Draaisteeg geschiedde) de
grond zich plotseling voor haar voeten opende, of smerige pakhuisknechts
met rollende vaten haar gedurig noopten de toevlucht te nemen tot een of
andere stoep, en als er van oogenblik tot oogenblik iets uit de lucht werd
nedergelaten, dat *van onderen* scheen genoemd te worden.

Haar oom en tante meenden het zeer wel met Klaartjen en waren aller-
beste, hartelijke menschen, die haar met veel nadruk te logeeren gevraagd
hadden, bij gelegenheid dat zij hare ouders in den verleden zomer op een
klein toertje naar Kleef een bezoek hadden gegeven; maar zij namen juist
niet veel deel aan de vermaken der stad. Klaartje had gehoord dat er te Rot-
terdam een schouwburg was, waar de Hollandsche en de Fransche acteurs
uit Den Haag beurtelings het tooneel betraden, en niet minder dan drie con-
certzalen. Dien ten gevolge had zij zich voorgesteld dat deze établissemen-
ten machtig veel tot haar genoegen zouden bijdragen en haar op een gansch
nieuwe wijze vermaken. Mijnheer Vernooy was de goedhartigste koopman,
die ooit op twee beenen liep, en zijne even goedhartige vrouw hoorde nooit
een boos of onaangenaam woord uit zijn mond; hij was altijd even joviaal
en opgeruimd; maar des avonds als hij zijn kantoor sloot, toog hij naar de
sociëteit Amicitia en maakte daar zijn vast partijtje; daarop kwam hij met
slaan van tienen thuis, en was dan weer even goedhartig en joviaal als toen
hij uitging; maar van schouwburg of concert was intusschen niets ingeko-
men.

Deze teleurstellingen maakten evenwel de lieve Clara niet neerslachtig.
Zij bleef de haar eigene blijgeestigheid behouden, ofschoon zij nu en dan
wel eens naar huis verlangde, al was het maar alleen om te weten of de dui-
ven haar nog zouden kennen.

Nu zat zij in de vensterbank aan de donkere Hoogstraat, en dacht aan
buiten, en keek dan weer eens naar de straat, en verwonderde zich over het
aantal malen dat een lantarenvuller door de volksmenigte in het uitoefenen
van zijn beroep werd gestoord. Het was omstreeks twaalf uren, en het kof-
fiegoed stond op tafel.

aant.

[1] Mevrouw Vernooy kwam binnen. Zij was een dikke dame van een
[2] veertig jaar met een rozerood gezicht en eene belangrijke onderkin en die,
[3] als zij sprak, eene rij zeer groote witte tanden ontblootte. Zij droeg eene
[4] heele blonde toer onder hare muts, en was gekleed in eene schotschmerinos-
[5] sen japon met aanmerkelijke ruiten. Stilzwijgend zette zij haar sleutelmand-
[6] je op tafel neer, en begon koffie te zetten.

[7] ‘Nu, Klaartje,’ zeide zij, terwijl zij water opgoot, ‘er is goed nieuws. We
[8] hebben een prettig vooruitzicht tegen overmorgen.’

[9] ‘Tegen overmorgen, tante?’ zei Klaartje, het schelkoord op de venster-
[10] bank neerwerpende en een vroolijk gezicht toonende.

[11] ‘Ja,’ antwoordde mevrouw Vernooy; ‘raad eens wat?’

[12] ‘We gaan naar de comedie.’

[13] ‘Neen kind! er *is* vrijdag geen comedie.’

[14] ‘Naar het concert?’

[15] ‘Mis, mis!’ zei tante, en bang dat er nog meer vermakelijkheden van die
[16] soort in de weelderige verbeelding van haar nichtjen op zouden komen,
[17] voegde zij er bij: ‘we gaan uit dineeren.’

[18] ‘Uit dineeren,’ hernam Klaartje, een weinig ternedergeslagen; ‘en bij wie?’

[19] ‘Ja, dat is het punt! bij wie?’

[20] ‘Dat kan ik onmogelijk raden.’

[21] ‘Nu, ik zal 't je dan maar zeggen: bij de familie Witse. Gerrit is overge-
[22] komen... Nu, Klaartje, bloos maar zoo niet.’

[23] ‘Lieve tante, ik bloos in het geheel niet,’ zei Klaartje, opstaande en in
[24] den spiegel kijkende, ‘ik heb immers den man nooit in mijn leven gezien!’

[25] ‘Dat's goed; maar je hebt genoeg van hem gehoord,’ hernam tante met
[26] een lachje; ‘en hij interesseert je *wel*.’

[27] Klaartje liet tante praten, en nam haar schelkoord weer op.

[28] Inderdaad, het was alles behalve eene onwaarheid dat de lieve meid
[29] genoeg van den jongen Witse vernomen had. Mevrouw Vernooy was eene
[30] goede vrouw, ik geloof dit reeds te hebben opgemerkt; maar die juist niet
[31] gebukt ging onder overmaat van verstand. Zij had volstrekt geen kinderen,
[32] schoon haar welvarend voorkomen de spotternij had uitgelokt dat zij er wel
[33] gehad, maar ze even als Saturnus, heidenscher gedachtenisse, opgegeten
[34] had; en daar ze twee meiden hield, die nog daarenboven door een naaister,
[35] een werkster, en een oppasser ondersteund werden, was haar leven vrij
[36] gemakkelijk, liever nog: zij had niets te doen. Van lectuur hield zij juist niet
[37] bijzonder veel, behalve als zij ziek was, iets dat haar zelden gebeurde, en

[38] daar zij zich toch gaarne ergens mee vermaakte, had zij er hare zinnen op
[39] gezet te bestudeeren, welke menschen te Rotterdam en elders alzoo geschikt
[40] waren om te zamen in het huwelijk te treden. Veelal leidden deze berekenin-
[41] gen tot geen degelijk resultaat; maar nu een mooi nichtje te logeeren heb-

aant.

bende, kon ze niet nalaten haren in dit opzicht zoo speculatieven geest met deze bezig te houden, met het vaste voornemen de slotsom harer overdenkingen, indien mogelijk, te verwezenlijken. Na lang rondzoeken, reeds voordat Klaartje gekomen was, en na haar in gedachten meer dan tienmaal telkens met een anderen bruidegom voor het altaar te hebben gebracht, was zij eindelijk stil blijven staan bij het denkbeeld dat de jonge student Witse een geschikte partij voor haar nichtje zou zijn. Deze was een jaar of vijf ouder dan zij; zijne ouders bezaten een redelijk vermogen, en behoorden daarboven tot hare beste vrienden, waartoe hoofdzakelijk medewerkte dat er niemand in de gansche Erasmiaansche stad gevonden werd, die geduldiger en liefderijker de lofredenen op den knappen zoon aanhoorde dan de heer en mevrouw Vernooy. Toen zij dit huwelijk alzoo bij haarzelve had vastgesteld, kon zij zich onmogelijk in de toekomst eenig geluk voor Klaartje denken tenzij het werkelijk, eerst voor den burgerlijken stand voltrokken, en vervolgens door haar lievelingsprediker ingezegend was, en begon het ook langzamerhand tot de artikelen van H Ed. geloof te behooren dat het in den hemel aldus was besloten. Zij twijfelde er dan ook geen oogenblik aan of Gerrit zou tijdens het verblijf van Klaartje wel eens overkomen en pijnigde zich met te willen uitspeuren hoe deze overkomst desnoods door te drijven zoude zijn. Ongedachtig aan de woorden van haar grooten tijdgenoot Napoleon Buonaparte (van wien zij, in 't voorbijgaan gezegd, nog niet volkomen geloofde dat hij volkomen dood was), dat niets de harten zoo zeer bekoelt als de vurige geestdrift van anderen, was zij begonnen om dagelijks op zeer ongepaste oogenblikken, uit een open reden, den roem van den jongeling uit te meten, en gebruikte daartoe alle de lofredenen, die zij uit den mond van mijnheer en mevrouw Witse had opgevangen; en daar deze met verwonderlijke eenstemmigheid op het punt van Gerrits knapheid nederkwamen en inhielden hoe werkzaam Gerrit was, en hoe verstandig Gerrit zich te Leiden onder de jongelui gedroeg, en hoe gezien Gerrit bij zijn professoren was, en hoe Gerrit in alle wetenschappen thuis was, kreeg de blijhartige Clara natuurlijk geen ander denkbeeld van den bewierookten jongeling dan dat van een ondragelijken pedant, een soort van wezen, 't welk in hare oogen wel het alleronuitstaanbaarste aller creaturen mocht geacht worden; weshalve zij zich wel gewacht had naar het uiterlijk van dezen onmensch te vragen, bij zichzelve vaststellende dat het niet anders kon of hij moest sprekend op den bleeken ondermeester van het dorp in haars vaders nabuurschap gelijken. Mevrouw Witse had de dwaasheid gehad, zonder Gerrits weten, daar hij zelfs niet vermoedde dat zijn goede mama dergelijke prullen bewaard had, afschriften te verspreiden van een paar versjes, die Gerrit op zijn twaalfde jaar gemaakt had en die natuurlijk middelmatig waren, maar zooals verzen van kinderen meestal, in zulk een hoog ernstigen

aant.

[1] toon geschreven en zoo vol van dood en eeuwigheid, dat Klaartje, aan wie
[2] zij getoond waren, er in haar hart vreeselijk om gelachen had. Het vooruit-
[3] zicht derhalve van met dezen wonderman aan ééne tafel te zullen zitten,
[4] wond haar volstrekt niet tot dien graad van opgetogenheid op, waar hare
[5] tante op gerekend had.

[6] ‘Het zal zeker een heel feest zijn,’ ging deze waardige dame voort, om
[7] Klaartje tot grooter verrukking te nopen; ‘Gerrit is gepromoveerd.’

[8] ‘Hola, hola, vrouwlief!’ viel de heer Vernooy in, die juist binnentrad;
[9] ‘zoo ver is 't nog niet.’

[10] ‘Ja wel!’ zei mevrouw Vernooy, die voor iedere afdinging bang was. ‘Ja
[11] wel, schatlief; hij is gepromoveerd.’

[12] ‘Waarlijk niet,’ antwoordde haar man, zich in zijn armstoel vlijende,
[13] ‘maar hij heeft een examen gedaan. Een heel groot examen. Witse heeft me
[14] verteld dat het twee dagen geduurd heeft; - maar hoe het examen heette, dat
[15] ben ik vergeten. Zooveel is zeker: den eenen dag heeft hij een heel lijk ont-
[16] leed, en den anderen dag heeft hij...enfin! heeft hij weer wat anders gedaan,
[17] maar alles even knap.’

[18] ‘Ba,’ zei Klaartje; ‘een lijk.’

[19] ‘Hij heeft zeker de hoogste?’ vroeg mevrouw Vernooy.

[20] ‘De hoogste wat?’ vroeg haar man.

[21] ‘De hoogste... och, hoe hiet het ook weer? Ik meen het hoogste, weetje,
[22] het allerhoogste; zoo veel als, zal ik maar zeggen, zooveel als primus op 't
[23] Latijnsche school. Hij was alle jaren primus. Weetje wat primus is, Klaar?’

[24] ‘Neen, tante!’ zei Klaartje, die het zeer wel wist, maar met een allereen-
[25] voudigst gezicht.

[26] ‘Primus is,’ antwoordde tante op goelijken, onderwijzenden toon, ‘als
[27] men de hoogste is van zijn klasse, maar dan op 't Latijnsche school, weetje.
[28] Dan is er prijsuitdeeling in de Fransche kerk, en dan doen al de primussen
[29] gratiassen. Weetje wat een gratias is?’

[30] ‘Neen, tantelief.’

[31] ‘Heden, weetje niet wat een gratias is?’ vroegen mevrouw Vernooy en
[32] haar echtgenoot tegelijk.

[33] ‘Waarlijk niet.’

[34] ‘Gunst, weetje dàt niet?’ ging de tante voort; ‘het is een bedankje voor
[35] den prijs. Ik ging altijd met mevrouw Witse mee, als het prijsuitdeeling was;
[36] maar het heette dan eigenlijk promotie. Jongens, Gerrit deed het zoo mooi;
[37] maar me hart kon kloppen als hij op moest komen. Ik heb lang geweten wat
[38] de rector dan zei: hoe was 't ook weer?’

[39] ‘Ja,’ zei Vernooy, ‘hoe was 't ook weer? *Acide* Witse...’

[40] ‘*Et excipe pryzia*,’ viel de gedienstige echtgenoote in. ‘Ja Klaar, ik ken
[41] ook me Latijn. Weetje nog wel van op één na den laatsten keer, Vernooy?’

aant.

[1] ‘Wel zeker!’ antwoordde deze met rustigheid, ofschoon al de verschil-
[2] lende keeren voor zijne herinnering vrij verward dooreenschemerden.

[3] ‘Hij was de langste van al de jongens!’ ging zijne gade voort. ‘O, het
[4] stond zoo grappig; één zoo'n lange jongen onder al die kleine. Maar hij was
[5] ook de eenigste die een rok aanhad. En die nieuwe handschoenen; weetje
[6] wel, Vernooy?’

[7] ‘Ja,’ zei Vernooy met een lief lachje, dat hij niet wist thuis te brengen,
[8] ‘met die nieuwe handschoenen.’

[9] ‘Ze droegen toen,’ vervolgde zijn wederhelft, ‘van die heele gele hand-
[10] schoenen; dat herinnerje je nog wel, Klaar! *patte de canard*, weetje? Nu, die
[11] had *hij* ook aan; wat stond het hem lief; als zoo'n eerst fatje! Maar je kondt
[12] goed zien dat ze nieuw waren; met zulke platte toppen, je weet wel!’

[13] ‘Ja, zulke lange platte toppen,’ lachte Vernooy. ‘Ja, wat gebeurde er ook
[14] weer met die handschoenen?’

[15] Dit was gewaagd. De heer Vernooy bouwde op de enkele, hoezeer wel
[16] eenigszins opgevijzelde, vermelding van een paar eendepootgele hand-
[17] schoenen de vermetele onderstelling dat zij waarlijk een historische rol had-
[18] den gespeeld, terwijl zij niets dan een lijdelijk sieraad waren geweest, vol-
[19] strekt niets dan een lijdelijk sieraad, voor den jongenheer Witse.

[20] ‘Hoe meenje dat, Vernooy?’ vroeg zijne gade met bevreemding. ‘Er
[21] gebeurde niets mee, voor zooveel ik weet.’

[22] ‘Ja wel!’ antwoordde de gemaal, bloedrood wordende en zijn kopje uit-
[23] drinkende om zijne verlegenheid te verbergen: ‘ja wel, er gebeurde iets met
[24] die handschoenen. Liet hij ze niet zoo gek vallen of zoo? Ja, daar staat me
[25] iets van voor.’

[26] Tante had gedurende deze flauwe herinnering altijd door ongeloovig
[27] het hoofd geschud. ‘Nu, dat weet ik dan niet,’ zei ze daarop; ‘dat weet ik
[28] dan niet; ik weet wèl dat het mooi was om hem te zien; ik kon er niets van
[29] verstaan, dat voelje, Klaar, want het was alles Latijn... of was het ook
[30] Grieksch, Vernooy?’

[31] ‘Ja,’ zei Vernooy, zijne wenkbrauwen veel beduidend samentrekkende:
[32] ‘als ik mij wel bezin, geloof ik dat het Grieksch was.’

[33] ‘Nu, dat doet er niet toe. Ik mocht het graag zien. Dan wees hij met zijn
[34] handen op de tafel, waaraan de... hoe hiet het ook weer? zaten.’

[35] ‘Curatoren,’ vulde Vernooy aan.

[36] ‘En dan lei hij zijn hand op zijn hart, en dan stak hij ze rechtop; want er
[37] kwam van den hemel in; en alles zóó netjes, zóó knap, en zóó gracieus...’

[38] ‘En alles met handschoenen *patte de canard*?’ vroeg het schalke Klaar-
[39] tje.

[40] ‘Alles met handschoenen *patte de canard*,’ ging tante voort, in haar
[41] goelijken ‘ijver om haar nichtje door alle mogelijke woorden, wenken, en
[42] tafereelen voor den jongen Witse te interesseeren; ‘het was een lust om te

aant.

[1] zien. Verscheiden menschen zeiden dat *hij* 't het mooist van allen deed. Het
[2] ging ook zonder een woord te haperen.'

[3] 'Maar wat was het ook weer met die handschoenen?' prevelde Ver-
[4] nooy; 'me dunkt toch...'

[5] 'Och kom!' zei mevrouw, bevende dat die gedroomde handschoenen-
[6] historie nog eene schaduw werpen zou op de bevallige schilderij, die zij van
[7] Gerrit als knaap had opgehangen; 'je verwart het met wat anders. Er was
[8] heusch niets van. Ik weet *wel* dat we gelachen hebben om dien kleinen jon-
[9] gen, die zoodra hij het boek in zijn hand had, zich omdraaide en naar zijn
[10] plaats ging, en de heele gratias vergat.'

[11] '*Dat* zal het geweest zijn,' zei de goedhartige echtgenoot, die blijde was
[12] iets te kunnen aangrijpen dat zijne onvoorzichtige herinnering overscha-
[13] duwde. 'Ja, ja, die kleine jongen; ik zie hem nog duidelijk vóór me.'

[14] 'Maar zeg, tante,' vroeg de Geldersche zoo naïef als zij kon, 'mijnheer
[15] Witse heeft *nu* toch geen prijs gekregen, wel?'

[16] 'Wel neen, kind! aan de academie - wel foei! Of het zou een medaille
[17] moeten geweest zijn,' liet zij schielijk volgen, om ook van deze wending par-
[18] tij te kunnen trekken; 'heb je *daar* ook van gehoord, Vernooy?'

[19] 'Neen,' zei Vernooy, 'neen, dat's 't geval niet - men krijgt bij zoo'n gele-
[20] genheid een graad.'

[21] 'Nu, juist, een graad; daar wilde ik je hebben. Naar dat woord heb ik
[22] daareven gezocht. Gerrit is zeker van den hoogsten graad, niet waar?'

[23] 'Zeker, zeker,' zei de heer Vernooy; 'ja, wel zeker. Ja, dat heeft hij ook
[24] geschreven.'

[25] De lezer weet beter; maar Vernooy, die gaarne iedereen en vooral zijn
[26] vrouw zooveel mogelijk gelijk gaf, verzekerde dit uit den overvloed van zijn
[27] goedig hart, ex merâ conjecturâ. Dat evenwel deze bijzonderheid, in de
[28] schatting der eenvoudige Clara, den genadeslag gaf aan den persoon van
[29] Gerrit Witse, dien zij zich nu onmogelijk anders voor kon stellen dan als den
[30] verwaanden wijsneus met de gele handschoenen van de promotie, spreekt
[31] vanzelf en wordt door een ieder gevoeld die aan neuswijze knapen en gele
[32] handschoenen een hekel heeft. Lang had zij zich goed gehouden; maar nu
[33] moest zij eens met blijkbare ironie spreken.

[34] 'Nu,' zei Klaartje, 'ik verlang ijselijk om dat wonder van geleerdheid
[35] toch eens te zien.'

[36] 'Zieje wel, dat je toch wel verlangt,' antwoordde haar tante, die het
[37] alweer ten besten opnam. 'Daar bloosje alweer. Nu zulje me toch niet weer
[38] opstrijden dat je niet bloost, meisje. Wat zeg jij, Vernooy? bloost ze niet
[39] *razend*?'

[40] 'Allerverschrikkelijkst,' antwoordde Vernooy. En zeker, het moest aller-

[41] verschrikkelijkst wezen, indien de goede man, die een slecht gezicht had, het
[42] konde opmerken; vooral wanneer men bedenkt dat Klaartje, in de schaduw

aant.

[1] van een overgordijn, met den rug naar het venster zat, en dat wel naar een
[2] venster in de Rotterdamsche Hoogstraat, straat waarin, naar het getuigenis
[3] der oudste Hoogstratenaars, de zon nog nooit geschenen heeft.

[4] ‘Klaartje,’ zei oom, die wel van plagen hield, ‘je moet oppassen, meid!
[5] dat hij niet met je hartje strijken gaat, hoor!’

[6] ‘Dat heeft geen nood, oom.’

[7] ‘Nu, ik ben benieuwd wat daar nog van komen zal,’ zei tante; ‘bewaar
[8] het goed, kind!’ En zij hoopte dat deze vermaning voor het jonge meisje
[9] zooveel zeggen zou als: Werp het den jongeling hals over kop voor de voe-
[10] ten.

[11] In dat geval stond de kans zeer slecht, want Klaartjes tegenzin had zich
[12] hoe langer hoe vaster geworteld.

[13] ‘Zoo'n wijs heer zal op mij niet letten!’ zei Klaartje overluid, ‘en ik ben
[14] ook tegen zooveel geleerdheid niet opgewassen.’ In stilte dacht zij: ‘Al was
[15] hij zoo wijs als Salomo, hij zal er bij mij niet aan hebben; ik zal den ver-
[16] waanden gek mijn rug toedraaien.’

[17] Zoo onschadelijk was de koppelliefhebberij van tante Vernooy.

Vrienden-hartelijkheid

[22] De dag van het groote feestmaal ter eere van Gerrit Witse, Med. Cand., die,
[23] als den lezer uit onze schets gebleken is, ten opzichte zijner verdiensten zoo
[24] geheel anders dan zijne ouders was gestemd, was aangebroken.

[25] Het was omstreeks drie uren na den middag, dat de jongeling bezig was
[26] zijn toilet te maken. Was het dat hij tegen de pleizierigheid van dezen dag als
[27] tegen een berg opzag, te welker gelegenheid zijne ouders waarschijnlijk tot
[28] walgens toe met hem zouden wenschen te pronken? Was het dat hij zich het
[29] geeuwende schrikbeeld der verveling voorstelde, waarmede hij zou hebben
[30] te worstelen in een kring van menschen, waarvan de meeste hem onverschil-
[31] lig lieten en de overige hem ergerden? Was het een dezer gewaarwordingen
[32] afzonderlijk, of was het wellicht een aangenaam mengsel van beide, dat
[33] hem in het werk des kleedens zoo langzaam deed voortgaan, en hem nu en
[34] dan een aanmerkelijke poos deed verwijlen met een kleedingstuk in de
[35] hand, of doelloos uit het raam staren of, zonder vermoeid te zijn, op een
[36] stoel nedervallen, met al de verschijnselen van het levensverdriet?

[37] Eene sierlijke inleiding, opzettelijk geschreven om u van de ware oor-
[38] zaak af te leiden. Deze was geene andere dan dat zijne gedachten met een
[39] voorwerp vervuld waren, verre verheven boven het geurig stuk zeep, of het
[40] schoone overhemd, of de satijnen das, die hij beurtelings in de hand nam.
[41] Hij had dien morgen het Leesmuseum bezocht. Wanneer hij zich voor een

aant.

[1] dag of wat in zijn vaderstad bevond, was het Leesmuseum, waar de oude
[2] heer Witse ook lid van was, steeds zijne toevlucht. Daar stelde hij zich altijd
[3] weer voor, dat hij zijn tijd op een aangename wijze zou kunnen doorbren-
[4] gen, ofschoon de uitkomst hem meestal teleurstelde. Met gespannen ver-
[5] wachting trad hij er op de leestafel toe, maar bemerkte meestal tot zijn
[6] smart dat die tafel, behalve de Lloyds-list en de Oost-Indische Courant en
[7] het Heerenboekje, niet anders vertoonde dan hetgeen hij te Leiden gewoon-
[8] lijk dan reeds gelezen had; hetzelfde nommer van de Letteroefeningen, met
[9] hetzelfde aantal steken op ‘de jonge dichters’ (ik meen ‘dichtschool’), en
[10] dezelfde zeer huiselijke beeldspraak van ‘ongare kost, keurige schotels,
[11] goed gekruid, sterk aangezet’ en wat dies meer zij; denzelfden Gids, met
[12] dezelfde beweringen omtrent het ongepaste dat Holland graven en ridders
[13] gehad heeft, omtrent den bloeitijd van Jan (een alias, dien hij ons voor de
[14] Hollandsche natie opdringt) en het leelijke van de rhetoriek, met en bene-
[15] vens dezelfde citaten uit het vorig nommer; hetzelfde Leeskabinet, met den-
[16] zelfden groenen omslag, en dezelfde Boekzaal der Geleerde Wereld, met een
[17] versjen op de begrafenis van Ds. die en die, en op het vijftigjarig bestaan van
[18] Ds. zoo en zoo. Dan keerde hij zich tot de nieuw uitgekomen boeken. Ook
[19] van deze had hij er reeds, dank zij den gedienstigen zorgen van één Van der
[20] Hoek en een half dozijn Hazenbergen, vele gezien, en de andere schenen
[21] hem te lijvig toe, om in zoo weinige dagen klein te krijgen. Meestal kwam
[22] het daarop neer, dat hij dan toch maar de voorreden van een paar Fransche
[23] nieuwtjes ging zitten lezen, waarin de schrijver beweerde dat hij met zijn
[24] geweten was te rade gegaan, om een zeer zedeloos, met zijn kunstgevoel, om
[25] een zeer smakeloos boek te schrijven. En zoo was hij dezen morgen verdiept
[26] geweest in het lezen van de voorrede van Victor Hugo's Ruy Blas.

[27] Deze voorrede, hoe sluitend en klevend, bondig, krachtig en boeiend de
[28] redeneering ook zijn mocht, was niet zóó, of zij liet hem wel éénige oogen-
[29] blikken los, om zijne oogen te laten weiden, nu eens over de Beursbrug, dan
[30] eens over de Blaak die, door een aardig zonnetje beschenen, er nog al heel
[31] opwekkelijk en pleizierig uitzag. En op eenmaal (ik zal het maar kort
[32] maken), daar ziet hij duidelijk de schoone, die hij in ‘het paradijs van
[33] Nederland’, als de blinde Moens zingt, met de witte duif op het hoofd had
[34] gezien; de schoone, die hij slechts eenmaal had aangeblikt, en die hij vol-
[35] strekt niet kende, 't geen een reden te meer was geweest om gestadig over
[36] haar te denken, ja! te mijmeren, ach! te dwepen.

[37] Ik zal niet zoo vermetel zijn te beweren dat het boek hem uit de handen
[38] viel, want daar behoort nog ongelijk meer toe; neen! maar hij wierp het
[39] neder; hij wierp het neder, hij nam zijn hoed, hij trok zijn handschoenen
[40] aan, vloog de trappen van het Leesmuseum af, stormde de deur uit. De
[41] schoone, van de Beursbrug komende, was de Blaak opgegaan en had zich

aant.

[1] dus rechts gekeerd. Zal hij haar nawandelen? Neen; hij kent al het onaange-
[2] name van de luifels der hoeden. IJlings slaat hij den hoek om, ijlt de Gaper-
[3] steeg door, draaft langs de Wijnstraat, galoppeert door de Posthoornsteeg
[4] en komt, bedaard en met een gezicht alsof er niets gebeurd was, de Blaak
[5] weder opwandelen. Zij is het waarlijk. Ja, dat vroolijke gezicht, die vriende-
[6] lijke mond, die speelsche uitdrukking van oogen! Hij groet haar. Hemel en
[7] aarde! zij heeft hem teruggegroet. Een paar huizen verder staat hij stil, en
[8] tuurt haar lieve houding na, en bewondert met een verliefd oog haar vlug-
[9] gen gang. Zij steekt de Houtbrug over; hij staart haar na totdat zij in de Kei-
[10] zerstraat verdwijnt. Nu stuift hij weder voort en naar het Museum terug, de
[11] trappen op; daar ligt Ruy Blas nog; werktuigelijk neemt hij zijn vorige hou-
[12] ding aan en het boek op. Dat was verbijstering. Hij had haar moeten
[13] nagaan, moeten weten waar zij bleef. Hij keert op zijne schreden terug, de
[14] Houtbrug over, de Keizerstraat door. Hij ziet haar niet meer; haar spoor is
[15] uitgewischt. Verliefder dan ooit en op zichzelven ontevreden, loopt hij de
[16] geheele stad door en tuurt in alle ellewinkels, of hij het groenzijden winter-
[17] gewaad ook weer te ontdekken krijgt, dat hem zoo hevig heeft aangedaan,
[18] of een hoed van bruin satijn, met een enkele struisveder, die de plaats
[19] bekleedt waar hij weleer de witte duif heeft zien nederzitten, die hij zoozeer
[20] heeft benijd. Te vergeefs! Nergens, nergens, voor geen venster is zij te zien,
[21] de schoone... ja! hoe heet zij? Hij weet er niets van, en lacht over zijn dwaas-
[22] heid. Zoo keert hij huiswaarts.

[23] In deze stemming vinden wij hem op zijn kamer. Maar neen! Er is een
[24] straal van hoop in zijne ziele opgegaan. De berekeningen van een mensch in
[25] Witses toestand zijn stout. Er was bij den heer en mevrouw Vernooy een
[26] jong meisje gelogeerd, een nichtje, welker naam hij niet kende; den naam
[27] der schoone Geldersche kende hij evenmin!... Dat was een punt van over-
[28] eenkomst. Zij kon het zelve wezen; en *indien* zij het ware, het was hem meer
[29] waard dan de eerste graad bij alle mogelijke examina.

[30] Onder zulke gedachten geraakte hij eindelijk gereed, nadat hij reeds
[31] eenmaal zijn das uitvoerig had omgestrikt, eer hij zijn overhemd nog aan-
[32] had, en later zijn rok had aangetrokken, voor hij nog eerst het noodige
[33] laagje gelegd had met zijn satijnen vest.

[34] Hij kwam beneden. Er waren reeds gasten aanwezig. Hij hoorde hunne
[35] stemmen in de zijkamer. Met een kloppend hart opende hij de deur.

[36] ‘Daar hebben we onzen candidaat!’ riepen papa en mama tegelijk. De
[37] candidaat boog zich voor mijnheer en mevrouw van Hoel.

[38] Mijnheer en mevrouw van Hoel waren menschen van omstreeks vijftig
[39] jaren, waarvan ze er vijfentwintig in den huwelijken staat hadden doorge-
[40] bracht. Zij behoorden tot den deftigen koopmansstand en Z Ed. was wat
[41] men een man van gewicht noemt. Hij keek op de sociëteit zeer ernstig en als

aant.

zeer veel macht hebbende rond, en was er op straat zeer op gesteld dat men hem groette; eene eer die hem, het fortuin dat hij gemaakt had in aanmerking genomen, ook ten volle van de geheele wereld toekwam. Mevrouws toon en deftigheid hadden met den aangroei van haar eegaas vermogen gelijken tred gehouden en zij was eerst een pretentieuse, daarna wat men eene *heele* vrouw noemt, en nu bijna ongenaakbaar geworden. Het waren zeer oude kennissen van mijnheer en mevrouw Witse; en toen beide echtparen nog jong waren, zagen zij elkander bijna dagelijks, hielpen de dames elkander hare japonnen knippen en gingen de heeren te zamen uit visschen. Deze overdreven hartelijkheden hadden echter gaandeweg opgehouden, naarmate, om een platte uitdrukking te gebruiken, de Van Hoels de Witses waren over het hoofd gegroeid; maar toch kon er nog nimmer een belangrijk feest gevierd worden bij een van de beide familiën, of zij noodigden elkander over en weer; zij waren voor elkaar een noodzakelijk kwaad. De oorzaak der verkoeling moet echter niet alleen in de uitbreiding van des heeren van Hoels vermogen gezocht worden; nog eene andere kleine omstandigheid had daar schuld aan; want, gelijk de heer Witse, zoo had ook de heer van Hoel een eenigen zoon, en het is wel bekend dat er niets doodelijker is voor vriendschappelijke betrekkingen dan kinderen, vooral als zij volwassen beginnen te worden. Witse had een knappen, oppassenden jongen, den roem van alle scholen, en daarna een sieraad der academie; terwijl de zoon van mijnheer en mevrouw van Hoel een eigenzinnige domkop was, waar niets van was te maken, en die zich, tot jaren van onderscheid gekomen, al spoedig als een losbol onderscheidde en naar de Oost was gezonden, omdat men niet wist wat er hier mee uit te richten. Zoo kwam het bij, dat mijnheer en mevrouw van Hoel Gerrits natuurlijke vijanden waren geworden. Zoo kwam het bij, dat de heer van Hoel nooit een brief van zijn zoon ontving, waarin deze, als bewijs hoe goed het geld, dat zijn vader hem moest overmaken, geplaatst werd, breed opgaf van het telkens verbeteren zijner vooruitzichten en van de bewonderenswaardige stappen, die hij tot zijne fortuin maakte, of hij haastte zich dit op de sociëteit Amicitia luidkeels mede te deelen, en zulks liefst aan het tafeltje naast dat, waaraan de heer Witse zich in 't Handelsblad verdiepte, met bijvoeging, ‘dat men niets beters doen kon dan zijne kinderen naar de Oost te zenden, en niets dwazers dan ze te laten studeeren, waardoor ze niet dan eene zeer late carrière maakten; daar hadje bij voorbeeld de jonge doctoren!’ Zoo kwam het bij, eindelijk, dat er nooit of nimmer een wilde studentenpartij, een klein straatgeruchtje of iets dergelijks had plaats gehad, niet noemenswaardig in vergelijking van het groote landgerucht dat het daarna maken moest, of mevrouw van Hoel kon het niet langer uitstellen mevrouw Witse eens een bezoek te brengen, bij welke gelegenheid zij haar dat nieuws mededeelde, met vele verzuchtingen

aant.

haar beklagende dat zij nog in de onzekerheid was of haar zoon er al of niet was bijgeweest, en ‘maar hopende, hartelijk hopende, dat dit het geval niet mocht geweest zijn; hij was *hier* wel voor een knappen, heel knappen, bra-ven jongen bekend; maar men kon het toch nooit weten! En te Leiden!... Och, de jongelui werden er zoo spoedig bedorven.’

De candidaat boog zich voor mijnheer en mevrouw van Hoel.

Na de gewone begroeting, waar nu ook nog een compliment met het volbrachte examen bijkwam, waarbij de heer van Hoel den hartelijken wensch voegde dat dit een stap nader mocht zijn tot eene spoedige promotie en eene brillante praktijk, en waarbij mevrouw de vriendelijkheid had het deelnemend beklag te voegen, dat de meeste menschen ‘een *ouden* dokter verkiezen’, zeide de heer van Hoel, die, met de armen op den rug, de panden van zijn rok splijtende voor het vuur stond en den binnenkant zijner handen door de vlammen liet koesteren: ‘Ik heb, geloof ik, mijnheer Witse van mor-gen ontmoet?’

‘Mij, mijnheer?’ vroeg Gerrit verbaasd; ‘ik weet niet dat ik de eer gehad heb...’

‘Neen, dat merkte ik,’ hernam de heer van Hoel met een schamper lachje, en schuins uit naar Gerrits moeder ziende, ‘'t was op de Blaak; - maar ik merkte wel dat je *mij* niet scheent te bespeuren.’

‘Inderdaad, ik heb u niet gezien,’ antwoordde Gerrit kleurende.

‘Och, die jonge *geleerden*,’ merkte mevrouw van Hoel aan, hare han-den vouwende en hare nieuwe cabretten handschoenen tusschen de vingers aandrukkende, ‘och, die jonge geleerden zweven zoo in een hooger sfeer, dat ze geen mensch meer gewaar worden.’

‘Dat kan wel eens een enkelen keer gebeuren, niet waar, Gerrit?’ viel zijn mama daarop in, die een hoogere sfeer voor haar zoon nog al een geschikt departement vond.

‘Liever niet,’ zei Gerrit; ‘het komt op de Blaak zoo weinig te pas.’

‘Ja!’ antwoordde de heer van Hoel, de schouders met gemaakten ernst ophalende; ‘het is hier maar een *koopstad*; daar moeten we ons nu maar mee behelpen.’

‘Zoo meen ik het toch niet,’ hernam Gerrit al weder, nu eerst bemer-kende dat de heer van Hoel aan 't gifzuigen was.

De deur ging open. Gerrit zag verlangend om. Er trad geen schoon meisje binnen, maar een jongeling die, naar Gerrits smaak, alleen een schoonheid had kunnen genoemd worden, indien hij een meisje geweest ware. Hij was een van die ‘mooie mannen’, op wie de jongelingen misschien veel meer jaloersch zijn dan de jonge dochters verliefd. Zacht, zwart, krul-lend haar, een spierwit voorhoofd, een fijn wit en rood, blinkende oogen, en behaagzieke bakkebaarden waren zijn deel. Kracht en majesteit was er in 's

aant.

mans gelaat niet, zelfs geen hartstocht, en evenmin in zijn gestalte, die tot de zwak apollinische behoorde. Het was de heer Hateling, een jong mensch van goeden huize, die op kamers woonde en aan een der voornaamste kantoren van Rotterdam den handel bestudeerde. Deze jongman was iemand, die volmaakt berekend was voor zijne plaats achter een lessenaar en voor zijne plaats op een diner; dat is: hij kon goed cijferen, en goed praten. Overmaat van verstand of smaak bezat hij niet, maar hij ‘las toch nooit Hollandsch’, eene omstandigheid, die altijd een hoogen dunk van beide geeft. Hij was een spotter met al wat studie heette of, zoo als hij het noemde, ‘zoo hoog vloog’. Voor het overige, daar zijn toestand als eenloopend gezel medebracht dat hij gaarne uit eten ging, had hij den goeden weg ingeslagen om veel uit eten te worden gevraagd; en daar hij veel uit eten gevraagd *werd*, was hij ook een volleerd dinerganger, en wist hij uitmuntend hoe hij het aan moest leggen om bij zulke gelegenheid te voldoen.

Terwijl deze Narcissus nog bezig was zijn compliment te maken, kwam er, met veel schutterigheid en eene zeer verhitte kleur, eene dame binnentreden van een jaar of zesëntwintig, die een zwarte japon droeg om te toonen dat zij bedroefd was, en een zeer blooten hals om te toonen dat zij alle behaagzucht niet had afgelegd. Zij was noch mooi, noch leelijk, zeer blond en zeer druk. 't Was mevrouw Stork, de jonge weduwe van een man, dien zij aan de tering verloren had. De heer en mevrouw Witse waren eerst onlangs met haar in kennis geraakt; zij maakte derhalve allerhartelijkst, allerbevalligst, en allerinnemendst haar compliment voor mijnheer en de ‘lieve mevrouw’. Daarop werd ze aan de Van Hoels voorgesteld, waarop zij terstond met een allerliefst lachjen en mooien mond met tanden vroeg: of zij van de familie van mevrouw van Hoel te Utrecht waren, die zij het pleizier had te kennen, en dat een aller-allerliefste vrouw was. Toen wendde zij zich weder tot de heeren Witse, en plaagde den ouderen, en zei allerlei aangenaamheden aan den jongeren, met al de vrijmoedigheid eener getrouwde dame en met al de behaagzucht eener ongetrouwde. Nog had deze nauwelijks al de aanwezigen gegroet, of wederom ging de deur open. Mevrouw Vernooy trad binnen; gevolgd van Klaartje Donze.

Eene siddering ging over Gerrits hart; eerst werd hij bleek, en toen hoog rood; want zij was het, de schoone Geldersche, de jonkvrouw van zijne gedachten!

Met een goelijken knik aan den ingang van de deur en een nog goelijker lach drukte de heer Vernooy, die nu ook volgde, Gerrits hand. ‘Hartelijk, hartelijk, man!’ riep hij uit. ‘Je bent nu candidaat, heet het zoo niet?’

‘En zeker met al de graden?’ vroeg mevrouw Vernooy, minzaam glimlachende.

‘Ja,’ zei mevrouw Witse, het hoofd blijmoedig opheffende: ‘daarvoor

aant.

[1] was geen zorg, maar hij wilde 't niet schrijven. Nu, 't is nogal een knappe
[2] jongen, vindje niet? We beleven pleizier aan ons Gerritje.'

[3] 'Gerritje', die door deze lofrede al weer een tamelijk kinderachtig
[4] figuur maakte, rees niet in de achting van Clara, wie hij echter, wat voorko-
[5] men en uiterlijk betrof, niet was tegengevallen, ja, zoo zeer meeviel, dat zij
[6] er inwendig boos om werd. Neen! dacht zij; geen voet achteruit! Dat hij er
[7] redelijk uitziet, bewijst niets tegen zijn pedanterie. Pedant moet hij wezen.

[8] Gerrit had haar zeer beleefd gegroet, en de dames hadden het zeer druk
[9] met de vreemde. Zijne moeder scheen terstond zeer nieuwsgierig te zijn om
[10] te weten hoe het haar in Rotterdam beviel en, hoe hare familie in Gelder-
[11] land voer, ofschoon er hier tot nog toe geen sterveling was, die wist of zij een
[12] vader en moeder, broer of zuster bezat, al dan niet. Klaartje antwoordde op
[13] alles met een onbedeesd en vroolijk gezicht.

[14] Gerrit kon zijne oogen niet van haar afhouden. Hoe schoon was zij van
[15] nabij gezien! Hoe weelderig waren hare vormen; hoe doorschijnend haar
[16] blanke hals; hoe zuiver de omtrekken van haar gelaat en de lijnen van haar
[17] gestalte! Hoe liefelijk en helder klonk hare stem; hoe vriendelijk was hare
[18] spraak; hoe levendig waren hare bewegingen; hoe bevallig was de schoone
[19] Clara, in alles!

[20] Juist maakte hij zich gereed haar, zooras zijne hartklopping eenigszins
[21] bedaard zou zijn, eens nader toe te spreken, toen de laatste der gasten ver-
[22] scheen en de opmerkzaamheid der geheele vergadering tot zich trok.

[23] Het was een man, wiens leeftijd tusschen de vijftig en zestig in zweefde,
[24] wat hij evenwel gedeeltelijk ontveinsde door een valschen toupet boven een
[25] paar zeer blozende wangen rond te dragen. Het overige van zijn gelaat
[26] bestond geheel uit een wijde witte das met wuivende slippen, en groote
[27] slappe hemdsboorden. Hij droeg een ruimen zwarten rok, een blauwlaken-
[28] sche pantalon, een zeer ouderwetsch fluweel vest met nederdalende strepen.
[29] Het was de heer Wagestert, bij zijn vrienden voor een origineel bekend.

[30] Deze man had het, door kracht van originaliteit tot de in deze huichelende
[31] en huichelarij onderstellende, aanmoedigende en uitlokkende wereld, zeer
[32] benijdbare hoogte gebracht, dat men hem het recht toekende alles te zeggen
[33] wat hem voor den mond kwam, een recht waarvan hij dan ook rijkelijk
[34] gebruik maakte. Daarbij had hij iets zeer eigenaardigs in de wijze van zich
[35] uit te drukken; ja, zijn woordenboek verschilde geheel van dat van andere
[36] menschen, en hij placht te zeggen, dat het jammer was dat men, bij nieuwe
[37] uitvindingen, hem niet raadpleegde hoe de dingen heeten moesten. Zoo
[38] benoemde hij, om een voorbeeld te geven, het schoone geslacht geregeld
[39] met den naam van *appelbijtsters*, daarbij op overgrootmoeder Eva zinspe-
[40] lende, en gaf hij den artsen nooit een anderen eeretitel dan die in het woord
[41] *tongkijkers* lag opgesloten. Medicijnen en vrouwen waren zijn grootste

aant.

[1] antipathieën, en hij was gewoon te beweren dat hij zonder de laatste wel
[2] leven, en zonder de eerste wel sterven kon. Deze merkwaardige man leefde
[3] op kamers op de Nieuwe Haven, van een onafhankelijk inkomen en, niets
[4] omhanden hebbende, had hij - niet zoo zeer de luiheid als wel - de geestig-
[5] heid dagelijks tot elf, twaalf uren op zijn bed te liggen en in deze gemakke-
[6] lijke houding te lezen, te schrijven, en alles uit te voeren wat hem in den
[7] geest kwam. Hij was gewoon in persoon versche zalm te gaan koopen en
[8] eigenhandig in een netje naar huis te dragen. Hij had de leelijkste teef uit
[9] heel Rotterdam, en onderhield twee grijze katten, die door dezelve teef
[10] gezoogd waren. Op de sociëteit dronk hij nooit iets anders dan fachinger-
[11] water, aan zijn tafel nooit iets anders dan portwijn. Hij had een stok waar-
[12] van de knop, in de schaduw gezien, het portret van Lodewijk den XVI^{de}
[13] vertoonde, en een horloge, onder welks glas een vlieg geteekend was, waar-
[14] van men zweren zou dat zij over de plaat liep; een universeel zakmes met
[15] honderd geriefelijkheden was zijn trouwe metgezel, en hij wist het soms
[16] zeer geestig te pas te brengen. In 't kort, niets was duidelijker of meer
[17] bekend, dan dat de heer Wagestert een origineel was, en hij deed dan ook
[18] zelden den mond open, zonder de voldoening te smaken van den een of
[19] ander uit het gezelschap, waarin hij zich bevond, te hooren mompelen: ‘Die
[20] Wagestert heeft’ - of, zoo als de Rotterdammers van alle klassen zeggen,
[21] *heit* - ‘toch altijd wat raars.’

[22] De binnenkomst van dit humoristisch genie en de plichtplegingen, die
[23] hij jegens de gastvrouw en de gasten in het werk stelde, waren een soort van
[24] koddige parodie op de wijze waar dit gewoonlijk op geschiedt; en schoon de
[25] heer Wagestert deze aardigheid bij alle gelegenheden herhaalde, zoo vond
[26] zij echter ook ditmaal genade in de oogen zijner bewonderaars.

[27] Men was nog bezig er om te glimlachen, toen de knecht binnenkwam
[28] met de tijding dat de soep op tafel was. De heeren boden de dames hunne
[29] armen aan, met dien schoorvoetenden ijver, waarmee men altijd te werk
[30] gaat indien men niet recht weet aan wien het toekomt om de eerste te wezen,
[31] en de heer Wagestert, die, alhoewel alle ‘appelbijtsters’ verachtende, echter
[32] zeer goed wist welke ‘appelbijtsters’ er het liefst uitzagen, bood zijn geleide,
[33] op eene alweder kluchtige wijze aan Klaartjen aan. Klaartje had nooit tevo-
[34] ren een origineel gezien.

[36] Men ging aan tafel, en het eerste, dat Gerrit bemerkte, was dat de schikking
[37] der gasten hem allerweinigst aanstond.

[38] Dan, hier is het de plaats een meewarig woord van beklag voor u te
[39] uiten, edelaardige menschenvrienden, die goed genoeg zijt nu en dan aan
[40] uwe vrienden diners te geven! Het is nog niet genoeg, dat gij bij alle poeliers
[41] rondzendt om een soort van gevogelte of een soort van wild, dat nergens te

aant.

krijgen is; niet genoeg, dat gij u afslooft om de fijne schotels van het laatste diner dat gij bijwoondet, op zijde te streven en zoo mogelijk te overtreffen; niet genoeg, dat gij met eigen mevrouwelijke hand het blanc-manger bereidt of u de harde noodzakelijkheid oplegt, op een ongelegen uur uw rumgelei te proeven! Gij moet ook nog eene partij, op dat punt allerlastigste, allerkittel- oorigste en alleronverdraagzaamste wezens, gij moet uwe gasten schikken! En wel zoo, dat zij alle naar hun zin en naar hun smaak gezeten zijn; en wel zoo, dat alle antipathieën gescheiden en alle sympathieën gepaard worden; en wel zoo, dat gij daarbij eene evenredige hulde aan ieders achtbaarheid en jaren brengt; en wel zoo, dat de jonge meisjes niet te hoog, en de oude vrij- sters niet te laag zitten; en wel zoo, dat gij een ‘geanimeerd discours’ ver- wachten kunt; en wel zoo, dat de rij bont, immers zoo bont mogelijk, zij! En als gij aan alle deze zoo zeer vervlochtene en verwikkelde (het woord dag- teekent van 1830) verplichtingen poogt te voldoen en met de grootste nauwgezetheid altijd het lichtere aan het zwaardere hebt opgeofferd, dan komt de een of andere gast, indien niet uw eigen zoon of echtgenoot, die uwe schikking allerdolst vindt en zich over zijne plaats beklaagt. De roeke- looze weet niet wat hij zegt! Dat hij eene andere schikking voorstelle, en hij zal zien hoe alles in de war loopt! Maar hij zegt het niettemin; dat is, hij overlegt het in zijn harte, en mokt en mort in stilte. Beklaagde hij zich nog maar altijd overluid: uwe verantwoording zou hem doen verstommen; maar neen, hij houdt zich overtuigd van uwe verkeerde bedoelingen, van uwe hatelijkheid, van uw lust om hem te krenken, te grieven, naar het hart te steken, en neemt die overtuiging met zich in het graf. De ondankbare! Hij wist niet voor welke jammeren gij hem bewaard hadt!

Voor Gerrits moeder was de schikking bijzonder moeilijk geweest, door de omstandigheid dat het getal harer gasten oneven, en er een over- scharige heer was. Noodwendig moesten er dus ergens twee heeren naast elkander zitten; de een moest natuurlijk haar zoon zijn, en de ander?... ‘De heer Wagestert,’ zult gij mogelijk zeggen, ‘die toch een vrouwenhater is.’ Dit zou ondertusschen een heel domme raad van u zijn, mijn lezer! Want het was juist daarom, dat de heer Wagestert in alle gezelschappen tusschen twee dames geplaatst werd en alle mevrouwen elkaar het genoegen betwistten zijne zijde te mogen bekleeden; want wat is voor mevrouwen pikanter dan het gezelschap van een vrouwenhater? De heer Wagestert zat alzoo tusschen mevrouw Witse zelve en mevrouw van Hoel. Maar het was niet dit, wat Gerrit zoo verschrikkelijk ergerde. Evenmin dat mevrouw Vernooy in het midden van den vriendenkring zat, tusschen den heer van Hoel en zijn vader, en zulks als ‘een pareltje in 't goud’, als zij nederig aanmerkte. Maar dat hij aan 't lager eind van de tafel, vlak tegen hem over, zien moest de per- sonage van Hateling, geplaatst... naast zijne moeder, zoover goed! maar ter

aant.

andere zijde naast Klaartje, die aan zijn vaders andere hand gezeten was, dat was een ding, hetwelk hij mama niet vergeven kon, al had zij hem de drukke mevrouw Stork toebedeeld aan zijn rechter-, en den hartelijken mijnheer Vernooy aan zijn linkerhand; want omdat de laatste de goedigste was, was hem het lot te beurt gevallen, geen andere dame te hebben dan me-vrouw van Hoel, die ook, om de waarheid te zeggen, wel voor twee dames door kon gaan.

Het diner begon met dat geheimzinnige *Conticuere omnes*, waarmede alle diners aanvangen; de soep werd met stomme aandacht gegeten, alleen verpoosd door de opmerking omtrent de verandering van atmosfeer, te gelijkertijd aan de vier hoeken van den disch gemaakt, en eene kleine vroo-lijkheid door Wagestert te weeg gebracht, die de schildpadsoep *pepersop* noemde, hetwelk iets geheel nieuws was.

Het ‘verre de vin après la soupe’ bracht eenige opschudding teweeg, daar meest al de dames hare gehandschoende handpalmen op hare glazen hiel-den, om te beletten dat de heeren de snoodheid hadden haar te schenken.

Eenige oogenblikken later had mevrouw Stork de vrijpostigheid een glas water te vragen, hetgeen aan alle vrouwelijke leden der vergadering den moed gaf onmiddellijk hetzelfde verzoek te uiten.

Na afloop dezer ceremoniën werd het verkeer langzamerhand levendi-ger, luider en drukker.

Mevrouw Stork bestormde Gerrit met een zeer geënthusiasmeerd gesprek over allerlei boeken; over den Corsair van Lord Byron, de Notre Dame van Victor, de Gedenkschriften van Walter Scott, den Jocelyn van Lamartine, den Maltravers van Bulwer, en een aantal min of meer bekende romannetjes en novellen, die Gerrit nooit had hooren noemen. Het eene was ‘haar charme’, het andere was ‘de favori van wijlen mijnheer Stork!’ Dit had zij 's nachts gelezen; dat, toen zij met Stork haar toertje maakte; een ander had zij op de wandeling meegenomen; dit had zij aan eene vriendin uitgeleend, en dat wilde zij absoluut aan Gerrit zelf uitleenen; over het een vroeg zij zijn oordeel; over het ander ‘wilde zij zijn oordeel volstrekt maar liever niet weten, omdat zij er in het geheel geen kwaad van hooren kon!’ Met dit had zij ‘zooveel innige sympathie’, en in dat; zij zei het met neerge-slagen oogen en een treurigen zucht; ‘was zooveel dat op hare eigene omstandigheden sloeg...’

Aan 's jongelings anderen kant zat de hartelijke Vernooy zich te verma-ken over Gerrits kunde en belezenheid, blijkbaar in het antwoorden van den waterval van woorden, die het molenrad van mevrouw Storks tongetje om deed loopen, en fluisterde telkenmale mevrouw van Hoel zijne bewon-dering van ‘den knappen jongen’, toe; al weder tot zijn niet gering nadeel in de schatting van die dame, die met onbegrijpelijk veel statigheid hare oogen

aant.

over een gezelschap weiden liet, waaraan *zij* naar haar inzicht den grootsten luister bijzette. En wanneer Gerrit zijne oogen maar opsloeg, dan zag hij den mooien Hateling, die met den zoetsten glimlach tusschen zijne gladde bakkebaarden, een allerlevendigst gesprek voerde met de schoone Clara, en al zijne hoffelijkheid en oplettendheden over haar zat uit te gieten. Mevrouw Witse zag met een welgevallig oog op Hateling neder, die een groot gunsteling van haar was, en keek dan weer eens tot Gerrit op, dien zij toeknikte 'of hij niet extra goed *zat?*' waarop zij, daar hare stem hem niet bereiken kon om het hem rechtstreeks te vragen, aan Hateling en Klaartje begon te vertellen, dat zij Gerrit niet beter had kunnen onthalen, dan door hem naast mevrouw Stork te plaatsen, die een savante was, 'dat 's te zeggen, geen eigenlijke savante, want zij was heel lief, maar een stille savante, die alle talen verstond, veel gezien had, en onbegrijpelijk interessant was'. Dan schertste zij weder eens met Wagestert over de slechtheid van de mannen en riep mevrouw van Hoel tot getuige, die ze ook 'al heel slecht' vond. En intusschen vertelde mevrouw Vernooy zoo veel liefs en goeds van Klaartje Donze, als zij ooit liefs en goeds van Gerrit uit papa Witses mond gehoord had; en de laatste was niet ongevoelig voor haar lief gezichtje. De heer van Hoel zat met een sceptisch en ironisch gezicht mevrouw Stork gade te slaan, in zijn koopmanstrots zeer laag nederziende op al dat onzinnig gesnap, en sprak tusschenbeiden een wijs woord met Witse en Vernooy, bij welke gelegenheid hij machtig veel, zoo aan het staats- als aan het stadsbestuur te berispen vond, en de wereld beklaagde, dat zij geene oogen had om er 'die knappe menschen in te kiezen, die zich gaarne de moeite zouden getroosten alles op pooten te stellen'.

Het dessert kwam, en mevrouw Witse liet met zekeren nadruk de flesschen veranderen.

De heer Vernooy, in de goelijkheid van zijn hart, begreep dadelijk dat er een toost op den jongen candidaat wezen moest, maar hij was de man niet om toosten in te stellen. Wel is waar, hij was hier waarschijnlijk de oudste; maar hem docht, de eer kwam den hoogaanzienlijken Van Hoel toe, die 't er, dacht hij verder, ook veel beter af zou brengen dan hij. Nu was het zeer zeker dat de hoogaanzienlijke heer van Hoel van dezelfde meening was, maar hij gevoelde geen zier lust of roeping tot de zaak; en schoon de gedachte aan den noodzakelijken toost ook in Wagesterts hoofd opkwam, hij smoorde ze met de bewustheid dat hij 'nooit toosten instelde en het weergasche gekheid vond', waarbij ook nog kwam dat hij de kunst *niet* machtig was. Het was in dezen als met zijn geheele zonderlingheid, die in vele opzichten niets anders was dan het goed heenkomen zijner mislukte pogingen om met eenige gratie en goeden uitslag te handelen als andere menschen. Blooheid en onhandigheid hadden in een schoon, eendrachtig en zus-

aant.

terlijk verbond hem tot een vertreder van alle vormen en bespotter van alle beleefdheden gemaakt.

Een geschrikt paard slaat aan 't hollen, breekt den toom, en trapt den wagen stuk.

Het nagerecht werd gediend, en niemand sprak den toost uit. Vernooy werd hoe langer hoe benauwder. Hij vond het onbeleefd en onbehoorlijk het te *laten*, maar als hij er aan dacht het te *doen*, brak het koude zweet hem uit. Twee of drie malen sloeg hij de hand aan zijn glas om het plechtig op te nemen, maar telkens liet hij het weer staan; ja, tweemaal hief hij het werkelijk op in de hand, maar bedacht zich, en verborg zijn voornemen onder het voorwendsel van mevrouw van Hoel een nietsbeduidende opmerking te maken omtrent de kleur van den wijn en het aangename van een puntig glas. Ondertusschen werden de omstandigheden al nijpender en nijpender. Mama Witse begon met eene hooge kleur hare oogen ongerust te laten rondgaan, en maakte telkens kleine pauzen in haar gesprek. Verscheidene glazen waren reeds weder ledig, en alle flesschen aangebroken. Het *moest* eindelijk. Vernooy vermande zich, en met een bleek gezicht, een domig voorhoofd, en trillende lippen, zeide hij: ‘Vrienden, wij moesten eens een vol glaasje inschenken.’ Hoewel nu het gesprek in de laatste oogenblikken groote gapingen had gehad, waarin men de dessertmessen duidelijk hun werk had hooren verrichten, zoo was het oogenblik, waarop de goede Vernooy deze inleiding maakte, allerongelukkigst gekozen, want Wagestert had juist een appel uit een dessertmandje genomen en begon er de ‘appelbijtsters’ als van ouds mede te plagen.

De goede man ontveinsde daarop zichzelven gesproken te hebben en wijdde veel aandacht aan het patroon van het tafellaken. Een oogenblik daarna vermande hij zich weer: ‘Vrienden!’ zeide hij.

‘Ik geloof dat mijnheer Vernooy iets zeggen wilde,’ zei mevrouw Witse, over de tafel heenbuigende tot dat zij hem in 't gezicht kreeg; ‘niet waar, Vernooy?’

‘Ja, Keetje,’ zei de hartelijke man, ‘ik wilde een glaasje brengen aan Gerrit, om hem nogmaals te feliciteeren met zijne bevordering tot candidaat. Ik heb geen kinderen, maar ik verheug mij zeer in 't geluk van mijne vrienden, die ze wèl hebben en er genoegen aan beleven. Met Gerrit meen ik het goed, en ik durf zeggen, dat we dit allemaal doen. Dus Gerrit! van harte, man.’

‘Gerrit!’ - ‘Gerrit!’ - ‘Gerrit!’ - ‘mijnheer Witse!’ klonk het met allerhande stembuiging over de tafel; de glazen werden neushoogte opgelicht, en daarna gedronken.

‘Mijnheer Witse!’ zei ook Klaartje; maar 't was als of er iets spottigs in haar gezicht was, en haar compliment werd ook maar in 't voorbijgaan uitgebracht; want Hateling had beweerd, dat hij aan de amandelen vanbuiten

aant.

[1] zien kon of het philippines waren of niet, en ten bewijze bood hij haar op
[2] een lepel een dubbelen aan. Zij nam een der tweelingen, en het verbond
[3] werd aangegaan tegen de eerste maal dat zij elkander weer zouden ontmoe-
[4] ten, ‘maar niet onder den blooten hemel’.

[5] ‘Welke toost met algemeene opgewondenheid gedronken werd!’ zei
[6] Wagestert koddig-deftig. ‘Niet waar, moeder Witse! Leve de volharding!
[7] Gerrit studeert voor professor, doet hij niet?’

[8] ‘Foei, mijnheer!’ zei mevrouw Witse.

[9] Klaartje en Hateling glimlachten.

[10] Het pijnlijk oogenblik was voor Gerrit spoedig voorbij en hij genoot
[11] een soort van vrede, toen mevrouw Stork op den inval kwam dat hij ‘zeker
[12] wel heel mooi reciteeren kon, en of hij het niet eens doen wilde; 't was nu
[13] zoo'n goede gelegenheid’.

[14] Dit is meer beweerd. Als het geheele gezelschap verzadigd is van allerlei
[15] spijzen en wijnen, de sinaasappelen rondgaan en de amandelen gekraakt
[16] worden; als degeen die reciteeren zal een hoofd heeft als twee andere van
[17] benauwdheid en warmte, natuurlijke gevolgen van epulae lautae in groot
[18] gezelschap, en de toehoorders, gemerkt het gebruik van de gaven des wijn-
[19] stoks en der vijf werelddeelen, zeer vatbaar zijn om op de golven der vers-
[20] maat de haven van Morpheus in te drijven, dan heet men dat ‘een goede
[21] gelegenheid om eens te reciteeren’. Ik weet niet hoe Gerrit hierover dacht;
[22] maar dit wist hij, dat het te geener ure zijn zaak was, en hij verontschuldigde
[23] zich alzoo. Maar mevrouw Stork sloeg hare blikken diagonaal over de tafel
[24] om mevrouw Witse te hulp te roepen.

[25] ‘Is *dat* waar, mevrouw?’ vroeg zij op den toon van het hardnekkigst
[26] ongeloof, ‘dat uw zoon nooit reciteert?’

[27] Mevrouw Witse verklaarde dat zij integendeel vond, dat hij het heel lief
[28] deed.

[29] ‘Eigen verzen?’ vroeg Klaartje.

[30] En de belegering werd voortgezet met verdubbelden moed, en allen die
[31] het meenden of niet meenden vormden een koor, waarvan de inhoud was
[32] dat Gerrit zou reciteeren. Deze bleef echter onverbiddelijk.

[33] Mevrouw van Hoel was daarop de eerste om hem dit kwalijk te nemen
[34] en merkte met een lief lachjen aan: ‘dat dit zeker te min was voor een
[35] geleerde als Gerrit’. Zijne moeder vroeg hem: ‘of zij de versjes niet eens
[36] halen mocht, die hij op zijn twaalfde jaar voor haar verjaardag gemaakt
[37] had’. Klaartje lachte, Gerrit volhardde.

[38] ‘Het mooiste vers,’ zei Wagestert, om er een wending aan te geven, daar
[39] de zaak ernstig werd, ‘dat ik ooit in mijn leven gehoord heb, is een vers van
[40] vier regels op Beronicius, die een groot dichter en, met permissie, een groote
[41] lap was.’

aant.

[1] ‘Och! en hoe was dat, mijnheer Wagestert?’ vroeg mevrouw Stork, ‘hoe
[2] was dat?’

[3] ‘Mevrouw,’ hernam Wagestert zeer plechtig, ‘het was een grafschrift;
[4] een grafschrift op den grooten Beronicius, die in een moddersloot een plot-
[5] selingen dood gevonden had. Het luidde aldus:

“Hier leit een wonderlijke geest;
Hij leefde en stierf gelijk een beest;
Het was een misselijke sater;
Hij leefde in wijn en stierf in water.”’

[12] Hoe geestig ook voorgedragen, dit meesterstuk van Buizero had niet dat
[13] uitwerksel van vervroolijking, hetwelk de heer Wagestert daarvan gaarne
[14] gezien had. Er moest dus nog een punt aan gemaakt worden, en Gerrit was
[15] er het slachtoffer van.

[16] ‘En weetje nu wel, mijnheer de candidaat in de beide medicijnen! wat
[17] het mooie van dit vers is?’

[18] ‘Volstrekt niet!’ zei Gerrit met veel nadruk.

[19] ‘Weetje dan niet welk een groote lofspraak het voor den overledenen
[20] inhoudt?’

[21] ‘Neen!’ zei Gerrit, bijna overbluft door den zonderlingen man, voor
[22] wien hij wel wist dat men somtijds niet genoeg op zijne hoede wezen kon.
[23] Het geheele gezelschap verbeidde met gespannen verwachting.

[24] ‘Niet?’ zei Wagestert eindelijk, nadat hij Gerrit lang en strak had aange-
[25] zien. ‘Niet? Dan zal ik het je uitleggen. Hierom, mijnheer de candidaat, om-
[26] dat het bewijst, mijnheer de candidaat, dat de groote dichter Beronicius bij
[27] leven noch sterven medicijnen gebruikt heeft.’

[28] Daarop nam hij zeer laconiek een handvol ulevelletjes, stak ze in zijn
[29] zak en fluisterde mama Witse in: ‘Voor me kindertjes.’

[30] Het geheele gezelschap lachte, vooral mevrouw van Hoel, en het: ‘die
[31] Wagestert!’ enz. was in volle kracht. Gerrit had een driegulden willen geven
[32] voor een weerwoord, maar hij vond er geen, voor en aleer hij dien avond op
[33] zijn bed lag, zooals dat in dergelijke gevallen den snedigsten overkomen
[34] kan; en mevrouw Stork leidde hem af, door hem te raadplegen over de hië-
[35] roglyphen van verscheiden Fransche ulevelpapiertjes, met kalveren, die *vos*,
[36] en heggen, die *est* beteekenden, en in welker ontcijfering de mooie Hateling
[37] oneindig veel knapper was dan hij.

[38] Het laatste ‘tafellestje’ (het woord is van Hooft), de gember, ging rond.
[39] Gember is eigenlijk een hatelijk eten; een ernstige wenk om heen te gaan. De
[40] dames stonden op, en de heeren volgden spoedig.

[41] In de andere kamer ontstond onder de eersten een ijselijk krakeel, daar

aant.

[1] zij allen mevrouw Witse wilden helpen in het schenken van de koffie; het
[2] werd echter bijgelegd, en de schoone Hateling deelde de kopjes uit. Nu
[3] begaven zich de heeren, met het kopje in de eene en het schoteltje in de
[4] andere hand, in een zeer druk gesprek. Zij hadden den geheelen dag nog *zoo*
[5] wijs niet gekeken.

[6] ‘Nu of nooit!’ dachten onze dagbladen, vlugschriften, verzen, en al dat
[7] moois in den jare 1831. Het werd echter *toen* niet gedaan, en het is acht jaar
[8] later, zoo ver als 't voeten had, terechtgekomen. ‘Nu of nooit,’ dacht ook
[9] Gerrit in den jare 1838, op dien gedenkwaardigen na-den-eten, daar Klaar-
[10] tje bij den schoorsteen stond en een geborduurd haardscherm bekeek. Hij
[11] naderde haar met zoo veel vrijmoedigheid als hij verzamelen kon.

[12] ‘Uw Buiten, juffrouw Donze, ligt, meen ik, aan den straatweg tus-
[13] schen...’

[14] Daar keerde Wagestert, die aardigheden aan Hateling stond te ver-
[15] koopen, zich kort om, stiet Gerrit aan den elleboog, en de kop koffie, die hij
[16] in de hand had, vloog over het kleedje van grijs gros-de-naples, dat Clara's
[17] lieve leden omgaf.

[18] Gerrits verlegenheid was verschrikkelijk. De dames vlogen toe, behalve
[19] mevrouw van Hoel; er werden geen zakdoeken gespaard om het vocht op te
[20] nemen. Mevrouw Storks mond stond niet stil van te beweren dat eau de
[21] cologne een panacé was tegen alle vlakken; mevrouw Vernooy verhaalde
[22] een troostrijke legende van een belangwekkende vlak, die vanzelf verdwe-
[23] nen was; en verscheidene dames tegelijk vonden het gelukkig, dat het ‘nog
[24] al in de plooien’ kwam. Mevrouw van Hoel voerde aan, dat champagne in 't
[25] geheel geen vlakken naliet, eene vertroosting, die hier minder te pas kwam;
[26] mevrouw Witse maakte duizend verontschuldigingen voor haar zoon en
[27] voor haar koffie; een practisch vernuft ried Klaartje de voorbaan achter te
[28] laten zetten; Wagestert merkte aan dat zij ‘een lief souvenir’ van mijnheer
[29] had; Hateling zweeg met een triomfanten glimlach; mijnheer van Hoel
[30] sprak nog eens weer van distracties en van de Blaak; Gerrit deed zijn best
[31] om een redelijk figuur te blijven maken. En de schoone Clara zelve deed
[32] niets dan lachen over al de drukte en ontroering, en herhaalde honderdmaal
[33] ‘dat het niets was’, met een gezicht, dat gelukkig geheel met deze lichtvaar-
[34] dige beschouwing van de zaak overeenstemde.

[35] Evenwel, nadat alles tot rust kwam, had Gerrit den moed niet zijn
[36] gedoodverfd gesprek over het Buiten aan den straatweg op te werken, en
[37] liet het veld aan Hateling over.

[39] De speeltafeltjes werden gezet en er vormden zich drie partijtjes. Mevrouw
[40] Stork verklaarde zich een hartstochtelijk liefhebster van omberen, ‘een
[41] charmant mooi spel’; mijnheer van Hoel zei met al de bedaardheid van

aant.

[1] iemand, die het dagelijks doet, dat hij er ook wel van hield; en Gerrit moest
[2] de derde man zijn.

[3] De rest van 't gezelschap verdeelde zich aan twee bostontafeltjes. Aan
[4] het eene vertoonden zich Gerrits ouders, met mevrouw van Hoel en mijn-
[5] heer Vernooy; aan het andere zaten mevrouw Vernooy, Klaartje Donze,
[6] Wagestert en Hateling.

[7] Mevrouw Storks hartstocht voor het omberspel scheen min of meer
[8] hare bekwaamheid te overtreffen; althans er was eene zekere onevenredig-
[9] heid tusschen deze twee vereischten, die den heer van Hoel kennelijk hin-
[10] derde. H Ed. redeneerde machtig veel onder het spelen, en niet zelden
[11] gebeurde het dat zij al pratende een of andere kleinigheid over het hoofd
[12] zag. Zij had eene geheimzinnige wijze van de kaarten door hare hand heen
[13] en weer te schuifelen telken reize als zij moest opspelen, en het kwam wel
[14] voor dat, als de heeren heel lang op de beslissing hadden zitten wachten, zij
[15] plotseling de gewichtige vraag opperde, wie van hun beiden ombre was;
[16] ook scheen er ten gevolge van haar weduwtranen iets in hare oogen te zijn
[17] dat haar het kenmerkende tusschen een heer en eene vrouw soms niet duide-
[18] lijk deed onderscheiden; soms had zij ook de aardigheid haren maat de sla-
[19] gen zonder naspeurlijke reden af te nemen, of den ombre de geestige verras-
[20] sing te bereiden van aan het einde van het spel een kaart op te spelen van
[21] eene kleur daar zij vroeger in gerenonceerd had; en dat alles onder het
[22] mededeelen van gewichtige anekdoten omtrent voles die zij gemaakt en
[23] lichte sans-prendres die zij gewonnen had, en het uiten van smaadredenen
[24] op alle andere spelen, die, bij omberen vergeleken, zoo simpel waren. Van
[25] Hoels welwillendheid was in een gestadigen strijd met zijn achting voor het
[26] plechtig omberspel. Hij was zeer ernstig en stroef, en als hij zich onmogelijk
[27] weerhouden kon eene aanmerking te maken, dan richtte hij zich tot Gerrit
[28] als wrijfpaal. ‘Mijnheer Witse, je moet nooit troef uitspelen, of je moet er in
[29] dóórgaan,’ ‘mijnheer Witse! je moet altijd...’ Maar *wij* kunnen geene lessen
[30] uitdeelen, lezer, en *gij* zijt even onschuldig als Gerrit.

[31] Aan het bostontafeltje met mevrouw van Hoel heerschte een ander
[32] gebrek. Mijnheer en mevrouw Witse, schoon voor het overige altijd in de
[33] beste harmonie levende, konden namelijk op het gevaarlijk stuk van des
[34] duivels prenteboek niet best te zamen overweg, en namen het elkander gere-
[35] geld eenigszins kwalijk als zij een spel verloren, waarin zij malkaars whist
[36] geweest waren; bij welke gelegenheid de goede Vernooy altijd als scheids-
[37] man door mevrouw Witse werd in den arm genomen en altijd beweerde dat
[38] zij onmogelijk anders had kunnen spelen, en dat hij het zelf was, ‘die onge-
[39] lukkig zoo vinnig tegenzat’. Deze waardige man was eigenlijk een van de
[40] weinige schepselen, die voor het kaartspel geschikt zijn, en wien het in 't
[41] geheel niet schaadt het te plegen. Het wond hem niet op, het verveelde hem

aant.

[1] niet, het verbitterde hem niet, hij kon tegen zijn winst, hij kon tegen zijn ver-
[2] lies, hij bleef er vroolijk en, wat alles zegt, ‘geheel dezelfde’ bij.

[3] Wat het derde partijtje betreft, daaraan werd de hoogste toon gevoerd
[4] door Wagestert, die niet, zooals Vernooy, naar den ouden stijl, de klaveren
[5] uit aardigheid *klavooren*, de harten, uit dito, beurtelings *harsens* of *hartzeer*
[6] noemde, en bij ieder hachelijk spel beweerde ‘dat het zoowel vriezen als
[7] dooien kon’, - neen, de heer Wagestert was veel orgineeler en obstineerde
[8] zich de poppen nooit anders dan bij hare bijbelsche namen te noemen: Sara,
[9] David, Esther enz. Maar Hateling schermde er zacht fluisterend tegen
[10] Klaartje met zijn ‘malheureux au jeu, heureux en mariage’ tusschen, en
[11] speelde haar de slagen toe, en was haar whist met een teeder gevoel in de
[12] oogen, en hielp haar op het bostonkaartje kijken, en kwam zoo dicht bij
[13] haar aangezicht, dat haar mooie krullen zijn wang en bakkebaarden aan-
[14] raakten, en prees mevrouw Vernooys verstandig spelen, en mevrouw Ver-
[15] nooy was verrukt van den lieven, hupschen, gezelligen Hateling, die zoo
[16] recht geschikt was om uit eten te gaan!

[17] Het laatste toertje werd bepaald; de mooie zijden beurzen kwamen
[18] voor den dag. Mevrouw Stork, die het niet wist, maar aanmerkelijk verlo-
[19] ren had, had de edelmoedigheid al de fiches door elkander te gooien; aan de
[20] andere tafeltjes oordeelde men dat niemand iets gewonnen had.

[21] Men stond op.

[22] Nog eenmaal waagde Gerrit zich aan Klaartje, en vroeg haar naar de
[23] ligging van haar Buiten; hij vertelde haar, hoe hij er voorbijgekomen was, en
[24] haar had gezien. ‘Hij deed toen een voetreis.’

[25] ‘O!’ zei Klaartje, ‘een voetreis; een geleerde reis zeker, mijnheer Witse?’

[26] Hij kon niet antwoorden; tranen van spijt sprongen hem uit de oogen.

[27] ‘Is dat *uw* boa, juffrouw Donze?’ vroeg Hateling, haar met dat klee-
[28] dingstuk naderende, en hij wierp het haar over de gladde schouderen.

[29] De gasten vertrokken.

[30] Nog ééne foltering wachtte Gerrit.

[31] ‘Waarom wou je nu niet reciteeren?’ vroeg zijn mama, toen alles tot rust
[32] was.

[33] ‘Omdat ik het niet kan, mama!’ was zijn antwoord.

[34] ‘Och,’ zei de oude Witse, ‘wij zullen er maar niet over spreken; maar het
[35] is een miserabel ding. De menschen zeggen allemaal dat je knap bent; en
[36] wanneer er iemand is, dan ben je altijd stil en ingetrokken. *Wij* merken er
[37] het minste van. Ik kon duidelijk aan mijnheer van Hoel zien, dat hij dacht: is
[38] dat nu die knappe Witse?’

[39] ‘Ja, Gerrit! het is *niet* pleizierig,’ voegde mama er bij. ‘Daar hadje nu

[40] mevrouw Stork. Het mensch heeft waarlijk geen moeite gespaard; ze heeft
[41] je op alle manieren aangepakt! Het is een knappe vrouw, eene heele, bijzon-

aant.

[1] dere, knappe, vrouw' - zij drukte afzonderlijk op elk dezer woorden - 'en je
[2] waart zoo strak als een pop.'

[3] 'Mevrouw Stork liet me niet aan 't woord komen, lieve moeder!' zei
[4] Gerrit met een flauw lachje.

[5] 'Nu vriend! dat is ééns, maar nooit weer,' zei papa; 'ik bedank er voor;
[6] wat hebje aan je geleerdheid, als je ze niet toont?'

[7] Gerrit ging dien avond naar zijn kamer, en weende over zijne geleerd-
[8] heid. 'Ik wenschte wel,' zei Gerrit, de deur op het nachtslot gooiende, 'ik
[9] wenschte wel dat ik een stommeling was.'

Dokters lief en leed

[14] Twee jaren later zat de jongeling dien wij als Med. Cand. verlaten hebben,
[15] als Med. Doctor in eene Geldersche stad aan het ontbijt. De kamer, die hij
[16] hier gekozen had, was nog zoo veel mogelijk op den voet van een studente-
[17] kamer ingericht; het eerwaardig gelaat van den grooten Hufeland, dat te
[18] Leiden met een paar spelden aan 't behangsel was vastgemaakt geweest, had
[19] intusschen een zwaarmoedige lijst gekregen, maar het gevilde mensche-
[20] beeld, den doctoren zoo aangenaam, hing ook hier, als wedergade van die
[21] zekere tabel, waarop men in zachte overgangen den Apollo van Belvédère in
[22] een kikvorsch veranderen ziet.

[23] Maar waar was het vrouwebeeldje, dat zoo sprekend op Klaartje
[24] Donze geleek? Lang had hij het te Leiden nog voor zijne oogen gehad; maar
[25] daar de vriend van het zweetkamertje, die in het geheim was, het hem over
[26] de schoone met de duif op 't hoofd lastig maakte en zekere Rotterdamsche
[27] herinneringen hem daarbij een kleur in 't aangezicht joegen, was het zacht-
[28] jes aan naar het achtervertrek verhuisd, zonder op te houden hem ook daar
[29] somwijlen een blos op de wangen te brengen.

[30] Twee jaren verliepen; Gerrit werd ouder en, zooals hij meende, wijzer.
[31] Hij zag vele andere meisjes, en het ontbrak niet aan kleine verliefdheden
[32] voor een dag, of een week, of een maand.

[33] De schoone Clara geraakte op den achtergrond. Te Rotterdam kwam
[34] zij niet meer. Mijnheer en mevrouw Vernooy werden schaarsch door hem
[35] bezocht. Haar naam werd zelden genoemd. Het portretje geraakte, bij
[36] andere kunstvoortbrengselen, in een portefeuille.

[37] Heden echter, daar wij den dokter aan zijn ontbijt vinden, zien wij de
[38] herinnering aan het bevallig meisje weder bij hem opgewekt. Vóór hem ligt
[39] een brief van den vriend uit het zweetkamertje, die hem meldt, dat hij het
[40] hart van den kolonel vermurwd heeft, en zijne schoone dochter, in spijt van
[41] zijn knevelbaard, getrouwd. Hij kan niet nalaten er bij te berichten, dat de

aant.

[1] vooroordeelen bij den krijgsman tegen zijn persoon, bij nader inzien, toch
[2] zoo sterk niet geweest waren, als hij zich in het eerst wel verbeeld had.

[3] ‘Hij ook al getrouwd!’ mompelde Gerrit, ‘een zoekend advocaat. Wat
[4] heeft hij een vrouw noodig? Maar ik, die zoekend dokter ben - ik behoorde
[5] lang gehuwd te wezen. Welk dokter krijgt een degelijke praktijk, zoolang hij
[6] niet een degelijke vrouw heeft?’

[7] Een degelijke praktijk. Hij had nog zoo goed als in het geheel geen
[8] praktijk. Maar zooveel temeer collega's. (Nog gisteren was er een kers-
[9] versch van de Utrechtsche hoogeschool gearriveerd.) Hij had geen praktijk,
[10] maar zooveel temeer tijd, dien hij *toch* niet in zijne geliefde boeken mocht
[11] doorbrengen. Of moest hij niet op straat gezien worden, alsof hij iets te
[12] doen had? Moest hij niet beleefd zijn en bezoeken afleggen, alsof niets hem
[13] beter smaakte? Zoowel als zijn patent betalen, alsof hij zijn patent verdie-
[14] nen kon?

[15] Eén geluk was er voor Gerrit als hij aan huwen dacht. Vele jonge docto-
[16] ren verkeeren in het volgend troosteloos dilemma: zij hebben eene vrouw
[17] noodig om praktijk, en zij hebben praktijk noodig om een vrouw te krijgen.
[18] Maar Gerrit Witse was bemiddeld. De heer notaris had akten genoeg ge-
[19] maakt in zijn leven, om zijn zoon het doen opmaken der gewenschte huwe-
[20] lijksakte mogelijk te maken, al was het ook dat zijne keuze viel op een
[21] meisje, dat behalve haar deugd en haar schoonheid niets ten huwelijk
[22] bracht. Had Klaartje Donze iets meer? Was Klaartje Donze reeds gehuwd?
[23] Hij wist het niet. Maar waarom dacht hij nu weer aan Klaartje Donze?

[24] Het sloeg negen uren. Gerrit kleedde zich, en begaf zich naar het mili-
[25] taire hospitaal, waar hij, bij gebrek aan eigen praktijk, het een voorrecht
[26] achtte het ziekenbezoek van den chirurgijn majoor te mogen bijwonen, en
[27] van daar naar de weinige zieken in achterbuurten en stegen, die hem door
[28] een ouden collega welwillend waren opgedragen. Hij hoorde met het uiter-
[29] ste geduld hunne vreemdsoortige klachten aan, loopende over ‘geruusch,
[30] zuzelingen en drilligheden in den kop, knoeperingen in den hals, stiktens in
[31] de long, draaiïngen van het hart, water over hetzelve hart loopende, water-
[32] gal, koekeren van winden’, en wat dies meer zij, met en benevens ‘loopende
[33] wurmen, vliegende jichten, en stijgende moeren’.

[34] Toen weder naar huis. ‘Zijn er ook boodschappen?’ Antwoord als
[35] gisteren: ‘Neen.’

[36] Daarna moest de oude collega bezocht en verslag afgelegd worden van
[37] de opgedragen patiënten. De oude collega was een man van een zeventig
[38] jaar, die op zieken en gezonden gromde, en daardoor veel ontzag onder bei-
[39] den had. Zijn taal scheen orakeltaal, zijne recepten werden als sibyllijnsche
[40] bladen op prijs gesteld, en zulks vooral door de artsenijmengers, die den
[41] ouden dokter afgodeerden. In gevallen, die eenigszins ernstig waren, schreef

aant.

[1] hij er gewoonlijk vijf in de vierentwintig uren. De jonge dokter kon het hem
[2] moeielijk naar den zin maken. Reeds verkorf hij het grootendeels door de
[3] militaire praktijk in het hospitaal bij te wonen. De bloedzuigers hadden des
[4] geleerden grijsaards sympathie in geenen deele.

[5] Voor ditmaal echter bleef het schrollen op de '*non missurae cutem*' dat
[6] zich anders dagelijks herhaalde, achterwege.

[7] 'Ik heb hoofdpijn,' zei de oude collega, 'en het rijden hindert mij van-
[8] daag. Wees zoo goed in den achtermiddag een buitenpatiënt voor mij te
[9] bezoeken; de dochter van vrouw Sijmens, te Sprankendel. Een mooie wan-
[10] deling. Gij kunt met de koelte terugkomen. De meid is zwaar ziek.'

[11] De opgedragen taak was Witse niet onaangenaam. Sprankendel was
[12] een schilderachtig gehucht, te midden van lachende heuvelen, terzijde van
[13] den grooten weg gelegen. De wandeling derwaarts mocht een groot uur
[14] kosten. Na zijn maaltijd genuttigd te hebben, aanvaardde hij ze welgemoed.
[15] Hij zou het buitenverblijf voorbijgaan, waar hij eenmaal de schoone Clara
[16] had zien zitten, met de duif op 't hoofd.

[17] Het geschiedde. Maar nooit scheen een buitenverblijf zoo uitgestorven
[18] als dat waar hij thans zoo gaarne leven gezien had. Het was een warme dag;
[19] niemand waagde zich op het terras, door een brandende zon beschenen.
[20] Aan den ganschen voorgevel waren alle zonneschermen zorgvuldig geslo-
[21] ten. Eenige witte duiven zaten onbewegelijk op het dak en schitterden in het
[22] felle licht. 'Ziedaar de duiven,' zeide Witse, 'maar waar is de schoone? Mis-
[23] schien logeert zij weer bij de eene of andere tante, waar de een of andere
[24] Hateling haar het hof maakt; misschien, wie weet het? staat zij op het punt
[25] zoo'n wezen te trouwen. Arme vrouwen, die het ongeluk hebt een mooi
[26] gezicht te hebben! Welke strikken spant men uw geluk! Gij meent dat men u
[27] liefheeft met al de oprechtheid, al de kracht, al den eenvoud eener eerste
[28] liefde, en ondertusschen...'

[29] Ondertusschen zat het onschuldig voorwerp dezer misanthropische
[30] bespiegelingen hoogst waarschijnlijk aan een goeden maaltijd.

[31] Witse moest weldra den straatweg verlaten om het schoone Spranken-
[32] del op te zoeken. De kleine beek, daar het gehucht zijn naam naar droeg,
[33] wees hem het naaste pad tusschen de vruchtbare heuvelen. Nu eens ver-
[34] school zij zich als een nietsbeduidende sprank bijna geheel onder overhan-
[35] gende struiken en onkruid; maar dan kwam zij weder dartel en helder te
[36] voorschijn, met niet weinig drukte van een hooger grond afdalende. Einde-
[37] lijk bereikte Witse den oorsprong, waar het water zachtkens uit het zand
[38] opwelde, en een kleine kom vormde, waaruit zich verscheidene spranken in
[39] onderscheiden richting over gladde keisteenen een weg baanden.

[40] Een jeugdig echtpaar scheen dit plekje, schaduwachtig en koel, tot eene
[41] rustplaats te hebben uitgekozen. De bevallige jonge vrouw, op het gras

aant.

[1] nedergezeten, hield een vroolijken krullebol op den schoot, die tegen de
[2] waterbellen en schuimkrinkels lachte; de jeugdige man, met een glimlach op
[3] de lippen, zag beurtelings naar moeder en zoon.

[4] ‘Ziedaar het geluk dat ik verlang,’ zuchtte Witse.

[5] Een zijpad bracht hem bij de weduwe, wier dochter zijne zorgen
[6] behoefde. Het was haar eenig kind niet. Zij had nog eene dochter, die met de
[7] nu zieke haar bijstond in het wasch- en bleekwerk, dat voor een gedeelte in
[8] haar onderhoud voorzag, en daarenboven een zoon die voerman was en het
[9] drietal koeien verzorgde, dat zij op de omgelegene heuvelen weidde. Het
[10] was een dier gelukkige huisgezinnen, die geen vreemde hulp behoeven,
[11] waar nimmer gebrek is, maar ook nimmer overvloed, en zuinigheid en
[12] werkzaamheid onontbeerlijk zijn.

[13] Voor de deur vond onze arts de oudste dochter, een beeld van gezond-
[14] heid, bezig een dier groote koperen melkkannen te schuren, die in heuvel-
[15] achtige streken op het hoofd gedragen worden.

[16] ‘Hoe gaat het met Barte?’ vroeg hij haar.

[17] ‘Oolik, dokter; oolik,’ zei de deerne, haar voorhoofd met het buitenste
[18] van de hand afvegende. ‘Heeroom is er bij.’.

[19] En zij vervolgde haar taak. In zulke huishoudens moet zoolang moge-
[20] lijk alles zijn gang gaan. Slechts den hoogeren standen is het vergund zich
[21] aan hunne zieken te *wijden*.

[22] Gerrit trad binnen. Op bevel van den ouden dokter was het volslagen
[23] donker in de ziekekamer. Op Witses verzoek om ‘een beetje licht te maken’,
[24] rees een kleine gestalte, die voor een stoel op de knieën gelegen had, op en
[25] stiet een luik open. Witse trad inmiddels voor de hooge en benauwde bed-
[26] stede, waarin de zieke lag.

[27] Het was onmogelijk in haar eene jonge dochter van nauwelijks achttien
[28] jaar te herkennen. Nog voor weinige dagen was zij het evenbeeld harer
[29] gezonde zuster, en zoo vroolijk als zij mooi was. Maar nu lag zij machteloos
[30] uitgestrekt, met een bleek gelaat, dat akelig afstak bij de gitzwarte haren,
[31] die ordeloos uit haar mutsje te voorschijn kwamen; hare wangen waren
[32] gansch geslonken, haar ingevallen oog half gesloten, hare lippen zwart als
[33] inkt.

[34] ‘Barte,’ sprak Witse met een nadrukkelijke stem. De zieke opende de
[35] oogen, en staarde den vreemden dokter met verbazing aan.

[36] Hij nam haar bij de hand. Die hand was droog als leder.

[37] De pastoor en de broeder stonden verslagen bij de bedstede, wachtende
[38] op hetgeen de dokter zeggen zou. De moeder lag weder op de knieën voor
[39] een stoel, den rozekrans in de handen, dien zij sedert drie dagen niet had ter-
[40] zijde gelegd.

[41] De pastoor schudde het hoofd.

aant.

[1] ‘Zou ze sterven?’ vroeg de broer, die een kerel als een boom was, en
[2] barstte in tranen uit, als hij het woord van sterven uitte.

[3] De moeder zag op, en staarde strak en angstig naar den dokter.

[4] ‘Wij hopen van neen,’ zei Witse, ‘maar ga van het bed. Gij benauwt de
[5] zieke.’

[6] Nogmaals schudde de pastoor het hoofd.

[7] ‘Zou ze sterven, heer pastoor?’ vroeg de broer andermaal.

[8] ‘Bij God zijn alle dingen mogelijk,’ troostte de geestelijke. Maar ook
[9] ditmaal schudde hij het hoofd. De goede oude hield van Barte.

[10] ‘*Frustra cum morte pugnabis*,’ zei hij tot Witse.

[11] ‘*Exspecto crisin*,’ antwoordde deze. ‘De ziekte is nog niet op haar
[12] hoogst. Doch, doe gij uw plicht,’ voegde hij er zachtjes bij.

[13] De moeder vloog op. Het doodvonnis van haar dochter was geteekend!
[14] Zij gaf een gil en ijlde de deur uit. Gerrit ijlde haar na.

[15] Hij vond haar aan de voeten van eene jonge dame, die juist uit een hitte-
[16] wagen gestapt was en de leidsels nog in de hand hield.

[17] ‘Mijn kind, mijn kind!’ riep de ongelukkige vrouw, de knieën der jonge
[18] dame omarmende.‘Mijn kind is dood!’

[19] Hare stem verzwakte, hare handen gleden naar beneden, haar hoofd
[20] zakte doodsbleek op den grond.

[21] ‘Help deze vrouw, dokter!’ zei Klaartje Donze. ‘Zij ligt van haarzelve. Is
[22] haar dochter gestorven?’

[23] ‘Neen, juffrouw Donze,’ stamelde Gerrit ontroerd. ‘Haar dochter is
[24] niet dood. En zoo Mieke mij helpen wil hare moeder op te tillen, en Gillis
[25] uw paard mag bezorgen...’

[26] Dit laatste was niet noodig. ‘Laat maar los, Mieke!’ sprak Klaartje
[27] Donze, die een traan in de oogen had, maar geen oogenblik hare bedaard-
[28] heid had verloren. En zij bracht zelf haar klein paard bij het hek, waaraan
[29] zij het vastbond.

[30] Intusschen droeg Witse met behulp van Mieke de verstijfde moeder
[31] naar een ander vertrek, waar zij haar op een bed nederlegden. Clara volgde
[32] hen op den voet.

[33] ‘Wat moet er gedaan worden, mijnheer Witse?’ vroeg zij.

[34] ‘Drink een glas water, juffrouw Donze!’ sprak Gerrit, gelukkig dat zij
[35] hem herkend had; ‘en laat dit meisje het ook doen. Wees zoo goed de klee-
[36] ren van de oude vrouw los te maken. Laat haar azijn ruiken, zoo die er is, en

[37] wrijf haar de polsen en de slapen van 't hoofd. Zie dat gij haar een teug
[38] water ingeeft.’ En hij begaf zich op nieuw aan het leger van Barte.

[39] Na eenige oogenblikken kwam hij terug. Clara lag op hare beurt
[40] geknield, en hield de hand der oude vrouw zachtjes in de hare. Deze was een
[41] beetje bijgekomen, en zag het schoone meisje met een naamlooze uitdruk-
[42] king van dankbaarheid en liefde aan.

aant.

[1] ‘Ik weet immers, vrouw Sijmens,’ zei Klaartje, ‘dat gij den moed niet
[2] verliezen zult. Barte is nog niet opgegeven - en de goede God is almachtig.’

[3] ‘Wij moeten allen voor één God verschijnen,’ zei de oude vrouw, er aan
[4] denkende dat Klaartje niet roomsch was.

[5] ‘En tot een zelfden God bidden,’ antwoordde Clara, ‘en door een zelf-
[6] den troost getroost worden. Wat zoekt gij, vrouw Sijmens?’

[7] ‘Mijn paternoster,’ zei de oude vrouw. ‘Ik had het zoo even nog.’

[8] ‘Als gij bidt,’ sprak Klaartje, ‘laat het zijn in een vast vertrouwen op de
[9] macht en de liefde van God. Zulk bidden zal u versterken, vrouw Sijmens,
[10] en God zal het verhooren. Gij weet hoe gevaarlijk *mijn* moeder geweest is,
[11] en zij is nu weer zoo frisch en gezond als ikzelf. En Barte is zooveel jonger.’

[12] ‘Het was een bloem op aarde,’ zei de oude vrouw, en een glans van ver-
[13] genoegen kwam op haar gelaat. Daarop betrok het weer. ‘Te denken,’ zeide
[14] zij, ‘dat ik haar bij haar vader onder de groene boompjes brengen moest!...’

[15] ‘De dokter zegt dat er nog hoop is, vrouw Sijmens! Als gij den moed
[16] verliest, doet gij zonde,’ zei Klaartje, een paar groote tranen afwisschende.

[17] De dokter bevestigde het.

[18] ‘Kom aan, Mieke,’ zei de oude vrouw, zich vermannende, ‘doe mijn
[19] jakje dicht; ik ga bij Barte.’

[20] ‘Maar gij zult u goed houden, niet waar, vrouw Sijmens?’ vleide Klaar-
[21] tje.

[22] ‘Komde *gij* nog eens weer?’ vroeg de moeder.

[23] Klaartje beloofde het. Het was nu haar tijd om te vertrekken. Gerrit
[24] hielp haar het paard losmaken. Met een wip was zij in het rijtuig. Gerrit
[25] reikte haar de leidsels. Daar reed zij heen.

[26] Maar nog even hield zij haar paardjen in, dat zulks kwalijk genoeg
[27] scheen te nemen en met zijn kop trok en schudde, als van zoo kribbig een
[28] hitje te wachten was.

[29] ‘Dokter,’ zei Klaartje, ‘hoe laat komt gij morgen bij de zieke?’

[30] ‘Reeds in de vroegte, juffrouw Donze,’ was het antwoord.

[31] ‘Zoudt gij, terugkomende, even op Wildhoef willen aankomen, om te
[32] zeggen hoe het gaat?’ vroeg zij blozende.

[33] ‘Zonder twijfel,’ betuigde Gerrit, volstrekt niet voor haar onder-
[34] doende.

[35] En zij liet het hitje weder opschieten, dat een sprong deed, waarvan
[36] Gerrit schrikte.

[37] ‘Geen nood!’ zeide zij, ‘wij kennen malkaar.’ En het hek van de werf uit-
[38] draaiende, op eene wijze, die geen Amsterdamsch koetsier haar zou verbe-
[39] terd hebben, liet zij het vurig paardje zijn hart ophalen aan den zandweg en
[40] draafde heen.

[41] ‘Zal de dokter blieven na de stad te riden?’ vroeg Gillis.

aant.

[1] ‘Dank u,’ zei Witse, ‘ik wandel liever.’ En nog eens de beschikkingen
[2] herhalende, die hij gegeven had, nam hij de thuisreis aan.

[3] Zijn eerste werk was een hoogen heuvel te beklimmen, of hij Klaartjen
[4] ook nog kon gewaar worden. Dit gelukte. Rustig zat zij achter haar lustig
[5] paardje, dat zij meesterlijk regeerde en eerlang vergunde in den stap te
[6] komen. Met een onuitsprekelijk welgevallen sloeg Gerrit haar gade. ‘Welk
[7] eene ontwikkeling in dat meisje!’ riep hij uit; ‘welk een kloekheid! Zulk een
[8] vrouw zou me lijken, verlegen en linksch als ik altijd ben. Zooals ik haar
[9] daar nu zie...’

[10] Maar het hitje sloeg een bijdehandschen zijweg in; echter niet dan na
[11] grooten lust geopenbaard te hebben om een tegenovergesteld pad van nabij
[12] in oogenschouw te nemen. Klaartje Donze was voor heden niet meer te zien.
[13] Maar morgen...

[15] *Cetera desunt.*

[17] 1840

aant. Bijvoegsel der derde uitgave tot de narede en opdracht aan een vriend

[7] Bijna twaalf jaren zijn verloopen en de toegezegde ‘Nieuwe Vertooningen’[1]
[8] verschenen niet. Wel lagen, reeds op het oogenblik der toezegging, eenige
[9] schetsen gereed, maar het *spelen* met de Camera Obscura, waardoor ze tot
[10] een boekdeel zouden zijn aangegroeid, moest ophouden. De tijd van het
[11] *incidere ludum*, waarvan mijn motto gesproken had,[2] was met nadruk
[12] daar. Ik kon voortaan mijn instrument beter gebruiken.

[13] Sommige mijner vrienden beweren dat ik er sedert niet of weinig aan
[14] gehad heb; andere meenen dat het mij nog altijd goede diensten gedaan
[15] heeft. Zoo dit laatste het geval mocht zijn, blijft het met te meer nadruk: *nec*
[16] *lusisse pudet*.

[17] Intusschen heeft eene te groote belangstelling de uitgevers tot een der-
[18] den druk van Hildebrands boekske verleid, en zij wenschten; het woord
[19] blijft natuurlijk geheel voor hunne rekening; zij wenschten dien te verrijken
[20] met hetgeen zij maar al te wel wisten dat nog in de sedert lang geslotene por-
[21] tefeuille voorhanden was. Had hij moeten weigeren? Dan zou het toch
[22] waarlijk geweest zijn: *lusisse pudet*.

[23] Ik weet niet of de te dezer gelegenheid voor 't eerst aan 't licht gebrachte
[24] opstellen beter of slechter dan de andere zijn. Maar het zou mij verwonde-
[25] ren, daar alle te zamen de voortbrengselen zijn van een zelfden geest en tijd.
[26] Veel is er in het geheele boekdeel, dat ik u thans voor de derde maal aanbied,
[27] dat ik nu anders zou gevoelen, beschouwen en voorstellen; veel dat *le mérite*
[28] *de l'à-propos* verloren heeft. Maar ik geef het zooals het is en voor hetgeen
[29] het is. *Il faut juger des écrits d'après leur date* blijft een treffelijke spreuk.
[30] Indien ik op dit oogenblik gelegenheid of genegenheid had om denzelfden
[31] vorm van schrijven te gebruiken, ik zou meenen tot iets belangrijkers, iets
[32] geestigers verplicht te zijn; en vooral tot iets dat van een dieper menschen-
[33] kennis en vruchtbarer levensbeschouwing getuigde.

[34] Indien ik daartoe onvermogend ware, ik zou moeten zeggen: ik heb een
[35] dozijn jaren te vergeefs geleefd.

[36] Waarde vriend, er heeft, sinds ik u voor de eerste en tweede maal het
[37] meerendeel dezer minbeduidende opstellen opdroeg, al vrij wat plaats ge-

1 Zie Tweede uitgave, bl. 132. Narede.
2 *Nec lusisse pudet, sed non incidere ludum*, Hor. Ep. 1, 14; Men schaamt zich 't spelen niet, maar 't altijd door te spelen.

aant.

[1] had in en rondom ons. Het leven is ons sedert eerst duidelijk, ja, wij mogen
[2] wel zeggen eerst *bekend* geworden, en op onderscheidene wijzen werden
[3] wij bij den ernst des levens en bij onszelven bepaald. Het is wel eens bang
[4] geweest daarbinnen en donker daarboven. Er hebben tranen gevloeid, van
[5] wier bitterheid onze vroolijke jeugd, ondanks al haar verbeeldingskracht,
[6] geen denkbeeld had. Gelukkig, indien wij vreugden en ook vertroostingen
[7] hebben leeren kennen, waarvan de kracht en de zaligheid in onze jonge har-
[8] ten niet was opgeklommen. Zij zijn er; en Diezelfde die ons onze vroolijke
[9] jeugd schonk, heeft ze te zijner beschikking, en geeft ze aan die ze behoeft.
[10] Danken wij Hem, die ons een hart gaf om *alles* te gevoelen, een hart waar-
[11] aan niets menschelijks vreemd bleef, en dat ook voor het goddelijke niet
[12] onaandoenlijk is. Ook in dien speeltijd van onzen geest, dien dit boekdeel
[13] ons herinnert, stonden wij nu en dan stil, als op een aanraking met het
[14] hoogere, met het hoogste. De tijd is gekomen om daaraan geheel ons hart
[15] over te geven en, bij het waarachtige licht, alles en allen, maar allereerst ons-
[16] zelven te zien. Neen, het is de vraag niet meer van *spelen*, maar wel van
[17] wederom *kinderen te worden*. En daar is een *kind zijn*, waarin alleen de
[18] kracht, de wijsheid, en de vreugde van den man gelegen is.

[20] 1 October 1851

aant. Laatste bijvoegsel (zevende uitgave)

[7] En nu - het is gedaan! Deze Zevende druk zal onder uwe oogen niet komen;
[8] gij zult dien niet opnemen met dien genoegelijken glimlach, die u zoo eigen
[9] was, en waarmede door u elke nieuwe uitgave van dit boekdeel werd ont-
[10] vangen en begroet.

[11] Die oogen zijn voor goed gesloten. Geen mensch zal dat beminlijk
[12] gelaat meer zien. Onze boeken, onze personen, onze ‘vertooningen’, onze
[13] werkelijkheden - het is alles voor u voorbijgegaan. Vriend mijner vroegste
[14] jaren en, het gansche leven door, steeds meer mijn vriend! Vriend en Broe-
[15] der! Gij zijt mij van het hart gescheurd. Het graf is tusschen ons.

[16] Ach, welk een dag, als ik u op dat ziekbed vond, dat binnen tweemaal
[17] vierentwintig uren uw sterfbed wezen zou! Nog had ik eenige hoop. Uw
[18] hoofd was zoo goed. Gij waart nog zoo dezelfde in spreken en vragen. Vier
[19] dagen later stond ik bij de voor u geopende groeve.

[20] Nooit zal ik die begrafenis vergeten. Neen, ik had mij niet vergist, beste
[21] kerel! toen ik, onder al de vrienden mijner jeugd, u de eerste plaats in mijn
[22] hart gaf. Ik had niet te veel gewaagd, toen ik, voor nu reeds meer dan dertig
[23] jaren, in deze bladen, bij het geheele Vaderland een zoo gunstig denkbeeld
[24] van u poogde in te boezemen, als mij, zonder al te zeer in uwen lof uit te wei-
[25] den, maar eenigszins mogelijk was. Het zegel is er op gezet. Allen hebben,
[26] voor en na, u den man bevonden, dien ik in u gezien en aangeduid had, en
[27] gij zijt zoo hartelijk bemind en oprecht beweend ten grave gedaald als wei-
[28] nigen stervelingen mag gebeuren.

[29] Het was een der eerste dagen van April; een vroege zondagmorgen. Wij
[30] brachten u buiten de stad op het kerkhof van het bekoorlijk Ubbergen. Hoe
[31] heugde het mij, dat ik het met u bezocht had, voor achtentwintig jaar, toen
[32] dat graf voor 't eerst was opengegaan, om dat dierbaar kind, dien lieven
[33] jongen, te ontvangen, over wiens verlies uw hart nooit geheel heeft opge-
[34] houden te bloeden! - Nu was het nog zoo stil op straat, de meeste menschen
[35] nog in de rust. Maar de geringe luidjes langs den Voerweg waren op, en
[36] kwamen, als wij voorbijreden, aan het open venster en in de deur, en keken
[37] zoo bedrukt, en schudden zoo weemoedig het hoofd; want daar *ging* die
[38] goede beste dokter, die er in die vijfendertig jaren zoo velen geholpen, en
[39] zoo velen, die hij niet helpen kon, met zijn hartetaal en deelnemend gezicht
[40] vertroost had, en die ook ‘voor *ons* menschen’ zoo goed was geweest!

[41] Buiten de poort sloot zich, ongenoodigd, een lange, lange reeks van rij-

aant.

tuigen met deelnemende vrienden aan. Rondom het graf verdrong zich een dichte schaar; menschen van allerlei leeftijd, stand, denkwijze, betrekking op u. Zoo vele aanwezigen, zoo vele bedroefden. Van uwe medebroeders in het menschlievend gild der artsen ontbrak er niet een. Maar *wie* van uwe vrienden, die er bij kon wezen, wilde er ontbreken? - Ook gij drongt door de menigte heen, om te zien waar hij gelegd werd, en liet de paarden de paarden, trouwe voerman, die hem zoo menig-menigmaal naar zijn buiten-patiënten gereden hadt en ook thans in functie waart! En dikke tranen rol-den in uw bakkebaarden.

Vele hartelijke woorden werden gesproken. Woorden van smart, van liefde, van hoogachting, van dank, van troost, van gebed. Drie diepbewo-gene stemmen heb ik gehoord. Ook ik sprak een woord. Wat ik zeide weet ik niet meer, maar wel wat ik gevoelde. Nog gevoel ik het.

Toen ik, vier weken later, dat plekje nog eens bezocht, was het Mei ge-worden en alles groen. Men had mij gezegd dat langs den weg naar Ubber-gen de nachtegaal reeds overvloedig te hooren was; maar ik bevond het op dien morgen niet alzoo. Basterdnachtegalen, Bram! waar wij het mee deden en zoo gaarne de echten in hooren wilden, als er geen echte waren; bas-terdnachtegalen, anders niet! Maar als ik bij uw graf stond en mijn eenzaam hart vol werd - daar hoorde ik op eenmaal den echten! Daar hief hij aan, luid en klaar, met die lange uithalen - , met dat krachtig georgel, dat nie-mand hem nadoet. Het scheen mij een lied te uwer eere, vriend van gezang, vriend van schoone natuur en van al wat schoon was en welluidend! Vriend in alles van het *echte*!

Rust zacht, dierbare Broeder! Gij hebt in uwen Heiland geloofd. Bij Hem hoop ik u weer te zien. Uw beeld rust in mijn hart. En zoet is mij de gedachte dat, zoolang dit boek in Nederland gelezen worden zal, ook uw naam in Nederland niet zal worden vergeten.

1 Juni 1871

IN MEMORIAM
ABRAHAMI SCHOLL VAN EGMOND. M.D.
NAT. IV Oct. MDCCCX. DENAT. XXXI Mart. MDCCCLXXI.

*

Multis ille bonis flebilis occidit; Nulli flebilior quam mihi.

HILDEBRAND

Verspreide stukken van Hildebrand

aant. [De Gids / Proza en poëzy]

Vooruitgang[1]

5 Klein, klein kleuterken!
Wat doe jij in me hof!
Je plukt men al de bloemkens of,
En maakt het veel te grof.
Oud deuntje

[11] Spoken! O, ik heb allen eerbied voor ons beter licht; maar het spijt me
[12] razend, dat er geen spoken zijn. Ik wenschte er aan te gelooven, aan spoken
[13] en aan toovergodinnen! O, moeder de Gans, lieve Moeder de Gans! laarzen
[14] van zeven mijlen! onuitwischbare bloedvlek op dien noodlottigen sleutel!
[15] en gij, stroom van rozen en paarlen uit den mond der jongste dochter! hoe
[16] verkwiktet gij mij in mijne jeugd! Mijn grootmoeder kon de historie van
[17] Roodkapjen al zeer goed vertellen. 's Zaterdags-avonds, als zij haren bij-
[18] stand kwam verleenen bij het vouwen van de wasch; alvorens zij dat
[19] gewichtige werk aanvaardde, in het schemeruur; en de kleinste zat op haar
[20] schoot en speelde met haar zilveren kurketrekker in de gedaante van een
[21] hamer. Hoe blonken hare oude oogen, als zij den wolf nabootste, op het
[22] oogenblik dat hij toebeet! Zekerlijk: ‘Vader Jacob en zijne kindertjes’ is een
[23] heel mooi boekje; ‘de Brave Hendrik’ is allerbraafst; maar ik had toen een
[24] afkeer van al die geschriften, op wier titel prijkt ‘voor kinderen’, ‘voor de
[25] jeugd’; en wat betreft titels als: ‘Raadgevingen en Onderrigtingen’, zij wa-
[26] ren mij een gruwel. Als kind begreep ik de nuttigheid van het nuttige niet
[27] zoozeer. Maar ik had een mooie uitgaaf van Moeder de Gans: half Fransch,
[28] half Hollandsch; zonder omslag, zonder titel, en al de bladzijden boven en
[29] beneden als een jachthond behangen. Van de poëtische zedeleer aan het
eind
[30] van ieder verhaal, cursief gedrukt, begreep ik niets. Maar ik begreep het ver-
[31] schrikkelijke van het ‘Zuster Anna, zuster Anna! ziet ge nog niets komen?’
[32] en dan het wrekend zwaard van den opgedaagden broeder! o, Die Blauw-

1 ‘Dit stukje was door den auteur losweg geschreven, in de stemming die het motto, waarmee het ditmaal pronkt, aangeeft. Hij meende er schertsende mee te velde te trekken tegen het al te mathematische in wetenschap en opvoeding. Onloochenbaar is het, dat hem hier en daar een ernstiger wenkje is ontvallen, en wat daar waars en behartigings-waardigs in zou kunnen zijn, neemt hij ook nu niet terug; maar hij wilde niet gaarne, dat men zijn opstel voor een opzettelijke smaadrede op wetenschappelijk onderzoek aanzag, en het er voor hield, alsof hij eene kinderachtige lofrede op kinderachtig bijgeloof had willen schrijven.’ Aant. bij den 2den druk van deze - *boutade*, in 1840. (*Proza en Poëzy; Verspr. Opst. en Verzen*; bl. 1-13.)

aant.

[1] baard, die verschrikkelijke, die gruwelijke, die heerlijke Blauwbaard! Was
[2] mij zijne geschiedenis de schoonste der geheele verzameling: toch was ik er
[3] eenigszins bang voor. Als ik het boek in handen nam, draaide ik er omheen,
[4] met een zekere begeerige schuwheid, als eene mug om de kaars. Eerst las ik
[5] al het andere; eindelijk viel ik op den vrouwenbeul aan, beet toe, en ver-
[6] slond zijne historie. Mijn ademlooze belangstelling, mijne bleeke wangen,
[7] mijn kippevel, mijn omzien naar de deur, mijn hevig schrikken als er in die
[8] oogenblikken iets van de tafel viel of iemand binnenkwam, dat alles staat
[9] mij levendig voor den geest, en ik wenschte, o ik wenschte, dat ik dat alles
[10] nog zoo voelen en genieten konde! Gelooft gij dat die tijd verloren was? dat
[11] zulk een uur niet tot mijne vorming medewerkte? dat het mijne verbeel-
[12] dingskracht niet uitzette, sterkte, en haar voedsel gaf?

[13] En nu - waar mijn Moeder de Gans van die dagen gebleven is, weet ik
[14] niet.[1] Mijn jongere broers en zusters hebben er nooit zooveel werk van
[15] gemaakt. Ik heb ze nooit in hunne handen gezien. De kinderen onzer dagen
[16] lezen allerhande nuttigheid, geleerdheid, vervelendheid. Zij lezen van vol-
[17] wassenen, die zij niet begrijpen, en van kinderen, die zij niet zouden durven
[18] navolgen. Eerst van engeltjes in jurkjes en broekjes, die hun spaargeld aan
[19] een arm mensch geven, op het oogenblik dat zij er speelgoed voor dachten te
[20] koopen; later van groote mannen, naar hun begrip versneden en pasklaar
[21] gemaakt.[2] En dan worden zij altijd *leerzame jeugd* en *lieve kinderen* ge-
[22] noemd. Men weet niet dat, ofschoon menige volwassene wenscht kind te
[23] zijn, er geen kind ter wereld is, dat zich gaarne dien titel hoort geven. Het
[24] verstandige woord van Van der Palm tot de jeugd: ‘Ik wil u niet vernederen,
[25] maar opheffen’,[3] is voor de meeste kinder-auteurs een onbegrepen wenk.
[26] En wie wil altijd leerzaam en lief heeten? Kinderen zijn er te bescheiden toe.

[27] Doch dit alles verandert. Onze kleine morsbroekjes zijn anticipaties op
[28] volwassen menschen. Voor hen bestaat, van moeders schoot af, geen enkel
[29] vroom bedrog, geen enkele wonderbaarlijke jokken meer. Moeder de Gans
[30] is veracht; zij weten, dat al wat zij vertelt onmogelijk is, dat er nooit katten
[31] geweest zijn, die spreken konden, dat er geene moei ter wereld uit een pom-
[32] poen eene koets kan maken; zij weten dat St. Nicolaas niet door den schoor-

1 Ik moet hier recht doen aan de edelmoedigheid van mijn vriend Baculus, die mij voor eenige maanden alleraangenaamst met een exemplaar van dit mijn lievelingswerk verraste. De goede man deed wat hij kon; maar het was *mijne* Moeder de Gans niet.

2 Of men laat hen bladeren in boeken, als b.v. *De fabelen van Gellert* (die *niet* voor de jeugd geschreven zijn), opdat zij toch vroeg zouden leeren hunne naasten te mistrouwen en met de vrouwen te spotten.

3 *Bijbel voor de Jeugd*, D. 1. bl. 3.

aant.

steen komt; dat ‘wie aan den zwarten man gelooft, van zijn verstand be-
roofd is!’ dat alles natuurlijk toe moet gaan, met handen gemaakt, of voor
geld gekocht worden. - Het is mooi, het is verstandig. Het is beter.

En toch geloof ik, dat het geheel afsluiten dier bovennatuurlijke wereld,
het volstrekt beperken der kinderlijke begrippen tot het gebied van het phy-
siek-mogelijke, zijne kwade zijde heeft, en in menige jeugdige ziel den grond
legt tot een later scepticisme, rationalisme, of ten minste tot een zekere koel-
heid voor eene menigte van zaken, die anders op het gemoed plegen te wer-
ken. Waarlijk, men maakt der jeugd te veel indrukken onmogelijk. Onze
kleine mannetjes zijn al te verstandig, al te wijs. Zij leeren te veel op zinnen
en zintuigen vertrouwen, en dat wederspannige van te willen zien en tasten,
alvorens aan te nemen, blijft. Gij leert uwe kinderen vroeg van een ‘Lieven
Heer’ spreken, die alles ziet en hoort: ijver dan ook niet te zeer tegen die ver-
halen der kinderkamer, met welker indruk een dergelijk geloof veel beter
strookt, dan met dien van uwe volksnatuurkunde, vroegtijdig ingeprent.
Maar gij vreest, dat uwe kinderen bang, vreesachtig, lafhartig, zullen wor-
den. Eilieve! indien dat in hun bloed of in hunne zenuwen is, zullen zij het
toch worden; zoo niet voor spoken, dan voor beesten, voor dieven, voor
struikroovers. Eene kinderziel *wil* hare verschrikkingen hebben. Het won-
derbaarlijke - hoe verlokkelijk is het! Of is het uzelven niet een genoegen,
spook- en wondergeschiedenissen te lezen! Ik voor mij lees Swedenborg lie-
ver dan Balthazar Bekker. Gij doorbladert de *Mille et une nuits* met genoe-
gen; een onzer eerste mannen leest ze sedert onheugelijke jaren dagelijks.
Gij gaat tooverballetten zien; gij zijt de vrijwillige dupe van eenen Faust,
eenen Samiël, en een *Cheval de Bronze*. Het bovenzinnelijke, het onbegrij-
pelijke streelt u. Welnu, die trek is bij uwe kinderen nog grooter. Laat der
jeugd dan hare wonderen! Aan haar al het schitterende der schatrijke ver-
ziering, aan haar Brisemontagne, aan haar de Schoone Slaapster, aan haar
de Rijstebrij-berg en Luilekkerland; voor u de flauwe, dorre, ware werke-
lijkheid; voor u onze kleine groote mannen, onze wakende leelijken, en
onze arme wereld, waar men niets omniet heeft! Dat is eerlijk gedeeld; of
zoudt gij willen, dat kinderen zoo wijs zouden zijn als gij kinderachtig zijt?

Dichters, schrijvers, schilders onder ons! Gelooft gij niet, dat gij veel,
oneindig veel, aan uwe minne, uwe kindermeid, uwe grootmoeder verschul-
digd zijt? Hebt gij u zelven wel niet eens betrapt op een indruk in de kinder-
kamer ontvangen? Kunt gij u niet voorstellen, dat de schoone wereld uwer
idealen dáár is aangelegd, dáár allereerst bevolkt - en zoudt gij tegen het
opkomend geslacht wreed kunnen zijn?

Zóóveel voor de kinderen. Maar inderdaad, ons aller lot is droeviger
geworden, sedert men zoo vlijtig aan het opdekken der waarheid is gegaan.

aant.

[1] De verziering is meestal mooier; het bedrog minder vervelend. *l'Heureux*
[2] *temps que celui de ces fables!* riep Voltaire, en het ware te wenschen, dat hij
[3] het wat beter gevoeld had, de leelijke spotter! hij zou er zoovele niet uitge-
[4] kleed hebben. Hij zou niet medegeholpen hebben aan het afbreken onzer
[5] schoone luchtpaleizen, aan het verwoesten onzer heerlijke dorado's. Arme
[6] tijden! In plaats van wonderdieren en wonderkrachten - natuurlijke histo-
[7] rie en physica; in plaats van tooverij - goochelboeken. Wat heeft de poëzie
[8] al niet verloren! Geen vogel feniks meer, zich in zijn ambergraf van geurig
[9] hout verbrandende en uit zijn asch herlevende; geen salamander meer, in het
[10] vuur ademende; geen palmboom meer, te weliger groeiende, naarmate hij
[11] meer gedrukt wordt. In spijt van het Engelsche wapen, geen éénhoorn meer.
[12] Geen vliegende draak, geen basiliscus. Monsieur le Baron de Buffon en an-
[13] dere liefhebbers van zijn stempel hebben al deze geslachten uitgeroeid; drei-
[14] ging en moord blazende tegen alle illusiën, is het alsof zij eenen grooten
[15] maaltijd van al deze gedierten hebben aangericht. Het zou een schoon
[16] onderwerp voor een belangrijken roman kunnen zijn: *Nera, of de laatste*
[17] *der Zeemeerminnen*. De familiehaat tusschen het geslacht der Natuuron-
[18] derzoekers en dat der geheimzinnige Zeebewoonsters kon er treffend in
[19] geschetst worden. En wat zijn wij op een aantal punten beter dan onze vade-
[20] ren onderricht! De padden zijn niet vergiftig, en hebben geen diamant in het
[21] voorhoofd (het was anders eene schoone allegorie, eene moreele waarheid);
[22] de walvisch is geen visch, en Jona heeft in een haai gezeten; de ooievaars
[23] dragen hunne zwakke ouders niet, als Aeneas, op den rug; de olifanten gelij-
[24] ken meer op menschen dan de apen; men moet niet gelooven, dat de jakhal-
[25] zen de prooi voor den leeuw opsporen; - dit alles hebben die heeren ons
[26] geleerd, en voor al de schoone wonderdieren, die zij ons hebben weggeno-
[27] men, gooien zij ons eenige ellendige verdroogde Mammouthen en Ichthyo-
[28] sauri en Mastodonten naar het hoofd, waarvan wij àlles gelooven moeten
[29] wat zij ons verkiezen te vertellen. Ik betwist het nut dier wetenschappen
[30] niet. Maar maken ze ons hart niet koud? De schoone natuur blijft nauwe-
[31] lijks schoone natuur, als men haar zoo koelbloedig geclassificeerd en ge-
[32] anatomiseerd heeft. Sla ze op, die boeken der natuurlijke historie, met
[33] hunne klassen, orden, familiën, geslachten, soorten, met hunne natuurlijke
[34] en kunstmatige stelsels, hoe dikwijls zult gij er te vergeefs naar een vroom en
[35] hartelijk woord van bewondering en verrukking zoeken. Waarlijk, men
[36] heeft de wonderdoende natuur te veel ontcijferd, te veel met passers, ont-
[37] leedmessen, tabellen en vergrootglazen nageloopen.

[38] Göthe (of een ander, maar ik meen, dat het Göthe was) sprak uit mijn
[39] hart, toen hij mikroscopen en vergrootglazen met zijn banvloek trof. Ons
[40] oog, dacht Göthe, of die andere, ons oog en ons schoonheids-gevoel zijn
[41] slechts ingericht en geschikt om de schoonheid dier wereld te begrijpen, die

aant.

[1] onder het bereik onzer zinnen valt. Daarom moeten wij onszelven het
[2] onrecht niet doen, ons in eene wereld te begeven, waar wij geen zin, geen
[3] medegevoel voor hebben, die ons, aan andere afmetingen gewend en voor
[4] andere vormen ingericht, leelijk moet voorkomen. En inderdaad, daar is
[5] voor mijn gemoed iets ondankbaars, iets onbescheidens in, in het bezit der
[6] groote aarde, nog datgene te vervolgen, wat buiten onze heerschappij ligt;
[7] eene nieuwsgierigheid, die wij dan ook gewoonlijk met walging, afschuw of
[8] ontzetting boeten. Of gevoeldet gij niet een akelig mengsel dezer drie ge-
[9] waarwordingen, toen de oxygeen-mikroscoop u de verschrikkingen van een
[10] droppel water vertoonde en sidderen deed voor de afgrijselijke gedrochten,
[11] die er zich in bewogen? Voor mij, het geluk van des morgens met een blij
[12] gelaat mijn lampet aan te grijpen en het heldere frissche water op mijne han-
[13] den te gieten, heeft veel van zijne bekoorlijkheid verloren, sedert ik het klare
[14] vocht als het voermiddel dier afschuwelijkheden heb leeren aanschouwen;
[15] sedert ik niet kan nalaten aan die monsters te denken met schorpioen-staar-
[16] ten en meer dan griffioen-klauwen gewapend, die er elkander in bestrij-
[17] den.[1] Lieve medemenschen! welke is uwe gewaarwording, als gij bedenkt,
[18] dat gij bij iederen tred duizend moorden begaat, bij iederen zucht duizend
[19] heirlegers verplaatst, met iedere ademhaling gansche benden inademt; dat
[20] de kus der min er duizenden verplettert; ja wat meer is, dat gij in iedere porie
[21] uwer huid eene gastvrijheid uitoefent, waarbij die van Hatem, wiens tent
[22] honderd poorten had, niets is? Ik voor mij wenschte niet te weten, dat ik zoo
[23] overgoedertieren ben. Waarlijk, vrienden! dat alleven is niet uit te houden.
[24] Bedenkt het toch! Misschien heeft er op dit oogenblik een tornooi plaats in
[25] de hoeken van uw mond of een veldslag op den zoom van uw oor. Misschien
[26] mejuffrouw! viert het uitschot der oneindig kleinen een bacchanaal op uw
[27] smetteloozen hals; misschien hooggeleerde! gaat er een rei van dartele ijdel-
[28] tuitjes ten dans in de plooien van uw kin! - Ba! het is afschuwelijk! Hoe dit
[29] gebroed afgeschud? Hoe dit krioelend heelal ontloopen? Helaas! aantrek-
[30] kingskracht en middelpunt-schuwende kracht - de onverbiddelijke weten-
[31] schap zegt het -beletten het u. Zalige tijd, toen gij het niet wist! Toen kondt
[32] gij in uwe gedachten schoon, zuiver, *alleen* zijn. Maar gij hebt van den
[33] Boom der Kennis gegeten, en zijt uzelven een afschuw geworden. Ik voor
[34] mij geloof dan maar liever aan de ‘Edammer Seemaremin’!

[35] Ziedaar voor de natuur. Hoe ging het met de geschiedenis? Ook dáár

1 Sedert men begonnen heeft de insecten-wereld te beschaven, waarvan de heer Bertolotto met zijn ‘Industrielles’ een verheven voorbeeld gegeven heeft, is er ten minsten een lichtstraal van troost gekomen. En wanneer de Maatschappij tot Zedelijke Verbetering en het Matigheids-genootschap der Infusoria zullen zijn opgericht, is het te verwachten, dat de oxygeen-mikroscoop ons vreedzamer tooneelen zal kunnen aanbieden.

aant.

moest, tot in kleinigheden toe, de waarheid, de koude waarheid, hardnekkig vervolgd worden. Ik keur goed, dat nieuwe onderzoekingen aan een Sardanapalus recht laten wedervaren en veranderingen maken, niet minder gewichtig dan die van den *Médecin malgré lui*, als hij het hart van de linker- naar de rechterborst verplaatste - maar, bij voorbeeld! De ton van Diogenes is een klein hutje geworden; alsof de grootste ton niet ruim zoo aardig was als het kleinste hutje ter wereld. Van de wolvin, die Romulus en Remus zoogde, is een gemeen vrouwspersoon gemaakt. David was zoo klein niet, en Goliat niet zoo heel groot. Men bedoelt het Hebreeuwsche, als men van Erasmus zegt, dat hij twaalf jaren oud was, eer hij het A.B.C. machtig was; de pannekoeken die czaar Peter te Zaandam at, waren zoo'n gemeen gebak niet, en zijn scheepstimmeren was juist niet veel. En dan al die steden, gesticht door mannen, die nooit op die plek zullen geweest zijn, en al die mooie gezegden, die zoo mooi niet waren en waar iets anders mede bedoeld was; en dan die heerlijke gezangen, welke geen dichter gehad hebben; en dan die bekrompenheid om getallen te rectificeeren! Leonidas verdedigde Thermopylae wel met slechts driehonderd Spartanen, maar daar waren nog andere honderden bij, dat geen Spartanen waren; in plaats dat St. Ursula met elf duizend maagden den marteldood onderging, onderging zij dien met geene elf duizend maagden; wat en hoeveel waren het dan? - En dan dat uitlachen als wij medelijden hebben, b.v. met Tasso en Petrarca, door te zeggen, de een had het zoo hard niet te Ferrara, en de andere *was* niet zoo heel verliefd! - Zie, indien een geestig schrijver gezegd heeft, dat de historie niets anders is dan eene fabel, waaromtrent men overeenkomt, waarom zijn er dan zoo vele spelbrekers, die ons met een hatelijken glimlach overal iets ontnemen, iets veranderen, iets verbroddelen? - Ik geloof dat dit alles nuttig is, - maar ik zou er bij kunnen schreien. - Eilieve! geef mij dat kleine boekjen eens aan! dáár, van den rand dier canapé. Ik dank u. ‘Daer was eens een Koning en eene Koningin...’

Nog iets. Weet ge wat mij verbaast? Dit: dat, terwijl onze tijd er zoo op uit is, om alle vorige geschiedschrijvers en overleveraars beschaamd te zetten voor het minste krulletje dat zij te veel of te scheef gemaakt hebben, diezelfde eeuw alles in het werk stelt om hetgeen onder hare oogen gebeurt zooveel mogelijk opgesierd en mooigemaakt tot de nakomelingschap te brengen. Wij, die op al wat nu geschiedt medailles slaan, op alles oden maken, al het tegenwoordige ten breedsten uitmeten en zoo pittoresk mogelijk voorstellen; wij, die in de bewondering van ons-zelven schrijven en zingen en alles als in het vuurwerk onzer opgewondenheid zetten; wij, die aan alles wat het onze is eene romaneske, eene ridderlijke tint geven; - wij nemen de goede voorgeslachten zoo ernstig te biecht en vallen hun zoo

aant.

[1] hard, omdat zij hier en daar de Helden en de Wijzen wat in het *Held- en*
[2] *Wijze-zijn* geholpen hebben, omdat zij hier en daar een lichtje, een bloem-
[3] pje, een pareltje, een gordijntje hebben aangebracht!... Het is onbillijk.

[4] ‘Daer was eens een Koning en eene Koningin, die so bedroeft waren,’
[5] enz.

[7] 1837

aant. Het water

[5] Neen, ik kom van mijn denkbeeld terug dat er, in spijt van Newton en Her-
[6] schel, eene verandering in ons wereldstelsel zou hebben plaats gehad. Mijn
[7] barbier had er mij bijna toe overgehaald. ‘Die komeet van Halley,’ had hij
[8] wel tienmaal gezegd, ‘is niet pluis geweest!’ - en toen nu de winters weg-
[9] bleven, en het in Italië kouder was dan bij ons; toen de Meimaanden Novem-
[10] berweer meebrachten; toen ik zaterdags vóór Paschen (en het was een late
[11] Paschen, van 't jaar) over den straatweg narde, en op oudejaarsmorgen
[12] laatstleden drie bloeiende viooltjes plukte - toen begon ik in den man met
[13] den langen blauwen jas en de zilveren oorringetjes, die altijd iets te scheren
[14] en altijd iets te praten weet, geloof te stellen, en ik zei met hem: ‘Die komeet
[15] van Halley zal het hem gedaan hebben.’

[16] Maar nu schijnen alle dingen weer op den ouden voet te zijn en, indien
[17] het al waarschijnlijk is dat wij een uitstap hebben gemaakt, het is zeker dat
[18] wij weer zijn teruggebracht, dat wij weer tehuis zijn. Het is weer winter in
[19] Januari. Mijn grootmoeder was trotsch op den winter van Vijfënnegentig,
[20] ‘toen er nog zoo geen kachels waren’, en ik verhef mij op de koude van
[21] Drieëntwintig, toen er van de veertig jongens maar zeven school kwamen,
[22] van welke ik er één was, wien de lofspraak, die het mij van den meester
[23] bezorgde, op een bevroren neus te staan kwam; om niet te spreken van een
[24] ‘kaartje van vlijt’, dat mij ontging, omdat mijne handen veel te rood en veel
[25] te koud waren om een mooi middelmaat schrift te schrijven, op en tusschen
[26] de lijn, met zuivere ophalen, en zonder aandikken. Helaas! ik heb het in het
[27] schrijven nooit heel ver gebracht; daarom laat ik nu ook maar drukken.

[28] Ik mag wel een wintergezichtje. Alle landschapschilders beginnen met
[29] wintergezichtjes, waaruit ik opmaak dat een wintergezichtje gemakkelijk
[30] en eenvoudig is. Er ligt in die soberheid der natuur in de koude maanden iets
[31] aantrekkelijks, iets plechtigs, iets kalm verhevens. Indien deze bevroren rui-
[32] ten het maar wat beter wilden gedoogen, hoe zou ik het vergezicht genieten!
[33] Waarlijk, het is schoon! Een heldere, blauwe lucht, geheel klaarheid, als
[34] wilde de zon met licht vergoeden wat zij aan warmte onthoudt. Een heer-
[35] lijke noordsche dag;

‘Een telg der zon in sneeuwkleedij’.

[39] Maar de sneeuw is nog weinig. Hoe liefelijk rust dat weinige op de immer-
[40] groene dennetoppen! Al de andere boomen hebben het afgeschud; maar
[41] ook de lange, lange beukenlaan met hare onafzienbare reeks grauwe takken

aant.

[1] heeft iets indrukmakends. En het verre verschiet: hoe duidelijk is het; hoe
[2] scherp teekent zich dat rieten dak tegen den azuren hemel!... Maar daar is
[3] iets, dat voor mijn gemoed al de schoonheid van dit wintertooneel bederft;
[4] het is... Moet ik het zeggen? Het is - het ijs!

[5] Een heldere, frissche, noordsche dag doet een mannelijk bewustzijn van
[6] kracht, een besef van gezondheid ontstaan. De koude geeft een edelen
[7] moed; zij sterkt de ziel gelijk de spieren. Men weet ook wel, wat mannen en
[8] wat beginselen het Noorden heeft voortgebracht; welke gezonde, reine, zui-
[9] vere en heldere denkbeelden er van het frissche Noorden zijn uitgegaan;
[10] welke edele krachten het forsche Noorden heeft ontwikkeld; welke reuzen,
[11] gewoon de sneeuwvlok in den baard te voelen en den hagelsteen te hooren
[12] kletteren op het harnas, met

‘daden in de vuisten’,

[16] uit het geharde Noorden zijn opgetreden. En daarom: ik acht, ik eer de
[17] koude, den zuiveren, gezonden wind, de blanke, smettelooze sneeuw; -
[18] maar het ijs - o, vergun mij het ijs te haten!

[19] De koude maakt de beweging noodzakelijk, de luiheid onmogelijk, of
[20] het moest de luiheid van het bed wezen. Alle inspanning, alle vlijt, iedere
[21] vermoeienis wordt met het zaligste beloond, dat men in den winter genieten
[22] kan: warm te worden. En dan de haard! die dierbare haard! O gij, middel-
[23] punt aller wintergenoeglijkheden! Vurig voorwerp der vurige liefde van
[24] huismenschen en huisdieren! Onderpand en outer der huiselijkheid zelve!
[25] hoeveel verliest gij van uwe bekoorlijkheden, van uwe waarde en van uw
[26] gezag, in die laffe, wakke, flauwhartige, waterzuchtige winters! Men ver-
[27] achteloost, men vergeet, men spreekt kwaad van u. Tweemaal in de week
[28] wil de schoorsteen niet trekken; zesmaal in de veertien dagen is het hout te
[29] vochtig om te branden; dagelijks zijt gij als een twistappel in de huisgezin-
[30] nen, als de een u te warm, de ander niet warm genoeg aangestookt acht.
[31] Maar *nu*, gij wordt, van een noodzakelijk kwaad, een onbeschrijfbaar
[32] geluk, van eene gedoogde dienstbode, een gevierde prinses! Men moedigt u
[33] aan, men prijst, men verheft, men bewondert u: gij wordt aangebeden! Uren
[34] kan men u zitten aanstaren! Gij zijt het ideaal van winterheil! Gewis, voor
[35] de lustige vlammen gezeten, met het boek van een lievelingsschrijver in de
[36] hand en het vooruitzicht van een krachtigen wintermaaltijd des middags, of
[37] van opwekkelijke punch des avonds, nu en dan een blik te slaan op het
[38] bevrozen tooneel, dat buiten is, de helderheid van hemel, aarde en haard te
[39] genieten, het flikkeren van de witte sneeuw met dat der gele en oranje vlam-
[40] men te vergelijken... het is zalig - Maar het ijs, het ijs!... Waarom ijs? -

[41] Ja, het ijs is voor mij een voorwerp van afschuw. Het moest winter kun-

aant.

nen zijn zonder ijs. Ik bemin den winter, - ik gevoel, dat ik den winter noodig heb; ik zie veel minder tegen het korten der dagen dan tegen onze natte schrale voorjaren op - maar noch het glas water, dat ik elken avond op mijne nachttafel gereed zet, moest stollen, noch de lieve breede vijver, waar ik hier het uitzicht op heb - mijn mikrokosmos, noch mijn makrokosmos - moest bevriezen! En waarom niet? Ach, gij zoudt de vraag niet doen, zoo gij wist, hoe dierbaar mij het water is, het heldere, levende water! welke aandoeningen het in mij opwekt, welke gedachten het mij toespiegelt, - hoe teeder ik het bemin.

Cooper verhaalt van een zeeman, die niet inzag, waartoe er éénig land op de wereld noodig was, dan effentjes een klein eiland, en dan ook nog maar, om den wil van het zoete water. Zoo verre gaat mijn hartstocht niet. Het is het vasteland, dat mij het water te meer doet waardeeren; maar ik bemin het dan ook met een gloed, die aller zeeën en stroomen tezamengedreven vocht niet in staat zou wezen te blusschen.

Zie, daar stort zich de schuimende waterval met daverend geweld uit de hoogte neder in de diepte. Het is een prachtig gezicht, een majestueus geruisch. De zeven kleuren des lichts worden gescheiden; de lucht dreunt; en de wind voert het witte, vlokkige schuim wijd en zijd mede. De harde rots siddert, en geheele brokken worden afgescheurd; de pasgeboren stroom voert ze mede als lichte vederen, en ploft ze neder in de diepte, waar alleen hij ze kan oplichten. Water! gij zijt de sterkste, de krachtigste, de edelste der vier hoofdstoffen! De Aarde is stom, dood en roerloos; maar uwe stem is als de donder, uwe spraak heeft allerlei geluid; gij leeft, gij zijt als bezield; gij beweegt u naar alle kanten als eene kronkelende slang, als eene bevallige schoone, als een onstuimig ros, dat struikelblok acht noch slagboom ontziet! Onzichtbaar is de Lucht; maar gij blinkt als een edel metaal, met maagdelijk smettelooze reinheid! Uwe veerkrachtige oppervlakte werpt de vermogende stralen der zon terug, en doet het trillend geluid huppelen naar uwe maat! Het Vuur is afhankelijk van voedsel en lucht; maar gij zijt vrij en u-zelf genoegzaam, ja, gij vernietigt zelfs het vuur, waar het (te vroeg!) naar de oppermacht staat over al de elementen! Schiet heen, koninklijke bergstroom! schiet heen en heersch, vervul de dalen, splijt de heuvelen, spot met den trots en het zelfvertrouwen der vaste stof! Richt uwen weg werwaarts gij wilt! Zwel schuimende, verbreed u bruisende! Word gevreesd en geëerd! En leg u dan ter ruste in den schoot des breeden oceaans; hij alleen is uwer, gij zijt zijner waardig! Gij beiden zult leven tot ‘de hemelen met een geruisch zijn voorbijgegaan en alle hoofdstoffen branden zullen en vergaan’.

Gegroet, gegroet, gij frissche stroomen en heldere rivieren! Gij dooradert de aarde, gelijk het bloed de leden doorvloeit van de kinderen der menschen! Wee, wee het oord, dat gij veracht! Dáár is woestijn, verschrikking

aant.

en hongersnood! Gezegend de landen, door u gezuiverd, gevoed, verrijkt, gesierd en gelukkig gemaakt! Wel moogt gij den hemel weerkaatsen, en de wonderen des hemels weerspiegelen, gij weldadigen! Wel mogen de zaden der liefelijkste bloemen nedervallen aan uw oevers, de weelderigste takken der schoonste boomen hun lommer over u uitbreiden, de geurigste kruiden van wederszijden u toewalmen! Geen olmekruin toch spiegelt zich in uwe helderheid en geene lelie buigt zich met liefde naar uwe frissche rimpeling, of zij groeien en bloeien door u! De wijnbergen aan uwe zoomen voeden uit u de verkwikkende trossen, en de goudgele oogst bootst het gedruisch uwer golven niet na, dan als een hulde, U toegebracht! Gij doorwandelt de aarde goeddoende en waar gij de oorden in liefde omhelst, daar baren zij welvaart en vruchtbaarheid, schoone dochteren, op hare beurt moeders van vrede en geluk!

Aan dezen oever lust het mij te toeven en het heerlijk tooneel te genieten. Met hoe sierlijk een bocht beweegt zich de blauwe rivier over hare zachte bedding en besproeit de groene zoomen, frisch en vroolijk door hare bevochtiging. De zon giet er haar licht over uit; maar het is of zij hare stralen slechts even indoopt, en dan schuchter terugtrekt, met een tinteling als van vuurvonken en diamant. De lage wilg met zijn hollen knokigen stam; de slanke popel, wuivende van het zachte koeltje; het hooge en dichte riet, de scherpe blaren en de zwarte pluimen schuddende; het kleine boerenhuis, waaruit het blauwe rookwolkje geestig en langzaam opstijgt, en in de lucht vervloeit; de roodbonte koe, tot de knieën in het water, een koel bad nemende op gindsche zandplaat, - het wordt alles getrouw verdubbeld door het klare vocht, en zijn dun vernis doet ieder voorwerp schooner glanzen. Kunt gij den lust weerstaan met mij in dit bootje te stappen? - Reik mij de hand, en ik zal u midden in dit bekoorlijk tooneel brengen. Een oogenblik zal het geplas der riemen de liefelijke stilte afbreken, een oogenblik de effenheid gestoord worden, en dan zullen wij ons op den stroom laten drijven. O wellust! te drijven, te vlotten, zich te laten gaan! losser van het stof der aarde, als een golf onder de golven, zich over te geven aan den vriendelijken Geest der wateren, wiens onzichtbare hand u voortstuwt over zijn gebied. Zie, nu is het hemel boven en onder en rondom u, en gij gevoelt u zelven het gelukkig middelpunt eener sfeer van schoonheid en weelde. Dat gij uwe luite bij u haddet. De zachte melodie is het liefelijkst op het water. De malsche noten vallen er op neder als dons; en zacht, als de boezem eener vrouw, heft het water ze op; en verzoet, maar versterkt, als verkwikte hem die aanraking! zweeft de toon van rimpel tot rimpel, van golf tot golf, en vervult beide de oevers met den wellust des geluids. Waarlijk, het water is bezinnen tuigd, is gevoelig; het bemint al het schoone: het welluidend toongeruisch, de zachte kleurschakeering, den zoeten geur. Ik zou den riem niet met

aant.

[1] woestheid kunnen bewegen, noch onnoodig rumoer maken in een element,
[2] zoo aandoenlijk, zoo teeder. Ja, het edele water, het doet de aarde leven; het
[3] verheugt ieder landschap, het is het schoonste sieraad aan het weelderig
[4] kleed der aardsche schepping!

[5] Maar des avonds, als zich de breede schaduwen nedervlijen aan uwen
[6] boezem; als de maan haar troostend licht doet trillen op uwe effenheid en al
[7] de sterren in u haren glans verdubbelen, dan, heerlijke vloed! is er eene stem,
[8] die opstijgt uit uwe bedding, en roerend en verlokkend spreekt tot mijne
[9] ziel! Dan is het geluk, op den alleruitersten rand des oevers te staan, mij
[10] overgevende aan zoet en weemoedig gepeins. En telkens als het windje zich
[11] verheft en in den stroom een stroomender plekje vormt, is het alsof de lok-
[12] stem inniger en verleidender wordt. En het oog volgt uwe oppervlakte, tot
[13] waar zij met de geheimzinnige schemering ineensmelt, en duizende gedach-
[14] ten, duizende herinneringen golven af en aan met uwe rimpeling. Het is een
[15] wellust.

[16] Zoo stond ik menigen schoonen zomeravond aan uwen rand, liefste
[17] aller vijvers! gij weet, of ik u liefheb. Thans! - (helaas! ik schrijf dit alles bij
[18] een groot kolenvuur!) - thans zie ik treurig naar u uit! - Gij zijt een ijs-
[19] klomp; gij zijt verstijfd, roerloos, dood. Voor weinige dagen zag ik de bleeke
[20] winterzon nog schijnen op uwe golving, en de groene dennen ter linker-, de
[21] lommerlooze groepen van acacia's en beuken ter rechterzijde in uwen spie-
[22] gel weerkaatst; en met welgevallen rustte mijn oog op het zonnige plekje,
[23] dat hoenders en duiven plachten uit te kiezen om zich te verkwikken aan uw
[24] vocht. Helaas! wat is er van u geworden? Wat anders zijt ge nu dan

‘'t Misvormde lijk van 't uitgebloeide Schoon’?

[28] Wat is het harde, gevoellooze ijs? Stof, koude, ziellooze stof, als de logge
[29] aarde. Shakespeare noemde het water *valsch*, maar hij lasterde; het water is
[30] zoo oprecht als doorschijnend; het vleit niemand met de onmogelijkheid
[31] van gevaar, die het waagt zijn heiligdom in te gaan; het is het ijs, dat valsch
[32] en verraderlijk is. - Het ijs! O, het is dubbelhartig, het is een bastaard, het is;
[33] om het met een woord te noemen, dat ik aan een onzer beroemdste hoogle-
[34] raren verschuldigd ben, en dat een verschrikkelijk vonnis van veroordeeling
[35] uitspreekt; het ijs is *hybridisch*! - Ik wenschte dit zelfde wintertooneel te
[36] zien, maar zonder dat ellendige deksel op hetgeen de natuur schoonst en
[37] vriendelijkst en bezieldst heeft. Doch werwaarts ik mijne oogen wende, ner-
[38] gens ontdekken zij het voorwerp mijner liefde; het ligt onder deze dikke, nij-
[39] dige, blauwe zerk begraven, en ijdele slaven van het vermaak dartelen over
[40] dat graf!

[41] Neen, gevoellooze, onvermurwbare korst, beeld van onverschilligheid

aant.

[1] en koude wreedheid! neen, ellendig namaaksel van glas! mijn voet zal u niet
[2] betreden! Ik zal niet, als een lichtzinnige dwaas, mijne zolen met ijzer
[3] schoeien om u te vereeren, en de rustplaats te ontwijden van mijn dierbare!
[4] Lig dáár, en mest u met het kostbare bloed der aarde! Maar wee u, huiche-
[5] laar! die uit valsche schaamte uwe afkomst verloochent en voor uw minde-
[6] ren door wilt gaan! Roem vrij op uwe sterkte, op uw geweld! De boeien zul-
[7] len verbroken worden. Ik zeg u, het zal dooien! In den lieven lentewind zal
[8] het triomflied der vrijheid weerklinken; en de schoone dochter der natuur
[9] zal haren kerker uitbreken, en opnieuw schitteren voor het aangezicht der
[10] zonne!

[11] En laat ons nu nog eens stoken.

[13] *Buiten*, 9 Jan. 1838

aant. Begraven

[5] Mijne vrienden! men zal ons allen begraven.

[6] Ziet er uw lichaam op aan: gezond, sterk, vlug, gehoorzaam aan uwen
[7] wil, gevoed, gevierd, gekleed, opgeschikt! Er zal een tijd komen, dat het
[8] daar nederligt - nederligt op een bed, hoop ik! - zielloos, koud, stijf, in een
[9] enkele doodswa gehuld, onder een lang wit laken - als een steen. Het is nu
[10] nog het uwe; het zal dan het uwe niet meer zijn. Gij zijt dan niet meer een
[11] persoon, maar een ding. Men staat er bij, liefde en genegenheid staan er bij,
[12] en zoo zij niet dan weenende het kunnen gadeslaan, niet dan weenende er
[13] van kunnen scheiden, zij schamen zich bijna zoo veel gevoeligheid, zooveel
[14] eer te bewijzen aan een onding, dat reden en godsdienst haar leeren gering-
[15] schatten. Maar neen! zij schamen zich niet - de menschelijkheid zou er
[16] tegen opkomen; de liefde ziet hem, dien zij heeft liefgehad, nog in zijn lijk;
[17] beminnelijke liefde! - Men strekt u eerbaar en voorzichtig uit. Zoo men u
[18] aanraakt, om te voelen of gij reeds koud, en hoe koud! gij zijt, men doet het
[19] met eene zachtheid alsof gij sliept, alsof men schroomde u wakker te
[20] maken! Men spreekt niet dan fluisterende in de sterfkamer. O! voor wie u
[21] teeder beminde, is het eene behoefte het doove lijk nog eens bij *uwen* naam
[22] te noemen. Zachtkens en met eerbied vlijt men u in uw laatste verblijf neder.
[23] Statig voert men u ten grave. Met ongedekten hoofde ziet men de kist neder-
[24] dalen. Met plechtigen ernst wordt de schop aarde er op geworpen. Dàn
[25] eerst heeft men met dat doode lichaam gedaan. - Maar neen! wellicht
[26] schrijven achting of liefde een kort woord op uwe zerk, of planten zij eene
[27] vriendelijke bloem op uwe zode, en komen van tijd tot tijd weder, om te zien
[28] waar men u gelegd heeft en uwer te gedenken op de plaats, waar gij niet zijt,
[29] doch waar datgene rust wat men het langst van u behield; waar de mensche-
[30] lijkheid van u afscheid nam.

[31] Ik weet wel, dat het tot de *verstandigheden* onzer dagen behoort, dit
[32] alles bekrompen, belachelijk en onnoodig te vinden. Men heeft zoo veel
[33] boeken gelezen! Ik weet wel, dat het eenen sterken geest bewijst, wanneer
[34] men den heldenmoed heeft van te zeggen: ‘Het is mij om het even wat er na
[35] mijn dood met mijn lichaam gebeurt, ik zal er niets van voelen; om het even
[36] waar het liggen zal, ik zal er niettemin dood om zijn; het kan alleen voor de
[37] mijnen van belang wezen, dat mij eene eerlijke begrafenis ten deele valt;
[38] maar, wat raakt dat mij?’ -Ik weet, dat men den Engelschman bewondert,
[39] die wilde dat er, ten algemeenen nutte, knoopen van zijn gebeente en snaren
[40] van zijne ingewanden zouden gedraaid worden - maar ik gruw er van. Ik
[41] weet, dat het vrijzinnig beginsel in dezen zoo sterk is dat het reeds op onze

aant.

[1] publieke inrichtingen gewerkt heeft, en de zaak der dooden ‘minder om-
[2] slachtig’ is gemaakt; - ik begrijp, dat hiermee het vrij algemeen nalaten van
[3] den rouw in verband staat, en dat men zijn manlijkheid toont door te zeg-
[4] gen: ‘Ik wil niet dat het zich iemand aantrekke als ik sterf;’ - maar ik
[5] beklaag de menschen die zoo heel wijs zijn en zichzelven zoo menig zoete
[6] gedachte onmogelijk maken; wier gansche leven, door eigen schuld, een
[7] gedurige worstelstrijd is tusschen hoofd en hart; en ik spreek mijn ‘wee!’ uit
[8] tegen die groote mannen, die de wereld zoo hebben gemaakt. Maar de eer-
[9] ste schuld ligt toch bij hen, door wie al die wijsheid is uitgelokt; bij hen, die
[10] de zaak des gevoels zóó ver trokken, dat het verstand boos werd. Toen wij
[11] lang op eens anders kerkhof, waarmee wij niets hadden te maken, geweend
[12] hadden, en naar sterren en wormen en welkende bloempjes gekeken, toen
[13] kwamen de tegenvoeters en de afbrekers, de spotters en de prozaïsten, en
[14] dreven de andere mode door; de worm werd doodgetrapt, de seraf naar huis
[15] gestuurd; de zerken werden voor afbraak verkocht; de lange witte zakdoe-
[16] ken werden gemeen; men zag nauwelijks om naar zijn eigen dooden; en
[17] daar hadden wij A+B=C. De thermometer daalde van Bloedwarmte tot
[18] Vorst. Het sneeuwde groote ideeën. Het was een frissche, maar op den duur
[19] onaangename koude.

[20] Wat nu die groote ideeën aangaat, ik laat nog gelden, dat groote man-
[21] nen ze uitspreken. Byron mocht, onafhankelijke genie die hij was, en na al
[22] wat hij ondervonden had, nog eens zeggen:

‘Ik wil niet dat mijn stervensmaar
Een enkel uur van vreugd bederf,
Noch eisch dat vriendschap, als ik sterf,
Zal siddren bij mijn baar’;

[29] schoon ik liever zijn zachtzinnige coupletten, beginnende ‘O, weggerukte in
[30] schoonheids bloei’, leze. - Maar dat ieder schoolmeester en schooljongen
[31] zich tot eene dergelijke grootheid van ziel wil opheffen - zie, dat is wat
[32] forsch, dat vind ik belachelijk en ongelukkig tegelijk! En als men de leer der
[33] onsterfelijkheid, als men de goddelijke Openbaring durft misbruiken, om
[34] mij te bewijzen dat mijn menschelijk gevoel dwaas of schuldig is, dan
[35] beklaag ik hen diep, die de vriendelijke leer van 't Evangelie zoo weinig ver-
[36] staan.

[37] Neen, het is onnatuurlijk onverschillig te zijn, of ons stoffelijk bekleed-
[38] sel met eerbied, met belangstelling, met liefde zal behandeld worden, of
[39] niet; of het in bekenden en den levende dierbaren grond zal rusten, dan in
[40] verre landen of diepe zeeën zal vernietigd worden. Gij zult het niet gevoelen,
[41] zegt gij, met een kalmen glimlach. - Zoo? Gaat u bij uw leven *niets* aan van

aant.

[1] hetgeen na uwen dood geschieden zal? Is het denkbeeld te leven in de
[2] gedachtenis der uwen u reeds nu geheel onverschillig? Laat de hoop op den
[3] lof der nakomelingschap, waarvan gij niets hooren, niets ondervinden zult,
[4] u geheel koud? Of is zij veeleer een sterke prikkel voor uwen ijver, een troost
[5] (de éénige) bij de onaangenaamheden die de weg des roems u opwerpt, bij
[6] de ondankbaarheid des tijdgenoots? Of, zoo gij u dáár over heen gezet hebt
[7] - eilieve! zeg mij eens oprecht: verheugt het u wel eens te denken, dat uwe
[8] beeltenis in handen zal komen van dien uwer vrienden, dien gij het liefst
[9] hadt; dat, na uw dood, de ring, dien gij daar aan uwen vinger draagt, zal
[10] overgaan aan die welbeminde hand die hem dragen zal tot dat zij verstijft?
[11] dat uw zoon in uw huis zal wonen, in uwen armstoel zitten? dat uwe familie
[12] u zal zegenen om de liefderijke, de edelmoedige wijze, waarmee gij over het
[13] uwe hebt beschikt? - Verhard uw gemoed eerst tegen al deze aandoeningen,
[14] en zeg dan, dat bij den dood alle gemeenschap tusschen u en uwe naasten
[15] ophoudt, en dat het u om het even is, hoe zij bij uwe sponde staan, wáár zij
[16] uw lijk begraven zullen!

[17] Mij is het eene aangename gedachte - en mij dunkt, zij zal mijn sterfbed
[18] zachter spreiden - te mogen hopen, dat een vriendelijke, een lieve hand mij
[19] de oogen zal sluiten en mijn hoofd goed leggen; dat menige treurende
[20] gedaante in de eerste dagen dat sterfbed zal naderen, ‘om hem nog eens te
[21] zien’; dat menig sidderende hand mijne koude vingeren zal opvatten, om ze
[22] mistroostig weer te laten vallen; dat menig weenend oog met moeite
[23] afscheid zal nemen, ook van dit nietsbeteekenend overschot; en dat men mij
[24] met ernst en plechtigheid uitgeleide zal doen naar eene rustplaats, mij dier-
[25] baar, als de rustplaats van dierbaren. - Ja ook dat! ik gevoel het, ook dat zal
[26] mij een troost zijn, te weten dat, uit *wier* armen mij de dood ook scheure, ik
[27] tot dezulken ga, die ik zal hebben beweend, - dat één zelfde graf hen en mij,
[28] en eenmaal hen die mij treurende overleven moesten, zal besluiten; dat wij
[29] daar allen te zamen zullen rusten... O, het is niets, het is niets! ik weet dat
[30] het niets is; maar het is eene zoete gedachte, - en ik bid de verstandigen der
[31] aarde, mij niet uit te lachen, maar mij te benijden.

[34] Men weet op wat wijze de gewoonte van in het heiligdom te begraven in de
[35] wereld is gekomen. Eerst bouwde men de kerken op de graven, daarna
[36] bracht men de graven in de kerken. Waar de asch der martelaren rustte,
[37] wier bloed het cement der kerk is, daar richtte de eerbiedige dankbaarheid
[38] der eerste christenen het bedehuis op, de beste eerzuil! Later bracht men
[39] vaak hun dierbaar gebeente uit het onaanzienlijk graf, waarin het ver-
[40] nachtte, naar de kerk over, en begroef het onder het outer. In hunne nabij-
[41] heid te rusten, was sinds lang de vrome wensch van menig stervende, en de

aant.

[1] eerste christenkeizer was de eerste die binnen den gewijden omtrek der door
[2] hem gebouwde kerk een graf begeerde. Het was een stoute wensch; maar hij
[3] vond alras navolging en voldoening. Opvolgers van den grooten bekeerde
[4] verboden het begraven in het heiligdom; doch de christenheid vond het
[5] denkbeeld te stichtelijk, de rust in Gods huis te benijdbaar, om ze op te
[6] geven! Het begraven in de kerken werd algemeen. Ieder belijder van den
[7] naam des Heilands sterkte zich onder de vermoeienissen en de lasten des
[8] levens met het denkbeeld, dat de Heer hem rust zou geven in Zijn Huis; en
[9] het scheen hem bemoedigend Zijne wederkomst aldaar af te wachten. Elke
[10] zerk van het plaveisel werd een grafsteen, en de gemeente vond het opbou-
[11] wend, het woord des levens te hooren, gezeten op de verblijven der sterfe-
[12] lijkheid; en over levenden en dooden welfden zich de gewijde bogen, waar-
[13] onder de leer verkondigd werd van hem ‘die de dooden levend maakt en
[14] roept de dingen die niet zijn alsof zij waren’. Onze grootouders vonden dit
[15] alles nog troostrijk. Met uitzondering van weinige, was een graf in de kerk
[16] hun een dierbare, een onschatbare bezitting. Geen bewijzen der schadelijk-
[17] heid van de dooden voor de levenden konden hen van hun stuk brengen. En
[18] toch dat moest niet zijn! Onze eeuw was rijp om het offer te brengen. Onze
[19] onverschilligheid maakte het misschien gemakkelijk. Maar zoo gij hier of
[20] dáár nog een ouderwetsch christen ontmoet, wien het grieft dat hij niet rus-
[21] ten zal in het graf zijner vaderen, in de schaduw van het heiligdom, waar hij
[22] en zij aanbaden - bespot hem niet, bid ik u! Broeders, het is een eerbied-
[23] waardige zwakheid.

[25] Maar wilt gij weten, wat *ik* bespottelijk, wat *ik* ergerlijk vind? Het zijn uwe
[26] wapenborden, uwe grafnaalden, uwe eerzuilen in de kerk; uwe lofverzen op
[27] stof en assche, onder het oog van God en in Zijn heilig huis op aarde,
[28] geschreven. Het zijn de tropeeën van dwazen trots, wereldsche ijdelheid,
[29] nietigen rijkdom, verwaande wetenschap, bloedigen oorlog, dáár te pronk
[30] gesteld, waar ootmoed en eerbiedigheid zich met gebukten hoofde voor het
[31] oog des Heeren stellen. Het is de hulde, vaak overdrevene, altijd dáár mis-
[32] plaatste hulde, in het huis ter eere Gods gesticht, toegebracht aan alle soort
[33] van verdiensten. Waarlijk, het is een vreemd, een (laat ik het zeggen!) bela-
[34] chelijk schouwspel, die bonte rij van allerlei deugden en gaven, in het heilig-
[35] dom geloofd, geprezen, en vergood. Het zijn de deugden en gaven van den
[36] krijg, der geleerdheid, van het kabinet, der kunst, der nijverheid, gehuldigd
[37] in de overblijfsels van menschen van allerlei neiging, allerlei gedrag, allerlei
[38] geloof en ongeloof. O! het belgt mij niet, dat de gemeente, aan wie het oor-
[39] deel niet toekomt, hun allen gelijkelijk een plaats ingeruimd heeft in hare
[40] kerk; maar dat zij er liggen als zondaren! - niet als groote mannen, niet met
[41] den titel van *naturae se superantis opera*, niet onder de uitgebreide vleuge-

aant.

len der faam, niet onder de brallende uitspraken van tijdgenooten en vereerders, maar in stille afwachting van het oordeel Desgenen, ‘die weet wat er in den mensch is!’ - Wilt gij de namen uwer groote mannen beitelen en vergulden, omlauweren en omstralen; wilt gij hun standbeelden oprichten, zuilen stichten; wilt gij hunne deugden voor de nakomelingschap vereeuwigen, de jeugd door hun doorluchtig voorbeeld en de eer die hun weervaart, prikkelen: naar de openbare plaatsen, naar de academiepleinen, naar de raadhuizen, naar de trappen der paleizen, naar de schouwburgen, naar de markten, met uwe vereering! Hier - is het heilige grond. Ontbindt uwe schoenzolen! Hier geene namen, geene lofspraken geüit, dan die den Hemel welgevallig zijn! Hier wordt alleen God en zijn Zoon geprezen, en in Hun naam geroemd. Wilt gij hier zuilen oprichten, doet het zoo vaak de Heer u uit groote benauwdheden redt, in groote gevaren behoedt: ‘Eben Haëzer; tot hiertoe heeft ons de Heer geholpen.’ Maar - hier geene menschvergoding! hier God alléén en het geloof!

Ik weet dat onze protestantsche leer het kerkgebouw niet als heilig doet beschouwen, maar ik weet ook, dat onze christelijke ootmoed ons, in zijn omtrek vooral, de praalzucht behoort te verbieden. Ik weet, dat onze strenge toepassing van het ‘God te aanbidden in geest en in waarheid!’ uit voorzichtigheid, in aanmerking nemende de menschelijke zwakheid, niet duldt dat wij voorstellingen van Christus en zijn daden op aarde in onze bedehuizen ophangen; maar veel minder voegen er die beelden, welke er de aandacht van Hem afleiden en bij eigen grootheid stil doen staan. Neen, niets, niets moest de éénheid van doel in het heiligdom breken; alles moest op God wijzen - alleen op God![1]

Maar ofschoon dit aloude misbruik (zoo als het in mijne oogen *is*) niet geheel met het begraven in de kerken heeft opgehouden, het is er toch aanmerkelijk door gefnuikt. Wij allen zullen onder den blooten hemel rusten, en wat men op ons graf moge schrijven of oprichten, het zal geen gemoedelijk kerkganger ergeren. Welnu, dat denkbeeld heeft ook veel schoons, veel zoets, veel zaligs: te rusten in een liefelijke streek, te midden der natuur, die wij bemind hebben, in een zacht graf, waar rondom het alles bloeit en groent,

1 Zoo moesten, dunkt mij, de kerken ook volstrekt niet vernederd worden tot verzamelingen van curiositeiten. Ik ken eene stad, anders uitmuntende door den prijs dien zij op het statige harer bedehuizen stelt, waar onder anderen, op een der muren van de hoofdkerk, de maat is aangewezen van een befaamden reus en van een niet minder vermaarden dwerg, die in of nabij die stad geleefd hebben. Evenmin moest men dulden dat men de heiligdommen tot eene soort van groote pakhuizen gebruikte, waar brandemmers en ladders aan de muren hingen. Over het geheel kon er meer orde en eenvoud en zindelijkheid en betamelijkheid heerschen. Een apostel heeft gezegd: ‘Laat alle dingen eerlijk en met orde geschieden.’

aant.

[1] waarover de zwoele winden waaien, waarover de heerlijke sterren van den
[2] nacht schijnen!

[3] Ik kan evenwel niet zeggen dat de hoog romaneske begraafplaatsen
[4] onzer dagen mij altijd evenzeer aanstaan.

[5] Vele zijn veel te zwierig, veel te bloeiend, veel te gekunsteld, veel te rijk,
[6] te overladen met dichterlijke zinnebeelden. De dood is arm, en heeft zijne
[7] eigene poëzie. Waar de natuur de begraafplaats schilderachtig maakt, is het
[8] wèl; waar de kunst het doet, verraadt het de menschelijke zucht om alles op
[9] te schikken te zeer. Het verschilt als een wilde bloem en een gevlochten
[10] krans. Niet bij iedere zerk moet een roos geplant zijn; niet over ieder graf
[11] een treurwilg weenen. Doch dáár staan zij geheel gereed, om op de dooden
[12] te wachten. Het zijn hier niet droefheid en liefde, die ze bij de rustplaats van
[13] het voorwerp harer vereering planten: het is het overleg van den aanlegger,
[14] die weet hoe het behoort, die ze elken doode als voorbestemt, en op liefde en
[15] achting vooruitloopt.

[16] Mij bevallen onze oude dorpskerkhoven nog altijd het best, en mis-
[17] schien te beter omdat zij zoo weinig van hoven hebben. - Onze oude dorps-
[18] kerkhoven; zonder een verwaande spreuk of een heiligen tekst, die in ieders
[19] hart vanzelf opkomt, op het hek; zonder kunstmatigen opschik, zonder
[20] weelde, zonder van buiten aangebrachte dichterlijkheid, waar de dooden-
[21] schaar een breeden kring om het huis Gods slaat, in welks omvang het ‘gij
[22] zijt stof!’ gepredikt wordt en welks toren ten hemel wijst, verkondigen zij
[23] dood en opstanding met meer waarheid, meer ernst, meer nadruk, meer
[24] onversierde welsprekendheid! Zij zijn *natuur*; geen *smaak*! Het hooge gras,
[25] de zonder opzet opschietende bloem, de eenvoudige gedenkteekenen; het
[26] armelijke van het geheel komt overeen met de gedachten, die mij dáár ver-
[27] vullen. Geene begrafenisplechtigheid werkt ook zóó zeer op mijn gemoed,
[28] als die, zooals ze bij ons op het platte land plaats heeft. Dan luidt de oude
[29] dorpsklok uit den toren, en de kleine optocht komt langzaam nader. Geene
[30] beambten, geen noodiger met een gewichtig gezicht; alleen de bloedverwan-
[31] ten, de vrienden, de buren. Geen ander rijtuig dan de wagen, die den overle-
[32] dene gediend heeft om voor zich en de zijnen het eerlijk onderhoud te win-
[33] nen, voert hem nu ten grave, en deze wordt getrokken door zijn geliefd
[34] paard, den deelgenoot van zijn arbeid. Met het gezicht in de groote zwarte
[35] huik verborgen, zitten de vrouwen op de kist zelve. Bij het graf spreekt de
[36] leeraar, aller vriend, een kort woord; de kist wordt neergelaten; de naaste
[37] betrekking werpt er de eerste aarde op; en den eerstvolgenden zondag gaat
[38] hij over dat graf ter kerke, waar hij woorden van troost hooren zal. Want in
[39] den kleinen kring eener landgemeente heeft men bevrediging voor elks
[40] behoefte.

[41] Uit dit alles ziet men wel, dat ik juist niet veel gevoel voor ceremoniële

aant.

begrafenissen, lange rouwslepen, *magna funera*! Het is dikwijls akelig zulk een mommespel te zien, met aangetrokken rouwkleedij en aangetrokken treurige gezichten. Maar het begraven van stadswege, zooals dat reeds hier en daar plaats heeft, is toch een koud denkbeeld. Neen, de buren, de buren moeten begraven; geene daartoe aangestelden die, als op hoog bevel, uwen dierbare, als ware hij publiek eigendom geworden, komen opeischen en weghalen, terwijl de gewoonte hun verbiedt eenige deelneming ook maar voor te doen. Maar zóó ver gaat de koelbloedigheid in sommige plaatsen, dat indien gij arm zijt en niet hebt om uwen vader, of uwe moeder, of uwe dierbare vrouw, of uw lief kind eene eerlijke begrafenis te geven, men u niet van de kosten ontheft, zonder op het rouwlaken met groote letteren het verwijt te schrijven: 'VAN DE ARMEN'. Dat is toch wat heel hard, en neemt de gansche weldaad terug!

Ik sprak met een woord van het rouwdragen; ik wilde te dezer gelegenheid mijne denkbeelden daaromtrent blootleggen. Ik weet wel dat men somtijds, uit aanmerking van de bekrompen omstandigheden waaronder men een groot gezin nalaat, de bepaling maakt dat niemand het zwarte kleed zal aantrekken. Maar waar deze, of eene andere nog geldiger reden niet bestaat, o mijne vrienden! maakt, bid ik u, die bepaling niet. Laat het nooit eene gril wezen, die gij denkt dat u fraai staat, nooit een gekozen partij worden, waar gij niet van wilt terugkomen. Gij weet niet, hoe gaarne men over dierbare betrekkingen rouwt; hoe zoet het is eenen geliefden doode voor het oog der wereld deze geringe hulde te brengen! Honderd vertoogen over de nietigheid der uitwendigheden, honderd bewijzen dat het rouwkleed *niets* bewijst, honderd voorbeelden van huichelaren die het ontwijdden, van lichtzinnigen wie het verveelde, nemen niets weg van het zacht weemoedig gevoel waarmee de hartelijk bedroefde het aantrekt! En o, ik weet, op den bodem uws gemoeds *is* die wensch, dat men uw dood niet onopgemerkt voorbijga, dat men het niet te veel zal achten iets voor uw nagedachtenis te doen. Maar uw verstand weerspreekt dien? Weest dan zoo hardvochtig verstandig niet, - weest natuurlijk, eenvoudig, menschelijk, en ten minste niet wreed jegens anderen. Ziet! ik wenschte, dat al die philosofen-, al die studenten-ideeën maar één hoofd hadden, om ze met een enkelen slag van de wereld te doen verdwijnen!

Het dorpje O. is zoo weinig uitgestrekt, dat het zelfs geene kerk heeft, maar welk vlek is zoo klein, dat het geene begraafplaats behoeft? Dáár is zij een lieve zandige heuvel, vanwaar men op bosschen en hoven nederziet, en in de

aant.

nabijheid blinken de witte duinen. Enkele bewoners van de naburige stad hebben er graven. Daar bracht ik mijn eerste offer aan den dood. Daar legde men een mijner vroegste en beste vrienden weg. Ik was toen achttien jaar oud. Het was een heldere dag, en de zon scheen liefelijk op het vredig landschap en het kleine kerkhof. Het geheele tooneel staat in al zijne bijzonderheden mij nog levendig en helder voor den geest. Met eenige der naaste betrekkingen en nog een vriend van den overledene, wachtte ik er het lijk op. Nog zie ik den voorsten drager de kist tegen den heuvel optorsen. Toen werd zij op de planken gezet, en daarna voorzichtig nedergelaten op die eener zuster - alsmede eene jeugdige doode, die eene zelfde kwaal ten grave had gesleept! Het was geen kuil; het was een grafkelder. Van dat oogenblik af heb ik iets tegen grafkelders. Mij dunkt, ze zijn zoo kil! De moederlijke aarde klemt zich niet om den doode, opdat hij zijn stof met het hare vermenge, maar hij blijft aan zichzelven overgelaten; dit geeft onaangename voorstellingen. Ook begraaft men den doode niet; veeleer bergt men hem weg. De zon wierp hare heldere stralen in den geheelen kelder, en de witte kist met hare koperen ringen glinsterde in haar licht. Maar weldra schoof men den zwaren steen op de opening, en het licht werd langzamerhand uit dat somber verblijf uitgesloten. Ik weet wel, dat het dit was dat mij bijzonder aandeed, en dat ik met belangstellende aandacht de zwarte schaduw verder en verder over het deksel sluipen zag, totdat zij de laatste lichtstreep had verzwolgen. Maar het moest zoo zijn. Toen ik het graf verliet, had ik een vreemd gevoel. Het was mij duidelijk dat ik aan eene droevige plechtigheid had deelgenomen, maar dat ik *hem* had zien begraven, dien ik zoozeer geacht en bemind had, bij wiens ziekbed ik zoovele nachten had gewaakt, dien ik na zijn dood zoo dikwijls beschouwd had, zooals hij daar lag, rustig uitgestrekt, met blijmoedigen glimlach en effen voorhoofd; dat hij nu in dien donkeren kelder lag, voor altijd weg uit mijne oogen... het was mij wonderlijk.

Nooit bezoek ik dat kleine dorp, of ik bezoek dat graf. Nooit geleid ik iemand in den omtrek van dien stillen heuvel met blauwe zerken en groene zoden, of ik wijs hem dien aan en zeg - ‘dáár rust een mijner vrienden; hij was een goed mensch.’

Ik eindig zoo als ik begon: ‘Mijne vrienden, men zal ons allen begraven!’ O dat wij allen, als deze, dezulken bij ons graf vergaderen die ons betreuren; dat ons aller nagedachtenis in zegening blijven moge! Zoo slape ons stof in den schoot der aarde, totdat de groote en ontzaglijke dag des Heeren komt!

1837

aant. Eene tentoonstelling van schilderijen

[5] Mijn vriend Baculus heeft een klein boekje geschreven, waarin hij over het
[6] verval der kunst klaagt en een weinigje knort! Als oorzaak van dit haar ver-
[7] val geeft hij voornamelijk op, dat zij buiten haar doel is geplaatst, dat zij niet
[8] op haren rechten prijs geschat wordt. De kunst is een meisje, dat leelijk
[9] wordt bij gebrek aan aanbidders. Hij bewijst u dat de kunst in het geheel
[10] niet meer wordt aangebeden, maar wel te kijk en te koop gezet, als iets bij-
[11] zonders en aardigs, als eene curiositeit. Hierin nu is dunkt mij veel waar-
[12] heid, en het staat in zijn boekjen in sierlijk Fransch te lezen. Inderdaad, het
[13] komt mij meer en meer voor alsof de groote kunst zoo ingekrompen was,
[14] dat men met haar als met een dwerg op de kermissen rondreisde. Gij
[15] begrijpt dat dit leventje haar zekere kwade gewoonten doet aannemen en
[16] haar in hare eigene oogen vernedert. Ook is zij sedert lang niet vrij te pleiten
[17] van allerlei laaggeboren ondeugden en neigingen. Zij is van tijd tot tijd vrij-
[18] postig en onbeschaamd, ophakkerig en driest. Zij houdt van bonten
[19] opschik, schreeuwt drie tonen te hoog, en is nu en dan wel eens wat heel los
[20] in den mond; daarbij heeft zij iets wreedaardigs en koelbloedigs gekregen. -
[21] En wat denkt gij nu van de tentoonstellingen van schilderijen? Baculus
[22] ijvert er geweldig tegen en, als men de dingen een weinigjen uit de hoogte
[23] beziet, is men het zeker met hem eens; maar dan loopt men gevaar van fan-
[24] tastisch te worden, zooals de lieden van het onderzoek zeggen; daarom laat
[25] ons uit de laagte opkijken,[1] en dan zullen wij toestemmen dat de jaarlijk-
[26] sche expositiën groote en veelzijdige *nuttigheid* hebben. Maar het is verve-
[27] lend altijd over nuttigheden te praten; duizend ‘lezers’ doen dit maandelijks
[28] in duizend lezingen; en voor een liefhebber der schilderkunst is één uurtjen
[29] in eene zijkamer met een portret van Kruseman of eene zee van Schotel
[30] alleen gelaten, ruim zoo aangenaam als de aanblik van die gansche zaal vol
[31] goud en glans, waar de kunstgewrochten in lagen opgestapeld zijn, en
[32] waarin de kleuren van den regenboog dooréénschemeren als die der zijden
[33] draden in de weerschijnen sakken onzer grootmoeders.

[34] Of welke speldeprikken (neen, dolksteken!) denkt gij, dat eene voor
[35] kunstschoon vatbare ziel zich voelt geven, als zij een kaarslicht van Schen-
[36] del, voorstellende een ouden bedelaar (levensgrootte) met een kandelaar in
[37] de hand, hangen ziet tusschen twee grasgroene landschappen van ik weet

1 *Ὥοπερ, ἄν εἴ τις ἐν μέοω τῷ πυθμένι τοῦ πελάγους οἰκῶν, οἴοιτό τε ἐπὶ τῆς θαλάττης οἰκεῖν, καὶ διὰ τοῦ ὕδατος ὁρῶν τὸν ἥλιον καὶ τὰ ἄλλα ἄοτρα, τὴν θάλατταν ἠγοῖτο οὐρανόν εἶναι, κ.τ.λ.* Plato (Phaedon. c. 58).

aant.

[1] niet wien, met duizend boomen, die elk zoo groot zijn als de kaars van den
[2] grijsaard, en daarboven misschien een ruiker van Bloemers, geflankeerd
[3] door het portret van een gouden huzaren-officier en de mislukte afbeelding
[4] van een opengesneden kabeljauw met bijhebbend gezelschap van roggen en
[5] mosselschelpen?

[6] En echter verzuim ik niet de tentoonstelling te bezoeken, en kan ik er
[7] met innig genoegen uren doorbrengen. Eerst maak ik den toer van de schil-
[8] derijen en doe er zooveel wetenschap op als noodig is om in de gezelschap-
[9] pen te redetwisten over 'het mooiste van allen', vast besloten het met de
[10] vrouw des huizes of de liefste dochter eens te zijn; om vervolgens de Haag-
[11] sche en de Amsterdamsche tentoonstellingen onderling te vergelijken,
[12] waarbij de plaats waar ik mij bevind mij altijd het oordeel helpt vellen; om
[13] daarna de portretten van mijnheer en mevrouw A, B, C, en het geheele
[14] alphabet te roemen; echter sterk volhoudende dat zij volstrekt niet geflat-
[15] teerd zijn, en eindelijk des noods met de jonge dames te lachen over het
[16] slechte toilet van deze of gene, die, verbeeld u! verkozen had in het groen te
[17] worden voorgesteld, terwijl zij toch 'zoo *heel* blond' is, en den heeren in te
[18] fluisteren, dat zij voor die groene japon te weinig goed heeft gebruikt; aan al
[19] hetwelk ik ten laatste de kroon opzet door de volkomene ontleding van een
[20] zeer slecht stuk en de uitvoerige beschouwing van dat kleine stukje 'daar ik
[21] wel een uur bij had kunnen stilstaan, zoo klein als het was!'

[22] Maar dan keer ik mij, vermoeid van kleuren en tinten, verguldsel en
[23] vernis, dooreengewarde nommers en nagekomen stukken, tot de beschou-
[24] wing dergenen, die met mij opgekomen zijn om te zien wat er al zoo in een
[25] jaar tijds is op het doek gebracht. Van de gladde, zachte, gepolijste gezichten
[26] in lijsten, tot de menschelijke troniën in hoeden; van de *tableaux de genre*
[27] aan den wand, tot de *tableaux de genre* op den vloer; en uren lang zou ik
[28] kunnen besteden in de natuurbeschouwing van dien af- en aanvloeienden
[29] stroom van kunstbeschouwers. Het verwondert mij dat er geen schilders
[30] nederzitten om studiën te maken. Ik heb er eene geheele verzameling van
[31] schilderijen opgedaan. Zie hier eenige nommers van mijn catalogus.

[32] N$^{o.}$ 1.*Een Teekenmeester, zijn eigen werk beschouwende*

[33] Het is een kort, tenger mannetje, min of meer grauw van tint, met
[34] kleine, grijze oogen en een scherpe kin. Bij het binnentreden overziet hij de
[35] zaal in de vier richtingen met een kennersoog, en geen stap gaat hij verder
[36] alvorens hij zijn bril heeft opgezet. Hij is gekleed in een vettigen, versleten
[37] zwarten rok en dito pantalon. Een lederen stropje van eigen maaksel knelt
[38] om zijn hals, en hij draagt een katoenen overhemd, op de borst fijntjes
[39] geplooid. Hij vergoedt het volslagen gemis van handschoenen door de bui-
[40] tensporige lengte van de opslagen zijner roksmouwen, die hem tot het
[41] tweede lid der vingeren komen. In het voorhuis reeds heeft hij den catalogus

aant.

opengeslagen en naar binnen omgevouwen. Hij heet Aegidius Punter. De P. blinkt op de bovendrijvende bladzijde. Hij is nu bezig, met een zekere handbeweging, alleen den teekenmeesters eigen, een volslagen potlood met een lange, scherpe punt uit zijn kamizoolzak op te delven. Wilt gij meer van hem weten? O! het is niet moeielijk in hem een dier ongelukkige martelaars der kunst te onderscheiden, ‘die miskend worden’, en wier schitterende gaven alleen waardeering vinden bij de jonge dames die hunne voorbeelden copiëeren. Het ontbreekt hem aan aanmoediging en tijd, anders werd hij een van de grootste schilders van het land. Dan had hij een ridderorde, dan ging hij naar Italië, dan kwam hij in de nieuwe uitgaaf van het groot Schilderboek!... Maar niemand let op hem. Hij gelooft somtijds dat hij een te stipt christen, een te nauwgezet burger is, om een schildersnaam te maken. Voor het overige, wanneer hij over de kunst spreekt, gebruikt hij de woorden: toon, kracht, geest, warmte, vergelijkende tint en wat dies meer zij, zoo dikwijls als de doorluchtigste van het gild. Zijne voornaamste verdienste bestaat in de edele onverschrokkenheid waarmede hij zich aan alle genres waagt. Hij teekent kerken, hij teekent historie, hij teekent landschap naar de natuur; hij vervaardigt, zoo gij het verkiest, uw portret in waterverf of crayon; hij doet al wat gij wilt. Maar hij maakt jaarlijks één schilderijtje, dat hij naar de tentoonstelling zendt. Het maakt de bewondering uit van zijn vrouw, van zijn meid, van al zijn kweekelingen, en van al de leden van het kunstlievend gezelschap daar hij lid van is.

Maar altijd wordt het slecht geplaatst, allerslechtst geplaatst! Hij ziet in de commissie een schandelijk komplot, tegen zijn opgang en belangen saamgespannen. Hij leest den Konst- en Letterbode, hij leest het Handelsblad: nooit is er melding van zijn stuk gemaakt. O! welke zoete droomen droomt hij den eersten nacht nadat hij het heeft ingepakt en met een uitvoerig adres verzonden! Het zal de verbazing van alle beschouwers uitmaken! Teylers museum zal het willen aankoopen; de Prinses van Oranje zal het moeten bezitten; een liefhebber zal aanbieden het met goud te beleggen! Groote schilders zullen hem zijn penseel benijden; vreemdelingen zullen naar de plaats zijner woning komen reizen ‘om den grooten Punter te zien’; en wanneer hij hun dan, zoo eenvoudig en nederig als hij is, in zijn simpel zwart rokjen en op zijn hooge schoenen, de deur zal openen, en zij vragen: ‘Is de groote Punter te huis?’ welk een triumf zal het zijn, te zeggen: ‘Dat ben ik zelf, mijnheer! om u te dienen!’ - Helaas, zijn stukje komt weerom - het is niet in aanmerking gekomen. - Eens, eens - de waarheid eischt van den geschiedschrijver dat hij het vermelde - ééns scheen het in aanmerking gekomen te zijn. Eene dame van rang en liefhebberij had er een kunstkooper last op gegeven. De kunstkooper schreef aan Punter, en Punter schreef aan den kunstkooper. Hoeveel woordenstrijd had deze briefwisseling tusschen

aant.

juffrouw Punter en haar waardigen eega gekost, als het haar voorkwam dat hij te zedig was in het bepalen van den prijs, en zij hem toescheen voor een eersten keer wel wat inhalig te wezen! Eenige dagen duurde het eer hij een tweeden brief ontving. Reeds wisten al zijne jonge juffrouwen en de geheele stads-teekenschool dat het stukje van meester Punter was ‘aangekocht voor een kabinet’; reeds had men er hem in zijn kunstlievend gezelschap mee gelukgewenscht; reeds had hij vol ijver en hoop een nieuw stukje begonnen. Het zou ditmaal in den smaak van Ostade zijn. Twee passediezende boeren met de echt Ostadische korte pijpjes, en den eeuwigen wingerdtak belet vragende door het venster. De eene geheel spel; de andere half bierkan! - Hij zou er het dubbel voor vragen van hetgeen zijn eersteling had opgebracht; en zijne vrouw zou een kerkboek krijgen met een gouden slot. Zoo zou hij langzaam opklimmen tot de hoogste hoogte; zoo was het Frans Hals, zoo Van Dijck, zoo Rembrandt gegaan. - Maar, o slag des noodlots! Daar brengt hem de koelbloedige post een brief. - Men had zich in het nommer vergist. De kunsthandelaar is beleefd genoeg vergeving voor deze onachtzaamheid te vragen. Vergeving voor deze onachtzaamheid! Wat onachtzaamheid? Neen, hij vrage veeleer vergeving voor een der verschrikkelijkste grieven, die men een eenvoudig burgerman kan aandoen! vergeving voor een dolksteek, die een van blijdschap zwellend hart doorboort; voor een mokerslag, die honderd der schoonste luchtkasteelen doet inéénstorten! vergeving voor een zedelijken en schilderlijken moord! - Ziedaar een enkele bladzijde uit de geschiedenis van dit klein, tenger mannetje. Verbaast het u thans, dat zijn rok zoo kaal, zijn gelaat zoo geel, zijn mond zoo droevig geplooid is, dat hij de opgewektheid verliest zijne sluike haren éénmaal in de maand te doen knippen? Zie hem daar nu weder op de tentoonstelling. Zijn stukje - het is ditmaal eene keukenmeid, die een koperen emmer schuurt - zal wel weer slecht geplaatst zijn; zeker te hoog of te laag voor menschelijke beschouwing. De vorige maal was het alsof het zijne bewonderaars onder de engelen zocht: nu zal het misschien in de diepte zijn nedergestort. *Flectere si nequeo Superos, Acheronta movebo!* zucht hij niet, want hij verstaat geen Latijn. Zijn vader was een rijtuigschilder, beroemd om zijn blinkend en nooit barstend vernis; maar de zoon had te veel ‘ *zenie*’ om bij dat vak te blijven. Hij vorscht met schijnbare onverschilligheid de plaats uit, aan zijn meesterstuk beschoren. Het schikt nogal, wat de hoogte betreft; maar in dit hoekjen is immers weer niets geen licht op den koperen emmer! Ach! de geheele wereld gaat er ook voorbij. Nutteloos staat deze Apelles op de wacht; zoomin de tripjes als de voet van zijn keukenmeid worden beoordeeld! Niemand zegt iets van den koperen emmer, waarvan zijn vrouw immers had betuigd, dat zij meende er haar muts in te kunnen opzetten! Als de bewegelijke rij der aanschouwers, ‘die toch waarlijk bij erger prullen stil-

aant.

[1] staat', tot *zijn* werk is genaderd, schijnen zij plotseling gezicht en spraak
[2] verloren te hebben.

Stillswijgen is een Vloeck die meer bijtt als quaed-spreken.

[6] Zijn eigen onafgebroken aandacht wekt zelfs niemands opmerkzaamheid
[7] op. - 'En daar moesten zij dan die lijst nog om beschadigen!' zucht hij - 'die
[8] lijst van twaalf gulden tien!' Want het verguldsel had een knauw gekregen,
[9] doordien het nog nat was geweest toen hij zijn tafereel inpakte en, een
[10] maand te vroeg, verzond. Troosteloos verwijdert hij zich, om in stilte zijn
[11] gemoed te koelen aan het portret van dien poedelhond, wiens rechteroor
[12] misteekend is. Maar, daar is het alsof hij iets hoort in den hoek van *zijne*
[13] schilderij. Inderdaad! Eene jonge wèlgekleede dame en een dito jonge heer
[14] staan er in eene gebukte houding op te turen. Zoo schijnt dan nog iemand
[15] dit der moeite waardig te achten! Zie, hoe lang vertoeven zij! het zijn zeker
[16] liefhebbers, ontegenzeggelijk kenners! - Maar welk een onderdrukt gelach,
[17] nu zij er afstappen? Gerechte hemel! zij trekken een gezicht alsof zij het
[18] vroolijkste *Jan-Steentje* gezien hadden in plaats van zijn eerbare keuken-
[19] meid, en nog even vangt hij de woorden op: 'Het heeft meer van een hond.'
[20] - Dat verwijt geldt, arme kunstenaar! het katjen op uw voorgrond, niet veel
[21] grooter (ik beken het) dan een schaap van het kleinste ras! Het katje, waar-
[22] voor uw eigen poes tot model verstrekte; het katje, dat gij uitteekendet des
[23] avonds, terwijl uwe teedere gade uw slaapmuts warmde op haar stoof! En
[24] (tot overmaat) daar hoort hij diezelfde jonge lieden hunne bewondering uit-
[25] gillen over dienzelfden poedel, wiens rechteroor misteekend is! - 'Het is,'
[26] zeggen zij, nota bene! - 'het is alsof hij leeft.'

[27] 'De naam is alles,' zucht hij, en kijkt op zijn zilveren zakuurwerk, het
[28] zilveren zakuurwerk van zijn eerzamen vader, den rijtuigschilder, beroemd
[29] door zijn blinkend en nooit barstend vernis. Het uur is geslagen, hij moet les
[30] geven. Ga heen, ongelukkig martelaar! ga heen naar de jongejuffrouw C. en
[31] vertel haar voor de honderdste maal 'dat zij toch hulplijnen moet zetten'; zij
[32] heeft het weder vergeten, en nu staat de geheele anjer scheef; ga heen, en
[33] bedenk u onderweg nog eens of gij u wel wagen zult aan die voorstelling van
[34] de heldendaad van Van Speyk, waar ook al voorstellingen genoeg van zijn.
[35] Vervolg uwe lessen van uur tot uur en van dag tot dag! Met een weinig meer
[36] talent zoudt gij misschien, met een weinig minder, zeer zeker gelukkig zijn.

[38] N$^{o.}$ 2. *Een Familietafereel*

[39] Het is een mijnheer en eene mevrouw van middelbare jaren, en een jon-
[40] geheer en eene jongejuffrouw in den bloei der jeugd, en een kleine jongen
[41] van zeven jaar daarbij. Ik beschrijf u hunne kleederdracht niet; er is weinig

aant.

[1] opmerkenswaardigs aan. Het zijn menschen uit den deftigen middelstand,
[2] goede lieden, niet Haagsch, maar kleinsteedsch gekleed. Ik sla een blik op
[3] de wezenstrekken. Mijnheer ziet, dunkt mij, een weinig knorrig. Vraagt gij
[4] de reden? Deze menschen komen eigenlijk zoo pas uit een naburige stad met
[5] een calèche aangereden, waarin zij met hun vijven hebben gepakt gezeten.
[6] Mijnheer heeft drukke zaken, waarbij zijn tegenwoordigheid slecht gemist
[7] kan worden; hij ziet tegen alle uitstapjes op, als tegen zoovele bergen, en hij
[8] houdt daarenboven niet van rijden. Maar mevrouw wilde zoo ‘dolgraag’ de
[9] tentoonstelling zien; al de mevrouwen zagen die. In een zwak oogenblik, hij
[10] moet het bekennen, had hij het haar beloofd. Ik meen wel, aan den avond
[11] van een dag, dat hij geen lust gehad had menschen te zien. Ook waren de
[12] kinderen nooit in den Haag geweest, en het Haagsche Bosch - ‘het was zoo
[13] heerlijk!’ Vroeg in den morgen kwam het rijtuig voor. Het was tamelijk
[14] mooi, ja! het was mooi weer! Maar zoodra de paarden het Haagsche Bosch,
[15] ‘dat zoo heerlijk was’, hadden bereikt - of het spel sprak - scheen het dat
[16] donkere wolken den hemel betrokken! en nòg was het Paleis van Prins Fre-
[17] derik niet in het gezicht of de stortregen kwam neder! - In het plan stond,
[18] dat men op het Tornooiveld, in den Doelen, af zou stappen en zich eerst
[19] behoorlijk en op zijn gemak verkwikken. Mijnheer is gesteld op zijn leefre-
[20] gel. Maar men heeft geen regenscherm! En dan - de straten! - Men vindt
[21] dus beter dadelijk op de tentoonstelling aan te rijden. Van dat de eerste
[22] zwarte wolk was komen aandrijven en de eerste rimpel op papa's voor-
[23] hoofd bespeurd is, heeft mama alles in het werk gesteld om het gesprek
[24] levendig te houden. Zij was onuitputtelijk in het verhalen van de genoegens,
[25] die zij in hare jeugd in dit ‘eigenste Haagsche Bosch’ gesmaakt had. Maar
[26] bijna geen woord is er gesproken sedert de eerste vochtdruppel viel en het
[27] ‘daar hebben wij het al!’ van de lippen van het achtbaar hoofd des huisge-
[28] zins geklonken heeft. Mevrouw, die de reis heeft dóórgedrongen, het jonge
[29] meisje, dat haren vader met haar ‘vooruitgebabbel’ over dat feest heeft ver-
[30] veeld, en de jongeheer, die gezworen heeft dat het mooi weer zou blijven,
[31] voelden zich als het ware verantwoordelijk voor iederen regendrop, die viel,
[32] vallen zou, of zou kunnen vallen, en ongerust zagen zij elkander aan. ‘Kom
[33] aan dan maar! - de tentoonstelling!’ had papa gezegd, toen het rijtuig stil-
[34] hield en de familie werd uitgepakt. Maar in de stemming, waarin Z Ed. ver-
[35] keerde, viel het hem nogal tegen dat hij voor ieder persoon van zijn gezin
[36] een catalogus te koopen had, alleen de kleinste uitgezonderd. Maar
[37] mevrouw! - Haar triomfante blik roept mij toe: ‘Wij zijn er!’ en het bemin-
[38] nelijkst lachje vervangt, zoodra zij zich in het lokaal gevoelt, den angstigen
[39] trek die in de volle calèche om haren mond speelde. Ondertusschen is deze
[40] lieve familie nu véél te vroeg gekomen. Daar is nog bijna niemand. Dit valt
[41] de nog wel eenigszins wereldsche dame tegen; niemand om gezien te wor-

aant.

den! niemand om hare lieve dochter te zien! Het is waarlijk een mooi
gezichtje en, mij dunkt, het gelukkigste van alle; een ongemaakte vreugde
verschijnt op haar gelaat, nu zij de bonte rijen van tafereelen overziet. Maar
zij had zich toch alles veel grooter en veel mooier en veel treffender voorge-
steld. Tien zulke zalen, duizend meesterstukken! Zij telt pas zestien jaren. -
Mijnheer haar broeder is een jaar ouder, en dus in dien lieven leeftijd,
waarin men meent voor iets goeds te zullen gehouden worden, wanneer
men den schijn aanneemt van iets kwaads dat men niet is. Hij heeft al de
kenteekenen, al de bewegingen van een recht lastigen wijsneus, en schijnt
nog in twijfel te hangen wat hij liever wezen zal, een fat of een lomperd. Hij
verbeeldt zich kunstkennis te hebben en is, om daarvan proeven te geven,
gestadig in de contramine. Al de stukken die zijne goede moeder opgetogen
doen staan van verrukking, acht hij ‘infaam geschilderd, slecht van kleur,
dwaas van gedachte, plat, zonder diepte’, kortom rechte bokken van onge-
rechtigheid, die hij met al de fouten van alle slechte schilderijen belaadt.
Zijn zuster dwingt hij tot de bewondering van grove, wilde, breedgepen-
seelde studiekoppen van bandieten en ijzervreters ‘daar genie in zit’, en die
haar volstrekt beter moeten bevallen dan het liefste heiligbeeld der wereld.
Hij is altijd een schilderij of wat vooruit, zoekt ter sluiks de nommers op in
den catalogus, en toont dan zijne meerderheid over zijn vader door hem in
strikken te lokken en tot dwaze weddenschappen te verleiden over den
waarschijnlijken schilder van dit of dat tafereel, van wien de gedrukte letter
hem den naam heeft doen kennen; en na hem bewezen te hebben dat hij dien
aan zijne lichtvalling, of aan zijn behandeling, of aan zijne stoffeering, of
aan zijne ordonnantie kent, laat hij den goeden man, die toch al niet wel
gemutst is, van tijd tot tijd een ongelukkige figuur maken. Mevrouw heeft
een treurig gebrek aan ordelijkheid in hare beschouwing. Nu is zij in dit
gedeelte der zaal, maar plotseling verplaatst zich hare nieuwsgierigheid
naar het tegenovergestelde; nu eens wordt zij door deze of gene uitblin-
kende verf aangetrokken, dan weder verlokt door haar aangeboren zucht
om gelijkenissen op te merken. ‘Zie toch eens, lieverd! vinje niet, dat dat
jongetje veel van ons Pietje heeft?’ Het tafereel, waarvan ze spreekt, is de
voorstelling van een lief kind, met het hoofd voorover gebogen op den rui-
gen kop van een patrijshond, en door een onzer eerste meesters geschilderd;
een recht serafijnen gezichtje waarmee ik, in het voorbijgaan, de moeder
gelukwensch. Pietje - het is een zevenjarig jongetje, dat ik u nog niet
beschreef - Pietje is een ongelukkig wicht, door de engelsche ziekte mishan-
deld, met een groot driekant hoofd, en bleek, zeer bleek! In zijne fletse oog-
jes schemert maar eene flauwe levensvonk. Ik weet niet recht of hij een zak-
doek bij zich heeft. Maar aan zijn kleedij is smaak, noch kosten, noch tijd
gespaard. De kinderen van onze dagen worden allerdichterlijkst, allerthea-

aant.

[1] traalst uitgedost. Eene vierkante uhlanemuts met een gouden kwast siert
[2] zijn jeugdig hoofd, en een schotschbont kieltje, waarvan de breede plooien
[3] door een nog breeder verlaktlederen riem met een onmatigen gesp worden
[4] in toom gehouden, en waar de ruiten zoo groot van zijn, dat de rug van het
[5] schaap volmaakt een gevierendeeld wapenbord vertoont, begraaft zijne
[6] tengere ledematen. Een fijngeplooid kraagje, dat hem in de ooren prikt,
[7] wordt naar hetzelfde stelsel van inperking te keer gegaan in iedere buiten-
[8] sporige golving die het zou kunnen aannemen, door een dasje van turksch-
[9] gele zijde, zeer uitvoerig gestrikt. Een wit engelschlederen broekje, tot
[10] groote zielesmart van mama aan de trede der calèche bij het uitstappen vuil
[11] gemaakt, omkleedt zijne kromme beentjes, eindigende in witte kousjes en
[12] lage schoentjes. ‘Vinje niet, lieverd! dat dit jongetje veel van ons Pietje
[13] heeft?’ vraagt de moederlijke moeder. Maar hoe groot is hare ontzetting, nu
[14] zij, opziende naar een antwoord, niet haren echtvriend gewaarwordt, maar
[15] wie weet welk een groot Haagsch heer, met een ridderorde en een knevel-
[16] baard! ‘Excuseer, mijnheer!’ en met een kleur als vuur ijlt zij weg, en sleept
[17] nu haren wettigen gemaal voor de beeltenis van den lieven jongen, ‘die zoo-
[18] veel van Pietje heeft’.

[19] Zoo heeft men een geheel uur gesleten. Mijnheer meent dat het lang
[20] genoeg is; de wijsneus beweert dat er niets ‘eigenlijk moois’ is; de jonge juf-
[21] frouw heeft een dollen zin opgedaan om met een blooten hals en een gouden
[22] ketting geportretteerd te worden; en mevrouw vindt dat men niet weg moet
[23] gaan ‘eer men de Haagsche menschen nog eens gezien heeft’. Het rijtuig, dat
[24] intusschen weer voorgekomen is, zal daarom nog wat wachten. Maar de
[25] Haagsche menschen komen nog niet; de *beau monde* zou nog niet *kunnen*
[26] komen. Men slentert nog een half uurtje, en ziet, de zon breekt door! Men
[27] moet van het goede weer gebruik maken om naar het Haagsche Bosch te
[28] gaan, ‘dat zoo heerlijk is’. De familie vereenigt zich bij den uitgang. ‘Heden
[29] mijn tijd!’ zegt mevrouw, ‘daar hebben we het stukje van Ko nog niet
[30] gezien! Dat moesten we toch nog eventjes opnemen.’ - ‘Och laat dat stukje
[31] van Ko nu maar rusten!’ zucht mijnheer. ‘Het zal wat wezen!’ merkt de wijs-
[32] neus aan. Maar mevrouw durft de moeder van Ko niet onder de oogen
[33] komen, tenzij ze het stukje van Ko gezien heeft. Ko nu, is een neefje van de
[34] familie, een bedorven kind dat niet onaardig teekent, weshalve zijn moeder
[35] besloot dat hij moest schilderen; en toen hij iets dragelijks voortbrengen
[36] kon, besloot zij al verder, dat hij iets naar de tentoonstelling zenden moest.
[37] ‘O zijn koetjes! me dunkt dat ze zóózoo zullen gaan bulken!’ En nu de zaal
[38] weer binnen! En nu zoekt mijnheer in den catalogus, en mevrouw in den
[39] wilde, en de dochter in schijn, en de wijsneus in het geheel niet naar het
[40] stukje van Ko. Het stukje van Ko is nergens te vinden. ‘Hoe groot zou het
[41] zoo wat zijn? Zeker niet zoo heel groot.’ Eindelijk vindt men een stukje met

aant.

[1] koeien, van Ravenzwaay of een ander, - ‘ja dat zal het wezen; dat is wel zoo
[2] wat in zijn manier’ - en liever zonder den catalogus op te slaan, uit vrees van
[3] uit den droom geholpen te worden, sleept mijnheer de familie nu mede, vol-
[4] maakt tevreden over het stukje van Ko. Daar gaan zij heen. Het is ondertus-
[5] schen weer begonnen te regenen. Het geheele luchtruim schijnt uit grauw
[6] papier gesneden. Daar gaan zij heen - om het Haagsche Bosch te zien, ‘dat
[7] zoo heerlijk’, en in het Scheveningsche Badhuis te eten, ‘dat zoo voornaam
[8] is’, om daarna huiswaarts te rijden: mijnheer, met de zekerheid, dat hij mor-
[9] gen dubbel zal moeten werken; mevrouw maar half tevreden, omdat zij zoo
[10] weinig menschen gezien heeft; de zestienjarige, met den hopeloozen wensch
[11] in het hart om met een blooten hals en een gouden ketting te worden gepor-
[12] tretteerd; en de wijsneus, veroordeeld om den geheelen weg over met den
[13] kleinen Schotschen engel op zijn knie te zitten.

[14] N$^{o.}$... Maar neen, ik stap van de nommers af; ik weet niets vervelenders
[15] en ontrustenders dan getallen; ik geloof, dat zij u in sommige omstandighe-
[16] den de koorts op het lijf jagen. Ik sluit dus mijn catalogus en noodig u liever,
[17] u met mij te verplaatsen te midden van dien bonten hoop van bezoekers, nu
[18] het uur *du bon ton* geslagen heeft, en het vol wordt in de zaal. Welk een
[19] gefluister! welk eene drukte! welk een gedrang! Maar een zacht, een beleefd
[20] gedrang, een gedrang van zijde en fluweel! Zie deze oude barones, geleund
[21] op den arm van haar zoon, den kamerheer. Zij is blij dat ze boos kan zijn
[22] omdat er nog altijd eenige burgerlieden in de zaal zijn gebleven. - Zie deze
[23] brillante modemaakster, met haar valsch goud en geplekt zijden kleed, zich
[24] de airs gevende van eene freule, en nu eens met een radde Haagsche tong,
[25] dan eens in slecht Fransch, de schilderijen ruim zoo luidkeels beoordeelende
[26] als de hoogste hooggeborene. - Aanschouw dat lieve burgermeisje, slacht-
[27] offer van de eerzucht haars broeders, die schrijver is bij een ministerie en
[28] alzoo een bril en veel fijner laken draagt dan zijn vader uit den lintwinkel.
[29] Hij wilde volstrekt niet vóór het *fashionable* uur naar ‘de expositie’, en nu
[30] leeft zijn lief zustertje, dat zich wel naar hem schikken moest, in gestadige
[31] angsten, en durft zich niet in het gedrang wagen, en heeft de vermetelheid
[32] nauwelijks om zich voor het beeld van die ‘oude vrouw, den Bijbel lezende’
[33] te plaatsen, waarvan zij zoo veel heeft hooren spreken; zij bereikt het einde-
[34] lijk, maar beschouwt het niet dan met een schuchteren blik en gereed om de
[35] vlucht te nemen voor de eerste groote dame die er haar lorgnet op schijnt te
[36] zullen richten. Ach! zij gevoelt zoo diep en zoo dikwijls dat zij maar ‘een
[37] juffertje’ is. Tot haar groot geluk redt haar de komst van haar broeders chef
[38] uit al de pijnlijkheden dier folterzaal.

[39] Geef u de moeite den blik van stomme bewondering dezes eenvoudi-
[40] gen, van onverschilligheid dezes onbeduidenden, onderling, en met het oog
[41] van verachting dezes veertigjarigen jongelings, ‘die zóó veel gezien heeft in

aant.

zijn leven en op zijne reizen', te vergelijken. Let op dezen rampzaligen Narcissus, gelukkig door zijn bont vest en zijn stroogele handschoenen, die, op den knop van zijn rotting zuigende, zichzelven voor eene zeldzame vereeniging aller mannelijke schoonheden houdt, die de dames meer belangstelling vergt dan al de portretten van geleerden en cavalerie-officieren en zeemannen in de zaal, en waardig is in al de bochten, waarin hij zich wringt, te worden afgebeeld om de bewondering aller tentoonstellingen uit te maken. De onbetaalbare levende ledeman! Sla uw oog op dezen geaffaireerden bezoeker, neen doorvlieger van de zaal, wiens gewichtig gelaat het telkens luider uitgilt 'dat hij wel wat anders te doen heeft dan schilderijtjes na te loopen'; - op deze jonge dame, die zelve schildert en, met een tuyau in de hand, niet rusten kan vóór zij de stukken van haren lievelingschilder 'genoten' heeft, 'dan is haar de rest onverschillig'; - op dien student, die sterven zal, zoo er niet spoedig iemand komt, aan wien hij vertellen kan dat hij de laatste *Ausstellung* te Dusseldorf heeft bezocht. - 'Maar wie is die jonge mensch,' vraagt gij, 'met dien lagen, breedgeranden hoed, die wilde haren, dien dikken stok, dat heele korte jasje, dien wijden, geruiten pantalon?' - Gij meent een schilder, een jong schilder. Gij vergist u; het is de vriend van iemand, met nog lager, nog breeder geranden hoed, met lange, maar schoone, gekrulde haren, met een nog dikker, maar ook mooier stok, met een nog korter, maar fluweelen jasje, en nog bonter pantalon. En *die* iemand is een schilder. *Deze* is zijn *alter ego*, zijn onafscheidelijke, zijn jakhals, zijn bewonderaar, zijn namaaksel, zijn overdruk, zijne schaduw. Hij wandelt met den schilder, hij ontbijt met den schilder, hij doet keertjes te paard met den schilder, hij gaat met den schilder naar den schouwburg, hij rookt, hij zwetst, hij biljart met den schilder; alleen, hij schildert met den schilder niet. Dagelijks kunt gij hem in deze zaal vinden; want hij is een hartstochtelijk bewonderaar der schilderkunst en der schilders. Indien gij op dezen afstand het woord *artiste* op zijn voorhoofd meent te lezen, zult gij hem tot den gelukkigsten der sterrelingen maken. 'Ook is *zijn* schilder hem menig idée verplicht, en zoo hij wilde... ja zoo hij wilde!'

Zult gij nu nog vertoeven, totdat de laatste laatsten *du beau monde* verschijnen, die de zaal door huns gelijken bijna ontruimd vinden en, tot hun groote wanhoop weder volgeloopen met 'gepeupel', dat reeds gegeten heeft -? Of willen ook wij nu maar heengaan, uit vreeze, dat deze of gene onderzoeker ons uitteekent, als caricaturen van onverdragelijke leegloopers, die zich het voorkomen van opmerkers geven? -

1838

aant. De wind

[5] Het stormt buiten. Hoort gij het, mijne vrienden? het stormt. De wind is
[6] verschrikkelijk: vlaag op vlaag; hij loeit om uw dak, hij fluit door iedere
[7] opening, door elken doortocht. Hij schudt uwe deuren en vensterramen.
[8] Het is noodweer. Zegt niet: ‘Laat ons opstoken en bijeenschikken, en eten
[9] en drinken, en zóó luid spreken dat wij den wind niet hooren.’ Het is epicu-
[10] rische lafhartigheid. Gelijk gij bij zacht en liefelijk weer den blik wel dui-
[11] zendmaal uit het venster werpt en, de vriendelijke natuur in al haar rustig
[12] schoon aanschouwende, telkens uitroept: ‘Het is heerlijk!’ zoo ook past het
[13] u op een dag als heden, althans een enkele maal naar den orkaan te luiste-
[14] ren, zijn woeden aan te zien, te denken aan de algemeene beroering, en te
[15] zeggen: ‘Het is ontzaglijk!’ Dit, dunkt mij, betaamt een man. Zij, die het niet
[16] willen - ik vreeze dat zij de stormen des levens met dezelfde kleinmoedig-
[17] heid zullen zoeken te ontduiken. Neen, zij zeker zijn het niet, die in rampen
[18] en verschrikkingen, in onheil en nood, zich van hun toestand overtuigen
[19] durven, of in den storm des tegenspoeds het hoofd opsteken en zeggen:
[20] ‘Hier ben ik!’ Zij sluiten hunne oogen voor het gevaar; zij schuwen het in te
[21] denken; zij sterken zich het hart, noch oefenen hunne zielskracht; zij hebben
[22] geen nut van hun leed; het zijn bloodaards. Laten wij naar den storm luiste-
[23] ren.

[24] Die wind, die ontzettende wind! Van waar komt hij? Werwaarts gaat
[25] hij henen? Vergeefsche vragen, door zijn krachtigen adem medegevoerd en
[26] verstrooid! De onzichtbare, de geweldige, de alomtegenwoordige, de reus
[27] der geheimenis! Hoog, hoog boven de aarde, om de lenden der bergen wor-
[28] stelt, woelt, en geeselt hij; door rotsspleten en spelonken waart hij rond met
[29] snerpend geloei; in den diepen afgrond gromt hij; in de eenzame woestijn,
[30] waarin geen geluid gehoord wordt dan het zijne, drijft hij het zand te hoop;
[31] door de wildernis wandelt hij om, met luidruchtig geweld; - en de onmete-
[32] lijke zee, - is hij niet grooter dan zij? haar broeder, haar ontzaglijke speelge-
[33] noot, haar woedende bestrijder!

[34] De onafhankelijke: hij waait werwaarts hij wil. Als gij hem uit het oos-
[35] ten wacht, verheft hij zich in het noorden. Gij gelooft, dat hij sluimert in het
[36] zuiden - ziet, hij staat op in het westen! Hoe spoedig is hij ontwaakt, hoe
[37] ijzingwekkend is zijn kreet, hoe onweerstaanbaar zijn aanval! De sterke:
[38] soms is hij speelsch en dartel; maar wee! wee! als het hem ernst is; want eer
[39] hij den kampstrijd aangaat, is zijn triumf verzekerd. Het woud gaat hij
[40] door, als door Sanheribs leger de slaande Engel des Heeren. De wateren
[41] woelen, zieden en branden. Hij ontbloot de beddingen, hij smakt de steen-

aant.

[1] rots van haar voetstuk. De gelederen der golven breekt hij door, en speelt
[2] met haar schuim als waren het witte vederen, haren gehelmden kruinen
[3] afgerukt. Te vergeefs zoo de zee zich opheft als een bezetene, dol van woede,
[4] bruisende van toorn. Hij grijpt haar aan, en schudt haar tot zij machteloos
[5] en stuiptrekkende nederstort - en wie zich aan haar borst vertrouwden, wie
[6] zich waagden op hare gevaarlijke diepten... Heere! behoed hen! zij vergaan.

[7] Krachtige stem der natuur! Hoe schokt gij de harten der menschen! Alle
[8] geluid van het onbezielde is door u, levende stem der lucht! Gij spreekt; de
[9] echo der bergen, de schoot der wateren, het dichte loover antwoordt u.
[10] Maar gij, gij overschreeuwt die allen. Wel moogt gij de stem des Heeren hee-
[11] ten. Voorzeker neen: geen ontgrendeld rotshol, geen gonzende knots, geen
[12] losgelaten vleugelpaard, geen adelaar met klappende wieken bracht u
[13] voort: gij zijt de stem des Almachtigen. Zijn Geest is een adem, een aanbla-
[14] zing, een krachtig ruischen. Woest was de baaierd, woest en ledig; geen
[15] orde, geen onderscheiding, geen licht, geen geluid. De duisternis zweefde
[16] over den afgrond. Alles stil en levenloos. Maar een krachtig, een zwoel, een
[17] vruchtbaarmakend windgeruisch ging over de diepte. Het was de adem
[18] Gods broedende[1] over de wateren. Zij sidderden op die aanraking; die sid-
[19] dering was leven. De stilte was gebroken. Sinds dat oogenblik gingen van
[20] God uit scheppende kracht, orde en leven! - In het suizen van den avond-
[21] wind behaagde het Jehova den eersten zoon des stofs te verschijnen; en uit
[22] den wervelwind sprekende tot Job, leerde hij hem sidderen voor de
[23] mogendheid zijner almacht. Hoort gij dit plechtig geloei? Welnu! zulk een
[24] gedruisch vervulde het gebouw, waar de discipelen bijeenzaten op den Pink-
[25] sterdag; het was Gods Geest, op aarde nederdalende in het ruischen ‘als van
[26] eenen geweldigen gedrevenen wind’.

[27] Maar dit symbool der kracht Gods, zoo onzichtbaar, zoo geducht, is
[28] het ook niet een schaduw zijner weldadigheid? Ziet, nu is hij geweldig en
[29] verpletterend; maar hij is toch geen woestaard, alleen uitgaande tot verdel-
[30] gen! Als alles doodsche stilte is; de zon brandend; de korst der aarde gesple-
[31] ten; het geboomte verschroeid; het pas opgeschoten veldgewas schraal en
[32] met stof bedekt; als de kanker der vertering in stilte voortvreet, en de stin-
[33] kende damp des verderfs hevelt uit het lauw moeras - dan verheugt zich de
[34] dood in een rijken oogst. Maar, in de verte ziet gij een wolkje, niet grooter
[35] dan uw vuist, en het is als hoordet gij den slagregen reeds ruischen; want de
[36] bode des Heeren is opgestaan, de breedgewiekte wind, die het in een oog-
[37] wenk tot u zal brengen. Hij komt, de afgebedene, de gezegende. Voor zich
[38] henen drijft hij den pestwalm, die om uwe hoofden zweefde, en onder zijne

1 Gen. 1. vs. 2. Vg. Deut. XXXII. vs. II. Hebr.

aant.

[1] wieken voert hij mede de trezoren der vruchtbaarheid en des bloeis, der
[2] gezondheid en der kracht. Hij vernieuwt het gelaat des aardrijks. Hij vaagt
[3] het stof af van den oogst; de sluimerende groeikracht wekt hij op uit hare
[4] bezwijming. Verkwikkend gaat hij om, en deelt frissche teugen uit van wel-
[5] vaart en van leven.

[6] Herinnert gij u den weelderigen zomeravond, dien gij zoo zeer genoot?
[7] De dag was drukkend geweest en benauwd. De zon, krachtig tot het laatst
[8] toe, was ondergegaan te midden van purper en rozen. Nog zongen de voge-
[9] len niet. Er lag eene zwaarte op de geheele natuur. Alles was stil. Maar daar
[10] ontwaakte een zacht gerucht, het suizen van een liefelijk koeltje. Hoe vingt
[11] gij het op met dorstige lippen, met hoeveel wellust ademdet gij het in, en liet
[12] het spelen door uwe bedauwde lokken! Het kwam vriendelijk aangezweefd,
[13] beladen met den geurigen wasem van blad en bloem, en koelde loover en
[14] grasscheuten. Fladderend streek het over het lauwe water, en helderder en
[15] frisscher rimpelde dat, en ruischte als verheugd; de toppen der boomen vin-
[16] gen aan welluidend te zwatelen: - het was een liefelijk ineensmelten van
[17] zachte en vredige geluiden. Het was u, als hoordet gij een stem van enkel
[18] liefde. Welnu! het was de stem der liefde Gods. Zoo ruischte zij den profeet
[19] in de ooren, op den top van Horeb, waar hij stond en den Heer verbeidde.
[20] ‘En ziet, de Heer ging voorbij, en een groote en sterke wind [als deze!]
[21] scheurende de bergen en brekende de steenrotsen voor den Heere henen.
[22] Doch de Heer was in den wind niet. En na den wind, eene aardbeving; de
[23] Heer was ook in de aardbeving niet. En na de aardbeving een vuur; de Heer
[24] was ook in het vuur niet. En na het vuur, de stemme eener zachte koelte.
[25] Toen sprak de Heer tot Elia.’ - Dit, mijne vrienden, staat in den Bijbel,
[26] opdat gij het lezen zoudt, in dezen stormachtigen tijd! O, 's nachts, 's nachts,
[27] als gij slapeloos nederligt, en de ontboeide wind gierende omgaat om uw
[28] huis als een brullende leeuw die schijnt te zullen binnendringen - dan gaat
[29] eene huivering u door de ziel! Zegt mij, hebt gij gebeden? God, de Heer!
[30] voor wien stormen en orkanen zijn als dienaren die, als hij ze roept, tot hem
[31] komen en zeggen: ‘Hier zijn wij!’ God, die ze uitzendt en terugroept als
[32] boden en slaven - die Almachtige is zachtmoedig en liefderijk als eene
[33] zachte koelte. Slaapt dan in! Al waart gij ook teedere moeders, wier zonen
[34] verre zijn; misschien wel op den breeden vloed! Nog eenmaal gebeden, en
[35] dit bedacht! en het zal u wezen, als zweeg de wind! en als omringde u alleen
[36] de zachte, de kalmte aanbrengende liefde Gods. Slaapt in; die liefde sluimert
[37] nooit. Vreest niet - gelooft alleenlijk.

[39] October 1838

aant. [Souvenirs d'un voyage à Paris]

Antwoord op een brief uit Parijs[1]

[5] Eindelijk heb ik hem gezien, mijn vriend, gezien en bewonderd! Het mon-
[6] ster van Bleekloo, de aangebedene, de gevierde, de hoop van allen, die nog
[7] niet wanhopen aan den goeden smaak en den echten geest der Hollandsche
[8] schilderschool; van allen, die nog gelooven in het dunne coloriet van Van
[9] Dijck en het krachtig penseel van Frans Hals. Hoe zal ik u een denkbeeld
[10] geven van zijn manier, van zijn talent, ik die het Vaticaan niet gezien heb, en
[11] dat nog wel aan u, die geen der naaischolen van Bleekloo te vinden weet; of
[12] zeg mij, kunt gij vergelijkingen maken tusschen de vermoedelijke bekwaam-
[13] heden der verschillende echtgenooten van de verschillende naaivrouwen
[14] Blok, Over den Kant, Preveilie en andere? Neen voorzeker, gij weet niet, dat
[15] noch de man van juffrouw over den Kant, noch die van juffrouw Blok, noch
[16] die van juffrouw Preveilie, noch zelfs die van Naatje de Zoom ooit of ooit
[17] het penseel behandeld hebben, overmits deze geen van allen den maagdelij-
[18] ken voor den huwelijken staat hebben verwisseld. En toch, hoog over het
[19] hoofd van juffrouw de Zoom zetelt het genie, zetelt de hoop des vaderlands;
[20] het is haar vader. Het is niet de kunstenaar, dien gij in hem groet; het is de
[21] kunst zelve. Nauwelijks heeft hij den ouderdom van achtenzestig jaren
[22] bereikt; welk een heerlijke dageraad gaat voor de Hollandsche schilder-
[23] school op! - Helaas! ik weet niet hoe ik het u duidelijk zal maken wat wij in
[24] hem te wachten hebben, wat zijn talent kenteekent, wat hem op de onbe-
[25] reikbare hoogte, die hij besteeg, geheel alleen doet staan, *geheel* op zichzelf!
[26] En toch, ik wil het beproeven; want ik wil den Avondbode een vlieg afvan-
[27] gen en het Handelsblad vooruitzijn. Ik wil u, in het hartje van Parijs, het
[28] vaderlandsche bloed van edelen trots doen gloeien; ja gloeien, ja tintelen, ja
[29] bruisen moet het! Gij zult weten wie onze Bleekloosche De Zoom is, al zou
[30] ik ook aan de aesthetische beschouwing van zijn talent iedere uitboezeming
[31] van vriendschap en hartelijkheid ten offer brengen, al moest ook dit mijn
[32] geschrijf veel meer van een feuilleton in een der genoemde dagbladen of van
[33] een artikel in den Letterbode hebben dan van een vertrouwelijken brief - al
[34] moest, van bladzijde 1 tot bladzijde 4 toe, De Zoom, De Zoom, De Zoom!
[35] uw lezende aandacht absorbeeren.

[36] Zoo ik begin met u te zeggen dat De Zoom een monster is, zeg ik niet te

1 Het volgende stukje, hier om den wille der volledigheid opgenomen, is niet meer dan een grap. Het is de *parodie* van een brief aan Hildebrand door zijn vriend Baculus geschreven; brief, waarvan de inhoud enkel bestond uit eene (voor het overige welverdiende en welsprekende) lofrede op het genie der beroemde treurspelspeelster Rachel.

aant.

veel. Hij heeft, als ik reeds zeide, pas achtenzestig jaren bereikt; nooit heeft hij een meester gehad; de natuur deed hem geboren worden met dat eigenaardig gevoel voor 't schoone en verhevene, dat hij met zooveel waarheid en kracht op het doek weet uit te drukken. Als een klein kind op school, teekende hij reeds zijn meester uit op de lei, met een pijp in den mond, en maakte hij patroontjes voor zijn zuster die uit borduren ging. Ook beschilderde hij niet zelden de deuren der pakhuizen en der nachtwachtsverblijven met wit en rood krijt. Een voorbijganger vond hem met dit werk bezig en bewonderde de kracht van zijn schetsen. Die voorbijganger was zelf kunstenaar. Hij was huisschilder en glazenmaker. Weldra vertrouwde hij hem de kunst toe en wijdde hem in de geheimen van het tempermes in. Niet lang duurde het of De Zoom begon zich op de uithangborden toe te leggen. Het eerst leerde hij koffiekannen en trekpotten schilderen, daarna werd hem zelfs de uitvoering van een glas bier toevertrouwd. Het opmerkelijkste was het schuim. Nooit had men zulk schuim gezien. Het was meer dan bierschuim; het was champagneschuim. Verbeeld u, mijn waarde! welk een verbeeldingskracht in een huisschildersjongen, wiens vader mandemaker was, en die dus, naar alle waarschijnlijkheid, nooit champagne had zien schuimen. Langzamerhand liet zijn meester hem toe ook wapens te malen; en hierin was het vooral dat zijn goede smaak uitschitterde. Met voorbeeldelooze stoutmoedigheid bracht hij alles tot het natuurlijke terug; alle leeuwen geel met zwarte manen, gelijk de echte barbarijsche. Hij wist van geen roode, geen blauwe, geen zwarte. Die hem van *keel* en *sabel* sprak, deed hij het aanbod van een pak slagen, en hij zou eens bijna gestorven zijn van woede, toen men hem zeide dat sommige wapenschilders roode arenden hadden voorgesteld met blauwe neb en blauwe klauwen. ‘Want,’ zeide hij, ‘een arend is toch bruin.’ En hij had gelijk. Ondertusschen was hij nu op de hoogte om tot het eigenlijk dierschilderen, voor zoover dit zijn meester te pas kwam, over te gaan, en reeds had hij werkelijk de schets gemaakt van een *dorstig hart*, toen de ongelukkige *troubles* van die dagen- tusschen 85 en 90 - ook den jeugdigen De Zoom in hunnen maalstroom meevoerden. Hij verdween nu voor een poos van het tooneel en men hoorde niet van hem. Men spreekt van een spotprent, die hij op den Prins zou hebben gemaakt, waarvan de hoofdgedachte was: *een groote goudsbloem die door een keeshond van zijn steel werd gebeten*; en van nog eene andere op de Engelsche natie, waarvan de voorstelling vergeten is geraakt. Hoe het zij, men zou ook De Zoom bijna vergeten hebben, ware hij niet verleden jaar plotseling weder te voorschijn gekomen met zijn meesterstuk: *'t Is een toer om der op te komen*. Het denkbeeld is niet nieuw. Een groot paard staat geheel opgetuigd en gezadeld, en een zeer klein man maakt zich gereed het te

aant.

bestijgen, 't welk hem, aangezien de kleinheid van zijn postuur, zeer moeielijk valt. Alles is in deze schilderij leven en beweging. De pogingen van den dwergachtigen ruiter *die der niet op kan komen* spreken, door het groene jachtbuis dat hij aanheeft heen, - men ziet hem vlak op den rug - in alle spieren. Met veel geestigheid heeft de schilder de laarzen en de sporen zóó zwaar en kolossaal voorgesteld, dat men gevoelen moet dat ook deze eene belemmering zijn om het paard te beklimmen. Het uitstekendste van alles is echter het paard zelf, in hetwelk voor te stellen men zeggen mag dat het genie van De Zoom het zenith van zijn vlucht heeft bereikt. Met voorbeelddelooze stoutmoedigheid heeft hij over de zwarigheden van zijn bestek, ja zelfs over de natuur gezegevierd, en de evenredigheden dermate weten te beheerschen en in te richten, dat vooral de hoogte van het ros, en dus de moeielijke bestijgbaarheid, sterk in 't oog springt. Dit heeft ten gevolge gehad, dat de hals zeer inëengedrongen heeft moeten worden, en zelfs de kop niet dan klein kon wezen. Zooals het hier is voorgesteld, gelijkt het teffens op een paard, een olifant, en een hazewindhond; maar de karakters dezer drie schepselen spelen derwijze dooreen in de schilderij, dat men zeggen kan dat het scheppend genie des schilders hier een nieuw wezen heeft voortgebracht. Ik spreek niet van de uitvoerigheid, waarmee het hoofdstel van het ros, waarmede de gestreepte rijbroek van den ruiter zijn afgemaald, noch van het landschap, waarover een donderwolk hangt, die door een toovergloed die uit den grond schijnt op te komen, wordt verlicht. Mijn bestek verbiedt mij hier verder over uit te weiden. Ook vergt gij het niet. Hetgeen ik van De Zoom gezegd heb, zal u genoegzaam hebben doen blijken dat dit jeugdig talent gemakkelijk alle andere talenten in ons vaderland achteruitzet en overtreft.

De Zoom is niet groot van gestalte; zijn gelaat is meer vervallen dan mooi. Gewoonlijk draagt hij een blauwe slaapmuts met witten omslag; hij rookt en snuift beide. Hij draagt sedert vijf jaren een bruinen jas, halfsleets op een boelhuis gekocht. Zoo zag ik hem vóór mij; bezig zijnde met het portret van een zijner vrienden. Hij leide de laatste hand aan het haar, om vervolgens tot het voorhoofd over te gaan; want hij behoort niet tot die losbollen van schilders, die voor zij nog eens geteld hebben hoeveel rimpels gij in uwe tronie hebt, maar aanstonds zes, zeven groote strepen neerzetten, kris, kras, heb ik jou daar! en u langzamerhand als uit een mist in het leven roepen. ‘Men moet met orde werken,’ zegt hij: ‘menig schilder heeft een portret bedorven door aan den bakkebaard te beginnen, eer hij de wenkbrauwen haar eisch gegeven had.’ ‘Dit haar,’ zeide hij mij, ‘komt u wat stijf voor; maar de man draagt een pruik,’ voegde hij er bij, ‘en ik zeg altijd, een pruik moet een pruik blijven.’

aant.

[1] Van waar - o mijn vriend, verklaar mij dit raadsel! - van waar heeft een
[2] mandemakerszoon deze stoutmoedige denkbeelden? O! het genie! Het
[3] genie!... Ik moet afbreken.

[4] Bewaar dezen wel. Ik wil hem naderhand laten drukken.

[6] 17 Januari 1839
Uw vriend,
[7] Hildebrand

[10] P.S. Wisch de tranen over den dood van Schotel uit uwe oogen.

aant. [Leeskabinet]

Teun de Jager

[5] Het laatste eenigszins teekenachtige dorp aan Hollands westelijken kust-
[6] kant is zonder twijfel het armelijk Schoorl. Het ligt aan den voet der duinen,
[7] ter plaatse waar die het allerbreedst zijn, om bij Camp plotseling geheel af te
[8] breken en, tot Petten toe, het land hare bescherming te onttrekken en dat
[9] groote open te veroorzaken, hetwelk de beroemde Hondsbossche zeewe-
[10] ring, tot welker instandhouding zooveel paalwerk en zooveel maaltijden
[11] onvermijdelijk zijn, noodzakelijk maakt. Evenals in het aangrenzend Ber-
[12] gen, treft hier den wandelaar het aangenaam schouwspel eener hooge, met
[13] dicht kreupelhout en koele bosschages bewassen duinhelling; en van die
[14] Heerlijkheid af, welke Borselens, Brederodes, en Nassaus onder hare vroe-
[15] gere bezitters telt, tot aan ons klein Schoorl toe, gaat men, langs een bevallig
[16] slingerenden zandweg, ter wederzijde altijd in de schaduw van eiken, iepen,
[17] berken en allerlei geboomte, langs welks stammen zich hier en daar het
[18] klare duinwater in kronkelende beekjes voortdringt, en waartusschen zich
[19] aan weerskanten, van afstand tot afstand, de kleine stulpjes der bewoners
[20] vertoonen, aan de westzijde niet zelden half in het duin begraven en van
[21] boven grauw van bloeiende mossen en knoestige zwam.

[22] Aan het einde van dit aangenaam pad steekt het groene torentje van
[23] Schoorl spits in de hoogte, om op het eigenlijk dorp en zijne vele graanak-
[24] kers neder te zien, waar de gort geoogst wordt die tot de vermaardheden der
[25] Alkmaarsche markt behoort. Die deze liefelijke bosschages doorwandeld
[26] heeft en, na zich eerst in de koele lommer en daarna in de eenige herberg van
[27] het dorp te hebben verkwikt, nog hooger noordwaarts op wil, moet eerst
[28] zijn rekening met het geboomte sluiten; want hem toeft niet anders dan het
[29] Hondsbosch, dat in het geheel geen bosch is, daarna de Zijpe, Westfries-
[30] lands grootste drooggemaakte vlakte, en dan de woestijn van het Koegras,
[31] totdat hij bij den Helder in het Marsdiep staat te staren en aan den oostkant
[32] het eiland Tessel ziet opdoemen, waar reizigers van verzekeren dat er een
[33] lief boschje bestaat, tusschen den Burg en het Schild, nietig overschot van
[34] vroegere woudpracht.

[35] Het was in de laatste dagen van September 183*, op een zeer vroegen
[36] morgen, voordat de zon nog op was, dat de kleine deur van een der boven
[37] beschreven stulpjes aan den duinkant nabij Schoorl openging, en zich een
[38] jonge man op den drempel vertoonde, die met oplettendheid lucht en
[39] windstreek in beschouwing nam. Een schoone bruingevlekte patrijshond
[40] was reeds, zoodra de bovendeur was opengegaan, over de onderdeur ge-

aant.

sprongen, en rolde zich nu met kennelijk genoegen voor zijne voeten in het zand of sprong tegen zijne knieën op, en legde zich dan weder voor een oogenblik, met de voorpooten uitgestrekt en den kop daartusschen, neder, om straks weer op te springen, zachtkens jankende en alle de geluiden en figuren ten uitvoer brengende van een jachthond, die genoegen smaakt. Over 't geheel is er geen dier, dat lichter te vermaken valt en minder spoedig blasé is. Zijn meester behoeft slechts naar het geweer te grijpen, en deze beweging roept onmiddellijk de schitterendste vooruitzichten van genot en zaligheid voor de ontvlamde verbeelding van den hond, waarvan ik mij overtuigd houd dat de opgenoemde vreugdeteekenen niet dan flauwe bewijzen zijn, vergeleken bij het gevoel dat zijn ruige borst doortintelt; en zulks niettegenstaande hij zeer wel weet dat voor hem al de genoegens van den dag zullen bestaan in loopen, staan, drijven, en aanbrengen, zonder ooit of immer eenige hoop te mogen voeden op het geringste aandeel in den buit.

De jonge jager - want het was er een - zag er in zijn versleten groen buis, met de oude weitasch en ouden hagelzak kruiselings over de beide schouders, de broek in de laarzen, de groene lakensche muts schuins opgezet, en het kort dubbel jachtgeweer, met het groen, afhangend cordon onder den arm, recht teekenachtig uit. Hij was groot en forsch, een blonde zoon der Celten, en zijn bruinverbrand gelaat deed het heldere blauw zijner oogen te meer uitkomen; maar op dit oogenblik, als hij eerst naar de lucht en daarna om zich heen keek, hadden zij eene neerslachtige uitdrukking.

‘Koesta, Veldin!’ riep hij, en het was alsof de blijde sprongen van het dier hem verveelden, dat niet gehoorzaamde aan dit bevel, maar zijne knieën nog steeds met dezelfde vroolijkheid bleef lastig vallen, daar hij de deur sloot. Hij gaf Veldin een schop.

Het dier droop met den staart tusschen de beenen af, en jankte.

‘Kom maar hier, Veldin!’ hernam de jager, berouw toonende. En hem den kop streelende, voegde hij er bij: ‘Kan jij 't helpen, dat de baas slecht geslapen het?’

Hij nam den weg aan naar het dorp.

Indien de Schoorlsche jeugd haar Teun den Jager, want zoo heette hij algemeen, op dezen vroegen morgen had zien gaan, zij zou haar oogen nauwelijks geloofd hebben. Want nooit zag zij zijn oog zoo droevig, nooit zoo ter aarde geslagen; nooit was zijn stap zoo slenterend en onverschillig. Hij was bij haar voor den opgeruimdsten borst van het dorp bekend; en het zij hij de kinderen en nieuwsgierige knapen wonderlijke jachtleugens diets maakte, hetzij hij de jonge meisjes koude hagelkorrels onder den halsdoek vallen liet, of de oude besten met zijne vroolijke invallen opleukerde bij het spinnewiel, altijd scheen het uit zijn hart te komen, uit zijn zorgeloos en blijmoedig en luchtig hart. En toch behoorde Teun de Jager tot die gestellen, bij

aant.

[1] wie de vroolijkheid minder eene eigenschap dan een vermogen der ziel
[2] schijnt te zijn, en was er onder deze levendige beek zijner opgeruimdheid,
[3] waar zich niets dan licht en bloemen in schenen te spiegelen, een bodem van
[4] ernst en droefgeestigheid. Aan deze gaf hij zich niet zelden in de eenzaam-
[5] heid over, en eene kleinigheid was in staat hem in die stemming te brengen.
[6] Dan was hij zwaarmoedig, ja moedeloos. Dan dacht hij, zonder merkbaren
[7] overgang, aan zijne moeder en zijn vader die hij had zien sterven, en ‘aan de
[8] groene boompjes’ van het kerkhof; dan zag hij voor zichzelven geen ander
[9] verschiet dan van armoede en gebrek; totdat de tegenwoordigheid van men-
[10] schen hem uit die mijmering opwekte, en hij weer de vroolijke, grappige
[11] Teun de Jager was van altijd. De jacht was zijn lust en zijn leven, en van half
[12] September tot 1 Januari genoot hij eerst recht. Met het blijmoedigst gezicht
[13] van de wereld ging hij telken morgen vóór de zon in 't veld; maar wonder-
[14] lijke dingen kon hij denken op die lange, eenzame wandelingen, met het
[15] geweer in de hand en niemand òm hem dan zijn getrouwe Veldin. Heden
[16] scheen er veel naargeestigs op til te zijn voor hoofd en gemoed, want traag
[17] en druilend was reeds het begin.

[18] Zijn gelaat helderde evenwel niet weinig op, als hij bij een klein huisje
[19] stilstond, dat zich aan zijn rechterhand half tusschen het geboomte verstak.
[20] Hij luisterde aan het gesloten venster. Een oogenblik scheen hij te aarzelen;
[21] toen vermande hij zich en tikte met de bruine knokkels twee-driemaal tegen
[22] het oude luik. Een geluid van binnen, alsof er eene stoel verzet werd, beant-
[23] woordde dit sein.

[24] Hij glimlachte.

[25] ‘Ze zullen er wezen!’ riep hij luide.

[26] ‘Wêl goed!’ antwoordde een welluidende vrouwestem, die uit de diepte
[27] scheen te komen.

[28] Nog een oogenblik vertoefde hij; en langzaam vloeide de glimlach weg
[29] op zijne lippen en hernam zijn gelaat de sombere uitdrukking van zoo even.
[30] Hij hief zijn hoofd op en miste den hond.

[31] Hij floot zachtkens. Veldin was dichter bij dan hij gedacht had en
[32] sprong uit het hooge toeterloof, waaronder zich, vlak naast het stulpje, eene
[33] kleine duinsprank verschool, te voorschijn.

[34] ‘Duivelsche hond! motje nou al zuipen?’ gromde hij baloorig. Maar ter-
[35] stond veranderende, zei hij zacht tot zichzelven: ‘Als Sijtje wist dat ik knor-
[36] rig op den hond was! Ik verdien vandaag ongelukkig te zijn.’

[37] Een ongelukkige overtuiging voor iemand die ter jacht gaat.

[38] Nu verhaastte Teun de Jager zijne schreden en bereikte het dorp.

[39] De hond scheen het akkerland voor zijne bestemming te houden en ver-
[40] wijderde zich rechtsaf. Hij riep hem terug.

[41] ‘Hierheen, Veldin!’ zei hij vriendelijk: ‘je mot klimmen, man. Ze heb-

aant.

[1] ben de stoppels nog niet noodig; in 't duin is nog genoeg te grazen.' En hij
[2] wendde zich links.

[3] 'Mot je boven wezen, Teun?' vroeg een man, die ook al op bleek te zijn
[4] en plotseling te voorschijn kwam, met een grijs buis met jachtknoopen, een
[5] stok in de hand, en een hoed, met een groenen band er om, op.

[6] 'Ja, Jantje!' antwoordde de jager; 'ze zijn nou nog te druk bezig op de
[7] geest.'

[8] 'Je spreekt een waar woord,' zei de oppasser van het Berger Bosch,
[9] want die was het. 'Wil je niet reis opsteken?' voegde hij er bij, hem minzaam
[10] zijn pijp voorhoudende.

[11] 'Dankje, Jantje!' hernam Teun; ''k heb van daag me tabak nog niet ver-
[12] diend. Je bent er al vroeg bij. Heb je een strooper op 't spoor, of hoe zit het?'

[13] 'Neen, maat!' antwoordde de oppasser. 'Ik ga op Schoorldam of; ik mot
[14] te Alkmaar wezen, en ik rij met Jaapie mee. Een gelukkige jacht!'

[15] 'Dankje, hoor!' zei de ander. En, van den hond gevolgd, naderde hij het
[16] duin en maakte zich een weg door het kreupelhout, nat van den mist, waar-
[17] uit duizend nietswaardige mosschen verschrikt opvlogen, en klom naar
[18] boven.

[19] Toen hij den top des heuvels onder zich had, zag hij op het dorpje terug.
[20] De zon begon de kim te bereiken en wierp reeds hare eerste stralen uit. De
[21] najaarsmist begon te blinken van al die kleurige tinten, die het doen schij-
[22] nen alsof de regenboog op aarde is afgedaald; het kruis op de torenspits
[23] begon te glimmen, en de droppels, die aan de punten der dichte bladeren
[24] beefden, namen hunne dichterlijke gelijkenis op schitterende juweelen aan.
[25] Zijn oog zocht het plekje, waar Sijtjes stulpje zich onder het geboomte ver-
[26] school. Niets bewoog zich daar, en ook in geheel het dorp was alles nog in
[27] stilte begraven; een enkele haan kraaide; een enkele hond kroop langzaam
[28] uit zijn hok te voorschijn; maar geen menschelijk wezen bewoog zich.
[29] Alleen zag hij, op het rechte pad naar Schoorldam, den jachtoppasser, die
[30] zijnen weg met haastige schreden vervolgde.

[31] 'Alles slaapt nog,' zei Teun de Jager tot zichzelven, 'en Sijtje is zeker ook
[32] weer ingesluimerd. Zouën ze allegaar droomen?' - 'Gekheid!' vervolgde hij;
[33] en haalde zijn veldflesch te voorschijn; en, zich houdende alsof hij den hond
[34] toedronk: 'Komaan, Veldin! den eerste zen dood!'

[35] Daarop spande hij de beide hanen van zijn dubbelloop, en begon het
[36] jachtveld af te treden.

[37] In geheel Schoorl en Bergen was geen beter jager dan Teun. Hij
[38] behoorde tot die weinige gelukkigen die zoo goed als zeker van hun schot
[39] zijn. 'Weet je wel, waar 't an houdt,' had de oude Krelis eens gezegd, daar hij
[40] voor *De Roode Leeuw* met eenige boeren op de bierbank zat en Teun voor-
[41] bijkwam, beladen met een zwaren jachtbuit; 'weet je wel, waar 't an houdt,

aant.

[1] dat Teun de Jager, als er twee hoenders opgaan, de een vóór hem en de ander
[2] achter zijn rug, ze toch allebei neerleit?' - 'Omdat ie een dubbeld geweer
[3] het,' had men geantwoord. - 'Mis, maat!' had Krelis gezeid: 'omdat ie een
[4] dubbelde kerel is.' Vandaar, dat Teun de Jager ook nimmer klaagde over al
[5] die tegenwerkende omstandigheden in de vier elementen, waaraan een aan-
[6] tal jagers het alleen toeschrijven, als zij platzak thuiskomen, en zelden breed
[7] opgaf van hazen of patrijzen, die hij wel niet thuisbracht, maar waarvan hij
[8] zich toch overtuigd hield dat zij in een of andere onnaspeurlijke krocht aan
[9] hunne wonden zouden moeten overleden zijn.

[10] De teug, het voor een jager zoo welluidend getik der hanen van zijn
[11] geweer, de blijde zonneschijn, schenen Teun de Jagers somberheid te ver-
[12] drijven en hem moed in te boezemen; de omstandigheid dat hij het jachtveld
[13] werkelijk bereikt had wekte zijnen geest op. Veldin sprong wakker voor
[14] hem uit en begon al spoedig zeer gewichtig met den neus langs den grond te
[15] snuffelen.

[16] 'De hond begint nou al te werken,' zei Teun; 'dat zel goed gaan.'

[17] Ook duurde het niet lang, of een schuchter haas sprong op. De twee
[18] schoten vielen, het een na het andere. De hond sloeg aan; het haas was vrij.

[19] 'Wat duivel nou!' riep Teun de Jager, en smeet het geweer neder. Ver-
[20] baasd zag hij den langoor na, die nergens gekwetst was en, van den hond
[21] vervolgd, de vlakte dóórrende, tot hij aan de andere zijde van een duin ver-
[22] dween, waar Veldin hem woedend en met een onafgebroken kort keffen
[23] nazat, maar telkens grond verloor.

[24] Hij floot den hond terug en laadde op nieuw.

[25] 'Ik dacht wel, dat ik ongelukkig wezen zou,' riep hij uit. 'Nou, 't was
[26] maar een haas! Zacht, Veldin!' En hij vervolgde zijn weg.

[27] ''t Was maar een haas,' zei Teun de Jager; maar wat wilde hij dan? Laat
[28] ik u iets van Sijtje vertellen, en gij zult het begrijpen.

[29] Ik zal niet beginnen met te zeggen dat Sijtje het mooiste was van al de
[30] Schoorlsche meisjes; want zulk een uitdrukking zegt soms niets, soms te
[31] veel, en is in alle gevallen afgezaagd. In duizend verhalen is het meisjen altijd
[32] het mooiste van den omtrek. Maar zeker was dit een allerliefst kind; teerder
[33] en fijner dan de meeste boerinnetjes, en dat het zilveren oorijzer van 's zon-
[34] dags, in de week zeer goed missen kon om er allerbevalligst uit te zien. Zij
[35] was een weeskind en de steun en troost van een oude grootmoeder en een
[36] doofstom broertje van een jaar of tien. Dit drietal maakte te zamen het
[37] kleine huishouden van 't stulpjen onder 't geboomte uit. En behalve hare
[38] grootmoeder en het ongelukkige kind, had Sijtje niemand liever dan Teun
[39] den Jager, en indien zij 't hart had gehad om ooit of ooit aan haar grootmoe-
[40] ders dood te denken, zou zij er misschien al heel na aan toe geweest zijn om
[41] zich voor te stellen Teun de Jagers vrouw te worden. Zooals de zaken nu

aant.

stonden, plaagde zij Teun, en Teun haar, uit alle macht, en verder kwam het niet. Maar de oude grootmoeder mocht Teun graag hooren schertsen, en het doofstomme kind was overgelukkig als het hem naderen zag, en als hij het leerde knippen van steenen te maken om mosschen te vangen; en Sijtje zag Teun met groote, heldere, donkerblauwe oogen al heel vriendelijk aan, als hij den jongen voorthielp of liet hobbelen op zijn knie, tot hij van vreugd het eenig geluid maakte dat hij te voorschijn kon brengen. En 's avonds als Teun naar huis ging, gebeurde het wel, dat zijne lippen haar blank aangezichtjen (en ook niet meer) aanraakten; en het ‘wel te rusten, Teun!’ was er niet minder vriendelijk om.

Maar gisterenavond had Sijtje hem erg geplaagd, want het was reeds de zesde dag van de jacht, en schoon Teun menig haas had thuisgebracht, hij had nog geen enkel patrijs geschoten.

‘Neen, Teun-broer!’ had Sijtje gezegd: ‘haar, dat gaat nog; maar veeren kanje niet schieten; die zijn je te gauw of, maat!’

‘Hoeveel hoenders wilje, dat ik je morgen thuisbreng?’ vroeg Teun.

‘Ik zal 't je maar niet te zwaar opleggen, jongen!’ antwoordde Sijtje. ‘Schiet er twee, en ik zel leuven dat je 't nog kenne.’

‘'t Zel beuren, Sij!’ riep de jager, en sloeg zijn arm om haar middel, ‘'t Zel beuren na je woorden, of mijn naam zal geen Teun de Jager meer zijn!’ En hij trok haar naar zich toe.

‘Bedaard, Teun-tje!’ riep het meisje; ‘geen gekheid, hoor! Zoenen, ben je raar? Als er maar eerst hoenders zijn, dan zullen we reis kijken. Foei, jongen, geen gekheid!’ En zij lachte dat ze schaterde, om aan hare ernstige waarschuwing klem bij te zetten.

‘Erg best,’ antwoordde de minnaar; ‘maar weet je wat, Sij? geef me een zoen op hand; en als ik je morgen geen hoenders breng, dan nooit geen zoen meer; maar breng ik ze mee: wee je gebeente!’

‘Gedaan!’ riep Sijtje vroolijk, en zij trad naar hem toe, en gaf hem een fikschen handslag, en liet zich een kus op de wang drukken, waarbij haar mondje zich iet of wat minder afdraaide dan anders; en de doofstomme jongen, die het aanzag, lei zijn hoofd in den nek, sprong in het rond van genoegen en klapte in de handen op het heugelijk gezicht.

Verbaast het u, dat Teun de Jager heden met eenige minachting op ‘maar een haas’ nederziet?

En toch! Had hij het haas maar gehad! want het scheen er meer en meer naar te staan alsof hij niets thuis zou brengen. Te vergeefs had hij reeds een paar uur door het breede Schoorler duin omgedwaald; door valleiën, waar hij tot over de enkels in het dichte, bruine mos stapte; over witte blinkerds, waar het droge, rollende zand zijn voetstappen uitwischte; langs vlakten, waarin brakke poelen den grond doorweekten; nergens, om een Noord-

aant.

[1] hollandsche jachtterm te gebruiken, nergens ‘bedekte [1] hij leven’. Wel speur-
[2] de hij hier den ‘voet’ van een haas, en verder het ‘gewei’[2] van hoenders;
[3] maar noch het eerste noch de laatste deden zich voor. Hij schoot niet zekere
[4] kwaadaardigheid een witten uil, die zich op zijne lichte spokige wieken uit
[5] een heesterwilg ophief, raapte hem op, en smeet hem verachtelijk van zich.
[6] Veldin berokkende hem ook nog eene laffe teleurstelling, daar hij voor iets
[7] stond dat, toen het eindelijk uit het dikke mos opvloog, bleek niets meer dan
[8] een slechte leeuwerik te wezen. En zoo verliepen de trage uren, en Teun de
[9] Jagers neerslachtigheid kwam terug, nog vermeerderd door de vermoeienis
[10] en de hitte van den stijgenden dag. Opeens was het alsof er een luchtig wind-
[11] jen opstak, dat verkwikkend door zijn bezweete haren blies, en toen hij
[12] daarop nog éénen hoogen witten zandheuvel besteeg, zag hij de groote zee
[13] voor zich.

[14] De zee is altijd een ontzaglijk gezicht, maar als men haar ziet op een vol-
[15] strekt eenzame plek, met niets dan het dorre duin links en rechts en achter
[16] zich, zonder hut aan het strand of zeil op hare vlakte, dan grijpt de aanblik
[17] dier uitgestrekte ledigheid u dubbel aan. U overvalt een gevoel alsof gij nu
[18] werkelijk aan de uiterste grens der wereld stondt, alsof gij nu inderdaad de
[19] eenige, de laatst overgeblevene bewoner der aarde waart. Huiverend zette
[20] Teun de Jager zich op den top des heuvels neder, zette het geweer in de rust,
[21] en staarde op de zonnige golven. De hond rustte hijgend naast hem uit; zijn
[22] roode tong hing lang en droog uit zijn bek. Hier aan de volle zee, en toch
[23] geen lafenis!

[24] Teun de Jager haalde een stuk brood en een paar zure appelen uit zijn
[25] weitasch te voorschijn en deelde met zijn vriend. Ook nam hij de veldflesch
[26] om een teug te nemen, maar zette haar weer van den mond.

[27] ‘Neen!’ zeide hij met een zucht. ‘Och, die droom! Ik wou dat ik dien
[28] droom kwijt was!’

[29] Hij wilde den bangen droom van dien nacht, waarover wij hem reeds
[30] hebben hooren klagen en die de oorzaak zijner neerslachtigheid was, van
[31] zich afschudden; maar het gezicht van de zee bracht er hem bijzonderheden
[32] van te binnen, die hij reeds had vergeten. Alras verdiepte hij er zich slechts te
[33] levendiger in.

[34] Hij was weer, even als in zijn slaap, ter jacht met de zonen van de
[35] ambachtsvrouw van Schoorl; evenwel niet in het Schoorler Veld, maar in
[36] het Berger Bosch. Hij droeg een nieuw jachtbuis met zonnige gouden knoo-
[37] pen, en Sijtje had hem de veer van een fazanten haan op de muts gestoken.
[38] Plotseling vlogen er drie hoenders voor hem uit, maar hij kon ze niet onder

1 ontdekte.
2 drek.

aant.

schot krijgen; telkens vielen zij neder, als om hem te sarren; maar zoodra hij naderde, kraaiden zij, klapten met de vleugels, en vlogen verder. Eindelijk wilde hij een poging doen om ze van zeer verre te schieten; maar zijn geweer ketste en viel hem uit de handen. Toen kraaiden de patrijzen alle drie drie-maal, en een er van vloog op den hoed van den jonker, waar het zitten bleef. 'Mag ik schieten, jonker?' riep hij. De jonker wuifde vriendelijk met de hand van ja. Hij lei aan - het hoen viel. Maar toen hij ging om het op te rapen, was noch het hoen, noch de jonker van Schoorl te vinden; maar daar lag het bloedige hoofd van Sijtje, en zag hem met gebroken oogen aan; en toen hij daar lang op staarde, daar kwam eensklaps de zee, en het hoofd begon op de golven te bewegen, en achteruit te gaan, en verdween, en kwam weer boven, en verdween weer, totdat hij ontwaakte. Zijn haan kraaide; het licht scheen door de reten en vensters. Hij kleedde zich tot de jacht.

En nu, daar hij lang op de zee staart, herhaalt zich het visioen, en het hoofd van Sijtje verschijnt tusschen de zonnige, schuimige rimpels van de Noordzee, en gaat op en neder met de golven.

Hij wendde zijn gezicht af van den plas, en strekte zich voorover in het hangen van den heuvel uit, met de armen onder het hoofd. Weldra geraakte hij in slaap, en het akelig schouwspel speelde hem op nieuw voor den geest; maar de gansche zee werd rood als bloed, en vlammetjes en vonken dansten er op rond, en zwierden er overheen in kringen. Op eens, daar dreunden twee schoten. Hij ontwaakte. Veldin was door het geluid opgevlogen en draafde reeds den heuvel af.

Statig trok een blauwe rookwolk van achter een naburig duin omhoog, en een groote klucht patrijzen vloog haar verschrikt vooruit. Teun riep den hond terug en volgde de hoenders met de oogen. Zij zakten aan den anderen kant van den heuvel zachtkens lager, en trokken mèt den wind zuidwaart heen. Het volgende oogenblik verscheen er een man op den top van dat duin en zag rond waar zij bleven; maar zij waren reeds weer gevallen. Daarop laadde hij bedaard zijn geweer en Teun de Jager zag hem een koppel mooie hoenders in de tasch bergen, nadat hij die eerst een oogenblikje met welge-vallen bekeken had.

Het was Derk Joosten, de eenige mensch in geheel Schoorl, die hem niet lijden mocht, en dien hij niet kon uitstaan. Want Derk Joosten was een gemeene knaap, en die er niet vies van was het vak van strooper aan dat van jager te verbinden, en hij had hem eenmaal betrapt, daar hij in den laten avond bezig was strikken voor hazen te zetten, eene liefhebberij, waarom-trent de Schorelaars in een kwaden naam zijn. Voor het overige was hij een slecht jager en, met stroopen en al, bracht hij in een jachtseizoen niet half zooveel thuis als 'de dubbelde' Teun; wat hem in dezen zeer verdroot.

Zoo ras Derk Teun den Jager bemerkte, riep hij hem half gebiedend toe:

aant.

[1] ‘Waar zijn ze heen 'etrokken, Tennis?’

[2] ‘Dat mot *jij* weten!’ antwoordde deze.

[3] ‘Kan ik dan door den berg heen kijken?’ grauwde Derk Joosten. ‘Heb *jij*
[4] al wat?’

[5] ‘Geen haar of veer!’ riep Teun de Jager openhartig.

[6] ‘Ik al,’ riep Derk grijnslachend; en hij haalde een haas en drie patrijzen
[7] uit de tasch, en hield die triomfant in de hoogte.

[8] ‘Ieder zijn beurt, Derk!’ riep de andere hem toe.

[9] ‘Ja,’ schreeuwde Derk; ‘en of jij van daag ereis geen beurt hadde,
[10] d..derskind!’

[11] Toen daalde hij het duin af, en ging zijns weegs, zich naar het noorden
[12] wendende.

[13] ‘Nou naar het Achterveld, Veldin!’ zei Teun de Jager tot zijn hond, en
[14] een straal van moed blonk weder in zijne oogen; een blijde lach kwam op
[15] zijn bruin gezicht. Hij nam een korte teug uit de veldflesch, en wandelde
[16] zuidwaarts op.

[17] Hij had de plek waar hij de patrijzen had zien vallen goed in zijn ziel
[18] geprent. Naar alle berekening was het eene hem zeer wel bekende vlakte,
[19] die er uitziet als eene mislukte ontginning en hier en daar bezet is met kleine
[20] boschjes van bremstruiken, kruipwilg, en dwergachtige berkeboompjes.
[21] Hij hield echter nog meer zuidwaarts aan, als ging hij de plek voorbij, om de
[22] hoenders tegen den wind te schieten. Toen naderde hij de vlakte; maar de
[23] patrijzen waren wild geworden. En lang voor hij ze onder schot kon heb-
[24] ben, vlogen ze op en trokken een goed end wegs zuidoostelijk af, waar ze
[25] weder neervielen.

[26] ‘Geduld,’ dacht Teun; en nadat hij vruchteloos de vlakte had afgezocht
[27] of er ook een enkel was achtergebleven, ging ook hij in die richting, om de
[28] klucht te vervolgen.

[29] Zoo ging het hem nog drie of vier malen, evenals in zijn droom; de
[30] patrijzen bleven hem telkens vooruit. Hij verloor echter den moed niet; het
[31] gezicht der hoenders in 't verschiet, hoe sarrend ook, hield dien gaande.
[32] Maar zóó was zijn ziel van patrijzen vervuld, dat ik bijna geloof dat er
[33] dwars over zijn weg een haas had kunnen heengaan zonder dat hij het, hoe
[34] goed jager hij ook was, anders dan te laat zou bemerkt hebben. Na een paar
[35] uren jagens rustte hij nogmaals uit bij een plek, waar de hond welwater
[36] vond. Het dier, niet tevreden zich te laven, legde zich geheel op zijn buik in
[37] den plas, maar zag er na die verkwikking ook weer zoo levendig en wakker
[38] uit, als in den vroegen morgen. Teun nam er een voorbeeld aan en vervolgde
[39] de jacht.

[40] Reeds had hij het Berger Bosch op zijde. Op eens ziet hij de klucht weer

[41] opvliegen, en kort daarop nedervallen. Hij haastte zich in die richting aan te

aant.

treden. Reeds naderde hij tot de plek waar zij wezen moesten! De hond hield den neus met de meeste oplettendheid langs den grond. Teuns hoop was nog zoo levendig niet geweest dien ganschen dag. Maar op eens! daar valt hem de jachtpaal van den Ambachtsheer van Bergen in 't oog, wiens ban zich nog eenige roeden verder dan het bosch uitstrekt. Reeds was de hond dien snuffelend voorbijgegaan. De verzoeking was groot. Hij had nog niets opgedaan, na eene vermoeiende jacht van zoovele uren! Nog meer! Hij had zich beroemd dat hij patrijzen mee zou brengen. Hoe zou Sijtje hem den beloofden kus weigeren; erger! hoe zou zij hem uitlachen! Zijn naam zou geen Teun de Jager meer zijn. De oppasser van het Berger Bosch was naar Alkmaar. Derk Joosten - ha, hoe tergend had hij de hoenders opgeheven! - was noordwaartsuit gegaan. En dáár, een veertig schreden verder mis-schien, lagen de voorwerpen van zijn verlangen, neen, van zijn behoefte, de mooie hoenders, vermoeid van den langen tocht, wie weet hoe vast, uit te rusten in het hooge mos.

Hij gevoelde dat hij beefde; het hart sloeg hem inde keel. De hond ging al snuffelend verder. Hij hief zijn oogen op en zuchtte diep. Een ondeelbaar oogenblik - en hij riep den hond terug, die onwillig gehoorzaamde. ‘Teun de Wilddief wil ik dan toch voor mezelven niet hieten,’ verzuchtte hij.

Hij keerde den jachtpaal en het jachtveld des Heeren van Bergen den rug toe, en op eens - als om hem te beloonen - een luid gesnor! Met de korte vleugels ruischende, vloog, vlak vóór hem, een koppel hoenders op; achter-blijvers, die den trein niet hadden kunnen volgen. Op hetzelfde oogenblik was zijn vinger aan de trekkers; de twee schoten knalden. Het eene patrijs viel onmiddellijk loodrecht neder; het andere trok nog een oogenblik ver-der, draaide in de lucht, en viel evenzeer. Terwijl Veldin het eerste greep, ging hij om het ander zelf op te rapen. Het leefde nog, en poogde zich in het mos te verbergen, maar hij pakte het. Droevig en klagelijk zag het dier hem aan met zijn klein rond oog, waarin het licht reeds half was uitgebluscht. Hij liet het weder vallen. Met zulk een oog had Sijtje hem aangezien in dien akeli-gen droom. Het geheele visioen stond hem voor den geest. Toen hij het patrijs opnieuw opraapte, was het kleine ronde oog reeds met het grijze vlies geloken.

De noodlottige herinnering is voorbij, en Teun de Jager vervolgt vroo-lijk het overige gedeelte van zijn weg. Hij heeft wat hij wenschte. De tot instandhouding zijns naams vereischte twee patrijzen hangen op zijn heup. Hij heeft Sijtjes kussen niet verbeurd. Het weder geladen geweer valt hem licht. Zoo stapt hij door hoog heidekruid en bremstruiken verder. Een kwartier uurs later, en een haas springt op, en valt bijna op hetzelfde oogen-blik, ‘door het snellere lood in zijn vaardige sprongen gestuit’, als de dich-terlijkste jager van geheel Holland gezongen heeft.

aant.

[1] ‘Hoe later op de markt hoe schooner volk!’ zegt Teun de Jager. En wel-
[2] tevreden met zijn jacht, stapt hij rustig op Schoorl aan.

[3] Het was reeds laat na het middaguur, en nog een vermoeiende klim en
[4] verre wandeling, ofschoon de afstand hemelsbreedte zoo groot niet was.
[5] Maar wat beteekende vermoeienis? Triomfant zou hij Sijtje met zijn jacht
[6] voor de oogen treden.

[7] ‘Mag *ik* het haas dragen, Teun?’ vroeg een kleine jongen met stroogeel
[8] haar en koffiebruine wangen, die op het laatste duin van Schoorl uit het
[9] kreupelhout te voorschijn kwam waarin hij zich een stok gesneden had, als
[10] hij de ruige pooten door het net van de weitasch steken zag.

[11] ‘Jawel, Krelis-broer!’ zei Teun de Jager vroolijk: ‘ik zel 't je geven; maar
[12] je mot er niet van snoepen, hoor!’ Hij zette zich op den grond en, de tasch
[13] openende, wierp hij er eerst de hoenders uit, die hij bovenop geschikt had.
[14] De jongen greep er een op, en bekeek het.

[15] ‘Hè, wat een vette!’ zei de jongen. ‘En watte mooie oochies!’ voegde hij
[16] er bij, in kinderlijke speelschheid een der oogen van het hoen opentrek-
[17] kende en het Teun voorhoudende.

[18] ‘Laat de oogen dicht, kwajongen!’ zei Teun de Jager met drift; en weder
[19] kwam er een wolk over zijn voorhoofd.

[20] Toen hing hij het haas, met de achterloopers door elkaar gestoken op
[21] den stok van den knaap; en deze, trotsch op zijn vracht en zich groot gevoe-
[22] lende boven al de boereknapen der gecombineerde Heerlijkheid Schoorl,
[23] Groet en Camp, daalde gezwind met den langoor naar beneden.

[24] Maar Teun de Jager verborg de beide hoenders in den binnensten zak
[25] van zijn weitasch, dat er geen veertjen uitstak. ‘Ik zal me oolijk houen,’ zei
[26] hij tot zichzelven, ‘en reis kijken wat ze doet.’

[27] Zoo wandelde hij het dorp door en den zandweg op, in stilte bereke-
[28] nende of het waarschijnlijk was dat Sijtje op dit uur van den dag thuis zou
[29] wezen of niet. Hij was nog een vijftig schreden van haar stulpjen af. Daar
[30] ritselde het hout aan zijn linkerhand, en Sijtje sprong met een luiden kreet,
[31] om hem te verschrikken, te voorschijn. Het doofstomme kind volgde haar
[32] langzaam.

[33] Teun de Jager verschrikte werkelijk meer dan Sijtje had kunnen ver-
[34] wachten. Een koude rilling ging hem door de leden. Maar hij herstelde zich.

[35] ‘Platzak!’ riep hij met een lach.

[36] ‘Da's niet waar!’ zei het vroolijke meisje, ‘want ik heb den jongen al
[37] 'ezien met 'et haas. Maar waar zijn de hoenders, Teun?’

[38] ‘Ik heb er geen te pakken kennen krijgen!’ zei Teun de Jager; maar hij
[39] gevoelde dat zijn gezicht hem verried. ‘Toch niet, Sij!’ voegde hij er bij, toen
[40] deze hem ongeloovig aanzag.

[41] ‘Al waar, maat?’ zeide zij, en greep naar de tasch om zich te overtuigen.

aant.

[1] Maar hij trok haar de tasch uit de lieve hand en schoof ze met een woes-
[2] ten ruk op zijn rechter zijde. Het meisje lachte en sprong voor hem heen, om
[3] er toch in te zien. Het schot dreunde; de hond sloeg aan; en Sijtje lag bloe-
[4] dende aan zijn voeten.

[5] In de plotselinge beweging om de weitasch op zijn andere zijde te schui-
[6] ven, had een der kleine mazen van het net den haan van zijn linker loop
[7] gevat, het geweer in de hoogte geheven, en het schot doen afgaan.

[8] Teun de Jager en de beide knapen stonden versteend; maar het doof-
[9] stomme kind kwam het eerst tot bewustzijn; woedend vloog het op Teun
[10] aan en beet hem in den arm. Het geweer was op den grond gevallen. Op
[11] eens bukt de ongelukkige jager zich en vat het bij de greep; maar een forsche
[12] hand grijpt de tromp, en ontrukt het hem. Het was een boer, die toegescho-
[13] ten was, en nu den anderen loop in de lucht afschoot. Het halve dorp snelt
[14] toe en dringt zich om het lijk van Sijtje en om den rampzalige, die zijn ge-
[15] weer terug begeert en in stomme razernij met de omstanders worstelt.

[17] Aan Sijtje was niets meer te doen. Ieder weet, dat een schot hagel *à bout por-*
[18] *tant* duizendmaal erger wonden maakt dan een kogel; want iedere korrel
[19] maakt eene afzonderlijke, en de hoeveelheid lood is ongelijk zwaarder. Maar
[20] ook, het schot had het lieve kind vlak onder het hart getroffen. Van geheel
[21] Schoorl beweend, ging zij ter ruste onder ‘de groene boompjes’ van het kerk-
[22] hof. De oude grootmoeder en het doofstomme kind waren alles kwijt.

[23] De ongelukkige Teun de Jager verviel in zware koortsen, waarin hij
[24] onophoudelijk ijlde en raasde. In den nacht nadat Sijtje begraven was, ont-
[25] sloop hij zijn in slaap gevallen waker en klom het venster uit. De oppasser
[26] van het Berger Bosch, die laat tehuiskwam, zag hem in den maneschijn
[27] boven op het duin in zijn hemd arbeiden. Hij ging op hem af. Teun herkende
[28] hem niet.

[29] ‘Wat doe je daar, Teun?’ riep hij met een forsche stem, en greep hem bij
[30] den arm.

[31] ‘Jonker!’ zei de ongelukkige verschrikt en zachtjes: ‘Ik begraaf haar.
[32] Aanstonds komt de zee.’

[33] En hij dekte zand over een der patrijzen, waar hij een kuil voor gegra-
[34] ven had met zijne vingeren.

[35] Den volgenden avond had hij den geest gegeven.

[37] 1840

aant. [De Nederlanden]

De veerschipper

[5] Ik heb zoo menigmaal in trekschuiten gevaren, dat ik in staat ben er het
[6] grootste paskwil en de grootste lofrede op te schrijven. Eens heb ik er mij
[7] hevig tegen uitgelaten:[1] maar 't spijt me half. Ik geloof dat ik het deed om de
[8] zaak der spoorwegen te bevorderen; uit louter ongeduld. Maar nu ik zie,
[9] dat er reeds één trekveer metterdaad vervalt, en in de lucht zwevende pijpe-
[10] manden (echt Hollandsch signaal) ook aan verscheidene andere veeren het
[11] *memento mori* toeroepen, krijgt de zaak voor mij zulk een droefgeestig
[12] voorkomen, dat ik in staat zou zijn de roef van Amsterdam naar Rotterdam
[13] af te huren, om in eenzaamheid een klaaglied te schrijven over de veran-
[14] derde tijden. Niet zoo zeer om de *Schuiten* spijt het mij; zij hebben te vele
[15] gebreken, en er zijn betere dingen om mee vooruit te komen; maar om de
[16] *Schippers*! Want aan hen, mijne vrienden! zullen wij verliezen. Het is een
[17] goed, eerlijk, trouw en ouderwetsch slag van volk, en jammer zal het zijn,
[18] als het van de aarde of, laat ik zeggen, van de wateren verdwijnt. Eerbied
[19] voor hen! Heb een vasten schipper, en geef hem een mondelinge boodschap,
[20] een onverzegelden brief, een groote som gelds, een kostbaar stuk meubel
[21] mede; geen woord zal aan de boodschap, geen stuiver aan het geld te kort
[22] komen, geen letter in den brief gelezen, geen krasjen op het kostbare stuk
[23] worden gemaakt. Laat hij slechts *weten* wat gij aan zijne zorgen toever-
[24] trouwt, en wees zoo gerust als of gij uw eigen zoon zondt. Hier staat uw
[25] beeld mij voor oogen, trouwe Van der Velden! Gij behoort tot het vriende-
[26] lijk personeel mijner academische herinneringen. Wiens voetstap hoorde
[27] Hildebrand liever dan den uwen op de ongelijke trap van zijn nederig stu-
[28] denteverblijf, als gij de krakende sluitmand of het welbekend koffertje, dat
[29] geen adres meer noodig had, daar tegenop sleeptet en met uw vriendelijk
[30] ‘compliment, en als dat de familie heel wel was’, zijn ongeduld voor-
[31] kwaamt, dat naar den dubbelganger van den sleutel zocht, waarmee zijne
[32] lieve moeder het hangslot gesloten had? Gingt gij ooit bij hem voorbij, zon-
[33] der te hooren ‘of mijnheer ook iets te zeggen had’? Of kondt gij te eeniger-
[34] tijd in zijn vaderstad het ouderlijk huis passeeren, zonder eventjes te gaan
[35] vertellen ‘dat gij mijnheer gisteren nog hadt gezien’ en de hartelijkste groe-
[36] ten van zijnentwege te improviseeren? - Hadt gij hem niet meer dan eens in
[37] uw schuit verborgen, toen hij ‘groen’ was, totdat de studententafel op de
[38] Mare was afgeloopen? En toen hij was gepromoveerd, en gij hem geluk

1 Zie hiervoor: *Varen en rijden*. (1837).

aant.

[1] wenschtet - wat scheelde er toch aan uwe oogen, dat die bonte zakdoek niet
[2] in den zak kon blijven, als gij aanmerktet, dat gij nu ‘zijn meeste koffertjes
[3] wel zoudt hebben gehaald’? - Drommels, Van der Velden! het veer moest
[4] niet worden afgeschaft.

[5] Maar behalve dezen had ik menig vriend aan het veer, die mijn koffer en
[6] reiszak een kwartier uurs ver kon onderscheiden, en straks voor mij het lek-
[7] kerste kussen uit de roef haalde, opschudde en in den stuurstoel legde,
[8] bereid om, als de bodem nat was, mij het gebruik van zijn sabotten af te
[9] staan. Als het eenigszins kon, zat ik in den stuurstoel, en van dezen heb ik
[10] nooit iets kwaads gezegd. Ik kende de geschiedenis van al de schippers en
al
[11] de knechts; van hunne vroegere betrekkingen en van hunne latere weder-
[12] waardigheden aan het veer. Elk hunner had zijne eigene verdienste in de
[13] conversatie. De een wist overal eenden en hazen aan te wijzen op de lande-
[14] rijen, die wij voorbijvoeren; de ander kon zoo gezellig op zijn pijpje smak-
[15] ken en oude verhalen van zijn schooltijd opdisschen; de derde sprak van
[16] ‘Boneparte’, en hoe bang die voor de ‘Kezakken’ moet geweest zijn, met al
[17] de nauwkeurigheid van een tijdgenoot en gemeenzaam vriend. Ik herinner
[18] mij den ouden Mulder, met den geverfden hoed en de korte broek; hij voer
[19] altijd de volste schuiten; den langen Rietheuvel; hij was befaamd in het red-
[20] den van drenkelingen; en zijn broeder, die ‘de Mottige’ genoemd werd, die
[21] wel niet al het statige van den schippersstand had, maar een aardige, praat-
[22] zame grappenmaker was, die een anecdote uit kon rekken, zoo vele bruggen
[23] ver als gij verkoost. Indien *hij* het begin van dit stuk las, het zou hem erge-
[24] ren; want ik weet dat niets hem meer verveelt, dan dat men hem en den
[25] geheelen trekschuitwinkel in de toekomst beklaagt.

[26] ‘Je zelt haast gedaan hebben, schippertje!’ zei een juffrouw in de roef,
[27] onder haar bril uitkijkende, tot onzen Rietheuvel, nadat zij vruchtelooze
[28] pogingen had in 't werk gesteld om een heer, die in 't hoekje zat, aan den
[29] praat te krijgen. ‘Je zelt haast gedaan hebben, schippertje!’ - ‘Hoe zoo, juf-
[30] frouw?’ vroeg de kapitein. - ‘Wel, met die Spoorwegen’ - ‘Spoorwegen! juf-
[31] frouw da's geen duit waard. As 't anders niet was; *die* hebben haast gedaan.
[32] Maar dat nieuwe.’ - De juffrouw wist ter wereld niets nieuwer dan spoor-
[33] wegen, en ‘men zou er *haar* ook niet opkrijgen’. - ‘Ja maar,’ merkte Rietheu-
[34] vel aan, ‘in dat nieuwe ga je wèl. Je hebt ommers wel gelezen van dien On-
[35] deraardschen Schietblaasbalk?’ - ‘Van die wat?’ vroeg de juffrouw, haar
[36] bril van den neus nemende, ‘van die wat?’ - ‘Wel, van dien Onderaardschen
[37] Schietblaasbalk?’ riep de schipper, zoo hard als zijn verweerde stem ge-
[38] doogde. ‘Heerlijk hoor! Je hebt pijpen, buizen, kanalen; onderaardsche,
[39] weetje? 'k zel zeggen van Amsterdam na Rotterdam, en vicie versie; dat zijn
[40] de twee grootste. Nou heb je dan ook korte, voor Halfweg, Haarlem,
[41] Leiën,... dat begrijpje, na venant.’ - De juffrouw spitste de ooren en opende

aant.

den mond. - ‘Best; je komt in 't ketoor; je ziet een partij luiken in de' vloer, met groote letters, beschilderd; al de plaatsen, weetje, die staan der op. Halfweg, Haarlem, Leiën, allemaal. Je ziet een groote schaal hangen en een knecht in leverei, netjes as 't hoort, der bij. Waar mot de juffrouw nou b.v. wezen? Zeg maar wat!’ Hier wachtte de verhaler op een antwoord, maar de juffrouw wist niet wat ze zeggen zou, en vreesde dat het geheele verhaal een strik was om hare onnoozelheid te vangen. - ‘Nou goed; as je 't dàn maar weet. Ik zel maar zeggen: je mot te Rotterdam zijn. Je krijgt een kaartje. Best. Belieft u maar op de schaal te stappen.’ - Hier kon de juffrouw zich niet bedwingen: ‘Op de schaal, schipper?’ riep zij uit, en hare oogappels werden van verbazing zoo groot als tafelborden, ‘wat mot ik op de schaal doen?’ - ‘Dat zel je hooren. U E. wordt gewogen. Je bent nog al dikkig. Goed. Zooveel pond, zooveel kracht op de' blaasbalk. Belieft u maar op dat luikie te gaan staan. Pof! je zakt in de' grond. Ruut! daar ga je, hoor! Je ziet niks niemendal as egyptische duisternis. 't Hoeft ook niet. Tien menuten! knip, knap, gaan de veeren. Daar sta je *weer* in een ketoor; je denkt in 't zelfde? Mis! Je bent te Rotterdam. Is 't waar of niet, Piet?’

Op dit beroep antwoordt de aangesprokene, die als knecht met den Mottige vaart, niet anders dan door het hoofd te schudden en een pruimpje te nemen. - ‘Piet wordt er Weger bij,’ vervolgt de schipper: ‘je kunt er de tee-kening van zien; 't zou al lang ingevoerd wezen, me lieve juffrouw! maar 't het motten wachten totdat die wije mouwen uit de mode waren. - Pietje, 't wordt koud, man! je hebt je jaren. Wees niet nuffig omdat er een juffer in de schuit is; trek je schanslooper an, maat; en geef mijn me zuidwester, want 'et begint te regenen.’

‘Ja menschen!’ merkt de juffrouw aan, ‘je mag wel voor je gezondheid zorgen. Ik weet niet hoe je 't uithoudt!’

‘Uithouën?’ zegt de schipper: ‘de juffrouw mot weten dat er geen men-schen ouër worden as schippers en schoolmeesters. De schoolmeesters, van de onschuldige asempies van de kinderen, en de schippers, van weer en wind.’

aant. De schippersknecht

[5] ‘Indien wij eens een meid minder hielden,’ zei Burgemeester Dikkerdak
[6] tegen mevrouw Dikkerdak, op een mooien morgen, en hij plukte aan de
[7] franje van zijn japongordel, op eene wijze alsof hij er een zwaar hoofd in
[8] had dat dit voorstel fortuin zou maken. - ‘Een meid minder!’ riep zij uit, en
[9] hare oogen begonnen gevaarlijk te vonkelen: ‘dat's onmogelijk, mijnheer!
[10] Als er te veel verteerd is, het is door de meiden niet geschied. De meiden
[11] moeten blijven. *Ik*’ (en zij drukte verbazend op dat voornaamwoord) ‘*ik*
[12] kan geen enkele domestique missen!’ - Burgemeester kreeg een hevige
[13] hoestbui, want hij was vol op de borst; hij vouwde het exemplaar van de
[14] Haarlemsche Courant van Dinsdag - October 18 - (het is lang geleden)
[15] bedaard in ‘deszelfs’ officiëele plooien, lei een blokje bij op het vuur, wan-
[16] delde naar de vensterruiten, keek eens naar de boomen van zijn buitenver-
[17] blijf, en daarna, over zijn buik heen, naar de punten van zijn gevlamde pan-
[18] toffels; kreeg nog een hoestbui: verliet de kamer met statigheid; ging zich
[19] laten poeieren, en sloot zich, deze plechtigheid volbracht zijnde, in zijn
[20] eigen kamer op. Toen strekte hij zijne hand uit en schelde.

[21] ‘Laat Kees boven komen!’ sprak hij tot de binnengetreden dienst-
[22] maagd.

[23] Kees kwam; gepoeierd als zijn heer; een man van ongeveer vijftig jaar,
[24] van middelbare gestalte. ‘Wat belieft menheer?’

[25] ‘Kees,’ begon Burgemeester; maar een nieuwe aanval van de volle borst
[26] belette hem verder te gaan. - Kees hoorde in de eerbiedigste houding de bui
[27] uit. - ‘Kees,’ hervatte de Burgemeester: ‘je hebt me tweeëntwintig jaar
[28] trouw gediend; eerlijk gediend; ijverig gediend...’ Kees schepte moed; hij
[29] had gedacht dat er iets onaangenaams aan de hand was, en de Burgemeester
[30] was een gestreng heer. Maar als de Burgemeester zag dat het gezicht van
[31] Kees opklaarde, vatte hij ook moed; zoodat er op dat oogenblik twee men-
[32] schen bijeenwaren, die beide den besten moed van de wereld hadden. -
[33] ‘Trouw gediend!’ herhaalde de Burgemeester.

[34] ‘Na mijn beste weten,’ zei Kees bedaard, en bekeek de roode opslagen
[35] van zijn grijsgelen rok.

[36] De Burgemeester nam een snuifjen en zeide: ‘Ik heb maar naar de gele-
[37] genheid gewacht om er u voor te beloonen.’

[38] ‘Wat dat betreft, menheer!’ hernam Kees, en een groote traan kwam om
[39] het hoekje van zijn neus kijken, want hij was een gevoelig man, ondanks
[40] zijn bakkebaarden: ‘menheer is altijd een goed heer voor me geweest. Ik ver-
[41] lang...’

aant.

[1] ‘Hoor, Kees,’ zei de Burgemeester, ‘kort en goed: er is een stadspostje
[2] vacant, en ik had gunstig over je gedacht. Het is een makkelijk postje, een
[3] goed postje...’

[4] ‘Maar,’ zei Kees, ‘as ik de vrijïgheid nemen mag menheer in de rede te
[5] vallen; ik wenschte volstrekt niet te veranderen...’

[6] De Burgemeester kreeg wederom een geweldige hoestbui.

[7] ‘En as ik de vrijïgheid mag nemen,’ ging Kees voort, ‘te vragen: welk
[8] possie?...’

[9] Burgemeester Dikkerdak streek zich met deftigheid langs de kin. ‘Het
[10] beneficie van knecht aan het ...sche veer,’ zei Burgemeester Dikkerdak met
[11] majesteit. ‘Het wordt binnenkort vergeven. Bedenk er u op, Kees! Ik raad het
[12] u aan. En ga nu heen - (kuche! kuche!) en vraag (ùche, ùche) of mevrouw
[13] (ùche, ùche) mijn stroopje wil boven sturen met Betje; ik heb (ùche, ùche)
[14] het weer schrikkelijk weg.’

[15] Kees wenschte nog iets in het midden te brengen. Maar de Burgemees-
[16] ter hoestte zoo ontzettend, en werd zoo rood in 't gezicht, en wenkte zoo
[17] duidelijk met de hand dat hij het stroopje volstrekt terstond hebben moest,
[18] dat Kees het raadzaam oordeelde te vertrekken.

[19] ‘Schippersduvelstoejager!’ riep Kees, een uur daarna zijn huis binnen-
[20] tredende, en zijn gegalonneerden hoed op de steenen smijtende, zoo ver die
[21] vliegen wou. ‘Schippersduvelstoejager!’

[22] Zijn goede Leentje dacht dat hij gek geworden was, raapte den hoed op,
[23] en vroeg wat hem scheelde?

[24] ‘Ik mot schippersknecht worden,’ riep hij, en zijne oogen rolden vreese-
[25] lijk in zijn hoofd: ‘schippersknecht, omdat ik menheer tweeëntwintig jaar
[26] trouw gediend heb! Met den zwabber hé...? Een mooi baantje! Hoo-o-o-!
[27] roepen met twintig o's bij een brug; en hu-u-u-u-! met vijftig u's bij een
[28] schoeiing... Heerlijk hé!’

[29] De goede eegade begreep juist niet al te veel van deze uitboezemingen,
[30] maar welke was hare ontzetting en afschuw, toen zij de oorzaak vernam!
[31] ‘Wat?’ riep zij uit... ‘Jij met pakkies langs de deuren loopen; een karrepoes-
[32] mus op je gepoeierde hoofd! Jij een soldatekapot om je lieve lijf in plaats van
[33] je rok met passement! En je hebt ommers pas een nieuwe?...’

[34] ‘Het helpt niet, vrouw!’ zei Kees; ‘ik heb 't al gemerkt; der is zwarigheid
[35] bij menheer; maar 't is maar ongelukkig voor die 'et treft.’

[36] ‘'t Zel *niet* gebeuren!’ riep Leentjen uit. ‘Laat menheer je afschaffen;
[37] laat ie je op straat sturen; maar geen schippersknecht, as je tweeëntwintig
[38] jaar knecht bij een heerschap bent geweest.’

[39] En met eenparigheid van stemmen werd besloten dat het *niet* gebeuren
[40] zou. *Wat* er gebeurde, mag Kees op zijn eigen manier vertellen, zoo als hij

[41] het meer dan eens gedaan heeft, met de hand aan de roerpen.

aant.

[1] ‘Dat bleef zoo hangen: maar 'en veertien dagen; 't was op een dinges-
[2] dag, en menheer ging alle dingesdaggen na burgemeesterskamer; zoo reeën
[3] we na stad. Stilgehouën voor 't stadhuis; ik klim der of en help menheer der
[4] uit. Wacht hier een oogenblikkie, Kees, zeit ie. - Met 'et rijtuig? vraag ik. -
[5] Neen, Kees, zeit ie; jij alleen; ga maar bij de bodes, daar heb je nog kennis
[6] bij. - Nou, ik *had* er een vollen neef bij. Wat kom *jij* hier doen? zeit me neef.
[7] Ik zeg, ik weet 'et niet, zeg ik; en menheer stapt zoo binnen. Nou, ik docht:
[8] menheer zal alevel zoo gek niet wezen dat ie daar binnen van dat possie
[9] spreekt; want ik docht, dat ding is ofgedaan; hij het wel gezien dat ik der
[10] geen zin in heb. Maar al zen leven! Ik wacht wel een hallefuur; daar wordt
[11] gescheld. Me neef na binnen, met'en bos op zen borst, wat ben je me! In een
[12] ommezien was ie weerom; daar hadje 't lieve leven gaande. Ik most boven
[13] kommen. Daar hadje menheer zitten, die nog al tamelijk dik is, en dan hadje
[14] die dikke Van Zuchter, en dan menheer Daats, die zen zoon nou ook al bur-
[15] gemeester is, loof ik, en dan de overleden heer Watser met z'n staartpruik,
[16] en dan menheer Kierewier; maar die had dan eigenlijk niks te zeggen; die
[17] was zoo veul als sikretaris, en die zat midden in de pampieren. Nou had die
[18] dikste, die Van Zuchter, zoo'n hamertje in zen hand; en die begon me daar
[19] een preek te doen, en een gelukwensching en, in één woord, te zeggen dat,
[20] deur mooi praten zus en zoo van menheer Dikkerdak (*mijn* menheer dan),
[21] de heeren zoo over me gedocht hadden, om me dan te maken, na me
[22] begeerte, note bene! knecht bij 'et veer; en dat ze hoopten dat ik die post
[23] trouw en eerlijk, en al die viezevazen, waar zou nemen. Kijk! ik werd zoo
[24] kwaad menheer! dat ik docht een beroerte te krijgen; en ik docht: wacht,
[25] dikke! hou jij maar reis 'en oogenblikkie op, dan zel *ik* reis meepraten -
[26] want weetje wat? ik meende ze vierkant te zeggen dat ik 't *niet en dee*. Maar
[27] ja wel! zoo gou as ie amen gezeid had, zel ik maar zeggen, daar begonnen
ze
[28] allemaal me te filiciteeren en te doen, dat het een aard had; en die Kierewier
[29] was ook al klaar met een pampier, dat ie me in men hand duwde; en *mijn*
[30] menheer dee maar niets as hoesten; nou *was* ie vol op de borst; en eer ik wat
[31] zeggen kon, daar tastte menheer van Zuchter na zoo'n groote tafelschel; ik
[32] weet niet dat ik me leven zoo'n tafelschel meer gezien heb; het leek wel
[33] zoo'n klok; en toen - luien wat ben je me! En toen kwam neef weer binnen,
[34] en ik had maar te vertrekken. - Maar wat die vrouw anging, toen ik daar
[35] thuiskwam als schippersknecht...! Maar ik *was* nog haast niet thuis, of daar
[36] had je mevrouw Dikkerdak al, en de jongejuffrouw! allemaal maar filicitee-
[37] ren, en dat ik gou schipper zou worden! Een mooi ding; al de schippers zijn
[38] jonger van jaren as ik; en ik ben nou op drie na de jongste knecht; van dienst
[39] dan. - En wat me vrouw huilde, toen ik op 'en kouën ochend na de schuit
[40] most, met me schanslooper over men arm! Lieve kinderen menschen! - Och
[41] ja, zoo sukkelen we nou maar vort. Menheer is dood, en mevrouw is dood,

aant.

[1] en de jonge juffrouw het onderkast nog met me gevaren; maar ze zei temet
[2] geen gendag of genavend; en ik ben nou in me tweeënzeuventigste...!
[3] Hoo-o-o-o-h, jagertje! De lijn kan wel stuk met die horten! Hij mot nog lan-
[4] ger mee as ik; as 't God blieft!'

aant. De barbier

[5] Omme

[6] den Heer J.D. van den Aanzett,
[7] Chirurgus te Monnickendam

[9] Mijn waarde Collega!

[11] De lange winteravonden en het betrekkelijk klein getal patiënten permittee-
[12] ren mij u toch vóór nieuwejaar nog eens een confraterlijken brief te schrij-
[13] ven, waartoe ik lang lust, laat ik zeggen, waar aan ik al lange behoefte ben
[14] geweest hebbende; zoodat ik nu den stumilus niet langer kan wederstaan.
[15] Gij zoudt niet gelooven hoe in deze hoofdstad het getal dagelijks vermindert
[16] der confraters, met wie men eens redelijk over de wetenschap van denkbeel-
[17] den wisselen kan; het zijn bijna alle tegenwoordig menschen zonder eenige
[18] de minste studie, die ja, de operatie verstaan, dat wil zeggen er het manuaal,
[19] de dexteriteit van bezitten, maar zonder eenige theorie of systema te werk
[20] gaan en geen rekenschap van hunne zaak kunnen geven; die zelfs niet capa-
[21] bel zijn, indien zij door eene toevallige omstandigheid eene ulceratie veroor-
[22] zaken, dezelve secundum legum artum te genezen, of een emplastri te smeren;
[23] waarom zij dan ook gewoonlijk, bij gemaakte blessure, niet beter weten aan
[24] te raden dan koud water of een watje.

[25] Och, mijne goede Van den Aanzett, toen wij te zamen bij uw waardigen
[26] oom in de Amstelstraat het vak in onze jeugd beoefenden, was het een ander
[27] vak en een andere tijd. Wie zou het gewaagd hebben dien doorkundigen
[28] geleerde den onteerenden naam van barbier of scheermeester te geven,
[29] welke in de uitvoerigste woordenboeken van die dagen zelfs niet gevonden
[30] werd? Tegenwoordig worden wij aldus door groot en klein genoemd. Men
[31] heeft ons vak uit den kring der medische wetenschappen weggerukt en op
[32] zichzelven geplaatst, zoodat het verdort en verdroogt als een afgescheurde
[33] tak, van den boom geamputeerd. Weinige zijn zoo gelukkig als wij, dat het
[34] hun vergund is gebleven het hooger chirurgische nog te blijven uitoefenen;
[35] maar welke is de consideratie die wij genieten? welk is het cas, dat men van
[36] ons bij de Provinciale Geneeskundige Commissiën maakt? En moeten wij
[37] niet bekennen, ons scheermes in dezen stikdonkeren tijd al de fiducie van
[38] ons lancet wegneemt?

[39] Vonden wij nog maar in de tractatie van hetzelve scheermes een over-
[40] vloedig middel van bestaan, zooals eene kunst behoorde te kunnen opbren-
[41] gen, welke in zulk een nauw verband staat met de beschaving, en van welke

aant.

[1] zoo onbegrijpelijk veel afhangt in de maatschappij, wij zouden ons alsdan
[2] ten minste kunnen getroosten het algemeen profijt niet geheel zonder profijt
[3] voor onszelven te behartigen. Maar indien het u als mij gaat, dan verliest gij
[4] ook dagelijks kalanten en worden er geen nieuwe geprocreëerd. Gisteren;
[5] en deze omstandigheid moveert mij juist u heden te schrijven; gisteren ver-
[6] loor ik mijn laatsten patiënt, die gewoon was zich tot in den nek toe te laten
[7] razeeren, met een breed instrument en een weinigjen in het harde systema,
[8] zooals onze overledene patroon gewoon was de burgemeesters te behande-
[9] len, toen men er nog op gesteld was, de deelen der onderkin en des halzes
[10] een blozend voorkomen hadden. Nu is het aan de orde zooveel mogelijk
[11] haar te laten staan, tot groot affront voor de uitvinding Tubal-Kains en van
[12] het chirurgische vak, en ik durf zeggen, tot groot détriment van de goede
[13] zeden daarenboven. Want ik praesummeer op goede gronden, dat alle
[14] koningsmoorders, zelfmoordenaars, oproermakers en comedieschrijvers,
[15] in Frankrijk en elders, hunne verwildering grootendeels hieraan te danken
[16] hebben, zij van de jaren der pubertas af, hun baard den vrijen teugel en op
[17] die revolutionnaire wijze groeien laten, welke men ‘een jonge Frankrijk’
[18] noemt.

[19] Ik zie ze dagelijks in de printewinkels.

[20] Maar om tot den ontslapene terug te keeren. Ik kan wel zeggen met
[21] Z Ed. mijn geheele ambitie voor het vak is ten grave gedaald. Want wat wil
[22] men tegenwoordig? Met achterstelling van al het gracieuse, al het waarlijk
[23] schoone der operatie, wil men alleen gauw geholpen wezen, en zoo zacht en
[24] ongevoelig, alsof men den baard weg *waschte*. Wie kan op zulk een wijze
[25] het vak eer aandoen? wie zich een waarachtig discipel betoonen van onzen
[26] onvergetelijken Blaaskrop, als alles in vijf minuten moet afgeloopen wezen?
[27] Maar weet gij, mijn waarde Van den Aanzett, wie het zijn, die u en mij en
[28] het geheel chirurgicale vak bederven? Niemand anders dan die infame
[29] Engelsche natie, die de bron is van al onze ongelukken.

[30] Sla de eerste courant de beste op, die gij in handen krijgt, en gij zult er u
[31] van overtuigen. Overal zult gij de emblemata van ons vak in slechte hout-
[32] snee op een misselijke wijze zien afgebeeld, om er tot uwe interne indignatie
[33] bij te lezen dat er weder een nieuwe soort van ‘patent razoors, patent strop-
[34] pen, patent zeepen’ is uitgevonden, alleenlijk met het doel om de paarlen, ik
[35] mag zeggen, voor de zwijnen te werpen, ons moeielijk kunstvak tot een alle-
[36] mans goed te maken, en ons en onze kinderen te bestelen. Ik vraag maar,
[37] mijn waarde collega! Ik vraag maar, wat beteekent die gansche fraaie instel-
[38] ling der patenten, indien het iedereen, niet alleen ongegraduëerden, maar
[39] zelfs ongepatenteerden, veroorloofd is zichzelven den baard af te nemen?
[40] Ziedaar eene vraag, welke het wel der moeite waard ware der Tweede
[41] Kamer eens te presenteeren, en ik ben nieuwsgierig hoe de Heeren er zich

aant.

zouden uitredden. Maar wat zou het baten, Van den Aanzett? wat zou het baten? Geloof mij, indien gij het te Monnickendam gelooven kunt; maar hier in de hoofdstad heb ik abondantelijk occasie om er mij van te overtuigen; dat een derde der Edelmogenden (o schimmen der voorvaderen!) zich de hulp der faculteit ontzegt.

Maar laten wij dit voor ons beiden chagrinant capittel laten varen; mijn brief is reeds lange, en ik heb dezen avond bepaald tot exercitie mijner beide zonen, die elkander voor het eerst wederkeerig bij kaarslicht de operatie doen zullen. Nog slechts een woord van de gezondheidstoestanden in deze hoofdstad. Er zijn hier nog altijd vele koortsen, en ik blijf ze met onzen onvergelijkelijken patroon aan de principiums noncentiums van het water toeschrijven, in combinatie met de humeuren van de athmosfeer. Maar geloof mij, dat het kinazout er op den duur veel kwaad aan doet. Ik heb onlangs de eer gehad een patiënt te cureeren, dien men met die miserabele sulphatis quinini totaliter in den grond hielp, enkel en alleen door Z Ed. aan te raden gewone trosrazijnen te eten op een nuchtere maag, vóór ik den baard afnam; met dien effecte, de intermittentis hem verlaten hebben. En nu ga ik ook u verlaten. Vaarwel, Amicissimi Collega! Mijne hartelijke groete aan Mejuffrouw de Chirurgijnsche, ook uit naam van de mijne.

Amsterdam, Uw geëffectionneerde Collega,
12 Dec. 18- Joris Krastem

P.S. Ik geloof dat gij wèl zult doen den opgezetten krokodil, die in uwen winkel misschien nog, als van ouds, aan den zolder hangt, weg te nemen. Men begint in dezen profanen tijd met al zulke wetenschappelijke zaken te spotten. O Tempores! o Mora!

aant. De huurkoetsier

[5] De eerste schemering van den morgen ligt over de academiestad. Hier en
[6] daar verspreidt het gloeiende pitje van nog een enkele réverbère een noode-
[7] loos licht. Alles slaapt nog op de Breestraat. Alleen de kraaien zijn op en
[8] wandelen in grooten getale over de steenen, en vliegen op den Ossekop bij
[9] Rivé, en op de koppen van de leeuwen, die de Leidsche sleutels op de trap-
[10] pen van 't stadhuis bewaken, zich verbazende dat de schildwacht zoo slape-
[11] rig kijkt, en waarom hij geen blinkende stevels meer draagt als tevoren. Uit
[12] eerbied voor de rust der geleerde hoofden in dit Nederlandsch Atheen, ont-
[13] houden zij zich echter van nutteloos geschreeuw. Op eens jaagt het klappen
[14] van een zweep ze op, en doet een aanrollende calèche ‘met de vier’ ze de
[15] vlucht nemen naar torens en schoorsteenen. De calèche houdt stil voor een
[16] smal, nog gesloten winkelhuis. 't Is een goed rijtuig, veel malen gebruikt en
[17] beproefd bevonden; en op den bok zit, in al de glorie van zijn postuur, met
[18] een hoed in blinkend foedraal op 't hoofd, een paar bakkebaarden op zij,
[19] ringen in de ooren, een geestig oog en een vroolijken mond, en voorts bedol-
[20] ven in een jas van grijs laken met langen mantel, Gerrit van Stienen; wegens
[21] zijn deels wezenlijke, deels geveinsde vermetelheid met de edele rossen, als
[22] Dolle Gerrit bekend.

[23] ‘Hiep, hie!’ roept Dolle Gerrit. Alles blijft doodstil. Hij zet zich over-
[24] eind voor den bok, en klapt driemaal met de lange zweep, dat de kraaien
[25] opvliegen als of het haar geldt, en carousel beginnen te rijden rondom de
[26] peer van 't stadhuis. Nog eenmaal heft hij zijn vervaarlijk ‘hiep, hie!’ aan.

[27] Het bovenraam opent zich; een jong mensch met een zijden doek om 't
[28] hoofd (studenten haten slaapmutsen), en een jeune france om de kin, kijkt
[29] er uit, in een japon met schotsche ruiten. ‘Zoo, Dolle! dat's opgepast, vent.’
[30] - ‘Goeie morgen, menheer!’ antwoordt de Dolle, met een schuin en toegene-
[31] pen oog: ‘heb je zóó allang zitten wachten?’

[32] De heer met de jeune france slaat een oog op het span. ‘Moeten *zij* het
[33] doen, Gerritje?’ - ‘Ja menheer! ze verlangen as harten.’ - ‘Ze zien der niet
[34] florissant uit, Gerrit!’ - ‘Mot ook niet, menheer! maar het bennen bazen
[35] van binnen.’ - ‘Me dunkt, ze staan zoo droomerig tegen mekaar aan te leu-
[36] nen.’ - ‘Ze bennen pas uit bed, mot menheer denken; en beste staanders zijn
[37] 't ook al niet; maar *loopers*!!! heb ik jou daar.’

[38] Drie jonge menschen dagen op uit verschillende hoeken van de stad, en
[39] vereenigen zich luidruchtig genoeg op de kamer van den student met de
[40] jeune france. Een oogenblik daarna wordt er ingestegen.

[41] ‘Fiks doorjakkeren, Gerrit!’ zegt menheer Deze, de tree opvliegende.

aant.

[1] ‘Dat zegt *hij* ook,’ antwoordt Gerrit de zweep toonende. ‘In twee uren naar
[2] Haarlem,’ beveelt de heer Die, zijn mackintosh dichtknoopende. ‘As ze 't
[3] niet in zeven kwartier kennen,’ zegt Gerrit, knipoogende, ‘is er geen aardig-
[4] heid an.’ ‘Nooit stappen; zelfs in 't zand niet, Gerritje!’ roept mijnheer Zus,
[5] plaats nemende. ‘Ze zouen zich hebben dood te schamen,’ herneemt Gerrit.
[6] ‘Klappen dat het davert!’ juicht de heer Zoo, het portier dicht trekkende; en
[7] het antwoord is klets, klats, klets met de zweep; en de kraaien vliegen met
[8] een luid geschreeuw weder op; en het rijtuig rolt heen, en doet al de ruiten,
[9] van de Breestraat af tot de Rijnsburger poort toe, sidderen in de sponnin-
[10] gen.

[11] Men pleistert bij den Geleerden Man. ‘Je hebt nog niet hard gereden,
[12] Gerrit!’ - ‘Kniebandjes losmaken, heeren,’ zegt de man, zijn jas uittrek-
[13] kende, daar de zonneschijn hem begint te hinderen, en zich vertoonende in
[14] zijn blauw buis met korte panden, geel vest, en fulpen broek, waarvan de
[15] pijpen op zij met een menigte beenen knoopen prijken. De studenten, Ger-
[16] rit, en de paarden nemen hun prandium. Alles is reeds weder in gereedheid.
[17] ‘Wacht!’ roept Zus, ‘we moeten een grap hebben. Duin! Steek de lantarens
[18] op.’ - ‘Lantarens bij klaarlichten dag?’ vraagt Duin, bleek wordende. ‘Wis
[19] en zeker!’ roept Gerrit van den bok, knipoogende en met de grootste deftig-
[20] heid, ‘je kan 't niet weten: een ongeluk zit in een klein hoekje. Hiep, hie!
[21] haastje wat, Duintje.’

[22] Zoo komt men te Haarlem met lichtende lantaarns. De rit heeft *over* de
[23] twee uren geduurd. ‘De klokken schelen!’ zegt Gerrit. Men overtuigt hem
[24] van het tegendeel met een horloge. ‘Dat heeft te hard geloopen om de paar-
[25] den bij te houen!’ Nieuw geknipoog; en de lange zweep gaat weer links en
[26] rechts, en de lucht davert van den slag, en de paarden draven door de goede
[27] stad, dat de kruideniers er schande van spreken achter hunne toonbanken.

[28] De Nieuwpoort uit; den straatweg op; Zandpoort om; Bloemendaal;
[29] het zand; stappen!

[30] ‘Stap je nu tòch, Gerritje?’ gilt het viertal. ‘De voorste bijdehandsche
[31] zen ijzer is los, en de achterste het in de spijkers van den voorsten getrapt.’
[32] Maar ondanks deze ongevallen, zoodra hij het hek van Zomerzorg genaakt:
[33] klets, klats, klets, gaat de zweep; in vollen draf gaat het, het huis voorbij, bij
[34] de brug langs, omgewend met een korten draai, en *pal* voor de deur. ‘Mooi,
[35] Dolle!’ roepen de heeren uit éénen mond, en men spreekt af dat niemand
[36] zoo goed rijden kan als ‘de Dolle’. Deze oogst zijne zegepralen in, met her-
[37] haald geknipoog tegen de wachtende staljongens.

[38] Een groot kwartier daarna: de paarden zijn aan de ruif, en Gerrit krijgt,
[39] met opgeslagen mouwen en op de midden aangevatte tang, een kooltjen uit
[40] den keukenhaard om zijn kort pijpjen op te steken. ‘Nou, Kaatje, me kind!’
[41] heet het uit zijn mond tot een zwaarlijvige, niet heel mooie keukenmeid: ‘ik

aant.

kon niet langer van je van daan blijven. Ik zeg teugen de heeren: me zellen de vier der reis voorzetten; me motten reis na Zomerzorg; ik wil weten of Kaatje nog geen vrijer het.' - 'Dat kan jou ook wat schelen, Gerrit,' antwoordt de beminnelijke, 'je hebt een vrouw thuis.' - 'Een vrouw,' is 't antwoord, en Gerrit neemt bij die herinnering zijn blinkenden hoed eerbiedig af, 'een vrouw as twee, Ka! en je mot het complement van der hebben. Vraag 't an de heeren! Ik zeg: heeren! help me onthouen dat ik Kaatje de complementen van me wijf breng.'

De heeren zitten aan tafel. De eerste tijdperken zijn doorgeloopen. Conticuere; Rumor in casâ; etc. Het wordt een gejoechjach, een geschater, een instellen van toosten zonder end! De heer Deze komt met glimmende oogjes, de helft kleiner dan anders, achter loopen: 'Gerrit, heb je wel wijn?' - 'Wijn, menheer?' vraagt Gerrit met het onnoozelste gezicht van de wereld, zich een glas bier inschenkende. 'Bij de goden!' roept de heer Deze: 'Gerrit heeft geen wijn!' en, naar voren geloopen, komt hij met een gebefte flesch terug. Als Z Ed. de keuken verlaten heeft, knipoogt Gerrit buitengemeen zeer, overdubbel tevreden.

De heeren rijden af. Ze zijn onstuimig. De een wil rijden. De ander wil achterop staan. De derde wil de zweep hebben. De vierde gilt dat hij Gerrit een tientje wil geven, als hij maakt dat ze omvallen. - 'Ik heb geld genoeg, menheer! al sterf ik morgen,' zegt Gerrit, en zit vast op den bok, en klapt met de zweep, en knipoogt en antwoordt met aardigheden, en rijdt geen stap harder dan hij verkiest.

Het is laat in den nacht als Gerrit thuiskomt. De stalknecht sluit de deur open, en licht hem met zijn lantaarn in 't gezicht. 'Ze zijn een beetje warm, hé! Ik kreeg slaap op 't laatst; en ik had ze van morgen gespaard.' - 'Een goeie fooi, Gerrit?' vraagt de stalknecht, in zijn linnen jas schurkende van koude, slaap, en begeerigheid. - "Van de" man een pop, Driesje!' - 't Is 'en schande, Gerrit! zulke fooien as jij altijd sleept.' - 'Daar hei je der één van,' zegt Gerrit, 'maar laat me na kooi kruipen, zonder dat ik me met iets meer heb te bemoeien.'

aant. Het noordbrabantsche meisje

[5] Op een mooien Augustusvoormiddag des jaars 1839, betraden twee jonge
[6] menschen den vermoeienden, maar schoonen zandweg tusschen Terheide
[7] en Oosterhout. Zij waren ter eerstgenoemde plaats uit de diligence gestapt
[8] en zouden ter laatstgenoemde het middagmaal houden. De zon scheen wel
[9] heerlijk op de welige akkers van rogge en boekweit ter wederzijde van den
[10] weg, maar tevens niet minder stovend op hunne stroohoeden en ransels; en
[11] daar het jong eikenhout, dat zij langs, en de kleine denneboschjes die zij nu
[12] en dan door-gingen, te laag en te iel waren om veel schaduw te geven, begon
[13] men toch gewaar te worden dat ook zelfs een voetreis hare onaangenaam-
[14] heden hebben kan.

[15] ‘Die drommelsche toren;’ begon de jongste, stilstaande en den knop
[16] van zijn stok in de zijde zettende om een oogenblik uit te blazen: ‘die drom-
[17] melsche toren is nu rechts en dan links, en we vorderen niet.’

[18] ‘Het is toch de goede weg,’ sprak de oudere, die het eerteeken van den
[19] tiendaagschen veldtocht droeg, ‘ik ken hem wel. Zie, daar ginder, rechts van
[20] den toren, is de molen daar we een post bij hadden.’

[21] ‘Is het een mooi plaatsje?’ vroeg de eerste, weder voorttredende.

[22] ‘Allerliefst; gij zult het zien. Koning Lodewijk noemde het een stad;
[23] maar daar is 't niet beter om. Er is een marktplein; een ruime kerk met
[24] gebeeldhouwd outerstuk, een Berg Calvarië; voorts een mooie ruïne; en veel
[25] knappe nieuwe huizen. Maar het mooiste is Keetje. Wij gaan naar Keetje.
[26] Gij zult zien hoe hartelijk zij ons ontvangt.’

[27] ‘Ik hoop,’ zei de ander twijfelachtig, ‘dat zij de moeite van dezen afmat-
[28] tenden weg waard mag zijn; want ik heb niet veel op met uwe herbergdeer-
[29] nen. Ze zijn nog al aardig in liedjes en reisverhalen. Maar ik voor mij heb ze
[30] nooit anders bevonden dan grof, preutsch en knorrig. Men kan ze niet
[31] vriendelijk aanzien of zij denken dat gij ze bederven zult. En zegt gij haar
[32] een galanterietje, zoo gapen zij u aan zonder het te begrijpen, of lachen zoo
[33] dom tegen “me heir”, dat hij eens voor al genoeg heeft.’

[34] ‘Je kent Keetje niet!’ viel de ander met gemaakte hoogdravendheid zijn
[35] vriend in de rede: ‘bij alle goden, je kent Keetje niet! Gij zijt niet waardig
[36] haar aangezicht te aanschouwen. Keetje, het fijnst, het netst besneden bekje
[37] van alle Noordbrabantsche meisjes, die ik onder eenigen stand gezien heb.
[38] Keetje, met het rankste figuur, de liefste voetjes, de kleinste handjes, met
[39] kuiltjes op iederen vinger; dat blanke gezichtje, die groote blauwe oogen,
[40] met dien doordringenden opslag! Het geestige, hupsche, vroolijke Keetje,
[41] die zoo lief praat, en zoo lief lacht...’

aant.

[1] ‘En zoo zoet zoent?...’ vroeg de jongste; ‘want als zij zóó is, als gij ze
[2] beschrijft, dan is zij licht, vrindlief, en dan zeg ik als in het oude stuk,

[4] “Een mooie meid zou, in een herberg, eerlijk zijn!”’

[6] ‘Kareltje!’ hernam de andere op den theatraalst mogelijken toon: ‘dwing
[7] mij niet te midden dezer welige natuur een moord te begaan. Nog één
[8] woord ten nadeele van Keetje, en ik maai uw eerloos hoofd weg, als gind-
[9] sche maaier de rijpe aren.’ - En daarop in den natuurlijken toon vallende,
[10] ging hij voort: ‘Ik zou niet graag willen biechten, vriend! hoe menigmaal ik,
[11] in den tijd dat wij hier te Oosterhout lagen, haar om een zoen geplaagd,
[12] gesmeekt heb. Zoo het mij driemaal gelukt is er een te krijgen, is het veel; en
[13] dan is er één bij van toen we wegtrokken. De geheele compagnie was op
[14] haar verliefd. Het was Keetje voor, en Keetje na; allen vrijden naar haar;
[15] allen droomden van haar; iedereen wou met haar wandelen; met haar naar
[16] Raamsdonk rijden - ja er waren er, geloof ik, die haar wilden trouwen...’

[17] ‘En zij,’ merkte Karel aan, ‘zij was à tout le monde, en verhoorde ieders
[18] klachten.’

[19] ‘In 't geheel niet; ze was er te verstandig toe, en dat niet alleen, maar ook
[20] te braaf. Gij moest haar naar de kerk hebben zien gaan, met de breede
[21] zwarte falie, eerst hangende over de schouders, met vrijwat meer gratie dan
[22] waarmee b.v. mijn nicht haar mantille draagt, en dan, bij 't ingaan van de
[23] deur, over 't hoofd, dat haar lief, devoot gezichtjen er effentjes uitstak. Maar
[24] dat daargelaten! Er was niemand, die zich op eenige gunst van haar te
[25] beroemen had; er was niemand, dien zij lomp behandelde of boos maakte;
[26] zij bleef zoo lief en vriendelijk tegen allen, dat allen dachten met haar op
[27] goeden voet te zijn. Het was zot, van zes of zeven menschen dezelfde confi-
[28] denties te krijgen, die op dezelfde nietigheden berustten...’

[29] ‘Zij speelde de coquette,’ zei Karel, ‘net als dat heele duivelsche dorp, of
[30] stadje, als het zoo wezen moet, dat telkens weer achter de boomen kruipt;
[31] zij speelde de coquette, man! en had haar vingers vol ringen, en haar kast
[32] vol presenten van allerlei aard...’

[33] ‘Geen een! ik verzeker u, dat zij niets aannam. O, zoo je wist hoe zij
[34] over die dingen dacht! Ik was haar vertrouwde zoowat. Zij sprak nog al
[35] eens veel met mij.’

[36] ‘En gij vielt in de termen van die gelukkigen, daar je zoo even van
[37] spraakt, die meenden dat voor hen alleen was, waarin zij met zes, zeven
[38] andere deelden?’

[39] ‘Je zult niet overtuigd zijn, voor je haar hebt gezien en hooren spreken,
[40] ellendige!’ sprak de ander. ‘Maar je hadt haar moeten vinden zooals ik, de
[41] mooie oogen vol tranen, na een onkieschen voorslag van Van der Krop, die

aant.

[1] te veel gedronken had. Hoe bitter had ze 't op haar zenuwen!'

[2] 'En was die Van der Krop een knap manskerel?' vroeg de onverbidde-
[3] lijke reisgenoot.

[4] 'Dat had juist niet over. Ik voor mij noemde hem een monster, en Keetje
[5] desgelijks. Er waren er wel die meer indruk op haar lief hartje maakten...'

[6] 'Gij, bij voorbeeld, niet waar? - '

[7] 'Nu ja; maar in een anderen zin; ik was haar een vriend; maar onze
[8] vriend Everards, die stond hoog bij haar aangeschreven. Het zou mij niet
[9] verwonderen, zoo zij om diens wil wel eens andere tranen had geschreid.'

[10] 'Och heden, kom!' zei Karel, 'het wordt al te aandoenlijk. En nu geen
[11] woord meer van Keetje, totdat we haar zien.'

[12] De twee vrienden kwamen te Oosterhout, en zagen Keetje. Zij traden
[13] de herberg binnen en vonden haar bij het venster bezig met eenig naaiwerk.
[14] De groote geplooide slippen van de Brabantsche muts, waar twee donkere
[15] platgestreken haarlokken eventjes uitkeken, vielen over een donkerrood
[16] doekje met groene ruiten, dat haar schouders en boezem tot hoog in den
[17] hals bedekte en wonderwel afstak bij haar blank kinnetje. Zij zag op, en
[18] haar groot blauw oog maakte zulk een indruk op den jongste der beide rei-
[19] zigers, dat hij oogenblikkelijk het getal harer aanbidders vergrootte.

[20] 'Zulje dan eeuwig even mooi blijven, Kee!' riep de oudste in bewonde-
[21] ring uit, haar de hand toestekende: 'het is negen jaar geleden sedert we
[22] goede vrinden waren, en je bent geheel dezelfde.'

[23] 'Ik *zij* toch negen jaar ouer geworden, mijnheer!' zei Keetje, vriendelijk
[24] lachende, en een rij van de gelijkste tanden ontblootende, die ooit tusschen
[25] rozeroode lippen hebben uitgeschenen.

[26] '*Mijnheer!*' hernam de ander, 'kenje me niet meer? Denk aan de Leid-
[27] sche Jagers.'

[28] Keetje rimpelde haar lief voorhoofd om zich te bedenken. 'Ik geloof...'
[29] zeide zij aarzelende, 'ik geloof mijnheer... van... der Krop?...'

aant. De limburgsche voerman

[5] ‘Goeden mergen, heern!’ zei Christoffel Hermans, daar hij bezig was zijn
[6] groot paard voor de huifkar te zetten, die ons eenige uren verder voeren
[7] moest. ‘Goeden mergen, heern!’

[8] In dit woord was voor ons eene teleurstelling. Hoe armoedig wij er ook
[9] uitzagen; hoe vuil onze Brabantsche kielen, na eene reize van ettelijke we-
[10] ken ook mochten geworden zijn; hoe slap de randen van onze hoeden neer-
[11] hingen; hoe nederig wij den vorigen avond, na het nederwerpen onzer ran-
[12] sels, onze voeten op de plaat van den gemeenen haard gezet hadden, en met
[13] hoeveel eenvoudigheid en gemeenelui's handigheid wij het oude grootjen
[14] ook hadden bijgestaan in het snijden van snijboonen tot haar wintervoor-
[15] raad, het was ons niet gelukt voor reizende kooplui of gelukzoekers door te
[16] gaan; wij waren *heeren*, en moesten, niettegenstaande den droevigen staat
[17] onzer finantiën, er op voorbereid wezen, benevens onze melksoep van gis-
[18] teravond, ons logies van vannacht, en ons ontbijt van vanmorgen, nog den
[19] titel van heeren te betalen.

[20] Christoffel Hermans, zeg ik, was bezig zijn groot paard voor de huifkar
[21] te zetten, en verrichtte dezen arbeid op een kleine voorplaats, waar hem
[22] zijne kippen en kalkoenen over de voeten liepen, gedurig met het paard
[23] redeneerende.

[24] ‘Stappertje! opgepast van daog, zulle! ge kraogt het nuwe vliegennet
[25] over den baste, en de nuwe bellen. 'En biesjen achteruut, maot; ziede ga niet
[26] dat ga de poes op de poot trappen zult. Zie zoo; kaaik, we zallen eenen goe-
[27] den oop ooi in den zak doen. Dan modde ga ook goed stappen, zulle!’ enz.

[28] Onder deze hartsterkende taal werd het kolossale dier op een schitte-
[29] rende wijze uitgedost met een groot geknoopt vliegennet van het vurigste
[30] klaproosrood, waarvan het voorste gedeelte onder den voorriem van het
[31] hoofdstel werd doorgetrokken, en het achterste om den staart gestrikt;
[32] rondom behangen met eene lange, luchtige franje van 't zelfde, en twee
[33] groote roode kwasten over de haken der boomen.

[34] Het is opmerkelijk hoeveel bijhangsels er tot de optuiging van een Lim-
[35] burgsch paard behooren waarvan men geene mogelijke nuttigheid kan uit-
[36] denken, en die ook alle, volgens getuigenis van den voerman, ‘allien maor
[37] voor den sieraod’ zijn. Daaronder tellen een groot getal korte riemen en
[38] touwen, die van het hoofdstel tot het haam gaan, terwijl toch het beest enkel
[39] door stem en zweep (met hot en her) geregeerd wordt; daaronder, een paar
[40] koperen instrumenten, in de gedaante van breede groote haarkammen, op
[41] hetzelve haam, die niet zouden mogen ontbreken, hoe volstrekt doelloos zij

aant.

ook zijn. Voeg hierbij een zwaren ijzeren ketting langs den boom der kar, en een krans van bellen om den nek van 't paard, waarvan de eerste een open-lijke bespotting is van de groote makheid van het dier, en de andere een dadelijk paskwil op de breede wegen, waarop men elkander een uur ver ziet aankomen.

Toen al deze fraaiïgheden naar behooren waren in orde gebracht en een groote hoop versch hooi in het tusschen de wielen bengelend net was geworpen, werd, dwars in de kar, een dikke bos stroo geklemd, waar Vlerk en Hildebrand plaats op namen; de deuren van den hoenderhof werden opengezet, en Christoffel Hermans, een kerel van zes voet, met een schoone blauwe kiel aan, trad vooruit, met de zweep van gevlochten teen losjes in den elboog gesteund, en wees zijn stapper den weg. Het roode vliegennet kwam in beweging als een langzaam golvende bloedstroom, de bellen klon-ken, de keten rammelde, de twee zware wielen van de kar dreunden. Wij joegen den haan, die op de huif gevlogen was, weg, en onze tocht ving aan, terwijl Christoffel Hermans in 't blauw, en het groote paard in 't rood, wedijverden wie de grootste stappen konde nemen.

‘Hoeveel tijd rekenje, dat er noodig is van hier naar Quaadmechelen, voerman?’

‘Laot zien,’ zei hij; ‘'t mag drie uren gaons wezen; dats begens vierde-half uur met de ker.’

Men merkt op dat de huifkar een uitmuntend middel van vervoer is voor personen die niet gaarne willen dat al wat zij voorbijrijden hun geel en groen voor de oogen wordt. Inderdaad, ik kan het aan alle voetreizigers aanbevelen, daar het in de gelegenheid om het land te zien (mits men de huif oprolle) geen de minste belemmering brengt. Het is ook waarlijk alleraan-genaamst voor dezulken die wel eens stijf van 't zitten worden, aangezien niets gemakkelijker is dan zich van tijd tot tijd, tot verpoozing, achter van de kar te laten afglijden terwijl het paard voort blijft stappen, en een wei-nigje langs de wielen te wandelen, zonder dat zulks eenig oponthoud in de reis veroorzaakt. Hier komt bij, dat men naar alle menschelijke berekenin-gen geen nood heeft een ongeluk te krijgen; daar er noch riemen zijn die knappen, noch veeren die doorzetten kunnen. Wat betreft het afloopen van een wiel, ik ben overtuigd dat dit geen de minste stremming zou te weeg brengen, daar de velgen zoo breed zijn, dat ik zeker ben dat het geheele gevaarte evengoed op één als op twee wielen kan overeindstaan. Voeg hier-bij, dat deze manier van vooruitkomen niet duur is, en dat gij behalve ‘een glaoske bier’ aan den voerman, die daar op den duur nog al behoefte aan heeft, met geene verdere onkosten te maken hebt, daar het paard zijn ruif onder den wagen met zich voert, en ook lang zoo maltentig en verlekkerd

aant.

[1] niet is als onze goede Hollandsche paarden, die geen anderhalf uur kunnen
[2] loopen zonder te moeten blazen, brood te krijgen, en te worden gedrenkt.

[3] Zoo gij daarenboven een voerman aantreft als onzen Christoffel Her-
[4] mans, een goeden hartelijken kerel, vol mededeelingen en verhalen uit den
[5] 'veldtocht', wordt de lange wijle u nog al aardig verkort. Gij hadt hem moe-
[6] ten hooren vertellen van de opschudding, die de Leidsche studenten te
[7] Quaadmechelen gemaakt hadden, en hoe een juffrouw, die in de verwarring
[8] vóór in de borst geschoten was dat de 'koegel' achter uitkwam, er desalniet-
[9] temin dik en vet tegenin geworden was; hoe 'vrundelijk de mogendheden
[10] van den Ollander' zijn, daar èn de Prins van Oranje èn 'den anderen Prins'
[11] hem teruggegroet hadden, toen hij zijn hoed had afgenomen; en hoe hij op
[12] deze zelfde kar het doode lichaam vervoerd had van een soldaat, door 'de
[13] mogendheid van Saksen Weimar' met eigen hand in tweeën geslagen, omdat
[14] hij begon 'te plunderen en te ontrampeneeren' en tot een Limburger had
[15] gezegd: 'Trek de broek uit, want de mijne is stuk.' En hetzij uw voerman een
[16] Ollandsch, hetzij hij een Belgisch Limburger wezen moge, gij zult met
[17] vreugd de opmerking maken dat hij, in ieder geval, door taal, karakter en
[18] levenswijze zoo goed bij Holland behoort als gij en ik.

aant. De markensche visscher

[5] Ultima Thule

[7] Telken jare, in den beginne van het jaar, wordt het Haarlemsch straatpu-
[8] bliek onthaald op het voortreffelijk gezicht van een vijf- of zestal jonge reu-
[9] zen, welke, met een ouden reus aan 't hoofd, langs de straten worden gezien,
[10] vooral op de hoogte van het Gouvernementshuis en den Doelen, waar zij
[11] door straatjongens met even veel belangstelling worden aangegaapt en
[12] nageloopen als een bedelende Poolsche Jood met langen baard en spitse
[13] muts of, omstreeks den kermistijd, een Parijsche Armeniër met geparfu-
[14] meerde kleederen en gebloemden tulband. Het personeel der jonge reuzen
[15] verandert jaarlijks, daar er bij dezen optocht geen andere geduld worden
[16] dan die hun achttienden verjaardag gevierd hebben en hun negentienden
[17] nog niet hebben beleefd. Maar de oude reus, die aan 't hoofd stapt, is en
[18] blijft dezelfde en wordt slechts met ieder jaar een jaartjen ouder. Deze reu-
[19] zen zijn alle volmaakt op dezelfde wijze gekleed. Zij dragen (om te beginnen
[20] met hetgeen het meest in 't oog loopt) ontzettend wijde korte broeken, met
[21] diepe zakken waarin zij hun handen bestendig verborgen houden, en nauw
[22] om 't lijf sluitende wambuizen, waaronder zich een dichtgeknoopte damas-
[23] ten of blauwkatoenen borstrok, naar gelang van den geldelijken toestand
[24] des eigenaars, vertoont. Buis en broek zijn van een grove bruine stof, geen
[25] laken. Op het kleine hoofd voeren zij een lagen, breedgeranden ronden
[26] hoed om, en hunne dikke kuiten zijn omkleed met grijze kousen. Hooge
[27] schoenen bedekken hunne groote voeten. Als versierselen van weelde dra-
[28] gen sommige, en althans de oude, kleine ronde gouden of zilveren knoopjes
[29] in de roodgeruite das, aan de hemdsmouwen, en vóór in de broek. Het uit-
[30] zicht dezer reuzen is niet kwaadaardig. Zij hebben knokige, vooruitste-
[31] kende voorhoofden en jukbeenderen, waartusschen hunne vriendelijke
[32] lichtgrijze oogen verborgen liggen; breede monden; kleine witte tanden, en
[33] dunne haren van de echt Celtische kleur, die bij den ouden reus reeds eenigs-
[34] zins beginnen te verbleeken. Zooals zij zich daar op Haarlems straten ver-
[35] toonen, maken zij uit het contingent van het eiland Marken voor de natio-
[36] nale militie, met den Edelachtbaren Heer Burgemeester van datzelve eiland
[37] aan't hoofd.

[38] Kent gij het eiland Marken? Het levert het doorslaandst bewijs dat
[39] soberheid en ontbering de kloekste menschengeslachten kweeken en in
[40] stand houden. Marken is, zou men zeggen, een hoop slijk in de Zuiderzee;
[41] meer niet; hier en daar een weinig gras voor een enkel mager paard, en

aant.

voorts geen plantenleven dan een steel of wat lepelblad, tegen de scheur-
buik. Op Marken geene schaduw van een enkelen boom. Op Marken geen
schijn of zweem van eenigen oogst. Op Marken zelfs geen bakker. Het
brood dat het reuzengeslacht, hetwelk op dien moddergrond tiert, eet,
wordt in Monnikendam bereid; en als de veerschuit, die het dagelijks aan-
brengt, de slechte haven niet binnen kan loopen, hongeren de reuzen. En
toch heeft zich aldaar het waarachtig type onzer oudste voorouders
bewaard, in die mannen van meer dan zes voet, met schouders als Atlassen
en goudgele lokken; en de nieuwsgierige, die den voet onder dit eenvoudig
visschersvolk zet, vindt er de huizen, de gewoonten, de zeden, de begrippen
van voor twee eeuwen; ofschoon het niet te ontkennen is, dat de lichtingen
voor den krijgsdienst, en het verval der groote en kleine visscherijen, dat
den Markenaar nu ook tot een ansjoviszouter maakt, hem eenigszins uit
zijn afgesloten kring hebben gerukt. Ik voer er heen met een zeventigjarig
grijsaard aan't roer, die zoo vast aan spoken en toovenaars geloofde als aan
de Heilige Drieëenheid. Ik hoorde er een godgeleerd gesprek, waarin van
Voetianen en Coccejanen werd gesproken op eene wijze, alsof die twisten
nog aan de orde van den dag, alsof de heeren Voetius en Coccejus, in bla-
kenden ijver, nog alle dag te spreken waren. Ik zat er in de burgemeesters-
woning mijn kleeren te drogen bij een vuur, waarvan de rook geen anderen
uittocht had dan door het dak. En toch werd mij ook aldaar de keus gegeven
tusschen een glas Parfait Amour, of een glas Rose sans épines, naar welge-
vallen, en de man verhaalde mij, dat hij er ‘den Gouverneur spuutwien’ (zoo
noemde hij champagne) ‘had voorgezet’, toen ZEX. hem, op zijn toer langs
de eilanden, bezocht had. Ik moet hem evenwel het recht doen van te verkla-
ren, dat hijzelf zoo min het een als het ander met de aanraking zijner burge-
meesterlijke lippen verwaardigde.

Verwonderenswaardig is de hoogte der bedsteden, waarin dit reuzen-
volk den zegen des slaaps geniet. Het zijn een soort van torens, welke zij met
verscheidene trappen beklimmen. Indien gij echter hunne woning be-
schouwt, en van een dezer groote zwaluwnesten, tegen den zolder opgehan-
gen, de gordijnen ziet opengeschoven, en uw oog stuit op een hoogen stapel
kussens, waarvan de sloopen op een zeer eigenaardige en alleen Marken-
sche wijs zijn bewerkt en waarover een keurige sprei ligt, op dezelfde wijs
bestikt, zoo waan niet dat daar de plaats is, waar de Titan zijne Titane in de
armen zinkt. Het is het pronkbed. Want ook hier wordt gepronkt. Dat
getuigen bovendien alle de wanden der armelijke hut, niet minder blinkende
van gedreven koperen schotels, dan de poffertjeskraam der beroemde firma
Spandonk.

Maar gij verbaast u, als gij dit eiland in zijne lengte en breedte door-
wandelt, ja zelfs de huizen binnentreedt, geene vrouwen te zien. Geen won-

aant.

der; zij zijn volkomen menschenschuw en vluchten op den aanblik van een vreemdeling. Zoo gij er echter eene enkele te zien krijgt, zult gij bemerken dat zij een paar hoofden kleiner zijn dan de mans en zelden uitmuntende in schoonheid. Zij dragen witte kappen, waaruit het vóórhaar in twee lompe, onbevallige, niet krullende vlokken langs haar aangezicht valt. Haar jak en rok zijn van grove stof, en op de borst spelden zij een witten doek, al wederom op Markensche wijze bestikt. Het jak is meestal veelkleurig, en wel zoo, dat het van achteren anders is dan van voren; doorgaans toonen de Markensche vrouwen een rooden boezem en groenen rug, of omgekeerd. De kinderen hebben geen ander speelgoed dan een tamgemaakte zeemeeuw, die zij een ijzeren ring om den hals doen dragen. Wat hun voorkomen betreft: gij moet ze niet beoordeelen naar het proefje, dat daarvan op de laatste kermissen is te zien geweest, toen gij u, tot uw uiterste verbazing, eenige honderden ponden gevormd menschenvleesch, op naam van een zuigeling van drie maanden, zaagt voorstellen. Het toonde u echter wat de natuur op Marken vermag, en welk een voedzaamheid de Markensche moedermelk bezit; weshalve ik alle Monnikendamsche huisvrouwen, die wel Markensche dienstmaagden gebruiken, aanraden zoude zich van Markensche minnen te onthouden.

De koddigste figuur maken te midden van dit ouderwetsch, dit zeventiende-eeuwsch geslacht, de predikant, de schoolmeester en de chirurgijn; pygmeeën, bij ongeluk onder deze enakskinderen verdwaald, en wier meer hedendaagsche kleeding zonderling afsteekt bij die der landskinderen, die allen orthodox, allen hardleersch, en allen welvarende zijn.

aant. De jager en de polsdrager

[5] ‘Morgen!’ zegt de jager en hij steekt zijn groengemutst hoofd om 't hoekje
[6] van de deur der woning, waarin de boer en de boerin met acht à negen kin-
[7] deren, twee knechts en een meid hun ochtendstuk zitten te gebruiken.

[8] ‘Morgen, Arie!’ roept de boer, terwijl de roggebroodskruimels, die hem
[9] bij deze begroeting uit den vollen mond vallen, door den jachthond worden
[10] opgesnuffeld. ‘Rais opsteken?’ - ‘Twaalf blaadjes!’ zegt de jager, zich op de
[11] stalling nederzettende en een pijpjen uit zijn pet krijgende, terwijl hij het
[12] geweer tusschen de beenen houdt, waarvan de boerin de oogen niet af kan
[13] houden.

[14] ‘'t Staat in de rust, moeder!’ - ‘Nou ja, Arie; da's goed; maar een mensch
[15] is er toch altijd skrimpeljeuzig van!’

[16] ‘Heb je der al gevangen, Arie?’ vraagt de boer. De boeren noemen het
[17] *vangen*.

[18] ‘Twee Krelis-oom, twee; ik heb ze zoolang bij Sijmen neergeleid.’

[19] ‘Nou,’ merkt de vrouw aan, ‘ik denk dat Arie der al menig ientje 'hikt
[20] het.’

[21] ‘Ik wou ze wel rais bij mekaar zien,’ zegt de jager. Jagers hebben altijd
[22] het heimwee naar een dal Josaphats van het door hen geschoten wild.

[23] ‘Zie je der hier nogal?’ vraagt hij verder.

[24] ‘*Ik* bespeur ze zoo niet,’ zegt Krelis, ‘maar hier me Piet, die ziet ze nogal
[25] dik.’

[26] ‘Gisteren avend,’ zegt Piet, een opschietende knaap, de oudste van Kre-
[27] lis-oom, die met een wensch in de oogen beurtelings den jager en de wei-
[28] tasch en het geweer heeft aangekeken; ‘gisteren avend ging er temet ien tus-
[29] schen me bienen deur. Een dikke, hoor.’

[30] ‘Mag de jongen rais meeloopen?’ vraagt Arie aan Krelis-oom.

[31] ‘Nou ja,’ antwoordt deze: ‘'t zel wel lukken.’

[32] Piet verslikt zich haast aan de laatste korst van zijn roggebrood met
[33] kaas. Een taaie sliet wordt uit den dorsch te voorschijn gehaald, en pols en
[34] polsdrager zijn geïmproviseerd.

[35] Zoodanig is de wording van den polsdrager; maar nooit was een schep-
[36] sel ter wereld dankbaarder voor zijn bestaan; geen begunstigde slaaf kleeft
[37] zijn meester getrouwer aan dan de polsdrager den jager. Hij verlaat zijn
[38] zijde niet. Hij springt den jager vóór over alle slooten en klimt hem over
[39] honderd dijkjes na; hij wandelt met hem het jachtveld met vermoeiende zie-
[40] gezagen af; hij staat, als de hond staat, en apporteert, als de hond appor-
[41] teert. Spreekt de jager: hij hangt aan zijne lippen, bezield met het onbe-

aant.

[1] paaldst geloof. En niet licht zijn de proeven, waarop hij in dezen gesteld
[2] wordt. Geen grooter leugenaars dan schaatserijders en jagers, zegt men wel.
[3] Maar wat wondergeschiedenissen deze laatsten ook mogen opdisschen; van
[4] zes hazen geschoten op één stuk, van twee watersnippen in één schot in den
[5] donker; van hazen, die op één looper nog een gezicht ver wegliepen; van
[6] andere, die met uitgeschoten oogen tegen den hond insprongen; van hoen-
[7] ders die ronddraaiden, neervielen, weer opvlogen, weer ronddraaiden, en
[8] nog reis neervielen; van arenden die op den hond gingen zitten, en roerdom-
[9] pen die met den laadstok wegvlogen: de polsdrager trekt geen enkele dezer
[10] groote gebeurtenissen in twijfel; de jager in het algemeen is zijn orakel, zijn
[11] afgod; het valt hem niet in dat er mogelijkheid bestaan zou van eenige opsie-
[12] ring, eenige vergrooting bij 's mans verhalen; en in 't bijzonder houdt hij
[13] *dien* jager, met wien hij op dat oogenblik jaagt, voor den grootsten van alle
[14] jagers, den Nimrod Nimrodorum. Ja, zelfs, indien er iets vergroot moet
[15] worden, hij is de eerste om den jager die moeite te besparen, wanneer hij
[16] hem al de verhalen, die hij zich van hem herinnert, nogmaals te binnen
[17] brengt, en zich nogmaals doet mededeelen. Schiet de jager raak: de polsdra-
[18] ger, schoon hij niets gezien heeft dan wat vuur en rook, heeft het haas drie-
[19] maal over den bol zien buitelen; is het haas vrij: de polsdrager beweert dat
[20] hij er de wol bij vlokken heeft zien afstuiven. Gebeurt het een enkele maal;
[21] het gebeurt *nooit*, zweren jagers en polsdragers; maar het zou toch kunnen
[22] zijn; na een ongelukkige jacht; met sneeuw aan de lucht; tegen het sluiten;...
[23] dat er een haas... *meegenomen* moet worden, die - op de grensscheiding van
[24] een privatieve jacht ligt, - kortom! om het hatelijk woord dan maar te zeg-
[25] gen, - die in 't leger moet worden geschoten, ofschoon er dan ook strikt
[26] genomen een pols en een polsdrager is om hem te doen rijzen... Poef! De
[27] lepels hebben zich niet boven het gras opgeheven - hij ligt al te trekken -

[28] ‘Net toen hij oprees,’ zegt de jager.

[29] ‘Je was der gouw bij,’ zegt de polsdrager, ‘hij was je haast te gouw of.’

[30] ‘Een ander zou 'em in het leger geschoten hebben!’ zegt de jager.

[31] ‘Dat loof ik er ook wel van,’ zegt de polsdrager; ‘hij zou aars net het dij-
[32] kie overëwipt hebben toen ie 't beet kreeg.’

[33] De polsdrager spreekt aldus, niet uit beleefdheid of uit laagheid, maar
[34] uit volle overtuiging.

[35] ‘Een mooi haas,’ zeit de jager, daar hij den armen drommel met een klap
[36] in den nek afmaakt. ‘Een mooie rammelaar.’

[37] ‘Een mooie rammelaar,’ echoot de polsdrager.

[38] ‘Ik zei 't je ommers wel, dat er op dit stuk ien raizen zou?’ herinnert de
[39] jager.

[40] ‘'t Is waar ook,’ antwoordt de polsdrager, schoon de jager de woorden
[41] niet van zijn lippen heeft laten komen. ‘Je zag het vast an den hond?’

aant.

[1] ‘Neen!’ zeit de jager, die (let wel!) nimmer des polsdragers venatorische
[2] gissingen goedkeurt, ‘dat niet.’

[3] ‘Had je 'm dan 'speurd in 't slik an den dam?’

[4] ‘Ook niet!’ herneemt de jager met groote wijsheid; ‘maar daar was
[5] daareven ommers een voedster opëgaan.’

[6] ‘Was dat een voedster, Arie, die je misschoot?’

[7] ‘Misschoot?’ vraagt de jager met verontwaardiging. ‘Hij had hagel
[8] genoeg. Je zelt 'em morgen wel vinden...’

[9] En de polsdrager is den anderen dag op dat stuk, om den aan de gevol-
[10] gen zijner wonden overledene te zoeken; en indien hij hem niet vindt -
[11] stroopers moeten er vóór hem geweest zijn om hem weg te halen, een wild
[12] dier hem hebben verslonden, of wel, medelijdende natuurgenooten zullen
[13] hem, daar zij hem vonden, wentelende in zijn ‘zweet’ (d.w.z. bloed), op hun
[14] rug hebben weggedragen, tot dicht bij de naaste eendekooi, waar hij, onder
[15] bescherming van het kooirecht, den adem rustig heeft kunnen uitblazen,
[16] aan het ruige kantje van een kille sloot, wel overtuigd dat het hem niet aan
[17] hagel ontbroken heeft.

aant. De Leidsche peuëraar

Een Leidenaar sprak eenmaal Charon aan:
‘Ik bid u, bootsman! hoor mijn beden!
Zoo 'k eenmaal in uw schuit moet treden,
Och, laat het zijn bij donkre maan!
Indien 'k mag peuren uit uw bootje,
Krijgt gij de helft van 't waterzootje,
En 'k wijs u bovendien den grond,
Daar ik mijn vetste wurmen vond.’
Studenten-Almanak 1836

[15] Het wapen der stad Leiden vertoont de *sleutels* van St. Pieter. Een onverge-
[16] felijke misslag! Het had zijn *vischnet* moeten wezen. Het is de stad der vis-
[17] scherij; óók de academiestad; óók de stad der egyptische Farao's; óók de
[18] stad van bul en bolussen; maar boven en behalve dat alles, de stad der vis-
[19] schers. - Nader haar van den kant der Hoogewoerds-, der Koe-, der Witte-,
[20] der Rijnsburger-, der Marepoort, of van welke poort gij wilt: overal wap-
[21] pert u van de leuning der poortbrug een opgeheschen totebel tegen. - Wan-
[22] del de Leidsche singels rond: geen drie boomen zult gij zien, of gij ziet bij
[23] den derden een hengelaar, in das, jas, en gras gedoken, een neuswarmer in
[24] den mond, aan zijn rechterhand een kluit vuil geworden vischdeeg, aan zijn
[25] linker drie of vier zieltogende bliekjes. Bezoek Leiden bij hoog water: gij
[26] zult de lieden van den Apothekersdijk en de Oude Vest op heeter daad ver-
[27] rassen, daar zij bezig zijn in hunne voorhuizen de binnengespoelde stekel-
[28] baarsjes te verschalken. Volg Leiden in de vergaderzaal der Edelmogenden:
[29] gij zult het zich met hand en tand zien weren tegen de droogmaking van het
[30] Haarlemmermeer, op grond van het overoud recht der Stad op een gedeelte
[31] van het vischwater.

[32] Als ik echter zeide dat de stad Leiden een vischnet voeren moest,
[33] noemde ik het gepaste, maar het meest gepaste nog niet. Ik sprak van het
[34] net, om bij St. Pieter te blijven; maar zoo gij mij vraagt wat het eigenlijk
[35] wezen moest? Een paar gekruiste hengelrieten, een paar vischhoeken over-
[36] kruis. Het is zelden om den visch, dat men te Leiden vischt; het is om te vis-
[37] schen; en de langzaamste genieting van dit genot gaat voor de beste. Niet
[38] om met een enkelen trek van de zegen, een tweemaal daags ophalen van een
[39] schakel, of met zethengels, die hun dienst doen terwijl gij slaapt, een macht
[40] van ‘schubbig watervolk’ bijeen te brengen, is het den echten Laienaar te
[41] doen. De zaligheid van het *nop* hebben, van het zien trillen, indoopen,

aant.

[1] onderduiken van den dobber, en daarin, van het zuigen van een langwijlig
[2] aaltje, het leuteren van een zeurig postje aan den onmerkbaren hoek, is hem
[3] genoeg. Katvisch is hem even welkom als doop- en waterbaars. Katvisch is
[4] den Laienaar dierbaar! Al wat aan den angel bijt en, met bloedende kieu-
[5] wen en half uitgeboorde oogen, van den angel kan worden afgescheurd -
[6] ziedaar wat hem gelijkelijk gelukkig maakt. - ‘Een hengelaar kan geen goed
[7] mensch zijn’, heeft Lord Byron gezegd; maar de Laienaar heeft één troost:
[8] ''en slecht minsch die 't zait!’ Mij dunkt; ik hoor het hem antwoorden.

[9] Van Engelschen gesproken! zij hengelen met geschilderde vliegen, om
[10] niet bij iedere vangst een *dubbele* wreedheid te begaan. Wat zouden zij wel
[11] zeggen van de gruwzaamheid, waartoe zich de Laienaar in staat gevoelt, als
[12] hij den peurstok gereed maakt? - *Please, Sir!* volg mij in deze achterbuurt.
[13] Het heet hier De Kamp. Kijk eens, zoo gij kunt, door dit groene vensterglas
[14] naar binnen. Wat ziet gij? - ‘Ik zie een vrouw met de haren door de muts, die
[15] kleine ronde koekjes bakt.’ - Best; van water en meel en een beetje olie. Het
[16] is voor de lui, voor wie een oortjesbroodje te duur is opeens. Het is de
[17] vrouw van den Leidschen Peuëraar. Ziet gij haar man niet? -‘*Yes*; die *fellow*
[18] met een slaapmuts op, in een duffelsche jas?’ Dezelfde. Het is de Leidsche
[19] Peuëraar in eigen persoon. Een karakter, dat alleen in deze stad gevonden
[20] wordt. De linkervleugelman van de opgaande linie van Leidsche visschers.
[21] De verwerpelijkste vorm, waaronder zich de algemeene hengelliefhebberij
[22] voordoet. Wat doet hij? - ‘Hij rijgt iets aan een touw, dat hij uit een rooden
[23] pot haalt; iets langs, iets smerigs.’ - Recht zoo! het zijn pieren *Sir*! niets dan
[24] pieren, pieren van het echte soort, met gele kransjes om de koppen. In dien
[25] pot zijn meer dan honderd pieren; en zij worden door zijne nijvere handen
[26] aan een vrij dik snoer geregen, bij den kop in, en bij den staart uit.

[27] Straks zult gij hem van dezen pierenguirlande een soort van kwast zien
[28] maken, niet ongelijk aan het uiteinde van een bloedkoralen bayadère. Met
[29] deze wormenfranje wordt gevischt; dat heet peuren; en deze zonderlinge
[30] passementmaker heet de Peuëraar! ‘*Horrible, horrible, most horrible!*’ -
[31] ‘Net niet!’ zou de Peuëraar antwoorden, indien hij u verstond, ‘net niet, jou
[32] vreemde stoethaspel, want door *die* weg krijgen de (n)alen geen hoek in der
[33] gezicht. Zieje wel; je kent alle dingen tweileidig opvatten.’ - Het plat
[34] Leidsch is leelijk, en het Leidsch van den Peuëraar is het platste.

[35] Als de maan donker is, gaat de Peuëraar tegen het vallen van den nacht
[36] uit, met een lantaarn onder den arm, en zijn korten peurstok, waarvan de
[37] bovenbeschrevene wormentroetel af moet hangen, in de hand, de blauwe
[38] slaapmuts op 't hoofd, de duffelsche jas aan, klompen aan de voeten, een
[39] ‘paip in zen hoofd’. In zijn zak berust een groote flesch jenever, en in zijn
[40] tabaksdoos bewaart hij een briefje, waarin de commissaris der Politie van
[41] Leiden getuigt dat de daarin genoemde Peuëraar geen schelm is, en mis-

aant.

[1] schien wel geen hout kapen zal, al komt hij met zijn schuitje wat dicht onder
[2] een zaagmolen. Zoo wandelt hij naar het een of ander kroegje, waar hij vol-
[3] gens afspraak een anderen Peuëraar vindt en, na nog gauw ‘voor drie cint-
[4] jes’ genomen te hebben, begeven zich de collega's naar hun gemeenschappe-
[5] lijk schuitje, een klein platboomd vaartuigje, dat zij met riemen en een
[6] gerafeld stuk doek, onder den geüsurpeerden titel van zeil aan een stok
[7] opgestoken, in beweging brengen. Zooras men een goede ligplaats gevon-
[8] den heeft, wordt het zeil gestreken, het anker geworpen, een rietmat tegen
[9] den wind opgezet, en het peuren neemt een aanvang. Het is een aesthetisch
[10] ding. Alles komt hier aan op het gevoel. De kunst van peuren bestaat in het
[11] zachtjes op en neder bewegen van den peurstok, waardoor de verlokkelijke
[12] wormenfranje in een gestadige onrust is. En telkens als des Peuëraars fijnge-
[13] voelige vingertop - neen! als zijn *hart* hem zegt dat hij beet heeft - slaat hij
[14] op, en het verschalkte aaltje spartelt in de schuit. En zoo ras het vischwater
[15] daar ter plaatse is uitgeput, wordt het zeil geheschen en een andere ligplaats
[16] opgezocht. Zoo dwalen de Peuëraars over Rijn, Zijl, Leidsche vaart, Haar-
[17] lemmermeer, ja, komen dikwijls tot zeer nabij de hoofdstad; en nacht op
[18] nacht wordt gesleten in onvermoeid gepeur.

[19] ‘Hoe zuur wordt dat eerlijk stuk brood gewonnen!’ Dank voor uw
[20] medelijden, mevrouw! het doet uw hart eer aan. Maar geloof nooit dat het
[21] dezen lieden om brood te doen is. Uwe edele ziel waant dat hier voor vrouw
[22] en kroost wordt gezorgd, met opoffering van nachtrust en gemak. In het
[23] minst niet. Er is een test met vuur, er is zout, er is een koekepan aan boord.
[24] De aal wordt op de plaats gevild, gesneden, gebraden, en door het vrienden-
[25] paar, onder rijkelijke bevochtiging met Schiedamsch vocht, gegeten, terwijl
[26] de vrouw haar cents-koekjes bakt, en zelve met hare kinderen honger lijdt.
[27] Daarom ook, als deze Ulyssessen, na hun langen zwerftocht, eindelijk
[28] hunne huisgoden weder komen opzoeken, worden zij gewoonlijk door
[29] hunne getrouwe Penélopé's met den vereerenden titel van *Luibak* begroet;
[30] een liefdenaampje, hetwelk deze teederen voor hare dierbare wederhelften
[31] hebben uitgedacht.

[32] ‘Loibak!’ heet het van hare bespraakte rozelippen: ‘loibak! kom je weer
[33] oit je smulschoit?’

[34] Want dezen naam draagt het peurvaartuig in den huiselijken kring.

aant. De Noordhollandsche boerin

[5] Een flink wijf is Gees Riek, rijzig, kloek en welgemaakt. Haar aangezicht
[6] blinkt van dat frissche rood en dat glanzige wit, hetwelk aan de Westfrie-
[7] sche vrouwen eigen is, waarbij als zij ‘op 'er Zundags’ zijn, het snoer van
[8] bloedkoralen, groot als knikkers, zoo helder ‘ofspeurt’ (afsteekt). Ik verze-
[9] ker u dat zij die niet bleekdragen, en Gees allerminst. Ieder vindt dat de kap
[10] haar goed staat op dat glad, wit voorhoofd, bij dat kleine rechte neusje, die
[11] kleurige wang, die groote blauwe oogen, die zachte ronde kin, dien blanken
[12] hals! Het eenig gebrek van haar schoonheid, een gebrek dat zij met de
[13] meeste Noordhollandschen gemeen heeft, is haar gebit, bedorven door zoe-
[14] tekoek en oneindig veel slappe koffie. Gij vraagt wat voor kleur van haar zij
[15] heeft. Niemand weet dat. Het is tot den wortel afgeschoren; daar komt geen
[16] lokje voor den dag. Haar wordt een onwaardig versiersel gerekend, waar
[17] men een gouden naald over 't voorhoofd, een goud ijzer (vergeef de tegen-
[18] strijdigheid der benaming) over de ooren, een paar gouden boeken aan de
[19] slapen, en een paar gouden spelden daarnevens draagt, en men er bij wagen
[20] zoude, dat de kap, de mooie, heldere, spierwitte, zorgvuldig gestrekene kap,
[21] niet glad zou zitten. - Maar wat is dan dat zwarte dotje, dat bij de gouden
[22] boeken uitkomt? Het is een kleinigheid valsch haar, onbescheiden vrager!
[23] aldaar aangebracht als eene verontschuldiging voor het afscheren van
[24] eigen; of nog liever, als een wetenschappelijk bewijs dat de Noordholland-
[25] sche boerin, zoowel als al wat papillotten legt, friseert en brandt, zeer wel
[26] weet, dat er tot dat opzichtig gedeelte van 't menschelijk lichaam, hetwelk
[27] het hoofd heet, haar behoort. Alle boerinnen dragen dit toertje; het is een
[28] ingehaald krulletje, dat de staart in den bek steekt, van zwart haar. Blond is
[29] bij allen verafschuwd.

[30] Als gij al de bijzonderheden van haar uitwendige persoon behoorlijk
[31] hebt opgenomen, begeef u dan tot de beschouwing van haar innerlijke
[32] waarde.

[33] Daar staat zij nu die, na zijn beesten, het hoogst staat aangeschreven in
[34] de schatting van Dries Riek, haar welbeminden echtgenoot. Ik zeg, na zijn
[35] beesten. Want als zijn beesten sterven, kost de inkoop van andere geld; een
[36] vrouw is omniet terug te vinden, en brengt mogelijk nog wel een stuivertje
[37] mee. ‘Misschien wel zoo'n beste *keezer* niet - maar een mensch moet wat
[38] wagen, - in de koeien zit hij *ook* niet! 't Kan goed en kwalijk uitvallen; da's
[39] aventuur.’

[40] De bestemming der Noordhollandsche boerin, als zoodanig, is *keezen*,
[41] *keezen*, altijd *keezen*; is bestendig te zorgen dat de melk, die 's ochtends en

aant.

[1] 's avonds na ‘melkerstaid’ wordt binnengebracht, de deur niet uitga dan in
[2] de gedaante van goede, gezonde en niet barstende kaas. En dat geeft haar
[3] dagelijks zoo veel werk, dat men niet weet hoe zij den tijd vindt om kinderen
[4] te krijgen. Nochtans krijgt zij ze in groote menigte. Maar ook, als het ‘pup-
[5] pie’ (de pasgeborene) een dag of drie door de buren is ‘gekeken’, en in des-
[6] zelfs bewonderde tegenwoordigheid het betamelijk aantal suikerstukken
[7] (beschuiten met suiker) gegeten werd, verlaat zij de kraamkamer alweer, en
[8] begeeft zich oogenblikkelijk aan de kaastobbe.

[9] Indien gij zindelijkheid zien wilt die het hart goed doet, kom dan haar
[10] boerderij binnen. Het is hier niet de Zaansche en Broek-in-Waterlandsche
[11] kleingeestigheid, die op muilen rondsluipt, en alle meubelen en huisraad
[12] spaart, wrijvende, poetsende, en gladmakende wat zij niet zou durven ge-
[13] bruiken; maar een heldere reinheid, die altijd wascht en schoonhoudt en
[14] blinken en glanzen doet, temidden van het veelvuldigst, het onophoude-
[15] lijkst gebruik. Zie deze lange rij van ter halfmanshoogte afgeschotene
[16] appartementjes, over bijna de geheele lengte der boerderij; de beschotten en
[17] posten alle spierwit, en blinkend koperwerk daartegen opgehangen; den
[18] vloer met zand bestrooid en in figuren aangeveegd. Gij zoudt er met uw bes-
[19] ten rok in gaan zitten. Echter, zijn dit dezelfde plaatsen waar des winters de
[20] beesten staan. Uit de groep (goot), die er langs heen loopt, zoudt ge immers
[21] melk lusten! Maar zie nu de karn, de kaastobbe, de pers, de kuipen, de doe-
[22] ken, de koppen waarin de kaas haar zout en haar vorm krijgt: het is alles
[23] even zuiver en lekker om aan te zien. Het hout is ruw en het koper glad van
[24] 't schuren. En Gees zelve! laat zij vrijelijk voor uw oogen met haar blooten
[25] dikken arm in de melktobbe roeren, waarin zij het stremsel gegoten heeft, -
[26] de kaas zal er u niet minder om aanstaan. - (Het is heel wat anders, een
[27] Noordhollandsche boerin, of een keukenmeid op een stoomboot!) - De
[28] kleine kinderen, ziedaar het eenige dat vuil is. Maar ze rollen ook den
[29] geheelen dag met de kleine honden op de werf in 't zand. Binnenshuis is hun
[30] grondgebied geenszins, dan om te slapen en te eten. Allerminst in dat
[31] gedeelte der woning, waar de kaas gemaakt wordt. Daar is de boerin alleen.
[32] Maar als de melk thuis komt, ontwaken in onderscheidene hoeken der
[33] boerderij: een cyprische kater, een witte poes, een zwarte en een roodbonte
[34] kat uit hun dutje en komen, nog rekkerig en geeuwerig, op de emmers aan,
[35] waartegen zij zich op hunne achterpooten verheffen, gelijk geleerde kermis-
[36] honden om een trom, en zulks, zindelijk als deze dieren zijn, om met hun
[37] zindelijke tongen het hun toekomend gedeelte van de melk af te roomen, en
[38] daarna hun zoete droomen wederom op te vatten, op de plaat, op een
[39] warme stoof, en in 't kozijn van een venster daar de zon op staat.

[40] Gees is goedhartiger, spraakzamer, en een weinig minder eigenzinnig en
[41] bevooroordeeld dan haar man, met wien zij nooit kijft dan in 't geval dat hij

aant.

den hoogsten prijs niet voor de kaas gemaakt heeft, die haar teedere handen bereid hebben. In haar jonge jaren was zij vrij luidruchtig als ze eenmaal losraakte, maar op den duur zou men het haar niet hebben aangezegd. Zij had vele aanbidders, waarmede zij, naar 's lands wijs, beurtelings kermis hield, zonder hare keuze te willen bepalen en zonder dat het eenigszins tot gevolgtrekking leiden mocht. Haar echtvriend heeft haar een beetje bij verrassing genomen. Zij betuigt een goed man aan hem te hebben en zou hem niet graag missen. En aan die waarheid moet gij niet twijfelen, al verneemt gij dat zij, bij eventueel overlijden van haar Dries, binnen 't jaar met haar knecht trouwt, een ‘jong borst’, dien zij er nooit op heeft aangekeken, bijna zoo oud als haar oudste zoon, - niet omdat *zij* volstrekt een man, maar omdat de boerderij een boer moet hebben.

De wijze nu, waarop Dries Riek zijn Geesje vrijde en trouwde was een recht staal van Noordhollandsche zeden en, uit zijn eigen mond opgeschreven, aldus:

‘Dinsdag anësniejen, vrijdag anëteekend. Je zelt zeggen; hoe dat zoo haastig? Maar we waren met zijn drieën jonge borsten vrijgezel, en we haddenden mekaar der de hand op 'geven; die 't lest trouwt, die zel 't gelag betalen. Nou, den iene van ons die was al weg, met de Franschen, weetje; daar hebben we nooit meer van 'hoord. Doodgeschoten, wil ik denken, deur de zo kezakken. Maar zaterdag hoor ik, dat me broer - die was dan eindelijk de derde man, verstaje! - trouwen gong. Ik denk, jonges! 't gelag betalen, en gien waif; dat geet niet an. Nou, 's zundags gong ik er op uit, hoor; maar ik wier gesteurd. Deer ik *toe* kwam, was gezelskap; dat kon 'k al hooren, weetje, buiten de deur. 'k Docht, nien! deer pas ik niet. Maar dinsdag; toe vond ik er iene. En toe kreeg ik 't klaar. Ze kon me wel; maar toch alevel, dàt had ze niet 'docht. En ik trouwde net met me broer op dezelve dag; gnap hoor - Och heer! de witkoppen’ - daarmede het schoone geslacht bedoelende - ‘de witkoppen te bedotten, *da's* geen duit weerd. Altijd 'en best waif deran'ehad. Enkeezen! ze ben der geen beter.’

aant. De Noordhollandsche boer

[5] Kom op een vrijdag voormiddag in het kaasseizoen te Alkmaar! De meer
[6] dan zeventig dorpen, die rondom de Noordhollandsche metropolis liggen,
[7] hebben hun contingent geleverd. Beemster, Purmer, Schermer, Waard heb-
[8] ben zich leeg geschud in het kleine, nette stadje. Al de straten die in een
[9] poort eindigen, en vooral de zoogenaamde Dijk, een breed plein binnen de
[10] stad, staan vol van hun geel en groen afgezette wagens, op het krat beschil-
[11] derd met bloempotten, krulletters, gedichten. Al de stallen rooken van den
[12] damp hunner paarden; al de bierhuizen en kroegen dampen van den rook
[13] hunner pijpen. Al de scheerstoelen prijken met hunne ingezeepte aangezich-
[14] ten. Waar gij komt: bij den tabaksverkooper, in de koomenij, in den potte-
[15] winkel, bij den schoenmaker, die alle dubbel hebben uitgestald, bij den
[16] notaris, den advocaat, den dokter, en ten huize van de duizend en een dijk-
[17] graven en penningmeesters van polders, overal ontmoet gij een boer. De een
[18] zoekt er den burgervader van zijn dorp die, van Alkmaar uit, de belangen
[19] zijner kinderen het best behartigen kan; de ander haalt bij den smidsbaas
[20] een recept voor een ziek paard, dat deze nooit anders dan gezond gezien
[21] heeft. Dat Alkmaar, al de overige dagen van de week zoo stil en levenloos,
[22] dat het een stedeken schijnt opzettelijk vervaardigd voor begrafenissen; een
[23] gissing, waarin de bijzondere kosten aan de begraafplaats besteed een iege-
[24] lijk versterken moet die ze zich verstout; is nu aan een van gewemel en
[25] gegons vervulde bijenkorf gelijk. Inderdaad zijn hier de bijen bijeen, die uit
[26] de Kenmersche en Westfriesche boterbloemen haar honig en was zuigen. -
[27] De Langestraat - een straat, die haar naam van de familie De Lange schijnt
[28] te ontleenen welke, beurtelings met elk der letters van 't A B C gequalifi-
[29] ceerd, op drie vierden der deurposten prijkt - is van boeren en boerinnen
[30] vervuld; de laatste in lange ‘reeken’ bijeen, de stoepen der goudsmeden op-
[31] en af drentelende, of de koekwinkels in- en uitstroomende, in luid gesprek,
[32] lachende met groote monden, en zich op de knie kloppende bij iedere
[33] nieuwe uitbarsting van boerinnegeestigheid.

[34] Maar de grootste drukte is op het Waagplein, waar de kleine gele kazen
[35] bij duizende ponden op uitgespreide en met het naamcijfer der eigenaars
[36] gemerkte zeilen nederliggen. - Al wat gij hier ziet, moet vóór klokslag van
[37] tweeën verkocht zijn. Na dat uur mag geen koop meer worden gesloten, en
[38] geen boer wil of kan zijn kaas weer meenemen. Hij *moet* ze verkoopen, even
[39] zeker als de kooplieden uit de eerste hand haar *moeten* inslaan. Den hoog-
[40] sten prijs te maken is een kunstje, dat menig boer, die er vrij dom uitziet en 't
[41] -op alle andere punten in geen geringe mate *is*, uitnemend verstaat. Aardig is

aant.

[1] de gemaakte toorn, waarin geloofd en geboden en waarmede de koop ein-
[2] delijk gesloten wordt, alsof de beide partijen elkander met grimmige gezich-
[3] ten wijs willen maken dat het bloed er uit moet. - Maar nu komen de kaas-
[4] loopers in hun witte pakken en met hun gele, groene, en roode hoeden, op
[5] hun onveranderlijk sukkeldrafje, en brengen den verkochten stapel op bur-
[6] ries waar hij heen moet, in een schip, of in een pakhuis.

[7] Zie hier nu de levenskracht van Noordholland. Het is niets anders dan
[8] deze kaas, die het verdedigt tegen de woede der zee, die het een groen land
[9] doet zijn en blijven, die al Noordhollands schoorsteenen rooken doet. -
[10] Wilt gij weten of het den boer welgaat? Zoo verneem naar den prijs van de
[11] kaas. - Vraagt gij of het armenzakje het des zondags gewaar wordt dat de
[12] vrijdag voordeelig is geweest? of de landheer het merkt, dat de kaas het
[13] heele jaar door ‘praizig’ was? - Antwoord: Neen. - Goudsmeden en koeke-
[14] bakkers merken het al zoo goed; boerekermissen, de Alkmaarsche kermis,
[15] floreeren er van. Want de vrouw houdt van opschik en zoetigheid, en de
[16] man weet grof geld te verteren als hij uit is voor zijn pleizier. In dit regenjaar
[17] 1841, is het hooi bitter slecht uitgevallen, maar toen de kermisklok te Alk-
[18] maar geluid had, kwamen er niet minder sjeezen en wagens om binnen,
[19] langs alle wegen en door alle poorten, beladen met boeren en boerinnen, die
[20] er zich den witten wijn en den rooden met suiker en al wat verder tot
[21] opscherping der levensgeesten ter tafel kon worden gebracht, en de ponte-
[22] koek daarbij, niet minder om lieten smaken dan in eenig vorig jaar; en het
[23] paardespel daverde niet minder afgrijselijk van hunne onbepaalde bewon-
[24] dering voor de edele kunst der halsbrekerij en de onovertreffelijke grappen
[25] van den clown die omvalt als een stok. - De klachten - werden ‘tegen kors-
[26] tijd’ voor den landheer gespaard, om Z Ed. in rekening te valideeren.

[27] Het echt oud Noordhollandsch boerentype verdwijnt langzamerhand,
[28] of wijzigt zich, zooals alle typen. Op deze Alkmaarsche kaasmarkt, vindt gij
[29] het in allerlei schakeeringen. Dit oude kereltje, wiens vroolijke oogen, ruim
[30] zoo goedlachs als zijn mond, uitkijken onder den breeden rand van een
[31] rondbolligen hoed, dien hij met een pijpesteeltje op zijn hoofd vastschroeft
[32] tegen den wind, is het oudste type. Een smal gevouwen rood katoenen dasje
[33] is met gouden knoopjes om zijn hals vastgemaakt. Een lang bruin wambuis
[34] met één rij groote knoopen op nonactiviteit (haken en oogen doen den
[35] dienst) hangt hem tot over de heupen. Zijn korte broek acht het gebied over
[36] schenen en kuiten harer onwaardig, en laat het geheel over aan de grijze
[37] kousen die in dikke schoenen met zware zilveren gespen eindigen. - Zoo
[38] wandelen er hier nog enkele rond, met lange geschilde stokken in de hand,
[39] die hen tot de kin reiken. - Mijn bestek verbiedt mij al de tusschentypen te
[40] beschrijven; - maar wilt gij het jongste zien? Hier is het. Een blauw buisje
[41] met een fulpen kraag, dat hem tot even onder de schouderbladen reikt, - de

aant.

[1] rest geheel pantalon, pantalon van katoen fluweel; een wollen das, rood,
[2] groen en geel gevlamd, om den hals, en naar verschil van gelegenheden, een
[3] grooten, hoogen, breed opgaanden, veel omvattenden hoed op 't hoofd, of
[4] een bontharige pet, met de klep, naarmate van regen of zonneschijn, in de
[5] oogen of in den nek gedraaid. - Tien tegen een, dat het oudste type een
[6] vroolijke praatvaar, en het jongste een stugge, stijve, achterdochtige houten
[7] hark van een vent is.

[8] Te markt gaan is de voornaamste bezigheid van den Noordholland-
[9] schen boer. Hij is eigenlijk een koopman en beheerder van zijn bezittingen.
[10] Dat is al. Zijne zedelijke eigenschappen zijn meer negatief dan positief.
[11] Vraagt gij of hij een ijverige kerel is? Ik antwoord: ‘Hij past op zijn spul.’
[12] Vraagt gij of hij geregeld leeft? Antwoord: ‘Hij drinkt alleen op marktdagen
[13] en kermissen.’ Is hij een ophakker en een smijter? ‘Nooit als hij nuchteren
[14] is.’ Is hij eerlijk? ‘Hij melkt geen andermans koeien uit.’ Is hij barmhartig?
[15] ‘Hij is goed voor zijn beesten.’ Heeft hij zijn vrouw lief? ‘Der is geen beter
[16] keezer.’ Bemint hij zijn kinderen? ‘Ze krijgen dikke stukken’ (boterham-
[17] men), ‘en de miester mot ze niet an 't hoofd sleen.’ Is hij godsdienstig? ‘Hij
[18] gaat getrouw ter kerk.’

[19] Zijn ideaal is te wonen op een eigen boereplaats, in een gedeelte van den
[20] polder, waar hij de wijde vlakte rondom zich heeft, zonder iets dat zijn ver-
[21] gezicht afbreekt, en geen andere meiden of knechts na te houden dan zijn
[22] eigen kinderen. De afgoden van zijn hart zijn een mooi zwartbont beest met
[23] volle uiers, en een jong paard voor een blinkende boeresjees met vergulde
[24] wielen. Als hij, op dat luchtigste en sierlijkste van alle ouderwetsche en
[25] nieuwerwetsche rijtuigen, met zijn opgeschikt wijf naar een boerekermis rij-
[26] den mag, en het gelukt hem, door middel van zijn paard (de zweep gebruikt
[27] hij zelden) afgrijselijk in den bek te trekken, zijn evenmensch voorbij te rij-
[28] den, dan smaakt hij een genoegen, waaraan de Abtswouder boer niet
[29] gedacht heeft, toen hij zich zoo opwond over:

‘Appels enten, peereplukken,
Maeien, hooien, schuur en tas
Stapelen vol veltgewas;
Schaepescheeren, uiers drukken;’

[36] en wat dies meer zij.

[38] 1841

aant. De baker

[5] De naam van *Baker* is een zonneklaar bewijs dat er (schoon 't volk baakster
[6] zegt) juist geen uitgang op *ster* vereischt wordt, om de titularis van een bij
[7] uitnemendheid vrouwelijk ambt te kennen te geven. Vrouwelijker dan het
[8] hare is er wel geen. De onbescheidenheid van het geslacht der mannen heeft
[9] hen reeds, in spijt der natuur, in verscheidene vakken van maatschappelijke
[10] bedrijvigheid ingedrongen, die oorspronkelijk en naar recht tot het grond-
[11] gebied der vrouw behooren. Er worden mannen gevonden, die voor ons de
[12] naald hanteeren; er zijn er, die ons den pot koken, ja zelfs zijn wij mannen,
[13] voor het grootste gedeelte met verachting der welvoegelijkheid, door man-
[14] nen ter wereld geholpen. Maar nog nimmer heb ik de eer gehad iemand van
[15] mijne kunne te ontmoeten, te kennen, of te hooren noemen, die het beroep
[16] van baker, anders dan in cas van de hoogste urgentie en slechts voor een
[17] enkel oogenblik, had uitgeoefend. Heeft een man u gebakerd, mijnheer?
[18] Zou een man u hebben *kunnen* bakeren? Dat zij verre. De uitvoerige zorg
[19] die dat vereischte, die gij behoefdet, trotsche heer der schepping! die daar
[20] heenstapt als een pauw en op laarzen met sporen! - die gij behoefdet, heer
[21] vrouwenhater! die daar geen andere verplichtingen aan de teedere kunne
[22] erkent of begeert, dan dat zij u ter wereld gebracht heeft - die gij behoefdet
[23] in dat aandoenlijk oogenblik, toen gij schreiend en naakt dit tooneel uwer
[24] heldhaftigheid werdt opgedragen, opdat licht en lucht u niet terstond
[25] beschadigen, uwe eigene onbesuisdheid u niet voor goed ongelukkig maken
[26] zoude, en gij er niet al uw leven zoudt uitzien als een Turk; die uitvoerige
[27] zorg kon onmogelijk iemand anders dan een *baker* (zelfst. n.w. vrouwelijk)
[28] u bewijzen. Het is ijselijk jammer dat gij uzelven toen niet aanschouwd
[29] hebt, met uwe knietjes opgetrokken tot uw kinnetje, en liggende voor de
[30] mande in haar warmen schoot; dat gij de vriendelijke oogen niet over u hebt
[31] zien lichten, met een uitdrukking van zoo teeder, zoo ontfermend een liefde,
[32] dat zij u al uw leven zou zijn bijgebleven. Maar wat was het? Gij hadt toen
[33] nog geene oogen die zien konden. Veel minder droegt gij een bril.

[34] De naam *baker* komt van *baken*; dat is *wannen, koesteren*. Een baker
[35] gehad te hebben is: in de eerste dagen zijns levens gebroeid en gekoesterd te
[36] zijn. Het is niet anders. Spijt het u, heer Jeune France? Meent gij dat het
[37] beter zou geweest zijn u, op zijn Laplandsch, in heet water te baden en
[38] daarna in de sneeuw te rollen, in plaats van u met de voetjes voor de mand te
[39] houden en u in doek op doek in te wikkelen, zoodat slechts deze uwe han-
[40] den en dit uw aangezicht - het zag, op mijn woord, toen zoo geel als goud -
[41] zichtbaar bleven, om de bewondering van huisgenooten en buren gaande te

aant.

maken over *zulk* een kind? Meent gij dat, bij eene andere behandeling, uw baard nog voorspoediger zou zijn opgegroeid, uw hand zich nog gespierder onder uw glacé handschoentje zou hebben vertoond, en gij u te paard en te voet nog krachtiger en leniger bewogen zoudt hebben dan nu? Het is mogelijk. Maar hier is het portret van mijnheer uw overgrootvader. Ook gebakerd, mijnheer! Ook gebakerd in zijn tijd; en ik geloof vrij wat broeiender, vrij wat stijver dan gij; de gebakerde kindertjes geleken toen ongelijk veel meer dan nu op de poppen van den zijdeworm; maar wat dunkt u? Hij ziet op u neder, alsof gij *nog* in de luren laagt.

Houd uwe baker in eere. In het vooruitzicht der bange ure, bij haar naderen, als zij dáár was, was de stille, altijd bedaarde, ondervindingrijke, medegevoelende, handige, *zacht*handige, kloekzinnige vrouw voor uwe moeder als een engel Gods. En ook daarna! Haar trouwe zorg voor *u* was het eenige niet. Die jonge moeder had nog steeds veel zorgen noodig; zij, die zoo zorgeloos was, toen alles goed ging en haar eersteling aan haar boezem lag, en die allerlei gedaan en allerlei gewaagd zou hebben dat haar jong leven had kunnen in gevaar stellen en u van een moeder berooven, eer gij nog wist dat gij een moeder hadt. Wat u betreft: nooit heeft, in uw volgend leven, een vreemde zooveel geduld gehad met al uw kuren bij dag en bij nacht; nooit een vriend (zelfs geen kunstvriend) u zoo overvloedig in het aangezicht geprezen; nooit een weldoener zoo veel ‘stank voor dank’ van u ingeoogst. Van harte hoop ik, mijnheer! dat gij hare onschatbare diensten nog eenmaal zult weten te waardeeren, bij het kraambed van de echtgenoote van uw hart, bij de vuurmand van uw eerstgeboren zoon.

Dan zij het oogenblik daar, waarin gij zeggen zult: ‘O, mijn Baakster, gezegd Baker! Gij trokt een goed loon; gij hadt veel noten op uw zang; de meiden haatten u deswege met al het vuur van een gloeienden partijhaat; gij ontvingt een schat aan fooien; gij deedt mijn moeders amandelstrikken en moscovisch gebak verdwijnen als een morgennevel; maar gij waart onbetaalbaar! Gij hadt, als ik het zeggen mag, uwe vooroordeelen, uwe bijgeloovigheden, uwe eigenzinnigheden; gij waart wellicht niet geheel en al vrij van kwaadsprekendheid. Maar uwe teedere, nauwgezette, waakzame zorg geven u aanspraak op een kroon. Mij is in mijn kindsche dagen, op alle scholen, in alle geschriften voor de jeugd, steeds voorgehouden de plichten van dankbaarheid te betrachten jegens mijne ouders en onderwijzers; maar mijnen kinderen zal ik erkentelijkheid inprenten jegens hunne ouders, en onderwijzers, en Bakers...

En zulks te meer, nu het getal onderwijzers met een leeraar in de gymnastiek vermeerderd is.’

[1] Dit opstel schijnt alleen van de *goede* bakers te spreken.

[3] Hildebrand heeft geene slechte gekend. Zijn eigen baker was een uitste-
[4] kende. Hij zal zich zijn leven lang verbazen dat er, met zulk een baker, niets
[5] voortreffelijkers van hem geworden is.

[7] 1841

aant. [Hollandsche Illustratie]

Brief van Hildebrand aan schipper Rietheuvel[1]

[7] Aan den eerzamen Dirk Rietheuvel, bijgenaamd den Mottige, Emeritus-
[8] Schipper bij het Haarlemsche Veer; op het *Levendaal*, te Leiden

[10] Geachte Vriend!

[12] Hoe menig, menig jaar is reeds voorbijgesneld sedert dien gelukkigen tijd,
[13] waarin het mij zoo menigmaal gebeuren mocht een genoeglijk uurtje (laat
[14] mij zeggen: een *viertal* uurtjes achtereen) met u te slijten in den *stuurstoel* of,
[15] wanneer de weersgesteldheid dit minder wenschelijk maakte, in de *roef*
[16] uwer schuit; gij, in dat geval, op den drempel van het deurtje gezeten, den
[17] schanslooper aan, den zuidwester op, terwijl de knecht aan 't roer stond en
[18] niet kon nalaten van tijd tot tijd eens mede te grinneken, wanneer uw onuit-
[19] puttelijke geest aan 't werken was. Drommels, Rietheuvel! ik heb vele men-
[20] schen ontmoet die aardig waren, en nog oneindig meer die het volstrektelijk
[21] wilden wezen, maar uws gelijken in aardigheid heb ik zelden gevonden.
[22] Hoe gaat het tegenwoordig, bestevaar? En wat zeggen er de kleinkinderen
[23] van, daar gij bij uw Guurtje, uw jongste, naar ik mij meen te herinneren, het
[24] restje uwer dagen slijt? Hangen zij u niet aan de lippen, als de oude vertelsels
[25] weer opkomen, in het schemeruurtje, als er geen licht in 't vertrek is dan het
[26] wisselvallig licht van het vlammetje dat door de kieren van de kacheldeur
[27] schijnt? Van de *kachel*deur; want, gelijk den bloei van het veer, hebt gij ook
[28] den bloei van het *haardvuu*r (*sit venia verbo* - als prof. S. zeide, dien gij zoo
[29] menigmaal hebt gevaren dat gij 't van hem overgenomen hebt) reeds vele
[30] jaren overleefd.

[31] Deze opmerking wekt misschien eene reeks van weemoedige gedachten
[32] bij u op, die ik echter zeker ben dat gij weder eensklaps met een luimige
[33] wending weet af te breken. Doch dit laatste, mijn beste Mottige! zal niet
[34] noodig zijn, wanneer gij mijn brief slechts niet uit de handen legt, eer gij
[35] hem ten einde toe hebt gelezen: een brief met geen ander oogmerk geschre-
[36] ven dan om uwen laten levensavond niet weinig op te leukeren door eene
[37] mededeeling, welke u alleszins stof tot zelfvoldoening en een billijk gevoel
[38] van waarde opleveren zal.

1 Zie hiervoor ‘De Veerschipper’; een opstel van 1840.

aant.

[1] Heugt het u niet, mijn waarde vriend! hoe, nu dertig jaren geleden, alle
[2] mogelijke roefreizigers schenen saamgezworen te hebben om u, dag uit, dag
[3] in, te vervelen met hun schijnheilig beklag, omdat het te voorzien was dat de
[4] spoorwegen (rare dingen, waarvan geen hunner nog eenig denkbeeld had!)
[5] niet altijd in Nederland onbekend blijven en gewisselijk uw eerzaam beroep
[6] ten eenemale in den grond boren zouden? Hoe gij, in die moeielijke dagen,
[7] al de krachten van uwen vaardigen geest hadt in te spannen om uw goede
[8] luim te redden en het eentonig gejammer keer op keer af te snijden? En zou
[9] het u daarbij vergeten zijn, hoe gij, te midden van deze worstelingen, op een-
[10] maal op het treffend denkbeeld kwaamt van een nieuw vervoermiddel, door
[11] een nieuwe beweegkracht gedreven, waarvan uw ver vooruitziende geest
[12] voorspelde dat het, eenmaal in practijk gebracht, tot stoom en spoorwegen
[13] staan zoude, gelijk deze thans tot de trekschuiten? Gij gaaft aan deze uwe
[14] vinding den schilderachtigen naam van *Onderaardschen Schietblaasbalg* en
[15] wist de werking van dit mechanisme, door niets anders gedreven dan de
[16] *persing der lucht*, zoo duidelijk en, ik mag zeggen, zoo smakelijk voor te
[17] stellen, ja ook met teekeningen van eigene of bevriende hand zoo gelukkig
[18] op te helderen, dat menig trekschuitreiziger uw roef niet zonder een diepen
[19] indruk van 't gehoorde verliet, gelijk ikzelf dien dan ook altijd bewaard heb,
[20] en zelfs zoo vrij ben geweest dien weder te geven in een opstel, onder den
[21] nederigen titel van ‘De Veerschipper’, buiten uw weten gedrukt, en dat mis-
[22] schien nimmer onder uwe oogen gekomen is, maar waarin, zoo aan uwe
[23] begaafdheden in het algemeen, als aan deze uwe vinding in 't bijzonder, eene
[24] welverdiende hulde is toegebracht.

[25] Welnu, geniaalste aller geniale veerschippers, hetzij die al of niet van de
[26] kinderpokken geschonden zijn, en het meerder vernuft al of niet als eene
[27] gelukkige tegemoetkoming aan mindere lichaamsschoonheid bij hen te
[28] beschouwen zij! - wat zult gij zeggen, indien ik u naar waarheid verhaal, dat
[29] de uitvoerbaarheid van uw denkbeeld gebleken, dat uw stoute gedachte ver-
[30] wezenlijkt, dat de *Onderaardsche Schietblaasbalg*, in het oogenblik waarin
[31] ik u schrijf, in vollen gang is - voor alsnog niet ‘tusschen Amsterdam en
[32] Rotterdam’, waar de waterachtigheid van den bodem wellicht nog lang
[33] duchtige bezwaren tegen een dergelijke onderneming zal opleveren - maar
[34] in Engelands groote hoofdstad Londen, waarvan het u wel bekend zal
[35] wezen dat zij alleen eene oppervlakte beslaat van een uur of zes, zeven in 't
[36] rond, nergens van eenig kanaal of trekvaart doorsneden!... Geen nood! Zij
[37] heeft hare talrijke *omnibus*-lijnen, die haar in alle richtingen doorkruisen;
[38] zij heeft hare *spoorweg*-lijnen, over hare hemelhooge huizen heen en tus-
[39] schen hare ontelbare schoorsteenen door, zoowel als hare spoorweglijnen
[40] onder den grond; doch thans ook; wie is het geweest, Rietheuvel! die uw
[41] denkbeeld gestolen, die uw echt Hollandsche vinding, onder den grond,

aant.

[1] onder den bodem der zee door, naar Brittanje overgevoerd heeft, en er tot
[2] zijn eigen profijt hoogstwaarschijnlijk bij het Engelsche parlement een
[3] patent op gevraagd, dat u van alle voordeelen uitsluit? - thans heeft zij ook
[4] haar *Onderaardschen Schietblaasbalg* - ‘pijpen, buizen, kanalen, weetje’,
[5] (van het eene einde van de stad naar het andere) en ‘vicie versie’, waarin,
[6] met de hoogst mogelijke snelheid, brieven en pakketten, en ook menschen,
[7] vervoerd worden door geen ander middel dan de *persing der lucht*; met den
[8] besten uitslag; geheel naar uw gronddenkbeeld; ofschoon onder een ande-
[9] ren naam, lang niet zoo duidelijk als dien, welken uw vaardig brein tegelijk
[10] met de zaak had opgeworpen, en meer naar de lamp riekende dan naar
[11] eenig ander licht, den naam van *Pneumatische Expeditiebuis*.[1] Slechts,
[12] opdat ik u dit terstond zegge, slechts dames zijn door dit middel nog niet
[13] vervoerd kunnen worden. Want hoewel de stijve wijde mouwen, waarvan
[14] gij voor dertig jaren gewaagdet, nu geen bezwaar meer opleveren, zoo is
[15] sedert, in de zoogenaamde *crinolines*, een ander ontstaan, hetwelk onover-
[16] komelijk is, zal er, nevens de kanalen van den Schietblaasbalg in questie, in
[17] het Onder-aardsche Londen nog eenige ruimte overblijven voor hetgeen bil-
[18] lijkerwijze voor gas-, water-, en andere leidingen gevorderd wordt.

[19] Het moet een treffend oogenblik geweest zijn, waarde vriend! toen,
[20] voor weinige weken, na eenige voorloopige proefnemingen met levenlooze
[21] pakjes en ongevoelige zakken, de eerste personentrein van het zoogenaam-
[22] de Holborn afging om, men mag zeggen ‘in een zucht’, en niet alleen ‘*in* een
[23] zucht’, maar nu ook ‘door middel van een zucht’, een afstand af te leggen
[24] van meer dan een half uur gaans, en dat heen en terug. De plechtigheid had
[25] plaats onder opzicht van den Hertog van Buckingham, *Chairman of the*
[26] *Pneumatic Despatch Company*, hetwelk ik voor u niet beter weet te verta-
[27] len dan door *Commissaris van het Onderaardsche Schietblaasbalg-Veer*, en
[28] in tegenwoordigheid van een aantal mannen van wetenschap. Laatstge-
[29] noemden waren metterdaad de eerste passagiers, en het moet een aandoen-
[30] lijk schouwspel geweest zijn, toen de een voor, de ander na - niet op de
[31] weegschaal die, bij uwe eerste vinding onontbeerlijk, bij deze na-vinding
[32] gemist schijnt te kunnen worden, maar - in de laden stapte, die allen voor
[33] eenige oogenblikken aan het daglicht onttrekken zouden. De houding,
[34] welke de geleerde heeren hierbij hadden aan te nemen, was om de waarheid
[35] te zeggen, noch opwekkelijk, noch gemakkelijk. Zij waren genoodzaakt
[36] zich plat op den rug neder te leggen, niet zonder de behoefte aan een hoofd-
[37] kussen te gevoelen, hetwelk hier ontbrak, maar door u zeker niet vergeten
[38] zou zijn geworden, en lagen daar, twee aan twee, niet ongelijk aan dooden

1 *Pneumatic Despatch Tube*.

aant.

[1] in hunne kisten. Het geheel deed metterdaad eenigszins den indruk van een
[2] levendbegrafenis-, een Albrecht-Beyling-tooneel. Maar nauwelijks had men
[3] den tijd zich dit te zeggen, of ziet! daar waren onze mannen reeds weder
[4] terug en hadden, behalve van eenige oogenblikken ‘niks niemendal as egyp-
[5] tische duisternis’, van niets te vertellen dan van eene min of meer onaange-
[6] name gewaarwording bij het afgaan en aankomen; (het ‘geknipknap der
[7] veeren’ waarschijnlijk), en voorts van, *op de ooren*, een zeker gevoel van
[8] drukking, hetwelk ongeveer het vierde deel van een minuut aanhield en
[9] ‘best te vergelijken scheen met hetgeen men’ (ik weet niet of gij het u herin-
[10] nert?) ‘in een *duikerklok* ondervindt, een zuiging, alsof men onder een golf
[11] werd doorgetrokken’; op de *oogen*, een zeer opmerkelijke koude, niet onge-
[12] lijk aan die van vallend water, waarschijnlijk min of meer alsof men onder
[13] den drop van een dakgoot uitgestrekt lag; en voor den *neus*, geen de minste
[14] gewaarwording als zoude de atmosfeer in de buis vuil of bedorven zijn,
[15] maar wel hier en daar een roestluchtje, dat verdwijnen zal als de machine
[16] wat meer gebruikt zal worden en alzoo zichzelve glad maken en houden.
[17] Wat de beweging betreft, men had ze niet onaangenamer bevonden dan die
[18] van een oude waggon op een niet al te besten spoorweglijn, en gij zult mij
[19] toestemmen dat men, sedert de roekelooze verwaarloozing der trekschui-
[20] ten, wel nergens ter wereld op iets dat veel beter zoude kunnen zijn, rekenen
[21] kan. De eerste passagiers van de *Pneumatische Expeditiebuis* waren dan
[22] ook ten eenemale voldaan; de Hertog van Buckingham gaf zijne hooge
[23] tevredenheid onbewimpeld te kennen; de aandeelhouders in de onderne-
[24] ming betoonden zich ondubbelzinnig in hun schik; en het gevolg van den
[25] proefrit is geweest, dat men besloten heeft het onderaardsche Londen zoo
[26] spoedig mogelijk van een Schietblaasbalg-net te voorzien, zoo volkomen,
[27] dat daardoor alle bovenaardsche spoorwegstations en markten en postkan-
[28] toren onderling vereenigd zullen zijn. Met 35 Engelsche mijlen aan buizen
[29] en een kapitaal van vijftien millioen Hollandsche guldens is dit te doen.[1]

[30] Bij mijn eerstvolgend bezoek aan Engeland, hoop ik mij met eigen
[31] oogen te gaan overtuigen hoe ver men gevorderd is. Maar hoe zeer zoude ik
[32] wenschen u daarbij aan mijne zijde te hebben, waardige man! tot nog toe
[33] niet erkende, maar daarom niet minder hoogst verdienstelijke Uitvinder
[34] van hetgeen bestemd is zoo krachtig bij te dragen tot de oneindige eer onzer
[35] zoo bewonderenswaardige eeuw! Denk er eens over, Rietheuveltje! Gij zijt
[36] wel hoog bejaard, maar zoo ik verneem nog krachtig genoeg. Voor zee-
[37] ziekte behoeft gij, bevaren Schipper! wel niet bang te wezen, en de zaak
[38] heeft voor u een belangrijkheid, als voor niemand anders. Maar als gij het

1 £1.250.000. Zie alle hiergenoemde bijzonderheden in *The Illustrated London News* van 18 Nov. 1865, *Suppl.* p. 496; waarbij een plaat p. 493.

aant.

[1] doet, gij kunt er stellig op rekenen dat er alle werk van gemaakt zal worden
[2] om u aan den Hertog van Buckingham en, door dezen, aan de Koningin te
[3] doen voorstellen, en als gij besluiten kondt u te laten angliseeren, ik zie niet
[4] waarom er niet zoo wel een *Sir* Derrick Reedhill zou kunnen gemaakt wor-
[5] den, als er een *Sir* Joseph Paxton gemaakt is.

[6] Hoe het indertijd met die der Trekschuiten is gegaan, weet ik niet; maar
[7] alle groote uitvindingen hebben dit bijzondere gemeen, dat zij meer dan
[8] eens, en niet zelden in verschillende landen, òf te gelijkertijd, òf op onder-
[9] scheidene tijden, hebben plaats gehad.

[10] Dit is met het Kompas, met het Buskruit, met de Drukkunst, de Gasver-
[11] lichting, en ook met het gebruik van den Stoom als beweegkracht geschied.
[12] Menigmalen gaat het zooals het hier gegaan is. Een genie als het uwe vindt
[13] iets uit, voor de menschheid van het hoogste gewicht. Maar die menschheid
[14] is op dat oogenblik de uitvinding nog niet waardig; zij is voor de weldaad,
[15] welke deze in staat is aan te brengen, nog niet rijp. Zij beschouwt die uitvin-
[16] ding als een aardig denkbeeld, een zonderbaren inval, een grap, indien maar
[17] niet, zooals met den eersten uitvinder van het stoomgebruik het geval
[18] geweest is, als een gewrocht van onzinnige hersenen! Eeuwen of, in ons
[19] geval (wij leven in deze onze 19de eeuw zoo snel) tientallen van jaren moe-
[20] ten verloopen, eer een tweede genie opstaat, gelukkiger dan het eerste, om
[21] de uitvinding te herhalen of weder aan den dag te brengen, en nu alles
[22] gereed te vinden om haar op te nemen en haar een heilrijk succes te doen te
[23] beurt vallen. En terwijl de wereld vervuld is van het gedruisch dat zij bij deze
[24] hare tweede verschijning maakt, en schatten en eereteekenen hun toe-
[25] vloeien die het geluk mogen smaken haar metterdaad in werking te bren-
[26] gen, ligt de eerste vader (de grootvader!) van het vruchtbare denkbeeld
[27] reeds sedert lang te vermolmen in een vergeten graf, of brengt, als gij, mijn
[28] beste Rietheuvel! onder den titel van emeritus-veerschipper, het overschot
[29] zijner dagen, met een allerkarigst pensioentje, in een buurt als het Leven-
[30] daal door, en heeft niemand die hem op de rijke denkbeelden van zijnen eer-
[31] tijds zoo machtigen geest en hunne gelukkige verwezenlijking door ande-
[32] ren, opmerkzaam maakt, dan zijnen hem altijd in liefde gedenkenden
[33] vriend

[35] Dec. 1865 Hildebrand

[37] P.S. Vóór het sluiten dezes verneem ik nog, dat ook reeds de Pruisische
[38] hoofdstad Berlijn van een *Schietblaasbalg* voorzien is.

[Deel 2]

Woord vooraf

Deze editie van Hildebrands *Camera Obscura* kent een lange voorgeschiedenis. Het initiatief ertoe werd in 1984 genomen door Peter van Zonneveld. De bedoeling was toen dat het jubileumjaar 1989 (150 jaar nadat de eerste druk van de *Camera* het licht zag) gevierd zou worden met een nieuwe uitgave van het boek. Deze zou moeten voldoen aan de eisen die aan een wetenschappelijke teksteditie mogen worden gesteld en diende tegelijk toegankelijk te zijn voor een breder publiek. Gegeven het feit dat de *Camera* omvangrijk is en de tekst veel toelichting vraagt, mobiliseerde Van Zonneveld een groot aantal collega-neerlandici, die ieder een relatief beperkt deel voor hun rekening zouden nemen. Algauw echter bleek deze opzet niet te werken; de gezamenlijke bijeenkomsten verliepen en de een na de ander haakte af. Het *Camera*-jaar 1989 ging voorbij zonder dat er door een bijzondere editie luister aan was bijgezet.

In 1992 ondernam Henk Eijssens het initiatief tot reanimatie van het project. Dit leidde ertoe dat hijzelf, Willem van den Berg, Joost Kloek en Jelle van der Meulen op basis van herziene principes het reeds beschikbare materiaal bewerkten en de nog niet geannoteerde stukken van aantekeningen voorzagen. Jelle van der Meulen toetste de adequaatheid van de aantekeningen bovendien in de hogere klassen van het voortgezet onderwijs - waarschijnlijk het meest kritische deel van het beoogde publiek. Dick Welsink verzorgde een bibliografie van alle Nederlandstalige drukken van de *Camera*. De uiteindelijke redactie en de inleidende hoofdstukken werden verzorgd door een editeurenteam bestaande uit de drie eerstgenoemden en Peter van Zonneveld.

Al met al verschijnt deze uitgave van de *Camera* bijna tien jaar later dan oorspronkelijk de bedoeling was. Deze vertraging had evenwel ook een gunstig gevolg. In de tussenliggende tijd waren er in kringen van neerlandici en uitgevers initatieven ontwikkeld om te komen tot een prestigieuze serie van klassieke werken uit de Nederlandse literatuur. Deze plannen resulteerden tenslotte in de onder auspiciën van de Stichting Nederlandse Literaire Klassieken verschijnende Deltareeks. Het bestuur van de Stichting reserveerde graag voor de *Camera* een prominente plaats in dit literaire pantheon. En zo verschijnt dan de *Camera Obscura* in een uitgave die inhoudelijk en uitwendig recht doet aan de inderdaad klassieke status van het werk.

Bij het verzorgen van de annotaties hebben wij van velen informatie en hulp mogen ontvangen op uiterst uiteenlopende terreinen. We kunnen niet ieders

aandeel specifiek verantwoorden en moeten hier volstaan met een collectief maar zeer oprecht gemeend woord van dank aan Bastienne Eijssens (Bibliotheek Arnhem), dr. J.I.A. Helsloot (Meertens-Instituut Amsterdam), drs. J. Jobse (Meertens-Instituut Amsterdam), drs. A.F.E. Kipp (Gemeente Utrecht), drs. Evelien Koolhaas-Grosveld (Universiteit Utrecht), drs. H. Leenders (Heerlen), drs. Mariëlle Lenders (Constantijn Huygens Instituut Den Haag), dr. M. Mathijsen (Universiteit van Amsterdam), drs. C. Streefkerk (Regionaal Archief Alkmaar), dr. Sytze Wiersma (Universiteit Utrecht), Els Willems (Amsterdam), een Utrechtse studentenwerkgroep bestaande uit Marianne Bosman, Ceciel Boudewijn, Henk Hardeman, Frank van der Lecq, Mariëlle Lenders, Anneke van Meurs, Marjam Overmars, Sagitte de Ruigh, Yolan Witterholt en Claar Urbanus, alsmede aan de Gemeentelijke Archiefdienst Rotterdam, het PTT-museum te Den Haag, het Fries Scheepvaartmuseum te Sneek en Museum 'Het Noorderhuis' te Zaandam. Tenslotte willen wij Dik Zweekhorst graag bedanken voor zijn scrupuleuze assistentie bij het persklaar maken van de kopij.

Verantwoording

In de editiewetenschap, de discipline die zich bezighoudt met de grondslagen voor het (her)uitgeven van literaire teksten, wordt een drietal mogelijkheden onderscheiden om een tekst beschikbaar te stellen. Aan de ene kant van het spectrum staat de historisch-kritische editie, bestemd voor wetenschappelijk gebruik. Daartegenover staat de zogenaamde leeseditie, die juist beoogt de tekst toegankelijk te maken voor een breder publiek dan vakgenoten alleen. Als derde mogelijkheid is er een tussenvorm: de studie-editie. Deze heeft een bemiddelende functie. Zij is gebaseerd op specialistisch onderzoek maar stelt de resultaten daarvan beschikbaar in een vorm die (nog) niet-vakgenoten niet hoeft af te schrikken. De grenslijnen tussen de verschillende soorten uitgaven zijn overigens niet scherp te trekken. 'Wetenschappelijk' zijn alle drie de editietypen in die zin dat de tekst niet is besnoeid of bewerkt, dat verantwoord is welke versie ervan om welke redenen voor de uitgave is gekozen en dat duidelijk wordt gemaakt op welke bronnen de informatie stoelt die wordt gegeven in de inleiding en in de tekstverklaringen.[1]

Van de *Camera Obscura* verscheen tot dusver geen wetenschappelijke editie. Er zagen wel enkele geannoteerde uitgaven het licht maar die voldoen in geen enkel opzicht aan de hierboven geformuleerde eisen. Ze zijn trouwens alle te beschouwen als nazaten van de eerste van toelichtingen voorziene *Camera*, die in 1920 door J.M. Acket werd bezorgd. Dit was een, op zichzelf zeer verdienstelijke, schooluitgave zonder enige wetenschappelijke pretentie. Die pretentie heeft de hier gepresenteerde *Camera Obscura* wél. In de hierboven gegeven drieslag kan zij gelden als een synthese van een leeseditie en een studie-editie. Conform de leeseditie is er veel zorg besteed aan het toegankelijk maken van de tekst voor lezers die weinig vertrouwd zijn met de negentiende-eeuwse literatuur. Anderzijds voldoen de inleiding en de aantekeningen aan de eisen die voor een studie-editie gelden. Wij zijn in onze opzet geslaagd als deze uitgave voorziet in de behoeften van geïnteresseerde lezers met en zonder verdergaande wetenschappelijke aspiraties.

De editie bestaat uit twee delen. Het eerste deel bevat uitsluitend de tekst van de *Camera Obscura*, het tweede deel is het commentaardeel. Als grondslag van de tekst is de eenentwintigste druk gekozen, de laatste die

1 Uitvoerig hierover Mathijsen 1995, p. 57-68.

nog door Nicolaas Beets zelf is verzorgd. Zoals hierna in het hoofdstuk over de drukgeschiedenis zal worden toegelicht bleef de auteur zijn hele leven aan het werk schaven. Tot en met de zevende druk voegde hij nieuwe verhalen en schetsen toe; de 'definitieve' *Camera* was meer dan twee keer zo omvangrijk als de eerste versie. Daarna bleven de ingrepen beperkt tot nieuw gekozen bewoordingen, veranderingen in interpunctie en spelling en het steeds opnieuw uitdelgen van ingeslopen zetfouten. Ook de eenentwintigste druk is nog door de toen vijfentachtigjarige Beets intensief bewerkt. De interpunctie werd op tal van plaatsen gewijzigd en ook de spelling werd enigszins bijgesteld. Zo verwijderde hij tamelijk consequent de verbindings-n uit samenstellingen. En verder werden enkele woorden vervangen door andere; zo moest, na zestig jaar trouwe dienst, 'hydrogenium' (in 'Varen en rijden') het veld ruimen voor 'stankgas'.

Van deze eenentwintigste druk, de 'Ausgabe letzter Hand' dus, zijn de correctieproeven bewaard gebleven.[1] In de paar gevallen waarin de drukker verzuimd heeft een door Beets aangegeven correctie uit te voeren, is de tekst alsnog conform de wens van de auteur hersteld. Deze ingrepen zijn verantwoord in een als bijlage opgenomen lijst met editeursingrepen. Verder zijn zetfouten verbeterd en een aantal typografische aanpassingen aangebracht. Ook die zijn in deze lijst opgenomen.

Tot zover de tekstverantwoording. Het tweede deel bevat alle commentaar. Allereerst is er de Inleiding, waarin de auteur, de totstandkoming van de *Camera* en een internationale situering van het werk, de receptiegeschiedenis en de drukgeschiedenis worden belicht, en waaraan een bijlage is toegevoegd met een bibliografie van alle tot dusver verschenen Nederlandstalige uitgaven van de *Camera Obscura*.

Na de Inleiding volgen de aantekeningen bij de tekst van de *Camera*. De verwijzing wordt gegeven door middel van het pagina- en het regelnummer. De woordverklaring is gebaseerd op het *Woordenboek der Nederlandsche taal*. Bij de overige toelichtingen is de gebruikte bron in beginsel steeds verantwoord. Dit is alleen niet gebeurd wanneer de informatie afkomstig is uit voor de hand liggende bronnen als encyclopedische werken, historische overzichten en standaardwerken op terreinen als bijvoorbeeld de mode en het onderwijs. In plaats van deze titels steeds opnieuw te noemen hebben we ze bijeengebracht in een 'standaardlijst'. Deze standaardlijst is afzonderlijk opgenomen vooraan in de lijst van geraadpleegde literatuur.

1 Universiteitsbibliotheek Leiden (UBL), Archief Bohn D 94. Van enkele katernen vroeg Beets een revisieproef of een schoon klad maar deze zijn niet bewaard gebleven. Op de overige noteerde hij zijn imprimatur: 'Na zorgvuldige zuivering afdrukken'.

De verhalen en schetsen hebben elk hun eigen, afzonderlijke annotaties gekregen. In voorkomende gevallen worden dus tekstverklaringen die al bij een eerder stuk zijn gegeven, herhaald. Binnen een verhaal wordt een woord slechts eenmaal geannoteerd, tenzij de eerder gegeven verklaring op de nieuwe plaats niet van toepassing is.

Annoteren houdt altijd een element van schipperen: wat voor de een vanzelfsprekend is moet aan de ander worden uitgelegd. Een hedendaagse lezer van de *Camera* heeft, zo verwachten wij, geen behoefte aan al te opdringerige begeleiding. We hebben daarom geen woorden opgenomen die als nog gangbaar zijn opgenomen in beknopte woordenboeken van het hedendaagse Nederlands.

Bijbelcitaten zijn als zodanig aangewezen; in de annotaties zelf zijn ze opgenomen conform de tekst van de Statenvertaling. Bij citaten uit en verwijzingen naar andere werken is zoveel mogelijk verwezen naar de laatste editie van het betreffende werk vóór het verschijnen van de *Camera*. Een uitzondering op deze regel vormen werken waarvan een moderne standaardeditie beschikbaar is. Woorden en passages in een andere vreemde taal dan het Engels zijn van een vertaling voorzien.

Een apart woord moet tenslotte worden gewijd aan de annotaties die Hildebrand zelf al heeft gegeven. In 1887 publiceerde Beets onder zijn vroegere pseudoniem een werk getiteld *Na vijftig jaar. Noodige en overbodige ophelderingen van de Camera Obscura*. Hierin geeft hij toelichtingen bij woorden en situaties die in de loop van de tussenliggende halve eeuw hun vanzelfsprekendheid hadden verloren. Het boek bestaat uit een achttal thematische hoofdstukken en wordt afgesloten met een alfabetisch register. Omdat *Na vijftig jaar* een schat aan informatie bevat en bovendien na 1888 nooit meer is herdrukt, is het werk hier in deel 2, achter de annotaties, integraal opgenomen. Het betreft de tweede, geheel herziene druk van 1888. Deze is in zoverre aangepast dat waar Hildebrand in zijn register verwijst naar de zestiende druk van de *Camera*, hier uiteraard de corresponderende plaats in deel 1 wordt gegeven, en dat in de verwijzingen binnen de tekst zelf de paginering is aangepast. We zijn niet zover gegaan ook *Na vijftig jaar* van annotaties te voorzien, al zouden die, na nog weer eens honderd jaar, op sommige plaatsen allicht welkom zijn.

De schatplichtigheid van de huidige annotatoren aan *Na vijftig jaar* plaatste hen voor het probleem van de doorverwijzing. In veel gevallen is de door Hildebrand zelf gegeven toelichting overgenomen of verwerkt. Het heeft dan weinig zin de lezer daar nog eens naartoe te sturen. Maar het komt ook voor dat *Na vijftig jaar* extra informatie geeft die weliswaar niet nodig is voor een juist begrip van de tekst (en dus in de annotatie achterwege kan blijven) maar toch te aardig is om er niet op te attenderen. In die gevallen

waarin *Na vijftig jaar* substantieel meer toelichting geeft, wordt dit aangegeven met ‘zie ook NVJ’ en het betreffende paginanummer. Wanneer Hilde-brands toelichting volledig is verwerkt of geen meerwaarde bezit, wordt volstaan met de toevoeging ‘NVJ’.

Inleiding

1 Het leven van Nicolaas Beets

Op 13 september 1884 werd Nicolaas Beets zeventig jaar. Hem viel een nationale huldiging ten deel, waar vele belangrijke figuren uit het politieke en culturele leven bij betrokken waren. Kranten en tijdschriften publiceerden uitbundige verslagen van de feestelijkheden. De jubilaris kreeg een omvangrijk album amicorum aangeboden: vierhonderd albumbladen, met foto's, tekeningen, aquarellen, gedichten, muziekstukken en prozaschetsen. Schrijvers, dichters, schilders, wetenschappers en predikanten, ja zelfs vertegenwoordigers van het vorstenhuis hadden elk op eigen wijze een bijdrage geleverd aan dit in een met fraai houtsnijwerk versierde kist geborgen huldeblijk. Koning Willem III, koningin Emma, Conrad Busken Huet, mevrouw A.L.G. Bosboom-Toussaint, J.A. Alberdingk Thijm, H.J.A.M. Schaepman, de schilders Ph. Zilcken, A. Allebé en Thérèse Schwartze, de componisten Johannes Verhulst en Richard Hol, de oogheelkundige F.C. Donders, de oudheidkundige C. Leemans, de plantkundige C.A.J.A. Oudemans en de jeugdvrienden L.R. Beijnen en J.P. Hasebroek, zij allen eerden de zeventigjarige. De taalkundige Matthias de Vries sprak de woorden: ‘Een volk, dat zijne groote mannen eert, eert zichzelf.’[1]

Nicolaas Beets werd dus beschouwd als een groot man. Hij was een zondagskind; vooral in zijn jeugd en zijn studentenjaren ging het hem voor de wind. Hij genoot al op jeugdige leeftijd bekendheid als schrijver en dichter. Daarna heeft hij ook moeilijke tijden gekend, maar ook als predikant en hoogleraar in de theologie genoot hij aanzien, om in zijn ouderdom uit te groeien tot een alom gewaardeerde beminnelijke grijsaard.[2]

Hij werd geboren op 13 september 1814, als zoon van de Haarlemse apotheker Martinus Nicolaas Beets (1780-1869) en Maria Elisabeth de Waal Malefijt (1782-1855). Zijn vader ontplooide allerhande activiteiten op medisch en farmaceutisch gebied en nam actief deel aan het Haarlemse

1 Zie voor deze huldiging Van Zonneveld 1995, p. 95-96.

2 De meest betrouwbare biografische bron is nog altijd Chantepie de la Saussaye 1906. Veel informatie bevat ook het nogal onevenwichtig gecomponeerde driedelige werk van Van Rijn (voortgezet door Deetman) [1910-1919]. Nuttige gegevens zijn eveneens te vinden in Dyserinck 1903 en 1904.

genootschapsleven.[1] Over zijn moeder is veel minder bekend. Alles wijst erop dat Beets een onbezorgde jeugd heeft gehad. Hij groeide op in een harmonieus gezin en was bijzonder gesteld op zijn ruim twee jaar oudere zuster Dorothea Petronella, over wie hij steeds met liefde en waardering heeft gesproken. Zij was, volgens Beets, 'tot vertelster geboren', en hield hem uit zijn slaap met haar boeiende verhalen.[2]

Van zijn vijfde tot zijn tiende jaar ging de jonge Beets naar de 'hollandsche' school van meester Prinsen, waar hij niet alleen lezen, schrijven, rekenen en de grondbeginselen van de Nederlandse taal leerde, maar ook 'natuurlijke geschiedenis, natuurkunde, technologie'.[3] P.J. Prinsen was een onderwijsvernieuwer die nationale en internationale bekendheid genoot, vooral door zijn methode om kinderen te leren lezen. Hildebrand noemde hem de 'uitvinder van de leestafels, leesmachines, letterhoutjes enz.'.[4] Het is mogelijk dat er een verband bestaat tussen de *Camera Obscura* en de ideeën van Pestalozzi, die Prinsen op zijn school in praktijk bracht.[5] Pestalozzi meende dat een leerling eerst kennis moest verwerven voordat hij kon oordelen. Daarvoor moesten kinderen dingen uit de natuur en afbeeldingen daarvan bekijken en leren benoemen, die weer vergelijken met andere, en de overeenkomsten daartussen leren onderscheiden. Beschrijven was voor Pestalozzi belangrijker dan definiëren. In de *Camera Obscura* wordt ook eerst een uitgebreide presentatie van mensen en toestanden gegeven, voordat er geoordeeld wordt, terwijl ook de vergelijking met verwante personen en zaken niet ontbreekt.

Gedegen onderwijs ontving Beets ook van Nicolaas Anslijn, die de jonge scholier aan huis in de natuurlijke historie kwam onderrichten. Hij werd vooral bekend door zijn leesboekjes *De brave Hendrik* en *De brave Maria*.[6] Op diens sterfdag in 1838 typeerde Beets hem als 'beminnelijk, achtingswaardig, braaf, vroom' en noemde hem een kenner van de kinderziel en het kinderlijk verstand.[7]

Na de 'hollandsche' volgde de 'fransche school' van meester Leendert Koning, waar naast het Frans ook het Engels onderwezen werd - een uitzondering in die dagen. In 1827, op het gymnasium, toen nog 'latijnsche school' geheten, maakte Beets kennis met Latijn en Grieks. De laatste taal

1 Zie Van Rijn en Deetman [1910-1919], dl. I, p. 11-12.
2 Beets 1871 en 1867, p. 148.
3 Hildebrand 1888, p. 39, of p. 300 van dit deel. Zie ook Vis 1993.
4 Hildebrand 1888, p. 40, of p. 301 van dit deel.
5 Vis 1993, p. 62.
6 Zie Anslijn 1989.
7 Beets 1838, p. 8.

werd onderwezen door dr. Petrus Epkema, die de oude wereld voor zijn leerlingen tot leven wist te wekken. Nicolaas moet die school in 1830 of 1831 verlaten hebben.

Van zijn vrienden uit die dagen dient vooral John Ingram Lockhart genoemd te worden, zoon uit een Engels gezin dat zich in 1819 te Haarlem gevestigd had, en in 1835 weer naar Engeland vertrok.[1] Met hem las Beets de werken van lord Byron[2] en Walter Scott;[3] dit contact heeft Beets in staat gesteld een voor die tijd meer dan gemiddelde kennis van het Engels te verwerven. Beets droeg zijn in 1835 verschenen bundel *Gedichten van Lord Byron* op aan deze jeugdvriend. In de opdracht herinnert hij Lockhart aan de avond dat zij het werk van Byron voor het eerst opensloegen: 'A new and beautiful world of Literature opened itself to me, for which I am indebted, wholly to you.'[4]

De fascinatie voor Walter Scott dateert uit dezelfde periode. In een lezing uit 1864 vertelde Beets hoe hij tijdens een bezoek aan het landhuis van Scott moest terugdenken aan de dagen van zijn jeugd:

> Tusschen mijn zestiende en twintigste levensjaar was ik, in den geest, ontelbare malen dáár geweest. En nu bracht Abbotsford mij te Haarlem; ja, in u, mijne lieve, oude, schoongelegene geboortestad, '*my own romantic town*', als Scott zijn Edinburg noemde, en voerde het gevoel van die levensjaren weder terug in mijn hart, en omringde mij van de tooneelen, de omstandigheden, de personen van den tijd, waarin ik met dezen Scott dweepte, in de wereld zijner dichtingen leefde, straks enkele tonen zijner bekoorlijke harp op mijne snaren overnam.[5]

Toen Scott in 1832 overleed, publiceerde Beets zijn eerste prozastuk: 'Proeve eener hulde aan Sir Walter Scott'.[6] De jonge Beets was zeker ook een vurige bewonderaar van Willem Bilderdijk, die zich in 1827 te Haarlem gevestigd had. Nicolaas volgde de grijsaard soms heimelijk op straat, en toen in 1830 Vrouwe Bilderdijk stierf, schreef hij een gedicht waarin zij 'Neêrlands Sapho' werd genoemd.[7] Bilderdijk zelf werd eind 1831 in zeer

1 Zie *Het dagboek van de student Nicolaas Beets 1833-1836* 1983, p. 39 noot 105.
2 George Noel Gordon, lord Byron (1788-1824), Engels romanticus, schepper van uiterst populaire versvertellingen met sombere helden als hoofdpersoon. Zie voor zijn onthaal in Nederland en in het bijzonder door Beets Popma 1929 en Schults 1929.
3 Walter Scott (1771-1832), Schots dichter en romanschrijver, was de grondlegger van de negentiende-eeuwse historische roman.
4 Beets 1835, p. V-VI.
5 Beets 1867, p. 147-148.
6 In: *Algemeen Letterlievend Maandschrift* 1832, II, p. 677-682.
7 B[eets] 1831.

Nicolaas Beets. Tekening door L. Springer (1837). Foto: Nederlands Letterkundig Museum, Den Haag

kleine kring begraven in de Grote Kerk; de zeventienjarige Beets bevond zich onder de aanwezigen.[1]

Tijdens de Haarlemse schooljaren van Nicolaas Beets werd de basis gelegd voor zijn schrijverschap. Toen hij in september 1833, bijna negentien jaar oud, in Leiden ging studeren, kon hij niet alleen bogen op een ruime belezenheid, maar had hij bovendien al gedichten en prozastukken gepubliceerd in de belangrijkste literaire almanakken en tijdschriften van die dagen. De *Camera Obscura* werd geschreven in zijn studententijd, maar veel daarin opgetekende ervaringen gaan terug op wat hij als kind en jongeling in Haarlem had beleefd.

Over zijn studententijd, die duurde tot 1839, zijn we beter geïnformeerd dan over de periode daarvoor. Omstreeks 1890 heeft hij een uittreksel gemaakt van dagboekaantekeningen uit de jaren 1833-1836.[2] Bovendien zijn er uit deze periode vele brieven van en aan Beets bewaard gebleven. Voordat in 1839 de *Camera* verscheen, publiceerde Beets al tientallen gedichten, prozastukken en recensies, waardoor zijn ontwikkeling goed te volgen is.

Het Leiden van de jaren dertig bood een uitstekende voedingsbodem voor jong talent, en Beets heeft de kansen die het universitaire milieu hem bood met beide handen aangegrepen. Vanaf de stichting van de universiteit in 1575 hadden studenten meer vrijheid genoten dan de Leidse burgers. De negentiende-eeuwse samenleving was een typische standenmaatschappij, waarin ieder zijn plaats moest weten; de studenten vielen daar echter buiten. Zij vormden een aparte groep, die met een zeker dédain op de rest van de samenleving neerkeek. Vele privileges die zij van oudsher bezaten, waren in de Franse tijd afgeschaft. Daarna proberen zij steeds hun verloren status terug te winnen.[3] Die ontwikkeling bereikt een hoogtepunt in het decennium waarin Beets in Leiden theologie studeerde; hij heeft er zelf een belangrijk aandeel in gehad. Tijdens de Belgische opstand (1830) hadden de Leidse studenten bewezen zich verantwoordelijk te voelen voor het vaderland; hun deelname aan de Tiendaagse veldtocht (1831) was bepaald niet onopgemerkt gebleven.[4] De studenten grepen niet alleen naar het zwaard, maar ook naar de pen. Hun wapenliederen en strijdzangen verschenen in de *Studenten almanak*, en werden soms ook afzonderlijk gedrukt. Zo droeg de Belgische opstand bij aan het ontstaan van de ‘student-autheur’ zoals die door Klikspaan is vereeuwigd.[5]

1 Van Zonneveld 1993 b.
2 Zie p. 15, noot 1.
3 Zie Otterspeer 1992 en Van Zonneveld 1993a.
4 Bel e.a. 1981.
5 Klikspaan 1841, p. 85-136.

Klikspaan was het pseudoniem van J. Kneppelhout, een van Beets' intieme vrienden in Leiden. Tot die kring behoorden ook J.P. Hasebroek, L.R. Beynen en B. Gewin. Zij speelden, met Beets, een hoofdrol in de in 1833 opgerichte Rederijkerskamer voor Uiterlijke Welsprekendheid, ook wel de 'Romantische Club' genoemd.[1] Het gezelschap legde zich toe op het zo goed mogelijk voordragen van de poëzie van hun literaire helden: Bilderdijk, Goethe, Byron en Hugo, auteurs die (met uitzondering van Bilderdijk) in die tijd als romantici werden beschouwd. De meeste leden van deze kring schreven zelf ook poëzie of proza, geïnspireerd door de buitenlandse romantiek. Beets trok, als vertaler en navolger van Byron, de meeste aandacht; hij publiceerde byroniaanse dichtverhalen als *Jose, een Spaansch verhaal* (1834), *Kuser* (1835) en *Guy de Vlaming* (1837). Kneppelhout was meer een adept van Victor Hugo, en het waren vooral zijn geschriften die weerstanden opriepen bij de tegenstanders van de romantiek, maar ook Beets werd soms hardhandig tot de orde geroepen.

In februari 1835 organiseerden de Leidse studenten een maskerade, waarin zij de intocht van Ferdinand en Isabella te Granada in 1492 uitbeeldden. Het was een van de eerste historisch-romantische optochten in Europa. Het gekozen thema verwijst naar de romantische belangstelling voor de Middeleeuwen, vooral gestimuleerd door de werken van Walter Scott, en de fascinatie voor exotische streken, waar Byron, F.-R. de Chateaubriand en Hugo het hunne aan hadden bijgedragen. Beets beschreef de optocht in zijn gedicht *De masquerade* (1835), geïnspireerd door Byrons *Beppo*, een lang gedicht over het Venetiaanse carnaval. De twintigjarige Leidse student dreef de spot met de tegenstanders van de romantiek. Het humoristische gedicht maakte hem zeer populair onder zijn medestudenten, maar enkele hoogleraren waren minder ingenomen met zijn ironische pleidooi voor de nieuwe stroming. De vrijheidsdrang van de romantiek werd niet alleen op literaire, maar ook op politieke gronden veroordeeld. Byron werd beschouwd als een rebel die zich tegen de gevestigde orde keerde. En kon het optreden van Victor Hugo niet in verband gebracht worden met de Parijse revolutie van 1830, die mede had bijgedragen aan de Belgische opstand? De belangrijkste opponent was de Leidse hoogleraar Jacob Geel, die zich in zijn in diezelfde maand verschenen *Gesprek op den Drachenfels* (1835) kritisch had uitgelaten over de literatuur van de Duitse en Franse romantiek en ook de romantisch aangelegde jongeren in zijn woonplaats op de korrel had genomen. In een recensie van *De masquerade* uitte hij niet alleen kritiek op Beets, maar persifleerde hij ook Kneppelhouts bewonde-

1 Van Zonneveld 1993a.

ring voor Victor Hugo. Beets was onaangenaam getroffen. Het zou niet de laatste keer zijn dat Geel het de gevierde Leidse student lastig maakte.

Populair was Beets intussen zeker geworden. Zo schreef hij in december 1835 in zijn *Dagboek*: 'Ik ben tegenwoordig te Leiden in de mode en gewild als een paar oranje handschoenen.'[1] Een paar weken eerder was hij ziek geworden; zijn gesteldheid werd toen in verband gebracht met 'melancholie, diepdenken, aantrekkelijkheid [gevoeligheid] en poetische overspanning',[2] hetgeen zijn populariteit ten goede kwam. Hij was een graag geziene gast ten huize van de meest vooraanstaande Leidse families; vooral bij de hoogleraren J.H. van der Palm en C.J. van Assen kwam Beets vaak over de vloer. Ook buiten Leiden maakte hij furore: hij hield lezingen en voordrachten voor de belangrijkste literaire genootschappen, onderhield contacten met letterkundigen als Jan Pieter Heije en Everhardus Johannes Potgieter, en maakte kennis met Jacob van Lennep en Isaac da Costa. Bovendien had hij bijdragen geleverd aan tijdschriften als het *Algemeen Letterlievend Maandschrift, De Vriend des Vaderlands* en *De Muzen*. In 1836 werd hij zelfs gekozen tot lid van het meest achtenswaardige genootschap van die dagen, de Hollandsche Maatschappij van Fraaije Kunsten en Wetenschappen.

Ook het in 1837 opgerichte tijdschrift *De Gids* mocht op zijn medewerking rekenen. Een van zijn bijdragen in proza, getiteld 'Vooruitgang', riep opnieuw een nogal felle reactie op van Jacob Geel, die zich ten doel scheen te hebben gesteld de getalenteerde, doch wat over het paard getilde jongeman kritisch te begeleiden. Zijn opstellenbundel *Onderzoek en phantasie* (1838) opende met een 'Voorrede', waarin de *Gids*-bijdrage ongenadig op de hak wordt genomen.[3] Beets' opstel was gepubliceerd onder het pseudoniem Hildebrand; Geel deed net of hij niet wist wie dat was. De gepikeerde student schreef een venijnige reactie, die echter mede op advies van de oude Van der Palm in portefeuille bleef, omdat Beets er zijn toekomstige maatschappelijke carrière mee zou kunnen schaden.[4]

Dat Beets zich al eerder zorgen maakte over het effect van zijn literaire reputatie op zijn loopbaan als predikant, blijkt uit een brief van januari 1836, toen de eenentwintigjarige nog ruim drie jaar van zijn afstuderen verwijderd was.[5] Daarin kondigt hij de afsluiting van zijn 'Byroniaansche phase' aan en deelt hij plechtig mee: 'Ik verkies niet als Byroniaan bekend te

1 *Dagboek* 1983, p. 215.
2 *Dagboek* 1983. p. 204.
3 Zie Van den Berg 1985.
4 Zie Van den Berg 1990b.
5 *Dagboek* 1983, p. 231.

staan.' En heel expliciet: 'De auteur van *Jose* en *Kuser* moet een Godgeleerde, Nicolaas Beets moet een Verbi Divini Minister [bedienaar des goddelijken woords, dominee] worden.' In de zomer van dat jaar 1836 wordt hij, logerend op huize Nijenburgh bij Heiloo, verliefd op een dochter des huizes, Aleide van Foreest, een kleindochter van de door hem geadoreerde Van der Palm. Het kan geen toeval zijn dat het overgeleverde deel van zijn dagboekaantekeningen juist op dat moment abrupt afbreekt. Nadien zou Beets minder nadrukkelijk aan het studentenleven deelnemen. Hij bleef actief als student-auteur, schreef en publiceerde zowel proza als poëzie, maar de studie begon hem meer en meer in beslag te nemen. En toen hij die in 1839 met succes afsloot, voelde hij zich kennelijk geroepen expliciet afstand te nemen van wat hij als zijn 'zwarte tijd' beschouwde: de periode waarin hij zich onder invloed van Byron aan zwaarmoedige bespiegelingen overgaf. In een gelijknamig opstel, dat in 1840 in zijn bundel *Proza en poezy* werd opgenomen, maar gedateerd is op 1839, liet hij nadrukkelijk weten dat die sombere periode al geruime tijd achter hem lag. Hij suggereert zelfs dat hij al in 1835 een andere, meer positieve richting was ingeslagen, en zich vanaf dat moment was gaan richten op zijn maatschappelijke loopbaan.[1]

De *Camera Obscura* verscheen in het najaar van 1839, in het niemandsland tussen het voltooien van zijn studie op 11 maart 1839 en zijn aantreden als predikant te Heemstede op 4 oktober 1840. Het boek ontstond geleidelijk tijdens zijn studententijd (de wordingsgeschiedenis zal hierna aan de orde komen) en is geschreven vanuit het perspectief van de Leidse student, die soms met minachting op de maatschappij neerkeek. Juist in datzelfde jaar 1839 werd het Leidsch Studenten Corps opgericht, een vereniging die vooral bedoeld was om de belangen van de studentenwereld te behartigen, niet alleen ten opzichte van de hoogleraren, maar ook ten aanzien van de maatschappij.[2] Beets heeft, zoals gezegd, in dat proces om als student serieus te worden genomen, vooral door zijn publicaties die nationaal de aandacht trokken, een werkzaam aandeel gehad. De *Camera Obscura* van de vijfentwintigjarige is mede te beschouwen als het sluitstuk daarvan.

Niemand, ook Beets zelf niet, kon bevroeden dat dit boek zo'n opgang zou maken. Wat hij in zijn latere loopbaan ook ondernam, steeds werd hij herinnerd aan zijn *Camera Obscura*. Hij heeft daar nogal ambivalent op gereageerd: aan de ene kant voelde hij zich gevleid, maar aan de andere kant

1 Van Zonneveld 1993a, p. 153-156.
2 Otterspeer 1992, p. 464.

was hij gepikeerd over het feit dat zijn activiteiten altijd overschaduwd werden door dat boek, dat hij toch als een speelse jeugdzonde beschouwde.

Precies een maand voor het begin van zijn herderlijke loopbaan, op 4 september 1840, was hij met Aleide van Foreest in het huwelijk getreden. Vooral de eerste jaren te Heemstede stortte hij zich vol overgave op zijn werk als predikant. De geamuseerd-afstandelijke visie op de maatschappij, zoals die zich in de *Camera* manifesteert, had plaatsgemaakt voor een serieuze ingetogenheid. Zijn dichtader leek vrijwel opgedroogd. Hij verkeerde veel in de kring van de conservatieve protestanten van het Réveil, en trad veel minder naar buiten dan hij gewoon was te doen; vroomheid, huiselijkheid en werkzaamheid werden de sleutelwoorden. Hij spande zich in voor de zending, keerde zich tegen de slavernij, en begon in 1848 met de uitgave van *Stichtelijke uren*, een verzameling preken in maandelijkse afleveringen, die zeer succesvol was. Van partijtwisten hield hij zich verre; hij mengde zich zeer zelden in het strijdgewoel dat in die dagen ook het kerkelijk leven beheerste. Liever zette hij zich in voor de christelijke filantropie en het christelijk onderwijs.

In 1854 werd hij benoemd tot predikant te Utrecht. Hier werd hij zwaar beproefd: in 1856 ontviel hem zijn geliefde Aleide, die hem negen kinderen had geschonken; ze stierf in het kraambed van het laatste. Drie jaar later hertrouwde hij met haar jongere zuster Jacoba Elisabeth. Zes kinderen uit zijn eerste huwelijk waren toen nog in leven; uit het tweede werden nog eens zes kinderen geboren, waarvan er een jong stierf. Naast zijn activiteiten op kerkelijk gebied vond hij ook tijd voor letterkundige arbeid: vrome, huiselijke gedichten en opstellen over literatuur, verzameld in zijn *Verpoozingen* (1856) en *Verscheidenheden* (1858-1873). Hij deed van zich spreken op de Taal- en Letterkundige Congressen, ijverde voor het *Woordenboek der Nederlandsche taal* en verzorgde uitgaven van Staring, Bogaers en Anna Roemers Visscher. In 1873 begon hij met de volledige uitgave van zijn *Dichtwerken*, die vijf delen zou omvatten. Twee jaar later werd hij, geheel onverwacht, benoemd tot hoogleraar in de kerkgeschiedenis te Utrecht, naar men zei mede door toedoen van koning Willem III, die zeer op Beets gesteld was. Hij werd alom geacht en gerespecteerd, maar school heeft hij niet gemaakt; hij beschouwde zichzelf meer als leidsman dan als geleerde. Ook na zijn emeritaat bleef de ‘beminnelijke grijsaard’ actief als dichter en schrijver. Hij overleed op 13 maart 1903, achtentachtig jaar oud.

De Nicolaas Beets die in 1884 zo uitbundig gehuldigd was, werd de Nederlandse burger bij uitstek: hij had zich in dienst gesteld van zijn volk, en predikte godsvrucht, verdraagzaamheid, huiselijkheid, gezagsgetrouwheid, liefde voor het koningshuis en vaderlandsliefde. Waar anderen tegenstellingen op de spits dreven, was hij vooral een gematigde, evenwichtige,

verzoenende figuur, in wie velen zich konden herkennen.[1] Hij was geliefd door zijn gedichten en zijn preken, maar vooral door zijn *Camera*. Het lijdt geen twijfel dat hij zonder dat boek nooit had kunnen uitgroeien tot een nationale figuur. Ook bij de huldiging overschaduwde het alles wat hij nadien had gedaan. In elke toespraak, in bijna elke bijdrage aan het album amicorum, in elk krantenartikel kwam men daarop terug. Hij liet het zich welgevallen, maar het moet hem toch gestoken hebben dat hij vooral geëerd werd als de schrijver van een boek dat goedmoedig de spot gedreven had met de negentiende-eeuwse samenleving, waarin hij later zo bij uitstek op zijn plaats was.

2 De Camera Obscura in het licht van zijn tijd

De *Camera* als 'groeiboek'

Van 7 tot 13 januari 1835 beleeft de Leidse student Nicolaas Beets een enerverend cultureel weekje in Amsterdam. Hij ontmoet voor het eerst vooraanstaande collega-dichters als Everhardus Johannes Potgieter en Hendrik Harmen Klijn, ziet in de schouwburg *Macbeth*, beluistert in de Duitse Opera *Don Giovanni*, bezoekt de schilder Nicolaas Pieneman op zijn atelier en laat zich door Jan Pieter Heije rondleiden in het gebouw van Felix Meritis. Op diens kamer voeren beiden op donderdag 8 januari een zorgelijk gesprek over de toekomstkansen van het progressieve jongerentijdschrift *De Muzen* (1834-1835) en de droogstroom in de Nederlandse letterkunde. In zijn *Dagboek* noteert Beets die avond de volgende hartenkreet van zijn gesprekspartner:

> 'Schrijf toch,' riep *Heye* mij wanhopig toe 'lieve vriend, schrijf toch in 't Hemelsnaam een boek, opdat wij weer wat te recenseeren hebben. Op dit oogenblik is er niets. [...] A book, a book! my kingdom for a book!'[2]

Heije en ook Beets zelf konden die avond niet bevroeden dat een dag tevoren de eenentwintigjarige theologiestudent een aanzet tot dat boek, dat vier jaar later *Camera Obscura* zal heten, al op papier had gezet... Een enkele

1 Zie hiervoor Ritter [1939], p. 87-111.
2 *Dagboek* 1983, p. 126.

jaren geleden opgedoken, vier pagina's tellend handschrift laat daarover geen twijfel bestaan. Het zijn dagboekaantekeningen van Beets, handelend over zijn trip met de diligence van Haarlem naar Amsterdam en nog diezelfde avond heet van de naald op papier gezet. Midden op de eerste pagina heeft Beets later aangetekend: ‘Uit mijn dagboek’. Rechts staat als plaats- en dagtekening ‘Amsterdam, 7 January 1835. Woensdag’. Links bovenaan de latere toevoeging ‘Gebruikt, voor de familie Stastok Aanvang’.[1]

Op die bewuste zevende januari, zo rapporteert Beets, mist hij op het nippertje de diligence van elf uur. De eerstvolgende vertrekt een uur later elders in de stad. Om de tijd te doden leest hij, zich warmend bij de kachel in het wachtlokaal, eerst het *Amsterdamsch Handelsblad* en haalt vervolgens Sternes weergaloze antiroman *The Life and Opinions of Tristram Shandy* (1759-1767) uit zijn zak, in die jaren een soort cultboek voor jong en oud.[2] Hij raakt zo verdiept in de door corporal Trim voorgedragen preek van dominee Yorick over Hebreeën XIII, vers 18,[3] dat hij wordt opgeschrikt door ‘de hoorn des conducteurs’ die het vertrek van de diligence aankondigt. Omdat het lezen hem moeilijk valt in een wiebelende diligence werpt hij een ‘vorschende blik’ op zijn medepassagiers: ‘Sterne lag mij nog in 't geheugen. Ik dacht aan zijne verdeeling[4] der reizigers. Tot welke rubriek zou ik mijn reisgenoten brengen?’ Die vraag verleidt hem tot een gedetailleerde beschrijving van zijn reisgenoten: in de hoek op de eerste bank een dame die voortdurend haar boa verschikt, naast haar een juffertje in een blauwe mantel met een onbevallig geel shawltje, op de tweede bank een juffrouw met een kind, dat het vreselijk benauwd heeft ‘onder die nopjes goed-gordijnen’ mantel, verder een zwijgende koekenbakkersknecht, een tabaksverkoper, een lelijke juffrouw ‘d'un certain âge’[5] en een lompe Noord-Hollander. De monstering van dit bonte gezelschap vermag Beets niet te boeien: ‘Daar is niets piquants, niets karakteristieks in hen. Ze hooren tot geen van Yoricks rubrieken; 't zijn onbeduidende reizigers.’

Wie de *Camera* enigszins paraat heeft, zal in Beets' minutieuze beschrijving van zijn medepassagiers onmiddellijk de openingsscène van ‘De familie

1 Die notities uit het oorspronkelijke dagboek werden weggelaten in Beets' latere bewerking, waarvan Peter van Zonneveld in 1983 de uitgave bezorgde. Zie voor deze recent teruggevonden Beets-bescheiden Van den Berg 1990a.
2 Zie voor de receptie van Sterne in Nederland Buisman-de Savornin Lohman 1939 en Zwaneveld 1996.
3 Laurence Sterne, *The Life and Opinions of Tristram Shandy, Gentleman*. Vol. 2, chapt.XVII.
4 Beets doelt hier op Sternes badinerend betoog in ‘The Preface’ van zijn laatste roman *A Sentimental Journey through France and Italy* (1768), waarin elf verschillende reizigerstypen worden onderscheiden.
5 van middelbare leeftijd.

Stastok' herkennen. Ook daar monstert Hildebrand zijn diligence-genoten en toont zijn talent in het beschrijven van een reisgezelschap, dat volstrekt niet 'piquant' was. De student Beets doet het hoogstens een graadje arroganter, onbarmhartiger en vrijmoediger dan Hildebrand. Zo volstaat de laatste met de observatie dat halverwege de rit de jodin haar baby een nieuwe luier omdeed, terwijl Beets door dat verschoningsritueel erachter komt dat de moeder een jodin is:

> en dat de moeder met het kind op haar schoot een Jodin was, wat ik niet zou geloofd hebben indien zij haar telg op de hoogte van Sloterdijk niet een schoone luier aangetrokken had bij welke gelegenheid ik zeer duidelijk zag dat die telg den besnijdenisse deelachtig was.

Opvallend is verder dat de door de student Beets geobserveerde vrouwelijke passagiers vrijwel allemaal, inclusief attributen en tics, terugkeren in de *Camera*, terwijl de mannelijke reisgenoten van toen hun zitplaats kwijtraken aan een vermeende zilversmid, banketbakkersmeesterknecht en commissaris van politie. Een laatste verschil betreft tenslotte nog de wijze van rapportering. Bij Beets is er nog een rudimentaire handeling en enige conversatie. Onder Hildebrands vorsende blik verstarren diens medepassagiers vrijwel tot hun uiterlijke verschijning. Niettemin zijn de overeenkomsten, en niet alleen inhoudelijk, frappant. Beets deed in hoogst eigen persoon op die bewuste januarimorgen in 1835, waarvoor hij in 'De familie Stastok' en de andere verhalende schetsen Hildebrand inhuurt: op een afstandelijke, licht geamuseerde, enigszins hooghartige wijze kijken naar de medemens, die vervolgens via een gedetailleerde beschrijving letterlijk te kijk wordt gezet. Anders gezegd, in januari 1835 wordt niet alleen een blauwdruk van de openingsscène van 'De familie Stastok' gegeven, maar wordt tevens de spil van de verhalende schetsen in de *Camera Obscura*, het vertellend personage Hildebrand, al zichtbaar in de observerende en rapporterende Beets.

Maar niet alleen voor de verhalende schetsen uit de *Camera Obscura* fungeerde het oorspronkelijke dagboek van Beets uit 1835 als proefterrein. De meer essayistische beschouwing 'Verre vrienden', waarmee de eerste uitgave van de *Camera Obscura* afsluit, gaat voor een deel eveneens en nu vrijwel letterlijk terug op eerdere dagboekbladen, zoals Van Zonneveld heeft laten zien.[1] Hoe getrouw Beets de dagboeknotities van 3 juni 1835, handelend over het vertrek van zijn studievriend Biccard naar Zuid-Afrika, overpent, wordt zichtbaar door de beginpassage uit het dagboek naast de verwerking ervan in 'Verre vrienden' te leggen:

1 Van Zonneveld 1983, p. 6-8. Zie ook *Dagboek* 1983, p. 162.

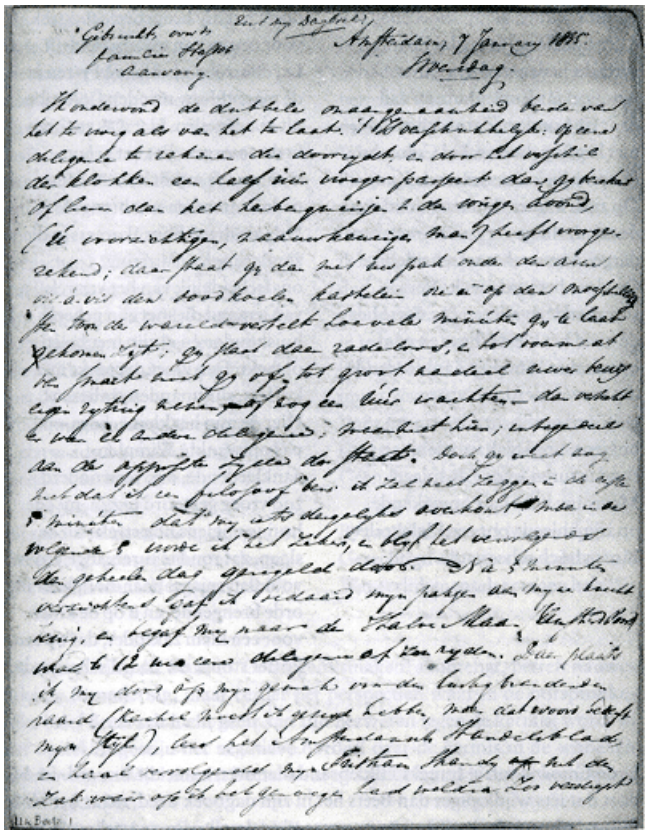

Eerste pagina van het handschrift ‘Uit mijn dagboek’, gedateerd op 7 januari 1835 en gebruikt voor het begin van ‘De familie Stastok’. (Universiteitsbibliotheek Leiden, Ltk 2192)

Leiden, 3 Juny, 1835. Woensdag. 6 ure op. Naar Biccard. Hij vertrekt heden met zijn gantsche familie naar Rotterdam; en van daar op Londen. Zaturdag zeilt hij met het Engelsche schip Colombo. (Capt. Mackennel) naar de Kaap. Op zijne kamers komend vond ik al de zonderlinge verwarring van een dergelijk vertrek onafscheidelijk. De vloer bezaaid met koffers, sluitmanden valiezen &c.&c. Hier de meid het kleine, lieve en pas ontwaakte Wimpjen aankleedende dat verwonderd zoo vroeg gestoord te zijn met de bruine oogjens, nog strak van de slaap zat rond te turen - voor de spiegel Mevrouw haar hair opmakende; op zijn knieen voor een klein toilet Biccard zich scheerende.

nog staat my het geheele tooneel voor oogen van uw afscheid uit Leyden, toen gy voor vier jaren in de maand Juny met den Colombo uit zoudt zeilen. Het was zes uren in den morgen, dat het groote rijtuig voor moest komen dat u naar Rotterdam zou brengen. Nog zie ik uw bovenkamers in die zonderlinge verwarring, onafscheidelijk van het vertrek van iemand die met zijn geheele huishouden en al zijn meubelen optrekt. Den vloer overdekt met koffers, sluitmanden, valiezen. Hier de min het kleine, lieve, en pas ontwaakte Wimpjen aankleedende, die, verwonderd zoo vroeg gestoord te zijn, met de bruine oogjens nog strak van de slaap, zat rond te turen; uwe vrouw voor den spiegel haar mooi haar in orde brengende, en u op de kniën voor een klein zaktoilet, dat op een koffer stond, uw baard scheerende;

In de *Camera*-versie spreekt Hildebrand niet over, maar tot Biccard. En hij doet dat iets wijdlopiger dan Beets het in zijn dagboek deed, maar het blijft frappant hoeveel van de in 1835 opgemerkte details zijn overgeheveld naar ‘Verre vrienden’. Dit procédé om op schrift gestelde persoonlijke ervaringen vrijwel letterlijk in te lassen in stukken van de *Camera* blijft bij Beets overigens niet beperkt tot zijn dagboek. Ook brieven worden door hem gemobiliseerd. Opvallende staaltjes hiervan zijn aan te treffen in ‘Genoegens smaken. Uit de correspondentie met Augustijn’ en, nogmaals, ‘Verre vrienden’. Om met de eerste schets te beginnen, Beets schrijft op 6 augustus 1836 een uitvoerige brief aan zijn vriend Gewin te Sassenheim, kennelijk in antwoord op een schrijven waarin Gewin had geïnformeerd of Beets naar de Rotterdamse kermis zou gaan.[1] Aanvang van de brief en het begin van ‘Genoegens smaken’ lijken als twee druppels water op elkaar.[2]

1 UBL, Ltk Beets 129. Op het omslag staat in Beets' handschrift: ‘Gebruikt voor den brief van Augustijn Genoegens Smaken.’

2 Zie voor andere gelijkluidende formuleringen Van den Berg 1990a, p. 235-236.

Haarlem, Pietershuis, 6 Augs. 1836 Ik te Rotterdam kermis gaan vieren? De Hemel behoede mij! Liefste Vriend, hoe komt gij aan dat bericht. Wie is de zwarte lasteraar, die mij zulk een smet aanwrijft? Wie heeft er behagen in mijne blanke, kermishatende ziel, zoo zwart te maken in de oogen der menschen? Weet hij het dan niet, dat ik reeds in den jare 1833, op den dag dat men te Haarlem goed vond de kermis inteluiden, het akelig klokgebel accompagneerde met de woorden:

Voor mij geen kermisfeestgerel
Geen weidschbetyteld kinderspel,
Geen dwaasheid op haar zegewagen,
Bij raadsbesluit en klokgeklep
Gerechtigd voor een tiental dagen,
Wat eerlijk mensch er tegen hebb'!

‘Of ik de Rotterdamsche Kermis ben gaan bywonen? De Hemel behoede my, hoe komt gy aan dat bericht? Wie is die booze lasteraar, die my zulk een smet aanwrijft. Wie heeft er behagen in, mijne blanke, kermishatende ziel zoo zwart te maken in de oogen der menschen. Weet gy 't dan niet, hoe ik reeds in den jare 1833 op den dag, waarop men in mijn geboortestad goedvond de kermis in te luiden, het akelig klokgebengel begeleidde met eene improvisatie:

Voor my geen kermisfeestgerel,
Geen weidsch betiteld kinderspel,
Geen dwaasheid op haar zegewagen;
By raadsbesluit en klokgeklep,
Gerechtigd voor een tiental dagen,
Wat eerlijk mensch er tegen heb'!’

De verandering die Beets in ‘Genoegens smaken’ aanbrengt, betreft nauwelijks de formulering, maar eerder het perspectief: waar in de oorspronkelijke brief Beets zelf lucht geeft aan zijn bezwaren tegen de kermis, wordt in het opstel Augustijn het negatieve oordeel over de kermis in de schoenen geschoven, terwijl het juist Beets' alter ego Hildebrand is die de kermis met verve verdedigt.

In zijn brief aan Gewin meldt Beets na zijn uitval naar de kermis hoe hij na jaren zijn jeugdvriend Antoine Testa had teruggezien en wat dat weerzien emotioneel bij beiden had losgemaakt. Het is een onderwerp dat hij even breed en met opneming van dezelfde details, zij het niet in dezelfde volgorde, in ‘Verre vrienden’ zal uitmeten. In feite doet Beets hier weinig anders dan zijn eigen brief citeren. Ter illustratie een fragment uit respectievelijk de brief aan Gewin en ‘Verre vrienden’:

Van geslacht een Italiaan, van vaderland een Turk, van Moedertaal een Franschman, van opvoeding een Hollander, van geloof een Romein, en van hart een goede jongen. Doch hij was van ondervinding nu ook een Wareldburger geworden. Hij sprak behalve Fransch en Hollandsch, nu ook Turksch, Grieksch, Russisch, Duitsch, Italiaansch en Engelsch. Het laatste uitmuntend, en in die taal en in 't fransch spraken wij het meest te samen. Want zijn Hollandsch had hij voor iemand die 't in 5 jaar niet gesproken had wel bijzonder goed onthouden, maar hij sprak liever Fransch of Engelsch, omdat hij in die talen zich als een man van 22 uit kon drukken; zijn Hollandsch was alleen dat vocabulaire van iemand van 17. Hij had aangezeten met Turksche Bassa's, Russische princessen omhelsd, rozenolie, juweelen, opium, en pastilles aan Poolsche Joden verkocht, met duitsche gravinnen gedanst, met fransche incroyables gespeeld, en met vette Lords toasten ingesteld, hij had zeeën doorkruisd, ijzerbanen overgevlogen, kou en hitte getart, quarantaines gehouden, de pest ontvlucht en de dood onder de oogen gezien [...].

Van geslacht een Italiaan, van vaderland een Turk, van moedertaal een Franschman, van opvoeding een Hollander, van geloof een Catholiek, en van hart een goede jongen. Doch hoe verrijkt aan inzicht, kennis, wareldburgerschap, en ondervindingen! Hy sprak behalve Fransch en Hollandsch, als vroeger, nu ook de talen van al die landen die hy had bezocht. Wy voerden 't gesprek meest in 't Engelsch, of in 't Fransch; want zijn Hollandsch had hy wel goed onthouden, maar hy had zoo veel te zeggen waaraan hy nooit in 't Hollandsch had gedacht. Zijn Hollandsch was niet rijker dan 't vocabulaire van iemand van zeventien jaar. Hy was nu tweeëntwintig. Hy had aangezeten met Turksche Bassa's, en het hof gemaakt aan Russische princessen; hy had rozenolie, juweelen, opium en pastilles aan Poolsche Joden verkocht; met Duitsche gravinnen gedansd; en met Fransche incroyables gespeeld, en met dikke Lords toasten ingesteld; hy had zeën doorkruist, ijzerbanen overgevlogen, kou en hitte getart, quarantaines gehouden, de liefde gekend, de pest ontvlucht, en den dood onder de oogen gezien;

Het hier geciteerde fragment (slechts een fractie van wat Beets uit de Gewinbrief voor ‘Verre vrienden’ gebruikte) vormt een overtuigend bewijs hoe de Antoine-episode grotendeels en veelal tot op de letter van de formulering

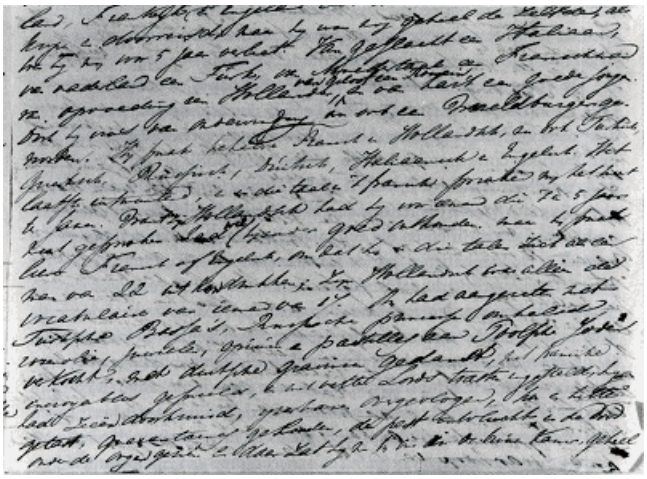

Fragment uit de brief van 6 augustus 1836 van Nicolaas Beets aan zijn vriend Bernard Gewin, gebruikt voor ‘Verre vrienden’ en ‘Genoegens smaken’. (Universiteitsbibliotheek Leiden, Ltk Beets 129)

aan dat epistel is ontleend.[1] De wijzigingen zijn marginaal en betreffen voornamelijk de volgorde waarin Beets in zijn schets de informatie aanreikt.

De vraag is of de forse inlas van de brief aan Gewin in de *Camera Obscura* op zichzelf staat, of dat Beets ook in correspondentie met anderen aan 'recycling' heeft gedaan. Alleen een nauwgezet doorvlooien van zijn omvangrijke correspondentie kan hierop antwoord geven.[2] Voorlopig geldt voor ten minste drie opstellen uit de *Camera Obscura*, dat delen ervan al in 1835 en 1836 op papier stonden, hetzij als dagboekfragment, hetzij als onderdeel van een brief, en dat een latere brief integraal in de *Camera* zal belanden. De incubatietijd van de *Camera* gaat zo op zijn minst terug tot 1835. Tevens wordt duidelijk dat de bundel in meerdere opzichten een 'groeiboek' kan worden genoemd. Behalve dat de *Camera* vanaf de vierde druk uitdijt door het opnemen van nieuwe stukken, geldt ook voor een drietal opstellen uit de eerste druk, dat het groeisels zijn die teruggaan op eerdere jaren. Dat wil natuurlijk niet zeggen dat Beets in de jaren 1835-1836 met het oog op een toekomstige prozabundel de pen op papier heeft gezet. Niet onaannemelijk is echter dat hij dagboek en brief zo nu en dan wel eens 'oneigenlijk' gebruikte, ter oefening en aanscherping van zijn prozapen. Persoonlijk journaal en correspondentie met boezemvrienden bieden immers ruimte voor zo'n experiment.

Met name in het *Dagboek* komt men te midden van korte notities al meer uitgewerkte scènes tegen die Hildebrandtesk aandoen. De eerste tekstbezorger van het dagboek, Enno van Gelder, typeert het dagboek zelfs als *Hildebrands voorbereiding*. Waar de kracht van Beets in de *Camera* ligt 'in het veld van zeldzaam scherpe waarneming en kostelijke typering' zou 'menige karaktertrek' daarvan al in het dagboek zijn aan te wijzen. Hij gaat zelfs zover te stellen dat Beets zich in de jaren 1834 tot 1836 'in de geest waarlijk voor[bereidde] op een literaire loopbaan'.[3] Dat klinkt te finalis-

1 Een ander deel van de informatie over Antoine Testa heeft Beets onttrokken aan een Franse brief van deze vriend. In de marge van dat epistel noteerde Beets: 'Brief van Antoine Testa 20 juli 1836 toezeggende het bezoek waarvan gewaagd wordt in het Opstel *Verre vrienden*.'

2 Beets gaat in ieder geval ook zo te werk met een brief die hij op 17 januari 1839 aan Kneppelhout schreef. Aan de bovenzijde daarvan staat de aantekening: 'Bewaar dezen wel. Ik wil ze naderhand laten drukken. Groet. V[ale?] En geloof mij. Uw vriend Hildebrand.' (UBL, Ltk 1656). Dit epistel zal onder de titel 'Antwoord op een brief uit Parijs' als een van de 'Verspreide stukken' van Hildebrand voor het eerst in de vierde druk van de *Camera* worden opgenomen. Kneppelhout zelf had het epistel van Beets al in 1839 mee afgedrukt in zijn *Souvenirs d'un voyage à Paris. 17 Décembre 1838-24 Février 1839* (1839). Zie hiervoor Mathijsen 1989, p. 36-48.

3 Van Gelder 1956, p. 17.

tisch en gaat bovendien voorbij aan het gegeven dat in die jaren Beets zich als dichter al ruimschoots had geprofileerd. Hoe dan ook, de prozaïst in Beets werd niet pas wakker nadat hij zich openlijk van zijn Byron-idolatrie had gedistantieerd. Veeleer is het zo, dat Beets als literator van begin af aan het proza niet had geschuwd. Hij had een dubbeltalent en stond vanaf 1832 aan de periodieke pers met enige regelmaat beschouwingen en essays af.[1]

Afgezien van wat in portefeuille bleef,[2] tekende Beets zo tussen 1832 en 1839 voor een twaalftal prozastukken, waarvan er in eerste instantie twee ('Het beestenspel' en 'Varen en rijden') in de eerste druk van de *Camera* zouden belanden. Een vijftal andere ('Vooruitgang', 'Begraven', 'Eene tentoonstelling van schilderijen', 'Het water' en 'De wind') duikt voor het eerst op in de vierde druk (1854), maar die opstellen waren een jaar na verschijning van de *Camera* al wel samengebracht onder de rubriek 'Verspreide opstellen van Hildebrand' in de bundel *Proza en poezy. Verzameling van verspreide opstellen en verzen* (1840). Het ligt voor de hand, dat de sterk aan de actualiteit gebonden informatieve introducties op de vertaalde poëzie van Scott en Byron niet werden opgenomen. Even begrijpelijk is het dat de niet ongeestige rapportage over het Leidse academische jaar 1835, hoe-

1 1832 'Proeve eener hulde aan Sir Walter Scott', in: *Algemeen Letterlievend Maandschrift* 1832, II, p. 677-682.
1833 'De man van smaak', in: *Algemeen Letterlievend Maandschrift* 1833, II, p. 168-170.
1834 'Kort bericht aangaande Lord Byron, en zijne werken', in: *Verzameling van voortbrengselen van uitheemsche vernuften*, derde stukje, Amsterdam 1834, p. 5-17.
1834 'Kort bericht aangaande Sir Walter Scott, en zijne werken', in: *Verzameling van voortbrengselen van uitheemsche vernuften*, vierde stukje, Amsterdam 1834, p. 5-18.
1835 'Verhaal van de lotgevallen der Leydsche Hoogeschool, van december 1834 tot november 1835', in: *Studenten almanak voor het jaar 1836*, Leyden 1835, p. 101-127.
1836 'Het beestenspel', in: *Studenten almanak voor het jaar 1837*, Leyden 1836, p. 161-170.
1837 'Vooruitgang', in: *De Gids* 1837, II, p. 345-351.
1837 'Varen en rijden', in: *Studenten almanak voor het jaar 1838*, Leyden 1837, p. 139-156. [Gedateerd: november 1837]
1838 'Begraven', in: *De Gids* 1838, II, p. 89-97. [Gedateerd: 1837]
1838 'Eene tentoonstelling van schilderijen', in: *De Gids* 1838, II, p. 176-186. [Gedateerd: 1838]
1838 'Het water', in: *De Gids* 1838, II, p. 66-71. [Gedagtekend: 'Buiten, 9 Januarij 1838']
1838 'De wind', in: *De Gids* 1838, II, p. 420-423. [Gedateerd: 'October 1838']

2 De van 1833 daterende schets 'Wenken en gedachten', bedoeld voor *De Muzen*, bleef uiteindelijk in portefeuille en is niet teruggevonden. Zie hiervoor *Dagboek* 1983, p. 97 en 99.

zeer ook afwijkend van het gortdroge doorsnee universitaire verslag, als een te lokale affaire de toegang werd ontzegd.[1] De afwezigheid van ‘De man van smaak’ valt minder goed te verklaren, of het moest zijn dat Beets drie bladzijden tekst te weinig van het goede vond. Voor het overige is in deze schets de afstandelijk observerende Hildebrand van de latere opstellen al onmiskenbaar aanwezig.

Rest nog de vraag waarom Beets de vijf *Gids*-stukken niet in de eerste druk opnam. Mogelijk vond hij dan wel de uitgever Bohn het prematuur om nu al opstellen naar de *Camera* over te brengen die amper een jaar eerder in dat spraakmakende tijdschrift de aandacht hadden getrokken. De wel toegelaten essays uit de *Studenten almanak* waren van oudere datum en bovendien in hun actieradius beperkt gebleven tot Leidse kringen. Misschien hadden Beets en Bohn al een selectie gemaakt uit de voorliggende prozastukken vóór Beets zijn *Gids*-stukken had ingeleverd. Niet onmogelijk is tenslotte dat het een kwestie van kopijrecht betrof.

Het mag duidelijk zijn dat de eerste uitgave van de *Camera* een bont mengsel is van oud en nieuw, van teksten die gedeeltelijk of geheel respectievelijk teruggaan tot 1835 en 1836 tot teksten die waarschijnlijk van eind 1838, begin 1839 dateren. Reprises van wat eerder verscheen worden samengebracht met uitwerkingen van aanzetten in dagboek en brieven. Slechts van een tweetal verhalen (‘Een onaangenaam mensch in den Haarlemmerhout’ en ‘Een oude kennis’) ontbreekt ieder eerder spoor. Waarschijnlijk werden zij speciaal voor de *Camera* geschreven.

Het dagboek zelf mag hier en daar een *Camera*-instelling vertonen, het is tegelijkertijd een tekst die zwijgt over mogelijke aspiraties van Beets als prozaïst. En dat valt des te meer op, omdat Beets in zijn dagboekaantekeningen zijn dichterlijk pogen en welslagen wel breed uitmeet. En dat is weer te begrijpen, omdat hij als productief dichter van Byroniaanse verzen ook buiten het Leidse milieu furore maakt. Hij mikt in die jaren, om zo te zeggen, nog geheel op een dichterlijke carrière en heeft nog nauwelijks ambities als prozaïst. Als er bij Beets op het einde van de jaren dertig een omslag van dichterlijke bevlogenheid naar realistische bevangenheid te constateren valt, dan lijkt dat onder meer samen te hangen met de tegenwind die het literaire zondagskind begint te ontmoeten. Potgieter en Bakhuizen van den Brink krijgen genoeg van de ‘lazareth’-poëzie van Byroniaanse snit en roepen op tot een positieve levensinstelling en morele weerbaarheid. Beets

1 In zijn ‘Bio-bibliografische aantekeningen’ (UBL, Ltk 102.) merkt Beets naar aanleiding van de studentenalmanak van 1836 zelf op, dat zijn verslag over de lotgevallen van de universiteit ‘reeds zoo wat à la Hildebrand’ was.

gooit publiekelijk het roer om met de spijtbetuiging in ‘De zwarte tijd’, een afscheid van Byron en begroeting van domineesland.[1] Een vertrouwelijke mededeling van Hasebroek in een brief aan Potgieter van 12 december 1838 is in dit verband eveneens veelzeggend:

> Beets is tegenwoordig, ik denk door u, van zijn zwartgalligheid bekeerd. Hij is wel boos dat men zoo met zijn dichterlijke zwarte staar gespot heeft, maar heeft nu toch zelf een haat tegen den haat tegen menschen en wereld gekregen. Ik zal ze nu zulke gelukkige, vrolijke dartele schepselen teekenen, zegt hij, dat ze eindelijk nog eens roepen zullen! één traan, één traan, om 's Hemelswil één traan.[2]

Die ontboezeming vlak voordat de *Camera* het licht ziet, heeft iets van een verkapte aankondiging van de prozabundel. Immers, het is heel wel mogelijk (al ontbreekt op dit punt alle informatie) dat Beets vanaf eind 1838 bezig is geweest zijn *Camera* te monteren. Men kan zich voorstellen dat vroeger verschenen schetsen bij elkaar werden gelegd en dat voorts gekeken werd wat nog bruikbaar was van wat hij tot dan toe in portefeuille had gehouden. Zo is het ook voorstelbaar dat Beets nog snel een paar stukken (‘Een onaangenaam mensch in den Haarlemmerhout’?, ‘Een oude kennis’?) schreef om de bundel voldoende gewicht te verschaffen. Het blijft echter giswerk. Evenmin is duidelijk van wie het initiatief tot de bundel is uitgegaan. Was het uitgever Bohn die Beets voorstelde om na de verzamelde gedichten (1838) nu ook maar de prozastukken te bundelen, of was het Beets zelf die op de uitgave had aangedrongen, wellicht om zijn critici ervan te overtuigen dat de op zijn Byronisme vastgepinde dichter meer in zijn mars had en ook als prozaïst wist te scoren? Men zou verwachten dat in Beets' uitgebreide correspondentie met bijvoorbeeld Potgieter en Kneppelhout uit de jaren vlak voor de verschijning van de *Camera* zo nu en dan gezinspeeld werd op die prozabundel, maar ook in die toch vertrouwelijke briefwisseling is geen spoor te vinden van plannen tot bundeling van stukken onder de verzamelnaam *Camera Obscura*.

In die jaren bestookt Beets Potgieter wel voortdurend met steeds nieuwe verzen. Ook geeft hij grif en ongevraagd zijn mening over buitenlandse prozaïsten.[3] In zijn voorkeuren verraadt zich de toekomstig auteur van de *Camera*, maar hij legt zelf die relatie nooit. Hij heeft, naar hij Potgieter op 10 oktober 1835 laat weten, ‘met uitmuntend veel genoegen’ *Le père Goriot* van Honoré de Balzac gelezen. De Franse realist steekt voor hem

1 Zie voor dit proces, dat al in 1835 in gang werd gezet, Van Zonneveld 1993a, p. 155, en ook Van den Berg 1990c.
2 Willems 1940, p. LII.
3 Zie voor die correspondentie *‘We like us at a distance’* 1980.

met kop en schouders uit boven alle andere eigentijdse Franse prozaïsten. Hij is in ‘concepties, en in détails, en in wereldbeschouwing, en in stijl, en in effect meesterlijk’. Daarnaast slaat volgens hem Victor Hugo te veel door, is Alexandre Dumas père te verward en zal George Sand nog eens in een bordeel belanden, waar zij dan ‘de apologie der onkuischheid prediken mag’.[1] Uiteindelijk bevallen de Engelsen hem beter. *The Last Days of Pompeii* (1834) acht hij een roman die Edward Bulwer Lytton, die als schrijver van vooral historische romans destijds furore maakte, onsterfelijkheid zal verschaffen. Ook zeer ingenomen is hij met Bulwers *The Student*. Daar zijn ‘heerlijke Essays onder’.

Potgieter krijgt, zoals gezegd, in de jaren 1837 en 1838 voor het mengelwerk van *De Gids* ook een aantal prozastukken van Beets toegestuurd, die later een tweede of derde leven zullen gaan leiden in de *Camera*. Zo biedt hij op 6 december 1837 ‘Begraven’ aan en belooft in het begeleidend schrijven ‘in dit genre meer te zullen leveren’ en ook in 1838 ‘dapper meê te werken’. Elke toespeling op de *Camera* blijft echter achterwege. Ook in de brief van 11 januari 1838, waarin hij ‘Het water’ meestuurt, komt de *Camera* niet ter sprake. Op 28 januari van hetzelfde jaar krijgt Potgieter van hem ‘eene kleinigheid uit den St[udenten] Almanak’. Beets doelt daarmee op ‘Varen en rijden’, dat, zoals gezegd, deel zal gaan uitmaken van de eerste druk. Potgieter is met dat stuk ingenomen. Op 6 februari 1838 noemt hij het ‘een alleraardigst stukje’ en ‘een verheugend bewijs hoe juist Hildebrand opmerken, hoe geestig hij schrijven, hoe populair hij worden kan, zoo hij niet moedwillig aan idiosyncrasiën botviert’. Niet denkbeeldig is dat door deze positieve reactie van Potgieter Beets voor het eerst serieus is gaan nadenken over een bundeling van zijn her en der verspreide prozastukken. In die richting wijst wellicht ook een opmerking in een brief van 10 maart van hetzelfde jaar: ‘Voorts is er van my een bundel losse stukken onder de pers. Maar die zal toch nog vooreerst niet uitkomen,’ vertrouwt hij Potgieter toe. Verwijst Beets hier inderdaad naar de *Camera* of is het toch eerder een toespeling op de bundel *Gedichten* die nog in 1838 zal verschijnen?[2]

Ook in de intensieve briefwisseling met Kneppelhout wordt nooit gesproken over een bundeling van zijn prozastukken. Wel informeert Beets zijn vriend in een ongedateerd schrijven van ná 19 oktober 1838 (Beets was toen aan zijn dissertatie begonnen) over afzonderlijke prozastukken van zijn hand:

1 Zie voor het gereserveerde onthaal van de Franse romantici Van den Berg 1995.
2 Zoals gesuggereerd wordt in *‘We like us at a distance’* 1980, noot 73.

> Ook heb ik een klein stukjen geschreven voor den Gids dat gij 1°. Nov. zien zult en den titel heeft *de wind*. Ik ben voornemens weder een Verhaal te gaan schrijven, in mijn eigen trant en heb er de schets reeds van gemaakt. Maar voor ik aan de executie ga, moet ik nog een heel eind verder zijn met mijne dissertatie.[1]

Precieze gegevens over het tijdstip waarop de *Camera* in elkaar werd gezet mogen na ruim 150 jaar nog altijd niet boven water zijn gekomen, duidelijk is in ieder geval wel, dat de *Camera* momentopnamen bevat uit verschillende jaren. Dat gegeven is niet zonder belang als we willen nagaan in hoeverre Beets voor zijn *Camera* inspiratie putte uit buitenlandse voorbeelden dan wel een eigen weg ging.

De *Camera* in internationale en nationale context

De Franse voorvechter van het realisme Champfleury publiceerde in 1857 een aantal opstellen onder de titel *Le réalisme*. Naar zijn zeggen is halverwege de jaren vijftig het realisme tot een internationale beweging uitgegroeid:

> Partout à l'étranger, en Angleterre, en Allemagne, en Suède, en Hollande, en Belgique, en Amérique, en Russie, en Suisse, je vois des conteurs qui subissent la loi universelle et sont influencés par des courants mystérieux chargés de *réalités*. Je ne crois pas qu'il soit nécessaire de citer Dickens, Thackeray, Currer Bell, Gogol, Tourghenieff, Hildebrand, Conscience, Aüerbach, Gotthelf, mademoiselle Bremer, et cinquante romanciers, qui, s'ils pouvaient se réunir en un congrès littéraire, n'hésiteraient pas à déclarer que leur pensée et leur plume sont dirigées vers *l'observation* par une sorte de fatalité à laquelle les écrivains pas plus que les hommes n'échappent ici-bas. L'époque le veut ainsi.[2]

Met de Vlaming Hendrik Conscience wordt Beets hier in een illuster rijtje

1 UBL, Archief Beets, MNL 223. Zie voor de briefwisseling Mathijsen 1989.

2 Champfleury 1857, p. 6. Nederlandse vertaling: Overal in het buitenland, in Engeland, in Duitsland, in Zweden, in Holland, in België, in Amerika, in Rusland, in Zwitserland ontwaar ik vertellers die de universele wet gehoorzamen en beïnvloed zijn door mysterieuze stromingen, zwanger van *werkelijkheid*. Ik denk dat het niet nodig is om Dickens te citeren of Thackeray, Currer Bell, Gogol, Toergenjew, Hildebrand, Conscience, Auerbach, Gotthelf, mejuffrouw Bremer en vijftig romanschrijvers, die, als ze bijeen te brengen waren op een literair congres, zonder aarzeling zouden verklaren dat hun denken en pen op de *waarneming* gericht zijn door een soort van noodlot, waaraan schrijvers noch de mens in het algemeen op dit ondermaanse kunnen ontkomen. Het tijdvak wil het nu eenmaal zo.

van Europese realisten geplaatst. Het is maar de vraag of Beets zich in dit bonte gezelschap zou hebben thuis gevoeld en ook of hij zou hebben beaamd dat de gedetailleerde werkelijkheidsuitbeelding hem bijna noodlottig door de tijd was opgelegd. De constatering van de Franse propagandist van het realisme is in ieder geval in zoverre juist dat nog voor het midden van de negentiende eeuw allerwegen in Europa het literaire realisme veld wint ten koste van de romantiek.

De nieuwe trend laat ook Nederland niet ongemoeid. Na Beets maken ook andere jongeren de overstap van romantisch getinte poëzie naar proza met een realistische inslag en dat gaat net als bij Beets vaak gepaard met een openlijk afstand nemen van de 'zwarte tijd'. J.P. Hasebroek publiceert in 1840 onder het pseudoniem Jonathan *Waarheid en droomen*, Bernard Gewin een jaar later in de vermomming van Vlerk *De reisontmoetingen van Joachim Polsbroekerwoud*. In datzelfde jaar bundelt Johannes Kneppelhout met Klikspaan als spreekbuis zijn *Studenten-typen*, in 1844 gevolgd door *Studentenleven*, terwijl Cornelis Elisa van Koetsveld het jaar daarvoor zijn *Schetsen uit de pastorij te Mastland* in druk liet verschijnen. In al deze gebundelde schetsen wordt gepoogd mensen en dingen van dichtbij te observeren en met enige afstandelijke humor te tekenen.[1]

Het Europese realisme wordt ingeleid en voorbereid door wat men wel het 'schets'- of 'genre'-realisme heeft genoemd.[2] Handel en wandel van de gewone man worden daarin, met oog voor het detail, op een humoristisch-beschouwelijke wijze geschetst. Dat streven naar een grotere natuurgetrouwheid in de werkelijkheidsuitbeelding concentreert en concretiseert zich aanvankelijk in de kortstondige mode van de zogenaamde fysiologieën, die vanuit Frankrijk in het begin van de jaren dertig over heel Europa uitwaaierden. De van oorsprong natuurkundige term werd na verschijning van Balzacs *La physiologie du mariage* (1829) tot aanduiding van een literair subgenre, waarin personen uit alle lagen van de bevolking met gedetailleerde aandacht voor hun psychologische en beroepseigenaardigheden als typen werden neergezet. In Frankrijk en Engeland vormden de diverse vormen van dit genre-realisme als het ware de voorboden van de grote realistische romans. In Nederland is het veeleer zo dat dit type overgangstekst eigenlijk het hoofdbestanddeel zal uitmaken van de realistische verhaalkunst. Kneppelhouts *Studenten-typen* en *Studentenleven* mogen het genre van de fysiologie in Nederland het duidelijkst representeren, de elf typen die Beets aan het plaatwerk *De Nederlanden* (1841-1842) afstond en later overhevelde naar de vierde druk van de *Camera Obscura* zijn van hetzelfde

1 Zie voor deze humor-cultus en de gebezigde procédés Jongejan 1933.
2 Zie hiervoor Lauer 1970, p. 2.

laken een pak.[1] Het feit dat Beets deze typen later opnam in de *Camera*, betekent dat ze in zijn visie en/of die van zijn uitgever niet misstonden in zijn 'groeiboek'. Men kan ook zeggen dat de selectieformule van de *Camera* zo ruim was dat er plaats was voor uiteenlopende teksttypen, al wordt met het binnenloodsen van deze typen de aanvankelijke vorm wel erg opgerekt.

Overigens volgt Beets met deze selectieformule een internationale trend.[2] Met name in de Angelsaksische wereld werd het usance om, veelal onder de verzamelnaam 'sketches', uiteenlopende tekstsoorten, zoals essays, karakterbeelden en narratieve schetsjes die eerder afzonderlijk in de periodieke pers waren verschenen te bundelen. Bijzonder succesvol in dit genre was de Amerikaan Washington Irving met *The Sketch Book of Geoffrey Crayon, Gent.* (1820-1821). Naast verhalende teksten als *Rip van Winkle* nam hij in zijn schetsboek ook essays op en uitvoerige beschrijvingen, onder andere van wat hem in de postkoets overkomt. Het motto typeert kernachtig de observerende verteller:

> I have no wife nor children, good or bad, to provide for. A mere spectator of other men's fortunes and adventures, and how they play their parts; which methinks are diversely presented unto me, as from a common theatre or scene.[3]

Irving verslaat als een achttiende-eeuwse spectator via de rapporteur-figuur Crayon de werkelijkheid als was het een toneelvoorstelling. In zo'n rol is men vrijer dan wanneer men, zoals Beets, zich ten doel stelt na te tekenen wat in zijn camera binnenvalt.[4] Het laatste vraagt om meer precisie en objectieve natuurgetrouwheid. Op dat punt zit Beets de werkelijkheid dan ook meer op de huid dan Irving. Crayon en Hildebrand hebben wel weer hun dubbelrol gemeen: behalve scherp observerende vertellers zijn het ook personages die in de verhalende stukken mee de handeling bepalen.

Ook Bulwer Lytton hanteert in *The Student* (1835) een brede selectieformule. De ondertitel *Tales and Essays* zegt het al: beschouwingen en verhalen, eerder gepubliceerd in de *New Monthly Review*, staan broederlijk naast elkaar. Beets was, zoals gezegd, zeer gecharmeerd van *The Student* en

1 Zie voor de fysiologieën R. Wezel 1993.
2 Brandt Corstius 1960.
3 Irving 1983, p. 735. Het motto is ontleend aan Robert Burtons *The Anatomy of Melancholy* (1621).
4 'De schaduwen en schimmen van Nadenken, Herinnering, en Verbeelding vallen in de ziel als in eene Camera Obscura, en sommigen zijn zoo treffend en aardig dat men lust gevoelt ze na te teekenen [...].' (Woorden door Beets in de mond gelegd van een 'Anonymus in libro non edito' die als een soort motto in de eerste druk stonden afgedrukt tegenover de titelpagina.) Zie voor het principe van de camera obscura de toelichting op p. 125 en voorts Salverda 1989.

het is dan ook heel wel denkbaar dat deze bundel, waarvan een jaar later een Nederlandse vertaling verscheen, hem op een idee gebracht heeft. Een zetje in die richting kan ook de jonge Charles Dickens gegeven hebben met zijn *Sketches by Boz* (1836), in de ondertitel aangeduid als *Scenes, Tales, Characters*. De 'looker-on' Boz beschrijft, met oog voor het saillante detail, kleine gebeurtenissenen in het leven van alledag. Hij zoomt bij voorkeur in op de gedragingen van gewone mensen: kantoorklerken, winkelbedienden, bestuurders van omnibussen, wasvrouwen en verkopers van nierpasteitjes. Die serieuze aandacht voor de lagere bevolkingsklassen was nieuw en in hoge mate medebepalend voor de royale ontvangst die deze schetsen ten deel viel. In de *Sketches by Boz* wordt ook al zichtbaar wat het handelsmerk van Dickens zal worden: zijn sociale bewogenheid en mededogen met de mens aan de zelfkant van de maatschappij. Daarvan is bij Beets, afgezien van de episode van het diakenhuismannetje, weinig terug te vinden. Dronkenschap, prostitutie, schrijnende misstanden, de *Camera* vangt ze niet op. De licht arrogante manier waarop Hildebrand het doen en vooral laten van ordentelijke, maar fantasieloze doorsnee burgers blootlegt, verraadt een outsidersrol die typerend is voor het toenmalige studentenmilieu. De student Hildebrand/Beets is nog onder en boven de wet. Hij doorziet vanuit die positie feilloos de sociale codes, waaraan anderen zich te houden hebben, maar waaraan hij zich nog niet behoeft te conformeren. Hildebrand blijft ook buitenstaander als hij zelf het verhaal binnenstapt. Waar de overige personages vrijwel altijd enigszins belachelijk worden voorgesteld, brengt de op Hildebrand inzoomende camera deze Leidse student dan wel erg flatteus in beeld.[1] Het is op zijn minst een verteltechnische onhandigheid, die veel *Camera*-lezers in de loop der tijd heeft gestoord. Pikant is wel dat Beets' eigen lichtgeraaktheid zo nu en dan die afstandelijkheid van Hildebrand parten speelt. Er worden in de *Camera* bij herhaling toespelingen gemaakt op de Leidse hoogleraar en universiteitsbibliothecaris Jacob Geel, die Beets al te hardhandig had aangevallen over diens badinerende opstel 'Vooruitgang' in *De Gids*. De snel gekrenkte Beets slaat in bedekte termen terug in de *Camera*. 'Gij zult u zeker ergeren over de vele blijken van Geel-haat, die er hier en daar door verspreid zijn,' schreef Hasebroek aan Potgieter.[2]

Dickens en Beets ontlopen elkaar weinig in gretigheid en het vermogen om het menselijk groepsgedrag in al zijn facetten te tekenen. Het volgende uitvoerige citaat uit 'London Recreations' vertoont in zijn evocatie van een flanerende mensenmassa een opvallende parallel met Beets' observaties in

1 Zie hiervoor uitgebreider Van den Berg 1994, 78-79.
2 Willems 1940, p. LXXIX.

‘Een onaangenaam mensch in den Haarlemmerhout’ of ‘Eene tentoonstelling van schilderijen’:

> The heat is intense this afternoon, and the people, of whom there are additional parties arriving every moment, look as warm as the tables which have been recently painted, and have the appearance of being red-hot. What a dust and noise! Men and women - boys and girls - sweethearts and married people - babies in arms, and children in chaises - pipes and shrimps - cigars and periwinkles - tea and tobacco. Gentlemen, in alarming waistcoats, and steel watch-guards, promenading about, three abreast, with surprising dignity (or as the gentleman in the next box facetiously observes, ‘cutting it uncommon fat!’) - ladies, with great, long, white pocket-handkerchiefs like small table-cloths in their hands, chasing one another on the grass in the most playful and interesting manner, with the view of attracting the attention of the aforesaid gentlemen - husbands in perspective ordering bottles of ginger-beer for the objects of their affections, with a lavish disregard of expense; and the said objects washing down huge quantities of ‘shrimps’ and ‘winkles’, with an equal disregard of their own bodily health and subsequent comfort - boys, with great silk hats just balanced on the top of their heads, smoking cigars, and trying to look as if they liked them - gentlemen in pink shirts and blue waistcoats, occasionally upsetting either themselves, or somebody else, with their own canes.[1]

Frappant is hoe beiden minutieus beschrijven wat het oog aan uiterlijkheden registreert en tegelijkertijd over de innerlijke drijfveren uitspraken doen die nauwelijks zijn af te leiden uit dat uiterlijk gedrag. Dat contrast tussen schijn en wezen verleent hun beider rapportage keer op keer een humoristisch tintje. Die parallellie wettigt overigens niet de conclusie dat Beets als prozaïst schatplichtig is geweest aan de Dickens van *Sketches by Boz* of, wat in het verleden herhaaldelijk is beweerd, aan de Dickens van de *Pickwick Papers*. Zoals hierboven is aangetoond mag de *Camera* als bundel van 1839 dateren, maar een aantal stukken was al jaren eerder gedeeltelijk aan het papier toevertrouwd. Met andere woorden, zelfs als Beets de schetsen van Boz (1836) en de *Pickwick Papers* (1836-1837) onmiddellijk na verschijnen gelezen zou hebben, dan geldt nog dat hij al een eigen wijze van observeren en rapporteren had gevormd.

In zijn *Dagboek* is voor die stelling een treffende ondersteuning te vinden. Op woensdag 26 februari 1834 woont Beets een concert ten bate van de armen bij. Hij tekent 's avonds aan:

1 Dickens 1881, p.92.

> Armenconcert. Zeer geoccupeerd door 't gezicht van een jong meisje, dat de gepersonificeerde coquetterie was. Aardig uit de verte die kunstgrepen en manoeuvres te beschouwen, en de tooverkracht te zien, die haar slagen doet. Aardig het compressement der respectieve slachtoffers, om het dichtst bij het slachtmes te wezen.[1]

Het aardige van dit citaat is, dat het de negentienjarige Beets al doet kennen als een uitnemend waarnemer en tegelijkertijd als een scribent die voor zijn observatie een afstandelijk-humoristische formulering wist te vinden. Beets had geen voorbeelden van anderen nodig om te schrijven zoals hij schreef. Hoogstens lijkt te gelden dat het literair realistische klimaat bevorderlijk was voor het eigen talent, zoals ook de elders gehanteerde formule van presenteren Beets ertoe gebracht kan hebben eigen stukken op dezelfde wijze aan te bieden.

Pseudoniem en titel

Waarom koos Beets Hildebrand als nom de plume? In *Na vijftig jaar* somt Beets alle door lezers aangereikte suggesties tot verklaring van dat pseudoniem op om eraan toe te voegen:

> Wat hem bewogen heeft om juist dien naam aan te nemen, weet hij zelf niet. Alleen wist hij, toen hij hem aannam, dat het een naam was door niemand van zijn maagschap, vrienden of bekenden gedragen [...].[2]

Duidelijk is in ieder geval dat Beets het pseudoniem Hildebrand niet speciaal voor de *Camera Obscura* heeft gemunt. Reeds twee jaar eerder ging hij er zich van bedienen, voor het eerst ter ondertekening van zijn opstel ‘Vooruitgang’ in *De Gids* van 1837.

Het is niet onmogelijk dat Beets' favoriete schrijver, Laurence Sterne, hem op het idee heeft gebracht zijn bundel prozateksten te presenteren onder de titel *Camera Obscura*. In *Tristram Shandy*, de roman waarin Beets in 1835 verdiept was, alvorens op weg naar Amsterdam de diligence-passagiers te observeren, somt Tristram een vijftal technieken op om karakters te tekenen. De laatste is de meest vileine:

> Others, to mend the matter, will make a drawing of you in the *Camera*, - that is most unfair of all, - because, *there* you are sure to be represented in some of your most ridiculous attitudes.[3]

1 *Dagboek* 1983, p. 41.
2 Hildebrand 1888, p. 29-30, of p. 295-296 van dit deel.
3 Sterne 1978, p. 85.

Juist omdat Tristram de camera het geëigende instrument vindt om karakters in een ridicuul daglicht te stellen, is het niet onaannemelijk dat Beets bij het zoeken naar een pakkende titel zich door Sterne liet inspireren. Dat Sterne zinspeelt op de techniek van de camera is te verklaren uit de populariteit van dat kastje in de tweede helft van de achttiende eeuw, zowel bij schilders als literatoren. De fascinatie door de camera obscura hing samen met het feit dat in die toverdoos de natuur zich in miniatuur dupliceerde. Zo schreef Horace Walpole, stamvader van de 'gothic novel':

> This instrument [...] I think, will perform more wonders than electricity and yet it is so simple [...]. In short, it is terrible to be threescore years when it is just invented. I could play with it for forty years.[1]

Hildebrand bedient zich dus van een instrument waarvan in 1839 het nieuwtje al grotendeels af was. In hetzelfde jaar waarin Beets zijn *Camera* presenteerde, maakte Daguerre zijn veel spectaculairder vinding van 1837 bekend: een methode om de werkelijkheid in fotografische beelden vast te leggen. Toch zou Beets nooit voor een titel als *Daguerre-typen* gekozen hebben. Hij is daar heel duidelijk over in het motto tegenover het titelblad. Het gaat hem immers niet uitsluitend om het natekenen van de 'schaduwen en schimmen van Nadenken, Herinnering en Verbeelding'. Hij wil ze ook bijwerken, opkleuren en groeperen, om er kortom 'kleine schilderyen van te maken'. Het is een metaforische wijze van zeggen dat Beets' realisme niet louter een kopie van de werkelijkheid beoogde. Stendhals befaamde uitspraak:

> Hé, monsieur, un roman est un mirroir qui se promène sur une grande route. Tantôt il reflète à vos yeux l'azur des cieux, tantôt la fange des bourbiers de la route[2]

gaat Beets veel te ver. Een camera obscura is geen spiegel en wat erin wordt opgevangen vraagt toch nog om retouchering.

Latere *Camera*-fans hebben de waarschuwing van de Anonymus in het motto in de wind geslagen. Heel wat energie is er in de poging gestoken achter 'de neus van de herinnering' een werkelijk bestaand gelaat te ontdekken. Van neef Nurks tot Dolf van Brammen, van het stadje D. tot de familie Kegge heeft men zich, zoals Beets zelf al in het nawoord van de tweede druk moest constateren, 'zeer beijverd de originelen aan te wijzen der personen, die ik heb opgevoerd'. In zekere zin was Beets zelf ook debet aan die lust om

1 Zie hiervoor Erhard-Siebold 1931-1932.
2 Aangehaald door Schöningh 1984, p. 116. Nederlandse vertaling: Pardon, meneer, een roman is een spiegel die wandelt over een grote weg. Nu eens weerkaatst hij voor uw ogen de blauwe lucht, dan weer de modder van de slijkpoelen onderweg.

de ‘neuzen van de herinnering’ te tellen. Onder de ‘Noodige en overbodige opheldering van de *Camera Obscura*’ in *Na vijftig jaar* (1887) verklapt hij immers dat achter het pseudoniem Baculus zijn vriend Kneppelhout schuilging en dat Keetje uit ‘Het Noordbrabantsche meisje’ wel degelijk in Oosterhout heeft gewoond.

Dat zoeken naar de feitelijkheid achter de fictie is ook daarom begrijpelijk, omdat in de geslaagde verhalen van het eerste uur, zoals ‘De familie Stastok’, ‘Een onaangenaam mensch in den Haarlemmerhout’ en ‘Een oude kennis’, de personages zo levensecht getekend waren dat de lezer ze bijna als mensen van vlees en bloed kon aanraken. Beets was een zeer scherp waarnemer van het uiterlijk vertoon en zich er goed van bewust dat de werkelijkheid onder handbereik komt als de buitenkant minutieus wordt beschreven. Hij vervalt daarmee niet in een plat realisme, omdat de werkelijkheid als het ware gefilterd wordt door de afstandelijke, geamuseerd-ironische blik van Hildebrand.

Geen Nederlands auteur vóór Beets had zich gewaagd aan het type minutieuze beschrijving dat hij aandurfde. ‘De familie Stastok’ mag hier als pars pro toto gelden. Het verhaal staat bol van de uitgesponnen descripties, te beginnen bij het gezelschap in de diligence, via het interieur van de familie Stastok, het potspel, het reciteeravondje tot aan het roeitochtje toe. Dat was letterlijk nog nooit vertoond. Beets heeft het verhaal gesegmenteerd in een zestal episodes, of liever scènes, die eigenlijk allemaal op zichzelf staan. Ze hebben iets weg van de elkaar afwisselende plaatjes in een toverlantaarn, waaraan veel te ontdekken valt, behalve een ontwikkeling in de handeling. Dat is tegelijkertijd de zwakke kant van Beets' onmiskenbaar talent. Hij lijkt zo in beslag genomen door het opzetten van de decorstukken van de afzonderlijke scènes, dat de handeling stokt. Wellicht is dat de prijs die men moet betalen als men vooral mikt op tekening van het gelijktijdige. Het naast-elkaar-schema verdraagt zich maar moeilijk met het na-elkaar-schema. In ieder geval geldt voor ‘De familie Stastok’ dat er aan de plot niets geraffineerds valt te ontdekken. Dat geldt in nog veel sterkere mate voor de later toegevoegde grote verhalen ‘De familie Kegge’ en ‘Gerrit Witse’, vol fraaie milieutekeningen maar vlak in intrige.

In feite gingen Beets' prozaverhalen mank aan hetzelfde euvel waaraan zijn versvertellingen en langere gedichten leden. Naar aanleiding van de lezing van Beets' *De masquerade* schreef de Leidse jurist en latere staatsman Thorbecke op 10 mei 1835 aan zijn collega C.J. van Assen:

> De autheur weet bijzonderheden gelukkig uit te drukken, niet, ze te verbinden; ons eene kleur, een tint, een stuk van een omtrek, niet een geheel beeld te geven. Het is een analyse zonder leiding en zamenwerking. Het is een aardige conversatiebeschrijving, maar tooveren is het

> niet. Hij wijst met een stokje op eene reeks van voorstellingen, die hij en wij buiten ons zien.[1]

Drie jaar later komt Jacob Geel, naar aanleiding van *Guy de Vlaming*, tot eenzelfde type kritiek:

> Men mag geenszins beletten, dat kunststukken, die toestanden, karakters en hartstogten voorstellen, een wezenlijk *genre* uitmaken; maar de kritiek zou het moeten afkeuren, indien de Heer *Beets* hierin het toppunt der kunst zocht. Zulk eene voorstelling beperkt zich binnen de grenzen der schilderkunst, en het behandelde mist dien voortgang van ontwikkeling, waardoor toestanden en karakters diep beschouwd en helder begrepen worden, - de ruimere toepassing van het dramatische.[2]

Wat hier over Beets' versvertellingen wordt opgemerkt, geldt ook de verhalen in de *Camera Obscura*. Zij missen diepgang, dramatische kracht en derhalve tragiek. Beets was een meester van de oppervlakte, de korte afstand, van wat het oog zag. Waar de Dickens van de *Sketches by Boz* tot een gevierd romancier kon uitgroeien, heeft Beets zich na bescheiden pogingen in die richting in ‘De familie Kegge’ en ‘Gerrit Witse’ nooit aan groter werk gewaagd. Het blijft bij wat aanvullende snippers in volgende drukken. Dat is het eigenlijke probleem-Beets.[3] Hij kon niet anders, ook later niet.

De *Camera Obscura* behoort met de *Max Havelaar* van Multatuli tot de gecanoniseerde werken uit de negentiende eeuw. Welke factoren ook een rol gespeeld mogen hebben in dat proces van heiligverklaring, het is ook anno 1998 nog een tekst met autoriteit. Tegen de achtergrond van die in de loop der tijd verworven positie is het moeilijk te begrijpen dat een tijdgenoot als Potgieter zich twee jaar na verschijnen met zijn typering als ‘kopijeerlust des dagelijkschen levens’ zo laatdunkend over de *Camera* heeft uitgelaten en dat het in 1839 slechts bij een enkele lovende reactie gebleven is.[4] Vanuit diezelfde idee dat het hier om een bijzondere, klassiek geworden tekst gaat, is er in deze Inleiding verwondering over uitgesproken dat Beets in de jaren 1838 en 1839 in zijn correspondentie niet of nauwelijks rept over de op stapel staande bundel. Daarmee wordt aan de *Camera* een belang gehecht dat tijdgenoten en Beets zelf er wellicht niet aan hebben toegedicht. Illustratief is hier een interview met Beets in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van 4 september 1899. De verslaggever brengt algauw het gesprek op de *Camera*:

1 *De briefwisseling van J.R. Thorbecke* 1979, p. 205-206.
2 *Algemeene Konst- en Letterbode* 1838, I, p. 380.
3 Zie voor ‘het probleem-Beets’ in andere zin hoofdstuk 3, Klassiek onder voorbehoud, p. 55-56.
4 Zie hoofdstuk 3, Klassiek onder voorbehoud, p. 45-46.

> Ik vroeg of 't waar was, wat ons op school geleerd werd, van de weddingschap, die Beets met Hasebroek en Kneppelhout had over de kwestie, wiens boek het eerst beroemd zou worden, dat van Hildebrand, Piet Paaltjes [sic!] of Klikspaan?
> 'Neen,' zei hij, 'dat hebben menschen er maar van gemaakt, het is volstrekt niet waar. Ik schreef die stukjes eenvoudig, omdat ik ze schrijven moest en las ze dan voor in den familiekring van mijn aanstaande vrouw. Toen ik ze in een bundeltje uitgaf, had ik volstrekt geen idee, dat dit het boek zou worden, dat in Nederland de meeste drukken beleven zou. De kritieken waren ook niet zoo gunstig in 't begin, het werd zelfs "sopperig" genoemd. Maar wel heeft het lezend publiek de Camera Obscura goed ontvangen.'[1]

Ook al mag men in dit interview enige gespeelde bescheidenheid veronderstellen, Beets lijkt hier toch enigszins overdonderd door het langdurige succes en wil de beginproporties in het oog houden. Zijn uitspraak dat 'die stukjes' niet meer waren dan gelegenheidsstukjes, in kleine kring voorgedragen, sluit aan bij zijn relativerende taxatie in de 'Narede, en opdracht aan een vriend' van de eerste druk:

> Gy weet hoe en wanneer ik deze opstellen heb byeen gekregen. Zy zijn bedacht in verloren uren, tusschen de wielen en op het water, op wandelingen, en in vervelende gezelschappen. Zy zijn geschreven in oogenblikken, waarin een ander zijn piano opensluit, of een pijp rookt, of over Don Carlos praat. Zy werden in gezellige uurtjens voorgelezen onder vrienden, alleen onder vrienden.

Dat Beets hier de waarheid geen geweld aandoet, mag blijken uit de bedankbrief voor de toegezonden *Camera* die zijn oud-studiegenoot H. Greven op 3 december 1839 vanuit Zwolle aan Beets stuurt:

> Duizend dank, beste Hildebrand, voor uw allerliefste geschenk, dat gij met den naam van Camera Obscura, aan de vrienden hebt rondgezonden; de 'Academievriend heeft er u in hooren praten en vertellen, en er veel in weêrgevonden, wat gij dikwijls mondeling met hem behandeld hebt'.[2]

De twee mededelingen van Beets en de herinnering van medestudent Greven bevestigen elkaar op een gelukkige wijze. Ze maken duidelijk dat in de in 1839 verschenen *Camera Obscura* niet alleen het licht werd opgevangen van dagboeknotities en vertrouwelijke correspondentie, maar ook het geluid van door Beets gedebiteerde anekdotes en verhalen in het studenten-

1 UBL, Ltk Beets 89 I.
2 Zie Van den Berg 1990a, p. 244.

milieu en in familiekring. De *Camera* was er met andere woorden al zo'n beetje, voordat hij het licht zag. Er was dan ook weinig reden voor Beets om daar vooraf veel ophef over te maken. Dat bleef gereserveerd voor een nageslacht, dat meer dan de kortstondig geïnteresseerde tijdgenoot de *Camera* in het hart sloot.

3 Klassiek onder voorbehoud

De *Camera* in jaartallen en cijfers

De *Camera Obscura* zag het licht aan het eind van de maand oktober van het jaar 1839, bij de Haarlemse uitgeverij de Erven F. Bohn.[1] Bijzondere verwachtingen lijkt deze er niet van gehad te hebben: van de oplage van 1150 exemplaren werd volgens de overlevering veiligheidshalve aanvankelijk slechts de helft ingenaaid. Bij tegenvallende belangstelling kon dan de rest tenminste nog als pakpapier worden verkocht.[2] De prijs bedroeg ƒ2,80, Beets ontving als honorarium ƒ320,-.[3]

De belangstelling viel echter allesbehalve tegen. In de eerste recensie, die verscheen in het februarinummer van 1840 van het tijdschrift *Vaderlandsche Letteroefeningen*, wordt gemeld dat het boek het gesprek van de dag vormt. Kort daarop, in april, kon Bohn een tweede druk op de markt brengen, alweer in een oplage van 1150 exemplaren. Ruim een jaar later maakt ook Potgieter in zijn kritiek in *De Gids* gewag van de bijval waarmee de *Camera* ontvangen is. Anders dan de recensent van de *Letteroefeningen*, die de verwachting had uitgesproken dat 'de opgang, dien het bij zijne intrede in de wereld maakt, [...] hoogstwaarschijnlijk voor vergetelheid

1 De gegevens over de achtereenvolgende drukken zijn, tenzij anders vermeld, ontleend aan Welsink 1989, p. 10-15. De oplagecijfers van de eerste vijftig door Bohn verzorgde drukken zijn in 1949 door de uitgeverij aan dr. Jo C. Daan verstrekt. Dit document bevindt zich nu in het Archief Bohn in de Universiteitsbibliotheek te Leiden, onder de signatuur D 131.

2 'Een verjaarsgeschenk', in: *Het Nieuws van den dag* 21 sept. 1896 (ter gelegenheid van de negentiende druk). Het anonieme stuk is mogelijk van hoofdredacteur H. de Veer.

3 Zie voor de honoraria die Beets voor de respectieve drukken ontving UBL, Ltk Beets, 103.1-11 en Ritter [1939], p. 60. Betaling van royalty's was nog niet gebruikelijk.

plaats [zal] maken',[1] voorspelt Potgieter dat een derde druk nodig zal blijken. Potgieter kreeg gelijk, maar pas op de lange duur.

Aanvankelijk leek vergetelheid inderdaad het lot van de *Camera* te worden. Behalve de twee genoemde besprekingen verschenen er geen reacties op het boek. Bovendien zag Bohn vooralsnog geen heil in een derde druk. De *Camera* kon daarmee niet tippen aan het succes van een echte bestseller uit die jaren, zoals het humoristische verhalende gedicht *Pieter Spa's reize naar Londen* (1838) van W.J. van Zeggelen, dat in vier jaar evenzoveel drukken beleefde.

Het was pas na elf jaar, in 1851, dat Bohn een derde (vermeerderde) druk van de *Camera* waagde, in liefst 2150 exemplaren. Deze werd niet gerecenseerd. Maar vanaf toen volgden de drukken elkaar met regelmaat op. In 1854 zag de vierde het licht, opnieuw vermeerderd. Vier jaar later, in 1858, de vijfde. In 1864 de zesde. Enzovoorts. De *Camera* was hard op weg de status te verwerven die door latere enquêtes zou worden bevestigd: die van Nederlands meest populaire literaire werk.

Dit succes was mogelijk mede te danken aan het feit dat door de regelmatige toevoegingen van nieuwe stukjes bezitters van een oudere versie opnieuw konden worden geïnteresseerd. Belangrijker nog zal zijn geweest dat door variatie in de respectieve drukken in uitvoering en prijs een breed publiek met uiteenlopende voorkeuren en financiële mogelijkheden kon worden bereikt. Zo was de negende druk van 1874 de eerste die zich laagdrempelig afficheerde met de aanduiding 'volksuitgaaf'. De prijs was ƒ1,50, de oplage niet minder dan 7250 exemplaren. De tiende druk daarentegen was een prachtuitgave in groot formaat die maar liefst ƒ28,50 kostte. (Overigens was gespreide betaling mogelijk want het werk verscheen in afleveringen à raison van 90 cent.) Voortaan zouden duurdere en goedkopere edities elkaar afwisselen.

Een andere strategie om de belangstelling voor een nieuwe *Camera*-editie te wekken werd door Bohn in 1857 ingezet, namelijk de toevoeging van illustraties.[2] Tot dan toe was de *Camera* slechts verlucht met een titelprent van Johan Wilhelm Kaiser (1813-1900), geïnspireerd op de openingsschets 'Jongens'. In zekere zin was het toevoegen van meer illustraties een voor de hand liggende stap. Literair sluit de *Camera*, zoals in het vorige hoofdstuk al is belicht, nauw aan bij het genre van de zogenaamde fysiologieën, prozaschetsen waarin geen individuen maar bepaalde types werden gekarakteriseerd. Vaak ging dit portret in woorden vergezeld van een illustratie. De eerste poging van Bohn in deze richting mislukte overigens. In 1857 lanceerde

1 *Vaderlandsche Letteroefeningen* 1840, I, p. 85.
2 Zie voor voorbeelden van de verschillende illustraties Bijlage 3.

hij een *Camera* in afleveringen, met illustraties van Karel Frederik Bombléd (1822-1902). Na het verschijnen van de eerste aflevering, bevattende ‘De familie Stastok’, werd de uitgave echter gestaakt, naar aan te nemen valt bij gebrek aan intekenaren. Wat het artistieke gehalte van de illustraties betreft lijkt er misschien niet heel veel reden om dit te betreuren, maar anderzijds is Bombléd wel de enige *Camera*-verluchter die de tijd waarin het werk ontstond zelf heeft meegemaakt.

Een nieuwe poging slaagde wel: de reeds genoemde dure tiende druk van 1878 was voorzien van houtgravures naar tekeningen en gouaches van Ferdinand Carl Sierig (1839-1905).[1] Een aantal van de soms trefzekere, soms ook houterige afbeeldingen zou opnieuw worden opgenomen in de laatste door Beets verzorgde druk, de eenentwintigste van 1901, en vervolgens nog in verscheidenen latere drukken.[2]

Het feit dat in de tweede helft van de eeuw herdruk op herdruk kon verschijnen, in gevarieerde uitvoeringen, was een duidelijk signaal dat het boek klassiek aan het worden was. Daarvan getuigde ook de behoefte die begon te ontstaan aan tekstuitleg. Voor een deel ontleende de *Camera* zijn charme aan de precisie waarmee elementen uit het leven van alledag waren vastgelegd. Naarmate de tijd voortschreed was dat echter steeds meer het leven van ‘gisteren’ geworden. Hildebrand schreef de *Camera* in een tijd dat er nog allerlei restanten van het ‘ancien régime’ bestonden. Trekschuit en diligence waren de publieke vervoermiddelen. Het geldstelsel was al wel gestandaardiseerd maar er waren nog allerlei achttiende-eeuwse munten in omloop. Er was nauwelijks straatverlichting. De steden waren ommuurd en voorzien van poorten die 's nachts werden gesloten. De nieuwe pedagogische en didactische opvattingen deden aarzelend hun intrede in het onderwijs. De taal van de universiteit was nog het Latijn.

Dertig jaar later was de Nederlandse samenleving in vele opzichten onherkenbaar gemoderniseerd en was een generatie aangetreden waarvoor de wereld van de *Camera* geen vertrouwd terrein meer was. Het is voor het eerst in 1864, in de zesde druk, vijfentwintig jaar na de eerste uitgave van het boek, dat Beets in een voorbericht meldt dat hij vragen krijgt over zaken die zijn jongere lezers niet meer begrijpen. Rond dezelfde tijd blijkt ook uit vra-

1 Deze druk raakte niet uitverkocht en het restant werd later als ‘nieuwe, goedkoope uitgaaf’ opnieuw op de markt gebracht. Ironisch genoeg verscheen hiervan in 1976 een facsimile-editie die met haar ƒ195, - de duurste *Camera* aller tijden was.

2 Een zwierige apologie van Sierig geeft B[eks] 1989, p. 49-76. Overigens halen de in het boek gereproduceerde houtgravures van Burn Smeeton en Auguste Tilly het niet bij de oorspronkelijke ontwerpen van Sierig, die door Beets persoonlijk waren goedgekeurd (Dyserinck 1904, p. 57). Ze bevinden zich thans in het depot van het Gemeentemuseum te Arnhem.

genrubrieken in met name onderwijstijdschriften dat er behoefte bestaat aan *Camera*-exegese. Een en ander zal mede te danken zijn aan het feit dat in 1863 voor het eerst het middelbaar onderwijs bij wet was geregeld, waarbij het vak Nederlands als schoolvak zijn intrede had gedaan. Het lijdt weinig twijfel dat de *Camera* al vroeg tot de verplichte lectuur is gaan behoren.[1] Daarmee was een beslissende stap gezet op de weg naar canonisering tot klassieke tekst.

Na nog eens vijfentwintig jaar besloot de inmiddels ruim zeventigjarige Beets toe te geven aan de steeds dringender verzoeken de in onbruik geraakte woorden en duister geworden passages toe te lichten. Met onverholen genoegen hulde hij zich nog eenmaal in zijn oude vermomming van Hildebrand en leverde met het gouden *Camera*-jubileum in zicht *Na vijftig jaar*, bevattende ‘noodige en overbodige opheldering van de Camera Obscura’ (1887). Hij is daarmee de eerste schrijver in de Nederlandse letterkunde die zijn eigen tekstcommentator is geweest. Al na een jaar was een herdruk van *Na vijftig jaar* nodig.

Hoe populair de *Camera* was, blijkt ook uit een enquête die het literaire tijdschrift *De Nederlandsche Spectator* in 1892 onder zijn lezers hield naar ‘ieders meest geliefde Nederlandsche boeken’. Beets' werk staat onbedreigd aan de top met 206 punten, op afstand gevolgd door *Max Havelaar* met 134.[2] Ook onder het eenvoudiger publiek van de volksbibliotheken van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen scoorde het werk hoog, zo blijkt uit een onderzoeksverslag uit 1910.[3]

Beets overleed in 1903 maar Hildebrand leefde voort. In 1909 kon worden gevierd dat de vijfentwintigste druk verscheen, op de kop af zeventig jaar na de eerste. Het werd een bijzondere uitgave, waaraan luister was bijgezet door, alweer, een aantal van de illustraties van Sierig en door een bijlage waarin een honderdtal kunstenaars, geleerden en politici hun doorgaans uiterst lovende mening over de *Camera* geeft. Het boek was een nationaal monument geworden. Niet lang daarna, in 1914, werd Beets' honderdste geboortedag aangegrepen voor een letterlijke monumentalisering: er werd een prijsvraag uitgeschreven voor een Hildebrand-gedenkteken. Winnaar werd de beeldhouwer Jan Bronner (1881-1972). Het zou overigens tot 1948 duren eer Bronner de laatste hand legde aan zijn levenswerk (acht figuren uit de *Camera Obscura* op een afstandje gadegeslagen

1 Uit verscheidene van de lezersreacties die in de hierna nog te noemen vijfentwintigste druk (1909) zijn opgenomen, blijkt dat de eerste kennismaking met het werk op de middelbare school had plaatsgevonden.
2 Maas 1986, p. 278-282.
3 Kloek [1978].

door Hildebrand) en tot 1962 eer het op de bestemde plek in de Haarlemmerhout werd geplaatst.[1]

Een andersoortige monumentalisering van het werk had zich intussen in 1920 voltrokken met het verschijnen van de eerste schooleditie; zij was verrijkt met uitvoerige aantekeningen van J.M. Acket (1862-1933), een leraar aan de Rijks-h b s te Breda. Met deze uitgave, die werd herdrukt tot 1947, werd om zo te zeggen formeel bevestigd dat de *Camera* werd gerekend tot de culturele bagage waarmee iedere ontwikkelde Nederlander behoorde te worden toegerust.

Het jaar 1939 leverde weer een jubileum op: honderd jaar *Camera Obscura*. Ter gelegenheid daarvan verscheen in grote oplage een *Camera Obscura*-kalender met door Anton Pieck (1895-1987) weergegeven scènes uit het boek. Belangrijker was dat er in dat jaar twee jubileum-*Camera*'s tegelijk het licht zagen, de goedkope negenendertigste druk van ƒ1,50 in een recordoplage van 20 000 exemplaren en de dure veertigste van ƒ17,50 (in leer ƒ40,-), waarvan de uitgever er ook nog altijd 3200 waagde uit te brengen. Grote faam kregen de illustraties van Jo Spier (1900-1978) waarmee de veertigste druk verlucht was en die deels ook figureerden in de eenenveertigste (de eerste oorlogsdruk), de zesenveertigste (de eerste naoorlogse druk) en in alweer een jubileumuitgave: de vijftigste druk in 1949.[2]

Een gedenkjaar was in zekere zin ook het vijftigste sterfjaar van Beets in 1953. Dat er toen een bijzondere *Camera* verscheen had overigens meer te maken met het feit dat het auteursrecht op het werk verjaarde. Daarvan profiteerde uitgeverij Het Spectrum, dat de *Camera* in de bekende reeks van Prisma-pockets uitbracht voor de eenheidsprijs van ƒ1,25. (Alleen de eenvoudigste uitvoering van de zevenentwintigste druk van 1914 was met negentig cent daar nog onder gebleven.) Het Spectrum had een bekwaam illustrator aangetrokken in de persoon van Karel Thole (1914). De uitgave was een schot in de roos en werd gemiddeld eens per anderhalf jaar herdrukt, overigens vanaf 1957 zonder de stukken die sinds de vierde druk waren toegevoegd.

Terwijl Het Spectrum goede sier maakte met de *Camera* verdween het werk uit het fonds van de oorspronkelijke uitgeverij de Erven F. Bohn, nadat die er in 1961 nog een vierenvijftigste druk van had uitgebracht. In het totaal moet Bohn in de loop van 122 jaar meer dan vierhonderdduizend *Camera*'s op de markt hebben gebracht. Dat is een indrukwekkend aantal.

1 Over het monument: Bomans e.a. 1948. De lijdensweg ervan is beschreven in Bomans 1989, p. 9-10, 67-82.

2 De tekeningen van Spier zijn daarna nog opgenomen in de herdrukken bij Bohn tot 1961 en in de uitgave van The Reader's Digest in 1991 (zie Bijlage 2).

Maar nog veel indrukwekkender is dat Het Spectrum de vierhonderdduizend reeds na vijfentwintig jaar bereikte, in 1978!

De *Camera* bleef verkrijgbaar in de Prisma-reeks tot 1978. De prijs was intussen gestegen tot ƒ4,25. Dat was nog steeds bijzonder goedkoop maar een bezwaar was wel dat de lezer geen enkele hulp werd geboden. In 1976 greep uitgeverij Veen het bereiken van het vijftigste deel in de serie Amstelpaperbacks aan om voor het eerst sinds 1947 weer een geannoteerde editie op de markt te brengen. Deze uitgave, verzorgd door Marijke Stapert-Eggen, is grotendeels gebaseerd op de uitgave van Acket, wiens naam overigens nergens wordt genoemd. In wisselende gedaanten zou zij blijven bestaan tot 1989, of eigenlijk tot, vooralsnog, 1996, toen uitgeverij Pandora haar in pocketvorm opnieuw uitbracht.

Veruit de meeste naoorlogse lezers zullen de *Camera* hebben leren kennen in de uitgave van Het Spectrum of in die van Veen. Daarnaast hebben sinds het vrijkomen van de rechten diverse uitgevers het boek incidenteel in hun fonds opgenomen, waardoor de drukgeschiedenis na 1953 nogal onoverzichtelijk is geworden. Wanneer we alle uitgaven bij elkaar optellen, blijkt dat er sindsdien gemiddeld meer dan eens per jaar een *Camera*-editie het licht heeft gezien.

Nicolaas Beets liet zich al tijdens zijn leven zijn status van nationale figuur met genoegen aanleunen. En ofschoon de vergetelheid waarin zijn latere poëzie is geraakt hem ongetwijfeld zou hebben teleurgesteld, moet de belangstelling voor de *Camera* in de eeuw na zijn dood zijn stoutste verwachtingen ver te boven zijn gegaan.

Waardering en irritatie

Het canoniseringsproces van de *Camera* kwam niet alleen tot uiting in de drukgeschiedenis maar natuurlijk ook, en duidelijker nog, in de beschouwingen die aan het werk werden gewijd. De rij van krantenartikelen, wetenschappelijke studies, hoofdstukken in handboeken en monografieën die de *Camera* tot onderwerp hebben, is nauwelijks meer te overzien. Bijzonder vruchtbaar waren de jubileumjaren 1889 en 1939, waarin tientallen bijdragen het licht zagen. Slechts de hoofdlijnen van de receptiegeschiedenis kunnen hier worden aangegeven.

Zoals gezegd zagen na de verschijning van de *Camera* niet meer dan twee recensies het licht.[1] De eerste was een bespreking in de *Vaderlandsche*

1 Mogelijk heeft de snelle opgang van het boek gemaakt dat een bespreking ervan al spoedig op het opwarmen van oude kost kon lijken. Dit temeer omdat zich op grond van de in noot 2 op p. 51 genoemde correspondentie laat vermoeden dat uitgever Bohn niet erg voortvarend en/of scheutig is geweest met het sturen van recensie-exemplaren.

Letteroefeningen,[1] het blad dat in de beschrijving van het voordrachtsavondje van de familie Stastok en passant wordt opgevoerd als spreekbuis van de literaire geborneerdheid. De recensent, de Leidse hoogleraar in de biologie Jan van der Hoeven,[2] betoont zich daarover echter niet verstoord: de teneur van de bespreking is over het geheel genomen positief. Wel verklaart hij in zijn bewondering geremd te worden door Hildebrands neiging om zijn beschrijvingslust soms te zeer bot te vieren op trivialiteiten en door de incongruentie die ligt besloten in het gegeven dat 'juist alle karakters belagchlijk onbeduidend waren, behalve dat van Hildebrand zelven'. Met dit laatste zet hij de toon voor een kritiek die de *Camera* zal blijven begeleiden.

Veel uitvoeriger dan de bespreking in de *Letteroefeningen* was die in zijn jonge rivaal *De Gids*, die overigens pas het licht zag in september 1841, dus bijna twee jaar na het verschijnen van de *Camera*. De titel ervan, 'Kopijeerlust des dagelijkschen levens', zou een begrip worden in de literatuurgeschiedenis.[3] De recensie verscheen anoniem maar algauw was het een publiek geheim dat zij van de hand was van E.J. Potgieter.

De 'Kopijeerlust' is een merkwaardig stuk, waarin Potgieter er nauwelijks in slaagt de ergernis in bedwang te houden die bij hem werd opgewekt door de *Camera* zelf, en misschien nog meer door de bijval die het werk ten deel viel.[4] Aan één kwaliteit brengt hij onvoorwaardelijke hulde: Hildebrands taalgebruik. 'Het Hollandsch is ons nog rijkere mijn gebleken,

1 *Vaderlandsche Letteroefeningen* 1840 nr. 2 (februari), I, p. 83-88.

2 Deze identificatie is mogelijk op grond van de correspondentie van *Letteroefeningen*-redacteur J.W. Yntema, aanwezig in het archief-Yntema in de Bibliotheek van de Koninklijke Vereeniging ter bevordering van de belangen des Boekhandels (KVB) in de Univeriteitsbibliotheek Amsterdam. Het betreft brieven uit de periode 22 november 1839-1 februari 1840 in de map Ynt 942a (vriendelijke mededeling van drs. Johanna Muis-van der Leun, die een onderzoek heeft gedaan naar dit archief). Ook in Groshans 1870 wordt de recensie vermeld (p. 75 noot 2). Jan van der Hoeven (1802-1868) was sinds 1826 hoogleraar natuurlijke historie te Leiden en stond bekend om zijn aanleg voor taalstudie.

3 Behalve de *Camera* wordt nog een drietal fysiologieën onder het mes genomen. Het stuk verscheen in *De Gids* 1841, I, p. 442-460 (algemene inleiding en over de *Camera*), 501-522 (over Klikspaans *Studenten-typen*), 577-594 (de bundels *De Nederlanden* en *Nederlanders door Nederlanders geschetst*). In de *De Nederlanden* zijn ook de typen opgenomen die vanaf de vierde druk een plaats in de *Camera* zouden vinden. Aan Hildebrands bijdragen wordt afzonderlijk aandacht besteed: de beste bewijzen 'hoe zeer Hildebrand zijnen stijl meester is', 'maar vraag Hildebrand met mij, waarom hij zijn talent zoo versnippert aan beelden, welker indruk onharmonisch is'.

4 Zie voor de gecompliceerde relatie tussen Potgieter en Beets *'We like us at a distance'* 1980.

sedert zijn talent er zoo vele nieuwe, te lang voorbijgeziene, te achteloos verzuimde aderen in ontdekte!'[1] Ongetwijfeld meende hij dit oprecht, maar het doet ook een beetje aan als de obligate pleister op de wonde. De kwintessens van Potgieters beschouwing is namelijk dat Hildebrand met de *Camera* zijn talent als schrijver vermorst. Kunst, zo proclameert hij, heeft een hoger doel dan de weergave van het alledaagse, moet meer zijn dan amusante 'kopijeerlust des dagelijkschen levens'. De kunstenaar dient, in overeenstemming met de artistieke geloofsbelijdenis van Friedrich Schiller, zijn verantwoordelijkheid ten aanzien van de menselijke waarde hoog te houden. Deze humaniteit mist Potgieter bij Hildebrand. Hildebrand toont geen hart. Had hij daarvan wel blijk gegeven, dan zou er misschien 'veel goeds in die zelfde karakters aan het licht komen, welke hij tegelijk zoo belagchelijk en zoo vervelend heeft gemaakt'. En: 'een weinig meer sympathie met het menschelijke in den mensch zou van gezondere zielsstemming getuigen, zou harmonischer indruk geven, zou tegelijk kunst en deugd zijn'.[2] De enige liefde die Hildebrand uitstraalt, is die voor de taal. Voor het overige wil hij slechts amuseren en dat brengt hem ertoe een iedere humaniteit missend 'monster' als Nurks op te voeren of in 'De familie Stastok' een onedelmoedige satire op 'onze burgerlui' ten beste te geven.

Dit is een principiële kritiek. Maar stukken waarin de door Potgieter gewraakte ironische afstandelijkheid ontbreekt, blijken hem weer om andere redenen niet te voldoen. Zo wordt Hildebrands heimwee naar de kinderlijke onschuld in schetsen als 'Jongens' en 'Kinderrampen' wel erg zwaartillend gediskwalificeerd als bekrompenheid van geest - wat meer herinnert aan de rationalistische kritiek die Jacob Geel eerder op 'Vooruitgang' had geleverd[3] dan aan het Schilleriaanse idealisme waarvan Potgieter de verkondiger wil zijn. Hetzelfde geldt voor de bezwaren die Potgieter heeft tegen de geschiedenis van Keesje het diakenhuismannetje. Ook dit verhaal, in de *Camera*-literatuur vaak naar voren gehaald als een van de weinige plaatsen waar Hildebrand toont naast geest ook een hart te hebben, roept bij hem slechts wrevel op. Niet omdat hij er, zoals sommige latere critici, vals pathos in proeft maar omdat hij de sympathie voor Keesje opvat als uiteindelijk de sympathie voor een 'vooroordeel' - de wens namelijk om in een eigen doodshemd in het graf te worden gelegd. De hoge roeping van de kunst, zo redeneert Potgieter met opmerkelijke hardheid, verdraagt het niet om 'verkwist' (het woord is van hemzelf) te worden aan de idee-fixe van een eenvoudige van geest.

Op één punt zijn alle latere beschouwers Potgieter bijgevallen en dat

1 *De Gids* 1841, I, p. 460.
2 *De Gids* 1841, I, respectievelijk p. 457 en 458.
3 Zie p. 19.

betreft zijn lof voor Hildebrands ongeëvenaarde observatievermogen en het speelse gemak waarmee hij de taal heeft vernieuwd. ‘Trefzekere typering’ en ‘virtuoos taalgebruik’ zijn constanten in de beschouwingen over het boek. De *Camera* is de geschiedenis ingegaan als het werk waarin het Nederlandse volkskarakter op heterdaad is betrapt en waarin de tot dan toe omslachtige en plechtstatige Nederlandse prozastijl ‘het zondagspak’ werd uitgetrokken.[1] Tot zover lopen de meningen over het boek gelijk op. Daarna, als het over de meer inhoudelijke aspecten gaat, tekent zich in de receptiegeschiedenis een verscheidenheid in waardering af. Aan het ene uiterste daarvan staan zij die het boek zonder voorbehoud bewonderen. Daartegenover staat een traditie waarin de erkenning van Hildebrands kwaliteiten gepaard gaat met een uitgesproken kritisch, vaak ietwat geïrriteerd proviso. Het gros van de beschouwers verwoordt een positie ergens tussen deze twee uitersten in. Zij erkennen dat de *Camera* niet de diepgang heeft die het kenmerk is van alle grote kunst en dat er een incongruentie bestaat tussen het personage Hildebrand en de overige figuren in het werk, maar ze tillen niet zo zwaar aan deze tekorten. De onvoorwaardelijke bewonderaars daarentegen stellen dat onder de oppervlakte van Hildebrands ironie een uiterst verfijnd artistiek gemoed en een fundamenteel humane visie op het menselijk reilen en zeilen verborgen liggen. Tot deze bewonderende richting kunnen onder meer de literatuurhistorici Johannes Dyserinck en Jan te Winkel worden gerekend alsmede Lodewijk van Deyssel, wiens enthousiasme echter wel ophoudt bij ‘De familie Kegge’.[2] Ook de twee biografieën die kort na elkaar aan Beets zijn gewijd spreken vol lof over de *Camera*, al is er een hemelsbreed verschil tussen het stuurloos gecomponeerde, onophoudelijk bewierokende *Nicolaas Beets*, begonnen in 1910 door G. van Rijn en voltooid in 1919 door J.J. Deetman, en het genuanceerde *Het leven van Nicolaas Beets* van P.D. Chantepie de la Saussaye (1904).[3]

Overigens is na de Tweede Wereldoorlog een dergelijke onvoorwaardelijke bewondering zeldzaam geworden. Bij het *Camera*-eeuwfeest in 1939 verschenen er nog hooggestemde beschouwingen met titels als *De cultuurwaarde van Hildebrands Camera Obscura*.[4] Maar als na de oorlog iemand als Godfried Bomans zich tot Hildebrand-kampioen opwerpt, onder meer

1 De formulering is van Hildebrand zelf (‘Narede, en opdracht aan een vriend’), met de erkenning daarbij dat hij niet de eerste is die dat heeft gewaagd. Overigens heeft Albert Verwey erop gewezen dat er bij Hildebrand ook heel wat passages te vinden zijn waar het taalgebruik herinnert aan de retoriek van Bilderdijk of de plechtstatigheid van Van der Palm (Verwey 1921b).

2 Dyserinck 1904, hoofdstuk 2; Te Winkel 1925, p. 595-601; Van Deyssel 1905.

3 Van Rijn en Deetman [1910-1919], over de *Camera* dl. 1, p. 337-378. Chantepie de la Saussaye 1904, over de *Camera* p. 58-80.

4 Van de hand van C. Tazelaar(1939).

met de oprichting van een ‘Broederschap der vrienden van de *Camera Obscura*’, doet hij dat zichtbaar met een knipoog.

Het andere uiterste van het spectrum van de waardering wordt gevormd door een uitgesproken kritische traditie die, zoals we hebben gezien, al meteen inzette met Van der Hoeven en Potgieter. Hun opvolgers breken niet de staf, zoals Potgieter, over Hildebrands vermeende antirationalisme maar wel ergeren zij zich met hem aan de zelfgenoegzame oppervlakkigheid van het boek, die afbreuk doet aan de artistieke waarde. Met name het feit dat het personage Hildebrand als nagenoeg enige niet blootstaat aan de vaak weinig humane ironie van de verteller Hildebrand, al gesignaleerd door Van der Hoeven, vormt voortdurend een steen des aanstoots. Conrad Busken Huet spreekt in 1864 met zijn bekende venijnige elegantie van de ‘zich op den voorgrond dringende Hildebrand [...], in de schaduw van wiens vroege wijsheid niemand staan kan en die een geopend oog heeft voor al het bespottelijke in anderen, maar niet ook tevens voor het gewaagde zijner eigen rol’. En:

> ‘De *Camera Obscura* heeft geen andere strekking dan eene openbaring van het aristokratische in de natuur des schrijvers te zijn. Zij is de geestige wraakoefening geweest van iemand die zich misplaatst gevoelde in den kring zijner geboorte. Een witte raaf brengt hier de stukjes uit van zijn donkerverwig en burgerlijk geslacht.’[1]

Deze kritiek zal blijven doorklinken en echoot bijvoorbeeld nog na in Garmt Stuivelings strenge oordeel:

> ‘Zijn ietwat bekrompen neiging om het ongewone als belachelijk te zien, wekte in hem een spotlustige kritiek, die niet geremd werd door een hartelijke liefde voor de mensen. [...] Inderdaad is de grondslag van Hildebrands humor gelegen in de tegenstelling tussen zijn eigen voortreffelijkheid en de daaraan gemeten ónvoortreffelijkheden van zijn medemensen.’[2]

Nu is de rol van Hildebrand niet in alle verhalen gelijk. In ‘Een oude kennis’ treedt hij helemaal niet op, in ‘Een onaangenaam mensch’ dringt hij zich in ieder geval niet op de voorgrond, in ‘De familie Stastok’ etaleert hij zijn onfeilbaarheid al breder en in ‘De familie Kegge’ meet hij zich daarbij ook nog een heldenrol aan. Het is dan ook in deze volgorde dat de langere verhalen over het algemeen gewaardeerd worden, al zijn er onderlinge variaties in de beschouwingen. Vrijwel alle critici, van Potgieter tot Stuiveling en van Menno ter Braak tot P.H. Ritter, kennen aan ‘Een oude kennis’ de eerste

1 Busken Huet 1881, p. 108.
2 Stuiveling 1948, p. 78.

plaats toe.[1] En voor bijna allen is Hildebrand met name in ‘De familie Kegge’ maar moeilijk te verteren. Ook Lodewijk van Deyssel, die zich in het geheel niet stoort aan Hildebrands vertoon van superioriteit in ‘De familie Stastok’, ziet in ‘Kegge’ hoe de auteur op zoek is naar een voorgoed verloren ‘hóogen, onvergetelijken, toon. [...] Hij weet dat het iets van smart en scherts was, die beiden op zekere wijze samengevoegd, die de “Familie Stastok” en “Een oude kennis” zoo mooi maakten, maar ach, hij kent de wijze niet meer.’[2] Voor ‘Gerrit Witse’, hoewel Hildebrand er geen rol in speelt, is eigenlijk nooit iemand erg warmgelopen. Trouwens, de receptiegeschiedenis van de *Camera* is over het geheel genomen geconcentreerd rond ‘Een oude kennis’, ‘Een onaangenaam mensch in den Haarlemmerhout’, ‘De familie Stastok’ en ‘De familie Kegge’. Aan de kortere bijdragen wordt maar sporadisch aandacht besteed.

Tot zover is alleen de receptiegeschiedenis van de *Camera* zelf in grote trekken geschetst. Intussen speelde het werk ook een rol in een literairhistorische discussie over wat ‘het probleem-Beets’ is gaan heten. Het probleem betreft het opmerkelijke gegeven dat er eigenlijk twee Beetsen hebben bestaan: de student die als dichter en prozaïst een belangrijke rol heeft gespeeld in de literaire vernieuwing van 1830, en de predikant wiens werk de belichaming is van wat later ‘domineespoëzie’ zou gaan heten: conventioneel, vroom en vaak niet aan huisbakkenheid ontsnappend. In de messcherpe formulering van K. Heeroma: ‘hoe is het mogelijk dat iemand op zijn zesentwintigste jaar een geniaal boek schrijft en daarna zestig jaar lang zich zonder protest een leven van gekroonde onbenulligheid kan laten welgevallen?’[3]

Over dit probleem hebben onder meer Busken Huet, Albert Verwey en Anton van Duinkerken hun psychologiserende licht laten schijnen.[4] Zij zoeken de oplossing in een min of meer gespleten persoonlijkheid, waarvan de romantische kant tijdelijk tot ontplooiing kon komen in de student om onmiddellijk weer te worden onderdrukt door de burgerlijke zijde toen de dominee zijn verantwoordelijkheid aanvaardde. Een tegenstem kwam van P.H. Ritter, die betoogde dat zowel de jonge als de oudere Beets in feite verschillende ‘typen’ in zich verenigde; het verschil was dus minder groot dan het werd voorgesteld.[5]

1 Potgieter 1841, p. 459-460; Stuiveling 1948, p. 78; Ter Braak 1951, p. 164; Ritter [1939], p. 136-139.
2 Van Deyssel 1905, p. 130-131.
3 Heeroma 1950, p. 64.
4 Busken Huet 1881; Verwey 1921a; Van Duinkerken 1945, p. 135-182.
5 Ritter[1939], hoofdstuk 5.

De zienswijze van de onderdrukte romantiek werd in 1950 weer naar voren gebracht door Heeroma. Heeroma evenwel interpreteert ‘het probleem-Beets’ niet als een privé-probleem van Beets maar als het conflict van een hele generatie. Er lag volgens hem een specifieke cultuurhistorische constellatie aan ten grondslag. Het humoristische proza van rond 1835 en ook de romantische poëzie van die jaren ziet Heeroma als uitlaatklep voor een diepe angst deel te moeten gaan uitmaken van de maatschappij. Achter Hildebrands ironie verschuilt zich ‘een romantische visie, van iemand die met zijn gevoels- en verbeeldingsleven zijn plaats niet kan vinden in de wereld waarin hij gesteld is en die die wereld als een stuk platheid, benepenheid en onbegrip ziet.’ De jonge Beets was evenals zijn dichtende generatiegenoten ‘een tegen zichzelf verdeelde geest, een romantisch ironicus, die bezig is het fundament van zijn eigen maatschappelijke toekomst weg te graven’.[1] Aan de andere kant maakten hun maatschappelijke geldingsdrang en hun vroomheid en pastorale aanleg een afzien van die maatschappelijke toekomst eenvoudig ondenkbaar. De dichters zelf, aldus Heeroma, losten de spanning op en hervonden hun evenwicht in een stichtelijke en huiselijke poëzie die in feite in de traditie van een voorafgaande periode stond. Maar deze latere zelfgenoegzaamheid mag ons niet het zicht ontnemen op de grimmige problematiek waaruit een jeugdwerk als de *Camera* in feite was ontstaan.

Heeroma's meeslepende betoog plaatste de *Camera* in een nieuw licht maar er bleek toch het een en ander op te kunnen worden afgedongen. Zo heeft J.C. Brandt Corstius erop gewezen dat het dagboek dat Beets gedurende zijn studententijd bijhield wel heel weinig te zien geeft van ‘romantische gespletenheid’. Integendeel, reeds als student bereidde Beets met flair en enthousiasme de overstap voor naar een comfortabele maatschappelijke positie.[2] W. van den Berg en Peter van Zonneveld hebben nadien aangetoond hoe ‘uiterlijk’ in feite de romantische cultus van de Leidse jongeren rond 1835 was.[3] Daarmee verplaatste de aandacht zich in een richting die kenmerkend is geweest voor de afgelopen decennia. De discussies gaan niet meer over de kwaliteiten van de *Camera*: over de verdiensten én de gebreken is men het wel eens en het stadium van de ergernis lijkt nu evenzeer voorbij als iets eerder al dat van de verering. De huidige generatie onderzoekers (Van den Berg, Van Zonneveld, Marita Mathijsen en anderen) richt haar onderzoek op de omgeving waarin en de omstandigheden waaronder het werk ontstond. Zo is er de laatste jaren meer bekend geworden over het universitaire milieu te Leiden waarin rond 1835 zowel onder professoren

1 Heeroma 1950, p. 77.
2 Brandt Corstius 1957.
3 Van den Berg 1984; Van Zonneveld 1993a.

als onder studenten een opmerkelijke literaire creativiteit leefde. In dit kleine wereldje, zo is ook duidelijk geworden, bestonden gecompliceerde relaties tussen vertegenwoordigers van beide kringen, waarvan ook in de *Camera* de sporen te vinden zijn.[1]

Het verdwijnen in de *Camera*-waardering van de scherpe uitersten kan worden opgevat als kenmerk van de definitieve canonisatie. Het werk is bijgezet in de eregalerij van onomstreden meesterwerken. Het gevaar bestaat dat het daarmee in feite is doodverklaard. Het dreigt dan een museumstuk te worden dat nog slechts historische belangstelling wekt en waarvan alleen de titel algemeen bekend is. Daar komt nog bij dat de populariteit van de *Camera* traditioneel in hoge mate stoelde op het feit dat het werk werd beschouwd als een van onze meest nationale boeken. Met uitzondering van de jongste generatie hebben alle hier genoemde kenners, evenals de talloze ongenoemde, steeds weer naar voren gebracht dat de *Camera* zo typisch Nederlands zou zijn. Hildebrand betrapte 'ons' volk op heterdaad. In een van de lezersbijdragen aan de al genoemde jubileumdruk van 1909 wordt de *Camera* zelfs als graadmeter opgevoerd van goed vaderlanderschap: 'Men moet echter Hollander zijn om dit voortreffelijke boek volkomen te begrijpen en te waardeeren, terwijl, omgekeerd, de landgenoot die het boek niet begrijpt en waardeert, geen echte Hollander is.'[2] Dikwijls wordt dit authentieke karakter als verklaring opgevoerd voor de duurzame populariteit van het werk: de Nederlanders herkennen er archetypische nationale trekjes in. De literatuurhistoricus Jan ten Brink spreekt in 1888 van 'dat onoverwinlijk Nationale, 't welk dit boek alleen door een Nederlander van geboorte kan doen genieten'. Vandaar: 'Bijna ieder beschaafd Nederlandsen lezer of lezeres heeft [...] een dankbaar oordeel over dit lievelingsboek onzes volks geveld.'[3] Weliswaar niet dankbaar maar met de nodige irritatie (waarmee hij overigens het gevaar loopt van dezelfde hovaardij beschuldigd te kunnen worden als die hij Hildebrand verwijt) stelt ook vijfenzestig jaar later zijn collega Stuiveling vast dat de *Camera* een nationaal werk is: 'Alleen bij een volk, waar de zelfingenomenheid te algemeen is om als zonde te worden gevoeld, kon de Camera klassiek worden.'[4]

Sinds enige jaren echter hebben voorheen onaantastbare nationale kenmerken iets van hun vanzelfsprekendheid verloren. Wat als karakteristiek voor een bepaald volk wordt beschouwd, zo is intussen wel duidelijk, heeft

1 Van Zonneveld 1993a; Van den Berg 1985, 1989b en 1990b; Praamstra 1989; Mathijsen 1982.
2 T.C.M. Asser (Hildebrand 1909, p. 3). Vergelijk ook bv. Tazelaar 1939.
3 Ten Brink 1888, p. 353.
4 Stuiveling 1948, p. 78.

doorgaans meer met een gecultiveerde beeldvorming te maken dan met een objectief waarneembare werkelijkheid. Als we de *Camera* typisch Nederlands vinden, zegt dat meer over ons zelfbeeld dan over de Nederlanders als zodanig.[1] Dat zelfbeeld is gedurende honderd vijftig jaar opmerkelijk stabiel gebleken. Of het dat blijft, en of de *Camera* daarmee niet alleen 'klassiek' maar ook levend kan blijven, valt uiteraard niet te voorspellen. Op dit moment hoeft aan die vitaliteit in ieder geval nog niet te worden getwijfeld, getuige de voortdurende herdrukken. Het zal dan ook niemand verwonderen dat toen er initiatieven werden ontplooid om een reeks van klassieke Nederlandse literaire werken uit te geven in edities die ook voor een breder publiek toegankelijk waren, de *Camera* zonder enige discussie hoog op de lijst kwam te staan.

4 De drukgeschiedenis van de Camera Obscura

De *Camera Obscura* had er ruim dertig jaar voor nodig om zijn huidige omvang te bereiken. De zevende druk van 1871 was de eerste die alle teksten bevatte die daarna in alle complete edities opgenomen werden. De meeste aanvullingen van de *Camera* waren al eerder elders gepubliceerd maar ook de koper van de in het najaar van 1839 verschenen eerste druk van de *Camera Obscura* trof daarin al twee verhalen aan die eerder gepubliceerd waren. 'Een beestenspel' was in de Leidse *Studenten almanak* van 1837 opgenomen, 'Varen en rijden' in die van 1838.[2] Beide verhalen waren, zoals dat gebruikelijk was in deze almanak, niet ondertekend. De eerste druk bevatte verder de verhalen 'Jongens', 'Kinderrampen', 'Een onaangenaam mensch in den Haarlemmerhout', 'Humoristen', 'De familie Stastok', 'Genoegens smaken', 'Een oude kennis', 'Verre vrienden' en de 'Narede, en opdracht aan een vriend'. Handschriften van deze verhalen zijn, voorzover bekend, helaas niet bewaard gebleven, alleen van een aantal later toegevoegde kleine fragmenten is het manuscript overgeleverd.[3]

1 Over de problematiek van de (zelf)beeldvorming: Frijhoff 1992.
2 Zie p. 31, noot 1.
3 De volgende kleine fragmenten van de *Camera Obscura* zijn in handschrift bewaard gebleven: 'Narede en opdracht aan een vriend' (UBL, Ltk 1664), 'Antwoord op een brief uit Parijs' (UBL, Ltk 1656, bijlage) en 'Laatste bijvoegsel (zevende uitgave)' (UBL, Ltk 1664). De laatste twee manuscripten werden door J. Dyserinck aan de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde geschonken (Dongelmans, Van Oostrom en Van Zonneveld 1995, p. 180). Daarnaast bleef ook het in deze editie niet opgenomen 'Voorbericht' bij de tiende druk bewaard (UBL, Ltk 133.1, bijlage). De tekst van 'De patrijzen' (in de *Camera* opgenomen onder de titel 'Teun de jager') werd in 1903 op een veiling bij R.W.P. Meijer te Amsterdam aangekocht voor R.C. Six te 's-Graveland (UBL, Ltk 133.3/15 en 133.3/16), maar kan thans niet meer getraceerd worden.

In het voorjaar van 1840 volgde reeds een tweede druk met dezelfde inhoud, maar het zou tot 1851 duren voor een volgende druk verscheen. Deze editie was aanzienlijk uitgebreid en werd in twee delen gepubliceerd. Vier nieuwe stukken waren toegevoegd: 'De familie Kegge', ''s Winters buiten', 'Gerrit Witse' en het 'Bijvoegsel der derde uitgave tot de narede en opdracht aan een vriend'. Door deze toevoegingen verdubbelde de omvang van de *Camera*.

Drie jaar later verscheen een opnieuw vermeerderde uitgave die als vierde, volledige, uitgave het licht zag. De 'volledigheid' was gebaseerd op de toevoeging van een aantal kortere stukken die Beets al eerder elders had gepubliceerd. Deze 'Verspreide stukken' waren de opstellen die in de jaargangen 1837 en 1838 van *De Gids* verschenen waren ('Vooruitgang', 'Het water', 'Begraven', 'Eene tentoonstelling van schilderijen' en 'De wind'[1]) en het in 1841 onder de titel 'De patrijzen' in *Het Leeskabinet*[2] gepubliceerde 'Teun de jager'. Daarnaast voegde Beets het door Kneppelhout in 1839 in zijn *Souvenirs d'un voyage à Paris* opgenomen 'Antwoord op een brief uit Parijs' toe. De laatste aanvulling van deze nieuwe *Camera*-editie bestond uit een aantal in *De Nederlanden* verschenen 'typen': 'De veerschipper', 'De schippersknecht', 'De barbier', 'De huurkoetsier', 'Het Noordbrabantsche meisje', 'De Limburgsche voerman', 'De Markensche visscher', 'De jager en de polsdrager', 'De Leidsche peuëraar', 'De Noordhollandsche boerin', 'De Noordhollandsche boer' en 'De baker'.[3]

1 'Vooruitgang' was in het Mengelwerk van 1837 gepubliceerd op p. 345-351. Het Mengelwerk van 1838 bevatte 'Het water' (p. 66-71), 'Begraven' (p. 89-97), 'Eene tentoonstelling van schilderijen' (p. 176-186) en 'De wind' (p. 420-423). Deze 'Verspreide stukken' verschenen alle onder het pseudoniem Hildebrand en waren in 1840 ook al opgenomen in de bundel *Proza en poezy*, die eveneens onder de naam van Hildebrand het licht zag.

2 In: *Het Leeskabinet*, 1841, p. 185-199.

3 Deze verhalen waren in 1841-1842 gepubliceerd in het in afleveringen verschijnende plaatwerk *De Nederlanden*. Karakterschetsen. De uitgevende Nederlandsche Maatschappij van Schoone Kunsten ging overigens tijdens de uitgave failliet waardoor de reeds voltooide schets 'De baker' niet meer in *De Nederlanden* opgenomen werd (Van der Meulen en Welsink 1980, p. IX-XVIII).

Met deze editie verscheen de *Camera* voor het laatst in twee delen. Vanaf de, inhoudelijk gelijke, vijfde druk zou het boek voortaan in één deel uitgegeven worden. In 1864 verscheen een herziene zesde druk met een voorwoord dat in alle volgende uitgaven gehandhaafd bleef. De zevende druk van 1871 werd tenslotte, qua inhoud en volgorde, de *Camera Obscura* zoals die gedurende vele tientallen jaren steeds weer herdrukt zou worden.[1] Beets ging in deze druk over op de spelling-De Vries en Te Winkel en voegde het 'Laatste bijvoegsel' en de in de *Hollandsche Illustratie* van 1865-'66 opgenomen 'Brief van Hildebrand aan schipper Rietheuvel' toe.

Na deze zevende druk zouden er tijdens het leven van Beets nog veertien drukken verschijnen, die door Beets steeds in meerdere of mindere mate bewerkt werden. Naar aanleiding van het verschijnen van de dertiende druk gaf de *Camera*-kenner Johannes Dyserinck in een uitgebreide studie een overzicht van wat er in de loop der jaren in de tekst veranderde.[2] Zo werden bastaardwoorden uit de vroege drukken zoveel mogelijk vervangen en inhoudelijke tegenstrijdigheden weggewerkt, terwijl talrijke verfijningen 'een woord juister of rijker, eene uitdrukking teekenachtiger of treffender maakten'.[3] Tegelijkertijd echter signaleerde Dyserinck de langzaam voortsluipende verminking van de tekst door zetfouten en onoplettendheid bij de correctie. Beets maakte van deze aanleiding gebruik om samen met Dyserinck de veertiende druk eens goed onder handen te nemen. Van alle teksten werd de eerste druk weer als uitgangspunt genomen en bewerkt tot een versie die Beets' goedkeuring kon wegdragen.[4] Hoewel Dyserinck een belangrijke rol speelde bij de totstandkoming van deze druk liet Beets geen enkel misverstand bestaan over zijn eigen eindverantwoordelijkheid. Dyserinck was niet gelukkig met Beets' vertaling van de slotregels van het gedichtje van Hölty in 'Jongens' en vroeg daarover het oordeel van de taalkundige Matthias de Vries. Dit was voor Beets onaanvaardbaar en hij reageerde op een niet mis te verstane wijze. Kennelijk vond hij zijn eigen reactie zelfs zo belangrijk dat hij hem in afschrift bij de brief van Dyserinck bewaarde.

> '[...] Zie, mijn waarde, als ook deze 14e uitg. der C.O. het licht zal zien, onderwerp ik al wat ik daarin gaandeweg in de redactie van proza of poëzie gemeend zal hebben te kunnen of te mogen wijzigen, ootmoediglijk aan de critiek. Maar bij het bewerken verlang ik in dit opzicht advies nog consult en wil ik mijn eigen docter blijven. Scheld mij nu, bid

1 Alleen in de tiende druk werd de volgorde van de verhalen eenmalig gewijzigd. Zie hiervoor de bibliografie in Bijlage 2.
2 De overzichten in Dyserinck 1882, p. 18-31 en verder in Dyserinck 1903, p. 63-64.
3 Dyserinck 1882, p. 20.
4 Zie het 'Bijvoegsel, veertiende druk; 1883' in *Camera Obscura*, eenentwintigste druk, p. IX (of deel 1, p. 14 van deze editie).

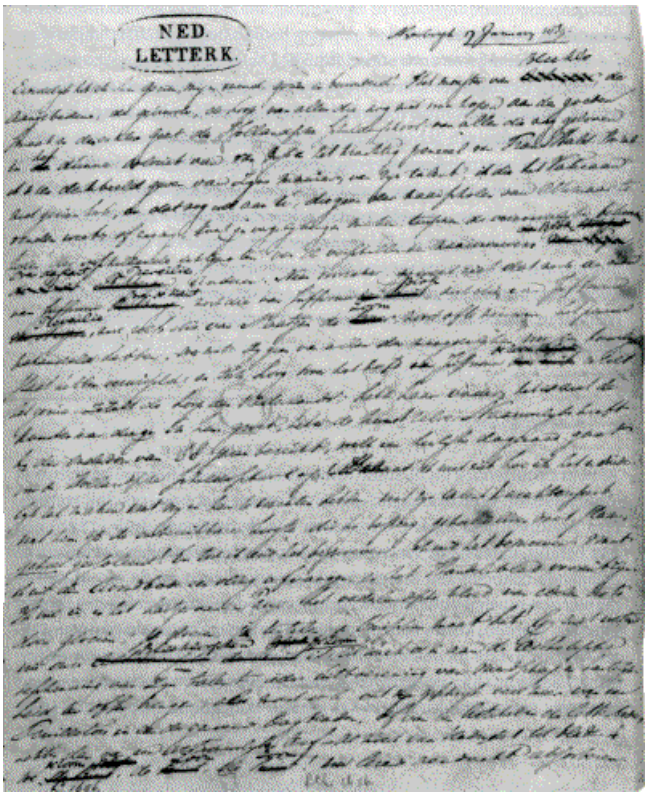

Fragment uit het handschrift ‘Antwoord op een brief uit Parijs’, gedateerd op 4 januari 1839. (Universiteitsbibliotheek Leiden, Ltk 1656)

> ik U, niet voor *eigenwijs* of *eigenzinnig*, maar heb er geduld meê, dat ik mij hier misschien wat al te naijverig betoon op mijn zelfstandigheid en onverdeelbare verantwoordelijkheid. Die C.O. is nu 44 jaren lang en door 13 edities heen, het werk van “Hildebrand” geweest en gebleven, zij moet, ook wat de redactie betreft, niet in het allerminst het werk gaan worden van “Hildebrand en Co” [...].’[1]

Na deze veertiende druk verschenen tijdens het leven van Beets nog zeven drukken die door hem steeds met zorg nagezien werden. Dyserinck spreekt nog van bewaard gebleven complete drukproeven van de door Beets gecorrigeerde twintigste druk,[2] maar van de drukproeven resteert nu alleen nog een vrijwel complete set van de eenentwintigste druk.[3] Er is in februari 1903 nog sprake van geweest dat Beets ook de tweeëntwintigste druk zou corrigeren,[4] maar door zijn overlijden op 13 maart is het daar niet meer van gekomen.

Na vijftig jaar

Al in het voorwoord bij de zesde druk uit 1864 vroeg Hildebrand zich af of ‘ophelderende aanteekeningen’ bij zijn *Camera* niet noodzakelijk werden. Het ‘noodpeil’ was bij het verschijnen van de dertiende druk (1880) nog niet bereikt, maar bij de veertiende druk moest hij vaststellen dat hij aan de dringende behoefte aan ophelderende aantekeningen op de een of andere manier zou moeten voldoen. De vorm waarin deze aantekeningen gebracht moesten worden, kostte hem enige hoofdbrekens. Voetnoten of noten achter de tekst achtte hij onaanvaardbaar en uiteindelijk koos hij voor de formule waarin in 1887 de eerste druk van *Na vijftig jaar* verscheen, een apart boek met een achttal hoofdstukken waarin samenhangende zaken werden

1 UBL, Ltk Beets 133.4/12. (23/6/1883), de reactie van Beets in afschrift Ltk Beets 133.4/12/1 (25/6/1883). De discussie werd door Beets voortgezet in *Na vijftig jaar* (‘Ook is het hem onmogelijk schuld te belijden en berouw te toonen aan degenen die het hem niet hebben kunnen vergeven dat hij in den laatsten regel van *het lieve versje van Hölty* het goed hollandsche *straf* door het onduitsche *torment* heeft vervangen.’ Hildebrand 1888, p. 124 of p. 344 van dit deel), waarop Dyserinck het op zijn beurt in zijn Beets-biografie betreurde dat de oorspronkelijke versie niet gehandhaafd bleef (Dyserinck 1903, p. 62-63).

2 Deze drukproef lag in 1904 op de Beets-tentoonstelling die in maart 1904 te Den Haag gehouden werd (Dyserinck 1904, p. [47]).

3 UBL, Archief Bohn D 94.

4 In een brief aan Uitgeverij De Erven F. Bohn van 6 februari 1903, UBL, Ltk Beets 103.15/10. Zie ook Dyserinck 1903, p. 61.

bijeengenomen terwijl het overschietende in een alfabetisch register werd verwerkt.[1] Het register verwijst naar de zestiende druk van de *Camera Obscura*, een volksuitgave uit 1886. De eerste druk van *Na vijftig jaar* was in vier weken uitverkocht[2] waarop in 1888 een tweede, geheel herziene druk, het licht zag. In de Leidse Universiteitsbibliotheek wordt in twee delen een doorschoten exemplaar van deze tweede druk bewaard.[3] Beets heeft hierin correcties, aanvullende aantekeningen en verduidelijkende tekeningetjes gemaakt die waarschijnlijk voor een derde druk bedoeld waren. Deze derde druk is evenwel nooit verschenen.

1 Hildebrand 1888, p. V-VII, of p. 279-280 van dit deel.
2 Hildebrand 1888, p. VIII, of p. 281 van dit deel.
3 UBL, 1496 F 10-11.

Bijlage 1
Editeursingrepen

In deze editie is de typografie van de eenentwintigste druk van de *Camera Obscura* op de volgende punten aangepast aan het hedendaags gebruik:

- Aan het begin van een verhaal en na een witregel wordt niet ingesprongen.
- De vorm van het beletselteken en het plaatsen van spaties ervoor of erachter is geüniformeerd: den anderen dag heeft hij... enfin! (was: den anderen dag heeft hij....enfin!).
- Dubbele aanhalingstekens zijn vervangen door enkele. Ze worden bij gedichten niet voor elke versregel herhaald. De plaats van het afhalingsteken ten opzichte van het leesteken is geüniformeerd. Bij het letterlijke weergeven van directe rede komt de komma, punt of puntkomma voor het afhalingsteken: ‘Stil,’ zegt gij (was: ‘Stil’, zegt gij). In de overige gevallen komt de komma, punt of puntkomma na het afhalingsteken: En dan, het ‘nergens aan mogen komen’, (was: En dan, het ‘nergens aan mogen komen,’).
- De vorm van het nootteken is aangepast en de plaats ten opzichte van leestekens is geüniformeerd: bestrijden.[1] (was: bestrijden[1]).).
- Lees- en aanhalingstekens voor of achter een gecursiveerd woord die betrekking hebben op een groter niet gecursiveerd geheel zijn niet cursief gezet: 't woordje *is*; (was: 't woordje *is*;).
- Eigennamen zijn niet klein kapitaal gezet maar onderkast met een beginkapitaal: Van Brammen (was: VAN BRAMMEN). In navolging van het gebruik elders in de *Camera Obscura* krijgt het lidwoord of voorzetsel na een aanspreektitel geen hoofdletter: de heer van der Hoogen (was: de heer VAN DER HOOGEN).
- Het gebruik van klein kapitaal om nadruk te geven is vervangen door cursivering: op nummer 1 *moet* zitten (was: op nummer 1 MOET zitten). Er is niet ingegrepen bij gevallen als: REUZEslangen; het reusachtig ‘MANUFACTUREN’ bij uw overbuurman).
- Afkortingen en Romeinse cijfers in kapitaal zijn klein kapitaal gezet: UE. (was: UE.).
- De titels boven de afzonderlijke onderdelen van de *Camera Obscura* zijn klein kapitaal gezet. In de titels van de hoofdstukken van de langere verhalen is het gebruik van hoofdletters genormaliseerd: De aankomst (was: De Aankomst).
- Het gebruik van kapitalen in titels is in de inhoudsopgave en in de kopregels niet overgenomen. Binnen de tekst zijn titels niet klein kapitaal gezet,

maar onderkast indien voorzien van aanhalingstekens en in de overige gevallen gecursiveerd: *Vooruitgang*, opgenomen in het October-nommer (was: VOORUITGANG, opgenomen in het October-nommer).
- Bij het weergeven van directe rede volgt na een dubbele punt en een aanhalingsteken een hoofdletter, behalve bij een hervatting van een aanhaling: En toen bedaarder: ‘Hij was een lieve jongen; [...]’ (was: En toen bedaarder: ‘hij was een lieve jongen; [...]’); ‘Nou, Kaatje, me kind!’ heet het uit zijn mond tot een zwaarlijvige, niet heel mooie keukenmeid: ‘ik kon niet langer [...]’ (was: [...]: ‘Ik kon niet langer [...]’).
- Een punt na een boven- of onderschrift is niet overgenomen.
- Na afkortingen waarvan de laatste letter superieur is gezet, is de punt ook superieur gezet; de punt is toegevoegd waar die ontbreekt: N$^{o.}$ (was: N^{o} of N^{o}.).
- Het plaatsen van witregels voor en na bijvoorbeeld motto's en aangehaalde dichtregels en de grootte van de linker en rechter marge is geüniformeerd.
- Strofen van aangehaalde gedichten zijn onder elkaar geplaatst en niet naast elkaar in twee kolommen.
- Een lijn onder of boven de afzonderlijke onderdelen van de *Camera Obscura* is niet overgenomen. Een lijn tussen twee passages binnen een verhaal of opstel is wel gehandhaafd.
- De gewoonte om binnen noten en citaten verschillende lettertypen en -formaten te gebruiken is niet overgenomen.
- Spaties tussen voorletters en in afkortingen zijn weggelaten.
- Spatiefouten zijn hersteld.

De typografie van de tweede druk van *Na vijftig jaar* is op dezelfde wijze aangepast. Hierop zijn ook de volgende punten van toepassing:
- Trefwoorden in het ‘Alphabetisch register van namen en woorden’ zijn onderkast gezet met een beginkapitaal.
- Opmerkingen van de bezorgers en aanpassingen in de tekst zijn tussen accolades { } geplaatst; waar vierkante haken [ ] zijn gebruikt is dat conform de oorspronkelijke tekst.
- De toegevoegde lijst met ‘Verbeteringen’ is niet opgenomen, deze correcties zijn in de tekst aangebracht.
- Evidente (zet)fouten zijn stilzwijgend verbeterd.

Op basis van de door Beets gecorrigeerde drukproeven en de vergelijking van elke mogelijke fout met dezelfde plaats in een aantal eerdere drukken zijn in de tekst van de *Camera Obscura* enkele correcties aangebracht. Dat

heeft ertoe geleid dat de tekst van deze editie op de volgende plaatsen afwijkt van die van de eenentwintigste druk:

pagina	***regel***	
15	n1	*Hildebrands* (was: Hildebrands)
15	n3	druk (was: dluk)
18	24	verwachten (was: ver wachten)
33	21	illusie (was: illussie)
36	8	oog loopend (was: oogloopend)
44	36	ergernis (was: ergenis)
45	21	uiterste (was: uitsterste)
51	18	Moeder-de-Ganzen (was: Moeder-de Ganzen)
52	28	omgang (was: om gang)
71	37	wet zoo (was: wet zou)
72	41	thesaurierzelve (was: thesaurier-zelve)
81	35	'SPElende (was: SPElende)
87	19	'het (was: het)
87	21	ontstond (was: onstond)
87	31	zei (was: zij)
89	11	is (was: Is)
90	8	'enveloppé (was: enveloppé)
94	22	hoor! (was: hoor!')
102	10	nonneke, dans! (was: nonneke dans!)
109	29	niet: (was: niet;)
125	3	thuis.' (was: thuis')
130	18	zijn (was: zijn zijn)
132	15	kon (was: kan)
132	24	liefste!' (was: liefste,') [door Beets in de drukproef aangegeven maar onjuist uitgevoerde correctie]
133	1	turfhok!' (was: turfhok!)

140	28	onverschillige (was: overschillige)
146	39	zijn (was: zij)
157	3	meheer!' (was: meheer!)
160	1	groeten. (was: groeten,)
172	15	novellen (was: novellen)
208	26	céphaliden (was: cephaliden)
213	38	omstandigheid (was: omstanheid)
217	6	Fénelon (was FENELON)
223	38	Moeder (was: moeder)
23O	21	*etc.*' (was: *etc.*)
243	20	betalen (was: betaIen)

253	7	dialoog (was: dialooog)
256	18	was.' (was: was.)
259	16	verklaarde (was: verklaard)
263	22	niet.' (was: niet.)
271	17	want, (was: want.)
272	24	och, (was: Och,)
274	7	pedanterie (was: pendanterie)
276	29	ander? (was: ander?')
285	38	opgewekt. (was: opgewekt,)
288	20	gaan. (was: gaan,)
299	n1	bijgeloof (was: bijgegeloof)
299	n1	*Opst*. (was: *Opst*)
300	25	opheffen' (was: opheffen,)
303	17	gewaarwording (was: gewaarwordig)
304	27	schreien. (was: schreien)
310	32	verraderlijk (was: verrraderlijk)
316	25	God!' (was: God!'.)
332	31	God, (was: God.)
339	5	in staat (was: instaat)
342	37	Te vergeefs (was: Te vergeeft)
350	20	‘de Mottige’ (was: ‘de 'Mottige’)
350	34	wèl. (was: wèl,)
351	10	oogappels (was: oogappeIs)
352	11	'*ik* (was: *ik*)
354	25	reis meepraten (was: reis-meepraten)
357	41	nieuwsgierig (was: nieuwsgiering)
360	16	gereedheid. (was: gereedheid,)

360	20	in (was: in in) [door Beets in de drukproef aangegeven maar onjuist uitgevoerde correctie]
361	31	bemoeien.' (was: bemoeien.)
365	39	(met hot en her) (was: (met hot en her,)
371	5	groengemutst (was: groen gemutst) [door Beets in de drukproef aangegeven maar niet uitgevoerde correctie]
375	18	'*Yes* (was: *Yes*)
376	32	rozelippen: (was: rozelippen,)
382	28	Abtswouder (was: Abstwouder)

Bijlage 2
Lijst van drukken

Aan de reconstructie van de drukgeschiedenis tot 1939 heeft het artikel van C. Cath. v.d. Graft, 'Bibliografie betreffende de Camera Obscura', in *Opstellen bij zijn afscheid van de bibliotheek der Rijksuniversiteit te Utrecht op 31 Mei 1940 aangeboden aan G.A. Evers* (Utrecht, 1940), blz. 74-106, ten grondslag gelegen. De daar gegeven beschrijvingen zijn echter alle gecontroleerd en zo nodig verbeterd en/of aangevuld. Indien een beschrijving niet op autopsie berust, is voor het vetgedrukte volgnummer een asterisk (*) geplaatst. De maten van de boekband (hoogte × breedte) zijn tot op een halve centimeter nauwkeurig.

De *Camera Obscura* of gedeelten eruit werden nog tijdens het leven van Beets vertaald in het Duits, Engels, Frans, Italiaans, Hongaars, Volapük en Zweeds, en na zijn overlijden in het Esperanto, Noors, Tsjechisch, Schiermonnikoogs (een dialect van het Fries) en Roemeens. Die vertalingen zijn niet in deze lijst opgenomen.

Deze bibliografie werd afgesloten op 30 juli 1997.

1

Hildebrand. *Camera Obscura*. Erven F. Bohn, Haarlem, 1839. IV, 252 blz. + titelblad. 23 × 14 cm. ƒ2,80 (geb.).

Tekening op titelblad door J.W. Kaiser [gegraveerd door W. Steelink?].

Inhoud:

Jongens
Kinderrampen [gedateerd 1839]
Een beestenspel [gedateerd 1836]
Een onaangenaam mensch in den Haarlemmerhout [gedateerd 1839]
Humoristen
De familie Stastok
Varen en rijden [gedateerd 1837]
Genoegens smaken [gedateerd 1838, gesigneerd Hildebrand]
Een oude kennis
Verre vrienden
Narede, en opdracht aan een vriend

2

Hildebrand. *Camera Obscura*. Tweede druk. Erven F. Bohn, Haarlem, 1840. 256 blz. + titelblad. 23 × 13,5 cm. ƒ2,80 (geb.).

Tekening op titelblad door J.W. Kaiser [gegraveerd door W. Steelink?].

Inhoud:

Jongens
Kinderrampen [gedateerd 1839]
Een beestenspel [gedateerd 1836]
Een onaangenaam mensch in den Haarlemmerhout [gedateerd 1839]
Humoristen
De familie Stastok
Varen en rijden [gedateerd 1837]
Genoegens smaken [gedateerd 1838, gesigneerd Hildebrand]
Een oude kennis
Verre vrienden
Narede, en opdracht aan een vriend. [Narede gedateerd October 1839, opdracht gedateerd April 1840]

3 - 1

Hildebrand. *Camera Obscura*. Eerste deel. Derde, vermeerderde druk. De Erven F. Bohn, Haarlem, 1851. VIII, 252 blz. + titelblad. 19 × 11,5 cm.

Tekening op titelblad door J.W. Kaiser [gegraveerd door W. Steelink?].

Inhoud:

De familie Stastok
Een oude kennis
De familie Kegge
Een onaangenaam mensch in den Haarlemmerhout [gedateerd 1839]

3 - 2

Hildebrand. *Camera Obscura*. Tweede deel. Derde, vermeerderde druk. De Erven F. Bohn, Haarlem, 1851. IV, 160 blz. 19 × 11,5 cm. De twee delen tezamen ƒ2,40 (ing.), ƒ2,80 (geb.).

Inhoud:

Jongens
Kinderrampen
Een beestenspel
Humoristen
Varen en rijden [gedateerd 1837]
Genoegens smaken [gesigneerd Hildebrand]
Verre vrienden
's Winters buiten

Gerrit Witse [gedateerd 1840]
Narede, en opdracht aan een vriend. (Eerste uitgave.) [gedateerd 1839]. (Tweede uitgave.) Derde uitgave. [gedateerd 1 October 1851]

4 - 1

Hildebrand. *Camera Obscura*. Eerste deel. [Roofdruk]. H. Hoste, boekhandelaer, Veldstraet, 13, Gent, 1853. 112 blz. 17,5 × 11,5 cm. Prijs onbekend (ing.), prijs onbekend (geb.).

Inhoud:
De familie Stastok
Een oude kennis
Humoristen

4 - 2

Hildebrand. *Camera Obscura*. Tweede deel. [Roofdruk]. H. Hoste, boekhandelaer, Veldstraet, 43, Gent, 1854. 124 blz. 17,5 × 11,5 cm. Prijs onbekend (ing.), prijs onbekend (geb.).

Inhoud:
De familie Kegge

4 - 3

Hildebrand. *Camera Obscura*. Derde deel. Leesmuseum. - N^{r} 9. [Roofdruk]. H. Hoste, boekhandelaer, Veldstraet, 43, Gent, 1854. 176 blz. 17,5 × 11,5 cm. Prijs onbekend (ing.), prijs onbekend (geb.).

Inhoud:
Een onaangenaam mensch in den Haarlemmerhout [gedateerd 1839]
Jongens
Kinderrampen
Een beestenspel
Varen en rijden [gedateerd 1837]
Genoegens smaken [gesigneerd Hildebrand]
Verre vrienden
's Winters buiten
Gerrit Witse [gedateerd 1840]
Narede, en opdracht aan een vriend. (Eerste uitgave.) [gedateerd 1839]. (Tweede uitgave.) Derde uitgave. [gedateerd 1 October 1851]

5 - 1

Hildebrand. *Camera Obscura*. Eerste deel. Vierde, volledige Uitgave. De Erven F. Bohn, Haarlem, 1854. 200 blz. + titelblad. 17,5 × 11 cm.

Titelgravure door J.W. Kaiser [gegraveerd door W. Steelink?].

Inhoud:
Jongens
Kinderrampen
Een beestenspel
Een onaangenaam mensch in den Haarlemmerhout [gedateerd 1839]
Humoristen
De familie Stastok
Varen en rijden [gedateerd 1837]
Genoegens smaken [gedateerd 1839, gesigneerd Hildebrand]
Een oude kennis
Verre vrienden
Narede, en opdracht aan een vriend. (Eerste uitgave.) [gedateerd 1839].
(Tweede uitgave.)

5 - 2

Hildebrand. *Camera Obscura*. Tweede deel. Vierde, volledige, Uitgave. De Erven F. Bohn, Haarlem, 1854. [iv], 344 blz. 17,5 × 11 cm. De twee delen tezamen ƒ3,25 (ing.), ƒ3,60 (geb.).

Inhoud:
De familie Kegge
's Winters buiten
Gerrit Witse [gedateerd 1840]
Bijvoegsel der derde uitgave, tot de narede en opdracht aan een vriend. [gedateerd 1 October 1851]
Verspreide stukken van Hildebrand. Een aanhangsel tot de 4de volledige, uitgave zijner Camera Obscura.
Vooruitgang [gedateerd 1837]
Het water
Begraven
Eene tentoonstelling van schilderyen [gedateerd 1838]
De wind [gedateerd 1838]
Andwoord op een brief uit Parijs [gedateerd 17 January 1839, gesigneerd Hildebrand]
Teun de jager [gedateerd 1840]
De veerschipper
De schippersknecht
De barbier
De huurkoetsier
Het Noord-Brabantsche meisjen
De Limburgsche voerman
De Markensche visscher

De jager en de polsdrager
De Leydsche peuëraar
De Noordhollandsche boerin
De Noordhollandsche boer
De baker [gedateerd 1840]

6

Hildebrand. *Camera Obscura*. [Vijfde, geïllustreerde, druk]. De Erven F. Bohn, Haarlem, [1857]. [Eerste aflevering:] De familie Stastok. (25,5 × 17 cm). 16 blz. ƒ0,50 per aflevering.

Afbeelding op de voorzijde van het omslag getekend door K.F. Bombléd en in hout gegraveerd door Is. Weissenbruch; houtgravures door W.H. Stam en Is. Weissenbruch naar tekeningen van K.F. Bombléd. Met een illustratie door Bombléd op een niet in de paginering opgenomen blad.

Deze uitgave heeft géén titelpagina; het omslag vermeldt enkel en alleen de auteursnaam, de titel, de naam van de uitgever en de plaats van uitgave.

Niet verder verschenen.

7

Hildebrand. *Camera Obscura*. Vijfde druk. De Erven F. Bohn, Haarlem, 1858 [i.e. 1857]. [iv], 360 blz. + titelblad. 18,5 × 13 cm. ƒ1,50 (ing.), ƒ1,80 (geb.).

Tekening op titelblad door J.W. Kaiser [gegraveerd door W. Steelink?].

Volgorde en datering der opstellen als in de vierde, volledige uitgave, met uitzondering van: Begraven [gedateerd 1837].

8

Hildebrand. *Camera Obscura*. Zesde, herziene druk. De Erven F. Bohn, Haarlem, 1864. [viii], 360 blz. + titelblad. 18,5 × 13 cm. ƒ1,50 (ing.), ƒ1,80 (geb.).

Tekening op titelblad door J.W. Kaiser gegraveerd door W. Steelink.

Met verbetering van enige taal- en stijlfouten (met name zuivering van bastaardwoorden) en een ingevoegd, ongepagineerd Voorbericht voor deze uitgave van 4 blz., gedateerd 1 October, 1864 en gesigneerd H. Dit Voorbericht werd in alle volgende uitgaven opgenomen.

Volgorde en datering der opstellen als in de vijfde druk.

9

Hildebrand. *Camera Obscura*. Zevende, herziene en vermeerderde druk. De Erven F. Bohn, Haarlem, 1871. [ii], X, 356 blz. + titelblad. 19,5 × 14 cm. ƒ1,60 (ing.), ƒ1,80 (geb.), ƒ2,25 (geb. in rood linnen, verg. op snee).

Tekening op titelblad door J.W. Kaiser gegraveerd door W. Steelink.

De Narede, en opdracht aan een vriend. (Eerste uitgave) in deze druk (evenals in de tweede) gedateerd October 1839, die der (Tweede uitgave) is gedateerd April 1840. In volgende drukken blijven deze dateringen gehandhaafd.

Achter het Bijvoegsel der derde uitgave, tot de narede en opdracht aan een vriend is ingevoegd een Laatste bijvoegsel gedateerd 1 Juni 1871, gevolgd door een In Memoriam in het Latijn, gesigneerd Hildebrand.

Achter De baker is toegevoegd een Brief van Hildebrand aan schipper Rietheuvel, gedateerd Dec. 1865 en gesigneerd Hildebrand.

Voor het overige volgorde en datering der opstellen als in de vijfde druk, met uitzondering van: Genoegens smaken [gedateerd 1838, gesigneerd Hildebrand].

10

Hildebrand. *Camera Obscura*. Achtste, herziene druk. Erven F. Bohn, Haarlem, 1872. XII, 436 blz. 25,5 × 18 cm. Prijs onbekend (ing.), ƒ4,50 (geb.), ƒ5,50 (in prachtband, verg. op snee).

Geen titelplaat.

Met wijzigingen in het Voorbericht, gedateerd 19 October 1872 en gesigneerd H.

Het Laatste bijvoegsel gedateerd 1 Juni 1871, gevolgd door een In Memoriam in het Latijn uit de zevende, herziene en vermeerderde druk is gecombineerd tot het Laatste bijvoegsel. (Zevende uitgave.); dit Laatste bijvoegsel is in alle volgende uitgaven in deze vorm opgenomen.

Voor het overige volgorde en datering der opstellen als in de zevende, herziene en vermeerderde druk.

11

Hildebrand. *Camera Obscura*. (Volksuitgaaf.). Negende, herziene druk. Erven F. Bohn, Haarlem, 1874. X, 356 blz. + titelplaat. 19,5 × 13,5 cm. ƒ1,50 (ing.), ƒ1,80 (geb.).

Nieuwe titelplaat van ‘Hollandsche Jongens’: anonieme steendruk.

Met wijzigingen in het Voorbericht, gedateerd 10 November 1874 en gesigneerd H.

Voor het overige volgorde en datering der opstellen als in de achtste, herziene druk.

12

Hildebrand. *Camera Obscura*. Tiende, herziene druk. Geïllustreerd door F. Carl Sierig. De Erven F. Bohn, Haarlem, 1878. XII, 436 blz. 34,5 × 27,5 cm. ƒ28,50 (geb.).

Van deze druk werden vijftig exemplaren gedrukt op groot papier: 44 × 31 cm, genummerd 1 t/m 50. Prijs ƒ75,-.

Geen titelplaat maar op het titelblad een kleine gravure van Petrus Stastokius Jr. die ook voorkomt op blz. 148.

Verschenen in zevenentwintig afleveringen (de eerste in 1875 en de laatste in 1878; prijs per afl. ƒ0,90) en met het Voorbericht van 1877 gedateerd 10 November 1877 uit de elfde, herziene druk, voorafgegaan door een nieuw Voorbericht gedateerd September 1878 met mededelingen over de veranderde volgorde van de opstellen.

De tweehonderd kleine en twintig grote houtgravures (op twintig bladen die niet in de paginering zijn opgenomen) zijn gegraveerd door Smeeton-Tilly (Burn Smeeton en Auguste Tilly: samenwerkend als Smeeton-Tilly) en J.G. Midderigh.

Band gesigneerd R. Gerhold's G.A. Leipzig.

Van deze druk verscheen in 1884 een titeluitgave met op de titelpagina de vermelding: Nieuwe, goedkoope uitgaaf. Prijs ƒ16,50.

Inhoud:

Een onaangenaam mensch in den Haarlemmerhout [gedateerd 1839]
De familie Kegge
Jongens
Kinderrampen
Een beestenspel
Humoristen
De familie Stastok
Varen en rijden [gedateerd 1837]
Genoegens smaken [gedateerd 1838, gesigneerd Hildebrand]
Een oude kennis
Verre vrienden
's Winters buiten
Gerrit Witse [gedateerd 1840]
Verspreide stukken van Hildebrand
Vooruitgang
Het water
Begraven [gedateerd 1837]
Eene tentoonstelling van schilderijen [gedateerd 1838]
De wind [gedateerd 1838]
Antwoord op een brief uit Parijs [gedateerd 17 Januari 1839, gesigneerd Hildebrand]
Teun de jager [gedateerd 1840]
De veerschipper
De schippersknecht

De barbier
De huurkoetsier
Het Noordbrabantsche meisje
De Limburgsche voerman
De Markensche visscher
De jager en de polsdrager
De Leidsche peuëraar
De Noordhollandsche boerin
De Noordhollandsche boer
De baker [gedateerd 1840]
Brief van Hildebrand aan schipper Rietheuvel [gedateerd Dec. 1865, gesigneerd Hildebrand]
Narede, en opdracht aan een vriend. (Eerste uitgave.) [gedateerd October 1839]. (Tweede uitgave.) [gedateerd April 1840]
Bijvoegsel der derde uitgave, tot de narede en opdracht aan een vriend. [gedateerd 1 October 1851]
Laatste bijvoegsel. (Zevende uitgave.) [gedateerd 1 Juni 1871]

13

Hildebrand. *Camera Obscura*. (Volksuitgaaf.). Elfde, herziene druk. De Erven F. Bohn, Haarlem, 1877. VIII, 360 blz. + titelplaat 19,5 × 14 cm. ƒ1,50 (ing.), ƒ1,80 (geb.).

Titelplaat van de negende, herziene druk (‘Hollandsche Jongens’: anonieme steendruk).

Met wijzigingen in het Voorbericht, gedateerd 10 November 1877.

Voor het overige volgorde en datering der opstellen als in de achtste, herziene druk, met uitzondering van: Eene tentoonstelling van schilderijen [abusievelijk? gedateerd 1831].

14

Hildebrand. *Camera Obscura*. Twaalfde, herziene druk. De Erven F. Bohn, Haarlem, 1880. XII, 532 blz. + titelplaat. 22 × 16 cm. ƒ3,90 (geb.). Nieuwe titelplaat van Smeeton-Tilly (‘Hollandsche Jongens’: houtgravure naar een tekening van Sierig, zevende grote plaat uit de tiende, herziene druk, tussen blz. 118 en 119).

Met wijzigingen in het Voorbericht, gedateerd 1 November 1880.

Deze druk bevat zeer veel zetfouten.

Voor het overige volgorde en datering der opstellen als in de achtste, herziene druk, met uitzondering van: Een beestenspel [gedateerd 1836] en Eene tentoonstelling van schilderijen [abusievelijk? gedateerd 1831].

15

Hildebrand. *Camera Obscura*. (Volksuitgaaf.). Dertiende, herziene druk. De Erven F. Bohn, Haarlem, 1880. VIII, 360 blz. + titelplaat. 19,5 × 14 cm. ƒ1,50 (ing.), ƒ1,80 (geb.).

Titelplaat van de negende druk (‘Hollandsche Jongens’: lithografie door Tresling & Co Hof Lith Amst [met niet te ontcijferen signatuur]).

Met wijzigingen in het Voorbericht, gedateerd 1 November 1880.

Deze druk bevat zeer veel zetfouten en verminkingen.

Voor het overige volgorde en datering der opstellen als in de achtste, herziene druk, met uitzondering van: Een beestenspel [gedateerd 1836].

16

Hildebrand. *Camera Obscura*. (Volksuitgaaf.) Veertiende, met zorg herziene druk. De Erven F. Bohn, Haarlem, 1883. XII, 360 blz. + titelplaat. 19 × 14 cm. ƒ1,50 (ing.), ƒ1,80 (geb.).

Titelplaat van Smeeton-Tilly (‘Hollandsche Jongens’; dezelfde als in de twaalfde, herziene druk).

Met redactiewijzigingen in de noot bij het Voorbericht, zesde druk; 1864, deze tekst blijft in volgende drukken gehandhaafd. Gevolgd door een op 1 November, 1883 gedateerd bijvoegsel; dit Voorbericht van den veertienden druk is eveneens in alle volgende uitgaven opgenomen.

Voor het overige volgorde en datering der opstellen als in de achtste, herziene druk, met uitzondering van: Kinderrampen [gedateerd 1839], Een beestenspel [gedateerd 1836], Het water [gedateerd 9 Jan. 1838], De wind [gedateerd October, 1838] en De baker [gedateerd 1841].

17

Hildebrand. *Camera Obscura*. Vijftiende, met zorg herziene druk. De Erven F. Bohn, Haarlem, 1884. XX, 528 blz. + titelplaat. 22 × 16 cm. ƒ3,90 (geb.).

Tussen de Franse titel en het Voorbericht, zesde druk; 1864 zit een bladzijde met de tekst: Deze druk is verschenen op den 13^{en} September 1884, den 70sten verjaardag van den Schrijver. De Uitgevers.

Nieuwe titelplaat van spelende jongens, getekend door Ch. Rochussen en gegraveerd in staal door E. Abot.

Op Bijvoegsel, veertiende druk; 1883 volgt een vierregelig Naschrift betreffende deze druk, gedateerd 1 Augustus, 1884.

Voor het overige volgorde en datering der opstellen als in de veertiende, met zorg herziene druk; met uitzondering van: Varen en rijden [gedateerd November, 1837].

Van deze uitgave zijn vier exemplaren in groter formaat (25 × 16 cm) op

Hollands papier gedrukt, welke niet in de handel waren. Een van deze werd aan Beets op zijn zeventigste verjaardag aangeboden.

18

Hildebrand. *Camera Obscura*. (Volksuitgaaf.). Zestiende, met zorg herziene druk. De Erven F. Bohn, Haarlem, 1886. XII, 360 blz. + titelplaat. 19,5 × 14 cm, in prachtband 19 × 14 cm. ƒ1,50 (ing.), ƒ1,80 (geb.), ƒ2,75 (in prachtband).

Titelplaat van Smeeton-Tilly, dezelfde als in de twaalfde, herziene druk.

Het vierregelig naschrift van de vijftiende, met zorg herziene druk is hier gedateerd 1 Mei 1886.

Voor het overige volgorde en datering der opstellen als in de vijftiende, met zorg herziene druk.

19

Hildebrand. *Camera Obscura*. Zeventiende, met zorg herziene druk. De Erven F. Bohn, Haarlem, 1888. XVI, 528 blz. + titelplaat. 22 × 16 cm. ƒ3,90 (geb.).

Titelplaat dezelfde als in de vijftiende, met zorg herziene druk. Aan Bijvoegsel, veertiende druk; 1883 is een noot toegevoegd (blz, X): [Van een hem ten jare 1885 beleefdelijk te kennen gegeven voornemen eener gedeeltelijke vertaling in het Volapük schijnt niets gekomen te zijn. Ook heeft de Schrijver haar, zooveel in hem was, verbeden. *Bijv.* 1888.]

Onder Bijvoegsel, veertiende druk; 1883 volgt een dertienregelig naschrift, gedateerd 1 October 1888, waarin Hildebrand zich erkentelijk toont dat zijn inmiddels verschenen werk *Na vijftig jaar. Noodige en overbodige opheldering van de Camera Obscura* ‘met eene zijne stoutste verwachting overtreffende belangstelling begroet en beloond is geworden’. Dit boek heeft tot motto: Lux ludo, dat is in door Beets zelf gevormd, niet-klassiek Latijn: Licht over het spel, namelijk de Camera, (wordt hier verschaft).

Voor het overige volgorde en datering der opstellen als in de vijftiende, met zorg herziene druk, met uitzondering van: Verre vrienden [gedateerd 1838], De familie Kegge [gedateerd 1840] en De Noordhollandsche boer [gedateerd 1841].

20

Hildebrand. *Camera Obscura*. (Volksuitgaaf.). Achttiende, met zorg herziene druk. De Erven F. Bohn, Haarlem, 1891. XII, 360 blz. + titelplaat. 19,5 × 14 cm. ƒ1,50 (ing.), ƒ1,80 (geb.).

Titelplaat van Smeeton-Tilly, dezelfde als in de twaalfde, herziene druk.

De noot in de zeventiende druk betreffende de vertaling in het Volapük

wordt hier herhaald met de toevoeging: [Toch verscheen dit jaar eene vertolking van ‘Een oude Kennis’ in die z.g. wereldtaal. (Arnhem, de Muinck & Co.)] *Bijv.* 1891.

Onder Bijvoegsel, veertiende druk; 1883 volgt een tienregelig naschrift, gedateerd 21 October, 1891, met de mededeling dat van het boek *Na vijftig jaar. Noodige en overbodige opheldering van de Camera Obscura*, in het najaar van 1887 verschenen, een tweede, geheel herziene druk in het voorjaar van 1888 bij De Erven F. Bohn te Haarlem het licht zag.

Voor het overige volgorde en datering der opstellen als in de vijftiende, met zorg herziene druk, met uitzondering van: De Noordhollandsche boer [niet gedateerd].

21

Hildebrand. *Camera Obscura*. Met portret van den Schrijver (1837). (Volksuitgaaf.). Negentiende, met zorg herziene druk. De Erven F. Bohn, Haarlem, 1896. XII, 360 blz. + titelplaat. 19,5 × 14 cm. ƒ1,50 (ing.), ƒ1,80 (geb.).

Als titelplaat het jeugdportret van Beets, met de in het oog vallende korenbloem in het knoopsgat, in lichtdruk naar een tekening van L. Springer.

Het vrijwel identieke naschrift uit de achttiende druk is hier gedateerd 1 September, 1896 en is ondertekend met de handtekening van Hildebrand in facsimile.

Voor het overige volgorde en datering der opstellen als in de zeventiende, met zorg herziene druk.

22

Hildebrand. *Camera Obscura*. Met portret van den Schrijver (1837). (Volksuitgaaf.). Twintigste, met zorg herziene druk. De Erven F. Bohn, Haarlem, 1900. XII, 360 blz. + titelplaat. 19,5 × 14 cm, in prachtband 19 × 14 cm. ƒ1,50 (ing.), ƒ1,80 (geb.), ƒ2,75 (in prachtband).

Het vrijwel identieke naschrift uit de achttiende druk is hier gedateerd 1 Juli, 1900 en is ondertekend met de handtekening van Hildebrand in facsimile.

Voor het overige volgorde en datering der opstellen als in de zeventiende, met zorg herziene druk, met uitzondering van 's Winters buiten [gedateerd 1840].

23

Hildebrand. *Camera Obscura*. Met lithographisch portret van den schrijver (1901) door H.J. Haverman. [Geïllustreerd door F. Carl Sierig]. Een-en-

Twintigste, met zorg herziene druk. De Erven F. Bohn, Haarlem, 1901. XII, 536 blz. + titelplaat. 28 × 20 cm. ƒ5,90 (geb.).

Onder het lithografisch portret de handtekening van Nicolaas Beets in facsimile.

Van het Bijvoegsel, veertiende druk; 1883, gedateerd 1 November, 1883, is de laatste alinea weggelaten; ook het naschrift betreffende de tweede uitgave van *Na vijftig jaar* ontbreekt.

De illustraties (tien grote en eenenvijftig kleinere) zijn door de uitgevers gekozen uit de tiende, herziene druk.

Voor het overige volgorde en datering der opstellen als in de twintigste, met zorg herziene druk.

24

Hildebrand. *Camera Obscura*. Met portret van den Schrijver (1837). (Volksuitgaaf.). Twee en twintigste druk. De Erven F. Bohn, Haarlem, 1903. XII, 360 blz. + titelplaat. 19,5 × 14,5 cm. ƒ1,50 (ing.), ƒ1,80 (geb.), ƒ2,75 (in prachtband).

Gelijk aan de twintigste druk; het identieke naschrift is ook hier gedateerd 1 Juli, 1900 en is ondertekend met de handtekening van Hildebrand in facsimile.

Volgorde en datering der opstellen als in de twintigste, met zorg herziene druk.

25

Hildebrand. *Camera Obscura*. Met portret van den Schrijver (1837). (Volksuitgaaf.). Drie en twintigste druk. De Erven F. Bohn, Haarlem, 1904. XII, 360 blz. + titelplaat. 19 × 14 cm. ƒ1,50 (ing.), ƒ1,80 (geb.), ƒ2,75 (in prachtband).

Gelijk aan de tweeëntwintigste druk; het identieke naschrift is ook hier gedateerd 1 Juli, 1900 en is ondertekend met de handtekening van Hildebrand in facsimile.

Volgorde der opstellen als in de twintigste, met zorg herziene druk.

26

Hildebrand. *Camera Obscura*. Met portret van den Schrijver (1837). (Volksuitgaaf.). Vier en twintigste druk. De Erven F. Bohn, Haarlem, 1907. XII, 360 blz. + titelplaat. 19 × 14 cm. ƒ1,50 (ing.), ƒ1,80 (geb.).

Gelijk aan de drieëntwintigste druk; het identieke naschrift is ook hier gedateerd 1 Juli, 1900 en is ondertekend met de handtekening van Hildebrand in facsimile.

Volgorde der opstellen als in de twintigste, met zorg herziene druk.

27

Hildebrand. *Camera Obscura*. Vijf en twintigste druk. [Geïllustreerd door F. Carl Sierig]. De Erven F. Bohn, Haarlem, 1909. 20, XVI, 528 blz. + titelplaat. 22 × 15,5 cm. ƒ2,50 (ing.), ƒ3,25 (geb.).

Aan deze jubileumuitgave gaat een reeks van ongeveer honderd uitspraken over de *Camera Obscura* vooraf die door de uitgevers gevraagd zijn aan kunstenaars, geleerden en politici. Daarnaast zijn enige uittreksels uit beoordelingen van vroeger datum opgenomen. Met een woord vooraf van 'De uitgevers', gedateerd November 1909.

Titelplaat van Smeeton-Tilly ('Hollandsche Jongens'), dezelfde als in de twaalfde, herziene druk. De drieëntwintig illustraties (op drieëntwintig bladen die niet in de paginering zijn opgenomen) zijn ontleend aan de tiende, herziene druk maar in een andere keuze dan bij de eenentwintigste, met zorg herziene druk. Geen handtekening onder het naschrift (gedateerd 1 Juli, 1900). Met een portret van de schrijver op hoge leeftijd in blinddruk op de voorzijde van de band. Voorzien van een in de rug bevestigd leeslint.

Volgorde der opstellen als in de twintigste, met zorg herziene druk.

28

Hildebrand. *Camera Obscura*. (Volksuitgaaf.). Zes en twintigste druk. De Erven F. Bohn, Haarlem, 1911. XII, 360 blz. + titelplaat. 19,5 × 14 cm. ƒ1,50 (ing.), ƒ1,80 (geb.), ƒ2,75 (in prachtband).

Titelplaat van Rochussen, dezelfde als in de vijftiende, met zorg herziene druk, fotografisch gereproduceerd en hier met het onderschrift

> Hoe zalig, als de jongenskiel
> Nog om de schouders glijdt!
> Dan is het hemel in de ziel,
> En alles even blijd.

Overigens gelijk aan de vierentwintigste druk.

Volgorde der opstellen als in de twintigste, met zorg herziene druk.

29

Hildebrand. *Camera Obscura*. Zeven en twintigste druk. De Erven F. Bohn, Haarlem, 1914. VIII, 360 blz. 18 × 12 cm. ƒ0,90 (geb.), ƒ1,50 (halfleder), ƒ2,- (in etui).

Titelplaat, Bijvoegsel, veertiende druk; 1883 en naschrift ontbreken; alleen Voorbericht, zesde druk; 1864 gaat vooraf aan de tekst.

Dit is geen nadruk van de voorafgaande drukken van dezelfde omvang.

Volgorde der opstellen als in de twintigste, met zorg herziene druk.

30

Hildebrand. *Camera Obscura*. (Volksuitgaaf.). Acht en twintigste druk. De Erven F. Bohn, Haarlem, 1915. XII, 360 blz. + titelplaat. 19,5 × 14 cm. ƒ1,50 (ing.), ƒ1,80 (geb.), ƒ2,75 (prachtband).

Volgorde der opstellen als in de twintigste, met zorg herziene druk.

31 a

Hildebrand. *Camera Obscura*. (Volksuitgaaf.). Negen en twintigste druk. De Erven F. Bohn, Haarlem, 1917. XII, 360 blz. + titelplaat. 19,5 × 14 cm. ƒ1,60 (ing.), ƒ2,- (geb.).

Titelplaat van Smeeton-Tilly (‘Hollandsche Jongens’).

Volgorde der opstellen als in de twintigste, met zorg herziene druk.

31 b

Hildebrand. *Camera Obscura*. (Geïllustreerd [door F. Carl Sierig].). Negen en twintigste druk. De Erven F. Bohn, Haarlem, 1917. XII, 360 blz. + titelplaat. 19,5 × 14 cm. ƒ2,50 (geb.).

Titelplaat met onderschrift: ‘La Chambre Obscure’[.] Naar een sepiateekening door Jurriaan Andriessen, 1742-1819, in het bezit van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap.

Deze druk heeft de drieëntwintig illustraties (op drieëntwintig bladen die niet in de paginering zijn opgenomen) van de vijfentwintigste druk; de illustratie bij Teun de jager is evenwel door een andere (eveneens van Smeeton-Tilly) vervangen.

Volgorde der opstellen als in de twintigste, met zorg herziene druk.

32

Hildebrand. *Camera Obscura*. (Volksuitgaaf.). Dertigste druk. De Erven F. Bohn, Haarlem, 1919. XII, 360 blz. + titelplaat. 19,5 × 14 cm. ƒ1,60 (ing.), ƒ2,-(geb.).

Titelplaat van Jurriaan Andriessen (‘La Chambre Obscure’).

Volgorde der opstellen als in de twintigste, met zorg herziene druk.

33

Hildebrand. *Camera Obscura*. Met noten van J.M. Acket. Schooluitgaaf. Een en dertigste druk. De Erven F. Bohn, Haarlem, 1920. XII, 396 blz. 19,5 × 14 cm. ƒ2,80 (geb.).

Titelplaat, Voorbericht, zesde druk; 1864 en Bijvoegsel, veertiende druk; 1883 ontbreken; alleen het naschrift van de twintigste druk, gedateerd 1 Juli 1900, is behouden. Toegevoegd zijn een Inleiding bij de aantekeningen en Aanteekeningen [sic!] bij het titelblad.

Volgorde der opstellen als in de twintigste, met zorg herziene druk.

34

Hildebrand. *Camera Obscura*. (Volksuitgaaf.). Twee en dertigste druk. De Erven F. Bohn, Haarlem, 1921. XII, 360 blz. + titelplaat. 19,5 × 14 cm. ƒ2,- (ing.), ƒ2,80 (geb.).
Titelplaat van Jurriaan Andriessen (‘La Chambre Obscure’).
Volgorde der opstellen als in de twintigste, met zorg herziene druk.

35

Hildebrand. *Camera Obscura*. Drie en dertigste druk. [Geïllustreerd door F. Carl Sierig]. De Erven F. Bohn, Haarlem, 1921. XVI, 528 blz. + titelplaat. 23 × 16 cm. ƒ6,- (ing.), ƒ8,- (geb.), ƒ10,- (halfleder).
Titelplaat en illustraties als in de vijfentwintigste druk, minus de vierde bij De familie Kegge. Voorzien van een in de rug bevestigd leeslint.
Volgorde der opstellen als in de twintigste, met zorg herziene druk.

36

Hildebrand. *Camera Obscura*. Met noten van J.M. Acket. Schooluitgaaf. Vier en dertigste druk. De Erven F. Bohn, Haarlem, 1923. XII, 400 blz. 19,5 × 14 cm. ƒ2,80 (geb.).
Inhoud gelijk aan de eenendertigste druk. Toegevoegd is: Bij de tweede druk der noten.

37

Hildebrand. *Camera Obscura*. Volksuitgaaf. Vijf-en-Dertigste druk. De Erven F. Bohn, Haarlem, 1924. XII, 360 blz. + titelplaat. 19,5 × 14 cm. ƒ1,90 (geb.), ƒ3,60 (halfleder).
Titelplaat in gebonden editie van Sierig (‘Het Diakenhuismannetje vertelt zijn historie’), in editie in halfleder van Jurriaan Andriessen (‘La Chambre Obscure’).
Volgorde der opstellen als in de twintigste, met zorg herziene druk.

38

Hildebrand. *Camera Obscura*. Met noten van J.M. Acket. Schooluitgaaf. Zes en dertigste druk. De Erven F. Bohn, Haarlem, 1928. XII, 400 blz. 19,5 × 14 cm. ƒ2,80 (geb.).
Inhoud gelijk aan de vierendertigste druk. Toegevoegd is: Bij de derde druk der noten.

39

Hildebrand. *Camera Obscura*. Volksuitgaaf. Zeven-en-Dertigste druk. De Erven F. Bohn, Haarlem, 1930. XII, 360 blz. + titelplaat. 19,5 × 14 cm. ƒ1,90 (ing.), ƒ2,50 (geb.), ƒ3,60 (halfleder).

Als titelplaat een nieuw jeugdportret van Beets, met onderschrift N. Beets. J. Immerzeel, junior, excud. Dit is een autotypie naar een staalgravure van J.P. Lange naar W. Grebner, opgenomen in de *Nederlandsche Muzen-Almanak* voor 1838.

Volgorde der opstellen als in de twintigste, met zorg herziene druk.

40

Hildebrand. *Camera Obscura*. Uitgegee met inleiding en aantekeninge van Prof. Dr. G. Dekker, Uniwersiteitskollege, Potchefstroom. 'Uit die Dietse Boord', No. 3. Onder redaksie van Prof. Dr. Th. le Roux, Uniwersiteitskollege, Pretoria en Prof. Dr. G. Dekker, Uniwersiteitskollege, Potchefstroom. Firma J.H. de Bussy, H.A.U.M. v/h J. Dusseau & Co., Pretoria, Kaapstad, 1932. XLVI, 358 blz. + titelplaat. 20 × 14,5 cm. ƒ4,50 [?] (geb.).

Uitgave voor Zuid-Afrika.

Als titelplaat het portret van Beets uit 1837 naar een tekening van L. Springer, hier met het onderschrift Hildebrand.

Inhoud:

Voorwoord [gedateerd Julie, 1931, gesigneerd Die redaksie]
Inleiding
Humoristen
Een onaangenaam mensch in den Haarlemmerhout [gedateerd 1839]
De familie Stastok
Een oude kennis
De familie Kegge [gedateerd 1840]
Gerrit Witse [gedateerd 1840]
Narede, en opdracht aan een vriend. (Eerste uitgave.) [gedateerd October 1839]. (Tweede uitgave.) [gedateerd April 1840]
Aantekeninge.

Voorwoord, Inleiding en Aantekeninge in het Zuid-Afrikaans.

Tegenover de Aantekeninge staat de titelplaat 'La Chambre Obscure' van de negenentwintigste, geïllustreerde druk. Tussen de tekst vijf illustraties ontleend aan J. Dyserinck *Dr. Nicolaas Beets*, waarvan twee teruggaan op illustraties van K.F. Bombléd in de voorgenomen vijfde druk en drie op illustraties van Louis Raemakers in H. Ph. [Visser] 't Hooft *De student Beets*.

41

Hildebrand. *Camera Obscura*. Met noten van J.M. Acket. Schooluitgaaf. Acht en dertigste druk. De Erven F. Bohn N.V., Haarlem, 1935. XII, 400 blz. 19 × 14 cm. ƒ2,80 (geb.).

Inhoud gelijk aan die van de zesendertigste druk.

42

Hildebrand. *Camera Obscura*. Goedkoope uitgaaf. Negen en dertigste druk. De Erven F. Bohn N.V., Haarlem, 1939. XVIII, 438 blz. 18,5 × 12 cm. ƒ1,50 (ing.), ƒ1,90 (geb.).

Geen titelplaat, de inhoud is gelijk aan die van de zevenendertigste druk maar de noten die in de verschillende uitgaven aan de voet van de bladzijden werden gegeven zijn hier achter de tekst geplaatst.

43

Hildebrand. *Camera Obscura*. Geïllustreerd door Jo Spier. Jubileum-uitgave 1839-1939. Veertigste druk. De Erven F. Bohn, Haarlem, 1939. XVI, 464 blz. 31 × 21,5 cm. ƒ17,50 (geb.), ƒ40,-(leder).

Inhoud gelijk aan die van de negenendertigste druk.

44

Hildebrand. *Camera Obscura*. Met honderd [102] teekeningen van Jo Spier. Een en veertigste druk. De Erven F. Bohn N.V., Haarlem, 1940. XVI, 476 blz. 27 × 18,5 cm. ƒ6,-(geb.).

Inhoud gelijk aan die van de negenendertigste druk.

45

Hildebrand. *Camera Obscura*. Goedkoope uitgaaf. Twee en veertigste druk. De Erven F. Bohn N.V., Haarlem, 1942. XVIII, 438 blz. 27 × 18,5 cm. ƒ2,50 (geb.).

Met portret van Hildebrand (Nicolaas Beets) aet. 82 door H.J. Haverman en drie illustraties door Sierig op vier niet in de paginering opgenomen bladen.

Inhoud gelijk aan die van de negenendertigste druk.

46

Hildebrand. *Camera Obscura*. Met noten van J.M. Acket. Schooluitgaaf. Drie en veertigste druk. De Erven F. Bohn N.V., Haarlem, 1942. [iv], XII, 360 blz. 19 × 14 cm. ƒ2,95 (geb.).

Met een los boekje: J.M. Acket. Noten behoorende tot de Schooluitgaaf van de Camera Obscura. De Erven F. Bohn N.V., Haarlem, [1942]. 48 blz. 18,5 × 12,5 cm.

Inhoud gelijk aan die van de zesendertigste druk.

47

Hildebrand. *Camera Obscura*. Uitgegee met inleiding en aantekeninge van Prof. Dr. G. Dekker, Universiteitskollege, Potchefstroom. ‘Uit die Dietse

Boord', No. 3. Onder redaksie van Prof. Dr. Th. le Roux, Universiteit Pretoria en Prof. Dr. G. Dekker, Universiteitskollege, Potchefstroom. [Tweede druk]. Firma J.H. de Bussy, H.A.U.M. v/h J. Dusseau & Co., Pretoria, Kaapstad, 1942. [ii], XLIV, 358 blz. 20,5 × 14,5 cm. Prijs onbekend (geb.).

48

Hildebrand. *Camera Obscura*. Met noten van J.M. Acket gewijzigd en aangevuld door Dr P.H. Schröder. Schooluitgaaf. Vier en veertigste druk. De Erven F. Bohn N.V., Haarlem, 1943. XII, 364 blz. 19,5 × 14 cm. ƒ2,95 (geb.).

Met een voorwoord van P.H. Schröder; resterende inhoud gelijk aan die van de zesendertigste druk.

49

Hildebrand. *Camera Obscura*. Goedkoope uitgaaf. Vijf en veertigste druk. De Erven F. Bohn N.V., Haarlem, 1943. XVIII, 438 blz. 19 × 13 cm. ƒ2,50 (geb.).

Met portret van Hildebrand (Nicolaas Beets) aet. 82 door H.J. Haverman op een niet in de paginering opgenomen blad.

Inhoud gelijk aan die van de negenendertigste druk.

50

Hildebrand. *Camera Obscura*. Met honderd teekeningen van Jo Spier. Zes en veertigste druk. De Erven F. Bohn N.V., Haarlem, 1945 [i.e. 1946]. XVI, 452 blz. 25 × 18 cm. ƒ10,-(geb.).

Inhoud gelijk aan die van de negenendertigste druk.

51

Hildebrand. *Camera Obscura*. Met honderd teekeningen van Jo Spier. Zeven en veertigste druk. De Erven F. Bohn N.V., Haarlem, 1946. XVI, 452 blz. 25,5 × 18,5 cm. ƒ6,00 [?] (geb.).

Inhoud gelijk aan die van de negenendertigste druk.

52

Hildebrand. *Camera Obscura*. Goedkoope uitgaaf. Acht en veertigste druk. De Erven F. Bohn N.V., Haarlem, 1947. XVI, 400 blz. 21 × 13 cm. ƒ3,90 (geb.).

Met portret van Hildebrand (Nicolaas Beets) aet. 82 [door H.J. Haverman] op een niet in de paginering opgenomen blad.

Met een los boekje: Noten ten dienste van het onderwijs en behorende tot de Camera Obscura acht en veertigste druk. De Erven F. Bohn N.V.,

Haarlem, [1947]. 40 blz. [het omslag meegeteld] 20,5 × 12 cm.
Inhoud gelijk aan die van de negenendertigste druk.

53

Hildebrand. *Camera Obscura*. Met noten van J.M. Acket gewijzigd en aangevuld door Dr P.H. Schröder. Schooluitgaaf. Negen en veertigste druk. De Erven F. Bohn N.V., Haarlem, 1947. XII, 364 blz. 20 × 14 cm. ƒ3,90 (geb.).
Met twee voorwoorden van P.H. Schröder; resterende inhoud gelijk aan die van de zesendertigste druk.

54

Hildebrand. *Camera Obscura*. Uitgegee met inleiding en aantekeninge van Prof. Dr. G. Dekker, Universiteitskollege, Potchefstroom. ‘Uit die Dietse Boord’, No. 3. Onder redaksie van Prof. Dr. Th. le Roux, Universiteitskollege, Pretoria en Prof. Dr. G. Dekker, Universiteitskollege, Potchefstroom. Derde druk. J.H. de Bussy, H.A.U.M. v/h Jaques [Jacques] Dusseau & Co., Pretoria, Kaapstad, 1947. XLVI, 362. blz. + titelplaat. 20,5 × 15,5 cm. Prijs onbekend (geb.).

55

Hildebrand. *Camera Obscura*. Met illustraties naar teekeningen van Jo Spier. Vijftigste druk. De Erven F. Bohn N.V., Haarlem, 1949. XVI, 464 blz. 29,5 × 23,5 cm. ƒ18,-(geb.).
Met een Overzicht van de drukken voorin. Resterende inhoud gelijk aan die van de negenendertigste druk.

56

Hildebrand. *Camera Obscura*. Met illustraties naar tekeningen van Jo Spier. Een en vijftigste druk. De Erven F. Bohn N.V., Haarlem, 1952. XVI, 460 blz. 22,5 × 15,5 cm. ƒ7,90 (geb.).
Met een Overzicht van de drukken achterin. Resterende inhoud gelijk aan die van de negenendertigste druk.

57

Hildebrand. *Camera Obscura*. Met illustraties naar tekeningen van Jo Spier. Twee en vijftigste druk. De Erven F. Bohn N.V., Haarlem, 1953. XVI, 462 blz. [Vanaf ongenummerde pagina 458 foutief genummerd] 16,5 × 11 cm. ƒ3,75 (ing.).

Met een Overzicht van de drukken achterin. Resterende inhoud gelijk aan die van de negenendertigste druk.

58

Hildebrand. *Camera Obscura*. Met illustraties naar tekeningen van Jo Spier. Drie en vijftigste druk. De Erven F. Bohn N.V., Haarlem, 1953. XVI, 476 blz. 22,5 × 15,5 cm. ƒ7,90 (geb.).

Met een Overzicht van de drukken op blz. XII. Resterende inhoud gelijk aan die van de negenendertigste druk.

***59**

Hildebrand. *Camera Obscura*. [Eerste druk als Prisma-pocket]. Naar de laatste door de auteur geziene uitgave. Met illustraties van Karel Thole. Prisma-boeken. Uitgeverij Het Spectrum, Utrecht, Antwerpen, [nov. 1953]. 414 blz. ƒ1,25 (pocket).

Inhoud:
Voorbericht, zesde druk 1864 [gedateerd 1 October, 1864]
Bijvoegsel, veertiende druk 1883 [gedateerd 1 November, 1883 en ondertekend met de handtekening van Hildebrand in facsimile]
Jongens
Kinderrampen [gedateerd 1839]
Een beestenspel [gedateerd 1836]
Een onaangenaam mens in de Haarlemmerhout [gedateerd 1839]
Humoristen
De familie Stastok
Varen en rijden [gedateerd November 1837]
Genoegens smaken [gedateerd 1838, gesigneerd Hildebrand]
Een oude kennis
Verre vrienden [gedateerd 1838]
Narede, en opdracht aan een vriend (Eerste uitgave) [gedateerd October 1839].
(Tweede uitgave) [gedateerd April 1840]
De familie Kegge [gedateerd 1840]
's Winters buiten [gedateerd 1840]
Gerrit Witse [gedateerd 1840]
Bijvoegsel der derde uitgave, tot de narede en opdracht aan een vriend [gedateerd 1 October 1851]
Laatste bijvoegsel (Zevende uitgave) [gedateerd 1 Juni 1871]
Verspreide stukken van Hildebrand
Vooruitgang [gedateerd 1837]
Het water [gedateerd 9 Jan. 1838]
Begraven [gedateerd 1837]
Een tentoonstelling van schilderijen [gedateerd 1838]
De wind [gedateerd October 1838]

Antwoord op een brief uit Parijs [gedateerd 17 Januari 1839, gesigneerd Hildebrand]
Teun de jager [gedateerd 1840]
De veerschipper
De schippersknecht
De barbier
De huurkoetsier
Het Noordbrabantse meisje
De Limburgse voerman
De Markense visser
De jager en de polsdrager
De Leidse peuëraar
De Noordhollandse boerin
De Noordhollandse boer
De baker [gedateerd 1841]
Brief van Hildebrand aan schipper Rietheuvel [gedateerd Dec. 1865]

60

Hildebrand. *Camera Obscura*. [Tweede druk]. Naar de laatste door de auteur geziene uitgave. Met illustraties van Karel Thole. Prisma-boeken. Uitgeverij Het Spectrum, Utrecht, Antwerpen, [1954]. 416 blz. 18 × 11 cm. ƒ1,25 (pocket).

61

Hildebrand. *Camera Obscura*. [Derde druk]. Naar de laatste door de auteur geziene uitgave. Met illustraties van Karel Thole. Prisma-boeken. Uitgeverij Het Spectrum, Utrecht, Antwerpen, [1954]. 416 blz. 18 × 11 cm. ƒ1,25 (pocket).

62

Hildebrand. *Camera Obscura*. [Vierde druk]. Naar de laatste door de auteur geziene uitgave. Met illustraties van Karel Thole. Prisma-boeken. Uitgeverij Het Spectrum, Utrecht, Antwerpen, [wrs. 1955]. 416 blz. 18 × 11 cm. ƒ1,25 (pocket).

63

Hildebrand. *Camera Obscura*. [Vijfde druk]. Naar de laatste door de auteur geziene uitgave. Met illustraties van Karel Thole. Prisma-boeken, 63. Uitgeverij Het Spectrum, Utrecht, Antwerpen, [1957]. 328 blz. 18 × 11 cm. ƒ1,25 (pocket).

Inhoud:
Voorbericht, zesde druk 1864 [gedateerd 1 October, 1864]
Bijvoegsel, veertiende druk 1883 [gedateerd 1 November, 1883 en ondertekend met de handtekening van Hildebrand in facsimile]
Jongens
Kinderrampen [gedateerd 1839]
Een beestenspel [gedateerd 1836]
Een onaangenaam mens in de Haarlemmerhout [gedateerd 1839]
Humoristen
De familie Stastok
Varen en rijden [gedateerd November 1837]
Genoegens smaken [gedateerd 1838, gesigneerd Hildebrand]
Een oude kennis
Verre vrienden [gedateerd 1838]
Narede, en opdracht aan een vriend (Eerste uitgave) [gedateerd October 1839]. (Tweede uitgave) [gedateerd April 1840]
De familie Kegge [gedateerd 1840]
's Winters buiten [gedateerd 1840]
Gerrit Witse [gedateerd 1840]
Bijvoegsel der derde uitgave, tot de narede en opdracht aan een vriend [gedateerd 1 October 1851]
Laatste bijvoegsel (Zevende uitgave) [gedateerd 1 Juni 1871]

64

Hildebrand. *Camera Obscura*. [Zesde druk]. Naar de laatste door de auteur geziene uitgave. Met illustraties van Karel Thole. Prisma-boeken, 63. Uitgeverij Het Spectrum, Utrecht, Antwerpen, [1958]. 328 blz. 18 × 11 cm. ƒ1,25 (pocket).

65

Hildebrand. *Camera Obscura*. [Zevende druk]. Naar de laatste door de auteur geziene uitgave. Met illustraties van Karel Thole. Prisma-boeken, 63. Prisma-boeken, Utrecht, Antwerpen, [1959]. 328 blz. 18 × 11 cm. ƒ1,25 (pocket).

66

Hildebrand. *Camera Obscura*. [Achtste druk]. Naar de derde uitgave van 1851. Met illustraties van Karel Thole. Prisma-boeken, 63. Prisma-boeken, Utrecht, Antwerpen, [1960]. 320 blz. 18 × 11 cm. ƒ1,25 (pocket).

Voorbericht, zesde druk 1864, Bijvoegsel, veertiende druk 1883 en Laatste bijvoegsel (Zevende uitgave) zijn weggelaten.

67

Hildebrand. *Camera Obscura*. Met illustraties naar tekeningen van Jo Spier. Vier en vijftigste druk. De Erven F. Bohn N.V., Haarlem, 1961. XVI, 464 blz. [Vanaf ongenummerde pagina 458 foutief genummerd] 22,5 × 15,5 cm. ƒ5,75 (geb.).

Met een Overzicht van de drukken achterin. Resterende inhoud gelijk aan die van de negenendertigste druk.

68

Hildebrand. *Camera Obscura*. [Negende druk]. Naar de derde uitgave van 1851. Met illustraties van Karel Thole. Prisma-boeken, 63. Prisma-boeken, Utrecht, Antwerpen, [1962]. 320 blz. 18 × 11 cm. ƒ1,25 (pocket).

69

Hildebrand. *Camera Obscura*. [Tiende druk]. Naar de derde uitgave van 1851. Met illustraties van Karel Thole. Prisma-boeken, 63. Prisma-boeken, Utrecht, Antwerpen, [1962]. 320 blz. 18 × 11 cm. ƒ1,25 (pocket).

70

Hildebrand. *Camera Obscura*. [Elfde druk]. Naar de derde uitgave van 1851. Met illustraties van Karel Thole. Prisma-boeken, 63. Prisma-boeken, Utrecht, Antwerpen, [1964]. 320 blz. 18 × 11 cm. ƒ1,75 (pocket).

71

Hildebrand. *Camera Obscura*. [Twaalfde druk]. Naar de derde uitgave van 1851. Met illustraties van Karel Thole. Prisma-boeken, 63. Prisma-boeken, Utrecht, Antwerpen, [1965]. 368 blz. 18 × 11 cm. ƒ1,90 (pocket).

72

Hildebrand. *Camera Obscura*. Ontwerp omslag Harm van Tongeren. Nationale Uitgeverij, Rotterdam, [1966?]. 192 blz. 19,5 × 13,5 cm. ƒ5,90 (pocket).

[Reeksnummer?] 9 onderaan op de rug.

Inhoud:
Een onaangenaam mens in de Haarlemmerhout [gedateerd 1839]
De familie Stastok
De familie Kegge [gedateerd 1840]
Gerrit Witse [gedateerd 1840]

Genoegens smaken [gedateerd 1838, gesigneerd Hildebrand]
Een oude kennis
Verre vrienden [gedateerd 1838]

Narede, en opdracht aan een vriend (Eerste uitgave) [gedateerd October 1839].
(Tweede uitgave) [gedateerd April 1840]
's Winters buiten [gedateerd 1840]

73

Hildebrand. *Camera Obscura*. Met illustraties van C.A.B. Bantzinger. Een deel uit de Klassieken-reeks. [11]. Nederlandse Boekenclub, 's-Gravenhage, [1967]. 440 blz. 21,5 × 15 cm. ƒ12,60 (geb.; ledenprijs), ƒ17,50 (geb.).

Inhoud:
Jongens
Kinderrampen [gedateerd 1839]
Een beestenspel [gedateerd 1836]
Een onaangenaam mens in de Haarlemmerhout [gedateerd 1839]
Humoristen
De familie Stastok
Varen en rijden [gedateerd November 1837]
Genoegens smaken [gedateerd 1838, gesigneerd Hildebrand]
Een oude kennis
Verre vrienden [gedateerd 1838]
De familie Kegge [gedateerd 1840]
's Winters buiten [gedateerd 1840]
Een tentoonstelling van schilderijen [gedateerd 1838]
De jager en de polsdrager
Gerrit Witse [gedateerd 1840]

74

Hildebrand. *Camera Obscura*. [Twaalfde druk, bijdruk]. Naar de derde uitgave van 1851. Met illustraties van Karel Thole. Prisma-boeken, 63. Prisma-boeken, Utrecht, Antwerpen, [1967]. 368 blz. 18 × 11 cm. ƒ1,90 (pocket).

Deze bijdruk is behalve door het ontbreken van de copyrightvermelding ook nog van de druk van 1965 te onderscheiden doordat de cijferreeks 1900032 op de achterzijde van het omslag linksonder in plaats van rechtsonder de tekst staat.

75

Hildebrand. *Camera Obscura*. Naar de derde vermeerderde druk van 1851. De Witte Olifant. G.A. van Oorschot, Amsterdam, [1968]. 264 blz. 21 × 13,5 cm. Prijs onbekend (ing.), ƒ13,90 [?] (geb.).

Met een Bij deze herdruk door R. Nieuwenhuys, gedateerd Juni 1968.

Inhoud:
De familie Stastok
Een oude kennis
De familie Kegge
Een onaangenaam mens in de Haarlemmerhout [gedateerd 1839]
Jongens
Kinderrampen [gedateerd 1839]
Een beestenspel [gedateerd 1836]
Humoristen
Varen en rijden [gedateerd November 1837]
Genoegens smaken [gedateerd 1838, gesigneerd Hildebrand]
Verre vrienden [gedateerd 1838]
's Winters buiten [gedateerd 1840]
Gerrit Witse [gedateerd 1840]

76

Hildebrand. *Camera Obscura*. [Dertiende druk]. Naar de derde uitgave van 1851. Met illustraties van Karel Thole. Prisma-boeken, 63. Prisma-boeken, Utrecht, Antwerpen, [1969]. 368 blz. 18 × 11 cm. ƒ2,50 (pocket).

77

Hildebrand. *Camera Obscura*. [Veertiende druk]. Naar de derde uitgave van 1851. Met illustraties van Karel Thole. Prisma-roman, 63. Prisma-boeken, Utrecht, Antwerpen, [1971]. 368 blz. 18 × 11 cm. ƒ2,75 (pocket).

78

Hildebrand. *Camera Obscura*. [Vijftiende druk]. Naar de derde uitgave van 1851. Met illustraties van Karel Thole. Prisma-roman, 63. Prisma-boeken, Utrecht, Antwerpen, [1973]. 368 blz. 18 × 11 cm. ƒ3,- (pocket).

79

Hildebrand. *Camera Obscura*. Zestiende druk. Naar de derde uitgave van 1851. Met illustraties van Karel Thole. Prisma-roman, 63. Prisma-boeken, Utrecht, Antwerpen, 1975. 368 blz. 18 × 11 cm. ƒ3,60 (pocket).

80

Hildebrand. *Camera Obscura*. Geïllustreerd door F. Carl Sierig. Nieuwe, goedkoope uitgaaf. De Erven F. Bohn, Haarlem, 1884. Uitgeverij Amsterdam Boek B.V., Amsterdam, 1976. XII, 436 blz. 35 × 26,5 cm. ƒ195,- (geb.).

Facsimile-uitgave van de titeluitgave van 12.

81

Hildebrand. *Camera Obscura*. Met de Verspreide Stukken. Met een inleidend woord en van noten voorzien door Marijke Stapert-Eggen. 50ste Amstelpaperback. L.J. Veen, Wageningen, [1977]. 448 blz. 19,5 × 12,5 cm. ƒ16,- (pap.).

Inhoud:
Voorbericht, zesde druk (1864) [gedateerd 1 oktober 1864]
Bijvoegsel, veertiende druk (1883) [gedateerd 1 november 1883, gesigneerd Hildebrand]
Jongens
Kinderrampen [gedateerd 1839]
Een beestenspel [gedateerd 1836]
Een onaangenaam mensch in de Haarlemmerhout [gedateerd 1839]
Humoristen
De familie Stastok
Varen en rijden [gedateerd november 1837]
Genoegens smaken [gedateerd 1838, gesigneerd Hildebrand]
Een oude kennis
Verre vrienden [gedateerd 1838]
Narede, en opdracht aan een vriend (Eerste uitgave) [gedateerd oktober 1839].
(Tweede uitgave) [gedateerd april 1840]
De familie Kegge [gedateerd 1840]
's Winters buiten [gedateerd 1840]
Gerrit Witse [gedateerd 1840]
Bijvoegsel der derde uitgave tot de narede en opdracht aan een vriend [gedateerd 1 oktober 1851]
Laatste bijvoegsel (Zevende uitgave) [gedateerd 1 juni 1871]
Verspreide stukken
Vooruitgang [gedateerd 1837]
Het water [gedateerd 9 januari 1838]
Begraven [gedateerd 1837]
Een tentoonstelling van schilderijen [gedateerd 1838]
De wind [gedateerd oktober 1838]
Antwoord op een brief uit Parijs [gedateerd 17 januari 1839, gesigneerd Hildebrand]
Teun de jager [gedateerd 1840]
De veerschipper
De schippersknecht
De barbier
De huurkoetsier
Het Noordbrabantse meisje

De Limburgse voerman
De Markense visser
De jager en de polsdrager
De Leidse peueraar
De Noordhollandse boerin
De Noordhollandse boer
De baker [gedateerd 1841]
Brief van Hildebrand aan schipper Rietheuvel [gedateerd december 1865, gesigneerd Hildebrand]

82

Hildebrand. *Camera Obscura*. Met de Verspreide Stukken. Met een inleidend woord en van noten voorzien door Marijke Stapert-Eggen. 2e druk. 50ste Amstelpaperback. L.J. Veen, Wageningen, [1977]. 448 blz. 19,5 × 12,5 cm. ƒ16,-(pap.).

83

Hildebrand. *Camera Obscura*. Met de Verspreide Stukken. Met een inleidend woord en van noten voorzien door Marijke Stapert-Eggen. 3e druk. 50ste Amstelpaperback. L.J. Veen, Wageningen, [1978]. 448 blz. 19,5 × 12,5 cm. ƒ16,75 (pap.).

84

Hildebrand. *Camera Obscura*. Met de Verspreide Stukken. Met een inleidend woord en van noten voorzien door Marijke Stapert-Eggen. 4e druk. 50ste Amstelpaperback. L.J. Veen, Wageningen, [1978]. 448 blz. 19,5 × 12,5 cm. ƒ16,75 (pap.).

85

Hildebrand. *Camera Obscura*. Zeventiende druk. Naar de derde uitgave van 1851. Met illustraties van Karel Thole. Prisma-roman, 63. Prisma-boeken, Utrecht, Antwerpen, 1978. 368 blz. 18 × 11 cm. ƒ4,25 (pocket).

86

Hildebrand. *Camera Obscura*. Met de Verspreide Stukken. Met een inleidend woord en van noten voorzien door Marijke Stapert-Eggen. Amstel Klassiek. L.J. Veen, Wageningen, [1978]. 448 blz. 20 × 13 cm. ƒ21,50 (in band).

87

Hildebrand. *Camera Obscura*. Ingeleid door prof. dr ir H. Mol. Vignet- en bandontwerp en grafische vormgeving: Jan van den Bouwhuijsen. Biblio-

theek der Nederlandse Letteren. Elsevier, Amsterdam, Brussel, 1978. XX, 316 blz. 20,5 × 13,5 cm. ƒ31,50 (geb.).

Met Gravure van Nicolaas Beets (1837) op blz. IV en Titelpagina van een oude editie van de Camera Obscura (1839) op blz. 4.

Deze uitgave is in twee verschillende banden vervaardigd: de exemplaren voor Nederland in donkerbruin linnen band met een eenvoudig kader waarbinnen op het voorplat auteursnaam, titel en reeksmerk en op de rug auteursnaam en titel; die voor België in gemarmerd beige kunstleren band met een versierd kader waarbinnen op het voorplat alleen de reeksnaam en op de versierde rug auteursnaam, titel en uitgeversnaam, en voorzien van een in de rug bevestigd leeslint.

Inhoud:
Jongens
Kinderrampen [gedateerd 1839]
Een beestenspel [gedateerd 1836]
Een onaangenaam mens in de Haarlemmerhout [gedateerd 1839]
Humoristen
De familie Stastok
Varen en rijden [gedateerd November 1837]
Genoegens smaken [gedateerd 1838, gesigneerd Hildebrand]
Een oude kennis
Verre vrienden [gedateerd 1838]
Narede, en opdracht aan een vriend (Eerste uitgave) [gedateerd October 1839].
(Tweede uitgave) [gedateerd April 1840]
De familie Kegge [gedateerd 1840]
's Winters buiten [gedateerd 1840]
Gerrit Witse [gedateerd 1840]
Bijvoegsel der derde uitgave tot de Narede en opdracht aan een vriend [gedateerd 1 October 1851]

88

Hildebrand. *Camera Obscura*. Met de Verspreide Stukken. Met een inleidend woord en van noten voorzien door Marijke Stapert-Eggen. 2e druk. Amstel Klassiek. L.J. Veen, Wageningen, [1979]. 448 blz. 20 × 13 cm. ƒ22,75 (in band).

89

Hildebrand. *Camera Obscura*. Met de Verspreide Stukken. Met een inleidend woord en van noten voorzien door Marijke Stapert-Eggen. 3e druk. Amstel Klassiek. L.J. Veen, Ede, [1979]. 448 blz. 20 × 13 cm. Prijs onbekend (in band).

90

Hildebrand. *Camera Obscura*. Met de Verspreide Stukken. Met een inleidend woord en van noten voorzien door Marijke Stapert-Eggen. 4e druk. Amstel Klassiek. L.J. Veen, Ede, [1979]. 448 blz. 20 × 13 cm. Prijs onbekend (in band).

91

Hildebrand. *Camera Obscura*. Met de Verspreide Stukken. Met een inleidend woord en van noten voorzien door Marijke Stapert-Eggen. 5e druk. Amstel Klassiek. L.J. Veen, Utrecht, [1980]. 448 blz. 20,5 × 13 cm. Prijs onbekend (in band).

92

Hildebrand. *Camera Obscura*. Met de Verspreide Stukken. Met een inleidend woord en van noten voorzien door Marijke Stapert-Eggen. Bandontwerp P.A.H. van der Harst. 6e druk. Amstel Klassiek. Veen, uitgevers, Utrecht, 1980. 448 blz. 20,5 × 13 cm. Prijs onbekend (in band).

93

Hildebrand. *Camera Obscura*. Met de Verspreide Stukken. Met een inleidend woord en van noten voorzien door Marijke Stapert-Eggen. Bandontwerp: P.A.H. van der Harst. 7e druk. Amstel Klassiek. Veen, uitgevers, Utrecht, Antwerpen, 1981. 448 blz. 20,5 × 13 cm. Prijs onbekend (in band).

94

Hildebrand. *Camera Obscura*. Met de Verspreide Stukken. Met een inleidend woord en van noten voorzien door Marijke Stapert-Eggen. Omslagontwerp: Stephan Saaltink. 5e druk. Amstelpaperback. Veen, uitgevers, Utrecht, Antwerpen, 1982. 448 blz. 20 × 12,5 cm. ƒ20,-(pap.).

Het restant van de oplage van deze uitgave is in juni [?] 1985 voorzien van een door Karel van Laar ontworpen los omslag.

95

Hildebrand. *Camera Obscura*. Met de Verspreide Stukken. Met een inleidend woord en van noten voorzien door Marijke Stapert-Eggen. Bandontwerp: Jan Weijman. Meester vertellers. Veen, uitgevers, Utrecht, Antwerpen, 1983. 448 blz. 20,5 × 13,5 cm. ƒ19,90 (in band).

Deze uitgave werd vervaardigd voor boekenclub Boek & Plaat te Amsterdam; ze werd voor de eerste maal opgenomen in het ledenblad van het eerste kwartaal 1984 en voor de laatste maal in het eerste kwartaal 1985.

96

Hildebrand. *Camera Obscura*. Geïllustreerd door F. Carl Sierig. Nieuwe, goedkoope uitgaaf. De Erven F. Bohn, Haarlem, 1884. [Bruna, Utrecht], [1984]. XII, [452] blz. 28,5 × 22 cm. ƒ29,90 (geb.).

De paginering in deze fotografische herdruk van een fotografische herdruk (vermoedelijk heeft een exemplaar van 80 als legger gediend) is vanaf bladzijde 15 foutief ten gevolge van het feit dat de blanco achterzijden van de paginagrote platen in de oorspronkelijke uitgave bedrukt zijn. Van de twintig platen zijn er slechts negentien afgedrukt, de laatste ontbreekt.

97

Hildebrand. *Camera Obscura*. Met de Verspreide Stukken. Met een inleidend woord en van noten voorzien door Marijke Stapert-Eggen. Omslagontwerp: Karel van Laar. Zesde druk. Amstel Klassiek. Veen, uitgevers, Utrecht, Antwerpen, [1987]. 448 blz. 20 × 12,5 cm. ƒ20,- (pap.).

98

Hildebrand. *Camera Obscura*. Geïllustreerd door Ben Horsthuis. Rebo Productions, Lisse, [1988]. 336 blz. 28 × 21 cm. ƒ19,90 (geb.).

Met een Inleiding door De Uitgever en met voetnoten.
Inhoud:
Jongens
Kinderrampen [gedateerd 1839]
Een beestenspel [gedateerd 1836]
Een onaangenaam mens in de Haarlemmerhout
Humoristen
De familie Stastok
Varen en rijden [gedateerd November 1837]
Genoegens smaken [gedateerd 1838, gesigneerd Hildebrand]
Een oude kennis
Verre vrienden [gedateerd 1838]
Narede, en opdracht aan een vriend (Eerste Uitgave) [gedateerd oktober 1839].
(Tweede Uitgave) [gedateerd April 1840]
De familie Kegge
's Winters buiten [gedateerd 1840]
Gerrit Witse [gedateerd October 1840]
Bijvoegsel der derde uitgave tot de narede en opdracht aan een vriend [gedateerd 1 oktober 1851]

99

Hildebrand. *Camera Obscura*. Met de Verspreide Stukken. Met een inleidend woord en van noten voorzien door Marijke Stapert-Eggen. Omslag: Karel van Laar. 6e [i.e. zevende] druk. Amstel Klassiek. Veen, uitgevers, Utrecht, Antwerpen, [1989]. 448 blz. 20 × 12,5 cm. ƒ20,- (pap.).

100

Hildebrand. *Camera Obscura*. Naar de derde vermeerderde druk van 1851. [Herdruk]. G.A. van Oorschot, Amsterdam, [1990]. 264 blz. 20 × 12,5 cm. ƒ22,50 (ing.).

Met een Bij deze herdruk door R. Nieuwenhuys, gedateerd Juni 1968.

Alleen door de dikte van het gebruikte papier te onderscheiden van 75 (ing.), als gevolg waarvan de dikte van het boekblok resp. 1,5 cm en 2,4 cm is.

101

Hildebrand. *Camera Obscura*. Geïllustreerd met honderd tekeningen van Jo Spier. 's Werelds Meest Geliefde Boeken. Deel 6. Uitgeversmaatschappij The Reader's Digest N.V., N.V. Reader's Digest S.A., Amsterdam, Brussel, [1991]. 432 blz. 23,5 × 16 cm. ƒ42,- (geb.).

Inhoud:
Jongens
Kinderrampen [gedateerd 1839]
Een beestenspel [gedateerd 1836]
Een onaangenaam mens in de Haarlemmerhout [gedateerd 1839]
Humoristen
De familie Stastok
Varen en rijden [gedateerd November 1837]
Genoegens smaken [gedateerd 1838, gesigneerd Hildebrand]
Een oude kennis
Verre vrienden [gedateerd 1838]
Narede, en opdracht aan een vriend (Eerste uitgave) [gedateerd Oktober 1839].
(Tweede uitgave) [gedateerd April 1840]
De familie Kegge [gedateerd 1840]
's Winters buiten
Gerrit Witse [gedateerd 1840]
Bijvoegsel der derde uitgave tot de narede en opdracht aan een vriend [gedateerd 1 Oktober 1851]
Laatste bijvoegsel (Zevende uitgave) [gedateerd 1 juni 1871]
Verspreide stukken van Hildebrand
Vooruitgang [gedateerd 1837]

Het water [gedateerd 9 jan. 1838]
Begraven [gedateerd 1837]
Een tentoonstelling van schilderijen [gedateerd 1838]
De wind [gedateerd Oktober 1838]
Antwoord op een brief uit Parijs [gedateerd 17 januari 1839, gesigneerd Hildebrand]
Teun de jager [gedateerd 1840]
De veerschipper
De schippersknecht
De barbier
De huurkoetsier
Het Noordbrabantse meisje
De Limburgse voerman
De Markense visser
De jager en de polsdrager
De Leidse peueraar
De Noordhollandse boerin
De Noordhollandse boer [gedateerd 1841]
De baker [gedateerd 1841]
Brief van Hildebrand aan schipper Rietheuvel [gedateerd dec. 1865]

102

Hildebrand. *Camera Obscura*. Met een inleidend woord en van noten voorzien door Marijke Stapert-Eggen. Omslagontwerp Jos Peters. Pandora Klassiek. Pandora, [Amsterdam], 1996. 480 blz. 18 × 11,5 cm. ƒ17,50 (pocket).

Bijlage 3
Illustraties

De *Camera Obscura* is in de loop van de jaren door verschillende illustratoren van platen voorzien. De eerste edities bevatten alleen een titelprent, van J.W. Kaiser. In 1857 ging een geïllustreerde uitgave in afleveringen van start, met platen van Karel Frederik Bombléd. Doordat de onderneming algauw werd gestaakt, kwam Bombléd niet verder dan halverwege ‘De familie Stastok’. Zeer bekend werden de prenten van zijn opvolgers Ferdinand Carl Sierig (tiende druk, 1877), Jo Spier (veertigste druk, 1939) en Karel Thole (Prisma-editie, 1953), die alle in een reeks herdrukken voortleefden. Later volgden nog C.A.B. Bantzinger (1967) en Ben Horsthuis (1988).

De hier opgenomen keuze uit het werk van Bombléd, Sierig, Spier en Thole geeft een indruk van de verschillen en overeenkomsten in hun *Camera*-registraties.

Alle illustraties in deze Bijlage zijn, met uitzondering van die van Thole, verstrekt door de Universiteitsbibliotheek te Leiden. Ze zijn afkomstig uit de eerste, vijfde, tiende en veertigste druk van de *Camera Obscura*. De illustraties van Thole zijn afkomstig uit de Prisma-editie van 1954.

Titelpagina van de eerste uitgave van de *Camera Obscura* (1839). Het prentje, van de hand van J.W. Kaiser, is geïnspireerd op de openingsschets ‘Jongens’.

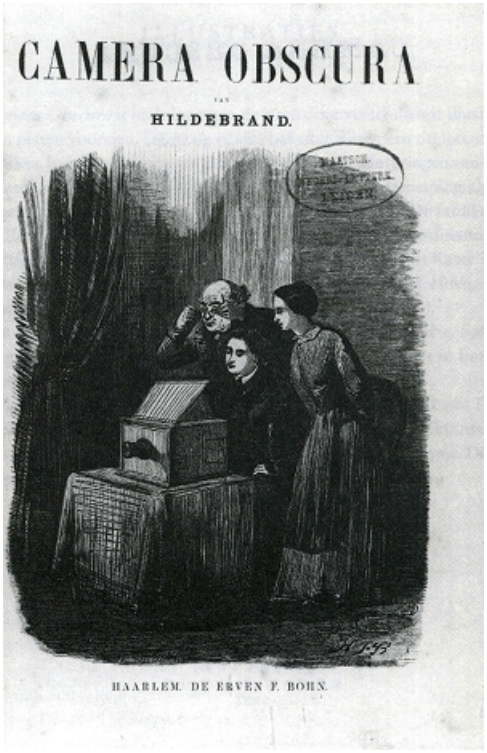

Karel Frederik Bombléd: camera obscura (titelpagina van de vijfde druk, 1857).

Ferdinand Carl Sierig: Nurks geeft de zangeres een vijfje.

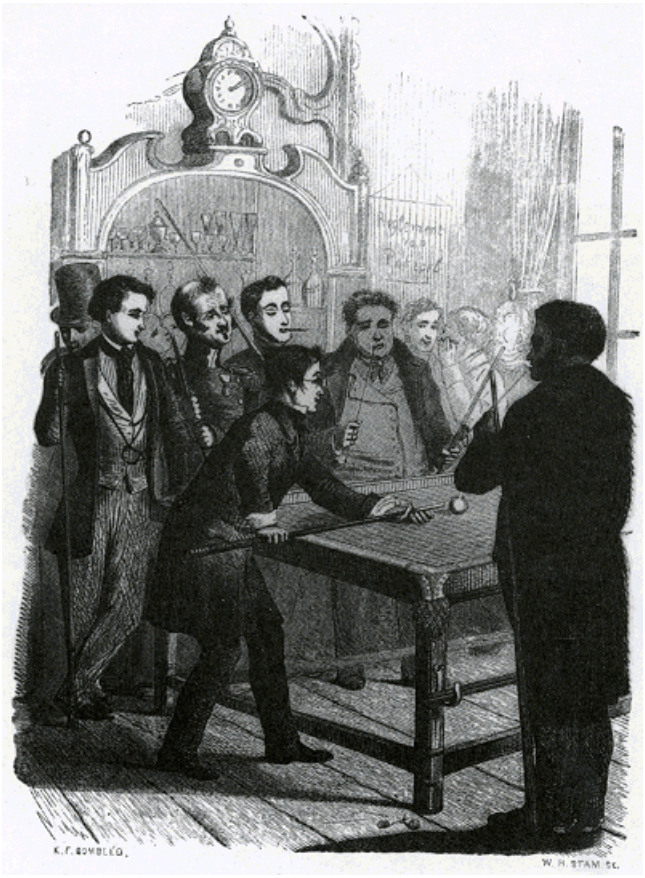

Karel Frederik Bombléd: Pieter aan het biljart.

Ferdinand Carl Sierig: Pieter aan het biljart.

Karel Frederik Bombléd: Keesje het diakenhuismannetje.

Ferdinand Carl Sierig: Keesje.

Jo Spier: Keesje.

Karel Thole: Keesje.

Ferdinand Carl Sierig: mr. H.J. Bruis.

Jo Spier: mr. H.J. Bruis.

Karel Thole: mr. H.J. Bruis.

Ferdinand Carl Sierig: Henriette Kegge en Van der Hoogen.

Jo Spier: Van der Hoogen.

Karel Thole: Van der Hoogen.

Ferdinand Carl Sierig: de verguldpartij.

Jo Spier: de verguldpartij.

Ferdinand Carl Sierig: Jan Adam Kegge, voorzien van (niet door de tekst gesuggereerde) negroïde trekken.

Ferdinand Carl Sierig: Klaartje Donze.

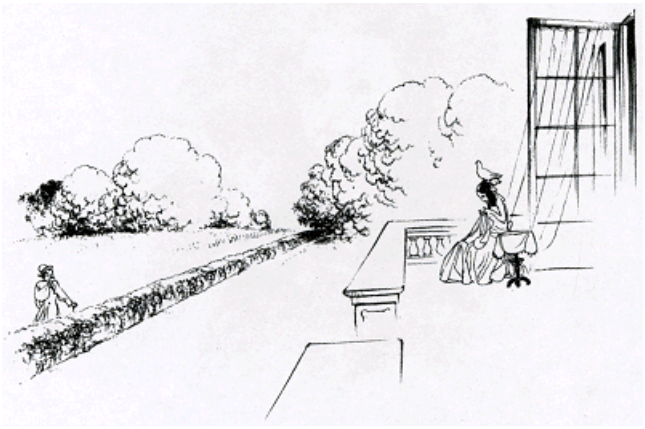

Jo Spier: Klaartje Donze.

Karel Thole: Klaartje Donze.

Ferdinand Carl Sierig: de schilderijententoonstelling.

Jo Spier: de schilderijententoonstelling.

Aantekeningen bij de Camera Obscura

De aantekeningen worden telkens voorafgegaan door het pagina- en regelnummer van de *Camera Obscura* in deel 1 en het woord of de passage waarop de uitleg betrekking heeft. Van langere passages worden alleen de eerste en laatste woorden weergegeven, het tussenliggende is vervangen door een beletselteken. Wanneer het beletselteken tussen vierkante haken staat betekent dit dat de uitleg alleen betrekking heeft op de weergegeven woorden.

pagina	***regel***	
5		De schaduwen... *edito*: dit citaat is in de eenentwintigste druk van de *Camera Obscura* afgedrukt tegenover de titelpagina.
	2	Camera Obscura: in een camera obscura (donkere kamer), ook wel chambre obscure genoemd, werd een door een lens opgevangen beeld van de buitenwereld op een scherm geprojecteerd. In een camera van kamerformaat (een populaire kermisattractie) konden de toeschouwers binnenin plaatsnemen. Draagbare camera's in de vorm van een doos waren vooral bij kunstschilders in gebruik; het beeld viel hier op een matglasplaat in een van de zijden en kon overgetrokken en desgewenst later bijgewerkt en ingekleurd worden. (Salverda 1989; NVJ, p. 353)
	5	groote Tentoonstellingen: tentoonstellingen van schilderijen. Sinds 1808 werden in Nederland, vooral in de grote steden, verkooptentoonstellingen van schilderijen van levende meesters gehouden (Stolwijk 1995, p. 193 e.v.).

	9	bepaald: specifiek.
	9	tronie: portret (zonder negatieve bijklank).
	12	*Anonymus... edito*: (Latijn) een ongenoemd schrijver in een niet uitgegeven boek (NVJ, p. 348).
6		Nec... ludum: (Latijn) het is geen schande gespeeld (geschertst) te hebben, maar wel om niet (tijdig) te zijn opgehouden met spelen. Citaat uit de *Epistulae* (I, IV, 36) van de Romeinse dichter Horatius (65-8 v.Chr.). Dit citaat is in de eenentwintigste druk van de *Camera Obscura* afgedrukt op de titelpagina.

Voorbericht, zesde druk, 1864

pagina	*regel*	
11		Zie voor de in dit Voorbericht genoemde voorbeelden van onverstaanbaar geworden begrippen en formuleringen de aantekeningen bij de teksten waarin deze voorkomen.
	8	onder zijn eigen naam: voor de publicatie van de *Camera Obscura* had Beets onder zijn eigen naam al enkele versvertellingen laten verschijnen, waaronder *Guy de Vlaming* en vertalingen naar de Engelse dichter George Noel Gordon, lord Byron (1788-1824).
	8	niet... opgenomen: zie Inleiding, p. 18-19.
	11	*tweeden* druk... *derde* druk: zie voor deze en volgende drukken Inleiding, p. 59 e.v.
	34	maar niet minder... te doen worden: de hier door Beets genoemde onduidelijkheden verklaarde hij in Hildebrand, *Na vijftig jaar. Noodige en overbodige opheldering van de Camera Obscura* (Haarlem 1887, 2e druk, Haarlem 1888), dat in deze editie is opgenomen.
12	1	gedenkteeken: op de Dam in Amsterdam was op 27 augustus 1856 een monument onthuld ter herinnering aan de

	Belgische opstand van 1830-1831 die de nationale gevoelens hoog deed oplaaien. Het monument was ontworpen door M.H. Tetar van Elven M.Gz. (Wijnman 1974, 90-91).
4	nationale kleederdracht: na de Belgische opstand werd in 1831 een poging gedaan een nationale dracht in te voeren (zie ook NVJ, p. 282).
7	nationale modeblad: de *Euphrosyne, tijdschrift voor Hollandsche kleeding* werd in 1832 te Amsterdam uitgegeven. De nationale tunica, een sterk van de heersende mode afwijkend kledingstuk, werd in het eerste nummer geïntroduceerd. (Keyser 1979, p. 158)
34	*Nederlandsch Woordenboek*: vanaf 1850 was men bezig met de voorbereiding van het groot *Woordenboek der Nederlandsche Taal*. De eerste aflevering verscheen in 1864. In deel 2 (1898) staat het woord ‘beestenspel’ omschreven als: ‘Kijkspel waar wilde beesten vertoond worden; menagerie’ met een citaat uit de *Camera Obscura* (‘Nee, ik wil niet naar 't beestenspel! Ik houd er niet van.’).
35	Sedert... uitgediend: in zijn opstel ‘Beestenspel’ (zie dl. 1, p. 29-34) uitte Beets veel kritiek op de menagerieën. Mede wegens de

12		publieke belangstelling en ter bevordering van ‘de kennis der natuurlijke historie’ werd in 1838 de diergaarde Artis geopend. In de eerste jaren kocht Artis bekende menagerieën op, waaronder die van Martin & Co. De laatste had Beets op het oog toen hij ‘Beestenspel’ schreef. (Witkamp 1869, p. 112-125)
	39	Het... gewicht: na de verschijning van Beets' opstel ‘Vooruitgang’ in *De Gids* publiceerde de Leidse hoogleraar Jacob Geel (1789-1862) in de ‘Voorrede’ van zijn *Onderzoek en phantasie* (1838) daar een negatieve kritiek op, waarin hij het stuk onder andere ‘hybridisch’ noemt, (NVJ, p. 343 en 370, zie ook de inleidende aantekening bij ‘Vooruitgang’; over Beets' gevoelens ten aanzien van Geel zie Van den Berg 1990b)
13	7	vond... pen: in de noot onderaan p. 13 zegt Beets dat het hier om Thorbecke ging. Johan Rudolf Thorbecke (1798-1872), hoogleraar te Leiden van 1831-1850, was in 1864 minister van Binnenlandse Zaken en leider van het kabinet. Vanaf de achtste druk (1872) is het slot van de noot veranderd in: ‘Men meende destijds en ook sedert heel zeker te weten dat de steller niemand minder was dan

		Thorbecke.' (Zie ook Dyserinck 1882, p. 17; Van den Berg 1985; NVJ, p. 392)
	23	Behalve... licht: zie Bijlage 2, p. 68 en ook Dyserinck 1882, p. 31-46.
	35	geestigste: geestrijkste.
14	4	'leerwijze van Prinsen': Pieter Johannes Prinsen (1777-1854), kweekschooldirecteur te Haarlem, was de auteur van de *Leerwijze om kinderen te leeren lezen* (1817), die na verloop van tijd vrijwel overal in Nederland werd ingevoerd (zie ook NVJ, p. 301; Vis 1993).
	5	'la doctrine des princes': de leerwijze van de prinsen.
	9	'Le nom... excellence': de letterlijke Nederlandse vertaling luidt: 'De naam van de baker is een duidelijk bewijs - dat men geen toegang tot de sterren nodig heeft om de naam van een vrouwelijk beroep bij uitstek te doen kennen.' Het begin van 'De baker' luidt: 'De naam van *Baker* is een zonneklaar bewijs dat er (schoon 't volk baakster zegt) juist geen uitgang op *ster* vereischt wordt, om de titularis van een bij uitnemendheid vrouwelijk ambt te kennen te geven.' (Zie dl. 1, p. 383)
	12	*gardes*: bakers; de eerste betekenis van het woord is bewakers.

Bijvoegsel, veertiende druk; 1883

pagina	*regel*	
14	25	in zijn geheel afgedrukt: in de tussenliggende drukken bewerkte Beets telkens het ‘Voorbericht’ van de zesde druk, onder andere door het hele stuk over de drukfouten en de vertalingen te schrappen. Dyserinck (1882, p. 42-43) betreurde dat schrappen.
	29	belangstelling in den Vreemde: zie Bijlage 2, p. 68.
15	22	Johannes Dyserinck: Johannes Dyserinck (1835-1912) was predikant en een autoriteit op het gebied van de Beets-studie.
	28	keurig: mooie.
	n1	Zie... 40: Beets verwijst naar Dyserinck (1882, p. 40) waarin deze de Duitser Karl Braun kapittelt. Braun had in het Duitse weekblad *Die Gartenlaube* (1870, nr. 9) een ‘oorspronkelijk’ stuk geschreven, waarbij hij de beschrijving van een gezellige Nederlandse tuinkamer letterlijk uit ‘De familie Stastok’ vertaald had.
	n2	Volapük: kunstmatige wereldtaal.
	n2	verbeden: geprobeerd af te wenden.
16	10	uitlatingen: weglatingen.
	20	‘*met zorg* herziene’: zie Inleiding, p. 60-62.

	26	onduitsche: onnederlandse.

Jongens

pagina	*regel*	
17	16	Filomele: dichterlijke naam voor de nachtegaal.
	17	kastie: balspel (zie ook NVJ, p. 370).
	27	kapellen: vlinders.
	32	Bröder [...] Weyting: Christian Gottlieb Bröder (1745-1814) en Henricus Weyting (1767-1834), auteurs van Latijnse schoolboeken (zie ook NVJ, p. 302, 396).
	35	Het oorspronkelijke... Hölty: Ludwig Heinrich Christoph Hölty (1748-1776), Duits dichter. Het betreffende gedichtje ‘Die Knabenzeit’ is te vinden op p. 6 en 7 van zijn *Gedichte* (Leipzig z.j.), en (enigszins afwijkend) in NVJ, p. 366.
	36	jeugdige dichters... onhollandsche vertalingen: in de *Nederlandsche Muzen-almanak* voor 1839 komt voor ‘De oude landman’, vertaald door P.J.V. Dusseau (1807-1853). In de *Almanak voor*

17		*het Schoone en Goede* voor 1839 ‘Elegie op een landmeisje’ van G. ten Bruggencate Hz. (1803-1853) en ‘Aan mijne tabakspijp’ van B.Ph. de Kanter (1805-1865). Hölty's gedichten werden ook op muziek gezet en in 't Nederlands vertaald. (De Haan 1953, p. 305-313)
	38	Neurenburger legprent: legpuzzel, vervaardigd in de speelgoedstad Neurenberg.
18	2	Potgieter... ‘het Noorden’: E.J. Potgieter (1808-1875) had in 1836 het eerste deel van zijn Scandinavische reisimpressies *Het Noorden* gepubliceerd. Het tweede deel zou in 1840 volgen. (NVJ, p. 381)
	3	Wap... ‘Reis naar Rome’: Jan-J.F. Wap (1806-1880), *Mijne reis naar Rome, in het voorjaar van 1837*. Eerste deel 1838, tweede deel 1839. (NVJ, p. 394)
	6	ondanks... blauwgekielde: in 1830 had België, dat sinds 1815 met Nederland was verenigd, de onafhankelijkheid uitgeroepen. In deze opstand (die pas in 1839 door een formele vredesregeling zou worden beëindigd) droegen de Belgische vrijkorpsen de Brabantse blauwe kiel als uniform. (NVJ, p. 289-290)
	7	*spes patriae*: (Latijn) hoop des vaderlands, d.w.z. het opgroeiende geslacht (NVJ, p. 390).

	15	U Ed.: U Edele (deftige aanspreekvorm).
	21	ootje-knikkeren: knikkerspel, waarbij een knikker die in het kringetje (ootje) ligt het mikpunt is (zie ook NVJ, p. 377).
	22	*schoffel* en een *klap*: technieken in het knikkerspel (zie ook NVJ, p. 377-378).
	23	nagelt [...] *nagelaar*: nagelen is een onhandige manier om een knikker weg te schieten (zie ook NVJ, p. 378).
	35	Gekrulde haren, gekrulde zinnen: zegswijze waarvan de strekking is dat gekruld haar gepaard gaat met zinnelijkheid.
	39	schotschbont: bontgeruit.
	40	buis: kort jasje met twee rijen knopen.
	40	gaat vast: mist nooit.
19	2	dolle kastanje: wilde kastanje.
	4	kokinjes: suikerballetjes.
	5	grifje: griffeltje.
	5	hazesprong: hazenbotje, destijds wel gebruikt als pijpenwroeter of sigarenpijpje.

19	12	doubletten: dubbele exemplaren.
	14	bokken: namelijk als trekdieren voor bokkenwagens.
	16	leerwijze van Prinsen: Pieter Johannes Prinsen (1777-1854), kweekschooldirecteur te Haarlem, was de auteur van de *Leerwijze om kinderen te leeren lezen* (1817), die na verloop van tijd vrijwel overal in Nederland werd ingevoerd (zie ook NVJ, p. 301).
	17	plakkers: koolmezen.
	17	paapjes: zangvogels.
	17	examen voor den eersten rang: de *Verordening op het afnemen en afleggen der Examina van degenen, welke lager Onderwijs begeren te geven* uit 1806 kende vier rangen. De eerste was de zwaarste. Beets noemt slechts drie rangen. (Zie ook NVJ, p. 383)
	20	lichtelijk: gemakkelijk, snel.
	24	hoe zij varen: hoe het met hen gaat.
	28	partij: tegenpartij.
	29	overgeslagen: omgeslagen (d.w.z. niet staand).
	30	zijnen vader: tegenover zijn vader.
20	7	krijgen: pakken.
	13	wereldzin: materialisme.
	23	kinderen... in de boosheid: ontleend aan het bijbelboek 1 Corinthiërs 14:20; ‘Broeders wordt

geene kinderen in het verstand; maar zijt kinderen in de boosheid, en wordt in het verstand volwassen.’

Kinderrampen

pagina	*regel*	
21	5	versje van Hölty: zie de aantekening bij p. 17 r. 35.
	25	Hollandsche school: school voor lager onderwijs. Veelal bestond dit lager onderwijs slechts uit leesonderwijs; voor schrijven en rekenen moest extra schoolgeld betaald worden.
	29	de Jacobijnenstraat te H.: de school in de Jacobijnenstraat te Haarlem stond onder leiding van meester Pieter Johannes Prinsen (1777-1854) (zie de aantekening bij p. 14 r. 4 en NVJ, p. 301).
	35	op het bord stond: meester Prinsen deelde nauwelijks lijfstraffen meer uit, maar schreef de naam van wie over de schreef was gegaan op het bord (zie ook NVJ, p. 300-301).
	36	puisje vangen: belletje trekken (NVJ, p. 382).

21	37	denkbeeld... *extra kaartjes*: voor vlijt en goed gedrag werden dagelijks kaartjes uitgereikt. Bij bijzonder goed gedrag en vlijt kregen de leerlingen een kaartje extra. (Zie ook NVJ, p. 300)
22	3	het volop: de overvloed.
	10	verluchtingen: ontboezemingen.
	11	heb [...] aangezien: heb ervan verdacht.
	24	de meester... van het vrageboek: sinds de jeugd van Beets was het onderwijs in organisatie en didactiek ingrijpend gemoderniseerd (zie ook NVJ, p. 298-301).
	25	kamerjapon: kamerjas.
	25	plak: korte stok met een schijf aan het uiteinde waarmee een schoolmeester de kinderen op de vlakke hand kon slaan (NVJ, p. 298).
	27	wij... hadden: Acket vermeldt in zijn toelichting de anekdote van een jongen aan wie gevraagd werd wie de wereld geschapen had. Hij had niet opgelet, verstond de vraag niet en antwoordde, denkend dat over zijn kattenkwaad werd gesproken: ‘Ik, maar ik zal 't nooit meer doen.’ (Acket en Schröder 1947, p. 6)
	30	vrageboek: catechismus, overzicht van de geloofsleer in de vorm van vragen en antwoorden. De eerste vraag en antwoord luiden: Van waar hebt gij /

	en alles / wat er is / uwen oorsprong? Ik heb mijnen oorsprong van God, die al wat er is / uit niet geschapen heeft (Bijbel, Genesis 1). (*Vraagboekje* 1834, p. 1)
31	Haarlemmer Courant: de *Oprechte Haarlemsche Courant*, opgericht in 1656, las men in de negentiende eeuw vooral om de familieberichten. De krant bevatte verder berichten uit binnenen buitenland, berichten over verkopingen en andere advertenties. In de negentiende eeuw werden kranten ook gebruikt als materiaal bij het leesonderwijs.
35	bestekamer: wc-hokje.
36	ondermeesters: lagere leerkrachten.
40	17 provinciën: voor de afsplitsing van België in 1830 bestond het Koninkrijk der Nederlanden uit 17 provincies: Groningen, Friesland, Drenthe, Overijssel, Gelderland, Utrecht, Holland, Zeeland, Noord-Brabant, Limburg, West-Vlaanderen, Oost-Vlaanderen, Henegouwen, Antwerpen, Namen, Luik en Zuid-Brabant.
41	Tafel van *werkzaamheden*: lesrooster.

23	4	hoeveel koeien... Haarlem heeft: dergelijke vragen werden gesteld in aardrijkskundeboekjes als dat van Beets' eigen onderwijzer Pieter Johannes Prinsen, *Aardrijkskundige beschrijving van de stad Haarlem voor kinderen* (1817).
	5	drukkerijen van Enschedé: de befaamde drukkerij van het drukkersgeslacht Enschedé was sinds het begin van de achttiende eeuw te Haarlem gevestigd.
	5	Kostersbeelden: op de Grote Markt te Haarlem stond sinds 1801 een standbeeld van Laurens Janszoon Koster (1405-1484), aan wie de uitvinding van de boekdrukkunst werd toegeschreven.
	6	instituten voor schoolonderwijzers: de in 1816 te Haarlem opgerichte Rijks Kweekschool voor Schoolonderwijzer, tot 1860 de enige kweekschool in Nederland.
	8	opzetten: beginnen.
	15	lasten... maten: inhoudsmaten voor droge waren.
	30	armelui's kinderen die geen opvoeding krijgen: de leerplicht was ten tijde van het verschijnen van de *Camera Obscura* nog niet ingevoerd.
	31	‘duitjen òp’: knikkerspel.

	34	Wat vreugd, het schooluur heeft geslagen: naar de mening van Beets de aanvang van een schoolgezang uit de bundel *Zangoefeningen voor de lagere scholen* (Amsterdam, 1819) van Dirk van Dapperen (1791-1822). Het lied komt echter in de nog bestaande exemplaren van deze bundel niet voor. (NVJ, p. 395)
	37	braven jongen: Hendrik uit de in 1810 verschenen en in de negentiende eeuw talloze keren herdrukte *De brave Hendrik* van de onderwijzer Nicolaas Anslijn Nz. (1777-1838) (NVJ, p. 352).
	n1	de '24 Artikelen': overeenkomst die de grote Europese mogendheden in 1831 aan België en Nederland hadden opgelegd om de splitsing van het voormalige Koninkrijk der Nederlanden te regelen. Willem I aanvaardde deze overeenkomst pas in 1838; de vrede werd in 1839 gesloten.
24	2	levensschets... man: in het begin van de negentiende eeuw verschenen er populaire boekjes zoals de tweedelige *Galerij van beroemde mannen en vrouwen in Nederland*, door eene vriendin der jeugd (Amsterdam, 1821) en het driedelig werk van N. Anslijn Nz. *Nederlandsche voorbeelden van deugd. Een leesboek voor de schooljeugd* (Leyden, 1831-1837), waarin roem-

24		rijke of deugdzame personen beschreven werden ter lering van de jeugd.
	7	vader Eelhart of Braafmoed: clichénamen.
	10	aandikken: dikker en duidelijker maken van letters.
	18	linksche pen: pen uit de linkervleugel van een gans. Een veer van de linkervlerk ligt goed in de hand van een rechtshandige schrijver (Jackson 1981, p. 84). Beets stelt echter dat de schachten, pennen afkomstig van de rechter wiek, beter in de hand lagen dan de boutjes, pennen van de linker wiek (zie ook NVJ, p. 372).
	21	vermaken: opnieuw aanscherpen van een ganzenpen.
	27	ballen: snoepgoed.
	29	van... corpus: corpus delicti: voorwerp waarmee het misdrijf gepleegd is (NVJ, p. 355).
	32	tantaliseeren: lekker maken.
	39	Herodes: koning van Judea ten tijde van de geboorte van Christus. Hij gaf het bevel tot de kindermoord van Bethlehem.
25	5	nieuwste verordeningen: de tot 1857 van kracht zijnde Schoolwet van 1806 stelde vrij algemene eisen met betrekking tot de bouw en de inrichting van de scholen waarbij de nadruk

	lag op de gezondheid van de leerlingen. De eisen werden veelal uitgewerkt in provinciale en plaatselijke verordeningen.
11	Mijn leeren is spelen: uit de beginregel van ‘Het vroolijk leeren’ in de lang populair gebleven bundel *Kleine gedichten voor kinderen* (1778-1782) van Hieronymus van Alphen (1746-1803).
20	bloohartigste: meest bedeesde.
25	in de kleine evenredigheden: op de kleine schaal.
28	Pestalozzi: Johann Heinrich Pestalozzi (1746-1827), Zwitsers pedagoog (NVJ, p. 380).
29	Prinsen: P.J. Prinsen was een van degenen die Pestalozzi's ideeën in Nederland hebben verbreid en heeft ze ook zelf in praktijk gebracht (NVJ, p. 300-301).
31	aangehaald: opgescheept.
35	ingeënt: voorzien van een inenting tegen de koepokken. Op grond van plaatselijke verordeningen was vaak al sinds het begin van de negentiende eeuw een ‘pokkenbriefje’ verplicht voor schoolgaande kinderen. In 1872 werd deze inenting wettelijk verplicht gesteld voor leerlingen en leerkrachten van openbare en bijzondere scholen. (Verdoorn 1981, p. 185; Van Petersen 1984, p. 52-53)

25	38	vóór hun achtste: gebruikelijk was de kinderen met vijf jaar naar school te sturen.
	38	de veranderde uitspraak... medeklinkers: een van de in Prinsens *Leerwijze* voorgestelde vernieuwingen betrof 'de natuurlijke klank der letters'. De leerlingen dienden de letters te spellen als be, de, fe in plaats van bé, dé, effe enz. (NVJ, p. 374).
	40	'Nu... Piet: 'Nu kan ik al lezen, zei kleine Piet' was de eerste zin van het *Nieuw Spel- of Leesboekje, dienende, om de kinderen bij de eerste beginselen, ook in het lezen te oefenen: ten gebruike der scholen*, een zeer veel gebruikt leesboekje door N. Anslijn Nz. (zie ook NVJ, p. 376).
	41	in massa: alles bijeengenomen.
26	1	'met de *spa*' te werken: het woord 'spa' was een van de eerste voorbeelden in de spelmethode Prinsen (NVJ, p. 301).
	3	baardelooze: nog niet droog achter de oren; recensentencliché voor jonge, niet gewaardeerde auteurs (zie ook NVJ, p. 365).
	9	*la perte des illusions*: het verlies van illusies.
	10	*la perte des dents*: het verlies van de tanden.
	24	reis: eens.

	27	nestig: wrevelig.
	29	tandmeester: tandarts.
	30	wiggelen: wrikken.
	39	‘op springen staat’: op het punt staat bankroet te gaan.
27	7	schoenen met lange linten: schoenen met kruiselings over wreef en enkel gaande linten, die de rijglaarsjes opvolgden.
	12	circumferentie: omvang.
	19	de juffrouw: de kinderjuffrouw.
28	1	tot den prijs van iets anders: in de plaats van een meer volwassen versnapering.
	12	buisje: kort jasje met twee rijen knopen.
	12	kraagjas: jas met twee kragen over elkaar.
	16	sophisterijen: drogredeneringen.

Een beestenspel

pagina	***regel***	
29	1	Beestenspel: een soort rondreizende dierentuin annex circus.

29		Beets schreef dit stuk voor de Leidse studentenalmanak van 1837 na een bezoek aan de menagerie van Martin & Co. (Keyser 1976, p. 150-151).
	5	Les peines... Art. 8: de onterende straffen zijn: 1. De schandpaal; 2. De verbanning; 3. De ontzetting uit de burgerrechten. Wetboek van Strafrecht. Boek I, Art. 8. De Franse Code Pénal werd in Nederland tijdens de inlijving bij Frankrijk in 1811 ingevoerd en bleef na de bevrijding in gewijzigde vorm gelden tot 1886.
	24	zijn woordspeling op de beren: beer betekende in de negentiende eeuw ook schuldeiser of onbetaalde rekening.
	28	natuurlijke geschiedenis: biologie.
	32	plaat I. van iederen prentenbijbel: afbeelding van het paradijs, waar alle dieren met elkaar en de mens in vrede leven.
	37	lijsterbogen: strikken om lijsters te vangen.
	37	in 't verschiet: in de verte.
30	4	bedlam: soortnaam voor een verpleeghuis van ernstig geesteszieken, afgeleid van de eigennaam Bedlam, het oudste krankzinnigengesticht in Londen.
	10	Barbarije: Noord-Afrika.

	11	kwade seizoen: ongunstige seizoen, de herfst.
	38	behangsel: gordijn.
	41	écrin: juwelenkistje.
31	3	zes voet: ca. 1,80 meter.
	7	*'Il est... des cannes'*: het is verboden de dieren aan te raken, vooral met wandelstokken.
	13	'Laat hem komen, als hij kan': uit het gedicht 'Klaasje en Pietje' in de *Kleine gedichten voor kinderen* (1778-1782) van Hieronymus van Alphen (1746-1803) (zie ook NVJ, p. 371): Klaasje: Pietje, zoo gij niet wilt deugen Dan verschijnt de zwarte man. Pietje: Klaasje foei, dat is een leugen! Laat hem komen, als hij kan. Die aan zulk een man geloofd [sic], Is van zijn verstand beroofd.

31	27	een haspel in een flesch: een curiosum.
	29	foudre de guerre: houwdegen.
	29	schilderhuis: schildwachthuisje.
	29	Simson... haar: de Israëlitische leider Simson verloor zijn geweldige kracht toen zijn haar werd afgesneden (Bijbel, Richteren 16).
	33	staatsiegordijnen: pronkgordijnen.
	34	schoorsteenvallen: stroken van stof langs de rand van de schoorsteen.
32	2	petit-maître: fatje.
	10	Dans... *bêtes*: in de natuur zijn ze veel minder beest (stompzinnig). De Franse woordspeling (*bête* heeft zowel de betekenis van beest als van onnozel, dom) gaat in het Nederlands verloren.
	20	*pectus quod disertum facit*: (Latijn) het is het hart [als zetel van het gevoel] dat welsprekend maakt (bekende woorden van de Romeinse schrijver Marcus Fabius Quintilianus (ca. 35-96), *Institutio oratoria* X, VII, 15; NVJ, p. 380).
	24	behulpelijk: armzalig.
	27	verduwen: verteren.
	32	geabonneerden: mensen die voor de duur van de hele kermis een toegangskaartje (abonnement) kochten.
	36	gemeen: plat.

	39	*Sire... chien!*: Sire, dat is niet fatsoenlijk: op de stervende leeuw laat u uw hond los! Woorden uit de eerste akte, vijfde scène van *Le roi s'amuse* (1832) van de Franse auteur Victor Hugo (1802-1885) (NVJ, p. 389).
33	7	pelikaan: zinnebeeld van de zelfopofferende ouderliefde (zie ook NVJ, p. 38o).
	8	maakt... onderkaak: bekende aardigheid in die tijd: de uitlegger stak dan zijn hoofd onder tegen de krop van de pelikaan.
	10	loopt [...] om: loopt rond.
	14	Leidsch museum: Rijksmuseum van Natuurlijke Historie, in 1820 geopend aan het Rapenburg.
	18	een knie te buigen: te rusten.
	26	*εἴδωλα*: (Grieks) schimmen, schaduwen.
34	1	elefanten: olifanten werden door o.a. de Perzen gebruikt op het slagveld.

34	2	onagers: wilde ezels, die te temmen zouden zijn door hen in de oren te bijten (zie ook NVJ, p. 377).
	2	jaagt uw lood door het voorhoofd der tijgers: door Hildebrand een slechte raad genoemd: de kostbare huid wordt op deze manier nodeloos beschadigd (zie ook NVJ, p. 369).
	3	schabrak: zadelkleed.
	7	kaak: schandpaal.
	7	draaikooi: kleine ijzeren kooi die snel kon draaien, waarin gestraften werden geplaatst.
	9	coliséum: colosseum: amfitheater in het oude Rome waar mensen met wilde dieren streden.
	13	teringdood: dood als gevolg van een slopende ziekte.

Een onaangenaam mensch in den Haarlemmerhout

pagina	*regel*	
35		Dit verhaal is gesitueerd in Haarlem. Beets geeft in *Na vijftig jaar* op p. 323-327 enige beschouwingen over deze stad en haar omgeving.
	2	Haarlemmerhout: groot park, gelegen tussen Haarlem en Heemstede; geliefde wandelplaats voor Haarlemmers en Amsterdammers (NVJ, p. 367).
	10	de West: Nederlands West-Indië. Het daar

fortuin zoeken stond in een kwade reuk: vergelijk ‘De familie Kegge’, deel 1, p. 176 en 232.

10 hem wel brieven meegegeven: er bestond nog geen periodieke postbesteldienst op en in Nederlands West-Indië. Daarom gaf men vaak brieven mee aan vertrouwden.

15 ‘Lezers’: personen die een lezing houden.

15 Felix: Felix Meritis, Latijn voor Gelukkig door Verdiensten, was de naam van een in 1777 te Amsterdam opgerichte maatschappij ter beoefening van kunsten en wetenschappen.

15 rijtuig houden: alleen de rijken konden zich de weelde van een eigen rijtuig met koetsier veroorloven.

17 Nurks: gepersonifieerd en gesubstantiveerd adjectief: hatelijk, onaangenaam.

18 per diligence... aan: het was sedert de invoering van de postwet verboden brieven te verzenden buiten de vaak trage en dure Ko-

35		ninklijke Posterijen om. Teneinde deze bepaling te ontduiken bond men de te bestellen brief aan een stuk hout, blad lood of steen, waardoor hij als pakje wel door de snellere en goedkopere diligence of trekschuit mocht worden vervoerd. (Ten Brink 1969, p. 33, 36-37)
	22	Z Ed.: Zijne Edelheid (plechtstatig).
	29	fatsoen: model.
	29	nationalen [hoed]: na de Belgische opstand werd in 1831 een poging gedaan een nationale dracht in te voeren, waarvan de naar zeventiende-eeuwse voorbeelden gemodelleerde nationale hoed een onderdeel uitmaakte (Keyser 1979, p. 160-161; NVJ, p.282).
	35	weergaschen: deksels.
	39	tamelijk: redelijk.
36	26	'Ingenuas didicisse fideliter artes' etc.: (Latijn) naar de Romeinse dichter Ovidius (43 v.Chr.-17 n.Chr.). *Epistolae ex Ponto* II, IX, 47-48: '[adde quod] ingenuas didicisse fideliter artes emollit mores nec sinit esse feros'. In de eigen vertaling van Beets: 'Zich trouw aan wetenschap en schoone lettren wijden / Verzacht de zeden en doet al wat ruw is mijden.' (NVJ, p. 368)
	36	u [...] beloofdet: u verwachtte.

	39	Enkhuizer Almanak: deze, nog altijd uitkomende, populaire almanak bevatte behalve de kalendergegevens ook altijd een serie anekdoten.
37	15	Zomerzorg: een toentertijd zeer bekende en drukbezochte uitspanning in het Bloemendaalse bos (NVJ, p. 327).
	15	Velzerend: een uit de zeventiende eeuw daterend buiten, gelegen bij de ruïne van Bredero in de nabijheid van Velzen. Destijds was het een vermaard hotel (NVJ, p. 327).
	16	de Breezaap: gedeeltelijk met hout begroeide duinvallei tussen Velzen en Beverwijk, rijk aan zeldzame inheemse planten (NVJ, p. 327).
	26	Boerhave: Herman Boerhaave (1668-1738), wereldberoemd Nederlands hoogleraar in de geneeskunde te Leiden.
	28	Aristolochia Clematitis: pijpbloem (zie ook NVJ, p. 327-328).
	29	conchiliën: schaaldieren.
	31	Blauwe Trappen: duinhelling, waarop blauwgeverfde houten

37		treden waren gelegd om het beklimmen gemakkelijker te maken (NVJ, p. 327-328).
	37	onbepaald: grenzeloos.
38	2	buitensociëteit: gebouw van een sociëteit buiten de stad.
	3	‘vermoakelijkheden’: attracties.
	3	den Berenbijt: bekende Amsterdamse herberg, gelegen aan de Amstel buiten de Utrechtsepoort, waarvandaan de trekschuiten richting Utrecht vertrokken (NVJ, p. 329).
	4	De Munt: bekende Amsterdamse sociëteit, die in het vroegere muntgebouw vergaderde en de naam had de deftigste te zijn (NVJ, p. 330).
	4	Doctrina: Doctrina et Amicitia (Latijn voor Wetenschap en Vriendschap), Amsterdamse sociëteit (NVJ, p. 357).
	11	den Haarlemmer: de *Oprechte Haarlemsche Courant*, opgericht in 1656, werd in de negentiende eeuw vooral gelezen om de familieberichten.
	13	pot maakte... spelen: het potspel, een biljartspel, kon door meer spelers tegelijk worden gespeeld. Potspelers hadden daarom voorrang op gewone biljarters, de carambolespelers. (Simons

		1906-7, p. 623; zie ook ‘De familie Stastok’, dl. 1, p. 60 e.v.)
	25	Amsterdamsche poort: oostelijke stadspoort (zie ook NVJ, p. 323).
	31	halsboord: punt van een staande boord.
	34	strop: hoge, nauw om de hals sluitende das (zie ook NVJ, p. 287).
	35	ronde boorden: boorden zonder punten.
	37	waren er mooi mee: konden het ermee doen.
	40	portecigares: sigarenkoker.
	41	*strooien*: van stro vervaardigd, dus inferieur.
39	17	om een knijpbriefjen af te vaardigen: letterlijk ‘een dichtgevouwen briefje wegbrengen’. De uitdrukking betekende ‘naar het toilet gaan’, maar volgens een zoon van Beets zou zijn vader deze overdrachtelijke betekenis niet bedoeld hebben (Beets 1924, p. 4).
	20	schoenenjood: joodse straathandelaar in schoenen.
	38	veranderde hij van batterij: veranderde hij van tactiek.
	41	een bus te krijgen: aan fondspatiënten te komen. Een bus of ziekenbus was een vereniging van personen die contributie betaalden om in geval van ziekte gratis behandeld te kunnen worden.

39		Veelal betaalde een arts voor zijn aanstelling een bepaald bedrag aan de directeur van zo'n fonds. Beginnende artsen zonder particuliere praktijk waren voor hun inkomen vaak afhankelijk van fondsinkomsten. (Verdoorn 1981, p. 160-161)
40	1	medicinae candidatum: (Latijn) gevorderde student in de medicijnen.
	9	*speciës* van het *genus*: soorten van het geslacht. Latijnse termen, door biologen gebruikt bij de indeling van het dieren- en plantenrijk.
	16	de schoone vergelijking van Homerus: regels uit de *Ilias* (boek VI, 146-149) van de Griekse dichter Homerus (achtste eeuw v. Chr.). In de vertaling van Willem Bilderdijk (1756-1831): Het menschelijk geslacht is even als de bladeren. De stormwind zweept hen af, een nieuwe teelt ontspruit; Zoo zijn wy: de een verwelkt, en de andre bot weêr uit. (Bilderdijk, *Dichtwerken* II, Haarlem 1856, p. 440)
	19	Europa der vijfde eeuw: Europa gedurende de zogenaamde Grote Volksverhuizing.
	22	het Plein: plein tussen de Groote Houtbrug en de Dreef (NVJ, p. 324).

22	den Koekamp: afgerasterd weiland bij het Paviljoen (zie ook NVJ, p. 324).
23	den Haarlemmerdijk: volksbuurt in Amsterdam, uitvalsweg naar Haarlem.
32	zak: soort tas.
33	kinderluur: luier.
35	de Glip: buurtschap onder Heemstede.
36	scharren: goedkope kleine platvis, gewoonlijk gedroogd gegeten.
36	de Groene Valk: naam van een herberg aan het Plein, een van de vele in de buurt van de Hout. In het exemplaar van *Na vijftig jaar* in de universiteitsbibliotheek te Leiden (sign. 1496 F10-11) heeft Beets een aantekening t.o. p. 158 gemaakt m.b.t. de ligging).
36	den Aalbessenboom: café aan het Plein.
37	de laatste schuit naar Amsterdam: deze vertrok 's avonds om acht uur (*Amsterdamsche Studenten-Almanak voor het schrikkeljaar 1836*, p. 22).

41	2	besteedster: verhuurster van dienstboden, ‘koppelbazin’.
	5	het Paviljoen: monumentale villa in neo-classicistische stijl (NVJ, p. 325).
	9	de groep van Laokoön: een voor het Paviljoen geplaatst loden afgietsel van het beroemde hellenistische beeldhouwwerk, waarvan het origineel zich in het Vaticaans Museum bevindt (Blauw 1959, p. 76-77).
	10	de W... beduidt: de W in het frontispice (een driehoekige gevelbekroning) stond voor *Welgelegen*, de oorspronkelijke naam van de villa. De uitleg *Wullem* vond zijn oorsprong in het feit dat de weduwe van stadhouder Willem V (Willemijntje) er van 1814 tot 1820 had gewoond. (NVJ, p. 325)
	11	de Dreef: de Haarlemse wandelweg bij uitstek, uitkomend op de Hout (NVJ, p. 324).
	13	allergeestigst: allerbevalligst.
	14	‘logementen’: de achttiende-eeuwse herbergen, vaak met een minder goede reputatie, ontwikkelden zich in de negentiende eeuw tot meer respectabele logementen, eenvoudige gelegenheden waar men kon overnachten en een maaltijd gebruiken. De naam herberg werd toen nog slechts voor

drinkgelegenheden van minder allooi gebruikt.

14 barouchette: een vierwielig rijtuig voor vier personen.

15 char-à-bancs: groot open rijtuig met banken voor gezelschappen, getrokken door een vierspan.

18 Saksen-Weimar: een hoog, stijf militair hoofddeksel met een klep. Het exemplaar van *Na vijftig jaar* in de universiteitsbibliotheek te Leiden bevat een tekeningetje van de hand van Beets (sign. 1496 F10-11) (NVJ, p. 286).

18 rok: lange jas met panden; in de negentiende eeuw de gewone mannendracht.

20 houten marmeren tafeltjes: tafeltjes met een geschilderd, imitatiemarmeren blad.

20 'Wapen van Amsterdam': vermaard oud hotel op de hoek van de Dreef en de Meesterlottenlaan.

22 in 't kort: met een kuitbroek aan.

26 met lichtblauw Zeister: in de oecumenisch, sociaal en economisch actieve Evangelische Broedergemeente (Hernhutters), sinds 1746 in Zeist gevestigd, droegen getrouwde vrouwen een bijzonder model mutsje dat met een lichtblauw zijden lint werd vastgestrikt.

41	28	Amsterdamsche kornet: vrouwenmuts die het hoofdhaar slechts gedeeltelijk bedekte, hetgeen een kokette indruk maakte (NVJ, p. 285).
	31	everlasting: stevige grijze of donkerblauwe stof, speciaal gebruikt voor het bovenwerk van een schoen.
	31	kruislinten: kruiselings gebonden schoenlinten (NVJ, p. 286).
	34	baleinen valhoedje: een hoedje met brede rand en een van veerkrachtige baleinen vervaardigde bol, om jonge kinderen die pas hadden leren lopen tegen de gevolgen van een val te beschermen (NVJ, p. 289).
	35	beugeltjes: ijzeren tuig, waarin men de beentjes van een kind plaatste om het kromgroeien door Engelse ziekte (rachitis) te corrigeren.
	37	‘uwé’: kleinburgerlijke, deftig bedoelde nevenvorm van u, ontstaan uit de schrijfwijze U.E. (Uwe Edelheid) (Paardekooper 1987, p. 507).
	39	Hertebaan: hertenkamp in de Hout.
	40	in 't bloote hoofd: blootshoofds. Het was zeer ongebruikelijk zich zonder hoofddeksel naar buiten te begeven. Onbedekt hoofdhaar van vrouwen werd als onzedelijk gezien.
	41	sterk: fel.

42	2	Stoffels: Xavier de Severin Stoffels (1802-1870), herbergier van het ‘Wapen van Amsterdam’ (NVJ, p. 324).
	4	deurraam: openslaand venster dat tevens als deur dienstdoet.
	5	Zocher: Jan David Zocher jr. (1791-1870), bekende architect en tuinarchitect. In 1828 werd de Nieuwe Hout (een gedeelte van de Haarlemmerhout) naar zijn plannen veranderd. (*Haarlemmerhout 400 jaar* 1984, p. 27-28; NVJ, p. 327)
	6	*Trou moet blijcken*: oorspronkelijk rederijkerskamer, later sociëteit. Indertijd gehuisvest in het ‘Wapen van Amsterdam’. (*Haarlemmerhout 400 jaar* 1984, p. 76; zie ook NVJ, p. 326)
	6	tot de schepen toe te zien: bij de verandering van de Nieuwe Hout had Zocher gezorgd voor een doorkijk richting Spaarne (NVJ, p. 327).
	7	't Sparen: de Spaarne. Indertijd een vrij druk bevaren rivier.
	9	blauwe kleederen [...] met zwarte dassen: de Zaanse mannen, in meerderheid doopsgezind, waren gekleed in stemmig donkerblauw of zwart.
	10	onderdassen: deze werden onder de eigenlijke dassen gedragen.

42	10	de nationale kap: er bestond geen ‘nationale kap’ als pendant van de ‘nationale hoed’ (zie de tweede aantekening bij p. 35 r. 29). Mogelijk beschouwt Hildebrand de (rijk versierde) Zaanlandse kap als typisch Nederlands.
	17	stilleverklikker: politiespion.
	25	de boekhouders... ooren: om de concentratie te bevorderen (NVJ, p. 287-289, 395).
	25	ambachtsbazen: zelfstandige handwerkslieden.
	29	hunner: over hen (hun vaders).
	29	secretarieklerken: lagere bureau-ambtenaren.
	30	ondermeesters: lagere leerkrachten
	34	surnumerair: onbezoldigd ambtenaar (soort van stagiair).
	34	het gouvernement: het provinciaal bestuur, gevestigd te Haarlem.
43	2	de bloemisten van den Kleinen Houtweg: aan de Kleine Houtweg hadden vrij veel grote bloemenkwekers hun tuinen.
	4	rokken: lange jassen met panden, de gewone mannendracht in de negentiende eeuw. Jongens droegen kielen en buisjes.
	6	sjees: tweewielig open rijtuig voor twee personen.

7	grutter: winkelier in gort, meel, bonen, erwten enz.
8	pleiziergeld: belasting op het houden van ‘paarden tot vermaak’. De grutter hoefde deze belasting niet te betalen omdat hij zijn paard door de week voor zijn bedrijf nodig had (Staatsblad 1813, Koninklijk Besluit van 23 december 1813).
8	demi-fortune: vierwielig rijtuig, bespannen met één paard.
10	koorden: van touw gevlochten.
11	rijpaard van den kostschoolhouderszoon: kostschoolhouders hadden de reputatie er warmpjes bij te zitten (Vitringa 1860, p. 57).
13	calèches: open vierwielig rijtuigen met twee banken tegenover elkaar en zonder bok, getrokken door een vierspan.
16	Houtpoort: de Kleine Houtpoort aan het einde van de Kleine Houtstraat.
23	peu fashionable: weinig modieus (pseudo-Frans).
29	menniste: doopsgezinde, zo genoemd naar Menno Simonsz (1496-1561). In Haarlem zouden veel rijke menisten wonen (NVJ, p. 324).
30	deftige middelstand: de laag onmiddellijk onder de aristocratie, te vergelijken met de Engelse *upper middle class*.

43	32	haute volée: aanzienlijksten.
	39	fatsoen: model.
44	12	‘Cieraad van Flora’: toentertijd bekende bloemisterij even buiten Haarlem aan de Wagenweg (NVJ, p. 355).
	20	Cactus Speciosa: cactus met scharlakenrode bloemen.
	24	merkwaardigen: gedenkwaardige.
	24	staatjufferen: hofdames.
	31	mantilles: manteltjes zonder mouwen.
	31	amazones: paardrijdende dames.
	37	vrijliep: de dans ontsprong.
	41	physionomisch: wat de gelaatsuitdrukking betreft.
45	4	eerepenningen... verdienen: de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, een maatschappij die zich bezighield met onderwijs-(vernieuwing) en volksopvoeding, stelde ook beloningen voor heldhaftig gedrag beschikbaar. In haar regels voor het toekennen van die beloningen (bronzen, zilveren en gouden medailles, boekgeschenken en geldbedragen) wordt de eis gesteld dat de redder zichzelf ook in een gevaarlijke situatie bracht. Art. 13 van deze regels stelt expliciet de vraag of

		de redder zwemmen kan. (*Algemeene regelen* [1835], [1], 7)
	30	te pas te *jagen*: op een geforceerde manier te pas brengen.
	32	liplappen: spotnaam voor afstammelingen van Europeanen en inlanders.
	32	blauwen: spotnaam voor donkergekleurde inlanders.
	36	reticules: handtassen die aan de bovenkant dichtgesnoerd kunnen worden.
	37	tissu's: dameshalsdoekjes.
	38	schuifjes: smalle strook stof bij de opening, waardoor een sluitbandje was gehaald.
	38	Saffo: Sappho (ca. 600 v.Chr.), beroemde Griekse dichteres van minneliederen, afkomstig van het eiland Lesbos.
	41	poetjes: engeltjes (van het Italiaanse putti); in de beeldende kunsten voorkomende, naakte kinder- of engelenfiguurtjes.
	41	gratietjes: Gratiën: in de klassieke oudheid de verpersoonlijking van schoonheid, bevalligheid en vrolijkheid.
46	10	*Fleu-ve du-Ta-ge!*: beginwoorden van de populaire sentimentele romance ‘Le Troubadour du Tage’. Het is, als eerste lied, te

46		vinden in *Verzameling van uitheemsche gezelschapsliederen voor den beschaafden stand* (Kampen 1838) (zie ook NVJ, p. 360).
	13	romance: verhalend lied met een eenvoudige melodie.
	17	flesschebakje: onderzetter voor een fles, hier gebruikt om er geld mee op te halen.
	22	vijfje: kwartje.
	32	eenloopend: in zijn eentje optredend.
	33	zonder hoed: d.w.z. ietwat ongekleed, want het was zeer ongebruikelijk zich zonder hoofddeksel naar buiten te begeven.
47	7	point d'orgue: volgehouden grondtoon.
	10	affiche: programma.
	10	geglaceerden: met glacé (zacht leer) handschoen aan.
	17	tact: fijn oordeel.
	17	classieke van romantieke muziek: de klassieke stijl in de muziek is die van de late achttiende eeuw, met als voornaamste kenmerk een relatief strenge vorm. De belangrijkste vertegenwoordigers ervan zijn de Oostenrijkse componisten Franz Joseph Haydn (1732-1809) en Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791). Aan het begin van de negentiende eeuw ontstond min of meer als reactie hierop de romantische muziek,

	waarin de kunstenaar vrij uitdrukking gaf aan zijn individuele gevoelens. Als voorbeeld bij uitstek gold de Duitse componist Ludwig van Beethoven (1770-1827).
18	Lafont: Charles Philippe Lafont (1781-1839), vermaarde Franse violist. Hij was een vooraanstaand vertegenwoordiger van de klassieke traditie van de zgn. Franse school. Onder erkenning van de technische brille van hun spel misten de romantisch georiënteerde critici daarin 'diepte', (NVJ, p. 311, 371)
18	Beriot: Charles Auguste de Beriot (1802-1870), vooraanstaand Belgisch violist en componist uit de Franse school (NVJ, p. 311, 350).
19	Eichhorns: Johann Gottfried Ernst (1822-1844) en Johann Karl Eduard (1823-1896) Eichhorn, twee Duitse wonderkinderen op de viool, die in de jaren dertig groot opzien baarden op tournees door heel Europa. Vooral Ernst werd bewonderd om het diepe gevoel dat hij in zijn spel wist te leggen. (NVJ, p. 311, 358-359)
19	Ernst: Heinrich Wilhelm Ernst (1814-1865), Oostenrijker, een van de beroemdste violisten van zijn tijd, geprezen om zijn gloed-

47		volle spel. In januari 1839 heeft hij te Haarlem een concert gegeven (GA-Haarlem, Archief Gemeentebestuur 1813-1956, Notulen Burgemeester en Wethouders 1839, p. 9). (NVJ, p. 311, 359)
	25	doedelaars: doedelzakspelers.
	34	‘every inch gentlemen’: every inch a gentleman: op en top een heer.
	39	table d'hôte: gemeenschappelijke tafel in een hotel op een vast uur van de dag met voor iedereen hetzelfde menu.
	40	economie: zuinigheid.
48	1	bouilli: mager rundvlees waarvan soep getrokken is.
	3	met gepoeierd hoofd: met poeder bestrooide pruik (toentertijd al ouderwets).
	12	streek: slag.
	13	geadoniseerde: opgedirkte; van Adonis, een knappe jongeman uit de Griekse mythologie, op wie Aphrodite verliefd werd.
	15	gepalmde omslagdoeken: grote, met palmbladmotieven bedrukte doeken die schuingevouwen om de schouders werden geslagen en tot onder op de rok afhingen (NVJ, p. 361).
	16	twijfelaar: spottende benaming voor een kruising tussen een rok (kort van voren, lang van

achteren) en een gewone jas (NVJ, p. 393).

16 heel stuk laken: voor de ruimvallende jas was veel stof gebruikt. Laken is een gladde wollen stof.

17 kuitendekker: spottende benaming voor een te lang vallende rokjas.

17 ‘sleepjurk’: letterlijk ‘avondjurk met sleep’.

19 ‘de Bel’: herberg te Haarlem in de Groote Houtstraat, vanwaar diligences vertrokken (zie ook NVJ, p. 350).

23 hek... hebben: de Groote Houtpoort was in 1824 voor afbraak verkocht en in 1829 door een ijzeren hek vervangen (Allan 1874, p. 90, 92; zie ook NVJ, p. 323).

24 Hazepatersveld: weideveld aan de rand van Haarlem (NVJ, p. 324).

Humoristen

pagina	*regel*	
49	5	Het legher... *Aemstel*:
		Het leger treckt vast in met duizenden, een maght Zoo groot als Waterland noch oit te velde bragt, En Kennemer en Vries, en Zee en Holland t'zaemen. Regels uit het derde bedrijf (839-841) van de *Gijsbregt van Aemstel* (1637) van Joost van den Vondel (1587-1679) (editie W.A. Ornée, Zutphen z.j.).
	21	Bonte Kalfje: herberg in Haarlem (NVJ, p. 352).
	23	Fransche gebed: op school werd de dag geopend met een gebed. Op de zogenaamde 'Fransche school', een school voor elementair vervolgonderwijs waar onder meer Frans werd onderwezen, geschiedde dit in het Frans (zie ook NVJ, p. 302).
	26	Ik... recensiën: toespeling op de recensie van Jacob Geel van Hildebrands schets 'Vooruitgang' uit *De Gids* (zie de toelichting bij deze schets op p. 219 van dit deel).
	31	omdat... is: in de tijd van de *Camera Obscura* was er een internationale 'cultus' van humoristische schetsen en verhalen (Jongejan 1933, p. 496 e.v.).
	34	leg [...] uit: spendeer.
	41	'bijwagen': tweede wagen bij een diligence. Hildebrand zinspeelt ook

		op het in 1837 opgerichte tijdschrift *De Bijwagen: tijdschrift, toegewijd aan wetenschappelijk en gezellig onderhoud* (zie ook NVJ, p. 314).
50	1	humoristen op rijm... lezen kunt: de opsomming geeft een humoristisch tableau van de toenmalige humorcultus (zie Jongejan 1933, i.h.b. p. 496-503).
	8	rok: lange jas met panden; in de negentiende eeuw de gewone mannendracht.
	10	ze... Weldadigheid: de Maatschappij van Weldadigheid werd opgericht in 1818 om bedelaars e.d. onder te brengen in landbouwkolonies. De eerste kolonie was Frederiksoord, bij Steenwijk (zie ook NVJ, p. 333).
	19	*partes essentiales*: (Latijn) de wezenlijke delen; in de plantkunde de geslachtskenmerken (NVJ, p. 379).
	20	*habitus*: (Latijn) uiterlijke gedaante (NVJ, p. 363).
	20	een *systema... artificiale*: (Latijn) een natuurlijk systeem of een

50 kunstmatig systeem. De Zweedse natuuronderzoeker Carl Linnaeus (1707-1778) had een eenvoudig, kunstmatig systeem uitgedacht om planten te ordenen, gebaseerd op de voortplantingsorganen; de Zwitserse botanicus Augustin Pyramus de Candolle (1778-1841) maakte een nieuwe, uitvoeriger beschrijving van het plantenrijk volgens een natuurlijk systeem, gebaseerd op zo groot mogelijke vormovereenkomst.

21 den stijl... mode: in zijn verzamelbundel *Onderzoek en phantasie* (1838) had Jacob Geel een uitvoerig opstel gepubliceerd over de stijl, onder de titel ‘Nieuwe karakter-verdeeling van den stijl’ (NVJ, p. 394).

26 wij drijven in humor: toespeling op de oorspronkelijke betekenis van het woord humor: (lichaams)vocht.

28 drenkelinggenootschap voor humoristen: naar analogie van de in 1767 opgerichte Maatschappij tot Redding van Drenkelingen.

29 afschaffings-... humor.’: in de jaren dertig en veertig van de negentiende eeuw zagen verscheidene brochures tegen het drankmisbruik het licht en werden ook de eerste afschaffingsgenootschappen opgericht (Van der Stel 1995, p. 143-146). Een

daarvan voerde als zinspreuk: ‘Laat staan uw glas’ (NVJ, p. 371).

31 Jean Paul: Jean Paul Richter (1763-1825), Duits schrijver (NVJ, p. 293).

31 Rapponische krachten: Carl Rappo (1800-1854) was een rondreizende atleet en krachtpatser, die o.a. in 1834 voorstellingen gaf in de Haarlemse schouwburg (zie ook NVJ, p. 293; *Het dagboek* 1983, p. 84).

35 Bilderdijk: Willem Bilderdijk (1756-1831), dichter en geleerde.

35 ergens... mond: Bilderdijk maakt de desbetreffende opmerking in zijn uitgave van de gedichten van P.C. Hooft (1581-1647) (Leiden 1823, III, p. 254). Anders dan Melchior kan Beets die onmogelijk uit Bilderdijks eigen mond hebben vernomen: hij heeft Bilderdijk nooit gesproken.

36 Hooftiaansche *neskheit*: Hooft gebruikt het woord ‘neskheit’ (in de betekenis van malligheid, humor) in een gedicht over de gedichten van Constantijn Huygens (1596-1687): ‘Nut is neskheit bij de maet’ (malligheid met mate is nuttig) (editie P. Tuynman en G.P. van der Stroom 1994, p. 376). (Zie ook NVJ, p. 376)

37 wat de ‘Tesselschade’... moge: in het gedicht ‘De Luit van P.C.

50		Hooft', verschenen in de literaire almanak *Tesselschade* voor 1838 (p. 212), had de letterkundige Everhardus Johannes Potgieter (1808-1875) de zwaarmoedige hedendaagse schrijvers van liefdesgedichten opgeroepen een voorbeeld te nemen aan de blijgeestigheid van Hoofts amoureuze poëzie van twee eeuwen eerder (NVJ, p. 315).
	38	voor 't algemeen: voor de gewone mensen.
	n1	'Humor... wird': humor is het romantisch-komische, het omgekeerde verhevene, waarin het eindige op het oneindige, het verstand op het idee toegepast wordt. Het gaat hier niet om een letterlijk citaat maar om een samenflansing van elementen uit een breder betoog in de *Vorschule der Aesthetik* (1804), § 31, 'Ueber die humoristische Poesie' van Jean Paul. (Jean Paul, *Werke* (München 1963), dl. 5, p. 124-125; zie ook Jongejan 1933, p. 89-90)
51	1	*après tont*: alles welbeschouwd.
	4	op end' op: door en door.
	5	humoristische orde van zaken: in het hiernavolgende wordt een reeks geliefde typen en attributen uit de humoristische literatuur opgevoerd.

10	niemand... zelve: steek onder water naar Jacob Geel, die in de ‘Voorrede’ van zijn *Onderzoek en phantasie* Beets als een ‘hoog bejaard man’ had voorgesteld. Johannes Petrus Hasebroek (1812-1896), student theologie en vriend van Beets, schrijft E.J. Potgieter dat Geel er zich over beklaagde hoe Beets in de *Camera Obscura* ‘gedurig krabbelde en beet’. In een eerdere brief had hij Potgieter gevraagd: ‘Gij zult u zeker ergeren over de vele blijken van Geel-haat, die er hier en daar door verspreid zijn?’ (Willems 1939, p. LXXXIII, LXXIX)
16	*pâté de foie gras*: ganzenleverpastei.
18	tuinstokken: steunen voor planten.
18	Moeder-de-Ganzen: van het bekende, oorspronkelijk uit 1697 daterende sprookjesboek *Contes de ma mère l'Oye* van de Franse schrijver Charles Perrault (1628-1703) bestonden in het begin van de negentiende eeuw verschillende Nederlandse vertalingen, waaronder geïllustreerde bewerkingen voor de jeugd (Albers 1969; NVJ, p. 375).

pagina	*regel*	
52	7	het kleine Stadje D -: de aldus aangeduide plaats van handeling lijkt gemodelleerd te zijn naar het toenmalige Delft (Van Zonneveld 1984).
	9	vice versa: (Latijn) heen en weer (NVJ, p. 394).
	11	cloak: ruime blauwgrijze jas met schotsgeruite voering (NVJ, p. 287).
	12	Hij had gereisd...: de nu volgende beschrijving van het gezelschap in de diligence is een bewerking van een passage in Beets' dagboek over een rit van Haarlem naar Amsterdam (Van den Berg 1990a, p. 231-234).
	20	souspied: bandje aan de broekspijp dat onder de voet door loopt.
	22	soutien: steun van ijzerdraad of stevig gaas om de vorm te behouden.
	29	het personeel: de gezamenlijke personages.
	35	dot: ouderwets soort speen van een lapje stof.
	37	broek- [...]gespen: gespen om de broekspijp van een kuitbroek onder de knie vast te maken.
53	15	plaatsmajoor: hoofdofficier in garnizoensplaats, belast met administratieve taken.
	16	in politiek: in burger.
	20	kantoorreiziger: handelsreiziger.
	26	Z Ed.: Zijne Edelheid (plechtstatig).

	29	maal: geldtas (Beets 1933, p. 39) of een zending poststukken.
	29	vijfje: kwartje.
	32	uwé: kleinburgerlijke, deftig bedoelde nevenvorm van u, ontstaan uit de schrijfwijze U.E. (Uwe Edelheid) (Paardekooper 1987, p. 507).
	37	de man van het maagdelijk metaal: de zilversmid.
54	2	diaconiehuis: ook wel diakenhuis, armenhuis der diaconie (armbestuur van de hervormde kerk).
	4	teeken zijner orde: merkje (bv. het stadswapen) waardoor de drager als diakenhuisbewoner kenbaar was (Beets 1924, p. 5-6).
	6	leesgezelschap: vereniging die voor gemeenschappelijke rekening boeken en tijdschriften onder haar leden laat circuleren.
	8	reis: eens.

54	16	onder het faveur van: het voorrecht genietend.
	30	eigenaardig: karakteristiek.
	34	muilen: gebruikelijk schoeisel van keukenpersoneel (zie ook NVJ, p. 286).
	35	eva: kort schortje over de boezelaar, het grote schort (zie ook NVJ, p. 286).
	41	kruiskozijnen in het lood: kozijnen in kruisvorm met glas-in-loodruitjes.
55	8	hoog licht: hooggeplaatst venster.
	26	zwavelstok: voorloper van de lucifer (NVJ, p. 342,396).
	34	de wagen van tweeën: de diligence van twee uur. Twee uur was geen ongebruikelijke tijd voor een aperitief (de zgn. morgendrank); de warme maaltijd werd in de betere kringen ruim na het middaguur genuttigd.
56	22	sluitjas... borst: nauwsluitende jas met twee rijen knopen en knoopsgaten, waarvan de voorpanden (tegen het slijten) afwisselend links over rechts en rechts over links gedragen konden worden.
	22	horlogesleutel: aan de horlogeketting bevestigde sleutel, om een zakhorloge mee op te winden.
	23	verschoende: opgelapte.
	23	floretten: van grove zijde.

24	kapelaansrotting: rotting (wandelstok) met kwastjes (Sevensma 1964, p. 274-276).
25	thé's der professoren: ter bevordering van het sociale contact was het gebruikelijk dat een hoogleraar eenmaal per week ontvangst hield voor zijn studenten, met thee en gebak. Er zijn vele getuigenissen overgeleverd dat deze sessies door beide partijen als buitengewoon vervelende plichtplegingen werden ervaren.
27	senatoren... hebben: aankomende studenten werden ontgroend door een club ouderejaars, de zogenaamde ontgroensenaat. In Hildebrands studententijd waren er in iedere universiteitsstad nog verschillende, elkaar beconcurrerende ontgroensenaten; korte tijd later zouden die zich verenigen in de studentencorpora.
31	dispuut: discussieclubje van studenten.
32	van den kok... krijgt: klaargemaakt thuisbezorgd krijgt.

56	35	tafel: voor een bepaald gezelschap gereserveerde tafel in een eetgelegenheid.
	39	respondeeren: antwoorden. Behalve de gewone colleges waren er de zgn. responsiecolleges, waar de student antwoord moest geven op door de hoogleraar gestelde vragen.
57	4	storten: vallen.
	6	Instituten: een samenvatting van de beginselen en regelen van het Romeins recht.
	12	bedorven: rampzalig.
	26	catechiseermeester: godsdienstonderwijzer.
	30	brand: op 25 juni 1824 woedde in Waalwijk een omvangrijke brand die een groot deel van het dorp verwoestte. Waalwijk was bekend om het schoeisel dat er gemaakt werd.
	35	Van der Veen's elixer: een kruidenextract voor in de borrel (Frijhoff 1986, p. 252).
	35	‘Erger dan de cholera’: Otto Gerhard Heldring (1804-1876) had in 1838 een geruchtmakende brochure tegen drankmisbruik gepubliceerd, getiteld *De jenever erger dan de cholera* (zie ook NVJ, p. 359).
	36	frisschen morgen: heilwens bij het toedrinken van iemand.

58	1	Justitia: gerechtigheid.
	1	Ususfructus: vruchtgebruik.
	8	oortjesband: band dat een oortje (¼ stuiver) de el kost (NVJ, p. 336).
	13	Haarlemsche courant: de *Oprechte Haarlemsche Courant*, opgericht in 1656, werd in de negentiende eeuw vooral gelezen om de familieberichten.
	19	vloeken... voeren: bastaardvloeken: een balk (horizontale band) over een wapenschild gaf aan dat de drager een bastaard was.
	29	saaien: wollen.
	31	geperpendiculariseerd: overeind (nieuwvorming, afgeleid van perpendiculair: rechtstandig).
	33	hieltjes gemaakt had: de kous tot aan de voet binnenstebuiten gekeerd had, om het aantrekken gemakkelijk te maken.
	41	duim: lengtemaat van ongeveer 2,5 cm.
59	8	van onder... kwam: het was gebruikelijk dat de barbier zijn beter gesitueerde klanten bij hen thuis schoor (vgl. bv. Ten Kate 1842, p. 71).

59	10	pruik: rond 1835 droegen nog slechts enkele behoudende heren een staartpruik (NVJ, p. 391).
	13	oneigenaardige: niet-passende, inadequate.
	14	robe de chambre: kamerjas.
	16	japonnen met sjerpen: kamerjassen met een sjerp om het middel.
	21	Jannen: brassers.
	22	lichtmis: losbol.
	30	‘Ik danke... geopenbaard’: blijkens de tekst leest oom Stastok niet voor uit de oude Statenvertaling (1637) maar uit de in 1822-1825 verschenen vertaling van Johannes Henricus van der Palm (1763-1840) (De Jong 1990, p. 11-13).
60	5	Koninklijken Nederlandschen Instituuts: (2e naamval): instelling gesticht door koning Lodewijk Napoleon (1778-1846) in 1808, tot bevordering van kunsten en wetenschappen. De 4e klasse bestond uit ‘Kenners en Begunstigers der schoone kunsten, en de Kunstenaars zelve’. De verschillende klassen schreven hun eigen prijsvragen uit. (Gerritsen 1997; zie ook NVJ, p. 310)
	16	colleges... in 't Hollandsch: tot 1876 was het Latijn voor de meeste aan de universiteit onderwezen vakken officieel nog de

verplichte voertaal (zie ook NVJ, p. 303-305).

17 dicteerde: veel hoogleraren bepaalden in de eerste helft van de negentiende eeuw hun college tot het voorlezen van een dictaat.

18 testimonium: getuigschrift dat men de colleges in een vak gevolgd heeft.

19 liefhebberij-colleges: colleges die niet verplicht zijn voor een examen.

19 Smallenburg: Nicolaas Smallenburg, geboren 1761, hoogleraar in de rechten te Leiden sedert 1790, was op 20 mei 1836 overleden (NVJ, p. 291).

20 Uitertsche: nevenvorm van ‘Utrechtse’.

20 Juris professores: (Latijn) hoogleraren in de rechten.

22 van Heusde: Philip Willem van Heusde (1778-1839), sedert 1804 hoogleraar in het Grieks en de Geschiedenis te Utrecht. Verscheidene malen wees hij een (algemeen als een promotie beschouwde) benoeming in Leiden af. Van Heusde was befaamd als geleerde maar meer nog als uiterst bezielende mentor van zijn leerlingen. Op grond hiervan werd hij wel de *Praeceptor Hollandiae* (leermeester van Nederland) genoemd. (De Valk 1989; NVJ, p. 291)

60	23	mathesis-examen in 't Latijn: examen in de wiskunde dat in Utrecht nog in het Latijn maar in Leiden al in het Nederlands werd afgenomen (zie ook NVJ, p. 373).
	29	slag: (sociale) vaardigheid.
	38	Engelsch hemd: overhemd met boord.
	40	trokken: lootten.
61	2	‘pot, jongen!’: spelers die bezig waren met een gewone partij biljart, het zgn. carambole-spel, moesten hun partij staken wanneer iemand de wens te kennen gaf pot te spelen, aangezien dit spel met meer spelers werd gespeeld. Doorgaans eindigde een carambole-partij bij een score van vijftig maar nu is het bij ‘Vierentwintig uit, menheeren!’ (zie r. 7). (Simons 1906, p. 623, waaraan ook de hiernavolgende toelichtingen op het spel zijn ontleend.)
	3	winderigen: blufferige.
	4	voorhing: als nieuw lid voorgesteld was.
	6	pot te maken: de spelers maakten namelijk een pot door een gelijke som geld (12 stuivers per persoon) in te leggen, de mise. Deze was, verminderd met de biljarthuur, voor de winnaar.
	8	korfje... potballen: in een korfje met een opening,

		groot genoeg om de hand in te steken, werden zoveel genummerde potballetjes gedaan als er spelers waren. Ieder trok er een om de volgorde van de spelers te bepalen. Het balletje met nummer 1 heette het aas (zie r. 15).
	10	Mingaud: François Mingaud, (1771-1847), befaamd biljarter en uitvinder van de pomerans (stootdopje op de keu). Hij was van Franse afkomst maar woonde een groot deel van zijn leven in Rotterdam (zie ook NVJ, p. 294-295).
	12	dopjes voor hunne pijpen: van fijn draad gevlochten kapjes, gebruikt om het biljartlaken tegen vonken te beschermen (NVJ, p. 342).
	41	den kleinen bok: steuntje aan een stok om een extra ‘hand’ te plaatsen als de bal ver van de rand lag.
62	3	‘Aas acquit, twee speelt!’: het potspel werd gespeeld met twee (witte) ballen op een tafel met zes zakken, vier in de hoeken en twee in het midden van de lange zijden. Bij het begin van het spel zet aas (de nr. 1) acquit, d.w.z. hij plaatst zijn bal bij de bovenrand op ca. 25 cm van de linker hoekzak. Vervolgens speelt nr. 2.

62

op het acquit, wat inhoudt dat hij zijn eigen bal plaatst in het onderste kwart van het biljart (‘op drie vierden’, r. 8) en van daaruit stoot op aas. Het gaat erom de voorafgaande speler ‘weg te stoppen’ (zie p. 63 r. 24), d.w.z. diens bal met de eigen stootbal in een van de zakken te drijven. Als nr. 2 de bal inderdaad ‘maakt’ (r. 19) - als ‘hij zit’ (p. 63 r. 28) - krijgt de voorganger achter zijn naam op de scorelei een appèl (p. 63 r. 13), d.w.z. een strafpunt. De nr. 3 moet vervolgens opnieuw acquit zetten en de nr. 4 speelt weer op het acquit. Wanneer de bal niet gemaakt wordt, stoot de volgende speler de andere bal, etc. Andere mogelijkheden om een strafpunt te krijgen zijn het missen van de andere bal en het stoten van de eigen bal in een van de zakken.

18 klotste... lag: de bal van Pieter klotste doordat hij zo hard en vlak op de acquitbal had gestoten: de ballen stootten onbedoeld een tweede keer op elkaar en zijn bal kwam daardoor ‘à faire’ te liggen, d.w.z. gemakkelijk te maken voor de volgende speler.

20 stevig ‘houdende’: de bal goed onder controle houdend zodat deze na de andere geraakt te hebben min of meer stil blijft liggen.

21 den millieu: het midden over de lange afstand van de tafel. De positie van de eigen bal is veilig als de

andere bal zover mogelijk uit de buurt is gebracht. Idealiter komt de bal waarop men gespeeld heeft ‘collé’ te liggen (p. 64 r. 21), d.w.z. tegen de tegenovergestelde band aan. Hij is dan voor de volgende speler moeilijk te stoten.

21 nam [...] zijn pijp tusschen zijn grauwe knevels: nam zijn pijp tussen zijn snorharen, d.w.z. dwars in zijn mond.

22 speelde... op goedaf: de kunst van het potspel was de voorganger weg te stoppen zonder zelf ‘à faire’ te komen liggen. Hildebrand en na hem de luitenant spelen ‘op goedaf’: ze proberen niet de bal te maken maar zorgen er wel voor dat de eigen bal in een veilige positie komt. Daarnaast waren er ongeschreven regels. Zo gold het als sportief om ‘op goedaf’ te spelen als de bal al te makkelijk ‘à faire’ lag, met name voor een hoekzak. De jongeling van drieëndertig jaar heeft daar lak aan en speelt rechtstreeks op winst (r. 34-36). Ronduit ongepast was het om bij de acquitstoot de andere bal rechtstreeks in de hoekzak links boven te drijven.

23 ‘een beest’: een onbeheerste stoot waardoor de andere bal in een zak rolt waarop niet gedoeld is.

62	23	gesneden: door een lichte aanraking van de stootbal regelrecht in een zak gewerkt.
	28	gemeene: gewone.
	28	sneeuwballetje: glaasje jenever met suiker.
	29	't Handelsblad: het *Algemeen Handelsblad*, toen een jonge (opgericht in 1828) en moderne krant van (gematigd) liberale signatuur, vooral gewijd aan de belangen van de handel (NVJ, p.315).
	34	voordeelig... verkoopen: zolang men niet verloren had, had men het recht zijn partij tegen betaling aan een ander over te doen. Het recht tot kopen verkreeg men wanneer men verloren had doordat men het maximum van vier appèls bereikt had.
	40	collé: vast tegen de band.
63	4	tegen alle etiquette aan: het snijden van de acquitbal in de nabije linker hoekzak was niet verboden maar werd zeer unfair geacht.
	13	‘Aas één appèl, drie acquit, vier speelt!’: het aas heeft een appèl gekregen omdat hij door Pieter weggestopt is.
	19	sauveeren: sparen, niet wegstoppen. De pikeur had er een zeker recht op dat Pieter hem nu sauveerde, gezien de ongelukstreffer van zo-even.

	34	een doublé gemaakt: de andere bal zo geraakt dat hij via een band in een van de zakken terecht was gekomen.
	35	de Goudsche courant: tussen 1805 en 1841 verscheen er geen enkele krant te Gouda (Schouten 1987, p. 11-12).
	40	‘Vier driemaal... de Vlag!’: nr. 4 (de luitenant) heeft drie strafpunten. Achter de naam van Pieter, degene die nog geen appèl heeft terwijl alle andere spelers al één of meer streepjes hebben, wordt een vlaggetje getekend.
64	1	kortswijl: plezier, vermaak.
	6	geassureerd: zich (bij de vermoedelijke winnaar) verzekerd tegen het verlies van de mise. Dit werd nogal eens overeengekomen tussen de twee laatst overgebleven spelers. De uiteindelijke winnaar moest dan wel de inzet van de laatste medespeler missen. De hier beschreven voortijdige assurantie was eigenlijk tegen de etiquette van het spel.
	6	zich doodstooten: door opzettelijk te missen het laatste strafpunt verwerven (waarmee dus het recht van koop van andermans partij werd verworven).

64	9	de bokaal... winnen: hij die de pot ‘op schoon’ won, d.w.z. zonder één enkel appèl, trakteerde op een fles wijn, die gezamenlijk opgedronken werd uit een speciaal daarvoor gereserveerde bokaal.
	14	‘Die witte!’: er werd alleen met (twee) witte ballen gespeeld.
	22	zelfkanten: gemaakt van zelfkant (versterkt weefsel).
	26	‘Strijk... gestreken: namelijk door het op het bord getekende vlaggetje achter Pieters naam uit te wissen.
	30	verliep: stootte de eigen bal in een zak.
	32	mispunt: misstoot: de andere bal wordt niet geraakt.
	34	brak ik... mijn bal op: hield ik op met spelen.
	36	achtentwintig: zilveren geldstuk ter waarde van achtentwintig stuivers (NVJ, p. 334).
65	2	de hoekzakken trokken: het biljart naar de hoeken afliep.
	10	Drie dagen: in feite zijn het er twee: Hildebrand kwam op donderdag aan (p. 52 r. 7) en het is nu zaterdagochtend (p. 66 r. 24). Tot en met de dertiende druk was de dag van aankomst woensdag. Klaarblijkelijk heeft Hildebrand bij het veranderen daarvan (er zou dan immers één dag

	‘niets’ zijn gebeurd) deze plaats over het hoofd gezien.
18	huilebalk: vilten rouwhoed met brede rondom neerhangende rand (zie ook NVJ, p. 367-368).
20	een zwarte... spiegel: algemeen gangbaar rouwgebruik.
21	geraspte broodjes: broodjes met ruwe, geraspte korst.
26	besteld: als bediende geplaatst.
29	halfpintsflesschen: cilindervormige flessen met een inhoud van ca. een kwart liter (NVJ, p. 348).
30	kinderglazen: bolle ronde flesjes met een lange hals (NVJ, p. 348).
30	amplet: kegelvormig soort medicijnflesje (NVJ, p. 348).
30	likkepot: potje met geneesmiddel dat men likkend kon innemen.
30	pakje poeiers: poeier werd in papier verpakt: goudpapier voor ‘de aanzienlijken’ en zgn. sitspapier voor de ‘burgerlieden’ (NVJ, p. 379).
31	salebdrank: middel tegen diarree.
32	obstructies: verstoppingen.
32	jalappeharst: laxeermiddel.
36	de groote opruiming... Frederiksoord: in de jaren 1822-1824 werden ter bezuiniging de stedelijke toelagen aan de weeshuizen

65		ingetrokken. De besturen maakten daarom graag gebruik van het aanbod van de Maatschappij van Weldadigheid om de wezen op te nemen in haar koloniën. Dit waren nieuw gestichte nederzettingen op de woeste gronden van Drenthe en Noord-Overijssel. De bekendste ervan was Frederiksoord. (Berends enz. 1984, p. 27-28; NVJ, p. 333, 378)
	40	wegbrengen van de courant: vóór de afschaffing van het zgn. dagbladzegel (1869) waren kranten relatief zeer duur. Het was daarom ook in de kringen van meer welgestelden niet ongebruikelijk gezamenlijk een abonnement te nemen.
66	10	rollaag: rij van op hun kant gemetselde stenen (zie ook NVJ, p. 384).
	12	elyseüm: paradijs.
	20	vijfblad: wilde wingerd.
68	1	‘lange blonde jongen’: een grapje voor insiders. In het Mengelwerk van het *Algemeen Letterlievend Maandschrift* waren in 1838 twee artikeltjes verschenen (‘Dichten’, p. 471 e.v. en ‘Recenseren’, p. 571 e.v.) waarin verhuld de spot gedreven werd met medewerkers aan het concurrerende tijdschrift *De Gids*. Nicolaas Beets wordt daar aangeduid als

		‘de groote blonde jongen’ (NVJ, p. 372).
	9	spul: kermis.
	20	laken van negen gulden: laken dat ƒ9,00 per el kostte (buitengewoon prijzig).
69	2	rooie... vensters: kleur van het wapen van Holland. Veel openbare gebouwen en liefdadigheidsgestichten in die provincie waren daarom rood geschilderd (NVJ, p. 384).
	6	Vader: hoofd van het diaconiehuis.
	23	oranjeschilletje: sinaasappelschilletje, gebruikt als geneesmiddel en in dit geval om de dranklucht te maskeren.
	24	blok: zwaar houten blok dat bij wijze van straf aan het been werd vastgemaakt.
	24	bok: soort geselbank.
	27	'en graantje gepikt: een borreltje gedronken.
	36	op een buitenplaas of in een theetuin: een buitenplaats is een tamelijk groot stuk grond met een herenhuis dat vooral gedurende de zomermaanden bewoond werd; een theetuin is een

69		stukje grond apart van het woonhuis even buiten de stad, met soms een theekoepel of een prieel erop.
70	2	Regenten: curatoren, leden van de commissie van toezicht.
	5	vastelavond: ook in niet-katholieke kringen bestond het gebruik om op vastenavond een extra traktatie te geven aan bedienden, armen enz.
	17	put: collectief graf voor de armen (zie ook NVJ, p. 382).
71	12	suppoosten: oppassers.
	14	broers: medeverzorgden.
	17	bulster: met stro gevulde beddenzak.
	31	lap: dronkaard.
72	41	thesaurierzelve: de penningmeester zelf.
73	8	onder verbetering: zijn voorstel voor verbetering aanbevolen houdend.
	10	custodiëeren: in bewaring houden.
	31	lange lijzen: fijn Chinees porselein, zo genoemd naar de ranke vrouwenfiguren die erop zijn afgebeeld.
	31	met zes merken: kwaliteitsaanduiding in Chinese tekens op de onderkant waarmee de periode (dynastie), de

		datum, de naam van de porseleinbakker of andere gegevens worden aangegeven (Lunsingh Scheurleer 1966, p. 175-178).
	34	stoven... steenen: in de stoven werden, ter verwarming van de voeten, testen (bakjes) met gloeiende kolen gezet; houten stoven hadden gaten in de bovenkant, stenen stoven niet.
	36	verlakten ketel: theestoof: bak van gelakt hout met een koperen binnenmantel waarin een komfoortje stond. Hierop werd de theeketel warm gehouden.
74	8	schoorsteenstuk: stucwerk boven de schoorsteenmantel.
	11	formatie: structuur.
	13	op snee verguld: op het snijvlak verguld (boekbindersterm).
	14	behangsel: rond 1835 was beschilderd (linnen) behangsel ouderwets aan het worden; het maakte plaats voor het bedrukt behangselpapier (Heesters 1988, p. 46).
	27	geestig: knap.
	33	hooge japonnen met stukken: hooggesloten japonnen met een ingezet stuk in de halsopening.

75	2	Moloch: allesverslindend monster.
	11	gesnap: gebabbel.
	19	lustres: luchters, meerarmige hangende kandelaars.
	27	hooge linnen halsboorden... weerschijnende zijde met ruim lijf: oom en tante Stastok kleedden zich nog naar modes van soms zelfs enige decennia terug. Ouderwets kleedgedrag was overigens in de kleinere steden niet ongebruikelijk.
	30	stropje: brede zijden das (zie ook NVJ, p. 287).
	30	jabot: geplooide borststrook (NVJ, p. 369).
	30	rok... jas: de rok, een lange jas met panden; in de negentiende eeuw de gewone mannendracht, is kort van voren en lang van achteren; de jas is voor en achter even lang.
	31	korte broek: kniebroek; deze deftige dracht was al bijna in onbruik geraakt (zie ook Van Rijn en Deetman [1910-1919], II, p. 49).
	36	neepjes-mutsje: plooimutsje; in deze jaren eveneens een ouderwetse, stemmige dracht (NVJ, p. 285).
76	1	bootje: slotje.
	2	kamerijkschen doek: omslagdoek van fijn linnen.
	12	verstokt hij zich: volhardt hij erin.

26 ‘toe kachel’: gesloten kachel.

34 gilden... ministerie Gogel: Isaac Jan Alexander Gogel (1765-1821) vervulde van 1799 tot 1813 met enige onderbrekingen regeringsfuncties op het gebied van financiën. Hij heeft de afschaffing van de gilden wettelijk geregeld en de zgn. patenten ingesteld: vergunningen om een bedrijf uit te oefenen (zie ook NVJ, p. 297).

40 Wagenaar... Wagenaar: Jan Wagenaar (1709-1773), auteur van *Vaderlandsche historie* (21 delen, 1749-1759), tot diep in de negentiende eeuw het standaardwerk voor de vaderlandse geschiedenis. Er zijn diverse vervolgen op verschenen, onder meer: Petrus Loosjes (1735-1813), *Vaderlandsche historie [...] Ten vervolge van Wagenaars Vaderlandsche historie* (27 delen, 1786-1811) en Johannes Munniks (1741-1815), *Vaderlandsche historie [...] Beginnende met het jaar 1752* (17 delen, 1781-1787). (Haitsma Mulier en Van der Lem 1990 nrs. 505 f, 314 a en 344 a; NVJ, p. 394)

41 Le Francq van Berkhey: Joannes le Francq van Berkhey (1729-1812) schreef behalve gedichten talloze medische, natuurhisto-

76		rische en geschiedkundige werken. Zeer bekend was vooral zijn *Natuurlyke historie van Holland* (9 delen, 1769-1811).
77	1	Tuinmans ‘Nederduytsche Spreekwoorden’: Carolus Tuinman (1659-1728), *De oorsprong en uitlegging van dagelijks gebruikte Nederduitsche spreekwoorden* (2 delen, 1726-1727) (NVJ, p. 393).
	4	snuiter: soort schaar waarmee de verbrande pit van een kaars werd afgeknipt (zie ook NVJ, p. 339).
	22	baleintje: lange veerkrachtige pen, gemaakt van walvisbot (zie ook NVJ, p. 341).
	29	slemp: drank bereid door saffraan, thee, kruidnagels, kaneel en foelie in melk te koken en te laten aftrekken en vervolgens suiker toe te voegen.
78	1	‘mevrouw’: ter onderscheiding van het in burgerkringen gebruikelijke ‘juffrouw’ (zie ook NVJ, p. 374).
	17	rammel: kletskous.
79	26	komfoortje: bakje met gloeiende houts- of turfkolen, gebruikt om een pijp aan te steken.
80	38	*strak*: straks.

81	4	Rijntje: ‘Aan den Rijn, in de lente van het jaar 1820’ (o.a. opgenomen in de *Dichterlijke nalatenschap*, Leiden 1836) van de Leidse hoogleraar in aanvankelijk de theologie, later in de Griekse letterkunde en de algemene geschiedenis Elias Annes Borger (1784-1820). Het gedicht stond hoog genoteerd op het toenmalige voordrachtsrepertoire. (NVJ, p. 291, 385)
	30	z*oo*men: oevers.
	38	hartroerende meesterstuk: in het gedicht betreurt de dichter zijn overleden vrouw en dochtertje. De kwalificatie zal hier niet ironisch bedoeld zijn.
82	4	Ach, du lieber Augustin: populair volksliedje (zie ook NVJ, p. 347).
	21	U E.: Uwe Edelheid of Uedele; schrijfvorm. Het werd waarschijnlijk uitgesproken als uwé.
	38	Où peut-on être mieux?’: bekende woorden uit de opera *Lucile*

82		(1770) van van de Belgische componist André Ernest Modeste Grétry (1741-1813). De volgende regel luidt: ‘Qu' au sein de sa famille’, ‘Waar kan men beter zijn, dan in de schoot van zijn familie?’ (Zie ook NVJ, p. 379)
83	10	‘Kom Koosje... poosje!’: variatie op ‘Lief roosje! Wiens bloosje Een poosje maar staat [...]’, de beginregels van ‘Het Roosje’ van Robert Hendrik Arntzenius (1778-1823) in *Nagelaten gedichten* (2 dln. Haarlem 1825), dl. I, p. 72.
	35	een mijner vrienden: de vertaling is van Beets zelf.
	37	‘Uit het Fransch!’: de Franse literatuur werd in de literaire tijdschriften, met name in de hierna genoemde *Vaderlandsche Letteroefeningen*, voorgesteld als een poel van ontucht en gruwelijkheden (Van den Berg 1973, p. 361-362; Van Zonneveld [1978]).
84	9	wit pak: de dienstbodedracht bij feestelijke gelegenheden (NVJ, p. 285).
	23	‘Als 't kindje binnenkomt...’: het gedicht is een vertaling van ‘Lorsque l'enfant paraît’ in de bundel *Les Feuilles d'automne* (1831) van Victor Hugo (1802-1885). Ook Jan Jacob Lodewijk ten Kate (1819-1889), Adriaan van

		der Hoop jr. (1802-1841) en Hendrik Tollens Czn. (1780-1856) gaven er in deze jaren een vertaling van in het licht (Van Hamel 1902, p. 45-49; Yperlaan 1925, app. IV; NVJ, p. 348).
	34	tergt: misschien ‘daagt uit tot reactie’.
85	6	jok: scherts.
	11	wen: wanneer.
	38	blinkt [...] uit: schittert.
86	1	duifjen in onze ark: het duifje in de ark (ontleend aan het bijbelboek Genesis 8:8-12) is de aanduiding van een geliefd kind dat als oorzaak van huiselijk geluk wordt beschouwd.
	10	uitzicht: gezicht.
	30	een klein... vinger: vaak werd een plukje haar van een dierbare overledene in een sieraad verwerkt (*Dood en begraven* 1980, p. 28).
87	4	‘Ik dacht... was.’: onder andere in een bespreking van *Gesprek op den Drachenfels* (1835) van de Leidse hoogleraar Jacob Geel

87 (1789-1862), haalt de recensent in de *Vaderlandsche Letteroefeningen* uit naar de chaos in de huidige Franse letteren. Hij spreekt van onderwerpen als ‘overspel, bloedschande, verkrachting, sluipmoord en andere ijselijkheden’. Een van de gewraakte schrijvers is Victor Hugo, aan wie men, volgens de recensent, ‘zelfs het misbruik [van zijn] talenten nauwelijks ten kwade’ duidt (*Vaderlandsche Letteroefeningen*, 1835, I, p. 669-674, m.n. 671). Overigens waren het vooral Hugo's toneelstukken en romans die weerstand opriepen, en niet zozeer zijn gedichten (Van Hamel 1902, p. 44).

5 Letteroefeningen: *Algemeene Vaderlandsche Letteroefeningen*, tijdschrift, opgericht in 1760, sinds 1813 geleid en uitgegeven door Jacob Yntema (1779-1858). De vooruitstrevende jongeren waren met de zelfvoldane, conservatieve geest waarin Yntema het blad redigeerde niet erg ingenomen. Zij kregen in 1837 een eigen spreekbuis in *De Gids*, waaraan ook Beets enige bijdragen heeft geleverd. (Zie ook NVJ, p. 313)

17 ‘het Nut der Tegenspoeden’: classicistisch leerdicht uit 1762, geschreven door Lucretia Wilhelmina van Merken (1722-1789).

	n1	‘*Barnave*, par Jules Janin’: Jules Janin (1804-1874), *Barnave* (1831). De hoofdpersoon in deze roman is de Franse politicus van die naam, onthoofd in 1793.
88	31	hoe middelmatig... vertolkt: Yperlaan acht de vertaling van ‘Lorsque l'Enfant paraît’ van Beets in de *Camera Obscura* ‘la meilleure de toutes celles qui ont paru de ce poème’ (de beste van alle vertalingen die van dit gedicht verschenen zijn) en verreweg te verkiezen boven de overzetting van Van der Hoop jr. en Ten Kate (Yperlaan 1925, p. 77-82).
	31	slechtweg: eenvoudigweg.
89	21	óverschenkende: volschenkende tot over de rand.
	26	alledag: iedere dag.
90	8	‘enveloppé de sa colère’: in kwaadheid gehuld. Niet als citaat gevonden.
91	27	katäas: schavuit.
	30	van Brammen: brammen is met zwierig vertoon leven.
	32	puisje vong: belletje trok (vong is Noord-Hollands voor ving)(NVJ, p. 382).

91	34	Jur. Stud.: Juris Studiosus: (Latijn) student in de rechten.
	34	*sjouwen*: nachtbraken.
92	3	almede: eveneens.
	3	*dweilen*: nachtbraken.
	7	optrekken: opmarcheren ter aflossing.
	12	kornet: neepjesmuts, in deze jaren een ouderwetse dracht (zie ook NVJ, p. 285).
	36	in last had: de opdracht had.
93	3	oogjes gaf: knipoogjes gaf.
	6	glacé: zacht leren.
	29	glunder: met een glans van gezondheid of van genoegen (NVJ, p. 362).
	39	neteligheid: vinnigheid.
94	2	gemeen: ordinair.
	6	degenstok: wandelstok waarin een degen verborgen is.
	8	spencer: soort overgooier (zie ook NVJ, p. 285).
	11	nanking: duurzame soort katoen.
	18	den eersten... Farao: in het bijbelboek Genesis (41:1-3) droomt de Farao van respectievelijk zeven vette en zeven magere koeien.
	24	haakje: bootshaakje.
	25	handgrepen: gebaren.
	35	‘magere... Egyptenlande’: met deze woorden worden

		in het bijbelboek Genesis 41:19 de magere koeien omschreven.
	35	rank: schraal.
95	2	nooit meer: niet eerder.
	25	*mauvais sujet*: losbol.
	26	candidaatsexamen: examen dat toelaat tot de laatste fase van de studie.
	27	*summâ cum laude*: (Latijn) met de hoogste lof. Dit was de hoogste van de drie toegekende graden (NVJ, p. 389).
	38	bloedsbetrekking: bloedverwantschap.
	41	Zusterhuis: naast een Broederhuis, onderdeel van de oecumenisch, sociaal en economisch actieve Evangelische Broedergemeente (Hernhutters), sinds 1746 in Zeist gevestigd (Van der Linde [1968], p. 27, 78).

96	3	zuster van barmhartigheid: lid van een geestelijke orde die zich vooral aan ziekenverpleging wijdt.
	4	bloedsmenging: temperament.
	8	de maan: toespeling op de maancultus van het achttiende-eeuwse sentimentalisme. In talloze gedichten werd de maan aangesproken als een vertrouwelinge bij wie men zijn hart kon uitstorten.
97	3	werf: erf.
	7	epicuristisch: met gevoel voor verfijnde genoegens.
	12	zijne: d.w.z. van de schommel.
	22	zeker... gebouwtje: plee.
	24	fikshond: keeshond.
98	2	Arkadische: landelijke.
	18	boeien: drijfbakens (NVJ, p. 352).
	23	op te geven: te duwen.
99	3	albumblaadje: blaadje voor een poëzie- of vriendenalbum (album amicorum), veelal gevuld met teksten van het type ‘vergeet-mij-niet’.
	11	verwikken: bewegen.
	15	Zwitserschen Robinson: *Der schweizerischen Robinson* (1812) van Johann David Wyss (1743-1818). Dit kinderboek, een van de vele ‘robinsonades’ van die tijd, handelt over een op

		een onbewoond eiland gestrand predikantsgezin. Het was bijzonder populair en werd in vele talen (ook diverse malen in het Nederlands) vertaald (Staverman 1907, p. 90-91; zie ook NVJ, p. 397).
	19	merkwaardige: opmerkelijke.
	20	Simsonsverzuchting: verzuchting om nog eenmaal over kracht te beschikken. Toespeling op het bijbelboek Richteren 16:28, waar de geweldenaar Simson nog één keer zijn oude kracht terugkrijgt en de zuilen van de tempel omvertrekt (NVJ, p. 389).
	40	na te halen: naar je toe te halen.
100	12	‘Ze had wel... te spreken,’: het taalgebruik van de boerin bevat allerlei typisch Noord-Hollandse woorden en woordvormen.
	13	al-an: voortdurend.
	13	schoppel: schommel.
	15	raizen: rijzen, brandhout.

100	16	hielkendal: helendal, geheel en al.
	24	pronkbed: rijkversierd bed dat slechts tot pronk dient.
	26	Willem Tell: Wilhelm Tell, legendarische Zwitserse vrijheids-held die door de Habsburgse landvoogd Gessler gedwongen zou zijn een appel van het hoofd van zijn zoontje te schieten.
	27	Trommius: Abraham Trommius (1633-1719), auteur van de *Nederlandse Concordantie van den Bijbel* (zie ook NVJ, p. 292-293).
	28	hoeveel ende's: hoeveel maal het woordje *ende* (= en).
	35	vervulling: uitkomst.
101	9	Zum kühlen Grab: het koele graf was een geliefd (slot)beeld in de Duitse romantische poëzie, bv. de tweede strofe van het veelgezongen ‘Reiters Morgenlied’ van Wilhelm Hauff (1802-1827) (*Sämtliche Werke*. Dl. 1. Leipzig z.j., p. 21-22) en ‘Schöne Wiege meiner Leiden’, van Heinrich Heine (1797-1856) (*Sämtliche Werke*. Düsseldorfer Ausgabe. Dl. I/I *Buch der Lieder*. Hamburg 1975, p. 59-60). (Beide overigens met het voorzetsel *in* in plaats van *zum*.)
	20	Klompertjen en zijn wijfje... beste broek: Beets meldt in NVJ dat hij dit liedje, evenals het hierna

		volgende ‘Dans, nonneke, dans’, optekende uit de mond van een familielid. Pas later zouden onderzoekers belangstelling krijgen voor dergelijke volksliedjes en er inventarisaties van aanleggen (NVJ, p. 355-356).
	28	bottertje: botertje.
	36	‘purperen armen’... uitdrukt: in het ‘boerenepos’ *Boerekermis* van Lukas Rotgans (1630-1710) luiden de regels 44-45, waar ‘den opschik der boeremeisjes’ beschreven wordt: De witte handschoen dekt den purperen arm, half gaar Gebraaden door de zon, geschildert jaar op jaar. (editie L. Strengholt. Gorinchem 1968, p. 21).
102	10	Dans, nonneke... paters dansen wel: zie de aantekening bij p. 101 r. 20.
103	20	buis: kort jasje met twee rijen knopen.
	20	bouffante: lange, meestal wollen das (zie ook NVJ, p. 287).
	34	*en garde, droit au fond*: in postuur, recht vooruit (schermtermen).
	36	parades: afweerbewegingen bij het schermen.

103	38	romanesk: aan een roman herinnerend.
	41	wambuis: soort lange trui, soms voorzien van knopen.
104	1	Cruikshank: George Cruikshank (1792-1878), beroemd Engels karikaturist en illustrator. Vooral bekend als illustrator van de werken van de Engelse schrijver Charles Dickens (1812-1870).
	8	kampioenen: kampvechters.
	11	boomsluiten: het 's avonds met een balk afsluiten van de stadsgrachten.
105	13	voor lang: allang.
	15	gekrooien: verleden deelwoord van kruien (in deze tijd nog algemeen beschaafd).
	20	gezwinde lading: snelste wijze van laden (militaire term; zie ook NVJ, p. 337).
	21	in vier tempo's: in vier voorgeschreven afzonderlijke bewegingen (omslachtiger dus dan de gezwinde lading; zie ook NVJ, p. 337).

Varen en rijden

pagina	*regel*	
106	5	spoorwegen: de aanleg van het Nederlandse spoorwegnet is maar moeizaam tot stand

gekomen. Een regeringsvoorstel tot aanleg van een lijn Amsterdam-Utrecht-Arnhem (met een zijtak naar Rotterdam) strandde in 1838 in de Kamer, maar een particulier voorstel leidde ertoe dat in 1839 de eerste spoorlijn (Amsterdam-Haarlem) geopend werd. De eerste continentale spoorlijn met stoomtractie (Brussel-Mechelen) was toen al ruim vier jaar in gebruik en ook elders in Europa waren al vele lijnen in aanleg of exploitatie. (Zie ook NVJ, p. 390-391)

9 schanslooper: overjas zonder taille van een zeer grove bruine stof (zie ook NVJ, p. 287).

18 'Festina... festina!: (Latijn) '"Haast u langzaam!" Best, maar haast u!' Volgens Suetonius (*Vita Augusti*, 25, 4) werd de uitdrukking 'festina lente' vaak door keizer Augustus gebezigd.

19 pal: bestendig, voortdurend.

22 eigen rijtuig en postpaarden: de eigenaar of de huurder van een rijtuig kon gebruikmaken van de paarden van de Paardenposterij. Deze manier van reizen was duurder dan die per diligence of trekschuit (Jobé 1977, p. 157 e.v.).

106	31	krates: misvormde dwerg.
	32	vijf voet zeven duim: ca. 1 meter 70.
	34	esprit de jeu: zin om een spelletje te doen.
	35	praatgenius: beschermengel van de babbelarij.
107	1	‘plaats in 't roefje’: beginwoorden van ‘De trekschuit’ van Jacob van Oosterwijk Bruyn (1794-1874) (*Luimige dichtstukjes. Eerste Verzameling*, 5e druk, 1836, p. 61).
	6	schelen van de klokken: vóór de landelijke uniformering van de tijd werd met behulp van plaatselijk verschillende methoden de lokale tijd vastgesteld, waardoor verschillen optraden (Knippenberg en De Pater 1988, p. 77-82).
	18	uitkrijgt: voor den dag haalt.
	26	het personeel: de gezamenlijke personages.
	27	teutig: geduld vragend.
	29	snuifdoos: dikwijls rijk versierde doos waarin men snuif (fijngemalen zeer prikkelende tabak om op te snuiven) bij zich droeg.
	30	constellatie: sterrenbeeld.
	32	à facettes: met ruitvormige vlakken (NVJ, p. 360).
	34	akertjes: eikelvormige doosjes (NVJ, p. 348).
	38	‘uwé’: kleinburgerlijke deftig bedoelde nevenvorm

		van u, ontstaan uit de schrijfwijze U.E. (Uwe Edelheid) (Paardekooper 1987, 507).
108	2	dertiend'half en een pietje: verouderde zilveren munten ter waarde van respectievelijk 62,5 en 32,5 cent. Ten tijde van het verschijnen van de *Camera Obscura* waren nog verschillende munten uit de tijd van de Republiek der Zeven Vereenigde Provinciën in omloop (zie ook NVJ, p. 334; Van Gelder 1980, p. 171).
	5	veer: plaats van vertrek en aankomst van de trekschuiten.
	6	‘groenen’: nieuw aangekomen studenten die gedurende enige maanden door de ouderejaarsstudenten ontgroend worden (NVJ, p. 303).
	12	Il a plus d'actualité: het is meer bij de tijd.
	12	in politiek: in burgerkleding.
	15	provinciale commissiën: waarschijnlijk de provinciale commissies waarvan NVJ, p. 381 spreekt: examencommissies.
	16	cloaks: ruime blauwgrijze jassen met schotsgeruite voering (NVJ, p. 287).

108	19	betrekkelijke: relatieve.
	21	*een lezing* gaan doen: een voordracht, veelal uit eigen werk, geven voor een vergadering van een Nutsdepartement of voor een letterkundige vereniging (Van den Berg 1991a, p. 53).
	27	Curaçaosche sigaren: sigaren zonder punt, aan beide uiteinden omwikkeld met een heel dun snoertje, van ruwe zware havannatabak, zwart van kleur; ze werden geïmporteerd (Acket en Schröder 1947, p. 94). In de literatuur en in de huidige tabakswereld zijn deze sigaren niet bekend.
	30	lootje: genummerd plaatsbewijs in een postwagen.
	33	bouffante: lange, meestal wollen das (zie ook NVJ, p. 287).
	33	méchante: kwaadaardige.
	34	bemind vleesch: bemind persoon.
109	9	posteriores: (Latijn) achtersten.
	16	commis-voyageur: handelsreiziger.
	26	sousvest: ondervest.
	27	sans façon: ongedwongen.
	35	eentje dat verschrikkelijk is: nl. een jong heertje.
110	3	toestel: gerei.
	3	portatief: draagbaar.

	5	sineesverlakte: met kunstig Chinees lakwerk versierd.
	11	zes of acht stuivers waard: de prijs van één sigaar bedroeg hooguit enkele centen.
	13	overgehaald: gedestilleerd.
	14	besp..kselde: bespeekselde.
	17	bezabberd: belebberd.
	21	moffentuig: scheldnaam voor een Duitse pijp; een meestal porseleinen (vaak beschilderde) pijpenkop aan een gedeeltelijk buigbaar lang roer.
	21	zwavelstokjes: voorloper van de lucifer, nog maar kort in gebruik in 1837 (zie ook NVJ, p. 342, 396).
	26	verhouding... stiklucht: de verhouding zuurstof/stikstof zoals die voorkomt in de atmosfeer.
111	8	Van Gend en Loos, Veldhorst en Van Koppen: vooraanstaande diligenceondernemingen (Fuchs 1981, p. 20-29; zie ook NVJ, p. 318-319).
	11	bakken: de bak is het koetswerk van een rijtuig.

111	14	tuitelige: wankele.
	15	builkist: grote langwerpige houten kist waarin een buil (zeef) ronddraait. Gebruikt in bakkerijen, brouwerijen en verfmolens.
	23	lenzen: door het uiteinden van de assen gestoken pennen die moeten voorkomen dat de wielen van de as aflopen.
	38	hoog draaft: de benen hoog optrekt, waardoor de ruiter voortdurend schokkende bewegingen maakt (Quadekker 1977, dl. III, p. 58-60).
112	32	Engelschen: in de jaren twintig van de negentiende eeuw trokken jaarlijks al 150 000 Engelse toeristen door Europa. Dit aantal nam nog toe met de groei van het spoorwegnet. (Hindley 1983, p. 209)
	38	*en amitié* [...] nemen: vriendschappelijk behandelen.
113	6	Rolandseck [...] Nonnenwerth: favoriete plaatsen van het Rijntoerisme, in de buurt van Bonn.
	18	jonggetrouwden: de huwelijksreis kwam, vooral door de verbeterde reismogelijkheden, in de loop van de negentiende eeuw in zwang (Rinkleff 1985, p. 121).
	40	‘Pour varier ses plaisirs’: voor de afwisseling.

114	6	geval: nadeel.
	9	lantaren: glazen lichtkap op het dek van een schip.
	17	raderkast: kap over de raderen van een raderboot.
	34	geen spit mee te winnen: geen spit mee te wenden: geen land mee te bezeilen.
	34	Smelfungus: naam waaronder Tobias George Smollett, auteur van *Travels through France and Italy* (1766), als een kniesoor wordt voorgesteld in *A Sentimental Journey* (1767) van de in Beets' kring zeer populaire Engelse auteur Laurence Sterne (1713-1768) (*Het dagboek* 1983, o.a. p. 54, 63 en 72; NVJ, p. 295).
	41	gesmousjast: smousjassen: kaartspel.
115	14	daar is geen adem: tegenstanders van de spoorweg voerden onder meer aan dat reizigers in een wagon de verstikkingsdood zouden sterven omdat de snelheid van de trein de luchttoevoer zou afsnijden (Jonckers Nieboer 1938, p. 2).
	27	De spoorweg kwam: naar analogie van *De Vader kwam; dicht-*

115		*regelen ter gelegenheid van de langgewenschte komst des Konings te Rotterdam op den 3 July 1837*(Rotterdam 1837) door de Rotterdamse letterkundige en burgemeester van Kralingen Reijer Hendrik van Someren (1787-1851) (NVJ, p. 356).
	30	Munt: 's Rijks Munt te Utrecht vervaardigt niet alleen de Nederlandse munten maar voert ook opdrachten uit van anderen zoals het slaan van medailles en penningen.

Genoegens smaken

pagina	*regel*	
116		Beets maakt hier gebruik van de brief die hij op 6 augustus 1836 vanuit Haarlem aan zijn vriend Bernhard Gewin (‘Augustijn’, 1812-1873) te Sassenheim stuurde (Van den Berg 1990a, p. 234 e.v.).
	7	Rotterdamsche kermis: de jaarlijkse kermis stond ook in Rotterdam slecht bekend door het ermee gepaard gaande losbandig gedrag (Van Rijn 1894, p. 258 e.v.).
	15	kermisfeestgerel: kermisdrukte.
	32	bacchantendienst: eredienst aan Bacchus, de Romeinse god van de wijn, de losbandigheid en de liederlijkheid, waarbij zijn

		vereerders zich overgaven aan zwelgpartijen en uitspattingen.
117	4	‘quant à moi’: privé-domein.
	5	‘goûts populaires’: ordinaire smaken.
	7	vauxhall: verlichte feesttuin.
	8	geronseld: gestrikt.
	15	één el, zeven palm: na de invoering van het metrieke stelsel in 1820 bleven de oude benamingen el en palm nog een tijdlang in gebruik voor respectievelijk meter en decimeter.
118	3	Op het fatsoenlijk uur: voordat iedereen dronken is.
	8	Kijkspellen: kermistenten waarin iets wordt vertoond.
	11	beestenspellen: rondreizende dierentuinen annex circussen (zie ‘Een beestenspel’, dl. 1, p. 29-34).
	13	letterknechten: ongunstig bedoelde benaming voor degenen die zich strikt aan de letter van een tekst houden.
	14	letterhelden: grote geleerden.
	18	philippica: filippica: strafrede.
	20	Niets... van onze dagen: toespeling op het onbarmhartig sollen

118		in de ‘Voorrede’ van *Onderzoek en phantasie* (1838) met Beets' boutade ‘Vooruitgang’ door de Leidse hoogleraar Jacob Geel (1782-1862) in *De Gids* (1837) (Van den Berg 1985, p. 90-96 en 1989a).
	30	haken: broeksluiting.
	31	uitgestreken: fraai uitgedost.
	33	onderom: gedeelte van een vrouwenjak (NVJ, p. 285).
	40	‘koek te smakken’: de Noord-Hollandse benaming voor ‘koek-gooien’, een dobbelspel om geld, waarbij men wint als men een van tevoren opgegeven getal heeft gegooid (zie ook NVJ, p. 389).
	40	buiszak: jaszak.
119	1	kraakamandel: amandel in de bast.
	2	kruidnoten: gekruide koekjes.
	3	glundere: met een glans van gezondheid of van genoegen (NVJ, p. 362).
	4	duiten: munten ter waarde van 1/8 stuiver.
	7	schotsche drie: volksdans.
	10	achter de kam strijkt: een krassend geluid voortbrengt op de viool ten teken dat er gekust mag worden.
	23	zoozoo: onmiddellijk.
	26	Sehnsucht: hartstochtelijk verlangen.

	31	Colins en Lubins: Colin is de veel voorkomende naam van de verliefde dorpeling in het repertoire van de Franse opéra comique en de Italiaanse komedie. Lubin is een figuur in een komedie van Molière die alle trekken vertoont van een boer zoals die doorgaans in de komedie voorgesteld wordt. (Pougin 1885, p. 188; Laffont-Bompiani 1960, p. 390)
	31	Vaudeville: toneelstukje met ingevoegde liedjes naar bekende zangwijzen.
120	8	Engelsche staalgravures: het in Engeland ontwikkelde procédé van graveren in staal kwam na 1820 algemeen in gebruik. Staalgravures en steendrukken voorzagen in de behoefte aan illustratiemateriaal voor het toenemend aantal publicaties. (*De techniek van de Nederlandse boekillustratie in de 19e eeuw* 1995, p. 13-15)
	9	Grevedon: Pierre-Louis Grévedon (1776-1860), Frans schilder, tekenaar en vooral lithograaf (NVJ, p. 363).

120	37	‘te groot... aangezicht’: hier wordt uit het dichterlijke arsenaal van Rhijnvis Feith (1753-1824), Willem Bilderdijk (1756-1831), Jan Frederik Helmers (1767-1813) en soortgelijke dichters geput.
	40	aangetrokken: aangenomen.

Een oude kennis

pagina	*regel*	
122		Voor deze stad lijkt Haarlem model te hebben gestaan. De vierkante zeegroene koepel op pagina 127 regel 28 wordt in het *Haarlems Dagblad* van 6 september 1978 geïdentificeerd als de nog bestaande koepel op het terrein van de bloembollenfirma Van Tubergen aan de Leidsevaart te Haarlem.
	11	poeierig: met stof bedekt.
	13	kroosjes: kleine lichtrode pruimen.
	15	in hydrostatische verstrooidheid: gedachteloos in het water starend (zie ook NVJ, p. 368).
	41	embonpoint: gezetheid.
123	1	presentie: corpulentie.
	13	opstijging: congestie.
	21	bamboes: wandelstok van bamboe.
	26	buis: kort jasje met twee rijen knopen.

	41	Deluw: deluw (in Hildebrands tijd al verouderd): vaal, flets.
124	12	maatje: hier inhoudsmaat voor droge stoffen ter grootte van 1 liter.
	17	specie: materiaal.
	20	getipperd: getikt.
	23	guéridon: siertafeltje op één poot.
	27	lange schrijfpennen: nl. ganzenveren.
	36	schroeven, plombs en spanriemen: hulpmiddelen om naaiwerk mee vast te zetten.
125	15	schoenlapperspothuis: werkplaatsje van een schoenlapper dat, half onder, half boven de grond, tegen een groot huis gebouwd is.
	17	de toin: bedoeld wordt de theetuin, een stukje grond apart van

125		het woonhuis even buiten de stad, met soms een theekoepel of een prieel erop.
	23	Z Ed.: Zijne Edelheid (plechtstatig).
	41	billijk: met reden.
126	5	reis: eens.
	24	commies: beambte, hier belast met de inning van de stedelijke accijnzen bij de stadspoorten (NVJ, p. 332).
127	19	doornappels: op stortplaatsen gedijende, geurende plantensoort.
129	6	nademaal: omdat.
	12	Buiten: een tamelijk groot stuk grond met een herenhuis dat vooral gedurende de zomermaanden bewoond werd.
	25	wil van zouden hebben: plezier van zouden hebben.
131	14	me: onbetoonde vorm van mijn.
135	20	‘Flos ipse’: (Latijn) de bloem zelve (zie ook NVJ, p. 360).
136	3	‘Amours et Amourettes de Napoléon’: ‘Liefdes en liefjes van Napoleon’. Titel niet thuisgebracht; mogelijk betreft het een fictieve titel.

	16	kransjes: madeliefjes.
	19	snoes: snoeshaan.
	33	conrectorschool: klas waarin de conrector lesgeeft: de voorlaatste klas van de Latijnse School (voorloper van het gymnasium).
	38	imperturbabel: naar het Latijnse impertubabilis: onverstoorbaar.
137	8	Livius en Virgilius: Titus Livius (59 v.Chr.-17 n.Chr.) en Vergilius (70-19 v.Chr.), Romeinse schrijvers die een vast programmaonderdeel vormden op de Latijnse School.
	14	den bink steekt: spijbelt (NVJ, p. 351).
	21	receptie: ontvangst.
	25	omhoepelde: van een beschermende hoepel voorzien.
138	4	fachingerwater: Duits mineraalwater, uit bronnen bij Fachingen aan de Lahn.

Verre vrienden

pagina	*regel*	
139		Bij het schrijven van dit verhaal heeft Beets gebruikgemaakt van beschrijvingen uit zijn dagboek en uit een brief aan Bernard Gewin (Van Zonneveld 1983, p. 6-8; *Het dagboek* 1983, p. 162, 253; Van den Berg 1990a).
	10	Constantinopel: indertijd de naam van het huidige Istanbul.
	20	albumblaadje: blaadje voor een poëzie- of vriendenalbum (album amicorum), veelal gevuld met teksten van het type ‘vergeet-mij-niet’.
	21	de Kaap: zuidpunt van Zuid-Afrika, vanaf het midden van de zeventiende eeuw een Nederlandse kolonie en in de negentiende eeuw Engels bezit.
	21	Batavia: tot 1949 de naam van het tegenwoordige Jakarta.
	22	Demerary: de middelste der drie koloniën van Brits Guyana, het huidige Guyana. In 1816 door Nederland aan Engeland overgedragen. Er woonden in de negentiende eeuw nog veel Nederlanders.
140	5	‘Die met... hen behoedt!’: citaat niet gevonden.
	11	in 't gemoet: tegemoet.
	23	camera obscura: kamer waarin men met behulp van een lens beelden van

		buiten projecteert (Salverda 1989; NVJ, p. 353).
	29	schoon: hoewel.
141	4	minne: kinderverzorgster.
	8	zaktoilet: klein doosje of tasje met toiletartikelen.
	18	gekramden kop: met dun metaaldraad gerepareerd aardewerken kopje.
	22	maskerade: gekostumeerde optocht (van studenten bij een lustrumfeest).
	37	de Porte: het Turkse Rijk.
	38	Pera: het tegenwoordige Beyoğu, voorstad van Constantinopel waar de Europese gezanten en kooplieden woonden.
142	25	goemaats: goede vrienden.
	34	stoute: gedurfde.
	36	onzen horoscoop trokken: een later in de negentiende eeuw verboden attractie op de kermis (zie ook NVJ, p. 367).
	38	schelletje: belletje.

143	5	het personeel: de gezamenlijke personages.
	13	lotbus: bus waarin de loten geschud worden.
	21	zooras: zodra.
	24	De gebeurtenissen van 1830: de Belgische opstand, waarbij in oktober 1830 grote gevechten in Antwerpen plaatsvonden.
	29	romanesk: tot de verbeelding sprekend.
	29	dooden kogel: kogel die geen doorslagkracht meer heeft.
	31	opontboden: dringend ontboden.
	37	op... gevoelde: waar hij mee te maken had gehad.
	39	Stamboul: andere naam voor Constantinopel.
	40	met... gehaald: namelijk om de brief te desinfecteren. Volgens een besluit van de directie der Directe Belastingen en Posterijen van 10 januari 1820 (circulaire nr. 145) moesten brieven uit plaatsen waar een besmettelijke ziekte heerste gedesinfecteerd worden. Dat gebeurde op speciale kantoren in Nederland, maar het eiland Malta was een belangrijke quarantaine-haven voor brieven uit de Oriënt.
144	1	Pera... afgebrand: Pera bestond veelal uit houten huizen en het kwam vaker voor dat een hele wijk afbrandde.

	10	Turken: niet alleen inwoners van Turkije, maar ook algemeen voor mohammedanen.
	10	de Franken: West-Europeanen.
	13	verzuchtte: verlangde sterk.
	18	de Levant: de landen aan de Middellandse Zee ten oosten van Italië.
	29	bassa's: pasja's, hoge ambtenaren.
	30	pastilles: balletjes die al brandend geur verspreiden.
	31	incroyables: modegekken (zie ook NVJ, p. 368).
	32	ijzerbanen: spoorbanen.
145	16	hoeveel... wezen: hoe weinig hartstochtelijk we ook mogen zijn (naar het oude idee dat er melk en bloed in de aderen zou zitten; hoe meer melk, des te minder hartstocht de mens zou bezitten).
146	14	hem was niets vergeten: hij was niets vergeten.
	28	omgeleid: rondgeleid.
	30	aanleg: wandelplaats.
147	5	bestoven: dronken (zie ook NVJ, p. 351).

Narede, en opdracht aan een vriend (eerste uitgave)

pagina	*regel*	
148	7	*Vriend*: Abraham Scholl van Egmond (1810-1871), een neef van Beets, studeerde medicijnen in Leiden van 1828 tot 1835 en trouwde in 1853 Beets' zuster Maria Elisabeth (1822-1903).
	10	Eerst... was: steek onder water naar de Leidse hoogleraar Jacob Geel (1782-1862) (zie ook de inleidende aantekening bij p. 299).
	19	verweet... nageschreven: mogelijk een toespeling op Geels *Mededeeling aan alle recenserende geleerden* (Amsterdam 1837).
	26	Zij... gezelschappen: de schetsen waren inderdaad aanvankelijk alleen bestemd voor zijn vrienden (Van den Berg 1990a).
	29	Don Carlos: Carlos María José Isodoro de Borbón (1788-1855) was de broer van de Spaanse koning Ferdinand VII (1784-1833). Na diens dood vocht hij voor zijn troonpretenties in de Carlistenoorlog (1834-1840) (zie ook NVJ, p. 292).
	31	bijeenvergaderd: bijeengebracht.
	36	hunne respectieve doctorale graden: hun titels op grond van het voltooien van hun studies.
	39	Wie Hildebrand... Hildebrand: toespeling op Jacob Geel, die in de

		‘Voorrede’ van zijn *Onderzoek en phantasie* (1838) o.a. Hildebrand als een oude man had voorgesteld (zie de inleidende aantekening bij p. 299).
149	4	etiquette: etiket.
	5	De... spraak: juist in het verschijningsjaar van de *Camera Obscura*, 1839, maakte de Fransman Louis-Jacques Mandé Daguerre (1787-1851) bekend erin geslaagd te zijn om in een camera obscura (hier een kleine doos waarin men met behulp van een lens beelden van buiten projecteert) opgevangen beelden vast te leggen door middel van een fotografisch procédé (NVJ, p. 353).
	11	voor den gemeenzamen stijl: ongedwongen, losse manier van schrijven, gebruikelijk onder vrienden. In de briefinstructie stond het *genus familiare* (gemeenzame brief) tegenover de aan stijlvoorschriften onderworpen officiële brief. (Van den Berg 1978)
	20	schalksche: Hildebrand opteert puristisch voor de oude vorm *schalk*, die in het begin van de negentiende eeuw als bijvoeglijk naamwoord gaandeweg werd verdrongen door *schalksch*.

149	25	*deleatur*: teken in drukproeven dat een letter geschrapt moet worden (NVJ, p. 356).
	33	met Bilderdijk te spellen: de dichter en geleerde Willem Bilderdijk (1756-1831) verzette zich tegen de officiële spelling, aan het begin van de negentiende eeuw opgesteld door de Leidse hoogleraar in de Nederlandse letteren en geschiedenis Matthijs Siegenbeek (1774-1854). Sommige van Bilderdijks afwijkingen (waaronder 'bracht' voor 'bragt') zijn later overgenomen door M. de Vries en L.A. te Winkel, die in 1866 met hun *Woordenlijst voor de spelling der Nederlandsche taal* een nieuwe officiële spelling vastlegden. In de eerste zes drukken van de *Camera Obscura* gebruikte Beets de Bilderdijkse spelling, daarna volgde hij De Vries en Te Winkel. (Dyserinck 1882, p. 9; Mathijsen 1988)
	n1	aardig: komiek.
150	4	*hanc*... schenken: citaat uit de *Ars poetica* (r. 11) van de Romeinse dichter Horatius (65-8 v.Chr.).
	10	toeëigening: opdracht.

(Tweede uitgave)

pagina	***regel***	
150	31	souffre-douleur: zondebok.

	n1	Woordenboek der Ned. Taal: de eerste aflevering van dit standaardwoordenboek zag het licht in 1864. De erin aangehouden spelling was die van de redacteuren Matthias de Vries (1820-1892) en Lammert Allard te Winkel (1806-1868).
151	2	benedenrond: ondermaanse.
	8	chambre obscure: camera obscura.
	10	*pointeeren*: richten (van geschut).
	10	Dat ik... plaatsen: toespeling op een passage in de recensie van de eerste druk van de *Camera Obscura* in de *Vaderlandsche Letteroefeningen*: ‘Wanneer Hildebrand zijne *chambre obscure* neêr kon zetten aan *Koblentz* tegenover *Ehrenbreitstein*, zou hij een ander tafereel hebben gezien, dan aan de *Haagsche Schouw*; kon hij haar over de hoofdkerk van *Milaan* plaatsen, hij zou er een andere stadsgezigt in gezien hebben, dan op eene *Rotterdamsche kermis*’ (1840 dl. I, p. 84). De recensent verklaart overigens dit niet als een verwijt te bedoelen.

151	10	Godesberg: favoriete plaats van het Rijntoerisme, in de buurt van Bonn.
	11	Milanen: Milaan.
	14	vreemden... kennen: buitenlandse reisbeschrijvingen werden in de eerste helft van de negentiende eeuw in groten getale op de markt gebracht en geconsumeerd (Kloek en Mijnhardt 1988, p. 62-63).
	15	‘afgestorvenen’: toespeling op het reisverslag *Brieven van eenen afgestorvenen: tafereelen uit Engeland, Wales, Ierland en Frankrijk*, 4 dln., 1832-1833 (vertaling van *Briefe eines Verstorbenen* (1830-31) van Hermann Fürst von Pückler-Muskau (1785-1871)) (zie ook NVJ, p. 347).
	15	op end' uit: door en door.
	20	de toejuiching... kinderen: die toejuiching betrof het verhaal ‘Jongens’ (NVJ, p. 366).
	22	Prof. Vrolik: de hoogleraar in de ontleedkunde Willem Vrolik (1801-1863) schreef in zijn eind 1839 gehouden *Redevoering ter opening van dierkundige voorlezingen, gehouden voor de H.H. Leden van het genootschap Natura Artis Magistra [...] te Amsterdam* (p. 14): ‘De geestige Hildebrand roept, na zijne even luimige als diepdoordachte beschrijving eener diergaarde uit: “Ik haat de beestenspellen.” Gaarne

		beaam ik zijnen afkeer en ik wil met hem hetzelfde gevoel uiten. Ik haat ze, omdat er den menschen niets dan onwaardigheden opgedischt worden [...]'. (Zie ook NVJ, p. 394)

De familie Kegge

pagina	*regel*	
155	8	zenuwzinkingkoorts: buiktyfus (NVJ, p. 396).
	10	worsteling... betwisten: de patiënt heeft namelijk last van waandenkbeelden, ijlt en heeft hoge koorts.
	21	toestel: omhaal.
	21	zuurdeeg... muscus: middelen en behandelingen die gericht zijn op het versterken van de zenuwen en het tot rust laten komen van de bloedsomloop (Hufeland 1814, p. 104-116).
	30	naar... verplooien: conform... uitleggen.
156	6	Demerary: de middelste der drie koloniën van Brits Guyana, het huidige Guyana. In 1816 door Nederland aan Engeland overge-

156		dragen. Er woonden in de negentiende eeuw nog veel Nederlanders.
	11	bevordering: promotie.
	23	oppassing: aandacht.
	31	hombre: omberspel: een kaartspel voor drie personen, terwijl gewoonlijk een vierde persoon toeziet.
	32	‘de Pauw’: koffiehuis met sociëteitsfunctie aan de Nieuwe Rijn te Leiden.
157	6	der tranemontane haast was kwijt geraakt: bijna de kluts was kwijtgeraakt (tramontane = poolster) (zie ook NVJ, p. 393).
	19	vrijer: ongetrouwde man.
	28	sleep: stoet.
	35	MEMENTO MORI: (Latijn) gedenk te sterven (NVJ, p. 374).
	36	nooders: aansprekers.
	37	trein: stoet.
158	11	student voorzitter: voorzitter van het studentenbestuur van een faculteit.
	16	rokken: lange jassen met panden; in de negentiende eeuw de gewone mannendracht.
	17	oefeningen: studies.
	18	rouwstrik om de muts: rouwstrik om de door studenten gedragen pet.
	25	den voorbereidenden brief te stellen: de brief te schrijven die op het ergste voorbereidt.

	36	biljet: kort briefje.
159	6	buitengewoon: ongewoon.
	9	suffisant: danig, behoorlijk.
	13	lycaea: lycea: opleidingsinstituten.
	13	‘tijdstroomen’: in navolging van de *Strom der Zeiten* (Berlijn 1803) van de Duitse geschiedkundige Friedrich Strass (1766-1845), waarin de loop van de geschiedenis en de gelijktijdigheid van uiteenlopende historische feiten in tijdladders in verschillende kleuren werd gevisualiseerd, werden in geheel Europa aanschouwelijke geschiedkundige kaarten zeer populair (Buddingh 1830; Van Lennep z.j.).
	14	doorgevallen: failliete.
	16	duizend A's: mogelijk gold het aantal A's als kwaliteitsaanduiding: hoe meer A's, hoe hoger de kwaliteit?

159	16	silhouettemakers: vervaardigers van schaduwportretten (zie ook NVJ, p. 388).
	22	opgemelde: genoemde.
	23	blooheid: verlegenheid, schuchterheid.
	25	Luikerwaalsch: koeterwaals.
	29	bij voorraad: bij voorbaat.
	32	juist: bepaald, volstrekt.
	36	Ovidius: Publius Ovidius Naso (43 v.Chr.-17 n.Chr.), Romeins dichter. In zijn *Tristia* is sprake van een zwarte haardos die met wit doortrokken raakt (zie ook NVJ, p. 379).
	37	overrok: lange overjas met panden.
	40	bamboes: wandelstok van bamboe.
160	2	Museum: Rijks Museum van Natuurlijke Historie.
	3	Burg: waarschijnlijk het oudste bouwwerk te Leiden, een rond stenen gebouw met kantelen op een kunstmatige heuvel, oorspronkelijk bedoeld als versterking.
	14	mooie stand: chique buurt.
	16	na: bijna.
	17	Walter Scott: sir Walter Scott (1771-1832), Schots dichter en schrijver van historische romans. Hij was toentertijd zeer populair in heel Europa.
	26	Museum van onbekende historie: Museum van Oudheden.

27	kindertjes, die nooit geleefd hebben: collectie embryo's in het Anatomisch Kabinet.
29	Scaliger: Josephus Justus Scaliger (1540-1609), Frans filosoof, vanaf 1593 hoogleraar aan de Leidse Universiteit (NVJ, p. 284, 291).
29	‘met den purperen mantel’: purper werd door hoogwaardigheidsbeklederS gedragen (NVJ, p. 284).
30	Borger: Elias Anne Borger (1784-1820). Hoogleraar in aanvankelijk de theologie, later in de Griekse letterkunde en de algemene geschiedenis te Leiden (NVJ, p. 291).
30	Borger met den houten mantel: ‘Het portret is in alles houterig en doodsch. De toga zit hem als getimmerd om het lijf’ (Dyserinck 1904, p. 61; NVJ, p. 284).
31	den doodstrek [...] gezet: de dood op het gelaat te lezen staat.
33	een lijk is: tot ruïne vervallen is.
33	vroeger bewoond... lid waren: de veronderstelde eerste bewoners van de Burg waren de Romeinen, Ada van Holland werd in

160 1203 op de Burg gevangengenomen. De Rederijkerskamer is de Rederijkerskamer voor Uiterlijke Welsprekendheid binnen Leiden, een door Leidse studenten in 1833 opgericht gezelschap waarvan ook Beets lid was (Van Zonneveld 1993a, p. 81 e.v.; NVJ, p. 383).

35 Siebold: Philipp Franz von Siebold (1796-1866), natuuronderzoeker en geneeskundige. Hij verbleef van 1823 tot 1830 in Japan en later o.a. te Leiden op het Rapenburg, waar hij zijn woning tot een Japans museum inrichtte (zie ook NVJ, p. 388).

36 sociëteit Minerva... verbroken is: in 1839 leidde onenigheid over ontgroeningspraktijken tot een scheuring in de Leidse studentengemeenschap. Er ontstond een nieuw Collegium Civitatis Academicae Lugduno-Batavae Supremum naast het in 1799 gevormde Collegium in Academia Lugduno-Batava Supremum. Als gevolg hiervan werd naast de Sociëteit Minerva op het Rapenburg een nieuwe sociëteit Mutua Fides ingericht in het pand ‘De Twee Kolommen’ aan de Breestraat waar vóór 1837 Minerva gevestigd was geweest. In 1844 werd de eendracht weer hersteld (zie ook NVJ, p. 322).

38 open tafel: gemeenschappelijke tafel

		in een hotel op een vast uur van de dag met voor iedereen hetzelfde menu, table d'hôte.
	38	‘de Zon’: logement aan de Breestraat te Leiden.
161	4	Z Ed.: Zijne Edelheid (plechtstatig).
	5	candidaatsexamen: examen dat toelaat tot de laatste fase van de studie.
	6	zonder fout: zonder mankeren.
	10	Bulwer: Edward Bulwer Lytton (1803-1873), populair Engels romanschrijver.
	15	hengelriet: een eetbare (suiker)rietsoort.
	15	quintessence van suiker: de zuiverste suiker.
	26	veeloctavige piano-forte: in het begin van de negentiende eeuw werd de vijfoctavige piano langzamerhand overvleugeld door de zesoctavige.
	32	hand-vuurschermen: kleine in de hand gehouden vuurschermen tegen al te grote hitte van de haard.
	32	magots: koddige Chinese figuren van porselein (zie ook NVJ, p. 373).
	34	trumeau: wandtafel, bestemd voor plaatsing tussen twee ramen; penanttafeltje.

162	2	almaviva: zwierige mantel met over de schouder geslagen slip (zie ook NVJ, p. 287).
	3	aangeblazen dichter: dichter in poëtische vervoering.
	22	ferronière: voorhoofdsieraad (zie ook NVJ, p. 284).
	28	karakter: status.
	34	bezitten: kunnen beschikken over.
	35	commissie: boodschap.
	41	naar engelsche wijze: wellicht: in pijpenkrullen (vgl. de Franse benaming voor pijpenkrullen: *anglaises*).
163	4	batist: soort linnen stof.
	6	bloedigen: bloedrode.
	23	kruk: stokje.
	32	album: vriendenalbum, bedoeld om vriendschapsbetuigingen in te bewaren.
	35	teneriffe: een zoete Spaanse wijn.
	36	constantia: een Kaapse wijn.
164	14	bemaald: beschilderd.
	14	coffres-forts: geldkisten (NVJ, p. 344).
	21	reis: eens.
	23	Dan ken je... spraak: dan weet je hoe het hier toegaat.

165	8	verontrust u niet... gezond uit: baby's werden doorgaans nog stevig ingebakerd.
	18	petekind: naamdrager.
	20	vergeven: vergiftigd.
	22	boer: mogelijk bedoeld als affectief koosnaampje.
	40	lit d'ange: bed zonder stijlen en met van boven bijeengenomen gordijnen.
166	1	chaise longue: ligstoel.
	1	psyché: grote, staande draaispiegel.
	2	waschtafel: tafel met waskom en schenkkan.
	2	satijnhout: fraaie, glanzige, lichtgrijze houtsoort (NVJ, p. 385).
	6	schel: bel.
	9	Voyages pittoresques: veelal geïllustreerde reisbeschrijvingen van schilderachtige streken.
	10	gebonden: in de negentiende eeuw konden boekenkopers de vaak in losse katernen afgeleverde boeken naar eigen smaak laten inbinden.

166	12	platen: prenten, etsen, gravures e.d.
	13	snorrepijperij: beuzelarij (zie ook NVJ, p. 389).
	14	heeft [...] school gelegen: is op een kostschool geweest.
	19	Gouverneurs en gouvernantes: inwonende personen die belast zijn met de opvoeding en het onderwijs van kinderen.
	26	schutterige: beweeglijke (NVJ, p. 387).
	31	welvoeglijkheden: plichtplegingen.
167	2	neusdoek: halsdoek.
	3	lange-hond: hazewind (NVJ, p. 372).
	15	wapen... koffieboonen: het voorgestelde familiewapen levert heraldisch een zgn. ‘vals’ wapen op: metaal op metaal. De regel is kleur op metaal of metaal op kleur. Kegges planterskroon komt ook niet voor onder de door de adel boven het wapen gevoerde kronen (Van de Nes 1994, p. 144 e.v.).
	16	veld: vlak van het wapenschild waarop of waarin de figuren of stukken geplaatst zijn.
	21	cayenne: cayennepeper.
	21	soya: soja (zie ook NVJ, p. 389).
	21	kruiderazijn: kruidenazijn.
	21	atjarbamboe: bamboespruiten in het zuur, een Indisch gerecht (NVJ, p. 349).

	24	zeeuwsche rijksdaalder: ten tijde van het verschijnen van de *Camera Obscura* waren nog verschillende munten uit de tijd van de Republiek der Zeven Vereenigde Provinciën in omloop (Van Gelder 1980, p. 171; NVJ, p. 334).
168	16	vensterbank: in een vensternis aangebrachte bank.
	18	merkte aan: gaf als mijn mening.
	21	conversatie: sociaal verkeer.
	29	georiënteerd zijn in: zich gericht hebben op.
	31	deftigen: ingetogen.
	32	eerste: aanzienlijkste.
	35	het waterpas: niveau.
	41	heerlijkheid: het grondgebied van een Heer. Tot 1848 konden aan het bezit van een dergelijk stuk grond nog bepaalde (benoemings)rechten verbonden zijn.
169	2	patriciër: iemand die behoort tot de aanzienlijke families.
	16	*en amitié* namen: vriendschappelijk behandelden.

169	28	ordinaris: doodgewone.
	30	goudlakenschen: goudfazanten.
	30	kippenloop: kippenren.
	34	in haar eenigheid: alleen.
170	1	alles bruskeerende: aan alles lak hebbend.
	6	slaven: in de West werd de slavernij pas in 1863 afgeschaft.
	9	madame: (Franse) kostschoolhoudster.
	11	onbegrijpelijken: buitengewoon grote, bijzonder sterke.
	40	reis: eens.
171	5	gegaufreerd: in plooitjes gestreken.
	6	kastoor: van beverhaar.
	14	marter: marterbont.
	14	chinchilla: chinchillabont (zie ook NVJ, p. 354).
	16	visiteboekje: optekenboekje voor visites.
	18	doek: halsdoek.
	20	sabel: langharig donker bont (zie ook NVJ, p. 385).
	26	Hoe vaart neef?: Hoe gaat het met neef?
172	2	wat droes: drommels.
	3	ik mag... te jong voor: vrouwen uit de middengroepen werden geacht zich eenvoudig en bescheiden te kleden; het dragen van bont, zeker op jonge leeftijd, was

	daarmee niet in overeenstemming.
8	Deze laatste aardigheid deed [...] machtig genoeglijk aan: in deze laatste aardigheid had [...] machtig veel plezier.
11	gemonteerd: uitgerust (normaal van een soldaat gezegd).
15	novellen van Q. en Z.: een steekje onder water. Beets had blijkens een in 1836 geschreven brief aan de letterkundige Everhardus Johannes Potgieter (1808-1875) kritiek op de bewonderende beschrijvingen van luxueuze interieurs in de verhalen van Potgieter en van de schrijver Aernout Drost (1810-1834). Q. en Z. waren letters waarmee deze beiden soms hun tijdschriftbijdragen ondertekenden. (Smit 1948, p. 121-122)
19	overjas van poolsch maaksel: korte getailleerde, met bont gevoerde jas; polonaise (Beets 1924, p. 9-10).
22	commissie: boodschap.
24	berekende: schatte.
25	snede: vorm.

172	34	gebrocheerd: met ingeweven bloempatronen.
	35	doekspeld: dasspeld.
	39	horloge à cylindre: cilinderhorloge: met sleutel op te winden horloge.
	40	lorgnet: knijpbril, bril, zonder poten.
	41	winkel: hoek.
173	14	taille fine: slanke leest.
	19	King Richard: Henriëtte zal de spaniëlsoort King Charles, een Engels schoothondenras, bedoeld hebben.
	25	scheelt: verschilt als.
	34	maraboe's: hoedversiering van veren van de maraboe (zie ook NVJ, p. 284).
	36	gepresenteerd: ter kennismaking voorgesteld.
	36	ik ben ziek naar: ik smacht naar.
174	1	soupçons: verdenkingen.
	3	ziet: omgang hebt met.
	18	plans: serieuze voornemens.
	36	reflecties maken: kritiek leveren.
	40	coupés à l'anglaise: op zijn Engels (waarschijnlijk puntig) geknipt.
175	1	Onderdies: ondertussen, intussen.
	17	écarté: kaartspel.
	23	damesconcert: concert dat openstaat voor vrouwelijke introducés.

	23	obligaat: stuk voor solo-instrument
	38	Lafontaine: Jean de La Fontaine (1621-1695), Frans auteur, vooral bekend om zijn fabels.
176	1	geprofiteerd: ervan opgestoken.
	10	‘A propos’: wat ik zeggen wilde, eer ik het vergeet.
	12	bureaux: administratiekantoren (zie ook NVJ, p. 353).
	14	blankofficier: slavenopzichter.
	14	honorable: eervol.
	24	een wissel op hem trok: een cheque van hem inde.
177	4	conversable: tot conversatie geëigende.
	13	werkjen op te zetten: opstel te beginnen.

177	28	koekplakken: versieren van sinterklaaskoeken door het opplakken van fijn uitgeslagen bladgoud (zie ook NVJ, p. 317).
178	6	dat je wèl waart: dat je op goede voet zou staan met.
	8	eerlijk: fatsoenlijk.
	10	glacé: zacht leer.
	21	trekken om 't langste brok: loten om het grootste stuk (speculaas).
	23	met de oogen pinkende: knipoogend.
	30	barouchette: een vierwielig rijtuig voor vier personen.
	32	slotportefeuille: van een slot voorziene portefeuille.
	33	bathpapier: Engels postpapier, waarop linksboven het woord ‘Bath’ gestempeld is (NVJ, p. 349).
	33	uitkrijgende: tevoorschijn halend.
179	9	Joden: joodse venters.
	27	keer: toer, tocht.
180	2	bijdehandsche: het linker van twee naast elkaar gespannen paarden.
	11	barre: onbehouwen.
	14	Mejuffrouw Toussaint: Anna Louisa Geertruida Toussaint (1812-1886), schrijfster van vooral historische romans (NVJ, p. 393).
	16	opvat: interpreteert.

	16	keurigheid: nauwgezetheid.
	17	heeft... geschetst: de novelle ‘Een vader’ waarop hier wordt gezinspeeld, was voor het eerst in 1840 in de *Almanak voor het Schoone en Goede* gepubliceerd (zie ook NVJ, p. 393).
	30	wambuis: soort lange trui, soms voorzien van knopen.
181	3	Dat 's een anjer: in *Na vijftig jaar* geeft Beets als toelichting: ‘bekorting van de spreekwijze “dat is een anjer, zei de boer, en 't was een tiloos” (tijdeloos); ook hier met de bedoeling van “dat is wat anders”’ (NVJ, p. 348).
	5	korsemis: Kerstmis.
	6	gebroeid goed: in een broeikas of onder broeiglas opgekweekte bloemen.
	7	verdaagt: opleeft.
	7	kresantemum: chrysantemum: chrysant.
	16	hartsteng: hoofdstengel.

181	22	goud vijfje: muntstuk ter waarde van vijf gulden.
	26	spiergulden: benaming voor een bedrag van vier gulden (NVJ, p. 335).
	35	dingsigheidje: dingetje.
	37	effetieve: effectieve: echte.
	37	mimosa nolus mi tangere: Mimosa noli me tangere: (Latijn) kruidje-roer-mij-niet (NVJ, p. 375).
182	8	weg moest hebben: ziek moest zijn.
	9	pelargonium: ooievaarsbek.
	9	primula sinensis: Chinese primula.
	16	vrouwendag: feestdag van Maria Lichtmis (2 februari).
	21	krek: precies.
	32	vast man: fikse kerel.
183	1	klakkeloos: ‘subiet’.
	13	Deur *die* weg: om die reden, daarom.
	19	wammes: wambuis: soort lange trui, soms voorzien van knopen.
	23	van hoeken tot kanten: alle kanten uit.
	38	spanen: uit dun hout vervaardigd.
184	10	coupjes: fratsen.
	20	Dérangeer je niet: doe geen moeite.
	20	van Kegge: het aan de familienaam toegevoegde ‘van’ suggereert een hoge

		afkomst van de Kegges en is dus vleiend bedoeld.
	27	cosmétique: pommade.
	33	waar ik niet van tusschen kan: waar ik mij niet aan kan onttrekken.
185	4	gechérisseerd: geliefd.
	9	à ce soir: tot vanavond.
	11	opgedicht: geënsceneerd.
	18	Criant: uitermate.
	28	zéér verplichten: een grote dienst bewijzen.
186	17	maltentige: kieskeurige.
	37	de bekende geschiedenis van den Zoeten Inval: het tafereel van de snoeper die voorover in een stroopvat duikelt. Het werd vaak

186		afgebeeld op de uithangborden van snoepwinkels. (Van Lennep en Ter Gouw z.j. I, p. 120 en II, p. 16; zie ook NVJ, p. 396)
187	8	juffrouw: ongehuwde jonge vrouw uit aanzienlijke stand, hier ironisch gebruikt.
	17	doodvlek: wijnvlek.
	21	tissuutje: halsdoekje als damesdracht.
	23	een hoed... houten pluim: hoedenversieringen (NVJ, p. 283). De hoed met stenen bloem of houten pluim en de céphalide zijn te beschouwen als onbeholpen imitaties van de hogere standen.
	26	céphalide: hoofdversiering (zie ook NVJ, p. 283).
	30	‘in otio cum dignitate’: (Latijn) in rust met waardigheid (NVJ, p. 369). Dit werd vooral gezegd van hoogleraren en geestelijken met emeritaat.
	31	kamenier [...] gezelschapsjuffrouw: de kamenier hielp bij het kleden, kappen etc. De gezelschapsjuffrouw verrichtte in beginsel geen huishoudelijk werk.
	33	toertje: gekruld stukje vals haar.
	35	duimelot: afgeknipte duim of vinger van een handschoen.
	36	‘de kou’: door kou veroorzaakte ontsteking.

	38	hofje: liefdadige stichting voor meestal bejaarde of ongehuwde vrouwen, doorgaans bestaand uit een afgesloten plein met huisjes.
	38	Fransche gemeente: Waalse Kerk, oorspronkelijk van de hugenoten. Zij gold als enigszins chic.
188	16	effetieve stukken [...] werken: stukken van betekenis [...] bewerken.
	32	paradijzen: (koeken met) een afbeelding van Adam en Eva in het paradijs.
	32	dagbroers: sinterklaaspoppen, een groetende harlekijn voorstellend (zie ook NVJ, p. 317).
	33	eerste grootte: allergrootste soort.
	34	boekjes bladgoud: tot zeer dunne blaadjes uitgeslagen goud dat gebruikt wordt voor het vergulden.
189	1	alevel: toch.
	7	wezen mij terecht: wezen mij hoe ik het doen moest.
	10	vierduits varken: varken ter waarde van vier duiten (tweeënhalve cent).

189	13	breizak: zak waarin al het breigereedschap wordt geborgen.
	14	want het is een appelboom geweest: op grond van het bijbelse Hooglied 8:5 wordt aangenomen dat de ‘boom der kennis des goeds en kwaads’ uit het paradijs (Genesis 3) een appelboom geweest is, al wordt ook wel een vijgenboom genoemd (Zeller 1867, I, p. 131).
190	1	fripante: frappante: treffende.
	1	Haarlemmer krant: de *Oprechte Haarlemsche Courant*, opgericht in 1656, werd in de negentiende eeuw vooral gelezen om de familieberichten.
	3	pinnetrante: penetrante: doordringende.
	3	fattegante: fatigante: vermoeiende.
	3	katterale koorsen: catharale koortsen: koortsen die uit een ontsteking voortkomen.
	4	vomatieven: braakmiddelen.
	7	meester: geneesheer, heelmeester.
	10	pappen: met pap bestrijken.
	11	den brand uit te trekken: het gloeien te verzachten.
	12	genius: beschermgeest.
	26	anekdoten van befaamde Engelsche gierigaards: anekdotes die de Engelsche excentriciteit, Franse lichtzinnigheid

		enzovoorts illustreerden waren zeer gangbaar, onder andere in het ‘mengelwerk’ van de tijdschriften.
191	1	paardespel: circus.
	11	‘déli’: afkorting van delicieus (overheerlijk).
	24	bollebuizen: dikke, welgedane knapen (zie ook NVJ, p. 352).
	25	schreef: deed schrijfwerk.
	26	kastemaken: meubelmakerij.
	27	ondermeester: lagere leerkracht.
	27	Hollandsche school: school voor lager onderwijs. Veelal bestond dit lager onderwijs slechts uit leesonderwijs; voor schrijven en rekenen moest extra schoolgeld betaald worden.
	37	verstrikt: beetgenomen.
	41	te doen lossen: te laten terugwinnen.
192	2	‘lodereindoosje’: doosje met in eau de cologne gedrenkt sponsje (NVJ, p. 336-337).

192	3	vingerling: open vingerhoed, tegen het insnijden van draden bij het naaien (Beets 1933, p. 40).
	4	ménagère: klein naaidoosje (zie ook NVJ, p. 337).
	5	horlogesleutel: aan de horlogeketting bevestigde sleutel, om een zakhorloge mee op te winden.
	7	H Ed.: Haar Edeles.
	10	Ik spreek niet... en dergelijke: genoemde opdrachten zijn in die zin ‘wonderspreukig’ dat ze een vernuftige uitleg vragen. Zo kan men de eerste uitvoeren door een stoel met de poten tegen de muur omhoog te laten ‘lopen’, de tweede door het woord ‘spiegel’ op een papiertje te schrijven en dat te vertrappen, en de laatste door bijvoorbeeld een geknoopte zakdoek te zoenen en die tegen het plafond te gooien.
	10	wonderspreukige: paradoxale.
	13	penitentiën: straffen waarmee je iets goedmaakt.
	13	hangen en verlangen... spaansch speksnijden: spelletjes waarbij ter inlossing van verbeurde panden opdrachten uitgevoerd worden waarbij veel gezoend wordt. Een paar ervan zijn beschreven in Acket en Schröder 1947, p. 174-175 en NVJ, p. 389-390.

	16	iets heel moeielijks... zou komen: de grap van het pandverbeuren is dat de pandhouder het pand nog verborgen houdt als hij vraagt tegen welke opdracht het kan worden ingelost.
194	4	het ligt mij op de leden: ik voorvoel.
	9	koomenijswinkel: kruidenierswinkel.
	20	ZHWG.: Zijn Hoogwelgeborene.
	34	octavo: boekformaat van ca. 20 cm hoogte.
195	2	ingetrokken: in zichzelf gekeerd.
	8	overluid: hardop.
	9	Paulus: brief van de apostel Paulus aan de Romeinen in de Bijbel.
	9	‘For... it’ (Rom. VIII. 24, 25): ‘Want wij zijn in hope zalig geworden. De hoop nu, die gezien wordt, is geene hoop; want hetgeen iemand ziet, waarom zal hij het ook hopen? Maar indien wij hopen hetgeen wij niet zien, zoo verwachten wij het met lijdzaamheid.’ (Romeinen 8:24-25)
196	20	foulard: zijden halsdoek.

198	13	concert: muziekvereniging.
	13	stond [...] te: op het punt stond.
	16	acclimateeren: acclimatiseren.
	20	strijken: laten zakken.
	22	had [...] zich [...] onderwonden: had het gewaagd.
	29	gros-de-naples: zware zijden stof, oorspronkelijk uit Napels.
	33	toque: dameshoed zonder rand (zie ook NVJ, p. 283).
	39	cylinderuurwerk: opwindbaar horloge.
199	10	overgeslagen: omgeslagen.
	10	polieter: keuriger.
	25	gezwatel: geroezemoes.
	30	bar: onbehouwen.
200	10	languisseer: smacht.
	21	pinkers: wimpers.
	27	mantille: manteltje zonder mouwen.
	28	kieschheid: smaakvolle ingetogenheid.
	34	zij hem... voorkwam: hij erdoor in verlegenheid werd gebracht.
	36	zijn compliment [...] maken: beleefd groeten.
201	4	werkend lid: uitvoerend lid van een vereniging.
	9	bayadère: lang gitten halssnoer, in kwastjes eindigend (zie ook NVJ, p.349).

12 virtuozen en dilettanten: bedreven kunstenaars en amateurs.

22 Natuurlijk de zooveelste van Beethoven: omstreeks 1840 vormden de symfonieën van de Duitse componist Ludwig van Beethoven (1770-1827) een pièce de résistance op alle programma's (Reeser 1986, p. 27).

23 Goethe: in *Wilhelm Meisters Lehrjahre* (1795-1796) stelt de Duitse schrijver en natuuronderzoeker Johann Wolfgang von Goethe (1749-1832): ‘Bei Oratorien und Konzerten stört uns immer die Gestalt des Musikus; die wahre Musik ist allein fürs Ohr; eine schöne Stimme ist das Allgemeinste, was sich denken lässt, und indem das eingeschränkte Individuum, das sie hervorbringt, sich vors Auge stellt, zerstört es den reinen Effekt jener Allgemeinheit.’ (Goethe, *Werke*, Band VII, p. 543)

27 épauletten: in deze tijd waren de koperblazers in een orkest veelal afkomstig uit de plaatselijke garnizoensharmonie (Mijnhardt 1992, p. 15-16).

201	29	aanmonding: wijze waarop men een blaasinstrument aan de mond zet; embouchure.
202	6	in het afgetrokkene: op zichzelf beschouwd.
	10	liefdestrikken: 8-vormige strik (term uit de heraldiek).
	15	Hesuchasten: monniken die op de berg Athos in voortdurend gebed een bespiegelend leven leidden. Zij plaatsten zich hierbij ieder afzonderlijk in een hoek, legden de kin op de borst en hielden het oog voortdurend op de navel gericht met het doel uiteindelijk het goddelijk licht in zichzelf te kunnen waarnemen. (NVJ, p. 364)
203	9	Potdevin: M.J. Potdevin (1708-1866), beroemd hoornist (NVJ, p. 381).
	10	voldingend: afdoend.
	15	hautbois: hobo.
	17	klephoorn: voorloper van de hoorn met ventielen.
	38	kastelein: conciërge.
204	7	compliment: buiging.
	23	dat gaat per post: dat gaat snel.
	40	finale der symphonie: de uitvoering van de symfonie was dus onderbroken voor de solo's van achtereenvolgens de hoornist en Henriëtte Kegge. Dergelijke praktijken waren niet

		ongebruikelijk (Reeser 1986, p. 17).
205	1	dissoneerend: onwelluidend.
	2	vocaal: stemgeluid.
	5	kunstgedienstigheid: overdreven hulpvaardigheid.
	7	wage: waag, weegschaal.
	11	koopbeurs: handelsbeurs.
	13	sterren op de voorhoofden: nl. van de ferronières (NVJ, p. 284).
	15	‘matribus pulcris filiae pulcriores’: (Latijn) dochters mooier nog dan hun mooie moeders. Variatie op ‘O matre pulcrâ filia pulcrior’: O dochter mooier nog dan je mooie moeder (Horatius, *Carmina* I, 16, 1; zie ook NVJ, p. 374).
	18	prima donna: (Italiaans) favoriete.
	18	reine du bal: de ster van het feest.
	24	eklektisch: selectief (NVJ, p. 359).
	25	philtrum: filtrum: toverdrank (NVJ, p. 380).

205	26	pommade à l'oeillet: met anjelierenodeur geparfumeerde haarcrème.
	26	talisman: amulet (NVJ, p. 392).
206	3	heeft zij haar beau jour niet: is zij niet op haar best.
	13	ongemeen: onalledaags.
	25	pleeggehoor: audiëntie (zie ook NVJ, p. 344).
	33	in hare mate: naar evenredigheid.
207	21	'inmobilis in mobili': (Latijn) onbeweeglijk te midden van het beweeglijke (zie ook NVJ, p. 368).
	31	baai: ongesausde tabak.
	31	rooktoestel: rookgerei.
	38	admirabel: bewonderenswaardig.
	39	vioolkas: vioolkist.
208	6	*brille*: glitter.
	15	zware ruiterij: cavalerie.
	19	op-en-neder-gesten: op- en neergaande gebaren.
	25	pelerines: schoudermanteltjes.
209	6	spitsroede: het spitsroeden lopen was een straf in het leger waarbij men tussen twee rijen met spitsroeden geselende soldaten door moest lopen.
	11	extemporeetje: geïmproviseerd gelegenheidsgedichtje.

	15	uitgetrokken harten: letterlijke vertaling van ‘coeurs arrachés’: gebroken harten.
	17	zaakrijkheid: informatiewaarde.
	29	verzelschapt van: in gezelschap van.
210	1	juffrouw: hier als de gebruikelijke betiteling van gehuwde vrouwen uit de middenstand (NVJ, p. 374).
	10	‘compliments de coutume’: beleefdheidsfrasen.
	12	fatigue: vermoeienis.
	13	geënthusiasmeerd: opgewonden.
211	21	stadsbureaux: kantoren van het stadhuis.
	25	erg: hard.
	29	onafhankelijk bestaan: financieel onafhankelijk leven door een inkomen uit een vermogen.
	39	uit een open reden: in een plotselinge opwelling (NVJ, p. 378).

212	1	schemeruur: hier het tijdstip waarom de kinderen na de middaglessen (van drie tot vijf uur) van school naar huis gaan (zie ook NVJ, p. 385).
213	4	baklamp: koperen lampje.
	8	blaker: kaarshouder.
	11	hangoortafel: tafel met opklapbare bladen.
	11	matten tabouretten: krukken met rieten zitting.
	12	Van Speyk: Jan Carel Josephus van Speyk (1802-1831), marineofficier. Als nationale held gevierd omdat hij tijdens de Belgische opstand, liever dan zich over te geven, zich voor Antwerpen met schip en bemanning in de lucht had laten vliegen.
	23	disperaat: desperaat: wanhopig.
	24	schrikpoeier: kalmeringspoeder.
	25	aangerand: lastiggevallen.
	26	afzetten: beroven.
	31	niet pruisisch: niet pluis (zie ook NVJ, p. 381).
	34	armpie van een ongeboren kind: zgn. ‘dievenhand’. Volgens een wijd verbreid volksgeloof zou een dief zichzelf onzichtbaar maken en zijn slachtoffers in slaap houden wanneer hij een gedroogd armpje van een ongeboren kind als een toorts aanstak (De Cock 1913, p. 52-54).
	38	omstandigheid: toestand.

	40	leelijkerd: een lelijk iets.
214	6	dat gaat zo ver as 't voeten het: daar word je ook niet veel wijzer van.
	6	klappei: babbelaarster.
	16	duimskroefies: duimschroefjes.
	18	die mocht... mijn slacht: daar had die man weinig zin in en gelijk geef ik hem.
	20	brommen: gevangen zitten.
	27	ik zou 'em teekenen: ik zou 'm ‘merken’, toetakelen.
215	39	Sleutelstad: Leiden; het stadswapen heeft twee gekruiste sleutels.
216	3	het romaneske: het dweepzieke.
	6	*stille*: geheime.
	13	lagen: strikken.
	13	leenspreuk: zegswijze.

217	8	‘Dit is mijn eerste pligt... Hemelmajesteit!’: slotregels van het derde bedrijf van *Fénélon, of de Kamerrijksche kloosterlingen; Treurspel* (2e druk, Amsterdam 1796) van de Franse dichter Marie-Joseph Chénier (1764-1811) (NVJ, p. 360).
	12	middelbare straten: doorsneestraten.
	17	bureau der registratie: belastingkantoor.
	35	intoneeren: aanheffen.
	40	les van den apostel... nalaten’: Bijbel, Hebreën 10:25.
218	1	't Hijgend hert... naar God: de eerste regels van Psalm 42 (berijmd).
	14	gebod... te bidden: Maar gij, wanneer gij bidt, ga in uwe binnenkamer, en uwe deur gesloten hebbende, bid uwen Vader, die in het verborgen is; en uw Vader, die in het verborgen ziet, zal het u in het openbaar vergelden (Bijbel, Mattheus 6:6).
	25	‘Een krachtig gebed... vermag veel’: Bijbel, Brief van Jacobus 5:16.
	30	De Heer toch... zal vergaan: Psalm 1 (berijmd), 4e couplet.
	37	‘De Heer kent... vergaan’: Bijbel, Psalm 1:6.
219	8	Robert Macaire: meester-oplichter in een Frans melodrama

		L'Auberge des Adrets (1823) van Benjamin Antier (1787-1870). De Franse tekenaar Honoré Victorien Daumier (1808-1879) vereeuwigde hem in enkele van zijn beroemdste karikaturen (zie ook NVJ, p. 296).
	15	Paul de Kock: Charles Paul de Kock (1794-1871), populair Frans schrijver van pikante romans (zie ook NVJ, p. 296).
	39	handjegauw: Jantje ongeduld.
220	6	schimmelbek: melkmuil.
	7	drieguldens: zilveren munten ter waarde van drie gulden.
	15	'k ben d....rs: 'k ben donders: verdomd als 't niet waar is.
221	2	een kerkje knappen: een stukje kerkdienst ‘meepikken’.
	8	besterven: tot mezelf komen.
	10	chambertin: een goede soort van bourgogne-wijn.
	35	dénonciateur: aangever.
222	26	uwe beteren: mensen die beter zijn dan u.

223	18	overval: beroerte.
	21	gelaten: adergelaten.
	26	Moeder: hoofd van het hofje.
	31	in-mediaat: immédiat: onmiddellijk.
	32	fikant: vacant: vrij.
	39	zoo passies: zo pas.
224	4	bestjes: oude vrouwtjes.
	5	duifjeskiepje: hoofdkapje.
	7	uit den tijd: dood.
	19	bedeeling turf en hout: de door de instelling toegekende hoeveelheid turf en hout.
	25	kwarto bijbel: bijbel in kwarto formaat (ca. 30 cm hoog).
	30	Hofmansdruppels: kalmeringsmiddel, genoemd naar de Duitse geneesheer Friedrich Hoffmann (1660-1742).
	32	saaien: wollen.
225	6	doodsnik: de laatste zucht die met een vertrekking van het gezicht gepaard kan gaan.
	31	sitsen: van bont bedrukt katoen vervaardigd.
	32	kalminken: gestreept wollen (NVJ, p. 369).
	34	kennelijken: typische.
226	6	eindelijk: zij bedoelt ‘eigenlijk’.
	10	*dut*: dat.
	40	Ik noodig... groente hebben gekocht:

		toespeling op de toentertijd geliefde genrestukjes in de trant van zeventiende-eeuwse schilders (Van Tilborgh 1986, p. 18).
227	9	leger: ziekbed.
	23	een stuk van liefhebberij: een soort liefhebberij.
	25	bedriegelijke proeven: de medische wetenschap was nog niet zover gevorderd dat het overlijden ondubbelzinnig kon worden vastgesteld en de angst om levend begraven te worden was niet geheel ongegrond.
	33	‘ontweiden’: afleggen.
	35	doodgoed: lijkkleed.
228	1	reseleveert: resolveert: besluit.
	22	haar aankleefde: aan haar gehecht was.

229	3	pal: onbeweeglijk.
	5	narren: met een nar (arrenslede) rijden.
	7	ik sta beschaamd: ‘ik ben een boon’.
	11	gegrijn: gegrien.
	19	kwansuis: quasi.
	31	omberen: een kaartspel spelen voor drie personen, terwijl gewoonlijk een vierde persoon toeziet.
230	10	*WelEdelgeboren*: aanschrijftitel voor de hoogste standen.
	12	*admitteert*: toelaat.
	21	*Surnumerair*: onbezoldigd ambtenaar (soort van stagiair).
	25	slecht voorwerp: verdorven sujet.
	31	royaal: met allure.
	36	't punt in geschil: de zaak waarom het ging.
231	4	institueerde eene langdurige poking: begon langdurig in het vuur te poken.
	17	namelijk: althans.
	20	ridderschap: politiek college, bestaande uit de edelen van de provincie.
	26	stil: stemmig.
	32	trijpt: fluweel.
	36	tabbaard: lange mantel.
232	12	sineeschverlakt: met kunstig Chinees lakwerk versierd.
	12	kamerschut: tochtscherm.

	19	op het rechte licht: in de juiste belichting.
	31	argument [...] expositie: termen uit de klassieke retorica. Het *argumentum* is de korte inhoud van een betoog, de *expositio* de uiteenzetting van de feiten.
233	7	Hetzelfde: precies.
	34	*en besogne*: bezig.
234	8	mine maakte: aanstalten maakte.
	10	graad: academische titel.
	32	hoekspiegeltje: spionnetje.
235	4	rijdende artillerie: bereden kanonniers.
	19	hôtel: schertsende benaming voor het onderkomen van een student of vrijgezel.

235	21	eegade: echtgenote.
	21	verschotten: voorschotten.
	26	manufacturen: textielwaren.

's Winters buiten

pagina	*regel*	
237	1	buiten: buiten de stad.
	8	soirées: avondpartijen.
	10	*groot toilet* maken: zich bijzonder kleden en opmaken.
	17	*ressources*: hulpmiddelen.
	25	steelui: stadsmensen.
	38	tochtlatten met schapevacht: met wol beklede latten die voor raam- en deurkieren gelegd werden tegen de tocht.
	41	almanakken... wedstrijd): in de tijd van de *Camera Obscura* verschenen er jaarlijks tientallen (literaire) almanakken, waaronder de *Aurora* (dageraad) (zie ook NVJ, p. 315-316).
238	8	ijslijken: ijskoude.
	9	eerlijk: eerzaam.
	12	comedies: toneelvoorstellingen.
	12	soirées littéraires: literaire avondjes.
	12	soirées musicales: muziekavondjes.
	16	bedelarij op de sluizen: over sluizen (stenen bruggen) komen veel mensen, wat ze tot

		geschikte bedelplaats maakt.
	18	‘wintertjes’: dagen met een winterse temperatuur.
	23	decoratie: aankleding.
	29	zuiëlijkte: zuidelijkte: naar het zuiden draaide.
	38	lampet: waterkan bij waskom.
239	6	het zwarte ijs... vuilnis: de bewoners van de grachten deponeerden veelal hun afval in het water, 's winters dus op het ijs (zie ook NVJ, p. 329).
	12	kimme: horizon.
	20	leekt: druppelt.
	26	opgaande: hoogstammig, in de betekenis kaprijp.
	26	aan de beurt liggen: aan de beurt zijn.
	27	hakhout: laag geboomte.
	28	‘groote zes’: bepaald kaliber hagelkorrels.
	30	hagelzak: zak om de hagel in mee te nemen (NVJ, p. 338).
	31	overgehaald: gespannen.

239	36	‘den looper’: de poten.
	38	‘kamer’: hart.
	41	‘drukken’: zich neerleggen (NVJ, p. 357).
240	1	in de wijdte: in de verte.
	1	opgaan: oprijzen (NVJ, p. 378).
	1	neergevallen: neergestreken.
	4	drie hoenders met de twee loopen: drie patrijzen met een dubbelloopsgeweer in één keer schieten.
	8	tweemaal... couranten: de kranten (die overigens niet dagelijks verschenen) werden tot pakken samengevoegd om ze niet via de posterijen en dus goedkoper te kunnen laten bezorgen.
	10	tabliers: sierschorten (NVJ, p. 286).
	14	‘Source... doos: waarschijnlijk een medicinaal watertje.
	15	beterkoop: goedkoper.
	16	harrewarrerijen: kibbelarijen.
	21	Koppermaandag: de maandag na Driekoningen (6 januari), waarop gildenfeesten gehouden werden. Zetters en boekdrukkers hielden het langst aan deze gewoonte vast.
	25	stovenzetter: iemand die (in de kerk) de voetstoven plaatst.
	25	brandbezorger: bezorger van brandstof.

	26	torenwachter: iemand die op een toren de wacht houdt en de uren meldt.
	26	't Nut: de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, een maatschappij die zich bezighield met onderwijs(vernieuwing) en volksontwikkeling.
	28	groen almanakje: waarschijnlijk een soort agenda met data over de opening van het jachtseizoen e.d.
	28	houtbrekers: personen die onrechtmatig hout van bomen breken.
	37	‘bedekken’: op de Alkmaarse kaasmarkt moest de kaasboer donderdag een zeiltje spreiden op de plaats waar hij vrijdag, op de kaasmarkt, zijn kaas wilde verkopen (NVJ, p. 350).
	38	wambuis: soort lange trui, soms voorzien van knopen.
	39	parken: partijen hout.
	40	blutsje: stukje waar de schors is weggekapt om het nummer te plaatsen (NVJ, p. 352).
241	11	eigen: zelfde.
	15	boekeboom: beukenboom.

241	15	ophout: afvalhout, takken.
	19	tondeldoos: voorloper van de aansteker.
	25	een vaifie plokken: een kwartje (vijfje) in de wacht slepen als beloning voor het uitbrengen van het hoogste bod. Nog altijd is bij openbare verkopingen het veilen bij opbod en afslag gebruikelijk: na het hoogste bod bij het opbieden verhoogt de veilingmeester dat met een bepaald percentage. Daarna begint de afslag, het zogenaamde afmijnen tot een gegadigde *mijn* roept. In dat geval ontvangt degene die bij het opbieden het hoogste bod had uitgebracht het zogenaamde strijk- of trekgeld. Daalt het bedrag echter tot dat van de hoogst biedende bij het opbieden, dan is die tot de koop verplicht, veelal tegen zijn zin, omdat het hem vaak alleen maar ging om het opstrijken van het trekgeld. Vandaar, dat het 'Motje *mijn* hebben?' van de bakker 'geestiglijk' wordt genoemd.
	29	geestiglijk: geestrijk, gevat.
	32	aanligt: ligt te branden.
	35	doornen stokje: stokje van (mei)doornhout.
	37	bengel: bel.
	n2	holsblokken: klompen.
242	7	of: af.
	15	perceel: partij.
	27	zoetelaarster: vrouw die bij boedelveilingen e.d. met

		een tafeltje staat om sterke drank te verkopen.
	28	test: vuurpotje.
	30	vol: de zeven en driekwart gulden vol, dus acht gulden.
243	2	beter na rooien: meer in de richting komen.
	9	bonmots: kwinkslagen.
	9	calembourgs: woordspelingen.
	12	nekrologischen stijl: in de stijl van een lijkrede.
	15	moppen: koekjes.
	15	smakborden: houten borden waarin met dobbelstenen wordt gegooid bij het koekgooien of, op z'n Noord-Hollands, koek-smakken, een spel waarbij men wint als men een vantevoren opgegeven getal gooit. Vandaar r. 19-20: ‘Zes der boven en twee der onder!’ (NVJ, p. 389)
	15	trein: stoet.
	19	Aventuur: waag.

243	19	rais: reis: eens.
	22	‘handgift’: het eerste (gelukbrengende) geld dat een koopman op een dag ontvangt. Wie om handgift vraagt geeft dus voor nog niets te hebben verkocht.
	23	chirurgijn: (plattelands)dokter zonder volledige bevoegdheid.
	24	let: krijgertje (zie ook NVJ, p. 372).
	26	schellingskoek: koek die een schelling (3/4 stuiver) kost.
	29	reuring: gezellige drukte.
244	3	courantiers: personen die een krant uitgeven of volschrijven.
	4	kolft: een balspel speelt waarbij met een slaghout een kolfbal geslagen wordt.
	4	bittert: borrels drinkt.
	5	polonaise: korte getailleerde, met bont gevoerde jas (Beets 1924, p. 9-10).
	6	watervoerder: waterverkoper die drinkwater per boot vervoert.
	6	schippersbuis: schippersjasje.
	7	hollandsche... schaatsijzers: de Hollandse schaatsijzers waren kort en voor het ‘schoonrijden’ geslepen, de Engelse waren iets langer en de Friese waren de lange, voor tochten bedoelde ‘doorlopers’.

	8	narretuigen: arrensleetuigen, (met bellen versierde) riemen van het paard van de arrenslee.
	9	negentig graden: het alcoholgehalte werd niet in procenten uitgedrukt, maar in graden. ‘Negentig’ is een wervend bedoelde overdrijving: er bestond geen brandewijn met een gehalte van meer dan 59 graden. (Beets 1924, p. 11)
	10	douillettes: gewatteerde mantels (NVJ, p. 284).
	25	bouffantes: lange, meestal wollen dassen (zie ook NVJ, p. 287).
	30	ijshaakjes: priksleestokken.
	35	schijntje: zeer kleine hoeveelheid.
	38	glist: glijdt.
	39	onverziens: onverwachts.
245	4	buisjen: kort jasje met twee rijen knopen.
	6	balken: luchtbelletjes in het ijs die de dikte aantonen.
	7	gejoegjag: gejoel.
	23	kandeel: soort grog van melk of wijn met eidooiers, suiker en kaneel.
	30	dichtstuk... toren: toespelingen op de verhalende dichtstukken

245		*Guy de Vlaming* (1837) en *Ada van Holland* (1840) van Beets zelf (zie ook NVJ, p. 341). In *Guy de Vlaming* trouwt de hoofdpersoon met Machteld, die later zijn zuster blijkt te zijn. In *Ada van Holland* sterft de zestienjarige gravin Ada aan liefdesverdriet om de dood van haar minnaar.
	37	cercle: kring, club.
	39	caquets: babbelpraatjes (NVJ, p. 354).
	41	‘reine du bal’: de ster van het feest.
246	6	casino's: avondfeesten in besloten kring.
	7	‘aux petits soins’: attent.
	11	boudeeren: mokken.
	19	omberen: een kaartspel spelen voor drie personen, terwijl gewoonlijk een vierde persoon toeziet.
	21	engagement: verloving.
	24	haar: voor haar.
	25	mommerij: huichelachtigheid.
	26	mom: masker.
	39	heb ik het al: heb ik het goed.
247	2	borst: knul.
	2	ansniejen: aangesneden: ten huwelijk gevraagd (Noord-Hollands dialect) (NVJ, p. 348).
	3	dat laikt er niet nee: dat lijkt er niet naar: daar is nog geen kijk op.
	5	kloentje: kluwentje.

	10	dat er te veel dak op 't huis is: dat men niet vrij kan spreken.
	12	potlammetje: lam dat met de zuigfles wordt grootgebracht.
	17	opgnapt: droog gelikt.
	23	kuitjes: vrouwelijke kalfjes.
	23	bulletje: stiertje.
	28	keurig: kieskeurig.
	29	anleggen: opfokken.
	34	philozoïsche: dierlievende (NVJ, p. 380).
248	1	erg best: in Hildebrands jonge jaren karakteristiek voor boers taalgebruik (NVJ, p. 359).
	5	keezen: kazen: kaas maken.
	8	veur de fiedel: voor de viool (ze heeft nl. met Hein op de kermis onder vioolspel gedanst).
	15	skrael van skaiven: schraal van schijven: arm.

248	24	*nag*: nog (in de betekenis van toch).
	24	allan: alaan: voortdurend.
	30	eenige teringen gezet heeft: ervan ondersteboven is geweest.
	38	mopje: mutsje.
	39	schalkheid: guitigheid.
249	3	‘ik weet niet wat ik liever dee’: alles liever dan dat.
	4	doet... bescheid op: geeft uitsluitsel over.
	27	vrouwendag: feestdag van Maria Lichtmis (2 februari).
	35	garst: gerst.
	37	slag: roep.
	41	groene hoop des zomers: zomergroenten.
250	8	rechte: echte.
	8	primula veris: (Latijn) voorjaarssleutelbloem (letterlijk: de eersteling van de lente).

Gerrit Witse

pagina	***regel***	
251		‘Gerrit Witse’ speelt zich voor een gedeelte af in Rotterdam. Beets geeft in *Na vijftig jaar* op p. 328-329) enige beschouwingen over deze stad en haar omgeving.
	11	ramp van 't jaar Zeven: op 12 januari 1807 ontplofte een kruitschip aan het Rapenburg waarbij 151 doden vielen en grote

materiële schade werd aangericht.

12 Orlers: Jan Jansz. Orlers (1570-1646), schepen en burgemeester van Leiden, waar hij voordien drukker en boekhandelaar was. Auteur van de enige malen herdrukte *Beschrijvinge der stad Leyden [...]* uit 1614.

12 ‘langs... wandelen is’: dit citaat heeft betrekking op de plaats van het Academiegebouw.

16 betimmerd: bebouwd.

20 Hoogeschool zelve: tot Beets' spijt was er na de buskruitramp van 1807 geen nieuw academiegebouw van grotere allure geplaatst (NVJ, p. 322-323).

24 belooning... Nut van 't Algemeen: de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, een maatschappij die zich bezighield met onderwijs(vernieuwing) en volksontwikkeling, beloonde ook men-

251		senredders die zichzelf daarbij in een gevaarlijke situatie gebracht hadden (*Algemeene Regelen* [1835], [1], 7).
	27	barrière: hek.
	29	observatorium: op het Academiegebouw te Leiden werd in de negentiende eeuw een toren gebouwd voor het doen van sterrenkundige waarnemingen (Otterspeer 1992 bevat een afbeelding, t.o. Franse titel; NVJ, p. 371).
	34	Witte Nonnen: nonnen uit de orde der jakobinessen, die in 1400 het klooster op de hoek van de Nonnensteeg en het Rapenburg betrokken.
	33	in zegening: in dankbare herinnering.
	38	*groenen*: nieuw aangekomen studenten die gedurende de groentijd door de ouderejaarsstudenten ontgroend worden (NVJ, p. 303).
	40	stiftsmevrouw: de abdis van het klooster.
252	1	gedegend doctorandus: bij de promotie verkreeg de doctorandus destijds het recht een degen te dragen (jus gladii) (zie ook NVJ, p. 305). Doctorandus gold toen nog niet als titel. De aanduiding werd gebruikt voor degene die op het punt stond te promoveren.
	1	*ex auctoritate rectoris magnifici*: (Latijn) op gezag

van de rector magnificus (zie ook NVJ, p. 359).

8 hebraïsmen: Hebreeuwse taaleigenaardigheden.

13 Latijn, dat veeleer verouderd is: tot 1876 was het Latijn voor de meeste aan de universiteit onderwezen vakken officieel nog de verplichte voertaal.

14 Cicero: Marcus Tullius Cicero (106-43 v.Chr.), Romeins staatsman en beroemd politiek redenaar die te boek staat als de schepper van het klassiek Latijn.

15 smijdigheid: buigzaamheid.

31 examen of promotie: de academische studie kende drie examens (propedeuse, kandidaats en doctoraal) en werd afgesloten met de promotie.

32 poostijd: een lange tijd.

35 den doctorshoed verworven hebben: de academische studie hebben voltooid. De doctorshoed was als onderscheidingsteken van academici in Hildebrands tijd allang in onbruik geraakt.

36 *doctrinae praestantia*: (Latijn) uitnemende geleerdheid (NVJ, p. 357).

252	37	*incredibile dictu*: (Latijn) ongelooflijk om te zeggen (NVJ, p. 368).
	39	partij: tegenpartij.
253	5	thema: Latijnse vertaaloefening.
	7	Plato: Grieks filosoof (428/27-348/47 v.Chr.), schepper van de filosofische dialoog.
	13	négligé: dagelijkse kleding, in tegenstelling tot het officiële tenue van de examinandus of promovendus.
	13	cloaks: ruime blauwgrijze jassen met schotsgeruite voering (NVJ, p. 287).
	15	er in zit: de kluts kwijt is, zal zakken.
	18	eersten graad [...] tweede: er waren drie kwalificaties (‘graden’) waarmee een examen kon worden behaald: de derde graad of ‘simpliciter’ (zonder onderscheiding), de tweede graad of ‘cum laude’ (met lof), en de eerste graad of ‘summa cum laude’ (met de hoogste lof).
	21	‘raad van louter goden’: ‘Romeinsche Raad! gy, die voorheen / Een Raad van louter Goden scheen’. Citaat uit ‘Marcus Tullius Cicero’ van de Amsterdamse rechter Maurits Cornelis van Hall (1768-1858) in de Tweede Verzameling van zijn *Gedichten* (Amsterdam 1829, p. 6). (Zie ook NVJ, p. 383)

	23	crimineele beginsel: juridisch uitgangspunt.
	28	gedropen: gezakt voor een examen.
	30	simpliciter: voldoende.
	34	telken reize: iedere keer.
	41	*ad valvas academicas*: (Latijn) op het academisch mededelingenbord (NVJ, p. 347).
254	2	demonstratie: de ontleedkundige demonstratie, een onderdeel van het kandidaatsexamen medicijnen.
	10	schalken: Hildebrand opteert puristisch voor de oude vorm *schalk*, die in het begin van de negentiende eeuw als bijvoeglijk naamwoord gaandeweg werd verdrongen door *schalksch* (zie ook dl. 1, p. 149 r. 20-31).
	16	facultas medica: (Latijn) medische faculteit.
	22	Sandifort [...] Macquelin: Gerard Sandifort (1779-1848) en Michiel Jacobus Macquelijn (1771-1852), hoogleraren in de geneeskunde te Leiden (NVJ, p. 291).

255	7	Broers: Jacobus Broers (1795-1847), hoogleraar in de heel- en verloskunde te Leiden (NVJ, p. 291).
	7	ziekentrooster: ziekenbezoeker.
	9	kwitantie van de college-gelden: de hoogleraren mochten desgewenst zelf de voor hun colleges verschuldigde gelden innen bij hun studenten, maar konden dit kennelijk overlaten aan de pedel (NVJ, p. 303).
	15	osteologie: leer der beenderen.
	19	Jean qui rit [...] Jean qui pleure: Jantje lacht, Jantje huilt (zie ook NVJ, p. 303).
	25	tuchtknaap: beulsknecht.
	31	voet: lengtemaat van ca. 30 cm.
256	3	decanus: de voorzitter van de faculteit.
	5	*summâ cum laude*: (Latijn) met de hoogste lof.
	20	forducie: fiducie.
	21	melankerliek: melancholiek.
	24	oortjes doosie: doosje waarin kleine munten bewaard werden.
	25	schrimpeljeuzigheid: scrupuleusheid: angstvalligheid.
	27	onnoozel: ‘huilen met de pet op’.
	35	tafel: voor bepaald gezelschap gereserveerde tafel in een eetgelegenheid.

	36	droski: huurrijtuig.
	37	den Deyl: Huis ten Deyl, herberg nabij Wassenaar aan de straatweg Haarlem-Den Haag; vaak gebruikt voor examenfeesten van Leidse studenten (NVJ, p. 309).
	37	het was in Februari: mogelijk werden promotiepartijen 's winters op den Deyl en 's zomers in Lisse gehouden.
	39	kwart ankertje cantemerle: ca. 10 liter bordeauxwijn.
257	3	Kantsche en Hegeliaansche philosophie: de leer van de Duitse wijsgeren Immanuel Kant (1724-1804) en Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831). Beide stelsels golden als diep en duister.
	11	juffrouw Schreuder: eigenares van een prentenwinkel op de Botermarkt te Leiden (zie ook NVJ, p. 387).
	16	op de spraak te zullen brengen: in opspraak te zullen brengen.
	22	Fransche kerk: Waalse Kerk, oorspronkelijk van de hugenoten. Zij gold als enigszins chic.

257	26	hôtel: schertsende benaming voor het onderkomen van een student of vrijgezel.
258	1	Hij is... examen: er waren geen vastgestelde termijnen voor het curriculum maar een kandidaatsexamen na vijf jaar was zeker niet ‘buitengewoon gauw’ en drie jaar voor het propedeutisch examen was uitgesproken lang.
	10	Hij wilde... leeren: de gewone medische studie bood slechts theoretische kennis van de heelkunde (chirurgie) en verloskunde (obstetrie). Men kon naast een doctoraat in de medicijnen ook nog een doctoraat in de heel- en/of vroedkunde behalen, waarvoor extra (ook praktisch) onderwijs moest worden gevolgd en een afzonderlijk examen afgelegd.
259	10	appliceeren: toeleggen.
	17	prijsvraag: tot ‘aanmoediging en ondersteuning der akademische studien’ werden jaarlijks prijsvragen uitgeschreven die met gouden medailles bekroond werden.
	18	accessit: eervolle vermelding (NVJ, p. 347).
	27	Handelsblad: het *Algemeen Handelsblad*, toen een jonge (opgericht in 1828) en moderne krant van (gematigd) liberale

		signatuur, vooral gewijd aan de belangen van de handel (NVJ, p. 315).
260	27	deftigen: gegoede.
	29	meerderheid van een gestudeerd persoon: ten tijde van de *Camera Obscura* waren notarissen nog niet academisch gevormd.
261	3	na zijn graad... zien zou: na de afsluiting van de studie met de promotie volgden sommige studenten colleges van beroemde hoogleraren aan buitenlandse universiteiten.
	10	vensterbank: in een vensternis aangebrachte bank.
	10	schelkoord: bellenkoord.
	22	kuifbal: veder- of pluimbal die met een racket wordt voortgeslagen; voorloper van de badmintonshuttle (zie ook NVJ, p. 344).
	23	pantalon: door kleine meisjes gedragen broek met pijpen die onder de rok uit kwamen.
	25	pot-lammetje: lam dat met de zuigfles wordt grootgebracht.
	41	nommervlaggen: vlaggen gevoerd door deelnemers aan een onderlinge verzekeringsmaatschappij voor koopvaardijgezag-voerders (Van den Hoek Ostende, 1972, p. 8).

262	3	het Hoofd: een lange, zich ver in de Maas uitstrekkende houten steiger (zie ook NVJ, p. 328).
	6	luifel: vooruitstekend deel van een hoed (zie ook NVJ, p. 283).
	10	‘óverrijwagens’: lorries (zie ook NVJ, p. 328).
	12	de grond... opende: in de Kleine Draaisteeg bevond zich een zgn. oortjesbrug, een klepbrug die in open toestand door een gleuf van 50 cm de masten van passerende schepen doorliet (Moquette en Droogendijk 1928, p. 132; NVJ, p. 328).
	22	Hollandsche en de Fransche acteurs uit Den Haag: Rotterdam kende vanaf het eind van de achttiende eeuw tot 1860 geen eigen toneelgezelschap. De voorstellingen werden onder meer gegeven door de bespelers van de Haagse Schouwburg: een Hollands en een Frans gezelschap. (Haverkorn van Rijsewijk 1882, p. 345)
	23	drie concertzalen: Rotterdam bezat één algemene concertzaal, Harmonica in de Bierstraat; voorts kwam Eruditio Musica bijeen in het lokaal van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. Mogelijk beschikte ook het Genootschap ter Bevordering van Toonkunst over een eigen ruimte. (*Register* [1838], 218-220)

	30	maakte... partijtje: speelde zijn vaste spelletje kaart.
	40	lantarenvuller: de man die de olielampen van de stadsverlichting bijvult (NVJ, p. 339).
263	4	toer: gekruld stukje vals haar.
	4	schotschmerinossen: van geruite wollen stof.
	33	Saturnus: Romeinse god, geïdentificeerd met de Griekse god Kronos die zijn nageslacht verslond.
	35	oppasser: iemand die kleine huishoudelijke bezigheden verricht, boodschappen doet enz.
264	10	Erasmiaansche stad: Rotterdam, de stad waar de beroemde humanist Desiderius Erasmus (ca. 1496-1536) werd geboren.
	16	artikelen van HEd. geloof: grondstellingen van Haar Edeles geloofsbelijdenis.
	21	Napoleon Buonaparte: Napoleon I Bonaparte (1769-1821) was in ballingschap op het afgelegen eiland Sint-Helena overleden. In 1815 was hij van een eerdere ballingschap teruggekeerd en nog enige maanden aan de macht geweest voordat hij definitief verslagen en verbannen werd. Hij werd in 1840 herbegraven in de Dôme des Invalides te Parijs.

264	22	dat niets de harten... van anderen: Il n'y a rien qui refroidit tant que l'enthousiasme des autres (NVJ, p. 375). De bron van dit citaat is niet gevonden.
	24	uit een open reden: in een plotselinge opwelling (NVJ, p. 378).
	36	ondermeester: lagere leerkracht.
	37	nabuurschap: omgeving.
265	22	primus: beste van de klas (NVJ, p. 302).
	23	Latijnsche school: school die voorbereidde op de universiteit, voorloper van het gymnasium (zie ook NVJ, p. 301-302).
	28	prijsuitdeeling: tweemaal per jaar werden de leerlingen van de Latijnse School bevorderd naar een hogere klas. De beste leerlingen kregen een in een zgn. prijsband gebonden boek met opdracht door de curatoren. (Spoelder 1978, p. 106 e.v.)
	29	gratiassen: dankbetuigingen aan de curatoren van de Latijnse School voor ontvangen geschenken (zie ook NVJ, p. 362).
	36	promotie: bevordering naar een hogere klas op de Latijnse School.
	39	*Acide Witse... pryzia*: de correcte formule is: *Accede Witse, et accipe praemium*, d.w.z. Treed nader Witse, en ontvang een prijs. *Acide*

		Witse betekent zoveel als zure Witse. (NVJ, p. 347)
266	5	rok: lange jas met panden; in de negentiende eeuw de gewone mannendracht.
	7	dat hij niet wist thuis te brengen: hoewel hij zelf niet wist waarom hij lachte.
	10	*patte de canard*: eendenpoot.
	11	zoo'n eerst fatje: zo'n echt pronkertje.
	18	niets... sieraad: niets dan louter een sieraad.
267	27	ex merâ conjecturâ: (Latijn) bij loutere gissing (NVJ, p. 359).
	38	opstrijden: tegenspreken.
268	13	overluid: hardop.
	15	Salomo: koning van Juda en Israël van 972-932, in de Bijbel (o.a. 1 Koningen 3:16-28) voorgesteld als een wijs rechter.
	15	niet: niets.
	22	Med. Cand.: medicinae candidatus: (Latijn) kandidaat in de medicijnen.
	36	levensverdriet: melancholie.
	41	Leesmuseum: sociëteit met leeszaal (NVJ, p. 328).

269	6	Lloyds-list: *Mercantile and Shipping Gazette and Lloyd's List*: periodiek waarin allerlei gegevens met betrekking tot de zeevaart (aankomst en vertrek, averij en schipbreuk) gepubliceerd werden.
	6	Oost-Indische Courant: een krant onder deze naam bestond niet in die tijd.
	7	Heerenboekje: boekje met gegevens over de bezigheden en adressen van voorname inwoners van een stad, over verschillende openbare en particuliere instellingen en gegevens op het gebied van handel, post en vervoer.
	8	Letteroefeningen: *Algemeene Vaderlandsche Letteroefeningen*, tijdschrift, opgericht in 1760, sinds 1813 geleid en uitgegeven door Jacob Wijbrand Yntema (1779-1858). De vooruitstrevende jongeren waren met de zelfvoldane, conservatieve geest waarin Yntema het blad redigeerde, niet erg ingenomen. Zij kregen in 1837 een eigen spreekbuis in *De Gids*, waaraan ook Beets enige bijdragen heeft geleverd. (Zie ook NVJ, p. 313)
	11	Gids: *De Gids*, algemeen cultureel tijdschrift dat voor het eerst in 1837 verscheen. Het verzette zich bij monde van de letterkundige Everhardus Johannes Potgieter

(1808-1875) en de historicus Reinier Cornelis Bakhuizen van den Brink (1811-1865) tegen de evocatie van de Middeleeuwen in de historische roman en sprak zich uit voor thematisering van aan de zeventiende eeuw ontleende stoffen (zie ook NVJ, p. 312-313).

13 Jan: prototype van de ideale zeventiende-eeuwse Hollander door Potgieter aan zijn landgenoten voorgesteld in *Jan, Jannetje en hun jongste kind*. Dit verhaal verscheen in 1842 in *De Gids* en is gedateerd december 1841 (Groenewegen 1890, p. 83), *Gerrit Witse* is gedateerd 1840 maar werd voor het eerst in 1851 gepubliceerd in de derde druk van de *Camera Obscura*. Wellicht is deze passage een latere toevoeging.

15 Leeskabinet: *Het Leeskabinet. Mengelwerk tot gezellig onderhoud voor beschaafde kringen*, letterkundig tijdschrift dat voor het eerst verscheen in 1834 (zie ook NVJ, p. 314).

16 Boekzaal der Geleerde Wereld: tijdschrift dat voor het eerst verscheen in 1705. Het was een predikantenorgaan dat veel kerkelijk nieuws bevatte (NVJ, p. 313, 352).

19 Van der Hoek: Christiaan Catharinus van der Hoek (1793-1876), boekhandelaar en bibliotheekhouder aan de Breestraat te Leiden sinds 1822 (Luger 1978, p. 128; NVJ, p. 365).

269	20	Hazenbergen: in de Leidse boekhandel en uitgeverij waren verschillende leden van de familie Hazenberg werkzaam (Dongelmans 1988, p. 154; Van de Velde 1988, p. 63-67, 69-70; NVJ, p. 365).
	23	nieuwtjes: nieuwe werken.
	26	Victor Hugo's Ruy Blas: Victor Marie Hugo (1802-1885), vooraanstaand Frans dichter en prozaschrijver. *Ruy Blas* (1838) is een van zijn historische drama's. (NVJ, p. 384)
	27	klevend: klemmend.
	32	'het paradijs van Nederland': citaat niet gevonden.
	33	de blinde Moens: Petronella Moens (1762-1842), dichteres en romanschrijfster, was vanaf haar vierde jaar blind.
270	16	ellewinkels: winkels in textielwaren.
	40	Z Ed.: Zijne Edelheid (plechtstatig).
271	6	*heele* vrouw: gereserveerde vrouw (NVJ, p. 364).
	24	de Oost: Nederlands Oost-Indië.
272	23	cabretten handschoenen: handschoenen van fijn geitenleer (zie ook NVJ, p. 354).
	28	departement: locatie.

	40	een fijn wit en rood: een blanke doorschijnende huid.
273	2	zwak apollinische: weinig robuuste.
	10	eenloopend gezel: vrijgezel.
	15	Narcissus: ijdeltuit. Narcissus is in de Griekse mythologie de verpersoonlijking van het zelfbehagen.
	16	schutterigheid: drukte, beweeglijkheid.
274	39	*appelbijtsters*: in het bijbelboek Genesis at Eva, de eerste vrouw, tegen Gods uitdrukkelijk bevel, een appel van de verboden boom. Als straf werd zij met Adam uit het paradijs verdreven (Bijbel, Genesis 3:1-24).
275	3	onafhankelijk inkomen: inkomen uit een vermogen dat iemand financieel onafhankelijk maakt.
	10	fachingerwater: Duits mineraalwater, uit bronnen bij Fachingen aan de Lahn.

275	12	in de schaduw gezien: als schaduwbeeld.
	12	Lodewijk den XVI[de]: Lodewijk XVI Augustus (1754-1793), koning van Frankrijk van 1774 tot 1792
276	3	blanc-manger: zoet nagerecht.
	10	niet te hoog... niet te laag: zodanig dat de hiërarchische tafel-schikking in acht wordt genomen: de hoogste plaatsen (het dichtst bij gastheer en gastvrouw) zijn de meest eervolle. (De tafelschikking van mevrouw Witse voldoet overigens niet aan deze norm: zie dl. 1, p. 276 r. 31 e.v.)
	13	verwikkelde... 1830): volgens Hildebrand raakte het woord pas in gebruik tijdens de ‘verwikkelingen’ met het in opstand gekomen België in 1830 (NVJ, p. 394).
	27	overscharige: boventallige (normaal alleen in combinatie met dieren of dingen).
277	8	*Conticuere omnes*: (Latijn) allen deden er het zwijgen toe. Citaat uit de *Aeneis* (II, 1) van de Romeinse schrijver Vergilius (70-19 v. Chr.) (zie ook NVJ, p. 355).
	10	verpoosd: aangenaam onderbroken.
	14	Het ‘verre de vin après la soupe’: het glas wijn na de soep.

23	Corsair van Lord Byron: *The Corsair* (1814), versvertelling van George Noel Gordon, lord Byron (1788-1824), Engels romantisch dichter met grote Europese uitstraling.
23	Notre Dame van Victor: *Notre-Dame de Paris* (1831), beroemde historische roman van Victor Hugo.
24	Gedenkschriften van Walter Scott: John Gibson Lockhart publiceerde in 1837-1838 de *Memoirs of the life of Sir Walter Scott*, de Schotse dichter en romanschrijver (1771-1832) die een zeer grote invloed op de Europese letterkunde uitgeoefend heeft.
24	Jocelyn van Lamartine: *Jocelyn* (1836) van Alphonse Marie Louis Prat de Lamartine (1790-1869), Frans dichter, prozaschrijver en politicus. Hij was de grondlegger van de Franse romantische lyriek.
25	Maltravers van Bulwer: de roman *Ernest Maltravers* (1837) van Edward Bulwer Lytton (1803-1873), populair Engels romanschrijver.
27	favori: lieveling.
28	toertje: uitstapje.
37	blijkbaar in: blijkend uit.

278	11	savante: vrouw die zich op haar geleerdheid laat voorstaan.
	20	gesnap: gebabbel.
	41	Blooheid: schuchterheid.
279	17	domig: vochtig (zie ook NVJ, p. 357).
280	1	philippines: amandelen met twee pitten.
	2	het verbond werd aangegaan: twee personen eten elk een van de twee amandelpitten en maken daarbij een afspraak - doorgaans om elkaar bij de eerstvolgende ontmoeting met ‘Bonjour, Philippine’ te begroeten. Degene die de afspraak het eerst nakomt krijgt iets van de ander.
	17	epulae lautae: (Latijn) tafelweelden (NVJ, p. 359).
	18	gemerkt: in aanmerking genomen.
	20	de haven van Morpheus in te drijven: in slaap te vallen. Morpheus is de Griekse god van de dromen.
	40	Beronicius: Petrus Johannes Beronicius (overl. 1673), messenslijper, schoorsteenveger, maar ook dichter en leraar in de klassieke talen. Hij kwam aan zijn einde doordat hij dronken in een sloot belandde. (Zie ook NVJ, p. 350-351)
	41	lap: dronkaard.

281	7	‘Hier leit... in water.’: grafschrift van de hand van de blijspel-dichter Diedrik Buisero (ca. 1640-1708) opgenomen in P. Rabus, *De weergalooze dichter P.J. Beronicius* (Rotterdam 1691) (zie ook NVJ, p. 350-351, 353).
	16	beide medicijnen: dode en levende medicijnen naar analogie van de beide rechten: Romeins en hedendaags recht (zie ook NVJ, p. 305, 354.
	28	ulevelletjes: suikerwerk, vroeger meestal ingevouwen in een gekleurd papiertje met een rijmpje erop.
	31	driegulden: zilveren munt ter waarde van drie gulden.
	34	hiëroglyphen: op de papiertjes waren een soort rebussen afgedrukt: kalveren = veaux (vos, Frans: uw), heggen = hayes (est, Frans: is) (Acket en Schröder 1947, p. 259).
	38	‘tafellestje’... Hooft): ‘Tafellestjes [desserts] van godinnen / Die de zaedzaemheit [het verzadigd zijn] verwinnen’. Regel 21 en 22 van ‘Op 't wtkoomen der dichten van H. Constantijn Hujghens’ van de dichter P.C. Hooft (1581-1647) in het eerste deel van de *Lyrische poëzie* (editie P. Tuynman en G.P. van der Stroom. Amsterdam 1994, p. 375).

282	6	‘Nu of nooit!’: deze woorden werden waarschijnlijk gebezigd naar aanleiding van de laatste kans die koning Willem I wilde wagen om het afgescheiden België op de knieën te dwingen. Hij beantwoordde de eedsaflegging van Leopold I van België met een militaire actie die later bekend werd als de Tiendaagse veldtocht (2 tot 12 augustus 1831). Deze had geen succes, maar pas in 1839 werd de afscheiding officieel met een vredesverdrag bekrachtigd.
	8	zoo ver als 't voeten had: zo goed en zo kwaad als het ging.
	16	gros-de-naples: zware zijden stof, oorspronkelijk uit Napels.
	40	omberen: omber: een kaartspel voor drie personen, terwijl gewoonlijk een vierde persoon toeziet.
283	3	bostontafeltjes: kaarttafeltjes waaraan boston wordt gespeeld: een kaartspel voor vier personen.
	15	ombre: omber: de persoon in het omberspel tegen wie de andere spelers spelen.
	21	eene kleur [...] gerenonceerd: een (gevraagde) kleur niet bijgespeeld.
	22	voles [...] gemaakt: slagen gehaald.

	23	sans-prendres [...] gewonnen: het spel gewonnen hebbend zonder kaarten bij te kopen.
	28	wrijfpaal: slachtoffer.
	33	des duivels prenteboek: het kaartspel.
	35	whist: partner bij het whisten, een kaartspel voor vier personen.
	39	vinnig: boosaardig.
284	7	obstineerde zich: hield hardnekkig vol.
	8	poppen... Esther: figuren (heer, vrouw, boer) in het kaartspel. De naam van Sara, de vrouw van aartsvader Abraham, betekent prinses, David was koning van Israël en Esther een wees die echtgenote (en daardoor koningin) werd van de Perzische koning Ahasverus.
	10	‘malheureux au jeu, heureux en mariage’: ongelukkig in het spel, gelukkig in het huwelijk.
	12	bostonkaartje: kaartje met tabellen voor de ingewikkelde winstberekening in het bostonspel.
	17	toertje: rondje.
285	17	Hufeland: Christoph Wilhelm Hufeland (1762-1836), Duits arts en hoogleraar in de medicijnen (zie ook NVJ, p. 291).

285	21	tabel... veranderen ziet: tabel waarin een kikker in 24 beeldjes in de Apollo van Belvédère (een kopie van een beeld van deze god uit de klassieke oudheid) verandert. Hildebrand laat overigens de gedaanteverwisseling in omgekeerde volgorde plaatsvinden. De bedoelde tabel is opgenomen als plaat XLVI en XLVII tussen pag. 322 en 323 in het vierde deel van J.G. Lavater (1741-1801), *Essai sur la Physiognomie* (Den Haag 1803). (Zie ook NVJ, p. 391-392)
	40	in spijt van zijn knevelbaard: ondanks diens krijgshaftige uiterlijk.
286	3	zoekend advocaat: advocaat zonder praktijk.
	13	patent: vergunning die men moest bezitten om een bedrijf of beroep uit te oefenen en waarvoor men een bepaalde belasting betaalde.
	26	chirurgijn majoor: niet volledig bevoegd militair geneeskundige.
	29	‘geruusch... moeren’: plastische beschrijvingen van allerlei lichamelijke ongemakken. Knoeperingen (r. 30) van knoeperen: telkens knappen. De stijgende moeren (r. 33) zouden duiden op opstijgingen van de baarmoeder (Beets 1924, p. 12).
	39	sibyllijnsche bladen: bladen uit de Sibyllijnse

		boeken: een verzameling Oudromeinse orakels afkomstig van de Sibille van Cumae, een profetes. Zij werden in tijd van nood op bevel van de senaat geraadpleegd.
	40	artsenijmengers: apothekers.
287	3	bloedzuigers: vooral bij militaire artsen was het onttrekken van bloed met behulp van bloedzuigers een populaire therapie bij tal van ziektes (zie ook NVJ, p. 351).
	5	schrollen: schimpen.
	5	'*non missurae cutem*': non missurae cutem nisi plena cruoris hirudones: (Latijn) bloedzuigers laten de huid niet los, tenzij dan vol van bloed. In de *Ars poetica* (r. 476) van de Romeinse dichter Horatius (65-8 v.Chr.) komt deze zin in het enkelvoud voor (zie ook NVJ, p. 376).
	8	buitenpatiënt: patiënt buiten de stad.
	9	Sprankendel: sprank = beek.

288	17	Oolik: slecht.
	18	Heeroom: gemoedelijke benaming voor een priester, niet noodzakelijk een familielid.
		Bijvoegsel der derde uitgave tot de narede en opdracht aan een vriend
289	10	'*Frustra cum morte pugnabis*': (Latijn) vergeefs zult ge de dood bekampen (NVJ, p. 361).
	11	'*Exspecto crisin*': (Latijn) ik wacht de crisis af (NVJ, p. 359).
	12	doe gij uw plicht: de priester moet het heilig oliesel, het sacrament der zieken toedienen. Dit sacrament is bestemd voor degenen die in stervensgevaar verkeren.
	15	hittewagen: wagen getrokken door een klein soort paard of pony.
	21	Zij ligt van haarzelve: zij is flauwgevallen.
290	7	paternoster: rozenkrans.
	10	gevaarlijk: in levensgevaar.
	35	opschieten: vooruitschieten.
291	10	bijdehandschen: linker.
	15	*Cetera desunt*: (Latijn) de rest ontbreekt (NVJ, p. 354).

Bijvoegsel der derde uitgave tot de narede en opdracht aan een vriend

pagina ***regel***

292	7	‘Nieuwe Vertooningen’: in de Narede bij de tweede druk van 1840 worden ‘Nieuwe Vertooningen van de Camera Obscura’ aangekondigd (dl. 1, p. 151).
	11	*incidere ludum*: (Latijn) ophouden te spelen.
	12	instrument: nl. de pen.
	13	Sommige... gedaan heeft: in de jaren veertig kwam bij Beets de nadruk te liggen op stichtelijke en huiselijke poëzie en op theologisch werk, met name preken. Zijn literaire vrienden en bewonderaars betreurden dit, zijn religieuze geestverwanten juichten het toe.
	15	*nec lusisse pudet*: (Latijn) men schaamt zich niet gespeeld te hebben.

293	22	*lusisse pudet*: (Latijn) men schaamt zich gespeeld te hebben (zie ook NVJ, p. 373).
	23	voor 't eerst... opstellen: in de derde druk werden aan de *Camera* toegevoegd: ‘De familie Kegge’, ‘Gerrit Witse’ en ‘'s Winters buiten’. Zie verder de Inleiding.
	27	*le mérite de l'à-propos*: de verdienste van de actualiteit.
	29	*Il faut... date*: Men moet boeken beoordelen, rekening houdende met de tijd waarin ze geschreven zijn. De uitspraak wordt toegeschreven aan de Franse schrijfster Madame de Staël (1766-1817).
	32	geestigers: met meer geest.
	37	minbeduidende: weinig betekenende.
293	17	*kinderen te worden*: toespeling op de vele plaatsen in het Nieuwe Testament waar de gelovige wordt vergeleken met het onbevangen kind.

Laatste bijvoegsel (zevende uitgave)

pagina	***regel***	
294	12	‘vertooningen’: toespeling op de camera obscura-vertoningen als kermisattractie.
	25	zegel... gezet: het is bezegeld.

	35	geringe luidjes: arme drommels.
295	7	buiten-patiënten: patiënten buiten de stad.
	17	Basterdnachtegalen: de enigszins op de nachtegaal lijkende maar schel zingende heggenmussen.
	32	In Memoriam Abrahami Scholl van Egmond. M[edicinae] D[octor]. Nat[us] IV Oct[obris] MDCCCX. Denat[us] XXXI Mart[ii] MDCCCLXXI.: (Latijn) Ter herinnering aan Abraham Scholl van Egmond. Doctor in de medicijnen. Geboren 4 oktober 1810, overleden 31 maart 1871.
	36	Multis ille bonis flebilis occidit; Nulli flebilior quam mihi: (Latijn) ‘Zijn dood gaf velen braven stof tot weenen, Met grooter smart dan mij, niet eenen!’ Citaat met verandering van tibi (u) in mihi (mij) uit de *Carmina* (I, 24, 25) van de Romeinse dichter Horatius (65-8 v.Chr.) (NVJ, p. 375).

Vooruitgang

pagina	*regel*	
299		‘Vooruitgang’ was het eerste stuk van Beets onder het pseudoniem Hildebrand. Het verscheen aanvankelijk in het oktobernummer van *De Gids* 1837 en werd door de Leidse hoogleraar Jacob Geel (1782-1861) onbarmhartig neergesabeld in de ‘Voorrede’ van *Onderzoek en phantasie* (1838). In ‘Voorbericht, zesde druk, 1864’ (zie dl. 1, p. 11) schrijft Beets dat hij daar een nooit gepubliceerd weerwoord op geschreven heeft (zie ook Dyserinck 1903, p. 45-46 en Van den Berg 1990b). Geel heeft in het openbaar altijd beweerd dat hij niet wist wie er achter het pseudoniem Hildebrand schuilging, maar in zijn overtrokken aanval op het conservatieve standpunt van Hildebrand had hij het wel degelijk op Beets zelf gemunt (Van den Berg 1985 en 1989a).
	5	Klein, klein... te grof: dit motto stond niet bij de eerste publicatie van ‘Vooruitgang’ in *De Gids* (1837, Mengelingen, p. 345-351); wel bij de tweede, in *Proza en poezy* (1840, p. 1-13). Beets ontkende later (NVJ, p. 370) dat het motto een steek was naar een criticus die klein van postuur was. Die criticus was de Leidse hoogleraar Jacob Geel. Over het bekende

kinderversje van het motto zelf: zie NVJ, p. 370.

13 moeder de Gans: vertaling van het bekende sprookjesboek *Contes de ma mère l'Oye* (1697) van de Franse schrijver Charles Perrault (1628-1703) (zie ook NVJ, p. 375).

13 laarzen van zeven mijlen: in Perraults sprookje 'De schone slaapster in het bos' (ook wel 'Doornroosje') komt een dwerg voor met zevenmijlslaarzen. Ook in het sprookje 'Klein duimpje' worden zevenmijlslaarzen gebruikt.

14 onuitwischbare... sleutel: uit het sprookje 'Blauwbaard' uit *Moeder de Gans*.

15 stroom van rozen... dochter: uit het sprookje 'De feeën' uit *Moeder de Gans*.

16 historie van Roodkapjen: een van de sprookjes die Perrault opnam in zijn *Moeder de Gans*.

22 'Vader Jacob en zijne kindertjes': *Vader Jakob en zijne kindertjes* (1805), een schoolboekje van de krantenuitgever en -redacteur Matheus van Heyningen Bosch (1773-1821) (NVJ, p. 393).

23 'de Brave Hendrik': titel van een zeer populair schoolboekje van de onderwijzer Nicolaas Anslijn Nz. (1777-1838) uit 1809. In

299		1837 was er een veertiende druk van verschenen. Op 18 september 1838 schreef Beets een pamflet met een lofrede op Anslijn en zijn schoolboekje *De brave Hendrik*: Nicolaas Beets, *Nicolaas Anslijn, Nic.zoon. Een woord aan allen die den Braven Hendrik gelezen hebben*. (Saalmink 1991-1992; NVJ, p. 352)
	25	'Raadgevingen en Onderrigtingen': een vijfdelig leesboekje 'voor kinderen ten dienste der scholen' van N. Anslijn Nz., waarvan de eerste druk in 1811 verscheen en dat in de negentiende eeuw diverse keren herdrukt werd (NVJ, p. 382).
	27	uitgaaf... half Hollandsch: in de achttiende eeuw verschenen verschillende drukken van de *Vertellingen van Moeder de Gans*, bij diverse uitgevers, waarbij de Franse en Nederlandse tekst tegenover elkaar afgedrukt zijn (Albers 1969).
	29	als een jachthond behangen: met ezelsoren.
	31	'Zuster Anna... niets komen?': citaat uit het sprookje 'Blauwbaard' uit *Moeder de Gans*.
	n1	*boutade*: geestige uitval.
300	18	engeltjes... mensch geven: dergelijke voorbeelden van deugdzaamheid waren geliefd in

	negentiende-eeuwse kinderlectuur.
20	groote mannen... pasklaar gemaakt: in het begin van de negentiende eeuw verschenen er populaire boekjes zoals de tweedelige *Galerij van beroemde mannen en vrouwen in Nederland*, door eene vriendin der jeugd (Amsterdam, 1821) en het driedelig werk van N. Anslijn Nz. *Nederlandsche voorbeelden van deugd*. Een leesboek voor de schooljeugd (Leyden, 1831-1837), waarin roemrijke of deugdzame personen beschreven werden ter lering van de jeugd.
24	'Ik wil... maar opheffen': de theoloog en schrijver Johannes Hendricus van der Palm (1763-1840) schreef in de inleiding van zijn *Bijbel voor de jeugd* (1811-1824) op p. 3: 'Gij merkt, dat ik u niet vernederen wil, maar u eerder opheffen, en gevoel van uwe eigen waarde u wil inboezemen.'
29	jokken: onwaarheid.
30	katten [...] die spreken konden: uit 'De gelaarsde kat', een sprookje uit *Moeder de Gans*.
31	moei: tante.
31	uit een pompoen eene koets kan maken: uit het sprookje 'Assepoester' uit *Moeder de Gans*.
n1	Baculus: letterlijk 'stok, knuppel', aanduiding voor Johannes

300		Kneppelhout (1814-1885), medestudent van Beets. Schrijver, vooral bekend door zijn onder het pseudoniem Klikspaan geschreven *Studenten-Typen* (1839-1841) en *Studentenleven* (1841-1844). (NVJ, p. 311)
	n2	*De fabelen van Gellert*: de *Fabeln und Erzählungen* (1746-1748) van de Duitse schrijver Christian Fürchtegott Gellert (1715-1769) moraliseren in de geest van de verlichting. Van de uit 1772 daterende Nederlandse vertaling *Fabelen en vertelsels* verschenen in de negentiende eeuw nog enige herdrukken. Verscheidene fabels waarschuwen voor stank voor dank, sommige andere bespotten vrouwelijke ondeugden.
301	1	'wie aan... beroofd is!': verwijzing naar de slotregels van 'Klaasje en Pietje' van Hieronymus van Alphen (1746-1803) in de *Kleine gedichten voor kinderen* (1778-1782). De zwarte man is een omschrijving van de duivel.
	5	het physiek-mogelijke: wat natuurlijk mogelijk is (tegenover het bovennatuurlijke).
	9	der jeugd: voor de jeugd.
	10	zinnen en zintuigen: rede en waarneming.
	15	volksnatuurkunde: gepopulariseerde

natuurkunde. Toespeling op *Volksnatuurkunde, of Onderwijs in de natuurkunde voor mingeoefenden: tot wering van wanbegrippen, vooroordeel en bijgeloof* uit 1811 van Johannes Buijs (1764-1838). Een tweede druk verscheen in 1831.

21 Swedenborg: Emanuel Swedenborg (1688-1772), Zweeds natuuronderzoeker en filosoof, ontwierp een eigen visionaire geloofsleer waarin hij o.a. de wereld der geesten (afgestorvenen) beschreef (NVJ, p. 291).

22 Balthazar Bekker: Balthasar Bekker (1634-1698), protestantse dominee te Amsterdam die in zijn boeken (o.a. *De betooverde wereld* (1691-1693)) het bijgeloof aan duivels, heksen en spoken bestreed (NVJ, p. 350; aldaar Becker).

22 *Mille et une nuits*: *Duizend-en-één-nacht*, titel van een verzameling oude oosterse vertellingen (anekdotes, wonderverhalen). De eerste Franse uitgave (in een gekuiste versie) van Antoine Galland (1646-1715) (in 12 delen, 1704-1717) was de basis voor andere Europese bewerkingen. (NVJ, p. 374-375)

23 een onzer eerste mannen: J.H. van der Palm las dagelijks na het eten, voor zijn dutje uit *Les Mille et une Nuits* (NVJ, p. 375).

301	24	tooverballetten: balletten met mysterieuze effecten.
	24	Faust: een in sagen, volksvertellingen en poppenspelen bekende tovenaar en duivelskunstenaar, hoofdfiguur uit het gelijknamige drama (1808 (dl. I) en 1832 (dl. II)) van de Duitse schrijver Johann Wolfgang von Goethe (1749-1832).
	25	Samiël: ‘de Zwarte Jager’, een boze geest uit *Der Freischütz* (1821), populaire opera van de Duitse componist Carl Maria von Weber (1786-1826), op tekst van Johann Friedrich Kind (1768-1843) (zie ook NVJ, p. 385).
	25	*Cheval de Bronze*: het bronzen paard uit de opera *Cheval de Bronze* (1835) van de Franse componist Daniël François Esprit Auber (1782-1871), met tekst van Augustin Eugène Scribe (1791-1861), kon met zijn berijder door de lucht vliegen (zie ook NVJ, p. 354).
	27	verziering: fantasie.
	28	Brisemontagne: reus of wildeman uit een of ander sprookje, waarvan Beets zelf later niet meer wist waar hij die vandaan had (NVJ, p. 353).
	28	Schoone Slaapster: ‘De schoone slaapster in het bos’ (Doornroosje) is een sprookje uit *Moeder de Gans*.

	29	Rijstebrij-berg en Luilekkerland: Luilekkerland is het sprookjesland waar de gebraden duiven iemand in de mond vliegen en dat men alleen kan binnengaan door zich door een rijstebrijberg heen te eten. Het verhaal is al vanaf de Middeleeuwen in verschillende versies in Europa bekend en o.a. opgetekend door de Duitse taalkundigen Jacob Ludwig Karl Grimm (1785-1863) en zijn broer Wilhelm Grimm (1786-1859).
	34	minne: vrouw die (in plaats van de moeder) het kind zoogt.
	39	Zóóveel voor de kinderen: tot zover wat de kinderen betreft.
	40	opdekken: onthullen.
302	1	*l'Heureux temps que celui de ces fables*: die gelukkige tijd van de fabels. Hij doelt op de tijd waarin men, naar hij zegt, in zijn kasteel bij de open haard luisterde naar verhalen over goede geesten en kabouters. Citaat uit de versvertelling ‘Ce qui plaît aux dames’ van Voltaire (1694-1778), waarmee de bundel *Contes de Guillaume Vadé* (z.p., 1764) geopend wordt (vs. 415; zie verder NVJ, p. 364).
	3	uitgekleed hebben: genadeloos ontleed hebben. De rationalist

302		Voltaire stond toentertijd bij velen te boek als cynisch ontmaskeraar van mythen en schone schijn.
	5	dorado's: eldorado's.
	6	natuurlijke historie en physica: biologie en natuurkunde.
	8	vogel feniks: Griekse mythologische vogel (Phoenix), die na duizend jaar geleefd te hebben in een nest van amber (welriekende hars) verbrandt om uit de as als nieuwe Phoenix tevoorschijn te komen.
	9	salamander... in het vuur ademende: volgens het volksgeloof kon de salamander in het vuur leven.
	10	palmboom... gedrukt wordt: verwijzing naar de Latijnse spreuk ‘palma sub pondere crescit’ (de palmboom groeit tegen de verdrukking in).
	11	éénhoorn: de eenhoorn is de schilddrager van het wapenschild van het Engelse koningshuis.
	12	basiliscus: draakachtig dier in de Grieks-Romeinse mythologie.
	12	Monsieur le Baron de Buffon: George Louis Leclerc, graaf de Buffon (1707-1788), Frans natuuronderzoeker en schrijver van o.a. het biologische standaardwerk *Histoire naturelle génerale et particulière* (36 dln., 1749-1789).

20	padden zijn niet vergiftig: volgens het volksgeloof waren padden zeer giftig.
20	diamant in het voorhoofd: de zgn. paddensteen, in feite een versteende tand van de zeewolf, werd vroeger beschouwd als afkomstig uit het voorhoofd van een pad.
21	schoone allegorie: namelijk dat wat oppervlakkig gezien weerzinwekkend is, een kostbare kern kan bevatten.
22	Jona: de oudtestamentische profeet Jona krijgt van God de opdracht om de stad Ninevé aan te klagen. Hij probeert voor die opdracht te vluchten, maar wordt op eigen verzoek overboord gezet als het schip waarmee hij reist in een storm terecht komt. Hij wordt dan opgeslokt door een grote vis, waar hij drie dagen in verblijft (Bijbel, Jona 1 en 2).
22	ooievaars dragen hunne zwakke ouders [...] op den rug: in de klassieke oudheid en in de vroegchristelijke traditie was de ooievaar het symbool van de kinderlijke dankbaarheid. Men dacht dat de jonge ooievaars hun ouders verzorgden.
23	Aeneas: stamvader van de Romeinen. Vergilius vertelt van hem o.a. het verhaal dat hij Troje ontvluchtte met zijn vader op zijn rug.

302	23	de olifanten... de apen: de bioloog Jan van der Hoeven (1801-1868) vermeldt in 1835 over olifanten dat zij een hoge leeftijd bereiken, opmerkzaam zijn, een goed geheugen hebben en veel kunnen leren. Van apen zegt hij dat ze in veel opzichten helemaal niet op mensen lijken (Van der Hoeven 1835, p. 178 en 194).
	24	dat de jakhalzen... opsporen: dat de jakhalzen die 's nachts in horden jagen een prooi zouden opsporen voor de lui geachte leeuwen.
	27	Ichthyosauri: uitgestorven grote vishagedissen.
	28	Mastodonten: uitgestorven olifantensoort.
	33	natuurlijke en kunstmatige stelsels: de Zweedse natuuronderzoeker Carl Linnaeus (1707-1778) had een eenvoudig, kunstmatig systeem uitgedacht om planten te ordenen, gebaseerd op de voortplantingsorganen; de Zwitserse botanicus Augustin Pyramus de Candolle (1778-1841) maakte een nieuwe, uitvoeriger beschrijving van het plantenrijk volgens een natuurlijk systeem, gebaseerd op zo groot mogelijke vormovereenkomst.
	38	Göthe... banvloek trof: op verschillende plaatsen, zowel in zijn wetenschappelijke als in zijn literaire werk, spreekt

		de Duitse schrijver en natuuronderzoeker Johann Wolfgang von Goethe (1749-1832) zijn wantrouwen uit jegens optische hulpmiddelen. Bijvoorbeeld in *Maximen und Reflexionen*: 'Mikroskope und Fernröhre verwirren eigentlich den reinen Menschensinn.' (Goethe, *Werke*, Band XII, p. 430). In *Wilhelm Meisters Wanderjahre* (1807-1821) schrijft hij: 'Ich habe im Leben überhaupt und im Durchschnitt gefunden, dass diese Mittel, wodurch wir unseren Sinnen zu Hülfe kommen, keine sittlich günstige Wirkung auf den Menschen anüben. Wer durch Brillen sieht, hält sich für klüger als er ist.' (Goethe, *Werke*. Band VIII, p. 120)
303	9	oxygeen-mikroscoop: rond 1820 ontwikkelde microscoop die gebruikmaakt van een lichtbron waarbij kalk aan het gloeien wordt gebracht door een mengsel van waterstof en zuurstof (oxygeen).
	12	lampet: waterkan bij waskom.
	16	griffioen: fabeldier, half adelaar, half leeuw.
	19	heirlegers: legermachten, zeer grote menigten.
	21	Hatem: Hatim at-Ta'ij (gestorven 605), Arabisch opperhoofd en dichter, voor de Arabieren een symbool van vrijgevigheid, edelmoedigheid en gastvrijheid (zie ook NVJ, p. 297).

303	23	alleven: het algemene en oneindige leven van de natuur als geheel (een begrip uit de pantheïstische filosofie).
	24	tornooi: toernooi.
	33	Boom der Kennis: boom der kennis van goed en kwaad: boom in de Hof van Eden waarvan Adam en Eva niet mochten eten. Toen zij dat toch deden, werden ze door God uit het paradijs verdreven (Bijbel, Genesis 2 en 3).
	34	‘Edammer Seemaremin’: een zeemeermin die, volgens een oud verhaal, via de Zuiderzee in het Purmermeer terechtgekomen zou zijn. Na gevangen te zijn leefde zij op het land, werd te Haarlem opgevoed en stierf als christen (zie ook NVJ, p. 387-388).
	35	Ziedaar voor de natuur: tot zover de natuur.
	n1	Bertolotto met zijn ‘Industrielles’: L. Bertolotto, ‘Signor Bertolotto’, negentiende-eeuwse kermisreiziger met een vlooientheater. Zijn ‘Industrielles’ zijn dus vlooien (zie ook NVJ, p. 293-294).
	n1	Maatschappij... Matigheids-genootschap: ironische toespeling op de vele verenigingen die zich in de negentiende eeuw bezighielden met volksopvoeding en drankbestrijding.
	n1	Infusiora: infusiediertjes, eencellige diertjes.

304	3	Sardanapalus: Griekse vorm van Assurbanipal (Asjsjoer-bānapli), koning van Assyrië van 668 tot 627 voor Christus. In een Griekse legende komt Sardanapalus als een verwijfde lafaard naar voren. Uit historisch onderzoek is gebleken dat de vorst een beschermer van wetenschap en kunst, een goed militair leider en een groot jager was.
	4	*Médecin malgré lui*: in het 2e bedrijf, scène 4 van het toneelstuk *Le médecin malgré lui* (1667) van de Franse toneelschrijver Molière (1622-1673) spreekt Sgaranelle, de zogenaamde dokter, in hoogdravende termen tot zijn patiënt. Deze zegt dan dat hij meent dat het hart links zit en de lever rechts. Daarop antwoordt Sgaranelle: ‘Ja, dat was eerst ook zo: maar wij hebben dat alles veranderd, en we zullen nu voor de geneeskunde een geheel nieuwe methode opstellen.’ (*OEuvres de Molière*, Parijs 1881, dl. VI, p. 80) (NVJ, p. 374)
	5	bij voorbeeld: verbeeld je (gallicisme: par exemple).
	5	Diogenes: Diogenes van Sinope (ca. 400-324 v.Chr.), Grieks wijsgeer, zou in een ton geleefd hebben, als voorbeeld van zijn

304		levensopvatting dat de mens genoegen moet nemen met een bestaansminimum.
	7	wolvin... zoogde: volgens een Romeinse sage zouden de stichters van Rome, de tweelingbroers Romulus en Remus, gezoogd zijn door een wolvin.
	8	gemeen vrouwspersoon: vrouw van lichte zeden. De ontmythologisering van het verhaal van Romulus en Remus was gebaseerd op het gegeven dat het Latijnse *lupa* behalve wolvin ook lichtekooi kon betekenen (Beets 1924, p. 13).
	8	David... groot: David versloeg, voordat hij koning van Juda werd, de reus Goliath. David was de kleinste zoon van Isaï, Goliath mat ‘zes ellen en een span’ (Bijbel, 1 Samuel 16:11, 17:4).
	9	het Hebreeuwsche [...] A.B.C.: het Hebreeuws heeft andere lettertekens, dus een geheel ander alfabet dan het Romeinse.
	10	Erasmus: Desiderius Erasmus (ca. 1469-1536), beroemd humanist.
	11	czaar Peter te Zaandam: Peter I, de Grote (1672-1725), Russisch tsaar, verbleef voor hij in 1697 vier maanden op de werf van de Oost-Indische Compagnie werkte, acht dagen incognito in Zaandam, waar hij bij gewone mensen thuis at

en als scheepstimmerman werkte.

15 heerlijke gezangen: wellicht wordt hier gedoeld op de *Ilias* en de *Odyssee* die volgens sommige commentatoren eerder beschouwd moesten worden als de schriftelijke vastlegging van oudere volksverhalen dan als het werk van één auteur, de Griekse dichter Homerus (achtste eeuw v.Chr.). Het is ook mogelijk dat er gezinspeeld wordt op de lange tijd voor echt versleten Gaelische ‘zangen van Ossian’ uit de derde eeuw, die de Engelse dichter James Macpherson (1736-1796) rond 1760 ‘vertaald’ had.

16 Leonidas: koning van Sparta van 488 tot 480 v.Chr., verdedigde met driehonderd Spartanen en zevenhonderd Thespiërs de pas van Thermopylae een tijdlang tegen de inval van Xerxes, tot allen gesneuveld waren.

18 St. Ursula: volgens een middeleeuwse legende was Ursula een Britse koningsdochter, die de gelofte van maagdelijkheid had afgelegd en per schip met elfduizend maagden Engeland ontvluchtte om aan een huwelijk met een heidense prins te ontkomen. Bij Keulen stierven allen de marteldood door de Hunnen, die de stad belegerden. Het getal elfduizend (in plaats van elf?)

304		is vermoedelijk door een leesfout ontstaan: M = Martyres, martelaressen, en niet de M van duizend.
	21	Tasso: Torquato Tasso (1544-1595), Italiaans dichter aan het hof van de toen bloeiende stad Ferrara. Met zijn overgevoelige natuur veroorzaakte Tasso aan het hof incidenten die er uiteindelijk toe leidden dat hij in 1579 voor zes jaar in de gevangenis terechtkwam.
	21	Petrarca: Francesco Petrarca (1304-1374), Italiaans schrijver, zag op Goede Vrijdag in 1327 in de kerk een meisje dat hij zijn leven lang als Laura bezongen heeft.
	23	geestig: geestrijk.
	23	de historie... men overeenkomt: volgens Hildebrand een citaat uit het werk van de Franse schrijver Bernard le Bovier de Fontenelle (1657-1757), die vooral bekend is als popularisator van wetenschappelijke en wijsgerige onderwerpen (NVJ, p. 365).
	35	medailles slaan... oden maken: toespeling op de negentiende-eeuwse overvloed aan penningen en gelegenheidslyriek ter herinnering aan belangrijke voorvallen.
	39	romaneske: dichterlijke.
	40	nemen [...] te biecht: vermanen.

305	4	‘Daer was... bedroeft waren,’: beginregels van het sprookje ‘De schone slaapster in het bos’ (Doornroosje) van Charles Perrault uit *Moeder de Gans*.

Het water

pagina	***regel***	
306		Beets dateerde ‘Het water’ op 9 januari 1838. Zijn verwijzing naar de weersomstandigheden in de regels 6 tot 10 klopt. In mei 1837 vroor het 's nachts en viel er nog sneeuw en hagel. Pasen 1837 viel op 26 en 27 maart (maar was daarmee een vroege Pasen) en op 25 maart was er nog sneeuw gevallen. Het was in het hele land nog volop winter en de koude hield aan tot in april. Rond oudjaar 1837 lag de temperatuur tussen de 6 en 8 graden. De winter van 1837-1838 begon pas op 6 januari 1838: het tijdvak van 11 tot 20 januari is mogelijk het koudste tiendagentijdperk ‘aller tijden’ geweest. (Buisman 1984, p. 202-204)
	5	in spijt van Newton en Herschel: ondanks de natuurwetten zo-

306		als die door de Engelse wis- en natuurkundige Isaac Newton (1642-1727) en de Engelse astronoom van Duitse afkomst Frederick William Herschel (1738-1822) zijn blootgelegd.
	7	barbier: kapper speciaal voor het scheren.
	7	komeet van Halley: komeet, genoemd naar haar ontdekker, de Engelse astronoom Edmond Halley (1656-1742), die in het najaar van 1835 zichtbaar was geweest. Volgens het volksgeloof brengen kometen veranderingen teweeg (zie ook NVJ, p. 371).
	11	narde: met een (n)arrenslee reed.
	19	den winter van Vijfënnegentig: de winter van 1794-1795 was zeer streng (Buisman 1984, p. 181-182).
	20	‘toen er... kachels waren’: sinds de zeventiende eeuw waren er wel (aardewerken) kachels, maar pas later werd het open haardvuur meer en meer vervangen door gietijzeren kachels (zie ook NVJ, p. 369).
	20	ik verhef mij op: ik ben trots op.
	20	de koude van Drieëntwintig: op 11 november 1822 begon een van de strengste winters van de negentiende eeuw met in de laatste week van januari 1823 temperaturen

		van -21 graden (Buisman 1984, p. 193-195).
	24	‘kaartje van vlijt’: elke dag kon een leerling op de school van Pieter Johannes Prinsen (1777-1854) als bewijs van vlijt of goed gedrag een kaartje verwerven. Twintig kaartjes gaven recht op een prijs (zie ook NVJ, p. 300).
	25	middelmaat schrift: manier van schoonschrijven.
	25	op en tusschen de lijn: het betreft hier zgn. waterlijnen, iets lichtere lijnen in handgeschept papier (NVJ, p. 373).
	37	‘Een telg der zon in sneeuwkleedij’: vertaling van ‘The snow-clad offspring of the sun’, een regel uit de vierde strofe van ‘The Prisoner of Chillon’ (1816) van de Engelse dichter George Noel Gordon, lord Byron (1788-1824). Beets publiceerde een vertaling (‘De gevangene van Chillon’) in *Gedichten van Lord Byron* (Haarlem, 1835). (NVJ, p. 358)
307	8	het Noorden: benaming voor de Scandinavische landen.
	14	‘daden in de vuisten’: ‘Met Zeelands moed in 't hart en daaden in de vuisten’, citaat van J. le Francq van Berkhey (1729-1812) uit *Het verheerlijkt Leyden, bij het tweede eeuwgetijde van des-*

307		*zelfs heuchlijk ontzet in den Jaare* MDLXXIIII(Leiden 1774, p. 145). (NVJ, p. 355)
	38	bevrozen: bevroren.
308	10	Cooper... zoete water: in het tweede hoofdstuk van de roman *The Pilot* (1823) van de Amerikaanse schrijver James Fenimore Cooper (1789-1851) (NVJ, p. 355) zegt een oude zeeman: ‘For my part, I was born on board of a chebacco-man, and never could see the use of more land than now and then a small island, to raise a few vegetables, and to dry your fish.’ (Albany 1986, p. 21)
	12	om den wil van: ten behoeve van.
	23	vier hoofdstoffen: vier elementen, aarde, water, vuur, lucht.
	37	‘de hemelen... en vergaan’: citaat uit de Bijbel, 2 Petrus 3:10, waar een voorstelling wordt gegeven van de dag des oordeels als de aarde zal vergaan.
309	8	zoomen: oevers.
	14	lust het mij: heb ik er plezier in.
	14	toeven: verblijven.
	30	vlotten: dobberen.
	32	Geest der wateren: watergeest: mythologisch, vaak boosaardig wezen dat in het water zou wonen.
310	7	vloed: rivier.

26 ‘t Misvormde lijk van 't uitgebloeide Schoon’: citaat uit de ‘Inleiding tot de Hymne Voorzienigheid’ van Isaäc da Costa (1798-1860) uit het tweede deel van zijn *Poëzie* (Leiden 1822, p. 48).

Wat is me een krijg,
gevoerd door
menschenzonen,
en ondersteund door
machteloze Goôn?
Wat, heel deze aard, en 't
geen zy nog kan toonen?
't Misvormde lijk van 't
uitgebloeide Schoon!

29 noemde het water *valsch*: in *The Winter's Tale* van William Shakespeare (1564-1616) spreekt Leontes, de koning van Sicilië, in de tweede scène van het eerste bedrijf over zijn zoon de woorden:

[...]; women say so,
That will say anything: but
were they false
As o'er-dy'd blacks, as
wind, as waters, false

310		As dice are to be wish'd by one that fixes No bourn 'twixt his and mine, yet were it true To say this boy were like me. [...], vrouwen zeggen dat, Die alles zeggen. Maar al zijn zij valsch Als rouw van onecht zwart, als wind, als water; Valsch als een teerling, dien een man zich wenscht, Die 't mijn en dijn niet scheidt; toch is het waar, De jongen lijkt op mij. (*De Werken van William Shakespeare*. Vertaald door L.A.J. Burgersdijk. Derde druk (Leiden z.j.), dl. II, p. 628)
	35	*hybridisch*: tweeslachtig (NVJ, p. 368). De Leidse hoogleraar Jacob Geel (1782-1862) gebruikt het woord in zijn kritiek op 'Vooruitgang' (zie de inleiding bij dit verhaal op p. 219 van dit deel) om het tweeslachtige ('goede ernst en verkeerde luim') van dat opstel aan te geven.
	38	nijdige: vijandige.
311	13	*Buiten*: niet in de stad.

Begraven

pagina	*regel*	
312		Dit opstel, ernstig en gedragen van toon, is wellicht een bewerking van een preek die Beets als

	proponent heeft gehouden. Het dorpje O. wordt door Beets in *Na vijftig jaar* (NVJ, p. 377) geidentificeerd als Overveen.
9	doodswa: lang soort hemd.
14	onding: iets dat geen waarde meer bezit.
25	heeft men met ... gedaan: is men klaar met.
29	menschelijkheid: mensheid.
37	eerlijke: fatsoenlijke.
38	den Engelschman: de filosoof en jurist Jeremy Bentham (1748-1832), die wenste te bewerkstelligen dat het individu in alles zoveel mogelijk met het welzijn van anderen rekening zou houden.
41	op... gewerkt heeft: na het verbod op begraven in de kerk van 1825 werden van gemeentewege overal begraafplaatsen aangelegd en verminderde de tot dan toe belangrijke rol van de kerk

312		bij het begraven. Het Burgerlijk Wetboek van 1838 regelde formaliteiten zoals de toestemming tot het begraven van overledenen.
313	1	‘minder omslachtig’: vanaf het eind van de achttiende eeuw versoberden de begrafenis- en rouwgebruiken die voor de nabestaanden vaak hoge financiële lasten met zich meebrachten.
	12	naar sterren en wormen en welkende bloempjes: verwijzing naar de sentimentele poëzie van achttiende-eeuwse dichters als Rhijnvis Feith (1753-1824).
	14	worm [...] seraf: worm en seraf (engel) waren bekende attributen in de sentimentele poëzie.
	15	lange witte zakdoeken: gebruikt door huilebalken, in de rouwstoet vooroplopende aansprekers, die deze zakdoeken stijf tegen de ogen drukten en voortdurend snikten.
	17	De thermometer daalde van Bloedwarmte tot Vorst: de thermometer volgens Fahrenheit (1686-1736) had op de schaalverdeling drie ijkpunten, waarvan het hoogste werd aangegeven met de term *bloedwarmte* (de lichaamstemperatuur van een gezonde man) en het laagste met de term *vorst*.

	21	Byron: George Noel Gordon, lord Byron (1788-1824), Engels romantisch dichter met grote Europese uitstraling.
	24	‘Ik wil niet... bij mijn baar’: tweede helft van de derde strofe van Beets' vertaling van het gedicht ‘Euthanasia’ (1811) van Byron in *Parisina en andere gedichten van Lord Byron* (Haarlem 1837) (NVJ, p. 368).
	29	‘O, weggerukte in schoonheids bloei’: titel en eerste regel van Beets' vertaling van het gedicht ‘Oh! Snatch'd away in beauty's bloom’ (1815) van Byron in *Parisina en andere gedichten van Lord Byron* (Haarlem 1837).
	32	de leer der onsterfelijkheid: het christendom kent de mens een sterfelijk lichaam maar een onsterfelijke ziel toe.
	33	Openbaring: namelijk de Bijbel, waarin God aan de mens de onsterfelijkheid van de ziel heeft geopenbaard.
314	28	besluiten: omsluiten.
	37	wier bloed het cement der kerk is: uitdrukking gebaseerd op een uitspraak van de kerkvader Cyprianus (ca. 200-258): ‘Het bloed der martelaren is het zaad der kerk’.
	39	vernachtte: rustte.

315	1	eerste christenkeizer: Constantijn I, de Grote (ca. 280-337), keizer van het Romeinse Rijk (306-337), die in 313 het tolerantie edict van Milaan uitvaardigde, waarbij het christendom als gelijkgerechtigde godsdienst erkend werd.
	1	omtrek: ruimte (nl. van het kerkgebouw).
	3	Opvolgers... heiligdom: o.a. op de synode van Braga (563) werden de dodenbijzettingen in de kerken bestreden, maar op het concilie te Mainz (813) werden ze toegestaan.
	11	het woord des levens: het levende woord van God.
	13	‘die de dooden... zij waren’: Bijbel, Romeinen 4:17.
	16	Geen bewijzen... van hun stuk brengen: vanaf het begin van de zeventiende eeuw waren er velerlei bezwaren aangevoerd tegen het begraven in de kerken: de stank van de ontbindende lijken en het ongerief door opengebroken kerkvloeren, scheurende grafstenen en verzakkingen waren argumenten om het begraven in de kerken te beperken of te beëindigen.
	18	Onze eeuw was rijp om het offer te brengen: in 1825 werd bij Koninklijk Besluit het begraven in de kerken per 1 januari 1829 verboden.
	26	wapenborden: rouwborden, gedenkborden aan de

		kerkmuur waarop de wapens van overledenen zijn aangebracht, soms aangevuld met enige informatie over hen.
	36	het kabinet: het regeringsbeleid.
	37	neiging: aandrift.
	38	het belgt mij niet: ik word er niet boos om.
	41	*naturae se superantis opera*: (Latijn) pronkstukken, daar natuur zichzelve in overtreft. Citaat, in de vertaling van Beets, uit het gedicht van Petrus Burmannus II op het grafteken van Hugo de Groot in de Grote Kerk te Delft (NVJ, p. 375).
	41	de uitgebreide vleugelen der faam: de faam is in de mythologie de godin die de daden der helden uitbazuint, afgebeeld als een vrouw met uitgespreide vleugels en een menigte ogen, oren en monden of met een bazuin.
316	2	‘die weet wat er in den mensch is!’: vgl. Bijbel, Johannes 2:25: ‘want Hij zelf wist, wat in den mensch was’.
	6	die hun weervaart: die tegenover hen in acht wordt genomen.
	9	Hier - is het heilige grond. Ontbindt uwe schoenzolen: vgl. Bijbel, Exodus 3:5, Jozua 5:15 en Handelingen 7:33.
	13	‘Eben Haëzer; tot hiertoe heeft ons de Heer geholpen’: Bijbel, 1 Samuel 7:12.

316	19	‘God te aanbidden in geest en in waarheid!’: Bijbel, Johannes 4:23, 24.
	29	gemoedelijk: gevoelige.
	n1	Zoo moesten [...] geleefd hebben: in de Brouwerskapel van de Grote Kerk te Haarlem staan de maten aangegeven van de in die stad overleden reus Daniel Cajanus (1702/1703-1749) en de te Zandvoort geboren dwerg Simon Jane Paap (1789-1828) (zie ook NVJ, p. 357-358).
	n1	Een apostel... geschieden.’: Bijbel, de apostel Paulus in 1 Corinthiërs 14:40.
317	3	romaneske: schilderachtige.
	21	‘gij zijt stof!’: Bijbel, Genesis 3:19.
	24	Zij zijn *natuur*; geen *smaak*!: natuur en smaak werden in de kunstleer vaak als aan elkaar tegengesteld opgevoerd, waarbij natuur voor het echte stond en smaak voor het kunstmatige.
	30	noodiger: aanspreker.
	35	huik: wijde kap, door de vrouw bij wijze van rouw gedragen.
	35	zitten de vrouwen op de kist zelve: plaatselijk gebruik waarbij de vrouwen op de kist plaatsnamen gedurende het vervoer van de kist van het sterfhuis naar de begraafplaats.
	36	leeraar: predikant.

	36	naaste betrekking: meest nabije verwant.
318	1	rouwslepen: rouwstoeten.
	1	*magna funera*: (Latijn) plechtige begrafenissen (NVJ, p. 373).
	2	mommespel: maskerade.
	3	het begraven van stadswege: sinds het verbod op het begraven in kerken en binnen de bebouwde kom was de inrichting van een kerkhof een taak van de plaatselijke overheid, die ook het gebruik daarvan diende te regelen. Dat kon inhouden dat de gemeente voorzover nodig voorzag in het transport en de teraardebestelling van de dode.
	11	rouwlaken: rouwkleed dat de kist bedekt.
	12	'VAN DE ARMEN': wanneer de nabestaanden de begrafenis-gelden niet konden opbrengen, nam de gemeente de kosten op zich. Door middel van een rouwlaken met het betreffende opschrift kon zij daarvan kennis geven (en een beroep op de betreffende regeling ontmoedigen).
	22	gekozen partij: genomen besluit.
	40	vlek: plattelandsgemeente.

319	10	alsmede: eveneens.
	37	de groote en ontzaglijke dag des Heeren: de dag des oordeels, vgl. in de Bijbel Joël 2:31; Maleachi 4:5 en Handelingen 2:20.

Eene tentoonstelling van schilderijen

pagina	*regel*	
320	5	Baculus: letterlijk ‘stok, knuppel’, aanduiding voor Johannes Kneppelhout (1814-1885). Schrijver, vooral bekend door zijn onder het pseudoniem Klikspaan geschreven *Studenten-Typen* (1839-1841) en *Studentenleven* (1841-1844) (NVJ, p. 311).
	5	klein boekje: *L'Ere Critique ou l'Art et le Culte*, Utrecht 1837 (zie ook Kamerbeek 1953).
	7	dat zij... geplaatst: dat haar aard en functie worden miskend.
	17	Zij is... gekregen: klassieke verwijten aan de (Franse) romantiek.
	18	ophakkerig: brallerig.
	21	tentoonstellingen van schilderijen: sinds 1808 werden in Nederland, vooral in de grote steden, verkooptentoonstellingen van schilderijen van levende meesters gehouden. De organiserende commissies trachtten een zo goed mogelijk aanbod te realiseren maar slaagden daarin niet altijd door het

	steeds groter wordend aantal tentoonstellingen. (Hoogenboom 1993, p. 147)
23	fantastisch [...] onderzoek: toespeling op de titel van de verzamelbundel van de Leidse hoogleraar Jacob Geel (1789-1862) *Onderzoek en phantasie* (1838).
24	laat ons uit de laagte opkijken: Beets geeft de Griekse tekst van Plato (ca. 428-347 v.Chr.) in een voetnoot en vertaalt deze in *Na vijftig jaar*: ‘Alsof, wanneer iemand, middenop den bodem der zee wonende, zich inbeeldde bóvenop de zee te wonen en, door het water heen, de zon en de andere hemellichamen ziende, de zee voor de hemel hield, enz.’ (zie ook NVJ, p. 397).
27	nuttigheden... lezingen: toespeling op de lezingencultuur van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen; in 1838 telde het Nut 231 departementen (Mijnhardt en Wichers 1984, p. 360).
29	Kruseman: Jan Adam Kruseman (1804-1862), vooral bekend als portretschilder (NVJ, p. 371).
29	Schotel: Johannes Christiaan Schotel (1787-1838), zeeschilder (NVJ, p. 310).

320	31	in lagen opgestapeld zijn: de muren van onder tot boven bedekken.
	33	weerschijnen: met weerschijn.
	33	sakken: ruimvallende jurken (zie NVJ, p. 385).
	35	Schendel: Petrus van Schendel (1806-1870), schilder, vooral bekend door zijn marktscènes bij olielicht.
321	2	Bloemers: Arnoldus Bloemers (1792-1844), schilder van vooral stillevens (NVJ, p. 351).
	4	bijhebbend: erbij liggend.
	18	aan al... opzet door: wat ik tenslotte bekroon met.
	23	dooreengewarde nommers: kennelijk hingen de stukken niet op de nummervolgorde van de catalogus.
	23	nagekomen stukken: stukken die na de sluitingstermijn zijn binnengekomen en daardoor niet meer op de juiste plaats in de catalogus konden worden opgenomen.
	26	*tableaux de genre*: verzamelnaam voor interieurstukken, stillevens en diertaferelen.
	37	rok: lange jas met panden; in de negentiende eeuw de gewone mannendracht.
	37	stropje: brede zijden das (zie ook NVJ, p. 287).
	40	opslagen: omslagen.

322	3	volslagen: groot.
	4	kamizoolzak: zak in vest met mouwen en diepe zakken.
	7	hunne voorbeelden: de door hen vervaardigde voorbeelden.
	10	het groot Schilderboek: *Het schilder-boeck* (1604) van Carel van Mander (1548-1606). Moderner was de van 1816 tot 1820 verschenen *Geschiedenis der vaderlandsche schilderkunst sedert de helft der 18de eeuw* van Roeland van Eynden (1747-1819) en Adriaan van der Willigen (1766-1841) (zie ook NVJ, p. 386).
	17	historie: historiestukken inclusief bijbelse en mythologische voorstellingen.
	19	crayon: krijt.
	25	Konst- en Letterbode: de *Algemeene Konst- en Letterbode*, weekblad dat behalve recensies, literair werk en wetenschappelijk nieuws ook mededelingen betreffende tentoonstellingen bevatte (zie ook NVJ, p. 314).
	25	Handelsblad: het *Algemeen Handelsblad*, toen een jonge (opgericht in 1828) en moderne krant van (gematigd) liberale signa-

322		tuur, vooral gewijd aan de belangen van de handel. Bevatte ook mededelingen betreffende tentoonstellingen. (NVJ, p. 315)
	29	Teylers museum: oudste museum van Nederland (1778), gevestigd te Haarlem, met naast de bekende natuurwetenschappelijke collectie ook een kunstverzameling.
	29	Prinses van Oranje: in 1838 Anna Paulowna van Rusland (1795-1865), echtgenote van kroonprins Willem, de latere koning Willem II (1792-1849). Beiden hadden een kunstverzameling; hij bracht vooral oude meesters bijeen, terwijl zij zich tot de moderne schilderkunst beperkte.
	30	met goud te beleggen: er zoveel goudstukken voor te geven als erop kunnen liggen.
	40	last op gegeven: opdracht tot kopen gegeven.
323	2	zedig: bescheiden.
	6	kabinet: particuliere schilderijenverzameling.
	8	Ostade: Adriaen van Ostade (1610-1685), schilder van taferelen uit het boerenleven.
	8	passediezende: dobbelende.
	9	belet vragende: vragende of hij ontvangen kan worden. Op verscheidene schilderijen van Adriaen

		van Ostade is een wingerd afgebeeld die door het venster naar binnen lijkt te willen groeien.
	13	Frans Hals: Frans Hals (ca. 1585-1666), portret- en genreschilder.
	14	Van Dijck: Anthonie van Dyck (1559-1641), Vlaams schilder en etser.
	14	Rembrandt: Rembrandt Harmensz. van Rijn (1606-1669), schilder, tekenaar en etser.
	30	*Flectere si nequeo Superos, Acheronta movebo*: (Latijn) indien ik de hemelgoden niet vermurwen kan, ik zal die van de afgrond bewegen. Citaat uit de *Aeneis* (VII, 312) van de Romeinse schrijver Vergilius (70-19 v.Chr.) (NVJ, p. 360).
	33	'*zenie*': genie.
	37	Apelles: Apelles (2e helft 4e eeuw v.Chr.) gold als de grootste schilder van de oudheid.
	38	tripjes: soort klompjes.
324	4	Stillswijgen is een Vloeck die meer bijtt als quaed-spreken: citaat uit 'Spijtigh swijgen' van Constantijn Huygens (1596-1687)

324		in de *Koren-bloemen* (editie W. Bilderdijk, Leiden 1824-5, IV, p. 6) (NVJ, p. 391).
	18	*Jan-Steentje*: schilderij van Jan Havicksz. Steen (1625/6-1679), schilder van voornamelijk huistaferelen.
	34	Van Speyk: Jan Carel Josephus van Speyk (1802-1831), marine-officier. Als nationale held gevierd omdat hij zich tijdens de Belgische opstand, liever dan zich over te geven, voor Antwerpen met schip en bemanning in de lucht had laten vliegen.
325	1	deftigen middelstand: gegoede burgerij.
	5	calèche: open vierwielig rijtuigen met twee banken tegenover elkaar en zonder bok, getrokken door een vierspan.
	11	menschen te zien: op visite te gaan.
	15	of het spel sprak: alsof de duvel ermee speelde.
	16	Prins Frederik: Willem Frederik Karel (1797-1881), prins der Nederlanden. Zoon van koning Willem I. Hij bewoonde het paleis aan het Korte Voorhout te Den Haag. (Terwen 1858, p. 210)
	18	Doelen: gebouw van het St.-Sebastiaans(schutters)gilde op de hoek van het Toernooiveld en de Korte Vijverberg.

	34	Z Ed: Zijne Edelheid (plechtstatig).
326	14	bokken van ongerechtigheid: door de joodse hogepriester op de Grote Verzoendag met de zonden of ‘ongerechtigheden’ des volks beladen bokken die bij wijze van offer de woestijn ingejaagd werden.
	24	stoffeering: manier waarop de figuren op een schilderij zijn aangebracht.
	25	ordonnantie: compositie.
	35	serafijnen gezichtje: engelachtig gezichtje.
	37	engelsche ziekte: rachitis, veroorzaakt vergroeiingen van het beendergestel.
327	1	uhlanemuts: hoofddeksel van een licht gewapende ruiter in het Duitse of Russische leger.
	2	schotschbont: bontgeruit.
	7	te keer gegaan: tegengegaan.
	15	knevelbaard: snor.
	25	*beau monde*: het chique uitgaanspubliek.
	37	zóózoo: onmiddellijk.

328	1	Ravenzwaay: Jan van Ravenzwaay (1789-1869), veeschilder (NVJ, p. 383).
	18	*du bon ton*: van de betere kringen.
	21	kamerheer: hoge ambtenaar aan het hof van de koning.
	23	geplekt: bont.
	27	schrijver: klerk.
	29	het *fashionable* uur: het uur van de 'chic'.
329	1	Narcissus: ijdeltuit. Narcissus is in de Griekse mythologie de verpersoonlijking van het zelfbehagen.
	8	ledeman: leeman: verstelbare houten pop.
	8	geaffaireerden: Frans 'affairé': gewichtig doenden, met ogenschijnlijk veel besognes.
	11	tuyau: kokertje om geconcentreerd naar één schilderij te kunnen kijken (NVJ, p. 393).
	14	*Ausstellung* te Dusseldorf: de tentoonstellingen van de 'Düsseldorfer Malerschule' waren internationaal bekend (*Die Düsseldorfer Malerschule* 1979, p. 19-40 en 197-208).
	22	*alter ego*: (Latijn) ander ik (NVJ, p. 348).
	24	keertjes: tochtjes.
	35	'gepeupel', dat reeds gegeten heeft: in de betere kringen was het gebruikelijk de maaltijden

later te gebruiken dan in de eenvoudige milieus (Jobse-van Putten 1995, p. 190).

De wind

pagina	*regel*	
330		Dit opstel is zeer bijbels van toon, zowel door de letterlijke citaten die in de noten worden verantwoord als door de vele bijbelallusies.
	8	opstoken: vuur opporren.
	9	epicurische: genotzuchtige.
	26	de reus der geheimenis: over de windbewegingen was in de negentiende eeuw weinig bekend (zie ook NVJ, p. 396).
	27	lenden: hellingen.
	39	kampstrijd: duel.
	40	als door Sanheribs... Heeren: toen Sanherib, de koning van Assyrië (705-681 v.Chr.), Juda binnengevallen was, baden koning Hizkia van Juda en de profeet Jesaja tot God, die een engel zond die alle krijgshelden, vorsten en oversten in het leger van Sanherib doodde (Bijbel, 2 Kronieken 32:20-21; Jesaja 37:36-38).

331	6	Heere! behoed hen! zij vergaan: verwijzing naar het verhaal van de storm op zee in de Bijbel (Mattheus 8:23-27), waarin de discipelen tegen Jezus zeggen: ‘Heere, behoed ons, wij vergaan.’
	10	de stem des Heeren: in de Bijbel wordt o.a. in Genesis 3:8 de wind de stem van God genoemd.
	11	ontgrendeld rotshol: verwijzing naar de Griekse mythologie. De winden zitten opgesloten in rotsholen en wanneer een bepaalde wind moet waaien, ontgrendelt de god Aeolus de desbetreffende kerker.
	11	gonzende knots: mogelijk uit de Germaanse mythologie.
	12	losgelaten vleugelpaard: in allerlei mythologische verhalen wordt de wind voorgesteld als een wild voortstuivend, gevleugeld paard.
	12	adelaar met klappende wieken: ook de adelaar verbeeldt in mythologische verhalen vaak een stormwind.
	13	Zijn Geest... leven!: deze en volgende regels verwijzen naar het scheppingsverhaal in de Bijbel (Genesis 1).
	14	baaierd: chaos (vóór de schepping).
	17	Het was... wateren: de tekst van Genesis 1:2 luidt: ‘[...] en de Geest Gods zweefde op de wateren.’ In de noot daarbij wordt,

onder verwijzing naar Deuteronomium 32:11, ten aanzien van ‘zweefde’ opgemerkt dat dit beeld voort lijkt te komen uit een gelijkenis met vogels die hun eieren uitbroeden en later beschermend boven de uitvliegende jongen hangen. De toevoeging *Hebr.* in de voetnoot verwijst naar de kanttekening bij Deut. 32:11, waarin de betekenis aan de hand van de Hebreeuwse grondtekst wordt verduidelijkt.

20 In het suizen... verschijnen: in de Bijbel, Genesis 3:8, staat dat God in de avondkoelte aan Adam was verschenen.

21 en uit den wervelwind sprekende tot Job: de laatste en zwaarste van de plagen die Job troffen, was de verwoesting van een huis met zijn kinderen erin door harde wind van over de woestijn (Bijbel, Job 1:19).

24 discipelen: leerlingen van Jezus.

25 ‘als van eenen geweldigen gedrevenen wind’: citaat uit de Bijbel, Handelingen 2:2, waar de uitstorting van de Heilige Geest over de discipelen beschreven wordt.

34 een wolkje, niet grooter dan uw vuist: tijdens een droogte-periode ten tijde van de Israëlitische koning Achab (874-853 v.Chr.) voorspelde de profeet Elia dat er regen zou komen: ‘Trek op, eet en drink, want daar is een geruisch van een overvloedi-

331		gen regen.’ Na zeven dagen kwamen er wolken opzetten: ‘Zie, een kleine wolk, als eens mans hand, gaat op van de zee.’ (Bijbel, 1 Koningen 18:41-44)
332	1	trezoren: schatten.
	16	zwatelen: zacht ruisen.
	18	den profeet... van Horeb: de levensmoede profeet Elia, trok, gemaand door een engel Gods, naar de berg Horeb en werd daar gesterkt in zijn profetenrol door een ontmoeting met God (Bijbel, 1 Koningen 19:1-18).
	20	‘En ziet... tot Elia’: citaat uit de Bijbel, 1 Koningen 19:11-12.
	37	Vreest niet - gelooft alleenlijk: woorden van Jezus tot Jaïrus, toen die werd gemaand Jezus niet lastig te vallen, omdat zijn dochtertje al was overleden (Bijbel, Lucas 8:50; Marcus 5:36).

Antwoord op een brief uit Parijs

pagina	***regel***	
333		De brief uit Parijs aan Nicolaas Beets van Johannes Kneppelhout is samen met het antwoord van Beets van 17 januari 1839 opgenomen in Kneppelhouts *Souvenir d'un voyage à Paris* (Leiden 1839). Beets' tot kopij bewerkte brief werd door Johannes Dyserinck

(1835-1912) in 1909 geschonken aan de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde en wordt bewaard in de Leidse Universiteitsbibliotheek (sign. Ltk 1656) (zie ook NVJ, p. 349).

6 Bleekloo: fictieve naam.

8 coloriet: kleurgeving.

8 Van Dijck: Anthonie van Dyck (1559-1641), Vlaams schilder en etser.

9 Frans Hals: Frans Hals (ca. 1585-1666), portret- en genreschilder.

10 Vaticaan: pauselijke verblijfplaats te Rome waartoe ook buitengewoon rijke musea behoren.

14 Blok... Preveilie: naaitermen.

17 overmits: aangezien.

26 Avondbode: ‘een door de regeering bezoldigd, te Amsterdam in 't licht verschijnend blad (1837-1841)’ (zie ook NVJ, p. 314). Het blad publiceerde ook kunstbesprekingen.

27 Handelsblad: het *Algemeen Handelsblad*, toen een jonge (opge-

333		richt in 1828) en moderne krant van (gematigd) liberale signatuur, vooral gewijd aan de belangen van de handel. Bevatte ook mededelingen betreffende tentoonstellingen. (NVJ, p. 315)
	32	feuilleton: krantenartikel over kunst, literatuur of wetenschap.
	33	Letterbode: De *Algemeene Konst- en Letterbode*, weekblad dat behalve recensies, literair werk en wetenschappelijk nieuws ook mededelingen betreffende tentoonstellingen bevatte (zie ook NVJ, p. 314).
	n1	Baculus: letterlijk ‘stok, knuppel’, aanduiding voor Johannes Kneppelhout (1814-1885). Schrijver, vooral bekend door zijn onder het pseudoniem Klikspaan geschreven *Studenten-Typen* (1839-1841) en *Studentenleven* (1841-1844) (NVJ, p. 310-311).
	n1	beroemde treurspelspeelster Rachel: Elise Rachel, bijgenaamd Félix (1820-1858), debuteerde in 1838 als klassiek tragédienne na op tienjarige leeftijd haar carrière begonnen te zijn als zangeres in koffiehuizen. Zij werd in de gelegenheid gesteld toneellessen te volgen en was vanaf 1840 verbonden aan het Théâtre Français. Met haar talenten schonk zij nieuw leven aan het klassieke Franse treurspel.

334	11	tempermes: schildersmes met afgerond uiteinde.
	13	trekpotten: theepotten.
	19	te malen: af te beelden.
	22	barbarijsche [leeuw]: inmiddels uitgestorven roodbruine leeuw met zware manen.
	23	*keel*: rode kleur in de wapenkunde.
	23	*sabel*: zwarte kleur in de wapenkunde.
	26	neb: snavel.
	30	*dorstig hart*: dorstig hert: veelvuldig voorkomende naam voor herbergen.
	30	*troubles*... tusschen 85 en 90: politieke verwarring in de jaren tachtig van de achttiende eeuw door het conflict tussen de patriotten en de Oranjegezinden. In 1787 werd door ingrijpen van Pruisen de stadhouderlijke macht tijdelijk hersteld en vluchtten vele patriotten het land uit, vooral naar Frankrijk.
	34	*een groote goudsbloem... gebeten*: de goudsbloem stelde ‘Oranje’ voor, de keeshond symboliseerde de patriotten.
	35	eene andere op de Engelsche natie: de patriotten waren anti-Engels gezind.

334	38	*'t Is een toer... komen*: toespeling op een bekend motief op uithangborden (zie ook NVJ, p. 392).
335	4	jachtbuis: jasje, gedragen bij de jacht.
	9	zenith van zijn vlucht: toppunt van zijn (schilderkundige) ontplooiing.
	10	bestek: plan van uitvoering.
	16	teffens: tegelijk.
	20	afgemaald: nageschilderd.
	29	snuift: te weten fijn gemalen tabak.
	29	halfsleets: half versleten.
	30	boelhuis: boedelveiling.
	38	eisch gegeven had: recht gedaan had.
336	10	den dood van Schotel: de bekende zeeschilder Johannes Christiaan Schotel (geb. 1787) overleed op 21 december 1838 (NVJ, p. 310).

Teun de jager

pagina	*regel*	
337	7	Camp: Camperduin.
	9	Hondsbossche zeewering... onvermijdelijk zijn: eeuwenlang is de onvoldoende functionerende kustverdediging bij de Hondsbossche een onderwerp van zorg voor het Hoogheemraadschap

	van de Hondsbossche en Duinen tot Petten geweest. In het zware stormjaar 1839 werd weer duidelijk dat de aangelegde paalwerken niet genoeg bescherming boden. Het onderwerp zal op de, doorgaans met de beroemde luisterrijke maaltijden besloten, vergaderingen een vast punt van bespreking geweest zijn. (Streefkerk 1991, p. 16; Streefkerk 1994, p. 98-99; NVJ, p. 319-320)
14	Heerlijkheid: het grondgebied van een Heer. Tot 1848 konden aan het bezit van een dergelijk stuk grond nog bepaalde (benoemings)rechten verbonden zijn.
14	Borselens, Brederodes, en Nassaus: oude adellijke geslachten.
24	gort: gerst. De Alkmaarse gort stond bekend als de beste Noord-Hollandse gerst (zie ook NVJ, p. 362).
28	zijn rekening met het geboomte sluiten: afscheid van het geboomte nemen.

337	28	hem toeft niet anders: hem wacht niet anders.
	30	de woestijn van het Koegras: in 1817 waren de zand- en slibgronden van het Koegras, ten noorden van Callantsoog, bedijkt, om overstromingen tegen te gaan (zie ook NVJ, p. 319).
	33	Schild: Oude Schild.
338	13	loopen, staan, drijven, en aanbrengen: volgen, roerloos stilstaan voor, opjagen en naar de jager brengen van het wild.
	15	buis: kort jasje met twee rijen knopen.
	16	weitasch: jagerstas voor het opbergen van klein wild.
	16	hagelzak: zak om de hagel in mee te nemen (NVJ, p. 338).
	17	lakensche muts: muts van laken (een geweven stof).
	18	cordon: geweerriem.
	19	een blonde zoon der Celten: volgens de traditionele opvatting waren de allereerste, voor-Bataafse bewoners van Nederland Kelten (Van der Woud 1990, p. 16).
	36	borst: knul.
	39	besten: oude vrouwen.
	39	opleukerde: opvrolijkte (NVJ, p. 378).
	41	die gestellen: dat soort persoonlijkheden.
339	13	telken: elke.

	32	toeterloof: fluitenkruid.
	33	duinsprank: duinbeek.
340	7	geest: geestgronden achter de duinen (NVJ, p. 361).
	9	reis: eens.
	13	of: af.
	15	van: door.
	17	mosschen: mussen.
	32	allegaar: allemaal.
	35	hanen: haan: hamer die op het slaghoedje neerkomt waardoor het schot afgaat.
	39	waar 't an houdt: waar het door komt.
341	8	krocht: hol.
	18	het haas was vrij: de haas was niet geraakt.
	39	ooit of ooit: ooit maar een moment.

342	4	knippen: vallen.
	14	haar ... veeren: lopend wild ... vliegend wild.
	17	niet te zwaar opleggen: niet te moeilijk maken.
	20	na: naar.
	26	‘Erg best’: in Hildebrands jonge jaren karakteristiek voor boers taalgebruik (NVJ, p. 359).
	27	op hand: op voorhand.
	29	‘Gedaan!’: ‘Afgesproken!’
	37	naar te staan: op te lijken.
	39	blinkerds: kale duintoppen.
343	2	‘voet’: pootafdruk.
	6	laffe: vervelende.
	8	slechte: gewone.
	14	ontzaglijk: ontzagwekkend.
	20	zette het geweer in de rust: ontspande het geweer.
	35	ambachtsvrouw: bezitster van een heerlijkheid.
	36	jachtbuis: jasje, gedragen bij de jacht.
344	17	in het hangen: op de helling.
	25	klucht: koppel.
	29	gevallen: neergestreken.
	38	in een kwaden naam zijn: een slechte reputatie hebben.
345	6	al: wel.
	7	triomfant: triomfantelijk.
	23	wild: onrustig.

346	4	jachtpaal: paal die de grens van een particulier jachtterrein aangeeft.
	5	ban: rechtsgebied.
	5	roeden: tientallen meters.
	23	trein: koppel hoenders.
	33	geloken: gesloten.
	40	‘door het snellere lood in zijn vaardige sprongen gestuit’: in de *Hollandsche Duinzang* (1826) (editie G. Stuiveling, Culemborg 1978, p. 56) van de hoogleraar klassieke talen en hartstochtelijk jager David Jacob van Lennep (1774-1853) staat: Als de haas, hoe ook snel, door het snellere lood, Wordt gestuit in zijn vaardige sprongen,

346		Of het veldhoen, verrast van een haastigen dood, In zijn snorrende vlugt is bedwongen. (Zie NVJ, p. 338)
347	20	achterloopers: achterpoten van een haas (jachtterm).
	25	'Ik zal me oolijk houen': ik zal doen of ik van niks weet.
	41	Al waar: wel waar.
348	10	Op eens: onverwachts.
	12	tromp: het einde van de loop van een geweer.
	17	*à bout portant*: van dichtbij.

De veerschipper

pagina	*regel*	
349		Voor de hier beschreven veerschipper 'Rietheuvel' heeft model gestaan Johannes Rietbergen (1790-1865), bijgenaamd 'de lange Rietbergen', schipper op Haarlem, woonachtig te Leiden. Als student heeft Beets dikwijls van zijn dienst gebruikgemaakt (*Het dagboek* 1983, p. 74). Zie ook 'Brief van Hildebrand aan schipper Rietheuvel', dl. 1, p. 386.
	6	paskwil: bijtende parodie.
	7	de zaak der spoorwegen te bevorderen: in 1836 was er een commissie ingesteld om de mogelijkheid van de aanleg van spoorwegen in

	Nederland te onderzoeken. Mede door tegenwerking van behoudende kamerleden duurde het tot 1839 voordat de eerste spoorlijn (Amsterdam-Haarlem) in gebruik genomen kon worden.
9	trekveer: veerdienst d.m.v. de trekschuit.
9	pijpemanden... signaal: korven voor het vervoer van aardewerk pijpen. Aan de top van hoge palen dienden zij als bakens om de richting van een ontworpen spoorweg aan te wijzen. Zoals uit talloze reisbeschrijvingen blijkt, was voor buitenlanders de pijp een soort handelsmerk van de Nederlanders. (NVJ, p. 323)
11	*memento mori*: (Latijn) gedenk te sterven (NVJ, p. 374).
26	personeel: gezamenlijke personages.
26	mijner academische herinneringen: van de herinneringen aan mijn academietijd.
28	sluitmand: mand met sluiting.

349	34	zijn vaderstad: Beets was in 1814 in Haarlem geboren en woonde daar tot 1833, toen hij naar Leiden vertrok om te gaan studeren.
	37	‘groen’: nieuw aangekomen student die door ouderejaarsstudenten ontgroend wordt (NVJ, p. 303).
	37	studententafel op de Mare: voor studenten gereserveerde tafel in een eetgelegenheid. (Vgl. Klikspaan in de schets ‘Flanor’ in *Studenten-Typen* (1841), editie M. Stapert-Eggen (Utrecht/Antwerpen 1982), [319])
350	6	straks: dadelijk.
	8	sabotten: klompen (zie ook NVJ, p. 385).
	16	‘Boneparte’: Napoleon I Bonaparte (1769-1821).
	16	‘Kezakken’: kozakken.
	18	korte broek: kuitbroek (rond 1840 al verouderd).
	39	vicie versie: vice versa (NVJ, p. 394).
	41	na venant: overeenkomstig.
351	1	ketoor: kantoor.
	4	leverei: livrei.
	12	U E.: Uwe Edelheid of Uedele; schrijfvorm. Het werd waarschijnlijk uitgesproken als uwé.
	15	egyptische duisternis: volslagen duisternis (Bijbel, Exodus 10:22).

	22	wije mouwen: aan de bovenarmen wijd opgepofte mouwen (NVJ, p. 284).
	24	schanslooper: overjas zonder taille van een zeer grove bruine stof (zie ook NVJ, p. 287).
	29	ouër worden... asempies van de kinderen: volgens de overlevering was het inademen van kinderadem een middel om een hoge leeftijd te bereiken (zie ook NVJ, p. 349).

De schippersknecht

pagina	*regel*	
352	7	japongordel: koord om een kamerjas.
	8	fortuin zou maken: een kans van slagen zou hebben.
	12	domestique: dienstbode.
	13	want hij was vol op de borst: want zijn luchtpijp zat vol slijm.
	14	Haarlemsche Courant: de *Oprechte Haarlemsche Courant*, op-

352		gericht in 1656, werd in de negentiende eeuw vooral gelezen om de familieberichten.
	15	‘deszelfs’: een toespeling op het gangbare plechtig taalgebruik.
	18	ging zich laten poeieren: ging weg om zijn haar te laten poederen.
	34	opslagen: boorden (omgeslagen randen).
353	1	een stadspostje: een baantje dat door de stedelijke overheid betaald wordt.
	10	beneficie: post die bij wijze van voorrecht aan iemand wordt vergeven.
	13	ik heb [...] het weer schrikkelijk weg: ik heb het weer verschrikkelijk te pakken.
	19	Schippersduvelstoejager: knecht die een schipper bij allerlei klusjes helpt.
	20	gegalonneerden: met lint- of koordvormig goud- of zilverdraad versierd.
	29	eegade: echtgenote.
	31	karrepoesmus: karpoetsmuts: ruige bontmuts (zie ook NVJ, p. 369).
	32	soldatekapot: soldatenjas.
	33	rok met passement: met goud- of zilverdraad versierde lange jas met panden.
	38	heerschap: heer van stand.
	41	roerpen: helmstok of de pen waarmee de helmstok

		in een vaste stand wordt gezet.
354	2	burgemeesterskamer: kamer in het stadhuis waar de burgemeester vergaderingen leidt of mensen ontvangt. De taken van een burgemeester waren destijds nog niet zo veelomvattend dat ze niet op één dag in de week verricht konden worden.
	8	alevel: toch.
	11	bos: bus: ambtsteken van een bode, oorspronkelijk een doosje, later een metalen plaat (NVJ, p. 352).
	15	staartpruik: in de negentiende eeuw reeds ouderwetse herenpruik.
	23	viezevazen: kletspraatjes.
	26	*niet en dee*: niet deed.
	34	die vrouw: de vrouw.

354	40	schanslooper: overjas zonder taille van een zeer grove bruine stof (zie ook NVJ, p. 287).
355	1	onderlaast: onlangs.
	1	temet: bijna.
	3	jagertje: geleider van het paard dat de schuit voorttrekt.

De barbier

pagina	*regel*	
356		De barbier was niet alleen een haarknipper en baardscheerder maar ook een heelmeester met een niet-academische geneeskundige opleiding en een beperkte bevoegdheid. In deze schets wordt de draak gestoken met de pseudo-geleerdheid van een barbier die zich van potjeslatijn en de verkeerde deftige woorden bedient.
	5	Omme: aan.
	6	van den Aanzett: aanzetten is het scherpen van een scheermes.
	7	Chirurgus: Latijnse vorm van chirurgijn, de (plattelands)dokter zonder volledige bevoegdheid. De aangeschreven collega is ook barbier; de titel ‘chirurgus’ is deftig bedoeld en geeft de onvrede met de beroepsaanduiding ‘barbier’ aan (zie r. 28 e.v.).

12	confraterlijken: collegiale.
14	stumilus: stimulus: (Latijn) prikkel (NVJ, p. 391).
18	het manuaal: de vaardigheid.
19	dexteriteit: handigheid.
21	ulceratie: verzwering.
22	secundum legum artum: secundum legem artis: (Latijn) naar de regel der kunst (NVJ, p. 387).
22	emplastri: emplâtre: trekpleister, trekzalf.
29	de uitvoerigste woordenboeken: in het elfdelige *Nederduitsch taalkundig woordenboek* (1790-1811) van de Remonstrantse predikant Pieter Weiland (1754-1842) staat wel het woord barbier voor baardscherer (dl. II, p. 292); het woord scheermeester komt er niet in voor.
35	consideratie: aanzien.
35	welk is het cas, dat men van ons [...] maakt: welke waarde hecht men aan ons (gallicisme).
36	Provinciale Geneeskundige Commissiën: de Provinciale Commissiën van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzicht waren

356		belast met het examineren van en het toezicht houden op chirurgijns, plattelandsheelmeesters, apothekers en drogisten. De activiteiten van deze commissie werden in 1818 geregeld in Besluit no. 25 van 31 mei 1818 (Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden; NVJ, p. 381).
	37	ons scheermes: dat ons scheermes. Dergelijke zinsconstructies komen meer voor; onbeholpen dikdoenerij (zie ook p. 357 r. 9).
	39	de tractatie: het hanteren.
357	1	alsdan: dan.
	4	kalanten: klanten.
	4	geprocreëerd: gemaakt (gallicisme).
	5	moveert: beweegt.
	7	razeeren: scheren.
	7	het harde systema: het systeem om hard over de huid te schrapen.
	11	affront: belediging.
	11	Tubal-Kains: van Tubal-Kaïn. Hij is een nazaat van Kaïn en wordt in de Bijbel de eerste smid genoemd (Genesis 4:23).
	12	détriment: nadeel.
	13	praesummeer: vermoed (gallicisme).
	16	pubertas: Latijns woord voor ‘volwassenheid’, en ook voor ‘baardharen’ als teken van de puberteit (NVJ, p. 382).

17	‘een jonge Frankrijk’: ‘barbe à la Jeune France’: ringbaardje; een modeverschijnsel in de tijd van de *Camera Obscura* (zie ook NVJ, p. 360).
19	printewinkels: prentenwinkels: winkels waar men prenten (etsen, houtsneden e.d.) verkocht.
21	Z Ed.: Zijne Edelheid (plechtstatig).
31	emblemata: afbeeldingen.
31	houtsnee... zeepen: in kranten van rond 1840 komen met houtsneden geïllustreerde advertenties af en toe voor, evenals advertenties voor diverse gepatenteerde artikelen.
32	indignatie: verontwaardiging (gallicisme).
33	patent: geoctrooieerde.
33	razoors: scheermessen.
33	stroppen: aanzetriemen (om het scheermes op te slijpen).
38	ongegraduëerden: mensen zonder een academische graad.
39	ongepatenteerden: mensen die zonder patent (vergunning) een vak uitoefenen.

358	3	abondantelijk: overvloedig (gallicisme).
	3	occasie: gelegenheid.
	4	Edelmogenden: aanduiding voor leden van hoge colleges, in dit geval het stadsbestuur (NVJ, p. 320-321).
	5	faculteit: beroepsgroep, in feite uitsluitend gebruikt voor de academisch gevormde medische wereld.
	6	chagrinant: droevig (gallicisme).
	6	capittel: kapittel: hoofdstuk.
	7	exercitie: oefening.
	11	principiums noncentiums: principa nocentia: (Latijn) schadelijke kiemen (NVJ, p. 381).
	12	humeuren van de athmosfeer: dampen van de atmosfeer.
	13	kinazout: kinine, een middel tegen koorts, in het bijzonder bij malaria.
	14	cureeren: genezen.
	15	sulphatis quinini: sulfas chinini: kininesulfaat, kinine.
	16	trosrazijnen: trosrozijnen, in trossen gedroogde en verpakte rozijnen.
	17	intermittentis: potjeslatijn voor intermitterende koorts, d.w.z. koorts die geregeld na een of meer dagen terugkomt.
	18	Amicissimi: Amicissime: (Latijn) beste vriend.
	21	geëffectionneerde: geaffectioneerde: toegenegen (gallicisme).

	22	Krastem: een toespeling op het beroep: krast 'em.
	25	opgezetten krokodil... hangt: tot in de negentiende eeuw was het gebruikelijk dat in de winkels van apothekers en chirurgijns een opgezette zaagvis of krokodil aan het plafond hing, waarmee de sfeer van de (in de achttiende eeuw populaire) wetenschappelijke verzamelingen van exotica moest worden opgeroepen (Schoenmakers en Jas 1993, p. 90-92).
	28	O Tempores! o Mora!: o tempora, o mores: (Latijn) o tijden, o zeden (NVJ, p. 378).

De huurkoetsier

pagina	*regel*	
359	5	de academiestad: de universiteitsstad (Leiden).
	6	réverbère: straatlantaarn (waarbij het licht via een holle, metalen spiegel wordt versterkt).
	8	Ossekop bij Rivé: gevelversiering bij een Leidse leerwinkel (NVJ, p. 321-322).

359	11	geen blinkende stevels meer draagt als tevoren: de karakteristieke hoge laarzen van de in Leiden gelegerde kurassiers waren kort voor 1840 afgeschaft (NVJ, p. 391).
	12	Nederlandsch Atheen: de universiteitsstad Leiden, het hart van de Nederlandse cultuur.
	14	‘met de vier’: getrokken door vier paarden.
	18	foedraal: hoes om de (kostbare) vilten hoed ter bescherming bij slecht weer (NVJ, p. 360).
	25	carousel beginnen te rijden: rondjes beginnen te rijden.
	25	de peer van 't stadhuis: de peervormige versiering op de toren van het stadhuis.
	28	jeune france: ‘barbe à la Jeune France’: ringbaardje; een modeverschijnsel in de tijd van de *Camera Obscura* (zie ook NVJ, p. 360).
	29	japon: kamerjas.
360	2	mackintosh: waterdichte regenjas (NVJ, p. 286-287).
	9	Rijnsburger poort: Leidse stadspoort waar de weg naar Haarlem begint (NVJ, p. 321).
	11	den Geleerden Man: herberg bij Bennebroek (zie ook NVJ, p. 361).
	12	Kniebandjes: bandjes waarmee de pijp van een korte broek om de knie wordt bevestigd. Kniebandjes losmaken

		betekent hier misschien iets als ‘even de benen strekken’.
	14	buis: kort jasje met twee rijen knopen.
	14	fulpen: fluwelen.
	16	prandium: (Latijn) eerste ontbijt (NVJ, p. 381).
	18	Lantarens bij klaarlichten dag: lijkkoetsen reden overdag met brandende lantaarns.
	23	schelen: lopen niet gelijk. Vóór de landelijke uniformering van de tijd werd met behulp van plaatselijk uiteenlopende methoden de lokale tijd vastgesteld, waardoor verschillen optraden (Knippenberg en De Pater 1988, p. 77-82).
	30	bijdehandsche: linker paard van een span.
	32	Zomerzorg: een toentertijd zeer bekende en drukbezochte uitspanning in het Bloemendaalse bos (NVJ, p. 327).
361	1	de vier der reis voorzetten: er eens een vierspan voorzetten.
	6	het complement: de groeten.
	9	De eerste tijdperken zijn doorgeloopen: de passage verwijst

361		naar de zgn. nelri-serie van Cornelis Troost (1696-1750), een reeks van vijf pastellen in het Mauritshuis waarin de fasen van een drinkgelag zijn verbeeld. Elk pastel draagt een Latijnse spreuk als titel.
	10	Conticuere: van conticuere omnes (Latijn), allen deden er het zwijgen toe. Een vergissing van Hildebrand: de eerste scène heet Nemo loquebatur, niemand sprak (zie ook NVJ, p. 355, 384).
	10	Rumor in casâ: (Latijn) leven in de brouwerij (zie ook NVJ, p. 384).
	10	gejoechjach: gejoel.
	15	gebefte flesch: fles (goede) wijn met een los etiket dat met een draadje om de hals bevestigd is.
	16	Z Ed.: Zijne Edelheid (plechtstatig).
	28	pop: gulden (zie ook NVJ, p. 335).
	30	na kooi: naar bed.

Het Noordbrabantsche meisje

pagina	*regel*	
362		In augustus 1839 maakte Nicolaas Beets met zijn vriend Bernardus Gewin (1812-1873) een tocht door Brabant en Limburg (Van Rijn en Deetman [1910-1919], I, p. 41, II, p. 377). In de tijd van de Belgische opstand, van november 1830 tot januari

	1831, verbleven de Leidsche Jagers, onder wie Gewin, in Oosterhout. (Bel e.a. 1981, p. 68) Volgens Hildebrand (NVJ, p. 331-332) is Keetje gemodelleerd naar Keetje van der Made, de schone dochter des huizes, later eigenares, van een logement in Oosterhout.
18	eerteeken van den tiendaagschen veldtocht: metalen kruis, ter herinnering uitgereikt aan de deelnemers aan de veldtocht van 2 tot 12 augustus 1831 van het Noord-Nederlandse leger tegen de in opstand gekomen Belgen (Nater 1980, p. 121).
20	post: wachtpost.
22	Koning Lodewijk noemde het een stad: Lodewijk Napoleon Bonaparte (1778-1846), broer van de Franse keizer, van 1806 tot 1810 koning van Holland, gaf Oosterhout in 1809 stadsrechten.
24	outerstuk: altaarstuk.
24	Berg Calvarië: kruisigingsgroep, bestaande uit een stenen crucifix met figuren eromheen.
31	bederven: beschadigen.

362	31	zegt gij haar een galanterietje: flirt je een beetje met haar.
	36	netst: mooist.
	36	bekje: gezichtje
363	4	‘Een mooie... eerlijk zijn!’: ‘Zo'n mooye meid zou in een herberg eerlyk zyn!’ Regel 8 van het tweede toneel van het toneelstuk *De wiskunstenaars of 't gevluchte juffertje* (1715) van Pieter Langendijk (1683-1756) (editie Van Es, Zutphen z.j.).
	11	in den tijd... lagen: in november 1830 was het Nederlandse leger met een groot aantal vrijwilligers gelegerd in Noord-Brabant ter voorbereiding op de Tiendaagse veldtocht tegen de Belgen.
	14	vrijden naar haar: dongen naar haar gunsten.
	17	à tout le monde: voor iedereen beschikbaar.
	21	falie: zwarte doek.
	22	mantille: manteltje zonder mouwen.
	23	effentjes: eenvoudig.
	29	coquette: behaagziek meisje.
	41	onkieschen voorslag: onbehoorlijk voorstel.
364	26	de Leidsche Jagers: de Leidsche Vrijwillige Jagers, studenten die in 1830 gehoor gaven aan de oproep van koning Willem I om het leger te versterken. Tot augustus

		1831 verbleven zij in Brabant om de grens met België te bewaken.

De Limburgsche voerman

365	5	daar: terwijl.
	9	Brabantsche kielen: blauwe kielen waren het ‘uniform’ van de Belgische opstandelingen in 1830-1831.
	12	gemeenen haard: de haard, waarbij alle bezoekers van de herberg kunnen aanschuiven.
	13	gemeenelui's: van gewone mensen.
	17	melksoep: een mengsel van meel, gekookte melk en geklutste eieren.
	33	boomen: lamoen, disselboom met twee armen, waartussen het paard gespannen wordt.
	38	haam: halsjuk.
	39	met hot en her: bij voerlieden de aanduiding van rechts (hot) en links (her of haar).

366	3	een dadelijk paskwil op: feitelijk een belachelijkmaking van (NVJ, p. 355).
	8	Vlerk: peudoniem van Bernardus Gewin (1812-1873), predikant en schrijver van *Reisontmoetingen van Joachim Polsbroekerwoud en zijne vrienden* (1839-1841); hij was bevriend met Beets(NVJ, p. 394).
	11	teen: (wilgen)takken.
	18	Quaadmechelen: Kwaadmechelen: plaats in Belgisch Limburg.
	20	begens: bijkans: bijna.
	20	vierdehalf uur: drie en half uur.
	28	verpoozing: ontspanning.
	33	doorzetten: inzakken.
	40	maltentig: kieskeurig.
	40	verlekkerd: verwend.
367	4	den ‘veldtocht’: de Tiendaagse veldtocht (2-12 augustus 1831) van het Nederlandse leger tegen de in opstand gekomen Belgen.
	6	Leidsche studenten: de Leidsche Vrijwillige Jagers, studenten die in 1830 gehoor gaven aan de oproep van koning Willem I om het leger te versterken. Tijdens de Tiendaagse veldtocht trokken zij op 5 augustus 1831 Kwaadmechelen binnen (Bel e.a. 1981, p. 68).
	9	mogendheden: vorsten.

10	van den Ollander: tijdens en ook nog na de Belgische opstand voelden de Limburgers zich niet verbonden met (Noord-)Nederland.
10	de Prins van Oranje: prins Willem Frederik George Lodewijk (1792-1849), zoon van koning Willem I, en de latere koning Willem II, had het opperbevel in de Tiendaagse veldtocht.
10	‘den anderen Prins’: prins Frederik (Willem Frederik Karel, 1797-1881), zoon van Willem I. Nam met zijn broer Willem deel aan de Tiendaagse veldtocht.
12	‘de mogendheid van Saksen Weimar’: hertog Bernard van Saksen-Weimar (1792-1862), luitenant-generaal en belangrijk strateeg voor de prins van Oranje in de Tiendaagse veldtocht.
14	ontrampeneeren: vernielen.
15	hetzij... Limburger: het onderscheid tussen Belgische en Nederlandse Limburgers was pas ontstaan in 1839, toen bij het vredesverdrag met België de provincie in tweeën werd verdeeld. Voor 1815 had Nederland in het toentertijd politiek versnip-

367		perde gebied slechts enkele kleine enclaves bezeten, en vanaf 1830 had heel Limburg (behalve Maastricht) tot het gebied der opstandelingen behoord. (Geurts 1986, p. 49-56; Knippenberg en De Pater 1988, p. 26-27)
	18	bij Holland behoort: Hildebrand roert hier een beladen kwestie aan. In feite voelden de Limburgers zich qua cultuur, levensstijl en wereldbeschouwing veel meer verwant aan de omringende Duitse, Vlaamse en Waalse gebieden dan aan Noord-Nederland. Er leefde in Nederlands Limburg dan ook een sterke onvrede met de afgedwongen aansluiting bij het Noorden. (Knippenberg en De Pater 1988, p. 26-27; Geurts 1986)

De Markensche visscher

pagina	*regel*	
368	5	Ultima Thule: mythologisch land aan het einde van de wereld (zie ook NVJ, p. 393).
	10	Gouvernementshuis: huis van de gouverneur (commissaris van de koning(in)).
	10	den Doelen: oorspronkelijke plaats van samenkomst van het schuttersgilde, later ook gebruikt als ruimte voor

	openbare bijeenkomsten en publieke vermakelijkheden.
12	bedelende Poolsche Jood: omdat ze van oudsher geen ambacht mochten uitoefenen, kozen naar Nederland gevluchte joden voor een beroep in de handel. De slechtere economische toestand aan het begin van de negentiende eeuw bracht velen van hen tot verpaupering, waardoor ze van de bedeling moesten leven. (Weijtens 1971, p. 160)
13	Parijsche Armeniër: ten gevolge van veelvuldige invallen van Perzen, Arabieren en Tartaren hadden veel Armeniërs hun woongebied verlaten. Toen in 1829 bij de Vrede van Adrianopel, die een einde maakte aan de Turks-Russische oorlog, Armenië werd opgedeeld, zochten zij asiel in Europa.
14	Het personeel: de samenstelling van de groep.
22	wambuizen: soort lange truien.
33	van de echt Celtische kleur: blond. Volgens de traditionele opvatting waren de allereerste, voor-Bataafse bewoners van Nederland Kelten (Van der Woud 1990, p. 16).
35	nationale militie: dienstplichtig leger.

369	4	tiert: groeit.
	6	slechte: eenvoudige.
	8	zes voet: ca. 1,80 meter.
	8	Atlassen: Atlas, een figuur uit de Griekse mythologie, streed met andere Titanen (reuzen) tegen oppergod Zeus en werd veroordeeld tot het torsen van het heelal.
	11	lichtingen voor den krijgsdienst: periodiek voor het vervullen van de militaire dienstplicht opgeroepen groepen jonge mannen.
	12	groote en kleine visscherijen: zee- en kustvisserij.
	13	Markenaar... maakt: ansjovis werd in de Zuiderzee gevangen.
	16	Heilige Drieëenheid: grondstelling van de christelijke kerk dat God bestaat uit drie personen: de Vader, de Zoon en de Heilige Geest.
	17	Voetianen en Coccejanen: volgelingen van resp. Gisbertus Voetius (1589-1676), streng orthodox en prinsgezind theoloog, en Johannes Coccejus (1603-1669), vrijzinnig en staatsgezind theoloog.
	22	Parfait... épines: likeursoorten.
	24	Z Ex.: Zijne Excellentie.
	30	trappen: treden.
	35	Titan: reus.
	38	firma Spandonk: destijds bekende Haarlemse

		poffertjeskraam (zie ook NVJ, p. 390).
370	17	weshalve: om welke reden.
	19	minnen: vrouwen die (in plaats van de moeder) kinderen zogen.
	21	chirurgijn: (plattelands)dokter zonder volledige bevoegdheid.
	22	enakskinderen: reuzen.
	24	welvarende: gezond.

De jager en de polsdrager

pagina	*regel*	
371	1	polsdrager: degeen die als helper van een jager de polsstok draagt.
	7	ochtendstuk: ontbijt.
	10	Rais: reis: eens.
	10	‘Twaalf blaadjes!’: een pijpje gestopt met weinig tabak; ‘een kleintje dan!’

371	11	stalling: waarschijnlijk het ‘stalletje’: het gedeelte van de koestal dat 's zomers als leefruimte fungeert (Brandts Buys 1974, p. 371-379).
	11	krijgende: pakkende.
	14	in de rust: ontspannen.
	15	skrimpeljeuzig: scrupuleus: een beetje beducht voor.
	19	'hikt: geschoten.
	22	een dal Josaphats: plaats waar volgens de Bijbel (Joël 3:2 en 12) alle volken verzameld worden en waar het laatste oordeel uitgesproken zal worden (NVJ, p. 369).
	25	dik: dikwijls.
	28	temet: bijna.
	31	‘'t zel wel lukken.’: dat zal wel gaan.
	33	sliet: lange, dunne paal.
	33	dorsch: dorsvloer, deel.
	39	ziegezagen: zigzaggen.
	40	de hond staat: staat plotseling stil, met de neus in de richting van het wild.
	41	onbepaaldst: onbeperktst.
372	4	stuk: stuk land.
	5	looper: poot.
	5	een gezicht ver: zo ver het oog reikt.
	9	laadstok: stok waarmee de lading van een geweer wordt aangestampt (zie ook NVJ, p. 337).
	14	Nimrod Nimrodorum: de Nimrod der Nimrods: Nimrod, een nakomeling van Cham, een zoon van

	Noach, wordt in de Bijbel (Genesis 10:8-9) een geweldig jager genoemd.
19	vrij: niet geraakt.
22	sluiten: periode dat er niet gejaagd mag worden.
24	privatieve jacht: privé-jachtgebied.
25	leger: verblijfplaats van een haas.
26	rijzen: uit het leger komen (van een haas).
26	lepels: oren van een haas.
27	trekken: stuiptrekken.
31	aars: anders.
32	toen ie 't beet kreeg: toen de haas geraakt werd.
33	laagheid: slaafsheid.
36	rammelaar: mannetjeshaas.
38	raizen: rijzen.

373	1	venatorische: op het gebied van de jacht.
	5	voedster: vrouwtjeshaas.
	15	kooirecht: jachtmonopolie over een bepaald gebied rond een (eenden)kooi.

De Leidsche peuëraar

pagina	*regel*	
374	1	peuëraar: iemand die met een peur (tros pieren) op paling vist, het zgn. peuren (r. 9).
	5	Een Leidenaar... wurmen vond: het anoniem verschenen gedicht ‘Wensch’ in de Leidse *Studenten Almanak* voor 1836 (p. 183), dat blijkens Van Rijn en Deetman ([1910-1919], II, p. 38-39) geschreven is door Bernardus Gewin (1812-1873).
	5	Charon: veerman die volgens de klassieke mythologie de schimmen van de overledenen over de rivier de Styx zette naar het dodenrijk.
	15	*sleutels* van St. Pieter: de sleutels zijn een bekend attribuut van Petrus (St.-Pieter), de schutspatroon van Leiden. In het stadswapen van Leiden zijn daarom twee gekruiste sleutels afgebeeld. In de Bijbel (Mattheus 16:19) zegt Jezus aan Petrus de sleutels van het hemelse koninkrijk toe.

16	zijn *vischnet*: St.-Pieter, Petrus, een van Jezus' discipelen, was oorspronkelijk visser.
17	de stad der egyptische Farao's: in het Leidse Rijksmuseum van Oudheden, geopend in 1818 aan het Rapenburg, bevindt zich een uitgebreide egyptologische collectie, waaronder mummies.
18	bul en bolussen: koekspecialiteiten uit Leiden. De Leidsche bul was een harde plaatkoek, de bolus een stuk gebak van meel, stroop en sukade (NVJ, p. 321).
21	totebel: kruisnet.
23	neuswarmer: kort pijpje.
25	bij hoog water: bij langdurige noordooster storm werd het water van de Zuiderzee via het nog niet ingepolderde Haarlemmermeer tot Leiden opgestuwd.
28	Edelmogenden: aanduiding voor leden van hoge colleges, in dit geval de Tweede Kamer (NVJ, p. 320-321).
29	tegen... Haarlemmermeer: Leiden verzette zich tegen de droogmaking van het Haarlemmermeer (1840) omdat de verpachting

374		van een deel van het viswater de stad jaarlijks tweeduizend gulden opleverde (NVJ, p. 320).
	35	vischhoeken: vishaken.
	35	overkruis: kruiselings.
	38	zegen: groot visnet dat men door de gehele breedte van een sloot trekt.
	39	schakel: lang visnet met mazen waarin de vissen blijven steken.
	39	zethengels: hengels met een snoer met dwarslijnen waaraan haken met aas hangen; men zet de lijn in het water uit en haalt deze na verloop van tijd op.
	40	‘schubbig watervolk’: citaat uit de zesde strofe van het gedicht ‘Zomer’ van de dichter en geleerde Willem Bilderdijk (1756-1831) in de bundel *Poëzy* (Rotterdam 1822).
	41	het *nop* hebben: beet hebben (zie ook NVJ, p. 376).
375	1	langwijlig aaltje: aaltje dat niet doorbijt.
	2	leuteren: treuzelen.
	2	postje: pos: kleine baarsachtige vis.
	3	Katvisch: kleine vis.
	3	doop- en waterbaars: doopbaars: grote baars die gekookt wordt en met een eiersaus opgediend; waterbaars: niet te grote baars die zonder saus bereid wordt.
	6	‘Een hengelaar kan geen goed mensch zijn’: citaat

naar de Engelse dichter George Noel Gordon, lord Byron (1788-1824) in de 106e stanza van canto XIII van *Don Juan* (1819-1824) (zie verder NVJ, p. 364).

8 slecht minsch: zijn excentrieke levenswijze, ook in zijn werk bezongen, bezorgde Byron bij de doorsnee burger een bedenkelijke reputatie.

13 groene vensterglas: in de arme wijken van oude steden waren nog tot diep in de negentiende eeuw huizen te vinden met uit de zeventiende eeuw daterende groene glas-in-loodruitjes.

16 oortjesbrood: brood dat een oortje (¼ stuiver) kostte (NVJ, p. 336).

19 karakter: type.

28 bayadère: lang bloedkoralen halssnoer, in kwasten eindigend (zie ook NVJ, p. 349).

30 passementmaker: iemand die franje (aan kledingstukken) maakt.

30 '*Horrible, horrible, most horrible!*': 'O Horrible, O horrible, most horrible!'; 'O Afschuwelijk, O afschuwelijk, allerafschu-

375		welijkst!' Woorden die de geest van Hamlets vader spreekt in de vijfde scène van het eerste bedrijf van het toneelstuk *Hamlet* (1600-1601) van de Engelse schrijver William Shakespeare (1564-1616), als hij vertelt hoe hij vermoord is en daardoor onvoorbereid moest sterven. (*Complete Works of William Shakespeare*. Oxford 1987, p. 744 r. 80)
	32	(n)alen: de (n) geeft een platte uitspraak aan.
376	6	geüsurpeerden: onrechtmatig gebruikte.
	14	zoo ras: zodra.
	23	test: vuurpotje.
	25	Schiedamsch vocht: jenever.
	26	cents-koekjes: armoekoekjes.
	27	Ulyssessen: Ulysses of Odysseus was de koning van Ithaca die volgens de Griekse dichter Homerus (achtste eeuw v.Chr.) na de val van Troje tien jaar moest rondzwerven voor hij zijn vaderland weer bereikte.
	29	Penélopé's: Penelope was de echtgenote van Odysseus; zij bleef hem gedurende zijn twintigjarige afwezigheid trouw, ondanks voortdurende aanzoeken van anderen.

De Noordhollandsche boerin

pagina	*regel*	
377	5	wijf: vrouw, echtgenote (gewestelijk, zonder minachtende klank).
	9	bleekdragen: zolang dragen dat de bloedkoralen verbleken, hun kleur verliezen (zie ook NVJ, p. 351).
	18	boeken: sieraden aan het einde van de oorijzers (NVJ, p. 352).
	19	daarnevens: daarnaast.
	25	papillotten legt: papieren of stoffen krulspelden inzet.
	25	friseert: het haar krult.
	25	brandt: met een hete tang het haar krult.
	27	toertje: gekruld stukje vals haar.
	36	omniet: gratis.
	37	*keezer*: Noord-Hollands voor kaasmaakster.
	38	in de koeien zit hij *ook* niet: veel kijk op koeien heeft hij ook niet.
	39	aventuur: risico.
378	19	rok: lange jas met panden; in de negentiende eeuw de gewone mannendracht.

378	29	werf: erf.
	38	plaat: haardvloer onder de schoorsteen.
379	3	zou men het haar niet hebben aangezegd: zou men dat op het eerste gezicht niet van haar gedacht hebben.
	10	‘jong borst’: jonge knul.
	10	dien zij er nooit op heeft aangekeken: die zij nooit met het oog daarop heeft bekeken.
	14	recht staal: goed voorbeeld.
	16	anësniejen: aangesneden: ten huwelijk gevraagd (NVJ, p. 348).
	19	met de Franschen: in 1812 trok de Franse keizer Napoleon I Bonaparte (1769-1821) naar Rusland met een leger van 600 000 man uit heel Europa, waaronder ook soldaten uit Nederland.
	21	kezakken: kozakken.
	23	ik wier gesteurd: er kwam een kink in de kabel.
	26	alevel: niettemin.

De Noordhollandsche boer

pagina	*regel*	
380	10	krat: achterschot.
	14	koomenij: kruidenierswinkel.
	18	zoekt... dorp: de taken van een dorpsburgemeester waren destijds nog niet erg veelomvattend en ze

		werden vaak gecombineerd met functies in de waterschappen.
	23	bijzondere kosten... begraafplaats besteed: het ontwerp van de begraafplaats te Alkmaar was aan de bekende architect en tuin-architect Jan David Zocher jr. (1791-1870) opgedragen. De eerste steen voor de gebouwen werd in 1829 gelegd. Het blijft onduidelijk of de kosten voor de aanleg van deze begraafplaats buitensporig waren. De Alkmaarse archieven geven hierover geen uitsluitsel. (Rem 1993, p. 49; NVJ, p. 332)
	30	‘reeken’: rijen.
381	3	dat het bloed er uit moet: dat er bloed zou moeten vloeien.
	5	burries: draagbaren.
	11	armenzakje: collectezakje in de kerk.
	18	sjeezen: tweewielige open rijtuigen voor twee personen.
	21	pontekoek: pondkoek, goedkope stroopkoek die per pond verkocht werd.

381	23	paardespel: circus.
	25	korstijd: kersttijd.
	26	om Z Ed. in rekening te valideeren: om ze bij Zijne Edelheid (de landheer) in rekening te brengen.
	33	wambuis: soort lange trui, soms voorzien van knopen.
	40	buisje met een fulpen kraag: jasje met een fluwelen kraag.
382	13	een ophakker en een smijter: een opschepper en een vechtersbaas.
	16	keezer: kaasmaakster.
	28	Abtswouder boer: de dichter-boer Hubert Korneliszoon Poot (1689-1733). Hildebrand citeert de regels 43-46 van zijn gedicht ‘Akkerleven’ (1722) (*Bloemlezing uit de gedichten*. Editie M.A. Schenkeveld-van der Dussen, Zutphen z.j., p. 43).
	32	tas: korenschuur.

De baker

pagina	*regel*	
383	6	titularis: bekleder.
	16	cas: geval.
	26	uitzien als een Turk: er smerig uitzien.
	30	mande: bedje.
	36	heer Jeune France: fijn meneertje. Een ‘barbe à la Jeune France’ is een ringbaardje, een

		modeverschijnsel in de tijd van de *Camera Obscura* (zie ook NVJ, p. 360).
384	3	glacé: zacht leren.
	9	in de luren laagt: in de luiers lag.
	20	kunstvriend: medekunstliefhebber.
	24	vuurmand: mand voor de kachel waarover kinderkleren te drogen werden gehangen.
	28	amandelstrikken: strikvormige amandelgebakjes.
	29	gij waart: u was.
	38	nu het getal... vermeerderd is: in de negentiende eeuw groeide de belangstelling voor gymnastische en sportieve oefening (zie ook r. 2-4), wat ertoe leidde dat steeds meer scholen een gymnastiekonderwijzer aanstelden (Kugel 1986, p. 73, 92-96).

Brief van Hildebrand aan schipper Rietheuvel

pagina	*regel*	
386		Voor de hier beschreven veerschipper ‘Rietheuvel’ heeft model gestaan Johannes Rietbergen (1790-1865), bijgenaamd ‘de lange Rietbergen’, schipper op Haarlem, woonachtig te Leiden. Als student heeft Beets dikwijls van zijn dienst gebruikgemaakt. (*Het dagboek* 1983, p. 74; zie ook ‘De veerschipper’, dl. 1, p. 349)
	7	den Mottige: de pokdalige.
	7	Emeritus-Schipper: gepensioneerd schipper (emeritus was gewoonlijk aan hoogleraren en predikanten voorbehouden).
	14	*stuurstoel*: bank waarop de schipper zat bij het besturen van de schuit.
	17	schanslooper: overjas zonder taille van een zeer grove bruine stof (zie ook NVJ, p. 287).
	22	bestevaar: oude vriend.
	28	*sit venia verbo*: (Latijn) veroorloof mij de uitdrukking (NVJ, p. 389).
	36	op te leukeren: op te vrolijken (NVJ, p. 378).
387	5	gewisselijk: beslist.
	37	*omnibus*-lijnen: dienst met grote rijtuigen tussen verschillende stadsdelen.
388	5	‘vicie versie’: vice versa (NVJ, p. 394).

	10	naar de lamp riekende: gezegd van (letterkundig) werk waaraan te zien is dat er veel tijd aan besteed is.
	15	*crinolines*: soort hoepelrokken (NVJ, p. 284).
	22	Holborn: belangrijk deel van centraal Londen.
389	2	Albrecht-Beyling-tooneel: Albrecht Beyling (ook wel Allaert Beilinc), held uit de Hoekse en Kabeljauwse twisten, werd in 1425 levend begraven, nadat hij, op erewoord vrijgelaten door de Hoeken, er niet in geslaagd was een losprijs van duizend schilden te verzamelen.
	4	egyptische duisternis: volslagen duisternis (Bijbel, Exodus 10:22).
	21	passagiers... voldaan: tijdens de openingsceremonie van deze voor postzakken bedoelde ondergrondse verbinding in centraal

389		Londen lieten ook enige genodigden zich in de hiervoor niet geschikte voertuigen vervoeren (*Illustrated London News*, 18 november 1865, p. 493 en 496) (zie ook NVJ, p. 319).
390	5	*Sir* Joseph Paxton: Joseph Paxton (1801-1865), een Engelse bouwkundige en tuinarchitect maar in Beets' voorstelling een tuinopzichter, werd voor zijn ontwerp voor het Chrystal Palace in Hyde Park te Londen in de adelstand verheven (zie ook NVJ, p. 380).
	16	zonderbaren: zonderlinge.

Bibliografie

Het eerste deel van deze bibliografie bevat een standaardlijst van veelvuldig bij het annoteren geraadpleegde secundaire literatuur die in de Aantekeningen niet als bron wordt vermeld. Daarna volgt een lijst van overige publicaties waarnaar in Inleiding en Aantekeningen wordt verwezen. Voorzover in de aantekeningen titels en citaten worden geïdentificeerd, is ter plaatse de geraadpleegde broneditie beschreven.

Standaardlijst

Aa, A.J. van der, *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden*. 14 dln. Gorinchem 1829-1851.

Algemene Geschiedenis der Nederlanden. 15 dln. Haarlem 1981-1982.

Allgemeine deutsche Biographie. 56 dln. Leipzig 1875-1912.

Beer, T.H. de en E. Laurillard, *Woordenschat*. Den Haag 1899.

Beijer, E. en L. Samama (red.), *Muziek in de Nederlanden*. Utrecht 1989

Bijbel, dat is de gansche heilige schrift, bevattende al de canonieke boeken des ouden en nieuwen testaments [...] vroeger uitgegeven door Jacob en Pieter Keur. 3 dln. Heruitgave. Utrecht 1980.

Boekholt, P.Th.F.M. en E.P. de Booy, *Geschiedenis van de school in Nederland*. Assen-Maastricht 1987.

Boucher, F., *A History of Costume in the West*. London etc. 1987.

Dictionnaire de biographie française. ... dln. Paris 1933-...

Dood en begraven. Sterven en rouwen 1700-1900. Utrecht 1980.

Drabble, M. (ed.), *The Oxford Companion to English Literature*. Oxford etc. 1985.

Ewald, J.L., *Korte handleiding voor het onderwijs der jeugd in de lagere scholen*. Geheel omgewerkt en met aanteekeningen vermeerderd. 4e druk. Amsterdam 1826.

Ewing, E., *History of Children's Costume*. London 1986.

Görlitz, P.K., *Geschiedkundig overzigt van het lager onderwijs in Nederland*. Leiden 1849.

Groen, M., *Het wetenschappelijk onderwijs in Nederland van 1815 tot 1980. Een onderwijskundig overzicht*. 9 dln. Eindhoven 1983-1987.

Hoorn, I. van, *De Nederlandsche schoolwetgeving voor het lager onderwijs, 1796-1907*. Wetten, Instructie's, Koninklijke Besluiten, enz. Groningen 1907.

Kok, H.L., *De geschiedenis van de laatste eer in Nederland*. Lochem 1970.
Kok, H.L., *Erfenis onzer voorouders. Begraven, rouwgebruiken en rouwsymboliek*. Lochem 1990.
Kramer, J. (bew.), VIVAT'*s geïllustreerde encyclopedie*. 11 dln. Amsterdam [ca. 1903].
Kramers Jz., J., *Algemeene kunstwoordentolk*. 3e, aanmerkelijk verbeterde en vermeerderde druk. Gouda 1863.
Leeuw, K. de., *Kleding in Nederland 1813-1920*. [2e gewijzigde druk]. Hilversum 1992.
Lenders, J., *De burger en de volksschool. Culturele en mentale achtergronden van een onderwijshervorming, Nederland 1780-1850*. Nijmegen 1988.
Moderne Encyclopedie van de wereldliteratuur. 10 dln. Haarlem-Antwerpen 1980-1984.
'Organiek besluit'. Koninklijk Besluit no. 14 van 1815, in: *Staatscourant*, nr. 242/243 (12/13 oktober) 1815.
Otterspeer, W., *De wiekslag van hun geest. De Leidse universiteit in de negentiende eeuw*. Den Haag 1992.
Sadie, S. (ed.), *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*. London 1980.
Schneider, M. en J. Hemels, *De Nederlandse krant 1618-1978*. Baarn 1979.
Spruit, R., *De dood onder ogen. Een cultuurgeschiedenis van sterven, begraven, cremeren en rouw*. Houten 1986.
Volmuller, H.W.J. (sam.), *Nijhoffs geschiedenislexicon Nederland en België*. Den Haag-Antwerpen 1981.
Woordenboek der Nederlandsche taal. Bewerkt door M. de Vries, L.A. te Winkel e.a. ... dln. 's-Gravenhage enz. 1882-...

Overige werken

Acket, J.M. en P.H. Schröder. Editie van Hildebrand, *Camera Obscura*. Met noten van J.M. Acket, gewijzigd en aangevuld door P.H. Schröder. 49e druk. Schooluitgaaf. Haarlem 1947.
Albers, N.Ch., *Moeder de Gans in Nederland, Nederlandse Perrault uitgaven. Voorlopige bibliografie*. Werkstuk Bibliotheek- en Documentatieschool. Amsterdam 1969.
Algemeene Regelen, ter uitvoering van Art. 3, L$^{a.}$ C, der Wetten van de Maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen, omtrent de erkenning van daden van hulpvaardigheid, menschlievendheid, edelmoedigheid en andere deugden. Z.p. [1835].

Allan, F., *Geschiedenis en beschrijving van Haarlem, van de vroegste tijden tot op onze dagen*. Dl. 1. Haarlem 1874.
Amsterdamsche Studenten-Almanak voor het schrikkeljaar 1836. Amsterdam [1835].
Anslijn Nz., Nicolaas, *De brave Hendrik*, gevolgd door *De brave Maria*. Ingeleid en toegelicht door Anca van der Sluys en Peter van Zonneveld. Schoorl 1989.
Beets, A., 'De "Camera Obscura" met aanteekeningen', in: *De Nieuwe Taalgids* 18 (1924), p. 1-16.
Beets, A., '[recensie van] *Camera Obscura* van Hildebrand. [...] Kaapstad. 1932', in: *De Nieuwe Taalgids* 27 (1933), p. 36-41.
B[eets, Nicolaas], 'Ter Nagedachtenisse van Vrouwe Katharina Wilhelmina Bilderdijk, geboren Schweickhardt', in: *Nederlandsche Muzen-Almanak* 1831, p. 261-264.
Beets, Nicolaas, *Gedichten van Lord Byron*. Haarlem 1835.
Beets, Nicolaas, *Nicolaas Anslijn, Nic. zoon. Een woord aan allen, die den Braven Hendrik gelezen hebben*. Haarlem 1838.
Beets, Nicolaas, 'Walter Scott', in: *Verscheidenheden meest op letterkundig gebied*. Dl. III. Haarlem 1867, p. 89-148.
Beets, Nicolaas, 'Voorbericht voor den tweeden druk', in: [D.P. Beets], *Onze buurt*. Tweede druk. Haarlem 1871, p. I-IV.
B[eks], M[aarten], 'De donkere kamer van Sierig', in: Maarten Beks en Tom Gitsels, *Een eeuwige zondag. 150 jaar Camera Obscura 1839-1989*. Maastricht 1989, p. 49-76.
Bel, J., W. Otterspeer en P. van Zonneveld, *De Leidse Jagers 1830-1831. Student-Vrijwilligers en de Belgische Opstand*. Leiden 1981.
Berends, R., A.H. Huussen jr., R. Mens en R. de Windt, *Arbeid ter disciplinering en bestraffing. Veenhuizen als onvrije kolonie van de Maatschappij van Weldadigheid 1823-1859*. Zutphen 1984.
Berg, W. van den, *De ontwikkeling van de term 'romantisch' en zijn varianten in Nederland tot 1840*. Assen 1973.
Berg, W. van den, 'Briefreflectie in briefinstructie', in: *Documentatieblad Werkgroep Achttiende Eeuw* nr. 38 (1978), p, 1-22.
Berg, W. van den, 'Kanttekeningen bij de letterkundige Romantiek', in: *De Negentiende Eeuw* 8 (1984), p. 53-71.
Berg, W. van den, 'Leiden in last of de achtergronden van een voorrede', in: W.J. van den Akker e.a. (red.), *Traditie en vernieuwing. Opstellen aangeboden aan A.L. Sötemann*. Utrecht-Antwerpen 1985, p. 80-96.
Berg, W. van den, 'Dit weinigje theorie', in: K. Fens en H. Verdaasdonk, *Op eigen gronden*. Utrecht 1989, p. 83-90. (a)

Berg, W. van den, ‘Enig licht op de periode 1833 tot 1844?’, in: *Juffrouw Ida* 15 (1989) 3, p. 20-24. (b)
Berg, W. van den, ‘De neus van de herinnering’, in: *De Negentiende Eeuw* 14 (1990), p. 225-245. (a)
Berg, W. van den, ‘Hoe verveelde mij die Geel!’, in: *Maatstaf* 38 (1990) 12, p. 58-69. (b)
Berg, W. van den, ‘Leidelijk verzet en overgave’, in: *Literatuur* 7 (1990), 2, p. 95-99. (c)
Berg, W. van den, ‘Van horen zeggen. De orale traditie in de tweede helft van de negentiende eeuw’, in: J.J. Kloek en W.W. Mijnhardt (red.), *De productie, distributie en consumptie van cultuur*. Amsterdam 1991, p. 49-70.
Berg, W. van den, ‘Een onaangenaam mens achter de camera’, in: *Literatuur* 11 (1994), 2, p. 78-79.
Berg, W. van den, ‘Les horreurs du romantisme français’, in: S. van Dijk (red.), *George Sand lue à l'étranger. Recherches nouvelles 3*, CRIN 30. Amsterdam 1995, p. 121-128.
Blauw, K., ‘Het Provinciehuis van Noordholland’, in: *Haerlem. Jaarboek 1958*. Haarlem 1959, p. 69-85.
Bomans, Godfried e.a., *Het Hildebrand-monument van prof. J. Bronner*. Amsterdam-Brussel 1948.
Bomans, Godfried, *Merkwaardigheden rond de Camera Obscura* (ed. Dick Welsink). Amsterdam 1989.
Braak, Menno ter, ‘Honderd jaar Camera’, in: *Verzameld werk* 7. Amsterdam 1951, p. 159-164.
Brandts Buys, L., *De landelijke bouwkunst in Hollands Noorderkwartier*. Arnhem 1974.
Brandt Corstius, J.C., ‘Intermezzo Hildebrand’, in: *De Nieuwe Taalgids* 50 (1957), p. 150-155.
Brandt Corstius, J.C., ‘Haarlemmerhout, Pall Mall en Maliebaan’, in: *Akademiedagen* XII, Amsterdam 1960, p. 60-75.
De briefwisseling van J.R. Thorbecke. Dl. II 1833-1836. Uitgegeven door G.J. Hooykaas. 's-Gravenhage 1979.
Brink, E.A.B.J. ten, *De geschiedenis van het postvervoer*. Bussum 1969.
Brink, Jan ten, *Geschiedenis der Noord-Nederlandsche letteren in de XIXe eeuw*. Dl. 1. Amsterdam 1888.
Buddingh, D., *Handleiding bij den tijdstroom of de geschiedkundige kaart van het Koninkrijk der Nederlanden*. Amsterdam 1830.
Buisman, J., *Bar en boos. Zeven eeuwen winterweer in de Lage Landen*. Baarn 1984.

Buisman-de Savornin Lohman, F.L.W.M., *Laurence Sterne en de Nederlandsche schrijvers van c. 1780 - c. 1840*. Wageningen 1939.
Busken Huet, Cd., 'Nicolaas Beets', in: *Litterarische fantasien en kritieken* 2. Haarlem 1881, p. 103-135.
Champfleury, J.F.F., *Le réalisme*. Paris 1857.
Chantepie de la Saussaye, P.D., *Het leven van Nicolaas Beets*, met een volledige lijst zijner geschriften bijeengebracht door Mr. D. Beets en Mejuffrouw A. Beets. Haarlem 1904. Tweede herziene druk, Haarlem 1906.
Cock, A. de, 'Spreekwoorden, zegswijzen en uitdrukkingen op volksgeloof berustend', in: *Volkskunde* 24 (1913), p. 47-55.
Het dagboek van de student Nicolaas Beets 1833-1836. Uitgegeven, ingeleid en toegelicht door Peter van Zonneveld. 's-Gravenhage 1983.
Deyssel, L. van, 'Nicolaas Beets' Camera Obscura', in: *Verzamelde opstellen* 8. Amsterdam 1905, p. 113-138.
Dickens, Charles, *Sketches by Boz*, in: *The Works of Charles Dickens*. Vol. v. London 1881.
Dongelmans, B.P.M., *Van Alkmaar tot Zwijndrecht. Alfabet van boekverkopers, drukkers en uitgevers in Noord-Nederland 1801-1850*. Amsterdam 1988.
Dongelmans, Berry, Frits van Oostrom en Peter van Zonneveld (red.), *Dierbaar magazijn. De bibliotheek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde*. Amsterdam 1995.
Die Düsseldorfer Malerschule. Düsseldorf 1979.
Duinkerken, Anton van, *Het tweede plan. Jacob Cats, Jan Vos, Adriaan Loosjes, Nicolaas Beets, C.S. Adema van Scheltema*. Amsterdam 1945.
Dyserinck, J., *Hildebrands Camera Obscura*. Vermeerderde herdruk uit *De Gids* van dec. 1881. Middelburg 1882.
Dyserinck, J., *Dr. Nicolaas Beets*. Haarlem 1903.
Dyserinck, J., *Herinneringen aan Nicolaas Beets in woord en beeld*. Den Haag 1904.
Erhard-Siebold, Erika von, 'Some Inventions of the Pre-Romantic Period and their Influence upon Literature', in: *Englische Studien 66* (1931-1932), p. 347-363.
Frijhoff, W.Th.M., 'Ondernemerschap en cultuurpatroon: Van der Veen's Elixer probatum van wondermiddel tot maagbitter', in: W. Frijhoff en M. Hiemstra (red.), *Bewogen en bewegen. De historicus in het spanningsveld tussen economie en cultuur*. Tilburg 1986, p. 249-277.
Frijhoff, Willem, 'Het zelfbeeld van de Nederlander in de achttiende eeuw: een inleiding', in: *Documentatieblad Werkgroep Achttiende Eeuw* 24 (1992), p. 5-28.

Fuchs, J.M., *Onderweg. Een eeuw personen- en goederenvervoer in Nederland*. Z.p. 1981.
Gedenkboek Maatschappij tot Nut van 't Algemeen 1784-1934. Amsterdam [1934].
Gelder, H.E. van, *Hildebrands voorbereiding. Het dagboek van de student Nicolaas Beets*. Den Haag 1956.
Gelder, H.E. van, *De Nederlandse munten*. 7e druk. Utrecht 1980.
Gerritsen, W.P. (red.), *Het Koninklijk Instituut (1808-1851) en de bevordering van wetenschap en kunst*. Amsterdam 1997.
Geurts, A.J., 'Historische aspecten van de provincie(s) Limburg 1815-1845', in: *Maasgouw* 105 (1986), p. 49-78.
Groenewegen, J.H., *Bibliographie der werken van Everhardus Johannes Potgieter*. Haarlem 1890.
Groshans, G.Ph.F., 'Levensbericht van Jan van der Hoeven', in: *Levensberichten van afgestorvene medeleden van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde* 1870, p. 52-121.
Haan, Tj.W.R., 'Liederen van Hölty in Nederland', in: *De Nieuwe Taalgids* 46 (1953), p. 305-313.
Haarlemmerhout 400 jaar. Haarlem 1984.
Haitsma Mulier, E.O.G. en G.A.C. van der Lem, *Repertorium van geschiedschrijvers in Nederland 1500-1800*. Met medewerking van P. Knevel. Den Haag 1990.
Hamel, A.G. van, 'Navolgingen en vertalingen van Victor Hugo in Nederland', in: *Handelingen en mededeelingen van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden, over het jaar 1901-1902* (1902), p. 36-78.
Haverkorn van Rijsewijk, P., *De Oude Rotterdamsche Schouwburg*. Rotterdam 1882.
Heeroma, K.H., 'Het probleem-Beets', in: *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse letterkunde 1947-1949*. Leiden 1950, p. 59-82.
Heesters, J.H.P., *Vier eeuwen behang. De geschiedenis van de wandbespanning in Nederland*. Delft 1988.
Hildebrand, *Na vijftig jaar. Noodige en overbodige opheldering van de Camera Obscura*. Tweede, geheel herziene druk. Haarlem 1888 (eerste druk 1887).
Hildebrand, *Camera Obscura*. Vijfentwintigste druk [jubileumuitgave]. Haarlem 1909.
Hindley, G., *Tourists, Travellers and Pilgrims*. London 1983.
Hoek Ostende, J.H. van den, *De geschiedenis van het college Zeemanshoop 1822-1972*. Amsterdam 1972.

Hoeven, J. van der, *Beknopte handleiding tot de natuurlijke geschiedenis van het dierenrijk*. Haarlem 1835.
[Hoeven, J. van der], '[Rec. van] *Camera Obscura van Hildebrand*', in: *Vaderlandsche Letteroefeningen* 1840 nr. 2, I, p. 83-88.
Hoogenboom, A. *De stand des kunstenaars*. Leiden 1993.
Hufeland, C.W., *Onderzoek aangaande zenuwkoortsen en typhus [...]*. Amsterdam 1814.
Irving, Washington, *The Sketch Book of Geoffrey Crayon, Gent*, in: *History, Tales and Sketches*. New York 1983.
Jackson, D., *Van beitel tot vulpen*. Veenendaal 1981.
Jobé, J., *Van koetsen en karossen*. Haarlem 1977.
Jobse-van Putten, J., *Eenvoudig maar voedzaam. Cultuurgeschiedenis van de dagelijkse maaltijd in Nederland*. Nijmegen 1995.
Jonckers Nieboer, J.H., *Geschiedenis der Nederlandsche Spoorwegen 1832-1938*. Rotterdam 1938.
Jong, O.J. de, 'Om een verstaanbare bijbel. Historisch kader', in: A.W.G. Jaakke en E.W. Tuinstra (red.), *Om een verstaanbare bijbel. Nederlandse bijbelvertalingen na de Statenbijbel*. Haarlem-Brussel 1990, p. 9-30.
Jongejan, E., *De Humor-'Cultus' der Romantiek in Nederland*. Zutphen 1933.
Kamerbeek Jr., J., 'Klikspaans bezwaren tegen de geest der eeuw', in: *Levende Talen* 169 (1953), p. 107-117.
Kate, J.J.L. ten, 'De Kapper', in: *Nederlanders door Nederlanders geschetst*. Amsterdam 1842, p. 65-72.
Keyser, M., *Komt dat zien! De Amsterdamse kermis in de negentiende eeuw*. Amsterdam-Rotterdam 1976.
Keyser, M., 'De Nationale Klederdracht in 1831/1832', in: *De Negentiende Eeuw* 3 (1979), p. 157-164.
Klikspaan, *Studenten-typen*. Leiden 1841.
Kloek, J.J., 'Uitnodiging tot onderzoek: een kijkje in de Nutsbibliotheken van 1910', in: R.T. Segers (red.), *Receptie-esthetika. Grondslagen, theorie en toepassing*. Amsterdam [1978], p. 183-198.
Kloek, J.J. en W.W. Mijnhardt, *Leescultuur in Middelburg aan het begin van de negentiende eeuw*. Middelburg 1988.
Knippenberg, H. en B. de Pater, *De eenwording van Nederland. Schaalvergroting en integratie sinds 1800*. Nijmegen 1988.
Kugel, J., *Geschiedenis van de gymnastiek. Leerboek voor de opleiding in de lichamelijke opvoeding, de paramedische beroepen en den sport*. 5e herziene druk. Haarlem 1986.

Laffont-Bompiani, *Dictionnaire des personnages littéraires et dramatiques de tous les temps et de tous les pays*. Paris 1960.
Lauer, Reinhard, *Europäischer Realismus* (*Neues Handbuch der Literaturwissenschaft*, Band 17). Wiesbaden 1970.
Lennep, J. van, *Tijdstroom der vaderlandsche geschiedenis van de vroegste tijden tot heden*. 's-Gravenhage z.j.
Lennep. J. van en J. ter Gouw, *De uithangteekens, in verband met geschiedenis en volksleven beschouwd*. 2 dln. Fotomechanische herdruk. Den Haag z.j.
Linde, J.M. van der, *Hernhutters in Nederland*. Zeist [1968].
Luger, B., 'Een 19e-eeuwse leesbibliotheek', in: *De Negentiende Eeuw* 2 (1978), p. 125-133.
Lunsingh Scheurleer, D.F., *Chine de commande*. Hilversum 1966.
Maas, Nop, met medewerking van Frank Engering, *De Nederlandsche Spectator. Schetsen uit het letterkundig leven van de tweede helft van de negentiende eeuw*. Utrecht-Antwerpen 1986.
Mathijsen, Marita, *De kring van Heiloo*. Met medewerking van Marguerite de By, Marieke van Driel en José Plug. Heiloo 1982.
Mathijsen, M., 'Spelling in de negentiende eeuw: Siegenbeek en Bilderdijk', in: *De Negentiende Eeuw* 12 (1988), p. 129-140.
Mathijsen, Marita, 'De exaltatie van de vriendschap: fragmenten uit de correspondentie Beets-Kneppelhout', in: *Juffrouw Ida* 15 (1989), 2, p. 36-48.
Mathijsen, Marita, *Naar de letter. Handboek editiewetenschap*. Assen 1995.
Meulen, Jelle van der en Dick Welsink, '[Inleiding]', in: *De Nederlanden*. [Den Haag] 1980, p. VII-LXII.
Mijnhardt, W.W., *Over de consumptie van cultuur*. Utrecht 1992.
Mijnhardt, W.W. en A.J. Wichers, *Om het algemeen volksgeluk. Twee eeuwen particulier initiatief 1784-1984*. Edam 1984.
Moquette, H.C.H en J.M. Droogendijk, *Rotterdamsche straatnamen*. 2e druk. Rotterdam 1928.
Nater, J.P., *De Tiendaagse Veldtocht. De Belgische Opstand 1830/1831*. Haarlem 1980.
Nes, G. van de, *Maak uw eigen stamboom. Handboek voor genealogie en heraldiek*. Baarn 1994.
Paardekooper, P.C., 'De rol van half- en indirekte aanspreekvormen bij het ontstaan van u enz. als ond.- en als beleefdheidsvorm', in: *De Nieuwe Taalgids* 80 (1987), p. 491-511, 81 (1988), p. 42-71.
Petersen, J.W. van, *De lange schoolweg*. Zutphen 1984.
Popma, T., *Byron en het byronisme in de Nederlandse letterkunde*. Amsterdam 1929.

[Potgieter, E.J.], 'Kopieerlust des dagelijkschen levens', in: *De Gids* 1841, I, p. 442-460, 501-522, 577-594.
Pougin, A., *Dictionnaire historique et pittoresque du théâtre et des arts qui s'y rattachent*. Paris 1885.
Praamstra, Olf, 'De derde voetstap van de vaderlandse romantiek', in: W.F.G. Breekveldt e.a. (red.), *De achtervolging voortgezet. Opstellen over moderne letterkunde aangeboden aan prof. dr. Margaretha H. Schenkeveld*. Amsterdam 1989, p. 374-403.
Quadekker, E.A.L., *Het paardenboek*. 3e druk. De Meern 1977.
Reeser, E., *Een eeuw Nederlandse muziek 1815-1915*. Tweede druk. Amsterdam 1986.
Register van rijks en stedelijke autoriteiten en ambtenaren [...]. Rotterdam [1838].
Rem, P.H. 'Schetsontwerp van Jan David Zocher jr voor de gebouwen van de Algemene Begraafplaats van Alkmaar (ca 1828)', in: *Bulletin van de Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond* 92 (1993), p. 49-50.
Rijn, G. van, 'De Rotterdamsche kermis', in: *Rotterdamsch Jaarboekje* 4 (1894), p. 249-277.
Rijn, G. van en J.J. Deetman, *Nicolaas Beets*. 3 dln. Z.p. [1910-1919].
Rinkleff, M. (red.), *Romantische liefde: een droombeeld vereeuwigd*. Nijmegen 1985.
Ritter Jr., P.H., *Een kapper over een professor*. Nijkerk [1939].
Saalmink, L.G., 'De op- en teloorgang van *De brave Hendrik*', in: *De Boekenwereld* 8 (1991-1992), p. 171-183.
Salverda, M., 'Het vakantiegevoel van de camera obscura', in: *Juffrouw Ida* 15 (1989), 2, p. 16-19.
Sautijn Kluit, W.P., 'De Haarlemsche Courant', in: *Mededeelingen gedaan in de vergaderingen van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden 1872-1873* (1873), p. 3-132.
Schöningh, Udo, *Literatur als Spiegel. Zur Geschichte eines kunst-theoretischen Topos in Frankreich von 1800 bis 1860*. Heidelberg 1984.
Schoenmakers, T. en J. Jas, *Slang, esculaap en gaper. Medisch-farmaceutische symbolen*. Mijdrecht 1993.
Schouten, J., '125 jaar Goudsche Courant', in: *Tidinge van Die Goude* 5 (1987) 2, p. 11-12.
Schults, U., *Het byronianisme in Nederland*. Utrecht 1929.
Sevensma, W.S., *Beknopte geschiedenis van het kostuum*. Gorinchem 1964.
Simons, L., 'Hoe Pieter Stastok zich verstoutte pot te spelen', in: *Verslagen en mededeelingen der Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde* (1906), p. 619-636, (1907), p. 255-256.

Smit, Jc., ‘Q. en Z. in “De familie Kegge”’, in: *De Nieuwe Taalgids* 41 (1948), p. 121-122.
Spoelder, J., ‘Over prijzen en promotie op de Latijnsche Erasmiaansche Schole’, in: N. van der Blom, *Grepen uit de geschiedenis van het Erasmiaans Gymnasium 1328-1978*. Rotterdam 1978, p. 106-128.
Staverman, W.H., *Robinson Crusoe in Nederland, een bijdrage tot de geschiedenis van den roman in de 18de eeuw*. Groningen 1907.
Stel, J.C. van der, *Drinken, drank en dronkenschap. Vijf eeuwen drankbestrijding en alcoholhulpverlening in Nederland*. Hilversum 1995.
Sterne, Laurence, *The Life and Opinions of Tristram Shandy, Gentleman*. Vol. 1. Ed. Melvyn New and Joan New. Florida 1978.
Stolwijk, C., ‘De Tentoonstellingen van Levende Meesters in Amsterdam en Den Haag 1858-1896’, in: *De Negentiende Eeuw* (19) 1995, p. 193-221.
Streefkerk, C., ‘Pronk der waterschappen’, in: J.R. Jas, *Pronk der waterschappen. Het bezit van dijkgraven en hun besturen in het Zuiderzeegebied*. Enkhuizen 1992, p. 10-17.
Streefkerk, C., ‘Van tweespalt tot eendracht’, in: H.S. Danner, H.Th.M. Lambooij en C. Streefkerk, *...die water keert. 800 jaar regionale dijkzorg in Hollands Noorderkwartier*. Alkmaar-Edam 1994, p. 38-60.
Stuiveling, G., *Een eeuw Nederlandse letteren*. Tweede druk. Amsterdam 1948.
Tazelaar, C., *De cultuurwaarde van Hildebrands Camera Obscura*. Amsterdam 1939.
De techniek van de Nederlandse boekillustratie in de 19e eeuw. Amstelveen 1995.
Terwen, J.L., *Het Koningrijk der Nederlanden, voorgesteld in eene reeks van naar de natuur geteekende schilderachtige gezigten*. Gouda 1858.
Tilborgh, L. van, ‘Inleiding’, in: Tilborgh, L. van en G. Jansen, *Op zoek naar de Gouden eeuw. Nederlandse schilderkunst 1800-1850*. Zwolle 1986, p. 11-27.
Valk, J.M.M. de, ‘Philip Willem van Heusde’, in: J.M.M. de Valk (red.), *Philip Willem van Heusde, Wijsbegeerte van het gezond verstand*. Baarn 1989, p. 13-35.
[Veer, H. de (?)], ‘Een verjaarsgeschenk’, in: *Het Nieuws van den dag* 21 sept. 1896.
Velde, J.W. van de, ‘Een wandeling langs Leidse uitgevers en boekhandelaren uit de periode 1830-1840’, in: Zonneveld, P. van (red.), *Het Bataafsch Athene. Cultuurhistorische opstellen over Leiden 1800-1850*. Leiden 1988, p. 61-74.

Verdoorn, J.A., *Het gezondheidswezen te Amsterdam in de 19e eeuw*. Heruitgave. Nijmegen 1981.
Verwey, Albert, 'Het leven van Nicolaas Beets', in: *Proza* 1. Amsterdam 1921, p. 151-174. (a)
Verwey, Albert, 'De Camera een volksboek?', in: *Proza* 2. Amsterdam 1921, p. 18-36. (b)
Vis, G., 'De Haarlemse schooljaren van Nicolaas Beets', in. W. van den Berg e.a. (red.), *Haarlemse kringen*. Hilversum 1993, p. 59-68.
Vitringa, A.J., *Tegenwoordige toestand en plan tot hervorming van het Middelbaar Onderwijs*. Arnhem 1860.
Een vraagboekje tot onderwijzing in de Christelijke Leer. 15e uitgave. Amsterdam 1834.
'We like us at a distance.' De briefwisseling tussen Beets en Potgieter. Instituut voor Neerlandistiek. Amsterdam 1980.
Weijtens, M.J.P., *Nathan en Shylock in de Lage Landen. De Jood in het werk van de Nederlandse letterkundigen uit de negentiende eeuw*. Groningen 1971.
Welsink, Dick, 'Honderdvijftig jaar Camera Obscura. Enkele feiten en cijfers', in: *Juffrouw Ida* 15 (1989) 2, p. 10-15.
Wezel, R., 'December 1839: Kneppelhout publiceert "De student-Leydenaar". Het typengenre en de "kopijeerlust des dagelijkschen levens"', in: M.A. Schenkeveld-van der Dussen (hoofdred.), *Nederlandse literatuur, een geschiedenis*. Groningen 1993, p. 455-460.
Wijnman, H.F., *Historische gids van Amsterdam*. Amsterdam 1974.
Willems, J.H.J., *Joh. Petrus Hasebroek. Bijdrage tot de kennis van het letterkundig leven, voornamelijk in de jaren ± 1830-1840*. Eindhoven 1939.
Willems, J.H.J., *Brieven van J.P. Hasebroek aan E.J. Potgieter en aan de redactie van 'De Gids' uit de jaren 1836-1840*. Eindhoven 1940.
Winkel, J. te, *De ontwikkelingsgang der Nederlandsche letterkunde*. Tweede druk. Dl. 6. Haarlem 1925.
Witkamp, P.H., *Amsterdam in schetsen*. Teekeningen van W. Hekking jr. Amsterdam 1869.
Woud, A. van der, *De Bataafse hut. Verschuivingen in het beeld van de geschiedenis (1750-1850)*. Amsterdam 1990.
Yperlaan, J.C., *Les traductions hollandaises des poésies lyriques de Victor Hugo jusqu'en 1885*. Bussum 1925.
Zeller, H., *Bijbelsch woordenboek voor het christelijke volk*. Bewerkt door J.A. Schuurman Johzn. en J.P.G. Westhoff. 2 dln. 's-Gravenhage 1867, 1872.

Zonneveld, Peter van, ‘De receptie van immorele literatuur in de 19e eeuw’, in: R.T. Segers (red.), *Receptie-esthetika. Grondslagen, theorie en toepassing*. Amsterdam [1978], p. 109-124.
Zonneveld, Peter van, ‘Nicolaas Beets en François Biccard: toelichting bij een afscheid in de *Camera Obscura*’, in: *Nieuw Letterkundig Magazijn* 1 (1983), 1, p. 6-8.
Zonneveld, Peter van, ‘Inleiding’, in: Hildebrand, *De familie Stastok*. Een verhaal uit de Camera Obscura naar de eerste druk. Editie Peter van Zonneveld. Amsterdam 1984, p. 9-29.
Zonneveld, Peter van, *De Romantische Club. Leidse student-auteurs 1830-1840*. Leiden 1993. (a)
Zonneveld, Peter van, ‘Rondedans om een doodskist. De kring rond het graf van Bilderdijk’, in: *Haarlemse kringen*. Hilversum 1993, p. 69-76. (b)
Zonneveld, Peter van, ‘Het *Album Amicorum* voor Nicolaas Beets. Een staalkaart van de Nederlandse cultuur in 1884’, in: Berry Dongelmans, Frits van Oostrom en Peter van Zonneveld (red.), *Dierbaar magazijn. De bibliotheek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde*. Amsterdam 1995, p. 95-96.
Zwaneveld, Agnes M., *A Bookseller's Hobby-Horse, and the Rhetoric of Translation*. Amsterdam 1996.

Na vijftig jaar
Noodige en overbodige opheldering van de Camera Obscura, door Hildebrand

Lux ludo

Voorrede

Na vijftig jaar. Het is nog niet volkomen vijftig, het is pas achtenveertig jaar geleden dat de *Camera Obscura* hare intrede deed in de wereld der lezenden, maar hare oudste opstellen dagteekenden toch reeds van 1836 en '37, en de maatschappij, waarin alle den lezer verplaatsen, is die van vóór eene volle halve eeuw. Wat kan er in een halve eeuw, en in een halve eeuw als dit boek heeft mogen doorleven, niet veranderen, verouderen, uit het oog verloren, verdrongen en vergeten worden?

Reeds voor meer dan een vierde eeuw (1864) vroeg de Schrijver zich af, of het nieuw geslacht van lezers, dat hij om zich zag, 'niet ruim zoozeer behoefte zou hebben aan ophelderende aanteekeningen bij zijn werk gevoegd, als aan de min of meer historische voorrede', die hij aan de toen zesde uitgave liet voorafgaan. En wat hij in dit opzicht vermoedde, werd door hem met ettelijke, toen reeds treffende, voorbeelden van verschillenden aard gestaafd.

Toch kon hij toen nog niet besluiten aan eene behoefte, die nog slechts naar uitgeversstijl 'dringend' kon worden genoemd, te voldoen. Jaar op jaar ging om; de eene uitgaaf volgde de andere; de behoefte, waarvan spraak was geweest, kon niet anders dan klimmen; maar zelfs bij de 13^{e} uitgave (1880) scheen 'het *noodpeil* nog niet te zijn bereikt'. Drie jaar later evenwel moest hij, bij de 14^{e}, met de verklaring voor den dag komen 'in den laatsten tijd, mondeling en schriftelijk, door geleerden en ongeleerden, met zoovele vragen bestormd te zijn geworden', dat hij het nu zijn plicht begon te gevoelen er 'ernstig aan te gaan denken, in de meer en meer dringende behoefte in den een of anderen vorm te voorzien'. En sinds dat oogenblik hebben zich de vragen en geheele lijsten van vragen, in dagbladen en tijdschriften onder zijne oogen gebracht, of bij minzaam bezoek en beleefd schrijven tot hem gericht, nog zoo sterk vermenigvuldigd, dat bij den drang van het plichtgevoel tegenover zijne lezers, zich ook die eener welbegrepene zorg voor eigen rust heeft komen voegen. Deze dubbele drang heeft hem de handen aan het werk doen slaan.

Die 'een of andere vorm' intusschen heeft veel hoofdbrekens gekost. Van het eerste oogenblik af stond het bij Hildebrand vast, dat aan aanteekeningen, aan den voet der bladzijden, of achteraan, niet mocht worden gedacht. Zijn *Camera Obscura* mocht er niet uit gaan zien als de uitgaaf van een classicus door wijlen Minel; zijne bladzijden, tot genoegen geschreven, niet voor de helft zwart worden van 'nuttige kennis'; het handig boekdeel geen blok aan het been krijgen. Maar wat en hoe dan? De des begeerige

lezer heeft de uitkomst zijner nog al geslingerde overwegingen in handen. Het is er op neergekomen dat hij beproefd heeft, de zeer overvloedige, en ook zeer bonte stof, hem door eene loffelijke en hem vereerende weetgierigheid voorgelegd, naar aanleiding van de verscheidenheid der reeds in 1864 opgesomde duistere punten, onder eenige hoofden te verdeelen en op den voet eener doorloopende rede toe te lichten. Gemakkelijk was dit niet, maar volstrekt onmogelijk, in het achttal hoofdstukken, dat op deze wijze geschapen werd, alles te bergen wat, zoo goed als het geborgene, toelichting verlangde, hetzij dan zeer dringend of met zachter drang. En zoo moest dit overschietende, te zijner verklaring, naar het Register verwezen worden, waarin het in de acht hoofdstukken verklaarde naar de orde van het alphabet op naam zou worden gesteld.

Noodige en Overbodige Opheldering, zegt de titel. Met deze bedoeling, dat wat voor den een noodig mag zijn, aan menig ander overbodig zal voorkomen. Maar ook met deze, dat eene noodige opheldering dezen en genen wel eens overbodig uitvoerig schijnen kan. Ja, ook met deze nog: dat de Schrijver, eens aan het ophelderen, er van lieverlede toe gekomen is, in dit opzicht meer te doen dan strikt van hem verlangd was, en ziende dat zooveel niet meer geweten werd van hetgeen hij beleefd had, zooveel vergeten was, dat hem nog levendig voor den geest stond, van de gelegenheid gebruik, indien maar geen misbruik, heeft gemaakt, om nog het een en ander, daar niemand hem naar vroeg, een weinig voor dreigende vergetelheid te behoeden.

Het is den Schrijver onmogelijk dankbaar genoeg te zijn voor de duurzame en altijd toegenomen belangstelling in zijn werk, die niet alleen zoo vele uitgaven noodig gemaakt en, de eene na de andere, zoo groote oplagen verslonden, maar zich ook in de begeerte geopenbaard heeft, er zooveel mogelijk alles van te weten, alles geheel en naar eisch van te verstaan, en hem daardoor gedrongen, op een leeftijd als dien hij thans bereikt heeft, nog ten slotte zoo veel werk te maken van het spel (het ‘lusisse’) zijner jeugd. Te veel misschien? Men verschoone het met dezelfde welwillendheid, die er hem toe verleid heeft.

Oct. 1887
Hildebrand

Tweede uitgave

De arbeid en moeiten aan deze *Noodige en Overbodige Ophelderingen* besteed, zijn meer dan beloond geworden. Binnen vier weken was de eerste uitgave uitverkocht en moest tot het ter perse leggen van deze tweede worden besloten. Zij gaf mij gelegenheid hier en daar iets te verbeteren, te wijzigen of aan te vullen. Ik deed het, niet zonder gevoel van erkentelijkheid voor diegenen onder mijne lezers, die de goedheid gehad hebben mij op meer dan eene onnauwkeurigheid opmerkzaam te maken.

Februari 1888
H.

I Van den nationalen hoed en verdere kleedingstukken

‘De mannen,’ heette het ten jare 1864, ‘die met den Schrijver het jaar van den “Volksgeest” beleefd hebben - herinneren zich zonder twijfel de loffelijke poging nog wel, destijds van de hoofdstad uitgegaan, om in Nederland, tot schitterender triomf over België, eene nationale kleederdracht te improviseeren. Als zij hunne oogen sluiten, zien zij gewis nog weder voor hun geest oprijzen die nationale *tunica's*, waarop de eerste nommers van het nationale modeblad de nationale oogen deden verlieven! Maar wat stelt het tegenwoordige geslacht zich voor, wanneer het den Schrijver van *nationale hoeden* ziet gewagen?’

De ‘mannen’, waar de Schrijver toen nog op durfde rekenen, zijn sedert schaarscher en schaarscher geworden, en het thans levend geslacht doet best zich den *nationalen hoed* ongeveer voor te stellen als de hoeden, met welke het, op de meesterstukken van onze oude schilderschool, staalmeesters en regenten van godshuizen gedekt ziet, en die ook nu weder onder den naam van Rembrandtshoeden gedragen worden; edoch niet zoo slap van rand als deze en, naar ik mij meen te herinneren, min of meer spits oploopende. De nationale *tunica*, met haar niet al te nationalen naam, was daarbij voor de nationale vrouw en jongedochter het meest van de toenmalige kleeding afwijkend stuk. Een tot de knieën reikend bovenkleed, van andere kleur en stof dan de rok, geleek zij veeleer op het *inter*nationaal kleedingstuk, ook bij onze tegenwoordige dames algemeen, dan op de japonnen, die zij ten jare 1831 zich ongenegen toonden voor de voorgestelde nationale dracht af te leggen. Want de ‘loffelijke’ was eene doodgeborene ‘poging’, en het hielp niet dat de welgemaakte dochters van een achtenswaardig burger en dichter[1] zich de eerste zondagen na het verschijnen van het ‘nationaal modeblad’, met hunnen heer vader, in de op de plaatjes afgebeelde kleeding langs de Heeren- en Keizersgrachten bewogen. Het vaderlandsch toilet nam niet op, en het vaderlandsch modeblad bracht het niet verder dan een nommer of drie.

Ook de vraag: ‘Wat denkbeeld vormt men zich in dit jaar 1864 van

1 W.H. Warnsinck, †1857.

dameshoeden met *luifels*?' mag in 1887 met nadruk herhaald worden, schoon de vrouwenhoeden, die voor twintig jaar wel zonder eenigen rand mogen geweest zijn, en het onder verschillende namen (*bibi, tudor* enz. enz.) lang gebleven zijn, sedert wederom, dank zij den invloed der teekenpen van Kate Greenaway (naar wier naam en werk een volgend geslacht moge vragen) meer neiging begonnen te toonen om op nieuw op dien van Klaartje Donze te gaan gelijken, en de wanhoop te worden van alle mogelijke Gerrit Witse's. De naam *luifel*, voor vooruitstekenden rand aan vrouwenhoeden is echter in onbruik geraakt,[1] en zal geheel vergeten worden, als ook de laatste luifel zal verdwenen zijn, die nu nog bij uitzondering hier en daar den dubbelen dienst doet van de stoep en uitstalling van een enkelen winkelier of graanhandelaar tegen regen te beschermen, en aan zijn winkel of voorhuis een plechtig duister te verzekeren.

Meer dan over de dameshoeden met *luifels* is over de *cephalides* te doen geweest. Van de 'groote *toque*[2] met den paradijsvogel', waaronder het kleine hoofd van mevrouw Kegge op dien heuglijken concertavond 'zwoegde', is slechts door een enkelen lezer opheldering begeerd; maar het eenvoudig 'hoofdsiersel' waarin zich de eerzame telgen van den metselaar Hupstra op de gezellige plakpartij 'verheugden', heeft van alle kanten tongen en pennen in beweging gebracht, en de vraag: 'Wat is een *cephalide*?' is, ik weet niet hoeveel malen, op allerlei wijze tot mij gekomen. Dat het een hoofdsiersel bleek te zijn, hetwelk de Grieksch verstaande lezer alreeds uit den naam zelf kon afleiden, was der algemeene weetgierigheid niet genoeg. Welnu, zoo zij haar dan tot hare, zoo ik hoop volkomene bevrediging gezegd, dat die naam destijds gegeven werd aan eene soort van demi-coiffure van gekleurde wol, over de ooren gaande en onder de kin met koordjes vastgemaakt, waaraan geen sierlijke kwastjes ontbraken. Zij deden den Truitjes en Toosjes van die dagen goeden dienst tegen 'zinkings' en ook, als het haar wat dun begon te worden. De Duitschers noemden ze 'Ohrwärmer'.

Ook de *steenen bloemen* en de *houten pluim* op de hoeden der eerzame burgerdochters hebben bevreemding gewekt, verklaarbaar bij de ontzettende hoogte welke de vervaardiging van kunstbloemen sedert bereikt heeft

1 De portretten van koningin Victoria, uit de dagen van haar troonsbeklimming, bij gelegenheid van haar *jubilee* op nieuw te voorschijn gebracht, deden ze, na vijftig jaar, nog eens weer in al hare waarde tot opluistering der vrouwelijke schoonheid uitkomen.

2 *Toque* heette men destijds een fluweelen met veeren versierd dameshoofddeksel bij groot toilet. De naam (in 't Spaansch *toca*) herinnert aan de spaansche kleederdracht, en de vorm aan de portretten van een François I en die van zijne zoowel vrouwelijke als mannelijke tijdgenooten.

en de algemeenheid van echte pluimen onder alle standen.[1] Ook is mij gebleken vergeten te zijn, dat de ‘allercharmantste’ vederen op den hoed van Henriëtte Kegge, die, zelfs te heiliger plaatse, de afgunst van freule Van Nagel zouden hebben opgewekt, destijds *maraboes* werden genoemd.[2] De *crinoline*, veelomvattender gedachtenis, jongste, maar geenszins minder buitensporige vernieuwing der oude vertugadales en latere hoepelrokken, was, ook na het uit de mode raken der naar het voorbeeld van westphaalsche hammen geknipte, boven den elleboog met soutien of gesteven ondermouwen tot haar grootsten omvang uitgespannen, bij de pols spits toeloopende *wije mouwen*, nog een verhindering voor het persoonlijk verkeer met den *schietblaasbalg* gebleven. Dat zij (eerstdaags naar de wet der cyclonen, die ook die der mode is, weder te wachten) nog niet was uit het oog verloren, verwonderde mij niet; maar wel eenigszins dat de *ferronière*, het aardig kleinood, van het vermaard, op het Louvre aanwezig, portret der Belle Ferronière,[3] favorite van François I afgezien, en dat in een op het midden van het voorhoofd met een fijn gouden snoertje, dat om het hoofd ging, bevestigden diamant of anderen keurig gezetten edelsteen bestond, nog op algemeene bekendheid rekenen kon. De in het openbaar gedane vraag: ‘Wat zijn *douilletten*?’ heeft openbare beantwoording mogen verwerven. Een zich noemende ‘Rechtvleugelig Insect uit Swalmen’ plaatste in een later nommer van het weekblad, daar zij in gedaan was, de verklaring: ‘Een *douillette* is een gewatteerde vrouwenjas en wordt meestal in den winter en bij ruw, onstuimig weder gedragen,’ eene bijzonderheid, die ook uit hare apparitie op de Maaskermis in het opstel *'s Winters Buiten* wel eenigszins doorschemerde; en een zich noemende ‘Voorstander van het Openbaar Onderwijs’ schreef, niet zonder verontwaardiging, in hetzelfde blad: ‘De eerste, beste

1 Ook de *houten mantel* van Borger, als tegenstelling van den ‘purperen’ waarin Scaliger is afgebeeld, scheen voor sommigen eene opheldering noodig te hebben, die het best door een bezoek aan de leidsche Senaatskamer zal te geven zijn. De *purperen* van den ‘hoog geleerden, van wien in gevoelen te verschillen men zich, in zijnen tijd, schaamde’ (*vir doctissimus a quo dissentire pudebat*), heeft geen opzien gebaard.

2 *Maraboes* heeten de fijne grijze vleugeldekveeren van de *Ciconia maraboe* (*Mycteria argala*), een vogel behoorende tot het reigergeslacht. Hij komt in grooten getale in Indië, ook in onze Oost-Indiën, op Java en Sumatra, voor. Zie prof. H. Schlegel, *De dierentuin van Natura Artis Magistra*. 4°. Amst. 1872. bl. 246. (De Afrikaansche, *Mycteria Cruminifera*, is een andere soort, waarvan ik in 1886 een levend exemplaar in dien dierentuin aanschouwd heb.)
Ik geloof echter, dat de naam *maraboe*, in 't gebruik, van lieverlede ook op andere sierlijke toiletveeren is overgegaan, en in freule Nagel's tijd ook wel op mooie witte *struis*veeren werd toegepast.

3 Dus genaamd naar Ferron, een vermogend burger van Parijs, met wien zij omstreeks 1539 in den echt verbonden werd. Zij zelve was een castiliaansche en stierf 1549.

fransche dictionnaire zal zeggen: gewatteerde mantels.'[1] *Mantel* evenwel was minder juist, en de *jas* van het 'Insect' beter. 'Espèce de *robe* ouattée qui se met par dessus les autres vêtements en hiver' heeft de *Dictionnaire National* van Bescherelle. Ik geloof dat het 'groenzijden wintergewaad', waarin Klaartje Donze door den verliefden Gerrit Witse op de Blaak werd nagestaard, dien naam mocht dragen.

Ontleende het 'zonnig' kleinood op het hoofd van mevrouw Kegge den zijnen van eene spaansche schoone, de *spencer* van paarse zijde, waarin Amélie van Brammen aan het watertochtje deelnam, werd aldus geheeten naar een engelsch edelman van de dagen van koning George III. Onder diens regeering (1760-1810) had lord Spencer een overrok zonder panden gedragen en in zwang gebracht, die ook op het vasteland navolging vond en in mijn jonge jaren nog door enkele heeren in gedachtenis gehouden werd. Ik herinner mij op het oogenblik uit mijn geboortestad drie zulke spencers: een donkerblauwen, een groenen, en een grijzen, die destijds zoo zeer mijn oogen boeiden, dat ik nu nog in staat zou zijn de namen te noemen der mannen die er mooi mee waren. De benaming ging over op een dameskleedingstuk van zijde, nanking of ook, naar het seizoen, van neteldoek, niet ongelijk aan wat men later een *blouse* of, bloedrood zijnde, een *garibaldi* noemde; een ruim lijf, met boord om den hals, band om het midden, en dat op den rug werd dichtgemaakt.

Daar 'jak-en-rok' niet slechts bij onze dienstmaagden, zoowel als het *witte pak* bij feestelijke gelegenheden, maar ook bij onze boerendochters vrij algemeen voor de japon geweken zijn, en de in gebruik zijnde woordenboeken het woord niet opnamen, ofschoon De Vries en Te Winkel het in hun woordenlijst vermelden, kan het geen kwaad toekomende vragen te voorkomen door aan te teekenen dat *de onderom* (of *het* onderom) van het jak juist datgene was, wat de schranderheid van menigen lezer uit de benaming zal opmaken: de smalle strook 'van 't zelfde', die het jak van onderen omringde, en van achteren zediglijk onder den, bij de boerendochters 'vooral niet lager dan de schouderbladen' omgestrikten boezelband uitkwam.

De *amsterdamsche kornet*, met welke 'op 't hoofd of liever aan 't hoofd' de amsterdamsche kindermeid in den Haarlemmerhout, met Franswatje en Sorsetje rondtrippelde, was niet dan een coquette wijziging van de ordinaris kornet of *neepjesmuts*, door mijn lieve tante Stastok gedragen, en die in mijn kindsheid nog, met of zonder herinnering aan I Cor. XI en I Tim. II, de officieele dracht der predikants-vrouwen was, maar nu ook zelfs bij de pre-

1 Zie het *Nieuwe Schoolblad*, 3 en 24 April (Bijv.) en 1 Mei 1885.

dikants-dienstmaagden, als de andere meer en meer tuk op het niet te vergeefs bezitten van mooi haar, grootendeels heeft afgedaan. De *puntjes* om de zoomen van het *zwarte schort*, door de teederhartige bewaakster van Franswatje en Sorsetje gedragen, was eene élégance in de voorschotenwereld, die onze oogen sedert vele jaren niet meer aanschouwd hebben, zoo min als hare lage schoenen met *kruislinten* 'net als mevrouw'; *lange linten*, kruislings over de wreef, en nog eens kruislings boven den enkel gaande, om zich voorts te verliezen en vastgemaakt te worden waar het oog ze niet volgen kan, en voor welke de hooge rijglaarzen met veters te mogen afschaffen, voor jonge juffrouwen het teeken was 'dat zij geen kinders meer waren'.

De tijd is nog niet daar, waarin men, wat schoeisel betreft, vragen zal: wat zijn *muilen*? maar wel om het te betreuren dat de latere opvolgsters, jong en oud, van tante Stastok's 'bejaarde keukenmeid' het schoeisel hebben afgelegd, dat zich zoo gemakkelijk aan en uit liet doen, om pantoffels te gaan dragen, die hare toch gewoonlijk niet al te beknopte voeten onmetelijk doen uitdijen, en haar niet, gelijk de puntige roode, groene of paarse muiltjes met gele hakjes, nopen altijd zeer heldere witte kousen te dragen en den voet net en proper neer te zetten.

Tijdig echter mag reeds nu de opheldering heeten, dat de *eva*, welke gemelde keukenmeid 'in de schuinte opsloeg' alvorens de voordeur te gaan openen, niet anders was dan een met dien matriarchalen naam genoemd kort hulpschortje, over den classieken 'boezelaar' met bont katoenen bovenstuk, om dien te sparen, voorgedaan.[1] Wel heel iets anders, ofschoon het ook den naam en den vorm van een voorschoot heeft, is een *tablier* (voorstuk) *van diamanten*, aan alle denkbeeld van sparen tegenovergesteld.

Wat het mannelijk costuum betreft: de 'grijze paardenharen *Saksen-Weimar*' van den heer in den Haarlemmerhout, naar het model van de blauwlakensche militaire muts met rooden rand, welke in den veldtocht van 1831 hertog Bernard placht te dragen en in zwang bracht, heeft evenmin zwarigheid gebaard als de *engelsche spikkelkousen*. Wèl daarentegen de *karrepoetsmuts*, ofschoon voorkomende in zoo menige uitgave van het populairste van al Tollens', voor het overige bij het tegenwoordig geslacht veel te weinig gekende gedichten: zijn *Overwintering op Nova Zembla*.[2]

Niet alzoo de *mackintosh* van den heer Die; de met caoutchouc water-

1 '*Evaatje*: kort boezelaartje, morsboezeltje. Zindelijke vrouwen dragen *evaatjes* om hare boezelaars te langer schoon te houden.'
Bouman, *Volkstaal in N. Holland*, Purmerend, 1871

2
Zij spannen hier en ginds, aan staken en aan bogen,
De vochte huiden uit, om ze in den wind te droogen,
En naaijen bij het vuur karpoetsen van het bont,
En slingren ze om het hoofd als zegelauwren rond!

Aldus lees ik in mijn Tollens *N. Ged.* 2e dr. D. I. bl. 113. Maar men doet mij opmerken, dat de Dichter bij de definitieve herziening zijner werken de twee laatste regels heeft gewijzigd, en de *karpoetsen* doen verdwijnen. Sedert leest men:

En als een lauwerkrans, op 't veld van eer gemaaid,
Siert hen de bonte muts, van 't ruige leêr genaaid.

Alle verandering is geen verbetering.

proefgemaakte overjas, haar naam ontleenende aan haren gepatenteerden britschen uitvinder. Wèl wederom, Hildebrands ‘eigen *cloak*’, destijds een ruime blauwgrijze manteljas met schotschgeruite voering; en de *schanslooper*, overjas zonder taille, van zeer grove bruine stof, in den trant van de latere, zoogenaamde ulsters, wiens naam aan het krijgs- en zeewezen denken doet, gelijk zijne gedaante aan de pij van presenning, en die, nu geheel aan de schippers en varensgasten overgelaten, destijds nog door burgerheeren, als zij in de trekschuit van de roef gebruik maakten, gedragen werd. Maar de *almaviva*, ruime, uit één stuk gesnedene, tot de voeten reikende, om den hals met een koordlis bevestigde mantel, met fluweelen kraag en schooten, slechts een dracht voor ‘adellijke heeren en groote hanzen’ en Jan Adam Kegge's, die voor deze niet wilden onderdoen, en bij het dragen met een sierlijken zwaai over den linker schouder ‘gedrapeerd’, heeft geen opzien gebaard, schoon wellicht ieder niet weet aan wien hij zijn schoonklinkenden naam te danken heeft.[1] Ook niet de *bouffante* van Teeuwis, die hij zelf wel denkelijk zijn *net* zou hebben genoemd,[2] een ‘halsomwindsel’, dat de latere *cache-nez* bij de hoogere standen hebben doen vergeten en gezonder denkbeelden van hetgeen der gezondheid dienstig is, met deze, hebben doen afschaffen. Evenmin de *stroppen* en *stropjes* om de halzen van Nurks en Pieter Stastok, waarvan de naam een Constantijn Huygens[3] wel wat ‘schavottig’ zou hebben geklonken, en die niet anders waren dan min of meer stijve, voor den tegenwoordigen smaak veel te breede, opgemaakte zijden dassen, met of zonder valsch strikje van voren, en van achteren met een gesp aangehaald. Maar om geen ding is zooveel te doen geweest als om er achter te komen wat toch ‘boekhouders met watten’ zijn mochten, als zich

1 Le comte d'Almaviva is een der personaadjes van Beaumarchais (P. Aug. Caron de) in zijn beruchten *Mariage de Figaro* van 1784, het drama dat mede het zijne gedaan heeft om de omwenteling van 1789 voor te bereiden en te doen rijpen.

2 Ik meen te moeten vreezen dat de begaafde schrijver van het boeiend verhaal *Prins of Koning* in *De Gids* van 1885 en sedert (Utr. '86) afzonderlijk uitgegeven, op de toekomst vooruitliep, toen hij zijn veluwschen boer (afz. uitg. blz. 105) reeds in de dagen van koning Lodewijk het aangezicht tot aan de oogen met een *bouffante* liet bewinden. Die koning zelf zou bij het hooren van de benaming stellig niet aan een of andere soort van overdas gedacht hebben, maar veeleer aan ‘le petit panier qui servait autrefois aux femmes à soutenir et à faire *bouffer* leurs jupes’, dat in Frankrijk placht te worden gedragen en nu weer, ook in Nederland, aan de orde is. Zie Bescherelle, *Dict. Nat.*

3 Zie zijn *Sneldicht* op het Haagsche Schavot.

op dien zekeren zondag tusschen de ‘kleine winkeliers met lange roksmouwen’ en de ‘ambachtsbazen met hooge hoeden,[1] lange panden en lange lenden’, aan het oog hunner medeschepselen in den Haarlemmerhout vertoonden. ‘Wat zijn *boekhouders die watten dragen*?’ vroeg o.a. den 3^{den} April 1885 in *Het Nieuwe Schoolblad*, de onderwijzer A., ook in dezen niet wetende ‘wat hij antwoorden zou’ wanneer hij op dit stuk door ‘een leerling van zestien of zeventien jaar’ geïnterpelleerd werd. Het meergemelde ‘Rechtvleugelig Insect uit Swalmen’ kwam hem in het nummer van den 24sten dierzelfde maand te hulp. Niet te vergeefs toch had deze het woordenboek van Van Dale opgeslagen. ‘Het woord watten;’ schreef hij met de daaruit opgedane wetenschap toegerust en gelukkig; ‘het woord watten beteekent volgens Van Dale, eene met lijmwater tot een los vilt samengewerkte zijde, katoen enz., welke als voering, vulsel enz. wordt gebruikt.’ En tot nadere opheldering had hij de welwillendheid er bij te voegen: ‘zoo spreekt men van een gewatteerden mantel, een mantel met watten gevoerd of gevuld’. Hij hield het dan ook voor mogelijk dat de boekhouders, waarvan Hildebrand sprak, ‘wel een of ander kleedingstuk droegen waarop of waarin men watten had ingewerkt’. Stoutmoedige onderstelling, waarin de lezers van het blad nog versterkt werden als ook de ‘Voorstander van het Openbaar Onderwijs’ in een volgend nommer van hetzelfde blad, zijn licht over de zaak had doen opgaan.[2] Deze toch ‘herinnerde zich nog zeer goed de mode, die meebracht jassen op de borst en den rug met watten te voeren’. ‘Waarschijnlijk;’ onderstond hij zich te gissen; ‘waarschijnlijk om er wat meer gezet uit te zien, wat,’ merkte hij op, ‘voor de boekhouders misschien zoo verwerpelijk niet is.’ Nog meer: ‘Jonge luitenants;’ meende hij er bij te mogen voegen; ‘jonge luitenants waren van dat middel om een heldhaftig uiterlijk te hebben evenmin afkeerig.’ Maar noch deze herinneringen uit vervlogen tijden, noch dit min of meer ondeugend verraad aan de geheimen van civiele en militaire kleedermakers gepleegd, noch deze vermetele gissingen, noch zelfs het woordenboek van Van Dale zouden noodig geweest en de vraag niet eens gedaan zijn, indien; wat echter niet te vergen was; indien vrager en antwoorders een der latere uitgaven van de *Camera Obscura*, van de elfde af en vervolgens, onder de oogen hadden gehad, waarin de Schrijver, die mits dezen nederig verschooning vraagt voor de veroorzaakte moeite, als had hij er eenig voorgevoel van gehad in welke duisternissen

1 *‘Hooge’* was hier met nadruk gezegd. Hedendaags noemt men alle gekleede, alle z.g. cylinder-hoeden met den naam van ‘hooge’ hoeden, in onderscheiding van de groote verscheidenheid der fantasiehoeden, die alle laag van bol zijn, en toen door niemand gedragen werden, tenzij misschien door een enkelen Wagestert.

2 Zie *Het Nieuwe Schoolblad*, van 3 April, 24 April (Bijv.) en 1 Mei 1885.

menig geacht landgenoot kon gedompeld blijven, de qualificatie ‘boekhouders die watten dragen’, door de bijvoeging ‘in de ooren’ had verduidelijkt.

Hildebrand acht zich niet verantwoord dit hoofdstuk te besluiten zonder er een woord aan te hebben toegevoegd, dat de kleeding van lieve kleinen en jeugdige knapen betreft; want ook de *baleinen valhoedjes met rozeroode strikjes*, in 1839 op de gevoelige hoofden van tweejarige Sorsetjes zichtbaar, zijn nu niet meer bekend. De bevallige ‘kinderkroontjes’, als zij ook genoemd werden, zijn hun dikke vette zwartfluweelen gewatteerde voorgangers, wier model men op de prenten bij Cats zien kan, in de vergetelheid gevolgd, met en benevens alle mogelijke leibanden en loopwagentjes, die de nog niet radde jeugd tot ontijdig wandelen aanspoorden, daar wij nog steeds het schouwspel van zoo vele kromme beenen aan te danken hebben. Onze tijd heeft geoordeeld dat dergelijke voorzorgs- en verhaastingsmiddelen meer kwaad doen dan goed. Ook over de ‘allerdichterlijkste en allertheatraalste uitdossing’ der kinderen zou dezer dagen de klacht ongepast zijn. ‘Schotsche engelen met uhlanenmutsen en fijn geplooide kraagjes die hen in de ooren prikken’ worden niet meer ontmoet. Het ruime matrozenbuis dat den hals bloot laat, en de breede kraag met ankers, wapperende op de schouders, staat onzen kleinen jongens ook vrij wat beter. Dat de *hollandsche jongen*, laat mij zeggen de nederlandsche, nog altijd zakken van belangrijke capaciteit heeft, is mij in fabelachtige mate uit de mededeeling van een onderwijzer der jeugd in den *Limburger Courier* gebleken;[1] maar de *blauwe kiel*, die ‘ondanks de *veete tegen de Belgen*’ nog in 1839 ‘het grootste gedeelte van onze *spes patriae*’, ‘om de schouders gleed’, wordt bij haar sedert lang niet meer gezien. De uniform der Belgische Vrijscharen, die er in bestond, had haar in 1830 en '31 deerlijk in discrediet gebracht, en vaderlandlievende knapen plaagden hunne moeders om, zoo zij volstrekt kielen moesten blijven dragen, dan ten minste kielen van een andere kleur, daar ‘blauwkiel’ een scheldnaam geworden was, gelijkstaande met dien van ‘Belg’ en ‘muitmaker’; maar het duurde niet lang of zij bekwam van den schok en werd weder algemeen. De *veete tegen de Belgen* duurde langer; niet zoo lang evenwel als de hevigheid der verontwaardiging in den eersten tijd had doen verwachten, toen ‘een muitziek roofgebroed, Spijt bezworen eeden, In te dollen overmoed, Willems recht vertreden’ had,[2] en men de bloeddorstigste verlangens van zachte vrouwelippen, de

1 Juli 1883. Een uiterst geval. De catalogus van den inhoud bevatte tusschen de 50 en 60 nommers, en van sommige nommers bedroeg het getal exemplaren een dertig-, ja vijftigtal. ‘Le vrai peut quelquefois n'être pas vraisemblable.’

2 Van Lennep, *Het Dorp aan de Grenzen*. 1830.

ontzettendste bedreigingen uit den mond van gemoedelijke burgerheeren, den eersten en zelfs den tweeden ban der dienstdoende schutterij te boven, vernemen kon. Zij bedaarde als de ‘tiendaagsche veldtocht’, ofschoon op zichzelf eene teleurstelling, haar toch eenige voldoening geschonken had, en zij in de opkomende ontevredenheid over de ‘volharding’ van Willem I, die men eerst beide in proza en poëzie had aangemoedigd, eene afleiding kreeg. Zij verdoofde in twintig jaren geheel en al, om bijna in haar tegendeel om te slaan, als de wederzijdsche bezoeken van koning Leopold II en koning Willem III in 1883 en '84 het zegel kwamen drukken op de vriendelijke verstandhouding, die sedert lang had plaats gegrepen en ook door de internationale congressen niet weinig was bevorderd. Toch had het Hildebrand getroffen, toen hij in 1856 bij eene feestelijke gelegenheid voor het eerst de kleuren van ‘Heintje van der Noot’, als men in 1830 sprak, met die van de Nederlandsche vlag op de boezems van Belgische schoonen zusterlijk vereenigd zag. Met dat al is in België de blauwe kiel van '30 en '31 nog niet vergeten. Nevens zijn ministerrok en decoratiën, praalde zij, met de grijze politie-muts, den 1 Juni 1885, op de lijkkist van Charles Rogier, dien zij dan ook, vóór vijfenvijftig jaar, aan het hoofd zijner Luikerwalen den weg tot hooge staatsambten en vorstelijke onderscheidingen geopend had.

II Van Rappo en verdere uit het oog verlorene personen

'Wat denkbeeld vormt zich het tegenwoordig geslacht in dit jaar 1864 van Rapponische krachten? En waar de namen van een Smallenburg, een Macquelijn, een Don Carlos genoemd worden, waar van de Industrielles van Bertolotto gewaagd wordt, zou daar voor zeer velen een kleine aanteekening wel overbodig zijn?' (*C.O.* Voorr. 1864.) Naar een *Macquelijn*[1] naar een *Smallenburg*, omtrent wien een Petrus Stastokius Jr. van Hildebrand wenschte te vernemen 'of hij hem wel eens gezien had',[2] heeft niemand noodig geacht te vragen; zoo min als naar een *Van Heusde*, 'Utrechts billijke trots';[3] zoo min als naar een *Scaliger* of een *Borger*, een *Broers* of *Vrolik*.[4] Zou Nederland een van zijne voortreffelijken, een van zijne hooggeleerden vergeten? Ook de schrijver der *Betooverde Wereld*, de bestrijder der heksenprocessen, is niet gebleken aan iemand onbekend geworden te zijn,[5] en zelfs de Zweedsche Magiër niet.[6] Dat echter op het stuk van vergeten ondenkbare dingen mogelijk zijn, en wat men te hopen hebbe van de gewisheid voor toekomende eeuwen eener europeesche reputatie is mij gebleken uit de in het openbaar gedane vraag: 'Wie was Hufeland?' Hoe nu? 'De Duitsche Boerhaave' in Nederland onbekend, niet meer dan vijftig jaren na zijn dood![7] Wat zou Dr. Witse er van zeggen, die met zoo welverdienden eerbied het portret van den 'eersten medicus zijns tijds' van zijn studenten-

1 Macquelijn (M.J.), prof. in de Geneeskunde te Leiden, †1852.
2 Smallenburg (Nicolaas), sedert 1790 prof. in de Rechten ald. schrijver van de *Primae Lineae Juris* enz., was 20 Mei 1836, op zijn buitengoed te Warmond overleden.
3 Van Heusde (W.Ph.), van 1804-1839 prof. in de Letteren te Utrecht, een der weinige van wie men zeggen kan dat zij in hun tijd een school gevormd hebben. Zijn *Brieven over Hooger Onderwijs* waren in 1829 verschenen; van zijn *Socratische School of Wijsbegeerte voor de 19e eeuw*, het viertal deelen van 1834-39.
4 Scaliger (Josephus Justus), †1609, prof. in de Letteren, te Leiden.
Borger (E.A.), †1820. prof. eerst in de Godgel., later in de Letteren, te Leiden.
Broers (Jac. Corn.), †1847. Sandifort (G.) †1848, professoren in de Geneeskunde, te Leiden.
Vrolik (W.), †1868, professor in de Geneeskunde, te Amsterdam.
5 Balthazar Bekker, †1698.
6 Swedenborg (E.S. de), geb. te Stockholm 1688, overleden te Londen 1772.
7 Hufeland (Christoph. Wilh.), med. dr. en prof. eerst te Jena, later te Berlijn, geb. 1762, overl. 1836.

kamer tot zijn latere studeerkamer overbracht, die zijne *Kunst om het menschelijk leven te verlengen*[1] in alle europeesche talen, tot de servische en hongaarsche toe, en ook in het Hebreeuwsch, overgebracht, gewis in aller handen wenschte en geen dag voorbij liet gaan, waarin zijn *Enchiridion Medicum*,[2] waarvan in de dagen zijner eerste practijk reeds een negende uitgave in het licht verschenen was, niet door hem werd nageslagen?

Er zijn van deze soort meer vragen, die mij verwondering hebben gebaard. Dat men twintig jaar later nog weer zoo veel minder dan ten jare '64 weten zou wat men onder *Rapponische krachten* te verstaan had, zou ik zoo min anders verwachten als het mij bij nadenken bevreemden mocht dat naar geen *Don Carlos* gevraagd werd; immers er is nog altijd een Don Carlos, die den in 1839 door mij genoemden in gedachtenis houdt. Men mag zeggen Don Carlos en de Carlisten zijn in de geschiedenis van Spanje permanent.[3] Ook bevreemdde het mij niet, vragen als: 'Wie was Mingo, wie Smelfungus, wie Robert Macaire?' rondom mij te hooren opgaan. Maar dat men in een tijd, waarin de geschiedenis der nederlandsche letteren met de grootste uitvoerigheid op Hoogere en Middelbare Scholen onderwezen wordt (een voorrecht, om hetwelk mede te kunnen genieten, het mij leed doet te vroeg in de wereld gekomen te zijn) in *Schoolbladen* de vraag moet lezen, niet slechts 'wie was *Beronicius*?'[4] maar, in verband met dezen 'wie was Buizero?' (*Buizero*, de vriend en meceen van den jongen Antonides, voor wiens *IJstroom* hij een lofdicht plaatste, en aan wien Vondel zijne *Herscheppingen* had opgedragen!;[5] dat gelijke onbekendheid in Nederland aan den dag gelegd werd, met den voor alle nederlandsche predikanten onmisbaren Trommius, perste mij, ik moet het bekennen, uitroepen van verbazing af. Bemoedigend was het later de vragen omtrent Beronicius en Buizero door het 'Rechtvleugelig Insect uit Swalmen' voldoende beantwoord en ook door den 'Vriend van het Openbaar Onderwijs', met de belangen van den predikstoel niet onbekend, de verdiensten in 't licht gesteld te zien van den onvermoeiden samensteller der *Nederlandsche Concordantie*,[6] van welke

1 *Makrobiotik*, Jena 1796. In Witse's dagen zeker reeds in de 4e of 5e uitgave; immers was het de zesde, die in 1842 te Berlijn het licht zag.

2 *Vermächtniss einer fünfzigjährigen Erfahrung*, Berlin, 1836, 9de uitgave, 1851. Van eene nederlandsche vertaling door dr. Hageman zag in 1841 een 3 de druk het licht.

3 De in de *C.O.* bedoelde Don Carlos was Maria Isidor de Bourbon, geb. 1788, *tweede* zoon van koning Karel IV van Spanje, broeder van koning Ferdinand VII, en na diens dood (1833), als pretendent tot de kroon, opgetreden. Eerst in 1844 zag hij van zijne rechten af ten behoeve van zijn oudsten zoon, den prins van Asturië.

4 Zie *Register*.

5 Zie *Register*.

6 Of *Woordenboek des O. en N. Testaments*, 2 Dln. in folio (1685-1692) door Abraham Trommius (geb. 1633, overl. 1719), Bedienaar des H. Evangeliums in de gemeente Jesu Christi te Groningen (1671-1714); vrucht van een achtentwintigjarigen arbeid.

Het handige boekdeel in royaal 8°, ten jare 1856, onder toezicht van J. de Liefde, als *De Ned. Conc. des Bijbels van* Trommius *vereenvoudigd en verbeterd*, te Amsterdam, en later te Gorinchem in 't licht verschenen, heeft waarschijnlijk het gebruik der tot op dien tijd 'onmisbaren' folianten bij velen ter zijde doen stellen.

de overlevering zegt dat zij, na door 's mans eegade (welke van het viertal, die hij in zijn lang leven achtereenvolgens de zijne noemen mocht, wordt daarbij niet gemeld) moedwillig vernield te zijn geworden, door zijn engelengeduld opnieuw van voren af aan is ter hand genomen; een verhaal, zoo ik meen, ook van Johnson, ten opzichte van zijn woordenboek der engelsche taal, in de wereld gebracht en, zoo min als dit, eenigen grond van waarheid onder zich hebbende.

De *Rapponische krachten*, waarbij de krachten van Jean Paul[1] en het 'bij de beenen pakken en omkeeren van het verhevene' om er *humour* van te maken, vergeleken werden, waren die van den athleet Carl Rappo, die in de dagen, waarin de *Camera Obscura* geschreven werd, Nederland, destijds nog niet zoo rijk in athleten als het sedert door de algemeen geworden beoefening der gymnastiek, waar de Schrijver het begin van gezien heeft,[2] moet geworden zijn, met stomme verbazing vervulde. Ten opzichte van dezen komt een vriend mijner jeugd, in een merkwaardig geschrift, dat tot mijn leedwezen buiten den handel gehouden wordt, mijn geheugen opfrisschen, onder anderen door mij te herinneren aan het contrast van 's mans uiterst zwakke, voor het publiek nauwelijks hoorbare stem met zijn ontzettende spierkracht, hetgeen dien vriend denken doet aan wat hem op de school van de gladiatoren en worstelaars der oudheid gezegd was, die, door overmatige oefening hunner spieren, zwak van inhoud waren en zelden oud werden.[3]

Dat *Rapponische krachten* niet tot eenen enkelen Rappo beperkt zijn gebleven, is mij gebleken, toen ik in 1874 in een onzer dagbladen het bericht aantrof, dat 'de dood, die niemand spaart, nu ook den sterksten athleet van zijn tijd gehaald had'. In het ziekenhuis te Hamburg was namelijk een 'bekende François Rappo in armoede overleden'.

Wat *Bertolotto en zijne Industrielles* betreft: het 'verheven voorbeeld van beschaving der insectenwereld' boezemt den schrijver van *Vooruitgang*, als bemoedigende proeve van ontwapening der ontzettende macht van het kleine, nog altijd een groot belang in. En zulks te meer sedert de oneindigheid der gevaren, waarvan het aller-kleinste ons 'heeren der schepping' omringt, in bacteriën en bacillen aan het licht is gebracht. *Bertolotto*, zich

1 Jean Paul Friedrich Richter, geb. 1763, overl. 1825.
2 Zie *De Baker*, aan 't slot.
3 Mr. H. Gerlings, *Te Haarlem voor vijftig jaren*. Haarlem. 1884. *Niet in den handel*. bl. 140, 41.

noemende ‘professeur’, was een kermisreiziger, en zijn *Industrielles* - geen *bijen*, aan wie anders sedert eeuwen het monopolie der *nijverheid* scheen toegekend; ook geen *mieren*, die zich gerechtigd achten zulke gevoelige lessen te geven aan krekels, die den zomertijd met zingen verbeuzelen;[1] en zelfs geen door Darwin ver boven deze in zijne oogen geüsurpeerde reputatiën verheven *wormen*, voor wie elk onzer, zoo vlijtig als hij wezen mag, den hoed wel mag lichten, maar - met verlof - *vlooien*; vlooien, door hem, Bertolotto, getemd en afgericht. Sommige van dezen, als harddravers ingespannen, trokken een miniatuur rijtuig; andere, tot de rol van bagno's vernederd, een naar verhouding grooten en zwaren gouden kogel aan dito keten; andere, in aangekleefde papieren rokjes en met dito instrumenten in de vlugge pootjes, vertoonden een concert in vollen gang van strijkstokken en dwarsfluiten. Een witte krulhond onder de tafel deed den dienst van tegelijk kosthuis en kraamkamer.

De van onderscheidene kanten gedane vraag, ‘Wie was *Mingo*?’ heeft aanleiding gegeven tot eene monographie, alleszins geschikt om loffelijke weetgierigheid volkomen te bevredigen. Ik voor mij heb daaruit geleerd dat de naam van den man, met wiens begaafdheid voor het edele ballenspel, die van Petrus Stastokius Jr. niet in het voordeel van dezen vergeleken werd, niet aldus, maar *Mingaud* behoort gespeld te worden; voorts, dat hij, van fransche afkomst en vroeger in franschen krijgsdienst, een aanmerkelijk deel van zijn leven in Nederland, en wel in Nederlands tweede koopstad, waar hij ook overleden is,[2] heeft doorgebracht en niet alleen practisch in zijn kunst een meester is geweest, maar ook over haar in zijn moedertaal een geschrift in 't licht heeft gegeven, aan hetwelk de eer eener vertaling in het Engelsch te beurt gevallen is.[3] Meer nog dan dit! Het is den schrijver dezer monographie, tot den prijs van ijverige, niet altijd even gemakkelijke, nasporing gelukt der biljartkunstlievende wereld te onderrichten, welke straat en welk huis door den grooten meester te Rotterdam bewoond zijn geworden, zoodat de mogelijkheid geboren is, zoowel als voor Bellamy, zoowel als voor Bilderdijk, een gedenksteen in den gevel te plaatsen, alsmede op welken dag hij in den echt getreden en met wie hij getrouwd is geweest, hoe oud zij was die hij trouwde, met welk bedrijf zij de inkomsten van het gezin ondersteunde en hoe lang het haar noodlot geweest is haren Mingaud te overleven. Niets ontbreekt, dan misschien eene poging om phy-

1 Wie kent niet Lafontaine's ‘La cigale ayant chanté Tout l'été’?
2 Eerst in 1847. De ‘jongeling met den leverkleurigen pantalon’ heeft nog les bij hem kunnen nemen.
3 {Zie noot 1 op p. 295.}

siologisch en psychologisch aan te wijzen welken invloed dit alles kan gehad hebben op zijne buitengewone virtuositeit op de baltafel.[1]

Smelfungus; een pseudoniem ook door Hildebrands bijzondersten vriend in een opstel gebruikt[2] dat, naar het oordeel van den ten opzichte van hem en dezen vriend altijd welwillenden dr. Van Vloten wellicht tot die 'schetsen' behoort welke 'van een rijper humor en grooter meesterschap over de taal getuigen'[3] dan dat waarin hij in de *Camera Obscura* voorkomt en naar zich heeft doen vragen; Smelfungus; worde het ook hier nog eenmaal gelijk dáár gezegd; was de naam, voor zoover ik kan nagaan van eigen maaksel, waaronder Sterne in zijn *Sentimental Journey* zijn kunstbroeder Smollet hekelde, naar aanleiding van het sombergekleurd verslag door dezen van zijn reis door Frankrijk en Italië gegeven.[4] Die de *Sentimental Journey* op dit kapittel naleest, zal ten volle begrijpen, waarom Hildebrand er niet op gesteld kon zijn voor een 'akeligen Smelfungus' gehouden te worden.[5]

Maar die pseudoniem *Hildebrand*, hoe komt de schrijver der *C.O.* aan dezen? En wat heeft hem bewogen dien aan te nemen? Ook daar heeft weetgierigheid naar gevraagd en onverdiende belangstelling naar gegist. De een zeide: 'Weet gij niet dat Hildebrands bijzonderste vriend gepromoveerd is op eene dissertatie die een paus tot onderwerp had?[6] Dit heeft hem op de gedachte van den eigen naam gebracht van hem, die onder den naam van Gregorius VII den pauselijken zetel gedrukt heeft.' Anderen dachten aan het middeleeuwsch *Hildebrandslied*; weer anderen aan den kermisreiziger, van wien Klikspaan in zijn *Studententypen* gewaagd had,[7] die 'onder den ech-

1 Zie de artikelen van J.G. Frederiks in de *Nieuwe Amsterd. Courant* van 26 April 1885, en in *Noord en Zuid*, Jaarg. 1885. Het aldaar vermelde geschrift van François Mingaud, geb. te Cail, 1771, had tot titel: *Noble Jeu de Billard. Coups extraordinaires et surprenans qui ont fait l'admiration de la majeure partie des souverains de l'Europe. Exécutés par* Mingaud, *ancien capitaine d'infanterie au service de la France*. Bruxelles. De engelsche vertaling heette: *The noble game of Billiards by Monsieur Mingaud*, Paris, 1834; *a Translation of the same by* John Thurston, London 1835.

2 Zie *Verscheidenheden m.o. Letterk. geb.*, 2e uitgave, 2e Dl. *Ons Reizen*.

3 In zijn schrijven aan Mr. P.A.J. Limburg Brouwer ter zake van diens opstel: *Il movimento intellettuale in Olanda*, Firenze, 1871.

4 Smollet, *Travels*. 1766.

5 'The learned Smelfungus travelled from Boulogne to Paris = from Paris to Rome = and so on = but he set out with the spleen and jaundice, and every object he passed by, was discoloured and distorted = He wrote an account of them, but 't was nothing but the account of his miserable feelings.'
Sterne, *Sent. Journey*. In the Street

6 Namelijk Pius II (Aeneas Sylvius).

7 Hoofdst. VI (3e Uitg. bl. 1). 'Het is de Kermisweek --- Blondin turkt de vakerige Leidenaars met zijn keteltrom uit den slaap en Hildebrandt (sic) heeft zijn Camera Obscura op de Vischbrug opgeslagen.'

ten of geleenden naam van Hildebrand, met een Camera Obscura, ook Leiden wel bezocht', en waarbij het nu maar de vraag was: 'heeft de schrijver van de Camera Obscura zijn naam ontleend aan dien kermisreiziger, of heeft deze de opgaande zon als réclame gebruikt?'[1] Zijn antwoord is, dat de schrijver der *C.O.* noch aan een paus, noch aan een middeleeuwschen dichter gedacht heeft, en ook niet aan een kermisreiziger, met wien hij niet dan na reeds drie jaren onder dien pseudoniem geschreven te hebben, en alleen door de *Studententypen* van Klikspaan kennis heeft gemaakt.[2] Wat hem bewogen heeft om juist dien naam aan te nemen, weet hij zelf niet. Alleen wist hij, toen hij hem aannam, dat het een naam was door niemand van zijn maagschap, vrienden of bekenden gedragen, en voorts was hij van het gevoelen, door hem uitgedrukt in de *Narede* van 1839: 'Ook is het om 't even of men Jaap [Jacob] heet of Hildebrand.' Ook heeft 'het goede publiek met dien naam vrede gehad'.

Macaire, het grieksche *makarios*, heeft een schoone beteekenis; het zegt zoo veel als *welgelukzalig*. St. Macaire is de naam van een Heilige, en er is in Frankrijk nog steeds eene familie die Macaire heet. De hedendaags, als mij gebleken is, aan velen onbekende grootheid, *Robert Macaire*, die op de prenten van den WelEdelgeboren Van der Hoogen figureerde, was alles behalve een heilige, behoorde tot het gebied der verdichting, en had wel een anderen naam mogen dragen. Het was, om de waarheid te zeggen, de personage van een struikroover in een melodrama, indertijd op de kleine theaters van Parijs aan de orde, waaraan het talent van den acteur, die haar voorstelde, zulk een belang wist bij te zetten dat hij haar tot een type stempelde, en den naam *Robert Macaire*, voor langen tijd, op alle soort van schelmen en gauwdieven deed overgaan. Aan prentverbeeldingen en tafereelen, waarin Robert Macaire zijn gewetenlooze practijken te werk stelde, ontbrak het eerlang niet, en gelijk de romans van *Paul de Kock*,[3] schenen zij naar den smaak der Van der Hoogens te zijn.

1 *Middelburger Courant* van 18 Mei 1886.

2 Het opstel in *Studententypen* werd blijkens de 1ste uitgave in 1840 geschreven. Reeds in 1837 had de naam Hildebrand onder het befaamde stuk *Vooruitgang* in den eersten jaargang van *De Gids* geprijkt, en Jacob Geel in 1838 van hem, die dien naam had aangenomen, geschreven: 'zijn waren naam ken ik niet; ik *wil* dien niet kennen; ik denk dat hij nooit bekend zal worden.' *Onderz. en Phant.*; Voorr.

3 Paul de Kock (Charles), geb. 1794. overl. 1871, van afkomst Nederlander, van geest 'on ne peut plus gaulois', had van zijn vijftig geestige, maar aan eerbaarheid en goede zeden weinig bevorderlijke romans, die al terstond door hun meestal scabreuze titels bij de Van der Hoogens gewild waren, destijds reeds het belangrijkste deel geschreven en in vele talen overgezet gezien. Wat bij V.d. Hoogen op de tafel lag, mag wel een deeltje van *Le Cocu* (1831) of van *La Pucelle de Belleville* (1834) of van *Les Moeurs Parisienness* (1837) geweest zijn.

Dat ‘eenerlei den rechtvaardigen wedervaart en den goddeloozen’, daarvan strekt mij de vraag: ‘Wie was Hatim?’ in het *Nieuwe Schoolblad* gedaan, tot nieuw bewijs. *Dignum laude virum Musa vetat mori*. Zoo zij het dan nu ook hier geboekt, dat deze *Hatem*, Hatim ibn Abdallah at-Ta'i, gewoonlijk Hatim at-Ta'i genoemd, van ‘wiens tent met honderd poorten’ het beruchte opstel *Vooruitgang* gewaagde, een arabisch opperhoofd en dichter is geweest, wiens onbeperkte gastvrijheid bij zijne stamgenooten tot een spreekwoord werd. ‘Milder dan Hatim’ was bij hen ondenkbaar.[1]

Naar den braven en dóóreerlijken (Izaak Jan Alexander) *Gogel*, aan wiens ‘ministerie’ de belezene heer Van Naslaan de ‘invoering der patenten’ toekent, heeft niemand gevraagd. Mag ik dit aannemen als een bewijs dat nog door niemand vergeten is de oprechte Nederlander, die het zich, sedert 1798 in de hoogste Staatsambten met betrekking tot 's Lands geldmiddelen geplaatst, niet minder onder Koning Lodewijk en den Keizer als onder den Raadpensionaris en het Uitvoerend Bewind betoond heeft, en heeft blijven betoonen? Zijn nauwgezet geweten kon het met den door hem gezworen eed niet overeenbrengen, zijn vaderland ook na het gezegend jaar 1813 in die betrekkingen te blijven dienen. Liever sleet hij het overige zijner levensdagen, onbemiddeld en in eenvoud, als een fabrikant van blauwsel en friesch groen, tusschen Overveen en Bloemendaal, waar hij in den zomer van het jaar 1821, nog geen zesënvijftig jaar oud, zijn eerlijk leven eindigde. Het heugt mij goed, met hoe diep en warm een hoogachting ik in mijne kinderjaren steeds den naam van dezen rechtvaardige heb hooren noemen; en nog zie ik op de Tentoonstelling van Planten en Gewassen, door de Maatschappij van Nijverheid (*Oeconomischen Tak* noemden haar in die dagen nog velen), waarvan hij een der directeuren was geweest, te Haarlem aangericht, de ontroerende cypres, daar geplaatst om zijn dood te verkondigen en zijne nagedachtenis te eeren.

1 Vóór Mohammed geboren, heeft Hatim nochtans nog eenigen tijd tegelijk met dezen geleefd. Zijn dochter en zoon omhelsden den Islam. Vele zijner gedichten bestaan tot op den huidigen dag. Nog in 1872 werd zijn *Diwan* te Londen door R. Hassoen in 't licht gegeven.

III Van lagere en hoogere scholen, en examens in 't Latijn

Ten tijde dat de *Camera Obscura* in 't licht kwam, leefde men, onder de regeering van koning Willem I, nog in de eenparige en ongestoorde bewondering van ons ‘voortreffelijk lager onderwijs’ en droomde niet van den onder die zijns koninklijken zoons, schoon buiten diens schuld, te ontwaken schoolstrijd; chronische ziekte, waaraan het gezegend Nederland nog altijd lijden blijft; die van tijd tot tijd dreigt acuut te worden en metterdaad wordt, maar zonder dat het ooit tot een andere dan valsche crisis komt; bij welke ook reeds vele specialiteiten zonder succes in consult geroepen zijn, en even vele ongeroepenen dokteren en raadgeven willen. Met het oog op vroegere toestanden, maar die toch nog algemeen in 't geheugen waren, schreef a$^{o.}$ 1839, Hildebrand: ‘De meester zit niet meer met slaapmuts en kamerjapon en een ontzettende plak in den katheder; - wij zitten er in een goed ruim lokaal, zoo hoog en zoo luchtig, dat het somtijds aan de beenen tocht; de school is zoo goed als zij zijn kan; zij wordt, naar de nieuwste verordeningen, zoo aangenaam en dragelijk mogelijk gemaakt’; schoon hij toch nog meende er te mogen bijvoegen: ‘met dat al heeft zij altijd iets van het gevangenisachtige, en de meester, met en benevens al de ondermeesters, iets van het vogelverschrikkende behouden’.

Die *plak* echter; nu wel geheel vergeten, en nog slechts voorkomende in het zeggen: ‘hij zit onder de plak’, waarvan het mij niet verwonderen zou thans zelfs ‘school-Hoofden’ te hooren vragen wat het beteekenen en van waar het zijn oorsprong hebben mag; die plak schijnt zulk een ‘ontzettendheid’ niet geweest te zijn, als het schrikbeeld, dat een later geslacht zich daarvan gevormd heeft. De geniale G.J. Mulder, die in de eerste jaren dezer eeuw zelf nog met de plak had gehad, heeft ons in zijne grijsheid anders geleerd. Volgens hem was die zoo zeer ‘uitgekreten plak’, een ‘kostelijk schoolinstrument’, dat ‘voor jongens, waar de meester geen raad mee weet, weer behoorde te worden ingevoerd’. Hare slagen, die men met schaamte bij den katheder moest komen afhalen, werden in alle bedaardheid op de handpalm - ‘geen deel van 't kinderlichaam kon er minder hinder van hebben’ - toegebracht. ‘De straf lag in de schande, niet in de pijn.’ Wat? Men trok, op weg naar den katheder, een haar uit zijn hoofd, kleefde het met

speeksel op de handpalm vast, en voelde de pijn niet, of geloofde ze niet te voelen, wat hetzelfde was.[1]

Maar het 'goede, ruime, hooge en luchtige lokaal' van 1839, *de school zoo goed als zij zijn kon, de school, naar de* (toen) *nieuwste verordeningen, zoo aangenaam en dragelijk mogelijk*! - O, hoe zouden de kinderen van 1887 en, indien niet de kinderen, dan de onderwijzers en, indien niet de onderwijzers, dan toch de schoolopzieners en, indien ook deze niet, dan althans de schoolwetmakers, de opstellers der nieuwste en aller-nieuwste verordeningen, den neus optrekken voor wat toen *goed* en *ruim*, en *hoog* en *luchtig*, en *zoo goed als het maar zijn kon*, en *zoo aangenaam en dragelijk mogelijk* genoemd kon worden; nu, daar overal, overeenkomstig den eisch der wet en door de onbeperkte ruimte der algemeene geldmiddelen, in dorpen en steden, ware school-Paleizen verrijzen of in aanbouw zijn; nu, daar door schoolbanken met leuningen en schrijftafels naar het gemakkelijkst amerikaansch model, door verpoozing, vertreding en stelselmatige lichaamsoefening, op allerlei wijze voor de gezondheid, de welgemaaktheid en, men mag zeggen, het vermaak der schooljeugd gezorgd en alle leed met de voor-zienigste zorg voorkomen wordt!

Het moge de vraag zijn of de verandering van *last, mud, schepel, kop, maat* en van al die éénlettergrepige en schilderende namen, waar de vaderlandsche taal het voordeel had bijna alle vaderlandsche maten en gewichten mede te benoemen, in de half grieksche, half latijnsche sesquipedalia, die de tegenwoordige wetgeving eischt, een geschikt middel is om de lieve jeugd met de zoovelen aangeboren afkeer van *rekenboeken* te verzoenen: zeker is het dat, sinds de stalen priemen, onder den geroofden naam van pennen, algemeen zijn, zelfs de kwelling van een *linksche pen*[2] niet meer voor haar bestaat, en dat elk kind op zijn kubiek meter lucht rekenen kan. Ook de woningen der onderwijzers, waar zij van gemeentewege gebouwd zijn, laten niets te wenschen over, dan wellicht hier en daar een kleine verhooging van tractement, om ze harer waardig te kunnen stoffeeren en te doen bewerken.

En wat dan te zeggen van het *de school blijft* - ondanks alle veraangenaming - *altijd iets van het gevangenisachtige en de meester iets van het vogelverschrikkende behouden*, van den jare 1839? Wat, dan dat het eerste thans ondenkbaar, en het andere, nu *de meester* geen 'meester' meer is, maar een 'Mijnheer' en 'Hoofd der School', hoogst onwaarschijnlijk moet geworden zijn, of tot de uiterst zeldzame uitzonderingen behooren.

1 *Levensschets van G.J. Mulder*, door hemzelven geschreven, en door drie zijner vrienden uitgegeven. Rotterdam, 1881. 1ste Dl. bl. 20.

2 Zie *Register*.

Met ‘meester Prinsen’, die in en buiten de school nooit anders dan aldus betiteld werd, was dit nog wel eenigszins het geval. Zijn reusachtige gestalte, gebiedende houding en taal, de koelbloedige uitdrukking zijner grove gelaatstrekken, zijn gebrilde oogen, vreeselijker nog wanneer de bril, om door een ontrust geweten maar al te wèl besefte redenen, naar boven geschoven werd, ook zijn zware stem en barsche, ofschoon weinige, woorden deden er het hunne toe. Menige dankbare leerling liep, nadat hij de school reeds sedert jaren verlaten had, liever een straat om, dan den man, voor wien ‘de schrik er nog inzat’, tegen te komen. Lichamelijke kastijding deelde hij in Hildebrands dagen niet meer uit, noch duldde hij bij zijne ondermeesters en kweekelingen, die echter zelve, vrees ik, wel eens een ‘draai om 't oor’ kregen en zeker meer van zijne grofheid te lijden hadden dan de schooljeugd. Het ergste, waar hij bij deze toe kwam, was een zeer onaangenaam trekken bij de voorlok, - een jonge d'Israëli zou hiertoe een onwederstaanbaar uitlokkend voorwerp geweest zijn[1] -, of de met een vreeselijken blik gepaard gaande bedreiging haar ‘den mantel te zullen uitvegen!’ De gewone penaliteit bestond in *op het bord geschreven te worden* en in het, tengevolge van dien, missen van *kaartjes*. Want de dagelijksche erkenning van *vlijt en goed gedrag* had plaats door het uitreiken van een kaartje voor elk dezer deugden, en de belooning voor hetgeen in de betrachting er van meer was dan recht toe, door een *extra-kaartje*. Geen rozen zonder doornen nochtans! De verrijking met deze kaartjes werd merkelijk vergald, door de omstandigheid dat op elk hunner eene netelige vraag geschreven stond uit het gebied der onderscheidene wetenschappen, en zij waren toen ook reeds zoo weinige niet, die op deze lagere school onderwezen werden.[2] Het bezit van twintig beschrevene kaartjes gaf recht op een ‘gedrukt’ kaartje, gelukkig *zonder* vraag, maar het bracht de verplichting mede de twintig vragen der andere bij een ondermeester ‘op te zeggen’, hetgeen zoo veel was als te beantwoorden. Een verzameling van twintig gedrukte kaartjes gaf aanspraak op een prijs. Doch daar kwam zelden iets van. In weerwil nochtans van alle schoolangsten en schoolverdrieten, zal Hildebrand nooit anders dan met dankbaarheid aan de voortreffelijke *school in de Jacobijnenstraat te H*(aarlem),[3] de school van den prins der onderwijzers, denken.

1 De bestendige ééne losse krul midden over het voorhoofd van dezen zijnen voorganger als hoofd van het Britsche ministerie is, vooral door de prenten van *Punch*, thans nog even algemeen bekend als de onmetelijke halsboorden van Gladstone.

2 Behalve de in de eerste plaats vereischte, ook natuurlijke geschiedenis, natuurkunde, technologie.

3 Nog altijd eene school, schoon niet meer van Prinsen of van zijn opvolgers in de Kweekschool voor Schoolonderwijzers, maar een meisjesschool. Het behoort tot de dingen, die Hildebrand niet het minst aangenaam hebben aangedaan, dat op zijn 70sten verjaardag (13 Sept. '84) zijn onderstelde plaats op een der schoolbanken, met groen en bloemen is versierd geweest.

De *leerwijze van* (Pieter Johannes) *Prinsen*; - men verhaalt dat hij uit eerbied voor de ‘eenparige spelling’, die in zijn tijd ingevoerd werd, de *c* in zijn geslachtsnaam voor een *s* verruild heeft -; de leerwijze van Pieter Johannes Prinsen, geb. 1777, overl. 1854, uitvinder van de leestafels, leesmachines, letterhoutjes enz., en wiens begrip van onderwijzen dit was: ‘het onbekende aan het bekende aan te knoopen’, begon met de leerlingen op hun vijfde jaar *met de spa te doen werken*. Men kent haar en heeft ze nog niet overal opgegeven. Als, gelijk voorgekomen is, ook op de soldatenschool, ook voor recruten, die zonder te hebben leeren lezen hun twintigste jaar waren ingetreden, deze zelfde methode gevolgd werd, en dezen in plaats van op een gegeven oogenblik gezamenlijk met het vereischte ‘*met de spa, a*’ in te vallen, goed vonden in koor aan te heffen ‘*met de schop, a*’, was dit van hunne zijde ondeugend; en als een onderwijzer van de z.g. ‘fransche school’, opvolgster van de ‘hollandsche’, en die sedert de invoering der ‘burgerscholen’ doodgedrongen is of wordt, een spelboekje schreef, om knapen, die reeds sedert een jaar of vijf *met kleinen Piet* roemen mochten dat zij al *konden lezen*,[1] nog eens van voren af aan de letter *a* te leeren kennen door ze een prentje voor te leggen, waarop een respectabele mijnheer in een armstoel zat, op wien een bemind zoontje, pas in de broek, met uitgestrekte armen toesnelde, zonder natuurlijk in staat te zijn daarbij iets anders uit te roepen dan ‘mon papa!’ was dit - naïef. Maar in de hand van Prinsen zelf, die zich altijd persoonlijk met dit eerste onderwijs belastte, en bij het werk dat hij er van maakte tot ontwikkeling van de kinderlijke verstandvermogens, deed het uitnemenden dienst.

In Hildebrands jeugd waren er geen hoogere burgerscholen, geen ambachtscholen, geen handel-, geen muziek-, geen zwemscholen, enz., ook geen bewaarscholen ‘voor den fatsoenlijken stand’; nog wel z.g. matresse-schooltjes, voor de kinderen van den kleinen man. Het ging, indien men tot een vak van wetenschap opgeleid moest worden, van ‘de hollandsche’ en de z.g. ‘fransche’, waar men ook wel eens wat engelsch leeren kon, naar de ‘latijnsche school’, met hare hiërarchische opklimming van praeceptoren, conrector, en rector, zonder verderen staf van leeraren in al wat weetbaar is behalve Latijn en Grieksch.[2] Ook voor dat onderwijs was een prachtige localiteit destijds nog geen volstrekt vereischte, en het werd gegeven en ont-

1 Zie *Register*.
2 Een bijschool voor geschiedenis en wiskunde en tot onderhouding der nieuwere talen bestond echter reeds hier en daar, en bepaaldelijk te Haarlem.

vangen in een of ander verbouwd klooster of dergelijk oud gesticht, voor welks poort men spreuken lezen kon als

> Ek Moezoon agathon kleos.[1]
>
> Curia, templa, scolae florent ubicunque juventus
> Invigilat Musis, religionis amans,[2]

die in een latere bouworde niet voegen, noch met den hedendaagschen geest strooken. Latijn gesproken werd er ook toen reeds niet meer, noch bij den aanvang der lessen - gelijk op de fransche nog steeds een *fransch* -, een latijnsch of grieksch *gebed* opgezegd als, in Hildebrands vaders tijd, het Onze Vader, op de lagere klassen in 't Latijn, en op de hoogere in 't Grieksch. Maar 'het schoolgeld heette nog altijd *minerval*, de portier *custos*, de taak een *pensum*, de prijzen *proemia*, de hoogstgeplaatste jongen *primus*, de openbare dankbetuiging voor een prijs, *gratias*,[3] en nog zeer veel kleurde zich *latine*,' al werd ook de latijnsprekende Johannes Vossius meestal door Christiaan Gotlob *Bröder*'s beknopter *Latijnsche Grammatica* vervangen en hieruit door de eerstbeginnenden hun *mensa* geleerd. Hoe veel verder was men reeds, als men gewaardigd werd uit het boek van *Weytingh*,[4] niet zonder 'torment', de thema's van de moedertaal in de taal van Latium over te brengen! Van dien Weytingh heb ik sedert niet meer gehoord. Maar Bröder's 'duidelijk en begrijpelijk' boeksken schijnt nog niet geheel door de reeks van elkander verdringende, steeds ingewikkelder grammatica's doodgedrongen te zijn, als de nog weder in 1883 in 't licht verschenen, door F.C.H. Donkerman vermeerderde en verbeterde 7de druk mij is komen bewijzen. Toch kan ik niet nalaten met Flanor te hopen, dat de dag moge komen, waarin men 'tot onzen eigenen ouden Vossius zal wederkeeren; tot onzen geëerbiedigden Gerardus Johannes Vossius, bij wien', zeg ik met hem, 'Bröder niet haalt'.[5]

Ook aan de Academiën is veel veranderd. Vooreerst haar getal. Dewijl men zoo lang geklaagd heeft dat men aan drie te veel had, zijn er nu vier. Ten

1 De roem is goed dien ons de Muzen schenken.
2 Staat, Kerk en School bloeit, waar de jeugd haar vlijt, Den Godsdienst minnende, aan de Muzen wijdt. - Aldus te Haarlem. Het geheel verbouwde gymnasium-gebouw is nu Hoogere Burgerschool geworden. Het oude poortje, met deze opschriften en het stadswapen, is naar de binnenplaats verhuisd.
3 Zie *Register*.
4 Zie *Register*.
5 Zie *Nederl. Spect.* 1883 N$^{o.}$ 51.- *Latina Grammatica; ex decreto Illustr. DD. Hollandiae Frisiaeque Ordinum in usum scholarum adornata studio atque operâ* Gerardi Joannis Vossii.

andere, de naam. De officiëele naam is nu Universiteiten, en waar men nog van academie hoort spreken, moet men zich niet verwonderen, indien men door dezen en genen geleerde den klemtoon hoort leggen, waar men dien in Hildebrands tijd nergens, ook aan geen enkele academie vernam. Want men kent nu grieksch, en gelijk men Homeros en Herakles wil voor Homerus en Hercules, zet men nu den mond naar ‘academi'a’, in plaats van ‘acade'mia’.

De *groenen* zijn er, ondanks tijdelijke ontkenningen van dien in de natuur gegronden toestand, nog van jaar tot jaar, en steeds even groen en, in weerwil van herhaalde pogingen tot verzachting van hun lot, nog altijd *rampzalig*. Ook het leidsche *zweetkamertje* is, met dezelfde bestemming, nog steeds terzelfder plaatse, maar sedert een vijftiental jaren ter wederzijde van de deur met *alfresco's* opgeluisterd, links van een *Jean qui pleure*, rechts van een *Jean qui rit*; en zulks door de hand van een studiosus, die ook den muur langs de trap die naar boven leidt, niet met een doodendans, maar met een studentenleven, op gelijke wijze beschilderd heeft, en wiens voortreffelijk kunstwerk door de academische autoriteiten en door den tijd, ofschoon niet altijd door boozen moedwil, ontzien is tot op dezen dag.[1] Ook de reeks van *spookgeschiedenissen van ongelukkigen, die door hunne verlegenheid of door rancune van professoren gedropen* zouden *zijn*, is nog geenszins gesloten; maar het min aangename *gedropen* wordt niet meer vernomen; het heet nu, onder studenten: *gezakt* en, bij de familie: *niet geslaagd*. De jongste wet op het hooger onderwijs heeft de mama's van *het moeielijk woord pro-pae-deutisch*,[2] en de studenten, tegen het voorrecht van hun meerderjarigheid reeds op het gymnasium een paar jaar nader te komen, van de bezwarende zaak zelve verlost; insgelijks de professoren van het ontvangen van collegegelden. Ook is het, sedert het aftreden van den voortreffelijken Schröder (1844),[3] te Utrecht ten eenemale uit met den *billijken trots op de moeielijkheid van een mathesis-examen in 't Latijn*, en wat is er met betrekking tot de taal ‘door Cicero voor 's werelds heeren’ gesproken ‘toen Rome nog de kroon op had’ geworden van de voorspelling dat zij, *die hare classiekste vormen met wonderbare smijdigheid* (toen nog) *leenen bleef aan*

1 In de *Haarlemmer Courant* van 27 Mei '86 las men: ‘Dezer dagen heeft een schendende hand in het Leidsche Academiegebouw eene daad van schandelijk wandalisme bedreven. Ieder kent den *Gradus ad Parnassum*, de geestige teekeningen langs de trap die naar de eerste verdieping leidt, door den heer Victor de Stuers tijdens zijn verblijf aan de Academie vervaardigd. In de eerste groep’ enz. Wij hebben echter sedert van herstelling der aangerichte schade gehoord.
In den *Leidschen Stud. Alm.* v. 1871 vindt men dezen *Gradus ad Parnassum* door de hand van den schilder in prent gebracht.

2 Zie *Register*.

3 Zie *Register*.

iedere wetenschap der wereld, hetzij de Romeinen daar eenig begrip van gehad hadden ofte niet, die *daaraan ook zou blijven leenen tot in het laatste der dagen*? O, kortzichtigheid Hildebrands, o doodsteek in het gebeente Boumans,[1] o smartelijke omkeering van wat er nog in zijn vergeten graf van het gebeente van dien Burman overbleef, wien nagegeven wordt in zijne dagen den geleerden het beoefenen der moedertaal te hebben afgeraden, ten einde hun Latijn niet te bederven![2] Zij is, zij werd maar al te spoedig gelogenstraft. Misschien was het zoo ontijdig niet. Men had doctorandi, in de plechtige ure hunner publieke promotie, *loquivi* hooren zeggen in plaats van *locutus sum* en, voor *pauperes*, van *pauperi* gewagen; men mompelde van een hoogleeraar in de kruidkunde die, een ordinaris paardebloem aan zijn toehoorders vertoonende, het gedaan zou hebben met de woorden: *hocce plans magis vidistis*; men stelde de vreeselijke mogelijkheid, dat het een professor in de letteren zou kunnen gebeuren, een classiek auteur berispende, zich een *scripsisse debebat* in plaats van *scribere debuisset* te laten ontvallen - zoo veel is zeker, dat niet slechts uitnemenden in alle moderne wetenschappen, maar ook classici van den ouden stempel, die geen de minste moeite hadden zich in de taal der oudheid te bewegen, zich voor de afschaffing van het Latijn bij het hooger onderwijs hebben verklaard; dat eene nauwgezette opvatting van de nieuwste regeling op dit stuk zelfs het *hora auditur* op de lippen van den pedel heeft doen verstommen, en dat de academiepoorten zoo wijd mogelijk zijn opengezet voor een Nederlandsch, waarbij op geen taalfouten gezien wordt en germanismen gewilde waar zijn.

Daarentegen bloeit het z.g. *potjes-latijn*; 't welk zijn naam ontleent, niet zoo als ik reden meen te hebben voor de gedachte van mijn franschen vertaler te houden, van de bloempotten der hoveniers,[3] maar van de zalf- en andere potten der artsenijmengers, uit de dagen vóór de invoering der wetenschappelijke namen, de dagen van *sal mirabile, aurum potabile, unguentum ad pediculos, requies puerorum* en derg.; daarentegen, zeg ik, bloeit het *potjes-latijn* op al de velden van wetenschappelijke beunhazerij immer

1 H. Bouman, professor in de godgeleerdheid te Utrecht van 1823-1859, overl. 1864. Hij was een der vurigste voorstanders van het Latijn; geen dag ging om, dat hij zijn Cicero niet las; en niemand sprak het liever, gemakkelijker en sierlijker dan hij.

2 De geleerde wereld heeft meer dan één Burman gehad. De hier bedoelde was Petrus Burmannus, professor in de Letteren aan de leidsche H.S., in wiens redevoering *De publici humanioris disciplinae professoris proprio officio et munere* (1715) men, op voorgang van Ypey (*Bekn. Gesch. der Ned. T.* I, 509), dit of nog erger wil gelezen hebben.

3 Hij vertaalt het met *latin à propos de pots*; een der hoogduitsche (W. Lange), met *Gärtnerlatein*; een ander (Adolf Glaser), beter, met *Küchenlatein*.

voort en zal er blijven voortbloeien, - och of ook deze voorspelling mocht worden gelogenstraft! - voortbloeien met de taaiheid van ‘onkruid dat niet vergaat’, en onder de bescherming van een pedantisme, dat het liefheeft en - behoeft.

Met het verdringen van de taal der Ouden, zijn ook de plechtigheden, welke latere tijden, die den tabbaard op gelijken voet met de wapenen gesteld wilden zien, en het doctoraat aan den ridderslag gelijk achtten, waarom zij ook den gepromoveerden het *jus gladii et pilei* toekenden, aan de promotie verbonden, van lieverlede verminderd en verdwenen, zoodat een *gedegend doctorandus* nu almede tot de geschiedenis behoort.

De zoo veel belovende Gerrit Witse is nog op den dag zijner promotie gedegend geweest, en zou het geweest zijn, al ware hij, als Hildebrands oogen aanschouwd hebben, een doopsgezind predikant geweest die, na reeds gedurende een paar jaren een weerloos christendom gepredikt te hebben, den graad van theologiae doctor veroveren kwam.

Als onze door den koddigen Wagestert koddig genoemde *candidaat in de beide medicijnen*; waarbij ik hem kwaadwillig genoeg acht aan medicijnen zoo ten doode als ten leven te hebben durven denken;[1] als deze candidaat in de medicijnen, zeg ik, ook zijn doctoraal examen, tot even groote voldoening zijner liefhebbende ouders, met glans had afgelegd en de dag zijner, natuurlijk publieke, promotie was gekomen, was het nog wat anders te zeggen dan toen hij zich, op dien door hem nog steeds pijnlijk herdachten dag, voor het diner te zijner eere, kleedde! De zwarte uitgesneden rok met staanden kraag, het deftige vest met panden, de korte broek, de zwarte zijden kousen en floretten onderkousen over den stoel; de met dubbele zorg gesmeerde lage schoenen met nette zilveren gespen, er onder; op de tafel, met den witten das en de witte *cabretten handschoenen*, waarbij de ‘eende-poot-gele’ van de gratias niets waren geweest, een allerkeurigst gestreken overhemd, waaraan mama Witse met eigen hand een kanten *jabot* en kanten lubben (*point d'Alençon*) bevestigd had, door wijlen haar vader, die een openbaar ambt had bekleed, bij plechtige gelegenheden gedragen, het laatst, toen hij bij koning Lodewijk, den z.g. ‘lammen koning’, ter audiëntie was gegaan. Dit was ook het geval geweest met het driekantig rapier, in wit perkamenten scheede, met stalen gevest, dat in den hoek der kamer gereed stond, en gelijk met de zilveren kuit- en schoengespen, zoo ook met den claque die, onder den arm gedragen, zeer deftig, maar, voor een oogenblik op het hoofd gezet, zeer potsierlijk staan zou.

Onder het ook ditmaal langzaam kleeden, speelde hem echter nu voor-

1 Zie *Register*.

waar geen mooi meisje voor den geest, maar een bont mengelmoes van argumenten, die hij ter verdediging zijner Theses in voorraad had, en schrikbeelden van doctoren en professoren, die met hun *jure meo* en *jure summo* de verwachte oppositie van een welwillend vriend, met de onvoorziene van een doortrapten geleerde afsneden; alsmede ‘spookgeschiedenissen’ van doctorandi, die door plotselinge verlamming der hersenen, of door andere oorzaken, waren begonnen te stotteren, blijven steken, of wel, door geen enkel woord te kunnen voortbrengen, den barmhartigsten senaat buiten de mogelijkheid gesteld hadden hen te promoveeren; en menig verkeerde greep werd in de stukken van het statiegewaad gedaan, en menig glas water ten bodem toe uitgedronken, om het kloppend hart en de oproerige zenuwen tot bedaren te brengen.

Daar rolde de koets aan, waarmede zijne paranimfen hem afhaalden om hem naar het tooneel van strijd en, zoo hij hoopte, zegepraal te voeren dat hem wachtte; de statie-koets, de *pauwekoets*, zoo genaamd omdat hare donkergele paneelen geheel met naar 't leven geschilderde pauweveeren overdekt waren; de pauwekoets, met koetsier en palfreniers in groot toilet met witte beenen, en bespannen met een paar krasse zwarten, onder hun beste tuig. Twee dagen te voren, had hij er, ook toen bijgestaan door zijne twee lei-jonkers, de dissertaties meê rondgereden, alleen bij den rector magnificus, bij zijn promotor, en wien hij meer meende de onderscheiding schuldig te zijn, in eigen hoogen persoon afstappende.

De ‘witte beenen’ ontsloten het portier en de paranimfen, uitgedost als hij, stormden de trap op. In een hunner, den paranymphus primus, herkennen wij den vriend van het *zweetkamertje*. Ook nu ging het naar het zweetkamertje, waar ook nu de patiënt, ondanks zijn degen, zich op de tafel nederzette, en het vriendenpaar heen en weer ging, niet zonder van tijd tot tijd door den kier, waar de deur op stond, te loeren, om te zien wie der professoren, en of zich veel professoren ter senaatskamer begaven. Daar sloeg de klok! Daar ontsloot zich de deur van dit heiligdom, en de statige stoet der getabberden, voorafgegaan van de insgelijks getabberde pedels met hunne staven, toog het zweetkamertje voorbij, om zich omlaag en naar de groote gehoorzaal te begeven. Het drietal sloot zich bij hen aan. Paranymphus primus, vroolijk en wel, en met de hem eigene guitige tinteling in de oogen en spottigen glimlach op de lippen; paranymphus secundus, met den ernst, dien hij gevoelde dat zijn plechtgewaad hem oplei; de doctorandus, wit om den neus, strak voor zich heen ziende, min of meer werktuigelijk voortschrijdende. Zoo ging het den bovengang over, de trap af, de gehoorzaal in, waar het luidruchtig gegons, waar bovenuit zich schelle stemmen verhieven, op eens ophield, als de stoet den voet op den dorpel had gezet, en nu onder het handgeklap der vergaderde menigte, doortrok naar de voor zijne

leden bestemde plaatsen. Op de hoeken der studentenbanken, die een voor een moesten worden voorbijgetreden, zaten vrienden met lachende gezichten, die den bleeken doctorandus toefluisterden: ‘Geen nood, Gerrit!’ ‘Sla door kerel!’ ‘Hou je maar aan de lucht vast, man!’ en dergelijke hartsterkingen meer. Zij gingen voor het voorwerp er van verloren. De man Gerrit zag niet op; hij hoorde niet; hij wandelde als in een droom; het scheen hem als ware hij zichzelf niet, maar een ander dien hij daar achter de professoren voelde gaan. Daar stond hij in den catheder, eer hij recht wist hoe hij er gekomen was, en schrikte niet weinig van de stilte, die op zijn eerste woorden wachtte, maar bijna nog meer, als hij in die eerste woorden zijne eigene stem herkende. Het ‘Quod felix, faustum fortunatumque sit’ kwam er schor en beverig uit. Maar met het ‘Annuente Summo Numine’ vermande hij zich, en met het ‘Ex auctoritate Rectoris Magnifici, Amplissimi Senatus consensu, ut et Nobilissimae Facultatis Medicae decreto’, had hij zijn eigen stem terug. Volkomen cordaat en zelfs niet zonder welsprekende stemverheffing, der *Rederijkerskamer, van welke zoovele genieën lid waren*, waardig,[1] volgde het overige van het gebruikelijk formulier, tot het ‘etiam atque etiam rogo’ toe, waarmede allen die genegen waren met hem in het strijdperk te treden, ten nadrukkelijkste daartoe werden uitgenoodigd.[2] En nu hief een der bijzonderste vrienden, zijne zaak en zijn Latijn goed machtig, zijne stem op en stelde zijn syllogismus - een vereischte, later, mij dunkt niet in het voordeel van den defendens, in onbruik geraakt[3] -; een syllogismus, verkondigende dat een doctorandus, die zoo ongehoord, zoo onwetenschappelijk, zoo belachelijk, zoo stom een ding, in één woord, durfde beweren als de man op dit oogenblik in den catheder, in zijn zooveelste stelling, gedaan had, onmogelijk tot de doctorale waardigheid kon worden toegelaten. Of het ook nu, als zoo menigmaal, de stoute bewering gold, dat de *gevaarlijke liefhebberij van tandenkrijgen* het groote struikelblok is voor het leven der eenjarige kinderen; of wel de niet minder gewaagde, dat de anderdaagsche koorts onder de neurosae moet geteld worden, weet ik niet meer, maar wèl, dat de zaak tusschen Gerrit en zijn bestrijders afgesproken was, immers wat de keus van het strijdpunt, schoon niet wat de wederzijdsche wapenen betrof; en ook, dat na het hoffelijk nederleggen der wapenen door dezen bestrijder, een tweede spiegelgevecht met grootere kalmte werd

1 Zie *Register*.
2 Quapropter omnes, qui mecum disputando certare velint, ut dubia sua, syllogesticâ et perspicuâ ratione moveant, etiam atque etiam rogo.
Zie *Register*, op Quod felix enz.
3 ‘De opposities dalen daardoor niet zelden tot bloote aanmerkingen en vitterijen af, en de doctorandus vermag nu niets, dat met het ontkennen van een *major* gelijkstaat,’ zegt een oud costumier.

aangevangen. Want het eerste had den verweerder geheel op zijn gemak gebracht, en het *nog al aardig Cicero'tje*, dat hij, volgens het zeggen van zijn eersten paranimf, *in den mond had zitten*, had hem niet in den steek gelaten. Nog een paar opposities van mede-studenten volgden. Toen verhief een sedert drie dagen gepromoveerd Med. Doctor zijn statig *jure meo*; ook enkele der professoren deden Gerrit de eer der bestrijding aan, niet zonder hem ten slotte wegens den welvolbrachten 'curriculum academicum' geluk, en op zijn verderen loopbaan alle succes toe te wenschen; als, eer Gerrit er om dacht, het uur om was, de pedel met groote deftigheid zijn *hora* en de promovendus met groote blijhartigheid zijn slotwoord uitsprak.[1] Rector en Senaat rezen van hunne eereplaatsen op, om zich naar de senaatskamer terug te spoeden; promovendus en paranimfen volgden, edoch niet verder dan, nog eenmaal, het zweetkamertje, en niet zonder dat deze en gene van de meest belangstellende commilitones, die daartoe een speld had medegebracht, de proef nam of de kuiten van den statigen paranymphus secundus echt waren of valsch. Na kortstondig buitenstaan werd de schel van den rector gehoord, en alles stormde met het belangwekkend drietal de senaatskamer binnen om de promotie aan te hooren, die naar aller eenparige gedachten niet anders dan 'propter summam doctrinae praestantiam' geschieden kon.

Het drietal plaatste zich tegenover den rector vóór de groene tafel; de promovendus, opnieuw zeer wit om den neus; paranymphus primus, met een onversaagden glimlach en niet zonder nu en dan een afzwerven der gedachten naar de krullen van den hoogopgaanden naturel van professor X, de lange grijze haren over den kraag van professor Y, of de goedige wrat op de wang van professor Z; en paranymphus secundus, van zijn hooge gestalte profiteerende om, over den rector heen, zich te laten boeien door het welgelijkend portret van den Grooten Zwijger boven den schoorsteenmantel. Er heerscht een eerbiedig stilzwijgen bij den driedubbelen kring studenten op den achtergrond, als de rector magnificus de vergadering heropent met mededeeling van het besluit om den doctorandus metterdaad tot doctor te promoveeren, en daartoe het woord aan den promotor geeft. Ademloos wordt die stilte, als een oogenblik later de geheele senaat plechtig oprijst bij het afnemen van den z.g. hippocratischen eed, toen nog in het Latijn aan allen voorgehouden, die de ziekenwereld met een academisch

1 Hisce igitur feliciter peractis, Deo Optimo Maximo sit laus, gloria, honos. Rectori Magnifico, pro auctoritate, Amplissimo Senatui Academico pro consensu, Nobilissimae Facultatie Medicae pro decreto, Promotori - - aestumatissimo pro consiliis, - Paranymphis - Opponentibus - gratias ago habeoque quam maximas.
Zie *Register*, op Quod enz.

brevet van genezen en verzachten ingingen. Nog weinige oogenblikken, en het ‘Ego-te Gerardum Witsium, Rotterodamensem, maximis laudibus, medicinae doctorem dico, creo, renuntio’ brengt een glans van genoegen op het gelaat van den jongen doctor, de paranimfen, de driedubbele rij van vrienden op den achtergrond, en - een traan in de oogen van den ouden heer Witse, die zich in hun midden verschuilt.

Volgt de ‘felicitatie’ in de Plaats Royaal bij Moeder Schlette, door onzen van Lennep, in zijn *Klaasje Zevenster*, voor altijd aan de vergetelheid ontrukt. Zij heeft plaats in een achter-beneden-logeerkamer, waar onder het genot van waterchocolâ, port, of madera, niemand zich aan de tegenwoordigheid ergert van een groot tweeslapers ledikant, met opgemaakt bed en toebehooren. Na afloop dáárvan, haastige verwisseling van gewaad, op de eigene kamer, die men van dit oogenblik af met gansch andere oogen aanziet; en voorts de promotiepartij aan het Huis ten Deyl, waar de doctor met de paranimfen, het moge regenen, hagelen of stormen, in een open calèche, de overige gasten in een voldoend aantal ‘Jans Pleizier’, heengevoerd worden, *Dolle Gerrit* en consorten op den bok. En op den eerst volgenden woensdag begeeft zich de jonge doctor, in hetzelfde plechtgewaad waarin hij gepromoveerd is, naar de wekelijksche audiëntie van koning Willem den Eersten, om Z.M. een exemplaar zijner dissertatie aan te bieden, rood marokijn, goud op snee. En terwijl hij, bij de beantwoording van Z^{r}. M^{s}. welwillende vraag: ‘waar hij zich denkt neer te zetten’, in zijne verlegenheid ‘Professor’ zegt en ‘Sire’ verbetert, merkt hij niet dat des konings belangstelling, op den gehuurden gekleeden rok, de aan Hoogstdenzelven welbekende, kwalijk weggemaakte vetvlak zoekt, die hem, als hij haar vindt, een oogje doet geven aan den kamerheer van dienst, die in 't geheim is.

IV Van een vierde klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut, benevens het een en ander betreffende letteren en schoone kunsten, en de periodieke pers

Wel mag de vraag, ten jare 1864 gedaan: ‘Welk denkbeeld heeft het tegenwoordig geslacht van een *Vierde Klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut*?’ (Voorr.) in 1887 met nadruk herhaald worden, nu die stichting van een Lodewijk Napoleon (1808), onder den naam van ‘Hollandsch Instituut’, onder de regeering van een Oranjevorst reeds sedert 1851 door eene *Koninklijke Academie van Wetenschappen* vervangen is, oorspronkelijk niet dan aan de Wis- en Natuurkundige gewijd, waarvan, volgens Thorbecke, ‘de Staat nog wel eenig nut kon trekken’. Onder een volgend ministerie (1855) werd daaraan goedgunstiglijk een afdeeling voor de Humaniora toegevoegd. Maar voor de ‘Kenners en Begunstigers der schoone kunsten, en de Kunstenaars zelve’, die van Lodewijks stichting de *Vierde Klasse* uitmaakten, welke, zoo goed als de andere drie, hare prijsvragen uitschreef, was bij de nieuwe instelling geen plaats; zoo min als in hare latere Letterkundige Afdeeling, voor de dichters van professie, die in de Tweede Klasse van het Instituut zitting gehad hadden, tenzij men de goedheid had hen tevens voor theoretici in hun vak of, op anderen grond, voor mannen van wetenschap te houden, zoodat men meende zelfs een Da Costa te mogen schrappen, hetwelk op de weigering van een Groen van Prinsterer om zitting te nemen te staan kwam. Maar Koninklijke Instituten mogen zich in Koninklijke Academiën, met of zonder achterlating van Klassen oplossen en in vergetelheid geraken: de Koningen der kunst zelve blijven in gedachtenis. En zelfs de Onderkoningen. Omtrent den landschapschilder *Ravenzwaay*, den portretschilder *Kruseman*, den genreschilder *Schendel*, is zoo min inlichting gevraagd als omtrent den zeeschilder *Schotel*, wiens verlies (21 Dec. 1838) nog versch was, toen Hildebrand zijn vriend Baculus, in het *Antwoord op een Brief uit Parijs*, met de ontdekking van de veelzijdige begaafdheid van den Bleeklooschen de Zoom (indien hij thans nog leefde, hoogstwaarschijnlijk niet minder dan ‘ook een impressionist’) daarbij eenigszins meende te mogen troosten. En op het gebied der toonkunst ging

het niet anders. Want ofschoon men het *Cheval de Bronze* uit de opera van dien naam vergeten had, en den *Samiël* uit *Der Freischütz*, het meesterstuk van Von Weber (1821), in den *Don Juan*, het meesterstuk van Mozart (1787) liet verzeilen,[1] niemand zou gevraagd hebben: Wie was Weber? Wie was Mozart? gelijk er ook, immers uit Nederland, geen informatiën te mijner kennis gebracht zijn, hetzij naar een *Lafont*, hetzij naar een *Beriot*, en evenmin naar de *Eichhorns*, naar *Ernst*, naar *Potdevin*,[2] voor vijftig jaar *groote, grootere, allergrootste en extra allergrootste virtuozen*, ofschoon ik niet twijfelen mag of zij zijn, bij de ontzettende vooruitgang ook op dit gebied, door nog al grootere overtroffen. Het verwondert mij niet; maar wat mij wel ten hoogste verbaasd heeft en altijd zal blijven verbazen is, dat er een kenner is opgestaan,[3] die aan Hildebrand zelven, ondanks den beleefden twijfel van den beminlijken Nurks, *of hij wel heel muzikaal was*, eenige verdienste op het gebied der toonkunst toegekend, hem, op aan de *Camera Obscura* ontleende gronden, tot 'het echte ras der muziekminnaars' gerekend, en er op gewezen heeft, hoe hij met opzicht tot de klankfiguren reeds ten jare 1839 'bij ingeving eene theorie ontwikkeld had, waarop eerst dertig jaren later de wetenschap het zegel zou drukken'.[4] Inderdaad bij het vermelden van deze dingen, bedekt het rood eener zedige verlegenheid zijne oude wangen en komt de *Bourgeois Gentilhomme* op in zijn geest met diens: 'Par ma foi, il y a plus de quarante ans que je dis de la prose sans que j'en susse rien; et je vous suis le plus obligé du monde de m'avoir appris cela.'

Wie toch mijn vriend *Baculus* mocht wezen, herhaaldelijk door hem genoemd, door wien in 1837 *een klein boekje* bleek *geschreven* te zijn, waarin hij over het toenmaals in zijne oogen *verval der kunst klaagde en een weinigje knorde*, en die bevonden werd geweldig te ijveren tegen tentoonstellingen van schilderijen, is gevraagd. Had hij dezen, nu onlangs (Nov. 1885) overleden vriend zijner studiejaren bij zijn waren naam J. Kneppelhout genoemd, of bij zijn pseudoniem Klikspaan, waarmede hij echter toen nog niet opgetreden was,[5] kunnen noemen, de vraag zou hem niet gedaan

1 *N. Schoolblad* 1 Mei 1885. - Zie *Register*, op Cheval de B. en op Samiël.
2 Zie (ten overvloede?) op deze namen het *Register*.
3 Zie het artikel: *Hildebrand en de Muziek*, onderteekend: Kwartel. Jaarg. 1885, N$^{o.}$ 2 van het weekblad *De Lantaarn*.
4 'Helmholz, een natuurkundige van groot gezag, spreekt ook van klankfiguren in de gedaante van golven, ringen en kringen, gelijk aan die, welke gevormd worden in het water als men er een voorwerp in werpt. Maar het boek waarin deze geleerde zijn meening verkondigt (*Die Lehre von den Tonempfindungen*) verscheen eerst in 1863.' *Lantaarn*, 1885, N$^{o.}$ 2.
5 Zie J. Kneppelhout, *L'Ere Critique ou l'Art et le Culte*, Utr. 1837. (Later opgenomen in *Geschriften van J.K.*, D. IX.)

zijn. Maar nu vraagt hijzelf of de wetten en reglementen op de tentoonstellingen ten jare 1838 nog niet medebrachten dat men zijn rotting, zoo men dien niet had *thuis gelaten*,[1] wel bepaaldelijk bij den ingang, aan de eene of andere juffrouw, met een bijzonder neerslachtig gelaat, gedeukt kiepjen en verschoten omslagdoek achter een tafel gezeten, tegen ontvangst van een nommer, waar men later nooit recht van weet waar men 't gelaten heeft, had af te geven, om dien na gesmaakt kunstgenot, tegen betaling van een dubbeltje, ongeschonden weder te bekomen? Immers wordt op dien gedenkwaardigen regendag te 's Gravenhage, niet alleen *de vriend van den schilder*, met zijn *dikken*, en *de schilder zelf met zijn nog dikkeren, maar ook mooier stok*, te midden der zaal aangetroffen, hetwelk uit aanmerking van exceptioneele begaafdheid zou kunnen verklaard worden, maar ook een *Narcissus*, die in allen gevalle beter gedaan had zich te dien dage met een regenscherm te wapenen, op de daad betrapt van *op den knop van zijn rotting te zuigen*. Hij was toch wel geen Minister van Binnenlandsche Zaken, Hoofd van het Kabinet?[2]

Van de Kunsten kom ik op het gebied der Letteren, en op die zekere 'karakteristiek der periodieke pers', als, 'in *Gerrit Witse* beproefd', veertien jaar nadat zij geschreven was, reeds zoo 'ongepast' moest voorkomen. (Voorr. 1864.)

Thans, ongepast niet alleen, maar ten deele onverstaanbaar! Een schimpscheut op den *Gids* en zijne *beweringen omtrent het ongepaste dat Holland graven en ridders gehad heeft, den bloeitijd van Jan (een alias, dien hij ons voor de Hollandsche natie opdrong) en het leelijke van de rhetoriek, met en benevens dezelfde citaten uit het vorig nommer*, is mij gebleken ook zelfs door geleerden en geletterden niet meer te kunnen worden thuisgebracht. En wie zal de eerste jaargangen nog eens weder door gaan lezen om zich te overtuigen of er destijds al dan niet eenig recht of eenige aanleiding toe te vinden was. Van hen, die deze eerste jaargangen redigeerden, is niemand meer in leven; van hen, die tot boekbeoordeeling en mengelwerk bijdroegen, nog maar een enkele. Het maandschrift zelf, dat in dit jaar 1887 zijn eenënvijftigsten jaargang met schoone herinneringen en schoone vooruitzichten geopend heeft, leeft voort en mag zich steeds, aan het hoofd der

1 '*Waarom*;' vraagt in het *N. Schoolblad*, 3 April 1885, een onderwijzer der jeugd: '*Waarom* laat Hildebrand zijn rotting thuis, als Pieter den zijnen meêneemt?' - Ja; waarom?

2 Minister Thorbecke zich ten jare 1863 verwaardigende de te Delft gehouden Tentoonstelling van Oudheden en Merkwaardigheden te bezoeken, te welker gelegenheid Z. EXC. zich door een Bode van het Departement volgen liet, bij het binnentreden beleefdelijk verzocht zijn rotting te willen in bewaring geven, antwoordde op zijn gewonen drogen en afdoenden toon: 'Ik behoud mijn stok,' en wandelde door.

nederlandsche tijdschriften, voor redactie en medewerking, op van onze eerste mannen beroemen; en indien over het algemeen zijn invloed verminderd mag zijn, niemand zal beweren dat dit aan de beknoptheid der prozaopstellen of aan het ontbreken van rijmlooze gedichten naar den eisch des tijds, te wijten is, noch ook, tot hiertoe, aan het succes van een *Nieuwen Gids*, in het vorige jaar opgetreden, met het stoutmoedig opzet om in deze onze dagen te doen wat de oude *Gids* in de zijne gedaan heeft, toen hij zich in zijn eersten jaargang als 'Nieuwe Vaderlandsche Letteroefeningen' aankondigde, te weten de vroegere autoriteiten removeeren, en een nieuw tijdperk in de nederlandsche letterkunde inzetten.[1]

Wat de *Vaderlandsche Letteroefeningen* betreft: *de jonge dichters (ik meen dichtschool)* wien zij van maand tot maand hun behoorlijk *aantal steken* toedeelden, hebben haar overleefd; en hare klachten over *ongare kost* en *sterk aangezette spijzen* zijn, gelijk hare lofspraken op *keurige schotels* en *goed gekruide gerechten* voor goed verstomd. Het geweld, haar door den *Gids* aangedaan, heeft haar wel niet op de plaats dood doen blijven, maar toch het mes in den buik gegeven, en haar leven is sedert weinig anders dan een hopeloos dokteren en kwijnen geweest. Na een gedurende zoovele jaren, schoon op verschillende gronden, altijd belangwekkend bestaan, heeft dit maandschrift, afgeleefd en der dagen zat, in den eerwaardigen ouderdom van honderdveertien jaren, wat daarin van geest nog overgebleven was, gegeven.[2]

Wat de *Boekzaal der Geleerde Wereld* aangaat, *met het versje op de begrafenis van Ds. die en die*, en *op het vijftigjarig bestaan van Ds. zoo en zoo*, destijds bij de firma Onder de Linden, met het *tiliae sub tegmine tutus* in woord en beeld op het titelblad, uitgegeven: de geleerde wereld kent zelfs haar naam niet meer; nochtans is zij met haar naam niet zelf vergaan, maar heeft sedert 1867, onder dien van *Stemmen voor Waarheid en Vrede*, hare jeugd als eens arends jeugd zien vernieuwen. Aan bijdragen in dichtmaat is zij onder dezen naam minder rijk, en het 'kerknieuws', waardoor de oude *Boekzaal* voor het kerksche Nederland zoo onmisbaar en, op dien grond, aan de geleerde wereld van den 'goeden ouden tijd' zoo dierbaar was, heeft, dank zij den dagbladen, die nu dagelijks het kerknieuws bijhouden, in de niet dan maandelijks verschijnende *Stemmen* alle aanspraak op den naam van 'nieuws' verloren. Maar deze leemte wordt vergoed door de 'kroniek', welke men, naar ik acht, zeggen mag de hartader en levenskracht van het

1 Zie voor de geschiedenis van *De Gids*, het December-Nommer 1886.
2 De *Vaderlandsche Letteroefeningen*, begonnen in 1762, bezweken in 1876. Dr. J. Hartog schreef hare geschiedenis in *De Gids*, Jaargg. 1877 en 1879.

tegenwoordig tijdschrift te zijn. Het *Leeskabinet* bleef bij zijn naam volharden, maar verwisselde zijn *groenen omslag* voor dien van een andere kleur. Het had sedert zijn eerst verschijnen (1834) veertig jaar lang zijn redacteur in zijnen kundigen grondlegger en eersten uitgever, den door en door geletterden H. Frijlink, die er niet dan op vijfenzeventigjarigen leeftijd van heeft kunnen scheiden. Het ging na 1874 in andere handen over.[1]

De (Algemeene) *Konst- en Letterbode*, herhaaldelijk in de *Camera Obscura* genoemd, is niet meer. Destijds verscheen dit weekblad iederen vrijdagavond bij de firma Loosjes te Haarlem. Met zijne vroegere lotgevallen was Hildebrand, toen hij er van gewaagde, onbekend. Dat het door den grootvader, P. Loosjes, van den toenmaligen redacteur (Vincent L.) reeds ten jare 1788 gesticht en door diens vader (Adriaan) voortgezet was; alsmede dat het in 1811 tot de niet meer dan drie wetenschappelijke bladen behoord had, van welke door de Keizerlijke Censuur bij decreet van 16 Sept. het aanwezen nog geduld werd, heeft hij later vernomen en zou hem reeds toen belang hebben ingeboezemd. Hij heeft het beleefd dat het, na den dood van Vincent Loosjes, nog menigen anderen redacteur, en onder hun getal niemand minder dan een Bakhuyzen van den Brink gehad heeft, en het blad zelf, in 1861 bezweken, nu reeds een zesentwintigtal jaren mogen óverleven.

Ook de *Bijwagen*, waarop door hem in het opstel *Humoristen* gezinspeeld werd, loopt niet meer, en heeft, om de waarheid te zeggen, in weerwil van de medewerking van den destijds nog zoo jongen Ten Kate, niet lang geloopen. Of het een maandblad, dan wel een weekblad geweest is, heeft den tijd gehad Hildebrand te ontgaan.

De *Avondbode* was, gedurende eenige van het tiental moeielijke jaren na de Belgische Omwenteling, een door de regeering bezoldigd, te Amsterdam in 't licht verschijnend blad (1837-'41), bij welks redactie (later door die van de *Staatscourant* opgevolgd) een uitnemend vaderlandsch dichter, uit vaderlandsliefde, zijn zoo glansrijk begonnen dichterlijke loopbaan heeft ingeboet.[2] Reeds bij het schrijven der Voorrede van 1864 mocht het toen levend geslacht geacht worden, de herinnering van dien *Avondbode* te hebben verloren. Maar wat zal de tegenwoordige lezer van de *C.O.* zeggen van de laakbare onverschilligheid omtrent het publieke leven, in een buitenman, die zich met de toezending *tweemaal per week* van *een* (zij het ook, *heel*) *pak couranten* vergenoegt, wanneer hij niet bedenkt dat destijds niet, gelijk nu, ook voor de afgelegenste buitengemeenten, de inrichting der pos-

1 H. Frijlink eindigde den 18 Dec. 1886, zevenentachtig jaar oud, zijn tot het laatst toe werkzaam leven.

2 Withuys (C.G.), tot toen toe ambtenaar bij het Amortisatie-Syndicaat. †1865.

terij niets te wenschen overliet en de bevruchtende kracht der zegelafschaffing nog niet, gelijk sedert in zoo verblijdende mate, op het wassen en vermenigvuldigen der dagbladen gewerkt had? Dat in diezelfde *C.O*. een *Rotterdamsch* koopman wordt aangetroffen, aan zijn ontbijttafel in het *Amsterdamsch Handelsblad turende*, moet den lateren Nederlander òf als een misslag van den Schrijver voorkomen, òf een raadsel zijn, die niet vraagt of er destijds wel reeds een *Nieuwe Rotterdammer* bestond? Metterdaad heeft deze ook eerst in de maand Augustus van het jaar 1843 zijn zegevierenden loop aangevangen.

Zijn de dagbladen, klein en groot, sedert 1840 ‘vast in tal en last gegroeid’, de jaarboekjes, gezegd prachtalmanakken, te dien tijde nog zoo menigvuldig, hebben het sedert, het eene na het andere, na korter of langer kwijning afgelegd. De *Tesselschade*, ondanks den goeden klank van den schoonen naam dezer ‘door de goden gekuste’, in spijt van de lang niet toegevende redactie van den begaafden dichter, die in den eersten jaargang (bl. 212) ‘De Luit van P.C. Hooft’ door ‘stroeven ernst onzen dichteren ontnomen’, in hunne handen had teruggewenscht en voorts zelf ging bespelen,[1] en in weerwil van het ongemeene van den inhoud, of (wie weet het?) juist daardoor, bracht het slechts tot een drietal jaargangen.[2] De *Aurora*, met J.J.D. Nepveu tot Tithon en (na K. Fuhri) A.C. Kruseman tot Cephalos, kwam op als het *morgenrood*, met de *avondschemering* van den *Muzenalmanak in ouderlingen wedstrijd*. Door de goede zorgen van den uitgever Immerzeel, zelf dichter, had de laatste sinds den jare 1809 {= 1819} het dicht- en dichterlievend Nederland niet slechts op de voortbrengselen van den geest, maar ook op de aanschouwing der gelaatstrekken van zijne in dat tijdperk zoo talrijke zangers onthaald, te beginnen met Bilderdijk en Feith; eene eere waartoe, na deze, zijn aangezicht te mogen leenen, bijna met het ontvangen eener decoratie werd gelijkgesteld.[3] De *Muzen-Almanak* ging in 1848, de *Aurora* in 1876 {=1878} onder. Ook de *Almanak voor het Schoone en Goede*,[4] onder den remonstrantschen predikant Swart in zijn kracht, begon later onder Robidé van der Aa te kwijnen, en de pogingen van onze voortreffelijke Toussaint waren niet in staat hem voor een gewissen dood te behoeden. Zelfs de *Holland*[5] moest het opgeven, in weerwil van de

1 E.J. Potgieter. †1875.
2 1838, '39, '40. Amst. H. Frijlink.
3 Van de eerste twee jaargangen is Tollens redacteur geweest; en, als hij in latere jaren aan eenen, Hildebrand van zeer nabij bekenden, vriend schreef, toen deze zich op zijn beurt met die taak belast had: ‘nooit vergat hij de kwelling, die hij er zich mede op den hals gehaald had’.
4 Amst. Beyerink.
5 Amst. Gebr. Kraay.

geestige bijdragen en de koddige kroniek van zijn redacteur, den maar al te zeer in onze tegenwoordige letterkunde gemisten Jacob van Lennep (†1868); en dat zoowel als *Vergeetmijniet, Castalia, Christophilus*, zoo menig belangrijk *Provinciaal* jaarboekje, ja ook de almanak *voor Tijd en Eeuwigheid*! De tijd der prachtalmanakken is voorbij. Alleen eene *Magdalena* blijft nog, om van jaar tot jaar de goede zaak der oprichting van gevallene vrouwen met hulp der kuische Negen te dienen.

V Van spoorwegen en vergulde koeken, en veel nieuws en anders in land en steden

'Hoe ondenkbaar moet in de oogen van het tegenwoordig geslacht een Nederland *zonder* Spoorwegen, hoe buitensporig een Sint-Nicolaaskoek *met* vergulдsel voorkomen!' Aldus in 1864. Wat het laatste betreft: de Kegges die, in spijt van alle heraldieke wetten, 'goud op zilver' stellen willen, zijn nog altijd talrijker dan de grootmoeders Marrison, die *niet veel van goud houden*. En zoo wij sedert bijna een halve eeuw geen vergulde koek hebben gezien, zoo al de *De Grooten* op een goeden dag er toe gekomen zijn die weelde af te schaffen, het is op hoog bevel, en in naam van S^{te}. Hygiëia geschied, maar met dezen troost, dat er een hemelsbreed verschil bestaat tusschen de behoefte om zoetigheid, en de behoefte om pillen te vergulden; en dat er, indien al niet in hun winkels, toch nog altijd vergulde *vrijers* en *vrijsters, dagbroers* en andere poppen genoeg zijn.[1]

Maar 'een Nederland zonder spoorwegen', ondenkbaar reeds vóór drieentwintig jaar, hoe veel ondenkbarer is het sedert geworden! Hoe gansch ondenkbaar moet het zijn in de oogen van een geslacht, waarvan niet slechts de jongeren, maar de bijna vijftigjarigen zulk een Nederland ook voor geen oogenblik gekend hebben, en waaronder de schrijver dezer regelen interessant begint te worden met zijne heugenis van den eersten spoortrein tusschen Amsterdam en Haarlem (1839), veertien jaar nadat tusschen Stockton en Darlington de allereerste geloopen had, en binnen de twee, nadat hij (1837) zijn smachtend: *Komt! komt, heerlijke spoorwegen!* had aangeheven. Nog staat die eersteling voor zijn oogen. Nog ziet hij hem, ziedend, dampend, rookend, 'langs zijn tweelinglijn' zich voor de eerste maal in beweging stellen. Nog hoort hij het gillen, snuiven, hijgen, stampen, gonzen van dien 'vuurgen salamander', uit wiens 'over de aarde rammelenden buik', als Da Costa twee jaar later van hem zingen zou, 'vuur siste'. Een 'bevol-

1 Wat toch een *dagbroer* wezen mag, is mij van zoo vele kanten gevraagd, dat ik vreezen moet dat het type uitgestorven is. Misschien is het, naar de wet der evolutie, in een *jabroer* overgegaan. De *dagbroer* van koek vertoonde de figuur van een hansworst, pekelharing, of lustigen broeder, vroolijk optredende, met de muts in de hand, als om de toeschouwers te groeten (*goedendag* te wenschen).

king', een 'leger', droeg hij vooralsnog niet 'in zijn staart', en zijn 'metalen tenten' vervoerden op haar 'bliksemende wielen' in den eersten tijd nog slechts grootendeels nieuwsgierigen die, 'om er eens de proef van te nemen', bij voorkeur in de derde klasse plaats namen, toen metterdaad nog tentsgewijze ingericht en slechts door gordijnen tegen den wind, die tusschen IJ en Meer ongenadig blazen kon, beschermd; hetwelk aanmaningen van wege de administratie, om toch, in het belang der onderneming, ook de tweede, en zelfs de eerste klasse eens te probeeren, uitlokte. Aandoenlijk was het daarbij te aanschouwen, hoe, terwijl op den eenen oever der Amsterdamsche Vaart de spoortrein voortsnelde, in die vaart zelf, de oude trekschuit, bevattende juffrouwen *die men op dat nieuwe niet krijgen zou*, nog beproeven bleef de hopelooze concurrentie vol te houden; en langs den anderen oever, de diligence, hetzij dan van *Van Gend en Loos* of van *Veldhorst en Van Koppen*,[1] te zien voortsukkelen, bevracht met sofisten, die het onder

1 Twee firma's, vooral de eerste, zeer bekend in de wereld des vervoers. Van Gend en Loos dagteekende van het laatst der vorige eeuw, opgericht door den vader van dien Jean Baptiste van Gend, die sedert 1831 aan haar hoofd stond en in 1880 te Antwerpen overleed. De diligence-onderneming strekte zich over Zuid- zoowel als Noord-Nederland uit. Als *Algemeene Expeditie-Onderneming* arbeidt de firma nog heden. Veldhorst en Van Koppen bepaalden zich, zoover ik weet, tot ons vaderland.

Op den 70sten verjaardag van Z.M., den Koning, 19 Febr. '87, heeft de firma Van Gend en Loos in den optocht, ter opluistering van dien feestdag door de Utrechtsche Burgerij georganiseerd, zich nog doen vertegenwoordigen door een oude diligence met vierspan, en daarbij een strooibiljet verspreid van den volgenden inhoud:
'Aan Z.M. den Koning der Nederlanden, Groothertog van Luxemburg enz. enz. enz. benevens aan alle Z.M. Onderdanen, begunstigers der Onderneming, te Utrecht en Elders.

Voor zeventig jaar liep ik gezwind
Van Brussel naar Amsterdam,
Met de tijding dat er een Koningskind,
Een Prins, ter wereld kwam.
Sinds negentien jaren loop ik niet meer;
Maar nu, gelijk gij ziet,
Op dezen Feestdag nog ééne keer,
Den Vorst ter eer,
Die, sinds tweemaal negentien jaar en meer,
Als Koning in Neerland gebiedt;
En wat ook veranderde of verkeer,
Nog komt uit mijn horen gelijk weleer
Het oud Wilhelmus-lied.
Leef Laatste Wilhelmus! leef nog lang;
Word tachtig, wordt negentig jaar!
Met U zijn wij voor niemand bang,
En blijft de boêl bij mekaar.
(Get.) De Diligence van
Van Gend en Loos'

Lager stond: *De dichter: Niet Bekend.*

elkaar eens waren en het elkander steeds duidelijker maakten, dat men, alles in aanmerking genomen, op deze wijze toch nog eer kwam waar men te Amsterdam wezen wilde, dan met dat 'schijnbaar zoo mooie en expediete nieuwe middel van vervoer!' In allen ernst, dingen als deze moeten ongelooflijk zijn in een tijd, waarin niemand meer begrijpen kan dat niet iedereen de meest mogelijke haast heeft, de middelen van vervoer in het oneindige worden vermenigvuldigd, onze vier millioenen nederlanders nu metterdaad *dagelijks door elkander geschoten worden als een partij weversspoelen*, en een Nederland zonder *onderaardschen schietblaasbalg* eerlang even ondenkbaar zijn zal als nu een Nederland zonder spoorwegen.[1] Eer het echter ook daartoe komt, zal men niet onwaarschijnlijk met de luchtscheepvaart gereed zijn, waarin, door de regeering uitgezonden, een nederlandsche commissie reeds bezig is geweest zich buitenlands te bekwamen. De aan het tegenwoordig geslacht zoo welgevallige vorm van een sigaar, voor het luchtschip aangenomen, schijnt er veel toe gedaan te hebben om de zaak mogelijk te maken.

Thans snelt de spoortrein ook langs wat, toen *Teun de Jager* uit jagen ging, nog de *woestijn van het Koegras* kon genoemd worden. Reeds in 1864 moest de bestempeling met dien naam verwondering baren, sinds die uitgestrekte vlakte, nog bij Hildebrands geheugenis, niet dan van konijnen krielende (en zóó zeer krielende, dat zij de paarden voor een toenmaligen fourgon in hun draf belemmerden), in grazige weiden herschapen was, waar de koeien van een vijftigtal welvarende boerderijen op werden uitgezet. Maar hoe veel is er in land en steden veranderd, dat opheldering van verouderde voorstellingen noodig maakt! *Het Hondsbosch* b.v. is wel, gelijk in de dagen van dien zelfden Teun, nog altijd *in het geheel geen bosch* meer, als het toch in vorige eeuwen moet geweest zijn,[2] maar de *Hondsbossche zeewering*, door de doortastende wijsheid van den vorigen dijkgraaf, naar het oude beginsel der twee Pieters[3] '*steenen* aan den Dijk is de behoudenis van 't

1 Het mij vriendelijk over den Oceaan toegezonden N$^{o.}$ 20 (16 Mei 1884) van den 2^{den} Jaargang van het in onze taal te Chicago Illinois uitkomend *Nieuws- en Advertentieblad De Nederlander*, geeft mij het volgende te lezen:
'De *Canal Commissioners* hebben aan Mr. J.W. Beach vergunning gegeven om langs het Illinois- en Michigan-kanaal van Chicago tot La Salle (een afstand van 100 mijlen) een *pneumatic tube* te leggen.
Dit is niets anders dan de "Onderaardsche Schietblaasbalg", waarvan Hildebrand in zijn brief aan den Eerzamen Dirk Rietheuvel, bijgenaamd de Mottige, spreekt.' - Zoo heeft dan ook de Nieuwe Wereld, zoowel als de Oude, hulde gedaan aan dat onsterfelijk genie.

2 Het dorp van dien naam verdween (1421) in den St. Elisabetsvloed.

3 Pieter Straat en Pieter van der Deure. Zie *Nederl. Gesch. en Volksleven*, door van Lennep, Moll en ter Gouw, 2de dl.

Landt', door een steenglooiing vervangen zijnde, behoeft het *groote open* tusschen Kamp en Petten volstrekt geen *paalwerk* meer.[1]

Het *Haarlemmermeer*. - Vruchteloos had onze Jacob van Lennep (April 1837) de prioriteit voor de *droogmaking van het Haarlemmermeer* tegen die van den aanleg onzer eerste spoorweglijn bepleit; maar weldra mocht zij volgen. Nadat in September 1839 de eerste 'onafzienbre wagensleep' over de door den dichter zoo twijfelmoedig te gemoet geziene 'ijzre baan', 'door 't verbaasd Polanen gerold had', werd reeds in Mei 1840 'ter bedwinging van de jammerplaag, die kankrend in Hollands binnenst woedde',[2] 'de eerste der millioenen steken gronds *verwerkt*'.[3] Twaalf jaar later (1852) verscheen in de *Staatscourant* het verheven laconische: '*Het Meer is droog*.' Hoe spoedig kwam het in cultuur! - Hoe veel heeft aan de ontwikkeling van zijn landbouw de eerst onlangs (1885) overleden Mr. P.J. Amersfoort, vóór 1839 met Hildebrand student te Leiden, gedurende het beste deel van zijn leven en tot den dag zijns doods toe, op zijn wereldberoemde Badhoeve, door kunde, krachten, gaven, geld, en goed voorbeeld toegebracht! Hoe voorspoedig heeft het onder het bestuur van zijn eersten en tweeden dijkgraaf, - de tweede heeft reeds zijn zilveren feest in die hoedanigheid mogen vieren[4] - op zijn vruchtbaren bodem twee dorpen en meer dan zevenhonderd boerderijen zien verrijzen, zijn bevolking tot vijftiend-halfduizend zien aangroeien, en nu reeds millioenen schats opgebracht! Welk een glimlach moet het dan brengen op de lippen, wanneer men nu leest van den *tegenstand der stad Leiden* tegen eene onderneming met zulk een uitslag bekroond; *tegenstand in de vergadering der Edelmogenden* (die trouwens, wat zij ook *wezen* mogen, sedert het ministerie Thorbecke ook al

1 Er moest, toen *Teun de Jager* geschreven werd, nog een dertigtal jaren verloopen, eer het houten paalwerk met een zanddijk er achter, dat hier het geweld der baren keeren moest, onder het bestuur en naar het ontwerp van den dijkgraaf Jhr. Mr. C. van Foreest, in strijd, naar men zegt, met de adviezen van den Waterstaat, maar met den besten uitslag op den duur, plaats zou maken voor een steenglooiing van obercasselsch zuilenbazalt, welke nu reeds sedert een twaalftal jaren in dit opzicht niets te wenschen overlaat, en waardoor (als de door het dijkbestuur na den dood van den dijkgraaf (1875) aan de familie verstrekte oorkonde luidt) 'eene krachtige verdediging tegen de Noordzee (werd) verkregen en de veiligheid aan een groot gedeelte van Noord-Holland wordt verzekerd'.

2 *De IJzeren Spoorweg van Amsterdam op Haarlem, Lierzang, den Aanleggeren en Begunstigers daarvan toegezongen*. Amst. 1837. In dit dichterlijk pleidooi wordt, wegens het voortdurend invreten van het Meer, 'Hollands Maagd' (gelijk tweehonderd jaar vroeger door Vondel, Hollands Leeuw) bij een teringzieke vergeleken, en het aanleggen van een spoorweg bij het haar onder deze omstandigheden 'omhangen met ongekende pronkkleedij' gelijkgesteld.

3 P. Boekel, *Geschiedenis van het Haarlemmermeer*. Amst. 1868, bl. 135, 6.

4 De eerste, 1834-60, was de heer J.L. van der Burch geweest; de tweede is nog steeds Jhr. J.W.M. van de Poll.

geen Edelmogenden meer worden genoemd) *op grond van het overoud recht der Stad op een gedeelte van het vischwater*, waarvan dan ook de verpachting haar jaarlijks wel tweeduizend gulden deed ten goede komen![1]

Of er, sedert Hildebrands studentedagen, maatregelen genomen zijn om de *stad der visschers* voor hoogwater te hehoeden, kan hij niet zeggen, zoo min als hij weet of de man Bolus, die dezen zijnen naam te danken had aan de stroopige gebakjes, dagelijks door hem, op den overloop der academietrap, der collegegrage jeugd in de tusschenkwartieren uit een groenen trommel ter versnapering te koop geboden, opvolgers heeft gehad. Even weinig zou hij durven beweren dat de harde plaatkoek, onder den naam van leidsche *bul*, aan hetgeen elders janhagel of ook hijlikmaker heet niet ongelijk, en evenzeer een goed gebit vereischende, in zijn naam een toespeling omdraagt op dien der doctorale diplomata, aan de leidsche hoogeschool, niet dan met de lofwaardigste inspanning van gaven en krachten, te bemachtigen. Maar wel weet hij, dat er in de stad, *óók van bul en bolussen*, geen sprake meer is, hetzij van *Hogewoerds*-, hetzij van *Koe-, Witte-, Rijnsburger-, of Marepoort*, daar het juist deze zijn, die alle zijn verdwenen, niet achterlatende dan de Morschpoort, boven wier hoofd echter de moker ook reeds opgeheven, maar misschien nog verbeden wordt,[2] en de Zijlpoort, die men wel moet weten dat bedoeld wordt, als de eigenaardige leidsche tongval van *Zelle*poort gewaagt.

De *Breestraat is nog* steeds *breed* en weinig veranderd; maar Hildebrands *hoekspiegeltje* niet alleen, ook het geheele smalle huisje tegenover de Ketelboetersteeg, waar hij de bovenkamers op de tweede verdieping van bewoonde, is sinds lang in een breeder huisbouw verzwolgen; en wat den *Ossekop bij Rivé* betreft: niet dan indien door die familie of hare opvolgers

1 - 'Nog wordt de visscherij in de vroonwateren door de stad Leyden gepacht, en brengt zij een bruto jaarlijksch inkomen van ƒ2000 op; tot op den huidigen dag staan, der stads regt aanduidende, palen rondom de geheele uitgestrektheid van het Meer, tot aan den ingang van het Nieuwe Meer toe, tot digt aan de poorten van Amsterdam; nog op den huidigen dag is een lid van den Raad met het Vroonheerschap te Leyden belast, en bestaat aldaar een speciaal stedelijke opzigter over al de vroonwateren' enz. enz. Aldus onze vermaarde volksvertegenwoordiger (later minister) L.C. Luzac, inwoner der stad Leiden, op den 2^{den} April 1838, in de vergadering van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Zie *Staats-Ct.* van 9 Apr. N$^{o.}$ 85, of ook Mr. W.J.C. van Hasselt's uitgave met aanteekeningen van het *Haarlemmermeerboek* van Leeghwater, Amst. 1838, bl. 68-87. Men zal zich ook de belangrijke taal- en geschiedkundige strijdschriften herinneren, destijds over *vroon* en *vroonwateren* gewisseld tusschen de geleerde heeren prof. M. de Vries en dr. R.C. Bakhuyzen van den Brink.

2 In Oct. 1875 staakten de stemmen in den Raad, op het voorstel om deze poort, in de tweede helft der 17de eeuw volgens de plannen van den beroemden leidschen bouwmeester Willem van der Helm gebouwd, voor afbraak te verkoopen. Maar de noodzakelijkheid van kostbare herstellingen brengt op den duur haar behoud in gevaar.

de leder- of schoenenhandel in dezelfde woning ware voortgezet, zou er waarschijnlijkheid zijn geweest dat hij voortdurend in den gevel was blijven prijken, met den groenen krans om den hals, die den gilde-os in herinnering bracht en de voortreffelijkheid van het leer moest aanduiden. Hiervan echter is mij niets gebleken. Maar in de dagen van den *Ossekop*, stond tegenover het later zoo schoon gerestaureerde stadhuis, ter plaatse waar thans het *Café Neuf ou Suisse* zijn uitheemschen naam in den gevel voert, het hollandsche koffiehuis *De Twee Kolommen*, in welks eenvoudige bovenzalen, ten tijde dat de student Hildebrand daarin westindische bezoekers introduceerde, de *Studentensociëteit Minerva* haar zetel had, toen 'nog geschraagd door de *dubbele zuil* van dien broederlijken zin', waarvan die Twee Kolommen wel het gelukkig zinnebeeld, maar helaas! geenszins het onderpand zijn konden, daar hij 'sedert roekeloos' ofschoon niet voor zeer langen tijd 'verbroken' werd. Ook zijn zij opgegeven en de sociëteit, nog in Hildebrands studiedagen naar 'het huis van Siebold' op het Rapenburg verplaatst, ziet zich thans, reeds een dozijn jaren, wederom op de Breestraat, maar nu aan de overzijde, gevestigd, in een huis als een paleis, in dit opzicht gelukkiger dan de Alma Mater zelve. Immers niets is zekerder dan dat de hoop op een nieuw en waardig academiegebouw op de Groote Ruïne, door een koning gewekt, door een dichter versterkt, tachtig jaar gekoesterd, en die oogen-blikken gehad heeft waarin zij hare vervulling nabijkwam,[1] voor goed ver-

1 Zie *Leydens Ramp*, door Mr. Willem Bilderdijk en Matthijs Siegenbeek, Amst. 1808. Siegenbeek schreef (bl. 72.): 'Ook het plein, door de verwoestinge gevormd, vervult alreeds de ziel des aanschouwers niet meer met een even somberheid wekkend gevoel van akelige ledigheid als te voren. Hetzelve toch werd ingevolge het plan van herbouwinge, door Zijne Majesteit vastgesteld, voor een gedeelte met boomen beplant, terwijl een ander deel, waarop de grondsteen voor een gedenkteeken der ramp, reeds den 12 Januarij dezes jaars, op eene aandoenlijk plegtige wijze gelegd werd, in gereedheid wordt gebragt, om de grondslagen voor een nieuw op te rigten Akademie-gebouw, waardig den luister van Hollands Koninklijke Universiteit, te ontvangen.' Bilderdijk zong den Leidenaren toe:

'Uw kinders zullen, - lang vergeten
Wat hier de muren omgesmeten,
De straat met puin bedolven had,-
In overvloed en rust gezeten,
Het ongeluk weldadig heeten
En bogen op hun schoone stad!
Wanneer uw Huizen, Tempels, Hoven,
De Seine van haar roem berooven,
De Theems beschamen van zijn' trots.
En de onder 't Gothsche puin verstoven
Romeinsche statigheid verdoven,
Met d'adel van Minervaas rots.'

Zes jaar daarna decreteerde Willem I dat met dien bouw zou worden aangevangen 'als de omstandigheden het toelieten'; tweeënzestig jaar later scheen daartoe het gelukkig oogenblik aangebroken te zijn. En de redenaar van den 14^{den} Juni 1875 meende niets te wagen als hij zich dus liet hooren: 'Eerlang - wij durven het verwachten - eerlang wordt hier de eerste steen, welhaast de grondslag gelegd van een nieuw academie-gebouw, dat voorspoedig en in vrede moge oprijzen, aan hare tegenwoordige behoefte voldoen, en harer waardig zijn. Het zal een schoon oogenblik wezen.' *Toespraak, gehouden 14 Juni 1875 voor oud-studenten en studenten der L.H. School*, Leiden 1875.

vlogen is. Een wandelpark, waarvoor de kosten op de rijksbegrooting uitgetrokken zijn en met welks aanleg men reeds begonnen is, zal dit leed moeten verzachten, en de laatste sporen van ‘de Ramp van Leiden’ onder zijne heesters en bloemen doen verdwijnen. De tijdelijke herschepping van het plein der verwoesting in een reusachtig bloemperk rondom den tijdelijken feest-tabernakel, bij gelegenheid van het derde eeuwfeest der hoogeschool (1875), ook bij latere lustra herhaald, schijnt beter bevallen te zijn dan de verschillende plannen en teekeningen voor eenen harer waardigen tempel, die in de laatste jaren en ook nog op dat feestgetij ter beschouwing waren voorgelegd, en waar het bij bleef. ‘Neen, toch niet!’ zei elf jaar later (21 Sept. 1886) prof. Land, bij het nederleggen van zijn rectoraat: ‘de oude Kloosterkerk werd in uiterlijk hersteld, naar de afbeeldingen die vóór 1807 verschenen.’ Iet of wat anders dan in de dagen van Gerrit Witse ziet het er dus wel uit. De *moderne vensters* zijn verdwenen.

En *Haarlem*? Het is nog altijd de stad der bloemen en der bollen. Of men het er nog steeds, om als de oude Barend te spreken, *van de bollen hebben moet*, en in dezelfde mate als vroeger, weet ik niet, maar wel dat wat bloemen betreft, noch daar, noch ergens waar zij gekweekt worden, meer *schrale tijden* voor haar zijn. Immers, zoo er in de latere jaren iets met voordeel is vooruitgegaan, het is de horticultuur, die ons, in alle seizoenen, dood, onder kransen en, levend, onder ruikers begraaft. De *Amsterdamsche poort*, ook Spaarnwouderpoort geheeten, door welke *de onaangename mensch*, in de dagen van de *in de lucht zwevende pijpemanden*, waarvan de vermelding later zoo ondoorgrondelijk is voorgekomen,[1] toen nog per *diligence* binnenkwam om 's avonds met den *wagen van achten* weer door haar te *vertrekken*, is de eenige die er (mag ik mij vleien, te zijner gedachtenis?) nog is overgebleven,[2] en zelfs het *Hek*, dat reeds ten jare '29 de *Groote Houtpoort*,

1 ‘Deze uitdrukking,’ schreef men mij, ‘is velen vreemd en onverklaarbaar voorgekomen omdat het mogelijk eene verouderde of gewestelijke uitdrukking is.’ Och neen! De *in de lucht zwevende pijpemanden* dienden aan den top van hooge palen als bakens, die van afstand tot afstand de richting van een voorgenomen spoorweg aanwezen.

2 Meest te bejammeren is de slooping van de zoo teekenachtige Eendjespoort, aan het Zuider Buitensparen, en van de Kleine Houtpoort, gebouwd naar teekening en plan van den beroemden Marten van Heemskerk (M.v. Veen) †1574, die zich, van de Groote Houtbrug gezien, zoo geestig met hare hoektorentjes voordeed. De Nieuwe- of Kennemerpoort was jaren vóór haar beslissenden val reeds door Zocher in zijn plan van verandering der oude stadsbolwerken in aangename wandeldreven opgenomen, en wel zoo, dat het wandelpad zich over haar gewelf voortzette, hetwelk echter welhaast noodig had door een overdekte rustplaats, in den vorm van een rustieke hut, voor het doordringen van regen- en sneeuwwater beveiligd te worden. Het fraaie beeldwerk op de frontispice en de grauwe steenblokken, waaruit deze poort was opgebouwd, hebben mijne jeugdige oogen nooit aanschouwd, daar het onder dikke kalklagen begraven lag. Na het afbreken van de poort moet het echter weer te voorschijn geroepen zijn. De frontispice staat thans, opgemetseld, in den gevel van de Opleidingschool voor Middelbaar Onderwijs (Jongens) in de splinternieuwe Wilhelminastraat.

om welke door het klinket binnengelaten te worden, de van zijne wandelingen terugkeerende Hildebrand zoo menigen stuiver had moeten betalen, vervangen had en *door hem, met alle Haarlemmers, die de poort gekend hadden, nog altijd met dien naam* genoemd werd, is sedert '59 niet meer. De *Haarlemmerhout* is dezelfde gebleven.[1] Het *Plein*, de *Dreef*, de *logementen*, zoo wel het *Wapen van Amsterdam* (toen van *Stoffels*) op den hoek van de Meesterlottelaan, scheilinie tusschen Haarlem en Heemstede, als dat *op den hoek* van den Ouden Hout (het Heeren-logement) worden nog met dezelfde namen genoemd; ook de *Koekamp*, een stuk gronds, toen nog maar sedert kort (1832) uit den tuin van het Paviljoen te voorschijn gebracht en tot een weide gemaakt, waarop men een paar koeien grazen liet, en dat men met dien onwelluidenden naam bestempelde. Het heeft dien echter reeds weder verloren, door aan zijn vroegste bestemming teruggegeven en opnieuw tot een speelveld gemaakt te zijn, als het onder den naam van *De Baan* (nog steeds door den weg, die er langs loopt in herinnering gehouden) in vroegere dagen geweest is, en zulks naar de den Haarlemmers ‘voor menig trouwen dienst’ dankbare beschikking van hertog Albrecht (1590). Dies draagt het nù den naam van Aalbrechts- - neen, van Frederikspark. Maar wat in 1864 nog steeds het *Hazepatersveld* heette en een voortreffelijke en voortreffelijk onderhouden weide was, vermaard door de welige kudde lakenvellers, die men er van jaar tot jaar grazen zag, en sedert 1867 in dat *menniste Haarlem* tot de bezittingen der aldaar schatrijke doopsgezinde gemeente behoorde, heeft sinds het door deze aan de stad overgedaan en tusschen bloem- en heesterperken met huizen en villa's bezet is, een anderen naam gekregen. Die van de eerzame Haasje Pater, die met haren vader ‘die kroft langen tijd in huur had gehad’,[2] heeft voor dien eener heidensche godin plaats gemaakt. Het Hazepatersveld van voorheen heet nu *Florapark*. Het zal waar-

1 Zie over den Haarlemmerhout en zijne lotgevallen het boeiend opstel van F.W. van Eeden: *De Bosschen van Kennemerland*, in het *Album der Natuur*, Jg. 1867; sedert mede opgenomen in zijn belangrijk bundeltje, onder den titel: *Onkruid. Botanische Wandelingen*. Haarlem 1886.

2 Zij leefden 1620-70. Het land was afkomstig uit de bezittingen der Commandery van St. Jan.

schijnlijk dien naam wel behouden, ofschoon Dr. J. van Vloten, die er de laatste jaren zijns levens een huis bewoond heeft (†1883), hem afkeurde en van harte gehoopt had,

> ‘nog den dag te zien geboren,
> Dat (hij) voor *Flora*park eens *Coornhert*park zou hooren’,[1]

naar het beginsel volgens hetwelk men de nieuwe stadsgedeelten der laatste jaren Kenau-, Ripperda-, Frans Halspark geheeten had; een welgegronde wensch, tegen welks vervulling de, juist voor dat *hooren* min wenschelijke verhouding van negen medeklinkers op niet meer dan drie klanken, wellicht in aanmerking genomen worden mag.

Het *Paviljoen* voert, reeds sedert een twintigtal jaren, niet langer die *W in de frontispice*, die vóór vijftig jaar, naar de eenparige overtuiging der matineuze wandelaars uit Amsterdam, welke destijds ook die van Hildebrand was, Wullem *beduidde*; wat zij *niet* beduidde, evenmin als Welgelegen, 't geen in zijn schooltijd sommige betweters onder zijne makkers meenden te mogen volhouden, en metterdaad de oorspronkelijke naam van dit lusthuis was. Maar de oude Haarlemmers van die dagen bleven het gaarne het *Huis van Hope* noemen, naar den bankier Henry Hope, voor wiens rekening het (nu bijna een eeuw geleden, 1788) in italiaanschen stijl gebouwd was, en wien koning Lodewijk het in 1808, voor drie ton uit de handen had gebroken; edoch voor lands geld, op grond waarvan hij ook het later daarover door hem gevoerde rechtsgeding verliezen moest, al had dan ook zijn keizerlijke broeder het ten jare 1811 verklaard tot de domeinen te behooren van de fransche kroon.

Nog altijd staat het daar en beheerscht gelijk vroeger de middellaan van den z.g. Nieuwen Hout, waarin echter de Hertebaan sedert lang de plaats bekleedt van het sterrebosch dat Hildebrands jeugd er gekend heeft; het sterrebosch met de twee kroosrijke vijvers, als de glazen van een reusachtige groene bril, in het midden, en met den cirkel van prachtige beuken (de O noemden wij hem), die de sterrestralen halverwege doorsneed. Sedert koning Lodewijk er den 1^{den} Juli 1810 de acte van afstand geteekend,[2] en van de nu verdwenen houten viaduct, dien hij, om in zijn overtuin te komen,

1 In zijn Nieuwjaarszang als Factor van de Rederijkerskamer *Trouw moet blijken*, 1882.

2 Ten behoeve van zijn toen oudsten zoon Louis Napoleon, die in 1831 te Forli, op den aftocht na den vergeefschen kamp voor de romeinsche republiek, bezweek. Toen kwam de erfenis van diens rechten en vermeende rechten, waaronder ook dat van den naam Napoleon te mogen aannemen, op zijn jongeren broeder Charles Louis, dien wij President van de fransche Republiek, Keizer der Franschen en Overwinnaar in Italië hebben zien worden, en wien reeds bij zijn geboorte in 1808 onze Bilderdijk had toegezongen:

> Wat luister wordt, o dierbaar hoofd,
> In d'afloop der Eonen,
> Door 't lachend Noodlot u beloofd?
> Wat glans van kransen? kronen?
> Lief handtjen, dat zoo teder nijpt
> En blindlings tastend om u grijpt,
> Wat scepters zult gij dragen?
> *Vreugdezang*, April 1808

over den Kleinen Houtweg had laten slaan, zijn smartelijk ‘Adieu, Holland!’ had uitgeroepen, heeft de door hem verlaten huizinge velerlei bestemming gehad. Naar Hildebrands vroegste herinnering werd zij bewoond door de ‘Oude Prinses’, weduwe van Willem v (‘Willemijntje’, als de inwoners van de indertijd erge Keezenstad Haarlem haar bij voorkeur plachten te noemen), en thans weet hij dat het *haar naam* was die door de sierlijke trekletter in de frontispice werd aangeduid.[1] Met hare dochter, prinses Louise, had zij het in zijn geboortejaar betrokken en hield er tot 1820 verblijf. Later heeft ook hij zijn voeten menigmaal aan gevaarlijke uitglijdingen gewaagd op de gladgeboende parketten van den bel-étage, als deze zich (1828) voor de meesterstukken van nieuwere schilderkunst geopend had, welke nu onlangs bij de schatten van het rijksmuseum te Amsterdam zijn ingelijfd. Dat intusschen en daarna het vorstelijk gebouw zijne zalen heeft opengesteld om achtereenvolgens der geologie, der kennis onzer overzeesche bezittingen, en der nijverheid tot museum te strekken, is hem niet onbekend gebleven. Een Engelschman mocht hier vragen: ‘What next?’ Maar zooveel is zeker: de kans voor den aanleg eener botanische tuin op de bijbe-hoorende gronden, die tot de droomen van Lodewijk Napoleon behoord heeft, is nu wel voor goed verkeken.

De buitensociëteit van *Trouw moet blijken*, nu, van een hoog terrein, de gansche Dreef bestrijkende en de stad als in de keel ziende,[2] stond ten dage van Nurks in de rooiing van en tusschen *de* twee *logementen*. Bij de groote verandering van den Nieuwen Hout en den aanleg van de hertebaan had

1 Het bewijs hiervan is te vinden in de processtukken omtrent den eigendom.

2 Van het eigenaardige der oude rederijkerskamer der *Pelikanisten*, onder de zinspreuk *Trou moet blijcken* en met den Pelikaan tot zinnebeeld, die tot een sociëteit vergroeid is, waarvan sedert jaren alle notabele Haarlemmers lid zijn, is niets overgebleven dan het bezit der oude wapenborden, de titels der leden van het bestuur (Keizer, Prins, Fiscaal, Vinders, Vendrig) en die van den Factor, die nog altijd, van jaar tot jaar in den nieuwjaarsnacht voor de verzamelde leden een gedicht heeft voor te dragen, gelijk ook de knecht een nieuwjaarswensch op rijm. Zie voor de geschiedenis der oude rederijkerskamer, de jaarverzen van den Factor A. Beets voor 1860, '61 en '63, en voor die van de *Sociëteit Trouw moet blijken in de 18e en 19e eeuw*, het geschrift onder dien titel van Dr. E.H. von Baumhauer, Keizer der Sociëteit; 1880.

Zocher[1] gezorgd voor een percé in zuid-oostelijke richting, waardoor hare leden, buiten gezeten, in de gelegenheid gesteld waren, over deze heen, *tot de schepen toe te zien die door het Sparen gingen*. Weinige zullen er nu nog zijn, die zich herinneren, hoe het gezicht nu en dan van een bruin of wit zeiltje in het verschiet, hun den loop der naar het Haarlemmermeer spoedende rivier verraden kwam.

De *Geleerde Man*, vermaarde herberg aan den straatweg tusschen Haarlem en Leiden, tegenover de Bennebroekerlaan, waar *Dolle Gerrit* pleisterde en de student *Zus* den duren en deunen kastelein van die dagen verbleeken deed door het buitensporig verlangen de lantarens opgestoken te zien 'bij klaarlichten dag', bestaat sedert jaren niet meer. *Duintje* is dood; en de straatweg tusschen Haarlem en Leiden, door den spoorweg tot doodschheid verwezen, bleef dit, tot hij in deze laatste jaren, door het op- en neergaan van een stoomtram, tot nieuw leven is ontwaakt.[2]

Ook de uitspanning *Zomerzorg* in het Bloemendaalsche Bosch, die het doel was van *des Dollen* tocht met de vier in, en de vier vóór de calèche, is nu reeds sedert een dertigtal jaren als zoodanig verdwenen. Zij werd tot een privaat buitenverblijf gemaakt door den bezitter van het belendend heerlijk landgoed, dat het lommer van zijn geboomte altijd breeder en hooger tegen de schilderachtige duinhelling opvoert, welke reeds voor vele eeuwen om hare schoonheid beroemd was.[3] Het naburig *Velzerend*, in de onmiddellijke nabijheid van de ruïne van Brederode, door den ijver van haarlemsche oudheidsvrienden in goeden staat gebracht, vaart er wel bij. Maar wat ook rechts en links moge veranderen: op den weg tusschen het tot bijzonder eigendom geworden *Zomerzorg* en het nu zooveel te drukker bezochte *Velzerend*, bloeit van jaar tot jaar de *Aristolochia Clematitis* als in de dagen van mijn vriend Boerhave, en op de hoogte der *Blauwe Trappen* kruipt het nakroost der *wijngaardslakken* van 1839 *over de laarzen* der tegenwoordige liefhebbers, met de getrouwheid van de kinderen der natuur aan de oorden en plaatsen, waar zij eenmaal hebben post gevat, en de mensch ze niet verjaagt.[4] Ook zal het stille werk der plantenwereld in de *Breezaap* zich niet laten storen omdat er nu een IJmuiden in de buurt is.

1 Joh. Dav. Zocher, geb. 1790 overl. 1870.

2 Zie *Register*.

3 Zie ook over deze duinhelling, Zomerzorg, Veizerend, en de Blauwe Trappen het voortreffelijk opstel van F.W. van Eeden: *De Bosschen van Kennemerland*, in het *Album der Natuur*, Jg. 1867.

4 'Eene plant;' schrijft Van Eeden in 1867; 'eene plant die aan dien (Grafelijken) tijd herinnert en in groote menigte in deze streek gevonden wordt, is de *Aristolochia Clematitis* L. (pijpbloem, of sarrazijnkruid). Volgens de overlevering is deze plant door de kruisvaarders uit het Oosten hier gebragt, en het eerst in de Kloostertuinen en bij de Kasteelen gekweekt.' (Van Eeden, *De Bosschen van Kennemerland, Alb. der Nat.* 1867.) Wat de *Wijngaardslak* (*Helix pomatica, eetbare caracole*) betreft: 'de natuuronderzoekers twijfelen of zij wel tot de inlandsche slakken behoort, omdat men, waar zij gevonden wordt, nog kan nagaan dat zij ingevoerd is geworden, en later, om zoo te zeggen, verwilderd.' (Herklots, *De Weekdieren van Nederland*, bl. 35.) Van de wijngaardslakken op de hoogte der z.g. Blauwe Trappen kan ik dit niet nagaan, maar van het landgoed Wildlust onder Lisse weet ik het met zekerheid. Onze beroemde ornitholoog Temminck, die het bezat en bewoonde (†1858), had ze er geplant, en zij zijn er nog.

Rotterdam. Kwam Klaartje Donze er thans, zij zou zich nog wel te wachten hebben voor *óverrijwagens*, waarvan de naam mij gebleken is buiten Rotterdam weinig bekend te zijn, zoodat men den klemtoon op de derde, in plaats van op de eerste lettergreep zou willen hebben om er iets van te kunnen maken;[1] maar zij zou in de (Kleine) *Draaisteeg* den grond niet meer *voor hare voeten zich plotseling zien openen*,[2] en met vreugde opmerken, hoe een uitgebreid en sierlijk nieuw wandelpark, met het standbeeld van Tollens, het *Nieuwe Werk* van haar logeerdagen heeft doen vergeten. *De Plantage*, volgens haar eerder *onder de omstreken van Gorkum* dan onder die van Rotterdam *te tellen*, zou zij nu, daar er midden in de nieuwe uitbreiding van ook deze stad, eene 'nieuwe' gekomen is, tot hare verbazing met den naam van 'oude Plantage' hooren achter de bank stellen; maar, *het riviergezicht rechts en links*, zoo ruim niet meer als vroeger, *van het Hoofd*,[3] en niet dan met mathematische spoorwegbruggen doorgeschrapt, kunnen genieten; en ook geen oude rotterdammers meer hooren klagen, van de *niet minder dan drie concertzalen*, die de stad, trouwens zonder indertijd 'veel tot haar (Klaartjes) genoegen bij te dragen', rijk was, 'het lieve zaaltje in de Bierstraat'[4] te moeten missen. Wat Dr. Witse betreft: hij zou, ter plaatse waar hij zich in het *Leesmuseum* met boeken bezighield, en met uitkijken verpoosde, nu de Handelsociëteit vinden, de *Beursbrug* dier vroegere dagen

1 *Overrijwagens* is de naam, in Neerlands tweede koopstad gegeven aan lange stevige wagens op vier lage wielen, waarmede de koopmansgoederen van de eene plaats naar de andere (van boord naar de pakhuizen) *over* worden *gereden*.

2 Dwars over die druk begane steeg, lag weleer gelijkvloers een brugluik, dat van tijd tot tijd, en nogal dikwijls, openging om schepen door te laten. Thans verneem ik dat de plaats, waar de Draaisteeg verdwenen is, den naam van *Kolkkade* draagt.

3 De lange, zich ver in de Maas uitstrekkende houten steiger van dien naam is met de poort, waardoor men hem bereikte, en die dan ook den naam van Hoofdpoort droeg, verdwenen, om plaats te maken voor hetgeen men thans tusschen de achterhuizen van het Haringvliet en de rivier, op het haar ontroofd en door aanplemping verhoogd gedeelte van hare bedding aanschouwen mag: tuinen achter de huizen van het Haringvliet en het, bij voortduring, voorloopig stationsgebouw van den Rijnspoorweg. Oosterkade.

4 Sedert voor kantoren ingericht.

in een Beursplein herschapen zien, en in de gelegenheid wezen zijne indertijd in Hildebrands boezem nedergelegde mededeelingen betreffende den weg, dien hij genomen had om het lieve Klaartje op *de Blaak* tegemoet te gaan, te verbeteren, gelijk deze, zonder hem, in staat gesteld is dat eindelijk eens in de eerstvolgende uitgave van zijn werk te kunnen doen.[1]

Amsterdam. De zeldzame energie en het helder vooruitzien van den Med. Dr. Sarphati, mede een van Hildebrands belangwekkendste tijdgenooten aan de hoogeschool, heeft den stoot gegeven en den grond gelegd tot eene uitbreiding van de hoofdstad, waarbij de elkander opgevolgde vergrootingen der vorige eeuwen, niet in degelijkheid van gebouwen, maar zeker in uitgestrektheid achterstaan; en een Amsterdam zonder tramlijnen is sedert jaren zoo ondenkbaar als een Nederland zonder spoorwegen. De tijd nadert dan ook dat, door de om dier wil plaats hebbende verlaging van de eene brug na de andere en het dempen van zoo menige gracht, van de bekwaamheden van een *Amsterdamsch koetsier*, niet meer zooveel meer zal gevorderd worden dan van die van een ordinaris koetsier in de provincie.

Tot de vele verbeteringen, die door de zorg van het gemeentebestuur met de Veranderingen hand aan hand gaan, behoort ook het vriendelijk voorkómen van het werpen van *asch en vuilnis* ‘in den burgwal’, als de Amsterdammers zeggen, die niet het gegraven kanaal, maar de straat ter wederzijde met den naam van gracht gelieven te bestempelen. Vaste asch- en vuilnisbakken bij de ‘sluizen’ (amsterdamsche naam voor wat onze overige landgenooten, ook als die van steen zijn, bruggen noemen), later door schuiten met dezelfde bestemming aan opzettelijk daarvoor gebouwde steigers vastliggende, vervangen, namen sedert tal van jaren een der jammeren weg, op grond van welke de buitenman zich boven den stadbewoner gelukkig prees.

Sedert men het Vondelpark met zijn paviljoen bezit, wordt van de herberg de *Berebijt*, ter plaatse waar, in de dagen van olim, de stichtsche trekschuiten aan de lijn kwamen, als plaats van uitspanning niet meer gewaagd. Van de sociëteiten, waar Hildebrands beminlijke neef Nurks lid van was,

1 De bewoners van Rotterdam zullen het gemakkelijk kunnen vergeven, indien hij, met de meeste hunner tot hiertoe, de *Gapersteeg*, die het verlengde van de *Vischsteeg* is, ook nog *Vischsteeg* genoemd heeft. Maar wat te zeggen van het verwarren van de *Posthoornsteeg* met de *Koningsteeg*? Op deze wijze zou de arme Gerrit geheel van den weg geraakt zijn en zijn doel niet hebben bereikt. Wat de *Houtbrug* betreft: wij weten nu dat de officiëele naam *Keizersbrug* is, en zulks naar den Keizerstoren, die eenmaal daar ter plaatse tot de verdedigingspunten aan de rivierzijde der stad behoorde; maar zij werd indertijd zelden anders dan bij haar volksnaam *Houtbrug* genoemd, dien zij te danken had aan de vaste ligplaats der houtschippers, die op het landhoofd nevens haar hun talhout stapelden.

bestaat de eene, die in het vroegere muntgebouw vergaderde en daarnaar *De Munt* genoemd werd, reeds sedert een dertigtal jaren niet meer. Wat zeg ik? Van dat vroegere muntgebouw hebben de laatste jaren, niet zonder vrees dat die op een goeden dag zou komen om te vallen, den toren alleen en op zichzelf zien staan, tot dat hij verleden jaar den steun verkregen heeft van een in overeenkomstigen stijl opgetrokken huizing, waarin een oudheidkundig genootschap zijn zetel en zijn schatten gevestigd heeft. Maar *Natura Artis Magistra*, de loffelijke stichting van den wakkeren Westerman en zijne twee vrienden, in het jaar na het eerst verschijnen in den *Studenten-Almanak* voor 1837 van de *wel wat woorden- en tegenstellingrijke strafrede tegen de beestenspellen*, op den 1sten Mei met zijn eigene verzameling begonnen, twee jaren later met de bevolking der menagerieën van de kermisreizigers en dierentemmers van Aken en Martin[1] vermeerderd, mag zich, gelijk in een steeds toegenomen uitbreiding van terrein, vermeerdering van gebouwen en van voorwerpen, in een tot verscheidene duizenden aangewassen heirleger van leden verheugen. En zoo geen dier duizenden haar nog met den naam van *Diergaarde* aanduidt, na gedurende bijna een halve eeuw de lust en liefde van geheel het beschaafde Amsterdam te hebben uitgemaakt en der wetenschap onschatbare diensten te hebben bewezen, noemt haar ook niemand meer als nog voor twintig jaar *Apentuin*.

Ik gevoel behoefte in dit hoofdstuk de verklaring af te leggen, zeer wel te beseffen dat de vraag: *kent gij het eiland Marken?* nu veel meer en uit anderen hoofde verwondering baren zal, dan toen zij vóór nu bijna een halve eeuw door mij gedaan werd. Weet ik niet dat in de laatste jaren zeetochtjes per stoomboot naar het eiland Marken tot de feestlijkheden behooren, die in bruids- en congresdagen aangericht of voorgenomen worden en, van Amsterdam uit, geenszins zeldzaam zijn? Is het mij onbekend dat het, zoowel als de 'Doode Steden aan de Zuiderzee', en met deze, ook bij de toeristen, die veelmeer dan vroeger in onze vaderlandsche eigenaardigheden beginnen belang te stellen, als hoogstmerkwaardig in aanmerking komt? Edinburgsche jonkvrouwen, van Hildebrands kennis, bezochten het

1 Het is het beestenspel van Martin geweest, bij welks beschouwing den student Hildebrand de gedachten zijn door 't hoofd gegaan, die aanleiding gegeven hebben tot het opstel, in welks eerste redactie (*St. Alm.* 1837) de naam van dien dierentemmer ook nog genoemd wordt (*goed of kwaad zeggen van den Heer Martin*. Vg. *C.O.* 16e uitg. bl. 13). Hij moet er zelfs eenige aanteekeningen hebben willen maken, waartoe hij wel papier, maar geen potlood bij zich had, welk laatste hem te dien einde door zijn medestudent C. Leemans, vriendelijk verstrekt werd, gelijk die sedert als oudheidkenner en egyptoloog zoo beroemd geworden geleerde de goedheid had zichzelven en hem, die het ondankbaar vergeten had, na bijna een halve eeuw, te herinneren, op het keurig albumblad, met zoovele andere, hem op den 13 Sept. 1884 vereerd.

in het voorjaar van 1885 met het hoogste interest. Zij waren opgetogen van den schoolmeester, die haar, met behulp der fransche taal, zeer goed en zeer welwillend voorthielp en onderrichtte. Maar aan haar verlangen met betrekking tot het eigensoortig borduurwerk der markensche vrouwen, waarmede die o.a. de *sloopen der* (bed)*kussens* versieren, kon niet voldaan worden. ‘Dat maken zij alleen voor haarzelve; het *is* niet te koop,’ was het antwoord dat gegeven werd, en de schotsche harten met eerbied voor de fierheid dezer dochteren der Celten vervulde. De bewering, in de *C.O.* gewaagd, dat zij *zelden in schoonheid uitmunten*, vereischt misschien herziening. Dat er overschoone typen onder haar vóórkomen, is gebleken aan dat voortreffelijk borstbeeld van *Wolmet*, van de hand van onzen F. Stracké, in de kunstzaal van het Panorama in de hoofdstad te aanschouwen gegeven, die in schoonheid zijn reeds zoo schoon Duifje nog overtreft. Duifje is door en door lief en rein; Wolmet daarenboven waardig en edel.

Van deze schoone markensche kom ik op de mooie *Noord-Brabantsche*, en door deze op *Oosterhout*, thans een stad met tienduizend inwoners, die men uit Breda met een stoomtram nadert, en waar niemand het *dorp, of stadje, als het zoo wezen moet*, meer in zou herkennen, daar de voetreizigers van 1839 elkander zoo graag op maakten. Van dorp of stad bij koninklijke gunst kan geen sprake meer zijn, sedert minister Thorbecke alle steden en dorpen gezamenlijk tot ‘gemeenten’ heeft weten te doen verheffen. Het *marktplein* is er steeds hetzelfde, maar de *ruime kerk* nog aanmerkelijk ruimer geworden; voor den *Berg Calvarië* durf ik niet meer instaan; maar de *mooie ruïne* in de nabijheid beantwoordt nog geheel aan een teekening, in 1839 door Kareltje er van gemaakt; en de *vele knappe nieuwe huizen*, waarvan diens tochtgenoot destijds hoog opgaf, zijn in de vijftig jaar, die sedert verloopen zijn, zeker vijftig maal talrijker geworden. Ook de herberg, waarin Kareltje en zijn vriend *het mooiste van allen* gingen opzoeken, is in het laatste jaar niet slechts opgeknapt en herbouwd, maar heeft ook den naam van Logement Van Gend en Loos voor dien van Hotel Hildebrand verwisseld. Het *mooie Keetje*, dat haar weduwlijke moeder in de affaire eerst heeft bijgestaan, daarna is opgevolgd, heeft ze op haar tachtigste jaar aan den tegenwoordigen eigenaar, die er den tegenwoordigen naam aan gaf, overgedaan en het huis verkocht. Maar nog leeft en woont zij te Oosterhout, tot in goeden ouderdom mooi gebleven, en nog altijd ‘geen ruïne’; want hoewel van hare schoonheid nu niets rest dan de oogen, die niet oud worden, en de regelmatigheid van haar trekken, bleef zij nog in het bezit van al hare vermogens, en geniet in de stad harer woning aller onverminderde achting en toegenegenheid. Tot een huwelijk is zij nimmer overgegaan, maar dezelfde gebleven in deugd en eerbaarheid; en die zekere vermaardheid, die haar het opstel in de *Camera Obscura* gegeven heeft, is haar

eerst wel tegen de borst geweest, maar heeft zij mettertijd zich laten welgevallen. Een kaartje, op Hildebrands zeventigsten verjaardag is hem daarvan een aangenaam, en de hartelijkheid waarmede zij in den zomer van 1886, zijn bezoek heeft ontvangen, het doorslaand bewijs geweest. Iemand had haar, tegen zijn bedoeling, van zijn op weg zijn onderricht, maar hij zelf volgde te spoedig om haar met de *groote geplooide slippen van de brabantsche muts* te vinden, die zij, zeide zij, te zijner eere nog eens had willen opzetten, en in het uur dat hij bij haar doorbracht, had hij ruimschoots gelegenheid om zich van de getrouwheid van haar geheugen, de levendigheid nog altijd van haar geest, en de degelijkheid van haar karakter te overtuigen.

Misschien doet Hildebrand er niet kwalijk aan, ten besluite van een hoofdstuk, dat 'van groote veranderingen in land en steden' handelt, ten behoeve van toekomstige lezers der *Camera Obscura* nog aan te teekenen, dat zij hoogstwaarschijnlijk aan den *Voerweg* te Nijmegen de *geringe luidjes* niet meer woonachtig zullen vinden, van welker weemoedige deelneming in de begrafenis van zijn *oudsten academievriend*, hij in zijn *Laatste Bijvoegsel* gewaagd heeft. Ook is het te wachten dat die naam van Voerweg wel eerlang voor een anderen plaats maken zal. Want de Voerweg is geen voerweg meer, sedert de straatweg naar Ubbergen verlegd is, en de Hoenerpoort, door welke hij op dezen uitkwam, afgebroken en door een park vervangen is. De woningen der *geringe luidjes*, die er gevonden werden, zullen waarschijnlijk plaats gaan maken voor aanzienlijker gebouwen, sedert de monumentale brug, over de kloof tusschen Valkhof en Kelfkensbosch heengeslagen, deze, ter eere van hen, die zich in het laatste zestal jaren door de uitvoering van de plannen tot uitbreiding der stad verdienstelijk gemaakt hebben, in het jaar 1886 aan elkander verbonden heeft.[1]

De destijds nog wakkere grieve van Alkmaars burgerij wegens de *bijzondere kosten aan de begraafplaats besteed*, waarop in den aanvang van het opstel *de Noordhollandsche Boer* gezinspeeld werd, is bij het derde geslacht natuurlijk geheel vergeten; en indien het thans jonge Nederland volstrekt niet weet waar, in de dagen van Mr. Hendrik Johannes Bruis en der theetuinen, de *commiezen en commiezenhuisjes* toe dienden, zoo is dit de schuld der in 1865 vastgestelde gemeentewet, die de stedelijke accijnzen afschafte, de met hunne inning belaste ambtenaren op wachtgeld stelde, en dezer licht getimmerde wachthuisjes bij de toegangen der steden overbodig maakte. Ook zal het niet dan aan de veranderlijkheid der militiewet te wijten zijn, indien hetzelfde geslacht meenen zou dat Hildebrand zich vergist

1 Zie de afbeelding en beschrijving in *Eigen Haard* 1886, N$^{o.}$ 42.

had, toen hij, in den aanvang van zijn opstel *De Markensche Visscher*, de dienstplichtigheid der nederlandsche jongelingschap een jaar vroeger deed aanvangen, dan waar zij zich heden ten dage in verheugen mag. Eindelijk; al is de recruteering van het ‘vast intreckend legher’ der *Humoristen*, waarover zich zijn vriend Melchior reeds ten jare 1839 zoo zeer verontrustte, sedert van jaar tot jaar vooruitgegaan: men zal in hunne bonte gelederen er nu geen meer aantreffen ‘die het met de bedelaars houden in de boeken, en ze naar *Frederiksoord* helpen sturen in de *Maatschappij van Weldadigheid*’; vooreerst, omdat de toenemende studie en meer en meer algemeen dóórdringende lessen eener ‘gezonde staathuishoudkunde’ de sympathie voor bedelaars overal in minachting hebben gebracht, maar ook, omdat Frederiksoord sedert den jare 1859 opgehouden heeft een bedelaarskolonie te zijn, en de Maatschappij van Weldadigheid niet anders meer beheert dan *vrije* koloniën, als liefdadigheidsinstellingen tot *voorkoming* van armoede.

VI Van achtentwintigen en andere gedemonetiseerden

De *achtentwintig*, waarvoor *de jongeling met den leverkleurigen pantalon* zichzelven (wel te weten, zijn bal en kansen) in het *koffiehuis de Noordstar* aan den in het edele ballenspel, na kort succes, zoo weinig voorspoedigen Petrus Stastokius wilde verkoopen; de *daalder*, gegund aan de oogen van den in den kunstarbeid der De Grooten zoo zeer belangstellenden knaap, zoowel als de *dertiendhalf* en het *pietje*, waarmede eerzame juffrouwen de vracht in het roefje zoo gaarne en geestiglijk pasten: de *zeeuwsche rijksdaalder*[1] die de heer Kegge betuigde te willen wezen, indien men zijn portwijn 'ooit, indien men hem ergens anders, dan misschien bij den koning van Engeland', - het was vóór '37; Victoria zat nog niet op den troon - 'zóó drinken zou', behooren nu sedert een veertigtal jaren tot de vergetene grootheden; en met hen, de zesthalven, schellingen, ook de scheepjesschellingen, die Piet Heins overwinning in gedachtenis hielden en als bakerschellingen bij kraambezoek aangenaam waren, de achten, de zes- en de vijfentwintigen, de kronen, de drieguldens, de heele en halve ducatons, in één woord, die gansche geriefelijke verscheidenheid van een twintigtal zilveren geldstukken, die het zoo gemakkelijk maakte, niet alleen de vracht in 't roefje, maar alle mogelijke bedragen af te passen, en wier gemis dan ook het geslachte der Van Naslaans en huns gelijken in den eersten tijd bepaald met droefenis vervulde. Dit was het gevolg van den gruwel der geldsnoeierij, die sedert jaren van kwaad tot erger ging, en het vooral op den toenmaligen gulden voorzien had, welke langzamerhand tot de waarde en uitgebreidheid van het tienstuiverstuk inkromp, en ook den zeeuwschen rijksdaalder, waar

1 *Achtentwintig*, zilver geldstuk t.w.v. ƒ1,40; *dertiendhalf*, d^{o} t.w.v ƒ0,62 ½; *pietje* (*zevendhalfje*) d^{o} t.w.v. ƒ0,32 ½, achtste van den *zeeuwschen rijksdaalder* (*zeeuw*), ƒ2,60. Met het pietje zijn ook de *pietjeswagens* verdwenen; beknopte publieke voertuigjes met één paard, rijdende tusschen Middelburg en Vlissingen; vracht, zes en een halve stuiver. - Het pietje werd geacht van het fijnste zilver te zijn. Het was eenigszins kromgebogen, om het niet voor een dubbeltje uit te geven. Tegen het aannemen van een achtentwintig voor een *daalder* (w. ƒ1,50), behoedde een extra stempelmerkje van de grootte van een pokput. In de wandeling heette dat de *klop*, of ook wel de *dut*. Van een jongejuffer, die haar achtentwintigste levensjaar had bereikt, zei men wel, 'de dut is er op gekomen'.

zij dien bereiken kon, niet ontzag,[1] maar onzen achtentwintig versmaadde, omdat, welke hooge gedachten zijn tweede naam, die van *goudgulden*, ook mocht opwekken,[2] zijn zilver slecht en de zonde niet waard was. Dit althans hoorde men zingen; want deze zonde had een straatlied uitgelokt, dat haar met de toenemende pronk en weelde in verband bracht, en waarvan het misschien te bejammeren is dat het aan de vergetelheid is prijsgegeven. Maar was ook de hermunting van ons zilvergeld (1845-'49) op den voet van het tiendeelig stelsel, in den eersten tijd, een wanbedrijf in de oogen van hen, die de veelvoudigheid der vroegere geldstukken zoo eerwaardig en zoo gemakkelijk achtten: welhaast leerden ook dezen haar, om het *grooter* gemak, als een weldaad beschouwen. Edoch de gedaantewisseling van den beeldenaar, waardoor, hier het beeld der hollandsche maagd met den vrijheidshoed op de speer, daar de pijlbundel onzer 'machtmakende eendracht' voor de borstbeelden der opvolgende koningen verdween, maakte den naam van een *pop* voor den gulden, tot hiertoe in de studentenwereld geliefd, voor volgende tijden onbetamelijk, en deed het 'bezemstuivertje' vergeten.

Op wat grond een bedrag van vier gulden een *spiergulden* placht te heeten, en of er een muntstuk van dien naam bestaan heeft, is mij van vele kanten gevraagd, zonder dat ik in staat ben een voldoend antwoord te geven. Wel herinner ik mij de 'dubbele kroon', welke die waarde had, maar zeldzaam voorkwam en, naar ik vrees, niet eens afgebeeld was op de prent, destijds eerste en eenige vertegenwoordigster van aanschouwelijk onderwijs op de lagere school, die mij en mijns gelijken reeds in de prille jeugd met de uiterlijke schoonheid en de innerlijke waarde onzer gangbare geldstukken gemeenzaam maakte. Maar schoon ook de Barenden van den huidigen dag van geen *spierguldens* meer weten, en men zelden meer van een stooter, 'het welk op sijn Amsterdams beteekend een Leidse *vijfgroot*, of vijf Vriese *botjes*: dat is, vijf halve stuivers',[3] hoort gewagen; van de *botjes* nog maar alleen in het zeggen 'botje bij botje'; en nimmermeer van hetzij *groot* of

1 In het jaar der vermunting werden er duizenden uit Zeeland bij de landskantoren aangeboden, die blijkbaar sedert zij de munt verlaten hadden, nog nooit in omloop waren geweest. Men kent de vroegere gewoonte der zeeuwsche boerenvrouwen, om het geld voor den boter gemaakt, dat haar aandeel in de opbrengst van het boerenbedrijf placht te zijn en waar zij huis van moesten houden, voor zoover zij het sparen konden, in een kous te verzamelen en de kous te verstoppen; waarom de eerste zorg van een bedroefden weduwnaar gezegd werd te zijn, naar die kous te gaan zoeken.

2 Hij had nog een derden: *floreen*, bepaaldelijk in Friesland, waar ook halve en kwart *floreenen* voorkwamen. Graanhandel en ook belastingen rekenden bijna uitsluitend met deze munt. Vandaar ook de benaming: *floreenplichtigen*.

3 Winschootens Seeman. Leiden, 1681, bl. 297. Zie voor *botje*: Verdam, Mnl. W.B.I. 1392, 3.

blank of *braspenning*;[1] schoon wat vroeger *oortjesband* (vier el om een stuiver) heette, thans in de garen-en-lint-winkels niet dan onder den naam van Bossche band N$^{o.}$ 3 verkocht wordt: de naam van een *oortjesbroodje*, hoewel 't niet meer is te krijgen, is mij niet gebleken onverstaanbaar te zijn geworden; wellicht omdat de uitdrukking ‘geen oortje waard’ nog altijd van veelvuldige toepassing is en kwalijk gemist kan worden; en te spreken van *vier duiten* blijft bij onze lagere volksklasse nog steeds voor een halven stuiver in bloeiend gebruik. Toch zijn die duiten, na nog een korten tijd tegelijk met de centen in omloop te zijn gebleven; - toen kon men minima afpassen! - toch zijn die duiten nog het eerst, en lang vóór het oude zilvergeld, van het tooneel verdwenen, op enkele ‘utrechtsche’ na, die veelvuldig door oude dames met bijgeloovigen eerbied als middel tegen hoofdpijn bewaard werden, onder aanvallen van welk leed, waarvan Bilderdijk beweert dat de ouden het niet gekend hebben, zij gezien werden met den scherpgemunten ‘uiterse’ duit[2] midden op het voorhoofd, gelijk de engelsche dichter Maturin met zijn ouwel, ten teeken dat niemand hem in zijn dichterlijken arbeid storen mocht.

Ook de wijze, waarop men vroeger over 't algemeen het geld bij zich droeg, is veranderd. Op de speeltafels komen niet meer, gelijk ten tijde van den heer Witse, *de mooie zijden beurzen* voor den dag, als het plechtig oogenblik daar is om de *fiches* te realiseeren, of zich te houden of men 't doen wil. Tante Stastok, zoo zij van de partij geweest was; maar zij had een religieuzen afkeer van ‘des duivels prentenboek’; zou er geen hebben kunnen te voorschijn brengen. Zij had haar geld in een *knipje*, zooals in deze onze dagen alle, niet alleen vrouwen maar ook mans, dienstbaren en vrijen, ofschoon nu liever onder den naam van portemonnaie, of wel ‘portemenee’. Wat tante Stastok betreft, ik zou durven wedden dat zij, zoo goed als Grietje van Buren, een *lodereindoosje* in dat knipje mededroeg. In de dagen dat ik ten haren huize gastvrijheid genoot, heb ik het, wel is waar, niet voor den dag zien komen, maar mij dunkt ik zie haar in de kerk, onder het gehoor van Ds. S., die, volgens haar echtgenoot, het soms ‘geweldig lang kon maken’, het aardig gewerkt zilveren doosje voorzichtig openmaken, en het, met het zich daarin bevindende, in den vroegen morgen versch met *l'eau de reine* besproeide sponsje, eerst ter wederzijde aan hare naaste buurvrouwen, hetzij dan juffrouw Van Naslaan, Mietje met de kalfsoogen, of wie ook, want hier gold geen aanzien des persoons, minzaam aanbieden, om het

1 Een *blank*, zes duiten; een *braspenning*, tien duiten.

2 Men weet dat het Nederland van vóór de dagen onzer ééne Rijks-Munt, tal van muntplaatsen telde: Amsterdam, Middelburg, Nijmegen, Leeuwarden, Zwolle, Utrecht, enz. De utrechtsche duit prijkte met het utrechtsche wapen.

eerst daarna onder haar eigen welgevormd neusje te houden en den wakker-houdenden geur met geslotene oogen op te snuiven.

Met deze herinnering heb ik de vraag: wat is een *lodereindoosje*? beantwoord. Ik zal ook de mij gebleken onzekerheid omtrent de *ménagère* van Bartje Blom pogen op te heffen. De fransche naam *ménagère*, werd in Nederland, en ook door dezulken die er, gelijk zij, wel waarschijnlijk 'minnazerre' van maakten, gegeven aan een beknopt werkdoosje of kokertje of fijn lederen omwindsel, waarin het voor elk vrouwelijk wezen onmisbaar gereedschap (schaar, priem, vingerhoed, naalden, spelden, garen) in den zak medegedragen werd. In Frankrijk zelf, waar de vrouwen zeker niet zoo elk oogenblik van den dag en waar ter plaatse zij zich ook bevinden, een of ander vrouwelijk werk ter hand moeten hebben, schijnt de naam, in *die* toepassing, niet gebruikelijk.

Met een stouten sprong van het zeer vrouwlijke tot het zeer manlijke overgaande, zij het mij vergund de aandacht te vestigen op het feit dat, gelijk de hermunting op ons geldverkeer, zoo ook de hervorming onzer vuurwapenen, niet slechts op het militair, maar ook op het jacht-gebied, een invloed gehad heeft, die opheldering noodig maakt. De *gezwinde lading*, de lading *in vier*, of ook in twaalf *tempo's*, d.i. in elkander opvolgende afzonderlijke bewegingen, waarin Rudolf van Brammen zich beijverde de oefening der recruten en het onderwijs der sergeanten aan de zijde van den bejaarden tweeden luitenant te controleeren, behoort geheel tot den tijd dat de soldaat, na het geweer rechts gebracht te hebben en de patroon uit de patroontasch te voorschijn te hebben gehaald, die rechts en links aan den mond had te brengen om haar aan het kruiteinde af te bijten, daarna kruit op de pan te doen, het geweer bij den voet te brengen, de patroon in den loop te laten vallen, den ijzeren *laadstok* uit zijn rustplaats langs den loop op te halen, om te keeren, er de lading met rinkelend geluid meê aan te stampen, om hem daarna op zijn plaats te doen terugkomen en het nu geladen geweer òf te schouderen, òf 'vaardig te maken' en aan te leggen. Het slaggeweer was destijds bij het leger nog niet in gebruik en men was nog op dertig jaar afstands van het naaldgeweer, hetwelk in den pruisisch-oostenrijkschen oorlog van 1866 voor Oostenrijk zoo noodlottig is geworden, en van alle verdere soorten van achterladers, die onder verschillende namen gevolgd zijn, en de oorlogen, naar optimistische zienswijze, wel bloediger maken, maar ook korter doen duren.

Ook het dubbelloops jachtgeweer is een achterlader geworden, en de jagers hebben het van lieverlede aanvaard. Daarmede is niet alleen het 'pompen' met den *laadstok*, zooals de in dit opzicht voorlijksten zich daaromtrent smadelijk jegens de achterblijvers uitdrukten, maar ook het in de drift van 't laden op het schot laten zitten van genoemd instrument, en de

mogelijkheid van het *daarmede wegvliegen van roerdompen* vervallen, het gevaar van het *ketsen* (weigeren, niet afgaan) ter zijde gesteld, en de tegenhanger over den linkerschouder van de weitasch over den rechter, de als een lange, niet al te dikke beuling gevormde *hagelzak*, waarvan de met een veer sluitende stop, in den vorm van een schupje, als maat voor het schot dienst deed, overtollig geworden. Met dit op te merken voorkom ik de vraag: wat was een hagelzak? Trouwens, wellicht liggen, op dit gebied, dezen of genen lezer nog andere vragen op het hart; als b.v. wat bij ladingen met hagel *groote*, wat *kleine zes* wezen mag? en of het wel taalkundig en dierkundig juist is, van hazen in het onzijdige te gewagen? Maar dit is wel zeker, dat niemand in Nederland mij vragen zal: Wien bedoelt gij, als gij van *den dichterlijksten jager van geheel Holland* gewaagt? Want de *Hollandsche Duinzang* van David Jacob van Lennep behoort niet en zal nimmer behooren tot de waarden die gedemonetiseerd worden, of wier naam, oorsprong, en voortreffelijkheid in vergetelheid geraakt.

VII Van lantarenvullers, licht en rook

Ook in veel eenvoudiger zin dan waarin men het elkander bij hare geboorte toejubelde, zou onze negentiende eeuw de eeuw der Verlichting mogen heeten; immers eener verlichting, waarin het, altijd lichter, van ongel en was tot olie, van olie tot gas en petroleum kwam, en van deze tot electrisch licht begint over te gaan.

De kozakken, die in 1813 Nederland kwamen helpen verlossen, vonden, behalve kaarsen, die zij gretig tot op de pit afzogen, ook lantarenpalen, bij welke zij opklommen om het werk van den *lantarenvuller*, die des morgens in zijn met olie en snuitsel bezoedeld linnen pak, met kan en ladder de stad was rondgegaan, te verijdelen en, door het in ééne teug uitdrinken van het met zorg gevulde lampje, de straat hier en daar van een gloeienden spijker te berooven, die, ware hij niet voor verbetering vatbaar geweest, als wij in de z.g. *réverbères* beleefd hebben, der uitvinding van den 'fenix der stadsgezichtschilders', die ons ook met die der slangbrandspuit beweldadigde,[1] nauwelijks waardig zou zijn geweest. Er brandden in die dagen lampen op hooge stelen in de keukens, en platboomde *baklampen* in de werkplaatsen, met die in de straatlantarens, naar geen ander stelsel dan dat dier primitieve, waarmede de aartsvaders hunne tent verlichtten, de gansche oude wereld, classiek of niet, zich beholpen heeft, en die alle barbaren in staat geweest zijn uit te vinden, zoo ras zij ophielden zich met een brandend spaantje te vergenoegen of met de kippen op stok te gaan. Maar of er in het gezegend jaar '13, in burgerhuiskamers, reeds een lamp op tafel stond, zou ik in twijfel trekken. Hildebrand althans is onder de heerschappij van het kaarslicht geboren. In zijn ouderlijk huis prijkten in zijn prille jeugd, met bijbehoorend gezelschap van snuiter, domper en zuinigje, twee zessen[2] in tinnen kandelaars op den disch. De *snuiter*, waar de oudheidkundige heer Van Naslaan van wist te verklaren, 'hoe hij heette in den tijd, toen de kaarsen nog niet

1 Jan van der Heiden, even uitstekend schilder en teekenaar als werktuigkundige; verbeteraar der stadsverlichting en uitvinder der slangbrandspuit, opziener van de lantaarns, generaal-brandmeester der stad Amsterdam en geoctroyeerd brandspuitmaker. †1712.

2 Kaarsen van zes in het toenmalige pond (half kilogram). Op denzelfden voet had men vieren, achten, tienen enz.

gesnoten werden', zou nu wellicht, daar er geen kaarsen meer *behoeven* gesnoten te worden, zijn kleinzoon in verlegenheid brengen; en gewis behoort er meer dan etymologische vaardigheid toe om uit den naam op te maken, hoe dat onmisbaar werktuig, te zijnen tijde, op meer dan ééne wijze dienen kon om de kaars helderder te doen branden, door, na het snuiten, waaraan het zijn naam ontleende, met den puntigen snavel, daar het van voorzien was, de pit uit te breiden tot wat men, zoowel als den pijlbundel op het stuivertje, met den schilderenden naam van een *bezempje* benoemde; eene bewerking, welke echter door zuinige huismoeders bij haar roekeloos kroost strengelijk gegispt werd, maar verschoonbaar was, wanneer men bij het verwijderd licht van een der twee zessen zijn les te leeren had, terwijl de huismoeder de andere naar zich toe haalde om behoorlijk te kunnen zien wat zij naaide, knipte of wel maasde. Welk een uitkomst, toen de weldadige uitvinding van Argand (1789) ook tot ons vaderland doordrong, en de eerste olielamp met holle pit (*kous* was de huiselijke naam) en gazen kap onze tinnen kandelaars kwam vervangen, om de vetkaarsen vooreerst tot de blakers te doen afdalen! Welk een zegen, als het kleine 'engelsche' lampje allengs in omvang en hoogte toenam, zoodat het niet slechts de tafel, maar ook vrijwat van de kamer begon te verlichten! Evenwel had ook dit lichtmiddel zijn schaduwzijden, en in deze voor de afhankelijke leden des gezins een aanleiding tot menige kleine onderlinge onaangenaamheid. Immers kon het niet anders of de z.g. 'armen', die de olie uit het ringkanaal, daar de kap op rustte, naar de - o wee! wanneer er ook dit nog bijkwam! - niet altijd even zorgvuldig en gelijk afgeknipte kous voerden, moesten altijd twee tegenover elkander zittenden van den vollen zegen des lichts berooven. De schoone uitvinding van regulateur- en carcellampen zorgde ook in dezen voor eendracht en vrede. Later kwam de petroleum huismoeder of oudste dochter ook van het hachelijk en hatelijk lampenschoonmaken verlossen. En indien mijn lieve tante Stastok *nu* leefde, zou zelfs zij dan niet haar dierbare 'door een olifant getorste bronzen lamp' reeds lang tot een petroleumlamp hebben laten inrichten, indien maar haar angstvallige echtgenoot zich daartegen niet had verzet? Doch dit had hij zeker gedaan. Immers, zou hij 'om de' dood niet graag gezien hebben dat er ongelukken van kwamen', als waarvan hem de dagbladen dagelijks met ontzetting vervulden. Eer nog zou hij tot gas zijn overgegaan; tot gas, op voorgang van Dorbeen eerst, en daarna van Van Naslaan, en het van lieverlede 'gemakkelijk' hebben gevonden, en 'zindelijk' en 'niet duur ook'; daarenboven 'goed licht, heel goed licht, al zei hij 't zelf'. Ook de vrouw in de koomenijswinkel kan het niet meer met een *baklamp* stellen.

Zoo veel is zeker: het 'de zon schijnt bij dag, de kaars bij avond en de maan bij nacht' is belachelijk geworden. De tijd der kaarsen, immers der

vetkaarsen, is voorbij. Zij zijn uit de huiskamers, zij zijn van de kerkkronen; waar de jeugdige Hildebrand, als kind naar de avondpreek meegenomen, zoo gaarne halverwege de preek, tot verpoozing zijner aandacht, ze een voor een zag opsteken; zij zijn van de kandelaars, zij zijn van de blakers verdwenen, en de laatste 'lange tien' is in het haar voet omringende water van haar op allerlei wijze tegen alle mogelijkheid van brandstichting voorzienen nachtblaker gesmoord en - 'als een nachtkaars uitgegaan'. Maar *was*kaarsen dan! Echte waskaarsen, zijn zij er nog? Zijn zij er nog van de lichtsterkte als het zestal, waartusschen 'jeugdige slachtoffers van eigenliefde en van den secretaris eener geleerde maatschappij, in een zwart pak kleeren en met bleeke gezichten, verhandelingen voorlazen die verveelden, of al te akelige dichtstukken, van een man die bij vergissing met zijn zuster trouwt, of van een juffer die zich doodtreurt op een toren?'[1] Ik zou meenen van niet. Helaas, het zijn niet langer de bijen die, naar het woord des dichters, hare 'offers' op de 'gouden luchters aan de wanden' ontsteken. Die offers worden geweigerd. In spijt van die 'nijverheid' waaraan zij haar vaststaanden bijnaam te danken hebben, en in weerwil van de voortreffelijke hoedanigheid van haar fabrikaat, zijn zij niet in staat geweest in de mededinging met den cachelot te bestaan, en is de chemie haar te machtig geworden. Spermaceti en stearine hebben sinds lang het 'maagdelijk was' verdrongen, en al wat nu kaars is, zonder vetkaars te zijn, is een voorwerp dat, op een luchter geplaatst, dank zij zijner naar den omtrek der vlam zich ombuigende pit, niet behoeft te worden gesnoten en - ook wel een vlammetje geeft.

Post fulgura fumus. Na de vlammen, de rookwolken! Hoe ver ligt in 1887 het tijdvak achter ons *dat de goudsche pijpen nog fatsoenlijk waren*, dat, met het kwispedoortje in het midden, tabakskistje en tabakskomfoor in elke burgerhuiskamer behoorlijk tegenover elkander op die commode pronkten, waaronder de pijpenlade geschoven stond! Toen hadden burgerheeren den tijd 'een pijp bij elkander te komen rooken' en, als de pijp uit was, ten minste 'nog twaalf blaadjes'. Toen werd nog zelfs in de huizen, waar nooit of niet meer gerookt werd, aan den predikant, die op bezoek kwam, nog altijd een pijp 'gepresenteerd', waarbij het niet onmogelijk was, dat hij die een enkele maal te stijf stopte, en dan 'vraag excuus, mevrouw! daar is raad op; *omnia mea mecum porto*', uit den bol van zijn driekant hoedje het daarin als een beeld der eeuwigheid vastgeklemde *baleintje* te voorschijn haalde dat, naar de wijze van een sonde door den steel gevoerd, lucht bracht in den kop en het aantrekken mogelijk maakte. Destijds trad

1 Men zou zeggen dat Hildebrand hier het oog had op zijn bijzondersten vriend en diens *Guy de Vlaming* en *Ada van Holland*.

niemand een koffiehuis of sociëteit binnen of de *Kellner*, toen *Jan*, eerlang *mijnheer Kellner*, kwam als een pijl uit den boog op hem toegesneld, om hem ongevraagd een ‘gouwenaar’ ter hand te stellen. Dat de *habitués van den pot* er, bij het aangaan van dat spel, *dopjes voor hunne pijpen vroegen*, aardige, van fijn draad gevlochtene hoedjes voor de gladde koppen, met een bevallig snoertje om den blanken hals bevestigd, geschiedde om geen gevaar te loopen klokhuis of noodlottige vonk op het kostbare biljartlaken te laten vallen. Thans heeft de sigaar die, zoo gemakkelijk op den rand neer te leggen, dergelijke voorzorgen niet behoeft, het rijk in, bij boer en edelman, kind en grijsaard, wereldlijk en geestelijk, en is in zóó hooge mate ‘fatsoenlijk’, dat het niet verwonderen mag een fatsoenlijk man naar de kerk te zien stappen, met zijn vrouw aan den arm en een sigaar in den mond, of een jong mensch de liefste van zijn hart aan het station in de damescoupé te zien helpen en bij het portier vaarwel zeggen, om zelf in den rook-waggon met de rookers een sigaar te rooken en de asch aan het daartoe bij het portier opzettelijk aangebracht bakje af te strijken. Want niets is zoo volkomen gelogenstraft als Hildebrands zotte voorzegging: Op den spoortrein *zal niet gerookt worden; want daar is geen adem*. Ook mag het vaststaan, dat niemand in de tegenwoordige lucifers, die van alle kanten afgaan, de in 1837 nog *nieuwmodische zwavelstokjes* zal herkennen, *die een hydrogenium ontwikkelden, waarvan iemand het hart in het lijf omdraaide*. Hebben wij ze niet sedert 1847 met rooden phosphorus, die niet verdampt, en sedert 1858 de zweedsche ‘Säkerhets-Tändstickor utan svafvel och fosfor’?[1] Heeft niet onlangs Dr. Lyon Playfair, engelschman, staatsman en geleerde, den lucifer verheerlijkt als, zoo klein als hij is, den vooruitgang der natuurkundige wetenschappen in de laatste honderd jaar, op welsprekende wijze, vertegenwoordigende. Mochten maar de kinderen van den geringen man van de rampzalige monomanie genezen kunnen worden om, zooras vader en moeder de hielen gelicht hebben, geregeld naar de lucifersdoos te grijpen en onheilen aan te richten! Het is waar, dat de schapen dikwijls niet veel anders hebben om mee te spelen, en dat de hartstocht om een schitterend effect te maken menschelijk is en ook groote kinderen tot noodlottige dingen vervoeren kan.

1 Veiligheids lucifers zonder zwavel of phosphorus.

VIII Taal en stijl. Vragen en bezwaren

> ‘Wee, wee wie onze taal van 't zondagspakje ontslaan,
> En trekken haar barbaarsch het harlekijnspak aan
> Des humors; al die kunst zijn koordedansers streken,
> Daar mij de tranen bij van smart uit de oogen leeken.’

Aldus, kort na 't verschijnen van de eerste en tweede uitgave der *C.O.*, de ongenoemde, maar niet onbekende dichter van *Quos Ego*. En in eene aanteekening op deze klacht zoo vol weemoed, werd wat Hildebrand zich, naar luid van zijn *Narede en Opdracht*, al te vermetel ‘verbeeld’ had, op de volgende wijze van tusschenzetsels voorzien en afgestraft:

‘Soms verbeeld ik mij [geen wonder] dat deze bundel papiers eenige verdienste zou kunnen hebben ten opzichte van onze goede [!] moedertaal. Tot nog toe had [en heeft] zij voor den gemeenzamen stijl niet veel aantrekkelijks. Ik ben evenwel de eerste niet [!], die het waagt haar het zondagspak uit te trekken en wat natuurlijker [!] te doen loopen.’ ‘Neen, goede Hildebrand, gij waart de eerste niet; maar gaf dat u recht, om als vierde of vijfde, al 't werk uwer voorgangers weer te bederven?’ Aldus *Quos Ego*.[1]

Trouwens, ook Jacob Geel had reeds bij het voorproefje, dat hij in den *Gids* van 1837 in het beruchte opstel *Vooruitgang* van Hildebrands werk gehad had, er een zwaar hoofd in getoond, en gelijk hij ‘als een pyrrhonist twijfelde of hij wel Hildebrand heette’, daarenboven ‘als een scepticus zitten twijfelen of zijn taal wel hollandsch was’.[2]

Dit is zeker dat, wat Hildebrand zich ooit moge ‘verbeeld’ hebben en niet mocht verbeelden, het hem wel nooit in het hoofd is gekomen dat zijn stijl volmaakt, of zijn hollandsch onberispelijk was; en dat, wat het laatste betreft, na al de welwillende beoordeelingen die hem sedert te beurt zijn gevallen, niets hem aangenamer wezen kon dan de vriendelijke erkenning en waardeering van hetgeen, door alle uitgaven heen, in zuivering en verbetering, van deze zijne zelfkennis de vrucht is geweest.[3]

Tot het zuiveringsproces behoorde ook met nadruk wat Vondel in zijn

1 *Quos Ego*. Hekelrijmen door den Autheur der *Hypocreenontzwaveling*. Gron. 1844.
2 J. Geel, *Onderzoek en Phantasie*, Leiden 1838.
3 Zie Dyserinck, *Hildebrands Camera Obscura*, Middelburg 1882; en vooral ook, in den *Gids voor den Onderwijzer*, het opstel van den kundigen D. Lameris, wiens fijn taalgevoel Hildebrands bedoeling bijna altijd geraden heeft.

tijd het ‘allengs schuimen van onze spraak van basterdwoorden en onduitsch’ genoemd heeft. Maar zacht wat! mijne geleerde en ongeleerde vrienden, die in dezen *nog* niet tevreden zijt, en wel zoudt willen dat hij niet rustte voor hij den laatsten basterd verjaagd en den laatsten onduitscher over de grenzen gezet had! - Er zijn basterds die sedert lang geëcht zijn, en er is onduitsch dat genaturaliseerd behoort te worden; er zijn basterds en onduitschers, die hij *plaatselijk*, die hij *tijdelijk*, die hij *nog* niet missen kan, die geen schrijver van *Camera Obscura*'s ooit zal kunnen missen. Ook moet hij verklaren op dit punt dikwijls niet te weten wat hij zou moeten doen om u te bevredigen. De een b.v. geeft hem te kennen dat *pleeggehoor* voor *audiëntie* en *kuifbal* voor *volant*, bij menig lezer opheldering zal noodig hebben; en een ander drukt zijne beleefde verwondering uit, dat hij juffrouw Kegge, door alle uitgaven heen, nog maar altijd *converseeren*, en haar kakatoe, voor haar naaldekoker beducht, nog maar steeds soldaatsgewijs ‘met kleine pasjes, naar het verwijderdste gedeelte van zijn kruk *retireeren* liet’. Bij zoo strijdige wenken heeft hij besloten op dit stuk verder zijn eigenwijs hoofd maar te volgen; *pleeggehoor* te laten staan waar het staat, en ook *audiëntie*, waar dit hem voorkomt op zijn plaats te zijn, met *parapluie* en *regenscherm* naar omstandigheid en hartsgevoel om te springen en, terwijl hij *coffresforts* der gastvrijheid behoudt - want hij zou den man wel eens willen zien, die een likeurkelder een *ijzerenkist* of een *brandkast* der gastvrijheid zou willen noemen - zal hij zich wel wachten zijn dierbaren Pieter in het koffiehuis de Noordstar op den *trok* te laten spelen, schoon Bilderdijk beweert dat dit de hollandsche naam is voor biljart. Dat vader Cats het stuk speelgoed, door vader van Alphen, in het bekende ongeval van Cornelis, nog weer een *volant* geheeten, reeds een *vlieger* had genoemd -

> Doet den vlieger wederkeeren,
> Drijft het veertjen wederom -

heeft hij later ontdekt, maar blijft meenen dat zijn nieuwe *kuifbal* minder kans heeft van misverstaan te worden dan, zonder gewag van ‘het veertje’, de oude *vlieger*.[1] Ook is het hem onmogelijk schuld te belijden en berouw te toonen aan degenen die het hem niet hebben kunnen vergeven dat hij in den laatsten regel van *het lieve versje van Hölty* het goed hollandsche straf door het onduitsche *torment* heeft vervangen. Die hem liefhadden zouden de opmerking niet gemaakt hebben, indien zij hadden bevroed hoe het hem

1 Bilderdijk, zie ik, heeft *vederkuif*. (*Ziekte der Gel.* Z. IV)

(het minder juiste van *straf*, in dit verband, daargelaten) jaren lang *getormenteerd* had, bij elke herziening op dat onaangenaam quasi-rijm van *af* en *straf* in het laatste, op *dag* en *mag* van het voorlaatste couplet te stuiten, totdat hij op den gelukkigen inval kwam zich homoeopathisch van deze ‘tormentacie’ voor zijn dichtgevoel, dat hier om afwisseling van rijmklanken aanhield, te verlossen. En *torment*, voorwaar! heeft voor niemand verklaring noodig. Ook bij de ongeletterdsten onzer landgenooten is het ten allen tijde recht bekend en gebruikt geweest, en dat zoo gemeenzaam als *pleizier, gratie, permissie* en wat er van ‘onduitsch’ in dezen graad meer zij. Maar wat zal men wel zeggen als hij mits dezen de onbeschaamdheid heeft te verklaren, dat hij van de gelegenheid, die het *Register* hem geeft, om al het uitheemsche, en zeer bepaaldelijk al het Grieksch en Latijn, ten behoeve van die het noodig heeft te verklaren, ook gebruik zal maken voor zijn eigen genoegen, om bij de eerste gelegenheid *ex merâ conjecturâ* weder in den tekst te brengen en den *dierlievenden* boer van den *16den* druk tot den *philozoïschen* van zijn eerste verschijning te herleiden?

Doch het was niet alleen het Grieksch en het Latijn, het waren niet slechts vreemde kunsttermen en benamingen die, bij de vereerende uitbreiding van den kring harer lezers tot andere klassen en leeftijden, de behoefte aan een verklarende woordenlijst op de *C.O.*, een soort van Clavis Hildebrandiana, deden ontstaan: ook een niet gering getal van woorden, uitdrukkingen, zegswijzen, namen, haren schrijver van jongs af gemeenzaam, baarde verlegenheid en hield, door den mond, de pen, de gedrukte letter van ongeleerden, en niet zelden ook van geleerden, bij den schrijver aan om ophelderingen, waarvan de noodzakelijkheid hem zou hebben blijven verwonderen, indien hij niet bedacht had dat, behalve dat er een halve eeuw verloopen is sedert hij zijne opstellen nederschreef, het ééne gewest van ons vaderland, ook wat het taalgebruik betreft, het andere niet is, en dat er ook familiewoorden zijn die, in bepaalde gezinnen bewaard gebleven, van ouder tot kind overgaan, zonder weder gemeengoed te worden, als zij gewis toch eenmaal geweest zijn. Ook had hij kunnen bedenken, dat het woordenboek van Weiland in 't vergeetboek is, het *Nederlandsch Woordenboek* nog niet af, en dat er lezers zijn kunnen die zelfs dat van Van Dale niet bezitten, of - niet opslaan!

Hij moet echter bekennen dat de verklaringen, die hier en daar gegeven, de gissingen, die nu en dan gewaagd werden, hem menigmaal vrijwat meer bevreemd hebben dan de meeste der gedane vragen.

Wat was *glunder*, wat *domig*, wat *opleukeren*, wat '*ehikt*, wat waren *schutterige bewegingen*? - stond, vroeg men, dit onbekende woord in verband met het w.w. *schudden*, of wel met het z.n.w. *schutter*, ‘om het aanslaan’?

Wat was *puistje vangen*, wat *den bink steken*, wat een *bestoven vriendenkring*, wat een *heele vrouw*, wat een *nagelaar*? ‘Iemand die lange nagels draagt, of wel een die zijne nagels kort afbijt?’ Wat een *schoffel* en een *klap*? Wat beteekende *tranemontanen*, wat *niet pruisisch*, wat *uit een open reden*, wat *iets bleek dragen*, wat een *kleur als een boei*, wat *koek en ei*, en hoe komt men er toe, om dat wat men hier meê aanduidt, zoo te noemen?

Op alle deze en dergelijke vragen heeft Hildebrand gepoogd in het *Register* een bevredigend antwoord te geven; alleen op de laatste niet; want de zeer stoute in het openbaar aan de hand gedane verklaring, waarbij kok voor koek en = haan, haan = kop, kop = kip wordt aangenomen, en de ontkiemende genegenheid van dien zekeren Kees voor Toosje Opper, met de ‘gehechtheid van een kip aan haar ei’ wordt gelijkgesteld, bewondert hij wel, maar schoon hij geen andere heeft, durft hij toch deze, om de waarheid te zeggen, niet aan.[1]

Ten slotte, en ten einde ook in dit opzicht veelvuldige tot hem gekomen en telkens opnieuw oprijzende vragen te beantwoorden, zij het hem vergund hier eens voor al te verklaren dat alle verhalen, die omtrent afspraken tusschen vrienden, onderlingen wedstrijd, beantwoording van een prijsvraag, en wat daar meer zij dat als aanleiding tot het schrijven der *Camera Obscura* de ronde doet, louter sprookjes zijn; en dat, indien er eenig boek is dat gezegd kan worden, zonder eenig bepaald voornemen of voorbedacht oogmerk bij zijn schrijver geboren en als vanzelf ter wereld gekomen te zijn, dat boek het boek is van den niets daarmede op 't oog gehad hebbenden drie- tot zesëntwintigjarigen

1886/87
Hildebrand

1 Aldus, uit *Noord en Zuid* 1884, in het *Nieuwe Schoolblad* van 24 April. ‘Deze uitdrukking luidde oorspronkelijk *kok en ei*. We vinden ze dan ook nog in een kindergezegde:

“Ei kok en ei, en de kok zal leggen.”

Kok nu beteekent haan. Maar kok is een verbastering van kop, dat kip wil zeggen. In de Reinaert staat immers ook:

“Een doode hinne, hiet (d.i. heette) Coppe.”

Was 't nu tusschen Kees en [haar broeder, staat er; lees: “die van de roode céphalide”] zoowat koek en ei, dan hadden ze, volgens de verklaring, elkaâr zeer lief, dan waren ze aan elkander gehecht als eene kip aan haar ei.’
Eene herleiding van ‘koek en ei’ tot *kloek* (klokhen) *en ei* (*Navorscher* XXXVII, 377, 8) is mij eerst later bekend geworden.

Alphabetisch register van namen en woorden

{Het hieronder volgende register op namen en woorden in de *Camera Obscura* is conform het oorspronkelijke, met aanpassing van de paginaverwijzingen. De getallen voorafgegaan door C. verwijzen naar de tekst van de *Camera*, die achter *Zie* hebben betrekking op *Na vijftig jaar* zelf.

Het register is gebaseerd op de zestiende druk van de *Camera*. Op enkele plaatsen geeft het woorden die door Beets nadien zijn vervangen door andere. Zij komen dus ter plaatse niet in deze uitgave voor. In dat geval is het nieuwe woord door ons vermeld tussen accolades.}

Abtswouder boer (de), C. 382. H.K. Poot. *Akkerleven*.

Academiegebouw, C. 251 {aldaar: Hoogeschool}. Zie 303, 322.

Accessit (het), C. 259.
De tweede prijs, of een loffelijke vermelding.

Ach, du lieber Augustin! C. 82.
Het lied, dat hier met zijn alom bekende wijs en woorden het pompeus reciet van mevr. Dorbeen storen komt, dagteekent, volgens de overlevering, van het j. 1697, waarin de stad Weenen aan de pest ten prooi was, en zou door den volkszanger en doedelzakspeler Max Augustin (†1705) gedicht zijn.

Achtentwintig, C. 64. Zie 334, 335.

Acide Witse... *Et excipe pryzia*, C. 265.
Voor *Accede* Witse, *et accipe praemium*, treê nader Witse, en ontvang een prijs. In wat vader en moeder Vernooy er van maken, wordt hun knappe Gerrit als een *zure Witse* toegesproken.

Ad valvas academicas, C. 253.
Op het bord, waar de academische afkondigingen plaats op vinden.

Afgestorvenen (dank zij levenden en), C. 151.
Toespeling op de *Briefe eines Verstorbenen*, van welke de prins Von Pückler Muskau later bleek de schrijver te zijn. Zij behelsden, in IV deelen, 1830 en 1831, zijn dagboek, gehouden op reizen door Engeland, Wallis, Ierland, Frankrijk, Duitschland, en ook door ons vaderland. Een nederlandsche vertaling van dit werk had veel lezers gevonden.

Akertje, C. 107. Aker = eikel.
Alma Mater. Zie 322.
Voedstermoeder.
Almanakken, C. 237. Zie 315, 316.
Almaviva, C. 162. Zie 287.
Als 't kindje binnenkomt, enz., C. 84 en verv.
Victor Hugo, *Les Feuilles d'Automne*. XIX: *Lorsque l'enfant paraît*, etc. met de dagt. 'Mai 1830'.
Ook Tollens (*Dichtbloemen*, 1839) en Ten Kate (Victor Hugo, *Lyrische Poezy*, 1881) leverden vertolkingen van dit lieve gedicht.
Alter ego, C. 329. Ander ik.
Amplet, C. 65, saamgetrokken en afgekort voor *ampoulette*, heette een kegelvormig soort van medicijnfleschje in den tijd van Keesje, dat, even als de *kinderglazen* en de *halfpintsflesch* (ald.), sedert door andere en geschikter vormen, naar den inhoud gemerkt, vervangen en in onbruik geraakt is.[1]
Het *kinderglas*, dat destijds het meest voorkwam, was bolrond met eenigszins langen hals, en had, wat de *amplet* niet had, een z.g. ziel. Inhoud, een med. ons of zes.
De *halfpintsflesch* was cylindervormig, en insgelijks gehalsd en gezield. De inhoud, als de naam aangeeft.
Amsterdamsch koetsier, C. 290. Zie 329.
Amsterdamsche Poort (te Haarlem), C. 38. Zie 323.
Anjer da's (een), C. 181.
Bekorting van de spreekwijze 'Dat is een anjer, zei de boer, en 't was een tiloos (tijdeloos)'; ook hier met de bedoeling van 'dat is wat anders'. (N.B. 'Zei de boer' en niet 'als de boer zei', zooals van Lennep, met Sam Weller uit de *Pickwick-Papers* voor den geest, het zijn personages, op zijn engelsch, in den mond legt.)
Annuente summo numine. Zie 307.
Met Gods hulp.
Anonymus in libro non edito, C. 5.
Een ongenoemde in een niet uitgegeven boek.
Ansniejen, C. 247.
N. Holl. taaleigen, voor *aangesneden*, z.v.a. liefdesverklaring gedaan; ten huwelijk gevraagd.

1 *Ampoulette* is bij de fransche marine de gebruikelijke naam voor den zandlooper, en zulks naar zijne, ook dezen kegelvorm, hebbende glazen. Bij *ons* scheepsvolk heet dat uurglas kortweg *glas*.

Antwoord op een brief uit Parijs, C. 333. Zie 310.
De Brief uit Parijs, maar zoo als die later voor de pers is uitgebreid, kan men lezen in:
Souvenir d'un Voyage à Paris par J. Kneppelhout, Leyde, 1839, p. 27 et suiv., waar de Schrijver ook dit *Antwoord* heeft laten afdrukken; en wederom in: *Opuscules de Jeunesse* par J. Kneppelhout, Leyde, 1848. I, p. 106 et suiv.; doch aldaar zonder bijvoeging van het *Antwoord*; en nogmaals in: *Geschriften* van J. Kneppelhout, D. IX. (Fransche Mengelschriften) bl. 91 en verv., insgelijks zonder bijvoeging van het *Antwoord*.
Apentuin, C. 12. Zie 330.
Aristolochia Clematitis, C. 37, 48. Zie 327, 328.
ARMEN (VOOR DE), C. 318 {aldaar: VAN DE ARMEN}.
Dit opschrift op het lijklaken is in bedoelde stad sedert 1881 verdwenen.
Sparende liefde heeft er een ander, minder stuitend, weinig in 't oog vallend onderscheidingsteeken voor uitgedacht.
Artikelen (de Vierentwintig), C. 23.
Zie op Provinciën.
Asch en Vuilnis (het zwarte ijs met hoopen - daarop geworpen), C. 239. Zie 329.
Asempies (de onschuldige - van de kinderen), C. 351.
Dat het op den duur inademen van de uitademing van kinderen een middel zijn zou om oud te worden, was ook reeds door den griekschen blijspeldichter Hermippus, in de 5de Eeuw vóór Christus, beweerd.
Atjarbamboe, C. 167.
Jonge, nog niet lang uitgebotte bamboe in het zuur.
Aurora. Zie 315.
Avondbode, C. 333. Zie 314.
Avondschemering (Morgenrood en), C. 238. Zie 315.
Baai (er waren er die - rookten), C. 207.
Friesche krultabak.
Baculus (Mijn vriend), C. 300, 320. Zie 310, 311.
Baklamp, C. 213. Zie 339.
Baleintje, C. 77. Zie 341.
Bathpapier, C. 178.
Fijn postpapier, gestempeld: *Bath*.
Bayadère, C. 201, 375.
Lang, los om den hals geknoopt, in kwasten eindigend en tot op de middel afhangend halssnoer van bloedkoralen of gitten; dus genaamd naar den naam der indische, min of meer aan den tempeldienst gewijde dansen zangeressen, *bayadères*, die zich met iets dergelijks versieren.

Becker (Balthazar), C. 301. Zie 291.
Bedekken (op de Alkmaarsche kaasmarkt een goede plaats te), C. 240.
Hiertoe wordt vereischt des donderdags, als des voormiddags te tien uren de deur van het Pand van de Waag opengaat, een der eersten te zijn, die hun zeil op de markt spreiden (hun 'dekje leggen') ter plaatse daar zij den volgenden dag hun te koop gebrachte kaas wenschen te stapelen.
Het gedrang en de drukte bij deze gelegenheid behoorde indertijd tot de dingen waar men naar kijken kwam. Tegenwoordig gaat het ook in dezen bedaarder toe, en er zijn kaasboeren, die er geen werk meer van maken.
Begraafplaats (te Alkmaar), C. 380. Zie 332.
Bel (de), C. 48. Herberg te Haarlem bij de toenmalige Houtbarrière, Houthek.
Berebijt, C. 38. Zie 329.
Beriot, C. 47. Zie 311.
Charles Auguste de Beriot, geb. te Leuven, 1802, overl. 1870. Vermaard violist.
Beronicius (Petrus Johannes), C. 280. Zie 292.
Een zonderling, geheimzinnig, buitengewoon begaafd persoon, die in de tweede helft der 17e eeuw door Frankrijk, Engeland en in de Nederlanden rondzwierf en zich bepaaldelijk in Zeeland geruimen tijd ophield. Onder de spreuk *Natura parvo contenta* (de natuur is met een kleintje tevreden) geneerde hij zich met schoorsteenvegen, messen- en scharenslijpen, en bij het gemeene volk, zijn liefsten omgang, in kroegen en kitten den goochelaar of den hansworst te spelen. Dikwijls dagen achter elkander beschonken, vond hij dientengevolge het ellendig uiteinde, aan den vermakelijken Wagestert niet onbekend. Ondertusschen was deze man een geleerde die, gelijk zijn Fransch en Engelsch, ook zijn Grieksch en Latijn volkomen meester was; het Latijn zoo goed, dat een Gronovius er tegen opzag het met hem te spreken; zijn Grieksch, alsof het hem met de pap was ingegeven. In beide talen dichtte hij voor de vuist op gegeven onderwerp, of vertaalde de wekelijksche dagbladen, in onberispelijke verzen. Schrijven deed hij niet, en zijne improvisatiën gingen zoo vlot, dat de vlugste snelschrijver maar zelden in staat was hem te volgen. Wat echter op deze wijze ten papiere is gebracht, is door P. Rabus in druk gegeven en heeft meer dan ééne uitgave beleefd. Het voornaamste daarin is een koddig latijnsch hexametrisch heldendicht in twee boeken, ten onderwerp hebbende den inval der Walchersche Boeren in Middelburg, 1672. P.J. Beronicii - *quae exstant* P. Rabus *recensuit et Georgarchontomachiae notas addidit. Boeren en overheidstrijd, voor de vuist gedicht door* P.J. Beronicius, *in 't Nederd. over-*

gezet door Petrus Rabus. *Nevens andere gedichten, en een Bijvoegsel van 's mans leven in de Voorreden*. 4e Druk, Amst., N. ten Hoove, 1716.
Bertolotto, C. 303. Zie 291, 293, 294.
Bestoven (min of meer - vriendenkring), C. 147.
Een der ontelbare verbloemingen, die een grooter of geringer maat van bedwelming door wijn of geestrijk vocht aanduiden.[1] De nieuwe wet, die het misbruik van sterken drank moet tegengaan, heeft haar getal nog weer vermeerderd. 'Te veel vergunning gebruikt' is op dit gebied het nieuwste, maar zeker het laatste niet. 'Den Japoenschen rok dragen,' zei men in de 17e eeuw.
Beursbrug, C. 269. Zie 328.
Bink (den - steken), C. 137.
Moedwillig de school verzuimen; gaan wandelen in plaats van schoolkomen.
Blauwe trappen, C. 37. Zie 327, 328.
Blauwgekield, C. 18. Zie 289, 290.
Bleekdragen (ik verzeker u dat zij (de west-friesche vrouwen) die (de bloedkoralen) niet), C. 377.
Door ze om den hals te dragen allengs bleek doen worden. Men wil dat de staat van gezondheid invloed heeft op de kleur der bloedkoralen. Hoe frisscher de vrouw die ze draagt, des te frisscher het rood van het halssnoer, dat om den hals der ziekelijke bleekrood blijft of wordt.
'Een Rechtvleugelig Insect uit Swalmen' (*Nieuw Schoolbl.* 24 April 1885) heeft een andere verklaring. Op de vraag in het nommer van 1 April: 'wat beteekent bleek dragen?' antwoordt hij: 'niet onaardig afsteken bij de kap,' en voegt er bij: 'kortom, de bloedkoralen staan haar (de West-Friesche vrouwen) zeer goed.' Dit is zeker *kort om*.
Bloedzuigers, C. 287. *De bloedzuigers hadden des geleerden grijsaards sympathie in geenen deele*.
Het was de bloeitijd der geneeswijze naar het stelsel van Broussais, geb. 1772, overl. 1838, en in 1841 met een standbeeld geëerd in Val de Grâce.
Gastro-enteritis was hem de basis der pathologie; plaatselijke bloedonttrekking, bepaaldelijk door talrijke bloedzuigers, het groote middel. Hij maakte vooral opgang bij de militaire geneeskundigen.
In de hospitalen van Parijs gebruikte men van 1829-1836 jaarlijks 5 à 6 millioen bloedzuigers, tot eene waarde van driekwart tonne gouds.
Bloemers A., C. 321.
Bloemschilder. †1844.

1 'Ja, vader Ennius greep nooit, dan half bestoven, De Lier.'
Bilderdijk, naar Horatius, die hier *nunquam nisi potus* heeft. (*Rotsg.* II. 13)

Blutsje (een - van de bijl), C. 2.40.
Het door de bijl ontschorste plekje, waar het nommer op te staan komt.
Boeien (kleuren als), C. 98.
T.w. als de noodwendig schelgekleurde op stroom drijvende ankerboeien, ter afbakening van het vaarwater.
Boeken (een paar gouden - aan de slapen), C. 377.
Langwerpig vierkante hoofdsieraden, te zamen op een opengeslagen boek gelijkende; aan de uiteinden van den onder de kap om het hoofd gaanden z.g. *beugel* bevestigd, en ter weerszijde van het voorhoofd buiten de kap uitstekende; aan den voorkant met rijzend beeldwerk.
Boekzaal der Geleerde Wereld, C. 269. Zie 313.
Haar grondlegger was ten jare 1692 Petrus Rabus geweest.
Bollebuizen (goedige), C. 191.
Bollebuis is (niet te verwarren met *bolleboos*, een naam voor uitstekend begaafden)[1] is in eigenlijken zin de noordhollandsche naam voor het bekende bolronde gebak, poffers, en wordt figuurlijk op dikke, welgedane knapen toegepast.
Hoe komt het ‘Rechtvleugelig Insect uit Swalmen’ er aan om te zeggen: ‘Bollebuizen zijn losse knapen. Hun geliefkoosde bezigheid is volgens Hildebrand bollen en buizen, d.i. stoeien, beminnen, zoenen, partijtjes houden, drinken, etc. etc.’? (*Nieuw Schoolbl.* 24 April '85). Met zulke willekeur bederft men den goeden naam van eerzame ‘schrijvers op 't stadhuis, kastemakersgezellen, ondermeesters, Hupstra's, Opper's en De Rieten’!
Bolussen (bul en), C. 374. Zie 321.
Bonte Kalfje (het), C. 49.
Herberg van dien naam.
Bord (op het - geschreven), C. 24. Zie 300.
Borger, C. 160. Zie 284, 291.
Bos op zen borst, C. 354.
Van oudsher het teeken van de waardigheid van bode bij een of ander college van bewind; nu meestal bestaande in een metalen plaat met opschrift.
Bouffante, C. 103. Zie 287.
Brave Hendrik (de -), C. 299.
Schoolboekje, door N. Anslijn Nz. Zie N. Beets, *Een woord aan allen die den Braven Hendrik gelezen hebben*, Haarlem 1838; later opgenomen in zijn *Sparsa*, Amst. 1882, bl. 13 en volgg., met een woord vooraf.

1 Eigenlijk: *balleboos*, dat Joodsch is, met de beteekenis van *heer des huizes*. Zie Dozy, *Oosterlingen*, o.h.w.

Breezaap, C. 37, 38. Zie 327.
Duinvallei, tusschen Velzen en Beverwijk.
Brisemontagne, C. 301.
Ik ben waarlijk vergeten, aan welken sprook- of legendenschat deze reus of wildeman ontleend is. Verzoeke opsporing en bericht.
Bröder, C. 17. Zie 302.
Broers, C. 255. Zie 291.
Buizero, C. 281. Zie 292.
Diederik Buizero, Heer van Heeraertsheinge, Raad en Secretaris te Vlissingen enz. enz., geb. 1640, overl. 1720, beoefenaar der fraaie letteren,

> 'Als hij, belust te dichten
> De schouders van het pak der staetszorgh (wou) verlichten',

als Vondel hem toezong, met vermelding van zijn voornaamste werk, de navolging van Quinaults *Astarte*,

> 'De Fransche Astarte in 't Hollantsch kleet'.

Hij schreef echter ook een oorspronkelijk z.g. *Vredespel* en een *Kluchtspel*. In zijn lofgedicht op Antonides' *IJstroom* doet de volgende regel zoowel zijn kunst als zijn karakter eer aan:

> Hij zegt het al, die zegt hetgeen hij meent.

Hoe meende hij het, als hij bij dezelfde gelegenheid den Helicon 'dat groot tooneel der gekken' noemde?
Bul en bolussen, C. 374. Zie 321.
Bureaux (een der), C. 176.
Men meent tegenwoordig, in navolging van de vlaamsche 'taalbroederen', niet meer *bureaux* maar *bureelen* te moeten schrijven, en sommige dagbladen zijn daar mooi meê. Het is waar dat men in kanselarij-stijl altijd geschreven heeft: *ten bureele*, en dat men zoo goed *bureel* voor *bureau* zou kunnen zeggen als *kasteel* voor *chateau*. Maar men heeft het niet gedaan, zoo min als *cadeel* voor *cadeau*, hetwelk maar de een of andere Van Naslaan behoeft te beginnen om zich nagevolgd te zien.
'Bijwagen', C. 49. Zie 314.
Camera Obscura.
De Camera Obscura is tegenwoordig zeer op de spraak. C. 149. Sedert een jaar was Daguerre met zijne kunst voor den dag gekomen, en de *camera obscura*,[1] sinds drie eeuwen een physische proef en aardig speelgoed, had eene nieuwe beteekenis gekregen, die nog van jaar tot jaar stijgen zou.

1 Uitvinding van Giov. Bat. Porta, Napolitaan, helft der 16e eeuw.

Candidaat in de beide medicijnen, C. 281. Zie 305.
Doctor in de Beide Rechten, t.w. in het *Romeinsche* en in het *Hedendaagsche Recht*, kon men destijds wezen; ook in het *Romeinsche* alleen. (Oorspronkelijk, meen ik, dat onder *de Beide Rechten* verstaan werden het *Canonieke* en het *Romeinsche*.) Sedert 1876 wordt men nu *Doctor* òf in de *Rechtswetenschap*, òf in de *Staatswetenschap*; òf wel, het een na het ander, in beiden.
Capretten handschoenen, C. 272 {aldaar: cabretten}.
Ook ten opzichte van de *kapretten*, d.i. *capret-* (of *cabret*) *leêren handschoenen* van mevr. Van Hoel is van geachte zijde opheldering noodig geacht. Het zijn wat de Franschen nu *gants de chevreau* noemen, maar even goed *gants de cabrit* noemen konden, daar ook dit een fransche benaming van het geiteboksken is; in het Italiaansch *capretto*. Bilderdijk neemt haar over (*Buitenl.* 2de Z.):

> En de Oostersche kabriet verliet de morgenlanden
> Voor Frankrijks wijngebergte en Spanjes avondstranden.

Caquets, C. 245.
Gebabbel; praatjes.
Carlos (Don), C. 148. Zie 291, 292.
Céphalide, C. 187, 190. Zie 283.
Cetera desunt, C. 291.
De rest ontbreekt. Woorden, die de student Petrus Stastokius Jr. ook niet een enkele maal, de student Hildebrand menigmaal op zijn dictaat te schrijven had.
Cheval de Bronze, C. 301. Zie 311.
Fransche opera, muziek van Auber (†1871), woorden van Scribe (†1861). Het stuk speelt in China en is gegrond op een verhaal, dat men uit Chaucer's *Squire's-Tale* en Spencer's *Fairy Queen* zou kunnen kennen, en dat hierop neerkomt. Cambùscan, koning van Sarra, in het land van Tartarije, was een toonbeeld van alle koninklijke deugden. Op den geboortedag zijner dochter Cánace, zond hem de koning van Arabië en Indië het geschenk van een *bronzen paard*, in staat om tusschen zons op- en ondergang zijn berijder, werwaarts die wilde, door de lucht te voeren. Hij had daartoe slechts den naam der plaats in het bronzen oor te fluisteren en een zekere pin om te draaien. Ter bestemder plaats aangekomen, aan een andere pin gedraaid! - het paard daalde op den grond en stond onbewegelijk. Nog een draai! en het verdween.
Chinchilla, C. 171.
Een zacht en fraai bont, van de vacht eener vrij groote zuid-amerikaansche wezelsoort (*Viverra Chinche*); wit met zwartbruine kop, ruggestreepen en pooten. In het Nederlandsch schijnt het den voor bontwer-

kers waarschijnlijk min gewenschten naam van Peruviaansch Stinkdier te dragen.
‘Cieraad van Flora’, C. 44.
Bloemisterij even buiten Haarlem, aan het begin van den Leidschen Heerweg. Sedert verdwenen.
Clavis. Zie 345. Sleutel.
Cloak, C. 52. Zie 287.
Coffres-forts, C. 164. Zie 344.
College-gelden, C. 255. Zie 303.
Commies, Commiezenhuisje, C. 126. Zie 332.
Commilitones. Zie 308.
Krijgsmakkers; hier: mede-studenten.
Concertzalen (niet minder dan drie), C. 262. Zie 328.
Conticuere, C. 361. Conticuere omnes, C. 277.

> Conticuere omnes, intentique ora tenebant.
> Virgilius, *Aen.* II, 1

> Elck zweegh, en zagh hem aen, met aendacht en verlangen.
> Vondel, *Virg. in Nederd. dicht.*

Cooper, C. 308.
James Fenimore Cooper (1789-1851), Amerikaan, vruchtbaar schrijver van zee-, heide-, en oirwoudsromans, waarvan de beste: *The Pilot, The Prairie, The last of the Mohicans, The Red Rover*; alle vóór 1830.
Corpus (van welk Delict het), C. 24.
Corpus delicti: stoffelijk bewijs van de begane misdaad.
Crinoline, C. 388. Zie 284.
Curriculum Academicum. Zie 308.
Academische loopbaan.
Daalder, C. 186. Zie 334.
Dadelijk, C. 366.
Geen drukfout voor *duidelijk*, gelijk men gemeend heeft (*Hildebrands C.O.* door Joh. Dyserinck, bl. 30), maar het woord genomen in zijn eerste beteekenis van *met de daad*, en niet in de latere van *terstond*.
‘Daden in de vuisten’, C. 307.

> Met Zeelands moed in 't hart en daden in de vuisten.
> Le Francq van Berkhey. *Leidens Ontzet*

Dagbroer, C. 188, 189. Zie 317.
Dans, nonneken, dans! enz. C. 102.
Dit en het hieraan voorafgaande volksdeuntje (*Klompertjen en zijn Wijfje*) reeds vóór 1839 door mij uit den mond eener familiebetrekking opgeteekend, trof ik na jaren in vlaamsche en fransch-vlaamsche liederverzamelingen aan. ‘Dans, nonneken, dans!’ in de ten jare 1848 in 't

licht verschenen *Oude Vlaemsche Liederen, ten deele met de melodiën*, verzameld door J.F. Willems, na diens dood uitgegeven door F.A. Snellaert, en aldaar als N$^{o.}$ 123 met opschrift *Het Kwezelken*. Snellaert teekende er bij aan: 'Een van Willems geliefkoosde deuntjes, die hij dan ook zoo eigenaardig wist voor te dragen. Dit lied wordt nog in verscheidene streken van Braband en Vlaenderen gezongen.' 'Dans, nonneken, dans!' en 'Klompertjen en zijn wijfjen' beide, in de *Chants populaires des Flamands de France, receuillis et publiés, avec les mélodies originales, une traduction française et des notes par* E. de Coussemaker. Het laatstgenoemde, in twee lezingen met verschillende zangwijzen, onder N$^{o.}$ 89, *Jan Plompaert*, en 90, *Plompaert*; de eerste, zooals dit spotliedje op de plompe naïveteit van den vlaamschen boer, te Belle (Bailleul), de andere, zooals het te Broekburg (Bourbourg) en S^{t}. Winoxbergen (Bergues) nog altijd veelvuldig gezongen wordt. Evenals in de verzameling van Willems en Snellaert, zoo is mijn *nonneken*, van '*Dans, nonneken, dans!*' ook in 't *Recueil* een *kwezelken* geworden, en luidt bij beiden het refrein: '*Begijntjes en kwezelkens dansen niet*'. Coussemaker teekent aan dat het liedje bij de fransche Vlamingen niet minder populair is dan bij de belgische, gelijk het ook in Nederland en in Duitsche landen nog steeds gezongen wordt.
Zie ook Van Vloten: *Baker- en Kinderrijmen* 1874, en J.H. Scheltema: *Nederlandsche Liederen uit vroegeren en lateren tijd*, 1885.
Deleatur, C. 149. Het verdwijne. Het 'gewone' teeken daarvoor op de drukproeven is een D, in dezen vorm: .
Delict, C. 24. Zie op Corpus.
Dertiendhalf, C. 108. Zie 334.
De spoorweg kwam, de spoorweg kwam, C. 115.
Toespeling op

> De Koning kwam, De Koning kwam,

aanhef van een gedicht van R.H. van Someren, in de dagen van geestdrift voor koning Willem I, bij diens bezoek aan de stad van 's dichters inwoning, Rotterdam.
Dichterlijkste jager van geheel Holland (de), C. 346. Zie 338.
Dienst, C. 41.
Verouderde uitdrukking voor hetgeen nu door keuken-, werk- en kindermeiden hare *betrekking* genoemd wordt.
Dignum laude virum Musa vetat mori. Zie 297.

> Een' man die lof verdient verbiedt de Muze 't sterven.
> Horatius

Doctorandus (een gedegend), C. 252. Zie 305.

Doctrina, C. 38, 45.
Doctrina et Amicitia (Weten- en Vriendschap), sociëteit van dien naam in de Kalverstraat te Amsterdam, opgericht in 1788. Van Lennep bezong in een *Nieuw Lied* haar 50jarig, en hield op haar 75jarig bestaan een *Feestrede*. Beide gedrukt, maar niet in den handel.
Doctrinae praestantia, C. 252.
Uitnemende geleerdheid.
Domig (een - voorhoofd), C. 279).
Een vochtig, min of meer met een zachten wasem beslagen voorhoofd. *Domen* wordt gezegd van een begin van zweeten. Taalkundigen zullen u zeggen dat *doom* hetzelfde is als *damp*.
Bilderdijk, *Buitenl.* 2de Z.

> Wee 't onzalig oord, dat van gebergte omringd,
> In 't gruwbre dampbad leeft, waar 't eindloos doomt en stinkt.

Don Carlos, C. 148. Zie 291, 292.
Dopjes (voor pijpen), C. 61. Zie 342.
Douillette, C. 244. Zie 284.
Draaisteeg, C. 262. Zie 328.
Dreef (Haarlem), C. 41. Zie 324, 326.
Druipen, C. 253. Zie 303.
Drukken, C. 239. Zich nederleggen. (Jagersterm)
Dubbele zuil (de - van dien broederlijken zin), C. 160. Zie 322.
Duiten (voor vier), C. 119. Zie 336.
Dwerg (de maat van een befaamden reus en van een niet minder beruchten), C. 316n.
De dwerg was Simon Jane Paap, een visscherszoon uit Zandvoort, en deswegen in de wandeling Jaapje van Zandvoort genoemd, die om zich te vertoonen de wereld heeft rondgereisd, en alsdan gemeenlijk deftig in 't zwart, met korte broek en zijden kousen optrad, of ook in generaalstenue; bij welke gelegenheden het zijn eerste zorg was, zich met een pieperig stemmetje te informeeren of iemand der aanwezigen te eeniger tijd een zoo kleinen persoon ontmoet had als hij het voorrecht had te zijn; waarop het eenparig antwoord steeds ontkennend uitviel. Van tijd tot tijd echter vertoefde Zijne Kleinheid ook bij zijn familie te Zandvoort, en liet zich dan, wanneer hij het naburig Haarlem wenschte te bezoeken, door zijne zuster, een stevige vischvrouw, op haren rug in de kriel vervoeren, welke hem niet te nauw, en haar niet te zwaar viel. Ook woog hij, om de waarheid te zeggen, volstrekt niet boven de 14 ned. ponden, en mat niet meer dan 76 ½ ned. duimen, welke ned. duimen inderdaad niet meer dan kinderduimpjes zijn. Zijn voorhoofd en gelaat waren die van een kind beneden 't jaar.

De reus was Daniël Cajanus, gewezen vaandrig in dienst van Augustus II, koning van Polen. Zijne levensgroote afbeelding (door B. Brand, a$^{o.}$ 1749) zagen Hildebrands oogen in het z.g., ook niet meer als zoodanig bestaande Proveniershuis, staande en gelegen ‘waar Houten Gierstraat samenvloeit’ en, niet ‘van ver’, maar van zeer nabij, de schoone, zware iepenboom ‘rees’, over welks ontijdige rooiïng, tusschen wijlen Dr. J. van Vloten en den Raad der gemeente Haarlem zooveel te doen is geweest. De reus had in dat huis zijn laatste levensdagen als provenier gesleten. Bij eene deftige familie werd te dier stede nog steeds 's mans hemd bewaard, waarmede de bezitter, om het in zijn gansche lengte door Hildebrand en anderen te doen waardeeren, op een stoel ging staan, als wanneer het, door zijne hand omhoog gehouden, tot op den grond afhing. Van dezen reus, die gezond zijnde 8 voet, 4 duim mat, 9 voet, 2 duim vademde, en op den grooten voet van 14 ½ duim leefde, werd verhaald dat hij op zijn dooie gemak zijn pijp aan een straatlantaarn opstak, en staat het geschreven, dat hij ‘een knop boven op een kaarskroon, ruim elf voet hoog, met de hand omvatten kon’.
De reus is niet oud geworden (†1749), maar heeft toch zeven jaar langer dan de dwerg geleefd, die niet boven de negenendertig gehaald heeft, buiten zijn vaderland overleed, maar in zijn geboorteplaats begraven is. De reus ligt in het koor der Groote Kerk, waar in de Brouwerskapel zijn maat, met die van den dwerg, door een toetssteentje in den muur aangewezen wordt. Ligt?... Ik zeg te veel! Want na jaar en dag, is zijn graf geruimd en zijn sommige zijner grove beenderen naar het leidsch Museum, andere te Haarlem in het Kabinet voor Natuurlijke Historie van de Maatschappij der Wetenschappen overgebracht.
Zie J. Wolff, *Beschrijving van de Groote of St. Bavo's Kerk te Haarlem*, bl. 133 en vervolg.
Edelmogenden, C. 358, 374. Zie 320, 321.
Een mooie meid zou, in een herberg, eerlijk zijn! C. 363.

Zo'n mooije meid zou, enz.
Langendijk. *De Wiskunstenaars*. 2^{e} T.

Een telg der zon in sneeuwkleedij, C. 306.

The snow-clad offspring of the sun.
Byron, *Prisoner of Chillon*

Ego te - maximis laudibus Medicinae Doctorem dico, creo, renuntio. Zie 309.
Met den hoogsten lof verklaar ik u, verhef ik u, roep ik u uit tot Doctor in de Geneeskunde.
Eichhorns(de), C. 47. Zie 311.
De jeugdige gebroeders Eichhorn, te zamen optredende violisten. Jo-

hann Gottfried Ernst E. geb. te Coburg, 1822; Johann Karl Eduard E. geb. 1823.
ἴιδωλα, C. 33 {aldaar: *εἴδωλα*}. Eidóla; schimbeelden.
Eklektisch, C. 205. Met keuze.
Emblemata, C. 357.
Zinnebeelden. - Of echter Joris Krastem, in zijne hooge geleerdheid, voor wat hij bedoelde het rechte woord gekozen heeft, is de vraag.
Epulae lautae, C. 280. Tafelweelden.
Erg best ('en - maidje), C. 247-248, 342.
Erg tot versterking zoowel van het goede als van het kwade, was in Hildebrands jongen tijd nog kenmerkend *boersch*, maar is langzamerhand tot in andere, en nu zelfs tot de beschaafdste kringen der samenleving doorgedrongen, en niets is algemeener dan ‘erg lief’, ‘erg prachtig’ van de lippen onzer best opgevoede dames te vernemen. Trouwens het is niet *erger* dan ‘*vreeselijk* lief’, ‘*allerijselijkst* prachtig’!
Erger dan de Cholera, C. 57.
Jenever erger dan de Cholera was de titel van een geschrift, waarmede de voortreffelijke Heldring, in hetzelfde jaar dat de *Camera Obscura* geschreven werd, grooten indruk gemaakt had, en waarmeê hier door Hildebrand eenigszins lichtzinnig een loopje wordt genomen. Een veertig jaar later liet Beets er recht aan wedervaren, als aan het, ‘geharnast betoog, dat de oogen wel openen moest voor de schrikbarende verhoudingen, hier in cijfers voorgelegd, die het *gebruik* van sterken drank in Nederland had aangenomen, en dat den stoot gaf tot alle stappen en pogingen, die sedert tot bestrijding van dit kwaad in het vaderland met vereende krachten gedaan zijn’.
Levensbericht van Ottho Gerhard Heldring, in de Levensberichten van de leden der M.v. Letterk. 1876-77; sedert opgenomen in *Sparsa*. Zie ald. bl. 455.
Ernst, C. 47. Zie 311.
Heinrich Wilhelm Ernst, geb. 1814, te Brünn in Moravië, overl. 1865. Vermaard violist.
Eva (haar), C. 54. Zie 286.
Ex auctoritate Rectoris Magnifici, C. 252.
Na machtiging van den Rector Magnificus (Grootbestierder der Hoogeschool).
Ex merâ conjecturâ, C. 267. Bij loutere gissing. Zie 345.
Exspecto crisin, C. 289.
Ik wacht de crisis (de kentering ten goede of ten kwade) af.
Extra-kaartjes, C. 21. Zie 300.

Facettes (à - geslepen), C. 107.
Met ruitvormige vlakken.
Fenelon, in het treurspel van dien naam, C. 217.
M.J. Chénier, *Fénelon of de Kamerijksche Kloosterlingen*, vrij gevolgd door P.J. Uylenbroek. Amst. 1797.
Ferronière, C. 162, 178. Zie 284.
'Festina lente!' Recte, sed festina! C. 106.
'Spoed u langzaam!' Heel goed; maar spoed u.
Fiches, C. 284.
Rekenpenningen ('t spaansche *fichas*).
Filtre, C. 205 {aldaar: philtrum}. Zie op Philtrum.
Flectere si nequeo Superos, Acheronta movebo (C. 323), zegt Juno bij Virgilius, *Aen.* 7. 312.
Indien ik de hemelgoden niet vermurwen kan, ik zal die van den afgrond bewegen.
Vondel heeft hier:

- slaept Jupijn om hoogh, ('k) schen Plutoos geesten aen.

Fleuve du Tage, C. 46.

Fleuve du Tage,
Je fuis tes bords heureux,
A ton rivage
J'adresse mes adieux!
Rochers, bois de la rive,
Echo, nymphe plaintive,
Adieu, je vais
Vous quitter pour jamais.
etc.

Fleuve du Tage, ou les adieux d'un Troubadour. Woorden van Joseph B. de Meux (1817); muziek van B. Pollet. Zie de zangwijs in *La Clé d'un Caveau* onder N$^{o.}$ 1709.
Flos ipse, C. 135.
Juist het bloempje! - Mr. H.J. Bruis is zijn Terentius nog niet geheel vergeten. *Eun.* II. 3.
Foedraal, C. 359.
Los overkleedsel van gewast linnen ter bescherming, bij slecht weer, van den kostbaren vilten hoed.
France (Jeune), C. 359, 383. Frankrijk (een jonge), C. 357.
Barbe à la Jeune France. Zoo heette men een ringbaardje om de kin, in dagen toen, behalve door heeren studenten, die 't eerst onlangs begonnen hadden, knevels alleen door militairen gedragen werden, volle baarden niet dan door sappeurs.

Fransche gebed (het), C. 49. Zie 302.
Frederiksoord, C. 50. Zie 333.
Frustra cum morte pugnabis, C. 289.
Vergeefs den dood te bekampen!
Gapersteeg, C. 270. Zie 329.
Geest (ze zijn nou nog te druk bezig op de), C. 340.
De geest, geestgronden, heeten de vlakten aan den voet der duinen, landzijde, die den naam gaven aan menig dorp, gehucht, landgoed; Oegstgeest, Poelgeest, Uitgeest, Watergeest, enz. Tot graanakkers bebouwd, liggen ze niet open voor de jacht, eer de oogst geheel is afgeloopen.
Geleerde Man, C. 360. Zie 327.
'De *Geleerde Man* placht tot voor weinige jaren een beroemde herberg te zijn, aan den straatweg tusschen Haarlem en Hillegom tegenover de Bennebroekerlaan. Daar hing boven de deur, vroeger op 't uithangbord, later op 't glas geschilderd, de man uit, die deftig in 't zwart gekleed [met doctorale kap, tabberd en bef] en met een boek in de hand, een *geleerde* voorstelde, doch daar hij het hoofd door de sporten van een *leer* (ladder) stak, dubbel geleerd was. De herberg was des zomers altijd druk bezocht en het keerpunt der equipages, als zij 's Zondags den Heerenweg opreden. Koning Willem II hield er, toen hij nog Prins van Oranje was, altijd stil om zijn paard drinken te geven en maakte dan een praatje met Jan Duin, den alom bekenden kastelein. De herberg was tevens een *rendez-vous* waar advokaten uit den Haag en Amsterdam te zamen kwamen konfereeren - en natuurlijk ook eten en drinken - want Jan Duin moest er toch ook eenig voordeel van hebben. Eens waren daar eenigen vergaderd, toen Mr. Aart Veder uit Rotterdam aan zijn *confrères* de vraag voorstelde, hoe zij den naam der herberg in 't Latijn zouden vertalen, zoo, dat de woordspeling bewaard bleef. Men keek op en keek rond

> En krabde zich den kop,
> En gaf het eindelijk op.

Toen hij, met dien fijnen grimlach, die hem kenmerkte, het antwoord gaf: *Scaliger* -van *scala* "ladder" en *gero* "ik draag".'
Van Lennep en Ter Gouw, *De uithangteekens in verband* enz. Amst. 1868. Dl. II, blz. 164.
Ik verneem dat er sedert eenigen tijd een *Nieuwe Geleerde Man* in de Bennebroekerlaan is geopend.
Genden Loos (Van), Veldhorst en Van Koppen, C. 111. Zie 318.
Gepalmd, C. 48.
Palmen noemde men zekere figuren, min of meer in navolging van die

in turksche sjaals, op de gedrukte omslagdoeken, destijds door dienstmaagden op haar zondags en door burgervrouwen gedragen.
Gids (De), C. 269. Zie 312, 313.
Glunder, C. 93, 119).
Helder, glanzig, met een glans van gezondheid of van genoegen.
Gogel (het ministerie), C. 76. Zie 297.
Goochelboeken, C. 302.
Versta: leerboeken voor de goochelkunst.
Gort (waar de - geoogst wordt), C. 337.
Een deskundig lezer heeft mij de opmerking gemaakt dat *gort* niet *geoogst* wordt, maar wel *gepeld*. Voor degenen, die in dit bezwaar mochten deelen, beloof ik het te zullen wegnemen, op hetzelfde oogenblik waarin ik bemerk dat de uitdrukking *wijnoogst* niet meer naar hare bedoeling wordt verstaan.
Graf in de kerk (een - onzen grootouders eene dierbare bezitting... En toch dat moest niet zijn!), C. 315.
Men dacht er echter voor vijftig jaar nog niet aan, de bezorgdheid voor het schadelijk zijn der dooden voor de levenden over te brengen op het wonen in de nabijheid van begraafplaatsen in de open lucht. Ook hebben chemische onderzoekingen dit later voor ongegrond verklaard, nadat langlevende doodgravers, op het kerkhof huizende, het reeds lang onwaarschijnlijk hadden gemaakt. Met dat al zijn ook onder ons ernstige pogingen om de lijkverbranding in te voeren, of althans te veroorloven, niet uitgebleven, waartegen, op zijn beurt, prof. Harting is opgekomen, omdat wij de voortbrenging van ammonia niet missen kunnen.
Dat men die crematie in het laatst der vorige eeuw in Frankrijk ernstig gewild heeft, en van deze ‘uitspoorigheid’, bestemd om ‘met honderd dergelijke te worden vergeten en na eenigen tijd te doen twijfelen of zij inderdaad plaats gehad hebben’, ook destijds in Nederland ‘eenigen (alschoon zeer kleinen) bijval en aanhang gevonden heeft’, wordt herinnerd door de eerste der *Aanteekeningen ter opheldering* van Le Francq van Berkhey's *Lijkgedachtenis van Prins Willem* V (Amst. 1806), op de volgende versregelen aan het adres der ‘ontadelde Bataven’:

> Knielt voor uwe Astaroth, sticht Proserpyn altaren,
> En richt een houtmijt op naar Heidnen wijs en aart:
> Schaamt u, bij 't Christendom, der vaad'ren lijkgebaren,
> En acht de Menschlijkheid geen menschlijke eerbied waard!

Gratias, C. 265. Zie 302.
Zie hier een z.g. *gratias* (gratiarum actio) van 't jaar 1827.

> Magnifici proceres, quibus est tutela Lycaei
> Credita, praesignes nobilitate viri!

Arma canant aliï, funestaque praelia Martis,
Arridet nobis Pallas amica magis;
Scilicet, ut veteres bello petiere coronam,
Sic nobis studio palma parata datur.
Hinc quoque tranquillae sectabimur otia Musae,
Unde omnes semper gloria certa manet!
Hinc indefessis studiis certare juvabit,
Ut vincam socios usque labore meos, -
Interea vobis grates dum vita manebit,
Pro tanto, Proceres, munere laetus agam.
Vivite felices, et laude et honoribus auctis,
Dum claudat serus lumina vestra dies.

D.i. naar de vertaling van een bijzonderen vriend, ongeveer:

Grootachtbre Vaadren, die de School verzorgt en hoedt,
Voortreflijk door verdienste en adel van gemoed!
Wien 't lust, bezinge 't zwaard, de heillooze oorelogen
Van Mars: ons trekt veeleer Minerva's vriendlijk schoon.
Bevochten de Ouden in den krijg een lauwerkroon:
Ons steekt op 't studieveld de groene palm in de oogen.
Ons streelt het kalm genot, dat ons de Muze biedt,
En de onontroofbare eer, waartoe ze ons op kan heffen;
Om deze strijden wij een strijd die niet verdriet,
Tot we elken strijdgenoot bij d'uitslag overtreffen.
Inmiddels zij mijn dank u blijde toegebracht
Voor 't heerlijk eergeschenk uit uwe hand verkregen!
Leeft, rijker steeds in roem, in aanzien en in zegen,
En zij dat leven lang, en 't late sterfbed zacht.

De ‘heerlijke eergeschenken’ (tanta munera) bestonden destijds voornamelijk in oude en verouderde uitgaven van classici, bij voorraad op veilingen gekocht, in een nieuwen, met het stadswapen gestempelden band.
Dat bij zulke gelegenheid, Curatoren en Rector in gala waren, met den z.g. gekleeden rok met staanden kraag, korte broek, en den daarbij vereischten driekanten hoed, werd door tante Vernooy niet vermeld. Zij was te vol van de gele handschoenen van haar gunsteling.
Grevedon, c. 120.
P.L. Grévedon, gezegd Henri, vermaard lithograaf en schilder, geb. te Parijs, 1782. Van zijne hand destijds voortreffelijke lithographieën, voornamelijk vrouwenportretten, in menigte.
Groenen, c. 108, 251. Zie 303.
Haarlemmermeer, c. 374. Zie 320, 321.
Habitus, c. 50. Gestalte.

Hagelzak, C. 239. Zie 338.
Halfpintsflesch, C. 65. Zie op Amplet.
Halley, C. 306. Zie op Komeet van Halley.
Handelsblad, C. 259, 322. Zie 315.
Hatem, C. 303. Zie 297.
Hazepatersveld, C. 48. Zie 324.
Heel (een *heele* vrouw), C. 271.
Strak, terughoudend, het tegenovergestelde van meêgaande en tegemoetkomende.
Heintje van der Noot. Zie 290.
H. Nic. van der Noot, advocaat te Brussel, speelde een groote rol bij het verdrijven der Oostenrijkers uit de Zuidelijke Nederlanden in 1789. Hij werd dan ook Voorzitter van het Nationaal Congres en belast met het uitvoerend bewind. Als het jaar daaraanvolgende de Oostenrijkers het land hernamen, toog hij naar Holland, en spoorde hij zijne landgenooten aan zich bij Frankrijk te voegen. †Brussel, 1826.
Hengelaar (‘Een - kan geen goed mensch zijn,’ heeft Lord Byron gezegd), C. 375.

In een vrij uitgebreide aanteekening op de 106de stanza van Canto XIII van zijn *Don Juan*, waar hij het visschen met den hengel, in den tekst ‘a solitary vice’ (een eenzaamheids-ondeugd) genoemd, voor het wreedste, het koelbloedigste en het domste der zoogenaamde *sports* (landvermaken) uitmaakt, en met deze woorden besluit: ‘No angler can be a good man.’ Hij is echter onpartijdig genoeg hierbij de opmerking van een vriend te laten afdrukken, die verklaard had een hengelaar gekend te hebben, die zoo fijngevoelig, zoo edelmoedig, zoo voortreffelijk van inborst was als iemand ter wereld wezen kon; ‘wel is waar’, had die vriend er bijgevoegd: ‘hij hengelde met geschilderde vliegen’.
Hesuchasten, C. 202.

Mystieke monnikspartij in de Grieksche Kerk der 14de Eeuw.
l'Heureux temps que celui de ces fables, C. 302.

> O l'heureux temps que celui de ces fables,
> Des bons démons, des esprits familiers,
> Des farfadets, aux mortels secourables!
> On écoutait tous ces faits admirables
> Dans son château près d'un large foyer:
> Le père et l'oncle, et la mère et la fille,
> Et les voisins, et toute la famille
> Ouvraient l'oreille à monsieur l'aumônier,
> Qui leur faisait des contes de sorcier.
> Voltaire, *Contes de Vadé*

Heusch, C. 172.
'*Heusch*, ik had het liever niet.'
Voor: 'Heusch gesproken, ik had het liever niet.' Heusch (hovesch) beteekent hoffelijk, beleefd, bescheiden, vriendelijk; vervolgens ook welgemeend, oprecht. Bij sterke verzekering of weerlegging gevoegd, wil het een verzet zijn tegen de verdenking van overmoed of driestheid in 't beweren, of van onbeleefdheid bij de noodzakelijkheid van tegenspraak - en zoo is ''t is heusch waar', z.v. als ''t is, heusch gesproken', of 'in alle heuschheid gezegd, waar'. Vandaar dat *heusch* van lieverlede met *werkelijk* of *inderdaad* is gelijkgesteld, ja ook op zichzelf de beteekenis van waar, werkelijk, wezenlijk, echt heeft gekregen, zoodat gesproken wordt van een heusch geweer, een heusche sabel, een heusch paard - maar dit behoort tot de kinderkamer en moest er, dunkt mij, blijven.
Heusde (van), C. 60. Zie 291.
Hikken, C. 371.
'Ik denk dat Arie der al menig ientje 'hikt het,' d.i. geraakt, gesnapt heeft. - Zie Beets, *Noordhollandsch Taaleigen* in het *Taalk. Mag*. van *A. de Jager*, Dl. II, St. 4, 1840; en J. Verdam, *Tijdschr. voor Ned. Taal- en Letterkunde*, 3e Jaarg. 1883. (over *Twee Spreukenverzamelingen* enz.)
Hildebrand (naam), C. 148-149. Zie 295, 296.
Hildebrand (de baardelooze), C. 26.
'De voorbarige' was misschien juister geweest. Maar 'baardeloos' was indertijd het altijd wederkeerend bijvoegsel voor jonge letterkundigen, minder naar den smaak van de *Vaderlandsche Letteroefeningen* en dergelijken; en hoe weinig Hildebrand dit worden kon, heeft bij gelegenheid der 13de uitgave zijner *C.O.* (1882) de heer Dyserinck herinnerd: '(zijn) boek (zou) bevallen, het zou de aandacht wekken, maar waarschijnlijk voor korten tijd, en de opgang, die het bij zijn intrede in de wereld maakt(e), (zou) hoogstwaarschijnlijk voor vergetelheid plaats maken'; enz. (Zie *Hildebrands Camera Obscura*, door Johs. Dyserinck, Midd. 1882.)
Hildebrand muzikaal? C. 46. Zie 311.
Hildebrands kamer, C. 234. Zie 321.
Historie (de), niets anders dan eene fabel, waaromtrent men overeenkomt. C. 304.
'Une fable convenue'. Fontenelle
Hoed (nationale), C. 35. Zie 282.
Hoek (één Van der - en een half dozijn Hazenbergen), C. 269.
Destijds boekhandelaars te Leiden, alwaar nog steeds de firma Gebr. v.d. Hoek.

Hollandsche Jongen (De), C. 18. Zie 289.
Streelend was mij de toejuiching der Hollandsche moeders ten aanzien van de schets harer kinderen. C. 151.
Zie echter, omtrent het misbruik van die schets, het gevoelen van Hildebrand, medegedeeld door zijn vertrouwdsten vriend: *Verscheidenheden*, I^ste^ Dl., bl. 242, 3, van de 2^e^ Uitgave.
Hölty (een lief versje van), C. 17. Zie 344.

Die Knabenzeit

1.
Wie glücklich, wenn das Knabenkleid
Noch ura die Schultern fliegt!
Nie lästert er die böse Zeit,
Stets munter und vergnügt.

2.
Das holzerne Husarenschwert
Belustiget ihn jetzt,
Der Kreizel, und das Steckenpferd,
Auf dem er herrisch sitzt.

3.
Und schwinget er durch blaue Luft
Den buntgestreiften Ball;
So achtet er nicht Blüthenduft,
Nicht Lerch' und Nachtigall.

4.
Nichts trübt ihn, nichts in weiter Welt,
Sein heitres Angesicht,
Als wenn sein Ball ins Wasser fällt,
Als wenn sein Schwert zerbricht.

5.
O Knabe spiel' und laufe nur
Den lieben langen Tag,
Durch Garten und durch grüne Flur
Den Schmetterlingen nach.

6.
Bald schwitzest du, nicht immer froh,
Im engen Kämmerlein,
Und lernst vom dicken Cicero
Verschimmeltes Latein![+]

[+]1770

De kenner onzer vaderlandsche letteren herinnert zich hierbij de eerste strophen van Willem van Haren's *Menschelijk Leven*; met name de vierde:

> Haast zal men u door strenge meesters leeren
> Wat taal Demosthenes verkondde in Pallas stad,
> En Cicero voor 's werelds Heeren,
> Toen Rome nog de kroon op had.[+]
>
> [+]1762

Hondsbosch. Hondsbossche zeewering, C. 337. Zie 319, 320.
Hoofd (Rotterdam), C. 262. Zie 328.
Hoogeschoolgebouw (Leiden), C. 251. Zie 322, 323.
Hoogewoerdspoort (Leiden), C. 374. Zie 321.
Hora Auditur, d.i.: Het uur is verstreken; juister: de klok slaat. Zie 304, 308.
Horoscoop, C. 142.
De *horoscooptrekker*; want zoo heette de vrij onschuldige wichelaar, bij wien men gezegd werd ‘zijn horoscoop te trekken’, was, tot dat hem later met ‘rijfelaars’ en dergelijken bij advertentie verboden werd daar te verschijnen, in Hildebrands jeugd een vaste figuur op de kermis. Hij plantte er zijn tafeltje, schikte daarop zijn geheimzinnigen toestel in orde, beschreef, des aangezocht, met een radde tong en in éénen adem, uw uitwendigen en inwendigen mensch, naar uitwijzen van een der, toen nog maar zeven, planeten, onder welker heerschappij gij bleekt geboren te zijn; vertoonde den jongeling het beeld der toekomstige geliefde, blozend als een appeltje, vrij wat gedecolleteerd, in een hoogrood, hooggeel, of helblauw gewaad, met een parelsnoer om den hals en goud horloge op zij, en der jongedochter den aanstaanden vrijer - hoe uitgedost, is mij natuurlijk verborgen gebleven - in een dikken koperen kijker, staande op een voet van hetzelfde metaal; verkondigde met klepelslag het getal kinderen, waarin het echtverbond zich zou hebben te verheugen; en stelde u ten slotte eene omstandige opgave uwer toekomstige persoonlijke lotgevallen in een behoorlijk gedrukt blaadje ter hand. Dit alles voor de onevenredige som van zeker niet meer dan een enkelen stuiver.
Hout (Haarlemmer), C. 35. Zie 324.
Houtbrug (Rotterdam), C. 270. Zie 329.
Houten mantel, C. 160. Zie 284.
Houten pluim, C. 187. Zie 283.
Hufeland, C. 285. Zie 291.
Huilebalk, C. 65.
Vilten rouwhoed met ronden bol en zeer breeden slappen rand, die van voren met een zwart koordje, waarvan de drager het einde in de hand

hield, omlaaggehaald, zijn aangezicht, droevig of niet, verborg, en reeds op zichzelf, in zijn langzaam golvende bewegingen, een indruk van treurigheid gaf. In de dagen van Keesje's jeugd werd hij door al de lijkvolgers, later slechts, maar nog steeds door den voerman van den lijkwagen gedragen. Ook placht, bij het rondzeggen van overlijden eens aanzienlijken, een der dienaren des huizes, met rouwmantel, rouwbef en op het neergebogen hoofd dien hoed, langzaam voortschrijdende, het midden der straat te houden. Dit was de eigenlijke huilebalk, naar wien de hoed zijn naam had.
Humaniora. Zie 310.
Taal-, Letter-, Geschiedkundige en Wijsgeerige Wetenschappen.
Hybridisch, C. 310.
Tweeslachtig. Van tweeërlei afkomst, z.a.b.v. een muilezel. De Romeinen noemden niet alleen het kind van een romeinschen vader bij een barbaarsche vrouw, maar zelfs van een griekschen vader en romeinsche moeder (zie Horat. *Sat.* I, 7, 1-3) een *hybrida*.
Hydrogenium, C. 110 {aldaar vervangen door: stankgas}. Waterstofgas.
Hydrostatisch, C. 122
Waterwichtkundig.
'*Ik wil niet dat mijn stervensmaar*' enz. C. 313.

> I would not mar one hour of mirth,
> Nor startle friendship with a fear.
> Byron, *Euthanasia*

Immobilis in mobili, C. 207. Onbewegelijk temidden van het bewegelijke, ('Gerust in 't woeden van de baren')
was de spreuk van den Grooten Zwijger, bij het zinnebeeld van den IJsvogel broedende op de golven, den 'Oranje-Halcyon', als Da Costa zingt (1648 *en* 1848).
Incredibile dictu, C. 252. Ongelooflijk om te zeggen.
Incroyables, C. 144.
Naam in de dagen van het Directoire aan een zeker slag van pronkers gegeven, die zich in hunne kleeding toelegden op het buitensporige en belachlijke, en sedert op huns gelijken toegepast.
'*Ingenuas didicisse fideliter artes*' (C. 36.)
Emollit mores nec sinit esse feros.
Ovidius, *Ep. ex. ponto*, II, 9:47, 48.
d.i.:

> Zich trouw aan wetenschap en schoone lettren wijden
> Verzacht de zeden en doet al wat ruw is mijden.

In memoriam, C. 295. Ter gedachtenis.

‘In otio cum dignitate’, C. 187.
In ruste met waardigheid.

Instituut (4de Klasse van het Koninklijk Nederlandsch), C. 60. Zie 310.
Jaagt uw lood door het voorhoofd der tijgers, C. 34.
Slechte raad. Een beter schot, immers waarbij de kostelijke huid het minst geschonden wordt, is achter het schouderblad, door het hart. Onze (en iedermans) zuid-africaansche stamgenooten hebben dat schot vast, als zij jacht maken op den luipaard die, niet zonder door hen als een *kat*, een *laffe ding* geminacht te worden,[1] in hunne woeste streken voorkomt. Het komt er maar op aan er, zooals zij het uitdrukken, *korrel op te krijgen* (ze onder 't vizier te hebben).
Jabot, C. 75.
Borststrook van een mans-overhemd.
Jacobijnenstraat (school in de), C. 21. Zie 300.
Jager (de dichterlijkste - van geheel Holland), C. 346. Zie 338.
Jean Paul, C. 50. Zie 293.
Jeune France, Jonge Frankrijk. Zie op France.
Josaphats (dal), C. 371. Zie Joël 3:2, 12.
Jure Meo. Jure summo. Zie 306, 308.
Uit kracht van mijn recht. Naar mijn hoogste recht.
Jus gladii et pilei. Zie 305.
Het recht van zwaard en hoed.
Kaars, C. 40. Zie 339 en vgg.
Kaartjes, C. 21. Zie 300.
Kachels (toen er nog zoo geen - waren), C. 306.
Immers niet zoo als men ze later het open haardvuur meer en meer heeft zien verdringen. Die de afbeelding van een kachel wil zien, zoo als onze betövergrootvaders die reeds (edoch van aardewerk, als de naam ook eigenlijk medebrengt) kenden, hale zijn Jan Luyken (†1712) voor den dag en zie ‘Figuur IX’ van zijn *Leerzaam Huisraad*.
Kalmink (een kalminken rok), C. 225.
Kalamink, Kalmink, ‘zekere wollen stof, aan de eene zijde geglansd als satijn, meer gestreept dan gebloemd’. Van Dale, *Woordenb*.
Karrepoesmus, C. 353. Zie 286.
Karpoetsmuts; eigenlijk: kapoetsmuts, en dit weder voor enkel *kapoets* (een muts, it. *capuccio*, fr. *capuce*), waarin de spraakmakende gemeente een *r* gebracht heeft, evenals in *karstanje* voor *kastanje, kortelas* voor *coutelas*, enz.

1 Een leeuw geven zij daarentegen den eernaam van een *trotse skepsel*

Kastie (Hij speelt), C. 17.
Kastie, een levendig balspel, tusschen, naar mij voorstaat, niet minder dan een viertal spelers. Aan de afleiding van den naam waag ik mij niet (zie Bilderdijk, *Nieuwe Verscheid*. 192, 4); doch wie vraagt er ook naar, onder de heerschappij van *croquet, cricket*, en *lawn-tennis*?
In *De Nederl. Spectator* van 16 Dec. '87 heeft Flanor van dit spel een beschrijving gegeven, die ik mij verheug in deze tweede uitgave te kunnen overnemen:
'Dat spel kost niets, dan wat witte ballen en een stok. De partijen zijn verdeeld in die aan slag zijn, een schenker en de snorders. Die aan slag zijn, moeten beurtelings een bal uit de linkerhand met een stok voortwerpen en naar een boom of paal loopen en terug, zooals bij cricket naar de paaltjes. Vangt een snorder den bal op en raakt er den eersten werper meê, dan moet die bij den boom gaan staan en zoo voort.' 'Het zal,' voegt Flanor hier bij: 'Het zal Hildebrand goed doen te vernemen, dat dit spel tot voor een jaar of tien in Haarlem nog veel in zwang was.'
Keetje (Het Noord-Brabantsche Meisje), C. 362 en volgg. Zie 331.
Ketsen, C. 344. Zie 338.
Kiel (blauwe), C. 18. Zie 289, 290.
Kinderglas, C. 65. Zie op Amplet.
Klap (het onderscheid tusschen een *schoffel* en een), C. 18. Zie op Ootje knikkeren.
Klein, klein kleuterken! enz., C. 299 (*Vooruitgang*).
Dit motto plaatste de schrijver boven de tweede verschijning van dit stukje, ten jare 1840 in *Proza en Poëzie*, na de eerste van 1837 in *De Gids*. De booze wereld, in haar argwaan, wilde er een toespeling in zien op den man, die in 1838 dat stukje wat gehavend had, en niet groot van persoon was; maar hijzelf, in zijn eenvoudigheid, had er niets in gevonden dan een kort begrip van den inhoud en de strekking van zijn opstel.
Het kinderdeuntje, daar het aan ontleend was, vindt men in zijn geheel bij Van Vloten, in de door hem uitgegeven *Nederlandsche Bakeren Kinderrijmen* (1874, 3^{e} dr., bl. 39).
Trouwens wie is kind geweest of heeft kinderen, die het niet kent? Dat het met geringe wijziging ook nog steeds in Westphalen, in Brandenburg, in België en in het vlaamsch gedeelte van Frankrijk gezongen wordt, zal ieder niet weten, maar blijkt uit de verzamelingen van volksliederen van Kretzsmer (*Deutsche Volksl*. N$^{o.}$ 117), Willems (*Vlaemsche Volksl*. N$^{o.}$ CCLIV), Coussemaker (*Chants Popul. des Flamands de France*, N$^{o.}$ CXL).

Klompertjen en zijn wijfje, enz., C. 101.
Zie op Dans, nonneken, dans.
Kock (Paul de), C. 219. Zie 296.
Koegras (woestijn van het), C. 337. Zie 319.
Koekamp, C. 40. Zie 324.
Koek en ei, C. 191. Zie 346.
Koeksmakken, C. 118. Zie op Smakbord.
Komeet van Halley, C. 306.
De sedert naar Edmund Halley (†1742) genoemde komeet van 1682, door hem 1758 weergewacht en ook verschenen, was, overeenkomstig den door hem berekenden omloopstijd, in Nov. 1835 weder aan den hemel. De student Hildebrand zag haar, onder leiding van prof. Uylenbroek, van uit een der ‘duivenhokken en peperbossen’ (C. 251) op het leidsche academiegebouw door den teleskoop - bijna zoo goed als met het bloote oog.
Koningsteeg (Rotterdam), C. 270 {aldaar vervangen door: Posthoornsteeg}. Zie 329.
Konst- en Letterbode, C. 322. Zie 314.
Kornet, C. 41. Zie 285.
Kruislinten (schoenen met), C. 41. Zie 286.
Kruseman (J.A.), C. 320. Zie 310
Portretschilder. †1862.
Kuifbal, C. 261. Zie 344.
Laadstok, C. 372. Zie 337.
‘Laat hem komen als hij kan’, C. 31.

‘Pietje, zoo gij niet wilt deugen,
Dan verschijnt de zwarte man.’

‘Klaasje, foei! dat is een leugen!
Laat hem komen als hij kan!’

Wie herinnert zich deze regels niet nog uit zijnen, in weerwil van de beschouwingen van den terecht geliefden De Génestet, door het tegenwoordig geslacht nog niet geheel terzijdegestelden Van Alphen?
‘Laat staan uw humor’, C. 50.
Toespeling op de zinspreuk van een matigheidsgenootschap: ‘Laat staan uw glas’.
Lading (gezwinde-; in vier tempo's), C. 105. Zie 337.
Lafont, C. 47. Zie 311.
Charles Philippe Lafont, geb. te Parijs 1781, overl. 1839. Vermaard violist.

‘Lange blonde jongen’ (een zeer), C. 68.
Met deze omschrijving was gemelde Nicolaas kort geleden in het boekbeoordeelend gedeelte van het destijds te Rotterdam uitgegeven *Letterlievend Maandschrift* aangeduid.
Lange hond (een schoone), C. 167. Windhond.
Lange linten (schoenen met), C. 27. Zie 286.
Lantarenvuller, C. 262. Zie 339.
Last, mud, schepel, kop, maat, C. 23. Zie 299.
Latijn (het), C. 252. Zie 303, 304.
Leeskabinet (het), C. 269. Zie 314.
Leesmuseum (Rotterdam), C. 268. Zie 328.
Leiden in de vergaderzaal der Edelmogenden, C. 374. Zie 320.
Let spelen, C. 243.
Het zelfde als *krijgertje* spelen. Die, waar men 't zoo noemt, de *krijger* is, is dan de *let*; waarschijnlijk zoo geheeten omdat hij zijne speelgenooten *letten* moet (*beletten*, vg. wat let me?) *honk* te bereiken.
Letteroefeningen (de), C. 269. Zie 313.
Linksche pen, C. 24. Zie 299.
De tegenwoordige z.g. penhouders zijn noch linksch, noch rechtsch; zij handen iedereen of - niemand. Maar de gans, van wie een leesboek van die dagen ons leerde, dat zij ‘eens het Kapitool van Rome had gered, Den mensch een smaaklijk voedsel schonk en veêren voor zijn bed’, en niet noodig hadden te leeren dat wij met haar slagpennen schreven, had, gelijk al het gevleugeld geslachte, een rechter en een linker wiek, en de pennen aan eerstgenoemde ontleend - wij noemden ze *schachten* - handden menig onzer vrij wat beter dan die uit de andere, daar wij den naam van *boutjes* aan gaven. De *lange schrijfpennen* op den inktkoker van Dr. Deluw's spreekkamer (C. 124) waren zonder twijfel *schachten*, en met de veêren er aan.
Lodereindoosje, C. 192. Zie 336, 337.
‘Logementen’ (de), C. 41. Zie 324.
Luifel van haar hoed, C. 262, 270. Zie 283.
Wat de Luifels aan de huizen betreft: Zie 283.
Reeds in Januari 1840 zong Van Oosterwijk Bruyn in zijn *Liedje* van eenen van eene verre reis teruggekeerden Amsterdammer (*Muz. Alm.* 1841):

Waar eens luifels waren
In de winkelstraat,
Zie ik nu pilaren
Groot in tal en maat, enz.

Lusisse pudet, C. 292. Ik schaam mij gespeeld te hebben.
'Had hij moeten weigeren? Dan zou het toch waarlijk geweest zijn: *lusisse pudet*.'
Niettegenstaande deze verklaring, in Oct. 1851 in de derde, *vermeerderde* uitgave, afgelegd, bleef men in zekere kringen steeds beweren dat Hildebrand groot berouw had de *Camera Obscura* geschreven te hebben. In 1854 vroeg men hem in Vlaanderen nog, of het waar was dat hij het voor 'een bekoring, een tentatie van den booze' was gaan houden, en in 1871 meende de heer en mr. P.A.S. Limburg Brouwer de Italianen, voor zoover zij in de nederl. letterkunde belang stelden, te zijnen opzichte te moeten waarschuwen: 'le sue tendenze aliquanto mistiche sembrano avere esersito una funesta influenza sopra il suo spirito veramente umoristico di un tempo'; waartegen Dr. J. van Vloten, boven alle verdenking van mystieke sympathieën verheven, de goedheid had op te komen.[1]
Lustra, meerv. van Lustrum. Zie 323. Bij de Romeinen tijdperken van vijf jaar.
Lux ludo. Licht tot het spel. Zie titelblad {p. 277}.
Lijn (op en tusschen de), C. 306.
Een schrift op en tusschen de lijn onderstelt *geschept* hollandsch papier, met zichtbare waterlijnen.
Maatschappij van Weldadigheid, C. 50. Zie 333.
Macaire (Robert), C. 219. Zie 296.
Mackintosh, C. 360. Zie 286.
Macquelijn, C. 254, 255. Zie 291.
Magna funera, C. 318.
Plechtige officiëele begrafenissen.
Magots, C. 161.
Koddige sineesche figuren van porcelein. (De naam, daar de groote kunstkennis van den grooten Lodewijk XIV de voortbrengselen der hollandsche schilderschool mede vereerde.)
Maraboe's, C. 173. Zie 284.
Marepoort (Leiden), C. 374. Zie 321.
Marken (het eiland), C. 368. Zie 330, 331.
Mathesis-examen in 't latijn, C. 60.
Te Leiden werd het reeds toen in 't Hollandsch afgenomen, gelijk ook de lessen van prof. J. de Gelder in de moedertaal gegeven werden. Maar

1 J. van Vloten, *Nederland aan Italië voorgesteld*. Aan Mr. P.A.S. Limburg Brouwer, ter zake van zijn: Il movimento intellettuale in Olanda. Firenze, 1871.

te Utrecht, waar J.F.L. Schröder van 1816-1844 Matheseos et Philosophiae Naturalis Professor was (†1845), hadden Petrus Stastokius Jr. en zijne tijdgenooten dat onderwijs in 't Latijn genoten, om daarvan op hun tijd ook in 't Latijn rekenschap te geven.
‘Matribus pulcris filiae pulcriores’, C. 205.
Nog schooner dochters van zoo schoone moeders.

> O matre pulcrâ filia pulcrior
> Horat. *Carm.* L. I. 16

Médecin malgré lui, C. 304.
Molière, *Le Médecin malgré lui*, Act. II, Sc. 6.
Géronte: - Il me semble - que le coeur est du côté gauche, et le foie du côté droit.
Sganarelle: Oui; cela était autrefois ainsi: mais nous avons changé tout cela, et nous faisons maintenant la médecine d'une méthode toute nouvelle.
Medeklinkers (de veranderde uitspraak van de namen der), C. 25.
Volgens de leerwijze van Prinsen: be, de, fe, in plaats van bé, dé, effe, enz.
Memento mori, C. 349. Gedenk te sterven.
Ménagère, C. 192. Zie 337.
Menniste Haarlem, C. 43. Zie 324.
Metropolis, C. 380.
Naar de beteekenis, *moederstad*; naar het gebruik, *stad* die *hoofdplaats* en *een middelpunt* is.
Mevrouw (de zeer modieuze gade van den makelaar, de eenige - van de partij), C. 77-78.
Eigenlijk was het in die dagen voor vrouwen van haar stand nog op het randjen af zich *mevrouw* te laten noemen. De algemeene betiteling was in den burgerkring *juffrouw*; ook de predikantsvrouw werd zoo genoemd, tenzij haar man ook Doctor in de Godgeleerdheid was. *Mevrouw*, eerst na prins Willem III opgekomen, was in 't laatst der 18^{e} eeuw nog een zeer voorname titel; *juffrouw*, in de 17^{e}, nog aan den adelstand verknocht, en de gewone benaming, waarmeê men destijds elke burgerlijke vrouw van aanzien begroette, *grootje*; *grootje Bicker, grootje Pancras*; burgemeestersvrouwen. De gewone titel voor gehuwde vrouwen in lageren stand was toen *vrouw* of *moêr*. (Zie Bilderdijk, *Verkl. Geslachtl*. op het woord Groot.)
Mille et une nuits, C. 301.
Les Mille et une Nuits, contes arabes, traduits en français par Antoine Galland (†1715), professeur d'Arabe au Collège de France. Paris, 1704-1708.

(Zie het belangrijk opstel van prof. M.J. de Goeje, *De Arabische Nachtvertellingen*, in *De Gids* voor Sept. 1886, bl. 386-418.)
De man, van wien C. 301 vermeld wordt dat hij ze ‘sedert onheugelijke jaren dagelijks las’, was Van der Palm; na den eten, vóór zijn dutje.
Mimosa nolus mi tangere, voor: *noli me tangere*: raak mij toch niet aan! C. 181.
Mingo, Mingaud, C. 64. Zie 294, 295.
't Misvormde lijk van 't uitgebloeide Schoon, C. 310.
Da Costa. Inleiding tot de Hymne: *Voorzienigheid*.
Minima. De allerkleinste hoeveelheden.
Moeder-de-Ganzen, C. 51, 299.
De *Vertellingen van Moeder de Gans* waren een vertaling van Perrault's *Contes de ma mère l'Oye* (1697); kleine verzameling van volkssprookjes, zooals er sedert, door de Grimm's en anderen, grootere en betere geleverd zijn.
Morgenrood en Avondschemering, C. 237-238. Zie 315.
Mouwen (wijë), C. 351. Zie 284.
Mozart. Zie 311.
J.C.W.A. Mozart. †1791.
Muilen, C. 54. Zie 286.
Multis ille bonis flebilis enz., C. 295.

> Zijn dood gaf velen braven stof tot weenen,
> Met grooter smart dan mij, niet eenen!
> Horatius, *Carm.* I, 24, 25, met verandering van *tibi* (u) in *mihi* (mij).

Munt (sociëteit: de), C. 38, 45. Zie 330.
Muzen-Almanak. Zie 315.
Mijn leeren is spelen, C. 25.
Van Alphen, *Kindergedichten*.
Nagelaar, C. 18. Zie op Ootje knikkeren.
Napoleon Buonaparte (woorden van), C. 264.
Il n'y a rien qui refroidit tant que l'enthousiasme des autres.
Nationale hoed, C. 35. Zie 282.
Natura artis magistra, C. 12 {aldaar alleen Artis}. De natuur, leermeesteresse der kunst. Zie 330.
Naturae se superantis opera, C. 315.
Pronkstukken, daar natuur zichzelve in overtreft. Van Huig de Groot gezegd in het dicht van Petrus Burmannus II op zijn grafteeken in de Groote kerk te Delft.
Neepjesmuts, C. 75. Zie 285.

Neskheit (het Hooftiaansche), C. 50.

> Nut is neskheit bij de maet.
> Hooft. Uitg. Leendertz, 2:238[1]

'*Neskheit*. 't Geen de Engelschen *humor* noemen. Het beteekent *nat, vocht*, en staat over tegen *droogte*! Zie zes regels lager:

> [Des met grillen van de gekken
> Wijsheidts drooghte wel te spekken,
> Recht is dat men zich verpijn,
> Als z' in reên gepepert zijn.]'
> Bilderdijk. *P.C. Hoofts Gedichten, met oph. aantt.* 3: 254

Neurosae. Zie 307. Zenuwaandoeningen.
Nieuwe werk (Rotterdam), C. 262. Zie 328.
Non missurae cutem, C. 287.
'Hier' - roept de welwillende verklaarder van een kleine vijftig latijnsche, in de *C.O.* voorkomende woorden en uitdrukkingen, in de *Kleine Courant: De Schoolwereld* van 17 Maart 1887 uit - 'Hier kan ik niets van maken; *cutem* is geen Latijn, en de geheele uitdrukking is dat ook niet. Hij meent waarschijnlijk: "niet aderlaten".'
Maar deze latinist leere verbuigen en zie dan bij Horatius, *Ad Pisones*, den laatsten regel:

> Non missura cutem nisi plena cruoris hirudo.

d.i.:

> Bloedzuiger laat de huid niet los, tenzij dan vol van bloed.

Noot (Heintje van der). Zie op Heintje.
Nop hebben (de zaligheid van het), C. 374.
Het *beet* hebben, dat door het onderduiken van den dobber verraden wordt. Ook deze uitdrukking bleek mij niet algemeen bekend te zijn. Van Dale vermeldt ze in zijn Woordenboek niet. Men is toch, hoop ik, het '*Treck als 't nopt*' van vader Cats nog niet vergeten?
'*Nu kan ik al lezen, zei kleine Piet*.' C. 25.
Zoo luidde in Hildebrands schooltijd de eerste volzin van het eerste leesboekje, dat men na de *Spa-a* te genieten kreeg. De titel was: *Nieuw Spel- of Leesboekje, ten gebruike der scholen, door N. Anslijn Nz. Derde Stukje*. Het schijnt nog altijd in bloeiend gebruik te wezen. Vóór mij ligt de 36ste druk, 1885.

1 Leendertz verklaart: 'malligheid met mate is nuttig'.

O. (Het dorpje - is zoo weinig uitgestrekt, dat het zelfs geen kerk heeft), C. 318. Wel te weten, geen protestantsche met een toren, in wiens plaats men er destijds nog een houten klokhuis met een uurwerk zag. Maar hoe was het mogelijk dat Hildebrand, dit schrijvende, het zedige *roomsche* kerkje kon vergeten, dat er wèl was, en zijn goedhartigen pastoor, die een populair karakter was, vóór wiens pastorie een welonderhouden tuin lag, met meer dan ééne aardigheid naar ouden stijl, en een levend aapje op een stok, dat alle voorbijgangers en ook hem, Hildebrand, steeds deed stilstaan! Poenitet eum peccasse.[1] Eigenlijk maakt het dorpje O(verveen), vroeger Tetterode, slechts een onderdeel uit van de alles behalve 'weinig uitgestrekte' gemeente Bloemendaal (weleer Aalbrechtsberg), in wier kom de protestantsche kerk staat, en omvat deze ook de Vogelenzang, waar óók weer een roomsche kerk gevonden wordt. De kleine roomsche kerk te O. heeft reeds sedert lang plaats gemaakt voor een veel grootere, waarop wèl een toren, die het oude klokhuis overbodig heeft gemaakt en doen verdwijnen.

Omnia mea mecum porto. Zie 341.

'k Draag al het mijne bij mij.

Onagers (zet uwe tanden in het oor van), C. 34.

De *onager* is een wilde ezel, dien de Tartaren wegens zijn lange ooren *dschiggetei* noemen. Dat hem in die ooren te bijten het middel zou kunnen zijn om het anders ontembare dier te temmen, is een denkbeeld, mij uit de lectuur van *Le Robinson Suisse* (zie op Zwitsersche R.) bijgebleven. T. III, 95, 103.

Onderom, C. 118. Zie 285.

Oortjesband, C. 58. Zie 336.

Oortjesbroodje, C. 375. Zie 336.

Oosterhout, C. 362. Zie 331.

Ootje knikkeren - een schoffel en een klap - nagelen - een nagelaar, C. 18. Zie 346.

Ootje (O'tje) *knikkeren*. Hierbij is het te doen om elk op zijn beurt, en die duurt voort totdat men mist, zooveel mogelijk knikkers, die in een kleinen kring (O) door de spelgenooten *ingezet* zijn, daar uit te knikkeren.

Een *schoffel en een klap*. Een *schoffel* is de voorwaartsche beweging, die men aan een knikker geeft, door hem met den achterkant der aaneengesloten vingers een zet te geven; een *klap*, het gewone raakschieten.

1 De zonde doet hem leed.

Schoffel en *klap* komen vooral te pas bij het zoogenoemde *druipen*, een knikkerspel, dat aldus ging, en wellicht nog gaat:
A, overeindstaande, houdt met uitgestrekten arm een knikker van B en een knikker van hemzelven losjes boven elkander tusschen den duim en de twee voorste vingers, en laat ze te zamen op den grond vallen (*druipen*). Zij botsen daar en stuiven wijder of dichter uiteen. Nu moet de eene met den anderen geraakt worden. B vraagt ‘in hoe velen?’ - A antwoordt, naarmate van den afstand: ‘in een klap’, of ‘in een schoffel en een klap’, of zoo de afstand zeer groot is ‘in twee, of in drie schoffels en een klap’. Acht B de taak te zwaar, zoo zegt hij: ‘Haal op!’ en A moet het zelf maar doen. In het andere geval, heet het uit zijnen mond: ‘Zitten!’, en hij onderneemt het. De twee knikkers zijn de prijs van het raken.
Nagelen, een nagelaar. Die naar den eisch knikkert, schiet den knikker met den knokkel van den duim, waarop hij hem, zoo lang hij mikte, met den top van den wijsvinger stevig gekneld hield, op zijn doel af. Die dit niet leeren kan, klemt den knikker tusschen den gebogen wijsvinger en drijft hem met den *genagelden* duimtop, zoo krachtig het op die wijze mogelijk is, vooruit. Het is het rechte niet, en werd in Hildebrands knikkertijd, door die beter kon, met minachting *nagelen*, en hij die 't niet verder bracht, een *nagelaar* genoemd.
Open reden (uit een), C. 211.
D.i. zonder denkbare reden of aanleiding; zonder dat bleek, waarom; de plaats der reden openblijvende (vaceerende).
Opgaan, C. 240. Oprijzen. (Jagersterm)
Opleukeren, C. 338,386.
Z.v.a. opvroolijken, wat op doen leven, op doen helderen; eigenlijk wat verwarmen, opwarmen.
Opruiming (de groote), C. 65.
Tusschen 1822 en '24; als de stedelijke toelagen ter tegemoetkoming der onder de fransche heerschappij plaats gehad hebbende *tiërceering* aan de weeshuizen toegekend, werden ingetrokken, zoodat de administratiën bedacht moesten zijn op middelen van bezuiniging, waarbij het aanbod van de Maatschappij van Weldadigheid ter overplaatsing van verpleegden in hare pas gestichte koloniën welkom wezen moest.
Ossekop bij Rivé, C. 359. Zie 321, 322.
O Tempores! O Mora! C. 358.
Aldus Joris Krastem, voor *O Tempora! O Mores!*
d.i. O Tijden! O Zeden! Cicero, *In Catilinam*, Or. 1
O, weggerukte in schoonheids bloei, C. 313.

> Oh, snatch'd away in beauty's bloom.
> Byron, *Hebr. Melodies*

Où peut-on être mieux? C. 82.
Er volgt '*Qu'au sein de sa familie?*' De *muzikale olifant* meende daarmede echter niets kwaads, zoo min als het orkest, dat op zeker heeren-diner dezelfde melodie begon te spelen, op het oogenblik dat de *zwijnskop* op tafel kwam. De woorden (voor quartet geschreven) dagteekenen van 1769 uit de *Lucile* van Marmontel, muziek van Gretry. Zij hebben een historische beteekenis gekregen door bij meer dan ééne gewichtige gelegenheid gebruikt te zijn; o.a. te Versailles, 15 Juli 1789. De Restauratie stempelde ze voor de Bourbons tot een koningsgezind volkslied.

Où peut-on être mieux
Qu'au sein de sa familie?
Tout est content, Le coeur, les yeux;
Vivons, aimons
Comme nos bons aïeux!
Zie Grove, *Dictionary of Music*

Overrijwagens, C. 262. Zie 328.
Ovidius (naar de uitdrukking van), C. 159.
Misschien stonden hierbij (doch dan niet al te nauwkeurig) de volgende regels uit de *Tristia* (IV, 8:1,2) voor Hildebrands geest:

Jam mea cygneas imitantur tempora plumas,
Inficit et nigras alba senecta comas.

Pakje poeiers, C. 65.
Vóór het in gebruik komen der tegenwoordige kartonnen schuifdoosjes, werden in de artsenijwinkels de poeiers met voorbeeldige netheid voor de aanzienlijken in z.g. goudpapier, voor de burgerlieden in z.g. sitspapier *gepakt*.
Partes essentiales, C. 50.
De gewichtigste deelen; bij 'de kennis der kruiden': de geslachtsdeelen.
Passediezen, C. 323.
Teerlingspel, waarbij het te doen is om met drie dobbelsteenen, waarvan er twee gelijk getal oogen moeten toonen, boven de *tien* te werpen.
Paukenslagers (onder de -, in dit opzicht de crimineelste), C. 47.

De Lantaarn, 1885 N$^{o.}$ 2, duchtende dat Hildebrand te laag op paukenslagers mocht nederzien, deed hem opmerken dat ook Adolphe Adam paukenslager geweest is. Maar zou Hildebrand niet weten, dat in 't orkest van het studentenconcert Sempre Crescendo, in zijn tijd jong en bloeiende, maar, helaas op vijftigjarigen leeftijd bezweken, meer dan één toekomstig hoogleeraar dat veelbeteekenend instrument met eere heeft bespeeld?

Paviljoen (het), C. 41. Zie 324, 325.
Paxton (Sir Joseph), C. 390.
Joseph Paxton was opzichter van de vermaarde tuinen van het landgoed Chatsworth in Derbyshire, toebehoorende aan den hertog van Devonshire, waar men de uitgebreidste van alle perzikboomen, en de ruimste aller in Engeland bestaande *serres* (hothouses) vindt. Dit glazen huis, 200 voet lang en 105 breed, omvattende ongeveer een *acre* gronds, hetwelk, bij haar bezoek aan den hertog, zijn dubbele deuren ter weerszijde voor het rijtuig van koningin Victoria opende, om haar over het breede middelpad tusschen de hooge palmen en boomvarens te doen doorrijden, bracht hem op het denkbeeld van het sedert zoo genoemde *Crystal Palace*, waarin ten jare 1851 de eerste 'wereldtentoonstelling' in het Hydepark te Londen gehouden is, en dat nog altijd te Sydenham als een gebouw voor doorloopende tentoonstelling, enz. enz. dienst doet. Het was voor het indienen van het door hem met zoo schitterenden uitslag uitvoerbaar gebleken plan, dat deze hertooglijke opperhovenier door zijne koningin tot *baronet* verheven werd. - Zoowel de serre van Chatsworth en de woning van Paxton als de tentoonstelling in Hydepark en het Crystal Palace te Sydenham behooren tot Hildebrands latere reisherinneringen.
Pectus quod disertum facit (een), C. 32.
Een hart dat welsprekend maakt.
Pelikaan, C. 33.
'Schoon zinnebeeld der moederliefde'; en in het algemeen voor zelfopofferende liefde, bepaaldelijk ook voor die des Heilands, van ouds gebruikt, volgens de fabelachtige voorstelling, waarbij deze vogel zich de borst zou openpikken om zijne jongen te voeden met zijn hartebloed.
Pestalozzi, C. 25.
Joh. Heinr. Pestalozzi, geb. 1746, gest. 1827, zwitsersch kinder- en volksvriend, wiens opvoedkundige werkzaamheid en geschriften van grooten invloed zijn geweest op de verbetering van het volksschoolwezen in zijn, en in vele landen van Europa.
Philozoïsche boer, C. 247. Zie 345. Beestlievende boer.
Philtrum, C. 205. Minnedrank.
Pietje (een), C. 108. Zie 334.
Plak (een ontzettende), C. 22. Zie 298.
Plantage (Rotterdam), C. 262. Zie 328.
Plein (Haarlem), C. 40. Zie 324.
Pop (van de' man een), C. 361. Zie 335.
Posthoornsteeg (Rotterdam), C. 270. Zie 329.

Potdevin, C. 203.
M.J. Potdevin, geb. te Amsterdam 1798, ald. overl. 1866. Hoornist.
Potgieter in zijn tweede deel van ‘Het Noorden’, C. 18.
Het Noorden in Omtrekken en Tafereelen, door E.J. Potgieter. Het 1e Dl. had in 1836 het licht gezien; het 2e volgde eerst in 1840.
Pothuis (een schoenmakers- *lees*: schoenlappers-), C. 125.
Ook de pothuizen verdwijnen, in de steden en in de woordenboeken. Winschootens Seeman heeft: ‘Pothuis beteekend in het gemeen *een huisje* dat rond om als een *pot* beslooten is; gelijk de *pothuisjes* sijn, daar schoenlappers in sitten; *is de schoenlapper niet in sijn pothuis?*’ - Zie o. 't w. Harrebomée, *Spreekwoordenboek*.
Potjeslatijn, C. 182. Zie 304.
Prandium, C. 360. Eerste ontbijt.
Primus, C. 265. Zie 302.
Principiums nocentiums, C. 358.
Verkeerd, voor *principia nocentia*; schadelijke kiemen.
Prinsen. Zie 300, 301.
Prinsen (de leerwijze van), C. 14. Zie 301.
Propaedeutisch examen, C. 258. Zie 303.
Het examen in de tot de vakstudie voorbereidende wetenschappen en talen.
‘Propter magnam (lees: summam) doctrinae praestantiam’. Zie 308.
‘Met den hoogsten graad.’
Provinciale Geneeskundige Commissiën, C. 356.
De Provinciale Commissiën van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzicht, destijds met het examineeren van chirurgijns, plattelands-heelmeesters, apothekers en drogisten, en het toezicht op de uitoefening der geneeskunde en de artsenijwinkels belast.
Provinciën (toen was 't nog zeventien), C. 22.
Op den 1sten Januari van 't jaar, waarin de *Camera Obscura* voor 't eerst in druk verscheen en het opstel, waarin deze woorden voorkomen, geschreven werd, was het sedert Oct. 1831 voorgesteld tractaat van *Vierentwintig Artikelen*, eindelijk met eenige wijziging aangenomen. De scheiding tusschen Noord- en Zuid-Nederland, sedert Nederland en België, had daarmede haar beslag.
Pruisisch (niet-in de stad), C. 213.
De bedoeling van de koomenijsvrouw is te zeggen: *niet pluis*. Indien Van Dale's verklaring van ‘*het zal pruisisch zijn*’, door ‘*het zal niet goed afloopen*’, juist is (*Woordenb.* op Pruisisch), dan zegt de goede vrouw juist het tegendeel van hetgeen zij wil zeggen; hetwelk trouwens zulken lieden meer gebeurt.

Pubertas, C. 357. Manbaarheid.
Puistje vangen, C. 21, 91.
Hetzelfde als *beldeurtje spelen*, d.i. aanschellen en op den loop gaan.
Puntjes (schort met), C. 41. Zie 286.
Purperen mantel, C. 160. Zie 284.
Put (de), C. 70. Het algemeene graf der armen, C. 73.
Ik kan niet nalaten hier het volgende uit te schrijven, tot bewijs dat menschen overal en altijd menschen zijn:

'A l'époque romaine - comme de notre temps - on aimait à songer qu'on ne serait pas jeté aux horribles fosses communes (Hor. *Sat.* I, VIII, 8 suiv.), que le collège (*collegium*) pourvoirait à vos funérailles, que les confrères qui seraient venus à pied au bûcher recevraient un petit honoraire (*Funeraticum*) de 20 centimes (*Inscription de Lanuvium* 1re col. lign. 24, 25, 32). Les esclaves en particulier avaient besoin de croire que si leur maître faisait jeter leur corps à la voirie, il y aurait quelques amis pour leur faire "des funérailles imaginaires" (*Inscript. de Lan.* 2 col. lign. 3-5). Le pauvre homme mettait un sou au tronc commun pour se procurer après sa mort une petite urne dans un *columbarium* avec une plaque de marbre où son nom fut gravé. La sépulture chez les Romains, étant intimément liée aux *sacra gentilitia* ou rites de famille, avait une extrême importance.'
Rénan, *Les Apôtres*, 359, 360.

Pijpen (goudsche), C. 109, 110. Zie 341.
Pijpemanden (in de lucht zwevende), C. 349. Zie 323.
Quid pro quo. Het eene voor het andere.
Quod felix, faustum, fortunatumque sit. Zie 307.
Wat gelukkig, voorspoedig, gezegend zij!
Quapropter omnes, etc. Zie 307.
Weshalve ik allen, die met mij zouden gelieven in redetwist te treden, ten nadrukkelijkste verzoek, hunne bedenkingen, bij wijze van sluitrede en ten duidelijkste in te brengen.
Hisce igitur feliciter peractis, etc. Zie 308.
Deze taak alzoo voorspoedig volbracht zijnde, zij daarvoor den goeden en grooten God lof, prijs, en eere toegebracht. Den Rector Magnificus voor de verleende machtiging; den achtbaren Academischen Senaat, voor zijne toestemming; der Medische Faculteit, voor haar Besluit; mijn hooggeachten Promotor, voor zijn raadgevingen; mijnen leermeesters - paranymfen - bestrijders - mijn groote en duurzame dank!
'Raadgevingen en Onderrichtingen', C. 299.
Schoolboekje in 5 stukjes, door N. Anslijn. Nz.

‘Raad van louter goden’, C. 253.

> Romeinsche Raad, gij die voorheen
> Een raad van louter goden scheen!

zegt Maurits Cornelis van Hall in zijn *Marcus Tullius Cicero*.
De dichter gaat verder dan de gezant van Pyrrhus, wien die Raad een vergadering van *enkel koningen* had toegeschenen.
Rammelaar (een gouden - in de eene hand), C. 165.
Rammelaars (rinkelbellen), hetzij gouden of zilveren of van mandewerk (in het laatste geval, met hetgeen rammelen moet, inwendig), bestaan toch nog? Ik zie ze weinig meer in de hand der zuigelingen, en vermoed dat zij minstgenomen verdwijnende zijn en eerlang, met de laatste der wiegende wiegen, de laatste der rammelaren van de kinderkamer zal verplaatst worden naar het museum. Toekomstige lezers van de *C.O.* loopen gevaar bij het ontmoeten van den naam niet dan aan den mannelijken haas te kunnen denken, waarvan op bl. 372 spraak is.
Rang (voor den eersten), C. 19.
De schoolwet van 't jaar 1806 kende onderwijzers van den eersten, van den tweeden, en van den derden rang. *Eerste-rangers*, enz. heetten zij in hunne eigene taal.
Rapponische krachten, C. 50. Zie 293.
Ravenzwaay (Joh. Van - Gijsbz.), C. 328. Zie 310.
Landschapschilder, geb. 1810, †1849.
Rederijkerskamer (die - waarvan ‘zoovele genieën’ lid waren!), C. 160. Zie 307.
‘De Rederijkerskamer voor Uiterlijke Welsprekendheid’ werd tegen het einde van 1833 door een twaalftal letterlievende studenten der leidsche hoogeschool opgericht. Weldra voegden zich andere daarbij. In het begin van 1834 werd Hildebrand, sedert September '33 student, er lid van, en vond er o.a. Jonathan, Klikspaan, Vlerk, die zich echter toen nog, zoo min als hijzelf den zijnen, deze hunne schijnnamen gegeven hadden. Het gezelschap hield zijne vergaderingen in het Heerenlogement op het terrein van den Burg, dien ten gevolge doorgaans De Burg geheeten. Dat er ‘zóó veel genieën lid van waren’, werd indertijd dezen kring, spottenderwijs en niet zonder toeschrijving van verwaandheid, nagegeven. Maar dat er, tegelijk met bovengenoemde, jongelieden lid van geweest zijn, die sedert in de maatschappij op onderscheiden gebied niet tot de minsten behoord hebben, kan in ernst en met waarheid gezegd worden: Beynen (Dr. L.R.), Boot (Mr. C.H.B.), Wintgens (Mr. W.), Molewater (Dr. J.B.), Foreest (Jhr. Mr. C. van), Dozy (Prof. Dr. R.P.A.) en andere meer. - Zie voor meer bijzonderheden het hoofdstuk ‘De Rederijkerskamer’, in Klikspaans *Studentenleven*, D. II.

Rekenboek, C. 23. Zie 299.
Reuring, C. 243.
Roering, gewoel. Zie Bouman, *De Volkstaal in N.H.* op *Reuren*.
Reus (de maat van een befaamden), C. 316. Zie op Dwerg.
Rivé. Zie op Ossekop.
Robert Macaire, C. 219. Zie 296.
Robinson. Zie op Zwitsersche Robinson.
Rollaag, C. 66.
De gemetselde laag blauwe klinkers tot afscheiding van den tuingrond, werd ten huize van oom Stastok met dien naam genoemd.
Rood (een leelijk huis met rooie deuren en vensters, en van binnen alles), C. 69.
Vele openbare gebouwen in Holland, ook godshuizen (als b.v. het Weeshuis te Leiden), bleven nog lang met de kleur van het hollandsche wapenschild uitgemonsterd.
De spreekwijze ‘voor de roode deur te moeten komen’, d.i. ten stadhuize ter verantwoording geroepen te worden, is nog niet vergeten.
Rotting, C. 59, 329. Zie 312.
Rumor in casa, C. 361.
‘Leven in de brouwerij’.

Benaming van het 4de tafereel van de vijf, onder den naam van *Nelri*, beroemde pastel-teekeningen van Troost (geb. 1697), in het haagsche museum bewaard, die de vijf bedrijven van een heeren-maaltijd voorstellen. Het eerste daarvan heet *Nemo loquebatur* (Niemand sprak), en dit ware hier beter voorafgegaan dan het virgiliaansche *Conticuere omnes* (zie onder C.) waarmee Hildebrand het verwarde.

NELRI

N emo loquebatur.	Vrij vertaald:	Plechtige stilte.
E rat sermo inter fratres.	Vrij vertaald:	Broederlijk onderhoud.
L oquebantur omnes.	Vrij vertaald:	Allen tegelijk.
R umor in casa.	Vrij vertaald:	Leven in de brouwerij.
I bant qui poterant, qui non potuere cadebant.	Vrij vertaald:	Met vallen en opstaan.

Ruy Blas, C. 269.
Drama van Victor Hugo, te dien jare (1839) in 't licht verschenen.
Rijksdaalder. Zie op Zeeuwsche Rijksdaalder.
Rijnsburgerpoort (Leiden), C. 360. Zie 321.

Rijntje (het), C. 81 en volgg.
Het onvergetelijk *Aan den Rhijn*, van E.A. Borger.
Sabel (een halsbekleedsel dat den naam van - draagt), C. 171.
Sabel (fr. zibeline) is een langharig donkerbruin bont van de vacht van een zeer kloeke wezelsoort (*Martela Zibelina*), in Siberië en 't hooge noorden van Amerika tehuis. Hiervan werden *pelisses* gemaakt, die den naam van dit bont op elken bonten vrouwenkraag met breede op de borst nederhangende slippen overbrachten.
Sabot, C. 350.
Voor klomp, holtsblok, te Leiden, in Hildebrands tijd de gebruikelijke naam.
Prof. De Gelder's groene sabotten, op welke hij, getabberd, bij nat weêr, het groot auditorium binnentrad en onder de collega's plaats nam, waren vermaard.
Sakken (de - onzer grootmoeders), C. 320.
Ruime vrouwenkleederen, van den hals af, met een wijden plooi, los langs den rug neerhangende.
Samiël, C. 301. Zie 311.
De ‘Zwarte Jager uit het Wolfsdal’, met wien ‘der Freischütz’, in de opera van dien naam (muziek van Weber, woorden van Fr. Kind), een verbond gesloten had, waardoor hij in 't bezit gekomen was van zeven kogels, die allen, op éénen na, onfeilbaar raken zouden.
Sandifort. Zie 291.
Sans façon, C. 109.
Zonder zich aan iets of iemand te storen.
Satijnhout, C. 166.
Een fijn citroenkleurig meubelhout.
Saksen-Weimar, C. 41. Zie 286.
Scaliger, C. 160. Zie 284, 291, 361.
Schanslooper, C. 106, 351, 354. Zie 287.
Schemeruur - dat bij uitstek drukke uur, waarin de werklieden en schoolkinderen naar huis gaan, C. 212.
Ja, destijds ook de schoolkinderen. De schooltijden waren toen van 9-12 of van half 10-half 1, en des namiddags (na *den*, of althans *hun* maaltijd) van 3-5. Vele van Hildebrands tijdgenooten hebben, met hem, niet de aangenaamste herinnering van dat, onder den naam van ‘vooraf-eten’, gespijzigd worden met de restanten van den huislijken maaltijd van gisteren.
Schendel (P. van), C. 320. Zie 310.
Genre-schilder, †1870.
Schietblaasbalg, C. 350, 387 en volgg. Zie 284.

Schilderboek (het groot), C. 322.
Het Schilderboeck, waarin voor eerst de leerlustighe jeught den grondt der edel vrij schilderconst in verscheyden deelen wordt voorgedraghen. Daerna in dry deelen 't leven der vermaerde doorluchtige schilders des ouden en nieuwen tijds. Eyntlyck enz. 1604. 4°, door Carel van Mander (†1604).
Hier nog in te komen was voor Punter te laat, maar voor een plaatsje in de werken van een Immerzeel en een Kramm bestond nog kans.
Schoffel, C. 18. Zie op Ootje knikkeren.
School (de), C. 22. Zie 298 en volgg.
Zie hier een proeve van het beminlijk licht, waarin voor vijftig jaar, het geluk van schoolgaanden en onderwijzenden gesteld en beschouwd werd.
'Treden wij de vrolijk verlichte school onzer dagen in. Wat ziet gij daar? Een vader onder zijne kinderen. In stilte leeren zij hunne lessen, of hangen aan den mond des onderwijzers, die gaarne nu en dan de jeugdige levendigheid eenige speelruimte laat; zich op gemeenzamen, maar toch altijd vaderlijken toon met hen onderhoudt, maar dan ook weder op zijnen tijd aandacht en stilte verlangt; en op zijn wenk ook terstond verkrijgt. Onbegrijpelijk snel gaat de tijd hier om, en dikwijls hoort men, of van onderwijzers of van een der kinderen, de ongeveinsde uitboezeming: "Is het mogelijk, dat het reeds zoo laat is?"'
Aldus in 1835 de ongenoemde schrijver van eene *Vlugtige vergelijking tusschen de zeden onzer eeuw en die onzer vaderen*, in een geacht tijdschrift. Slechts ééne bekommerende gedachte rijst voor een oogenblik op in diens geest, maar bij een enkelen blik op de schitterende geschiedenis der laatste en allerlaatste jaren, verdwijnt zij als sneeuw voor de zon.
'Maar zou met deze zachtere wijze van opvoeding niet iets van eenen der grondtrekken van het nationaal karakter, *dapperheid*, verloren zijn gegaan? O, gij die dit vraagt, gij gedenkt gewis niet aan de velden van *Waterloo, Hasselt* noch *Leuven*, aan *Algiers* noch *Palembang*; niet aan de dappere verdediging van den nu verwoesten *Vijfhoek*; herinner u dit, en gij zult ons volk geene deugd ontzeggen, die het ook door vijanden ruimschoots toegekend wordt.'
(*Vriend des Vaderlands*, Dl. IX bl. 56, 57)
Schort met puntjes, C. 41. Zie 286.
Schotel (J.C.), C. 336. Zie 310.
Zeeschilder, †21 Dec. 1838.
Schotsche engel, C. 328. Zie 289.

Schotse drie, C. 119.
Noord-Hollandsche boerendans. *Schots*, hier zooveel als *schuin, schuinuit*. (Vg. scheef en schots)
Schreuder (bij juffrouw), C. 257.
Zij had een prentenwinkel op de Botermarkt te Leiden. Nu, Schreuder en Van Baak.
Schrijfpennen, C. 124.
Verouderd schrijfgereedschap, aan vatbaren voor schrijfkramp boven de stalen z.g. pennen aan te bevelen; maar niet goed meer te bekomen. Zie op Linksche pen.
Schutterig, Schutterigheid, C. 123, 137, 166. Zie 345.
'*Schutterig*, b.n. (er, st), van personen, meest van vrouwen; beweeglijk, druk, zich telkens heen en weer wendend.' Aldus Van Dale, o.h.w.
Het is bij gebrek van een woordenboek geweest dat sommige lezers mij gebleken zijn met dit woord verlegen te wezen.
Scott (de Gedenkschriften van Walter), C. 277.
Memoirs of the Life of Sir Walter Scott, Bar^t. by J.G. Lockhart, Esq. his Literary Executor. 7 vol. 1837.
Secundum legum artum, C. 356.
Verkeerd, voor *secundum legem artis*, d.i. naar den eisch van de kunst.
Seemaremin (Edammer), C. 303.
'Een *Enckhuyser* Seemaremin' als waarvan vorige uitgaven gewaagden, heb ik in de geschiedenis niet kunnen terugvinden; wel 'het verhaal van de *Edammer*-Meermin', ons door den geleerden Hadrianus Junius naar Van Lennep's luimige bekorting nagenoeg op de volgende wijze medegedeeld:
''t Is gebeurd "in 't jaer nae Christi geboorte 1403", dat een zeer zware storm een Meermin met éénen ruk [uit den Oceaan] in de Zuider-Zee en met een tweeden ruk uit deze in 't Purmermeer gesmeten heeft. Natuurlijk had dit aan haar persoon en toilet geen goed gedaan; althans zij was er "seer vuyl en ongaeylyck" van geworden. Toen s'anderen morgens de boerenmeiden de koeien kwamen melken, en die Waterjuffer zagen, was haar eerste beweging op den loop te gaan, "meynende dat het een gespoeck was"; maar, na rijp beraad, begrepen zij malkaar te helpen om 't rare ding te vangen. Dat gelukte, en zij brachten de Meermin naar Edam, waar zij allereerst als een mensch heeft leeren eten. Daarna heeft Haarlem een "Legaetschap ghesonden", verzoekende zich met de verdere educatie te mogen belasten. En daar heeft de Meermin 't zoo verre gebracht, dat ze niet alleen het spinnen, maar ook haar katechismus geleerd heeft, en als een christenmensch gestorven en op 't kerkhof begraven is. - Voor weinige jaren nog kon men op de (nu

gesloopte) Purmerpoort te Edam het origineele konterfeitsel der Meermin binnen het verwulfsel zien, met het rijm er bij:

> Dit beelt hier opgerecht tot een gedachtenis,
> Wat in het Purmermeir voorheen gevangen is.
> Anno 1403.'

Zie Van Lennep en Ter Gouw, *De Uithangteekens*, Amst. 1868, Dl. I, bl. 395. Volgens dezelfde geleerden is 'de Meermin een heraldieke figuur, waarvan de voorstelling in nauw verband staat met die van den Meerman, - den Oud-Germaanschen *Mereman*'.
'Wat dezen betreft' - zeggen zij - 'zijn oorsprong is uit het noorden. Hij is de zeeridder, die, niet te land, maar ter zee uitgaat op avontuur, en 't schip dat hem over de baren voert, wordt, in de dichterlijke voorstelling, zijn staart. De Meerminne of 't Meerwijf (in 't Eng. *mermaid*) is zijn *minne*, zijn liefje, in wier armen de zwerver komt uitrusten van zijn moeitevollen tocht. En daarom zijn de attributen der heraldieke Meermin spiegel en kam, met behulp waarvan zij zich opknapt om haar held te ontvangen.' Ald. 396.
Siebold (de Sineesche en Japaneesche inboedel bij den heer), C. 160.
Jhr. Dr. Philip Franz von S., arts en natuurkundige, die, door zijne reizen en verblijf op Japan, wetenschap en handel gewichtige diensten bewezen heeft, toen nog in leven en woonachtig op het Rapenburg. †1866.
Het door hem bijeengebrachte kabinet, destijds te zijnen huize en onder zijne bewerking, maakt thans een deel uit van het Rijks Ethnograpisch Museum op de Hoogewoerd.
Siësta, C. 168.
Middagdutje. Het woord is spaansch, met de beteekenis van *middaguur, middaghitte*.
Silhouettemakers, C. 159.
Men kent, in weerwil van de algemeene verdringing door de photographie, de door den teekenaap naar de op een wit veld geworpene schaduwbeelden verkleinde, met zwart ingevulde omtrekportretten nog wel, waarvan juffr. Noiret (C. 224) zich gelukkig achtte er een paar 'aan den witten muur' te hebben hangen, van welke 'het eene dat van een predikant scheen te zijn', waarschijnlijk haar overleden mans vader. Maar weet men ook nog algemeen waar zij *silhouetten* naar heetten? Niet naar een uitvinder, die er niet voor noodig was geweest, maar naar een franschen minister van financiën, Etienne de Silhouette, zóó zuinig, dat men te Parijs onder zijn bestuur, 't was omstreeks het

midden der vorige eeuw, alles wat goedkoop te verkrijgen was (de bedoelde omtrekportretten waren het, en juist in dien tijd sterk in de mode) *à la Silhouette* noemde.
Simma cum laudis, C. 256.
Verkeerd, voor *summâ cum laude* (ald. r. 5, v.b.). Het was de gelukkige tijd dat er bij de examens aan de hoogeschool drie graden gegeven werden: *simpliciter*, niet meer dan recht toe; *non sine laude*, niet zonder lof; en het sedert de jongste wet op het H.O. voor niemand meer bereikbare *summâ cum laude*, met den hoogsten lof.
Simsonsverzuchting (een), C. 99.
Om nog eenmaal kracht! Zie Richt. XVI, 28.
Sire, ce n'est pas bien, etc. C. 32.
Victor Hugo, *Le Roi s'amuse*, A. I, Sc. 5.
Sit venia verbo, C. 386.
Veroorloof mij de uitdrukking!
Smakken (Koek-), C. 118. Smakbord, C. 243.
In N.-H. zegt men koek*smakken* voor hetgeen elders koek*gooien* genoemd wordt. De houten *bak*, waarin de worp met de dobbelsteenen geschiedt, heet er het *smakbord*.
Smallenburg, C. 60. Zie 291.
Smelfungus, C. 114. Zie 295.
Snorrepijperij, C. 166, nesterijen, beuzelingen.
De *snorrepijp* is een straatjongensspeeltuig, een soort van rommelpot, waaruit met een door een gespannen blaas gestoken pijpesteel, een snorrend geraas wordt voortgebracht.
Snuiter, C. 77. Zie 339, 340.
Sociëteit Minerva, C. 160. Zie 322.
Soja, C. 167.
'Japansche Zoya', als men op de witte steenen kruikjes leest, waarin dit geurig, ter toemaking van menig gerecht aangewend nat voorkomt, hoofdzakelijk bereid uit de voedzame en olierijke boonen der van Cochin-China tot Zuidelijk Japan en Java in 't wild groeiende, thans algemeen in Centraal-Azië om dezer gebruik gekweekte *Soja hispida* (*Dolichos Soja, L. Glycine Soja*, Bentham). Zie Haberlandt, *Die Sojabohne*. Weenen 1878.
Spa (met de - werken), C. 26. Zie 301.
Spaansch speksnijden, C. 192.
Die veroordeeld werd op deze wijze zijn verbeurd pand te lossen, moest zich met den rug tegen den muur plaatsen, en mocht van daar een juffer zijner keuze uit het gezelschap tot zich roepen, die zich dan met den rug vóór hem plaatste; deze weder eenen heer, en zoo vervolgens. Als de

gansche colonne gevormd was, klapte de persoon bij wie het pand gelost werd in de hand, moest ieder manspersoon zich omdraaien en mocht kussen wat of wie hij voor zich zag. Min of meer algemeene teleurstelling, maar vooral voor nommer 1! Waarom heette dit *speksnijden*? En waarom *spaansch*? Het eerste weet ik niet. Het laatste, waarschijnlijk omdat men in Nederland, sedert de spaansche verdrukking, al wat verkeerd ging, pijnlijk of noodlottig was, *spaansch* noemde. ‘Het gaat er spaansch toe’, ‘het ziet er spaansch uit’, ‘hij heeft het spaans’, enz.
Het mag geenszins verwonderen dat men in Zuid-Afrika bijzondere belangstelling heeft getoond in, en van dáár navraag gedaan heeft naar de beteekenis van dit *spaansch speksnijden*; want dat men in de Kaapkolonie den naam van *spaansch spek* aan een meloensoort geeft, is bekend.
Spandonk (de poffertjeskraam van de beroemde firma), C. 369.
Zij had te dien tijde den naam, en ik geloof ook de daad, van de betrouwbaarste aller poffertjeskramen te zijn, waar men de beste waar voor zijn geld kreeg. Trouwens men betaalde er een stuiver meer op ‘het bordje’: de twee dozijn.
Spencer (een), C. 94. Zie 285.
Spes patriae, C. 18.
De hope des vaderlands.
Spiergulden, C. 181. Zie 335.
Spookgeschiedenissen, C. 253. Zie 303.
Spoortrein; de allereerste, tusschen Stockton en Darlington. Zie 317.
Reeds in 1814 had de eerste locomotief van George Stephenson's vinding op de *Killingworth-Colliery*, doch alleen tot vervoer van kolen en nog maar met geringe snelheid dienst gedaan. In 1825 werd de onder zijne leiding gebouwde *Stockton-Darlington-Railway* voor het algemeen verkeer geopend, in 1830 de lijn *Liverpool-Manchester*. Een halve eeuw later is in Nieuwe en Oude wereld geen beschaafd land zonder spoorwegen denkbaar; George Stephenson's voorspelling meer dan vervuld. ‘Drinking success to a new railway’ (Stockton, 1824): ‘Now lads,’ said he to the young men, ‘I will tell you that I think you will live to see the day, though I may not live so long, when railways will come to supersede almost all other methods of conveyance in this country, when mailcoaches will go by railway, and railroads will become the Great Highway for the King and all his subjects. The time will come when it will be cheaper for a working man to travel on a railway than to walk on foot.’ ‘I know’ - had hij er bijgevoegd - ‘I know there are great and almost insurmountable difficulties that will have to be encountered,

but what I have said will come to pass as sure as I live. I only wish I may see the day, though that I can scarcely hope for, as I know how slow all human progress is, and with what difficulty I have been able to get the locomotive adopted notwithstanding my more than ten years experiment at Killingworth.' (*Engl. Essays*, III, 143)
George Stephenson, in 1824 drieënveertig jaar oud, heeft het voorrecht gehad daarna nog ongeveer het vierde eener eeuw te leven, om zich in het immer toenemend succes zijner schoone uitvinding te verblijden. Hij overleed 1848.
Staartpruik, C. 354.
Pruiken met het achterhaar tot een zoogenaamd 'schorseneertje' bijeengebonden, dat over den kraag van den rok hing, werden in Hildebrands jeugd nog door enkele particulieren gedragen; nu nog maar door hofkoetsiers in groot livrei.
Steenen bloemen, C. 187. Zie 283.
Stevels (geen blinkende - meer), C. 359.
Te Leiden lagen toentertijd kurassiers in garnizoen. Tot hun uniform had tot kort te voren behoord een witte hertslederen broek en hooge stevels, van voren tot boven de knie.
Stikvol (stikvolle zalen), C. 240.
Vergeten uitdrukking, waar men tegenwoordig het smakelijk *eivol* voor gelieft te gebruiken. Wel zeide men ook vroeger 'zoo vol als een ei', maar niet van 'zalen'.
Stillswijgen is een Vloeck enz., C. 324.
Huygens, *Korenbl.* B. XIX, *Sneld*. 26.

Spijtig swijgen

> Komt ghy mijn Huys besien, en meldt ghy noch gebreken,
> Noch deughden van 't Gebouw: wat will dat seggen, Jan?
> Of seght my goed, of quaed, of bey, of blijfter van:
> Stillswijgen is een Vloeck die meer bijtt als quaed-spreken.

Stooten (de - der boomen), C. 365 {aldaar: haken}. *Lees*: haken.
Strop, Stropje, C. 38, 75. Stropdas, C. 76. Zie 287.
Stumilus, C. 356.
Verkeerd, voor *stimulus*: prikkel.
Swedenborg, C. 301. Zie 291.
Syllogismus. Sluitrede. Zie 307.
Tabel (die zekere -, waarop men in zachte overgangen den Apollo van Belvedère in een kikvorsch veranderen ziet), C. 285.

Naar de prenten in Lavater's *Essai sur la Physionomie*, T. IV, Amsterdam 1803, 4°., op voorgang van onzen Petrus Camper (†1789) in zijne, ook in 't fransch vertaalde, verhandeling: *Over het Natuurlijk Verschil der Wezenstrekken der menschen*. Amst. 1791, met pl. 4°.
Het is Hildebrand een lust, hier het getuigenis te herinneren door Lavater aan dezen arbeid van onzen Camper gegeven: 'Plusieurs hommes de génie, Albert Durer, Winkelman, Buffon, Sommering, Blumenbach, Gall, les uns comme dessinateurs, les autres comme naturalistes ont acquis déjà sur cet objet de grands titres à notre reconnaissance - mais rien dans ce genre ne mérite autant d'être relu qu'une dissertation de Camper, pleine de profondeur et de sagacité, sur la différence naturelle des linéamens du visage.' *Essai* IV, p. 329.
Tablier van diamanten, C. 240. Zie 286.
Talisman, C. 205. Toovermiddel.
Tempus actum, verleden tijd.
Telegraphische duidelijkheid (een zenuwachtig lachje dat met -- zegt), C. 47.
Men ziet dat men nog in den tijd is van geene andere dan *zichtbaar seinende telegraphen*, als wij nog langs onze spoorweglijnen zien, waarvan een Meerman, a°. 1812, toen wij fransch waren, met opgetogenheid gewaagde als van een werktuig 'van nieuwe verzinning',

> naar 't schrijven van verre geheeten,
> Dat weer op andere werktuigen slaat. Slechts enkle minuten,
> En het verhaalt, over berg, over dal, aan den boschrijken Elzas,
> Dat er een Koning van Rome ontsproot. Weer enkle minuten,
> En men verneemt, over berg, over dal, in de wachtende hoofdstad
> Welke lauwren het heir op Duitschlands velden behaalde.
> *(Montmartre)*

Tesselschade (de), C. 50. Zie 315.
Thorbecke, eerste stuurman op het schip van staat, C. 13.
Toen dit in 1864 geschreven werd, was hij Minister van Binnenl. Zaken en Hoofd van het Kabinet; ten dage van het verschijnen van Geel's *Onderzoek en Phantasie*, nog altijd hoogleeraar in de Rechten te Leiden.
Toer ('t Is een - om der op te komen), C. 334.
Een uithangbord met de voorstelling in den tekst vermeld, zag men indertijd o.a. te Heemstede, bij de kerk. Andere voorstellingen met hetzelfde of dergelijk onderschrift ('t Is een deun o.d.o.t.k.) elders. Zie Van Lennep en ter Gouw, *Uithangteekens* II, 37.
Toeterloof, C. 339.
Toeter noemt men in N.-H. de in N.-Nederland aan alle wegen en in

alle bosschen overvloedig groeiende schermplant met witte, sterk naar honig riekende bloemen (*Chaerophyllum sylvestre*), die anders ook *fluitekruid* en *pijpkruid* genoemd wordt, dewijl de stelen hol zijn en de jeugd, door in een stuk er van een spleetje te maken, zich een eigenaardig muziekinstrument weet te verschaffen.[1]

Toque, C. 198. Zie 283.

Toussaint (mejuffrouw - heeft dezen vorm der ouderliefde uitstekend geschetst), C. 180.

In de novelle *Een Vader*; eerst geplaatst in den *Almanak voor het Schoone en Goede* voor 1840, later herdrukt in de *Guldenseditie* van Thieme, en in de *Kompleete Werken*.

Tranemontane, C. 157.

Tramontana is de italiaansche benaming van de pool-ster, waarschijnlijk door onze zeevaarders in onze volkstaal overgebracht. *De tramontane kwijt te zijn* is dus hetzelfde als ‘geheel van streek te wezen’. Ook de Italianen zeggen in dien zin ‘perdere la tramontana’.

Trommius, C. 100. Zie 292.

Trou moet blijcken (de Sociëteit), C. 42. Zie 326, 327.

Tuinman's Nederduitsche Spreekwoorden, C. 77.

Een kwartijn, in 1726 te Middelburg in 't licht verschenen en binnen de twee jaren herdrukt. De schrijver (Carolus T.) was er predikant.

Tunica. Zie 282.

Tuyau, C. 329.

Kijkbuis, door welke ziende, een bezoeker de schilderij, die hij ongehinderd wil beschouwen, van de haar omringende afzondert.

Twijfelaar, C. 48.

Namelijk, tusschen een rok met lange panden en een jas.

Ultima thule, C. 368.

Hier zooveel als: ‘het eindje van de wereld’.

Thule was het verstafgelegene van de den Romeinen bekende eilanden benoorden Brittannia. Men weet niet zeker welk. - Zie Virg. *Georg*: 1. 30.

‘Vader Jacob en zijne kindertjes’, C. 299.

Vader Jacob en zijne kindertjes, Vervolg op de Kleine Kindervriend, een schoolboekje, door M. van Heyningen Bosch (†1821). Groningen 1805.

Valhoedje (baleinen), C. 41. Zie 289.

Veete tegen de belgen, C. 18. Zie 289.

Veldhorst en Van Koppen, C. 111. Zie 318.

1 *Toeterschouw* heet bij de bewoners van de Beemster, in de wandeling, de schouw, jaarlijks door het Dijkbestuur over de onkruiden aan den dijk gehouden.

Velzerend, C. 37. Zie 327.
Verjaardag (die hun negentienden - nog niet hebben beleefd), C. 368. Zie 333.
Verwikkelde (het woord dagteekent van 1830), C. 276. Immers zijn destijds veelvuldig gebruik, in onze z.g. 'verwikkelingen' met België. Weiland had het nog niet. De Vries en Te Winkel namen het op. Van Dale zegt er van: 'Dit woord is, ten onrechte, door sommigen als een germanisme afgekeurd.' Tot die sommigen behoorde Hildebrand niet. Ook Bilder-dijk niet, die reeds in 1809 van 'nooit opgeloste of oplosbare geschillen' gewaagt (Pestel, *Gedachtenisrede* bl. 43); zoo min als Kinker, bij wien ik het evenzeer heb aangetroffen.
Vice versa, C. 52.
Heen en weer. Schipper Rietheuvel maakt er *vicie versie* van. C. 350.
Vischsteeg (Rotterdam), C. 270 {aldaar vervangen door Gapersteeg}. Zie 329.
Vlerk, C. 366.
B. Gewin, schrijver van *Reisontmoetingen van Joachim Polsbroekerwoud*, Amst. 1840 (zeldzaam).
Voerweg (Nijmegen), C. 294. Zie 332.
VOOR DE ARMEN, C. 318 {aldaar: VAN DE ARMEN}. Zie op ARMEN.
Vraagstuk (tegenwoordig het - naar de mode), C. 50.
Op de spraak gekomen door Geel's 'Nieuwe karakterverdeeling van den Stijl' (*Onderzoek en Phantasie*, Leiden 1838). Wie er destijds in 't Latijn over gehandeld heeft, is mij ontgaan.
Vrolik (ten opzichte van 'Een Beestenspel'), C. 151. Zie 291.
W. Vrolik, *Redevoering ter opening van dierkundige voorlezingen, gehouden voor de H.H. Leden van het genootschap Natura Artis Magistra. Op Maandag den 9den Dec. 1839 op het Theatrum Anat. te Amsterdam*, bl. 14.
W in de frontispice, C. 41. Zie 325.
Wagenaar en de Vervolgen op Wagenaar. C. 76.
J. Wagenaar (†1773) *Vaderlandsche Historie*, 21 Dln. *Vaderlandsche Historie - ten vervolge van Wagenaar's Vaderlandsche Historie*, 48 Dln. *Onmiddellijk Vervolg op Wagenaar, loopende van 1752-1774*, 3 Dln.
Beide deze vervolgwerken worden met zekerheid aan P. Az. Loosjes (†1813) toegeschreven.
Wap in het tweede deel van zijne 'Reis naar Rome', C. 18.
Mijne reis naar Rome, door Dr. Jan J.F. Wap, 1e Dl. Breda 1838. Het 2e Dl., met een Album van 18 bladen, verscheen een jaar later.
Waskaarsen, C. 245. Zie 341.

Waterstaat.
‘Het zijn de deugden en gaven van den krijg, der geleerdheid, van het kabinet, der kunst, der nijverheid...’, C. 315.
Hier volgden bij de eerste verschijning van dit opstel in *De Gids* (1838) en bij de tweede in *Proza en Poëzy* (1840) de woorden: ‘tot van den waterstaat toe’. Zij wekten, door de minachting die zij schenen aan te duiden voor een vak van wetenschap en practijk, in een land als het onze zoo dubbel belangrijk, de billijke verontwaardiging op van den ingenieur Frederik Willem Conrad, die er tegen opkwam in een brief, geplaatst in den *Vriend des Vaderlands* (Jg. 1840) onder den pseudoniem Hydraulicus, en met het motto: ‘Ma bile alors s'échauffe et je brûle d'écrire (Boileau, S. IX).’ En deze verontwaardiging was te grooter omdat de woorden, in dit verband, alles hadden van eene (trouwens niet bedoelde, maar onbedacht daarheen geschrevene) persoonlijke hatelijkheid, vermits destijds nog voor geen waterbouwkundige eenig gedenkteeken was opgericht dan alleen (1829) dat te Haarlem, voor den in allen, ook godsdienstigen, opzichte, zoo voortreffelijken Christiaan Brunings (†1806).[1]
Toen dan ook in 1854 de *Verspreide Stukken* van Hildebrand in een nieuwen (den 4^{den}) druk der *Camera Obscura* werden opgenomen, en daaronder ook het opstel onder den titel *Begraven*, waren de schuldige woorden daaruit verdwenen, en zouden, daar geen enkele der volgende uitgaven ze terugbracht, vergeten zijn geworden, indien de heer Fijnje, het *Levensbericht* van F.W. Conrad voor *het Tijdschrift van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs* (1869-70) schrijvende, daarop acht geslagen, en de oude, rechtmatige grieve niet opgehaald had. Het kostte echter aan Hildebrand slechts een paar regels schrifts, om zich door den waardigen man in dezen recht te doen wedervaren. Zie *Tijdschrift van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs*, 1869-70, bl. 166-167 en de daaraan toegevoegde *Verbeteringen, behoorende bij de Levensbeschrijving van* F.W. Conrad.
Watten (boekhouders met), C. 42. Zie 287, 288.
Wat vreugd, het schooluur heeft geslagen, enz., C. 23.
Aanvang van een schoolgezang, naar ik meen, uit de *Zangoefeningen voor de lagere scholen* (Amst. 1819) door Dirk van Dapperen. Deze Haarlemmer was indertijd door Prinsen, en ook gedurende een paar jaren door Pestalozzi aan diens inrichting te Yverdun, voor de school

1 Eerst in 1843 zou dat van Frederik Willem Conrad (†1808) volgen, hem door zijne drie zonen opgericht.

opgeleid, en maakte zich als onderwijzer in de zangkunst verdienstelijk. Nog zie ik hem in zijn groenen rok op Prinsen's school verschijnen, en op zijn viool den toon voor 't zingen aangeven. †1822.
Weber (C.M.F. von), overl. 1826. Zie 311.
Weytingh, C. 17. Zie 302.
J.S. Weytingh, *Themata of Opstellen ter vertaling in 't Latijn*, 2e druk, Zwolle 1825.
Wind (de) - reus der geheimenis, C. 330.
Nu nog maar gedeeltelijk, schoon voor een aanmerkelijk gedeelte. Maury had de ‘wet der stormen’ nog niet aan 't licht gebracht en de ter algemeene kennis komende meteorologische waarnemingen bepaalden zich nog tot die, genomen op het huis Zwanenburg (halfweg Haarlem en Amsterdam, thans een fabriek, toen een der Rijnlandshuizen) en wekelijks door den *Konst- en Letterbode* medegedeeld.
Wintergewaad (zijden), C. 270. Zie 285.
Wit pak, C. 84. Zie 285.
Wijë mouwen, C. 351. Zie 284.
Wijngaardslakken, C. 37. Zie 327.
Zeemeermin. Zie op Seemaremin.
Zeeuwsche Rijksdaalder, C. 167. Zie 334.
Zenuwzinkingkoorts, C. 155.
Wat de tegenwoordige wetenschap *typhus* of, bij goedaardiger vorm, *typhoïde* noemt, en waaromtrent zij gansch andere beschouwingen koestert en gansch andere geneeswijzen beproeft dan in de dagen van William Kegge. De dag der bacteriën, mikroben, bacillen, en hoe de oneindig kleinen en onberekenbaar machtigen verder heeten of zullen worden geheeten, was nog verre.
Zocher, C. 42. Zie 327.
Zoeten Inval (de bekende geschiedenis van den), C. 186.
Te weten die van een persoon, die hals over kop in een stroop- of honigvat komt te buitelen; indertijd een zeer algemeen onderwerp voor uithangborden van winkels, waar *koek* of wel z.g. *zoet goed* (balletjes, kokinjes) verkocht werd. Zie Van Lennep en Ter Gouw, *Uithangteekens* I, 420, II, 16.
Zomerzorg (Bloemendaal), C. 37, 360. Zie 327.
Zoya. Zie op Soja.
Zwarte Man, C. 301. Zie op ‘*Laat hem komen als hij kan*’.
Zwavelstokjes (die nieuwmodische), C. 110. Zie 342.
De uitvinding dagteekende van 1831.
Voor zooveel de zwavel er af is, is het zuid-afrikaansche *vuurstokjes* voor de tegenwoordige lucifers niet kwaad.

Zweetkamertje, C. 252. Zie 303.
Zwitsersche Robinson, C. 99.
Le Robinson Suisse, ou Journal d'un père de famille naufragé avec ses enfants, traduits de l'Allemand de M. Viss, par Mme. de Montolieu, 4 volumes. 3e edit., Paris 1824, was een lievelingsboek van Hildebrands jeugd, ettelijke malen gelezen en herlezen. De *Robinsons* behooren tot die bevoorrechte boeken, die alle landen doorwandelen, alle eeuwen doorleven, en door elk nieuw geslacht met nieuwe belangstelling worden opgenomen. Het eigenaardige van dezen *Zwitserschen* is, dat men daarin niet met een enkelen, maar met een gansch gezin van schipbreukelingen te doen heeft, waardoor het verhaal rijk wordt in allerlei avontuur. Ook heeft de Schrijver zijn werk op boeiende wijs dienstbaar weten te maken aan de kennis der natuur.[1]
Ὥσπερ, ἂν εἴ τις, enz., C. 320.
Alsof, wanneer iemand, middenop den bodem der zee wonende, zich inbeeldde bóvenop de zee te wonen en, door het water heen, de zon en de andere hemellichamen ziende, de zee voor hemel hield, enz. Plato, *Phaed*. C. 18.
Wat Hildebrand indertijd bewogen hebben mag, bij een opstel als dit, met deze geleerde aanhaling te pralen, durft hij niet meer nagaan.

1 Nog dezer dagen, kwam mij in Routledge's *Sixpenny Series* een wie weet hoeveelste uitgave voor van een engelsche vertaling van den Zw. R. (*Swiss Family Robinson, with 40 Illustrations*).